

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK DİLİNDE IŞIK VE ATEŞ KAVRAMI
(VII. – XIV. Yüzyıl)**

DOKTORA TEZİ

Duygu YAVUZ ÖZ

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

**Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zikri TURAN
Prof. Dr. Vahit TÜRK**

AĞUSTOS - 2017

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

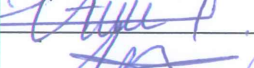

TÜRK DİLİNDE IŞIK VE ATEŞ KAVRAMI
(VII. – XIV. Yüzyıl)

DOKTORA TEZİ

Duygu YAVUZ ÖZ

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

“Bu tez 04/08/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Zeki KATMAZ (Başkan)	BAŞARILI	
Prof. Dr. Zikri TURAN (Danışman)	BAŞARILI	
Prof. Dr. I. Gülşel SEV	Başarılı	
Yrd. Doç. Dr. Ayşe AYDIN	Başarılı	
Yrd. Doç. Dr. Ceyhan TOPKAY	Başarılı	
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR	Başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU BEYAN BELGESİ**

Tez Başlığı: TÜRK DİLİNDE IŞIK VE ATEŞ KAVRAMI (VII. – XIV. YÜZYIL)

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam **214**. sayfalık kısmına ilişkin *Sakarya Üniversitesi Lisansüstü Yönetmeliği Madde 28* uyarınca aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve **13/07/2017** tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından şahsıma iletilen *Turnitin* intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı **% 5** 'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1) Kaynakça hariç
- 2) Alıntılar dahil
- 3) 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Öğrenci

Duygu YAVUZ ÖZ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı – Soyadı : Duygu YAVUZ ÖZ
Öğrenci Numarası : 1160D11002
Ana Bilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Programı : Türk Dili ve Edebiyatı
Statüsü : Y. Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

Danışman

Prof. Dr. Zikri TURAN

ÖNSÖZ

Anlam bilgisi, Türkolojinin ihmal edilmiş bir alanıdır. Dilin kelimelerden meydana geldiğini düşündüğümüzde, onların ses, biçim özellikleri ve söz dizimi kadar anlam özelliklerinin de düzgün bir şekilde tespit edilip sunulması Türk Dilinin zenginliğinin ortaya konması açısından önemlidir. Kelimeler, telaffuz özellikleri ve ekleşme düzeninin yanı sıra sahip olduğu anlam/anlamlar bakımından da ele alınmalıdır. Bu çalışma, yukarıda sayılan esaslar doğrultusunda hazırlanmıştır.

Tez; Işık ve Ateş Kavram Alanına Ait Temel Ögelerin Türk Kültüründeki Yeri, Işık ve Ateş Kavramlarının Kelime Listesi, Kelimelerin Kaynak İsimleri, Sınıflandırma, Ses ve Şekil Bilgisi, Anlam Bilgisi, Dizin olmak üzere yedi bölümden oluşmaktadır.

Işık ve Ateş Kavram Alanına Ait Temel Ögelerin Türk Kültüründeki Yeri adlı ilk bölümde, söz konusu kavram alanlarının temel ögeleri hakkında inanç sistemleri çerçevesinde bilgiler yer almaktadır. *Işık ve Ateş Kavramlarının Kelime Listesi* adını taşıyan ikinci bölüm, tezin temelini oluşturmaktadır. Bundan sonraki her bölüm bu bölümde sunulan kelimelerin çeşitli yönlerden incelenmesine dayanır. *Kelimelerin Kaynak İsimleri* bölümünde bir önceki bölümde sunulan madde başı kelimelerinin geçtiği eser adları listelenmiştir. *Sınıflandırma* adlı bölümde, ikinci bölümde sunulan madde başı kelimeleri ad/eylem ve ışık/ateş/parlamak/ısıtmak olmak üzere ait oldukları türe ve alt anlam özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. *Ses ve Şekil Bilgisi* adını taşıyan bölüm, ikinci bölümdeki Türk Dili kökenli kelimelerin bağlı bulunduğu kökler ile aldıkları ekler bakımından ve geçirdikleri ses değişimleri/olayları açısından incelendiği bölümdür. *Anlam Bilgisi* bölümünde, ikinci bölümde yer alıp dördüncü bölümde ifade ettikleri alt anlamlara göre sınıflandırılan kelimeler anlam özellikleri bakımından incelenmiştir. *Dizin* adını taşıyan son bölümde ise madde başı kelimelerinin ve özel adların tez içerisinde hangi sayfada yer aldığı gösterilmiş, ayrıca ekler dizini hazırlanmıştır.

Beni bu konu üzerinde çalışmaya yönlendiren, tezin hazırlık aşamasında fikirleri ve birikimleri ile bana yol gösteren danışman hocalarım Prof. Dr. Zikri TURAN ve Prof. Dr. Vahit TÜRK'e, benden desteklerini hiç esirgemeyen aileme, eşime ve görüşleriyle bu teze emek vermiş olan herkese teşekkür ediyorum.

Duygu YAVUZ ÖZ

04.08.2017

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vi
İŞARETLER.....	xiii
TABLO LİSTESİ	xiv
ÖZET.....	xv
SUMMARY	xvi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: IŞIK VE ATEŞ KAVRAM ALANINA AİT TEMEL ÖGELERİN TÜRK KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ.....	15
1.1. Işık.....	15
1.1.1 Ay.....	19
1.1.2. Güneş	23
1.1.3. Yıldız.....	25
1.2. Ateş	28
1.2.1. Yıldırım/Şimşek.....	32
BÖLÜM 2: IŞIK VE ATEŞ KAVRAMLARININ KELİME LİSTESİ.....	37
BÖLÜM 3: KELİMELERİN KAYNAK İSİMLERİ	618
BÖLÜM 4: SINIFLANDIRMA	629
BÖLÜM 5: SES VE ŞEKİL BİLGİSİ	633
5.1. aç-.....	634
5.2. al-.....	634
5.3. âteş/öteş krş. 5.18, 5.19	634
5.4. ^a /ay	634
5.5. *bal-.....	634
5.6. BIş-.....	635
5.7. çak- (krş. yak-).....	636
5.8. *ço-.....	637

5.9. *çörk-	637
5.10. Dağ	637
5.11. Ert-	638
5.12. қа ^v /w	638
5.12.1. қав-	639
5.13. *қо-	639
5.14. *k ^ö /ü-	639
5.15. қушлук	641
5.16. қуяш~күнеш	642
5.17. k ^ü /ün	642
5.18. °/ot	643
5.19. ört	645
5.19.1. ört-	645
5.20. sök-	645
5.21. tam-	645
5.22. *to-	647
5.23. tög-	648
5.24. tUt-	648
5.25. ul- ~ ur-	649
5.26. üt-	649
5.27. *ya-	649
5.27.1. yaқ-	651
5.27.2. *yal	651
5.27.2.1. yal-	652
5.27.3. yan-	654
5.27.4. yar-	655
5.27.5. yaş	656
5.27.5.1. yaş-	656
5.27.6. *ıl-/*is-	658

BÖLÜM 6: ANLAM BİLGİSİ..... 659

6.1. Işık/Ateş Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Adlar	659
---	-----

6.1.1. Işık Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Adlar	659
6.1.1.1. Unvan Adı/Özel İsim Ögesi Olarak Işık	662
6.1.1.2. Atasözü/Deyim Ögesi Olarak Işık.....	662
6.1.1.3. Maniheizt, Buddhist ve İslamî İnanç Sistemlerinde Işık Kavramı.....	664
6.1.1.4. Işığa Benzetilen Kutsal Kişi/Nesneler.....	667
6.1.1.5. Işığa Benzetilen Diğer Kişi/Nesneler.....	671
6.1.1.6. Işık Kavramının Mecaz Anlamda Kullanımı	673
6.1.2. Ateş Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Adlar	675
6.1.2.1. Ateş.....	675
6.1.2.2. Isı/Sıcaklık.....	688
6.1.2.3. Damga	693
6.1.2.4. Duman	698
6.1.3. Yakıcı/Yanıcı Nesnelere	701
6.1.3.1. Unvan/Özel İsim Ögesi Olarak Yakıcı/Yanıcı Nesnelere.....	702
6.1.3.2. Buddhist İnanç Sisteminde Yakıcı/Yanıcı Nesnelere	702
6.1.3.3. Yakıcı/Yanıcı Nesnelere Benzetilen Kişi/Nesneler	702
6.1.4. Doğa Olayı Adları.....	703
6.1.4.1. İslamiyet'te Yıldırım Kavramı	704
6.1.4.2. Doğa Olayı Adlarına Benzetilen Kişi/Nesneler	704
6.1.5. Hastalık Adları	705
6.1.6. Hayvan Adları	705
6.1.7. Isı/Işık Araçları	706
6.1.7.1. Unvan/Özel İsim Ögesi Olarak Işık Araçları	707
6.1.7.2. Işık Araçlarına Benzetilen Kutsal Kişi/Nesneler	707
6.1.7.3. Işık Araçlarına Benzetilen Diğer Kişi/Nesneler.....	709
6.1.7.4. Ölüm Simgesi Olarak Işık Araçları	710
6.1.7.5. Yaygın Bir Mazmun Ögesi Olarak 'Mum'	710
6.1.8. Isı/Işık Kaynakları.....	711
6.1.8.1. Unvan Adı/Özel İsim Ögesi Olarak Isı/Işık Kaynakları	713
6.1.8.2. Atasözü/Deyim Ögesi Olarak Isı/Işık Kaynakları.....	714
6.1.8.3. Yenisey Yazıtlarında Isı/Işık Kaynakları	715

6.1.8.4. Zaman Tayininde Isı/Işık Kaynakları.....	715
6.1.8.5. Yön Tayininde Isı/Işık Kaynakları.....	716
6.1.8.6. Maniheist, Buddhist ve İslamî İnanç Sistemlerinde Isı/Işık Kaynakları.....	718
6.1.8.7. Talih/Talihsizlik Göstergesi Olarak Isı/Işık Kaynakları.....	721
6.1.8.8. Isı/Işık Kaynaklarına Benzetilen Kutsal Kişi/Nesneler.....	723
6.1.8.9. Isı/Işık Kaynaklarına Benzetilen Diğer Kişi/Nesneler.....	726
6.1.9. Meslek Adları.....	728
6.1.9.1. Unvan Adı/Özel İsim Ögesi Olarak Meslek Adları.....	729
6.1.10. Renk Adları.....	730
6.1.10.1. Renk Adlarının Mecaz Anlamda Kullanımı.....	731
6.1.11 Yer Adları.....	731
6.1.11.1. Cehennem.....	731
6.1.11.2. Fırın.....	736
6.1.11.3. Ocak.....	737
6.1.11.4. Otağ.....	738
6.1.11.5. Diğer Yer Adları.....	738
6.1.12. Yön Adları.....	738
6.1.13. Zaman Adları.....	738
6.1.13.1. Unvan/Özel İsim Ögesi Olarak Zaman Adları.....	741
6.1.13.2. Atasözü/Deyim Ögesi Olarak Zaman Adları.....	742
6.1.13.3. Maniheist, Buddhist ve İslamî İnanç Sistemlerinde Zaman Adları.....	743
6.1.13.4. Zaman Adlarına Benzetilen Kişi/Nesneler.....	744
6.2. Parlamak/Isıtmak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler.....	745
6.2.1. Parlamak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler.....	745
6.2.1.1. Unvan/Özel İsim Ögesi Olarak Parlamak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler.....	747
6.2.1.2. Atasözü/Deyim Ögesi Olarak Parlamak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler.....	747
6.2.1.3. Maniheist, Buddhist ve İslamî İnanç Sistemlerinde Parlamak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler.....	748

6.2.1.4. Parlamak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemlerin Mecaz Anlamda Kullanılışı	750
6.2.2. Isıtmak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler.....	753
6.2.2.1. Atasözü/Deyim Ögesi Olarak Isıtmak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler	757
6.2.2.2. Buddhizm’de Isıtmak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler	757
6.2.2.3. Isıtmak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemlerin Mecaz Anlamda Kullanılışı	758
BÖLÜM 7. DİZİN	762
7.1. Kelime Dizini	762
7.2. Özel Adlar Dizini	965
7.3. Ekler Dizini	968
SONUÇ.....	1000
KAYNAKÇA	1013
ÖZGEÇMİŞ.....	1026

KISALTMALAR

Bu çalışmada öncelikli olarak Türk Dil Kurumu tarafından belirlenen kısaltmalar esas alınmış olup kurum tarafından belirlenmemiş olanlar için Türkolojide kullanılan ya da bizim tarafımızdan oluşturulmuş kısaltmalar kullanılmıştır. Bu tezde diğer çalışmalardan farklı olarak Dīvānū Lugāti't-Türk 'D', Kutadgu Bilig 'K' harfi ile gösterilmiştir. Dil tarihimizde ayrı bir yere sahip olan bu eserler için sözü edilen harfler münhasır kılınmıştır. D'deki 'dīvān' sözcüğü Dīvān-ı Kebīr, Dīvān-ı Hikmet gibi eserlerdeki kullanımından farklı olduğu için herhangi bir karışıklık ortaya çıkmamıştır.

Adr.	: YKYIB - Adrianov Koleksiyonu
ant.	: sayfa üstü
Ar.	: Arapça
ark.	: arka taraf
AH	: Atebetü'l-Haḳāyık
AY	: Altun Yaruk
BK-D	: Bilge Kağan Yazıtı Doğu Yüzü
BK-G	: Bilge Kağan Yazıtı Güney Yüzü
BK-GD	: Bilge Kağan Yazıtı Güney Doğu Yüzü
BK-K	: Bilge Kağan Yazıtı Kuzey Yüzü
BT.1-D	: Bilge Tonyukuk Yazıtı Birinci Taş Doğu Yüzü
BT.1-G	: Bilge Tonyukuk Yazıtı Birinci Taş Güney Yüzü
BT.1-K	: Bilge Tonyukuk Yazıtı Birinci Taş Kuzey Yüzü
BT.2-B	: Bilge Tonyukuk Yazıtı İkinci Taş Batı Yüzü
BT.2-D	: Bilge Tonyukuk Yazıtı İkinci Taş Doğu Yüzü
bk.	: Bakınız
Çin.	: Çince
D	: Dīvānū Lügāti't-Türk
DH	: Dīvān-ı Hikmet
Diy.	: Diyanet Vakfı Kur'ân-ı Kerîm Meâli
DTS	: Dilbilim Terimleri Sözlüğü
E	: Yenisey Yazıtları

E 7	: Barık III
E 10	: Elegest I
E 11	: Begre
E 12	: Aldı Bel I
E 15	: Çaa Höl III
E 26	: Oçurı
E 35	: Tuba I
E 41	: Hemçik Çırgakı
E 42	: Bay Bulun I
E 44	: Kızıl Çıraa II
E 45	: Köjeelig- Hovu
E 61	: Suglug- Adır-Aksı
E 76	: Ayna I
E 77	: Ayna II
E 84	: Ayna III
E 92	: Demir-Sug
E 94	: Yır-Sayır II
E 97	: Hemçik-Bom III
E 108	: Uyük- Oorzak I
E 123	: Tepsey VIII
E 125	: Tepsey X
E 129	: Ayna Parçası VII
E 134	: Ust-Sos
E 147	: Yeerbek I
E 149	: Yeerbek II
E 154	: Alaş II
EDPT	: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish
ET	: Eski Türkçe
ETŞ	: R. R. Arat, Eski Türk Şiiri, TTK, Ankara, 1965.
ETŞ 1	: İlähî (Tan Tanrı)
ETŞ 2	: İlähî (Parlak, Güçlü, Bilge Tanrı)
ETŞ 3	: Medhiye (Aprınçur Tigin)

ETŞ 4	: Şiir (Aprınçur Tigin)
ETŞ 5	: Ölüm Tasviri
ETŞ 6	: Cehennem Tasviri
ETŞ 7	: Büyük İlahî (Mani İçin)
ETŞ 9	: On Türlü İyiliğin Medhi
ETŞ 10	: Otuz Beş Burkana Saygı
ETŞ 11	: Alfabe Sırasına Göre
ETŞ 12	: Gevezelik Boyası (Çısuya Tutung)
ETŞ 13A	: On Türlü Niyâz Usûlü
ETŞ 13C	: Canlılara Faydalı Olmak
ETŞ 13E	: İtiraf
ETŞ 13F	: Doğru Yol
ETŞ 13G	: İyi Dilek
ETŞ 15	: Hikmet Fazileti
ETŞ 16	: Samantabhadra Niyâzı (Kalım Keyşi)
ETŞ 17	: Maytri
ETŞ 18	: İstiğfar
ETŞ 20A	: İstiğrak İle İlgili Parçalar (Ki-Ki)
ETŞ 20B	: İstiğrak İle İlgili Parçalar (Ki-Ki)
ETŞ 20C	: İstiğrak İle İlgili Parçalar (Ki-Ki)
ETŞ 20D	: İstiğrak İle İlgili Parçalar (Ki-Ki)
ETŞ 20E	: İstiğrak İle İlgili Parçalar (Ki-Ki)
ETŞ 20F	: İstiğrak İle İlgili Parçalar (Ki-Ki)
ETŞ 21	: Hâtime Duası
ETŞ 22	: Hâtime Duası (Buyan Kala Kal)
ETŞ 26	: Hâtime Duası (Sılg Tigin)
ETŞ 28	: Ağıt
ETŞ 35	: Fal Kitabı
ETY	: Orkun, H. N., Eski Türk Yazıtları
ETY ey.III	: Elyazma III (Eski Türk Yazıtları)
EUTS	: Caferoğlu, A., Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü
ext.	: sayfa dış kenarı

Far.	: Farsça
HAM	: Hamilton, J.R., Manuscrits Ouigours du IX-X Siecle de Touen-Houang.
HAM 1	: Pelliot Ouigour I
HAM 2	: Or. 8212 (121)
HAM 3	: Or. 8212 (122)
HAM 5	: Pelliot Chinois 3049
HAM 6	: Pelliot Chinois 3407
HAM 7	: Pelliot Chinois 3071
HAM 8	: Pelliot Chinois 3072
HAM 9	: Or. 8212 (124)
HAM 11	: Pelliot Chinois 3076
HAM 20	: Pelliot Ouigour 15
HAM 23	: Or. 8212 (123)
HAM 28	: Pelliot Ouigour 4
HAM 34	: Pelliot Chinois 3046
HKT	: Harezmi Türkçesi Kur'an Tercümesi
Hoy.	: Hoytu Tamir Yazıtları
HŞ	: Hüsrev ü Şîrîn
HU	: Huastuanift
Huan.5	: Huanzang Biyografisi Teil 5
Huan.7	: Huanzang Biyografisi Teil 7
IrkB.	: Irk Bitig
IrkB.kol.	: Irk Bitig kolofon
İheA.	: İhe Aşete
İheH.	: İhe Huşotu
İheH.-D	: İhe Huşotu Doğu Yüzü
İheH.-B	: İhe Huşotu Batı Yüzü
İng.	: YKYIB-İngiltere'de Bulunan Runik Harfli Metinler Or.8212/76 no'lu Yazma Parçası
int.	: Sayfa iç kenarı
İns.Sud.	: İnsadi Sudur

K	: Kutadgu Bilig
Kar.B. III	: III. Karabalgasun Yazıtı
KE	: Kısasü'l-Enbiyâ
KİP	: Kuanşı İm Pusar
KK	: Kur'ân-ı Kerîm
KKT	: Karahanlı Türkçesi Satır Altı Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası)
Koç. 14	: YKYIB-Koçkor Yazıtı 14
krş.	: Karşılaştırınız
KT-B	: Kültigin Yazıtı Batı Yüzü
KT-D	: Kültigin Yazıtı Doğu Yüzü
KT-G	: Kültigin Yazıtı Güney Yüzü
KT-K	: Kültigin Yazıtı Kuzey Yüzü
KTS	: Kıpçak Türkçesi Sözlüğü
Mani. I	: Türkische Manichaica Aus Chotscho I
Mani. II	: Türkische Manichaica Aus Chotscho II
Mani. III	: Türkische Manichaica Aus Chotscho III
Mayt.	: Maytrisimit
ME	: Muqaddimetü'l-Edeb
MIK III 35a+b	: YKYIB
MM	: Muînü'l-Mürîd
MN	: Muhabbetnâme
NF	: Nehcü'l-Ferâdîs
OK	: Oğuz Kağan Destanı
Ong.	: Ongin Yazıtı
ÖA	: Özel Ad
önt.	: Ön taraf
PP	: Prens Kalyanamkara Papamkara Hikayesi
PP A	: Or. 8212 (118) Sayılı El Yazması Metni A Kalıntısı
S.Yü.	: Sekiz Yükmeç
Stein	: Stein Tarafından Bulunan Göktürk Harfli El Yazması I (ETY)
Suci	: Suci Yazıtı

ŞU	: Şine Usu Yazıtı
ŞU D	: Şine Usu Yazıtı Doğu Yüzü
ŞU G	: Şine Usu Yazıtı Güney Yüzü
ŞU K	: Şine Usu Yazıtı Kuzey Yüzü
T.	: Türkçe
T II T 14	: YKYIB- T II T 14 no'lu Yazma Parçası
TEZ	: Eski Uygurca Hsüan Tsang Biyografisi X. Bölüm
Tal.5	: 5. Talas Yazıtı
Tar.	: Taryat Yazıtı
Tar. B	: Taryat Yazıtı Batı Yüzü
Tar. D	: Taryat Yazıtı Doğu Yüzü
Tar. K	: Taryat Yazıtı Kuzey Yüzü
Tes	: Tes Yazıtı
TIEM I	: Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TIEM 73 1v-235v/2)
TIEM II	: Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi (TIEM 73 235v/3-450r/7)
T II B 29	: MÜLLER, F. W. K., (1972), Die Anbetung der Magier, Leipzig. (OPUSCULA)
Toyok	: Göktürk Harfleriyle Yazılı Birkaç Metin (ETY)
TS	: Türkçe Sözlük (2005), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
TTAS	: Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (1974), VII. Cilt H-İ, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
U 181B	: YKYIB- U 181 no'lu Yazma Parçası B Yüzü
Ui. I	: Uigurica I
Ui. II	: Uigurica II
Ui. III	: Uigurica III
Ui. IV A	: Çaştani Bey Hikayesi
Ui. IV B	: Maymunlar Beyi Hikayesi
Ui. IV C	: Dantipali Bey Hikayesi
Ui. IV D	: Mukaddes Tavşan Hikayesi
Ui. Tot.	: Uigurisches Totenbuch

Uyg.B.	: Üçüncü Uygur Yazıtı B (H. N. Orkun, Eski Türk Yazıtları)
Üİ	: Üç İtigsizler
vd.	: ve diğerleri
YAM	: Sivil Hayat Belgeleri (Yamada)
YAM Ad.	: Evlat edinme ile ilgili belgeler
YAM Em.	: Azat etme ile ilgili belgeler
YAM Ex.	: Takas ile ilgili belgeler
YAM Lo.	: Vergi ile ilgili belgeler
YAM Mi.	: Diğer belgeler
YAM P	: Mevduat ile ilgili belgeler
YAM RH	: Kiralama ile ilgili belgeler
YAM Sa.	: Satılma ile ilgili belgeler
YAM WP	: Vasiyet ile ilgili belgeler
yap.	: Yaprak
YB	: Altın Ordu Yarlık ve Bitigleri
YB/A. II.	: Temir Kutluk Yarlığı
YKYIB	: Yıldırım, F.- Aydın, E.- Alimov, R., (2013), Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig, BilgeSu, Ankara.
Yit.Sud.	: Yitiken Sudur
YTS	: Yeni Tarama Sözlüğü
400A	: YKYIB-Mainz 400 no'lu Yazma Parçası
388B	: Mainz 388 B Yüzü (YKYIB)
U 5A	: U5 no'lu Yazma Parçasının A Yüzü (YKYIB)
U 5B	: U5 no'lu Yazma Parçasının B Yüzü (YKYIB)

İŞARETLER

- +** : Ada bağlanmayı, ad kategorisini gösterir.
- : Eyleme bağlanmayı, eylem kategorisini gösterir.
- *** : Tespit edilememiş, ihtiyarî biçimi gösterir.
- Ø** : Bir gramer unsurunun telaffuz edilmeyen ancak işlevi korunan şeklini gösterir.
- <** : Ses ya da şeklin önceki biçimini gösterir.
- >** : Ses ya da şeklin sonraki biçimini gösterir.
- ~** : Birbirine denk ses ve şekilleri gösterir.
- : Alt şekli gösterir.
- ()** : Varlığı şarta bağlı olan ses ve şekilleri gösterir.
- A** : a, e'yi karşılar.
- E** : e, ê, i'yi karşılar.
- I** : ı, i, u, ü'yü karşılar.
- U** : u, ü'yü karşılar.
- B** : b, p'yi karşılar.
- C** : c, ç'yi karşılar.
- D** : d, t'yi karşılar.
- G** : g, k'yi karşılar.
- K** : g, k'yi karşılar.

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Fonetik İşaretlerin Denkliği Tablosu	13
Tablo 2: Sınıflandırma Tablosu	631

Tezin Başlığı: Türk Dilinde Işık ve Ateş Kavramı (VII. – XIV. Yüzyıl)

Tezin Yazarı: Duygu YAVUZ ÖZ **Danışman:** Prof. Dr. Zikri TURAN
Prof. Dr. Vahit TÜRK

Kabul Tarihi: 04.08.2017

Sayfa Sayısı: xvi (ön kısım) + 1026 (metin)

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Türkoloji sahasının pek inkişaf etmemiş alanlarından birini anlam bilgisi teşkil etmektedir. Bir kelimenin ses ve şekil özelliklerinin yanı sıra o kelimenin yüklendiği anlam da en az diğerleri kadar önemlidir; çünkü bir milletin zihin dünyası, kavramları algılama biçimi en çok ‘anlam’ bahsinde kendini gösterir. Bu sebeple anlam bilgisi çalışmalarının artması gerekmektedir.

Bu tezde, ışık ve ateş kavram alanlarının hangi kelimeler, hangi ekler ve kökler etrafında toplandığını saptamak ve Türklerin bu kavramları algılama biçimini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bunun için, Doğu Türklük sahasında 15. yüzyıla kadar yazılmış eserlerde yer alan sözü edilen kavram alanlarına ait kelimeler tespit edilmiş, bu kelimeler ses, şekil ve anlam özellikleri bakımından incelenmiştir.

Çalışma yedi bölümden oluşmaktadır. *Işık ve Ateş Kavram Alanına Ait Temel Ögelerin Türk Kültüründeki Yeri* adlı ilk bölüm teorik bir bölümdür. *Işık ve Ateş Kavramlarının Kelime Listesi* adını taşıyan ikinci bölüm, tezin ana bölümüdür. *Kelimelerin Kaynak İsimleri* bölümünde ilgili kelimelerin hangi eser/eserlerde geçtiği gösterilmiştir. *Sınıflandırma* adlı bölümde, kelimeler türleri ve alt anlam nitelikleri bakımından tasnif edilmiştir. *Ses ve Şekil Bilgisi* adını taşıyan bölüm, tespit edilen kelimelerden Türkçe kökenli olanların ses ve şekil özelliklerinin incelendiği bölümdür. *Anlam Bilgisi* bölümünde, ilgili kelimeler anlam özellikleri bakımından incelenmiştir. *Dizin* adını taşıyan son bölümde ise madde başı kelimelerinin ve özel adların tez içerisinde hangi sayfa/sayfalarda yer aldığı gösterilmiş, aldıkları ekler sıralanmıştır.

Bu çalışma sonucunda söz konusu kavram alanlarının belirli kökler etrafında toplandığı, pek çok farklı kelimeyi ihtiva ettiği, bu kelimelerin ağırlıklı olarak Türkçe kökenli olduğu, kavramlara yüklenen anlamların yüzyılların ve inanç sistemlerindeki değişikliklerin aksine aynı doğrultuda devam ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Işık, Ateş, Kavram Alanı, Anlam Bilgisi

Title of the Thesis: The Concepts of Light and Fire in Turkic Language (VII-XIVth Centuries)

Author: Duygu YAVUZ ÖZ

Supervisor: Professor Zikri TURAN

Professor Vahit TÜRK

Date: 04.08.2017

Nu. of pages: xvi (pre.) + 1026 (main body)

Department: Turkish Grammar and Literature

One of the fields not fully developed in Turcology is Semantics. The meaning of a word is crucial as much as the phonetical and morphological characteristics since a nation's world of mind and the way to comprehend the concepts demonstrate itself in the "meaning". Therefore, the number of studies related to Semantics should be increased.

In this thesis, both determining the words, suffixes and roots around which the conceptual fields of "light" and "fire" meet and indicating how the Turks perceive these concepts. For this purpose, the words belong to these conceptual fields seen in the East Turkish literature until 15th century were determined and examined in terms of phonetical, morphological and semantic characteristics.

This study is composed of seven sections. The first section with the title of "*The Place of the Main Concepts Belong to the Conceptual Fields of Light and Fire in Turkish Culture*" is a theoretical section. The second section with the title of "*The Word List of Light and Fire Concepts*" is the main section of the thesis. In "*Resource Names of the Words*", the traces which related words come from are presented. In the section of "*Classification*", the words are classified in terms of types and submeaning features. The section with the title of "*Phonetic and Morphology*" is the one in that phonetical ve morphological characteristics of the word identified as having Turkish origin are examined. In *Semantic* related words are investigated in terms of semantic characteristics. In the last section called "*Index*", the pages in words and proper nouns are written in the thesis are indicated and the suffixes are sorted.

As a result of this study, it is determined that those conceptual fields meet among specific roots, contain various words mainly in Turkish origin and the meanings of the concepts proceed in the same line despite the centuries and differences in belief systems.

Key Words: Light, Fire, Conceptual Field, Semantic

GİRİŞ

Anlam bilgisi üzerinde yapılan çalışmaların önceki dönemlere kıyasla arttığı görülmektedir. Çeşitli kavram alanları ile tarihî/çağdaş dönemler üzerinde yapılan bu çalışmalarda, kelime ve kavram aileleri ortaya çıkarılmaktadır. Kelime ailelerinin ortaya çıkarılması eş ya da benzer anlama gelen kelimelerin ses ve şekil özelliklerinin gösterilmesi bakımından, kavram alanına ait kelimelerin belirlenmesi ise dilin söz varlığının ortaya konması bakımından oldukça önemlidir.

Biz bu çalışmada ışık ve ateş kavramlarını inceledik. Yeme içme, barınma, ısınma ve aydınlanma gibi ihtiyaçları karşılayan bu kavramların ayrı bir incelemeyi hak ettiğini düşündük. İnsanlar tarih boyunca aydınlanmak ve ısınmak için özel bir çaba göstermişlerdir. Gündüzleri güneş sayesinde aydınlanıp ısınan insanoğlu, geceleri de aydınlanma ve ısınma ihtiyacı hissetmiş, bu ihtiyaçları ışık ve ateş öğeleriyle karşılamıştır. Ateşin aydınlanma ve ısınmanın yanı sıra mutfak kültüründe de önemli bir yeri vardır. Otların pişirilebilmesi, hayvan etinin yenebilmesi ateş ile mümkün olmuştur.

İnsan hayatındaki bu geniş ihtiyaç alanlarına giren ışık ve ateş kavramlarının inanç sistemlerine kadar uzandığı, geniş coğrafyalarda ve her dönemin ortak kavramları olarak tezahür ettiği gözlenmiştir. Işık, kimi zaman doğrudan kimi zaman dolaylı olarak olumlu anlamda; ateş ise çoğu zaman istenmeyen, kimi zaman ise korkulan ve saygı duyulan bir yorumla inanç sistemlerindeki yerini almıştır. Türklere ait efsane ve masallarda ışığın bulunmasıyla ilgili herhangi bir anlatıya rastlanmazken ateşin bulunması, ilk ateşin nasıl ve kim tarafından yakıldığı konusunda çeşitli anlatılar bulunmaktadır. Bu durum, ışığın bulunmayı gerektiren bir kaynak olmayıp ateşten de önce var olduğunu gösterebilir. Bu sebeple Türkler için daha kutsal olup temel kavram olarak algılandığı düşünülebilir. Işık kavramının Türk destanlarının yaratılış bölümlerinde sıkça yer alan bir motif olması da onun başlangıçla ilişkili olduğunu ortaya koyar.

Çalışmanın Amacı

Bu tez ile ışık ve ateş kavram alanlarının hangi kelimelerle ifade edildiğini, bu kelimelerin hangi kök ve ekler etrafında toplandığını, kavramların Türk kültüründe nasıl bir anlam dünyasıyla yer aldığını ve tarihî dönemler boyunca bu kavram alanlarını ifade

etmede kullanılan kelimelerin hangi anlam özelliklerini/değişmelerini barındırdığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışmanın Konusu

Anlam bilgisi, anlam, kelime, kavram ve kavram alanları etrafında pek çok çalışma yapılmıştır (Saussure 1976, 1978; Saussure 1978 ve Erol 2008'in aktarımıyla Ullmann; Özer 2015'in aktarımıyla Ogden ve Richards; Palmer 2001; Lakoff-Johnson 2005; Ahanov 2008; Üçok 1947; Akarsu 1955; Vardar 1982; Aksan 1965, 1969, 1971, 1998, 2009). Bu çalışmaların ortaklaştığı ve farklılaştığı belli noktalar vardır.

Anlam bilgisi ve kavram alanı çalışmalarının teorik bilgiden pratik bilgiye dönüştürüldüğü neşirler de vardır. Bu konular üzerindeki çalışmaların kimi zaman belli bir eser üzerinde (bk. Aalto 2000, Bozkaplan 2007, Yalçınkaya 2013 vb.) kimi zaman belli bir tarihî dönem üzerinde (bk. Batmaz 2013, Doğan 2014, Türkmen 2006, Alagöz 2011 vb.) kimi zaman ise genel olarak Türk Dili üzerinde (bk. Aydın 2002, Sağlık 2007, Tufar 2010 vb.) yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda kavramlara ait kelimeler, belirli ölçütler etrafında tasnif edilip incelenmiş, kelimelerin yer aldığı örneklerden bazıları gösterilmiştir. Örneğin; Macidegül Batmaz tarafından tıp terimleri (Batmaz 2013), Osman Kabadayı tarafından gökbilimi terimleri (Kabadayı 2007) üzerinde yapılan çalışmalarda terimler için metinlerden birer örnek cümle verilmiştir. Bazı terimlerde birden fazla eserden örnek verilmiş olsa da tezlerdeki genel tutumun tek örnek etrafında şekillendiği söylenebilir. Buna karşın biz bu çalışmada ışık ve ateş kavram alanlarına ait kelimelerin tespit edildiği her örneği çalışmaya dâhil ettik.

Kavram alanı çalışmalarında dikkati çeken başka bir husus, derlemenin metinlerden ziyade sözlüklerden yapılmasıdır. Reshida Adzhumerova'nın ev kavramı üzerindeki doktora tezi (Adzhumerova 2013) buna örnek gösterilebilir. Ev kavram alanına ait kelimelerin derlenip tasnif edildiği, tarihî, çağdaş ve uzak şiveler ile karşılaştırıldığı bu çalışmada, tarama işleminin çoğunlukla sözlükler üzerinden yapıldığı görülmektedir. Tarihî Türk şivelerine ait kelimeler Orhun Anıtları, Kutadgu Bilig ve Dīvānū Lügāti't-Türk dışında sadece dönem sözlüklerinden taranmıştır. Biz ise kelimeleri dönem sözlüklerinden değil metinlerden derledik. Kelimelerin anlam özellikleri ile farklı

fonetik ve morfolojik biçimlerini görebilmek adına taramayı metinler üzerinden yapmak oldukça önemlidir. Olgun ve ayrıntılı çalışmalar yapmanın yolu budur.

Kavram alanlarının yanı sıra konumuzla alakalı başka kelimeler üzerinde yapılmış çalışmalar da bulunmaktadır. Bunlar, ışık ve ateş kavram alanlarına ait birtakım kelimelerin incelenmesi (bk. Atay 2006, 2010, Eren 1999, Karaağaç 1999, 2000, Özkan 2003, 2007, Topçu 2012, Türk 2009, Yavuzarslan 2013 vb.) ve bu kavramların halkbilimi açısından ele alınması (bk. Caferoğlu 1964, Çetin 2009, 2011, Işık 2004, Kırcı 1998, Koca-Çetin 2009, Önal 2007, Temiz 2007 vb.) şeklinde olmuştur. Çalışmamız bazı kelimelerin ses ve şekil açısından incelenmesi ve ışık ile ateş kavramlarının Türk halkbilimindeki yerini belirtmesi bakımından bu çalışmalarla birleşir. Ancak yaptığımız çalışma, anlambilimi temelinde Türk Dilinin yedi yüzyılını içine alan, kapsamlı bir çalışma olması yönüyle bu çalışmalardan ayrılır.

Yukarıda bahsedilen çalışmalar arasında yer alan Ayten Atay'ın **ya-* kökünün Türk Dilindeki türevlerinin listelendiği çalışma (2006), başlangıçta tez konumuz için iyi bir kaynak olarak görülmüştü. Ancak bu makalede **ya-* ‘parlamak’ kökü ile ilgili olmadığını düşündüğümüz birçok kelime bu köke bağlandığından tez süresince bu çalışmadan yararlanılamadı. Atay bu makalesinde ‘yalavaç, yar’ vb. kelimelerinin **ya-* ‘parlamak’ kökünden geldiğini düşünmektedir:

“**Yalavaç:** Eski Türkçede yalawaçı, yalawaç, yalabaç şekilleri de olan kelimeyi, Gabain, “yalvaç, elçi; y.burhan (Maniheizm’de) ışıkla gönderilmiş, mehdi” şeklinde açıklamıştır” (Atay 2006: 17) ; **yar:** “Deniz, göl, ırmak gibi su kıyılarında veya karada dik yer, uçurum”, “uçurum, yar, yalçın kaya”, “ışık, ziya” şekillerinde açıklanan bu kelimeyi, hemen hemen aynı anlamlar taşıyan “yalçın, yalman, yalım” kelimeleriyle de bağlantı kurarak, “çıplak, ağaçsız, kaygan ve parlak görünen (kaya)” anlamı olduğunu düşünüp konumuza dahil ettik. Kelime Teleüt Türkçesinde “d’ar”, Kazak Türkçesinde “car” şeklindedir” (Atay 2006: 23).

Bize göre *yalavaç* kelimesi *til* ‘dil’ ya da **ya-* ‘yanaşmak, bir araya gelmek’ kök ve gövdeleriyle ilişkili olabilir. Anlamı ‘haber getirip götüren kimse, elçi’ (Akkoyunlu-Ercilasun 2014: 31) olan *yalavaç* kelimesinin *til* ile ilişkisini ortaya koymak için dilimizde peygamber kavramını ifade etmede kullanılan diğer kelimeleri incelemek yerinde olacaktır. Bunlardan biri *savçı* kelimesidir, ‘söz, konuşma’ (EDPT 1972: 782)

anlamına gelen *sav* kökünden türemiştir, yani dil ile ilgilidir. Dilimizdeki Far. *peygamber* kelimesi “1.haber, mesaj 2.selam 3.Tasavvuf, vahiy 4.ilham 5.emir ve yasaklar” (Kanar 2011: 356) anlamına gelen *peyâm* kelimesi ile oluşturulmuştur. Burada da kelimenin ilk anlamının söz ve dil ile ilgili olduğu görülmektedir. Kelime hakkında ikinci ihtimal de **ya-* ‘yanaşmak, bir araya gelmek’ kökünden gelmiş olabileceğidir. Peygamber, insanlara ‘yaklaşıp’ onları doğru yola ‘yakınlaştıran’ kimsedir, Allah ile kullar arasındaki elçidir, onları birbirine ‘yakın’ hale getirendir. Atay tarafından *ya-** kökünden geldiği düşünülen *yar* ‘uçurum’ kelimesinin de bu kök ile ilgili olmadığını düşünmekteyiz. Bizce ‘yar, uçurum, sel sularının açtığı yarıklık’ (Akkoyunlu-Ercilasun 2014: 161, 405, 410, 491) anlamlarına gelen kelimenin *yar-* kökü ile ilgisi açıktır. Eski Türkçe **kō-* eyleminden *kör* ve *kör-* kelimeleri nasıl türemiş ise ‘yarmak, ayırmak’ anlamına gelen bu kökten de *yar* ve *yar-* kelimeleri türemiş olmalıdır.

Yukarıda künyeleri belirtilen diğer çalışmalar *şimşek*, *yıldırım*, *yıldız*, *balkı-* vb. kelimeler üzerinde ifade edilen görüşleri içerir, bu görüşler hakkında bir açıklamamız var ise bunlar söz konusu kelimelerin incelendiği bölümde dile getirilmiştir.

Çalışmanın Yöntem ve Kapsamı

Çalışmamız yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm *Işık ve Ateş Kavram Alanına Ait Temel Ögelerin Türk Kültüründeki Yeri*, ikinci bölüm *Işık ve Ateş Kavramlarının Kelime Listesi*, üçüncü bölüm *Kelimelerin Kaynak İsimleri*, dördüncü bölüm *Sınıflandırma*, beşinci bölüm *Ses ve Şekil Bilgisi*, altıncı bölüm *Anlam Bilgisi*, yedinci bölüm ise *Dizin* adını taşımaktadır.

Işık ve Ateş Kavram Alanına Ait Temel Ögelerin Türk Kültüründeki Yeri adlı ilk bölüm söz konusu kavram alanlarına ait temel ögelerin Türklerin tarih boyunca benimsediği inanç sistemlerindeki aynılığı, farklılığı ve önemi hakkındadır.

Işık ve Ateş Kavramlarının Kelime Listesi adını taşıyan ikinci bölümde, 15. yüzyıla değin yazılmış eserler taranmış, ışık ve ateş kavram alanına ait kelimeler fişlenmiş ve alfabetik olarak listelenmiştir. Eski ve Orta Türkçe Dönemi eserlerinin incelendiği çalışmada, Eski Oğuz Türkçesi, Batı sahasına ait tarihî bir şive olduğundan çalışmanın

kapsamı dışında bırakılmıştır. Orta Türkçe döneminin bir kolu olan Kıpçak Türkçesi metinleri de taranmamıştır.

Taranan eserlerin sayısı 70'i bulmuştur. Metnin akışına daha münasip olacağı düşüncesiyle eser künyeleri burada zikredilmeyip *Kaynakça* bölümünde Taranmış Eser Künyeleri başlığı altında verilmiştir. Burada taranan eserler sıralanmış ve kaynaklara göndermeler yapılmıştır:

Köktürkçe Dönemi Eserleri: Çoyr Yazıtı (ÖZÖNDER 2006), Hoytu Tamir Yazıtı (ORKUN 1938), Ongin Yazıtı (AYDIN 2012), İhe Huşotu Yazıtı (ORKUN 1936), İhe Aşete Yazıtı (ORKUN 1938), Tonyukuk Anıtı (ERGİN 1970), Köl Tigin Anıtı (ERGİN 1970), Bilge Kağan Anıtı (ERGİN 1970), İhe Nur Yazıtı (ORKUN 1938), Hangiday Yazıtı (ÖZÖNDER 2000), Taryat Yazıtı (AYDIN 2011), Tes Yazıtı (AYDIN 2011), Şine Usu Yazıtı (AYDIN 2011), Suci Yazıtı (ORKUN 1936), Karabalgasun Bitigleri (ÖZÖNDER 2001), Ar Hanin Yazıtı (ÖZÖNDER 2000), Gürbelcin Yazıtı (ORKUN 1938), Mutrın Temdeg Yazıtı (ALYILMAZ 2004), Karı Çor Tigin Yazıtı (ALYILMAZ 2013), Yorçı Yazıtı (ALYILMAZ 2013), Bugut Yazıtı (ÇAĞATAY-TEZCAN 1975-1976), Kalbak Taş Yazıtları (USEEV 2014), Bar-Burgazı II Yazıtı (A21) (USEEV 2014), Baga Kairkhan'daki Yazıtlar (MUNKHTULGA 2012), Y81 Yazıtı (USEEV 2012), Bömbögör Yazıtı (USER 2010), Taikhar Çuluu (AZZAYA 2012), Açıt Yazıtları I-II (ÖZÖNDER 2000), Yamanı-Us Yazıtı (ÖZÖNDER 2000), Örük Yazıtı (ÖZÖNDER 2000), Ulangoom Yazıtı (ÖZÖNDER 2003), Yabogan (A80) Yazıtı (USER 2013), Yenisey ve Kırgızistan Yazıtları (AYDIN-ALİMOV-YILDIRIM 2013).

Eski Uygur Türkçesi Dönemi Eserleri: Irk Bitig (AYDIN-ALİMOV-YILDIRIM 2013), Huastuanift (HİMİRAN 1941), Altun Yaruk (KAYA 1994), Sekiz Yükme (GABAIN-ARAT 1972), Kuanşi İm Pusar (TEKİN 1960), İnsadi Sudur (TEZCAN 1974), Yitiken Sudur (ARAT-EBERHARD 1972), Prens Kalyanamkara Papamkara Hikayesi (HAMILTON 2011), Maytrisimit (TEKİN 1976), Çaştani Bey (MÜLLER-GABAIN 1945), Dantipali Bey (MÜLLER-GABAIN 1946), Mukaddes Tavşan Hikayesi (MÜLLER-GABAIN 1946), Maymunlar Beyi Hikayesi (MÜLLER-GABAIN 1946), Üç İtigsizler (ÖZÖNDER 1998), Hüen-Tsang Biyografisi (TEZCAN 1975, RÖHRBORN 1996, ÖLMEZ-RÖHRBORN 2001), Dunhuang'daki Metinler (HAMILTON 1986), Eski Türk Şiiri (ARAT 1965), Sivil Hayat Belgeleri (YAMADA

1993), Uigurisches Totenbuch (ZIEME-KARA 1978), Manichaica I, II, III (LE COQ 1912, 1919, 1922), Uigurica I, II, III (MÜLLER 1908, 1911, 1922).

Karahanlı Türkçesi Dönemi Eserleri: Dīvānu Lugāti't-Türk (AKKOYUNLU-ERCİLASUN 2014), Kutadgu Bilig (ARAT 2008), Atebetü'l-Hakāyık (ARAT 1992), Kur'an Tercümeleri (ATA 2004, KÖK 2004, ÜNLÜ 2004), Dīvān-ı Hikmet (ERASLAN 1993).

Harezmi Türkçesi Dönemi Eserleri: Mukaddimetü'l-Edeb (YÜCE 2014), Kısasü'l-Enbiyā (ATA 1997), Muīnū'l-Mürīd (TOPARLI-ARGUNŞAH 2014), Hüsrev ü Şīrīn (HACIEMİNOĞLU 1968), Muhabbetnāme (GANDJEI 1958), Nehcü'l-Ferādīs (ATA 1998, ECKMANN 2004), Satır-altı Kur'an Tercümesi (SAĞOL 1993, 1995, 1999), Altın Ordu Yarlık ve Bitikleri (ÖZYETGİN 1996).

İnceleme, eserlerin dizinleri üzerinden değil doğrudan metinlere dayanarak yapılmıştır. Eserlerin tek nüshası incelenmiştir. Bunun tek istisnası Karahanlı Türkçesi Kur'an Tercümeleridir. Bu tercümelerin hem Rylands hem de TIEM nüshaları taranmıştır. Birden çok yayını olan eserler arasından tek bir yayın tercih edilmiştir. Örneğin; Orhun Anıtları üzerindeki birden fazla çalışmadan yalnızca biri tercih edilmiş ve tarama işlemi o çalışmadan gerçekleştirilmiştir. Ancak eğer tercih edilen yayımcının aynı eser üzerinde birden fazla okuma çalışması olmuş ise, tercihimiz güncel olan çalışmadan yana olmuştur.

Eski Uygur Türkçesi dönemi eserlerinden Altun Yaruk'un içinde bulunan "Şehzade ile Aç Pars Hikayesi" ve "Küü Tav Hikayesi" üzerinde Saadet Çağatay'ın çalışması (Çağatay 1945) bulunmaktadır. "Küü Tav Hikayesi" Altun Yaruk'ta 1-25 paragrafları arasında, "Şehzade ile Aç Pars Hikayesi" ise 607-645 paragrafları arasında bulunduğu için bu eser ayrıca taranmamıştır. Ancak metnin anlamlandırması noktasında Çağatay'ın eserinden yararlanılmıştır. Harezmi Türkçesi dönemine ait olan Altın Ordu Yarlık ve Bitikleri arasında 15. yüzyıl öncesi ve sonrasına ait yarlık, bitikler bulunmakta olup çalışmaya 15. yüzyıldan önce yazılanlar dâhil edilmiştir.

Listede yer alan madde başları tezin başlangıcında seçilen kelimeler olmayıp eserleri taradıkça karşılaştığımız ve karşılaştıkça teze dâhil ettiğimiz kelimelerdir. Madde başı kelimeler seçilirken Zikri Turan'ın ek tasnifi göz önünde bulundurulmuştur. Turan,

ekleri şekillerine göre değil, fonksiyonlarına göre sınıflandırır. Örneğin; '+II' ekini doğrudan yapım eki olarak değerlendirmeyip ekin ilgili kelimedeki görevi neticesinde bir kanıya varır. Biz *Işık ve Ateş Kavramlarının Kelime Listesi* adlı bölümdeki madde başlarını seçerken bu hususa dikkat ettik. Örneğin; künli ya da künsüz kelimelerini ayrı bir madde başı olarak almayıp kün madde başı altında k.li ve k.süz şeklinde verdik.

Renk adları, yön adları ve uzak ilgili kelimeler özellikle ışık ve ateş ile ilgili bir anlamı ifade ediyorsa listeye dâhil edilmiştir. Yön adlarından yalnızca *kündin* sözcüğü *kün* 'güneş' sözcüğü ile ilişkili olduğu için listeye eklenmiştir. Işık ve ateş kavramlarının karşıtlık ilişkisi içinde olduğu kavramlar tez kapsamına girmemektedir. Örneğin; *karanlık* kelimesi tezde yer almazken aynı anlama gelen *yarıksuz* kelimesi kök ve kök anlam ilgisi bakımından teze dâhil edilmiştir. Bunlardan başka Buddhist ve Maniheizt inanç sistemlerine ait terimler üzerinde Hacer Tokyürek (2011) tarafından yapılan kapsamlı bir çalışma olduğu için bu kavramlar değerlendirmeye alınmamıştır. Bunlar Sanskritçe biçimleriyle bırakılmıştır. Çalışmanın kapsamına giren bazı kelimeler hakkında da açıklama yapmak yerinde olacaktır. Örneğin; *tamga* kelimesi ilk başta tez konusuyla ilgisiz gibi dursa da kelime kökü ve ilk anlamı dikkate alındığında ateş kavram alanına ait bir kelime olduğu anlaşılmaktadır. *Erte* kelimesinin kökü konumuzla alâkalı olmamasına rağmen kelime anlam bakımından ışık kavram alanına girmektedir.

Kelimeler metinlerde hangi tamlama ya da cümle içinde yer alıyorsa listeye o şekliyle eklenmiş, Türkçeye aktarımları yapılmıştır. Söz konusu metnin yayımı aktarım içeriyorsa öncelikle buradaki aktarımdan yararlanılmış, içermiyorsa aktarım tamamen bizim tarafımızdan yapılmıştır. Bazı metin neşirleri yabancı Türkologlar tarafından yapıldığı için bu çalışmalarda yer alan aktarımların Türkçe olmadığı görülmüş, bu aktarımlar Türkçeye çevrilip uygunluğu noktasında değerlendirilmiştir. Aktarımlı yayımlar olarak DH, ETŞ, Xuan.5-7, Mani. III, MN, Ui. I-II-III, YKYIB; dizinli yayımlar olarak AH, HKT, KE, KKT, ME, NF, TIEM I-II; hem aktarımlı hem dizinli yayımlar olarak D, BK, BT, ETY, HAM, HU, İns.Sud., K, KİP, KT, Mani. I-III, Mayt., MM, PP, S.Yü., TEZ, Ui.Tot., Ui. IV A, B, C, D, Üİ, YAM, YB, Yit.Sud.; hem aktarımsız hem de dizinsiz yayımlar olarak AY ve HŞ sayılabilir. Bu çalışmalardan Xuan.5, İns.Sud., Mani. I-II-III, Ui. Tot., Ui.I-II-III, Yit.Sud.'da metinler Almancaya

aktarılrken, HAM'da Fransızcaya, MN'de ise İtalyancaya aktarılmıştır. Diğerlerinde ise aktarım Türkçedir.

Işık ve Ateş Kavramlarının Kelime Listesi bölümündeki ifadeler anlamlandırılırken kelimenin metin içindeki anlamı tespit edilmeye çalışılmıştır. Anlamı bilinmeyen kelimeler için tarihî ve çağdaş sözlüklere başvurulmuş olup bunlar Clauson, Röhrborn, Caferoğlu, Nadalyaev, Zenker ve Steingass'a ait olan sözlükler ile Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan sözlüktür. Türk Dilinin tarihî ve çağdaş sözlüklerinde madde başlarına verilen anlamların genel anlamlar etrafında şekillendiği görölmektedir. Dizinlerindeki anlamlar da metindeki anlamdan öte kelimelerin sözlük anlamları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Listede yer alan okumalar metin yayımcılarına, madde başlarının görünüşü ise bize aittir. Burada aynı kelimelerin farklı yazılışlarını belirtmek amacıyla göndermelerde bulunulmuştur. Örneğin; *yaroğ* madde başında *yaruğ* ve *yaruğ* kelimelerine gönderme yapılmıştır. Tarama sırasında bazı kelimelerin hem kısa hem uzun ünlü biçimlerine tesadüf edilmiştir. Bu gibi durumlarda her iki kelime şekil ve anlam olarak aynı olduğundan tek bir madde başı altında değerlendirilmiş, malzemenin başında her iki şekil de gösterilmiştir. Örneğin; listemizde hem *ot* hem de *ōt* kelimesi mevcuttur. Biz bu iki kelimenin geçtiği örnekleri *ot*, *ōt* başlığı altında bir arada sunduk.

Okumalar listeye dâhil edilirken metin neşirlerinde yer alan parantez, köşeli parantez, tire gibi noktalama işaretleri kaldırılmıştır. Bunu yapmamızın sebebi metin yayımcıları tarafından konulan işaretler ile bizim tarafımızdan konulan işaretlerin birbirine karışmamasıdır. Biz metin içerisinde parantez işaretini kullandık. Alıntı ibarelerde ünlü eksikliği var ise ve biz oraya gelmesi gereken ünlüden emin isek bu ünlüyü parantez içerisinde yazdık. Örneğin; 'kn tđri' olarak alınan ibareyi k(ü)n t(e)đri şeklinde düzelttik. Ünlü konusunda tereddüdümüz varsa bunu transliterasyonla gösterdik: 'y(E)girmi'. Eylem çekiminin unsuru olan kişi ekleri, ayrı bir kelime gibi algılandığı için ayrı yazılan çalışmalardaki bu durumu düzelttik. Örneğin; 'kelgey men' şeklinde yer alan ifadeyi 'kelgeymen' olarak değiştirdik. Ekler kelimelerden ayrı yazılmış ise bunları da birleştirdik. Örneğin; 'kün ay tengri ke' ifadesini 'kün ay tengrike' şeklinde yazdık.

İlgili kelimenin bulunduğu satırı listeye eklerken tamlamaları bölmemeye çalıştık. Kelime herhangi bir tamlamanın içinde bulunmuyorsa ya da cümle çok uzun değilse ifadeleri bir bütün olarak listeye ekledik. Bu tutumumuza örnek ifadeler şu şekildedir:

altun önlüg y(a)ruk yaltrıql(ı)ğ kópda kötrülmış nom iligi atl(ı)ğ nom bitig (Ui. I, T III T.V. 56/14)

ay teñri artuğrak yaltırdı (ETŞ35/125)

ay yarıldı kıyāmet yavuştı (KE 208r9)

barmağı sindusı birle ay likāsın yarguçı (KE 181v19)

bukün tamğa urğay miz ağızları üze (TIEM 73 II 323r/3=036/065)

ğararttı tünni ve künni yaruttı (HŞ 179/42)

şem´ körsetip pervāne dik ahker kılğıl (DH XIX/6)

tamuğ ‘azābı ve ‘uğubatı iñen uluğ turur (NF 66/5)

tün udımadım, küntüz olurmadım (KT-D/27, BK-D/22)

Çalışmanın üçüncü bölümü *Kelimelerin Kaynak İsimleri*'dir. Bu bölümde madde başı kelimelerinin geçtiği eser adları listelenmiştir. Bu listede madde başı kelimeleri ile bu kelimelerin tespit edildiği eser kısaltmaları alfabetik olarak sıralanmıştır. Tezin bu bölümü, ilgili kelimelerin kullanım sıklığını ve sürekliliğini göstermektedir.

Sınıflandırma tezin dördüncü bölümü olup, bu bölümde *Işık ve Ateş Kavramlarının Kelime Listesi* adlı bölümde yer alan madde başı kelimeleri ad/eylem ve ışık/ateş/parlamak/ısıtmak olmak üzere tür ve anlam bakımından sınıflandırılmış, sonrasında alt anlam kategorilerine göre gruplandırılmıştır. Hem ışık/parlamak hem de ateş/ısıtmak anlamını taşıyan kelimeler ayrı bir başlık altında sunulmuştur. Ayrı başlık altında sunduğumuz bu kelimeleri; yıldırım, güneş gibi oluşumları ve görevleri bakımından hem ışık/parlamak hem ateş/ısıtmak öğelerini bir arada bulduran kelimeler ile *yalın*, *yulrı-* gibi kimi örneklerde ışık/parlamak kimi örneklerde ise ateş/ısıtmak anlamıyla yer alan örnekler olarak tanımlayabiliriz. Tüm bunlar bir tablo halinde sunulmuştur.

Tezin beşinci bölümü *Ses ve Şekil Bilgisi* adını taşımakta olup bu bölümde, Bölüm 2'deki listede yer alan Türk Dili kökenli kelimeler bağlı buldukları kökler ve aldıkları ekler bakımından incelenmiş, ekleşme esnasında ya da sonrasında geçirdikleri ses değişimleri/olayları tespit edilmiş, kelime aileleri ortaya çıkarılmıştır. Alıntı kelimelerin ilk biçimlerine, temel anlamlarına ulaşmak mümkün olmadığından, bunlar hakkında herhangi bir izahta bulunulmamıştır. Kök kelimelerin sıralaması alfabetik olarak yapılmış, ilgili kelimeler italik olarak, sesler ve ekler ise kalın yazı tipiyle yazılmıştır.

Anlam Bilgisi adlı altıncı bölümde, Bölüm 2'de yer alan madde başları, Bölüm 4'te yapılan sınıflandırma ışığında incelenmiş, inceleme kelime aileleri üzerinden değil, kavramlar üzerinden yapılmıştır. Örneğin; ateş kavramı incelenirken *ot* kökünden türeyen kelimelerle *ört*, *ört-* kökünden türeyen kelimeler aynı başlık altında değerlendirilmiştir. İlk olarak ad, sonrasında eylem kategorisindeki kavramlar ele alınmıştır. Öncelikle söz konusu alt anlam alanına giren kelimeler sıralanmış, bunların kökenleri, kullanım sıklığı vb. hakkında bilgi verilmiş, bu girişin ardından kelimeler özel ad tamlamasında bulunmaları, atasözü/deyim ögesi olarak yer almaları, inanç sistemlerinde yüklendikleri farklı anlamlar, benzetme ögesi olarak kullanılmaları gibi başlıklar etrafında değerlendirilmiştir. Farklı anlamlar için birkaç örnek vermek yeterli görülmüştür. Kavram alanlarına ait kelimeler italik biçimde yazılmıştır. Örneklerin sıralaması alfabetik bir şekilde yapılmış, yalnız Kur'an Tercümeleleri için farklı bir yöntem uygulanmıştır. Tercümelerde yer alan ibarelerin söz dizimi ve kelime tercihi bakımından ortak öğelere sahip olduğuna dikkat çekmek amacıyla, bunlar alt alta sıralanmıştır. Aralarındaki sıralama alfabetik olmayıp en eski tercümeden en yeniye doğrudur. Bunlar arasındaki en eski nüsha TIEM 73 nüshası olduğu için (Ercilasun 2007: 331) sıralama TIEM, KKT ve HKT olarak gerçekleştirilmiştir. KKT'nin bazı yerlerinin eksik olmasından ötürü TIEM 73 ve HKT nüshalarında bulunan bazı ibarelerin KKT'deki karşılıkları tespit edilememiştir.

Tezin yedinci bölümü *Dizin* adını taşımaktadır. Bu bölüm; *Kelime Dizini*, *Özel Adlar Dizini* ve *Ekler Dizini*'nden meydana gelmektedir. *Kelime Dizini*'nde, ışık ve ateş kavram alanlarına ait kelimelerin, bir başka deyişle Bölüm 2'deki madde başlarının tezde hangi sayfalarda yer aldığı gösterilmiş, kelimeler dizin formatına göre imlenmiştir. Farklı alt şekillere sahip kelimeler üst şekiller altında toplanmış, alfabetik

sıralamada üst şekle göndermeler yapılmıştır. Parantez içindeki sesler bu sıralamada dikkate alınmayacaktır. *Özel Adlar Dizini*'nde ilgili kelimelerle kurulmuş özel adlar derlenmiştir. *Ekler Dizini*'nde ise ilgili kelimelerin aldığı çekim ekleri, hal ekleri üst şekiller altında sıralanmıştır. Eldeki tez, temelde bir anlam bilgisi çalışması olup hususî olarak gramer odaklı bir çalışma olmadığından bu bölümde sıralanan eklerin mahiyeti hakkında açıklama yapılmamıştır. Tezin bu bölümü, sahada yapılacak olan dilbilgisi çalışmalarına yardımcı olabilir.

Bu çalışmada aynı kelime ve eklerin farklı fonetik biçimleri genellikle üst şekil altında toplanmıştır. *Işık ve Ateş Kavramlarının Kelime Listesi* (bk. Bölüm 2) ile *Kelimelerin Kaynak Eserleri* (bk. Bölüm 3) bölümlerinde kelimeler üst şekle bağlı olarak gösterilmeyip alfabetik olarak sıralanmış, ilgili alt şekiller arasında göndermeler yapılmıştır. Tezin diğer bölümlerinde ise alt şekiller üst şekle bağlı olarak sunulmuştur. *Ekler Dizini*'nde (bk. Bölüm 7.3.) ise aynı yöntem ekler için uygulanmıştır. Alt ve üst şekil yöntemi yalnız Türk Dili kökenli kelimeler için geçerli olup konu hakkında hâkimiyet kurulamayacağından alıntı kelimeler bu uygulamanın dışında bırakılmıştır.

Kaynakça üç kategoride sunulmuştur: Taranmış Eser Künyeleri, Alıntı Yapılan Çalışmalar, İncelenen Çalışmalar. İlk kategoride, Bölüm 2'yi oluştururken kullanılan kaynaklar verilmiştir. İkinci kategoride tezin tüm bölümlerinde yararlanılan kaynaklar gösterilmiştir. Üçüncü kategoride ise incelenen; ancak alıntı yapılmayan eserler sıralanmıştır.

Tespit edilen kelimelerin listelenmesi aşamasında yayımcılar tarafından farklı fonetik işaretlerin kullanımından kaynaklanan bir sıkıntı ortaya çıktı. Biz bu farklılıkları ortadan kaldırıp metinlerdeki farklı fonetik işaretleri kendi tercihimiz olan fonetik işaretler altında birleştirdik ve bunları tablo halinde gösterdik. Çoğu eser çalışmasında fonetik işaretlere dair bir açıklama olmadığından hangi işaretin hangi sese karşılık geldiğini kendimiz belirlemeye çalıştık, bunu tam olarak tespit edemediğimiz durumlarda sesi en yakın fonetik değer altında birleştirdik. Farklı fonetik değerler içeren eserlerin yanı sıra DH gibi bazı fonetik değerleri içeren, AY gibi hiçbir fonetik işaret içermeyen eserler de vardı. Bu eserleri transkripsiyonlamak çok zaman alacağından metinler aynen bırakılmış, yalnız damak ŋ'si tüm metinlerde fonetik değerle belirtilmiştir.

Fonetik İşaretlerin Denkliği adını verdiğimiz tablo tekrara düşmemek amacıyla eser temelli değil işaret ve sembol temelli hazırlanmıştır. Örneğin; “A eserinde a, b, c işaretleri görülmektedir” yerine “a, b, c işaretleri şu eser/eserlerde görülmektedir” denmiştir. Tabloda yer alan işaretler, eserlerin bütününde kullanılan işaretler değil; yalnızca teze dâhil edilen kelime ya da tamlamalarda tespit edilen işaretlerdir. Tablo üç sütundan oluşmaktadır. İlk sütunda metin yayımcıları tarafından kullanılan işaretler, ikinci sütunda söz konusu işaretin bulunduğu eser ya da eserler, üçüncü sütunda işaretin bizim transkripsiyon sistemimizdeki karşılığı yer almaktadır.

Tablo 1
Fonetik İşaretlerin Denkliği Tablosu

Yayımcılar Tarafından Kullanılan İşaret	Söz Konusu İşaretin Kullanıldığı Eser/Eserler	İşaretin Tezdeki Karşılığı
â	DH	ā
î	DH	ī
ô	DH	ō
û	DH	ū
aa	AY, Ui.Tot.	ā
ee	NF	ē
ıı	Ui.Tot.	ī
ii	Ui.Tot.	í
oo	AY, ETŞ, HU, Huan.5-7, İns.Sud., Mani. I-III, S.Yü., T II B 29, Ui IV A-D, Ui. I-II-III, Ui.Tot., Yit.Sud.	ō
uu	Mani. III, Ui.Tot., YAM, Yit.Sud.	ū
üü	AY, ETŞ, Ui.Tot.,	ū
ä	İns.Sud., HAM, Huan.5-7, Mani. I-II-III, MIK III, PP, S.Yü., T II B 29, TEZ, YAM, Yit.Sud.	e
ą	AH, İns.Sud., K, YAM, Yit.Sud.	a
e	HAM, Huan.5-7, İns.Sud., MIK III, PP, S.Yü., TEZ., T II B 29, TIEM I-II, Yit.Sud.	è
ę	K, KE, AH,	e
ï	İns.Sud., Huan.5-7, Mani. I-II-III, MIK III, PP, S.Yü., T II B 29, TEZ, YAM, Yit.Sud.	ı
ĩ	HAM	ı
!ı	K	ı
ı	AH, K	ı
o	ETŞ	o
ö	İns.Sud., TEZ	ö
!ü	K, Yit.Sud.	ü
ü	AH	ü
č	HAM., Huan.5-7, İns.Sud., Mani. I-II-III, MIK III, PP, S.Yü., T II B 29, Yit.Sud.	ç
d	ETŞ, İns.Sud., Ui.Tot., YAM, Yit.Sud.	t
ğ	ETY	g
ğ	DH	ğ
g	ETY	ğ
γ	HAM, Huan.5-7, İns.Sud., Mani. I-II-III, MIK III, PP, S.Yü., TEZ, T II B 29, YAM, Yit.Sud.	ğ
-uu	HU, Mani. III	-u
-üü	HU, Mani. III	-ü
-tt	HU	-t
-yy	HU, Mani. III	-y

Çalışmanın Önemi

Işık ve ateş kavramlarının Türk Dilindeki yeri ilk kez bu çalışmayla ortaya konmuştur. Söz konusu kavramlara ait kelimeler ile bu kelimelerin ses, şekil ve anlam özellikleri burada ele alınmış, Türklerin bahsi geçen kavramları algılama, yorumlama şekli ile anlamlandırma yetisi bu tezle sunulmuştur.

BÖLÜM 1: IŞIK VE ATEŞ KAVRAM ALANINA AİT TEMEL ÖGELERİN TÜRK KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ

Biz ışık ve ateş kavram alanının temel ögeleri olarak ay, güneş, yıldız, ateş ve şimşek/yıldırım kavramlarını belirledik. Burada Türklerin benimsediği inanç sistemlerinde, yukarıda sayılan kavramların nasıl bir yeri olduğu, bu kavramları algılamada inanç sistemleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar gibi konular üzerinde durduk.

1.1. Işık

Işık kavramı pek çok alt kavramı kapsayıcıdır. Güneş, ay, ateş ve yıldızlar birer ışık temsilcisi olarak evrende yer almakta ve kendilerine ait görevleri yerine getirmektedirler. Türklerin temasta bulunduğu inanç sistemlerinin hepsinde ışık ve onun etrafındaki kavramların oldukça önemli olduğu görülmektedir. O, çok güçlü ve tükenmeyen bir öge olduğundan insan zihninde Tanrı ile özdeşleştirilmiş olmalıdır. Bu, ışığın Tanrı olduğu şeklinde yorumlanmamalı, ışığın ancak bir ve tek olan yüce Tanrıya ait bir özellik olarak görülmesi şeklinde anlaşılmalıdır. Işık, o denli kutsaldır ki olsa olsa Tanrıya özgü bir güç olabilir.

Türk efsanelerinde ve destanlarında ışıktan ya da onun değdiği bir ögeden hamile kalma ve dolayısıyla türeme motifine sıkça rastlanmaktadır. Tanrıyla kahramanlar arasında bir aracı olan ışık, hükümdar soyunun ortaya çıkmasında önemli bir öge olarak görülmüştür (Bayat 2007: 194). Alan-Kova efsanesine göre Çingiz Han'ın atalarından Alan-Kova çadırında uyurken bacadan ay ışığı girer ve karnını okşar. Köpeğe benzeyen bu sarı ışık sonucunda kadın hamile kalır. Uygurların türeyiş efsanesinde de ışığın yaradılışın kaynağı olduğu görülmektedir: İki ırmağın birleştiği yerde bir ada, bu adanın üstünde bir tepe, bu tepenin üstünde de bir kayın ağacı varmış. Günün birinde bir ışık belirmiş ve bu kayın ağacını ışıkla donatmış. Gün batıp bu ışık indiğinde kayın ağacından sesler çıkmış. On ay, on gece ışıkla kayın ağacı birbirinden hiç ayrılmamış. Bir gün ağaç birden yarılmış ve içinden beş çocuk çıkmış, küçükleri Böğü Han Uygurlara han olmuş (Ögel 1971: 94).

Oğuz Kağan destanında ışığın iki farklı fonksiyonda yer aldığı görülmektedir. Işık, akınlarda yardımını dokunan bir öge olarak yer almıştır: Oğuz Kağan akından önce

çadırlarını kurdurup burada derin bir uykuya dalar. Tam hava aydınlanırken çadıra ışıkla birlikte bir kurt girer. Kurt, Oğuz'a yapacağı akın sırasında ordunun en önünde bulunacağını söyler (Ögel 1971: 21-22). İkinci olarak ise Oğuz Kağan'ın evleneceği göğün kızı ona ışıklar içinde görünür: Oğuz Kağan, Tanrıya yalvarırken birden hava kararır ve gökten bir ışık düşer. Bu güneşten, aydan bile parlak bir ışıktır. Işığa doğru yürürken bu ışığın ortasında bir kızın oturduğunu görür. Başında ateş gibi bir beni olan kutup yıldızına benzeyen bu kıza aşık olur ve onunla evlenir (Ögel 1971: 62). Oğuz Han bu kızdan olan çocuklarına Gün-Han, Ay-Han, Yıldız-Han adlarını koyar. Işıkların içinden gelen karısından doğan çocuklarının da ışık kaynakları olan güneş, ay ve yıldızla benzetilmesi dikkat çekicidir. Ögel, Oğuz Kağan'ın çocuklarının bizzat güneş, ay ve yıldız olduğunu, böylece onun hem göğün hem de yerin temsilcisi olarak yansıtıldığını söylemektedir (Ögel 1971: 68). Oğuz Kağan'ın ağzının kıpkızıl ateş rengi olması (Ögel 1971: 49), Mohan Kağan'ın yüzünün kıpkırmızı olup gözlerinin cam gibi parlaması (Ögel 1971: 51), Altay yaratılış destanında Tanrıya yaratma ilhamını veren Ak Ananın ışıktan bir kadın hayali olması, Tanrı Kayra Han'ın, kendisi için yarattığı, on yedinci gök katının ışık âlemi olması (Çetin 2011: 45) gibi durumlar eski Türklerde ışığın rolü ile ilgilidir.

Maniheizm, tamamen ışığa dayalı bir inanç sistemi olup öğretinin ortaya çıkmasında da sona ermesinde de ışık temel öğe olarak yer almaktadır. Bu inanç sisteminin temelinde, iyi-kötü, gündüz-gece, ruh-madde, ışık-karanlık gibi birbirine karşıt kavramların çatışması vardır. Maniheizm'e göre bilinmeyen bir zamanda ışık ve karanlıklar ülkesi birbirinden ayrılmış, karanlıklar ülkesi ışık ülkesinden bir parça ışığı çalmış, böylece madde ve ışık yani beden ve ruh karışmıştır. Bu karışık hal, dünyanın bugünkü şeklidir. Maniheist inanç sisteminin amacı, ışığın maddeden ayrılmasını sağlamaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için Tanrı insana akli göndermiştir. İnsan, akli sayesinde ışığı maddeden ayıracak ve ışık ilk çıktığı yere, yurduna dönecektir (Tekin 1962: 2). Işık âleminin başında ışık tanrısı bulunur. Bu tanrının hava, rüzgar, ışık, su ve ateşten oluşan beş elementi vardır. Bu ışık tanrısı "yüceliğin babası, ışık âleminin kralı, Zervân (Zervân)" şeklinde adlandırılmaktaydı. Mani yeryüzünden ayrıldıktan sonra doğrudan ışık âlemine gitmeyip, yükselişteki ilk durak olan ayda yeryüzündeki son ışık özünün de kurtuluşuna kadar beklemekte ve oradan ruhlara yol göstermeyi sürdürmektedir. Maniheizm'e göre beden hapisanesinden kurtulan ruh önce Samanyolu'nu izleyerek

aya yükselir. Bir müddet burada ikamet edip güneşe geçer, bir müddet de burada kaldıktan sonra ışık âlemindeki dünyalara (aeon) yükselir (Gündüz 2003:575-576).

Maniheistlerin en temel ibadeti olan namaz sırasında sık sık ışığa dua edilmektedir: “Bizim hidayetçimiz Paraklit mübarektir. O, nurun elçisidir. Koruyucu muhafaza melekleri mübarektir. Işıkların askerlerini tesbih ederim”, “Ey hidayetçimiz, ışığın aslı, hava dalı, herşeyin şifa kaynağı olan ulu ve en büyük ağaç misali olan ey nur Mani”, “En büyük ilâhı doğru bir lisans ve açık kalplilikle tesbih eder, ona secde ederim. Nurların ve nur zerreciklerinin babası tesbihe layık olan sen mübareksin. Senin bilgilerinin hepsi sana çağırdıkları için mübarektir” (Güngör 1988: 161). Bu inanç sisteminde üç mühür olarak yer alan kurallar arasında pek çok emir ve yasağın da ışık ile ilintili olduğu görülür: Maniheizm’de üç mühür eline, diline ve gönlüne sahip çıkmaktır. Ağızın mührü insanı kötü söz söylemekten, bitkilerden daha az ışık unsuru içerdiği için et yemekten, sarhoş edip ışık tanrısını düşünmekten alıkoyduğu için içki içmekten men eder. Elin mührü, madde içerisinde tutsak olan ışık unsurlarına zarar verecek –hayvan öldürmek, bitkilere zarar vermek, toprağı sürmek, hasat yapmak-davranışlardan kaçınmayı gerektirir (Gündüz 2003: 576). Görüldüğü gibi bu inanç sistemi baştan sona kadar ışık temellidir. Dünyadaki mücadelenin ortaya çıkmasında, sona ermesinde, ulaşılmak istenen amaçta, yapılan ibadette hep ışık yer almaktadır.

Temeli aydınlanmaya dayalı olan Buddhizm’de de ışık kavramı oldukça önemli bir yerdedir. Bu inanç sisteminde Buddha, Bodisatva, dharma, hikmet, Nirvana gibi öğeler ışık kaynağı olarak kullanılmıştır (Kemal 2003). Mağfiret Kemal, yaşamın gereklerinden olan ışığın enerji, sıcaklık, aydınlık, güven, refah gibi duygular uyandırdığını, bu durumun Buddha’nın ışık olarak kavramsallaştırılmasında önemli rol oynadığını söylemektedir. Buddha dünyayı elindeki dharma yani öğretisi sayesinde aydınlatır. Buddhistler dharmanın ışığı sayesinde bu dünyanın ve ruhlarının aydınlanacağına, bu ışık aracılığıyla kurtuluşa ereceklerine inanırlar (Kemal 2003: 96). Ayrıca Buddhist öğretisiye göre tüm ıstıraplar cahillikten kaynaklanır. Cahilliği ortadan kaldırmanın yolu ise hikmetten yani bilgidir. Bu hikmet de ışıktır (Kemal 2003: 104).

Hıristiyanlıkta Tanrı gibi Hz. İsa’nın da ışık olarak yansıtıldığı görülmektedir. Hz. İsa’nın dünyaya ne için geldiği Yuhanna 378’de şu şekilde ifade edilmiştir: “Bana iman

eden karanlıkta kalmasın diye dünyaya ışık olarak geldim”. İncil’de Hz. İsa’nın kendisini ışık, çoban yıldızı vb. olarak tanımladığı görülmekte, yüzünün güneş gibi parladığı ve giysilerinin de ışıltılı olduğu dile getirilmektedir (Çetin 2011: 67).

İslamiyet’te ışık kavramı temel olarak Allah’a ait bir özellik olarak yer almaktadır. Allah’ın elçisi Hz. Muhammed için de ışık temsilî bir öge olarak kullanılmıştır: Nûr suresi 35. ayet “Allah, göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) nûr üstüne nûrdur. Allah dilediği kimseyi nûruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir” (Diy. 2007: 353), Nûr suresi 40. ayet “Yahut (o kâfirlerin duygu, düşünce ve davranışları) engin bir denizdeki yoğun karanlıklar gibidir; (öyle bir deniz) ki, onu dalga üstüne dalga kaplıyor; üstünde de bulut... Birbiri üstüne karanlıklar... İnsan, elini çıkarıp uzatsa, neredeyse onu dahi göremez. Bir kimseye Allah nûr vermemişse, artık o kimsenin aydınlıktan nasibi yoktur” (Diy. 2007: 354), Nisâ 174. ayet “Ey insanlar! Size Rabbinizden kesin bir delil (Hz. Muhammed) geldi ve size apaçık bir nur (Kur’an) indirdik” (Diy. 2007: 104), Mâide 44. ayet “Şüphesiz Tevrat’ı biz indirdik. İçinde bir hidayet, bir nur vardır. (Allah’a) teslim olmuş nebiler, onunla yahudilere hüküm verirlerdi”, Mâide 46. ayet “Kendinden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı olarak peygamberlerin izleri üzerine, Meryem oğlu İsa’yı arkalarından gönderdik. Ve ona, içinde doğruya rehberlik ve nûr bulunmak, önündeki Tevrat’ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere İncil’i verdik” (Diy. 2007: 115). Görüldüğü gibi İslamiyetin kutsal kitabında ışık; Allah, Hz. Muhammed, Kur’ân-ı Kerîm ve İncil’in yerine kullanılmaktadır. Ayrıca İslamiyette kıyamet de ışık ile ilgili görülmüştür. Kıyamet günü Allah’ın nurunun her yeri kaplayacağı, kıyametin evrendeki maddi ışık kaynaklarının olağan durumun dışına çıktığında gerçekleşeceği bildirilmiştir. Burada kıyametin, ışık kaynaklarının tutulması ya da parçalanması ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu da eski Türklerin ay ve güneş tutulmalarını uğursuzluk olarak nitelendirmelerinin moderne yansımasıdır (Çetin 2011: 63).

Işık ile ilgili inanışlar halk arasında devam etmektedir. Kökleri çok eskilere dayanan bu inançlar arasında, güneş ışığı vurmada kalkılması gerektiğine inanılması, güneş ışığının Tanrının nuru olarak görülmesi, güneş ışığının değdiği ilk yerin kutlu olarak kabul edilmesi, güneş doğarken evlerin, dükkânların kapısının açılması (Önal 2007: 10), türbelerden ve yatırlardan geceleri ışık çıktığına inanılması, al karısından korunmak için ışık yakılması (Kalafat 1993:33-34) sayılabilir.

1.1.1 Ay

Ay kavramı, Türk kültüründe en çok kıymet verilen öğelerdendir. Geceyi aydınlatan bu muhteşem cisim için çeşitli benzetmeler yapılmış, ortaya çıkışı hakkında efsaneler düzülmüş, her koşulda kendisine saygı duyulmuştur. Güneşin gökteki görünümü her zaman aynı olmasına karşın, ay büyür, küçülür ve gözden kaybolur. Yani insan gibi doğar ve ölür. Ölümün ardından yeni ay biçimiyle yeniden doğduğu görülür (Eliade 2003: 167). O, belirli aralıklarla yinelenen yaşamı simgeler, sürekli ve canlıdır (Eliade 2003: 170).

Soğuk bölgede yaşayan Türkler güneşten ziyade ay merkezli bir hayat sürdürdüklerinden onların anlatılarında ayın geniş bir yer kapladığı görülür ve zihinlerinde ay güneşten daha güçlüdür (Ögel 1995: 198). Bayat, zamanla güneşin aydan daha ön plana geçişini Tengricilik dinî-mitolojik sisteminin güçlenmesine bağlamaktadır (Bayat 2007: 268). Kimi araştırmacılar ay kavramının Maniheizm inanç sisteminin etkisiyle Türklerce kutsal sayıldığını söylemektedir. Ancak Maniheizm'den çok daha öncesine bakıldığında –örneğin efsanelere- ay kavramına zaten önem verildiği görülmektedir. Caferoğlu, Orhun Abidelerindeki harf sisteminde Tukiyu Türklerine özgü olarak 'ay' hecesine ay simgesinin konulması, Çin kaynaklarında Hun imparatorunun ay ve güneş tarafından da kutsandığının söylenmesi, yılın ilk ayı görüldüğünde Tan-hu'nun meclisi toplayıp Tanrıya ve yere kurban sunması gibi örnekler düşünüldüğünde ayın kutsallığının Maniheizm'den kaynaklanmadığının anlaşılacağını söylemektedir (Caferoğlu 1964: 20).

Ayın ortaya çıkışı hakkında çeşitli anlatılar söz konusudur. Bunlardan birine göre Tanrı Oçirvani soğuk bir suyun başına gelip kılıcını çekerek suya vurmaya başlamış. Soğuk sudan sıçrayan parçalar ay haline gelip göğe yükselmiş (Ögel 1995: 190). Aydan türeme motifi de destan ve efsanelerde karşılaşılan motiflerdendir. Mısır-Türk Sultanlığında anlatılan bir efsaneye göre ilk insan Ay-Atam adını taşımakta olup şu şekilde dünyaya

gelmiştir: Çok eski zamanlarda çok yağmur yağmış, çamurlar sürüklenip bir mağaraya dolmuşlar. Mağarada bulunan kaya yarıklarının bazıları insana benziyormuş. Çamurlar bu insan kalıplarına dolmuşlar. Zamanla yarıklardaki toprağın su ile benzeşmesi, havaların ısınmasıyla toprağın sular ile pişmesi, dokuz ay boyunca rüzgâr esmesi sonucunda dört unsur (ateş, su, toprak, rüzgâr) oluşmuş ve bunlar insana can vermek için birleşmişler. Böylece Ay Atam denen ilk insanın oluştuğuna inanırlarmış (Ögel 1995: 200). Aydan türeme ile ilgili bir başka anlatı ise Alan-Kova efsanesidir: Çingiz Han'ın atalarından Alan-Kova Kadın çadırında uyurken bacadan ay ışığı girer ve karnını okşar. Köpeğe benzeyen bu ışık sonucunda kadın hamile kalır. Bu ışığın kurt şeklinde indiği de söylenir. Ögel, aydan türeme anlatılarıyla ilgili olarak, Türklerin ayın da Tanrı tarafından yaratılmış bir varlık olduğunu bildiklerini söylemektedir (Ögel 1995: 201-202).

Ay ile güneş birbirinden ayrı görülmeyen kavramlar olduğundan ikisinin birlikte yer aldığı birçok anlatı vardır. Türkler çoğunlukla güneşin sağda, ayın solda olduğuna inanıyorlardı (Ögel 1995: 203). Ay ve güneş Eski Türklerin hayatında koruyucu bir rol üstlenmişti. Buna örnek olarak Altay Türklerine ait bir masaldan bahsedilebilir: Yeryüzünde insanlara zarar veren bir dev varmış. Tanrı bu devi öldürmeyi düşünmüş. Güneş, sıcaklığı ve ateşi dolayısıyla devi öldürebileceğini; ancak insanları da yakabileceğini düşünüp vazgeçmiş. Ay ise insanların onun soğuşuna dayanabileceğini, böylece yalnızca devin zarar göreceğini söylemiş ve yere inmiş. Devi, üstünde oturduğu ağaçla birlikte alıp göğe çıkarmış (Ögel 1995: 198).

Ziya Gökalp, 'Türk Medeniyeti Tarihi' adlı eserinde ayın, milletteki erkek zümresinin; güneşin ise milletteki kadın zümresinin temsilcileri olduğunu söylemektedir (Gökalp 1976: 164). Plan Carpin, güneşin ayın annesi olduğunu düşünür. Buna gerekçe olarak ayın ışığını güneşten almasını gösterir. İslamiyet öncesi Türk kültüründe ayın da güneşin de han unvanı ile anıldığı bilinmektedir. Anadolu'da ise güneşin kadın (Güneş Ana), ayın erkek (Ay Baba) olarak düşünülmesi yaygındır (Roux 2002: 135). (bk. Güneş) Altaylılara göre güneş ana, ay da atadır. Güneşi yerde ateş temsil eder. Bazı Saha masallarında büyük kahramanlar güneş ve ay himayesi altındadır. Onların inancına göre zaman zaman güneş ve ay kötü ruhlarla mücadeleye girişirler. Eğer yenik düşerlerse güneş ve ay tutulması gerçekleşir. Güneş ve ay tutulması olduğunda Altay

Türkleri bağırıp çağırırlar, davul çalarlar. Bu gürültülerin kötü ruhları korkutacağına inanırlar. Sahalara göre güneş ve ay iki kardeşdir. Her ikisi de üstün özellikleri olan ilahlardır. Oyunun cübbesinde güneşin sembolü olarak demirden ve gümüşten yapılan halkalar vardır (İnan 2013: 29). Ay ve güneş şaman davullarında da karşımıza çıkmaktadır: “Daireyi ikiye ayıran düz ve kalın bir çizginin yukarısında, bir başın iki yanındaki iki daire güneş ve ayı temsil ederler” (İnan 2013: 96).

Ayın evrelerinin meydana gelişi onun kutlu kurtlar ya da yedi başlı dev tarafından yenmesine bağlanmıştır. Ayrıca Altay Türkleri ayın tutulmasını da bu yedi başlı deve bağlamışlardır. (Ögel 1995: 198-199). Ayın kaybolup belirmesi –eski kavimler gibi- Eski Türkler tarafından ölüp dirilme olarak algılanmıştır. Onlara göre dolunay yaşlanma, dolayısıyla ölümü; yeni ay yenilenme, gençleşme, dolayısıyla dirilmeyi; hilal ise olgunlaşmayı ifade etmektedir (Bayat 2007: 268).

Çou’larda güneş ve ay ayinleri hükümdar timsali olup bahar ve güz gündönümlerinde yapılıyordu. Güneş günü bahar geldiğinde başkentin doğusunda ateş ayinine benzeyen örnekler ile ay günü ise güzde başkentin batısında su ayinine benzeyen örnekler ile kutlanırdı. Bu ayinlerde güneş, ay ve yıldızlara kurban verilir ve ateşte yakılırdı (Esin 1979: 72). Köktürkler, Uygurlar, Hakani Türkleri zamanında ve sonrasında hem güneş ve ay, hem “kün-ay” hükümdarlık işaretiydi (Esin 1979: 72). Yılın ilk gününde güneşin yıllık, ayın aylık hareketinin aynı anda başlaması kün-ay olarak ifade edilmekteydi. Eski Çin-Türk geleneğinde gündüz ve gecenin simgeleri olan güneş ve ay, gündönümü mevsimlerinde bir araya gelerek kavuşurlar yani “kün-ay” halinde olurlardı. Bu hükümdarlar için gerekli bir faziletti (Esin 1979: 76).

Maniheizm’de de ay kavramı oldukça önemli bir yer işgal etmektedir. Bizce bunun en önemli sebebi, Mani’nin yeryüzünden ayrıldıktan sonra doğrudan ışık âlemine gitmeyip son ışık özünün kurtuluşuna kadar ayda bekliyor olmasıdır. Maniheizm’e göre beden hapisanesinden kurtulan ruh önce Samanyolu’nu izleyerek aya yükselir (Gündüz 2003:576). Ayın Maniheizm’deki diğer bir önemi de secde edilen bir varlık olmasıdır. Namaz kılacak kimse, önce abdest alır, ayakta durur. Gündüzleri güneşi, geceleri ayı, ay ve güneş görünmediğinde kutup yıldızını kendine kible kabul eder (Güngör 1988: 161). (Oruç ibadeti için bk. Güneş) Söz konusu inanç sisteminin temel öğretileri arasında dört tanrıya, beşiz tanrıya olan inanç ve on emir yer almaktadır. Güneş ve ay bu dört tanrı

arasında yer almaktadır (Himran 1941: 67). Şunu da belirtmek gerekir ki Mani dinine mensup olan Uygur Türkleri, ayın yıldızdan ayrılmasını erdem olarak görüyorlardı (Ögel 1995: 203).

Maniheizm ve Buddhizm’de ay kelimesinin *tengri* sözü ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Ögel, Uygur Türklerinde, Maniheist ve Buddhist inanç sistemlerinin tanınmasının ardından “Ay Tengri” ifadesinin kullanılmaya başlandığını, bu ifadenin Harezmsahlar döneminde dahi devam ettiğini söylemektedir. Ayrıca bu kalıbın ‘Kök Tengri’nin paraleli olduğunu düşünür (Ögel 1995: 202-203). Maniheist metinlerde ‘ay tenri’ ya da ‘yaruk ay tenri’ ifadeleri ile Hz. İsa kastedilmektedir (Bkz: Işık). Nemoyevskiy, “İsa Tanrı” adlı eserinde onun için ‘Aydan başka bir şey değildir’ demiştir. Bayat, Hz. İsa ‘ay’ olarak sunulmuş olsa da sonraları dinin simgesinin güneşin simgesi olan hac olarak kabul edildiğini belirtmektedir (Bayat 2007: 271).

Buddhizm’de ay kavramı, Buddha’nın yerine çokça kullanılmaktadır. Geceyi aydınlatan ay ile insanları aydınlatan Buddha arasında ilişki kurulmaktadır. Ay nasıl ki zifiri karanlığı ortadan kaldırıyorsa Buddha da insanların hayatındaki karanlığı ortadan kaldırmakta, öğretisi ile onlara yol göstermektedir. (bk. Yıldız) Buddha’nın aydınlandığı gecede gökte dolunay vardır, her ay yerli manastırlarda dolunay ve yeni ay günleriyle ilk ve son dördün gününden oluşan dört Uposattha günü, şubat ve mayıs aylarının dolunay gecesi kutsal kabul edilmiştir (Tümer 1992: 352-357). İnanç sistemindeki kutsal günlerin ayın evreleriyle ilişkili görülmesi de kavrama verilen önem bakımından dikkate değerdir.

İslamiyet’te ay, güneş ve yıldızlardan her daim Allah’ın emrinde olan, ona secde eden kavramlar olarak bahsedilmektedir. Hac suresi 18. ayette “Görmez misin ki şüphesiz, göklerde olanlar ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah’a secde ediyor” (Diy. 2007: 333). Ayrıca güneş ve ayın hareketleri dolayısıyla oluşan gece ve gündüz ve onlardan edinilen takvim bilgisinden de bahsedilir: En’âm suresi 96. ayette “O, sabahı aydınlatandır. O, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı (vakitlerin tayini için) birer hesap ölçüsü kılmıştır” (Diy. 2007: 139) , Yûnus Suresi 5. ayette “Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) birtakım menziller takdir eden O’dur” (Diy. 2007: 207) denmektedir. İslamî metinlerde ay kavramının Allah, Hz. Muhammed, Hz. Yusuf, Hz.

Ali ve benzer kimseleri karşılamak için kullanıldığı görülmektedir. Bunlar arasında Hz. Muhammed'in ay ile ilişkisi Kamer mucizesi dolayısıyla diğerlerinden daha öteye gitmiştir.

1.1.2. Güneş

Türk kültüründe güneş ve ay birbirinden ayrı görülmeyen iki kutlu kavramdır. Ancak çoğu zaman güneşin aya kıyasla bir adım daha önde tutulduğu görülmektedir. İçinde hem ısı hem de ışık barındıran güneş, insanoğlunun zihninde en çok saygı gösterilmesi gereken varlıklardan biri olmuştur. Günün belirli anlarında gökte yer değiştiren, geceki karanlığı aydınlatan, kışın insanları ısıtıp onlara yön tayin etmede yardımcı olan bu muhteşem kaynak, Türklerin hayatında son derece önemli bir yer tutmuştur.

Ögel, Türkler her dönemde güneşli yerlerde yaşadıklarından göğün bulutlarla kaplı olmayıp güneşin belirgin bir şekilde gökte yer aldığını, onların zihninde güneşin her zaman ilk sırada yer aldığını söylemektedir (Ögel 1995: 187). Roux, Türk kültüründe güneşin aydan daha çok önem taşıdığını, ay hakkında bir kült inancı olmamasına karşın güneşin kült olarak anıldığını, ayın güneşle birlikte zikredilen bir kavram olduğunu ifade etmektedir (Roux 2002: 133).

Güneşin yaratılması ile ilgili çeşitli anlatılar söz konusudur. Tanrının güneşi yaratması Altay efsanesinde şöyle anlatılmaktadır: Önceden ay da güneş de yokmuş. İnsanlar havada uçar, bu sırada ışık ve sıcaklık saçarlarmış. Ancak içlerinden birinin hastalanmasının ardından Tanrı onlara bir varlık göndermiş. Bu varlık büyümüş ve iki tane büyük ayna haline gelmiş. Sonra bu aynalar gökyüzüne çıkıp çevreye ışık ve sıcaklık saçmaya başlamışlar. Bir başka efsaneye göre de Tanrı Oçirvani bir gün kılıcının üzerine ateş koyup onu çevirmeye başlamış. Ateşi çevirdikçe güneş oluşmuş (Ögel 1995: 188-190).

Güneş ve ayın cinsiyeti konusunda da farklı inanışlar vardır. Eski Türkler güneşin dişi, ayın erkek olduğuna inanıyorlardı. Mısır'daki bir Türk-Memlûk efsanesinde Ay-Ata, Anadolu'da Ay Dede olarak bahsedilmesi bu inanışın yansımalarıdır. Türklerin, soylu Kırgız hanlarının ve Şıngız Hanın güneşten türediğine inanması, güneşe ve aya atfedilen cinsiyetlerle bağlantılıdır (Ögel 1995: 187-191). (bk.Ay)

Hunlarda hem güneşe hem de aya saygı gösterilirdi. Bir Çin kaynağı Türklerde güneş ve hükümdar ayınının her yıl yapıldığını ve bu ayının yapıldığı yerde sağlam evler, ibadethaneleri olduğunu belirtmektedir (Esin 1979: 74). Güneş doğunun, ay da batının sembolüydü. Güneşe üç kez diz çökülerek selam verilir, çadırın kapısı doğuya açılırdı. Teleüt Türklerine göre ay kuzeyin, güneş de güneyin sembolüydü. Gök kartalının sol kanadı ayı, sağ kanadı güneşi örterken başı ise doğuya bakardı. Göktürklerde yönler güneşe göre ifade edilirken çadırların kapısı din törenleri dışında güneye açılırdı. Yaygın olarak güneşin 8. katta, Tanrının bir alt katında bulunduğu inanılıyordu. Altay-Türk düşüncesine göre insanları koruyan güneşin kırıntılarından oluşmuş Suyla adında bu ruh vardı. Altay Türeyiş Destanında güneşin ve ayın kendilerine ait bir gücünün olmadığı, bir ayna gibi Tanrının verdiği ışık ile sıcaklığı yansıttığı söylenmektedir (Ögel 1995: 188).

Altay Türklerinde güneş sıcaklığın, ay ise soğukluğun simgesiydi. Güneş belirlediğinde sıcak olması, kaybolup ay belirlediğinde ise soğuk olması onların bu simgeleri kazanmasına sebep olmuş olmalıdır. Güneş ve ayın bu özellikleriyle ilgili olarak Teleüt Türkleri tarafından anlatılan efsane şöyledir: Hakanlardan biri kızını evlendirmek istiyormuş. Ay ve güneşi yere indirmiş. Kızın tenceresinde su kaynarken ay suya dokununca su donmuş. Sonra kapının önünde bekleyen güneşe fırsat verilmiş. Kapı açılınca güneşin ışıkları evi kaplamış ve her yer yanmış. Bunun üzerine hakan, kızını böyle kutsal şeylere vermekten vazgeçmiş (Ögel 1995: 189-190).

Ant içerken “Güneş bizi görüyor” denmesi, Yakut Türklerinde “Ay ve Güneş Bayramı” kutlanması, Hunlardan itibaren doğan güneşe selam verilmesi, Tanrıya saygısızlık olarak görüldüğü için güneşe karşı saç taranmaması, üç yandan üç güneşin çıkmasının çok iyi bir rüya olarak yorumlanması, Oğuzların yurdunun güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar olan alan olarak tanımlanıp yön belirlemede kullanılması güneşin Türk kültürüne yansımalarındandır (Ögel 1995: 191-194).

Maniheist inanç sisteminde ayın güneşten daha önemli olduğu bilinmekte, güneş ikinci planda kalmaktadır. Güneş bu inanç sisteminde ruhun ışık alemine çıkışında aydan sonraki basamağını oluşturur, namaz ibadeti sırasında gündüz ona gece ise aya secde edilir. (bk.Ay) Maniheizm’de namazın yanı sıra orucun da bir ibadet türü olarak yer aldığı bilinmektedir. Maniheistler orucu aylık ve haftalık olmak üzere iki şekilde

tutarlar. Haftalık oruçlarını Pazar günleri, aylık oruçlarını ise şubat ayında tutarlar (Güngör 1988: 161). Haftanın ilk günü olarak kabul edilen pazar günleri herkes güneş uğruna oruç tutarken, haftanın ikinci günü olan pazartesi günleri yalnızca seçkinler sınıfı ay uğruna oruç tutar (Tokyürek 2011: 498).

Buddhizm’de güneş Buddha’nın doğumundan itibaren karşımıza çıkan bir varlıktır. Suddhodana, karısının hamile olduğunu anlayınca bir kahine gider ve kahin çocuğun büyük bir hükümdar ya da din adamı olacağını söyler. Buddha’nın annesi Maya onu Boddhi ağacının altında, acısız bir şekilde doğurur. Buddha doğduktan sonra yer sallanır ve güneş tutulur. Bu da onun kutlu bir çocuk olduğuna yorumlanır (Tokyürek 2011:1). Güneş kavramının Buddhist inanç sisteminde Buddha ve dharma için kullanıldığı görülmektedir. Buddhistler için Buddha ışığın, hareketin kaynağı olan güneş kadar kutsaldır (Kemal 2003: 98). Dharma yani öğretisi sayesinde karanlıklar dağıldığından o da güneşe benzetilmiştir. “Çünkü ancak güneş geceye son verebilir” (Kemal 2003: 103).

İslamiyet’te güneş de ay gibi Allah’ın emrinde olan ve insanların yararı için yaratılmış olan bir varlıktır. (bk. Ay) İslamiyet’te namaz ve oruç ibadetlerinin güneşin hareketleri esas alınarak düzenlendiği bilinmektedir. Beş vakit olarak belirlenen namaz, güneşin gökyüzündeki seyri ile ilişkili olarak zamanlandırılmıştır. Müslüman kişi orucunu güneşin doğuşu ile batışı arasında kalan zaman diliminde tutar. Bunların yanı sıra güneş ile ilgili ayetlerden bazıları şöyledir: Bakara 258. ayet “İbrahim: Allah güneşi doğudan getirmektedir, haydi sen de onu batıdan getir” (Diy. 2007: 42) deyince, kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.” Hicr suresi 73. ayet “Güneş doğarken onları o korkunç ses yakaladı” (Lût kavminin helakı hakkında) (Diy. 2007: 265), İsrâ 78. ayet “Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırınca kadar (belli vakitlerde) namaz kıl, bir de sabah namazını. Çünkü sabah namazı şahitlidir.” (Diy. 2007: 289)

1.1.3. Yıldız

Yıldızlar gökteki sayısız cisimler olarak ışıltısıyla insanoğlunun dikkatini çekmiştir. Savaşçı bir millet olan Türklerin hayatında yıldızların yön, zaman ve hava durumunu tayin etme açısından önemli bir yeri vardır. Yıldızlar ayrı ayrı adlandırılmış ve onlara bakarak çeşitli yorumlarda bulunulmuştur. Türklerin hayatında çeşitli şekillerde karşımıza çıkan yıldızlar, Şaman davullarında da yer alan öğelerdendir. Roux, davuldaki

yıldızların ışık kaynakları ve yönelim olanakları olduğunu söylemektedir (Roux 2002: 134).

Yıldızların oluşumu ile ilgili çeşitli inanışlar vardır. Yakut Türklerine göre bir zamanlar hava çok soğukmuş. Göğe çıkan bir şaman ağaca bağlı olan gezegenlerin bağlarını kesmiş. Gezegenler hızlı dönünce havalar ısınmış. Şaman elindeki şeyleri havaya atmış ve onlar da yıldız olmuşlar (Ögel 1995: 205).

Türklerin en çok önem verdiği yıldızlar arasında Kutup yıldızı, Ülker ve Zühre gelmektedir. Kutup yıldızı, Türkler için farklı bir anlama sahiptir. O, göğün merkezi ve Gök Tanrının sarayı sayılmakta, etrafındaki yıldızlar ise hükümdar ailesi ve çevresine benzetilmekteydi (Esin 1979: 14). Türk kağanlarının ruhunun öldükten sonra göğe veya Gök Tanrının mekanı olan kutup yıldızına uçtuğuna inanılmaktaydı (Esin 1979: 25). Bütün Türkler Ülker burcunu Ülker ya da Ürker olarak adlandırmışlardır. Ülker burcu altı yıldızdan oluşmasına karşın Türkler bunu yedi yıldız olarak kabul etmişlerdir. Kuzey Türk inanışına göre, Ülker yıldızının iklimi değiştirme özelliği vardır: Ülker yıldızı gökte altı delik meydana getirmişti ve bu deliklerden sıcak ve soğuk havalar geliyordu. Yakut Türklerine göre Zühre güzel bir kız, Ülker de bir delikanlıydı. Zühre ile Ülker karşılaştıkça aralarında büyük bir aşk yaşanıyor ve bu yüzden de kar fırtınaları gerçekleşiyordu. Bazı inanışlara göre ise Ülker ile ay arasında düşmanlık ve Ülker ile ateş arasında dostluk söz konusudur. Zühre Yıldızı, bazı Kırgız Türklerinde Kervan Cuduz (Kervan Yıldızı), Altay Türklerinde Erte Solbanı, Tang Solbanı; Anadolu'da Kervan Kıran, Çoban Yıldızı, Tan Yıldızı, Sabah Yıldızı, Ak Yıldız vb. şekillerde anılmıştır. Türk kültüründe Zühre, parlaklığı ve güzelliği ile ünlenmiştir. Bu sebeple eski Türkler Zühre için 'Yaruk Yulduz' da demişlerdir (Ögel 1995: 212-214). Bunların dışında Türklerin hayatında yer alan yıldızlar arasında Zühal adıyla bilinen Satürn; Müşteri, ErenTüz, Ongay adlarıyla bilinen Jüpiter; Merih, Bakır Sokum, Yaldırık, Kürüd adlarıyla bilinen Mars; Utarit, Tilek adlarıyla bilinen Merkür sayılabilir. Bunlardan Jüpiter, Türklerin takvim bilgisinde önemli rol oynamıştır (Ögel 1995: 206).

Kuzey Türk destanlarına göre Küçük Ayı Burcu 'dört tekerlekli bir arabayı çeken iki at' gibiydi. Kırgız Türklerinin 'Altı Arka' (Altı Dağ Koyunu) olarak adlandırdığı bu burcu, Altay Türkleri 'İl Yettegen' (İl Yedigen) olarak adlandırmışlardır. Eski Türkler tarafından 'Yediger' ve 'Yedigen' olarak adlandırılan Büyük Ayı Burcu, Altay Türkleri

tarafından ‘At Yettegen’ (At Yedilisi); Kırgız Türkleri tarafından ‘Yedi Arkar’ (Yedi Dağ Koyunu), ‘Koş Ögüz’ (İki Öküz) olarak adlandırılmıştır. Bu burç, zaman ve hava durumu tahmini için kullanılmıştır: Kuyruk doğuda ise bahar, güneyde ise yaz, kuzeyde ise kış başlangıcı demektir. Ayrıca burcun gerilemesi ışıkların azalması don, ışıklı ve parlak olması ise kar yağışının geleceğini haber veriyordu. Bu iki burç takımı hakkında da çeşitli inanışlar vardır. Büyük Ayı burcunun Küçük Ayı burcunun uydusu gibi görülmesi, onun yedi bekçisi olması, düşmanı olması bunlar arasında sayılabilir. Altay Türklerinin düşüncesine göre Büyük Ayı burcunun yedi yıldızı, gezegenlere ve yıldızlara çok kötülük yapmışlar. Bundan dolayı yedi han durmadan kaçıyor, yıldızlar da onları kovalıyormuş. Kırgız Türklerine göre gökteki gezegenlerden iki kız varmış, yedi kardeş kızı kaçırmışlar. Bu Akor Yıldızı’dır. Moğollarda da benzer bir inanış söz konusudur: Bu yedi kardeşler yağmacı ve hırsızların koruyucusu olmuşlardır. Yağmaya ve eşkıyalığa çıkanlar onlardan yardım dilenirlermiş (Ögel 1995: 207-210).

Maniheizm’de namaz ibadetinin gündüzleri güneşe, geceleri aya, ikisi de görünmüyorsa kutup yıldızına yönelerek kılındığını daha önce söylemiştik (bk. Ay, Güneş). Buddhist inanç sisteminde rahipler topluluğu olan ‘sangha’, yıldız ve gezegenler topluluğu olarak görülmektedir. Buddhistlerin günden güne çoğalması ile yıldızların çokluğu arasında ilgi kurulmuştur. Ayrıca yıldızların ay etrafında toplanması, cemaatin (yıldızlar) Buddha (ay) etrafında toplanmasına benzetilmiştir (Kemal 2003: 224).

İslamiyet’te yıldızların insanlara yönünü bulmada yardımcı varlıklar olarak gönderildiği, insanların hizmetine sunulduğu belirtilmekte, ayrıca yıldızlar kıyamet tasvirinde de yer almaktadır. A’râf suresi 54. ayet “Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istiva eden, geceyi durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten, güneşi, ayı ve yıldızları da emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah’tır. Bilesiniz ki, yaratmak da, emretmek de O’na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir.” (Diy. 2007: 156), Nahl suresi 12. ayet “O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da Allah’ın emri ile hareket ederler. Şüphesiz ki bunlarda aklını kullananlar için pek çok deliller vardır” (Diy. 2007: 267). Mürselât suresi 8-9-10-11. ayet “Yıldızların ışığı söndürüldüğü, gökkubbe yarıldığı, dağlar ufalanıp savrulduğu ve peygamberlerin (ümmepleri hakkında şahitlik) vakti tayin edildiği zaman (artık kıyamet kopmuştur).” (Diy. 2007: 579)

1.2. Ateş

Ateş, Türk kültüründe önem arz eden öğelerden biridir. Ateşle birlikte ocak kavramı da değerlendirildiğinde ateşin Türk aile yapısında mühim bir yer işgal ettiği söylenebilir. Anlatılarda, efsanelerde ve destanlarda ateşin bulunuşu ve özellikleri ile ilgili birçok rivayet söz konusudur.

İlk efsaneye göre Tanrı et yerine meyve ve otlarla beslendikleri için ateşe ihtiyaçları olmayan insanlara “Hayvanlar ot yesinler. Kişi onların etini yesin, derilerinden elbise yapsın” dedikten sonra ateşe ihtiyaç duymuşlardır. Ülgen, gökten biri ak, diğeri kara iki taş getirmiş, otları avcunda ezerek bir taşın üzerine koyup diğeriyle vurmuş ve böylece otlar ateş almıştır. Ülgen insanlara ateş yakmayı ilk defa bu şekilde öğretmiş ve “Bu ateş atamın kudretinden taşla düşmüş ateştir” demiştir. Bundan dolayı Türk boylarında çakmak taşına kutsallık yüklenmiştir (İnan 2013:66). Ateşin bulunuşuyla ilgili bir diğeri Altay efsanesi şöyledir: Tanrı insanı çıplak yarattığı için onlara ateş göndermek gerektiğini düşünmüş. Tanrı Ülgen’in üç tane kızı varmış, bunlar da ateşi bulmak için çalışıyorlarmış. Bir gün Tanrı çok uzun olan sakalına basıp sendelemiş, bunu gören kızlar onunla alay etmişler. Bunun üzerine çok sinirlenen Tanrı onların yanından gitmiş. Kızlar da Tanrı bizim hakkımızda neler söylüyor diye kapının deliğinden onu dinlemeye başlamışlar. Bu sırada Tanrı, “Tanrı Ülgen’in üç kızı benimle alay ettiler ama, ben onlardan çok daha akıllıyım. Onlarda akıl mı var! Ateşi bulmak için sert bir taşla, sert bir demir bulmalılar ki, birbirine vursunlar da ateş çıkarsınlar. Bunları bulmak için de onlarda bu akıl yok!” demiş. Tanrının söylediklerini duyan kızlar onun tarifine uyararak ateşi bulmuşlar (Ögel 1995: 55). Göktürklere ait Türeyiş Destanında ateş, Türklerin ataları tarafından bulunmuştur. Göktürklerin ataları yedi kardeşiler. Kurttan doğan en küçük kardeşin doğaüstü yetenekleri ve iki karısı vardı. Bunlar, yaz ve kış tanrılarının kızlarıydı. Dört oğulları vardı, bu oğullardan en büyüğünün oymağı dağda yaşıyor ve buranın soğuşundan dolayı çok sıkıntı yaşıyordu. En büyük oğul ateşi bulmuş, böylece oymağını hayatta tutabilmişti. Daha sonra üç kardeş toplanıp bu büyük kardeşe ‘Türk’ unvanını vermişler... Yakut Türklerine göre ise ateş, ateş kargası aracılığıyla göğün üçüncü katında yaşayan Ulu-Toyon tarafından gönderiliyordu (Ögel 1995: 501).

Ateş saygıdeğer ve kutsal bir öğe olarak görüldüğünden ona yapılması ve yapılmaması gereken bazı uygulamalar vardı. Öncelikle yapılması gereken uygulamalardan

bahsedelim. Eski Türkler savaşa çıkmadan önce ya da yeni yıla girerken, büyük bir dağa çıkarak ateş yakarlar, yaptıkları duanın ardından yanlarındaki yiyeceklerden ateşe atıp saçılar sunarlar ve böylece isteklerinin Gök Tanrı tarafından kabul edileceğine inanırlarmış. Burada ateşin Gök Tanrıya ulaşmada bir vasıta olarak kullanıldığı görülmektedir (Işık 2004: 275-276). Köktürk Kağanları culûs merasiminde keçe üzerinde havaya kaldırılıp dokuz kere döndürülürdü. Esin, dokuz sayısının gök ve ateş işareti olduğunu nakleder (Esin 1979: 73). Türklerde tahta çıkma, yas, kurban sırasında büyük ateşler yakılmaktadır. (Ögel 1995: 504). Türkler ateşin sönmesini uğursuzluk olarak saydıklarından ateşi hep canlı tutarlardı. Anadolu'da mangaldaki ateşin üzerine kül örtülür, böylece sabaha kadar ateşin korunması sağlanırdı. Altay Türkleri komşular yeni gelinin evindeki ocağı yakıp, ocaklarının hiç sönmemesi için dua ederlerdi. Yakut Türklerinde evin inşası sırasında ocak yapılırken kurban kesilir, kurbanın kanı ocağa sürülür ve ateşe damlatılırdı (Ögel 1995: 505-506). Bunların yanı sıra Türklerin ateşe yapılmasını yasakladıkları pek çok uygulama da vardır. Ateşi incitmek, sert bir cisimle karıştırmak, ona tükürmek, kötü söz söylemek yasaktı. Bunları yapanların ateş tarafından cezalandırılacağına inanılıyordu. Kırgız Türkleri ise en tehlikeli şeyin ateş olduğuna inanıyorlardı (Ögel 1995: 519-520).

Arap kaynakları ateşe bakıp ondan gelecek hakkında işaretler almanın da Türkler arasında yaygın olduğunu söylemektedir. Bu kaynaklarda, Türk hükümdarlarının belirli günlerde büyük bir ateş yaktığı, bu ateşe kurban sunulup dualar okunduğu yazılmaktadır. Bu törenlerde ateşin çıkardığı alevler yeşil renkte olursa bereketli yağmur ve bunun sonucunda iyi ürün olacağına; kırmızı renkte olursa savaş çıkacağına, siyah renkte olursa hükümdarın öleceğine ya da uzak bir yere gideceğine inanırlarmış. Orta Asya Türklerinde ise özellikle ateşe bakıp fal açmak yaygındır. Özbek hanlarından Kocugum'un çadırları dolaşarak ateşe yağ atıp onlara kızlarının mı oğullarının mı olacağını söylemesi, Manas Destanındaki Cakıp Han'ın ateşe bakarak gelinlerinin kaderlerinden bahsetmesi bu geleneğe örnek olarak gösterilebilir (İnan 2013: 67).

Ateşin bir başka rolü ise arındırıcı, kötülüklerden ve olumsuzluklardan temizleyici bir güç olmasıdır. Toplumun inanç özelliklerine göre şüphe uyandıran her şeyin kor halindeki iki ateş arasından geçip, ocağın çevresinde dönmesi ve üstünden atlaması gerekir. Moğolların tarihini kaleme alan Plan Carpin, Cengiz Han'ın torunu Batu'nun

sarayına vardığında, kendisinin iki ateş arasından geçmesi gerektiğini, Batu'ya karşı kötü bir amacı varsa arasından geçeceği bu ateş sayesinde kötülüklerin yok olacağını söylediklerini nakletmektedir. Ancak Plan Carpin'in aktardıklarına göre bu uygulamanın herkese yapılmadığı, kötülük kaynağının insanlardan çok eşyalar olarak görülebileceği varsayılabılır (Roux 2002: 233). Zeamrkhos tarafından nakledilen uygulamalar da ateşin kötülükleri uzaklaştırıcı etkisine örnek olarak gösterilebilir: Bizans elçisi olarak 568 yılında İstanbul'dan Türkistan'a giden Zemarkhos, Türklerin ateş ayinleri sırasında yaptıklarına tanık olmuştur. Zemarkhos, getirdikleri bütün eşyaları orta yere koyduklarını, sonra tütsü için kullanılan kokulu dallar ile bir ateş yaktıklarını, "Skythai" dilinde (İskit) , anlaşılmaz birkaç söz söylediklerini, çan ve davul çalarak ellerinde tütsü dalları ile dönmeye başlayıp kötü ruhları kovar gibi hareketler yaptıklarını nakletmektedir (Esin 1979: 55).

Türlere göre ocak, ateşin kendisi gibi kutludur, aile kurumu ile eş görülmüştür. Onun tüttüğü yerde yaşam olduğu ve o aile bireylerinin birlik ve beraberliklerinin sürdüğü anlamı çıkar. "Ehl-i Hak'da ocak, ailenin mutluluğunu ve devamını simgeler" (Roux 2002: 235). Çocuğu olmayan için "kör ocak" ifadesinin kullanılması ocak ile soy arasındaki bağı gösteren iyi bir örnektir. Anadolu'da "ocağı yanasıca" denerek dua, "ocağı kör kalasıca" denerek de beddua edilmektedir. "Ocağı kör kalmak" ifadesinde kişinin soyunun kurumasının temenni edildiği belirgin şekilde anlaşılmaktadır. Çocuğu olmayan kimsenin ölümü üzerine onun ocağını tüttürecek kimsenin kalmadığı söylenir (Roux 2002: 236). Dede Korkut'ta soyunu sopunu kurutmak anlamında "ocağını söndürmek" ifadesine rastlanmaktadır (Roux 2002: 235). Yakut Türkleri ocaktaki külün kıpırdamasını bir çocuğun doğacağına yorarlardı (İnan 2013: 67). Burada da ocak ile soy arasındaki ilişki çok açıktır.

Türkler ocağın dumanını insandan Tanrıya iletilen bir dilek gibi görüyorlardı. Babanın ateşi yakması, annenin ise ocağı kurması önemliydi. (Ögel 1995: 502) Sofra ile ocak arasında da bir ilişki vardı. Aile sofrası ocağın karşısında olur, yemek sofraya ocak üzerinden getirilirdi. Yakut Türklerinde sofraya oturulduğunda ilk lokma ocağa verilirdi (Ögel 1995: 514). Türkler, ocağın ve ateşin sahibini Tanrı olarak görmüyor, her ocağın ayrı bir sahibi ve koruyucu ruhu olduğuna inanıyorlardı (Ögel 1995: 496). Yakut Türklerine göre bu ruh ak saçlı bir kadın, Buryat Moğollarına göre kırmızı giysili yaşlı

bir kadın, Teleüt Türklerine göre yeşil ve kırmızı ipek kaftanlı alevlerdi (Ögel 1995: 517). Türkler ağacı, ateşin ana maddesi olarak görmüşlerdir (Ögel 1995: 499). Ocakta yanan ağaç özellikle meşe ağacını kutsal saymışlardır (Ögel 1995: 504).

Altay Türkleri ile Moğol Buryatları yeni bir eve taşındıklarında eski evde yanan ateş korlarını yeni evlerinin ocağına taşır, burada yeni bir ateş yakarlardı. Bundan sonra Türk boylarında “Ot-Ene, Od-Ana Ateş-Ana (Ögel 1995: 498) şekillerinde görülen Ateş-Ana için dualar okurlardı (Ögel 1995: 504). Yakut Türkleri ateş ruhunun canlı olduğuna, nefesinin duman, yiyeceğinin kuru odun olduğuna, korun yastığı, külün ise yorganı olduğuna inanıyorlardı (Ögel 1995: 509). Ocağın nefesi duman olduğundan, duman çıkmazsa nefesi de kesilmiş olacaktır. Ayrıca yiyeceğinin kuru odun olması dolayısıyla odun atıldıkça ateş mutlu olur, atılmadığında ise ev sahibine kötülük yapacağı düşünülür (Ögel 1995: 518).

Evin büyük oğlu evlenip gittiğinde ocağı sürdürme görevi küçük kardeşe kalırdı. Bir başka deyişle evdeki ateşin sahibi küçük kardeş oluyordu. Türk-Moğol geleneğinde ailenin küçük çocuğuna Ot Çiğın “ateş prensi” denmekte ve yasalara göre babanın yeri bu küçük çocuğa geçmektedir (Roux 2002: 236). Vahit Türk, ‘Ocak Sözü ve Ailesi’ adlı makalesinde Kül Tigin adının da “Od Tigin” gibi bir sıfat olduğunu ve küçük kardeş olması açısından ona bu adın verildiğini söylemektedir (Türk 2009: 257).

Maniheizm’e göre ateş; sevgi, iman, sadakat, iyilik, hikmet özelliklerini temsil eden hava, rüzgâr, ışık, su ve ateşten oluşan ışık âleminin bir parçasıdır. Ayrıca karanlık âlemi kralının etrafında sayısız kötü varlık ve beş zulmet âlemi vardır. Beş karanlık âlemi, duman, ateş, rüzgâr, acı su, karanlıktan oluşur (Gündüz 2003:575). Işık Tanrısı, karanlığa karşı koyabilmek için üç çağrıyı yaratır. İlk önce, kendisinden “Hayatın Annesi” çıkan “Büyük Ruh” ya da “Hikmet” yaratılır. Hayatın Annesi, giysileri veya oğulları diye adlandırılan beş unsur; ateş, rüzgar, su, ışık ve esir ile donanımlı olan Urmensch’i (ilk insan, İran anlatımında Hürmüz olarak adlandırılır) yaratır (Rudolph 2002: 387-388). Maniheizm’e göre kainatın sonunda da ortaya bir ateş çıkacaktır: İsa Mesih Samanyolu şeklindeki ilahi varlığa ve kainatı ayakta tutan beş ışık ruhuna yerlerinden ayrılmaları için işaret verecek ve bütün kainat çökecek ve 1468 yıl sürecek olan büyük bir ateş çıkacaktır (Gündüz 2003: 576). Burada bahsedilen durumlar değerlendirildiğinde ateş kavramının Maniheist inanç sisteminde ışık âleminin, beş

zulmet aleminin ve insanın bir parçası olarak ve kainatın sonunda ortaya çıkacak bir öge olarak yer aldığı görülmektedir.

Buddhizm'e göre aydınlanmaya yani Nirvana'ya ulaşacak olan kişi arzu ve ihtiraslarından arınmış olmalıdır. İnsanın arzu ve ihtiraslarından arınması onun kötülüklerin ateşin kurtulması olarak tasvir edilir. Ayrıca bu kişi için "serinlemiş" ifadesinin kullanılması da onun ateşten uzaklaşması ile bağlantılı olarak seçilmiş olmalıdır. Nitekim Buddha insanî duygu ve arzuları ateşe benzetmiş, Nirvana'yı da bu ateşin sönmesi olarak tanımlamıştır (Tümer 1992: 356). Maniheizm'de nasıl dünyanın sonunda ortaya çıkacak bir ateşten bahsediliyorsa, Buddhizm'de de dünyanın büyük bir ateşle son bulacağına inanılır (Tümer 1992: 359). Ayrıca Buddha'nın merhametinin ateşe benzetilmesi söz konusudur. Kemal, bu benzetmenin Buddha'nın sevgi ve bağışlayıcılık özelliği dolayısıyla yapıldığını, Buddha'nın bu dünyadaki karanlığı yani kötülükleri gönlünün ateşi ile yok ettiğini söylemektedir. Buddhist inanç sisteminde bu dünyadaki kötülükler ateş olarak görülmüştür (Kemal 2003: 241).

İslamiyet'te ateş kavramı olumsuz bir anlama sahiptir. Cehennemi ya da cehennem ateşini ifade etmek için kullanılır. Bu inanca göre, bu dünyada yapılan hatalar, işlenen günahlar öbür dünyada 'ateş' olarak dönecektir. Kitap sahiplerinin sık sık ateş ile uyarıldığı görülmektedir. Bakara suresi 24. ayet: "Yakıtı insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır" (Diy. 2007: 3), Âl-i İmrân suresi 103. ayet: "Hep birlikte Allah'ın ipine (İslam'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti. Ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız." (Diy. 2007: 62) Furkan suresi 11. ayet: "Onlar üstelik kıyameti de yalan saydılar. Biz ise, kıyameti inkar edenler için alevli bir ateş hazırladık" (Diy. 2007: 359). Bunlar gibi KK'in pek çok yerinde ateş kavramının cehennem anlamıyla geçtiği görülmektedir.

1.2.1. Yıldırım/Şimşek

Yıldırım ve şimşek, güneş ve ay gibi sabit gök cisimleri olmayıp anlık olarak belirip kaybolan doğa olayı ürünleridir. Güneş ve ay gibi daimî, düzenli şekilde gökte bulunmadıkları için onlar hakkındaki anlatılar güneş ve aya kıyasla daha farklıdır.

Yıldırım ve şimşek kimi zaman korkulan kimi zaman ise korku içermeksizin saygı gösterilen ögeler olmuştur. Bu iki kavramı birlikte ele almamızın sebebi yıldırımın şimşekle birlikte görülebilen bir öge olmasıdır.

Şimşegin ışığı ay ışığına benzer olduğundan şimşek, ayın kratofanisidir ve yağmurun ayın kontrolünde olduğunu gösterir (Eliade 2003: 170). Yıldırım ile ateş arasında kuvvetli bir bağ söz konusudur. Yıldırım düştüğü yeri yakar. Ateşin dünyaya yıldırım ile geldiği yönünde anlatılar vardır. “Ateşin temizleme ile ilgisi, yıldırımın cezalandırma ile olan bağlantısı ve bu bağlantı sonucunda tanrı kaynaklı olarak algılanması ile yıldırım, tanrının kötü ruhları temizlemek amacı ile dünyaya gönderdiği bir cezalandırma aracı olarak algılanmıştır” (Temiz 2007: 97). Türkler, yıldırım ve şimşegin ortaya çıkışını Tanrının istek ve arzusuna bağlamışlardır. Bununla birlikte onlar, gök gürlemesi ile yıldırım ve şimşeklerin bulutlar tarafından meydana getirildiklerini çok iyi biliyorlardı (Ögel 1995: 279).

İlk dönemde yaşayan Türkler yıldırımdan korkarlardı. Onlara göre değerli maden ve taşlar, yıldırımları ortadan kaldırır ya da insanlardan uzaklaştırırdı. Köroğlu'nun da bu madenden yaptırdığı doğaüstü bir kılıcının olduğu söylenir (Roux 2002: 127). İlbaharda ilk kez şimşek çakıp gök gürlediğinde dışarı çıkıp çadırların çevresine Şimşek Tanrısı ya da Tanrının kızgınlığını azaltmak için saçı olarak süt ve ayran gibi yiyecekler dökerlerdi. Eski Türkler yıldırımın sütü çok sevdiğine ve onu sakinleştirecek olan şeyin süt olduğuna inanıyorlardı (Ögel 1995: 280). Yıldırımın ortaya çıkış nedeni ile ilgili başka anlatılar da vardır: Altay Türklerine göre kötü ruhlar yıldırımdan çok korkarlardı ve yıldırım düştüğünde yok olurlardı. Bazılarına göre kötü ruhlar sincap kılığına girer ve ağaç kovuklarına saklanırlardı, yıldırım da sincapların saklandığı bu ağaçlara düşerdi. Bir diğer inanışa göre sincap eskiden gökte yaşamış. Bir gün Tanrının küçük oğlunu öldürmüş ve yeryüzüne kaçmış. Tanrı ondan öcünü almak için saklandığı yerlere yıldırım gönderirmiş (Ögel 1995: 282).

Bilinmeyen dönemlerde yaşayan Türklere karşın büyük devletler kuran Türkler, çoğunlukla yıldırım ve şimşekten korkmuyor, hatta onların uğurlu olduğuna inanıyorlardı. Bunu, Tanrının hareket ve yaşam biçimlerini beğenmesine yoruyorlardı. Yıldırım ve şimşek sırasında göğe ok atıp bağırap çağırarak Tanrı ile iletişim kuruyorlardı. Ögel, bu bağırıların yıldırım tanrısına meydan okuma olarak da

yorumlanabileceğini; ancak gelişmiş olan Türk toplumunda küçük tanrılar yerine tek bir Tanrının olduğunu söylemektedir. Türkler yıldırımın düştüğü yeri de kutlu sayarlar; ancak burası insanlara ve hayvanlara zarar vereceğinden buraya yaklaşmazlardı. Uygurların ataları yıldırımın düştüğü yerde toplanıp törenler yapar ve kurban kesip buraya gömerlerdi (Ögel 1995: 282).

Moğolların bir kısmı yıldırım ve şimşekten korkmazken bir kısmı çok korkuyordu. Moğollara göre yıldırım, ejderhaya benzeyen bir hayvandan oluşuyordu. Bazı Moğolların yıldırım düşer düşmez çadırlarındaki yabancıları dışarı çıkarıp çadırlarının üstünü siyah bir örtü ile örtmeleri onlar için yıldırımın ne denli korkunç bir şey olduğunu göstermektedir (Ögel 1995: 281).

Eski Türkler yıldırım düştüğünde yıldırım çivisinin de oraya saplandığına inanıyorlardı. Saçı saçma uygulamasının önce göğe doğru yapıldığını söyleyen Ögel, bunun yere düşen yıldırımın iyi anlama geldiği ve bundan dolayı da Tanrıya teşekkür anlamında yapıldığını, ikinci olarak da yere inen bu çiviye tekrar göğe çıkarmanın amaçlandığını söylemektedir. Yıldırım çivisinin göğe çıkarılması törenlerinin ilk şekilleri Buryatlardan nakledilmektedir: Bir eve yıldırım düştüğünde üç gün o eve de o civara da hiç uğramazlarmış. Üçüncü günden sonra toplanıp o evin yanına giderler. Baş şaman ve yardımcıları atlarına binip o evin etrafında üç kez dönerler, sonra atlarından inip baş şamanın etrafında toplanırlarmış. Şaman da elindeki kâseye şarap doldurup havaya saçarmış. Saçı töreninden sonra tekrar evin yanına gidilir ve yere bir keçe serilirmiş. Ardından şamanlar, üzerinde yıldırım çivisinin resmi bulunan keçeyi havaya kaldırıp indirmeye başlarılarmış. Bunun ardından da kurşun dökülürmüş. Yıldırım çivisiyle ilgili olan bu tören, hakanların tahta çıkarılma töreni ile çok benzerdir (Ögel 1995: 283-285).

Yıldırım sebebiyle ölen insan ve hayvanların hemen gömülmesi yasaktı; çünkü onları öldürenin yıldırım değil kötü ruhlar olduğu düşünülürdü. Onlar bir sedyeye konup ruhlarının göğe çıkması beklenirdi. Ayrıca bu insanlar sıradan bir törenle gömülmezdi. İnsanların beyaz elbiselerle at üstünde mezarın çevresinde dokuz kez döndüğü ve göğe ok atıp bağıştığı bu törenler Göktürklerdeki ölü gömme törenleri ile aynıdır. Ögel, buradan yola çıkarak Göktürklerde de insan ruhunun göğe yükselmesinin amaçlandığını söylemektedir (Ögel 1995: 285-286).

Yıldırıma canlı kurbanlar verilmesi, gök gürlmesi ile şimşek ve yıldırımların Merküt kuşuyla, çift başlı kartalla, aslanla, büyük bir balıkla, ejderhayla ilgili görülmesi yıldırım ve şimşekle ilgili inanışlardandır. Eski Türklere göre gökteki çift başlı kartal kimi zaman kanatlarını vurur, ses çıkarır, kımıldar ve olağanüstü tabiat olayları bu şekilde oluşmuş. Bunun başka bir versiyonu ise Tunguzların yıldırım ve şimşegin ortaya çıkışını Yıldırım Kuşuna bağlamalarıdır (Ögel 1995: 286-292).

Buddhist inanç sistemine dair metinlerde Buddha elinde yıldırım/şimşek tutar şekilde tasvir edilmektedir.

İslamiyet'te yıldırım korkulacak bir motif olarak sunulmaktadır. Bakara suresi 19-20. ayetler "Yahut (onların durumu), gökten sağanak halinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve şimşekler bulunan yağmur(a tutulmuş kimselerin durumu) gibidir. O münafıklar yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarını kulaklarını tıkarlar. Halbuki Allah, kafirleri çepeçevre kuşatmıştır. (O esnada) şimşek sanki gözlerini çıkaracakmış gibi çakar, onlar için etrafı aydınlatınca orada birazcık yürürler, karanlık üzerlerine çökünce de oldukları yerde kalırlar. Allah dileseydi elbette onların kulaklarını sağır, gözlerini kör ederdi. Allah şüphesiz her şeye kâdirdir" (Diy. 2007: 3), Bakara suresi 55. ayet "Hani siz, "Ey Mûsâ! Biz Allah'ı açıkça görmedikçe asla sana inanmayız demiştiniz de bakıp durur olduğunuz halde sizi yıldırım çarpmıştı." (Diy. 2007: 7), Bakara suresi 266. ayet "Sizden biriniz arzu eder mi ki, hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu, arasından sular akan ve kendisi için oradan her çeşit meyveden (bir miktar) bulunan bir bahçesi olsun da bakıma muhtaç çoluk çocuğu varken kendisine ihtiyarlık gelip çatsın, bahçeye de içinde ateş bulunan bir kasırga isabet ederek yakıp kül etsin! (Elbette bunu kimse arzu etmez)" (Diy. 2007: 44), Nisâ suresi 153. ayet "Ehl-i kitap, senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Onlar Mûsâ'dan, bunun daha büyüğünü istemişler de "Bize Allah'ı açıkça göster" demişlerdi. Zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı." (Diy. 2007: 101), Ra'd suresi 13. ayet "Gök gürültüsü Allah'ı hamd ile tespih eder. Melekler de O'nun heybetinden dolayı tespih ederler. Onlar Allah hakkında mücadele edip dururken O, yıldırımlar gönderip onlarla dilediğini çarpar. Ve O, azabı pek şiddetli olandır" (Diy. 2007: 249)

Sonuç olarak ışık ve ateş kavram alanına ait öğelerin Türklerin hayatında oldukça önemli bir yeri olduğu ve bu kavramlara daima saygı duyulduğu söylenebilir. Isı-ışık ve ışık kaynağı olarak sayabileceğimiz ay, güneş, yıldız, ateş ve yıldırım/şimşek öğeleri,

girilen her inanç çevresinde kutsal ögeler olarak görülmüş, onlara olan ilgi ve saygı hiçbir zaman terk edilmemiştir. İnanç sistemlerine ait anlatı ve öğretilerden yola çıkarak başlangıcın ve kimi zaman sonun ışık ile ilgili görüldüğü, kutsalların da aynı şekilde ışığa bağlandığı anlaşılmaktadır.

BÖLÜM 2: IŞIK VE ATEŞ KAVRAMLARININ KELİME LİSTESİ

açuk

açuk yaruğ (KKT 33/74a1=35:25) “aydınlatici”

açuk yaruğ körmez (Ui. Tot. 919) “parlak ışık görmez”

ay teg açuk köñli tügme teg tügülmüş (KE 75v16) “ay gibi aydınlık olan gönlü düğüm gibi düğümlenmiş”

cemâli cihânda kün aydın açuk (MM 338/3) “yüz güzelliği cihandaki güneş ve aydan daha parlaktır”

uydı aña açuk körülgen yılduz (HKT 253a/7=15/18) “onu parlak yıldız takip ederse”

āfitāb bk. āftāb

eger ay irse ol biz āfitābbiz (HŞ 68/11) “eğer o ay ise, biz güneşiz”

āftāb bk. āfitāb

ķamuğ arķış ĥalkı ıssıg āftābda, muştāfā köligede (KE 188v15) “bütün kervan halkı sıcak güneş altında, mustafa ise gölgede”

ahker

ahker bolup köyüp yanıp öçtim muna (DH I/20) “kor ateş olup kavrulup yanıp söndüm işte”

pervāne dik cāndın kiçip ahker bolduñ (DH XI/7) “pervane gibi candan geçip kor ateş oldun”

şem´ körsetip pervāne dik ahker kılğıl (DH XIX/6) “mum gösterip pervane gibi kor ateş kıl”

ahtar

kim irür ay ķulı ahtar nadīmi (MN 128) “ay kulu, yıldız dostu kimdir”

alar-

közi alarıp (Ui. Tot. 46) “gözü kamaşıp”

alın-

men kelgeymen sizge andın, alınmış ot birle, yā bulğaymen ot üze köndürgenler (HKT 301b/1=20/10) “ben size oradan alevlenmiş ateş ile geleceğim ya da ateş ile doğru yolu bulacağım”

men kördüm otnı; yā kelgeymen sizge andın haber birle, yā kelgeymen sizge yangan alınmış ot birle, bolğay kim siz çongaysız (HKT 361a/3=27/7) “ben ateşi gördüm, ısınmanız için size ondan bir haber ya da yanan alevlenmiş bir kor parçası getireceğim”

ārāy

irür yüzi kıyaş teg ‘ālam-ārāy (MN 138) “yüzü güneş gibi dünyayı aydınlatır”

kıyaş yanlıg camālın ‘ālam-ārāy (MN 241) “güneş gibi yüzün alemini aydınlatır”

arğuç

men keltürgeymen silerke andın bir arğuç ot azu bulğaymen ot üze köni yol (TIEM 73 I 228v/9= 020/010) “ben size oradan bir kor ateş ile geleceğim ya da ateş ile doğru yolu bulacağım”

uğu eğerse anı arğuç belgölüg (TIEM 73 I 193r/4=015/018) “onu ateş parçası takip ederse”

āteş-ḥāne

āteş-ḥānede yok tig oturgay (HŞ 217/2) “ateş yanan yerde yok olana kadar oturacak”

kılıp köp vaqf-ı āteş ḥaneğa hem (HŞ XXXII/12) “çok ateş yanan yeri bilip”

niteg kim kirdi āteşḥāneğa şāh (HŞ 217/13) “nasıl ki hükümdar ateş yanan yere girdiyse”

sürüp yitti âteş-hâneka ol dem (HŞ 217/11) “o zaman ateş yanan yere sürüp ulaştı”

şāh âteş-hâneka iltti tiyü raht (HŞ 217/15) “hükümdar ateş yanan yere at takımı gönderdi diye”

‘avır

nürdın yer ‘avır erdi (KE 216r10) “nurdan yer aydınlatılmıştı”

awus

awus (D 41/28) “mum”

ay, āy

açıp ol ay yüzün targattı pervān (HŞ 199/4) “o ay yüzünü açınca Ülker yıldızını savurdu”

ajunka birdi ay yüzi bile nūr (HŞ 34/4) “ay yüzü ile dünyaya ışık verdi”

akaştaki ay tejrini atқанmış bolup (ETŞ 12/4) “gökyüzündeki ay tejrkiye bağlanmış olup”

‘ākıllarğa ay teg, kün teg yaruğ turur (KE 78r3) “akıl sahipleri için ay gibi, güneş gibi parlaktır”

‘ām kilse hās bolur yulduz kilse ay bolur (DH LIV/5) “yıl gelse âlâ olur, yıldız gelse ay olur”

anı ay tig uzun tün ketürseñ munda ol körmese yaşrun (HŞ 108/3) “onu ay gibi uzun gecede buraya gizlice getirsen, o görmese”

anıñ belgülerindin tün kündüz kün ay (TIEM 73 II 351v/3=041/037) “gece, gündüz, güneş ve ay onun nişanelerindedir”

anıñ körkindin ay hem uwtanurmuş (HŞ XIV /54)“onun güzelliğinden ay da utanırmış”

anıñ tig cüst idi at özre ol ay (HŞ 133/1) “o ay, at üzerine onun gibi yaraşırdı”

anın için bir tün içinde ay kün alın körüp (KE 76r20) “onun için bir gece içinde ay ve güneş gibi alını görüp”

ant içermen ay (HKT 555b/6=74/32) “aya ant içirim”

anta basa temin burhanlığı ay teñri bursañ kuvrağı yultuzlar grağlar kuvrağı birle (İns.Sud. 384) “ondan sonra yeniden Burkan ay tanrı toplulukla yıldızlar, gezegenler topluluğu ile”

antag erip yine kün ay teñrilerniñ yaruqlarıña tayanmak üze öñlüg belgülig köligeg körkitür közüntürür (AY 53/17) “öyle olup yine güneş ve ay tanrıların ışıklarına dayanmakla renkli, belli gölgeyi gösterir”

anun yaruqluğı ayniñ yaruqluğın dın ğalebe kıılır erdi (KE 34r10) “onun ışığı ayın parlaklığından fazla gelirdi”

at töküzlüki āy bolmas (D 253/222) “atın akıtması ayın yerini tutmaz”

ay (E 125, Mani. III, Nr. 13, III. T. II, D. 181/2 ark.) “ay”

āy (D 54/39) “ay”

ay āhirü’z-zamān peygamberi turur (KE 186v21) “ay, son dönem peygamberidir”

ay bile kaçan tükel bolsa (TIEM 73 II 439v/2=084/018) “ay dolunay olduğunda”

ay birle and (TIEM 73 II 428v/2=074/032) “aya andolsun”

ay birle ol vaqtın kim rāst boldı (HKT 569a/8=84/18) “ay dolunay olduğunda”

ay ekki pāra boldı (NF 34/17) “ay iki parça oldu”

ay eskirmişinçe qaraguluğ bolsa (KE 118v17) “ay eskimiş gibi karanlık olsa”

ay ewi artuç butak (D 189/162) “ayın evi ardıç dalıdır”

ay ewlendi (D 134/117) “ayın etrafında hale oluştu”

ay içre ğunca-i ğandān yarattı (MN 54) “ayın içinde sevgilinin gülümsemesini yarattı”

ay inip anıñ koynunğa kirür (KE 227r6) “ay inip onun koynuna girer”

ay irildi (D 139/121) “ay küçüldü”

ay kopup ewlenüp (D 133/116) “ay çıkıp etrafında hale oluştuğunda”

ay kökdin inip hadīceniñ koynıǵa kirdi (KE 186v18) “ay gökten inip Hatice’nin koynuna girdi”

ay kün (E 12/4, E 42/1, E 134/1) “ay ve güneş”

ay kün teg bolup oǵlanları çıqdılar (KE 64r6) “oǵlanları ay güneş gibi olup çıktılar”

ay kündin körklügrek (KE 48v6) “ay ve güneşten daha güzel”

ay künge taǵı on bir yulduzǵa ayǵıl (KE 70v6) “aya, güneşe ve on bir yıldız söyle”

ay muḥammed turur (KE 227r7) “ay, Muhammed’dir”

ay özin alarnı körse kızler (HŞ LXXXI/12) “ay onları görse kendini gizler”

ay pāre bolǵanın barçaları kördi (KE 208r19) “ayın parçalandığını hepsi gördü”

ay sayu iki kün ay t(e)ñri y(a)ruḵ küçin almatın yorıyur y(E)me tegzinür (Mani. III, T. M. 291 Nr.2/4 ark.) “her ayın iki günü ay tanrı parlak gücünü almadan yürür, dolaşır”

ay taqđır kılduḵ aña menzillerni (HKT 422b/3=36/39) “aya birtakım yörüngeler belirledik”

ay teg açuḵ köñli tügme teg tügülmüş (KE 75v16) “ay gibi aydınlık olan gönlü düğüm gibi düğümlenmiş”

ay teg çeçekler tegresinde yulduzı (KE 68v6) “ay gibi çiçekler çevresinde yıldızı”

ay teg yüzün kün teg körkin (KE 50v7) “ay gibi yüzünü, güneş gibi güzelliğini”

ay t(e)ñri (Mani. III, Nr. 24. T. M. 284 (u. 295)/8 önt.) “ay tanrı”

ay teñri artuḵraḵ yaltırdı (ETŞ 35/125) “ay tanrı daha çok ışık saçtı”

ay t(e)ñri artuğrak yaltrıdı (Yit.Sud. 30/5) “ay tanrı fazlaca parladı.”

ay teñri battı ıutun öze (ETŞ 35/31) “ay tanrı saadetin üzerine battı”

ay t(e)ñri bun sanı (Yit.Sud. 9/17) “ay tanrının temel sayısı”

ay teñri künin sayu (HU 261) “ay tanrının her günü”

ay t(e)ñri ordusına kirür olurur (Mani. III, T. M. 291 Nr.2/3 ark.) “ay tanrı sarayına girip oturur”

ay t(e)ñri tilgeni teg (Ui. III, T. II, S.89, g./8 önt.) “ay tanrının dairesi gibi”

ay teñri tilgeni teg (AY 348/19) “ay tanrı dairesi gibi”

ay teñri yaltrıyur teg (Huan.5 2026/25) “ay tanrı parıldıyır gibi ”

ay t(e)ñrieg öger alıayur (Mani. III, Nr.6, II., T. II, D. 173c, 1/15 ark.) “ay tanrıyı över”

ay teñrili aydıñlı teg (ETŞ 15/13) “ay tanrı ve ay ışığı gibi”

ay teñrinin tilgenin köşitgeli küçi yitser (AY 34ğ/1) “ay tanrının dairesini örtmeye gücü yetse”

ay tig koynında cānāne bolsa (HŞ 214/15) “ay gibi koynunda sevgili olsa”

ay tig suwsuz ırğak bulut tig taptum (HŞ 176/15) “ay gibi, susuz kurak bulut gibi buldum”

ay tolun ay muğammed (TIEM 73 I 228v/3=020/001) “ay, dolunay Muhammed”

ay tolun bolsa elgin imlemes (D 146/127) “ay dolunay haline geldiğı zaman elle gösterilmez”

āy tolun bolsa eligin imlemes (D 54/39) “ay dolunay haline geldiğı zaman elle gösterilmez”

ay tutundı (D 339/274) “ay tutuldu”

ay yargıl köreyin (KE 208r15) “ayı yar görelim”

ay yarıldı (KE 208r16, 208r18) “ay yarıldı”

ay yarıldı kıyâmet yavuştı (KE 208r9) “ay yarıldı, kıyamet yaklaştı”

ay yarılmağıge erneki birle işâret kılğan (KE 238r21) “ayın yarılmasını parmağı ile işaret eden”

ay yaruladı (ME 138/1) “ay yarım hale geldi”

ay yarısı (ME 138/1) “ayın yarısı”

ay yultuztın adurmuş teg erdükintin (ETŞ 15/31) “ay ve yıldızdan ayrılmış gibi olduğunuz için”

ay yüzüm (K 3274, 5700) “ay yüzlüm”

aya körki ay (K 3451) “ey güzelliği ay gibi olan”

ayğa künge tapunmağaylar (NF 403/11) “aya, güneşe tapınmayacaklar”

aygaru (Mani. I, T. II D. 177 ek, Taf. IV. Seite 1/5) “aya doğru”

ayı küni ertinü yaruğ (S.Yü. 299) “ayı ve güneşi çok aydınlık”

ayım (E 108/3) “ayım”

ayımka adrıldım (E 97/1) “ayımdan ayrıldım”

ayka teñledimiz anı tüşgünler (TIEM 73 II 322v/7=036/039) “aya birtakım yörüngeler belirledik”

ayka teñledimiz tüşgü yerler (KKT 34/6b2=36:39) “aya tayin ettiğimiz yörüngeler”

aynı ernek birle yardım (KE 236v20) “ayı parmakla yardım”

aynıñ revnağın sındurdı bir dem (HŞ LXVIII/10) “bir an için ayın ışığını yok etti”

ay t(e)ñri teg t(e)ñri bolsar adınçığ öğddir antağ yok (Mani. III, Nr. 34. T. M. 511/2 ark.) “ay tanrı gibi tanrı olsa bambaşka değerdedir, öylesi yok”

ay t(e)rkkie tuyunup (Mani. III, Nr. V. Blatt 7./5 önt.) “ay çabucak hissedip”

‘azīz reyyān ma ay yüzlüg oğlan körüp (KE 76v1) “Aziz Reyyan da ay yüzlü oğlanı görüp”

‘azīz-i mısr taht üze ay kördi (KE 76r3) “Aziz-i Mısır tahta ay gördü”

balıķ burcındın ay kim baş kötürdi (HŞ 91/1) “ay balık burcundan başını kaldırdı”

balıķdın ayğa tigrü bilgüçi ol (HŞ 141/38) “şehirden aya kadar bilendir”

barıñ belgölüg sen kün ay teg yaruķ (K 12) “senin varlığın, parlak güneş ve ay gibi bellidir”

barmaķı sindusı birle ay liķāsın yargüçi (KE 181v19) “parmağı makas gibi kullanarak ayın yüzünü yaran”

bilge bilig aşnuķı ay teñri (HAM 5/30, 6/4) “hikmetin sahibi ay tanrı”

bilmetin kün ay teñrike iki yaruk ordu içre olurugma teñrilerke nece yazıntımız erser (HU 13) “bilmeden güneş ve ay tanrısına, iki aydınlık saray içinde oturan tanrılara karşı ne kadar günah işledikse”

bir ança ay tuğdı ol yulduzdın uluğraķ (KE 38v7) “bir süre sonra o yıldızdan daha büyük ay doğdu”

biri eligi ay kün deg yaruķ közlerni ħīre kılur (KE 111v19) “biri eli, ay güneş gibi parlak gözleri donuklaştırır”

birigli y(a)ruķ küçi ol ay t(e)ñri ordusıntaķı y(a)ruķ künke önür (Mani. III, T. M. 291 Nr.2/3 önt.) “parlak gücü veren o ay tanrı sarayındaki parlak güneşe yükselir”

biş y(i)g(i)rmideki ay tilgeni teg seviglig yüzün körgeli (Ui. III, T. III, M. 84-67/7 ark.) “ayın onbeşindeki ay dairesi gibi sevimli yüzünü görmek için”

bu ay burcı sertan (K 744) “bu ayın burcu Yengeç’tir”

bu ay  kki p ra bolsa (NF 34/15) “bu ay iki parça olsa”

bu ay orni boldı ewi münkalib (K 743) “bu ayın yeri, evi değişken oldu”

bu ay toğsa aşnu idi toğar (K 731) “bu ay doğarken önce küçük doğar”

bu ay yana avuşsun (KE 208r20) “bu ay yine bir araya gelsin”

bu ay yüzlügni körüp turuğdı (KE 78v14) “bu ay yüzlüyü görüp duraksadı”

bu aydın bulut farkın ılur mu (Hş 204/22) “ay ile bulutun farkını bilir mi”

bu cih nnı, ol cih nnı, aynı, k nni, amuğ nerselerni anığ sew gl gi  c n yaratdım (KE 5r14) “bu dünyayı, öbür dünyayı, ayı, güneşi, tüm nesneleri onun sevgisi için yarattım”

bu k n körse ayęa kelip t ney r (KE 86r6) “bu güneş görse aya gelip t ner”

bu m veler yaruęlıķı ba’zıları ay yaruęluķına turur taķı ba’zıları k n yaruęluķına turur (NF 319/12) “bu meyvelerin parlaklığı bazıları ay parlaklığı gibidir, bazıları güneş parlaklığı gibidir”

bu oķ k n ay teğriden yana k n ay yaltrıķ tıgme burķan belgürer (S.Y . 404) “bu güneş ve ay tanrıdan yine güneş, ay ve ışık denen burkan belirir”

bu on bir yulduzlar, ay, k n birle kök etekinde y sufęa secde ıldılar (KE 67v5) “bu on bir yıldız, ay ve güneş ile göğün eteğinde Yusuf’a secde ettiler”

bu yandın hoş ter ne kötürüp ay (Hş 197/39) “ay bu taraftan hoş nağme çıkarıp”

bu yanķa n geh ol ay y zli kilse (Hş 43/37) “o ay y zli ansızın bu yana gelse”

bu yer kök k n ay tağ teğizni körüp (MM 309/3) “bu yer, gök, güneş, ay, dağ ve denizi gördüğünde”

bulut kim gitti ol ay yüzindin (Hş 206/13) “bulut o ay yüzünden gitti”

bulut yanlığ kitip toz ay açıldı (Hş XXXIV/5) “bulut gibi dağılıp tozdan ay göründü”

buluttın ünmiş ay teñri teg (İns.Sud. 748) “bulutların arasından çıkan ay tanrı gibi”

bulut yañlıg saçın ay özre yaptı (HŞ 45/18) “bulut gibi saçını ayın üzerine örttü”

bulut yüzlügni ay ornında kördi (HŞ 204/30) “bulut yüzlüyü ay çevresinde gördü”

bulutda kizlep irdi ay tig özin (HŞ XXV/11)“ay gibi kendisini bulutta gizlemişti”

burhan baħşımızınñ tıtsılıg kuvrağınñ buluttın ünmiş ay teñri teg çoğluğ yalınlıg ağır bulmuşlarıña künilep (İns.Sud. 154) “burkan hocamızın talebe topluluğunun buluttan çıkan ay tanrı gibi parlak, değerleri olmasını kısıkanıp”

cemāli cihānda kün aydın açuğ (MM 338/3) “yüz güzelliği cihandaki güneş ve aydan daha parlaktır”

çın ay tig yılduz ara halk içinde (HŞ 11/36) “gerçekten halk içinde yıldızların arasındaki ay gibidir”

çihrası ay (MN 241) “çehresi ay”

du-şenbe kün aynı ve künni ve yılduzlarını yaratdı (KE 3v1) “pazartesi günü güneşi, ayı ve yıldızları yarattı”

eğiz kökde aynı yaratdı idi (KE 86r6) “Allah yüksek gökte ayı yarattı”

eger ay irse ol biz āfitābbiz (HŞ 68/11) “eğer o ay ise, biz güneşiz”

eger birmese körmez ayda köz nūr (HŞ 4/40) “eğer izin vermezse göz ayda ışık görmez”

eger ol ay tutuldı irse (HŞ LXXX/20) “eğer o ay tutulduysa”

ekinti kirtkünmek kün ay teñri tamgası (HU 179) “ikincisi inanmak olup güneş ve ay tanrı damgasıdır”

ékki pāra ay arasında kaldı (NF 35/1) “iki parça ay arasında kaldı”

eksilü tükendi ay (ME 158/4) “ay eksilerek tükendi”

ermez kün kerek bolsa añar yetmek aynı ap yime tün kündüzni ozruğlı (KKT 34/7b1=36:40) “ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir”

ermez kün kerek kim añar yetmek aynı ap y(E)me tün ozruğlı kündüz (TIEM 73 II 322v/8=036/040) “ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir”

ezrua teñrike kün ay teñrike küçlüg teñrike burhanlarka (HU 207) “ezrua tanrıya, güneş ve ay tanrıya, güçlü tanrıya, burkanlara”

ezrua teñrike kün ay teñrike küçlüg teñrike burhanlarka mantımız (HU 173) “ezrua tanrıya, güneş ve ay tanrıya, güçlü tanrıya, burkanlara inandık”

felek tınmaz saçar ay özre yünçi (HŞ 44/38) “felek durmaz, ay üzerine inci saçar”

felek yitgürdi ol burçka bu ayın (HŞ XXV/14) “felek o burca bu ayını ulaştırdı”

ferişteler kök ayını köp körmiş erdi yer ayını ma körsünler tıp muhammedni tünle ilttiler (KE 218v5) “melekler, gökteki ayı hep görmüş idi, yerdeki ayını da görsünler diye Muhammed’i gece götürdüler”

fermān tutuğlı kıldı künni tağı aynı (TIEM 73 I 183r/5=013/002, TIEM 73 II 293v/4=029/061, 300r/9=031/029) “güneşe ve aya boyun eğdirdi”

gehī ay hırkasın ol iki yırtı (HŞ LXXXVIII/8) “kah ay hırkasını ikiye yırtarak”

gehī ay üstine ol hırka örte (HŞ LXXXVIII/7) “kah ay üstüne o hırkayı örterek”

hacil körki katında kökdeki ay (HŞ 205/7) “gökteki ay güzelliği karşısında utanmış”

haseddin kökde ay rencūr boldı (HŞ 42/29) “kıskançlığından gökteki ay derde düştü”

hem ol aynı körgen yağız yer üze (KE 86r5) “hem yeryüzünde o ayı gören”

ırak bardı ay teñri yolınça (Huan.5 1908/12) “ay tanrı yolundan çok ilerledi”

ısrığan danası zuhra yüzün ay (MN 114) “sarayın parçası zühre, yüzün ay”

ikinci nāgeh ol ay utru baḫtı (HŞ XVII/17) “ikinci olarak o ay ansızın karşısına baktı”

ikinti y(E)me kün ay teḫrike iki yaruk ordu içre olurugma teḫrilerke kamaḡ burhanların yir suv yaruknuḡ tözi yiltizi tirnegüli teḫri yiriḡerü barsar (HU 1) “ikincisi yine güneş ve ay tanrısı için, iki aydınlık saray içinde oturan tanrılar için, bütün burkanların yer su ışığının aslını kökünü bir araya getiren tanrı yerine doğru varsa”

ilig kökdeki ayḡa sunsa bolmaz (HŞ 183/5) “gökteki aya elini uzatsa, olmaz”

inçe kaltı kün ay teḫrilerniḡ yarukları kölige belgürtmişleri teg (AY 53/6) “güneş ve ay tanrının ışıkları gölgeleri ortaya çıkartıyor gibi”

inçe kaltı künnüḡ ayniḡ idi öḡi adırmakı yok (AY 52/14) “nasıl ki güneşin ve ayın birbirinden farkı yoksa”

inçe kaltı ülgüsüz üküş suvlarta közünülerde kün ay teḫrilerniḡ yaruklarıḡa tayaklıḡın kök kalıknıḡ köligesi adruk adruk adın öḡ körk belgüleri birle adırtlıḡ közünürler (AY 53/11) “nasıl ki çok sularda aynalarda güneş ve ay tanrılarının ışığına dayanılarak gökyüzünün gölgesi ayrı ayrı başka renk ve görünüşleri ile değişik görünürler”

irür ay birle ḫatunlar işi bir (HŞ 183/7) “ay ile hatunların işi birdir”

iy ay yüzlüḡ nidin kizlersen esrār (HŞ XXI/13) “ey ay yüzlü neden sırlarını gizlersin”

kaçan ay batdı erse (KE 38v8) “ay battığında”

kaçan ḫayyire bolsa köz qararsa ay biriktürülse kün ay (TIEM 73 II 428r/9=075/007) “göz hayretler içerisinde kaldığında, ay tutulduğunda, güneş ve ay bir araya getirildiğinde”

kaçan kılḡay közümüni yaḫtu ol ay (MN 138) “o ay gözümü parlak kıldığında”

kaçan kördi erse aynı tuḡuḡlı (TIEM 73 I 102r/9=006/077) “ayı doğarken gördüğünde”

kaçan yūsuf ewdin çıksa ay kün nūrı kalmas erdi (KE 67r7) “Yusuf ne zaman evden çıksa ay ve güneşin ışığı kalmaz idi”

kaçıp zengidin ay mağrıbka kildi (HŞ LXXXVII/3) “ay karanlıktan kaçıp batıya geldi”

kałtı kün ay teñri yaruğun kamağ yir suv y(a)rutır (Mani. I, T. II K. 2a/4 Blatt I ark.) “nasıl ki güneş ve ay tanrı ışığıyla tüm yeryüzünü aydınlatır”

kaltı suv içinteki ay teñri bodı yorıgda yorımış teg meniñ bodı yorıgda yorımakım ançulayu ok erür (AY 382/2) “nasıl ki sudaki ay tanrının boyu yolda yürür gibi ise benim de boyum yolda yürür gibidir”

kałtı y(a)na kün t(e)ñri ornınta y(a)ruk ay t(e)ñri yaşıyu belgüre (Ui. I, T I M 919/7) “güneş tanrının yerinde parlak ay tanrının ışıldayarak ortaya çıkması gibi”

kałtı yana kün t(e)ñri ornınta yaruğ ay t(e)ñri yaşıyu belgüre (Mani. III, Nr. 15 T. M. 47 (919)/12 ark.) “nasıl ki yine güneş tanrı yerinde parlak ay tanrı ışıldayıp belirerek”

ka(a)ltı yultuzlar arasınta ay neteg çoğluğ yalınl(ı)ğ közünür erser ançolayu y(E)me ilig beg ularnıñ arasınta çoğluğ yalınl(ı)ğ közünti (Ui. III, T. II, S. 89e/6) “ay yıldızlar arasında nasıl parlak görünüyorsa işte han da onların arasında öyle parlak göründü”

kamağ sansartakı bilgülük nomlarıg la bıntavır mıntakı ay teñrig körürçe adırtlıg bilteçi bütmiş (AY 44/8) “bütün dünyadaki bilinmesi gereken inançları la bıntavır kıyısındaki ay tanrını görür gibi ayırt ederek bilmiş, inanmış”

ka muğ yulduz menizlig yok bir ayı (HŞ 38/18) “hepsi yıldızlar gibi, aralarında bir ayları yok”

kañ atanıñ yürün tigli tüz töpüte bir yañıdaki ay tilgen bolmuş erür (Ui. Tot. 960) “babanın parlak denen düz tepede ilk günkü ay dairesidir”

kanı ol ay birle tün kاتا hoş (HŞ 92/13) “hani o ay ile geceye güzellik katarak”

kanı ol tün kim ol ayım katında (HŞ 92/3) “hani o gece ayımın huzurunda”

kašem yād kılurmen kün birle taqı yaruqluķı birle, taqı ay birle, ol vaqtın uydu aña, taqı kündüz birle, ol vaqtın kim açtı (HKT 574b/2=91/1) “güneşe, aydınlığa, güneşe uyduğunda aya, ortaya çıkan gündüze ant içerim”

kaşı çın bayram ayının hilali (HŞ XIV /75) “kaşı gerçekten bayram ayının hilali”

kaşın bayram ayı (MN 104) “kaşın bayram ayı”

kaşada yūsufnı kördi aydın kündin körklügrek (KE 71v9) “ıssız yerde aydan güneşten daha güzel olan Yusuf’u gördü”

kaşu evke kirse bu ay terk çıkar (K 745) “bu ay hangi eve girse oradan hemen çıkar”

kêçeki yultuz tünleki ay teñri ulataçı erür kedin batmış kün teñri yaruķın (TEZ 1170) “daha sonra batmış güneş tanrı ışığını, geceki yıldız ve geceki ay tanrı devam ettirecektir”

kêdin kün tuğdı yulduzdın aydın yaruķraq (KE 38v11) “sonra yıldızdan aydan parlak güneş doğdu”

kel ē ay yüzlü sāķi (MN 238) “gel ey ay yüzlü saki”

kentü özümüzni künte ayda öñi biz tidimiz erser (HU 26) “kendimiz için güneşten ve aydan eskiyiz dediysek”

ķıldı aynı, anlar ara yaruqluķ taqı ķıldı künni yanğan çırāğ (HKT 549b/3=71/16) “ayı onlar içinde aydınlık, güneşi kandil kıldı”

ķıldı aynı anlar içinde yaruqluķ ķıldı künni çerāğ (TIEM 73 II 423r/6=071/016) “ayı onlar içinde aydınlık, güneşi kandil kıldı”

ķıldı kök içinde yulduz orunlarını, taqı ķıldı anıñ içinde künni taqı aynı yarutğan (HKT 349b/9=25/61) “gökte yıldızları, onun içinde güneşi ve parlak ayı yarattı”

ķılur ‘işret ol ay ve munça yulduz (HŞ 29/17) “o ay ve bunca yıldız içki içerler”

ķıyāmat yawudı, ay yarıldı (NF 35/4) “kıyamet yaklaştı, ay yarıldı”

ķıyamet yavudı ay yarıldı (KE 208r7) “kıyamet yaklaştı, ay yarıldı”

kigrür tünni kündüz içiñe y(E)me kigrür kündüzni tün içiñe musahhar kıldı künni takı aynı tégme biri yöriyür atalmış vaqtğa tegi (TIEM 73 II 317r/1=035/013) “geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar, güneşi ve ayı emrine aldı, onlar belirlenen ana kadar hareket ederler”

kigrür tünni kündüz üze y(E)ma kigrür kündüzni tün üza musahhar kıldı künni aynı, kamuğ yoriyur atalmış vaqtğa tegi (TIEM 73 II 334r/7=039/005) “geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar, güneşi ve ayı emrine aldı, hepsi belirlenmiş ana kadar hareket ederler”

kim irür ay kulu ahtar nadīmi (MN 128) “ay kulu, yıldız dostu kimdir”

kitip kün çıktı irse perdedin ay (HŞ XLIX/1) “güneş gidip perdeden ay çıktığında”

kitürdi nāme kim uş ay tutuldu (HŞ XXX/7) “mektubu getirdiğinde o ay tutuldu”

kiwrür tünni kündüzge takı kiwrür kündüzni tünge, musahhar kıldı künni takı aynı, tigma biri yöriyürler atanmış vaqtğa tigrü (HKT 416b/3=35/13) “geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar, güneşi, ayı emri altına aldı, onlar belirlenmiş vakte kadar hareket ederler”

kiwürür tünni kündüz üze, kiwürür kündüzni tün üze, musahhar kıldı kün hem aynı, kamuğ yoriyur atanmış zamānka tegi (KKT 34/79b1=39:5) “geceyi gündüze, gündüzü de geceye sokar, güneşi ve ayı emrine aldı, onlar belirlenmiş zamana kadar hareket ederler”

kök ayaznıñ kün ayı teg alınçsız yoriyu (ETŞ 13C/66) “açık havadaki güneş ve ay gibi ilişiksiz dolaşıp”

kök özre ornamış körün me kün ay (HŞ 75/18) “güneş ve ay gökyüzüne yerleşmiş, görün”

kök teñride esiz kün ay ermiş (E 147/4) “mavi gökte ne yazık, güneş ve ay.”

kök teñride kün ay (E 10) “mavi gökteki güneş ve ay”

kök teñride kün ay esizim e (E 92/3) “mavi gökteki güneş ve ay, ne yazık.”

kök tenrideki kün ay esizim (E 149/3) “mavi gökteki güneş ve ay, ne yazık.”

köküdin ay tağı kün tağı on bir yıldız tüşüp maña secde kıllurlar(NF 353/8)
“gökten ay, güneş, on bir yıldız inip bana secde ederler”

körki meñizi ay tenri tilgeninte sevigligrek (Ui. IV B 47) “görünüşü, yüzü ay tanrı dairesinden daha sevimli”

körmedün mü, haķıķat üze tañrıǵa, secde kıllur aña, ol kimerse kim kökler içinde tağı yir içinde, tağı kün tağı ay tağı yulduzlar tağı tağlar tağı yaş yıǵaçlar tağı yir yüzünde yöriǵenler tağı köp kişilerdin (HKT 321a/6=22/18) “görmez misin göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoǵu Allah’a secde ediyor”

körmes mü sen çın tañrı yüknür añar ne kim kökler içindeki tağı yer içindeki tağı kün tağı ay tağı yulduzlar tağı tağlar tağı yıǵaçlar tağı teprenigililer tağı kişilerdin üküşreki (TIEM 73 II 243v/8=022/018) “görmez misin göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoǵu Allah’a secde ediyor”

körügli hayre kıalur ay yüzini (HŞ 223/42) “ay yüzünü gören hayran kalır”

körügli közge ay yüzü birür nür (HŞ XIV/44) “bakan göze ay yüzü ışık verir”

körünügme ay tenri siz bizni kırtǵarıñ (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. I/6)
“görünen ay tanrı siz bizi kırtarın”

körüp řirñniñ ay yañlıǵ yüzini (HŞ 133/21) “Şirin’in ay gibi yüzünü görüp”

köyüp baǵrı uşol ay furķatındın (HŞ 46/20) “o ayın ayrılıǵından baǵrı yanıp”

közi toķ kerek keç yime köñli bay arıǵlıķ kerek hem yüzü körki ay (K 2843)
“gözü çok tok, gönlü zengin, temiz olmalı, yüzü ve kılıǵı ay gibi olmalı”

közleri yulduz yüzü kün alnı kökniñ ayıdın (KE 83r15) “gözleri yıldız, yüzü güneş, alnı göğün ayı gibi”

közüm bāri sevünsün ay yüzündin (HŞ 175/22) “ay yüzünden bari gözüm sevinsin”

kurup meclis oturdu ay birle kün (HŞ XXXIX/2) “ay ile güneş meclis kurup oturdu”

küçlög iki y(a)ruķ kün ay t(e)nriler (Mani. III, Nr. 1, III. T. M. 140 u. 147 seite b/4 önt.) “güçlü, iki parlak güneş ve ay tanrılar”

küler ay husnıga gül teg ininiz (MN 228) “gül gibi yanağınız ayın güzelliğine güler”

külöp ol ay yüzi kün tig açıldı (HŞ XXXIX/29) “o ay yüzü gülöp güneş gibi açıldı”

kün ay (E 42/1, E 94/1) “güneş ve ay”

kün ay burunķı saķış birle (TIEM 73 II 391r/6=055/005) “güneş ve ay önceki bir hesaba göre hareket eder”

kün ay esiz yıta (E 44/3) “güneşe ve aya ne yazık eyvah!”

kün ay garhlar yultuzlar (AY 509/17) “güneş, ay, gezegen ve yıldızlar”

kün ay garhlar yultuzlar yorıgı tegşilmez (AY 412/5) “güneş, ay, gezegen ve yıldızların hareketi değişmez”

kün ay körü yoriyurben (Adr./1) “güneş ve ayı görüyorum”

kün ay ölür tidimiz erser (HU 22) “güneş ve ay ölür dediyssek”

kün ay secde kılğay arıg yüzge (KE 76v3) “temiz yüze güneş ve ay secde edecek”

kün ay teņri (ETŞ 2/2) “güneş ve ay tanrı”

kün ay teņri iki yaruķ ordular (S.Yü. 242) “güneş ve ay tanrı, iki parlak saray”

kün ay teņri körkin belgürtöp (Mayt. 4/1) “güneş ve ay tanrı kılığına girip”

kün ay teņri ordusu (S.Yü. 404) “güneş ve ay tanrının sarayı”

kün ay teñri tamgası (HU 180) “güneş ve ay tanrı damgası”

kün ay teñri taplamaz işig neçe işledimiz erser (HU 114) “güneş ve ay tanrının istemediği şeyleri ne kadar yaptysak”

kün ay teñriler birle teñ tüz bolur (Ui. Tot. 890) “güneş ve ay tanrılar ile denk olur”

kün ay tig bir kiğimge rāzı bolgıl (HŞ 61/10) “güneş ve ay gibi bir görünüme razı ol”

kün ay yaruğın tıda ıatığlanur (ETŞ 35/20) “güneşin ve ayın ışığına engel olmak için çabalarlar”

kün ay yulduzlar yarlığ tutup boyun bēriđliler anığ buyruğı birle (TIEM 73 I 117v/9=007/054) “güneş, ay, yıldızlar onun buyruğu ile emrine boyun eğmiş şekildedirler”

kün e ay a azdım a (E 11/2) “güneşten ve aydan ayrıldım”

kün tağı ay, hisāb birle (HKT 508a/5=55/5) “güneş ve ay bir hesaba göre hareket eder”

kün tağı ay tağı yulduzlar musahđharlar buyruğı birle (HKT 152b/9=7/54) “güneş, ay, yıldızlar onun buyruğuna bağlıdır”

kün teñri ay teñri iki yaruğ ordular içinteki teñriler yaruğına arđa birip (S.Yü. 272)“güneş ve ay tanrı, iki parlak saray içindeki tanrılar ışığına destek verir”

kün teñri yaruğ titir, ay teñri ıararığ titir (S.Yü. 319) “güneş tanrı aydınlıktır, ay tanrı karanlıktır”

küntüz ay tilgenig körmek (Ui. Tot. 658) “gündüz ayın dairesini görmek”

küzki ay teñriçe yaltırıyu (İns.Sud. 996) “sonbahardaki ay tanrı gibi ışıldayarak”

melik her dem bağıp ol yüzi ayđa (HŞ 79/25) “hükümdar her zaman o ay yüzlüye bağıp”

melik sordı yana ol ay yüzdin (HŞ 150/32) “hükümdar yine o ay yüzlüye sordu”

men kördüm on bir yıldız taķı kün taķı ay; kördüm anlarını, maņa secde kılğanlar (HKT 226b/5=12/4) “ben on bir yıldızı, güneşi ve ayı bana secde eder şekilde gördüm”

men körermen on bir yıldızni taķı künni taķı aynı körermen anlarını taķı maņa yükünliler (TIEM 73 I 173v/2=012/004) “ben on bir yıldızı, güneşi ve ayı bana secde eder şekilde görürüm”

meniņ atımı bğü meņzetür ayķa bu kılķımı (K 730) “adımı ve davranışlarımı bilginler aya benzetirler”

miņ kün ay teņriler birkerü yaruk ıdmiş teg (AY 451/7) “binlerce güneş ve ay tanrı birlikte ışık saçmış gibi”

miņ kün t(e)ņriniņ tümen ay t(e)ņriniņ çoğınta yalınınta utmiş yigedmiş çoğluğ yalınılığ bolur erziler iligi (Ui. III, T. I, D.7/11 ark.) “erziler hanı binlerce güneş tanrının onbinlerce ay tanrının ışığından daha fazla parlak olur”

miņ yılda sen teg toğmağay ay (MN 346) “ay, bin yılda sen gibi doğmayacak”

minim bolsa tir ol tün birle ayı (Hş 44/22) “o gece ile ay benim olsa der”

minim tig bar mu bir ay tiyü turdı (Hş 29/35) “benim gibi bir ay var mı diyerek kalktı”

muĥin bānūķa kildiler yoķ ol ay (Hř 40/22) “Muhin Banuya geldiler, o ay yok”

musahĥar kıldı kün taķı aynı (HKT 240a/1=13/2) “güneşe ve aya boyun eğdirdi”

musahĥar kıldı künni taķı aynı (HKT 384b/5=29/61, 394b/7=31/29)

“güneşe ve aya boyun eğdirdi”

musahĥar kıldı sizge künni taķı aynı, peyvestelik kılğanlar, musahĥar kıldı sizge tünni taķı künni (HKT 250a/9=14/33) “ayni şekilde hareket eden güneşi ve ayı, geceyi ve gündüzü sizin hizmetinizde yarattı”

musahĥar kıldı sizge tünni taķı kündüzni taķı künni taķı aynı taķı yıldızlarını (HKT 258a/7=16/12) “geceyi, gündüzü, güneşi, ayı, yıldızları sizin emrinize verdi”

müeyesser bolmas künge kim yitse ayğa taķı ırmes tün, kündüznüñ ozğanı (HKT 422b/4=36/40) “ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir”

niçe kim kün birle ay kökde bolsa (HŞ 11/15) “nasıl ki güneş ile ay gökteyse”

nidin bizlerge körnür tüşde ay tig (HŞ 212/14) “neden bizlere düşte ay gibi görünür”

niteg kim kördi şāh ol ay yüzini (HŞ 161/39) “nasıl ki padişah o ay yüzünü gördü”

oğul kız törüse seniñ ay teñin (K 4504) “senin ay gibi bir oğlun ya da kızın olsa”

ol ay anda başın yuyur irdi (HŞ 44/14) “o ay orada başını yıkıyordu”

ol ay çıktı perdesindin (HŞ 117/5) “o ay perdesinden çıktı”

ol ay kün birle yanaşıp (HŞ 70/5) “o ay güneş ile yaklaşıp”

ol ay peyker (HŞ 75/9) “o ay yüzlü”

ol ay tapğında yıǵlıp munça yulduz (HŞ 63/25) “bunca yıldız o ay huzurunda toplanıp”

ol ay tapğında yulduzlar oturdı (HŞ XXXIX/8) “yıldızlar, o ay huzurunda oturdu”

ol ay yüzi divāne bolsa (HŞ 214/16) “o ay yüzü divane olsa”

ol ay yüzlüg yüzindin kapkara tün (HŞ 205/39) “o ay yüzlü yüzünden gece kapkara”

ol aydıñda oturdı ay birle kün (HŞ XLI/5) “ay ile güneş o aydınlıkta oturdu”

ol aynı kötürüp şebdiz uçtı (HŞ 46/11) “Şebdiz o ayı kaldırıp uçtu”

ol aynıñ şavķı birle tün me kündüz yürüyür inreyü yabanda yalguz (HŞ 121/27) “o ayın hevesi ile yabanda tek başına gece gündüz ağlayarak yürür”

ol idi kıldı kökde yulduzlar taķı kıldı anıñ içinde çerāğlar taķı yarutuğlı ay (TIEM 73 II 265r/7=025/061) “o Allah gökte yıldızları, onun içinde kandilleri ve parlak ayı yarattı”

ol işāret birle yardı aynı irnin tepretip (KE 181r18) “o parmağını oynatıp ayı işāret ile yardı”

ol ol idi kim kıldı künni yarutğan aynı yaruqluķ (TIEM 73 I 153v/1=010/005) “O Allah güneşı aydınlatan, ayı parlak yarattı”

ol ol idi yarattı tünni kündüzni taķı künni taķı aynı (TIEM 73 II 237v/1=021/033) “O Allah geceyi, gündüzü, güneşı, ayı yarattı”

ol ol kim kıldı künni yaruķ taķı aynı yaruķ (HKT 200b/6=10/5) “o; güneşı, ayı parlak yarattı”

ol ol kim yarattı tünni taķı kündüzni, taķı künni taķı aynı (HKT 313a/1=21/33) “o; geceyi, gündüzü, güneşı, ayı yarattı”

ol on bir yulduz taķı ay kün kelsün taķı seni bizim elgimizdin ıutğarsun (NF 355/2) “o on bir yıldız, ay, güneş gelsin de seni bizim elimizden kurtarsın”

ol vaķtın kim kördi aynı, toğğan (HKT 132b/8=6/77)“ayı doğarken gördüğünde”

ol vaķtın müteħayyir boldı köz, taķı tutuldu ay, taķı cem’ kılındı kün taķı ay (HKT 556b/5=75/7) “o an göz hayretler içerisinde kaldı, ay tutuldu, güneş ve ay bir araya getirildi”

ol y(a)ruķ örtük sayu ay t(e)ñri ordusu kün t(e)ñri ordusına yağuyur (Mani. III, T. M. 291 Nr.2/5 önt.) “o parlak örtülü ay tanrı sarayı güneş tanrının sarayına yaklaşır”

ol yaşıl yapurğaklar içinde ol mēveler ay menizlig taķı kün menizlig münevver bolup körnürler (NF 319/12) “o yeşil yapraklar içinde o meyveler ay gibi güneş gibi parlak olarak görünürler”

on bir yulduz ay kün maņa secde kıldılar (KE 107r7) “on bir yıldız, ay, güneş bana secde ettiler”

on bir yıldız, kün, ay birle inip yūsufğa secde kıllurlar (KE 67r19) “on bir yıldız, güneş, ay birlikte inip Yusuf’a secde ederler”

onunç edgü kıllıncılığ yaruğ ay teñri (HAM 5/12) “onuncusu iyi davranışlı parlak ay tanrı”

orta boldı ay (ME 138/1) “ay orta oldu”

ortasıña yetti ay (ME 138/1) “ay orta hale geldi”

oturmuş ay birle şah-ı yegāne (HŞ XXXIX/20) “eşsiz hükümdar ay ile oturmuş”

ölügüg tırgürügli ay t(e)ñri (Mani. III, Nr. 7, III. T. II, D. 176/19 önt.) “ölüyü dirilten ay tanrı”

önre kün tugsıkdakı bodun késre ay tugsıkdakı bodun (Tar. B/3) “doğuda güneşin doğduğu yerdeki millet batıda ayın doğduğu yerdeki millet”

önü kapıgı kün ay teñri ol (HU 8) “ilk kapı güneş ve ay tanrısıdır”

örü turuğlı kıldı silerke tünni kündüzni künni aynı yıldızlarını (TIEM 73 I 196v/4=016/012) “geceyi, gündüzü, güneşi, ayı, yıldızları sizin hizmetinize verdi”

örüglüg kerek begke toğsa kün ay (K 325) “güneş ve ayın doğması için beye sükunet gerekir”

ötrü yürün ay sekiz yañıda azu y(E)me biş yigirmide (AY 444/10) “sonra parlak ayın sekizinci gününde ya da on beşinde”

ötünürbiz kün ay teñriğe yaşın teñri nom kıtı marmani feriştilarka kıt kıolur (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. II/3) “güneş, ay ve ışık tanrıya, dharma büyüklerine ve meleklerle dua eder, onlardan kut dileriz”

öwrülüp ay kün kıllurlar kēçe kündüz kıdmetin (KE 181r17) “ay güneş evrilip gece gündüz hizmet ederler”

peygāambar ‘as ayka işārat kılmış erdi (NF 34/17) “peygamber aleyhisselam aya işaret etmişti”

ratnaçanțıra erdini ay tenri raşmı yaruqluğka yükünürman (ETŞ 10/94)
“ratnacandra cevheri ay tanrı Rasmıprabhasa ışığı önünde saygıyla eğilirim”

resül ‘aleyhi’s-selām işareti birle ay yarılğan sözleri (KE 208r6) “Resul
aleyhisselamın işareti ile ayın yarıldığı sözleri”

revan bol ay meniz tip tiz kıldım (HŞ 56/17) “ay yüzlüye kavuşayım diye acele
ettim”

revān turdı şāh ol ay özre tüşti (HŞ 86/3) “şah yürüdü, o ay huzuruna geldi”

sarıp köşkindeki ay yüzlüleriğe (HŞ 43/33) “köşkindeki ay yüzlülerine sarılıp”

sattı meniñ ayımı (D 363/288) “benim ay yüzlümü sattı”

secde kılman künge tağı ayğa (HKT 458b/4=41/37) “güneşe ve aya secde
etmeyin”

secde kılmanlar künke ayğa (TIEM 73 II 322v/7=041/037) “güneşe ve aya secde
etmeyin”

sēnōksēn yaratğan bu yer kök kün ay bu küz kış kerek yaz kerek bolsu yay (MM
3/1) “bu yeri, göğü, güneşi, ayı, güzü, kışı, baharı ve yazı yaratan sensin sen”

suvdaki ayka oğşatı (AY 656/5) “sudaki aya benzer”

taşhāret kılurda oturma edeb kün ay kıble yaru ‘acem hem ‘arab (MM 99/2)
“temizlenirken edep olsun diye güneşe, aya, kıbleye, Acem ve Arap’a karşı
oturma”

tamām kurban koyı tig yıkılıp ol ay (HŞ XLV/7) “o ay tamamen kurbanlık
koyun gibi yıkılıp”

tañrı tañrıñ yarganı tağı tünnüñ kılganı qarār kılgı tağı künni tağı aynı, sağış
kıлмақ (HKT 135b/5=6/96) “Tanrı sabahın aydınlatıcısı, dinlenen gecenin,
hesap ögesi olan güneş ve ayın yaratıcısı”

teñride bilge bilig bulmuş kün teñriteg körtle ay teñriteg yaruқ (HAM 5/51)
“tanrıda hikmet bulmuş güneş tanrı gibi güzel, ay tanrı gibi parlak”

tenrike maŋgal azrua hormuzta kün ay yultuzlarğa (AY 685/7) “tanrıya, kutlu Ezrua’ya, Hormuzta’ya, güneş, ay ve yıldızlara”

tilekçe toĝar ay kün ödlele toŋa (K 6231) “ey kahraman, ay, güneş, zaman dilediğın gibi doĝuyor”

tilep ol aynı yordı tün me kündüz (HŞ 58/26) “gece gündüz o ayı dileyip yorumladı”

tilep tün kün uĝandın ay yüzümni (HŞ 47/32) “gece gündüz Allah’tan ay yüzümü dileyip”

tolĝar tünni kündüz üze taķı tolĝar kündüzni tün üze, taķı musahhar kıldı künni taķı aynı, tigma biri yöriyür atanmış vaķtğa tegi (HKT 438a/8=39/5) “geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar, güneşini ve ayı emrine aldı, her biri belirlenmiş ana kadar hareket eder”

tolu erdi ayım irildi tolu (K 1071) “ayım dolunaydı, doluluğu azaldı”

tört maharança kün ay garh yultuzlar (AY 684/16) “dört hükümdar güneş, ay, gezegen ve yıldızlar”

törtünç bilge biligin ançolayı ıaltı ölüğüg tiriglügli beg ay tenriçe (Mani. I, T. II D. 171/26 Tafel III önt. sol) “dördüncü hikmeti şöyle ki ölüyü diriltten bey ay tanrı gibi”

töz töpüdeki ay tilgen közünü bilge bilig erür (Ui. Tot. 975) “düz tepedeki ay dairesinin aynası hikmettir”

tutuldı irse nuşrevänniŋ ayı (HŞ 15/3) “Nuşirevan’ın ayı tutulduğunda”

tutulmadın kün ay birle ıawuşmak (HŞ 201/8) “güneş tutulmadan ay ile kavuşmak”

tutup ay buyruķın ol ança yulduz (HŞ 38/35) “onca yıldız ayın buyruğunu tutup”

tutup yulduzlar ay yasın kıllur vāy (HŞ 40/21) “yıldızlar ayın yasını tutup vah ederler”

tükel bolsa kör ay bu ağsa ediz (K 733) “ay tamamlanarak en yüksek noktaya çıkınca bak”

tükendi ay (ME 158/4) “ay yok oldu“

tün akşam kim köründi bayram ayı (MN 20) “gece, akşam bayram ayı göründü”

tüp aşlı kerek edgü kılkı oñay buğunka toğursa kün ay (K 2437) “halka güneş ve ay doğması için onun soyu soppu temiz, davranışları iyi olmalı”

tüzüp mun tig yarāğlıg körklü ayın (HŞ 202/1) “bunun gibi hoş güzel bir ayı tertip edip”

uğu barıglı kıldı sizlerke tünni kündüzni künni aynı yulduzlarını (KKT 30/35a2=16:12) “geceyi, gündüzü, güneşi, ayı ve yıldızları sizin hizmetinize verdi”

uluğ bulıt ay t(e)ñri (Ui. I, T III M.56.1/42 ark.) “ulu bulut ay tanrı”

ulug bulıt ay teñri ağılıkı bodisatav (AY 34d/45) “ulu bulut ay tanrı hazinesi bodisatav”

uşol ay tigme bir cām içmişinçe (HŞ XVIII/15) “işte o ay denen, bir kadeh içtiğinde”

uyalur ay anıñ kün tig injindin (HŞ 24/3) “ay onun güneş gibi yanağından utanır”

üç yañıdaki ay t(e)ñri (Ui. III, T. III, M. 84-47/16) “üçüncü gündeki ay tanrı”

üdsüz kezigsiz kün ay tutungay (AY 434/19) “güneş ve ay zamansız, sırasız bir şekilde tutulacak”

ülker tig ol ay hığmatına yığıldılar kamuğ kızlar katinga (HŞ 38/31) “bütün kızlar Ülker gibi o ayın hizmetinde toplandılar”

yağız yir yaşıl kök kün ay birle törütü halayık öd öğlek bu kün (K 3) “kara toprağı, mavi göğü, güneş ile ayı, zamanı, anı ve mahlukları o yarattı”

yağız yir yaşıl kök yarattı kün ay karanşku yaruqluk çığay tut ya bay (K 3717)
“kara toprağı, mavi göğü, güneşi, ayı, karanlığı, aydınlığı, yoksulu ya da zengini
hep o yarattı”

yana atlandı kün ol ay birle (HŞ 80/35) “güneş, o ay ile yine ata bindi”

yana kündüz bu aynın nürü qalmaz (HŞ 164/36) “gündüz de bu ayın ışığı
kalmaz”

yanaştı ol kün ay birle hoş (HŞ 78/12) “o güneş aya güzel bir şekilde yanaştı”

yañı toğmuş üç yañıdaki ay t(e)ñri teg (Ui. III, T. II, S. 89/20 ark.) “üçüncü
gündeki yeni doğmuş ay tanrı gibi”

yaraşsun ay birle künge yavuşmaq (HŞ 201/7) “ay ile güneşe kavuşmak
gerçekleşsin”

yaratğan yirmi kökni ay ve künni (HŞ 141/13) “yeri, göğü, ay ve güneşi yaratan”

yarattı ay bigin zēbā seni haq (MN 345) “Tanrı seni ay gibi süslü yarattı”

yarattı tün me kün ay ve yulduz (HŞ 2/6) “geceyi, gündüzü, ayı ve yıldızı
yarattı”

yarıglı tañların tağı kıldı tünni amrulğu künni aynı sağışlıg (TIEM 73 I
104v/3=006/096) “sabahları aydınlık kıldı, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ayı
hesap ögesi olarak yarattı”

yarudı ajunqa kün ay teg yala (K 415) “güneş ve ay gibi parlayarak dünyayı
aydınlattı”

yaruk ay teñri (MIK III 35a b) “parlak ay tanrı”

y(a)ruk ay t(e)ñri (Mani. III, Nr. 1, III. T. M. 140 u. 147 seite b/2 önt.) “parlak
ay tanrı”

yaruk kün tig yaruttı ay bu tünni (HŞ XLI/4) “ay bu geceyi parlak güneş gibi
aydınlattı”

yaruḡ künni köreyin, aynı yulduzlarını köreyin tēse bu yigitke baḡsun ya'nī 'alī kerremu'llāhu vechehu (KE 202r3) “parlak güneşi, ayı yıldızları göreyim derse bu yiğide baksın yani kerremu'llāhu vechehu Ali”

yaruḡı artar ay bolgınça tolun (HŞ 209/27) “ay dolunay olunca ışığı artar”

yarutdaçı ol kün teḡri yarokın tüşrök körkle bedizi üze kök teḡride eḡ başlayu tavışgan tamgalıḡ ay teḡri ordosın körüp fatučen atlıḡ açarı evirmiş nomuḡ yaltritdımız (Huan.5 1828) “o güneş tanrı ışığını aydınlatan yansıdığı güzel resmi üzerine gökte ilk başta tavşan damgalı ay tanrı sarayını görüp Fatučen adlı açarinin çevirdiği dini eseri aydınlattık”

yarutḡay bu ḡara köḡlümni ol ay (HŞ 194/16) “bu karanlık gönlümü o ay aydınlatacak”

yaruttı ajunḡa künüḡ hem ayıḡ (K 125) “dünya için güneş ve ayı aydınlattı”

yaşıl kök törüttü kötürdi eḡiz kün ay birle yulduz bezedi beḡiz (K 3724) “mavi göḡü yarattı, yukarıya yükseltti, güneş, ay ve yıldızlar ile resim yaptı”

yaşıl kök yarattı yaruttı kün ay (K 3193) “mavi göḡü yarattı, güneş ve ayı aydınlattı”

yaşındı āy (ME 215/7) “ay gizlendi”

yawudı ḡıyāmet yarıldı ay (TIEM 73 II 389r/4=054/001) “kıyamet yaklaştı, ay yarıldı”

yawuḡ boldı ḡıyāmet taḡı yarıldı ay (HKT 505b/2=54/1) “kıyamet yaklaştı, ay yarıldı”

yēr ayını ma körsünler (KE 218v5) “yerdeki ayı da görsünler”

yıraḡ bolḡay minim burcımđın ol ay (HŞ L/3) “o ay benim burcumdan uzak olacak”

yıraḡ bolsun yaman közlüḡ kün ayın (HŞ 202/2) “kötü gözlü, güneş ve aydan uzak olsun”

yörir kıldı silerke künni taķı aynı yörir kıldı silerke tünni kündüzni (TIEM 73 I 191r/1=014/033) “güneşı ve ayı, geceyi ve gündüzü sizin için yarattı”

yulduz aņlap aynı taņlap kökke aşıĝan ibrahim (KE 37v10) “yıldızları anlayıp aya şaşırıp göĝe çıkan İbrahim”

yükünürm(e)n adı kötrülmis ançolayu kelmiş ayaĝka tekimlig köni tözüni tuymıs erdinilig ay t(e)ņri burĝan kutıņa (Ui. II, T III M.225 6a/1) “şanı yayılmış, o şekilde gelmiş, ayaklarına kapanmalık, doğru kökü hissetmiş mücevherli ay tanrı burkan kutu önünde saygıyla eğilirim”

yükünürmen arıĝ süzük ay teņri yaltrıklıĝ at kũ iligi atlıĝ teņri teņrisi burkan kutıņa (AY 358/14) “temiz, berrak, ay tanrı ışıklı, şanlı hükümdar adındaki tanrı tanrısı burkan kutu önünde saygıyla eğilirim”

yürüņ ay sekiz yaņı puş yultuzka bo daranıĝ sözleyü mini okısunlar ötünsünler (AY 535/11) “parlak ayın sekizinci gününde Pusya yıldızına bu daraniyi okuyarak beni çağırınsınlar dilesinler”

yüzi kün tiĝ saçı tün alnı ay ol (HŞ XIV /59) “yüzü güneş gibi, saçı gece, alnı aydır”

yüzi kündin köp yaruķrak alnı aynıņ egmesi (KE 181v6) “yüzü güneşten daha parlak, alnı ayın hilal hali”

yüzün körĝen kişi ay tiyü saķnur (HŞ XIV /43) “yüzünü gören kişi ay diye düşünür”

yüzünĝ kaşıņ ĝuyaş ay burcı içre (MN 249) “yüzün, kaşın güneş, ay burcu içinde”

yüzünĝ nürıdın ay nuķşān içinde (MN 156) “ay, yüzünün ışığından noksanlık içinde”

yüzünĝde kördüm ē cān bayram ayın (MN 41) “ey can, bayram ayını yüzünde gördüm”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

ay (Koç.14) ÖA

āy kōl (D 502/403) ÖA

ay külüg (E 123) ÖA

ay sılığ (YAM Mi. 02/3) ÖA

ay teŋride ut bulmış alp bilge teŋri uygur açan (Kar.B.III) ÖA

ay t(e)ŋride utbulmış (Mani. III, Nr. 28. T. M. 301./3) ÖA

ay toldı (K A7, B69, C14, C15, C16, C20, C23, C26, C27, 355, 462, 474, 498, 501, 502, 503, 511, 519, 526, 558, 561, 562, 568, 577, 580, 581, 584, 589, 594, 598, 607, 616, 618, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 628, 657, 673, 684, 698, 702, 720, 728, 730, 748, 763, 766, 769, 773, 776, 786, 823, 836, 854, 859, 870, 896, 907, 920, 938, 939, 951, 954, 956, 957, 958, 976, 984, 998, 1001, 1005, 1012, 1019, 1038, 1045, 1051, 1067, 1070, 1080, 1085, 1107, 1128, 1149, 1167, 1168, 1195, 1208, 1215, 1249, 1256, 1273, 1295, 1339, 1351, 1517, 1548, 1574, 1578, 1625, 1635, C18, C21, 538, 760, 766, 774, 354, 530, 955, 1035, 1068, 1115, 1158, 1169, 1564) ÖA

a.lı

künli aylı (S.Yü. 324) “güneş ve ay”

künli aylı iki yarutdaılar yarutdılar kök teŋrig (Huan.5 1732/18) “güneş ve ay iki aydınlaticı göğü aydınlattılar”

künli aylı körüşti (ETş 35/67) “güneş ve ay görüştü”

künli aylı ordular (AY 565/22) “güneş ve ay sarayları”

künli aylı tutunup (AY 552b/15) “güneş ve ay tutulup”

künli aylı uçrugug (AY 490/22) “güneş ve ayın doruğu”

künli aylı yirke tüşgey (AY 447/9) “güneş ve ay yere düşecek”

a.sız

aysız künsüz yaroqluğ ağır uluğ teñriler (İns.Sud. 952) “aysız güneşsiz parlak değerli ulu tanrılar”

künsüz aysız yaroqluğ küçlüğ uluğ teñriler (İns.Sud. 944) “güneşsiz aysız parlak güçlü ulu tanrılar”

ay tolunı bk. tolmiş ay, tolu, tolu ay, tolu tegirmi ay, tolum ay, tolun, tolun ay, tolun āy, tōlun āy

sekizinç aynıñ ay tolunı (AY 344/1) “sekizinci ayın dolunayı”

aydıñ

1. “aydınlık, parlak”

bulut tarğadı aydıñ boldı yahtu (HŞ 180/38) “bulut dağıldı aydınlık, parlak oldu”

kıyāmet kün artuq kün aydıñ yüzün (MM 27/4) “kıyamet günü yüzün güneşin aydınlığından daha fazladır”

ol aydıñda oturdı ay birle kün (HŞ XLI/5) “ay ile güneş o aydınlıkta oturdu”

2. “ay ışığı”

aydıñ (D 71/57) “ay ışığı”

a.lı

ay teñrili aydıñlı teg (ETŞ 15/13) “ay tanrı ve ay ışığı gibi”

balk-

imdi yulduzuñ battı balka (HŞ 43/25) “şimdi yıldızın parlayarak battı”

balkı-

‘abdu’l-muṭṭalibniñ alnıda nūr balkıp (KE 180r7) “Abdülmuttalip’in alnında nur parlayıp”

balkır açuq kün tig yanaqı (HŞ XXI/53) “bulutsuz güneş gibi yanağı parlar”

yarur t̄abūt soñınça balkıyu nūr (HŞ 223/40) “tabutun sonu gibi ışık saçarak parlar”

yüzündin kün meñizlig balkıyu nūr (HŞ 206/6) “yüzünden güneş gibi ışık parlayarak”

balkın-

cemālındın ajunğa balkını nūr (HŞ 133/7) “yüzünden dünyaya nur saçar”

ni içtin kim yüzünde balkınur nūr (HŞ 192/5) “ne içtin ki yüzünde ışık parlar”

tişlerindin nūr balkınur erdi (KE 7r12) “dişlerinden ışık parlardı”

yüzüñdin tolun ay tig balkınur nur (HŞ LXVI/2) “yüzünden dolunay gibi ışık parlar”

bedr

bedr-i hıttā-i vefā muḥammed muştafā şalla’llāhu ’aleyhi> ve sellem (KE 2r8)
“vefa ülkesinin ayı Muhammed Mustafa (sav)”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

bedr (KE 221r15, 241r21, 221r3, 221r5, 221r8, 222r7, 222v20, 223r5, 223r18, 223v3, 227r15, 230v18, 230v21, 232v3, 221v5, 224r11, TIEM 73 I 50r/3=003/123) ÖA

bış-

bk. bış-, pış-

1. “pişmek”

ançağa tēgi kıldımız anlarını bıçılmış bışmışlar (TIEM 73 II 235r/9=021/015)
“bıçılmış ve pişmişler kılıncaya kadar”

er kımız bışdı (D 270/236) “adam kımızı pişirdi”

eşiç bışdı (D 270/236) “tencere pişti”

et bışdı (D 585/479) “et pişti”

et bışıp tııldı (D 329/267) “et pişmekten dağıldı”

et bışıp uldı (D 94/87) “et pişip dağıldı”

iki koçnar başı bir eşitçe bışmas (D 611/503) “iki koç başı bir tencerede pişmez”

iwe bışmış aşnı yise ig bolur (K 632) “çabuk pişmiş yemeği yerse hasta olur”

kıyāmetğa tegi hīç kimerse otğa bışğan aşnı körmegey erdi (KE 42r10)

“kıyamete kadar hiç kimse ateşte pişen yemeği görmeyecekti”

küymeyin, yā vaqtınğa yā bışmaķınğa; velī ol vaqtın kim ündenildiñiz, kiriñ (HKT 405b/8=33/53) “çağrıldıñızda vaktini ya da pişmesini beklemeden girin”

otğa bışmış ķozı sözledi (MM 33/3) “ateşte pişmiş kuzu konuştu”

yağdurdımız olar üze taşlar bışmış kerpiç bitigdin (KKT 30/30a2=15:74) “onlar üzerine pişmiş kerpiç taşlar yağdırdık”

yiti tançu yigli bışıǵlı et (Yit. Sud. 24/9) “yedi dilim çiğ ve pişmiş et”

2. “olgunlaşmak”

bilmiş kergek yok öñi bışmaķı (Üİ 116b/9) “başka olgunlaşma sebebi yok, bilmek gerek”

bışınç abışık kılmaklıg törü üze burkanlar sanıña kirmekke tayanıp bütmiş bışmış bilge bilig paramıtıg netegin bütürürler (AY 308/10) “beşincisi kutsama yapma töresi üzerine burkanlar topluluğuna girmeye dayanıp bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemini nasıl tamamlarlar”

bo erür abışık kılmaklıg törü üze burkanlar sanıña kirmekke tayanıp bütmiş bışmış bilge bilig paramıtıg bütürmek (AY 309/7) “kutsama yapma töresi üzerine burkanlar topluluğuna girmeye dayanıp bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemini tamamlamak budur”

bo erür alku nomlarnıñ edgüsin ayıgın adırtlamakka tayanıp bütmiş bışmış bilge bilig paramıtıg bütürmek (AY 304/14) “bütün kanunların iyisini kötüsünü ayırmaya dayanıp bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemini tamamlamak budur”

bo erür kara nomlartın irak kitip yürün nomlarıg tutmakka tayanıp bütmiş bışmış bilge bilig paramıtıg bütürmek (AY 305/22) “kötü kanunlardan uzaklaşıp güzel kanunları tutmaya dayanıp bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemini tamamlamak budur”

bo erür onunç bütmiş bışmış bilge bilig paramıtıg tıtag titir (AY 214/17) “onuncusu bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemli sebep budur”

bo erür sansarıg irmemek nırvanıg sevmemekke tayanıp bütmiş bışmış bilge bilig paramıtıg bütürmek (AY 307/12) “samsaraya ulaşmama nirvanayı sevmemeye dayanıp bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemini tamamlamak budur”

bo titir biş törlüg nomlarka tayanıp onunç bütmiş bışmış bilge bilig paramıtıg egüksüz kergeksiz tolu tükel bütürmek (AY 309/10) “beş türlü kanuna dayanıp onuncusu bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemini eksiksiz gereksiz tamamlamak budur”

bodısatavlar biş törlüg nomlarka tayanıp onunç bütmiş bışmış bilge bilig paramıtlarıg tükel bütürürler (AY 302/9) “bodısatavlar beş türlü kanuna dayanıp onuncusu bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemlerini tümüyle tamamlarlar”

buşı başlap bütmiş bışmış bilge biligke tegi nomlar üze evrilinçsizke tegmek paramıt timek savnıñ yörügi erür (AY 310/17) “sadaka başlayıp bitmiş olgunlaşmış hikmete kadar kanunlar üzerine sağlamaşmak erdem demek sözünün tabiridir”

bütmiş bışmış bilge bilig paramıtıg netegin bütürürler (AY 302/23) “bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemini nasıl tamamlarlar”

bütmiş bışmış erser (AY 166/4) “bitmiş olgunlaşmış ise”

ikinti kara nomlartın irak kitip yürün nomlarıg tutmakka tayanıp bütmiş bışmış bilge bilig paramıtıg netegin bütürürler (AY 304/18) “ikincisi kötü kanunlardan uzaklaşıp güzel kanunları tutmaya dayanıp bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemini nasıl tamamlarlar”

negü tir eşit köñli bışmış kişi (K 6165) “gönlü olgunlaşmış kişi ne der dinle”

netegin tiptiser öñi bışmak tıltağnıñ y(E)me ok bar üçün edğüsü (Üİ 116b/5) “neden diye dersen başka olgunlaşma sebebinin de iyisi var olduğu için”

onunç bütmiş bışmış bilge bilig üze (AY 205/23) “onuncusu bitmiş olgunlaşmış hikmet üzerine”

onunç bütmiş bışmış bilge bilig üze bodı tıgme tıyunmak köñülüg netegin bulurlar netegin bütürürler tip tiser (AY 214/3) “onuncusu bitmiş olgunlaşmış hikmet üzerine bodı denen uyanmış gönlü nasıl bulurlar nasıl bitirirler diye sorsa”

onunç orunta kırtyānustananyana paramıt tıgme bütmiş bışmış bilge bilig paramıt içinte katıglanurlar (AY 322/24) “onuncu yerde kırtyānustananyana erdem denen bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemi içinde zahmet çekerler”

otlı suwlı bir ikintige küç basut bolup, ötrü qop türlüg ı tarıg yimiş ulatı bışarlar itilür (S.Yü. 327) “ateş su biri ikincisine güç, destek olup, sonra her türlü ekin yemiş olgunlaştırıp geliştirilir”

öñi bışmak tıltağ erür aqıqlıg edğü (Üİ 116b/7) “başka olgunlaşma sebebi akıcı ve iyidir”

ötrü bütmiş bışmış bilge bilig paramıtıg bütürürler (AY 304/11) “sonra bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemini tamamlarlar”

ötrü bütmiş bışmış bilge bilig paramıtıg uz bütürürler (AY 308/3, 305/18, 309/4) “sonra bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemini ustaca tamamlarlar”

ötrü bütmiş bışmış bilge bilig paramıtıg y(E)me birle bütürürler (AY 307/9) “sonra bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemini de birlikte tamamlarlar”

sargaru bışmış arasınıta (Ui. IV D 124) “sararmış olgunlaşmış arasında”

tarıqlağda bıçar (TEZ 599) “tarlada olgunlaşır”

tört törlüg bışıp erksinmeklig irü belğüler erser (Ui. Tot. 739) “dört türlü olgunlaşmış güç işareti ise”

törtünç buyanlı bilge biligli yorıglarıg tüpüktürmekke tayanıp bütmiş bışmış bilge bilig paramıtıg netegin bütürürler (AY 307/15) “dördüncüsü sevaplı hikmetli tabirleri tamamlatmaya dayanıp bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemini nasıl tamamlarlar”

üçünç sansarıg ırmemek nırvanıg sevmemekke tayanıp bütmiş bışmış bilge bilig paramıtıg netegin bütürürler (AY 306/1) “üçüncüsü samsaraya ulaşmama nirvanayı sevmemeye dayanıp bitmiş olgunlaşmış hikmet erdemini nasıl tamamlarlar”

ürmegülük yaşarmaguluk üre tüketip bütmeyük bışmayuk edgülüg töz yıldızarıg bütürür bışurur (AY 166/2) “ekilmelik yeşillenmelik ekinler tüketip bitmemiş olgunlaşmamış iyi kökleri bitirir olgunlaştırır”

yīmiş bışdı (D 270/236) “meyve olgunlaştı”

3. “yanmak”

têgme yolu bışıp küyse terileri (TIEM 73 I 65r/5=004/056) “her seferinde derileri yansa”

4. “acı çekmek”

irildi saşınç kaçđu birle bışa (K 5629) “endişe ve kaygı ile pişerek tükendi”

bışıg bk. bışık, bışig

1. “pişmiş”

bışıg aş (D 187/160) “pişmiş yemek”

bışıg aş bar mu tèse (KE 49r21) “pişmiş yemek var mı dese”

bışıg et (D 454/357, 585/479) “pişen et”

bışıg kerpiç (D 187/160, 229/198) “pişmiş kerpiç”

bışıg siñir (Yit. Sud. 22/7) “pişmiş kiriç”

bışıg tarıg sışıldı (D 330/268) “pişmiş darı şışti”

fir'avndın burun kimerse bışıg kerpiç kılmıŝı yok erdi (KE 113v17) "firavun'dan önce kimsenin pişmiş kerpiç yapmıŝlıđı yoktu"

sızgurmıŝ bışıg altun teg (AY 348/18) "erimiş pişmiş altın gibi"

yandurgıl maña ay hāmān bışıg kerpiç üze (TIEM 73 II 283r/5=028/038) "ey Haman, benim için pişmiş kerpiç üzerine ateş yak"

2. "olgunlaşmış"

ayur sözle keltür sözüñni bışıg (K 3842) "olgunlaşmış sözle sözünü söyle dedi"

bışıg bışğut bolsar (Ui. Tot. 1221) "olgunlaşmış olsa"

bışıg bışğut kılmıŝnıñ belğüsü (Ui. Tot. 1240) "olgunlaŝtıđının göstergesi"

bışıg rāylıg kıldı anı yaş (ME 85/2) "onu yaşı olgun tecrübeli kıldı"

biliglig bilig birdi tilke bışıg (K 168) "bilgili kişi dil için olgun bir bilgi verdi"

bolur ötrü işler bütün hem bışıg (K 330) "sonra işler tamamen olgunlaşır"

bu titso atl(ı)ğ oğul çintso ayağka tegimligke bar erginçe könin bıŝıgın tapınıp (YAM Ad. 01/5) "bu titso adlı oğul çintso saygıdeğer var olmak için gerçek olgunlukla hizmet edip "

bütün çın bışıg bolmasa bu kişi (K 2835) "bu kişi tamamen doğru ve olgun biri olmasa"

bütün tutğı barça kiçig çın bışıg (K 2850) "bütün doğru ve olgun kişilere güvenmeli"

çının bıŝıgın ermek (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/12 ark.) "gerçekten olgun olmak"

er erdi bışıg (K 3882) "o olgun bir adamdı"

hikmet ma'nısi köni bışıg işlik bolur (KE 163v11) "hikmetin anlamı doğru olgun işlik olur"

inç esen bar mu kılkı bışığ (K 5831) “o olgun insanın durumu nasıldır, rahat mıdır”

sınamış kişiniñ bışığ ol işi (K 4480) “sınamış kişinin işi olgundur”

tutup bo daranıg bışıg kılıp üjikin (AY 484/4) “bu dharaniyi tutup harfi olgunlaştırıp”

yig edler tegşilip bışığ boltı (ETŞ 35/134) “iyi etler değışip olgunlaştı”

3. “kaynamış”

bışıg süçüg (D 187/160) “kaynamış şarap”

b.lıg

bışıglıg tilese bışurğu sözüg (K 4036) “olgun olmayı isterse sözü olgunlaştırmalı”

bışğut

bışıg bışğut bolsar (Ui. Tot. 1221) “olgunlaşmış olsa”

bışıg bışğut kılınıñ belgüsi (Ui. Tot. 1240) “olgunlaştıgının göstergesi”

bışıgla-

ol et bışıgladı (D 591/484) “o, et pişirdi”

bışık bk. bışıg, bışig

bışık (D 454/357) “pişmiş”

bışık et (D 190/162) “pişmiş et”

bışırun- bk. bışrun-, bışurun-, pişrun-

bışırunğuluk antirabuta (Ui. Tot. 28) “olgunlaşmış andirabuta”

bışırunğuluk yañ (Ui. Tot. 30) “olgunlaşma yolu”

iki törlüg yiviglerig kōşa bışırunup (Ui. Tot. 19) “iki türlü donanımla olgunlaşıp”

kōşa bışırunmak (Ui. Tot. 34) “iki kez olgunlaşmak”

yol bışırüngülük yañı erser (Ui. Tot. 126) “yol olgunlaşma yolu ise”

bışrıl- bk. bışrül-, bışürül-

bışrılur yakrı kıyak (D 458/361) “yağı ve kaymağı pişirilir”

bışrun- bk. bışrun-, bışurun-, pışrun-

1. “olgunlaşmak, olgunlaştırmak”

altı paramitlarıg bışrunmak üze ırak yêgedip özüti yorımakı bolzun (Huan.5 1945) “altı erdemi olgunlaştırmak üzere uzaklığı artırıp ruhu yürüsün ”

amti bo kezigte bışrunm(a)ktın neçükin erser (Ui. Tot. 834) “şimdi bu sırada olgunlaşmak nasıl ise”

ançulayu ok bışrunu öğretinü bışrunmakiğ edgü törününj tolmakiña bütmekeñe tegirler (AY 39/15) “böylece olgunlaşarak öğrenerek olgunlaşmalık iyi törenin dolmasına tamamlanmasına ulaşırlar”

antirbv uduzmak atlağ kavırāsınça bışırüngülük antirabvta iki törlüg erür (Ui. Tot. 28) “antarābhava adlı kısaca olgunlaşmak antarābhavada iki türdür”

anı üçün bodısatavlar dyanlı bilge biligli ikegüni tüz koşup tüz bışrunurlar tuz bışrunmakları üze ötrü dyanıg bışrunmakları küçinte (AY 290/20) “doğru olgunlaşmaları üzerine sonra dharmayı olgunlaştırmaları sayesinde bodısatvalar istiğraklı hikmetli ikisini doğru karıştırap doğru olgunlaşır”

anı üçün sizler kamag tözünler bo tütrüm terinj yörüglüg nom erdini içinteki birer padakin birer şlökin birer bölükin birer kesinin bir uçlug kop süzük kirtgünç köñülin okınlar sözleñler boşgunuñlar tutuñlar sakınınlar bışrunuñlar (AY 198/17) “onun için sizler bütün asiller bu derin tabirli dharması cevheri içindeki birer mısrayı birer şiiri birer parçayı birer bölümü kesin tertemiz inanmış gönülle okuyun söyleyin öğrenin uyun düşünün olgunlaşın”

anı üçün sizler kamag tözünler oğlı tözünler kızı bo öğretigde bışrunuñlar öğretinünler tavrınınlar katıglanınlar (AY 672/8) “onun için sizler bütün asiler oğlu asiler kızı bu öğretime olgunlaşın öğretin davranın zahmet çekin”

anın amti men ulug azruaya bo nom erdini içinteki nom tözinçe bışrungalı öğretingeli öyü sakınu tutgalı ötgürü yine adınaguka kiñürü nomlagalı okıtgalı yarlıkayurmen tutuzurmen (AY 394/24) “onunla şimdi ben ulu ezruaya bu dharma cevheri içindeki dharma esasına göre olgunlaşmak öğrenmek için düşünerek tutmak için sonra yine başkasına izah ederek vazetmek için okutmak için buyururum emrederim”

anta yine bodısatavlar dyanıg bışruntuklarında belgüg tutmazlar belgüğe atkanmazlar (AY 291/14) “o zaman yine bodısatavlar dharmayı olgunlaştırdıklarında belirtiyi tutmazlar belirtiyeye bağlanmazlar”

artukrak anı bışrunsun (AY 485/9) “onu daha çok olgunlaştırsın”

azu y(E)me ‘eñ ilki burkan kutıña yanırıtı köñül öritip mahayan nom içinte bışrungalı öğretingeli sakınsar (AY 141/19) “yoksa yine en baştaki burkan kutuna yeniden gönül verip mahayana dharma içinde olgunlaşmak öğrenmek için düşünse”

bışrungalı ötleysin (AY 505/14) “olgunlaşmak için öğüt verin”

bışrunguluk katıglanguluk yolu y(E)me öñi ermez (AY 341/17) “olgunlaşma zahmet çekme yolu da başka değildir”

bışrunguluk öğretingülük tözüg aça yada okıtdı tip yarlıkadı (AY 391/2)

“olgunlaşma öğrenme kökünü açıp izah ederek okuttu diye buyurdu”

bışrunguluk tarmılığ yaratıg erür (Ui. Tot. 590) “olgunlaşma dharanili varlıktır”

bışrunguluk tügün (Ui. Tot. 1120) “olgunlaşma düğümü”

bışrungulaksuz tutgulaksuz titir (AY 71/2) “olgunlaşmasız yeniden doğmasızdır”

bışrunmadım erser alku edgü törülerig (AY 101/3) “bütün iyi töreleri olgunlaştırmadım ise”

bışrunmak (AY 78/9) “olgunlaşmak”

bışrunmak kezigniñ indın kıldıgka tegmek erür (Ui. Tot. 841) “olgunlaşma sırasının gizli kıyısına ulaşmaktr”

bırunmak öğretinmeklig küçin bo iki törlüg küç küsün üze erkinçe tapınça tınlıglarka asıg tusu kılmakın küçenürler küçlenürler (AY 213/18) “olgunlaşma öğrenme sayesinde bu iki türlü kuvvet üzerine arzu isteğe göre canlılara fayda kılmaya kuvvetlenirler”

bırunmak üze irü belgü körmek (Ui. Tot. 628) “olgunlaşma üzerine işaretleri görmek”

bırunmak yol (Üİ 111a/18, 111b/12, 112a/9, 112a/11, 112a/15) “olgunlaşma yolu”

bırunmak yol erser kaltı körmek yoltın turup takı kalmış adartdaçılarig tarkargalı tayakın tegşürmekig tanuklagalı ol ok aşnukı belgüke ilinmeksiz adırsız körteçi bilge biligig basa basa bırunmaktın turmuş on orunlar sayukı (AY 254/19) “olgunlaşma yolu ise görme yolundan dönüp var olan engelleri dağıtmak, desteğini değiştirmeye tanıklık etmek için önceki belirtiyeye bağlanmadan ayrı görülecek hikmeti sonra sonra olgunlaşmış on yerin uyanmasıdır”

bırunmak yoltağı toköz bölükler (Üİ 107a/4) “olgunlaşma yolundaki dokuz bölük”

bırunmakı üze (Ui. Tot. 635) “olgunlaşması üzerine”

bırunmakındın yöründekin (Üİ 111a/12) “devasını olgunlaştırmaktan”

bırunmaknın belgüsü erser (Ui. Tot. 1106) “olgunlaşmanın belirtisi ise”

bırunmışnın belgüsü (Ui. Tot. 1074) “olgunlaşmanın belirtisi”

bırunm(a)ktın ünmiş bilge biliginin indin kıdığına tegmek erür (Ui. Tot. 824) “olgunlaşmadan yükselmiş hikmetin gizli kıyısına ulaşmaktır”

bırunup yöründekin (Üİ 112b/1) “devasını olgunlaştırıp”

bırunur alku yöründekig (Üİ 111b/15) “bütün devalarını olgunlaştırır”

bilge biligig bırunmakları küçinte (AY 291/6) “hikmeti olgunlaştırmaları sayesinde”

bilgölük tözlög bilge bilig erser kaltı buyanlı bilge biligli birle bışrunmak barlı yoklı ikegüni tüz körmek erür (AY 289/4) “bilme esaslı hikmet ise sevap ve hikmet ile olgunlaşmak, var ve yok ikisini doğru görmektir”

birle yana üç ödteki ülgüsüz ıalıplarığ biz kigürüp kşan uçka bışrunu bilelim (ETş 13C/99) “birlikte yine üç zamanın sayısız dönemlerini bir anın ucuna ekleyip olgunlaşabilelim”

birtemledi bir teg uışış et’üz til köñülin bıřrunę (ETş 13C/81) “bir gibi, benzer vücut, dil ve gönülle olgunlaşmak için”

bo erür bilge biligig bışrunmakları (AY 293/10) “hikmeti olgunlaştırmaları budur”

bo erür körmek bışrunmak iki törlög yollar üze tarıkguluk nızvanılarını terk tavrak tarkarmakka tayanıp bilge bilig paramıtıg bütürmek (AY 255/15) “görme ve olgunlaşma iki türlü yol üzerine dağılan ihtirasları hemen dağıtmaya dayanıp hikmet erdemini tamamlamak”

bo orunta bodısatavlar akıgsızıg işletgüsüzög belgüsüz köñülkermekig kutrulmakıg artukrak ağılatı bışrunup tıdıgsız tutugsuz arıg süzük bolurlar (AY 317/23) “bu yerde bodısatvalar akmayanı, işlemeyeni, belirsiz düşünmeyi, kurtulmayı daha fazla yükseltip olgunlaştırarak engelsiz, esirsiz, tertemiz olurlar”

bo orunta bodısatavlar belgüsüz köñülkermekig bışrunup erksinmekke tegmekleri üze nızvanılıg kadgularıg tepretgeli umazlar (AY 318/5) “bu yerde bodısatvalar belirsiz düşünmeyi olgunlaştırarak güce ulaşmaları üzerine ihtiraslı kaygıları oynatamazlar”

bo dört törlög nomlarıg ötgürü toplu bilmiş köñül tözin bışrunmak (AY 249/14) “bu dört türlü dharmayı sonunda toplu olarak bilmiş gönül kökünü olgunlaştırmak”

bo üç törlög adrukka tükellig bilge biliglerig tünle küntüz armaksızın sönmeksizin bışrunup öğretinip bilirler ukarlar (AY 211/6) “bu üç türlü seçkin

tam hikmetleri gece gündüz aldatmadan dinmeden olgunlaşarak öğrenip bilirler anlarlar”

bo üç törlüg adrukka tükellig dyanıg uzun turkaru ermeksizin erinüksüzün bışrunurlar ögretinürler (AY 210/7) “bu üç türlü seçkin tüm dharmayı durmadan üşenmeden olgunlaşırilar öğrenirler”

bodi köñüllüg bışrunup (AY 353/11) “bodi gönüllü olgunlaşıp”

bolarnı erkinçe tapınça öritmek bışrunmak erür (AY 268/10) “bunları güçleri ve isteklerine göre yüceltmek olgunlaşmaktır”

dyan dantiralariğ bışrunğuğa aşıttit birü yarlıkazanlar tip (Ui. Tot. 1024) “dharma seçkinleri olgunlaştırmak için dua ederek buyursunlar deyip”

edgü nomlarta bışrunu etüz arıgın ermek çaķşapıtıg bütürdi (ETŞ 7/355) “iyi dharmalarda olgunlaşarak temiz vücuda sahip olma emrine uydular”

edgü törülerte bışrunmadın ögretinmedin (AY 136/19) “iyi törelerde olgunlaşmadan öğrenmeden”

inçip bodısatavlar bo montag yañın adruk adruk edremler bilge biligler küçi üze ötrü bir yintem bilge bilig içinte ök bışrunurlar ögretinürler (AY 257/12) “şöyle ki bodısatvalar bu şekilde başka başka erdemler hikmetler gücü üzerine sonra tamamen bir hikmet içinde olgunlaşırilar öğrenirler”

inçip bodısatavlar bo montag yañın burkan erdinike bodısatavlar kuvragına bütmiş işlig bilgelerke ürüg uzatı irmeksiz yalkmaksız üzüksüz tapıg udug kılmakları üze turkaru bilge bilig içinte bışrunurlar ögretinürler (AY 250/1) “şöyle ki bodısatvalar bu şekilde burkan cevherine bodısatvalar meclisine inanmış işli bilgelere durmadan engellemeden eksiksiz hizmet etmeleri üzerine sürekli hikmet içinde olgunlaşırilar öğrenirler”

inçip bodısatavlar bo montag yañın köñülteki kkirlerig körmek bışrunmak yollar içinte (AY 244/16) “şöyle ki bodısatvalar bu şekilde gönüldeki kirleri görme ve olgunlaşma yolları içinde”

kimler bu dyan yanıtta kirip bışrunğalı küseser (ETŞ 19B/19) “kimler bu dhayana biçimine girip olgunlaşmayı isterse”

körmek bışrunmak iki törlüg yolları üze tarıkguluk nızvanıların terk tavrak tarkarmak y(E)me kayu erür tip tiser (AY 253/8) “görme ve olgunlaşma iki türlü yol üzerine dağılan ihtirasları hemen dağıtmak nasıldır diye sorsa”

körmek bışrunmak yollar içinte (AY 223/13) “görme ve olgunlaşma yolları içinde”

körmek bışrunmak yollarta (AY 222/25) “görme ve olgunlaşma yollarında”

küşüşüm teginür atı kötrülmüş teñrim teriñde teriñ nom tözinte bışrunu yorımak törüsün aça yada yarlıkasun erti tip (AY 372/9) “saygıdeğer tanrım derin dharma kökünde olgunlaşarak hareket etme töresini açıklayarak buyursun diye isteğim ulaşır”

monı monçulayu bo on törlüg tıtaglarta tüzü tüketi bışrunmış öğretinmiş kergek (AY 214/24) “bunu bu şekilde bu on türlü sebepte tam olarak olgunlaşmak öğrenmek gerek”

munuñ bışrunğuluk kezigi (Ui. Tot. 1295) “bunun olgunlaşma sırası”

ne için tüz bışrunur tip tiser (AY 290/8) “ne için doğru olgunlaşır diye sorsa”

netegin bışrunurlar netegin yoriyurlar erki tip ötünti (AY 37/19) “acaba nasıl olgunlaşırlar nasıl hareket ederler diye arz etti”

ol antag tolmuş bütmiş bışrunmakları küçinte ulug erksinmekke tegirler (AY 39/18) “o şekilde bitmiş tamamlanmış olgunlaşmaları sayesinde fazlasıyla güce kavuşurlar”

ol bo orunta bodısatavlar bışrunmaklıg al altağları üze yigedteçi bilge bilig erksinmekleri üze körmek bışrunmak atlıg yollartakı alp kevgülük nızvanıların kevgeli basgalı uyurlar (AY 317/5) “o bu yerde bodısatvalar öğrenecekleri yöntemleri artıracak hikmet güçleri ile görme ve olgunlaşma adlı yollardakı güç ihtirasları azaltıp bastırabilirler”

ol tiglîke tayanıp bışrunmak üzere meñi tuğar (Ui. Tot. 504) “o damlaya dayanıp olgunlaşmak üzerine sonsuz şekilde doğar”

ötrü ol nomdaki yarlıgça bilge bilig içinte bışrunurlar öğretinürler (AY 251/7) “sonra o dharmadaki buyruğa göre hikmet içinde olgunlaşır öğrenirler”

paramıtıg bışrunu öğretinü tolu tükel kılayın (AY 352/10) “erdemî olgunlaştırıp öğrenerek tam yapayım”

pratyıkabudlarınñ bilgülüklerintin ünmiş ertmiş öñi seçilmiş alku ulug bodısatavlarınñ bışrunu yorıgulukı kamağ büğü biliglig burkanlarınñ adırsız bir teg tözi tüpi titir (AY 166/14) “pratyıkabudların bilgilerinden çıkmış geçmiş farklı seçilmiş tüm ulu bodısatavların olgunlaşarak devam eden tüm hikmet sahibi burkanların ayrı bir kökü denir”

sağınçsızığı bışrunmak erür (Ui. Tot. 620) “düşüncesizi olgunlaştırmaktır”

sen yene amtı bo bodı tıgme yorığıg neçökin tapınça bışrunur öğretinürsen tip ayıtdı (AY 379/4) “sen şimdi bu bodı denen yorumu nasıl isteğine göre olgunlaştırır öğrenirsin diye sordu”

telim bışrunmağuluk ol (Ui. Tot. 1071) “çok olgunlaşmamıştır”

teñriler iligi kavşıkıya kim kayu burkan kutı küşüşin üç törlüg kölüñülük nomlarta bışrunu katıglanu buyan edğü kılınç kırsarlar (AY 168/13) “tanrılar hanı gibi hangi burkan kutu istekle üç türlü taşıyıcı dharmalarda olgunlaştırarak zahmet çekerek sevap işleseler iyi davranışlarda bulunsalar”

tolu tükel bışrunmaklıg (AY 614/21) “tam olgunlaşma”

tört törlüg erigde turkaru bilge biligig bışrunurlar öğretinürler (AY 293/9) “dört türlü öğütle durmadan hikmeti olgunlaştırır öğrenirler”

törtünç körmek bışrunmak iki törlüg yollar üzere tarıguluk nızvanıların terk tavrak tarkarmakka tayanıp bilge bilig paramıtıg netegin bütürürler (AY 253/4) “dördüncüsü görme ve olgunlaşma iki türlü yol üzerine dağılan ihtirasları hemen dağıtmaya dayanıp hikmet erdemini nasıl tamamlarlar”

törtünç körmek bışrunmak yollar üze tarıkguluk nızvanılarını terk tavrak tarkarmakka tayanıp (AY 248/14) “dördüncüsü görme ve olgunlaşma yolları üzerine dağılan ihtirasları hemen dağıtmaya dayanıp”

törtünç t(a)mır bışrunğuluk kezig erser (Ui. Tot. 1032) “dördüncü başka olgunlaşma sırası ise”

tözgerdi bışrındı teriñ yörüglüg nomlarını (Huan.5 1916) “derin anlamlı dharmaları sağlamaştırdı olgunlaştırdı”

tözi üzmedin bışrunğu ol (ETŞ 20C/15) “kökü kesilmeden olgunlaşmalıdır”

tütürüm teriñ bilge biligler içinte bışrunurlar öğretinürler (AY 255/14) “derin hikmetler içinde olgunlaşurlar öğrenirler”

tütürüm teriñ bilge biligler içinte uzatı bışrunurlar öğretinürler (AY 252/23) “derin hikmetler içinde durmadan olgunlaşurlar öğrenirler”

ürüg uzatı bışrunayın öğretineyin (AY 105/8) “durmadan olgunlaşayım öğreneyim”

yaraşı tıdğu kerek öñi bışrunmak tıltağığ (Üİ 116b/4) “başka olgunlaşma sebebini ayırmak gerek”

2. “öğrenmek, kavramak”

bışrunmaqlıg darnılıg kezig erür (Ui. Tot. 843) “öğrenecekleri dharanili sıradır”

bışruntaçı tutdaçıg (AY 454/18) “öğrenecek tutacak”

bışrunu bütürü ür keç üdün turguralım (AY 83/2) “öğrenerek tamamlayarak er geç zamanı durduralım”

bilip bışrundaçılarka (Ui. Tot. 71) “bilip öğreneceklere”

birök bodısatavlar yalañuz dyanıg ok bışrunup inçip bilge biligig bışrunmasar (AY 290/10) “eğer bodısatvlar yalnız dharmayı öğrenip sonra hikmeti öğrenmese”

birök yalañuz bilge biligig ök bışrunup dyanıg bışrunmasar (AY 290/15) “eğer yalnız hikmeti öğrenip dharmayı öğrenmese”

birük bu sañınçlıg kim kayu bışrunu tükedser (ETŞ 20F/211) “eğer birisi bu düşünceyi kavramayı tamamlasa”

bo dyanni bışrunsar (Ui. Tot. 1105) “bu dharmayı öğrense”

bo erür dyanıg bışrunmak bilge biligig bışruntuklarında montag bışrunurlar (AY 292/5) “dharmayı öğrenmek budur, hikmeti öğrendiklerinde böyle olgunlaşırlar”

bo k(e)zigig tünle küntüz üzüksüz tutçı bışrunğuluk ol (Ui. Tot. 1190) “bu sırayı gece gündüz durmadan tutup öğrenmektir”

bo orunta bodısatavlar bilge bilig öt yalını üze nızvanı kadgularıg örtep köyürüp tuyunmak bölüklüg nomlarıg bışrunmaklıg yarukın artukrak yalınayurlar yalrıyurlar (AY 316/20) “bu yerde bodısatvalar hikmet ateşi ile ihtiras kaygılarını yakıp uyanma bölümlü dharmaları öğreten ışıgı fazlaca parlatırlar”

bo tamırlarıg yürüñ tüz kırug yaruk bo dört türlüg dyan tuğgıñça bışrunğu ol (Ui. Tot. 1043) “bu damarları beyaz, düz, kuru, parlak bu dört türlü dharma doğuncaya kadar öğrenecektir”

bolar ikegünü tüz bışrunmak erür (AY 290/7) “bu ikisini doğru öğrenmektir”

bolarta kayusın bışrunsar (Ui. Tot. 631) “bunlardan hangisini öğrense”

çandaliniñ uduzgak bışrunğuluk kezigin m(e)n rabşun torçi yıga tegintim (Ui. Tot. 1171) “çandalinin ileri gelen öğrenme sırasını ben rabşun torçi toplayarak ulaştım”

dyanıg bışrunğuta lamanıñ dyanın öritip (Ui. Tot. 1174) “dharmayı öğrenmede hocanın dharmasını yüceltip”

‘eñ ’ilki adıçtı köñlüg öritip bışrunmak yir içinteki bışruntaçı köñlüg evrilinçsiz köñlüg bir togum üze (AY 68/7) “ilkın ayrı gönül bağlayıp öğrenmek, yer içinde öğrenecek gönlü sağlam gönlü bir doğum üzerine”

eşitmek sakınmak bışrunmak bo üç törlüg bilge biliglerte yaratıngaylar (İns.Sud. 449) “ışitmek düşünmek öğrenmek bu üç türlü hikmette düzenlenecekler”

ıdok nomta tütrüm teriñ bışrunmış üçün (Huan.5 1993) “kutsal dharmada derin öğrendiği için”

ikinti ünüşlüg yolug tüz bışruntaçı kamagda yig atlıg ertükteg tözüg (AY 244/21) “ikincisi çıkışlı yolu doğru öğrenecek herkesten iyi adlı öyle kökü”

inçip nom töziñe tayanıp bodı tigme tuyunmak köñül atlıg nomda yoriyu tüzülmek yoriğig bışrunmak y(E)me neteg ol tip tiser (AY 373/18) “şöyle ki dharm köküne dayanıp bodi denilen aydınlanmış gönül adlı dharmadan hareketle dizilme usulünü öğrenmek nasıldır diye sorsa”

katıglanguluk bışrunmak orun içinte alku biş ajun tınlıglar oğlanı üçün adruk adruk edgü nomlarıg üküş bışrunurlar ögretinürler (AY 39/11) “eziyetli olgunlaşma yolu içinde tüm beş dünya canlıları insanları için ayrı ayrı iyi dharmaları çokça bilirlen öğrenirler”

kentü özi bışrunguluk ögretinğülük köni nomlarıg bilip ötgürü yine adınlarka y(E)me biltürmek erür (AY 256/16) “kendisinin öğrendiği bildiği doğru dharmaları bilip sonra başkalarına bildirmektir”

kut bulmaduk yalañuklarınñ teg edgü yıldızarıg bışrunup (AY 291/8) “mutluluk bulmamış insanlar gibi iyi kökleri öğrenip”

munı bışrunmışta et’öz isirkenip (Ui. Tot. 1140) “bunu öğrendiğinde vücudunu esirgeyip”

siz bayadın berü nomlayu yarlıkamış bodı tigme köni yoriğlarıg bışrunu ögretinü teginürmen teñrim tip ötünti (AY 378/18) “siz eskiden beri vaaz ederek buyurmuş bodi denilen doğru yolu bilip öğrenerek ulaşırım tanrım diye arz etti”

tözün maytrı bodisatav teñrim tözün maytrı tokuz on bir mahakalp maytrı dyanıg bışrunduñuz ögretintiñiz (İns.Sud. 769) “asil maytrı bodisatva tanrım asil maytrı doksan bir mahakalp maytrı dharmayı öğrendiniz bildiniz”

tözün tenri kızıya y(E)me bodısatavlar nom töziğe tayanıp bodı tigme tuyunmak atlıg nomda yoriyu tüzülmek yorığıg bışrunurlar (AY 373/13) “asil tanrı kızı bodısatavlar dharma köküne dayanıp bodı denilen aydınlanmış gönüllü adlı dharmadan hareketle dizilme usulünü öğrenirler”

yaruk yaşuk kōşa bışrunmaqlıg et’öz otğurağ yaruyur (Ui. Tot. 33) “parlak düzeni öğrenen vücut ayrıca parlar”

yig adruk asıglarıg bışrunmak öğretinmek paramıt timek savniğ yörügi erür (AY 309/18) “iyi farklı faydaları bilmek öğrenmek erdem demektir sözünün açıklamasıdır”

bışruntur-

tarımış edgü yıldırların üklitdürüp astutup bışrunturgaylar (AY 88/6) “dağılan iyi kökleri yükselip artırıp olgunlaştıracaklar”

bışur- bk. bışür-, pışur-

1. “pişirmek”

bışurtaçı aş otın (AY 588/11) “pişireceği yiyeceğinin ateşini”

bışurup yigeymen (Ui. IV D 128) “pişirip yiyeceğim”

bir kün ta‘ām bışurduğ, hēç tatmadı (NF 25/8) “bir gün yemek pişirdik, hiç tatmadı”

falān ta‘ām bışuruğ tēp (NF 25/6) “şu yemeği pişirin deyip”

kaçan kim fātıma razhā ol arpanı öz elgi birle öğüdi tağı öz elgi birle etmek bışurdı tağı cümlesini selmān fārsīka bērdi erse (NF 163/13) “Fatıma o arpayı kendi eli ile öğütüp, kendi eli ile ekmek pişirip hepsini Selman Farsi’ye verdiğinde”

men anı öğügeyin tağı etmek bışurayın tēdi erse (NF 163/8) “ben onu öğüteyim ve ekmek pişireyim dediğinde”

ol et bışurdı (D 308/254) “o, et pişirdi”

yā resūlallāh, hemīşe ta‘ām bıŗursaķ, tenāvūl kılıur erdıńız (NF 25/9) “ya resulullah, her zaman yemek piŗirdiđimizde yerdiniz”

2. “olgunlaŗtırmak”

alku tınlığlarınığ edđü yıldıızlığ uruğların bütürüp bıŗurup (AY 339/15) “bütün canlıların iyi köklü tohumlarını tamamlayıp olgunlaŗtıırıp”

bıŗıđlıđ tilese bıŗurđu sözüğ (K 4036) “olgun olmayı isterse sözü olgunlaŗtıırmalı”

bo nom erdini evrilineşsiz oruntakı bodısatavlarınığ yig baldınkı edđü yıldıızlığ uruğların bütürteçi bıŗurtaçı kamag nomlarınığ iligi kanı kamagda baŗdınkı nomluğ tamga erür (AY 337/1) “bu dharma cevheri dönülmeyen yoldaki bodısatvaların iyi köklü tohumlarını tamamlayan olgunlaŗtııran bütün dharmaların hanı hepsinin baŗındaki dharmalı damgadıır”

bütürđeli bıŗurđalı tünle күntüz ürüğ uzatı dört törlüğ erigde sım tagsızın dyanta örüğin amılın erürler (AY 243/7) “tamamlamak olgunlaŗtıırmak için gece gündüz durmadan dört türlü öğütte çalıŗkanlıkla dharmada sonsuza dek sakince yürürler”

bütürmek bıŗurmaklıđ bilge biligin (AY 214/14) “hikmeti tamamlamak olgunlaŗtıırmak”

nomluğ şasınta edđü yıldıızlığ uruğ tarığ saçmaduk tarımaduk bütürmeyük bıŗurmayuk erserler (AY 337/11) “dharma řāsanasına iyi köklü tohum ekin saçmamıŗ dađııtmamıŗ tamamlamamıŗ olgunlaŗtıırmamıŗ iseler”

tarıdıŗ edđü yıldıızlığ uruğların bıŗurup (AY 295/1) “dağılan iyi köklü tohumları olgunlaŗtııırıp”

tarıdıŗ edđü yıldıızlığ uruğların bütürüp bıŗurup (AY 302/2) “dağılan iyi köklü tohumları tamamlayıp olgunlaŗtııırıp”

tınlığlarınığ edđülüđ edđü yıldıızların bütürmek bıŗurmak paramıt timek savnığ yörüği erür (AY 310/23) “canlıların iyi köklerini tamamlamak olgunlaŗtıırmak erdem demektir sözünün açıklamasıdır”

uruğların bıŗurup edđüke meńike (AY 300a/43) “iyi sonsuz bir şekilde tohumlarını olgunlaŗtııırıp”

ürmegülük yaşarmaguluk üre tüketip bütmeyük bışmayuk edgölüg töz yiltızlarıg
bütürür bışurur (AY 166/2) “ekilmelik yeşillenmelik ekinler tüketip bitmemiş
olgunlaşmamış iyi kökleri bitirir olgunlaştırır”

3. “özümsemek, alıştırmak, hazmetmek”

bışurğu tapuğda sınağu körü (K 636) “hızmette pişirmeli, iyice sınımalı”
bışursa ögi köñli sağış tuta (K 2782) “aklını, gönlünü hesap tutmaya alıştırmalı”
eşitmiş sözünü bışurdı uzun (K 4883) “işittiği sözleri uzunca özümsemi”
siñürü bışuru (AY 590/11) “yutup hazmederek”

bışurun- bk. bışurun-, bışrun-, pışrun-

1. “olgunlaşmak”

aña tayanıp bışurunğuluk erür (Ui. Tot. 127) “ona dayanıp olgunlaşmıştır”
antağ bışurunup y(E)me ög kaçta azun tutğusun körser (Ui. Tot. 188, 192, 198)
“öylece olgunlaşıp ana babanın yaşadığını görse”
bışurunğuluk al altağ (Ui. Tot. 24) “olgunlaşma yöntemi”
bışurunğuluk keziglerin saşurmadın (Ui. Tot. 152) “olgunlaşma sırasını
şaşırmadan”
bışurunmağlık yaruğ yaşuğ töz tüp (Ui. Tot. 165) “olgunlaşmış parlak kök”
bışurunmiş ödte tın yıl avadutita yorisar (Ui. Tot. 571) “olgunlaştığı anda ruh
rüzgar avaduditada devam etse”
bir nomuğ bışurunğuluk ol (Ui. Tot. 133) “bir dharmayı olgunlaştırandır”
bütürmek bışurunmağlık nomluğ yañıg sözleyin (Ui. Tot. 251) “tamamlama
olgunlaştırma dharmalı usulü anlatayım”
ikinti bışurunğuluk darnılığ kezigi (Ui. Tot. 254) “ikinci olgunlaştıran dharmalı
sırası”

munçulayu bışurunup yiti künke tegi yaruğ yaşuğlūğ ȳt ũze seziklig belgũ tȳzlũg otunlarığ ȳrtep (Ui. Tot. 175) “bu Őekilde olgunlaşıp yedi gũne kadar parlak ateşleri ile Őũpheli işaret kȳkenli odunları yakıp”

mundağ bışurunmağ ũze (Ui. Tot. 163) “bu Şekilde olgunlaştırmak ũzerine”

mundağ bışurunup (Ui. Tot. 178, 211) “bȳyle olgunlaştırıp”

muña tayanıp bışurundaçı y(E)ti erkliklig erser (Ui. Tot. 171) “buna dayanıp olgunlaştıracak yedi gũçlũlũk ise”

nomluğ yanlarığ bışurunğuluğ ol (Ui. Tot. 137) “dharmalı usulũ olgunlaştırmaktır”

ozakı yança bışurunmağ (Ui. Tot. 164) “ȳnceki usule gȳre olgunlaşmak”

ȳni ũdrũlmiř ũnũř yolug bışurungalı ȳgretingeli ertinũ ulug ȳgrũnç sevinç kȳnũl ȳritip (AY 371/14) “başka ayrılmış ıkış yolunu olgunlaştırmak ȳğrenmek iin fazlasıyla sevinle gȳnũl verip”

saķınıp bışurunğũ ol (Ui. Tot. 184) “dũřũnũp olgunlaşandır”

tũn tuta bışurunsar (Ui. Tot. 315) “ruhunu zabtederek olgunlaşsa”

tũnın tuta bışurunmasar (Ui. Tot. 312) “ruhunu zabteterek olgunlaşmasa”

tȳrũtgũlũk uuğğuluğ yaratıglarığ bışurunmasar (Ui. Tot. 321) “yaratılan yok edilen canlıları olgunlaştırmasa”

tũmke indiriliğ tınlağlarķa eyin kezige bışurunup tuyunğuluğ nom tũkedi (Ui. Tot. 229) “bilgisiz indralı canlıları bȳyle sıraya gȳre olgunlaştırıp duyma dharmasının sonu”

yoluğ bışurungalı uyur (Ui. Tot. 99) “yolu olgunlaştırabilir”

yoluğ bışurunu umazlar (Ui. Tot. 97) “yolu olgunlaştıramazlar”

yũgerũ bışurunğuluğ (Ui. Tot. 153) “şimdi olgunlaşan”

yũgerũ bışurunğuluğı erser (Ui. Tot. 148) “şimdi olgunlaşanı ise”

2. “öğrenmek, kavramak”

antağ kaçmıŧta maħaa mudurana bıŧurunmağ üze yaruğ yaŧuğluğ öt üze sizik sağınçlığ otunlarığ örtep (Ui. Tot. 205) “öyle kaçınca maha mudurayı kavramak üzerine parlak ateŧ ile ŧüpheli düşünceli odunları yakıp”

maħa mudıra tözüğ bıŧurunğu ol (Ui. Tot. 188) “mahamudrā kökü kavrayandır”

maħa mudura tözni ög bıŧurunğu ol (Ui. Tot. 158) “mahamudrā kökünü kavrayan annedir”

maħa mudurana bıŧurunğu ol (Ui. Tot. 154, 192, 198) “mahamudrāyı kavrayandır”

maħa mudurana ög bıŧurunğu ol (Ui. Tot. 161) “mahamudrāyı kavrayan annedir”

tīn yīl tutmağığ bıŧurunsar (Ui. Tot. 310) “ruhu rüzgarı zabtetmeyi öğrense”

yolta yaruğ yaŧuğ bıŧurunmağuklar (Ui. Tot. 76) “yolda parlak kavramayanlar”

biŧ- bk. bıŧ-, piŧ-

1. “piŧmek”

ādemdin mūsī vađtınga tegi bıŧgen aŧ kēçe Ƨalsa sasımas erdi (KE 119r1)

“Adem’den Musa zamanına kadar piŧen yemek gece kalsa bozulmazdı”

bıŧdi (KE 162r17, 202v2) “piŧti”

bıŧgen aŧ artƧay erdi (KE 119r3) “piŧen yemek çoğalacaktı”

bıŧgen balıƧlar (KE 172r2) “piŧmiŧ balıƧlar”

bıŧgen ta‘āmlar hıızrğa, hāmı mūsīğa (KE 130r8) “piŧen yemekler Hızır’a, Ƨiği Musa’ya”

bıŧip (Mani. III, Nr. 11, T. M. 512/6 önt.) “piŧip”

bu nāresīdeler yığlar kim aŧ tağı mu bıŧmedi tēp (NF 107/5) “bu çocuklar yemek de mi piŧmedi diye ağlarlar”

bulamak bişti (NF 108/1) “bulamaç pişti”

bürgüt bişmedi (KE 14v19) “kartal pişmedi”

kaçan aş bişti erse (NF 28/14) “yemek piştiğinde”

çarğavul bişti (KE 14v18) “kuş pişti”

melik bişgendin yedi (KE 162r17) “hükümdar pişenden yedi”

men taķı aş bişginçe bu dört batman arpanı ögügeyin taķı etmek yapayın (NF 28/11) “ben de yemek pişince bu dört batman arpayı öğütüp ekmek yapayım”

niçeler kim bişürdi yigüğe aş aşu bişmişde tapmadı yigü aş (HŞ 195/1) “nasıl ki yemek için yiyecek pişirdi, piştiğinde yiyecek yemek bulamadı”

ol kündin beri bişgen aş kēçe kalsa sasır boldı (KE 119r2) “o günden beri pişen yemek gece kaldığında bozuldu”

şahābalardın biriğe bir kimerse bişmiş koy başını ıda bērdi (NF 257/11) “sahabelerden birine bir kimse pişmiş koyun başı gönderiverdi”

ula bişdi et (ME 165/3) “et yumuşayıp pişti”

ula bişmiş et (ME 65/3) “et yumuşayıp pişmiş”

uruş bolur katıg kim haddın aşsa kazanda kalmaz aş hem aşru bişse (HŞ 176/21) “kim haddini aşarsa savaş çıkar, yemek çok pişse kazanda kalmaz”

2. “olgunlaşmak”

bişdi, köyüldi üzüm (ME 44/2) “üzüm olgunlaştı”

boya yetdi oğlan taķı meyve bişti (ME 26/6) “çocuğun boyu uzadı meyve olgunlaştı”

niçe kim meyve hām irse ulalur eger köp bişse töklü oķ yokalur (HŞ 209/29) “nasıl ki meyve ham olduğunda bağlı olur, çok olgunlaştığında da dökülerek yok olur”

ol vaktın kim meyve çıkardı tağı bişmekine tegdi (HKT 136a/7=6/99) “meyve çıktığı ver olgunlaştığı zaman”

tarıg bişdi (IrkB. 53) “ekinler olgunlaştı”

3. “yanmak”

tigme bir kez bişe terileri (HKT 84b/8=4/56) “her seferinde derileri yansa”

4. “hazmetmek”

şindi aş, bişdi aş kursorağında (ME 159/5) “yemek sindi, kursağında pişti”

5. “acı çekmek”

ğarıbluğ otı içre köysemen bir bişip kılsam bişig işimge tedbîr (HŞ 87/21)
“gariplik ateşi içinde yanmak, bir kere pişip bitmiş işime tedbir kılmak istiyorum”

hakdın korkup otka tüşmey biştım muna (DH I/9) “Hak’dan korkup ateşe düşmeden yandım işte”

köyüp bişip derdi bile kögsiñ dāğla (DH XXXIII/5) “yanıp pişip derdi ile göğsünü dağla”

köyüp bişip derdi birlen ada bolğıl (DH XXXI/9) “kavrulup pişip derdi ile tamamlan”

yürekde kanı kaynap bağıri bişti (HŞ XX/21) “yüreğinde kanı kaynayıp bağıri yandı”

bişig bk. bışığ, bışık

ğarıbluğ otı içre köysemen bir bişip kılsam bişig işimge tedbîr (HŞ 87/21)
“gariplik ateşi içinde yanmak, bir kere pişip bitmiş işime tedbir kılmak istiyorum”

bişrül- bk. bışrıl-, bişürül-

1. “pişirmek”

atar anlarını taş birle bişrülmiş balçıkdın (HKT 581a/2=105/4) “onlara pişirilmiş çamurdan taş atar”

2. “olgunlaşmak”

bişrülmiş mevz yığacı içinde (HKT 511b/8=56/29) “olgunlaşmış muz ağacı içinde”

bişür- bk. bışur-, pişur-

1. “pişirmek”

aş bişürmek isti‘dādı birle meşgūl turur (NF 126/3) “yemek pişirme işi ile meşguldür”

aşlarını bişürgil taķı ta‘āmıların müheyā kılgıl (NF 384/14) “yemeklerini pişir, yiyeceklerini hazır et”

bir kün imām aḥmed ḥanbelniḡ ḥādiması imāmnıḡ oḡlı şāliḡ ewidin ḥamīr alıp etmek bişürdi (NF 220/4) “bir gün imam ahmed hanbelin hizmetçisi imamın oḡlu salihin evinden hamur alıp ekmek pişirdi”

bişürdi (KE 14r3) “pişirdi”

bişürgil (KE 14r3) “pişir”

bişürüp ḥızır birle ta‘ām yeyürde (KE 130r9) “pişirip Hızır ile yemek yerken”

çala bişürdi büryānnı (ME 233/5) “kebabı yarım yamalak pişirdi”

çala bişürdi etni (ME 236/5) “eti yarım yamalak pişirdi”

ewde şürbā bişürmediniz (NF 253/10) “evde çorba pişirmediniz”

ewinde otun taķı yok aş bişürmekke (NF 269/8) “evinde yemek pişirmek için odun da yok”

fâtıma razhâ erte yana özle êlgi birle arpa ögüdi taķı etmek bişürdi(NF 141/7)
“Fatma razha ertesi gün yine kendi elleriyle arpa öğüttü, ekmek pişirdi”

ibrâhîm me on koy keltürsün bişürsün anı ma yêgeliñ (KE 47r17) “İbrahim de on
koyun getirsin pişirsin onu da yiyelim”

ķazan tig ķaynap uş sevdâ bişürdüm nizamî balıdın ħalva bişürdüm (HŞ 13/17)
“kazan gibi kaynayıp sevda ateşini pişirdim, Nizami'nin balından helva
pişirdim”

ķurtķa etmek bişürdi (KE 161r1) “yaşlı kişiye ekmek pişirdi”

munı tügin yolup bişürüp bêrgil (KE 196v4) “bunun tüyünü yolup pişirip ver”

niçe fikriñ bu ħâm yürek bişürgey (HŞ XXXIX/39) “nice fikrin bu ham yüreği
pişirecek”

niçeler kim bişürdi yigüğe aş aşı bişmişde tapmadı yigü aş (HŞ 195/1) “nasıl ki
yemek için yiyecek pişirdi, piştiğinde yiyecek yemek bulamadı”

nūñnuñ kāfir ewlūgi tennūrda etmek bişürürde (KE 24r19) “Nuh'un kafir eşi
ocakta ekmek pişirirken”

ol balıķnı bişürüp (KE 144r13) “o balıķı pişirip”

ol ķoynı boğuzladı taķı bişürdi (NF 254/1) “o koyunu boğazladı, pişirdi”

ol za'îfa ta'âm bişürdi (NF 297/2) “o kadın yemek pişirdi”

ot yaķġıl kepriç bişürgil (KE 113v14) “ateş yak, kerpiç pişir”

siz on koy keltürün bişürün biz yêgeliñ (KE 47r16) “siz on koyun getirin pişirin
biz yiyelim”

teğirmen ögüdi, etmek bişürdi (NF 166/7) “değirmen öğüttü, ekmek pişirdi”

tennūr başıġa etmek bişürgeli keldi ķolunda oġlanı birle (KE 172r15) “ocaġın
başına kolunda çocuġu ile ekmek pişirmek için geldi”

üç ķurla etmek bişürdim (KE 88r16) “üç kez ekmek pişirdim”

yana fāṭıma razhā ol za'īflığı birle öz êlgi birle arpa ögüdi taķı etmek bişürdi (NF 141/17) “yine Fatma razha o güçsüzlüğü ile kendi elleriyle arpa öğüttü, ekmeκ pişirdi”

yetiş bişürdi etni (ME 7/7) “eti tam pişirdi”

2. “acı vermek”

bişürdüñ bağrım (HŞ 85/10) “bağrımı yaktın”

bişürt-

körklüg ta'āmlar bişürtti (KE 85r15) “güzel yemekler pişirtti”

bişürül- bk. bışrıl-, bışrül-

toprağdın bişürülmiş bākılā endāzesinçe uçup keldiler (KE 180r20) “topraktan pişirilmiş bakla ölçüsünce uçup geldiler”

cehennem

cehennemke bardılar (NF 74/5) “cehenneme gittiler”

erdi anlarınñ yanışı yawuz kıldılar tamu otı ya'nī cehennem (TIEM 73 II 294r/2=030/010) “kötülük yapanların döneceğı yer cehennem ateşi yani cehennemdir”

ol yerniñ atı cehennem turur (NF 14/10) “o yerin adı cehennemdir”

çaha

çaha (D 7/4) “çakmak taşı”

çaķ-

cuğurrat boldı taķı çaķmadı (ME 10/4) “paslandı, çaķmadı”

çaķmak çaķıp (D 455/358) “çakmak çaķıp”

çaķsa tutnur, çalsa bilnür (D 276/240) “çakmak çaķılsa tutuşur; söz işitilirse amaç anlaşılır”

kerek kim uşbu ewke birle çıkmak çakıp öğrensemen cān otka yakmak (HŞ 87/20) “işte bu öfke ile çakmak çakıp canı ateşte yakmayı öğrenmek istiyorum”

kördünüz mü ol otını kim çakarsız (HKT 513a/5=56/71) “o yaktığınız ateşi gördünüz mü”

muhabbetniñ otı çakıp yaqsasēn (MM 321/4) “muhabbet ateşini çakıp yaktığın zaman”

ne körürsiler ot otdın kim çakmak çakarsiler (TIEM 73 II 395r/7=056/071) “o yaktığınız ateşi gördünüz mü”

ol çakmak çakdı (D 272/238) “o, çakmak çaktı”

çakıl-

buyurdı kim şāh çakmak çakıldı (HŞ LXV/33) “padişah buyurdu, çakmak çakıldı”

çakıldı kızıl ot (D 337/271) “kızıl ateş çakıldı”

çakmak çakıldı (D 337/271) “çakmak çakıldı”

ikinci ışk çakmağı çakıldı (HŞ 62/19) “ikinci olarak aşk çakmağı çakıldı”

ikinçi ‘ışk çakmağı çakıldı (HŞ 197/27) “ikinci olarak aşk çakmağı çakıldı”

könülde ‘ışk çakmağı çakıldı (HŞ 118/33) “gönülde aşk çakmağı çakıldı”

tāş çakıldı (D 337/271) “taş çakıldı”

çakın-

er ōziñe çakmak çakındı (D 341/275) “adam kendi kendine çakmak çaktı”

çakış-

ol maña çakmak çakışdı (D 320/262) “o, çakmak çakmada bana yardım etti”

çaklın-

ōtı anıñ çaklınur (D 256/224) “onun aşk ateşiyle yanar”

çakmak

buyurdi kim řāh çakmak çakıldı (HŞ LXV/33) “padişah buyurdu, çakmak çakıldı”

çakmak (D 236/205) “çakmak taşı”

çakmak çakıldı (D 337/271) “çakmak çakıldı”

çakmak çakıp (D 455/358) “çakmağı yakıp”

çıkardı otu çakmağın (ME 62/3) “çakmaktan ateşi çıkardı”

er ōziņe çakmak çakındı (D 341/275) “adam kendi kendine çakmak çaktı”

ikinci ışk çakmağı çakıldı (HŞ 62/19) “ikinci olarak aşk çakmağı çakıldı”

ikinci ‘ışk çakmağı çakıldı (HŞ 197/27) “ikinci olarak aşk çakmağı çakıldı”

kerek kim uşbu ewke birle çıkmađ¹ çakıp ōğrensemen cān otka yakmağ (HŞ 87/20) “işte bu ōfke ile çakmak çakıp canı ateşte yakmayı ōğrenmek istiyorum”

kōnŵlde ‘ışk çakmağı çakıldı (HŞ 118/33) “gōnŵlde aşk çakmağı çakıldı”

ne kōrŵrsiler ot otdın kim çakmak çakarsiler (TIEM 73 II 395r/7=056/071) “o yaktığınız ateşi gōrdŵnŵz mŵ”

ol çakmak çakdı (D 272/238) “o, çakmak çaktı”

ol çakmak çakturdı (D 357/285) “o, çakmak çaktırdı”

ol maņa çakmak çakışdı (D 320/262) “o, bana çakmak çakmada yardım etti”

ol ot kim davlatı çakmağıda bar (HŞ 12/23) “devletinin çakmağında olan o ateş”

otlu kıldı çakmağnı (ME 62/3) “çakmağı ateşli hale getirdi”

otsuz boldı çakmağ (ME 10/4) “çakmak ateşsiz kaldı”

otsuz kıldı çakmağnı (ME 10/4) “çakmağı ateşsiz kıldı”

¹ Kelimenin istinsah hatasından ōtŵrŵ bŵyle kaydedildiği dŵřŵnŵlmŵř, bu sebeple farklı bir kelime olarak değerlendirilmemiştir.

ot yaşnağlı akmağından (TIEM 73 II 447v/9=100/002) “ateş çıkaran akmağından”

aktur-

ol akmak akturdu (D 357/285) “o, akmak aktırdı”

awar, awār bk. uwar

awar (D 207/177) “ateş yakmak için kullanılan odun parçası”

awār (D 13/7) “yakmak ve tutuşturmak için kullanılan şey”

awar uwar (D 207/177) “ateş yakmak için kullanılan odun parçası”

.lığ

awarlığ yir (D 248/217) “yakacak odun bulunan yer”

erāđ bk. erak, ıra, ırağ, ırāđ, ıray, ırāđ

1. “kandil”

anığ yaruğluğı menzeki atuşsuz tūgnük teg anığ içinde erāđ (TIEM 73 II 258v/2=024/035) “onun ışığı içinde kandil bulunan kandillik gibidir”

bezedimiz dūnyā kökini çerāđlar birle (TIEM 73 II 349v/3=041/012) “dūnyanın göđünü kandiller ile süsledik”

bezedimiz ök dūnyā kökini çerāđlar birle (TIEM 73 II 416v/7=067/005) “dūnyanın göđünü kandiller ile süsledik”

bu erāđ sırça içinde (TIEM 73 II 258v/2=024/035) “bu kandil bir cam içindedir”

erāđ birle uzun argamı bağlap (KE 164v15) “kandil ile uzun halat bağlayıp”

erāđ bolup ömegen (DH XLVII/6) “kandil olup sönmeyen”

erāđ ma ulaşu köyer örtenür (KE 78v11) “kandil de devamlı yanar”

erāđ ornuğa birdi köz yağını (HŞ 2/40) “göz yağını kandil yerine verdi”

çerāğga köydiler (KE 86v8) “kandilde yandılar”

ey ‘ālemluğların çerāğı (KE 236v15) “ey insanların kandili”

hazīnedin bir gevher-i şeb-çerāğ çıkarıp (KE 176v14) “hazineden geceyi aydınlatan kandili çıkarıp”

hem çerāğ yaruğ yıldrağan (KKT 33/10a2=33:46) “nur saçan bir kandil olarak”

ķamuğķa ķıldımız sizdin yaruğ yol hem çerāğ (KKT 27/53b3=5:48) “size hepimiz için şeriat ve bir yol yöntem kıldık”

ķıldı aynı anlar içinde yaruğluk ķıldı künni çerāğ (TIEM 73 II 423r/6=071/016) “ayı onlar içinde aydınlık, güneşi kandil kıldı”

ķıldımız çerāğ yaşnağan (TIEM 73 II 433v/2=078/013) “yanan bir kandil yarattık”

mescid süpürüp çerāğ yaķar erdiler (KE 166v8) “mescidi süpürüp kandili yakarlardı”

niçe yaksan bādlık yirde çerāğ yanmas (DH XXXIX/2) “ne kadar yaksan da rüzgarlı yerde kandil yanmaz”

ol idi ķıldı kökde yulduzlar taķı ķıldı anıñ içinde çerāğlar taķı yarutuğlı ay (TIEM 73 II 265r/7=025/061) “o Allah gökte yıldızları, onun içinde kandilleri ve parlak ayı yarattı”

otun yığdı erse kūn çerāğı tegdi mamuķ şem‘i yaķıldı (KE 173v18) “odun yığdığında güneşin ateşi değdi pamuklu kandili yakıldı”

‘ömer dünyāda islām nūrı turur ve uçmağlığların çerāğı turur (KE 200r8, 200r12) “ömer dünyada islamin ışığıdır, cennetliklerin kandilidir”

‘ömer dünyāda islām nūrı uçmağlığlar çerāğı turur (KE 200r16) “ömer dünyada islamin nuru, cennetliklerin kandilidir”

risālet çerāğı (KE 189r19) “peygamberlik kandili”

şeytān ‘aleyhi’l-la‘ne tegme kēçe keli çerāğlarını öçürür erdi (KE 62r7) “şeytan–Allah’ın laneti üzerine olsun- her gece gelip kandilleri söndürürdü”

şeytān kelip çerāğın öçürürde (KE 62r9) “şeytan gelip kandili söndürdüğünde”

tapmay ma‘şūk çerāğın sersān bolğan ‘āşıklar (DH LXIV/1) “sevilenin kandilini bulmadan şaşkın olan aşıklar”

ya kendü çerāğ menizlig özi yanar özgelerge yaruqluğ bërür (KE 78v9) “ya da kendisi kandil gibi yanar başkalarına ışık verir”

ya‘küb beytü’l maqdisde hıdmet kılur erdi, çerāğları yaçar erdi (KE 62r7) “yakup beytülmağdise hizmet ederdi, kandilleri yakardı”

yaruğ çerāğ (TIEM 73 II 308v/7=033/046) “parlak kandil”

yēti yüz çerāğ yaqlur erdi (KE 62r8) “yedi yüz kandil yakılırdı”

2. “mum”

kelebek çerāğ körüp özin otğa atıp köyer (KE 86v7) “kelebek mumu görüp, kendini ateşe atıp, yanar”

tiriglik çerāğı yēl ara öçer (MM 47/2) “hayat mumu rüzgarda söner”

ç.luğ

anuttımız añar ki yalganka tuttu kıyāmetni çerāğluğ ot (TIEM 73 II 262r/4=025/011) “kıyameti yalanlayan kişi için için alevli ateşi hazırladık”

çerak bk. çerāğ, çıra, çırağ, çırāğ, çıray, çirāğ

il közige yanğan çerak (DH XIII/4) “el gözüne yanan kandil”

çıra bk. çerāğ, çerak, çırağ, çırāğ, çıray, çirāğ

alıp yüzine sürtti kün çirasın (HŞ 20/14) “güneş çirasını alıp yüzüne sürtti”

çırağ bk. çerāğ, çerak, çıra, çırāğ, çıray, çirāğ

1. “kandil”

bilürsen kim çırağ yağdın alur nūr (HŞ 102/23) “kandil ışığını yağdan alır bilirsin”

çırağ alsañ yaruğ yangandın alğıl (HŞ 146/31) “kandil alırsan parlak yanandan al”

çırağ tig gehi yağar gehi söndürür ol (HŞ 141/42) “kandil gibi kah yakar kah söndürür”

ol yıl kim öçürse hod çırağı (HŞ XXXIX/4) “o rüzgar kendi kandilini söndürse”

perişanlıkda ok nākış çırağ ol (HŞ 93/6) “perişanlıkta eksik olan kandildir”

siniñ birle yaruğ şubh u çırāğım (HŞ 192/2) “sabahım ve kandilim seninle aydınlık”

tamām yağsız çırağ tig tartğamen cān (HŞ LXXII/36) “canımı tamamen yağsız kandil gibi değerlendireceğim”

yarundı çırağ birle yā yaruğluk istedi (ME 208/5) “aydınlık istediği için kandil ile aydınlandı”

2. “ateş”

bu kündin soñ anıñ ‘ışkı çırağın yakıp köydürgemen bu bu şabr bağın (HŞ 47/21) “bugünden sonra onun aşkının ateşini yakıp bu sabır bağını tutuşturacağım”

yana yandurdılar ‘ışkılık çırağın (HŞ 80/1) “aşk ateşini yine yaktılar”

çıraqlığ

artuğ çıraqlığ sīreti rabdin ‘atā bolup aña (KE 2v9) “çok aydınlık tabiatı Allah’tan ona hediye olup”

çırāğ bk. çerāğ, çerak, çıra, çırağ, çıray, çirāğ

1. “kandil”

anın nūrının şıfatı tamda öteliksiz çırāğ kodğutlık anıñ içinde çırāğ (HKT 340a/1=24/35) “onun ışıǵı içinde kandil koyulan kandillik gibidir”

anıñ yūzi köñülleriniñ çırāǵı (HŞ IV/5) “onun yūzü gönüllerin kandili”

bezedük kökni yakınrağ, yangan çırāğlar birle (HKT 456a/3=41/12, 539b/7=67/5) “yakındaki göǵü yanan kandiller ile süsledik”

çırāğ irdiñ cihān yūzin yarutǵan (HŞ 176/17) “dünyanın yūzünü aydınlatan kandildin”

çırāğ közge revnağ birgü yaǵı (HŞ 192/4) “kandilin yaǵı göze parlaklık verecek”

çırāğ nārūmǵa çın pervāne bolur (HŞ 168/23) “kandildeki ateşim için gerçekten pervane olur”

çırāğ sen sen yana pervāne tig ol (HŞ 139/25) “sen kandil gibisin, o da pervane gibi”

çırāğ tig ol yana sen şubḥ-ı hoş dem (HŞ 139/27) “o kandil gibidir, sen yine sabahın hoş vaktisin”

çırāǵı kim yarutsa yansa tünni şem‘din (HŞ 177/19) “kandil yansa geceyi mumla aydınlatsa”

çırāǵı kirdi ilgimge öçürdüñ (HŞ 94/41) “kandili elime düştü söndürdün”

davlat çırāǵın yaqtı kondı (HŞ 191/1) “devlet kandilini yakıp oturdu”

hayālı genç körgezür çırāǵım (HŞ LXXV/1) “kandilimin hayali hazine gibi görünür”

kaçan kim ol çırāğ öçmekke yawuşur (HŞ 210/13) “o kandil sönmeye yanaştıǵında”

kıldı aynı anlar ara yaruqluğ taǵı kıldı künni yangan çırāğ (HKT 549b/3=71/16) “ayı onlar içinde aydınlık, güneşi kandil kıldı”

kıldıx ırāğ yanğan (HKT 561b/7=78/13) “yanan bir kandil yarattık”

közüm sen hem yana köznüñ ırāğı (HŞ 192/3) “gözüm de gözümün kandili de sensin”

niçe kim dīn ırāğında tütün yok (HŞ 229/9) “nasıl ki dinin kandilinde duman yok”

soğurğa ni ırāğ ni yahtu kün yok (HŞ 229/10) “kör kişi için ne kandil ne de parlak güneş var”

söndi ırāğ (ME 154/5) “kandil söndü”

söndürdi ırāğını (ME 2/4) “kandili söndürdi”

şīrīn köñli ırāğ yanlık yakıldı (HŞ 197/28) “Şirin’in gönlü kandil gibi yakıldı”

tañ atsa ölmeki yigrek ırāğ hem (HŞ 139/28) “tan attığında kandilin sönmesi daha iyidir”

tutarmen anda ilgimde ırāğı (HŞ 186/28) “ben orada elimde kandili tutarım”

uçup almış cihan körmüş ırāğım (HŞ 135/33) “dünya görmüş kandilim uçup gitmiş”

uzun tün boldı köz yağı ırāğı (HŞ 94/10) “gözünün yağı gece boyunca kandil oldu”

yakıldı irse nāgeh tañ ırāğı (HŞ 49/1) “tan kandili ansızın yakıldığında”

yanğan ırāğ, sırça içinde (HKT 340a/2=24/35) “yanan kandil bir cam içindedir”

yaruk ırāğ (HKT 404b/4=33/46) “parlak kandil”

yarutdı ırāğını (ME 99/1) “kandili aydınlattı”

yok irse öz ırāğın hīç yilge (HŞ 193/1) “yel için kendi kandilin hiç yoksa”

2. “ateş”

yandurulur üküş hayrlıg yıgaçnıñ çırāğındın (HKT 340a/3=24/35) “kutlu ağacın ateşinden yakılır”

çıraklıg bk.çırağ

çıray bk. çerāğ, çerak, çıra, çırağ, çirāğ, çirāğ

bu zulmette kaçan birür çıray nür (HŞ 59/5) “bu karanlıkta kandil ne zaman ışık verir”

çirāyın ılma kağgu birle sarıg (HŞ 219/32) “kandilini kaygı ile sarartma”

çirāğ bk. çerāğ, çerak, çıra, çırağ, çirāğ, çiray

ayā hırşēd teg ‘ālam çirāğı (MN 153) “ey güneş gibi alemin kandili”

çirāğ ne hācat turur (NF 257/4) “kandil ne için gereklidir”

çirāğnı söndürün (NF 299/7) “kandili söndürün”

ēwinde çirāğ yok (NF 269/7) “evinde kandil yok”

ol çirāğnı söndürgil (NF 257/4) “o kandil söndürün”

sen çirāğnı yarutmış bolgıl (NF 257/4) “sen kandili yakmış ol”

yağdı çirāğnı (ME 7/6) “kandili yaktı”

çoğ, çōğ

1. “ışık, parlaklık”

ançaginça ol köl suvı kün çoğı üze çolup sugulup azkaya kalmış erti (AY 601/8)
“öyle olduğu için o göl suyu güneş ışığı üzerine çöküp kuruyup azıcık kalmıştı”

anta oğ ol yekler ç(a)ştani iligniñ küçin küsünün çoğın yalının ılın kırın körüp
artuğrak qorqtılar (Ui. I, T III 84, 42/14 ark., Ui. IV A 51) “orada o şeytanlar
Çaştani Han’ın gücünü, ışığını, kutunu görüp çokça korktular”

ay uluğ ilig burhanların et'özinteki çoğları yalınları bu muntağ ermiş (Ui. III, T. I, D.6/8 önt.) “ey ulu han burkanların vücudundaki parlaklıkları bu şekildeymiş”

bo altun önlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atlıg nom erdininiñ ulug çoğın yalının kimler bo erdinig süzük kirtgünç köñülin titrü ukup eşidserler tutsarlar (AY 394/4) “bu altın renkli parlak ışıklı her şeyden üstün dharma hanı adlı dharma cevherinin ulu parlaklığını, bu cevheri temiz inanmış gönülle dikkatle anlayıp işitseler uysalar”

bo nom erdininiñ çoğında yalınıta (AY 408/20) “şöyle ki bu dharma cevherinin parlaklığında”

bu yirtinçüde aņsız öküş nomluğ telim taşım çoğ yalın belgülüg bolmış erür (Mayt. 7/14) “bu dünyada sonsuz dharmalı ışığı belirginleşmiştir”

çōg (D 499/400) “güneşin sarılığı ve saçakları”

çoğ yalın (AY 454/13) “parlaklık”

çoğ yalın küç küsün yaruk yaşuk üze egsüksüz bolu tegingeybiz (AY 438/4) “parlaklık, güç, ışık ile eksiksiz olarak ulaşacağız”

çoğda olturdı (ME 176/8) “aydınlıkta oturdu”

çoğı yalını asılıp özi yaşı üstelür (AY 517/1, Ui. I, T III 56.15/11) “parlaklığı çoğalıp kendi ömrü artar”

çoğı yalını kasınçıg kamagka bir yaņlıg ayaguluk 'eņitgölük bolur (AY 419/14) “müthiş parlaklığı hepsine bir çeşit hizmet etmek olur”

çoğın yalının (Mayt.49/1) “parlaklığı ile”

çoğın yalının bilge biligin yititgeli (AY 541/5) “parlaklığını hikmetini artırmak için”

çoğum yalınım ögrünçüm sevinçim asılıp üstelip (AY 528/17) “parlaklığım sevincim artırılıp”

çoğumuz yalınımız asılgay üstelgey (AY 436/3) “parlaklığımız artırılacak”

çoğumuz yalınımız küçümüz kusunumuz asılıp üstelip (AY 400/8)
“parlaklığımız, gücümüz artırılıp”

çoğumuz yalınımız küçümüz kusunumuz körkümüz meñizimiz ükliyü asılı
teginür (AY 530/20) “parlaklığımız, gücümüz, güzelliğimiz çoğalarak artarak
devam edecek”

çoğunuz yalınıızlarnı barça yok kılğay (Ui. III, T. II, S. 89e/7 ark.)
“parlaklığımızı hep yok edecek”

edgölüg çoğı yalını üze açılmış tétir (Huan.5 1620/11) “iyi parlaklığı ile açılmış
denir”

et’özinteki çoğın yalınının (Ui. III, T. III, TV.56-10/3 önt.) “vücudundaki
parlaklığıyla”

körer kim suwka kirmiş bir yüzi kün ıyârı bağı çoğı barça altun (HŞ 44/32)
“ayarı, bağı, parlaklığı, hepsi altın olan bir güneş yüzünün suya girdiğini görür”

kutın kıvın çoğın yalının (Ui. IV A 99) “kutunu, ışığını”

kün çoğı (D 499/400) “güneşin tükrüğü (saçağı)”

kün teñriniñ çoğı öze (ETŞ 15/38) “güneş tanrının ışığı ile”

küşüşlüg kün çoğın kölitü (ETŞ 10/34) “arzu güneşinin parlaklığı gölge ederek”

meniñ çoğum yalınım küçüm kusunüm körküm meñizim asılıp üstelip (AY
530/23) “benim parlaklığım, gücüm, güzelliğim artırılıp çoğaltılıp”

miñ kün t(e)ñriniñ tümen ay t(e)ñriniñ çoğında yalınınta utmış yigedmiş çoğluğ
yalınlıg bolur erziler iligi (Ui. III, T. I, D.7/11 ark.) “erziler hanı binlerce güneş
tanrının onbinlerce ay tanrının ışığından daha fazla parlak olur”

nomnuñ şazınnıñ çoğın yalının aştılar üstetiler (İns.Sud. 124) “dharmanın
parlaklığını çoğalttılar”

ol çoğı yalını (Huan.7 887/21) “o parlaklığı”

öñi öñi ağır tsuy irinçü ayıg kılınçlıg kkir tapçaların yumak arıtmaklıg çoğı yalınıñ irüsi belgüsi titir (AY 185/2) “başka başka, pek sefil, kötü davranışlarını, kirlerini yıkamak parlaklığın belirtisidir”

ötrü sizlerniñ teñridem çoğunuzlar yalınıñızlar tiriniñizler kuvrağıñızlar asılur üstelür (AY 194/15) “sonra sizlerin ilahi parlaklığı cemaati artırılıp çoğaltılır”

öz yaş çoğ yalın kut buyan küç küsün asılguluk edgü irü belgüler körkitgeybiz (AY 193/18) “kendisinin taze, aydınlık kut isteğini çoğaltan iyi işaretleri göstereceğiz”

sizler kamag teñrilerniñ teñridem kuvrağıñızların çoğın yalının küçin küsünün asılmalı üstelgeli küseser sizler (AY 413/2) “sizler bütün tanrıların ilahi cemaatlerinin parlaklığını, gücünü artırmayı çoğaltmayı arzularsanız”

sizlerniñ teñridem çoğınuzlar küçünüzler asılıp üstelip (AY 413/11) “sizlerin ilahi parlaklığı gücü artırılıp”

teñridem çoğ yalınları üze (Huan.5 435/13) “ilahi parlaklıkları ile”

teñridem çoğumuz yalınımız (Mayt. 89/46) “ilahi parlaklığımız”

teñridem kutı küçi çoğ yalınları aşılmakı bolzun (Mayt. 1/57) “ilahi kutu gücü parlaklıkları artsın”

uluğ çoğka yalınka tegürgeybiz (AY 407/15) “ulu parlaklığa erişeceğiz”

üç türlü uluğ çoğ yalınka tükellig bolğay (Mayt. 20/6) “üç türlü ulu parlaklığa erişecek”

yime kayu tınlıg tükel bilge teñri teñrиси burkannıñ tıltağın edgüsin asağ tusuluğ çoğın yalının öp sakınıp (Mayt. 104/13) “hangi canlı tam hikmetli tanrılar tanrısı burkanın sebebini, iyiliğini, faydasını, parlaklığını anlayıp”

2. “ateş, alev”

çög (D 499/400) “odun köz olduktan sonra ateşin alevi”

kentünün ulug yarlıkançuçı köjüllüg çoğı yalını ugrınta ol aç bars yigeli titinmedi (AY 616/12) “kendisinin fazlasıyla bağışlayıcı gönül alevi sebebiyle o aç parsı yemeye yanaşmadı”

3. “sıcak”

anın içinde tağı çoğka çıkmassen (HKT 308b/8=20/119) “onun içinden sıcağa çıkmayacaksın”

ç.lug

1. “ışıklı, aydınlık”

aşsız ulug çoğlug yalınlig (AY 43/13) “sonsuz ulu ışıklı”

anta çoğlugta çoğlugın (Huan.5 1674/13) “orada aydınlıkta parlaklıkla”

artokrak çoğlug yalınlig şazınlig taluyka ağır ayağlig akın suvlar arıtı kudulu başlatı (İns.Sud. 126) “fazlasıyla parlak dharmalı denize, saygın nehir suları akmaya başladı”

burhan bahşımızın tıtsılığ kuvrağının bulıttın ünmiş ay tenri teg çoğlug yalınlig ağır bulmuşlarına künilep (İns.Sud. 154) “burkan hocamızın talebe topluluğunun buluttan çıkan ay tanrı gibi parlak, değerleri olmasını kıskanıp”

çoğlug küçlüg erksinmekin (AY 354/4) “parlak güçlenme ile”

çoğlug yalınlig (AY 97/2) “parlak”

çoğlug yalınlig bolgaylar (AY 455/11) “parlak olacaklar”

çoğlug yalınl(ı)ğ bolup yatur (Ui. III, T. I, D.7/30 ark.) “parlak olup yatar”

çoğlug yalınlig erti (Ui. IV D 15) “parlak”

çoğlug yalınlig kaçığıları (AY 529/18) “parlak duyu organları”

çoğlug yalınlig kutlug kıvılgı alku edke tavarka (Ui. III, T. II, S. 89φ/18 önt.) “parlak, kutlu tüm malk mülke”

çoğlug yalınlig kutlug ülüglüg bir ilig beg bar erti (AY 346/2) “parlak, kutlu bir han vardı”

çoğluğ yalınlig makintrasini atlıg ilig beg (Ui. III, T. III, M. 84-53/23 ark.) “parlak Makintrasini adlı hükümdar”

çoğluğ yalınlig naropa bahşı (Ui. Tot. 247) “parlak Naropa hoca”

çoğluğ yalınlig şiri çakira sanbarağa nom erdini kütına yükünü teginürmen (Ui. Tot. 238) “parlak şiri çakira sanbaraka dharm cevheri kutu önünde saygıyla eğilirim”

çoğluğ yalınlig şiri çakira sanbaranın bo yolğa kirmeser (Ui. Tot. 335) “parlak şiri çakira sanbaranın bu yoluna girmese”

çoğlug yalınlig tolu tükel bolgaysizler (AY 413/13) “parlak, mükemmel olacaksınız”

çoğluğ yalınlig uluğ bahşı (Ui. Tot. 995) “parlak ulu hoca”

çoğluğ yalınlig uluğ büğü erip (Huan.5 784/24) “parlak, fazlasıyla bilgili olup”

çoğluğ yalınlig utsukmaksız kılğalı (Huan.5 579/25) “parlak kaybetmek için”

erteki teg tükel bütüp çoğlug bolguka (AY 685/15) “sabah gibi tamamiyle tamamlanıp parlak olacağı için”

erdinilig bo sudurnu çoğlug küçinte (AY 685/10) “bu cevherli sudurun parlaklığı sayesinde”

ertinü ulug çoğlug yalınlig (AY 34c/15) “çok fazla parlak”

hormuzta t(e)ri teg çoğluğ yalınlig közünürs(e)n (Ui. III, T. III, TV.56-10/4 önt.) “hormuzta tanrı gibi parlak görünüyorsun”

k(a)ltı yultuzlar arasinta ay neteg çoğluğ yalınl(ı)ğ közünür erser ançolayu y(E)me ilig beg ularnı arasinta çoğluğ yalınl(ı)ğ közünti (Ui. III, T. II, S. 89e/6) “ay yıldızlar arasında nasıl parlak görünüyorsa işte han da onların arasında öyle parlak göründü”

miñ kün t(e)ñriniñ tümen ay t(e)ñriniñ çoğında yalınında utmış yigedmiş çoğluğ yalınlıg bolur erziler iligi (Ui. III, T. I, D.7/11 ark.) “erziler hanı binlerce güneş tanrının onbinlerce ay tanrının ışığından daha fazla parlak olur”

ol antag osuglug çoğlug yalınlıg küçlüg küsünlüg ilig kannıñ uluğı katunında toğmış (AY 607/20) “o öyle yaratılmış, parlak, güçlü hanın büyük kadınından doğmuş”

öñrekte çoğlug ukıtmış yæg adrok yörügler edgüsi üze ertdi (Huan.5 950/5) “öncekinden parlak anlatılmış daha iyi başka yorumlar iyisi ile geçti”

suvı çoğluğ (Huan.7 205/18) “suyu parlak”

teñkergülügsüz çoğluğ yalınlıg (ETŞ 10/164) “karşılaştırılmayacak kadar parlak”

teñridem çoğlug vaçırapanıka (AY 679/22) “ilahi parlak vaçırapan”

tözkerülügsüz çoğluğ yalınlıg (ETŞ 10/269) “aslına erişilemeyecek kadar parlak”

uluğ çoğluğ uluğ psaklıg (Ui. II, T III M.225 11/2) “fazlasıyla parlak, fazlasıyla çiçekli”

uluğ çoğluğ yalınlıg (Ui. II, T III M.225 10/5) “fazlasıyla parlak”

ulug çoğlug yalınlıg bolgaylar (AY 422/23) “fazlasıyla parlak olacaklar”

ulug törlüg çoğlug yalınlıg küçlüg küsünlüg kıltaçı (AY 471/21) “fazlasıyla parlak güçlü kılacak”

yalañuk körklüg yalınayu turur çoğlug ilig kan (AY 682/10) “görünüşü insan olan parlak han parıldar”

yalañuknuñ teñriniñ yalañuz baqşısı yalınlıg çoğluğ (ETŞ 10/22) “insanların, tanrının tek hocası, parlak”

2. “ateşli, alevli”

kütitmiş çoğluğ (ETŞ 10/279) “artmış alevli”

neçe kim öçse otı arturgaymiz anlarka çoğluğ otını (TIEM 73 I 213r/9=017/097)
“ateşi azaldıkça onlar için alevli ateşi artırdık”

ç.suz

çoğsuz yalinsız küçsüz küsünsüz bolgaybiz (AY 433/7) “ışksız, güçsüz olacağız”

tenri ajunıta togdukda çoğsuz yalinsız tirinsiz kuvragsız bolmışların (AY 299/10) “tanrı aleminde doğduğunda ışıksız cemaatsiz olduklarını”

çoğlan-

bk. çovlan-

1. “parlamak”

altunluğ tağça çoğlanğay (İns.Sud. 1026) “altıntan dağ gibi parlayacak”

erklig kansı kannıñ atı çoğlansun (AY 685/11) “güçlü Kansı Han’ının şöhreti parlсын”

mağşıravaklar kuvrağı birle çoğlanğaysız (İns.Sud. 1018) “mağşıravaklar topluluğı ile parlayacaksınız”

toyn biraşapadı tenriçe çoğlanğay (İns.Sud. 1034) “rahip Biraşapadı tanrı gibi parlayacak”

toyn kėsari arslança çoğlanğay (İns.Sud. 1042) “rahip Kesari Arslan gibi parlayacak”

2. “alevlenmek”

öt çoğlandı (D 388/304) “ateş alevlendi”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

çoğlan (D 223/192) ÖA

çoğlantur-

alkınçu bilge bilig yeneleyü tuğmaksız bilge biliglig yaroğ kün tenrig kök kalıg yūzinte körklentürü çoğlanturu tuğurgaylar (İns.Sud. 456) “sonunda hikmet şu ki

tekrar doğmayan hikmetli parlak güneş tanrısı gökyüzünde güzelleştirerek parlatarak doğuracaklar”

arığ ıdok nomuğ şazınığ çoğlantürğaylar (İns.Sud. 442) “temiz, kutsal dharmayı dini parlatacaklar”

çoğluk

ot çoğluk küyer (TIEM 73 II 439r/1=085/005) “ateş alevi yanar”

çoğsıra-

yaruk çoğsiramaksız tüş et’özke yükünürmen (AY 678/4) “parlak, aydınlığı kaybolmayan mükafat vücudu önünde saygıyla eğilirim”

çoğra-

anlarğa içgü ol isig çoğrar otdın (TIEM 73 I 153r/9=010/004) “onlar için sıcak kaynar ateşten içecek vardır”

çon-

men kördüm ot, bolgay kim kelgeymen sizge andın haber birle, yā eksündü birle otdın bolgay kim siz çoğaysız (HKT 371a/6=28/29) “ben ateşi gördüm, ısınmanız için size ondan bir haber ya da bir kor parçası getireceğim”

men kördüm otnı; yā kelgeymen sizge andın haber birle, yā kelgeymen sizge yangan alınmış ot birle, bolgay kim siz çoğaysız (HKT 361a/3=27/7) “ben ateşi gördüm, ısınmanız için size ondan bir haber ya da yanan alevlenmiş bir kor parçası getireceğim”

çovlan-

bk. çoğlan-

tegme yolu kim çovlansa terileri (KKT 26/27b2=4:56) “her seferinde derileri yansa”

çörkül-

hū hū tiyü çörkülüp (DH LXIV/2) “Allah Allah diyerek yanıp”

çuwar

bk. çawar, çawār

çawar çuwar (D 207/177) “ateş yakmak için kullanılan odun parçası”

dağ, dāğ

dāğ baslur anıñ birle alınları hem yanları hem arqaları (KKT 29/26a3=9:35)
“onunla alınları, yanları, arkaları dağlanacak”

velī köñliñe urup ‘ışk otı dāğ (HŞ XLII/16) “yüce gönlünde aşk ateşini dağlayıp”

d.lı

bu bağrı dağlını yanıñğa alsañ (HŞ 197/4) “bu bağrı yanmışı yanına alsan”

d.lıg

henüz ‘ışk otı birle bağrı dağlıg (HŞ 64/17) “az önce aşk ateşi ile bağrı dağlanmış olan”

dağla-, dāğla-

minim bağrımnı otsuz dağlamaqıñ (HŞ 162/26) “benim bağrımnı ateşsiz dağlaman”

yürekin firqat otı birle dağlar (HŞ 224/4) “yüreğini ayrılık ateşi ile dağlar”

yüzin dāğlağaylar kaburgaların hem arқан yaturup qoyup ot qorın basıp yüzin otğa qarartıp mēñiz basurğay başıñğa tamuğ ot qırın (MM 197/1) “yüzünü ve kaburgalarını dağlayacaklar, hem de ateş korunun üstüne sırt üstü yatırıp yüzüne ateşe basıp yüzünü karartıp başına cehennem ateşinin ziftini sürecekleler”

dāğlan-

dāğlanğay anıñ birle alınları yanları arqaları (TIEM 73 I 142r/8=009/035)
“onunla alınları yanları sırtları dağlanacak”

dañ bk. tañ

attı dañ (ME 158/4) “tan attı”

ēsnedi dañ (ME 172/3) “tan attı”

duman

ol duman teg köp tümen toğ turğuzup (KE 181v20) “o duman gibi çokça toz duman kaldırıp”

dutuştur- bk. tutuşdur-

yalnatdı otnı yandurdı dutuşturdu (ME 67/6) “ateşi alevlendirdi yaktı tutuşturdu”

dūzah bk. dūzeh

penç-şenbe kün behişt dūzahı ve ‘azāb feriştelərini yaratdı (KE 3v4) “perşembe günü cennet cehennemi ve azap meleklerini yarattı”

dūzeh bk. dūzah

behişt dūzeh talaşur (DH LXV/1) “cennet cehennem dalaşır”

dūzeh anda tik turdı (DH LXV/13) “cehennem o anda dik durdu”

dūzeh aydur (DH LXV/11) “cehennem der”

dūzeh aytur (DH LXV/1, 3, 5, 7, 9, 11) “cehennem der”

dūzeh içre bolmasun dip (DH X/7) “cehennemde olmasın diyip”

dūzeh içre kirse ‘āşık pervā kılmas (DH XXXVII/10) “aşık cehenneme girse korkmaz”

dūzeh içre tınmay dāyim köyer irmiş (DH XXXIII/1) “cehennemde durmadan daima yanarmış”

dūzeh kaçğay andın korkup (DH XX/3) “cehennem ondan korkup kaçsa”

dūzeh yığlap dād eylegey hudāyığa (DH XX/2) “cehennem ağlayıp Allah’ına yalvaracak”

hudā kılğay anı dūzehdin āzād (DH XLII/48) “Allah onu cehennemden azat edecek”

‘ışksızlarğa dūzeh bābın açar dōstlar (DH XX/9) “dostlar aşksızlara cehennem kapısını açar”

tañla düzeh dimāğıdın çıkar bil dūd (DH XLI/12) “yarın cehennemde beyninden duman çıkar, bil”

tekebbürni düzeh içre hālı düşvar (DH XVIII/2) “kibirinin cehennemdeki hali zor”

yiti düzeh tākāt kılmas bir ahıga (DH XIX/4) “yedi cehennem bir ahına dayanmaz”

envār

alıp andın envār (MM 328/2) “ondan nurlar alıp”

muḥammed resūlullāhınñ taķı envārı taķı esrārınınñ miqđarınğa hēç kimerse muṭṭalı’ bolu bilmedi (NF 3/11) “Muhammed peygamberin nurlarının mucizelerinin sayısını hiç kimse öğrenemedi”

peygāmbar ‘as’ka bērilgen envārın zerresi zāhir bolsa erdi ḥalāyıkka (NF 3/14) “peygamber aleyhisselama verilen ışıkların zerresi insanlara görünse”

peygāmbarımız ‘as mazḥar-i envār-ı ilāhī turur (NF 3/13) “peygamberimiz aleyhisselam, nurların mazharıdır”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

maṣārıķu’l-anvār (NF 7/1, NF 91/9, NF 185/12) ÖA

ër

erte èr bardı (ME 72/3) “sabah erkenden gitti”

èrte èr bardı yā keldi (ME 149/7) “sabah erken gitti ya da geldi”

èrte èr keldi aña (ME 125/4) “sabah ona erken geldi”

erte bk. èrte, ırte

1. “sabah”

ağmeş erte kıptı (NF 189/14) “Ağmeş sabah kalktı”

ammā meniñ zikrim tesbīhimni erte kēçe ayğaysen (KE 168r3) “yalnız benim adımı sabah akşam anacaksın”

ançada erte bardıñ (KKT 25/2b1=3:121) “o zaman sabah gittin”

anıñ ertesı bir aylık yol, anıñ keçesi bir aylık yol (KKT 33/34b1=34:12) “onun sabahı bir aylık yol, gecesi bir aylık yol”

anlarğa turur rüzīleri anıñ içinde erte hem kēçe (KKT 31/24b2=19:62) “orada sabah akşam, onlara rızıklar vardır”

arığlanlar anı erte takı kēçe (KKT 37/31b1=48:9) “sabah akşam onu ululayın”

ayyūb peygāmbar takı erteke tegi yığlayu keçti (NF 333/4) “Eyüp peygamber’in gecesi de sabaha kadar ağlayarak geçti”

boldı/erte koptı kend içinde kōrkuğlı kōz tutar (KKT 32/12b1=28:18) “şehirde korku içinde çevreyi gözetlerken sabah oldu”

bu keçe erteke tegi uğımağıl (NF 71/6) “bu gece sabaha kadar uyuma”

bu kün erte namāzınğa abū bekr kelü birmedi erse (NF 101/3) “bugün sabah namazına Ebu Bekir gelemediyse”

bu kün erte nefsümke aydım (NF 147/4) “bugün sabah nefsim söyledim”

bu mal kelse erte barur baz kiçe (AH 184) “bu mal sabah gelse gece yine gider”

eger bir pāra bir kişi başınça taşnı erte kemişseler (NF 66/6) “eğer bir insan başı kadar taşı sabah atsalar”

eger erteke çıksañ (NF 434/14) “eğer sabaha çıkarsan”

erte (D 74/62) “sabahın erken saati”

erte alp ukguluk bolmışka (Huan.5 226/15) “sabah o yiğit anlamış olacağı için”

erte aşı tenāvul kılrsa (NF 266/1) “sabah yemeğini yese”

erte boldı (NF 20/5, 21/1) “sabah oldu”

erte boldı erse (NF 52/16, 134/12, 142/9, 213/9, 223/5, 254/1, 322/4) “sabah olduğunda”

erte çıkar (NF 400/5) “sabah çıkar”

erte ér bardı (ME 72/3) “sabah erkenden gitti”

erte kèçe (NF 379/7, 398/9) “sabah akşam”

erte kèçe anıñ du’ası birlen (KE 172v3) “sabah akşam onun duası ile”

erte kèçe bu zālumnüñ zūlmını eşitürmiz (NF 342/15) “sabah akşam bu zalimin zulmünü işitiriz”

erte kèçe haq te’ālāka du’ā kılurlar (NF 380/7) “sabah akşam Hak tealaya dua ederler”

erte kèçe hicābsuz halīfa hazratıñga kirür ermiş (NF 302/15) “sabah akşam utanmadan halife katına girermiş”

erte keçe kelgeymen (NF 397/5) “sabah akşam geleceğim”

erte kèçe rebbīni ünderler (NF 379/15) “sabah akşam Rabblerini anarlar”

erte keçe taqı sizin cemālınız birle müşerref bolsaq (NF 208/1) “sabah akşam sizin yüzünüzle şereflendirilmiş olsak”

erte keçe yüziñe baqa (NF 359/16) “sabah akşam yüzüne bakarak”

erte kopsa (NF 230/13) “sabah kalksa”

erte koptı (KE 89r17) “sabah kalktı”

erte koptılar (KKT 31/80a1=46:25; NF 15/14, 71/12) “sabah kalktılar”

erte koptum (KE 249v2) “sabah kalktım”

erte kopup (KE 99r18) “sabah kalkıp”

erte namāzıdın soñ (NF 372/6) “sabah namazından sonra”

erte namāzında erdi (NF 118/2) “sabah namazındaydı”

erte namāzınğa cümle şahābalar yığıldılar (NF 105/1) “bütün sahabeler sabah namazında toplandılar”

erte namāzınğa kelü bilmedim (NF 100/13) “sabah namazına gelemedim”

erte namāzınğa nişe kēç keldiñ (NF 100/12) “sabah namazına niye geç geldin”

erte namāzınğa şurū’ kılmakğa (NF 100/9) “sabah namazına başlamaya”

erte namāzını kıldı (NF 191/7, 318/6) “sabah namazını kıldılar”

erte namāzını kıldılar (NF 118/10) “sabah namazını kıldılar”

erte ol koyını boynınğa kötrür erdi (NF 295/15) “sabah o koyunu boynunda taşırdı”

erte tenāvul kılmaz erdi (NF 266/2) “sabah yemek yemezdi”

erte tursa (K 2536) “sabah kalkınca”

erte yana atlanıp (K 5940) “sabah yine atına binip”

erte yana öz elgi birle arpa ögüdi (NF 141/7) “sabah yine kendi eli ile arpa öğüttü”

erte yana rūza niyyet kıldılar (NF 141/6) “sabah yine oruca niyet ettiler”

ertedin ödlekke tēgi (NF 210/11) “sabahtan öğleye kadar”

ertedin tüşge tegrü (KE 161v15) “sabahtan akşama kadar”

ertege kirdi (ME 7/8) “sabahına girdi”

erteke çıkarmen (NF 434/15) “sabaha çıkarım”

erteke tegi (NF 223/5, 20/4, 120/1, 223/7, 239/10, 244/2) “sabaha kadar”

erteke tegi namāz kıılır erdi (NF 219/17, 321/9) “sabaha kadar namaz kııldırđı”

erteke tegi namāz kıılır erdim (NF 289/8) “sabaha kadar namaz kııldım”

erteke tegi on miñ ata ul h v llahu ehad sırasını oıdım (NF 289/12) “sabaha kadar on bin kere ihlas suresini okudum”

erteke tegi oyağlık ıldı (NF 317/5) “sabaha kadar uyanık kaldı”

erteke tegi  l mn n sözlerini s zleŖip yıđlaŖur erdiler (NF 437/10) “sabaha kadar ölümden bahsedip ađlaŖırlardı”

erteke tegi  r  turdum (NF 293/10) “sabaha kadar ayakta durdum”

erteke tegi Ŗabur ıldılar (NF 142/9) “sabaha kadar sabrettiler”

erteke tegi t ’at ılır (NF 186/5) “sabaha kadar ibadet eder”

erteke tegi t ’at ve ‘ib dat ılır (NF 190/14) “sabaha kadar ibadet eder”

erteke tegi t ’at ve ‘ib dat ılır erdi (NF 233/16, 321/14) “sabaha kadar ibadet ederdi”

erteke tegi y ridiler (NF 21/1) “sabaha kadar yürüdüler”

erteke tegr  ‘ib dat ve t ’at birle ke r r erdi (NF 186/3) “vaktini sabaha kadar ibadetle geçirirlerdi”

erteke teg tükel b t p  oglug bolguka (AY 685/15) “sabah gibi tamamiyle tamamlanıp parlak olacağı için”

ertelerde hem keçelerde (KKT 28/63a3=7:205) “sabahları ve akŖamları”

amd aytu ke elik hem ertelerde (KKT 35/55b/2=40:55) “sabah akŖam Rabbine Ŗ kret”

a an kim erte boldı erse (NF 104/6, 138/17, 141/16, 267/8) “sabah olduğunda”

k rk n zn  k sey rmen erte g h bir k n tolur (KE 77r19) “sabah vakti ve gün bittiğinde g zelliğinizi arzuluyorum”

men erte keçe körer (KE 86v5) “ben sabah akŖam g ruyorum”

men erte nam zına kel  bilmedim (NF 100/16) “ben sabah namazına gelemedim”

ol k ee erteke tegi naşr ibnü muħammed uğımadı (NF 191/3) “naşr ibnü muħammed o gece sabaha kadar uyumadı”

ol k ee erteke tegi yığladım (NF 416/13) “o gece sabaha kadar ağladım”

ol raħmat erteke tegi yığlayu keçti (NF 333/3) “o Raħmat‘ın gecesi sabaha kadar ağlayarak geçti”

ol tağı erteke tegi tağ başında oyağ t nedi (NF 71/7) “o da sabaha kadar dağ başında uyanık bir şekilde geceledi”

ot ‘arza kılınurlar anığ  ze erte hem k ee (KKT 35/50b3=40:46) “onlar sabah akşam ateşe sunulurlar”

‘Ömer rağiya’ll hu erte kopup tağ nam zığa bardı (KE 239v5) “Ömer radiyallahu erken kalkıp sabah namazına gitti”

sizler bu k n ab  bekrni erte nam zında k rd n zmi (NF 100/17) “siz bugün Ebu Bekir‘i sabah namazında gördünüz mi”

sizler keçer sizler olar  ze ertelerde hem tünle (KKT 34/37b2=37:137) “sizler sabahları ve akşamları onların yanından geçersiniz”

tağ erte (Yit.Sud. 1/24) “tan vakti”

tesb h kılınurlar t p erte hem k ee (KKT 31/7b2=19:11) “sabah akşam tespih edin dedi”

tünle erteke tegi t ‘at kılmağıl (NF 260/16) “geceden sabaha kadar ibadet etme”

tünle erteke tegi t ‘at kılmağdın (NF 266/15) “geceden sabaha kadar ibadet etmekten”

uyıdı erteke tegi (NF 223/5) “sabaha kadar uyudu”

yana erte tursa (K 2536) “yine sabah kalktığında”

yana  optı erte (K 6422) “sabah tekrar kalktı”

y ridiler erteke tegi (NF 20/4) “sabaha kadar yürüdüler”

zelīhā erte kêçe yusūfnuñ başını yuvar erdi (NF 359/14) “Zeliha sabah akşam Yusuf’un başını yıkardı”

2. “ertesi gün, yarın”

bir erteki ölügni tirgüzgil (KE 171r9) “ertesi gün ölüyü dirilt”

erte bu oğlum ismā‘īl birle bir dōstum bar anıñ ziyāratına barurmen (NF 213/8)

“bir dostum var, yarın oğlum İsmail ile onun ziyaretine gideceğim”

erte çıkmış zavāl vaqtında (NF 315/16) “ertesi gün meydana çıkan gün batımında”

erte inşā’a-llāhu te‘ālā ol kimerseke bergeymen (NF 138/15) “yarın Allah’ın izniyle o kişiye vereceğim”

erte keldiler erse (NF 82/2) “ertesi gün geldiklerinde”

erte ol èlgim birle hēç nēirse tuta bilmedim (NF 289/13) “ertesi gün o elimle hiçbir şey tutamadım”

erte rūzañnı bizim katımızda eftar kılğıl (NF 134/11) “yarın orucunu bizim yanımızda aç”

törtünçisi ādem oğlı erte nē kılğusı turur taķı ne kazğangusı turur anı taķı kimerse bilmez (NF 234/10)“dördüncü olarak insan oğlunun yarın ne yapacağını ne kazanacağını da kimse bilmez”

3. “erken”

erte turu (K 607) “erken kalktı”

erte turup (K 4039, 5661) “erken kalkıp”

yana erte tur (K 1506) “yine erken kalk”

4. “sonra”

erte baktılar (NF 41/14) “sonra baktılar”

ertedin oķ rahmet kılğuçimen (KE 213v20) “sonradan rahmet edeceğim”

e.cek bk. ertecek

ertecek keldi anlar üze (ME 69/3) “sabahleyin onlar üzerine geldi”

e.si

1. “sabah”

ertesi abū leheb isteyü bardı (NF 18/7) “sabah Ebu Leheb isteyerek gitti”

ertesi idrīs peygāmbar ‘as’ka bardılar (NF 367/5) “sabah İdris peygamber aleyhisselama gittiler”

ertesi kerbelāka çıktılar (KE 245v19) “sabah kerbelaya çıktılar”

ertesi mu’abbirka bardım (NF 205/16) “sabah rüya yorumcusuna gittim”

ertesi taķı rūzaķa niyyet kıldı (NF 257/1) “sabah da oruca niyet etti”

neme yawuz ertesi kōrkutmuş kişilerin (KKT 34/45b1=37:177) “korkutulanların sabahı ne kadar kötü olur”

yana ertesi aḥşamķa tegi yıǧladım (NF 416/13) “yine sabahtan akşama kadar ağladım”

2. “ertesi gün, yarın”

ertesi bayakı teg ol dervīş ḥalīfa kapuǧına kelip (NF 422/2) “ertesi gün önceki gibi derviş halife kapısına gelip”

ertesi ḳaylūla vaķtı boldı erse (NF 383/4) “ertesi gün öğle vakti olduğunda”

ertesi namāz kılip (KE 87v10) “ertesi gün namaz kılip”

3. “sabah/ertesi gün, yarın”

ertesi (NF 235/4) “sabah/ertesi gün”

ertesi bardı ol (NF 421/3) “o sabah/ertesi gün gitti”

ertesi bardılar peygāmbar ‘as ḥazratına (NF 257/8) “sabah/ertesi gün peygamber aleyhisselam katına gittiler”

ertesi cebre'îl 'as keldi (NF 333/10) “sabah/ertesi gün Cebrail aleyhisselam geldi”

ertesi fâḩıma ḩatınġa ḩurayş ḩabīlasının ḩızları ḩatunları mübārebād ḩılu kirdiler (NF 160/5) “ertesi gün/sabah Fatma'nın yanına Kureyş kabilesinin kızları kadınları mübarek olsun diyerek girdiler”

ertesi keldiler (NF 144/1) “ertesi gün/sabah geldiler”

ertesi oġlını ḩurbān ḩılmaġġa ḩaşd ḩıldı erse (NF 213/5) “sabah/ertesi gün oġlunu kurban etmeye kastettiġinde”

ertesi peygāmbār 'as ḩıdmatında olturmuş erdük (NF 413/3) “sabah/ertesi gün peygamber aleyhisselam hizmetinde oturmuştuk”

ertesi üküş endīşe ḩıldı erse (NF 213/2) “sabah/ertesi gün çok endişelendiġinde”

peygāmbār 'as ertesi köçti (NF 40/14)“peygamber aleyhisselam ertesi gün/sabah yola ḩıktı”

4. “sonra”

ertesi ḩalkġa ḩa'ām bēür erdi (KE 137v17) “daha sonra halka yemek verirdi”

ertesi yıl ḩızlık boldı (KE 92v15) “ertesi yıl kıtlık oldu”

erte bk. erte, irt

1. “sabah”

alkış bēriñler tañrıġa ol vaġtda kim kēçeler siler ol vaġtda erteke tēger siler (TIEM 73 II 294r/9=030/017) “sabaha ve akşama ulaştığımız saatlerde tanrıya övgüde bulunun”

anlarġa rüzīleri anıñ içinde erte taġı kēçe (TIEM 73 I 226v/5=019/062) “orada sabah akşam, onlara rızıklar vardır”

arıġlanlar anı erte taġı kēçe (TIEM 73 II 376v/6=048/009) “sabah akşam onu tespih edin”

erte aşın bërdi aña (ME 104/8) “sabah ona yemeğini verdi”

erte aşın yëdi (ME 191/3) “sabah yemeğini yedi”

erte bolsa (NF 322/3) “sabah olunca”

erte èr bardı yā keldi (ME 149/7) “sabah erken gitti ya da geldi”

erte èr keldi aña (ME 125/4) “sabah ona erken geldi”

erte içküsün içdi (ME 129/6) “sabah içeceğini içti”

erte keçe (TIEM 73 I 131r/8=007/205) “sabah akşam”

erte kèçe (TIEM 73 II 262v/6=025/005) “sabah akşam”

erte kèçe namāzın muķīm buzar (MM 154/3) “sabah ve yatsı namazını bozar”

erte kòpuğlular bolup (TIEM 73 II 418r/1=068/017) “sabah kalkanlar olarak”

erte sülelim (Ong.7) “sabah ordu çıkaralım”

erte uykusı (ME 168/4) “sabah uykusu”

erte uykusın uyudı (ME 168/3) “sabah uykusunu uyudu”

erte uyudı (ME 168/3) “sabah uyudu”

ertege kaldı et (ME 35/3) “et sabaha kaldı”

ikinti kün beş yëgirmike tañda erte samtso açarı etözün kizlediler bekleidiler (TEZ 1122) “ikinci gün ayın on beşinde tan vaktinde, erkenden Samtso açarının vücudunu gömdüler ve üstünü sağlamaştırdılar”

men erte namāzınğa kelmedim (NF 100/15) “ben sabah namazına gelmedim”

namāz kılğıl kèçede taķı ertede (TIEM 73 I 42r/7=003/041) “sabah akşam namaz kıl”

oķırlar idilerini erte birle taķı kèçe birle (TIEM 73 I 216v/7=018/028) “Rablerine sabah akşam dua ederler”

ol uğurda kim erte birle keldiñ (TIEM 73 I 49v/9=003/121) “o uğurda sabah vakti geldin”

ot ‘arza kılnurlar anıñ üze érte taqı kèçe (TIEM 73 II 345v/3=040/046) “onlar sabah akşam ateşe sunulurlar”

siler keçer siler anlar üze érte kèçe (TIEM 73 II 328r/4=037/137) “sizler sabah akşam onların yanından geçersiniz”

silerke anıñ içinde körk ol ançada kèçeke kirürsiler taqı ançada érteke çıkarsiler (TIEM 73 I 196r/6=016/006) “sizler için orada akşama ulaşır, sabaha erişirken güzellikler vardır”

tesbīh kılgıl idıñ ögdüsi birle kèçe taqı érte (TIEM 73 II 345r/6=040/055) “sabah akşam rabbini överek tesbih et”

tesbīh kıılımlar érte taqı kèçe (TIEM 73 I 223v/4=019/011) “sabah akşam tesbih edin”

tesbīh kıılımlar érte ve kèçe (TIEM 73 II 308v/3=033/042) “sabah akşam tesbih edin”

tutti anlarını érte amrulmuş kıın (TIEM 73 II 391v/2=054/038) “sabah onları alıştıkları ceza yakaladı”

ündeştiler érte birle (TIEM 73 II 418r/3=068/021) “sabahleyin bağıştılar”

yād kılnur anı anıñ içinde érte taqı kèçe (TIEM 73 II 258v/7=024/036) “onu sabah akşam tesbih eder”

2. “ertesı gün, yarın”

aymağıl oq nerseni men kıldaçımen tēp anı érte (TIEM 73 I 216v/1=018/023) “hiçbir şey için “ben onu yarın yapacağım” deme”

bilmez et’öz negü kızgıngusını érte (TIEM 73 II 301r/1=031/034) “insan yarın ne kazanacağını bilemez”

biziñ birle érte yēsün içsün taqı oynasun (TIEM 73 I 174r/4=012/012) “yarın bizimle birlikte yesin içsin oynasın”

érte tañrı te’ālādın maña kökdin habar kelse (NF 82/1) “yarın Tanrı tealadan bana gökten haber gelse”

3. “erken”

erte bardılar (TIEM 73 II 418r/5=068/025) “erkenden gittiler”

ê.cek bk. ertecek

ertecek keldi anıñ üze (ME 111/2) “sabahleyin onun üzerine geldi”

ertecek yürüdi (ME 149/7) “sabahleyin yürüdü”

ê.ken

erteken tartmış têtir (Huan.5 1021/23) “erkenden tartmıştır”

ertele- bk. értele-, irtele-

1. “sabahlamak”

bu kün ertelegenim mundağ erdi (NF 147/16) “bugün bu şekilde sabahladım”

bu kün neteg ertelediñ (NF 147/3) “bugün nasıl sabahladın”

qayu mu'min ve muvañhid ertelese (NF 390/13) “hangi iman eden ve inanan sabahlasa”

üküş yazuq birle erteledim (NF 147/4) “birçok günah ile sabahladım”

2. “erken başlamak”

er işka erteledi (D 159/138) “adam işe erken başladı”

értele- bk. ertele-, irtele-

érteleñ tarıñıñızlarqa (TIEM 73 II 418r/3=068/022) “ürünleriniz için erken davranın”

ertelet-

erteletsün seni tañrı edgülük birle (ME 69/3) “Tanrı seni iyilikle sabahlatsın”

felâq

sıñınurmen felâq tamusı tañrı birle saña (TIEM 73 II 450r/3=113/001) “sabahın Tanrısına sığınırım”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

sūretü'l-felaḳ (TIEM 73 II 113, HKT 113) ÖA

fürūḡ

niteḡ kim kitti irse kūn fürūḡı (HŞ 30/18) “güneş ışığı nasıl gittiyse”

gebr

ol gebrler ka'be tegresinde ṭavāf kıılır erdiler (KE 203v1) “o ateşperestler kabe çevresini tavaf ederlerdi”

gebrlik

miñ yēti yüz gebrlik milletini anıñ milleti yoḡ eter (KE 184r14) “bin yedi yüz ateşperestlik onun milletini yok eder”

ḡarārat

ḡaçan kim otuñ ḡarāratı taḡı isigliki zā'il boldı erse (NF 218/4) “ateşin harareti ve sıcaklığı sona erdiğinde”

ol 'ābidke hēç künnüñ ḡarāratı tegmez erdi (NF 372/11) “o ibadet edene hiç güneşin sıcaklığı değmezdi”

ḡarluḡ

tutti olarnı ḡarluḡ ara inmiş 'azāb (KKT 35/82b3=41:17) “inen azabın ateşi onları yakaladı”

hilāl

közi yaşlıḡ halka başlıḡ kaddı hilāl (DH II/2) “gözü yaşlı halka yaralı boyu hilal”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

hilāl bin nāfi' (KE 247r17) ÖA

ḡunnas

ant iḡer mēn ḡunnas yulduzlar birle yoruḡlı küneş yulduzlar birle (TIEM 73 II 436v/8=081/015) “o beş yıldız üzerine, hareket eden güneş ve yıldızlar üzerine ant iḡerim”

hürşed bk. hürşid

ayā hürşēd teg ‘ālam çirāğı (MN 153) “ey güneş gibi alemin kandili”

hürşid bk. hürşed

ol hürşid-i manzur (HŞ 91/5) “o görülen güneş”

ılığ bk. ılığ

ılığ (D 26/12) “ılık”

ılığ suw (D 44/30) “ılık su”

ılıktur-

yene bo nom erdinig nomlamış yir tayçu kılmış yir orunug kişi ylık ud eşgekde ulatı tınlıglar tepgülük satgaguluk kıg yam arıgsız üze ılıkturguluk ermez (AY 341/24) “yine bu dharma cevherinin hükmettiği yerdeki insan, at, inek, eşek tüm canlıları vurmaya, aşmaya, gübre ve pisliğe alıştırmak gerekmez”

ısığ bk. ısıq, ıssıq, isig, issi, issig, issü

1. “sıcak, sıcaklık”

havā ğayet ısığ erdi (KE 242v2) “hava çok sıcaktı”

havā ısığındın helāk bolğay tēp (KE 165r2) “havanın sıcaklığından helak olacak diye”

ısığ erdi (KE 218r4) “sıcaktı”

ısığ havāda belķisğa keldi (KE 147v7) “sıcak havada belkısısa geldi”

ısığ kumda yalıñ adağ kavdılar (KE 69v8) “sıcak kumda yalın ayak sürdüler”

ısığ sudın çıkmış dēg (KE 210v6) “sıcak sudan çıkmış gibi”

ısığların örtenmiş temirliğ kızartmış (Mayt. 68/22) “ateşle yanmış demirli, kızartmış”

kisrānı ısığ suwda buldı (KE 231v7) “Kisra’yı sıcak suda buldu”

kün ısığı bir sâ’atda tejiz tüpi ıurıdı (KE 115v13) “güneşin sıcağından denizin dibi bir saatte kurudu”

kün ısığı yılanlarğa tegdi (KE 112v12) “güneşin sıcağı yılanlara kadar ulaştı”

kün ısığığa ıākāt tutmaz boldılar (KE 118v15) “güneşin sıcağına dayanamaz oldular”

kün ısığında tüş ıaķı kün tüşdi (KE 147r8) “öğle vakti gündüzün sıcağında güneş değdi”

kündüzler gāyet ısığ bolur (KE 208r12) “gündüzler gayet sıcak olur”

mevlī ta’ālā ısığ yel ııdı (KE 114r21) “Mevla teala sıcak yel gönderdi”

ot ısığı mundağ kıldı (KE 33r17) “ateşin sıcaklığı bu hale getirdi”

teñ bolmas közsüz taķı közlüg taķı ıarañkuluķlar taķı yaruķ taķı kölige taķı ısığ yil (HKT 417a/6=35/19) “gören ile görmeyen, karanlık ile aydınlık, gölge ile sıcak yel aynı olmaz”

2. “can, vücut”

ısığ tendin cānnı alğay (DH XL/3) “sıcak tenden canı alacak”

3. “sevimli”

mundağ ısığ yüzlüg oğlan körmüşim yok (KE 184v19) “böyle sevimli yüzlü çocuk görmüşlüğüm yok”

ı.lıķ

altun zencirge ısığlık havāda kerilgü turur (KE 113v11) “altın zincir sıcak havada gerilir”

ı.raķ

meniñ içimdeki ot sizin otuñuzdın ısığraķ turur (KE 41r16) “benim içimdeki ateş sizin ateşinizden sıcaktır”

ısıķ bk. ısıĝ, ıssıĝ, isig, issi, issig, issü

kün tuş bolĝanda ısıķ boldı (KE 220v17) “güneş vurduĝunda sıcak oldu”

ornı taķı ısıķ erdi (KE 216v19) “yeri de sıcaktı”

ısıķ-

könül ısıķdı (KE 77r2) “gönlü ısındı”

ısın- bk. isin-

1. “ısınmak”

anın içinde ısınĝu bar taķı asıĝlar (HKT 257b/7=16/5) “orada ısınmanız için ve faydalı bir şeyler vardır”

havā ısındı (KE 112v11) “hava ısındı”

ısınmadım bir ol faşlı otında (HŞ 113/9) “o ateşin bir bölümünde ısınmadım”

2. “alışmak, alıştırmak/sevmek”

aņa ısındım (KE 109v10) “ona ısındım”

berü kel tapuĝ kıll köñül bir ısın (K 106) “beri gel, hizmet et, gönül ver, ısın”

ısındı atlar uş sürsek bolur mu (HŞ 70/1) “atlar ısındıĝına göre sürelim mi”

it ādemĝa ısındı (KE 13r16) “köpek Adem’e ısındı”

körer kim ĝusrav ol işde ısındı (HŞ XLII/25) “Hüsrev’in o işe ısındıĝını görür”

maclis ısındı (MN 49) “meclis ısındı”

oķıyu hoş ĝazel meclis ısınıp (HŞ 188/17) “hoş ĝazel okuyarak meclis ısınıp”

ısıtıl- bk. ıstıl-, isitil-

ķaçan kim tamuĝ ısıtılsa (TIEM 73 II 436v/7=081/012) “cehennem yakıldıĝında”

ķaçan tenizler ısıtılsa (TIEM 73 II 436v/5=081/006) “denizler kaynatıldıĝında”

ısıtma bk. isitme

beşinçi ısıtma erdi (KE 130v13) “beşincisi sıtma idi”

ısıtmak

ısıtmakı yok (NF 167/2) “ateşi yok”

ıssıg bk. ısıg, ısıq, isig, issi, issig, issü

havā ıssıg bolsa (KE 183v13) “hava sıcak olduğunda”

havā ıssıg erdi (KE 190r19) “hava sıcaktı”

ıssıg etmek zāhir boldı (KE 155r15) “sıcak ekmek ortaya çıktı”

ıssıg sawukdın saqlayu teg (KE 175r13) “sıcak ve soğuktan saklar gibi”

ķamuđ arķıř halkı ıssıg āftābda, muřtafā köligede (KE 188v15) “bütün kervan halkı sıcak güneş altında, mustafa ise gölgede”

ıstıl- bk. ıstıl-, isitil-

ol kün kim ıstılur anıj üze tamuğ otı içre (KKT 29/26a2=9:35) “o gün onların üzerlerine cehennem ateşi kızdırılır”

ışna- bk. yaşına-, yaşna-, yışna-

yüzüñde ışnayur davlat niřānı (MN 141) “yüzünde mutluluk izi parlar”

ışu- bk. yaşı-, yaşu-, yışı-

ėkki yėgirmınç yaruķ ışuğma burhanlar (HAM 5/15) “on ikincisi parlak aydınlattıcı burkanlar”

ihrāk

şevk ihrākı (DH XXVI/4) “şevk ateşi”

imik

imik kün (D 49/34) “ılık gün”

irte bk. erte, erte

1. “sabah”

anlarğa rüzīleri anıj içinde irtede taķı kiçede (HKT 298a/6=19/62) “orada sabah akşam, onlara rızıklar vardır”

arığlan anı, irtede tağı kiçede (HKT 404a/8=33/42) “sabah akşam tespih edin”

arığlasanız irtede tağı kiçe (HKT 488b/8=48/9) “sabah akşam tespih etseniz”

arığlık tanrığa ol vaqtın kim kiçege kirürsüz tağı ol vaqtın kim irtede kirürsüz (HKT 387a/1=30/17) “sabaha ve akşama ulaştığınız saatlerde tanrıyı tespih edin”

buyur şebdizni kiltürsünler irtede (HŞ 39/7) “emret sabah Şebdiz’i getirsinler”

ğaribni irtede aħşam sorgülügdür (DH XLIII/35) “ğaribi sabah akşam sormuştur”

ħaķīkat üze siz keçersiz anlar üze, irtede vaqtınğa kirigli, tağı tünle (HKT 430b/4=37/137) “siz sabah ve akşam vaktine girince onların yanından geçiyorsunuz”

her irtede kiçe künde iki nevbet (HŞ 145/37) “sabah akşam günde iki nöbet”

irtede (D 74/62) “sabahın erken saati”

irtede aħşam körüşken (DH XII/17) “sabah akşam görüşen”

irtede kiçe her kün (HŞ 166/29) “sabah akşam her gün”

irtede yörimeki bir ay tağı kiçe yörimeki bir ay (HKT 410a/1=34/12) “sabah gidişi bir ay, akşam gidişi bir ay”

irtede tağı kiçede (HKT 345a/7=25/5) “sabahları akşamları”

irtede kirigli bolup (HKT 542b/3=68/17) “sabah kalkanlar olarak”

irtelerde tağı kiçelerde (HKT 241b/7=13/15) “sabahları akşamları”

ışittim tünle irtede ursa yol āh (HŞ LXIV/25) “sabah akşam ah ettiğini işittim”

keldi anlarğa, irtede, kın tölengen (HKT 507a/8=54/38) “sabah onlara sürekli azap geldi”

ketür bizge irtede aşımuznu (HKT 289a/1=18/62) “bize sabah yemeğimizi getir”

ķıķrıştılar irtede kirigli bolup (HKT 542b/5=68/21) “sabaha girdiklerinde bağrıştılar”

kiçe irtede atasının katında (HŞ 43/7) “sabah akşam atasının katında”

namāz kılğıl kiçe tağı irtede (HKT 52b/5=3/41) “sabah akşam namaz kıl”

ol vaqtın kim irtede birle keldiñ (HKT 63b/3=3/121) “o zaman sabah vakti geldin”

ot, ‘arza kılınurlar anıñ üze irtede tağı kiçe (HKT 451a/5=40/46) “onlar sabah akşam ateşe sunulurlar”

sen yürürde irtede hem kiç (HŞ 225/19) “sen sabah akşam yürürken”

tesbīh kılğıl idinñniñ ögmeki birle, kiçe birle tağı irtede birle (HKT 452a/2=40/55)
“sabah akşam rabbini överek tesbih et”

tesbīh kılğıl yā namāz, irtede tağı zevāldin soñ (HKT 294a/9=19/11) “namazlarda sabah ve akşam tesbih edin”

tesbīh kılğıl anıñ içinde irtelerde tağı kiçelerde (HKT 340a/8=24/36) “onu sabah akşam tesbih eder”

ündeyürler anlarınñ İdisini irtede birle tağı kiçe birle (HKT 129b/3=6/52) “sabah akşam rablerini anarlar”

ündeyürler idisini irtede birle tağı kiçe birle (HKT 285a/1=18/28) “Rablerine sabah akşam dua ederler”

2. “yarın”

aymağıl nirsege men kılğanmen anı, irtede (HKT 284b/2=18/23) “hiçbir şey için “ben onu yarın yapacağım” deme”

başsun ten, neñ keçürdi irtede (HKT 524b/9=59/18) “insan yarın için ne hazırladığına baksın”

bilmez bir ten, neni kılğanur irtede (HKT 395b/2=31/34) “insan yarın ne kazanacağını bilemez”

irtede meyve yimek içinde kiñlik kılalıñ tağı oynağılıñ (HKT 227b/2=12/12)
“yarın bol bol yiyelim, oynayalım”

irte tahta (Mayt. 92/4) “yarın sabah”

3. “erken”

irte keliñ ekiniñiz üze (HKT 542b/22=68/22) “ürünleriniz için erken gelin”

seherlerde irte turup (DH XXVII/10) “seherlerde erken kalkıp”

i.si

yawuz boldı qorqutulmışlar irtesi (HKT 431b/8=37/177) “korkutulanların sabahı kötü oldu”

irtele- bk. ertele-, értele-

irtelediler ökünç bolup (HKT 357b/7=26/157) “pişman olup sabahladılar”

irtelediler sarāyları içinde çođđanlar (HKT 155b/7=7/78) “yurtlarında yere yıđđılanlar sabahladılar”

irtelegenler (HKT 255b/4=15/66) “sabahlayanlar”

irtelemek vağtında tağı kiçelerde (HKT 170b/5=7/205) “sabahlama vakitlerinde ve akşamlarda”

tuttı anlarını şatığ ün, irtelegenleri hālda (HKT 256a/7=15/83) “onları sabahın ilk saatlerinde şiddetli bir ses yakaladı”

is-

öçürmekli ismekli (AY 588/12) “söndürmek yakmak”

isi-

1. “ısınmak”

isigli soğığlı ara bir ülüğ (K 4629) “kışmeti arada sıcak arada soğuk şeylerdir”

mün isidi (D 556/458) “çorba ısındı”

temür isidi (D 556/458) “demir kızdı”

2. “alışmak”

ara sözke tumlir arala isir (K 5865) “sözlerden arada soğur arada ısınır”

isig bk. ısığ, ısıq, ıssığ, issi, issig, issü

1. “sıcak”

andın soñ haq̄ikat üze anlarğa, anıñ üze qarışturmaq isig suwdın (HKT 428a/5=37/67)“ondan sonra onlar için onun üzerine sıcak su karıştırılır”

andın soñ tökün başı üze, isig suwnıñ kınındın (HKT 475a/3=44/48) “ondan sonra sıcak su azabını başından aşağıya dökün”

anıñ arasında ol oq pışmış yağlıq etin isig isig yidürser (Ui. III, T. I. D. S.9/1 önt.) “onun arasında o bışmış yağlı etini sıcak sıcak yedirse”

anıñ içinde ne isig bolğaysen (TIEM 73 I 234r/8=020/119) “onun içinde sıcaklamayacaksın”

anıñ isigin körsün (KE 246v1) “onun sıcaklığını görsün”

anlarğa içgü isig suwdın (HKT 200b/5=10/4) “onlar için sıcak sudan içki vardır”

anlarğa içgü nirse, isig suwdın taqı iglig kın (HKT 132a/2=6/70) “onlar için sıcak sudan bir içki ve yıkıcı bir azap vardır”

anlarğa anıñ içinde isig ot (TIEM 73 II 241v/1=021/100) “onlar için orada sıcak ateş vardır”

anlarğa içgü ol isig çoqrar otdın (TIEM 73 I 153r/9=010/004) “onlar için sıcak kaynar ateşten içecek vardır”

anlarğa içgü turur isig suwdın (TIEM 73 I 101v/6=006/070)“onlar için sıcak sudan içki vardır”

antağ oğrı boltı ol oq tınlıqlarınñ isig qanların içtim (Mayt. 33/54) “öyle bir an geldi ki o canlıların sıcak kanlarını içtim”

balık suvıntın adırılıp isig kumda agınamış teg yirte agınayu (AY 626/12) “balık suyundan çıkıp sıcak kumda debelenmiş gibi yerde yuvarlanarak”

barmañ isig içinde (HKT 192b/8=9/81) “bu sıcakta gitmeyin”

barsnıñ irbizniñ manunıñ arslannıñ bõriniñ tilküniñ aşu erser yalañuz yintem isig et kan erür (AY 610/16) “parsın, pelenkin, yabani kedinin, arslanın, kurdun, tilkinin yiyeceğı ise tamamen sıcak et ve kandır”

başlarınıñ üstünindin isig suw (HKT 321b/1=22/19) “başlarının üstünden sıcak su dökülecektir”

bizler bu isigde munça emgek tartıp (NF 408/14) “bizler bu sıcakta bunca eziyet çekip”

bu isig havāda (NF 408/12) “bu sıcak havada”

bu tatınlar anı isig örteyür suwdın tamuluqlarnıñ iriñi kanları (TIEM 73 II 333v/4=038/057) “sıcak kaynar sudan cehennemliklerin irinlerinden kanlarından tadın”

bu, tatsunlar anı, isig suw tağı tamuğluqlardın aqğan (HKT 436a/3=38/57) “sıcak sudan ve cehennemliklerden akanlardan tatsınlar”

buldı anı batar isig bulak içinde (TIEM 73 I 221r/7=018/086) “onu sıcak çeşme içinde batar buldu”

buldı anı batar isig çeşme içinde (HKT 291a/3=18/86) “onu sıcak çeşme içinde batar buldu”

çıkmañlar isig içinde (KKT 29/58b2=9:81;TIEM 73 I 147v/4=009/081) “bu sıcakta çıkmayın”

eger bolsa yalğan tutuğlılardın azığlılar anar içgü turur isig kaynar suwdın y(E)me tamuğa kigürmek (TIEM 73 II 513b/8=056/091) “yalancılardan,sapkınlardan olursa içecekleri sıcak sudandır ve cehennemde atılmaktır”

eger bolsa yalğanga nisbet kılğanlardın, azğunlardın; tuzğu, isig suwdın, taķı tamuğnuğ köydürmeki (HKT 513b/8=56/91) “yalancılardan,sapkınlardan olursa yiyecekleri sıcak sudandır ve cehennemde yakılmaktır”

et’özi isig bolur (Ui. Tot. 673) “canı sıcak olur”

et’özi isig üze toşup (Ui. Tot. 1107) “canını ateş ile doldurup”

ğazātķa çıkmañ bu isigde (NF 124/10) “bu sıcakta savaşa çıkmayın”

havā inen isig turur (NF 124/8) “hava çok sıcaktır”

havā isig erdi (NF 43/17, 429/10) “hava sıcaktı”

havā taķı isig erdi (NF 355/3) “hava da sıcaktı”

hevā isig munuğ otı taķı tiz (HŞ 86/1) “hava sıcak, bunun ateşi de hızlı”

içgenler anıñ üze, isig suwdın (HKT 512b/2=56/54)“onun üzerine sıcak sudan içenler”

içrülgey ol yuldın ķatığ isig ķatığ yuldın (TIEM 73 II 441v/8=088/005) “o çeşmeden çok sıcak su içirilecek”

içrülür key isig çeşmedin (HKT 572a/3=88/5) “o çeşmeden çok sıcak su içirilir”

isig (Mani. III, Nr. 35. T. M. 281 (u. 286)./1 ark.; Mayt. 103/2) “sıcak”

isig artsa terkin soğık iç öze (K 4622)“sıcaklık artarsa üzerine hemen soğuk bir şey iç”

isig aşnı ürme sen ağzıñ bile (K 4601) “sıcak yemeği ağzınla üfleme”

isig erse tumlıg yiyü tur içe (K 4628) “sıcaksa, soğuk şeyler yiyip iç”

isig işke tutğıl soğık kılma iş (K 4625) “sıcak işle uğraş, soğuk işle uğraşma”

isig kün (D 48/34) “sıcak gün”

isig nēñ (D 48/34) “sıcak şey”

isig neñ bile sen özün ķab’ı tüz (K 4624) “kendini tabiatını sıcak şeylerle donat”

isig neñ yitürgü içürgü emi (K 6014) “ilacı sıcak şeyler yedirip içirmektir”

isig ot (HKT 579b/6=101/11) “ateş sıcaktır”

isig öt tözlüg çandali (Ui. Tot. 484) “sıcak ateş esaslı çandali”

isig suw içinde andıñ soñ ot içinde qarınları toldurulurlar (HKT 453b/5=40/72)
“sıcak su içinde ondan sonra ateş içinde karınları doldurulur”

isig suw kaynamış meñizlig (HKT 475a/2=44/46) “sıcak su kaynamış gibi”

isig suw taķı tamuğluğlardın aķğan nirseni (HKT 562a/7=78/25) “sıcak su,
cehennemliklerden akan şeyi”

isig suwķa kirdi (ME 217/5) “sıcak suya girdi”

isig tumlıg (K 2961) “sıcakta soğukta”

isig tumlıg uluşı teñsiz tört üdler kolusı şaşmaz (AY 412/3) “sıcak soğuk ülkesi
eşsiz dört vakit devresi şaşmaz”

isig tumlıgıg bilgü ağra anı (K 4620) “sıcağı ve soğuşu ayırmayı bilmeli”

isig tumlıgıg hem kuruğ ya ölüg yaraştırdı (K 3726) “hem sıcağı soğuşu hem de
kuru ile yaşı yaraştırdı”

isig tumluğ (Mayt. 88/11) “sıcak soğuk”

isig tumluğ üze (Huan.5 1952) “sıcak soğuk üzerine”

isig üdnüñ ülüşü ol bişinç aylı altınç ay (AY 589/21) “sıcak zamanın parçası o
beşinci ay altıncı ay”

isig yağlıg aş içgüg (AY 591/18) “sıcak, yağlı yiyeceğı, içeceğı”

isig yaşı tökülti (AY 577/4) “sıcak yaşı döküldü”

isigin kuruğun anı yandru bas (K 4627) “sıcak ve kuru şeylerle onları karşıla”

isigke erir terk soğukķa tonar (K 3395) “sıcakta hemen erir, soğukta donar”

isigte tumlıgta (Huan.5 380/10) “sıcakta soğukta”

kaçan kim havā atıg isig boldı erse (NF 429/14) “hava ok sıcak olduğunda”

karaza kedmiş tınl(1)đlar isig ozlerin ıdalayurlar (Ui. III, T. III, M. 84-27/1 ark.)

“karaza giymiş canlılar canlarını feda ederler”

aynar isig suw aynamağı teg (TIEM 73 II 364r/4=044/046) “kaynar sıcak su kaynamış gibi”

aynar isig suw teg (KKT 36/86a1=44:46) “kaynar sıcak su gibi”

ıldı sizge knlekler sağlayur sizni isigdin (HKT 265b/2=16/81) “sizi sıcaktan koruyan gmlekler yarattı”

ıldı sizlerke knlekler kim kdezr sizlerni isigdin (KKT 30/74a3=16:81) “sizleri sıcaktan korıyan gmlekler yarattı”

knrgli isig yil yiltirmez (Mani. III, Nr. 32. T. M. 278/6 nt.) “ısıtan, sıcak yel esmez”

kr bir yaman isig havāyı (Hş 50/28) “kt sıcak havayı bir gr”

kyer otđa isig (HKT 572a/3=88/4) “kızgın ateşte yanar”

kyer tmek isig bolsa tenrı (Hş XXXV/34) “oağı sıcak olsa ekmek pişer”

kygen ot tağı isig suw tağı klige iinde ara ttndin (HKT 512a/4=56/42) “yanan ateş, sıcak su, kara dumandan bir glgede”

kyrgli isig aşıg (AY 591/17) “pişirilen sıcak yemeği”

kzintin ağmış isig (Ui. III, T. III, TV.86/6 nt.) “gznden akmış sıcak”

uruğ tumlıg artsa isig l anut (K 4626) “kuruluk, soğukluk artarsa sıcak, sulu şeyler hazırla”

utulđay başları stnidin isig suw (TIEM 73 II 243r/3=022/019) “başlarının stnden sıcak su dklecek”

kn isig (KE 232r17) “gneş sıcak”

kün tenri yaruķı isigi ingey seniņ ķanatıñın küyürgey örtengeysen (Mani. III, Nr. 8, VIII. T. M. 423d./2 ark.) “güneş tanrının ışığı, sıcaklığı incek, senin kanadını yakacak yanacaksın”

nefsini isig taş üze köydürür erken (NF 316/2) “nefsini sıcak taş ile yakarken”

ol buryukı bo yarlıgıg eşidip közinte isig yaşı tökülü busuşlug kadgulugin yıglayu (AY 624/9) “o buyruğu, emri işidip gözünden sıcak yaşı dökülerek üzüntü ve kaygı ile ağlayarak”

ol isig sūwug tumlugka yeñşürdi (D 618/513) “o, sıcak suyu soğuk suya kattı”

ol ķaynar isig suw içre yana ot içre isingeyler (KKT 35/65a2=40:72) “o kaynar sıcak su içinde yine ateş içinde yanacaklar”

ol nirse meñizlig kim ol cāvidāne ot içinde taķı içrıldiler isig suwnı kesti bağarsuķlarını (HKT 485b/4=47/15) “ateş içinde sonsuz kalanlar bağırsaklarını parçalayan sıcak sudan içirilen kimseler gibidir”

ol ot turur isig (TIEM 73 II 448v/1=101/011) “o ateş sıcaktır”

ol ödte kindikte isig öt tözlüg çandali öt tımırıg ayini keyikniñ közi teg tep tegirmi tamır belgürer (Ui. Tot. 356) “o zaman göbekteki sıcak, ateş temelli çandali ateşi damarları ayini geyiğin gözü gibi tamamen damar görünür”

ol vaķtın kim ķoyarsız tonlarıñızın öyleg isigindin (HKT 343a/3=24/58) “öyle sıcağından elbiselerinizi çıkardığımız an”

ot birle kayınturmuş isig suvug yüz sekiz kata arvap çopunta kodup (AY 478/3) “ateşte kaynatılmış sıcak suyu yüz sekiz kere Arvap Çopu’nda bırakıp”

ödleķ isiginde yörüdi (ME 171/6) “ögle sıcağında yürüdü”

öyle isiginde yörüdi (ME 76/5) “ögle sıcağında yürüdü”

per̄iler atasını yarattuķ anı aşnudın, ķatıg isig, yitiģ otdın (HKT 253b/7=15/27) “cinlerin atasını önceden şiddetli sıcak ateşten yarattık”

semūm isti hem aņsız bir isig tiz (HŞ 228/39) “ansızın bir sıcak samyeli estı”

silerni isigdin iç tonlar küstezür (TIEM 73 I 202r/3=016/081) “sizleri sıcaktan koruyan elbiseler yarattı”

siziñde adrılmaklıg isig kız içinte (Mayt. 90/30) “sizden ayrılmanın sıcak ateşi içinde”

soğık artar erse isigin tüze (K 4622) “soğuk artarsa sıcakla değıştirmeli”

sogık isig tolu yarım belgüleri üze (Huan.5 1735) “sıcak soğuk yarım tam izleri üzerine”

sürtündi isig suwda (ME 177/5) “sıcak suda süründü”

taduñ tumlıg erse isigin küçe (K 4628) “doğan soğuksa, onu sıcakla güçlendir”

tamuğ isigi bu isigdin katıgrak turur (NF 124/10) “cehennem sıcağı bu sıcaktan daha şiddetlidir”

tamuğ otı katıgrak, isig yanındın (HKT 192b/9=9/81) “cehennem ateşi o sıcaktan daha şiddetlidir”

tamuğ otı katıgrak ol isigin (TIEM 73 I 147v/5=009/081) “cehennem ateşi o sıcaktan daha şiddetlidir”

tamuğ otı keç isig (KKT 29/58b2=9:81) “cehennem ateşi daha sıcaktır”

tamüz isiginde (NF 315/16) “temmuz sıcağında”

teziginür anıñ arasında tağı isiglig haddına tegmiş isig suw arasında (HKT 509b/6=55/44) “sıcaklık sınırını aşmış sıcak su arasında gezinir”

tüş isiginde yöridi (ME 171/6) “ögle sıcağında yürüdü”

ulayu saķınıp iki közintin isig (Ui. III, T. III, TV.86/4 önt.) “öyle düşünüp iki gözünden sıcak”

üçünçi bu kün toğsa yirke isig (K 829) “üçüncüsü bu güneş doğunca yer ısınır”

yana çınok anlarķa anıñ üze kın bolğay isig kaynayurdın (TIEM 73 II 326r/6=037/067) “yine onlar için onun üzerine sıcak kaynar sudan ceza vardır”

2. “ateş”

bu isig igligke yalgağı vu ol (Yit. Sud. 27/1) “bu ateş hastalığı için tedavi edici bir muskadır”

isig tözlüg sarıg ig (AY 591/14) “sıcak asıllı sarı hastalık”

neñ isig ig tegmekey (Ui. II, T III M. 225 32/4) “hiçbir ateş hastalığı değmeyecek”

sarıg tözlüg isig ig (AY 592/8) “sarı asıllı ateş hastalığı”

sekiz törlüg isig öz yöründekin bilmek (AY 596/17) “sekiz türlü ateş ilacını bilmek”

sekiz törlüg isig öz yöründekin bilmek ukmak edremig anşız ked bilmiş erti (AY 585/11) “sekiz türlü ateş ilacını bilmek anlamak erdemini ayırmadan tamamen öğrenmişti”

sekiz törlüg isig öz yöründekin bilmek ukmak edremig anşız ked ukmuş erser (AY 586/17) “sekiz türlü ateş ilacını bilmek anlamak erdemini ayırmadan tamamen anlamış ise”

yağımız tegre oçuk teg erdi, biz isig ertimiz (BT.1-G/1) “düşmanımız etrafımızda ocak gibi idi, biz ateş gibiydik”

3. “can, vücut”

adağ ülindın yoğaru isig tözi barmağ üze (Ui. Tot. 267) “ayak tabanından yukarıya canı çıkmak üzerine”

adın kişiniñ isig özlerin ölürser (Mayt. 80/2) “başka birinin canını alsa”

adınağunuñ isig özin üzüp (Ui. II, T II Y. 48/29) “başkalarının canını alıp”

adınağunuñ isig özlerinte adırtım erser (Ui. II, T II Y. 48/31) “başkalarını canlarından ayırdığımda”

adınlarğa isig öziñe ada tuda kelürmezler (Ui. III, T. III, M. 84-27/2 ark.) “başkalarının canına tehlike getirmezler”

adınların ed t(a)var üzeki isig özin üzüp (Ui. II, T II Y. 48/4) “başkalarının malını mülkünü ve canını alıp”

amrağ isig özin üzgil (Ui. III, T. III, M. 84-25/5 önt.) “sevgili canını al”

amrağ oğulumnu isig öziğe ada tuda tegürmegil (Ui. III, T. II, S.89/20 önt.) “sevgili çocuğumun canına tehlike getirme”

amrağ isig özin üzüp (ETŞ 18/3) “sevgili canını alıp”

amtı biz isig özümüzdin berü umug inag tutup (AY 132a/18) “şimdi biz canımızdan umutlanıp”

amtı bizi isig özümüzke edgü köñül turğurup umuğ inag bolğıl (Ui. IV A 59) “şimdi bizim canımız için gönlünde iyi şeyler besleyip umutlu ve inançlı ol”

amtı men isig özümüzdin berü inanur (AY 159/4) “şimdi ben canımızdan umutlanırım”

añilki teñri burkannı isig özin satağ yuluğ birip (Mayt. 1/49) “en başta tanrı burkanın canını feda edip”

antağ oğrı boltı isig özlerinte öñi ödürdüm (Mayt. 33/50) “öyle bir an geldi ki canlarını aldım”

atların yañaların altunların kümüşlerin edlerin tavarların erdinilerin yinçülerin kentlerin suzakların balıkların uluşların tolp il uluşların isig özleriğe tegi titip ıdalap (AY 251/3) “atlarını, fillerini, altınlarını, gümüşlerini, mallarını, mücevherlerini, incilerini, kentlerini, köylerini, şehirlerini, ülkelerini bütün her şeylerini canlarına kadar feda edip”

ay ere kim seni isig öz alımçılarını (AY 9/16) “ey sen, senin canını alacaklar kim”

ay inim alp titgülük tavar alp iş neñ inçip isig özde artmaz tip tidi (AY 611/9) “ey küçük kardeşim kahramanlık kazanmak, davar, iş gibi şeyler candan candan değerli değildir dedi”

birök sözlemesersiz muna isig özüm üzülgele turur (Ui. IV A 148) “eğer söylemezseniz işte o zaman canım çıkar”

biş yüz sığınlarğa isig öz buşı birzün (Ui. IV C 116) “beş yüz geyik için canını sadaka olarak versin”

biz kamagun amtı isig özümüzke et’özümüzke ertinü ilinmiş yapşınmışbiz (AY 611/12) “şimdi biz hepimiz canımıza vücudumuza fazlasıyla bağlanmışız”

biziñ isig özümüzni uladınız (AY 599/1) “bizim canımızı bağladınız”

bizni yağı yavlak törüde ölüüp isig özümüzni kolu turtuñ erser (AY 20/4) “bizi kötü törede öldürüp canımızı dileyip durdun ise”

bo erür kentü özleriniñ inçin meñisin tilemedin et’özlerin isig özlerin esirkememekke tayanıp serinmek paramıtıg bütürmek (AY 227/23) “kendilerinin sonsuzluğunu dilemeden vücutlarını canlarını esirgemeye dayanıp sabretmek erdemini tamamlamak budur”

bo irinç tınlıg üçün et’özüg titip monuñ isig özin ulagalı udaçı tip tidi (AY 611/5) “bu sefil canlı için vücudunu feda edip bunun canını bağlayabilmek için dedi”

bo nom erdinig isig özünüzler tite katıgılanıp küyü küzetü tutuñlar tip tutuzu yarlıkadı (AY 342/18) “bu dharma cevherini canlarınızı feda ederek, zahmet çekerek, bekleyin diye emretti”

bu adadın ozğurup biziñe isig öz buşı birgil (Ui. IV C 92) “bu tehliken kurtarıp bizim için canını sadaka eyle”

burhan kutı kösüşin meniñ isig özümke ançaķıa yilinmekim yapşınmaķım yok (Ui. III, T. II, S.89/2 önt.) “burkan kutunun arzusuyla benim canıma o şekilde bağlanmışlığım yok”

çak amtı maña ugrayu et’özümün isig özümün titgülük ıdalaguluk üd kolu soka kelti (AY 612/21) “tam da şimdi bana uğrayıp vücudumu canımı feda etmem için zaman isteyerek çıkageldi”

edin tavarın et'özin isig özin titerler ıdalayurlar (AY 206/15) “malını mülkünü vücudunu canını feda ederler”

emti biziñ isig özümüzke edgü köñül turğurup (Ui. I, T III 84, 42/27 ark.) “şimdi bizim canımıza iyi duygular besleyip”

erüş öküş keyiklerig isig özlerinte öñi kıltımız (Mayt. 78/30) “pek çok geyiğın canını aldık”

et'özlerin isig özlerin esirkememekke tayanıp (AY 225/11) “vücutlarını, canlarını esirgememeye dayanıp”

et'özlerin isig özlerin esirkememekleri üze (AY 227/16) “vücutlarını, canlarını esirgememekleri üzerine”

et'özli isig özli üzeki bodulmak yapşınmakıg yine emgetdeçilerke kor kıltaçılarka bulganmak kakımakıg basmak küçsiretmek erür (AY 226/1) “vücuda, cana tamamen bağlanmak yine eziyet edenlere zarar verenlere karışmak, vuranları yenmek, zayıflatmaktr”

etözlüg ağılıkıñızlardakı isig özlüg erdiniñizlerni oğrılayı iltgey (Ui. III, T. II, S. 89e/10 ark.) “vücut hazinelerinizdeki canlarınızı mücevherlerinizi çalarak götürcek”

etözlüg kölindeki isig özlüg añıtқыyasın uçurup (İns.Sud. 223) “vücut denizindeki canını uçurup”

et'öznüñ isig öznüñ edniñ tavarıñ ürlüksizin yokın kurugın tuyunup (AY 206/11) “vücudun, canın, mal mülkün ölümlülüğünü, yokluğunu hissedip”

ğariçantri ilig beg teg isig öz y(E)me ıdalap (Ui. III, T. II, S. 89b/2) “haricandri han gibi canını feda edip”

ikinti kentü inçin meñisin tilemedin et'özlerin isig özlerin esirkememekke tayanıp serinmek paramıtıg netegin bütürürler (AY 226/18) “ikincisi, kendi sonsuzluğunu dilemeden vücutlarını, canlarını esirgememeye dayanıp sabretmek erdemini nasıl tamamlarlar”

inçip altı yol içinteki ög kañ ka kadaş bolmış tınlıglarığ örletdim emgetdim isig özlerintin öñi adırtım erser (AY 135/17) “o şekilde altı yol içindeki ana, baba, kardeş, akraba olmuş canlıları incittim, eziyet ettim, canlarını ayırdım ise”

inçip bodısatavlar bo montag yañın kentü et’özlerin isig özleri üzeki azlanmakın tutyaklanmakın özlerini örletdeçi bulgadaçılarka (AY 226/6) “o şekilde bodısatvalar bunun gibi kendi vücutlarını, canlarını çokça arzulamakla bağlanmakla kendilerini incitip karıştıranlara”

inçip katıglanmak paramıt içinte et’özüg isig özüg esirkemedin (AY 396/9) “o şekilde zahmet çekme erdemi içinde vücudu, canı esirgemedin”

irinç y(a)rl(ı)ğ tınlarağ yarlığançsız köñülte isig özlerinte adırtım öldürdüm erser (Ui. II, T II Y. 42/15) “sefil perişan canlıları merhametsiz gönülle canlarından ayırdım öldürdüm ise”

isig öz (Ui. III, T. II, S.89/23 ark.; Ui. III, T. III, M.56-15/6 ark.; Ui. III, T. II, S. 32a Nr.35/8 önt.; Ui. IV C 6, 71) “can”

isig öz alımçılarımınñ yavlak köñülleri şesilsün tip tiyü ünümin idi üzmedin kıkıra bartım (AY 12/6) “can alanlarının kötü gönülleri çözölsün diyerek sesimi büsbütün yok etmeden bağırarak gittim”

isig öz birmiş bolayın (Ui. III, T. III, 73 (2)/10) “canımı vermiş olayım”

isig öz kórkinçına (Ui. IV C 12) “can korkusuyla”

isig öz tavrınmakın ıdmak üze ikintileyü yine isig özin adıştıt üze tutup (AY 32/6) “can aceleyle feda etmek üzerine ikinci kez yine canını dua üzerine tutup”

isig öz tutguluk yıl tıtağ kılıp (Ui. Tot. 323) “can almak için rüzgarı sebep haline getirip”

isig özi (AY 562/19) “canı”

isig özi saniçar garhka sanur (Yit. Sud. 17/5) “canı Satürn gezegenine ait sayılır”

isig özi üzölmez (AY 18/15) “canı alınmaz”

isig özi y(E)me birkerü alkinur (AY 554/19) “canı da tümüyle tükenip”

isig özin şükür garhka sanur (Yit. Sud. 17/20) “canı Venüs gezegenine ait sayılır”

isig özin tite (AY 178/14) “canını feda ederek”

isig özin üzüp adın azunka ıdıñlar (Ui. I, T III 84, 42/8 ark.) “canını alıp başka dünyaya gönderin”

isig özin üzüp adın azunka ıdıñlar (Ui. IV A 44) “canını alıp diğerk dünyaya gönderin”

isig öziñe kavmadın (AY 630/12) “canına bağlanmadan”

isig özlerin ıdalağalı sağıntılar (Mayt. 111/14) “canlarını feda etmeyi düşündüler”

isig özlerin kutgarayın (AY 669/9) “canlarını kurtarayım”

isig özlerin ozğuru yarlıkadı (Mayt. 5/17) “canlarını kurtarmayı emretti”

isig özlerin tite sermek serinmek erür (AY 227/4) “canlarını feda ederek sabretmektir”

isig özlüg korkınçında küyü küzetü tutuñlar tip yarlıkadı (AY 414/13) “can korkusundan koruyarak tutun diye buyurdu”

isig özüg et’özüg (AY 564/4) “canı vücudu”

isig özüg ħundaçılar (Ui. II, T III M. 182/36) “can alanlar”

isig özüg ħundaçılar (Ui. II, T III M. 182/14, 231/4) “can alanlar”

isig özüg tutğuluk (Ui. Tot. 298) “can almak için”

isig özüm (AY 571/16) “canım”

isig özüm üzülgeli turur (Ui. III, T. III, M. 84-5/28 ark.) “canım ayrılacaktır”

isig özüm üzülgü tuşta (ETŞ 16/49) “canımdan ayrılacağımda”

isig özümdin berü umug ınag tapıg udug kılurmen (AY 110/12) “canımdan umutlanıp hizmet ederim”

isig özümdin berü umug ınag tutup (AY 137/20) “canımdan umutlanıp”

isig özümün esirkençsizin titip ıdalap (AY 395/8) “canımı esirgemedem fedâ edip”

isig özümün ulañ (AY 633/17) “canımı bağlayın”

isig özümün ut (Ui. III, T. III, 73 (2)/2 önt.) “canımı al”

isig özümke ilinmekim yapşınmağım yok tip tidi (Ui. III, T. I, D.7/17 önt.) “canıma bağlanmışlığım yok dedi”

isig özümünñ ornağı ermez mu erdiñiz (Ui. III, T. II, S.89/16 ark.) “canımın evi değil miydiniz”

isig özümte (Ui. III, T. III, 73/10) “canımda”

isig özümüzdin berü süzük kirtgünç köñülüm üze (AY 501/6) “canımdan temiz inanmış gönlüm ile”

isig özümüznî adırma tip muntağ tiyürler (Ui. IV C 23) “canımızı bizden ayırma diye böyle söylerler”

isig özünñ mini birle tıdıp ıdalap (Ui. III, T. II, S.89/4 ark.) “canını benimle fedâ edip”

isig özünñte adrılgalı anuğ turğıl (Ui. III, T. III, M. 84-25/11 önt.) “canından ayrılmak için hazır ol”

kaçan birök isig özi üzülüp barsar (Ui. III, T. I. D. S.9/15 ark.) “ne zaman canı ayrılıp gitse”

kentü inçin meñisin tilemedin et’özlerin isig özlerin esirkememek erser (AY 226/24) “kendi rahatını, mutluluğunu dilemeden vücutlarını, canlarını esirgememek ise”

kentü inçin menşisin tilemedin et'özlerin isig özlerin esirkememek y(E)me kayu erür tip tiser (AY 226/22) “kendi rahatını, mutluluğunu dilemeden vücutlarını, canlarını esirgememek hangisidir diye sorsa”

kentü kentü isig özlerin kolurlar (AY 19/15) “kendi canlarını isterler”

kim ni üçün isig özünin ıdalayurs(e)n (Ui. III, T. I, D.7/26 önt.) “kim ve ne için canını feda ediyorsun”

kör isig öz amrağı (Ui. IV C 25) “can sevgisini gör”

kurup oğ atıp atnağı isig özinte atırtım (Ui. II, T II Y. 42/48) “kurup ok atarak bağlı olduğu canından ayırdım”

m(e)n isig özüm üçün yığlayurm(e)n (Ui. III, T. III, TV.56-10/9 önt.) “ben canım için ağlıyorum”

meniñ isig özümge ancakıya yime yilinmekim yapşınmakım yok (Ui. IV C 95) “benim canıma o şekilde bir bağlanmışlığım yok”

meniñ isig özümün saña urunçak ururm(e)n (Ui. IV A 128) “ben canımı sana tutsak olarak veriyorum”

muntağ sakınıp bodisatva oğuşluğ tavişğan katıg köñülin isig özin titgeli katıg kınığ köñül öritdi (Ui. IV D 82) “böyle düşünüp bodisatva soyundan tavşan, katı bir gönülle canını vermek için kesin karar verdi”

neçede kin ol yağıladaçı isig öz koltaçı (AY 19/21) “nice sonra o düşmanla çarpışan, can alan”

ol biş yüz sığınlar isig öz korkıncıña ögsüz bolup yirke yapşını sığıntılar (Ui. IV C 68) “o beş yüz geyik, can korkusuyla akıllarını yitirip yere yapışıp kaldılar”

ol burhanların yig nom erdini üçün isig özümün titkeli (Ui. III, T. II, S.2/9) “o burkanların iyi dharma cevheri uğruna canımı feda etmek için”

ol irinç ölümçi tınl(ı)ğ ıram yalın' u isig öziñe umuğı üzülüp (Ui. I, T III 84.13/7) “o perişan ölümlü canlı canından ümidi kesip”

ol seniñ isig öz alımçılarınıñ uğurında anın seni algalı ıdıtlar (AY 8/12) “o senin canını alanların sebebiyle onunla seni almak için feda ettiler”

ol yirteki isig öz alımçıları birle turuşur osuglug turur (AY 18/12) “o yerdeki can alıcıları ile savaşıır gibidir”

ötrü ol biçinler begi tağı nomluğ öd erig sözleyü turur erken anıñ arasında isig özi üzülüp üstün tujit teñri yiriñe bardı (Ui. IV B 18) “sonra o maymunlar beyi, dharmalı öğüt verirken, o arada canını verip, üstteki Tuşita tanrı yerine gitti”

ötrü öz et’özlerin isig özlerin ançakaya y(E)me esirkemezler (AY 227/12) “sonra kendi vücutlarını canlarını o şekilde esirgemezler”

öz isig özin ıdalayu yaraş yarap adınlarınıñ emgekin kötürü (Ui. IV A 274) “kendi canını feda etmeye hazırlanıp başkalarının zahmetini çekerek”

öz isig özümke kórkinçin muna m(e)n sini ölürürm(e)n (Ui. III, T. II, S. 32a Nr.2/5 önt.) “kendi canım için korktuğum için seni öldüreceğim”

öz isig özünüzler üçün adınlarınıñ isig özin üzmenler (Ui. IV D 36) “kendi canınız için başkalarının canını almayın”

öz konukum arasında yatdaçı isig özümte adırıtsız amrağ oğuluma kirtü saşınçl(ı)ğ atañ suvdın öt önmiş teg oğulın titgeli (Ui. III, T. II, S. 32a Nr.2/2 önt.) “kendi konuklarım arasında yatacak, canımdan ayrılmaz, sevgilimi oğluma doğru düşünceli ata suyundan ateş çıkmış gibi çocuğunu feda etmek için”

seniñ isig özünge (Ui. IV D 61) “senin canında”

sini isig özünge (Ui. III, T. II, S. 32a Nr.35/2 önt.) “seni canından ”

sizlerke isig öz bireyin amrağ meniñ isig özümün satayın (Ui. IV C 99) “sizin için canımı vereyim, sevgilimi canımı feda edeyim”

tavarnıñ isig öznüñ berksizin tayşındaçıka nomlayursiz (İns.Sud. 1004) “mal mülkün canın faniliğini mahayanaya vaaz verirsiniz”

turkaru adınlarınıñ isig özlerin üzgeli kınmaz erdi (Ui. IV C 43) “durmadan başkalarının canını almaya doymazdı”

tükel bilge teñri teñrisi burhan asankilig yolta bodisatvalar yoriginta yoriyur erken isig özin idaladı (Ui. IV C 185) “tam bilge tanrı tanrısı burkan asamkhyeya yolunda bodisatvalar izinde yürürken canını feda etti”

tünle күntüz isig özünhte artuqraq açını küyü küzedü tutduñ (Ui. IV C 81) “gece gündüz canından daha çok acıyarak koruyup gözettin”

umuğluğ mağlıg kirtülüg isig özümüz teg amraq adaşımıza (Ui. IV D 18) “ey umutlu, inançlı, gerçek, canımız gibi sevgili dostumuz”

una amtı isig özümün berü inanu (ETŞ 18/35) “işte şimdi canımdan beri inanarak”

üçünç et’özke isig özeke kavınçsız kıltaçı yig sısdu atlıg ertükteg tözüg (AY 244/23) “üçüncüsü vücuda cana ıstırap vermemeyen Yig Sısdu adlı kökü”

yarlıkänçsiz köñülin erüş öküş koyun kuzıg isig özlerinte adırdılar (Mayt. 74/57) “merhametsiz gönülle birçok koyunu kuzuyu canlarından ayırdılar”

yumgı arıg buyan edgü kılınçlıg isig öz iyin boltılar (AY 21/5) “hepsi temiz, sevaplı, iyi davranışlı canla gönüllü oldular”

4. “samimi, samimiyet/sevecen, sevimli”

anıñ ara artuqta artuq biş ajun tınılıglar öze isig amraq köñülü turur (Mayt. 33/14) “onun arasında beş dünya canlıları için sıcak, samimi duygu besler”

biz ikikü isig amraq köñülin meñileserbiz (Ui. III, T. II, S. 89-1/17 önt.) “biz ikimiz sıcak sevgili gönülle yaşarız”

isig amraq köñülin yüzleri tapa titrü körüp inçe tip tidi (Ui. IV D 29) “sıcak, sevecen gönülle yüzlerine dikkatle bakarak şöyle dedi”

isig amraq saqınçlıg (Ui. III, T. I. D. S.9/10 önt.) “sıcak samimi düşünceli”

isig kıldı tip rencime andın irür meşhür isiglik birle şir̄in (HŞ LXXII/11) “sızımlı ısıttığından ondan dolayı Şirin sıcaklığı ile bilinir”

isig söz küler yüz bile birgü neḡ (K 2405) “tatlı söz, güler yüz ile bir şey vermelidir”

isig sözledi söz tilin yaḡşı kör (K 522) “güzel, sıcak sözler söyledi, bak”

isig sözlese ḡulḡa begler tilin (K 3183) “beyler kula sıcak sözler söylerse”

isig yüzlüḡ ol kör ḡamuḡḡa sewüḡ (K 1854) “sıcak yüzlüdür, herkes için sevimlidir”

küler yüz isig söz ḡılınḡ eḡḡü tut (K 6095) “güler yüz, sıcak sözlü, iyi huylu ol”

küler yüz isig söz üle neḡ tawar (K 2408) “güler yüz, sıcak söz ile malı mülkü paylaşır”

küler yüz isig sözke tirlür tirig (K 2478) “insan güler yüz, sıcak söz etrafında toplanır”

küler yüz isig sözke yalḡuḡ isir (K 2479) “insan güler yüz, sıcak söze ısınır”

neḡ etöz sevigın ovutsuz isig sürü umaz (Mani. I, T. II D.173d./19) “hiçbir vücut sevgiyle utanmadan sıcaklık gösteremez”

seviglig yaltraḡlı isig yüzünüz en körökseyürbiz köseyürbiz (Mani. I, T. II D.173a²/8) “sevimli parlak sıcak yüzünüzü körmek istiyoruz, arzuluyoruz”

yitürmişmen isig sever amrak atayımın (AY 623/10) “sevgi dolu, sevdiğim, sevgili babamı yitirdim”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

isig mal (E 23/4) ÖA

isig kōl (D 502/403) ÖA

isig saḡun itaḡuk (IrkB.kol.) ÖA

isig yēr (Tar. K/3) ÖA

isigi (YAM Mi. 20/5, Lo. 11/2) ÖA

t(a)nuḫ isigi (YAM RH 13/17) ÖA

isigle-

er isigledi (D 155/134) “adam şiddetli sıcakta gitti”

isiglen-

ol bu ugrda barmakka isiglendi (D 149/129) “o bu nedenle gitmeye niyetlendi”

isiglig bk. isiglik

tezinür anıñ arasında taḫı isiglig ḥaddıña tegmiş isig suw arasında (HKT 509b/6=55/44) “sıcaklık sınırını aşmış, sıcak su arasında gezinir”

isiglik bk. isiglig

1. “sıcaklık”

kaçan kim otnuñ ḥarārati taḫı isigliki zā’il boldı erse (NF 218/4) “ateşin harareti ve sıcaklığı sona erdiğinde”

2. “samimiyet/sevecenlik”

isig kıldı tip rencime andın irür meşhūr isiglik birle şīrīn (HŞ LXXII/11) “sızımlı ısıttığından ondan dolayı Şirin sıcaklığı ile bilinir”

isiglik (D 87/78) “sıcaklık, sevgi ve muhabbet”

könül isigliki kerek (D 87/78) “gönül sıcaklığı gerek”

isimek

alḡu isimek tüzlüg ig aḡrıḡlarıḡ kidarzün (Ui. II, T III M. 225 45/3) “tüm ateş kökenli hastalıkları gidersin”

añ başlayu tanḡarıḡ çandali isimek tuḡurtur (Ui. Tot. 606) “ilk yemin çandali ateşini başlatır”

i.lig

bir künlüg tünlüg isimeklig kezig igig (Ui. II, T III M. 225 20/4- 44/1) “bir gündüz ve gecelik periyodik ateş hastalığı”

iki künlüg tünlüg isimeklig kezig igig (Ui. II, T III M. 225 44/2) “iki gündüz ve gecelik periyodik ateş hastalığı”

isimeklig kezig igig (Ui. II, T III M. 225 20/4) “periyodik ateş hastalığı”

nomluğ mudurluğ çandali isimeklig meñi buldurdaçı erür (Ui. Tot. 607) “dharmalı mudralı çandali ateşi sonsuza dek bulunacaktır”

tört künlüg tünlüg isimeklig kezig igig (Ui. II, T III M. 225 44/4) “dört gündüz ve gecelik periyodik ateş hastalığı”

uzadu isimaklig iglerig (Ui. II, T III M. 225 45/1) “devamlı ateş hastalığı”

üç künlüg tünlüg isimeklig kezig igig (Ui. II, T III M. 225 44/3) “üç gündüz ve gecelik periyodik ateş hastalığı”

isil-

ķaynar suw içre yana ot içinde isilgeyler (TIEM 73 II 347v/5=040/072) “kaynar su içinde yine ateş içinde yakılacaklar”

isin-

bk. ısın-

1. “ısınmak”

anıñ içinde hem isinmegeysen (KKT 31/89b1=20:119) “onun içinde ısınmayacaksın”

bu munça ısınmek azu tumlımaķ (K 4701) “bu kadar ısınmak ya da üşümeķ”

isindi (ME 152/4) “ısındı”

isindi ton birle (ME 207/8) “elbiseyle ısındı”

men kördüm ot, bolğay kim keldürgem sizke andın ħaber azu bir kesek otdın, bolğay kim isingeysizler (KKT 32/20b2=28:29) “ben ateşi gördüm, ısınmanız için size ondan bir haber ya da bir kor parçası getireceğim”

men kördüm otını, keltürgeymen silerke andın bir saw azu keltürgeymen silerke bir arguç bark/yaruğ bolğay kim isingeyiler (TIEM 73 II 274r/1=027/007) “ben ateşi gördüm, ısınasınız diye size ondan bir haber ya da bir kor parçası getireceğim”

ol künke isindi (D 110/99) “o güneşte ısındı”

ol otkā isindi (D 110/99) “o ateşte ısındı”

2. “yanmak”

kirgeyler ol isinmiş otkā (TIEM 73 II 441v/8=088/004) “kızmış ateşe girecekler”

ol kaynar isig suw içre yana ot içre isingeyler (KKT 35/65a2=40:72) “o kaynar sıcak su içinde yine ateş içinde yanacaklar”

3. “alışmak/sevmek”

bu iki kılıkka isinür kişi (K 4220) “insan bu iki davranışa ısınır”

ıraq yèrden isinü amranu èsengüleyü (HAM 22/4) “uzak yerden ısınarak severek esenleyerek”

ıraq yèrden yağuk köñlin isinü amranu èsengüleyü (HAM 17/12, 20/3, 22/1) “uzak yerden yakın gönülle ısınarak severek esenleyerek”

ıraq yèrdin yağuk köñülin isinü amranu èsengüleyü (HAM 29/1) “uzak yerden yakın gönülle ısınarak severek esenleyerek”

ıraqtan isinü amranu (HAM 17/2) “uzaktan ısınarak severek”

ıraqtan isinü amranu èsengüleyü (HAM 23/1) “uzaktan ısınarak severek esenleyerek”

iligke tapuğ kıl isingil bağır (K 1507) “hana hizmet et, ona gönülden ısın”

isinse bu yalñuğ bolur kul esir (K 2479) “insan kime ısınırsa ona kul köle olur”

isinse er at köñli eđgü bulup (K 2179) “insanın gönlü iyilik bulup ısınsa”

isinür er at terk bağırsak bolur (K 2123) “insan çabuk ısınır, gönülden bağlı olur”

isinür tapuğçı bağırsak bolur (K 2978) “hizmetkar ona ısınır, bağlı olur”

men añar isindim (D 109/99) “ben ona ısındım”

isirgen-

anıñ başı isirgendi (D 147/128) “onun başında isilik çıktı”

isiş-

isişdi nēñ (D 102/93) “nesne ısındı”

isit-

1. “ısıtmak”

isitdi anı (ME 2/2) “onu ısıttı”

isitdi kendü özin ton birle (ME 207/8) “kendini elbiseyle ısıttı”

isitti şorbanı (ME 89/8) “çorbayı ısıttı”

ol mün isitti (D 113/102) “o çorbayı ısıttı”

soğık işke tutğıl isitür qanıñ (K 4623) “soğuk şeyler kullan, kanın onları ısıtır”

2. “ateşlenmek”

er isitti (D 113/102) “adam ateşlendi”

3. “alıştırmak/sevdirmek”

buğunuğ isitti taşığ hem içig (K 1696) “içteki ve dıştaki milleti kendine ısındırdı”

er at köñli mundağ isitse alın (K 2546) “hizmette bulunanların gönlünü böyle ısındırmalı”

isitür kişi köñlin alçaq kişi (K 2295) “alçakgönüllü kişi insanların gönlünü ısındırır”

könülleri ulaştırgu isitgü (TIEM 73 I 145r/3=009/060) “gönülleri ısıtılacak olanlar için”

nelük dünyāka özni munça isittim (K 6553) “niçin dünyaya kendimi bu kadar alıştırdım”

isitil- **bk. ısıtıl-, ıstıl-**

ol kün isitilgey anıñ üze tamuğ otı (TIEM 73 I 142r/8=009/035) “o gün onların üzerine cehennem ateşi kızdırılacak”

isitme **bk. ısıtma**

ķuydı aña isitmesi (ME 21/3) “onun sıtması döküldü”

issi **bk. ısığ, ısıq, ıssıq, isig, issig, issü**

yapalıñ tandur issi irken ötmek (HŞ XXXIX/41) “ocak sıcak iken ekmek yapalım”

issig **bk. ısığ, ısıq, ıssıq, isig, issi, issü**

havā inen issig erdi (NF 123/16) “hava çok sıcaktı”

issü **bk. ısığ, ısıq, ıssıq, isig, issi, issig**

kün issüsinde yörüdi (ME 171/6) “gündüz sığağında yürüdü”

öyle issüsi (ME 76/6) “ögle sığağı”

yörüdi kün issüsinde (ME 76/5) “gündüz sığağında yürüdü”

ķamer

ķamer pāre boldı işāret bile (MM 34/1) “onun işaretiyle ay ikiye ayrıldı”

ķörķünüz kün ya ķamer (KE 77r15) “görünüşünüz güneş ya da ay”

zühre ķamer şikārimız (KE 223r20) “zühre ay avımız”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

ķamer (KE 66v14, 67v10, 67v14) ÖA

süretü'l-ķamer (TIEM 73 II 54, HKT 54) ÖA

ḳanādīl

hedāyā-yı ğufrān ḳanādīl-i nūr ilāhī arıĝ pāk ruḥıña tēĝür (MM 403/1)
“Allah’ım, verdiĝi hediyeleri ve nur kandillerini onun temiz ruhuna ulaştır”

ḳandīl

bir ḳandīl ḳıldı (KE 34r9) “bir kandil yaptı”

bu yüz ḳandilĝa bil ot yoḳsa tütmez (HŞ 172/36) “bu yüz kandil ateş yoksa tütmez, bil”

ḳandīller yerĝe tüşdi (KE 189v16) “kandiller yere düştü”

ḳutluĝ közi ḳandīllarĝa tüşdi erse (KE 189v18) “kutlu gözü kandillere deĝdiĝinde”

muḥammedniñ ḳutluĝ közi cühūdlar ḳandīlĝa tüşdi erse (KE 189v18)
“Muhammed’in kutlu gözü Yahudilerin kandiline deĝdiĝinde”

tört yüz kümüşdin ḳandīller ḳıldurdı (NF 156/10) “dört yüz gümüşten kandiller yaptırdı”

üç yüz ḳandīl erdi (KE 189v15) “üç yüz kandildi”

ḳav **bk. ḳaw**

cānı ḳav yanlıĝ ol otḳa yaḳıldı (HŞ 118/34) “canı kor gibi o ateşte yakıldı”

şehinşāḥ cānı ḳav yanlıĝ yaḳıldı (HŞ 62/20) “padişahlar padişahının canı kor gibi yakıldı”

tutuşĝay tiyü nāĝāḥ otḳa bu ḳav (HŞ XXXV/8) “ansızın bu kor ateşe tutuşacak diye”

uş ‘ışık otında ḳav tig köyermen (HŞ 130/41) “o aşk ateşinde kor gibi yanarım”

ḳaw **bk. ḳav**

ḳaw (D 512/411) “çakmaĝı ateşleyen kav”

ķav-

yana ķavdı tütünni (HŞ XLI/3) “yine dumanı tutuşturdu”

ķavırl-

ķođı bolsa dūřman bařı ķavırlı (K 119) “dūřmanın bařı ķavırlup eđik olsun”

ķaytsa bk. ķaytsı

kün teņri ķaytsası ağıltı yarudı (ETŞ 35/3) “güneş tanrının ışığı açıldı, parladı.”

ķaytsı bk. ķaytsa

ķaytsı sōđütler (TEZ 48) “parlak sōđütler”

ķevākib

ķevākib buyruķındın işde yürir (HŞ 2/9) “yıldızlar onun buyruğu ile seyredir”

ķevkeb

yinçü yāküt birle muraşsa‘ kılğan ķevkebler ornatmış ol ‘alemni kōtürseler (KE 106v8) “inci yakut ile süslenmiş yıldızların kapladığı o bayrağı kaldırsalar”

ķoķun

kokun (D 203/174) “kıvılcım”

ķoma- bk. ķomı-, ķumı-

yitip kildi yüzindin ķomayu nür (HŞ 159/31) “yüzünden ışık saçarak ulaşıp geldi”

ķomı- bk. ķoma-, ķumı-

başlarında nür ķomıyur erdi (KE 19r9) “başlarında ışık parlıyordu”

eņi ķomıyur (KE 75r17) “yanağı parlar”

köz nürı meņizlig muħammed muřtafānıņ nürı ādemnün elinde ķomıyur erdi, tolun ay meņizlig (KE 7r13) “göz nuruna benzeyen Muhammed Mustafa'nın nuru Adem'in elinde dolunay gibi parlıyor idi”

kün deg kımyur erdi (KE 111r15) “güneş gibi parlıyordu”

kün yaruqluķı teg kımyur erdiler (KE 124v4) “güneş ışığı gibi parlıyorlardı”

tolun aynı körsen tuğar kımyur (KE 86r4) “dolunayı görersen, doğar parlar”

yüzi kımyur (NF 320/10) “yüzü parlıyor”

ķor

yüzün dāğlağaylar kaburgaların hem arķan yaturup kıoyup ot ķorın basıp yüzün otğa ķarartıp menjiz basurğay başınğa tamuğ ot ķırın (MM 197/1) “yüzünü ve kaburgalarını dağlayacaklar, hem de ateş korunun üstüne sırt üstü yatırıp yüzüne ateşe basıp yüzünü karartıp başına cehennem ateşinin ziftini sürecekle”

ķoz

siziñde adrımlaķlığ isig ķoz içinte (Mayt. 90/30) “sizden ayrılmamanın sıcak ateşi içinde”

temirliğ örtlüğ yalınlığ kürin temirliğ ķozlarığ ülüglegeli ayurlar (Mayt. 84/50) “demirden alevli ölçeklerle demirden ateşleri paylaştırmayı söylerler”

tolu ört yalın ķoz ķodup (Mayt. 58/16) “bolca alev ve ateş koyup”

kömür

bolur dūşmān tütünindin kömür ‘ūd (HŞ 12/25) “düşmanın dumanından odun kömür olur”

kömür bolupan (Mani. III, Nr. 11, T. M. 512/6 önt.) “kömür olarak”

kömür kırtışı (K 5012) “kömür gibi deri”

kömür rengin alıp bu barça ajun (HŞ XXVIII/13) “bütün bu dünya kömür rengini alıp”

kömür rengin havā bir yolu almış (HŞ LXIV/20) “hava bir keresinde kömür rengini almış”

kömür teg boğuğ (K 3837) “kömür gibi bir boya”

kömürler koydurdu (KE 175v11) “kömürler koydurdu”

ol mandal üskinte yir otçuk kılıp kömür ötı urup kaz üyüri öleñ çeçeki birle köyürüp meniñ daranımın yüz sekiz sözlesün (AY 544/13) “o mandala üstündeki yeri ocak yapıp, kömür ateşi ekleyip, kaz lapası bataklık çiçeği ile yakıp benim dharanim yüz sekiz kez söylesin”

öçükmiş kömür teg karanşku tüne (K 3951) “gece, sönmüş kömür gibi karanlık”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

kömür tag (Tar. D/7, ŞU K/8) ÖA

kömürlük

kömürlük (D 253/222) “kömürlük ağaç, kömürlük, kömür konacak yer”

kön-

otuñ köndi (D 279/242) “odun yandı”

könür-

könürügli isig yil yiltirmez (Mani. III, Nr. 32. T. M. 278/6 önt.) “ısıtan, sıcak yel esmez”

körük

körük (D 197/168) “kuyumcu ve demirci körüğü”

körükle-

ol öt körükledi (D 597/488) “o, ateşi körükle üfledi”

ol ötuğ körükledi (D 593/486) “o, ateşi körükle üfledi”

kösen-

kösendi ot (ME 132/2, 170/8) “ateş yandı”

köy-

bk. küy-

1. “yanmak”

adınların otğa yağıñ köysün (KE 65r17) “diğerlerini ateşte yak, yansın”

ağız tik ot timekdin köymez irmiş (HŞ 109/21) “ağız ateş demekten yanmaz imiş”

allāh diben gürdın kopsa ‘ālem köyer (DH XX/7) “Allah diyerek kabirden kalksa alem yanar”

amarıları uruę süñük köyük etüzin örtenü köye kelirler (Mayt. 74/5) “bazıları kuru kemik ve yanmış vücutla yanarak gelirler”

anda köysün helāk bolsun (NF 217/5) “orada yansın, helak olsun”

andın özge amuğı köydiler (KE 159v21) “ondan başka hepsi yandılar”

andın soñ haıat üze anlar tamuęnuñ köygenleri (HKT 568a/1=83/16) “ondan sonra şüphesiz onlar cehennemde yanacaklardır”

anıñ içinde ot bar; taı köydi (HKT 42b/2=2/266) “onun içinde ateş var, yandı”

anlar sezāra anıñ birle köymek yanındın (HKT 298b/7=19/70) “onlar için yanmak daha uygundur”

anunı ıkınıp soñ köymeliñ biz (HŞ 84/2) “biz hazırlığı yaptıktan sonra yanmayalım”

bizni köyüp tıdılar ötlediler tip nomlayurlar erdi (Mayt. 67/23) “bizi yakıp engellediler diye vaaz ederlerdi”

bu neuk ot köymey yanmay biryān boldum (DH XXI/5) “bu nasıl ateş yanmadan biryan oldum”

bu ot içinde amuğ dünyā tağları bolsa köygey erdi (KE 42r19) “bu ateş içinde bütün dünya dağları olsa yanacaktı”

cümlesi köydi, helāk boldı (NF 329/13) “hepsi yandı, helak oldu”

erāę ma ulaşu köyer örtenür (KE 78v11) “kandil de devamlı yanar”

dirięā ‘ış kim köygey bu otdın (HŞ 112/12) “eyvah, aşk bu ateşten yanacak”

düzeh içre tınmay dāyım köyer irmiş (DH XXXIII/1) “cehennemde durmadan daima yanarmış”

eger düşmen timürdin irse köyer (HŞ 12/24) “düşman demirden ise yanar”

emgeklig ört içinte köye örtenü (İns.Sud. 878) “eziyetli ateş içinde yanarak”

haķīkat üze anlar otuñ köygenleri (HKT 436a/4=38/59) “onlar mutlaka ateşin yananlarıdır”

haķīkat üze fāsıklar, tamuğ içinde, köyerler aña cezā künde (HKT 567a/3=82/14)“günahkarlar mutlaka ceza gününde cehennemde yanarlar”

havādın kuşlar uçup keçse, köyer erdiler (NF 217/6) “havadan kuşlar uçup geçse yanarlardı”

hāzer yıkıldı, köye başladı (KE 43r13) “Hazer yıkıldı, yanmaya başladı”

ķaltı ķuruğ otuñ tıtağında ot tamitur idiz köyer örtenür ançulayu yime tutyaķ nızvanılığ otuñta ötrü ķılınçılığ otlar örtenür yalarlar (Mayt. 41/27) “nasıl ki kuru odundan ateş yakar, çok yanar işte o şekilde ihtiraslı bağlanma odunundan dolayı davranış ateşleri yanar”

ķamuğ ‘ālem köydi (KE 121r10) “bütün alem yandı”

ķanatları köyüp tüşer erdi (KE 41r8) “kanatları yanıp düşerdi”

kelebek çerāğ körüp özin otğa atıp köyer (KE 86v7) “kelebek mumu görüp, kendini ateşe atıp, yanar”

kelip çerāğğa köydiler (KE 86v8) “gelip kandilde yandılar”

ķırķ tün kün köydi (KE 41r7) “kırk gün kırk gece yandı”

ķiçip yil tig hem otķa köymegeymen (HŞ 87/16) “yel gibi geçip ateşte yanmayacağım”

ķilür tip nisyege kil köymeliñ biz (HŞ 84/1) “gelir deyip neye gel, biz yanmayalım”

ķiri köyer erdi (KE 119r9) “kiri yanardı”

ķirip buthāne içre köyme otğa (HŞ 4/6) “puthane içine girip ateşte yanma”

kirip pervâne yanlıg köyme otka (HŞ 227/36) “pervane gibi girip ateşte yanma”

köydi (ME 138/3, 176/4) “yandı”

köyer andın küler şem‘ iy cihāndār (HŞ 183/22) “ey padişah, mum orada gülererek yanar”

köyer ot turur küç (K 2032) “zorluk, yanar ateştir”

köyer otğa isig (HKT 572a/3=88/4) “kızgın ateşte yanar”

köyer ‘ūd ot yalıñlanmışça nāçār (HŞ 139/30) “odun ateş alevlenmiş gibi çaresiz yanar”

köyer uluğrak otğa (HKT 571b/4=87/12) “büyük ateşte yanacak”

köyer vaqtıña tapğaymen tiyü (HŞ 107/26) “yanma vaktine ulaşacağım diyerek”

köyerler aña (HKT 520a/5=58/8) “orada yanarlar”

köygen ot taķı isig suw taķı kölige içinde kara tütündin (HKT 512a/4=56/42) “yanan ateş, sıcak su, kara dumandan bir gölgede”

köygey otğa yalıñlıg (HKT 582b/5=111/3) “alevli ateşte yanacak”

köygey taķı söglüngey yalıñlıg otka (NF 17/9) “alevli ateşte yanacak ve kebab olacak”

köygey tamuğga (HKT 569a/6=84/12) “cehennemde yanacak”

köygeyler tamuğga (HKT 76b/2=4/10) “cehennemde yanacaklar”

köymiş süñükni yediler (KE 225r2) “yanmış kemiği yediler”

köyügli ādemniñ himmeti bar (HŞ LX/13) “yanan insanın yardımı var”

köyün aña bu kün, munuñ birle kim küfr ketrür irdiñiz (HKT 424a/3=36/64) “bugün, inkar ettiğiniz o ateşte yanın”

meger ol kim irse kim ol tamuğnuñ köygeni (HKT 431b/2=37/163) “ancak o kişi cehennemde yanandan ise”

muştafâ ‘aleyhi’s-selâmnîñ ümmetlerin tamuğdın ayakları köymeyin
keçürgeymen (KE 198v21) “mustafa aleyhisselamın ümmetini cehennemden
ayakları yanmadan geçireceğim”

neçeme adınların eteki köyer (KE 237v12) “nasıl ki başkalarının eteği yanar”

neteg köymiş, kül bolmuş (KE 42r18) “nasıl yanmış, kül olmuş”

nızvanılığ öt yalının örtenü köye turtaçı (AY 500/14) “ihtiraslı ateş alevini
yakarak devam ettiren”

niteg kim köyse pervâne körüp nür (HŞ 129/34) “nasıl ki pervane ışık görüp
yanarsa”

ol niçe köygey (HŞ 183/9) “o ne kadar yanacak”

ol ötka köymişin sakınıp (Ui. Tot. 1129) “o ateşte yandığını düşünüp”

ol otta köygey helâk bolğay erdiler (NF 145/1) “o ateşte yanacak, helak
olacaklardı”

ol sa’âtda oğ köydi kül boldı (KE 43r14) “o saatte yandı, kül oldu”

on miñ balıklar künke köyüp (AY 603/10) “on binlerce balık her gün yanıp”

on tün kün ot köydi küçlendi (KE 41r1) “on gündüz on gece ateş yandı,
güçlendi”

otğa köymedin kırtuldılar (KE 120r17) “ateşte yanmadan kurtuldular”

otğa saldı köymedi (KE 132r3) “ateşe bıraktı, yanmadı”

otka köydüm (DH XXI/5) “ateşte yandım”

ötka köymiş teg (Huan.7 421/25) “ateşte yanmış gibi”

ötka örtenip köyer teg (AY 624/16) “ateşte yanar gibi”

ozakı ümmetlerniñ kırbānı kıbūl bolsa köyer erdi, kıbūl bolmasa köymes erdi
(KE 15r6) “önceki ümmetlerin kurbanı kabul olsa yanardı, kabul olmasa
yanmazdı”

ötrü ol tınlıglar kaltı başda tamtulmuş tonta tutunmuş köyer otu öçürgeli (AY 141/8) “sonra o canlılar başta tutuşmuş elbisede tutuşmuş yanan ateşi söndürmek için”

öz yarağlarığa ot urmuşda ot saçrap köydi (KE 179v14) “kendi eşyalarına ateş geldiğinde ateş sıçrayıp yandı”

sewüglük otı yanmış (HŞ 207/4) “sevda ateşi yanmış”

siniñ köyse itekiñ hoş bil anı (HŞ 183/15) “senin eteğin yansa onu hoş bil”

şem‘ tig sızdı ol köymişçe yağı (HŞ 121/21) “o yanmış yağı mum gibi sızdı”

tamām köydi (KE 14v19) “tamamı yandı”

tamuğ! köyerler aña (HKT 436a/2=38/56) “cehennem! Orada yanarlar”

tamuğğa, köyerler aña (HKT 250a/2=14/29) “cehennemde yanarlar”

taşı köyüp (DH XXVII/1) “dışı yanıp”

tegresindekiler köydi (KE 136r10) “çevresindekiler yandı”

tenizge yattım uş tip köymegeymen (HŞ 87/15) “o denize yattım diye yanmayacağım”

ton köymesün tēp (KE 12r21) “elbise yanmasın diye”

tonları köymes erdi (KE 119r9) “elbiseleri yanmazdı”

ulaş köymekni tutmuş irdi pīşe (HŞ 177/14) “sürekli yanmayı huy edinmişti”

2. “pişmek”

köyer ötmek isig bolsa tenürı (HŞ XXXV/34) “ocağı sıcak olsa ekmek pişer”

3. “üzülmek/acı çekmek”

ahker bolup köyüp yanıp öçtim muna (DH I/20) “kor ateş olup kavrulup yanıp söndüm işte”

anıñ köyer hemīşe tinde cānı (HŞ 183/16) “onun canı tende daima yanar”

anın zār işin işitip köymesem hīç (HŞ 221/4) “onun inlemesini işitip hiç yanmasam”

‘āşık köyse hās ma‘şūkı birle köygey (DH XXXVI/9) “aşık yansa gerçek sevdiği ile yanar”

‘āşıkların köyüp öçken küli boldum (DH X/6) “aşıkların yanıp sönen küli oldum”

benden digey köygenlerni söyüp allāh (DH XXX/2) “Allah kulu diye yananları sevip”

bī-höd bolup köyüp yörse mest ü hayrān (DH XXXVII/6) “kendinden geçip, mest ve hayran olarak yanıp yürüse”

bilge biliglig yaruḵ yula aşnuḵan öçti tēp öz köymeklig köñülleri üze ertinü emgentiler (TEZ 1140) “hikmetli parlak kandil önceki gibi söndü diye kendileri yanmış köñüllerinde çok eziyet çektiler”

içdin köyüp yakılıban (DH XXVI/4) “içten yanıp yakılarak”

içi köygey öziñe ḵaşd ḵılıḡay (HŞ 108/2) “içi yanacak kendine kast edecek”

içi köyüp köñildin ḵıldı bir āh (HŞ 46/33) “içi yanıp, gönülden bir ah çekti”

içi taşı köyüben seherlerde yatmasun (DH LXII/2) “içi dışı yanarak seherlerde yatmasın”

içim köydi siniñ çaksız nazıñdın(HŞ 85/8) “senin aşırı cilvenden içim yandı”

ikinç köymiş köküsdin tartıp āvāz (HŞ 194/27) “ikinci olarak yanmış göğsünden ses çıkıp”

inçip bodısatavlar ol antaḡ adınlarınñ emgekiñe köydeçi örtenteçi irinçkedeçi yarlıkançuçı köñülleri üze (AY 216/9) “o şekilde bodısatvalar başkalarının acısı için yanan acıyan gönülleri ile”

bu bir sa’at köyüḡli ḵul sözin al (HŞ 82/19) “bu bir saat yanan kulun sözünü al”

bu yanlıḡ uş köyermen (HŞ 129/35) “işte bunun gibi yanarım”

busuşlug 6tın k6ymeki (AY 640/23) “sıkıntılı ateşiyle yanması”

çın ‘aşıklar k6ygen sarı pür-nür bolgey (DH XXXVI/9) “gerçek aşıklar yanınca nurla dolar”

ey yārānlar ğurbet içre k6ydim muna (DH VIII/5) “ey yarenler, ğurbet içinde yandım işte”

ġarıbluķ otı içre k6ysemen bir bişip kılısam bişig işimge tedbīr (Hş 87/21) “ġarıplik ateşi içinde yanmak, bir kere pişip bitmiş işime tedbir kılmak istiyorum”

her kün k6yer bu cānım (DH L/4) “bu canım her ğün yanar”

‘ışık otıġa k6ygenler (DH L/2) “aşk ateşinde yananlar”

kılur baġrı k6yüp yüz nevħa vü āh (Hş 184/9) “baġrı yanıp yüzlerce ah vah eder”

kırk tokuzda ‘ıřkıñ tüşti k6yüp yandım (DH VI/10) “kırk dokuzda aşkın düşti kavrulup yandım”

k6gsi k6ygen otda yangın baġrı ulġan ya’kub ol (KE 61v10) “ġ6ġsü yanan, ateşte yanan, baġrı yanan Yakup’tur”

k6ñülnüñ k6ymeki örtenmeki (AY 216/7) “ġönlün yanması”

k6ydi k6ġudın (ME 134/6) “kayġıdan yandı”

k6ydüm yandım bolalmadım herġiz afak (DH X/10) “kavrulup yandım asla apak olamadım”

k6ydüm yandım kül dik takı fenā boldum (DH VII/6) “kavruldum yandım kül gibi yok oldum”

k6ye yarım tiyü k6lmadı yarı (Hş 121/6) “yarım diyerek yanıp yarısı k6lmadı”

k6ymek yanmak ‘aşıklara ġāzī bolġay (DH XXXVI/10) “kavrulup yanmak aşıklara eġlence olur”

‘ışk otında cānı köyüp aynadı endāmında kanı (Hş 121/19) “aşk ateşinde canı yanıp bedeninde kanı kaydadı”

‘ıřkka tūřtūn otka tūřtūn köyüp öldūn (DH XI/7) “ařka dūřtūn, ateře dūřtūn, yanıp öldūn”

köyer bolğay maa imdi tip ol yār (Hş 224/1) “o yar şimdi benim için yanacak deyip”

köyer usrava aç kūn boldı kildi (Hř 50/22)“Hüsrev için yanar, aç gün oldu, geldi”

köyer irdi aber kilgey tiyü řāh (Hş 43/5) “hükümdar haber gelecek diye yanardı”

köyermen adğun otında men āzār (Hş 197/16) “ben incinmiş olarak kaygının ateşinde yanarım”

köyermen şem‘ tig andın sebep uş (Hş 155/29) “o sebepten mum gibi yanarım”

köyüp bağrı alıp bardı ararın (Hş 46/16) “bağrı yanıp, kararını alıp gitti”

köyüp bağrı ödükde inreyü zār (Hş 123/17) “bataklıkta bağrı yanıp ağlayıp inleyerek”

köyüp bağrı ödükde sızdı yağı (Hş 49/2) “bağrı bataklıkta yanıp yağı sızdı”

köyüp bağrı uşol ay furatındın (Hş 46/20) “o ayın ayrılığından bağrı yanıp”

köyüp bağrı yüreki an toldı (Hş 121/4) “bağrı yüreği yanıp kan doldu”

köyüp bağrım yürekim kanğa battı (Hş LXXIV/11) “bağrım yüreğim yanıp kana battı”

köyüp bişip derdi bile köğsiñ dāğla (DH XXXIII/5) “yanıp pişip derdi ile göğsünü dağla”

köyüp bişip derdi birlen ada bolğıl (DH XXXI/9) “kavrulup pişip derdi ile tamamlan”

köyüp hısrav yādınğa ‘ömr kiçrür (HŞ 129/12) “Hüsrev’in anısına yanıp ömür geçirir”

köyüp yanıp kül bolğan (DH LXIV/3) “kavrulup yanıp kül olan”

közde yaşı akmas hergiz bağı köymey (DH XXXVII/8) “bağı yanmadan asla gözden yaşı akmaz”

kul hāce ahmed ‘aşık bolsañ cānıñ köysün (DH XXI/12) “Kul Hoca Ahmet aşık olursan canın yansın”

mecāzīler köymey turur (DH XXXVI/9) “hakiki olmayanlar yanmadan durur”

men çıkdım erse köyermen (KE 121r19) “ben çıktığımda yanarım”

men uş qaldım bulut içre köye zār (HŞ 177/34) “ben bulut içinde işte öyle inleyerek kaldım”

menim tenim, cānım köyer (KE 237v12) “benim tenim, canım yanar”

muhammed ‘ışkıda içi köyedür (DH XLIII/18) “Muhammed’in aşkından içi yanar”

ödükde bağı köyüp niçe müddet (HŞ XXVI/9) “nice müddet bataklıkta bağı yanıp”

örtep köyüp ‘ışk yolıda yaşın saçsa (DH XXX/1) “yanıp yakılıp aşk yolunda yaşını saçsa”

öz otığa özi yanıp köyer irmiş (DH XXXII/8) “kendi ateşinde kendisi yanıp yakılır imiş”

özüm mūm şem‘ tig niçe yakılsun niçe köysün bir az ārām kılsun (HŞ 114/27) “kendim mum gibi kandil daha ne kadar yakılacak, ne kadar yanacak, biraz dursun”

resūl ‘aleyhi’s-selām olarğa köyüp qolğalu sağındı (KE 215v8) “peygamber aleyhisselam onlar için yanmayı istemeyi düşündü”

şem‘ körse köyer pervāne (HŞ 139/26) “mum pervaneyi görse yanar”

şirîn tiyü köyer irdi içi tâşî (HŞ 188/6) “içi dışı Şirin diye yanardı”

tawarğa köymedi aşuqtı kitti (HŞ 100/27) “malı için yanmadı, aceleyle gitti”

ten ü cān birle vaşlıñnı köyermen (HŞ 130/42) “vücudum, canım ile sana kavuşmak için yanarım”

uş ança köygemen tertip firākın (HŞ 41/25) “ayrılığını hazmedip işte öyle yanacağım”

uş ‘ışk otında kav tig köyermen (HŞ 130/41) “o aşk ateşinde kor gibi yanarım”

uş pervâne yanlıg kaçdı köydi (HŞ 191/2) “o pervane gibi kaygı ile yandı”

uzun tün köyermen hem sızarmen arğun arğun (HŞ 155/28) “ben gece boyunca hem yavaş yavaş yanıyor hem de sızıyorum”

vefā bir tapmadın köydüm cefādın (HŞ 109/10) “bir vefa bulmadan cefadan yandım”

yakıp köñliñe ‘ışk otın köyerler (HŞ 66/15) “gönlünde aşk ateşini yakıp yanarlar”

yana bardı köyüp bağı firākdın (HŞ 34/9) “bağı ayrılıktan yanıp yine gitti”

yana boldı peşimān öz köydi (HŞ 43/12) “yine pişman oldu kendi yandı”

yār köyüp köyüp için ‘ışk otı örter (HŞ 60/2) “sevgilinin içinde için için aşk ateşi yanar”

zikirinde şevkleniben köyüp yansam (DH XV/6) “zikrinde şevklenerek kavrulup yansam”

4. “sinirlenmek”

köydi öwkedin (ME 221/3) “öfkeden yandı”

öziñe efke kıldı köydi özi (HŞ 180/12) “kendine öfkelendi, kendi yandı”

5. “zarar görmek”

haqqım köyer (KE 164v2) “hakkım yanacak”

köydür- bk. köytür-, küydür-, küytür-

1. “yakmak”

adınların otğa yaqdılar köydürdiler (KE 65r18) “diğerlerini ateşte yaktılar”

ajunnı köydürüp feryād tiyü (HŞ 138/35) “alemi yakıp feryat ederek”

andın soñ tamuğğa köydürüñ (HKT 545b/9=69/31) “ondan sonra cehennemde yakın”

arığ yıdılar köydürdiler (KE 87r19) “güzel kokular yaktılar”

‘āşıklarğa birdi ‘ışkın köydürgeli (DH XXX/19) “aşıklara aşkını yakmak için verdi”

ayağını köydürmegil (KE 187v21) “ayağını yaktırma”

bir yıd köydürüp (KE 233v20) “bir koku yakıp”

bu köydürmekdin ançaq bir maña kın (HŞ 176/11) “bu yaktırma, benim için bir eziyettir”

bu kündin soñ anıñ ‘ışkı çırağın yakıp köydürgemen bu bu şabr bağın (HŞ 47/21) “bugünden sonra onun aşkının ateşini yakıp bu sabır bağını tutuşturacağım”

cümle yılkı qarasını tağı kullarını qaravaşlarını köydürdiler (NF 329/10)

“bütün dört ayaklı hayvanlarını ve kölelerini, cariyelerini yaktılar”

cümlesini köydürüñ tağı helāk kılıñ (NF 329/9) “hepsini yakın, helak edin”

eger bolsa yalganga nisbet kılğanlardın, azğunlardın; tuzgu, isig suwdın, tağı tamuğnuñ köydürmeki (HKT 513b/8=56/91) “yalancılardan,sapkınlardan olursa yiyecekleri sıcak sudandır ve cehennemde yakılmaktır”

eger köydürse (NF 217/13) “eğer yaksa”

elgini köydürmegil (KE 187v21) “elini yakma”

havādın ot keldi ʔurbānlarnı köydürdi (KE 151r4) “havadan ateş geldi, kurbanları yaktı”

insāniyyet yakasın şevk öteşi köydürdi (DH LX/4) “insanlık yakasını şevk ateşi yaktı”

ʔamçını köydürdi (KE 109r5) “kamçıyı yaktı”

ʔamuğ çökürgelerni köydürdi (KE 114v1) “bütün çekirgeleri yaktı”

ʔāşid köydürmediler (KE 179v14) “kasıtlı olarak yakmadılar”

kerek ot anda soñ köydürseñen ‘ud (HŞ 93/20) “ondan sonra odunu yaktırmak istersen ateş gerekir”

köñlüni köydürmegil (KE 187v20) “gönlünü yakma”

köydür başını otğa savur külünü (KE 80v13) “başını ateşte yak, külünü savur”

köydürdi anı (ME 17/8, ME 24/4, ME 38/1, ME 82/8) “onu yaktı”

köydürgeymen anı tamuğğa (HKT 555a/5=74/26) “ben onu cehennemde yakacağım”

köydürgeymiz anı (HKT 307a/8=20/97) “onu yakacağız”

köydürgeymiz anı tamuğğa (HKT 94b/4=4/115) “onu cehennemde yakacağız”

köydürgeymiz anlarnı otğa (HKT 84b/7=4/56) “onları ateşte yakacağız”

köydürüñ anı (HKT 315b/2=21/68) “onu yakın”

köydürüñler anı (TIEM 73 II 238r/8=021/068) “onu yakın”

ʔulağın köydürmegil (KE 187v19) “kulağını yakma”

muni otğa köydüreysin (KE 127r9) “bunu ateşte yakayım”

mü’min yüzün köydürmegil (KE 187v18) “müminin yüzünü yakma”

nefsini isig taş üze köydürür erken (NF 316/2) “nefsini sıcak taş ile yakarken”

ni otta bar ʔabar köydürgenindin (HŞ 3/13) “ne ateşi yakandan haber var”

ol ĥorūslar ol tılısmlarlarını ĥamuğın otğā köydürdi (KE 142r16) “o horozlar o tılısmları tümüyle ateşte yaktı”

ol ĥurbānı köydürür erdi (KE 14v16) “o kurbanı yakardı”

ol ŗehr ĥalkın köydürdi (KE 159v21) “o ŗehrin halkını yaktı”

ol tenlerini ol ĥız mıŗ taŗlar köydürür (NF 315/17) “o tenlerini o ĥız mıŗ taŗlar yakar”

olarınığ sercān atlığ butların otğā köydürdiler (KE 179v13) “onların sercan adlı putlarını ateşte yaktılar”

onı ot köydürmedi (KE 199r6) “onu ateş yakmadı”

ot anı köydürmedi (KE 207r8) “ateş onu yakmadı”

ot bizni köydürmes tēmes mü erdiğ (KE 43r13) “ateş bizi yakmaz demez miydin”

ot keldi ĥamuğın köydürdi (KE 120v6) “ateş geldi hepsini yaktı”

ot kelip bizni köydürür (KE 211r14) “ateş gelip bizi yakar”

ot kelip köydürür erdi (KE 15r2) “ateş gelip yakardı”

ot yakıp ĥamuğın köydüreliğ (KE 222r19) “ateş yakıp hepsini yakalım”

otğā köydürdiler (KE 242r19) “ateşte yaktılar”

otuz yaŗda otun kılıp köydürdiler (DH IV/11) “otuz yaŗta odun yapıp yaktılar”

öldürüñ anı yā köydürüñ anı (HKT 380b/4=29/24) “onu öldürün ya da yakın”

öz butlarını sındurdılar, otğā köydürdiler (KE 154r4) “kendi putlarını kırdırdılar, ateşte yaktırdılar”

rūh kuŗını köydürseñ (DH L/5) “ruh kuŗunu yaksan”

söz oğrısını otğā köydürürler (KE 96v13) “söz hırsızını ateşte yakarlar”

tamuğ otı bu ēkeğünü köydürgey erdi (NF 389/9) “cehennem ateŗi bu ikisini yakacaktı”

tamuġġa yibergenimiz köydürmek için ermes (KE 188r1) “cehenneme göndermemiz yakmak için değildir”

ten ü cānın köydürüben (DH XXVI/4) “tenini ve canını yakarak”

tilin köydürmegil (KE 187v20) “dilini yakma”

yıpar ‘ud tig köyer irdi hemīşe (HŞ 177/13) “kokulu odun gibi daima yanar idi”

za’ferān köydürürler (KE 151v21) “safran yakarlar”

2. “acı vermek”

‘āşıklarnı köp köydürgen (DH XXXVI/13) “aşıkları çok yakan”

baġır köydürme kiñdin yoġ açın hiç (HŞ LIXX/32) “baġrını yakma, ondan başka hiç yok”

cān köydürüp yürek baġrım kebāb itti (DH XXXIX/1) “canımı yakıp, ciğerimi baġrımı yaktı”

cihanı köydürür cādu karağı (HŞ 205/29) “cadı bakışı cihanı yakar”

‘ışk tigse köydürgüsi cān u tenni (DH XIX/3) “aşk deġse canı teni yakar”

muġabbetniñ otı baġır köydürür (MM 322/1) “muhabbetin ateşi baġır yakar”

niyāzı sözi ġusrav köñliñe hem eğerler kıldı köydürdi hem ol dem (HŞ 157/38) “yakarışı, sözü Hüsrev’in gönlünde hem yer etti, hem de onu yaktı”

yaġın kildimse köydürdüñ ten ü cān (HŞ 176/18) “yakınına geldiğimde vücudumu, canımı yaktın”

köydürül-

ol kün kim anlar ot üze köydürülürler (HKT 498a/2=51/13) “o gün onlar ateşte yakılırlar”

köyne-

anı körgeñ kişiniñ cānı köyner (HŞ XIV /64) “onu gören kişinin canı yanar”

şabır kıldı niçe kün cānı köynep (HŞ 50/3) “canı yanıp günlerce sabretti”

köynük

içinde köynük üstünde yağar qar (HŞ 180/19) “içindeki yanığın üstüne kar yağar”

köynük (ME 138/3) “yanık”

k.lüg

kızlar yığısı atalar yastuķı yavlaķ köynüklüg bolur (KE 237v16) “kızların gözyaşları ataların yastıkları çok yanmış olur”

köyrel-

her-āyine köyrelîñ anı (KKT 31/68a3=20:97) “onu mutlaka yakacağız”

köytür- bk. köydür-, küydür-, küytür-

yürekin köytürür nār tig yañaķı (HŞ 45/6) “nar gibi yanağı yüreğini yakar”

köyük bk. küyük

amarıları ıruruğ süñük köyük etüzin örtenü köye kelirler (Mayt. 74/5) “bazıları kuru kemik ve yanmış vücutla yanarak gelirler”

bu köyük birle (HŞ XXVII/9) “bu ateş ile”

bu köyükde sızdı ol yüzi nūr (HŞ 94/21) “o yüzü ışık gibi olan ateşte sızdı”

bu köyükde tiriglikdin usandım (HŞ 131/30) “bu ateşte canlı kalmaktan usandım”

köyüklen-

köyüklendi (ME 176/4) “yandı”

köyül-

bişdi, köyüldi üzüm (ME 44/2) “üzüm olgunlaştı”

ekin köyüldi (ME 8/8) “ekin olgunlaştı”

köyülmüş üzüm (ME 44/3) “olgunlaşmış üzüm”

köyün-

bolup köynügli şî'rindin könjül 'ud (HŞ 187/31) “gönül Şirin'in aşkından yanan odun olup”

köyür- bk. küyür-

1. “yakmak”

ağakları astındın ot çıkdı kamuğını köyürdi (KE 37r17) “ayaklarının altından ateş çıktı hepsini yaktı”

ajun mundağ telim hırman köyürdi (HŞ 90/11) “dünya bu kadar çok harman yaktı”

anı ot nelük köydürmedi bilmez müsen (KE 42v21) “onu ateş ne için yakmadı bilmez misin”

anuttı olarka köyürgen ot (KKT 33/23b2=33:64) “onlar için yakıcı ateşi hazırladı”

biz anuttımız kâfirlerka köyrür ot (KKT 37/35a1=48:13) “biz kafirler için yakıcı ateşi hazırladık”

bo orunta bodısatavlar bilge bilig öt yalını üze nızvanı kadgularıg örtep köyürüp tuyunmak bölüklüg nomlarıg bışrunmaklıg yarukın artukrak yalınayurlar yalrıyurlar (AY 316/20) “bu yerde bodısatvalar hikmet ateşi ile ihtiras kaygılarını yakıp uyanma bölümlü dharmaları öğretken ışığı fazlaca parlatırlar”

çadır yığaçların köyürdi (KE 180v19) “çadır ağaçlarını yaktırdı”

çından tütsüg köyürüp (AY 525/2) “sandal ağacı tütsüsünü yakıp”

eşhâbü'l-fıldin ıalđan ıngırçaqlarını 'abdü'l-muııtalib rüzgârına tegi köyürdi tükenmedi (KE 180v20) “eshabü'l-fil zamanından kalan tahterevanları Abdülmüttalib zamanına kadar yaktırdı, bitmedi”

ibrâhîmni ot köyürmedi (KE 106r8) “ateş ibrahimi yakmadı”

ıamuğını köyürür erdi (KE 42r15) “hepsini yakardı”

kara küji köyürsün (AY 477/11) “kara misk yaksın”

kentü iliginte tütsüg tutup edgü yıd yıparlarıg köyürüp (AY 426/13) “kendi elinde tütsü tutup güzel kokuları yakıp”

kökdin ot indi hābīlniñ kurbānını köyürdi (KE 15v13) “gökten ateş indi, habil’in kurbanını yaktı”

köyrür yüzlerini ot (HKT 334a/8=23/104) “ateş yüzlerini yakar”

köyürgülük saçguluk türtgülük ıslaguluk nece edgü yıd yıparlar erser (AY 120/13) “yakılacak, saçılacak, sürülecek, koklanacak ne kadar güzel kokular ise”

köyürmegil (KE 51v15) “yakma”

köyürür (Mayt. 62/24) “yakar”

ķurbānını köyürmek bu şerī‘atde nedin ħarām boldı (KE 15r5) “kurbanı yakmak bu dinde neden haram oldu”

ķurbānını köyürmek ħarām boldı (KE 15r4) “kurbanı yakmak haram oldu”

ķurbānını köyürmek ħarām kıldım (KE 15r7) “kurbanı yakmayı haram kıldım”

mü’minniñ ķurbānını köyürmekni ħarām kıldı (KE 15r11) “müminin kurbanını yakmasını haram kıldı”

nelük köyürmessen (KE 51v14) “niçin yakmıyorsun”

nemrūd otını köyürgeli oğradı (KE 42r13) “nemrudun ateşini yakmaya niyetlendi”

ol mandal üskinte yir otçuk kılıp kömür ötı urup kaz üyüri öleñ çeçeki birle köyürüp meniñ daranımın yüz sekiz sözlesün (AY 544/13) “o mandala üstündeki yeri ocak yapıp, kömür ateşi ekleyip, kaz lapası bataklık çiçeği ile yakıp benim dharanim yüz sekiz kez söylesin”

ot bizni taķı bizniñ uruğumızni köyürmes tedi (KE 43r1) “ateş bizi, bizim soyumuzu yakmaz dedi”

ot İbrāhīmiñ bağların köyürdi (KE 42r17) “ateş ibrahim’in bahçelerini yaktı”

ot kelip yegirmi dört miñni erni köyürdi (KE 64r19) “ateş gelip yirmi dört bin adamı yaktı”

ot seni köyürmes mü (KE 43v5) “ateş seni yakmaz mı”

otğa köyürmek kurbānları erdi (KE 15r3) “kurbanları ateşte yakarlardı”

satıgsız edgü yıd yıparlar köyürüp (AY 416/10) “ücretsiz, güzel kokuları yakıp”

sen köyür tēyürsen (KE 51v15) “sen yak diyorsun”

tamuğ otı olarnı köyürmegey (KE 51v14) “cehennem ateşi onları yakmayacak”

türtgü saçgu köyürgü ıslagular ulatı hualıg bezekler ursunlar (AY 544/11)
“sürülecek saçılacak yakılacak koklanacak bütün çiçekli süsler koysunlar”

tütsüg köyürüp hua saçıp (AY 361/20, 535/9) “tütsü yakıp çiçek saçarak”

üç köyürügliler y(E)me birkerü (AY 595/22) “üç yakıcılar da bir arada”

üstün örtüki altın yapağı dört tamı alku temirliĝ örtlüg kamağ ödün irinç yarlıĝ
tınıĝlarıĝ oksuz teginçsiz köyürür (Mayt. 83/45) “üstteki örtü, alttaki yapısı dört
duvarı hep demirli ateşli her zaman sefil canlıları gelişigüzel yakar”

yene kün küniñe edgü yıd yıpar köyürüp (AY 516/5) “yine günü gününe güzel
kokular yakıp”

2. “pişirmek”

köyürügli isig aşıĝ (AY 591/17) “pişirilen sıcak yemeği”

3. “acı vermek”

anıñ baĝrın köyürmeñ (KE 69v21) “onun baĝrını yakmayın”

bir sözlemişde birer köyürsün (AY 544/17) “bir söyleyişinde bir kez yaksın”

bu ‘ışk otı köyürdi şirīn muhkem (HŞ LXXIII/11) “bu aşk ateşi Şirin’i kuvvetli
bir şekilde yaktı”

köyürdi bir yolu 'ışk otı cānın (HŞ 32/4) "aşk ateşi bir kez canını yaktı"

köyürdi köñlümi çahrañ yulası (MN 253) "yüzünün meşalesi gönlümü yaktı"

köyürdi köñlümi dilbar firākı (MN 151) "sevgilinin ayrılığı gönlümü yaktı"

şīrīn sözünj bu bağrımni köyürdi (HŞ 179/27) "şirin sözün bu bağrımı yaktı"

köz

ayalarınka yanar köz kısmış meñizlig küçey bolğay (NF 304/15) "avuç içlerine yanar köz kıstırmış gibi zor olacak"

otdın közdin turuğrak (KE 121r14) "ateşten közden daha parlak"

saçıldı irse suw söndi yanar köz (HŞ 68/24) "su saçıldığında yanar köz söndü"

taş içine yanar közke koşup (NF 165/11) "leğen içine yanar köz koyup"

tutuşup köñülde muhabbet közi (MM 367/2) "gönlündeki aşk ateşi tutuşunca"

zekātını arıtıp koyarlar köze (MM 196/4) "zekatı ondan temizleyip ateşe atacaklar"

köze-

ol öt közedi (D 560/462) "o, ateşi küskü ile karıştırdı"

közegü

közegü (D 225/194) "tandırdaki ateşi karıştırma demiri"

közegü uzun bolsa elig küymes (D 225/194) "tandır demiri uzun olsa el yanmaz"

közeş-

ol maña öt közeşti (D 319/261) "o, benimle birlikte ateşi canlandırdı"

közkeni

közkeni (D 247/216) "ateş böceği"

kuğunluğ

kukunluğ öt (D 249/219) "kıvılcımlı ateş"

qumı- bk. qoma-, qomı-

tolun ay menizlig yüzi qumıyur (NF 54/7) “dolunay gibi yüzü parlar”

yüzi kün tæg qumıyur (NF 9/8) “yüzü güneş gibi parlar”

yüzi nür qumıyur (NF 102/5) “yüzü nur saçar”

yüzi tolun ay tæg qumıyur (NF 23/6) “yüzü dolunay gibi parlar”

qundı-

ol kılıç kundıdı (D 566/466) “o, kılıcı parlattı”

qundıgu

kundıgu (D 246/215) “bileği taşı”

quşluk

qasem yād qılurmen quşluk vaqtı birle (HKT 575b/7=93/1) “sabah vakti ant içerim”

kelse ‘azābumız quşluk vaqtında (HKT 158a/7=7/98) “azabımız sabah vakti gelse”

quşluk (D 238/207) “sabah vakti”

quşluk öğinde (KKT 31/52a2=20:59) “sabah vaktinde”

quşlukda (HKT 304a/2=20/59) “sabah vaktinde”

quyaş bk. küneş

1. güneş

ap kölige bolur quyaşdın ap (TIEM 73 II 432v/4=077/031) “bazen güneşten gölge olur”

irür yüzi quyaş teg ‘ālam-ārāy (MN 138) “yüzü güneş gibi dünyayı aydınlatır”

quyaş ‘aksı yüzüñdin rāh içinde (MN 352) “güneşin yansıması, yüzünden ötürü tasa içindedir”

ķuyaş alında bir zerre ni bolğay (HŞ 195/16) “güneşin altında bir zerre ne olacak”

ķuyaş bar (HŞ 142/31) “güneş var”

ķuyaş har kün yüz urur ol ķapukķa (MN 275) “güneş her gün o kapıya yüz vurur”

ķuyaş teg davlatıñ tābanda bolsun (MN 80) “devletin güneş gibi parlak olsun”

ķuyaş yañlığ camālın ‘ālam-ārāy (MN 241) “güneş gibi yüzün alemi aydınlatır”

ķuyaş yañlığ yüzünizni yaruttı (MN 52) “güneş gibi yüzünüzü aydınlattı”

ķuyaş yañlığ cihānnı tuttı atıñ (MN 69) “adın güneş gibi cihanı tuttu”

ķuyaş yüzine ajun perde tuttı (HŞ XII/3) “dünya güneş gibi yüzüne perde tuttı”

ķuyaşķa utru usturlab kötürüp (HŞ 89/34) “güneşe karşı ölçüm aracını kaldırıp”

ķuyaşnı kıldı ‘īsā farkına tāç (MN 16) “farklı olarak güneşi İsa’ya taç kıldı”

yüzün ķaşın ķuyaş ay burcı içre (MN 249) “yüzün, kaşın güneş, ay burcu içinde”

yüzün nūrı ķuyaşnıñ nūrın örter (MN 245) “yüzünün ışığı güneşin ışığını örter”

2. “gündüz”

türk ķuyaş ödi (D 178/151) “gün ortası”

3. “sıcak”

bu ķuyaş ol kişini usıtgan (D 88/79) “bu, susatan yaz sıcaklığıdır”

ķuyaş (D 520/419) “şiddetli sıcaklığın ısı ve güneş vurmasının şiddeti”

ķuyaş anı kogşattı (D 432/338) “sıcak onun gücünü gevşetti”

ķuyaşda tumlıgda emgetmemek (AY 220/22) “sıcakta soğukta eziyet etmemek”

tüz bolmaz közsüz körgen közlüg birle ap y(E)me ķaranķuluk ap y(E)me yaruķluk ap y(E)me köligelig ap y(E)me ķuyaş birle tüz bolmaz (TIEM 73 II

318v/2=035/019) “gören ile görmeyen, karanlık ile aydınlık, gölge ile sıcak aynı olmaz”

usitgan kuyaş kapsadı (D 88/79) “şiddetli sıcak bizi sardı”

küjek

ol künniñ küjeki ermiş (KE 77v10) “o güneşin ışıltısıymış”

kül

‘amelleri kül meñizlig (HKT 248b/4=14/18) “amelleri kül gibidir”

‘aşıkların köyüp öçken küli boldum (DH X/6) “aşıkların yanıp sönen küli oldum”

başınka kül töküldi (NF 325/16) “başına kül döküldü”

bu otnuñ küllerini cümlesiniñ közleriñe toldurdu (NF 218/9) “bu ateşin küllerini hepsinin gözlerine doldurdu”

bu sünükler taķı kül teg bolğaylar (NF 391/7) “bu kemikler de kül gibi olacaklar”

dünyā taķı dünyāniñ mālı anıñ atında küldin taķı hōrra bolğāy (NF 151/3) “dünya, dünya malı onun gözünde külden de aağılık olacak”

a tvt otnı küli birle ul ıldı (NF 325/17) “Hak Teala atei külüyle barıtırdı”

hem kül bolur (DH XXVI/4) “hem kül olur”

ileri kül teg (TIEM 73 I 189v/2=014/018) “ileri kül gibidir”

kōydüm yandım kül dik taķı fenā boldum (DH VII/6) “kavruldum yandım kül gibi yok oldum”

kōydür baını ota savur külini (KE 80v13) “baını atete yak, külünü savur”

kōyüp yanıp kül bolğan (DH LXIV/3) “kavrulup yanıp kül olan”

kül ürginçe kōz üirse yig (D 170/146) “kül üflemektense kōz üflemek daha iyidir”

külge bulğadı söglüncüni (ME 70/6) “kebabını küle buladı”

külge kemişti söglüncüni (ME 70/6) “kebabını küle attı”

külin kökke savurdu (DH LXIII/9) “külünü göğge savurdu”

külse kişi atma añar örter kül e bakkıl añar eğgülıkün agzın küle (D 77/65, 277/241) “bir kişi sana gülerse onun yüzüne sıcak kül atma, ona gülümseyerek bak”

küniniñ küli ne tegü yağı (D 549/449) “bu düşmanlıktan dolayı, külü diğgerinin gözüne savrulur”

nemrüd yaqğan otdın kül keltürdi (KE 43r15) “nemrud’un yaktığı ateşten kül getirdi”

neteg köymiş, kül bolmış (KE 42r18) “nasıl yanmış, kül olmuş”

ol küllerni yüzleriñe urdı (KE 42v9) “o külleri yüzlerine vurdu”

ol sa’âtda oq köydi kül boldı (KE 43r14) “o saatte yandı, kül oldu”

öçektin bir tebrek kül başıñga kemişti erse (NF 325/15) “ocaktan bir kürek kül başına attığında”

öldi kül boldı (KE 33v3) “öldü, kül oldu”

tört yüz kırk süñgekleriñ kül kılmasañ (DH XI/3) “dört yüz kırk kemiğini kül kılmasan”

yağıldım tutşu kül bolğınça yandım (HŞ 131/29) “daima yakıldım kül oldukça yandım”

yol üstide kül bolğan (DH LXVI/7) “yol üstünde kül olan”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

kül çigşi (Stein/ A 17) ÖA

kül çor (BK-G/13) ÖA

kül tarğan (Mani. III, Nr. 33. T. M. 288/4, 6 önt.) ÖA

kül tigin (KT-B, KT-K/1, KT-K/2, KT-K/3, KT-K/5, KT-K/6, KT-K/7, KT-K/8, KT-K/10, KT-D/26, KT-D/27, KT-D/30, KT-D/31, KT-D/32, KT-D/34, KT-D/35, KT-D/37, KT-D/40, KT-GD, KT-GB, KT-KD, BK-D/22) ÖA

kül tudun (İheA./1, ark./1) ÖA

küli çor (İheH.-B 2, 3, 5, 6, 8, 10, 11, İheH.-D 14, 15, 17, 18, 19, 22, 24) ÖA

sebig kül irkin (BK-G/14) ÖA

tarduş kül çor (Hoy.I/3) ÖA

toņa kül tarğan (Mani. III, Nr. 33. T. M. 288/3 ark.) ÖA

kün, kün

1. “güneş”

‘aceb kim tün içinde toğmış ol kün (HŞ 56/2) “o güneş gece nasıl doğmuş, hayret”

adağ altınkı kün tilgen (Ui. Tot. 958, 976) “ayak altındaki güneş dairesi”

adağın kılğıl namāznı kün menzeği tegşürülmekdin tün qarañkulıqına tegi tañda oqımaq (TIEM 73 I 212r/1=017/078) “güneş ışığı kaybolmadan gecenin karanlığına kadar namazına devam et, sabahta da duaya”

agar kün toğmasa (MN 42) “eğer güneş doğmazsa”

añır toğğay künüm tip umanurmen (HŞ XXVII/8) “güneşim sonra doğacak diye umuyorum”

ajun küni yulduzı (D 609/502) “dünyanın güneş ve yıldızları”

ajun ol kün yüzi birle münevver (HŞ VI/5) “dünya, onun güneş yüzü ile aydınlıktır”

‘ākıllarğa ay teg, kün teg yaruk turur (KE 78r3) “akıl sahipleri için ay gibi güneş gibi parlaktır”

‘ālem içinde kayu yerdür kim aña bir yolu kün tegdi adın tegmegey (KE 115v14)
“alemdede güneşin bir kez değip bir daha değmeyeceği yer nerededir”

alıp yüziğe sürtti kün çirasın (HŞ 20/14) “güneşin çirasını alıp yüzüne sürtti”

alkınçu bilge bilig yeneleyü tuğmaksız bilge biliglig yaroķ kün teñrig kök alığ
yüzinte körklentürü çoğlanturu tuğurgaylar (İns.Sud. 456) “sonunda hikmet şü ki
tekrar doğmayan hikmetli parlak güneş tanrıyı gökyüzünde güzelleştirerek
parlatarak doğuracaklar”

altın kün tilgen bolup (Ui. Tot. 909) “alttaki güneş dairesi olup”

añar sākınç küni togdı (D 590/483) “ona hüzün güneşi doğdu”

ançaginça ol köl suvı kün çoğı üze çolup sugulup azkaya kalmış erti (AY 601/8)
“öyle olduğu için o göl suyu güneş ışığı üzerine çöküp kuruyup azıcık kalmıştı”

ançaka tegi yaştı kün perde birle (KKT 34/60a2=38:32) “o zamana kadar
güneşin perdesiyle saklandı”

andın soņ kılduķ künni, anığ üze ulavuz (HKT 348b/4=25/45) “ondan sonra
güneşi onun için rehber yaptık”

anın maytrı burķan yime kün toęsıķdın yıñaķ başlanıp nırvanķa barı yarlıķar
(Mayt. 6/7) “Maytrı burkan gün doğusu yönünden başlayıp Nirvana’ya ulaşır”

anığ atı birle kim kökde künni yarattı ve yaruttı bu ajunnı (HŞ 138/17) “onun adı
ile gökteki güneşi yarattı ve bu dünyayı aydınlattı”

anığ belgülerindin tün kündüz kün ay (TIEM 73 II 351v/3=041/037) “gece,
gündüz, güneş ay da onun nişanelerindendir”

anığ kün çeşmesi yaņlıę yüzindin münevver boldı ol çeşme özindin (HŞ 42/35)
“onun güneş çeşmesi gibi yüzü sayesinde, o çeşme aydınlık oldu”

anığ kün tig cemālini köreyin (HŞ 185/42) “onun güneş gibi yüzünü göreyim”

anığ niřānlarındın tün taķı kündüz, taķı kün taķı ay (HKT 458b/3=41/37) “gece,
gündüz, güneş ve ay onun nişanelerindendir”

anın özre toğdı sa'âdet küni (HŞ 9/18) “mutluluk güneşi onun üstünde doğdu”

anın için bir tün içinde ay kün alnın körüp (KE 76r20) “onun için bir gece içinde ay ve güneş gibi alnını görüp”

anın yüzi kün teg şu'le urar (KE 155v11) “onun yüzü güneş gibi ışık saçır”

anın yaruyur ıduğ kut küni (K 354) “kutlu mutluluk güneşi onunla parlar”

ant içermen kün kızılı bile (TIEM 73 II 439v/2=084/016) “güneşin kızıl olduğu ana ant içerim”

antag erip yine kün ay teñrilerin yaruklarına tayanmak üze öñlüg belgölüg köligeğ körkitür közüntürür (AY 53/17) “öyle olup yine güneş ve ay tanrının ışıklarına dayanmakla renkli, belli gölgeyi gösterir”

arığ turuğ yarlıkançuçı yaruñuz kün teñri teg (KİP 198) “temiz, berrak, merhametli ışığınız güneş tanrı gibidir”

atı kötrülmişlig kün teñri (İns.Sud. 160) “adı yükseltilmiş güneş tanrı”

ay köñlüm küni (K 4252) “ey gönlümün güneşi”

ay kün (E 12/4, E 42/1, E 134/1) “ay ve güneş”

ay kün teg bolup oğlanları çıkdılar (KE 64r6) “oğlanları ay güneş gibi olup çıktılar”

ay kündin körklügrek (KE 48v6) “ay ve güneşten daha güzel”

ay, künge tağı on bir yulduzğa ayğıl (KE 70v6) “aya, güneşe ve on bir yıldıza söyle”

ay künkeyem (AY 626/6) “ey güneşçiğim”

ay sayu iki kün ay t(e)ñri y(a)ruk küçin almatın yorıyur y(E)me tegzinür (Mani. III, T. M. 291 Nr.2/4 ark.) “her ayın iki günü ay tanrı parlak gücünü almadan yürür, dolaşır”

ay teg yüzün kün teg körkin (KE 50v7) “ay gibi yüzünü, güneş gibi güzelliğini”

ay yarumış künüm (K 1406) “ey parlamış güneşim”

aya birle kün örtülgey mü hergiz (HŞ 31/8) “avuç içi ile hiç güneş örtülür mü”

aya çaklıg kün tüşmiş (KE 146v3) “avuç kadar güneş düşmüş”

ayga künge tapunmağaylar (NF 403/11) “aya, güneşe tapınmayacaklar”

ayı küni ertinü yaruğ (S.Yü. 299) “ayı güneşi çok aydınlık”

ayıttı kördün mü ol kün tig cemālın (HŞ 126/3) “o güneş gibi yüzünü gördün mü dedi”

balkır açuğ kün tig yağakı (HŞ XXI/53) “bulutsuz güneş gibi yanağı parlar”

barıñ belgölüg sen kün ay teg yaruğ (K 12) “senin varlığın, parlak güneş ve ay gibi bellidir”

batқан künni yandura bəriñ (KE 140v9) “batan güneşi döndürün”

bayakıa toğmış kün t(e)ñri (Ui. II, T II Y. 42/77) “önceden doğmuş güneş tanrı”

bilge biliglig kün teñri (Huan.5 517/16) “hikmetli güneş tanrı”

bilge biliglig kün teñri enetkek élin yarutmağı üze yarutu yarlıqap (Huan.5 2084/3) “hikmetli güneş tanrı Hindistan ilini aydınlatmak için parlayarak buyurup”

bilge biliglig kün teñri yarutdı (Huan.5 1770/4) “hikmetli güneş tanrı aydınlattı”

bilmetin kün ay teñrike iki yaruğ ordu içre olurugma teñrilerke nece yazıntımız erser (HU 13) “bilmeden güneş ve ay tanrısına, iki aydınlık saray içinde oturan tanrılara karşı ne kadar günah işledik ise”

bir tünlüksü kün tuğar yandın bir tünlüksü kün batar yandın (KE 147v11) “bir penceresi güneşin doğduğu taraftan, bir penceresi güneşin battığı taraftan”

bir yetmiş yaşımga kök teñride künge azdım esizim (E 45/5) “altmış bir yaşımda mavi gökteki güneşten ayrıldım. Ne yazık!”

bir zerre kün tüşmes erdi (KE 209v3) “bir zerre güneş düşmezdi”

biri aydı yüzi kün zülfi ‘anber (HŞ 147/19) “yüzü güneş, saçları anber gibi olan biri dedi”

biri eligi ay kün deg yaruğ közlerni ħ̄re kılar (KE 111v19) “biri eli, ay güneş gibi parlak gözleri donuklaştırır”

birigli y(a)ruğ küçi ol ay t(e)ñri ordusıntağı y(a)ruğ künke önür (Mani. III, T. M. 291 Nr.2/3 önt.) “parlak gücü veren o ay tanrı sarayındaki parlak güneşe yükselir”

birük kün yaruğı atlıg ırğ (ETŞ 35/115) “bu güneş ışığı adlı fal”

bolur kün tiseler körkindin ötrü (HŞ 35/4) “güzelliğinden ötürü güneş demeleri uygundur”

bu cihānnı, ol cihānnı, aynı, künni, kamuğ nerselerni anıñ sewüglügi üçün yaratdım (KE 5r14) “bu dünyayı, öbür dünyayı, ayı, güneşi, tüm nesnelere onun sevgisi için yarattım”

bu kün körse ayğa kelip tüneyür (KE 86r6) “bu güneş görse aya gelip tünür”

bu kün ol köz kamağan (D 257/225) “göz kamaştırır, bu güneştir”

bu künni olarğa tuğurmağay (KE 112v11) “bu güneşi onlar için doğurmayacak”

bu mēveler yaruqlıķı ba’zıları ay yaruqlıķınça turur taķı ba’zıları kün yaruqlıķınça turur (NF 319/12) “bu meyvelerin parlaklığı bazıları ay parlaklığı gibidir, bazıları güneş parlaklığı gibidir”

bu oğ kün ay teñriden yana kün ay yalrıķ tıgme burķan belgürer (S.Yü. 404) “bu güneş ve ay tanrıdan yine güneş, ay ve ışık denen burkan belirir”

bu on bir yıldızlar, ay, kün birle kök etekinde yūsufğa secde kıldılar (KE 67v5) “bu on bir yıldız, ay ve güneş ile göğün eteğinde Yusuf’a secde ettiler”

bu yalğuzluğķa kııl kün tıg kana’at (HŞ 143/1) “bu yalnızlığa güneş gibi kanaat et”

bu yer kök kün ay tağ tējizni körüp (MM 309/3) “bu yer, gök, güneş, ay, dağ ve denizi gördüğünde”

bu yirtinçü yir suvda burhanlıg kün t(e)ñri toğkays(e)n (Ui. III, T. I, D. I/16) “bu yeryüzünde burkan güneş tanrı olarak doğacaksın”

bulit ara kün tuğmış (IrkB.52) “bulutların arasından güneş doğmuş”

burhanlıg kün teñri (Huan.5 891/26) “burkan güneş tanrı”

burhanlıg kün t(e)ñrig körkeli (Mani. III, Nr. IV. Blatt 6./4 önt.) “burkan güneş tanrını görmek için”

burkan nomılıg kün teñri üze alku buluñ yınaklarınñ yarumakı bolsun (AY 678/12) “burkan dharmalı güneş tanrı ile her tarafın aydınlanması sağlansın”

burhanlıg kün teñrig körgeli (ETŞ 7/110) “burkan güneş tanrını görmek için”

cemāli cihānda kün aydın açuğ (MM 338/3) “yüz güzelliği cihandaki güneş ve aydan daha parlaktır”

çıka kildi bulutdın kün meñiz şāh (HŞ 159/24) “padişah buluttan güneş gibi çıkıp geldi”

çiçek tig kün yüziniñ kitti kanı (HŞ 17/30) “çiçek gibi güneş gibi yüzünün kanı gitti”

çiçek yañlıg kızarıp çıktısa kün (HŞ XVII/1) “çiçek güneş gibi kızarıp çıktığında”

deryā tüpige kün tüşdi (KE 115v15) “denizin dibine güneş düştü”

du-şenbe kün aynı ve künni ve yıldızlarını yaratdı (KE 3v1) “pazartesi günü güneşi, ayı ve yıldızları yarattı”

eger yüzüñni kün tistem irür hem (HŞ LXVIII/9) “yüzüne güneş desem öyledir”

eki yañıka kün tuguru sünüşdüm (ŞU D/1) “ikinci gün güneş doğarken savaştım”

ekinti kirtkünmek kün ay teñri tamgası (HU 179) “ikincisi inanmak olup güneş ve ay tanrı damgasıdır”

er bulur ut kuni (K 1660) “insan mutluluk guneşini bulur”

er künke köşüندی (D 345/278) “adam güneşten sığındı”

ermez kün kerek bolsa aar yetmek aynı ap yime tün kündüzni ozruqlı (KKT 34/7b1=36:40) “ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir”

ermez kün kerek kim aar yetmek aynı ap y(E)me tün ozuqlı kündüz (TIEM 73 II 322v/8=036/040) “ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir”

ertiñü yaraşı tokılıg yañı togmış kün teñri yaltrıyur teg (AY 650/21) “fazlasıyla şık endamlı, yeni doğmuş güneş tanrı parlar gibi”

eviniñ kün tuğarınga yöridi (KE 168v17) “evinde güneşin doğduğı yöne yürüdü”

ewürse siler yüzünüzlerni kün tuğuşı tapa kün batışı tapa (TIEM 73 I 20v/3=002/177) “yüzlerinizi doğuya batıya çevirseniz”

ey yüzi kün (HŞ LXVIII/1) “ey yüzü güneş gibi olan”

ezrua teñrike kün ay teñrike küçlüg teñrike burhanlarka (HU 207) “Ezrua tanrıya, güneş ve ay tanrıya, güçlü tanrıya, burkanlara”

ezrua teñrike kün ay teñrike küçlüg teñrike burhanlarka inantımız (HU 173) “Ezrua tanrıya, güneş ve ay tanrıya, güçlü tanrıya, burkanlara inandık”

felekdin kün toğup nürin saça hoş (HŞ 78/11) “felekten güneş doğup ışığını hoş bir şekilde saçarak”

fermān tutuqlı kıldı künni taı aynı (TIEM 73 I 183r/5=013/002, TIEM 73 II 293v/4=029/061, 300r/9=031/029) “güneşe ve aya boyun eğdirdi”

aıat üze tañrı keldürür künni maşrıdın (HKT 40b/4=2/258) “mutlaka Tanrı güneşi doğudan doğdurur”

amel burıña yitmiş tig tamām kün (HŞ 202/13) “güneş tamamen Hamel burcuna ulaşmış gibi”

iki kün teñri (AY 554/21) “iki güneş tanrı”

iki kün teñri közüngey (AY 434/18) “iki güneş tanrı gözükecek”

ikigün ajunda yaruyur küni (K 1294) “her iki dünyada güneşi parlar”

ikinti y(E)me kün ay teñrike iki yaruk ordu içre olurugma teñrilerke kamag burhanların yir suv yaruknuñ tözi yiltizi tirnegüli teñri yiriñerü barsar (HU 1) “ikincisi yine güneş ve ay tanrı için, iki aydınlık saray içinde oturan tanrılar için, bütün burkanların yer su ışığının aslını kökünü bir araya getiren tanrı yerine doğru varsa”

ilgerü kün toğsıqda Bökli kağanka tegi süleyü birmiş (KT-D/8) “doğuda gün doğusundaki Bökli kağana kadar ordu gönderivermiş”

ilgerü kün toğsıqıña birigerü kün ortusıñaru kırıgaru kün batsıqıña yırıgaru tün ortusıñaru anda içreki budun qop maña körür (BK-K/1) “doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar o bölgenin içindeki millet hep bana itaat eder”

ilgerü kün toğsıqıña (BK-K/11) “doğuda gün doğusuna”

ilgerü kün toğsıqka birigerü kün ortusıñaru kırıgaru kün batsıqıña yırıgaru tün ortusıñaru anda içreki budun qop maña körür (KT-G/2) “doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar o bölgenin içindeki millet hep bana itaat eder”

ilgerü kün toğsıqka bökli kağanka tegi süleyü birmiş (BK-D/8) “doğuda gün doğusundaki Bökli kağana kadar ordu gönderivermiş”

ilgerü kün toğusuqa (Uyg.B/7) “doğuda gün doğusuna”

iligimiz ıduq qut kün t(e)ñriçe bata yarlıqaduk için (Mani. III, Nr. 15 T. M. 47 (919)/9 ark.) “hükümdarımız kutsal kutlu güneş tanrı gibi batmayı buyurduğu için”

iligimiz ıduq qut kün t(e)ñriçe y(a)rılıqaduk için (Ui. I, T I M 919/1) “hükümdarımız kutsal, kutlu güneş tanrı gibi buyurduğu için”

imām şāfi'ī ḥalāyıkka kün meñizlig turur (NF 202/7) “İmam Şafi insanlık için güneş gibidir”

imdi kün toğuş yarı barurmen (HŞ XXVII/7) “şimdi güneşin doğduğu yana gidiyorum”

inçe kaltı kün ay teñrilerniñ yarukları kölige belgürtmişleri teg (AY 53/6) “güneş ve ay tanrının ışıkları gölgeleri ortaya çıkartıyor gibi”

inçe kaltı kün teñri kentü tilgeninteki yarukı üze neteg tünteki kararığıg tarkarur erser (AY 210/15) “nasıl ki güneş tanrı kendi dairesindeki ışığı ile gecenin karanlığını dağıtıyor”

inçe kaltı künnüñ aynıñ idi öñi adırmakı yok (AY 52/14) “nasıl ki güneşin ve ayın birbirinden farkı yoksa”

inçe kaltı ülgüsüz üküş suvlarta közüñülerte kün ay teñrilerniñ yaruklarına tayaklıgın kök kalıknıñ köligesi adruk adruk adın öñ körk belgüleri birle adırtlıg közünürler (AY 53/11) “nasıl ki çok sularda aynalarda güneş ve ay tanrıların ışığına dayanılarak gökyüzünün gölgesi ayrı ayrı başka renk ve görünüşleri ile değişik görünürler”

iy yüzi kün (HŞ XII/10, 34/32, 37/25, 39/11) “ey yüzü güneş gibi olan”

kaçan erse oğuşında kün tuğar (KE 168v17) “ne zaman soyu üzerine güneş doğsa”

kaçan ḥayyire bolsa köz qararsa ay biriktürülse kün ay (TIEM 73 II 428r/9=075/007) “göz hayretler içerisinde kaldığında, ay tutulduğunda, güneş ve ay bir araya getirildiğinde”

kaçan kim kün batar bolsa (NF 315/7) “güneş batarken”

kaçan kördi erse künni tuğuglı (TIEM 73 I 102v/2=006/078) “güneşi doğarken gördüğünde”

kaçan kün ewrıldı erse (KE 38v13) “güneş döndüğünde”

kaçan kün qararsa (TIEM 73 II 436v/3=081/001) “güneş karardığında”

kaçan kün tuğar bolsa (KE 188v18) “ne zaman güneş doğacak olsa”

kaçan kün tuğsa (KE 141v4) “ne zaman güneş doğsa”

kaçan ol tünlüklerdin kün tüşse (KE 147r7) “ne zaman o pencerelerden güneş girse”

kaçan sarāyğa kün tüşse (KE 147v11) “ne zaman eve güneş girse”

kaçan tegdi erse kün batışığka (TIEM 73 I 221r/6=018/086) “güneş batmaya yanaştığında”

kaçan tēgdi erse kün tuğuşığka (TIEM 73 I 221v/2=018/090) “güneş doğmaya yanaştığında”

kaçan yūsuf ewdin çıksa ay kün nūrı kalmas erdi (KE 67r7) “Yusuf ne zaman evden çıksa ay ve güneşin ışığı kalmaz idi”

qaltı kün ay teñri yaruqın qamağ yir suv y(a)rutır (Mani. I, T. II K. 2a/4 Blatt I ark.) “nasıl ki güneş ve ay tanrı ışığıyla tüm yeryüzünü aydınlatır”

q(a)ltı kün ortuda sıjar yil tursar (Mani. III, T. M. 298. Nr.4/7 ark.) “nasıl ki güneşin ortadan olduğu taraftan yel kalkar”

kaltı kün teñri yarukı yadılur teg tolq yirtinçüg yarutursız (AY 111/22) “güneş tanrı ışığı yayılır gibi bütün yeryüzünü aydınlatırsınız”

qaltı kün t(e)ñri bu yir suv üze tuğar kentü yaruqın qamağka yarutır (Mani. III, Nr. 7, I. T. II, D. 172a./8 önt.) “nasıl ki güneş tanrı bu yeryüzü üzerine doğar, kendi ışığıyla hepsini aydınlatır”

qaltı kün tuğsuğdunkı yil tursar (Mani. III, T. M. 298. Nr.4/1 ark.) “doğudan yel kalktığı gibi”

qaltı yana kün t(e)ñri ornınta yaruq ay t(e)ñri yaşıyu belgüre (Mani. III, Nr. 15 T. M. 47 (919)/12 ark.) “nasıl ki yine güneş tanrı yerinde parlak ay tanrı ışıdayıp belirerek”

kalı y(a)na kün t(e)ri orında y(a)ruk ay t(e)ri yaşıyu belgüre (Ui. I, T I M 919/7) “güneş tanrının yerinde parlak ay tanrının ışıdayarak ortaya çıkması gibi”

kanatı üstündin çıktı bu kün (HŞ 18/16) “bu güneş kanadının üstünden çıktı”

kanatın yolup küne salur erdi (KE 147r15) “kanadını yolup güneşe atardı”

kapuğda batura yarumış küne (K 2530) “parlamış güneşi kapıda batırmalı”

karanlık kirdi kün hışarı (HŞ XII/2) “güneşin kalesi karanlığa girdi”

karanlık küne birle yarutgan (HŞ 2/4) “karanlık geceyi güneş ile aydınlatan”

kasem yād kılurmen kün birle tağı yaruqluğı birle, tağı ay birle, ol vaqtın uydu aña, tağı kündüz birle, ol vaqtın kim açtı (HKT 574b/2=91/1) “güneşe, aydınlığa, güneşe uyduğunda aya, ortaya çıkan gündüze ant içerim”

kavada yūsufnı kördi aydın kündin körlügrek (KE 71v9) “ıssız yerde aydan güneşten daha güzel olan Yusuf’u gördü”

kেকেki yultuz tünleki ay tenri ulataçı erür kedin batmış kün tenri yaruğın (TEZ 1170) “daha sonra batmış güneş tanrı ışığını, geceki yıldız ve geceki ay tanrı devam ettirecektir”

kedin kün tuğdı yulduzdın aydın yaruğrak (KE 38v11) “sonra yıldızdan aydan parlak güneş doğdu”

kenjürü açtı bilge biliglig kün tenrig (Huan. 5/1987) “hikmetli güneş tanrıyı açarak izah etti”

kentü özümüzni künte ayda öñi biz tidimiz erser (HU 26) “kendimiz için güneşten ve aydan eskiyiz dediysek”

kıldı aynı, anlar ara yaruqluğ tağı kıldı künni yangan çırāğ (HKT 549b/3=71/16) “ay onlar içinde aydınlık, güneşi kandil kıldı”

kıldı aynı anlar içinde yaruqluğ kıldı künni çerāğ (TIEM 73 II 423r/6=071/016) “ay onlar içinde aydınlık, güneşi kandil kıldı”

kıldı kök içinde yıldız orunlarını, tağı kıldı anı içinde künni tağı aynı yarutgan (HKT 349b/9=25/61) “gökte yıldızları, onun içinde güneşi ve parlak ayı yarattı”

kıyāmet kün artuğ kün aydıñ yüzün (MM 27/4) “kıyamet günü yüzün güneşin aydınlığından daha fazladır”

kiçmedin ara bu yirtincü yirsuvda burhanlıg kün t(e)ñri örleyü toğa kelgey (Ui. IV A 279) “çok geçmeden bu yeryüzünde Burkan güneş tanrı yükselerek doğup gelecek”

kigrür tünni kündüz içiñe, kigrür kündüzni tün içre musahhar kıldı kün (KKT 33/73b2=35:13) “geceyi gündüze, gündüzü de geceye sokar, güneşi emrine aldı”

kigrür tünni kündüz içiñe y(E)me kigrür kündüzni tün içiñe musahhar kıldı künni tağı aynı tégme biri yöriyür atalmış vaqtğa tegi (TIEM 73 II 317r/1=035/013) “geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar, güneşi ve ayı emrine aldı, onlar belirlenen ana kadar hareket ederler”

kigrür tünni kündüz üze y(E)ma kigrür kündüzni tün üza musahhar kıldı künni aynı, kamuğ yoriyür atalmış vaqtğa tegi (TIEM 73 II 334r/7=039/005) “geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar, güneşi ve ayı emrine aldı, hepsi belirlenmiş ana kadar hareket ederler”

kigürgey koyınıña ol yüzi künni (HŞ 186/34) “o güneş yüzlüyü koynuna sokacak”

kilip yanaştı ol kün ay birle hoş (HŞ 78/12) “o güneş ay ile hoş bir şekilde gelip yanaştı”

kilürde kün hışarı tüştü yirke (HŞ 17/31) “güneşin kalesi gelirken yere düştü”

kirtüdin kelmiş kün teñri (AY 655/12) “batıdan gelmiş güneş tanrı”

kirü kün batısıka (Uyg.B/9) “batıda gün batısına”

kiterildi künnün yaruğı (ME 98/8) “güneşin aydınlığı giderildi”

kitip kün çıktı irse perdedin ay (HŞ XLIX/1) “güneş gidip perdeden ay çıktığında”

kitti anlarğa kün toğar vaqtğa kirür vaqt hâlda (HKT 354a/5=26/60) “güneş doğmaya başladığı an gitti”

kiwrür tünni kündüzge taķı kiwrür kündüzni tünge, musahhar kıldı künni taķı aynı, tigme biri yöriyürler atanmış vaqtğa tigrü (HKT 416b/3=35/13) “geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar, güneşi, ayı emri altına aldı, onlar belirlenmiş vakte kadar hareket ederler”

kiwürür tünni kündüz üze, kiwürür kündüzni tün üze, musahhar kıldı kün hem aynı, kamuğ yoriyur atanmış zamānka tegi (KKT 34/79b1=39:5) “geceyi gündüze, gündüzü de geceye sokar, güneşi ve ayı emrine aldı, onlar belirlenmiş zamana kadar hareket ederler”

kök ayaznıñ kün ayı teg alınçsız yoriyu (ETŞ 13C/66) “açık havadaki güneş ve ay gibi ilişiksiz dolaşıp”

kök kalık yūzinteki kün teñri rahuka sikirtmiş teg yaruksuz yaşuksuz öñsüz öles boltı (AY 617/5) “gökyüzündeki güneş tanrı gezegeni durdurmuş gibi ışısız, renksiz oldu”

kök özre ornamış körünj me kün ay (HŞ 75/18) “güneş ve ay gökyüzüne yerleşmiş, görün”

kök teñride esiz kün ay ermiş (E 147/4) “mavi gökte yazık, güneş ve aymış”

kök teñride kün ay esizim e (E 92/3) “mavi gökteki güneş ve ay, ne yazık.”

kök teñride kün ay esiz ermiş (E 10/3) “mavi gökteki güneş ve ay, zavallı imiş”

kök teñrideki kün ay esizim (E 149/3) “mavi gökteki güneş ve ay, ne yazık”

kökdin ay taķı kün taķı on bir yıldız tüşüp maña secde kılırlar(NF 353/8) “gökten ay, güneş, on bir yıldız inip bana secde ederler”

köni kayda bolsa yaruyur küni (K 2789) “doğru insan nerede olsa güneşi parlar”

könilik küni bar yarutur küni (K 6460) “güneşi parlayan bir kıyamet günü vardır”

körer kim suwka kirmiş bir yüzi kün ıyarı bağı çoğı barça altun (HŞ 44/32)
“ayarı, bağı, parlaklığı, hepsi altın olan bir güneş yüzlünün suya girdiğini görür”

köfersen künni (HKT 283a/6=18/17) “güneşi görürsün”

körerler kim uşol kün birle bu mäh (HŞ 66/13) “o güneş ile ayı görürler”

köermen ol yüzi kün tig saçı tün (HŞ 56/1) “o yüzü güneş, saçı gece gibi olanı
görürüm”

körgeysen künni (TIEM 73 I 215v/2=018/017) “güneşi göreceksin”

körgüke kün t(e)ñri yaruķı közünmetin (Ui. III, T. III, M. 84-67/6 ark.) “güneş
tanrının ışığı göze gözükmeyen”

körkünüz kün ya şamer (KE 77r15) “görünüştünüz güneş ya da aydır”

körmedün mü, haķikat üze tañrıǵa, secde kıılır aña, ol kimerse kim kökler içinde
taķı yir içinde, taķı kün taķı ay taķı yulduzlar taķı taǵlar taķı yaş yıǵaçlar taķı yir
yüzinde yöriǵenler taķı köp kişilerdin (HKT 321a/6=22/18) “görmez misin
göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, daǵlar, ağaçlar, hayvanlar ve
insanların birçoǵu Allah’a secde ediyor”

körmes mü sen çın tañrı yüknür añar ne kim kökler içindeki taķı yer içindeki taķı
kün taķı ay taķı yulduzlar taķı taǵlar taķı yıǵaçlar taķı tepreniǵliler taķı kişilerdin
üküşreki (TIEM 73 II 243v/8=022/018) “görmez misin göklerde ve yerde
olanlar, güneş, ay, yıldızlar, daǵlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoǵu
Allah’a secde ediyor”

körügme kün teñri (ETŞ 1/7) “gören güneş tanrı”

körügme kün teñri (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. I/5) “gören güneş tanrı”

körüp kün tig yüzün hayrān qaldı (HŞ 45/14) “güneş gibi yüzünü görüp hayran
kaldı”

körüp şāvūr şīrīnniñ kün cemālin (HŞ 185/13) “Savur, Şirin’in güneş gibi
yüzünü görüp”

köterdi irse maşırkıdın başın kün (HŞ 28/33, XVIII/1) “güneş doğudan başını kaldırdığında”

közige kün yel içide batar teg köründi (KE 173v9) “gözüne güneş yel içinde batar gibi gözüktü”

közleri yulduz yüzi kün alnı kökniñ ayıdın (KE 83r15) “gözleri yıldız, yüzü güneş, alnı göğün ayı gibi”

ķurıya kün batsıķdaķı soğd berçik er buķaraķ uluş budunda enik señün oğul tarķan kelti (KT-K/12) “batıda gün batısındaki Soğd, İranlı, Buhara ülkesi halkından Enik general, Oğul Tarkan geldi”

ķurup meclis oturdu ay birle kün (HŞ XXXIX/2) “ay ile güneş meclis kurup oturdu”

küçlüg iki y(a)ruk kün ay t(e)ñriler (Mani. III, Nr. 1, III. T. M. 140 u. 147 seite b/4 önt.) “güçlü, iki parlak güneş ve ay tanrılar”

külüp ol ay yüzi kün tig açıldı (HŞ XXXIX/29) “o ay yüzü gülüp güneş gibi açıldı”

küm surugım kün toğusuķa batısıķa tegdi (Suci/4) “şanım şöhretim gün doğusuna, batısına kadar ulaştı”

kümüş künke ursa altun ağakın kelir (D 92/86) “paralar güneşe serilirse altın yürüyerek gelir”

kün (Mani. III, Nr. 7, I. T. II, D. 172a./15 önt.; Mani. III, Nr. 19. T. M. 173/7 ark.) “güneş”

kün alańaç (E 129/1) “güneş”

kün ay (E 42/1, E 94/1) “güneş ve ay”

kün ay burunķı saķış birle (TIEM 73 II 391r/6=055/005) “güneş ve ay önceki bir hesaba göre hareket eder”

kün ay esiz (E 44/3) “güneşe ve aya ne yazık!”

kün ay garhlar yultuzlar (AY 509/17) “güneş, ay, gezegen ve yıldızlar”

kün ay garhlar yultuzlar yorığı tegşilmez (AY 412/5) “güneş, ay, gezegen ve yıldızların hareketi değişmez”

kün ay körü yoriyurben (Adr./1) “güneş ve ayı görüyorum”

kün ay ölür tidimiz erser (HU 22) “güneş ve ay ölür dediysek”

kün ay secde kılğay arıg yüzge (KE 76v3) “temiz yüze güneş ve ay secde edecek”

kün ay teñri (ETŞ 2/2) “güneş ve ay tanrı”

kün ay teñri iki yaruğ ordular (S.Yü. 242) “güneş ve ay tanrı, iki parlak saray”

kün ay teñri körkin belgürtüp (Mayt. 4/1) “güneş ve ay tanrı kılığına girip”

kün ay teñri ordusu (S.Yü. 404) “güneş ve ay tanrının sarayı”

kün ay teñri tamgası (HU 180) “güneş ve ay tanrı damgası”

kün ay teñri taplamaz işig neçe işledimiz erser (HU 114) “güneş ve ay tanrının istemediğı şeyleri ne kadar yaptısak”

kün ay teñriler birle teñ tüz bolur (Ui. Tot. 890) “güneş ve ay tanrıları ile denk olur”

kün ay tig bir kiğimge rāzı bolğıl (HŞ 61/10) “güneş ve ay gibi bir görünüme razı ol”

kün ay yaruğın tıda kıtıglanur (ETŞ 35/20) “güneşin ve ayın ışığına engel olmak için çabalarlar”

kün ay yulduzlar yarlıg tutup boyun bêrigliler anıñ buyruğı birle (TIEM 73 I 117v/9=007/054) “güneş, ay, yıldızlar onun buyruğı ile emrine boyun eğmiş şekildedirler”

kün batar sınıar bardı (ME 66/5) “güneş batmaya doğru yöneldi”

kün batar vaqt boldı erse (KE 170r18) “güneş battığı an olduğunda”

kün batar yerge bardı (KE 173v4) “güneş batacağı yere vardı”

kün batarda (MM 157/3) “güneş batarken”

kün batarğa neteg bardı (KE 173v8) “güneş battığı yere nasıl vardı”

kün batdı (KE 140r21) “güneş battı”

kün batğalı bartuқта (ETŞ 20D/113) “güneş batmaya vardığında”

kün batğalı yawuşdı (KE 140v1) “güneş batmaya yanaştı”

kün batınça eger batsa kün (MM 165/3) “güneş battıktan sonra”

kün batışı tarafında (NF 37/15) “güneşin battığı tarafta”

kün batқandın soñ (KE 170v20) “güneşin batımından sonra”

kün batmaқınğa ārzū kılurlar (NF 318/16) “güneşin batmasını isterler”

kün batsa (NF 318/17) “güneş batsa”

kūn batsıg (D 233/202) “batı”

kün batsıg sıñar (KKT 32/29a1=28:44) “güneşin battığı taraf”

kün batsıqдақı yir suv (Mani. III, T. II, D. 121. Taf. I Nr.3/6) “güneşin battığı yerdeki topraklar”

kün batsıqtın başlanıp nırvanқа barı yarlıқadı (Mayt. 6/3) “gün batısından hükmedip Nirvana’ya ulaştı”

kün batşığdın kün tuğuşuğ yıraқlıқıça (TIEM 73 II 360v/6=043/038) “doğu ile batı arasındaki uzaklık kadar”

kūn battı (D 412/324) “güneş battı”

kün burcı (K 833, 834) “güneşin burcu”

kūn çōgı (D 499/400) “güneşin tükrüğü (saçağı)”

kün deg қomıyur erdi (KE 111r15) “güneş gibi parlıyordu”

kün e ay a azdım a (E 11/2) “güneş ve aydan ayrıldım”

kün haqqı anıñ yaruqluķı haqqı ay haqqı kaçan kim udu berse anar y(E)me kündüz kaçan yarulsa (TIEM 73 II 443r/4=091/001) “güneşe, aydınlıǵa, güneşe uyduǵında aya, ortaya çıkan gündüze”

kün hamelge kirdi erse (KE 68r18) “güneş koç burcuna girdiǵinde”

kün hiçābgā kirdi (KE 140r21) “güneş gizlendi”

kün ısıǵı bir sā’atda teñiz tüpi qurıdı (KE 115v13) “güneşin sıcaǵından denizin dibi bir saatte kurudu”

kün ısıǵı yılanlarǵa tegdi (KE 112v12) “güneşin sıcaǵı yılanlara ulaştı”

kün ısıǵıǵa t̄akat tutmaz boldılar (KE 118v15) “güneşin sıcaǵına dayanamaz oldular”

kün ısıǵında tüş çakı kün tüşdi (KE 147r8) “öǵle vakti gündüzün sıcaǵında güneş deǵdı”

kün qayısmış (KE 165v10) “güneş kaymış”

kün keğiglep (KE 31r20) “güneş gizlenip”

kün kıyıldı (D 528/429) “güneş kayboldu”

kün kirü barır (ETŞ 35/116) “güneş girmeye yönelir”

kün kölgesini saqlayurlar (NF 318/15) “güneşin gölgesini saklarlar”

kün körklüki revnaķı mezīd (KE 186v2) “güneşin güzelliǵı parlaklıǵı artmış”

kün közüǵ kamattı (D 421/330) “güneş gözü kamaştırdı”

kün nūrı tutmış erdi (KE 209v2) “güneş ışıǵı kaplamıştı”

kün ol ajuñug yarutgan (D 467/371) “dünyayı aydınlatan güneştir”

kün ornadı (D 146/127) “gün battı”

kün orto yütürüp (IrkB.24) “gün ortasında yitirip”

kün orqodın (Huan.5 1551/23) “gün ortasından”

kün ortu (D 74/62) “ögle”

kün ortuda nom tilgenin tevirdiñiz (HAM 1/34) “gün ortasında dharma tekerleğini çevirdiniz”

kün ortudın başlanıp nırvanğa barı yarlıkadı (Mayt. 6/1) “gün ortasından hükmedip Nirvana’ya ulaştı”

kün öwrülse (KE 113v18) “güneş dönse”

kün sawıldı (D 330/268) “güneş kayboldu”

kün sawıldı (D 348/279) “güneş kayboldu”

kün sayu kökdeki künni maşrıkdın tuğurur (KE 40v4) “her gün gökteki güneşi doğudan doğdurur”

kün sızdı (D 268/235) “güneşin ucu göründü”

kün sızdı (D 525/426) “güneş belirdi”

kün tağı ay, hisáb birle (HKT 508a/5=55/5) “güneş ve ay bir hesaba göre hareket eder”

kün tağı ay tağı yılduzlar musahharlar buyruğı birle (HKT 152b/9=7/54) “güneş, ay, yıldızlar onun buyruğuna bağlıdır”

kün teg yaru (K 4872) “güneş gibi parla”

kün tegmesün (KE 179v7) “güneş değmesin”

kün teñri (AY 618/19, 652/5) “güneş tanrı”

kün teñri (İns.Sud. 1115) “güneş tanrı”

kün t(e)ñri (Mani. III, Nr. 19. T. M. 173/8 ark., Mani. III, Nr. 35. T. M. 281 (u. 286)./8 ark.) “güneş tanrı”

kün t(e)ñri ağılığı (Ui. I, T III M.56.1/41 ark.) “güneş tanrının hazinesi”

kün teñri ağılığı bodisatav (AY 34d/44) “güneş tanrı hazinesi bodisatav”

kün teñri altınıntakı beş ulug g(a)rhlar teg (Huan.5 1041/16) “güneş tanrı altındaki beş ulu gezegen gibi”

kün teñri ay teñri iki yaruğ ordular içinteki teñriler yaruğına arça birip (S.Yü. 272) “güneş ve ay tanrı, iki parlak saray içindeki tanrılar ışığına destek verip”

kün t(e)ñri bun sanı (Yit.Sud. 9/13, 18) “güneş tanrının temel sayısı”

kün t(e)ñri inçe sağındı (Mani. III, Nr. 19. T. M. 173/2 önt.) “güneş tanrı öylece düşündü”

kün teñri kaytsası açıldı yarudı (ETŞ 35/3) “güneş tanrının ışığı açıldı, parladı”

kün t(e)ñri kim ol uluğ t(e)ñriden tuğdı (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/18 ark.) “güneş tanrı işte o ulu tanrıdan doğdu”

kün teñri kirdi yir içinte (ETŞ 35/17) “güneş tanrı yerin içine girdi”

kün teñri kölünti çerigin öze (ETŞ 35/31) “güneş tanrı askerin üzerine gömüldü”

kün teñri mandalı teg tegirmi yaruğ atlıg samadı dyan (AY 323/16) “güneş tanrı mandalası gibi yuvarlak ışık adlı samadı dharma”

kün teñri neñ eşildeçi toldaçı ermez (Huan.5 805/19) “güneş tanrı asla başlayacak dolacak değildir”

kün t(e)ñri ordusıntan kün t(e)ñri (Mani. III, T. M. 291 Nr.2/9 önt.) “güneş tanrı ordusundan güneş tanrı”

kün t(e)ñri teg t(e)ñri bolsar kösençig öğddir antağ yok (Mani. III, Nr. 34. T. M. 511/1 ark.) “güneş tanrı gibi tanrı olsa arzu edilen değerdedir, öylesi yok”

kün teñri teg yaruğın (AY 645/23) “güneş tanrı gibi ışığını”

kün teñri teg yaruğlug (AY 572/14) “güneş tanrı gibi ışıklı”

kün teñri teg yaruttı (ETŞ 7/344) “güneş tanrı gibi ışık saçtı”

kün teñri tilgeni teg (AY 96/2) “güneş tanrı dairesi gibi”

kün teñri tilgeni teg k(i)kirsiz arıg yaruk yaltrık atlıg daranı nom (AY 338/10)
“güneş tanrının dairesi gibi günahsız, temiz, aydınlık dharani kanun”

kün teñri togmazkan (AY 362/5) “güneş tanrı doğmadan”

kün teñri tuğar erti (Mani. III, Nr. 8, VIII. T. M. 423d./1 önt.) “güneş tanrı doğardı”

kün teñri yaroķı çusar buz erüyür (Huan.5 813/1) “güneş tanrının ışığı bozulur
buz erir”

kün teñri yaruk közünü kelse (PP. XXV.ant) “güneş tanrının ışığı görünecek
olsa”

kün teñri yaruk titir, ay teñri qararığ titir (S.Yü. 319) “güneş tanrı aydınlıktır, ay
tanrı karanlıktır”

kün teñri yaruķı isigi ingey seniñ qanatıñın küyürgey örtengeysen (Mani. III, Nr.
8, VIII. T. M. 423d./2 ark.) “güneş tanrının ışığı, sıcağı inecek, senin kanadını
yakacak yanacaksın”

kün t(e)ñri y(a)ruķı qap k(a)ra közünür (Ui. I, T III 84.13/5 ark.) “güneş tanrının
ışığı kapkara gözükür”

kün t(e)ñri yaruķı közümte arıtı közünmez (Ui. III, T. III, M. 84-5/32 ark.)
“güneş tanrının ışığı gözümde temiz görünmez ”

kün t(e)ñri yaruķın kögmen tağda tuğa kelir erti (Mani. III, Nr. 8, VIII. T. M.
423d./8 önt.) “güneş tanrı ışığıyla Kögmen Dağı’ndan doğarak gelirdi”

kün teñri yaruķın teg (ETŞ 3/9, 10) “güneş tanrının ışığı gibi”

kün teñri yaruķıntek köküzlügüm bilgem (Mani. II, T. M. 419/13, 14 önt.)
“güneş tanrı ışığı gibi kıymetlim, bilgem”

kün teñri yarumaķı tıdıltı (ETŞ 35/17) “güneş tanrının aydınlığı kesildi”

kün t(e)ñriçe çoma bata yarlıqamışı üçün (Mani. III, Nr. 15, T. M. 417/1 önt.)
“güneş tanrı gibi batmayı buyurduğı için”

kün teñride artmış yarukuñuz üze (AY 654/11) “güneş tanrıdan fazla ışığınız ile”

kün t(e)ñrike oğşayur yöleşür (Mani. III, Nr. 8, III. T. M. 423c./7 önt.) “güneş tanrıya benzer”

kün teñriniñ çoğı öze (ETŞ 15/38) “güneş tanrının alevi ile”

kün teñriniñ yarıkı (AY 621/6) “güneş tanrının ışığı”

kün teñriniñ yarıkı (Huan.7 145/25) “güneş tanrının ışığı”

kün tilgeniniñ ottrasınta (AY 27/19) “güneşin dairesinin ortasında”

kün toğarda (MM 157/1) “güneş doğarken”

kün togdı (D 171/147) “güneş doğdu”

kūn togdı (D 271/237) “güneş doğdu”

kūn togsıg (D 233/202) “doğu”

kūn togsug (D 233/202) “doğu”

kün toğusuğ birle and (TIEM 73 II 444r/4=093/001) “güneşin doğması ile ant içerim”

kün toğusuğ idisi kün batşığ idisi (TIEM 73 II 267r/9=026/028) “doğunun ve batının rabbi”

kün toğışı tarafında (NF 37/15) “güneşin doğduğu tarafta”

kün toğuşı sınır (HKT 294b/5=19/16) “güneşin doğduğu taraf”

kūn tōnug kurıttı (D 418/328) “güneş elbiseyi kuruttu”

kün tuğar deg (KE 209v1) “güneş doğar gibi”

kün tuğar vaқта (KE 115v8) “güneşin doğduğu anda”

kün tuğar yerge bardı (KE 174v7) “güneş doğacağı yere vardı”

kün tuğardın kün batarğa kāşki tegse sözlerim (KE 249v15) “keşke sözlerim güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar yayılsa”

kün tuğardın kün batarğa nūḥ yalawaç da'veti (KE 22v9) “Nuh peygamberin daveti güneşin doğduğu yerden battığı yere kadardır”

kün tuğardın kün batarğa tegi (KE 159v10, 239v1) “güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar”

kün tuğğan teg (KE 188v19) “güneş doğmuş gibi”

kün tuğmakka yawudı erse (NF 118/8) “güneş doğmaya yaklaştığında”

kün tuğsa (KE 174v9) “güneş doğsa”

kün tuğsuğdunkı yir suv (Mani. III, T. II, D. 121. Taf. I Nr.3/1) “güneşin doğusundaki topraklar”

kün tuğuşı tapa (TIEM 73 I 223v/9=019/016) “güneşin doğduğu yere doğru”

kün tuğuşuğka ermez kün batsıgka hıç ermez (TIEM 73 II 258v/4=024/035) “doğuya batıya hiç ulaşmaz”

kün turmaz tepremez erdi (TEZ 854) “güneş doğmaz, kımıldamazdı”

kün tutundı (ME 98/8) “güneş tutuldu”

kūn tutundı (D 339/274) “güneş tutuldu”

kün tüşmez kölige (ME 94/1) “gölgeye güneş doğmaz”

kün üze (AY 403/26) “güneş ile”

kün yağlur vaqtda (TIEM 73 I 230v/9=020/059) “güneşin açıldığı vakitte”

kūn yaldırdı (D 633/528) “güneş parladı”

kün yandı (KE 140v9) “güneş döndü”

kün yanganın işitti erse (KE 140v13) “güneşin döndüğünü işittiğinde”

kün yansa (KE 140v14, 140v16) “güneş dönse”

kūn yarudı (D 480/384) “güneş aydınlattı”

kün yarıklı körgünçe ançada kèçe bolur (KE 176r9) “güneş ışığı görüldükten sonra o şekilde gece olur”

kün yarıklı tæg komyur erdiler (KE 124v4) “güneş ışığı gibi parlıyorlardı”

kün yarıklı kördi (KE 176v21) “güneş ışığını gördü”

kün yoriyur amrulgu yeriñke (TIEM 73 II 322v/6=036/038) “güneş belirlenen yerde hareket eder”

kün yoriyur amrulgu yerke (KKT 34/6a3=36:38) “güneş belirlenen yerde hareket eder”

kün, yöriyür qarār kılgu yirge aña (HKT 422b/1=36/38) “güneş, ona belirlenen yerde hareket eder”

kün yüzüg yaldı (D 471/377) “güneş yüzü yaladı ve onu kararttı”

künde irük yok begde kıyık yök (D 47/33) “güneşte gedik olmadığı için beyin sözünde de cayma yoktur”

kündin eğizrek himmeti (KE 2v4) “lütfu güneşten fazla”

kündin körklig yūsufumrı yèp (KE 72r3) “güneşten güzel Yusuf’umu yiyip”

künge qarşu baqmağrı taħammül kılı bilmez (NF 3/15) “güneşe karşı bakmaya tahammül edemez”

künge qarşu tutup (KE 28r11) “güneşe karşı tutup”

künge secde kılurlar (KE 147v2) “güneşe secde ederler”

künge tapunganlarını kördi (KE 38v14) “güneşe tapınanları gördü”

küni tar küni (K 5510) “doğrunun güneşi az”

künke baksa köz kamar (D 171/147) “güneşe bakanın gözü kamaşır”

künni mağrıbdın tuğurmağınça (KE 40v7) “güneşi batıdan doğurmadıkça”

künni tuğgan (KE 61v10) “güneşi doğan”

künniñ yüzini tuttılar (KE 44v5) “güneşin yüzünü tuttular”

künnüñ neteg kim cümle ‘alamka fāyidası teger (NF 202/7) “güneşin nasıl ki cümle aleme faydası varsa”

küntekirilig boltuқта (ETŞ 20D/112) “güneş ufka yaklaşıncı”

künüg (TEZ 59) “güneşi”

künüg kör (K 825) “güneşe bak”

künüm batğalır teg (K 1072) “güneşim batmak üzere”

künüm yitmiş karanğulukda men uş (HŞ 135/35) “güneşim kaybolmuş, ben karanlıktayım”

künüm yoqarı bolğanınga unamasmen (KE 205v7) “güneşimin yukarıda olmasına razı değılim”

küşüşlüg kün çoğın kölitü (ETŞ 10/34) “arzu güneşinin parlaklığı gölge ederek”

linhualıg kün tilgen orun üze (Ui. Tot. 146) “çiçekli güneş dairesi yeri üzerine”

maña kün negü teg yarumış künüm (K 5616) “sen benim parlamış güneşimsin”

maytrılıg kün teñri tuğa (İns.Sud. 35) “maytrılı güneş tanrı doğarak”

men kördüm on bir yulduz taqı kün taqı ay; kördüm anlarını, maña secde kılğanlar (HKT 226b/5=12/4) “ben on bir yıldızı, güneşi ve ayı bana secde eder şekilde gördüm”

men körermen on bir yulduzını taqı künni taqı aynı körermen anlarını taqı maña yüknuğliler (TIEM 73 I 173v/2=012/004) “ben on bir yıldızı, güneşi ve ayı bana secde eder şekilde görürüm”

miñ kolti kün teñriler yaruqları (ETŞ 20B/49) “binlerce güneş tanrının ışığı”

miñ kün ay teñriler birkerü yaruk ıdmış teg (AY 451/7) “binlerce güneş ve ay tanrı birlikte ışık saçmış gibi”

miñ kün meñizlig körklü kızlar (HŞ LXXXI/11) “binlerce güneşe benzeyen güzel kızlar”

miñ kün teñri yarukı (AY 650/13) “binlerce güneş tanrının ışığı”

miñ kün t(e)ñriniñ tümen ay t(e)ñriniñ çoğınta yalınınta utmış yigedmiş çoğluğ yalınılıg bolur erziler iligi (Ui. III, T. I, D.7/11 ark.) “erziler hanı binlerce güneş tanrının onbinlerce ay tanrının ışığından daha fazla parlak olur”

musāfir kün toğar sıñar bardı (ME 83/7) “yolcu, güneşin doğduğu yöne doğru gitti”

musahh̄ar kıldı kün taqı aynı (HKT 240a/1=13/2) “güneşe ve aya boyun eğdirdi”

musahh̄ar kıldı künni taqı aynı (HKT 384b/5=29/61, 394b/7=31/29) “güneşe ve aya boyun eğdirdi”

musahh̄ar kıldı sizge künni taqı aynı, peyvestelik kılğanlar, musahh̄ar kıldı sizge tünni taqı künni (HKT 250a/9=14/33) “aynı şekilde hareket eden güneşi ve ayı, geceyi ve gündüzü sizin hizmetinizde yarattı”

musahh̄ar kıldı sizge tünni taqı kündüzni taqı künni taqı aynı taqı yulduzlarını (HKT 258a/7=16/12) “geceyi, gündüzü, güneşi, ayı, yıldızları sizin emrinize verdi”

müyesser bolmas künge kim yitse ayğa taqı irmes tün, kündüzñüñ ozğanı (HKT 422b/4=36/40) “ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir”

namāz kılğıl idin̄ke kün tuğmazda öñdün taqı kün batmazda aşnu (TIEM 73 II 383v/3=050/039) “güneşin doğuşundan batışından önce rabbin için namaz kıl”

niçe kim kün birle ay kökde bolsa (HŞ 11/15) “nasıl ki güneş ile ay gökteyse”

niķāb alsa yüzindin uwtanur kün (HŞ 12/1) “güneş örtü alsa yüzünden utanır”

nilüfer tig suwğa kün kılğanın attı (HŞ 17/38) “nilüfer güneş gibi kalkanını suya attı”

niteg kim çıksa kün nāgeh hiçābdın (HŞ 161/34) “güneşin utanmadan ansızın çıktığı gibi”

niteg kim çıktı kün tilküsi indin (HŞ 28/31) “güneş tilkisi inden nasıl çıktıysa”

niteg kim kitti irse kün fürüğü (HŞ 30/18) “güneş ışığı nasıl gittiye”

niteg kim tañ atıp kün baş köterdi (HŞ 151/31) “nasıl ki tan atıp güneş başını kaldırdı”

niteg kötürse maşrıkdın başın kün (HŞ 186/39) “güneş doğudan başını nasıl kaldırır”

niteg kün közgüsi açtısa yüzün tutup (HŞ 117/37) “güneş aynasını tutup nasıl yüzünü açtıysa”

ol ‘ābidke hēç künnüñ harāratı tegmez erdi (NF 372/11) “o ibadet edene hiç güneşin sıcaklığı değmezdi”

ol anıñ tōnın künke kertürdi (D 364/289) “o, onun elbisesini güneşte yaydırdı”

ol aydıñda oturdı ay birle kün (HŞ XLI/5) “ay ile güneş o aydınlıkta oturdu”

ol bulğamağığ yaykanmağığ kün tuğsukdan sıñar elitir yanturur (Mani. III, T. M. 298. Nr.4/5 ark.) “o karışıklığı tereddüdü güneşin doğduğu yerden getirir geri döndürür”

ol künke isindi (D 109/99) “o güneşte ısındı”

ol künniñ küjeki ermiş (KE 77v10) “o güneşin ışıltısıymış”

ol ol idi kim kıldı künni yarutğan aynı yaruqluğ (TIEM 73 I 153v/1=010/005) “o Allah güneşi aydınlatan, ayı parlak yarattı”

ol ol idi yarattı tünni kündüzni tağı künni tağı aynı (TIEM 73 II 237v/1=021/033) “o Allah geceyi, gündüzü, güneşi, ayı yarattı”

ol ol kim kıldı künni yaruğ tağı aynı yaruğ (HKT 200b/6=10/5) “o; güneşi, ayı parlak yarattı”

ol ol kim yarattı tünni tağı kündüzni, tağı künni tağı aynı (HKT 313a/1=21/33) “o; geceyi, gündüzü, güneşi, ayı yarattı”

ol on bir yıldız taķı ay kelsün taķı seni bizim elgimizdin utğarsun (NF 355/2) “o on bir yıldız, ay, güneş gelsin de seni bizim elimizden kurtarsın”

ol suv bulğakı köpikleri bulğanmaķı yayқанmaķı esmeki kün ortudun sınar tegirer yanturur (Mani. III, T. M. 298. Nr.4/11 ark.) “o su karışıklığı köpükleri bulanmayı tereddütü esmeyi güneşin doğduğu yerden ulaştırır geri döndürür”

ol tōnın künke yağındı (D 479/383) “o, elbisesini güneşe yaydı”

ol tōnug künke yattı (D 422/331) “o elbiseyi güneşte yaydı”

ol tūnlükdin tūşgen künge belķīs secde kıılır erdi (KE 147r7) “o pencereden giren güneşe Belkıs secde ederdi”

ol uğurda kim koğursiler tonlarıñıznı kün ortasındın (TIEM 73 II 260v/8=024/058) “güneş ortada olduğuanda elbiselerinizi ıkardığınız an”

ol vaķtın kim kördi künni, toğğan (HKT 133a/1=6/78) “güneşi doğarken gördüğuünde”

ol vaķtın kim kün tutuldı (HKT 565b/5=81/1) “güneş tutulduğuanda”

ol vaķtın müteħayyir boldı köz, taķı tutuldı ay, taķı cem' kıılındı kün taķı ay (HKT 556b/5=75/7) “o an göz hayretler ierisinde kaldı, ay tutuldu, güneş ve ay bir araya getirildi”

ol y(a)ruķ örtük sayu ay t(e)ŗri ordusı kün t(e)ŗri ordusıña yağuyur (Mani. III, T. M. 291 Nr.2/5 önt.) “o parlak örtülü ay tanrı sarayı güneş tanrının sarayına yaklaşır”

ol yaşıl yapurğaklar iinde ol mēveler ay menizlig taķı kün menizlig münevver bolup körnürler (NF 319/12) “o yeşil yapraklar iinde o meyveler ay gibi güneş gibi parlak olarak görünürler”

ol y(E)me altun küvrüg kün teŗri tilgeni teg tegirmi körkle yaruk yaltrık üze kopdın sınar yirtinçülerig barça bütürü yarutu yaltrıtu turur erti (AY 92/18) “o altın davul, güneş tanrı dairesi gibi, yuvarlak, güzel ışık ile her yerden yeryüzünü tamamen aydınlatırdı”

ol yüzi kün (HŞ XXXVIII/2,38/42, 45/23, 77/6, 150/19)“o yüzü güneş gibi olan”

ol zamānda kün yoķaru aşmış erdi (KE 180v2) “o anda güneş tepeye çıkmıştı”

on bir yıldız ay kün maņa secde kıldılar (KE 107r7) “on bir yıldız, ay, güneş bana secde ettiler”

on bir yıldız, kün, ay birle inip yūsufğa secde kılurlar (KE 67r19) “on bir yıldız, güneş, ay birlikte inip Yusuf’a secde ederler”

otun yıǵdı erse kün çerāǵı tegdi mamuķ şem‘i yakıldı (KE 173v18) “odun yıǵdığında güneşin ateşide ğdi pamuklu kandili yakıldı”

öñre kün toǵsıkda (KT-D/4) “doğuda gün doğusundan”

öñre kün toǵsıkdağı bökli çöllüg il (BK-D/5) “doğuda gün doğusundan Bökli Çöllü halk”

öñre kün tuǵsıkdağı bodun (Tes D/5) “doğuda güneşin doğduğu yerdeki millet”

öñre kün tuǵsıkdağı bodun kësre ay tuǵsıkdağı bodun (Tar. B/3) “doğuda güneşin doğduğu yerdeki millet batıda ayın doğduğu yerdeki millet”

öñtün kün tuǵsuǵ kidin kün batsıǵıña tegi (Mani. III, Nr. 40. T. II, B. 66./1 önt.) “doğuda güneşin doğduğu yerden batıda güneşin battıǵı yere kadar ”

öñü kapıǵı kün ay teñri ol (HU 8) “ilk kapı güneş ve ay tanrısıdır”

örü turuǵlı kıldı silerke tünni kündüzni künni aynı yıldızlarını (TIEM 73 I 196v/4=016/012) “geceyi, gündüzü, güneşini, ayı, yıldızlarını sizin hizmetinize verdi”

örüǵlüǵ kerek begke toǵsa kün ay (K 325) “güneş ve ayın doğması için beye sükunet gerekir”

ötrü ol bulħakıǵ t(i)lgekig örküçlenmek(i)g esmekig kün bats(i)kınıǵı elitir (Mani. III, T. M. 298. Nr.4/2 ark.) “sonra o bulanıklığı dalgayı güneşin battıǵı yere iletir”

ötünürbiz kün ay teŕrike yaşın teŕri nom ıutı marmani feriştılarka ıut ıolur (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. II/3) “güneş, ay ve ışık tanrıya, dharma büyüklerine ve meleklerle dua eder, onlardan kut dileriz”

öwrölüp ay kün ıılurlar kēce kündüz hıdmetin (KE 181r17) “ay güneş evrilip gece gündüz hizmet ederler”

özün kün tig havā üstinde ıaldın (HŞ 162/24) “kendin güneş gibi havada kaldın”

peşīmān boldum imdi iy yüzi kün (HŞ LXXIX/4) “ey yüzi güneş gibi olan, şimdi pişman oldum”

peyveste ıılğıl namāznı künnün batmaııa yawuı bolmış vaktında, tünnün ıaraııgusııa tegrü taıı taıı namāznı (HKT 278a/6=17/78) “güneşin batmaya yakın olduı anda, gecenin karanlııına kadar devamlı namazını kıl, sabah namazını da”

rengin aynattı anıı kün (ME 98/1) “güneş onun rengini deıiştirdi”

resül ‘aleyhi’s-selāmın peygamberlııı kün tuıııan teg rüşen bolmasdın burun (KE 188v19) “peygamber aleyhisselamın peygamberlııı güneş doğmuş gibi aydınlık olmadan önce”

sakış içre künüm togdı (D 554/456) “bu hesap sırasında güneşim doğdu”

sawılmış kün (D 352/281) “kaybolmuş güneş”

secde ıılmaıı künge taıı ayıa (HKT 458b/4=41/37) “güneşe ve aya secde etmeyin”

secde ıılmaıılar künke ayıa (TIEM 73 II 322v/7=041/037) “güneşe ve aya secde etmeyin”

secde ıılurlar künge (HKT 362b/1=27/24) “güneşe secde ederler”

sekizinç serinmek yaruı kün teŕri (HAM 5/10) “sekizincisi sabırlı parlak güneş tanrı”

s n ks n yaratġan bu yer kök k n ay bu k z kış kerek yaz kerek bolsu yay (MM 3/1) “bu yeri, g ġ , güneşi, ayı, gözü, kışı, baharı ve yazı yaratan sensin sen”

sewer ġayet anı ol yüzi k n teg (HŞ 25/18) “o yüzü güneş gibi olan onu pek sever”

sevinġin toġar erdi toġmıř künüm (K 1072) “doġmuř güneşim sevinġle doġardı”

soġurġa ni  ır ġ ni yaġtu k n yok (HŞ 229/10) “k r kişi için ne kandil ne de parlak güneş var”

sonra k n tuġar (KE 188v18) “sonra güneş doġar”

 ah ret kılurda oturma edeb k n ay kible yaru ‘acem hem ‘arab (MM 99/2) “temizlenirken edep olsun diye güneşe, aya, kibleye, Acem ve Arap’a karşı oturma”

tüm k n g k şidi (D 562/463) “duvar, güneşi gizleyip örttü”

taġ taġlardı udu yer yarudı udu k n tuġdı kamaġ  ze yaruġ boltı (IrkB. 26) “tan attı, sonra yer aydınlandı, sonra güneş doġdu ve her şeyin üzeri aydınlık oldu”

taġla k n tuġgun a (KE 174v10) “sabahleyin güneş doġduġu gibi”

taġrı keldürür k nni k n tuġuřıdın (TIEM 73 I 33r/5=002/258) “tanrı güneşi doġudan doġdurur”

taġrı taġnıġ yarġanı taġı t nn ġ kılġanı kar r kılġu taġı k nni taġı aynı, saġıř kılmaġ (HKT 135b/5=6/96) “Tanrı sabahın aydınlattıcısı, dinlenen gecenin, hesap ögesi olan güneş ve ayın yaratıcısı”

taġrıka k n tuġusıġ k n batıřıġ (TIEM 73 I 16v/7=002/142) “doġu da batı da Tanrınındır”

taġrıka turur k n tuġusıġ k n batıřıġ (TIEM 73 I 14r/2=002/115)“doġu da batı da Tanrınındır”

taştın sınar körser k n tuġmıř teg kızıl közünür (Ui. Tot. 54) “dışarıdan baksan güneş doġmuř gibi kızıl görünür”

teḡdi künnüñ batar yiriñe (HKT 291a/2=18/86) “güneşin battığı yere vardı”

teḡdi künnüñ toḡar yiriñe (HKT 291a/8=18/90) “güneşin doğduğu yere vardı”

teñride bilge bilig bulmuş kün teñriteḡ körtle ay teñriteḡ yaruḡ (HAM 5/51)
“tanrıda hikmet bulmuş güneş tanrı gibi güzel, ay tanrı gibi parlak”

teñrideki künke yerdeki elimke bökmedim (E 7/3) “gökteki güneşe, yerdeki yurduma doymadım”

teñrike mañgal azrua hormuzta kün ay yultuzlarka (AY 685/7) “tanrıya, kutlu Ezrua’ya, Hormuzta’ya, güneş, ay ve yıldızlara”

ters körümlüḡ tag kün teñri birle tutuşur (Huan.5 843/5) “ters görünüşlü daḡ güneş tanrı ile tutuşur”

tesbīḡ ayḡıl idine, şükr aymaḡ birle aşnu kün tuḡmazda hem burun batmazdın (KKT 37/80b1=50:39) “güneşin doğuşundan batışından önce rabbini şükür ile tespih et”

tesbīḡ kılḡıl idin öḡdüsü birle kün tuḡmazda aşnu taḡı batmazında aşnu (TIEM 73 I 235r/3=020/130) “güneş doğmadan ve batmadan önce tesbih Rabbini övgü ile tesbih edin”

tesbīḡ kılḡıl idiniñ öḡmeki birle, kün toḡmaḡıdın aşnu kün batmaḡıdın aşnu (HKT 497a/5=50/39) “güneşin doğuşundan batışından önce rabbini överek tespih et”

tesbīḡ kılḡıl idiniñ öḡmeki birle, kün toḡmaḡınıñ aşnusunda taḡı batmaḡınıñ aşnusunda (HKT 309b/6=20/130) “güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini övgü ile tesbih et”

tesbīḡ kılurlar keçe hem kün tuḡmış vaḡtta (KKT 34/52b1=38:18) “gece gündüz Allah’ı anarlar”

tilekçe toḡar ay kün öḡlek toḡa (K 6231) “ey kahraman, ay, güneş, zaman dilediḡin gibi doğuyor”

toĝar ut kni (K 2173) “mutluluk gnei doĝar”

toĝar kn (K 827, 831) “gne doĝar”

toĝardın kn batarĝa an yayıldı (H 145/10) “han, gnein doĝduĝu yerden battıĝı yere kadar yayıldı”

toĝardın kn batarĝa tigr kizdim (H 34/25) “gnein doĝduĝu yerden battıĝı yere kadar gezdim”

toĝdı kne (K 511) “gün doĝdu”

toĝdı kni (K 5544) “baına gün doĝar”

toĝmı kni (D 332/269) “doĝmu gnei”

toĝsa kn (K 1670) “gne doĝsa”

toĝsa kni (K 2010) “gnei doĝsun”

toĝup kn kim cihn yüzin yaruttı (H 18/13) “gne doĝup dünyanın yüzünü aydınlattı”

toĝup kn sasa yir yzie altun (H 132/4) “gne doĝup yeryüzüne altın sasa”

toĝurdı künüm (K 383) “gneimi doĝdurdu”

toĝurdı tarı knni (ME 20/8) “Tanrı gnei doĝurdu”

tolĝar tnni kündüz ze taı tolĝar kündüzni tn ze, taı musaar ıldı knni taı aynı, tigma biri yöriyür atanmı vatĝa tegi (HKT 438a/8=39/5) “geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar, gnei ve ayı emrine aldı, her biri belirlenmi ana kadar hareket eder”

tn künke yaıldı (D 477/381) “elbise gnee serildi”

tört maharana kn ay garh yultuzlar (AY 684/16) “dört hükümdar gne, ay, gezegen ve yıldızlar”

tutti anlarnı çoğı kün tuğar erken (TIEM 73 I 195r/2=015/073) “güneş doğarken onları bir ses yakaladı”

tutti anlarnı katıg ün kün toğar vaqtğa kirgen hãlda (HKT 255b/9=15/73) “güneşin doğduğı vakit onları şiddetli bir ses yakaladı”

tutti olarnı katıg ün kün tuğardın (KKT 30/29b2=15:73) “güneş doğarken onları şiddetli bir ses yakaladı”

tutulmadın kün ay birle kavuşmaq (HŞ 201/8) “güneş ve ay tutulmadan kavuşmaq”

tün yarımında toğdı bu kün (HŞ LXXV/12) “bu güneş gece yarısında doğdu”

tünle kün tilgenin körmek (Ui. Tot. 648) “gece vakti güneşin dairesini görmek”

tüp aşlı kerek eđgü kılkı oñay buğunka toğursa kün ay (K 2437) “halka güneş ve ay doğması için onun soyu sopusu temiz, davranışları iyi olmalı”

türk bodun öñre kün togsıqıña kêsre kün batsıqıña tegi (Ong.2) “Türk Milleti doğuda gün doğusuna, batıda gün batısına kadar”

tüşüp bu muñka mundağ künni körse (HŞ 190/12) “sıkıntıya düşüp böylece güneşi görse”

tüşüp kün yirde yürir tig (HŞ 34/3) “güneşin inip yerde yürümesi gibi”

uçsa kün körünmes erdi (KE 114r18) “uçsa güneş görünmezdi”

uğtılar anlarğa kün tuğarda (TIEM 73 II 269v/3=026/060) “güneş doğarken takip ettiler”

uğu barıglı kıldı sizlerke tünni kündüzni künni aynı yulduzlarnı (KKT 30/35a2=16:12) “geceyi, gündüzü, güneşi, ayı ve yıldızları sizin hizmetinize verdi”

umınç bar kim sa’adet küni toğğay (HŞ 194/19) “mutluluk güneşinin doğacağına umut var”

umugumuz inagımız ulug kün teñri (AY 681/23) “umudumuz ulu güneş tanrı”

uyalur ay anıñ kün tig injindin (HŞ 24/3) “ay onun güneş gibi yanağından utanır”

üçünç y(E)me körtle körkün inçe ıaltı yaruğ kün tenriçe (Mani. I, T. II D. 171/23 Tafel III önt. sol) “üçüncüsü de güzel bir görünüşle parlak güneş tanrı gibi”

üçünçi bu kün toğsa yirke isig (K 829) “üçüncüsü bu güneş doğunca yer ısınır”

üdsüz kezigsiz kün ay tutungay (AY 434/19) “güneş ve ay zamansız, sırasız bir şekilde tutulacak”

ya kün battı tÿyü yemiş batmadın (MM 172/3) “ya da güneş batmadan battı deyip yemiş”

yağız yir yaşıl kök kün ay birle törütti ħalayık öd ödleğ bu kün (K 3) “kara toprağı, mavi göğü, güneş ile ayı, zamanı, anı ve mahlukları o yarattı”

yağız yir yaşıl kök yarattı kün ay karanıku yaruğluğ çığay tut ya bay (K 3717) “kara toprağı, mavi göğü, güneşi, ayı, karanlığı, aydınlığı, yoksulu ya da zengini hep o yarattı”

yalavaçı kim mü'minlerke künni menzil kılu yarlıkadı (TIEM 73 I 205v/9=017) “peygamberi inananlara güneşi menzil kılarak buyurdu”

yalksa yeme yāğ eğğü küyse yeme kün eğğü (D 632/527) “insan bıksa da yağ, yavan ve tuzlu yemekten daha iyidir. Güneş de yaksa bile kara bulut ve sisten daha iyidir”

yalrıyur erdinin itiglig yaruğ kün tenri tilgeni (ETŞ 20D/116) “ışıldayan cevher ile süslü parlak güneş tanrının çarkı”

yalrıyur yüz miñ kün tenri toğmış teg (AY 349/7) “yüz bin güneş tanrı doğmuş gibi parlar”

yaman közlüg közin kün birle örter (HŞ XIV/38) “yaman bakışlı gözünü güneş ile örter”

yana atlandı kün ol ay birle (HŞ 80/35) “güneş, o ay ile yine ata bindi”

yana bir t̄ayifalar kelgeyler yüzleri kün teg yaruḵ bolḡay (NF 241/13) “yine yüzleri güneş gibi parlak olan bir topluluk gelecek”

yana ḡıldımız künni anıḡ üze yolçı (TIEM 73 II 264r/8=025/045) “yine güneşi onun için rehber yaptık”

yana kün tig cemāli olturuşda (HŞ 145/8) “oturduğunda da yüzü güneş gibidir”

yana künge baḡtı (KE 165v10) “yine güneşe baḡtı”

yana künge baḡtılar (KE 178v8) “yine güneşe baḡtılar”

yana maşırık yolını kün unutmıḡ (HŞ LXIV/21) “güneş yine doğunun yolunu unutmuş”

yana ol ay kün birle yanaşıp (HŞ 70/5) “yine o ay ile güneş yaklaşır”

yana saḡnur taḡı kün toḡmadı tip (HŞ XXVII/5) “yine güneş doğmadı diye düşünür”

yaḡaḡı kün meḡiz köz baḡsa bolmaz (HŞ 15/19) “yaḡaḡı güneş gibidir, göz bakamaz”

yaḡaḡı kün yaruḡıḡa yol urmuş (HŞ XIV/53) “yaḡaḡı güneş ışığı için yol olmuş”

yaḡı toḡmış kün teḡri teg (AY 348/23) “yeni doğmuş güneş tanrı gibi”

yaraşsun ay birle künge yavuşmaḡ (HŞ 201/7) “ay ile güneşe yaklaşmak uygun olsun”

yaratḡan yirni kökni ay ve künni (HŞ 141/13) “yeri, göḡü, ayı ve güneşi yaratan”

yarıḡlı taḡları taḡı ḡıldı tünni amrulḡu künni aynı saḡışlıḡ (TIEM 73 I 104v/3=006/096) “sabahları aydınlık kıldı, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ayı hesap ögesi olarak yarattı”

yarın kün kirmişde (KE 76v5) “yarın güneş doğduğunda”

yarın yarudı kün tuḡdı (Mani. I, T. II D. 176/19 önt.) “sabah oldu güneş doğdu”

yarok kün teḡri (Huan.5 643/11) “parlak güneş tanrı”

yaradı ajunka kün ay teg yala (K 415) “güneş ve ay gibi parlayarak dünyayı aydınlattı”

yaradı küni (K 1566) “güneşi parladı”

yaruk boldı kalıdı kün (ME 24/8) “güneş yükseldi aydınlık oldu”

yaruk boldı tamām toğmış meñiz kün (HŞ 205/40) “güneş doğmuş gibi tamamen aydınlık oldu”

yaruk kün (HAM 5/16, HŞ 175/12) “parlak güneş”

y(a)ruk kün t(e)ñr(i)ke yöleşürü (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/7 ark.)
“parlak güneş tanrıya benzeyerek”

yaruk kün tig sen ol bîçäre yulduz (HŞ 139/23) “sen parlak güneş gibisin, o ise çaresiz yıldız gibi”

yaruk kün tig yaruttı ay bu tünni (HŞ XLI/4) “ay bu geceyi parlak güneş gibi aydınlattı”

yaruk künni köreyin, aynı yulduzlarını köreyin tēse bu yigitke baḡsun ya`nī `alī
kerremu`llāhu vechehu (KE 202r3) “parlak güneşi, ayı yıldızları göreyim derse
bu yiğide baksın yani kerremu`llāhu vechehu Ali”

yaruksuz boldı kün (ME 98/8) “güneş ışıksız oldu”

yarutdaçı ol kün teñri yarokın tüşrök körkle bedizi üze kök teñride eñ başlayu
tavışgan tamgalıg ay teñri ordosın körüp fatučen atlıg açarı evirmiş nomug
yaltritdımız (Huan.5 1828) “o güneş tanrı ışığını aydınlatan yansıdığı güzel
resmi üzerine gökte ilk başta tavşan damgalı ay tanrı sarayını görüp Fatučen adlı
açarının çevirdiği dini eseri aydınlattık”

yaruttı ajunka künüg hem ayıg (K 125) “dünya için güneş ve ayı aydınlattı”

yarutur yaruk kün (K 4925) “parlak güneş aydınlatır”

yaşıl kök törütti kötürdi eğiz kün ay birle yulduz bezedi beğiz (K 3724) “mavi
göğü yarattı, yukarıya yükseltti, güneş, ay ve yıldızlar ile resim yaptı”

yaşıl kök yarattı yaruttı kün ay (K 3193) “mavi göğü yarattı, güneş ve ayı aydınlattı”

yaturda kün bu yüzde erdi (KE 178v8) “yattıklarında güneş bu taraftaydı”

yeriñ kün tuğuşuğlarını anıñ batışığlarında ol kim berekâtnı kıldımız anıñ içinde (TIEM 73 I 124r/4=007/137) “içini bereketli kıldığımız yerin doğu ve batısında”

yerniñ kün tuğuşları yerniñ kün batsıg yerleri, ol kim berekâtlıg kıldımız (KKT 28/17b1=7:137) “kendisine bereketler kıldığımız yerin doğusuna da, batısına da”

yırağ bolsun yaman közlüg kün ayın (HŞ 202/2) “kötü gözlü, güneş ve aydan uzak olsun”

yine yime kün teñri uyaqqalır (Mayt. 12/30) “yine güneş tanrı batar”

yirnün kün toğuş yanlarındın tağı kün batış yanlarındın; ol kim bereketlig kıldıñ anıñ içinde (HKT 161b/3=7/137) “içini bereketli kıldığımız yerin doğu ve batısında”

yörir kıldı silerke künni tağı aynı yörir kıldı silerke tünni kündüzni (TIEM 73 I 191r/1=014/033) “güneşi ve ayı, geceyi ve gündüzü sizin için yarattı”

yörüg aşnuğı kün teñri (HAM 5/29) “izahın sahibi güneş tanrı”

yörüg aşnuğı yaruğ kün teñri (HAM 6/3) “izahın sahibi parlak güneş tanrı”

yūsufnıñ körkindin kün nūrı h̄ire boldı (KE 75r3) “yusuf’un güzelliğinden güneş ışığı fersiz kaldı”

yüz miñ kün teñri (AY 450/5) “yüz bin güneş tanrı”

yüz miñ kün teñri yaruğı teg kopdın sınar kamagdın tegirmileyü yaruğ (AY 658/18) “ışık, yüz bin güneş tanrı ışığı gibi her yerden sararak”

yüzi kün tég kumıyur (NF 9/8) “yüzü güneş gibi parlar”

yüzi kün teg yaruğ (KE 75r17) “yüzü güneş gibi parlak”

yüzi kün tig saçı tün alnı ay ol (HŞ XIV/59) “yüzü güneş gibi, saçı gece, alnı aydır”

yüzi kündin köp yaruğrak alnı aynıñ egmesi (KE 181v6) “yüzü güneşten daha parlak, alnı ayın hilal halı”

yüzindin kün meñizlig balkıyu nür (HŞ 206/6) “yüzünden güneş gibi ışık parlayarak”

yüziniñ şu’lesindin kün uyalur (HŞ XXI/48) “yüzünün ışığından güneş utanır”

yüzük oynadı toğgınça yaruğ kün (HŞ 79/32) “parlak güneş doğunca yüzük oynadı”

yüzünüz kündin yaruğrak (KE 77r15) “yüzünüz güneşten daha parlak”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

kün arslan (YAM Lo. 05/5b) ÖA

tsag kün (Huan.5 1275/12) ÖA

kün (KE 76r5, 68r13) ÖA

kün çor totok (E 35/2) ÖA

kün silig künçuy (Mayt. 1/41) ÖA

kün teñride küt bulmış erdemın el tutmuş alp kütluğ uluğ bilge uyğur (HAM 5/8)
ÖA

kün toğdı (K A26, B68, C13, C14, C15, C18, C19, C44, 353, 355, 415, 526, 823, 3455) ÖA

kün toğmış (PP. X.ant., XIX.ant., XXVI.ant., XXXVIII.int., PP.XLVII.int., LXII.ext., LXII.ant., LXVII.int., LXXVII.int.) ÖA

k.li

künli aylı (S.Yü. 324) “güneş ve ay”

künli aylı iki yarutdaçılar yarutdılar kök teñrig (Huan.5 1732/18) “güneş ve ay iki aydınlatıcı göğü aydınlattılar”

künli aylı körüşti (ETŞ 35/67) “güneş ve ay görüştü”

künli aylı ordular (AY 565/22) “güneş ve ay sarayları”

künli aylı tutunup (AY 552b/15) “güneş ve ay tutulup”

künli aylı uçrugug (AY 490/22) “güneş ve ayın doruğu”

künli aylı yirke tüşgey (AY 447/9) “güneş ve ay yere düşecek”

k.lük

bu künlük yirig (K 5641) “bu güneşli yeryüzü”

k.süz

aysız künsüz yaroqluğ ağır uluğ teñriler (İns.Sud. 952) “aysız güneşsiz parlak değerli ulu tanrılar”

künsüz aysız yaroqluğ küçlüğ uluğ teñriler (İns.Sud. 944) “güneşsiz aysız parlak güçlü ulu tanrılar”

2. “gündüz”

altı kün altı tün bu darnıta hatıqlanıp (Ui. II, T III M.207b/37) “altı gün altı gece bu dharanide zahmet çekip”

altı kün altı tün (Mani. III, Nr. 22. T. M. 170/6 önt.) “altı gün altı gece”

aña tünnüñ tağı künnüñ biri biriniñ soñınça yörimeki (HKT 333a/1=23/80) “gecenin gündüzün birbiri ardınca gelmesi ondandır”

añar işçi birür yarutmaz küne (K 1762) “ona gününü aydınlatmayan işçi verir”

anıñ birle tesbîh kılırlar kiçede kün yaruğ bolmışı vaqtda (HKT 433a/8=38/18) “gece ve gündüzün aydınlandığı anda onunla tespih ederler”

anıñ birle yalnuq yarutsa küni (K 860) “insan onunla gününü aydınlatır”

anta tegdükte tün kün atıqlanıp (Ui. III, T. III, M. 84-51/5 önt.) “oraya ulaştığında gece gündüz zahmet çekip”

anta tegdükte tün kün atıqlantılar (Ui. III, T. II, S. 32a - T. II, S. 12 miny./3) “oraya ulaşınca gece gündüz zahmet çektiler”

ayur erti tün kün idi birle rāz (MM 400/4) “gece gündüz Allah’la sırları konuşurdu”

bayaı pīše tuttılar uşol kün (HŞ 207/8) “gündüz önceki işi hallettiler”

bāyezid dik tün kün tınmay ka’be barsam (DH XV/4) “Bayezid gibi gece gündüz dinlenmeden Kabeye varsam”

bilür kim uşbu asret birle tün kün (HŞ 113/7) “bu hasreti gece gündüz bilir”

bir kün bir tün (AY 140/21, Mayt. 27/13) “bir gün bir gece”

bir y(a)ru kün (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/2 ark.)“aydınlık bir gün”

biri biri sonca yörüdi tün kün (ME 194/8) “gece ile gündüz birbiri ardınca yürüdü”

biş ay tün kün (Mayt. 7/23) “beş ay gece gündüz”

boldı künüm tün (HŞ 93/9) “gündüzüm gece oldu”

bozup tün ıflımı kün gencin açtı (HŞ XXIII/3) “gündüz, gecenin sürgüsünü bozup hazinesini açtı”

bu ajunnı tün kün keziben yörür (MM 340/4) “bu dünyayı gece gündüz gezerek yürüse bile”

bu tün kün ala a tig yügrür talmaz (HŞ 98/2) “bu gece gündüz ala at gibi yürür yorulmaz”

bu üçün yaru kün (Mani. III, Nr. 8, III. T. M. 423c./7 önt.) “bu üçüncü aydınlık gündüz”

bu yir kök tün kün cān u cihān bar (HŞ XVIII/6) “bu yer gök, gece gündüz, can ve dünya var”

buğun inçke tegdi yarudı küni (K 5332) “halk huzura kavuştu, günü aydınlandı”

cehd eyleben tūni küni fikrin itmey (DH XXII/4) “gece gündüz düşünmeden çabalayarak”

eger kılsa tañrı siziñ üze, künni ulaşu kıyāmet küñge tegrü (HKT 375b/4=28/72) “eğer Tanrı kıyamet gününe kadar sizin üzerine gündüzü daim kılsa”

ekinti yaruğ kün k(e)ndü erür (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/5 ark.) “ikinci aydınlık gündüz kendidir”

ğıdāsı boldı tün kün bağrı çanı (HŞ 94/30) “bağrının kanı gece gündüz yiyeceği oldu”

hālikımnı izler min tün kün cihān içinde (DH LIII/1) “ben bu dünyada gece gündüz yaradanımı izlerim”

‘ışk senāsın tūni küni koyarım yok (DH XIX/8) “aşk senasını gece gündüz bıraktığım yok”

iki yigirmi yıl tūni küni üzlünçüsüz paşantak atlığ yağış yağadımız (Mayt. 10/33) “on iki yıl gece gündüz aralıksız Pāsandika adlı kurban sunduk”

imik kün (D 49/34) “ılık gün”

isig kün (D 48/34) “sıcak gün”

kaçan yir ilin ol tūnermiş küne (K 5886) “o gündüzü kararmış olan insan, ülkeyi nasıl yönetir”

çamuğı kün yaruğınça helāk boldı (KE 61r21)“hepsi gün aydınlanınca helak oldu”

çara tün yaruğ künke yakmaz yağuk (K 2250)“karanlık gece aydınlık güne yaklaşmaz”

çarañguluğka kirdi kün kilip tün (HŞ 39/2) “gece gelip gündüz karanlığa girdi”

karanlık kıldı tününü tağı çıkardı kününü yarukını (HKT 563b/9=79/29) “geceyi karanlık kıldı ondan gündüzün aydınlığını çıkardı”

karartıp tününü ve künnü yaruttı (HŞ 194/14) “geceyi karartıp gündüzü aydınlattı”

kararttı tününü ve künnü yaruttı (HŞ 179/42) “geceyi kararttı ve gündüzü aydınlattı”

katıglandı tün kün (K 6336) “gece gündüz zahmet çekti”

kaygum sin sin tünü künnü (DH LXI/1) “gece gündüz kaygım sensin”

kaşu kün bir selâmı aytıp ıddıñ (HŞ 165/3) “hangi gündüz vakti bir selam söyleyip gönderdin”

kılduğ tününü tağı künnü, iki nişân (HKT 271b/8=17/12) “gece ve gündüzü iki belirti olarak yarattık”

kılur ‘ışkıñda tün kün tınmadın āh (HŞ 37/6) “gece gündüz durmadan aşkıñdan ah eder”

kiçe boldısa kün simurgı kitti (HŞ 31/13) “gece olduğunda gündüzün simurgu gitti”

kiçe kün izder irdi ol tolun ay (HŞ 221/33) “o dolunay gece gündüz arardı”

kizer yalıñ ađak baş yügrü tün kün (HŞ LIV/10) “gece gündüz başı yukarıda yalın ayak gezer”

kowup artınça yitmesün tiyü kün (HŞ 187/4) “gündüz kovup peşinden yetişmesin diye”

könül birle tün kün tilek bu kerek (MM 176/3) “gece gündüz yürekten gelen dilek”

körermen tün me kün arzūnda bu kın (HŞ 129/10) “gece gündüz senin arzunla bu eziyeti çekiyorum”

kullık kılsam tünü künnü (DH LXI/2) “gece gündüz kulluk etsem”

kün (ŞU D/1) “gündüz”

kün barmağı tün kelmeki ekindü vaḫti bile (TIEM 73 II 448v/8=103/001)
“gündüzün gittiği gecenin geldiği ikinci vakti ile”

kün birle tūni (HŞ XXVIII/16) “gece ile gündüz”

kün issüsinde yörüdi (ME 171/6) “gündüz sıcakında yürüdü”

kün ü tün toğşun atğa oğşar iy yār (HŞ 136/37) “ey yar, gece gündüz doğuşun
ata benzer”

kün yime tün yime yelü bardımız (BT.1-K/3) “gündüz de gece de dört nala
koşup gittik”

küni bir mañım ol (K 1389) “gündüzü bir adım olur”

küni tūni on beş muḫīm bolur ol (MM 178/3) “gece gündüz on beş gün mukim
sayılır”

künün hoş kiçrü awtur irdi köñlin (HŞ 219/36) “gündüzünü hoş geçirerek
gönlünü avutur idi”

künüm eḏgü boldı (K 1589) “günüm iyi hale geldi”

künün turdı turğak tünün yatğakın (K 608) “gündüz nöbetçiler, gece bekçilerle
durdy”

künün yimedi kör tünün yatmadı (K 38) “gündüz yemedi, gece yatmadı, gör”

küsüş boldı arzun yaruğu küni (K 4965) “günün aydınlanması için istekli oldu”

mḫaraurap tamuda timin ök bir kün bir tün bolur (Mayt. 84/5) “Mahāraurava
cehenneminde bir gün bir gece olur”

muḫīm meshi kün tün bu edük üze (MM 184/1) “ayakkabının üzerini
meshederek namaz kılma süresi mukim için bir gece gündüz”

munuñ tig zevk birle kiçrü her kün (HŞ 200/15) “gündüzlerini bu şekilde zevk
ile geçirerek”

musahhar kıldı anı anlar üze, yiti tün tağı sekiz kün (HKT 544b/7=69/7) “onu yedi gece yedi gündüz onlar üzerine saldı”

musahhar kıldı sizge künni tağı aynı, peyvestelik kılganlar, musahhar kıldı sizge tünni tağı künni (HKT 250a/9=14/33) “aynı şekilde hareket eden güneşi ve ayı, geceyi ve gündüzü sizin hizmetinizde yarattı”

müsāfirge üç kün tüni hem seza (MM 184/2) “misafir için üç gece gündüzdür”

ni bilgeysen işiñe kilse bir kün (HŞ 195/20) “gündüz dostuna gelse ne bileceksin”

nişān turur anlarğa tün çıkarurmiz andın künni (TIEM 73 II 322v/5=036/037) “gece onlar için bir belirtidir, biz ondan gündüzü çıkarırız”

niteg kim kün soñınça kildise tün (HŞ XXXIX/1) “nasıl ki gece gündüzden sonra geldiyse”

niyāz birle tün kün ulap eklegil (MM 302/4) “gece gündüz niyazla bağlayıp ekle”

niyyet ü gāzāka minip tün kün ağı (HŞ 232/14) “gece gündüz niyet ve gaza için ata binip”

oğuğ turđu tün kün (K 2331) “gece gündüz uyanık durmalı”

oqır şuru ‘ibri tünün hem künün (K 78) “sanki gece gündüz düdük çalıyor”

ol antağ uzun künin tünin dört miñ yıl yaş yaşayurlar (Mayt. 83/28) “o böyle uzun gündüz ve gecede dört bin yıl yaşarlar”

ol antağ uzun künün tünün bir tümen altı miñ yıl yaşap emgek emgenürler (Mayt. 84/46) “o şekilde uzun bir gün ve gecede on altı bin yıl yaşayıp sıkıntı çekerler”

ol antağ uzun künün tünün sekiz miñ yıl yaşap emgek emgenürler (Mayt. 84/7) “o şekilde uzun bir gün ve gecede sekiz bin yıl yaşayıp sıkıntı çekerler”

ol üçünç y(a)ruğ kün k(e)ndü erür (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/20 ark.) “o üçüncü aydınlık gündüz kendidir”

on tün kün ot köydi küçlendi (KE 41r1) “on gündüz on gece ateş yandı, güçlendi”

ödükde tün me kün zārı kılurmen (HŞ 129/38) “batakılıkta gece gündüz inlerim”

ökünç birle tün kün (K 6602) “gece gündüz pişmanlık ile”

renc ü mihnet birle bolsañ tünü küni (DH XXIII/2) “gece gündüz cefa ve mihnet ile olsun”

şafvān kün yaruğınça turup (KE 234r20) “Safvan gün aydınlanınca kalkıp”

sefer ḥaddi üç kün taķı üç tünü (MM 175/1) “yolculuğun sınırı üç gün ve üç gecedir”

sin bu kün kılğıl ‘ibādet tün ü kün (DH LXIX/7) “sen bugün gece gündüz ibadet et”

sini ḳoldı tün kün bu emgek bile (K 39)“bunca zahmet ile gece gündüz seni istedi”

soñlaşdılar biri biri (birle) tün kün (ME 194/8)“gece ile gündüz birbiri ardınca geldi”

sözlemegil kişilerke üç tün küni birle (TIEM 73 I 223v/3=019/010) “insanlarla üç gece üç gündüz konuşma”

şükür ḳılgu tün kün tazarru’ bile (MM 7/3) “gece gündüz yalvararak şükretmelidir”

tapuğ ḳılsa tün kün (K 3357) “gece gündüz ibadet etmeli”

telim tağlar aşıp tün künye ḳattı (HŞ 58/27) “pek çok dağı aşıp geceyi gündüze kattı”

teñri ḳatunları tünin künin teñri meñsiñe esürüp yoḳsuz öd ertürürler erser (Mayt. 103/28) “tanrı hanımları gece gündüz tanrı sevinciyle sarhoş olup zamanını boşa geçirse”

teñri tün kün sizni közedür (HAM 11/6) “Tanrı gece gündüz sizi gözetir”

tilep tün kün uğandın ay yüzümni (HŞ 47/32) “gece gündüz Allah’tan ay yüzümü dileyip”

timin ök tapan tamuda bir kün bir tün bolur (Mayt. 84/45) “Tapana cehenneminde bir gün bir gece olur”

turup tapęında tün kün kıldı hıdmet (HŞ 53/10) “huzurunda durup gece gündüz hizmet etti”

tün kün aruğsuz köñülin tınl(ı)ęlaręa edęü asığ tusu kılu y(a)rılığayur erti (Ui. III, T. II, S. 89φ/15 önt.) “gece gündüz yorulmak bilmeyen gönülle canlılara iyilik, fayda sağlamayı buyururdu”

tün kün barmağı kelmeki içinde (TIEM 73 I 56v/6=003/190) “gece il gündüzün gelip gitmesinde”

tün kün barmağı kelmeki içre (KKT 36/90a=45:5) “gece ile gündüzün gelip gelişinde”

tün kün barsa (HŞ 95/30) “gece gündüz gitse”

tün kün bile sewnelim (D 63/49) “gece gündüz sevinelim”

tün kün biri biriğe soğlaşmağı içinde (HKT 23a/9=2/164) “gece ile gündüzün birbirinde sonra gelmesinde”

tün kün birle karışdı (D 317/259) “gece ve gündüz karşı karşıya geldi”

tün kün işin kııl anığ (K 5793) “gece gündüz onun işini yap”

tün kün keçe (D 54/39) “gece ve gündüz geçerek”

tün kün keçip irtelür (D 128/113) “gece gündüz onu arayıp duruyor”

tün kün sini umunıp saça amranmağın muna ölürm(e)n (Ui. III, T. II, S. 89-1/27 önt.) “gece gündüz seni dileyip senin sevginle işte böyle ölürüm”

tün kün tapun teņrike (D 609/501) “gece gündüz Tanrı’ya ibadet et”

tün kün turup yığlayu (D 382/300, 558/460) “gece gündüz durmadan ağlayarak”

tün kün uğıma ulı (K 5148) “gece gündüz durup uyuma”

tün kün üze yörgeñür (D 166/144, 417/327) “gece gündüz birbirleri üzerine dönerler”

tün küññüñ biri soñınça yörimeki içinde (HKT 73a/3=3/190) “gece ile gündüzün birbiri ardınca hareketi içinde”

tün küññüñ karşıısı ol (D 213/183) “gece gündüzün zıddıdır”

tün yime udısqım kelmez erti, kün yime olursıqım kelmez erti (BT.1-D/5) “gece uyuyasım gelmezdi, gündüz de oturasım gelmezdi”

tünerdi küni (K 1520) “gündüzü karardı”

tünergey küññüñ (K 4249) “günün kararacak”

tünermegey erdi yarumış küne (K 696) “aydınlanmış gün kararmayacaktı”

tünetür tünññüñ küññüñ kiterip (AH 15) “gündüzünü giderip geceni karartır”

tüni barça küñke ulap (K 3655) “geceyi gündüze bağlayıp”

tüni küni säyim bolsa köñli yarur (DH XVII/3) “gece gündüz oruçlu olsa gönlü parlar”

tüni küni tālibler cāñnı kurbāñ kılıñlar (DH LXVI/4) “talipler gece gündüz canınızı kurban edin”

tüni küni uhlamay hū zikrini aytkenler (DH LIX/2) “gece gündüz yatmadan Allah’ın adını ananlar”

tüni küni yanar otım (DH LXI/10) “ateşim gece gündüz yanar”

tünin küñin toqığaylar (Mayt. 11/6) “gece gündüz dövecekler”

tünñni qarartıp kün yaruttı (HŞ LXXXIX/4) “geceyi karartıp gündüzü aydınlattı”

tünñni küñke ulap (K 2964) “geceyi gündüze bağlayıp”

uş tün bardı bu kün qalmayısar (HŞ LXXVIII/2) “bu gündüz kalmayacağı için o gece gitti”

uzun kün bir zaman tırmaz keser taş (HŞ 132/8) “uzun gündüz boyunca bir an dinlenmez, taş keser”

uzun kün birle boldı ol periler (HŞ 79/37) “o periler gün boyunca birliktelerdi”

uzun kün toylap anda ırğaladılar (HŞ 52/35) “gündüz boyunca eğlenip orada oyalandılar”

uzun kün yüz sukağ otlatmak işi (HŞ 122/16) “gündüz boyunca yüz geyik otlatmak onun işidir”

uzun tünde yarık künde könlüm anda (DH XIV/4) “uzun gecede, parlak günde, gönlüm orada”

yaman bolğay saña bu qar irür kün (HŞ LXX/22) “gündüz bu kar senin için kötü olacak”

yana bir kün ve bir tün süst kalıp (HŞ 207/9) “yine bir gündüz ve bir gece hareketsiz kalıp”

yana kim kaçtı irse tün kilip kün (HŞ 70/34) “yine gece gelip gündüz kaçtığında”

yana tünni qarartıp kün yarattı (HŞ 164/32) “yine geceyi karartıp gündüzü aydınlattı”

yarattı tün me kün ay ve yıldız (HŞ 2/6) “geceyi, gündüzü, ayı ve yıldızı yarattı”

yaradı küni (K 1782) “gündüzü aydınlandı”

yaruk kün (K 3193) “aydınlık gün”

y(a)ruk kün (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/15 ark.) “aydınlık gündüz”

yaruk kün qararığ tünüg alğadturdu (Mani. III, Nr. 8, III. T. M. 423c./10 ark.) “aydınlık gündüz karanlık geceyi güçsüzleştirdi”

yaruk kün kildise kitti kara tün (HŞ 80/33) “aydınlık gündüz geldiğinde kara gece gitti”

yaruḳ künler tünlerig tünlerke utrunḡalı öçeşgeli turdılar (Mani. III, Nr. 8, III. T. M. 423c./8 ark.) “aydınlık gündüzler karanlık gecelere karşı koymak için kalktılar”

yarutmaz küni (K 911) “gündüzü aydınlatmaz”

yaruttı küni (K 2017) “gündüzü aydınlattı”

yigedti yaruḳ kün qararıḡ tünüg al(a)ḡadturdı (Mani. III, Nr. 8, III. T. M. 423c./10 ark.) “parlak gündüzü artırdı, karanlık geceyi zayıflattı”

yilip on dört tün kün yar tileyi (HŞ 42/5) “on dört gece ve gündüz yarı dileyerek savrulup”

yiti kün yiti tün (AY 524/11) “yedi gün yedi gece”

yiti kün yiti tün tapınıp udunup (Mayt. 53/14) “yedi gün yedi gece hizmet edip”

yorınlar anıḡ içinde tünlerde künlerde im̄inlig birle (TIEM 73 II 313v/3=034/018) “orada geceleri ve gündüzleri emin olarak dolaşın”

yorınlar anıḡ üçünde tünler hem künlerde im̄inler (KKT 33/39a2=34:18) “orada geceleri ve gündüzleri güvenlik içinde dolaşın”

yörüdi kün issüsinde (ME 76/5) “gündüz sıcaḡında yürüdü”

yörün anıḡ içinde, tünlerde taḡı künlerde, ḳorḳunçsuz (HKT 410b/9=34/18) “orada geceleri ve gündüzleri korkusuzca dolaşın”

k.li

bir künli tünli (Ui. Tot. 509) “bir gece bir gündüz”

bir tünli künli içinde (Ui. Tot. 584) “bir gece bir gündüz içinde”

tünli künli (BK-GD/1) “gece gündüz”

tünli künli ḳuruḡ ertürser (Ui. III, T. III, M. 56-11/18) “geceyi gündüzü boş geçirse”

k.lüg

bir künlüg tünlüg isimeklig kezig igig (Ui. II, T III M. 225 20/4- 44/1) “bir gündüz ve gecelik periyodik ateş hastalığı”

iki künlüg tünlüg isimeklig kezig igig (Ui. II, T III M. 225 44/2) “iki gündüz ve gecelik periyodik ateş hastalığı”

dört künlüg tünlüg isimeklig kezig igig (Ui. II, T III M. 225 44/4) “dört gündüz ve gecelik periyodik ateş hastalığı”

üç künlüg tünlüg isimeklig kezig igig (Ui. II, T III M. 225 44/3) “üç gündüz ve gecelik periyodik ateş hastalığı”

3. “mum”

miñ kün tükel yaqturup (ETŞ 26/8) “bin mumu tamamen yaktırıp”

yüz on kün yaqturup (ETŞ 22/14) “bin mum yaktırıp”

4. “sıcak”

körmegeyler anıñ içre kün tamlıg (TIEM 73 II 439v/9=076/013) “orada sıcak soğuk görmeyecekler”

körmezler anıñ içinde künni tağı çatıg sowuq (HKT 558b/5=76/13) “orada sıcak ve şiddetli soğuk görmezler”

kündelü

kelmekke olarqa ‘azābımız kündelü (TIEM 73 I 121v/7=007/098) “azabımız onlara sabah vakti geldi”

kündin bk. kündün, küntin, küntün

bu yirniñ sıçısı öñdün kulkya kópuzniñ yir kündin uluğ ögen (YAM Sa. 09/12) “bu yerin sınırı doğuda Kul Kopuz’un yeridir, güney yönünde büyük akarsudur”

bu yirniñ sıçısı öñtün yınjaq burhan kılınıñ örtgün kündin yınjaq uluğ yol (YAM Sa. 06/17) “bu yerin sınırı doğu yönünde Burkan Kulu’nın harman yeri, güney yönünde büyük yoldur”

kidin kündin nairiti buluñta (Yit.Sud. 15/8) “güney batı nariti tarafında”

kindikniñ kündin yıñakınta tegzinip ünmişte (Ui. Tot. 549) “göbeğin güney yönünden dolaşıp çıktığında”

kündin sarıg lamanıñ kendü buka borluğ (YAM Sa. 16/7) “güneyde Sarıg Lama'nın kendi Buka bağı”

kündin yıñak (Yit.Sud. 15/23) “güney yönü”

kündin yıñakınta (Yit.Sud. 16/3) “güney yönünde”

öñdün kündin yıñak (Yit.Sud. 25/15) “güneydoğu yönü”

yürekniñ kündin yıñak (Ui. Tot. 543) “kalbin güney yönü”

kündün bk. kündin, küntin, küntün

bu borluğniñ sıçısı öñdün kara temirniñ borluğ adırar kündüny yıñak sıçısı ögen adırar (YAM Sa. 10/6) “bu bağın sınırını doğuda Kara Demir'in bağı ayırır, güney yönündeki sınırı akarsu ayırır”

bu borluğnuñ sıçısı öñdün yıñak basa toğrılnıñ borluğ adırar kündün yıñak uluğ yol adırar (YAM Sa. 05/7) “bu bağın sınırını doğuda Basa Toğrı'lın bağı ayırır, güney yönünde büyük yol ayırır”

kündüz bk. küntüz

ağak kitmez iligindin tünle kündüz (HŞ 29/18) “gece gündüz elinden kadeh eksik olmaz”

ağakın tutğıl namāznı kündüznüñ êkki yanında bir pāre tündin (TIEM 73 I 172v/3=011/114) “gündüzün iki yanında gecenin bir parçasında devamlı namazını kıl”

ajun tünı kündüzi (D 570/470) “zamanın geceleri ve gündüzleri”

aña ol kim qarār kıldı tün içinde tağı kündüz içinde (HKT 125a/2=6/13) “gece ve gündüzde bulunanlar onundur”

añar biziñ yarlıkımız tünle azu kündüz kıldımız (TIEM 73 I 155v/6=010/024) “ona buyruğumuzu gece ya da gündüz verdik”

aḡar turur tūn kūndūz barmakı kelmeki (TIEM 73 II 252r/4=023/080) “gece gūndūzūn gelip gitmesi ondandır”

anıḡ belgūlerindin tūn kūndūz kūn ay (TIEM 73 II 351v/2=041/037) “gece, gūndūz, gūneş ay da onun nişanelerindendir”

anıḡ içinde kūndūzni kōrgūtūgli (TIEM 73 I 159v/1=010/067) “orada gūndūzū gösterendir”

anıḡ içinde taḡı kūndūzni, yaruḡ (HKT 208a/4=10/67) “orada gūndūzū aydınlık”

anıḡ nişānlarındin tūn taḡı kūndūz, taḡı kūn taḡı ay (HKT 458b/3=41/37) “gece, gūndūz, gūneş ve ay onun nişanelerindendir”

anıḡ ol negū kim amrulup tururlar tūn içre kūndūz içinde (TIEM 73 I 96v/2=006/013) “vakit geçirdiḡiniz gece ve gūndūzde bulunanlar onundur ”

anlar kim ḡarc ḡılurlar māllarını tūnle taḡı kūndūz (TIEM 73 I 35v/4=002/274) “onlar mallarını gece gūndūz harcarlar”

anlar kim ḡarc ḡılurlar māllarını tūnle taḡı kūndūz (HKT 43b/7=2/274) “onlar mallarını gece gūndūz harcarlar”

anlar kūndūz yer yūziḡe ēnsūnler (NF 365/13) “onlar gūndūz yeryūzūne insinler”

‘āşık bolsaḡ kiçe kūndūz tınmay yıḡla (DH XXXIII/4) “āşık olursan gece gūndūz durmadan aḡla”

beytū’l-aḡzān içre kirip tūnle kūndūz ıḡranu (KE 61v9) “Beytū’l-Ahzan’ın içine girip gece gūndūz aḡlayarak inleyip”

biz ḡıldımız tūnni amrulsalar anıḡ içinde kūndūzni burun belgūlūḡ (TIEM 73 II 279r/6=027/086) “geceyi dinlensinler diye gūndūzū önce görünür yarattık”

biz ḡılduḡ tūnni, munuḡ ūçūn kim tursalar anıḡ içinde, taḡı kūndūzni kōrgen (HKT 367a/5=27/86) “biz geceyi dinlensinler diye, gūndūzū iş gōrsūnler diye yarattık”

bolur irdi hemīşe tün ve kündüz (HŞ 78/18) “daima gece ve gündüz olurdu”

bu hasret içre men uş tün ü kündüz (HŞ 195/32) “ben gece gündüz bu hasret içinde”

bu yanlıg tün kündüz şevk birle (HŞ 81/1) “gece gündüz bu şekilde şevk ile”

eger kelse silerke anıñ kını tünle azu kündüz (TIEM 73 I 158r/4=010/050) “eğer onun cezası gece ya da gündüz sizlere ulaşsa”

eger kelse sizge anıñ ‘azābı, tünle yā kündüz (HKT 206a/9=10/9) “eğer onun azabı size gece ya da gündüz gelse”

eger kılsa tañrı siler üze kündüzni tutaşı kıyāmet künige tegi (TIEM 73 II 286r/1=028/072) “eğer Tanrı kıyamet gününe kadar sizler üzerine gündüzü daimi kılsa”

emgedim tün kündüzi (KE 249v2) “gece gündüz zahmet çektim”

ermez kün kerek bolsa añar yetmek aynı ap yime tün kündüzni ozruğlı (KKT 34/7b1=36:40) “ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir”

ermez kün kerek kim añar yetmek aynı ap y(E)me tün ozruğlı kündüz (TIEM 73 II 322v/8=036/040) “ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir”

ewrer tañrı tünni taķı kündüzni (TIEM 73 II 259v/3=024/044) “Tanrı gece ve gündüzü birbirine dönüştürür”

ewrer tañrı tünni taķı kündüzni (HKT 341a/9=24/44) “Tanrı gece ve gündüzü birbirine dönüştürür”

hak zikrini kiçe kündüz vird eylemey (DH XIII/1) “Hak adını gece gündüz vird etmeden”

haķıķat üze saña kündüz içinde, uzun ewrülmeķ taķı taşarruf bar (HKT 553a/4=73/7) “şüphesiz senin için gündüz vakti uzun uğraşlar vardır”

hayalıñķa tapundum kündüz ü tün (HŞ 166/30) “gece gündüz hayaline taptım”

hem yana nişan olarka şeb çıkarurumuz anıydın kundüzni (KKT 34/6a2=36:37)
“gece de onlar için bir belirtidir, ondan gündüzü çıkarırız”

ğara tün yaruttuğ yaruğ kundüzün (K 22) “karanlık geceyi ışıklı gündüz ile aydınlattın”

ğarattı anığ kècesini tağı çıkardı kundüzni (TIEM 73 II 434r/3=079/029) “onun gecesini karattı, ondan gündüzü çıkardı”

ğasem yād kılurmen kün birle tağı yaruğluğı birle, tağı ay birle, ol vaqtın uydu aña, tağı kundüz birle, ol vaqtın kim açtı (HKT 574b/2=91/1) “güneşe, aydınlığa, güneşe uyduğunda aya, ortaya çıkan gündüze ant içerim”

kèce kundüz aña tapınur erdi (KE 142v21) “gece gündüz ona tapardı”

kèce kundüz özi yalguz kaçğu emgek yüklenip (KE 22v10) “gece gündüz kendisi tek başına kaygılanıp zahmet çekip”

kèce tağı kundüz katındın kètermez erdi (NF 353/2) “gece ve gündüz yanından çıkarmazdı”

keldi aña ‘azābumız tünle yā anlar kundüz uyuğanlar (HKT 146b/3=7/4) “ona azabımız gece ya da gündüz dinlenirken geldi”

keydürür tünni küzdüzge (HKT 240a/5=13/3) “geceyi gündüze sokar”

ğıldı silerke tünni tağı kundüzni (TIEM 73 II 286r/3=028/073) “sizin için geceyi gündüzü yarattı”

ğıldımız kundüzni tiriglig (TIEM 73 II 433v/1=078/011) “gündüzü çalışma zamanı kıldık”

ğıldımız tünni tağı kundüzni èkki nişan (TIEM 73 I 206v/8=017/012) “gece ve gündüzü iki belirti olarak yarattık”

ğıldığ kundüzni tiriglik (HKT 561b/6=78/11) “gündüzü çalışma zamanı kıldık”

ğılğıl namāznı, kundüzünüñ iki tarafında tağı päreler tündin (HKT 225a/6=11/114) “gündüzün iki tarafında gecenin bir parçasında namazını kıl”

kıılır sizge tünni taķı kündeüzni (HKT 375b/6=28/73) “sizin için geceyi gündeüzü yarattı”

kiçe kündeüz allāh tiyü tınmay yörer (DH XXXVI/8) “gece gündeüz Allah diyerek durmadan yürür”

kiçe kündeüz bī-ğam yördüm hem yaz u kış (DH VII/11) “gece gündeüz hem yaz hem kış gamsız gezdim”

kiçe kündeüz bī-ğam yördüm yaşım akmay (DH X/5) “gece gündeüz yaşım akmadan gamsız yürüdüm”

kiçe kündeüz bī-ğam yördüm zikrin aytmay (DH XXII/4) “gece gündeüz adını söylemeden gamsız yürüdüm”

kiçe kündeüz dürüd aytıp (DH XXXI/8) “gece gündeüz selam verip”

kiçe kündeüz hergiz tınmas (DH XXXII/7) “gece gündeüz asla dinmez”

kiçe kündeüz ‘ışk istegil (DH XXX/13) “gece gündeüz aşk iste”

kiçe kündeüz kāyim turdı (DH XXXI/6) “gece gündeüz namaz kıldı”

kiçe kündeüz korka turur heybeti bar (DH XVII/7) “gece gündeüz korkar, heybeti var”

kiçe kündeüz tınmay (DH XXVIII/4) “gece gündeüz durmadan”

kiçe kündeüz tınmay yığlap gedā bolğıl (DH XXXI/9) “gece gündeüz durmadan ağlayıp dilenci ol”

kiçe kündeüz tilegenim (DH XXXI/5) “gece gündeüz dilediğim”

kiçe kündeüz tiler anı hudādın (DH XLIII/19) “onu gece gündeüz Allah’tan diler”

kiçe kündeüz yalğan aytıp (DH XXXIV/4) “gece gündeüz yalan söyleyip”

kiçe kündeüz yığla dāyim bir dem tınmay (DH XXXVII/8) “gece gündeüz bir an durmadan ağla”

kiçe kündüz yığlağanlar (DH XXVII/4) “gece gündüz ağlayanlar”

kiçe kündüz yörümüş min özni bilmey (DH XXXVIII/3) “gece gündüz kendimi bilmeden yürümüşüm”

kiçe kündüz zikrin aytıp rāhat kıldım (DH II/13) “gece gündüz adını anarak rahat kıldım”

kiçmediler meger bir sâ'at kündüzdin (HKT 483b/4=46/35) “sanki gündüzden bir saat geçmemiş gibi”

kigrür tünni kündüz içiçe, kigrür kündüzni tün içre musahhar kıldı kün (KKT 33/73b2=35:13) “geceyi gündüze, gündüzü de geceye sokar, güneşi emrine aldı”

kigrür tünni kündüz içiçe y(E)me kigrür kündüzni tün içiçe musahhar kıldı künni takı aynı tégme biri yöriyür atalmış vaqtğa tegi (TIEM 73 II 317r/1=035/013) “geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar, güneşi ve ayı emrine aldı, onlar belirlenen ana kadar hareket ederler”

kigrür tünni kündüz içre y(E)me kigrür kündüzni tün içre (TIEM 73 II 396r/9=057/006) “geceyi gündüze, gündüzü geceye bağlar”

kigrür tünni kündüz üze y(E)ma kigrür kündüzni tün üza musahhar kıldı künni aynı, kamuğ yoriyür atalmış vaqtğa tegi (TIEM 73 II 334r/7=039/005) “geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar, güneşi ve ayı emrine aldı, hepsi belirlenmiş ana kadar hareket ederler”

kim küdezür silerni tünle kündüz rahmān tañrıdın (TIEM 73 II 237r/3=021/042) “o rahman Tanrıdan sizleri gece gündüz kim korur”

kim saqlayur sizni tünle tağı kündüz tañrıdın (HKT 313b/5=21/42) “sizi Tanrıdan gece gündüz kim korur”

kişi körse kündüz mini (K 5004) “insanlar gündüz beni görseler”

kiwrürsen tünni kündüzge tağı kiwrürsen kündüzni tünge (HKT 50b/3=3/27) “geceyi gündüze, gündüzü geceye bağlarsın”

kiwrürsen tünni kündüzke taķı kiwrürsen kündüzni tünke (TIEM 73 I 40v/4=003/027) “geceyi gündüze, gündüzü geceye bağlarsın”

kiwrür tünni kündüzge taķı kiwrür kündüzni tünge (HKT 514b/6=57/6) “geceyi gündüze gündüzü geceye bağlar”

kiwrür tünni kündüzge taķı kiwrür kündüzni tünge, musahhar kıldı künni taķı aynı, tigme biri yöriyürler atanmış vaķtğa tigrü (HKT 416b/3=35/13) “geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar, güneşi, ayı emri altına aldı, onlar belirlenmiş vakte kadar hareket ederler”

kiwrür tünni kündüz üze, kiwrür kündüzni tün üze, musahhar kıldı kün hem aynı, kamuğ yoriyür atanmış zamānka tegi (KKT 34/79b1=39:5) “geceyi gündüze, gündüzü de geceye sokar, güneşi ve ayı emrine aldı, onlar belirlenmiş zamana kadar hareket ederler”

kökdeki cümle mel’āik keçe kündüz ravzasın öwrülüp (KE 181r17) “gökteki bütün melekler gece gündüz Hz.Muhammed’in kabrini tavaf edip”

körse kündüz körügi (K 5996) “gündüz gördüğün düşü”

közümge uyku kirmez tün ve kündüz (HŞ 129/32) “gece gündüz gözüme uyku girmez”

ķumdan ķolları tün kündüz aķar (KE 216v8) “kumdan kolları gece gündüz akar”

kündüz (D 230/200) “gündüz ışığı”

kündüz ‘adl birle meşgöl erdi (NF 239/9) “gündüz adaletle ilgilenirdi”

kündüz artuķsı ta’āt kılmadı erdi (NF 413/9) “gündüz daha fazla ibadet etmedi”

kündüz bāzārda satıp (KE 40v19) “gündüz pazarda satıp”

kündüz bir hatm kılmur erdi (NF 191/8) “gündüz bir hatmederdi”

kündüz birle, ol vaķtın açıldı (HKT 575a/2=92/2) “açıldığı an gündüzle”

kündüz bolsa (NF 315/8) “gündüz olsa”

kündüz bu işler birle turuņ (KE 21v1) “gündüz bu işler ile vakit geçirin”

kündüz iltmedi (KE 218v1) “gündüz götürmedi”

kündüz iltsem tamām halk körgey erdi (KE 218v2) “gündüz götürsem bütün halk görecekti”

kündüz haqqı kaçan bürüse (TIEM 73 II 444v/3=092/002) “ne zaman gündüz bürüse”

kündüz işi bu erdi (KE 128r19) “gündüz işi buydu”

kündüz it birle oynasa (KE 244v3) “gündüz köpek ile oynasa”

kündüz kaçan yarulsa anı (TIEM 73 II 443r/4=091/003) “gündüz onu aydınlattığında”

kündüz kähillik birle keçürürsen (NF 316/1) “gündüzü tembellikle geçirirsin”

kündüz kizlendiler (KE 117v13) “gündüz gizlendiler”

kündüz közi körmes hem uçmas (KE 170v19) “gündüz gözü görmez hem de uçmaz”

kündüz namāz kılar erdi (KE 87r1) “gündüz namaz kılardı”

kündüz oğur tünle kopar (KE 2v10) “gündüz çağırır gece ortaya çıkar”

kündüz ol kavmi ĩmānga ündeyür erdi (KE 34r11) “gündüz o kavmi imana çağırırdı”

kündüz örü (K 952) “gündüz ayakta durarak”

kündüz rüza birle ‘ömrini keçürmek kerek (NF 236/14) “gündüz oruçla ömrünü geçirmek gerek”

kündüz rüza tutar erdi (NF 219/15, 233/16, 310/12) “gündüz oruç tutardı”

kündüz rüze tutar erdi (KE 87r21) “gündüz oruç tutardı”

kündüz rüze tuttular (KE 170r13) “gündüz oruç tuttular”

kündüz şehir halkının tonlarını yuwar erdi (NF 331/6) “gündüz şehir halkının elbiselerini yıkardı”

kündüz taķı seniñ ewünde tursam (NF 413/8) “gündüz de senin evinde dursam”

kündüzler gāyet ısıg bolur (KE 208r12) “gündüzler gayet sıcak olur”

kündüzleri sāyim bolgıl (DH XXXI/7) “gündüzleri oruçlu ol”

kündüzni kim iletür (KE 46v2) “gündüzü kim iletir”

kündüzün tesbīh kıldı tesbīh kılgan (ME 97/3) “Allah’ı anan kişi gündüzleyin
Allah’ı andı”

küntüz ay tilgenig körmek (Ui. Tot. 658) “gündüz ayın dairesini görmek”

men oқıdım boğunumnı kēçe taķı kündüz (TIEM 73 II 423v/6=071/005) “ben
kavmimi gece gündüz çağırdım”

men ünedüm kavmumnı, tünle taķı kündüz (HKT 549a/2=71/5) “ben kavmimi
sabah akşam çağırdım”

musahhar kıldı sizge tünni taķı kündüzni taķı künni taķı aynı taķı yulduzlarını
(HKT 258a/7=16/12) “geceyi, gündüzü, güneşi, ayı, yıldızları sizin emrinize
verdi”

müyesser bolmas künge kim yitse ayga taķı irmes tün, kündüzünüz ozganı (HKT
422b/4=36/40) “ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir”

ni kündüz hoş ni tünle közde uyku (HŞ 112/13) “ne gündüz güzel ne de gece
gözde uyku var”

ni kündüz ni kiçe āsāyiř itti (HŞ 122/29) “ne gece ne de gündüz dinlendi”

ni kündüz ni kiçe rāhat bolur ol (HŞ 37/10) “o ne gündüz ne de gece rahat olur”

niřān anlarğa tün; soyarmız andın kündüzni (HKT 422a/9=36/37) “gece onlar
için bir belirtidir, ondan gündüzü soyarız”

ol aynıñ şavķı birle tün me kündüz yürüyür inreyü yabanda yalguz (HŞ 121/27)
“o ayın hevesi ile yabanda tek başına gece gündüz ağlayarak yürür”

ol ol idi cānınızları alır tünle taķı bilür ne ķazğalsa siler kündüz (TIEM 73 I 100v/5=006/060) “o Allah gece sizin canınızı alır gündüz ne kazansanız bilir”

ol ol idi ķıldı tünni taķı kündüzni ömeleşü (TIEM 73 II 265r/8=025/062) “o Tanrı geceyi gündüzü art arda getirdi”

ol ol idi ol ķıldı silerke tünni keğim örtüg uğıgunı rāhatlanġu ķıldı kündüzni tarılmaķ (TIEM 73 II 265v/1=025/047) “o Tanrı sizler için geceyi örtü, uyku zamanı, gündüzü dinlenme zamanı olarak yarattı”

ol ol idi turur ķıldı silerke tünni amrulsar siler anıġ içinde kündüzni körgütüġli (TIEM 73 II 346v/5=040/061) “o Allah geceyi dinlenmeniz için gündüzü görmeniz için yarattı”

ol ol idi yarattı tünni kündüzni taķı künni taķı aynı (TIEM 73 II 237v/1=021/033) “o Allah geceyi, gündüzü, güneşini, ayı yarattı”

ol ol kim ķıldı sizge tünni örtgen taķı uyķunı ölüm taķı ķıldı kündüzni tırgüzmeķ (HKT 348b/6=25/47) “sizin için geceyi örtü, uykuyu ölüm gibi, gündüzü dirilmek gibi yarattı”

ol ol kim ķıldı tünni taķı kündüzni, biri biri soġınça (HKT 349b/9=25/62) “o Tanrı geceyi gündüzü birbiri ardınca yarattı”

ol ol kim öldürür sizni tünle taķı bilür anı kim ķazğandıġız kündüz (HKT 130b/6=6/60) “gece sizi öldürür, gündüz ne kazandıġınızı bilir”

ol ol kim yarattı tünni taķı kündüzni, taķı künni taķı aynı (HKT 313a/1=21/33) “o; geceyi, gündüzü, güneşini, ayı yarattı”

ol örtülgen tün birle taķı körüngen kündüz (HKT 241a/4=13/10) “gece gizlenen kündüz görünen”

ol taġrı ol ķıldı siziġ için tünni amrulmaķ için anıġ içinde kündüzni yaruk (KKT 35/59a3=40:61) “o Tanrı geceyi dinlenmeniz için gündüzü görmeniz için yarattı”

orta boldı kündüz (ME 137/8) “gündüzün ortası oldu”

öler yıldız niteğ kim bolsa kündüz (HŞ 139/24) “gündüz olunca yıldızlar söner”

örgeymediler meger bir sâ’at kündüzdin (TIEM 73 II 372v/1=046/035) “sanki gündüzden bir saat geçmemiş gibi”

örtti tünni kündüz üze (TIEM 73 I 117v/8=007/054) “geceyi gündüzün üzerine örttü”

örter tünni kündüzke (TIEM 73 I 183r/9=013/003) “geceyi gündüze örter”

örü turuğlı kıldı silerke tünni kündüzni künni aynı yıldızlarını (TIEM 73 I 196v/4=016/012) “geceyi, gündüzü, güneşi, ayı, yıldızları sizin hizmetinize verdi”

öwrülüp ay kün kıllur kâçe kündüz hizmetin (KE 181r/17) “ay güneş evrilip gece gündüz hizmet ederler”

sana kündüz içinde ençrünmek uzun (TIEM 73 II 426v/4=073/007) “şüphesiz senin için gündüz vakti uzun uğraşlar vardır”

siziñ törüttü kündüz içinde (TIEM 73 II 365v/7=045/004) “sizi gündüz yarattı”

ta’at kıllur tün kündüzün (KE 2v/6) “gece gündüz ibadet eder”

tamâm keçmediler meñizlig meger bir sâ’at kündüzdin (HKT 205b/9=10/45) “gündüzden bir saat bile geçmemiş gibi”

tañrı endâze kıllur tünni tağı kündüzni (HKT 554a/1=73/20) “Tanrı geceyi gündüzü dengeler”

tañrı kiğrür tünni kündüz içiñe tağı kiğrür kündüzni tün içiñe (TIEM 73 II 246r/8=022/061, 300r/8=031/029) “Tanrı geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar”

tañrı kiwrür tünni kündüzge tağı kiwrür kündüzni tünge (HKT 325b/5=22/61, 394b/6=31/29) “Tanrı geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar”

tañrı ol kim kıldı sizge tünni, munuñ için kim qarâr kılsañız anıñ içinde, kündüzni körgen (HKT 452b/3=40/61) “o Tanrı geceyi dinlenmeniz için gündüzü görmeniz için yarattı”

tanrı tenleyür tünni kündüzni (TIEM 73 II 426r/6=073/020) “Tanrı geceyi gündüzü eşitler”

tegrür tünni kündüzge (HKT 152b/8=7/54) “geceyi gündüze ulaştırır”

tesbîh kıllurlar aña tünle taķı kündüz (HKT 458b/7=41/38) “ona gece gündüz tespih ederler”

tesbîh kıllurlar añar tünle kündüz (TIEM 73 II 351v/5=041/038) “ona gece gündüz tespih ederler”

tesbîh kıllurlar tün kündüz (TIEM 73 II 236v/5=021/020) “gece gündüz tespih ederler”

tesbîh kıllurlar tünle taķı kündüz (HKT 312a/1=21/20) “gece gündüz tespih ederler”

tilep ol aynı yordı tün me kündüz (HŞ 58/26) “gece gündüz o ayı dileyip yorumladı”

tolğar tünni kündüz üze taķı tolğar kündüzni tün üze, taķı musahhar kıldı künni taķı aynı, tigme biri yöriyür atanmış vaķtğa tegi (HKT 438a/8=39/5) “geceyi gündüze, gündüzü geceye sokar, güneşi ve ayı emrine aldı, her biri belirlenmiş ana kadar hareket eder”

törütüti yaruķ kündüzi (K 127) “aydınlık gündüzü yarattı”

tün kün anda ırıranıban kıaldı kēçe kündüzün (KE 151v15) “gece gündüz orada ağlayıp inleyerek kıaldı”

tün kündüz ađnamaķı barmaķı kelmeki içinde (TIEM 73 I 153v/3=010/006) “gece ve gündüzün değişmesinde”

tün kündüz barmaķı kelmeki (TIEM 73 II 365v/8=045/005) “gece ile gündüzün gelip gitmesi”

tün kündüz barmaķı kelmeki içinde (TIEM 73 I 19r/5=002/164) “gece ile gündüzün gidip gelmesinde”

tün kündüz mekri (KKT 33/50a3=34:33) “gece gündüz hilesi”

tün kündüz rûze tutup (KE 226v7) “gece gündüz oruç tutup”

tün sâ’atlarında tesbîh kılgıl kündüz burçkağlarında (TIEM 73 I 235r/3=020/130) “gece saatlerinde gündüzün iki ucunda tespih et”

tünle kündüz hüd tegürdi teñrimizniñ yarlıgın (KE 29r3) “Hud, Tanrımızın buyruğunu gece gündüz ulaştırdı”

tünle kündüz ıñranıp (KE 238v10) “gece gündüz ağlayarak inleyip”

tünle kündüz maña tur baka (K 760) “gece gündüz bana bakar ol”

tünle kündüz seherde niyâz (MM 390/1) “gece gündüz seher vaktinde Allah’a yalvarması”

tünle taķı kündüz (HKT 387b/2=30/23; TIEM 73 II 295v/8=030/023) “gece gündüz”

tünle yoriğli ol kündüz yoriğli ol (TIEM 73 I 184r/4=013/010) “gece yürüyen gündüz yürüyen”

tünle yorup kündüz sewnür kiçigde ewlenip ulgağu sewnür (D 481/384) “geceleyin yürüyen gündüz sevinir, küçüklüğünde evlenen büyüklüğünde sevinir”

tünnüñ alı taķı kündüznüñ alı (TIEM 73 II 314v/7=034/033) “gecenin gündüzün hilesi”

tünnüñ kündüznüñ biri biri soñınça yörimeki içinde (HKT 200b/9=10/6) “gece ve gündüzün değışmesinde”

tünnüñ sa’atlarındın, tesbîh kılgıl, taķı kündüznüñ taraflarındın (HKT 309b/7=20/130) “gecenin saatlerinde, gündüzün taraflarında tespih et”

tünnüñ taķı kündüznüñ örtüglüg hilesi (HKT 412b/2=34/33) “gecenin gündüzün örtülü hilesi”

tünnüñ taķı kündüznüñ soñlaşmaķı içinde (HKT 475b/6=45/5) “gecenin gündüzden sonra gelmesinde”

tünün kündüzün bul açığığ ķapug (K 3754) “gece gündüz açık olan kapıyı bul”

uğu barıgılı ķıldı sizlerke tünni kündüzni künni aynı yulduzlarını (KKT 30/35a2=16:12) “geceyi, gündüzü, güneş, ayı ve yıldızları sizin hizmetinize verdi”

uş tıñmaz yulduzlar tün me kündüz (HŞ 211/24) “yıldızlar gece gündüz dinlenmez”

ün tüzer tün kündüzi (KE 68v5) “gece gündüz ses ķıkarır”

ürgemediler meger bir vaķt kündüzdin (TIEM 73 I 157v/5=010/045) “gündüzden bir saat bile geçmemiş gibi”

yana kündüz bu aynıñ nürü ķalmaz (HŞ 164/36) “gündüz de bu ayın ışığı kalmaz”

yarattı ol uğan tünnüñ kündüzüñ (AH 13) “o Tanrı geceni gündüzünü yarattı”

yaşrun yürü kündüz (HŞ 177/40) “gündüz gizlice yürü”

yiler tüşmez atındın tünle kündüz (HŞ 41/36) “gece gündüz koşar, atından inmez”

yoydımız tün nişānını taķı ķıldımız kündüz nişānını körgütügli (TIEM 73 I 206v/9=017/012) “gecenin belirtisini dağittık, gündüzün belirtisini görünür kıldık”

yoyduk tünnüñ nişānın taķı ķılduk kündüznüñ nişānın körgen (HKT 271b/9=17/12) “gecenin belirtisini silip gündüzün belirtisini görünür kıldık”

yörüdi tün kündüzün (KE 31r18) “gece gündüz yürüdü”

yörir ķıldı silerke künni taķı aynı yörir ķıldı silerke tünni kündüzni (TIEM 73 I 191r/1=014/033) “güneş ve ayı, geceyi ve gündüzü sizin için yarattı”

yörür anı ‘ışkıda kiçe kündüz sarğarıp (DH LXIII/1) “onun aşkıyla gece gündüz sararıp yürür”

k.le

keldi ana buyruğumuz tünle yâ kündüzle (HKT 203b/2=10/24) “ona buyruğumuz gece ya da gündüz geldi”

kılu kündüzle ırğal u temâşâ (HŞ 200/13) “gündüz vakti gezip dolaşarak”

küneş bk. kıyaş

ant içer men hunnas yulduzlar birle yoruğlı küneş yulduzlar birle (TIEM 73 II 436v/8=081/015) “o beş yıldız üzerine, hareket eden güneş ve yıldızlar üzerine ant içerim”

küneşke olurur ol (IrkB. 57) “güneşte duruyor”

küntin bk. kündin, kündün, күntün

bu yirniñ sıçısı öñtün yınak basmılınñ yir күntin yınak t(e)ñrim vrhrntkı yir (YAM Sa. 04/9) “bu yerin sınırı doğuda Basmıl’ın yeridir, güneyde T(e)ngirim Vrhrntkı yeridir”

küntin nu üşik (Ui. Tot. 1227) “güneyde nu hecesi”

küntin sıñar (S.Yü. 83) “güney yönü”

küntin yapırğakında sarığ öñlüğ nu üşik (Ui. Tot. 1204) “güney yaprağında sarı renkli nu hecesi”

küntin yınak (AY 3/15, 357/9) “güney yönü”

küntin yınak orunta çaturu atlıg yaşın iligi ol (AY 466/7) “güneyde bir yerde Çaturu adlı ışık hükümdarı var”

küntin yınak otrugda (AY 452/13) “güney yönündeki adada”

muntağ saşınmağ üze күntinki sav saşınç amrılır (Ui. Tot. 1239) “böyle düşünmekle güneydeki söz düşünce sakinleşir”

seniñ balıkınğa күntin yınak bir uluğ bedük söğüt bar (Ui. I, T III 84, 42/33 ark.) “senin şehrinde güney yönünde büyük bir söğüt var”

uluğ ilig bu oğ seniñ balıkınğa күntin yınak bir uluğ bedük söğüt bar (Ui. IV A 65) “ulu han, bu senin şehrinin güney yönünde büyük bir söğüt ağacı var”

küntün bk. kündin, kündün, küntin

amtı küntünki bodisatav batıp (Huan.7 356/24)“şimdi güneydeki Bodhisattva batıp”

bo seşrem küntüninte (Huan.7 498/23) “bu manastırın güneyinde”

bu yirniş sıçısı öñdün yıñak bki baçak olarnıñ ögen küntün yıñak oğ turmış tutuñnuş yir (YAM Sa. 07/17) “bu yerin sınırı doğuda Bki Baçak akarsuyu, güneyde Turmış Tutung’un yeridir”

bu yirniş sıçısı öñdün yıñak sıçısı ögen adırar küntün yıñak sıçısı toyınçoğniñ açmış yir adırar (YAM Sa. 08/7) “bu yerin sınırını doğuda akarsu ayırır, güneydeki sınırını Toyınçog’un açtığı yer ayırır”

bu yirniş sıçısı öñtün yıñak ağılık sanlığ yir küntün yıñak y(E)me ağılık sanlığ yir (YAM Sa. 03/16) “bu yerin sınırı doğuda hazine ülkesine ait yer, güneyde de hazine ülkesine aittir”

kedin küntün bulunđa (Huan.7 741/15) “güney batı yönünde”

kidin küntün bulunđın (ETŞ 35/4) “güney batı yönünde”

küntün (Huan.7 330/26) “güney”

küntün enetkek elinte (Huan.7 857/9) “güneyde Hindistan ülkesinde”

küntün kıızıl sağızğan (S.Yü. 95) “güneyden kıızıl saksagan yıldız”

küntün turup yığ tiler (ETŞ 35/121) “güneyde fırsat diler”

küntüni tagdını tar (Huan.7 578/24) “güneyi kuzeyi dardır”

küntüninte yine bir ulug oy ol (Huan.7 134/22) “güneyinde yine büyük bir çukur vardır”

muntıran öñdün küntün bulunça (Huan.7 155/26) “buradan güney doğu yönünde”

ol tağniş öñdün küntün bulunınta (Huan.7 972/19) “o dağın güney doğu yönünde”

öhdün küntün bulun yèti yüz bere yer yorip (Huan.7 65/23) “güney doğu yönünde yedi yüz mil yol gidip”

öhdün küntün bulunđa (ETŞ 35/98) “güney doğu yönünden”

tağdınkı üç yultuzdın küntün yınak kelip (TEZ 822) “kuzeydeki üç yıldızdan güney yönünde gelip”

yene küntün gañ ügüzüg keçip (Huan.7 285/18) “yine güneyde Ganj nehrini geçip”

küntüz bk. kündüz

anı üçün kamağ yalñkuqlar ayayu ağ(1)rlayu tutmış k(e)rgek kim tünle күntüz unıtmasar (Ui. II, T. II Y. 10/1) “onun için bütün canlılar gece gündüz unutmadan hürmet ve hizmet etmiş olmalı”

ap y(E)me tünle ap y(E)me күntüz bo nom erdini içinteki padakların yörüglerin kolulayu sakınıp tüketip (AY 513/17) “hem gece hem de gündüz bu dharma cevheri içindeki mısraları tabirleri özümsemeyi düşünüp tamamlayıp”

bo k(e)zigig tünle күntüz üzüksüz tutçı bışrunğuluğ ol (Ui. Tot. 1190) “bu sırayı gece gündüz durmadan tutup öğrenmektir”

hua çeçekin yula tütsügin tünle күntüz üzüksüz tapınsun udunsun (AY 444/20) “çiçek ve meşale tütsüsüyle gece gündüz aralıksız tapınsın hizmet etsin”

inçip solağın күntüz teg yaroğ kıltı (Huan.5 2055/1) “böylece sol yanını gündüz gibi aydınlattı”

ğayu tınlığ kuanşı im pusar atın uzun turğaru atasar tünle күndüz atayu tutsar antağ oğrı bar uluğ otka kirser (KİP 15) “hangi canlı Kuanşı İm Pusar’ın adını durmadan ansa, gece gündüz adını ansa, o sırada ulu bir ateşe girse”

küntüz (Huan.5 2015/14) “gündüz”

küntüz üniñe kikriştürü (Huan.5 1856/12) “gündüz mağarasına sokarak”

küntüz yine törüçe kşantı kılı ötüneyin (AY 352/9) “gündüz de töreye uygun olarak tövbe edip yalvarayım”

küntüzki künke tayanıp (Huan.5 1771/5) “gündüzki güneşe dayanıp”

tün udımadım, күntüz olurmadım (KT-D/27, BK-D/22) “gece uyumadım, gündüz oturmadım”

tün udımatı, күntüz olurmatı (BT.2-D/1) “gece uyumadı, gündüz oturmadı”

tün udısıqım kelmedi, күntüz olursıqım kelmedi (BT.1-G/5) “gece uyuyasım gelmedi, gündüz oturasım gelmedi”

tünla күnt(ü)z (U 181B) “gece gündüz”

tünle күntüz (AY 132a/12, 150/18, 168/15, 193/15, 243/7, 346/4, 444/22) “gece gündüz”

tünle күntüz armaksızın sönmeksizin (AY 211/5) “gece gündüz yorulmaksızın dinmeksizin”

tünle күntüz isig özünge artuqraq açınu küyü küzedü tutduñ (Ui. IV C 81) “gece gündüz canından daha çok acıyarak koruyup gözettin”

tünle күntüz kılmasun (AY 488/4) “gece gündüz yapmasın”

tünle күntüz unıtmasar (KİP 73) “gece gündüz unutmamaları için”

küy- bk. köy-

1. “yanmak”

anuttı anlarqa küyer ot (TIEM 73 II 310r/3=033/064)“onlar için yakıcı ateşi hazırladı”

anuttımız anlar tamu qını küyer ot qınındın (TIEM 73 II 416v/9=067/005) “onlar için yanan ateş azabından cehennem azabını hazırladık”

begler küyer ot sanı (K 655) “beyler yanar ateş gibidir”

begler küyer ot turur (K 654) “beyler yanar ateştir”

çın biziñ üskimizde qişenler küyer ot (TIEM 73 II 426v/8=073/012) “şüphesiz bizim üstümüzde köstekler, yakıcı ateş var”

irig til ot ol kör küyer teg yalın (K 1415) “kaba söz yanan bir ateş gibidir, gör”

kalıtı kuruğ otuñ tıtağında ot tamitur idiz küyer örtenür ançolayu y(E)me tutyağ
nızvanıl(ı)ğ otuñta ötrü hılınçl(ı)ğ otlar örtenür yalarlar (Ui. II, T. II S. 2b/26)
“nasıl ki kuru odundan ateş yakar, çok yanar işte o şekilde ihtiraslı bağlanma
odunundan dolayı davranış ateşleri yanar”

koğu bir küyer ot yisü (K 5396) “bırak yanar ateş yesin”

köndürür anı küyer ot kını tapa (TIEM 73 II 242v/3=022/004) “onu yanan ateş
azabına doğru döndürür”

köni ermese küygey erdi ulun (K 2898) “ok düz olmasaydı yanacaktı”

közegü uzun bolsa elig küymes (D 225/194) “tandır demiri uzun olsa el yanmaz”

küyer erdim otka küdezme ol (K 384) “o korumasaydı ateşte yanardım”

küyer ot (K 654, 4097, 4212) “yanar ateş”

küyer ot ara (K 1483) “yanar ateş içinde”

küyer ot teg ol (K 2687) “yanan ateş gibidir”

küyer ot tururlar (K 4087) “onlar yanar ateştir”

küygey özün (K 2687) “kendin yanacaksın”

netek kim küyse harmanlar yaşındın (MN 227) “nasıl ki harmanlar ottan
yanarsa”

ot çoğluğ küyer (TIEM 73 II 439r/1=085/005) “ateş alevi yanar”

öt tise ağız küymes (D 34/20) “ateş demekle ağız yanmaz”

otuñ küydi (D 553/456) “odun yandı”

sözi egri bolsa küyer ol küçün (K 1024) “sözü eğri olanı zorla ateşe atar”

têgme yolu bışıp küyse terileri (TIEM 73 I 65r/5=004/056) “her seferinde derileri
yansa”

tüttüdi küydi baş (TIEM 73 I 223r/4=019/004) “baş yandı tutuştu”

yağusa küyer (K 2032) “yaklaşanı yakar”

yaş ot küymes yalawar ölmes (D 465/369) “taze ot yanmaz elçi ölmez”

yula teg küyersen bu kün (K 5166) “bugün sen meşale gibi yanıyorsun”

zīnhār ol küyer ot turur (TIEM 73 II 421r/8=070/015) “kesinlikle o yanan ateştir”

2. “acı çekmek”

açırmen yigitlikke küyüp tüte (K 5637) “gençliğime acır, yanıp tutuşurum”

emdi küyermen açıp (K 3796) “şimdi ona acıyıp yanıyorum”

könlü küyüp (D 360/287) “kalbi yanmış olup”

köyürmen dāīmā ‘ışkıında (HŞ 129/33) “aşkından daima yanarım”

küyer könlüm şabānıñ ol işindin (MN 227) “sabah rüzgarının o halinden gönlüm yanar”

seniñ kađıñı yip küyermen tüte (K 1229) “senin kaygını çekip yanıp tutuşurum”

küyde

küyde (D 521/420) “altın ve gümüş madeninin eritilerek cevherinin çıkarıldığı ocak”

küydür- bk. köydür-, köytür-, küytür-

öldürünler azu küydürünler anı (TIEM 73 II 290v/3=029/024) “onu öldürün ya da yakın”

tatınlar küydürgen kınnı (TIEM 73 I 55v/8=003/181, 136r/5=008/050, TIEM 73 II 243r/4=022/022) “yakan azabı tadın”

küytür- **bk. köydür-, köytür-, küydür-**

ol anıñ tönin küytürdi (D 529/430) “o, onun elbisesini yaktırdı”

küyük **bk. köyük**

küyük nēñ (D 519/417) “yanmış nesne”

küyük-

qaltı ot quruğ otuñuğ küyüğü (Mani. I, T. II D.173d./11 ark.) “ateşin kuru odunu yaktığı gibi”

küyür- **bk. köyür-**

1. “yakmak, yaktırmak”

biz anuttumuz tanıqlılarqa küyürgen otı (TIEM 73 II 376r/7=048/013) “biz inkar edenler için yakıcı ateşi hazırladık”

biz ıdıtımız kâfirlerqa zincirler taşuğlar y(E)me küyür ot (TIEM 73 II 430v/2=076/004) “biz kafirler için zincirler, kelepçeler, yakan ateş gönderdik”

er otuñ küyürdi (D 527/428) “adam odun yaktırdı”

evde tütsük küyürüp (Yit.Sud. 40/60) “evde tütsü yakıp”

qalı bardıñ erse küyürmek anuq (K 653) “eğer gidersen yakmaya hazır ol”

kirür küyürgen otqa (TIEM 73 II 438r/9=084/012) “yakan ateşe girer”

kün teñri yaruqı isigi ingey seniñ qanatıñın küyürgey örtengeysen (Mani. III, Nr. 8, VIII. T. M. 423d./2 ark.) “güneş tanrının ışığı, sıcağı incek, senin kanadını yakacak yanacaksın”

küyürelim anı (TIEM 73 I 233r/8=020/097) “onu yakalım”

küyürgen turur endāmlarını (TIEM 73 II 421r/9=070/016) “bedenlerini yakandır”

küyürgen turur yañluqqa (TIEM 73 II 427r/4=074/029) “insanlar için yakıcıdır”

küyürüp (Yit.Sud. 26/12, 40/61) “yakıp”

küyürüpen (Mani. III, Nr. 11, T. M. 512/5 önt.) “yakarak”

küyürür örteyür (Mani. I, T. M. 282/1 ark.) “yakar”

ot içre küyürgen suw içre y(E)me kölige içre ot tütündin (TIEM 73 II 395v/2=056/042) “ateş içinde, yanan su içinde, ateş dumanından gölge içinde”

ot küyürdi altunuğ (ETŞ 35/53) “ateş altını yaktı”

ot küyürgen bolur (K 249) “ateş yakıcıdır”

öz et' özümteki arıgsızlarım k(e)ntü özümün örtep küyürüp (Ui. III, T. III, M. 84-53/4 önt.) “kendi vücudumdaki pisliklerim kendimi yakıp”

taturğaybiz kıyāmet kün küyürgen kıını (TIEM 73 II 242r/4=022/009) “kıyamet günü yakıcı azabı tattıracağız”

taturur erdimiz anjar küyürgen kındın (TIEM 73 II 312r/1=034/012) “biz ona yakan azaptan tattırırđık”

terk küyürgey otka yawlak yalınlığ (TIEM 73 II 450v/4=111/003) “çok alevli ateşte hemen yakacak”

yek okır anlarını küyürgen ot kıınıña (TIEM 73 II 300v/8=031/021) “şeytan onları yakıcı ateşin azabına çağırır”

2. “zarar vermek”

körürde küyürme özünü küçün (K 3532, 3624) “kendini göre göre zorla yakma”

küyürgey isiz (K 5256) “kötü seni yakacak”

küyürgey özün (K 4087) “kendini yakacak”

özünü küyürme körürde küçün (K 5168) “göre göre zorla kendini yakma”

suyurka özünü küyürme küçün (K 1404) “kendine acı zorla yakma”

lala

la'l içinde külçirer köp lü'lü-i lâlâları (KE 65v9) “bütün parlak incileri dudağında gülümser”

lâla köñli teg (MN 228) “parlak gönlü gibi”

şadaftin lu'lu-yi lâlâ yarattı (MN 9) “sedefin parlak inci yarattı”

zülfiniñ lâlâları (KE 65v15) “saçının parlaklığı”

mağ bk. mäh

mağ (Yit.Sud. 1/13, 1/52, 2/10, 2/38) “ay”

tiğ taş mağ tüzlüg ol (T II T 14/11) “sarımsı taş ay esaslıdır”

mäh bk. mağ

fırağ tüninde bir toğğay tiyü mäh (HŞ 43/6) “ayrılık gününde bir ay doğacak diyerek”

i çın mäh (HŞ 80/20) “ey gerçek ay”

iy mah (HŞ 71/6, 139/41) “ey ay”

kapsap kildi karanguluk çikkıl mähım (DH XXXI/5) “karanlık kaplayıp geldi, ayım sen çık”

könjüller ahıdın imengil ē mäh (MN 252) “ey ay, gönüllerin ahından çekinme”

körerler kim uşol kün birle bu mäh (HŞ 66/13) “o güneş ile ayı görürler”

mäh bu şahra içre av avlarda (HŞ 78/9) “ay bu çölde avlanırken”

men bu tünniñ mähı irsem (HŞ 179/24) “ben bu gecenin ayı isem”

ni yañlıg hıdmatı kim kılsa ol mäh kıılır irdi on ança hıdmatın şäh (HŞ LXXX/9) “ne çeşit hizmet olursa olsun o hükümdarın onlarca hizmetini o ay yapardı”

ol yüzi mäh (HŞ 220/7) “o yüzü ay gibi olan”

ögüp medh itip ilgin öpti ol mäh (HŞ 74/18) “o ay övüp methodip elini öptü”

uş belkīs tig yanında bar māh (HŞ 10/42) “o Belkıs gibi yanında bir ay var”

yana bir ıayme içre otrur ol māh (HŞ 188/32) “o ay yine bir çadır içinde oturup”

yıgıdın hay hayı maha tigdi (HŞ 20/2) “ağlamaktan feryadı aya ulaştı”

mihr

ayıt ē mihriņ az ıusnuı farāvān (MN 136) “sor, ey gūneřin az, gūzelliđin çok ”

kōņul cān içre asrar mihriņizni (MN 338) “gōnūl, gūneřinizi can içinde himaye eder”

kōņul mihri nađar yolındın artar (MN 374) “gōnūl gūneři bakıř yolundan artar”

kōņulge őzgeniņ mihrin yavutman (MN 146) “gōnle bařkasının gūneřini yaklařtırmam”

moğ

bk. muđ, mūđ

ın anlar kim kērtgūndiler yana anlar cuhūd boldılar niđořađlar yulduza tađanlar tersālar mođlar tađı anlar kim ortak ıořtılar (TIEM 73 II 243v/6=022/017) “mūminler, Yahudiler, Mecusiler, yıldıza tapanlar, hıristiyanlar, ateřperestler, mūřrikler”

moğo

mođoçlar őta tađınmađ tıltađı bu erūr (T II B 29/18 Taf. II sol) “ateřperestlerin ateře tađınma sebebi budur”

muđ, mūđ

bk. moğ

anlar kim bittiler tađı anlar kim cuhūd boldılar tađı dindin ııđan tađı tersālar tađı mūđlar tađı anlar kim ortak ıořtılar (HKT 321a/3=22/17) “mūminler, Yahudiler, Mecusiler, yıldıza tapanlar, hıristiyanlar, ateřperestler, mūřrikler”

bir ıalkasını bir mūđ ağağına ıattılar (NF 325/11) “bir halkasını bir ateşperestin ayağına taktılar”

bir muđđa bērdi (KE 231r21) “bir ateşpereste verdi”

bu nakş aḥvālını ol muğ bilgey (HŞ XX/10) “bu nakışın durumunu o ateşperest bilecek”

dünyāda ne kim mūğlar yandurğan otlar bar erdi (NF 5/12) “dünyada ateşperestlerin yaktığı ateşler vardı”

ķılıp hıdmat aña muğlar yañınça (HŞ XX/12) “ona ateşperestler gibi hizmet edip”

muğ boldı (ME 172/2) “ateşe tapan oldu”

mūğ yetildi (KE 231v2) “ateşperest yetişti”

muğlar (KE 212v11) “ateşperestler”

ol mūğnıñ köñlini ķarartıp (NF 325/12) “o ateşperestin gönlünü karartıp”

özün muğlarķa oḥşatmış yüriyur (HŞ XX/2) “kendini ateşperestlere benzetmiş yürüyor”

mum, mūm

bolur mum ādemi ilginde pulat (HŞ 119/34) “mum insan elinde çelik olur”

iligde ḥatemūñ nakş ursa mumğa (HŞ 10/21) “elindeki mührünü muma nakış yapsa”

ķılır ol taşnı tīşe zaḥmıdın mūm (HŞ 117/34) “o taşı balta yarasından mum eder”

mum yañlıg (HŞ 26/7) “mum gibi”

özüm mūm şem‘ tig niçe yakılsun niçe köysün bir az ārām kılsun (HŞ 114/27)
“kendim mum gibi kandil gibi daha ne kadar yakılacak, ne kadar yanacak, biraz dursun”

temür dāvūd elginde mūm teg yumşayur erdi (KE 134v12) “demir Davut’un elinde mum gibi yumuşardı”

uř mūm řem‘ tig yandım yakıldım (Hř 129/17) “mum gibi kandil gibi yanıp yakıldım”

munavvar bk. mūnevver

cihān boldı camālınđın munavvar (MN 157) “cihan yüzünden ötürü aydınlık oldu”

munavvar çahrañız firdavs bāğı (MN 153) “parlak çehreniz cennet bağı”

mūneccim

kāhinler mūneccimler bu zamānda çıķgusu tēp (KE 182v9) “kahinler mūneccimler bu zamanda çıkacağıını söyleyip”

kesrī ēli içinde nē kim mūneccim taķı kāhin sāhir bar erdi, cümlesi yığıldı (NF 82/6) “Kesri ülkesi içinde ne kadar mūneccim, kahin, büyüvü varsa hepsi toplandı”

mūneccim (K C58) “mūneccim”

mūneccimlerini anda olturtdı (KE 101v5) “mūneccimleri orada oturttu”

tañdası yorumçı mūneccimlerini kāhinlerini yığıp sordu (KE 38r2) “ertesi gün yorumcuları, mūneccimleri, kahinleri bir araya getirip sordu”

mūnevver bk.munavvar

1. “aydınlık, parlak”

ajun ol kün yüzi birle mūnevver (Hř VI/5) “dünya, onun güneş yüzü ile aydınlıktır”

‘ālem anıñ nūrı birle mūnevver bolğay (KE 187r1) “alem onun nuru ile aydınlık olacak”

anıñ kün çeşmesi yanlıg yüzindin mūnevver boldı ol çeşme özindin (Hř 42/35) “onun güneş çeşmesi gibi yüzü sayesinde, o çeşme aydınlık oldu”

bu mūnevver ‘ālam zūlmānī boldı (NF 338/9) “bu aydınlık alem, karanlık oldu”

bu yüzünün nûrı nedin munuñ teg münevver bolup turur (NF 320/12) “bu yüzünün nuru neden bunun gibi aydınlık olmuştur”

dünyā halkına neteg kim kökteki yıldızlar münevver körnür (NF 321/5) “dünya halkına gökteki yıldızlar nasıl aydınlık görünürse”

kevneyn içinde cümle cemāl anıñ birle münevver turur (KE 189r20) “iki alemde bütün yüzler onunla aydınlıktır”

kök halkına taqı yer yüzündeki mu'minlarınñ tã'at ve 'ibādat kılğan evleri andağ münevver körnür (NF 321/6) “gök halkına da yeryüzündeki müminlerin taat ve ibadet edilen evleri öyle aydınlık görünür”

münevver bolmış ol yirler uşol kün (HŞ 73/8) “o gün o yerler aydınlık olmuş”

ol yaşıl yapurğaqlar içinde ol mēveler ay menizlig taqı kün menizlig münevver bolup körnürler (NF 319/12) “o yeşil yapraklar içinde o meyveler ay gibi güneş gibi parlak olarak görünürler”

2. “temiz, saf”

haq te'ālā sizlerni ağırlap yüzünizni münevver kılmış (NF 241/15) “Hak Teala sizi ağırlayıp yüzünüzü aydınlık kılmış”

3. “tenevvür etmiş”

içi münevver boldı (NF 212/9) “içi aydınlık oldu”

zikir nûrı birle münevver bolup (MM 363/3) “zikrin nuruyla aydınlanıp”

4. “mutlu”

münevver kıldı ol yüzdin közini (HŞ 133/22) “o yüzden, gözünü aydınlık kıldı”

ol kulnuñ köñlini haq tvt münevver kılar (NF 294/9) “o kulun gönlünü Hak Teala aydınlık kılar”

münevvir

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

münevvir-i kerīm (KE 65v18) ÖA

nār

andağ kādī cāyını nār-ı sakarda kördüm (DH LIX/5) “öyle kadı yerini beşinci kat cehennemın ateşinde gördüm”

çirāğ nārūmğa çın pervāne bolur (HŞ 168/23) “kandil ateşime gerçekten pervane olur”

esīrler köñli sözi nārı haqqı (HŞ 156/28) “esirlerin gönlü, sözü, ateşi hakkı”

harām kııl bu miskīnge nār u sağar (HŞ 9/32) “bu miskine ateş ve cehennemi haram et”

kitip köñliñe yaqtı ‘ışk u nārı (HŞ 147/42) “gidip gönlünde aşk ateşini yaqtı”

muhabbat nārı cāndın kitmedi hēç (MN 110) “muhabbet ateşi candan hiç gitmedi”

ni nārımğa kişiniñ ilgi tigdi (HŞ 151/16) “kişinin eli hangi ateşime değdi”

yağıldı hıdmatıña ‘ışk nārı (HŞ 121/5) “aşk ateşi hizmetine yağıldı”

yañakların ħalīlu’llāh nārı (MN 218) “yanakların Hz. İbrahim’in ateşi”

yürekin köytürür nār tig yañağı (HŞ 45/6) “nar gibi yanağı yüreğini yakar”

necm

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

sūretü ve’n-necm (TIEM 73 II 53, HKT 53) ÖA

nūr

‘abdu’llāh alındağı nūrnu kördi (KE 182v13) “Abdullah’ın alındaki nuru gördü”

abdu’l-muṭṭalibniñ alında nūr balqıp (KE 180r7) “Abdülmuttalip’in alında nur parlayıp”

ādem ol nūrnū yaruqluğun körüp (KE 7r14) “Adem o nurun parlaklığını görüp”

ādemni bir nūrdın tahtğa urup (KE 8v3) “Adem’i nurdan bir tahta oturtup”

ādemni uçmağ içre nūrdın taht üze ağdurup (KE 11r5) “Adem’i cennette nurdan bir taht ile kaldırıp”

ajunğa birdi ay yüzi bile nūr (HŞ 34/4) “ay yüzü ile dünyaya ışık verdi”

‘ālem anıñ nūrı birle münevver bolğay (KE 187r1) “alem onun nuru ile aydınlık olacak”

allāh diben içke nūm toldurmasağ (DH XI/2) “Allah diyip içine nur doldurmasan”

allāh nūrdın andağ kulğa saçar dōstlar (DH XXII/8) “Allah nurunu işte öyle kula saçar”

allāhu ta’ālā nūrı, muhammed nūrı şıfatı ādem kıssasında bitildi (KE 182v5)

“Allahu tealanın nuru, Muhammed’in nurunun sıfatı Adem kıssasında yazıldı”

alnındağı nūrğa erdi (KE 181r3) “alnındaki nuraydı”

andın ādem qolınga elgini ol nūrğa kötrü bērdi (KE 7r16) “oradan Adem’in koluna elini o nura kaldırıverdi”

andın soñra nūrğa tolar içi taşı (DH XIII/10) “ondan sonra içi dışı nurla dolar”

anıñ birle nūrları barur yüzleri utrusında sağ qollarında (KKT 38/95a1=66:8)

“önlerinden ve sağlarından nurlar çıkar”

anıñ içinde köni yol hem nūr (KKT 27/52a2=5:46) “içinde doğru yol ve nur olan”

anıñ maḥabbetiniñ nūrı mü’minler köñlinde neteg bolğay (KE 202r19) “onun sevgisinin nuru inananların gönlünde nasıl olacak”

anıñ nūrdınıñ şıfatı tamda öteliksiz çırāğ qođğutlūk anıñ içinde çırāğ (HKT 340a/1=24/35) “onun nuru içinde kandil koyulan kandillik gibidir”

anıñ şem‘iñe birmiş fazlıdın nūr (HŞ 15/14) “faziletinden onun mumuna ışık vermiş”

‘arş nūrını mūsī nūrı berü ketürdi (KE 123r20) “arşın nurunu Musa’nın nurunu geri getirdi”

artar köñül nūruları (MM 191/2) “gönül nurları artar”

atam kim cānı bolsun toluğ nūr (HŞ 146/27) “atamın canı nurla dolu olsun”

‘atıķ birle faruķ üçünç zi’n-nureyn (AH 33) “Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer, üçüncüsü Hz. Osman”

ay mülketķa nur (K 91) “ey saltanatın nuru”

aymıřları safā nūr (DH XII/6) “dedikleri sefa nur”

başında tabaķ birle nūr (KE 172v2) “başında daire şeklinde ışık”

başlarında nūr kıomıyur erdi (KE 19r9) “başlarında ışık parlıyordu”

bilürsen kim ırağ yağdın alur nūr (HŞ 102/23) “kandil ışığını yağdan alır bilirsin”

bir gürdın bir nūr ıraķar (KE 172v1) “bir mezardan bir ışık çıkar”

biz ıdtımız tevrītni, anıñ içinde köni yol hem nūr (KKT 27/50b1=5:44) “biz, içinde doğru yol ve nur barındıran Tevrit’i indirdik”

bolur cāna ziyādat dīda nūrı (MN 259) “sevgilinin ışığı cana fazla gelir”

bu köñlümnüñ köziñe imdi bir nūr (HŞ LXXIV/4) “bu gönlümün gözüne şimdi bir ışık gerekir”

bu köyükdē sızdı ol yüzi nūr (HŞ 94/21) “o yüzü nur gibi olan bu ateşte sızdı”

bu ne nūrılar kim ‘ālamķa münteşir boldı (NF 30/10) “aleme yayılmış olan bu ışıklar nedir”

bu nūr ebū bekr-i şiddīk na'leyhiniñ nūrı turur (KE 202r18)“bu nur Ebubekir Sıddık'ın nurudur”

bu nūr ḥabībüm muḥammed muştafāniñ nūrı turur (KE 17v21) “bu nur sevgilim Muhammed Mustafa'nın nurudur”

bu nūr kimde bolsa (KE 180r9) “bu ışık kimde olsa”

bu nūr sendin bolğan oğlanga teggey (KE 47v20) “bu nur senden olan çocuklara ulaşacak”

bu nūrğa şāyeste boldum (KE 172v3) “bu nura layık oldum”

bu nūrlar kayu tarafka kim bardı (NF 30/11) “bu nurlar hangi yöne giderse”

bu nūrnu men bir körsem (KE 7r14) “bu nuru ben bir görsem”

bu şūret birdiñ imdi közge bir nūr (HŞ 6/3) “şimdi bu şekilde göze bir ışık verdin”

bu tecellī nūrı bolğay mu (KE 202r13) “bu tecelli nuru olacak mı”

bu tecellī nūrı ermes (KE 202r14) “bu tecelli nuru değildir”

bu tezgingüçi günbed kim birür nūr (HŞ 4/21) “bu dönen kubbe ışık verir”

bu yir kök barça nūrındın yarur uş (HŞ 229/18) “bu yer gök tamamen ışığından aydınlanır”

bu yüzüñnüñ nūrı nedin munuñ teg münevver bolup turur (NF 320/12) “bu yüzünün nuru neden bunun gibi aydınlık olmuştur”

bu zūlmette kaçan birür çiray nūr (HŞ 59/5) “bu karanlıkta kandil ne zaman ışık verir”

burunķı tig yol ol birmez bolur nūr (HŞ 210/14) “bu kez önceki gibi ışık vermez olur”

cān birürde birgüm saña nūr-ı ĩmān (DH V/3) “can verirken sana iman nuru vereyim”

cemālın nūrıdın cānım yarutğıl (HŞ 194/9) “yüzünün nurundan canımı aydınlat”

cemālındın ajunķa balkını nūr (HŞ 133/7) “yüzünden dünyaya nur saçar”

cihan toldı alarnın yüzidin nūr (HŞ 69/8) “dünya onların yüzü sayesinde nurla doldu”

çıkarğū için anlarını karankuluklardın nūrķa (KKT 38/86a3=65:11) “onları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için”

çıkarur için sizni karankulardın nūr tapa (KKT 33/9a2=33:43) “sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için”

çın ‘āşıklar köygen sarı pür-nūr bolgey (DH XXXVI/9) “gerçek aşıklar yanınca nurla dolar”

eger birmese körmez ayda köz nūr (HŞ 4/40) “eğer izin vermezse göz ayda ışık görmez”

eger nūr körse ya ot (HŞ 122/39) “ışık ya da ateş görse”

elgimge bir ķadeh bērilgey nūrđın (KE 202r5) “elime nurdan bir kadeh verilecek”

eliglerinde nūrđın tabaklar alıp (KE 238r2) “ellerine nurdan tabaklar alıp”

erham nūrındın cihān rüşen boldı (KE 144v20) “Erham’ın nurundan alem aydınlık oldu”

ey idimiz tükel ķılğıl bizni nūrümüzni (KKT 38/95a3=66:8) “Rabbimiz! Bizi, nurumuzu tamamla”

fātıma ol nūrını ‘abdu’llāh alında körmedi (KE 182v20) “Fatma o nuru Abdulah’ın alında görmedi”

felekđin kün toğup nūrın saça hoş (HŞ 78/11) “felekten güneş doğup ışığını hoş bir şekilde saçarak”

fıraḡ nūrın alur ya'ḡūb közindin (HŞ 64/8) “ayrılık ışığını Yakup'un gözünden alır”

ḡaḡ nurı tolḡuḡa (MM 374/4) “Hak nurunun dolması”

hedāyā-yı ḡufrān ḡanādīl-i nūr ilāhī arıḡ pāk ruḡıḡa tēḡür (MM 403/1) “baḡış hediyelerini ve nur kandillerini onun temiz ruhuna ulaştır”

hem çıkarur olarnı ḡaranḡkuluḡlardın nūrḡa (KKT 27/30a1=5:16) “onları karanlıklardan aydınlıḡa çıkarır”

hidāyet nūrını köḡlümündin alma (HŞ 6/31) “hidayet nurunu gönlümden alma”

hikmet ayt dip başlarımḡa nūr saḡıldı (DH II/20) “hikmet söyle deyip başıma nur saḡıldı”

ıdtımız sizke nūrnu belḡülüg (KKT 27/14a2=4:174) “size apaḡık bir nur gönderdik”

ıraḡ bolmıḡça ol menzildin ol nūr (HŞ XXVII/3) “o ışık o menzilden uzak olmuş gibi”

ibrāḡimniḡ ālinde muḡammed muḡtafāniḡ nūrı bar erdi (KE 47v20) “İbrahim'in ailesinde Muhammed Mustafa'nın nuru vardı”

iḡ ü taḡım hak nūrıḡa toldı dostlar (DH V/6) “iḡim dıḡım Hakkın nuruyla doldu dostlar”

iḡi taḡı andaḡ kulnı nūrḡa tolur (DH XXII/8) “öyle kulun iḡi dıḡı nurla dolar”

iḡimni öz nūruiḡ birle yaruḡ tut (HŞ 7/5) “iḡimi kendi nurun ile aydınlık tut”

iḡimni öz nūruiḡ birle yarutḡıl (HŞ 1/7) “iḡimi kendi nurunla aydınlat”

ilette taḡrı anlarıḡı nūrını (HKT 3b/4=2/17) “Tanrı onların nurunu yok etti”

imdi ol nürdın maḡrüm ḡaldım (KE 183r1) “şimdi o ışıktan mahrum kaldım”

indürdük siziḡ tapa nūrnu açuḡ (HKT 102b/5=4/174) “size doḡru apaḡık nuru indirdik”

kaçan kim nûrı körkitti erse (KKT 28/22a2=7:143) “nurunı gösterdiği zaman”

kaçan yûsuf ewdin çıksa ay kün nûrı kalmas erdi (KE 67r7) “Yusuf ne zaman evden çıksa ay ve güneşin ışığı kalmaz idi”

ķamuğ nûr u zûlmet hicâbın ötüp (MM 386/2) “bütün aydınlık ve karanlık engellerini geçip”

ķamuğdın nûrı artuķ (KE 19r11) “ışığı hepsinden fazla”

ķaranķuluķķa tüşmiş ol yaruķ nûr (HŞ 58/36) “o aydınlık ışık karanlığa düşmüş”

ķarası közni toluğ nûr kılsun (HŞ 1/15) “göz bebeğini tamamen nur eylesin”

ķeçip nûr u zûlmet hicâbın körün (MM 325/3) “aydınlık ve karanlık engelini geçip görünüz”

ķetürdi közge hem nûr (HŞ XXXII/6) “göze de ışık getirdi”

ķıldımız anı nûr (KKT 36/35b3=42:52) “onu nur kıldık”

ķitilgeç iksilür nûrı ikinç kün (HŞ 209/28) “ikinci gün gittikçe ışığı eksilir”

ķitmesün yüzünde nûrı (HŞ XXXV/33) “yüzünden nuru kaybolmasın”

ķönül ma’rifet nûrı birle tolup (MM 2/3) “gönlümü marifet nuru ile doldurup”

ķönüllerine nûrumnı toltururmen (NF 319/4) “gönüllerine nurumu doldururum”

ķörügli közge ay yüzi birür nûr (HŞ XIV/44) “bakan göze ay yüzü ışık verir”

ķöz nûrı meñizlig muħammed muştafânın nûrı âdemnün elinde ķomıyur erdi, tolun ay meñizlig (KE 7r13) “göz nuruna benzeyen Muhammed Mustafa’nın nuru Adem’in elinde dolunay gibi parlıyor idi”

ķözi bir nûr kördi tütüyâ tig (HŞ 159/21) “gözü sürme gibi bir ışık gördü”

ķözüm yüzün nûrı birle yaruķ uş (HŞ 191/37) “gözüm yüzünün nuru ile parlaktır”

közümde nūr tenimde cān sen āhir (MN 368) “gözümde nur, tenimde can, sonunda sen”

közümün nūrı vü şem‘-i revānım (HŞ LXX/6) “gözümün nuru ve daimi kandilim”

közün bir şahş körgey kim tamam nūr (HŞ XXI/47) “gözün tamamen nur olan bir kişi görecektir”

külse tişleridin nūr belgürür erdi (KE 85v15) “güldüğünde dişlerinden nur çıkardı”

kün nūrı tutmuş erdi (KE 209v2) “güneş ışığı kaplamıştı”

meger kim tükel kılsa nūrın (HKT 185b/4=9/32) “nurunun tamamlandığında”

melāyikler her tarafdın nūrlar yakkay (DH XXXVI/6) “melekler her taraftan ışıklar yakar”

men ol nūrka nazar kıldım erse (NF 30/9) “ben o ışığa baktıysam”

men ol nūrka nazar kılmış erdim (NF 30/7) “ben o ışığa bakmıştım”

meni teñri ‘azze ve celle ‘arş nūrındın yarattı (KE 201v14) “Tanrı azze ve celle beni arşın nurundan yarattı”

meniñ nūrımın mevlī ta’ālā yarattı (KE 182v4) “benim nurumu Mevli teala yarattı”

mevlī ta’ālā nūrdın bir kubbe ıddı (KE 113v9) “Mevli teala nurdan bir kubbe gönderdi”

mevlī ta’ālā nūrlarda bir nūrın ismā’ılka körgüzdi (KE 52r18) “Mevli teala nurlardan bir nuru İsmail’e gösterdi”

muştafānıñ nūrı ādem ālindın havvā rahmiñe bardı (KE 17v19) “Mustafa’nın nuru Adem ailesinden Havva’nın rahmine ulaştı”

muştafānıñ nūrı alında (KE 48v6) “Mustafa’nın nuru önünde”

münâcâtı küh-ı tūr alğanları iki nūr (DH XLVIII/4) “yalvarmaları Tur Dağı, aldıkları iki nur”

neçe kim birse çihrañ közlere nūr (MN 236) “yüzün gözlere ışık verse”

ni içtin kim yüzünde balkınur nūr (HŞ 192/5) “ne içtin ki yüzünde ışık parlar”

niteg kim köyse pervâne körüp nūr (HŞ 129/34) “nasıl ki pervane ışık görüp yanarsa”

nūr andın inip şehâdet ernekiniñ uçında turukdı (KE 7r16) “nur oradan inip şehadet parmağının ucunda durdu”

nūr örleyür erdi (KE 228r19) “ışık çıkardı”

nürdın bitilmiş bitig (MM 330/1) “nurdan yazı yazılmış”

nürdın yer ‘avır erdi (KE 216r10) “ışıktan yer aydınlatılmıştı”

nūrğa battım (DH V/13) “nura battım”

nūr-ı îmân ilttim muna (DH I/12) “iman nurunu götürdüm işte”

nurullah nurındın tolu bilsesên (MM 329/4) “Allah’ın nuruyla dolabilirsen”

oğul kız gürge nūr turur (KE 78r11) “oğul kız mezar için ışıktır”

ol alnındağı nūr ümîdige kelip erdim (KE 183r1) “o önündeki nurun ümidi için gelmiştim”

ol hâlde nūrı belgürgey (KE 202r12) “o anda ışığı belirecek”

ol kimersenin na’leyni nūrı mundağ bolsa (KE 202r19) “o kimsenin ayakkabısının nuru böyle olsa”

ol nūr âdemniñ elindin öñ yaña kıyınğa indi (KE 7r15) “o nur Adem’in elinden başka tarafa kenarına indi”

ol nūr evvel uçmağda âdem alnında erdi (KE 182v5) “o nur önce cennette Adem’in önündeydi”

ol nūr eymene rahmiñe keçdi (KE 182v18) “o nur Eymene’nin rahmine geçti”

ol nūr hācer rahmiñe bardı (KE 47v21) “o nur Hacer’in rahmine gitti”

ol nūr hoşluğında bıçak ağrığın bilmedi (KE 52r19) “o nurun güzelliğinde bıçağın acısını anlamadı”

ol nūr ibrahīmdin kitmiş (KE 48r1) “o nur İbrahim’den gitmiş”

ol nūr içinde şehirler görünür erdi (KE 228r19) “o ışık içinde şehirler görünürdü”

ol nūr muḥammed resulu’llāh nūrı erdi (KE 181r4) “o nur, Muhammed Peygamberin nuruydu”

ol nūr şīş ālınga keldi (KE 17v20) “o nur Şiş’in önüne geldi”

ol nūr üze iḍisindin (KKT 34/92b2=39:22) “o Rabbinden bir nur üzerindedir”

ol nūrka nazar kılmış erdim (NF 30/5) “o ışığa bakmışım”

ol nūrnu ḳamuğ körer erdiler (KE 182v8) “o ışığı hepsi görürlerdi”

ol nūrnu küsep (KE 182v11) “o ışığı isteyip”

ol nūrnu küseyür erdiler (KE 182v9) “o ışığı isterlerdi”

ol tesbīhniñ sanınça mēveler yarattı nūrdu (NF 320/1) “o tespihin sayısınca nurdan meyveler yarattı”

olar o ḥālde ma’rifet nūrnu körgüzüp (KE 52r21) “onlar o an marifet nurunu gösterip”

olarıñ nūrı turur (KE 202r15) “onların nurudur”

öler vaktıda iltkey nūr-ı ĩmān (DH XLII/9) “ölüm anında iman nurunu götürecektir”

‘ömer dünyāda İslām nūrı turur (KE 200r8, 200r12) “Ömer dünyada İslam’ın nurudur”

‘ömer dünyāda islām nūrı uçmahlıqlar çerāğı turur (KE 200r16) “ömer dünyada islāmın nuru, cennetliklerin kandilidir”

öwkesi keldi ol nūrdın ümīdsiz almıına (KE 48r1) “o nurdan ümitsiz kaldıında öfkesi geldi”

peygāambar ‘as’nu ekkı nūr-dīdesini cūftlenip turur erdi (NF 125/3) “peygamber aleyhisselamın iki gözünün nurunu evlendirirdi”

sa’ādet ehādet nurın tutuı (MM 18/1) “saadet ve ehadet nurunu tutan”

abā nūrı suwlu vāfı yūsufnı bizni birle ıdıl (KE 68v8) “sabahın nuru vefalı Yusuf’u bizimle gönder”

sen ol nūr sen kim ubu tendin ö bil bar irdi (H 212/37) “sen o nursun, tenden önce sen vardın, bunu bil”

em‘ tig sızma iy mecliske ın nūr (H 50/12) “ey gerçek nur, meclise kandil gibi sızma”

taqlardaı üürler amuı tecellı nūrındın toldı (KE 121v11) “daqlardaki maaraların hepsi tecelli nuruyla doldu”

tarı köklerinı nūrı ya’nı yarutuqlı y(E)me yerni (TIEM 73 II 258v/2=024/035) “Tanrı göklerin nuru, yerin de aydınlatıcısıdır”

tarı köklerinü nūrı taı yirni yaruqluınını eyesi (HKT 340a/1=24/35) “Tanrı göklerin nuru, yerin de aydınlatıcısıdır”

tarı tükel ılalı turur öz nūrını (TIEM 73 II 408v/2=061/008) “Tanrı kendi nurunu tamamlayandır”

tarı tükel ılan turur tarı nūrını (KKT 38/44a3=61:8) “Tanrı kendi nurunu tamamlayandır”

tecellı nūrı ermes (KE 202r18) “tecelli nuru deildir”

tecellī nūrī igne yurdusındın çıkğuça erdi (KE 121r21) “tecelli nuru igne deliğinden çıkacak gibiydi”

tecellī nūrī körmeyin (KE 124r1) “tecelli nurunu görmeyeyim”

tecellī nūrī körümdi (KE 121v4) “tecelli nuru görüdü”

tecellī nūrī müsīde zāhir erdi (KE 123v14) “tecelli nuru Musa’da görünürdü”

tecellī nūrī turur (KE 202r17) “tecelli nurudur”

tecellī nūrın ol tağğa saldı (KE 121r16) “tecelli nurunu o dağa saldı”

tegme bir kapuğ üzesinde nūr bolğay (NF 308/16) “her bir kapı üzerinde ışık olacak”

tevbe kılğan ‘aşıklarğa nūrī irür (DH XVII/3) “tövbe eden aşıklara nuru ulaşır”

tilerler kim öçürseler tañrı nūrını ağızları birle (KKT 38/44a2=61:8) “Tanrının nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar”

tilerler kim öçürseler tañrı nūrını ağızları birle (TIEM 73 II 408v/1=061/008) “Tanrının nurunu ağızları ile söndürmeyi dilerler”

tileyürler kim öçürseler tañrınıñ nūrını ağızları birle (KKT 29/24a2-3=9:32) “Tanrının nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar”

tileyürler kim söndürseler tañrınıñ nūrını ağızları birle (HKT 185b/3=9/32) “Tanrının nurunu ağızları ile söndürmek istiyorlar”

tişiniñ şu’lesi dürge birür nūr (HŞ XIV/34) “dişinin parlaklığı inciye ışık verir”

tişlerindin nūr balkınur erdi (KE 7r12) “dişlerinden ışık parlardı”

tütün birür burun ot soñ birür nūr (HŞ 164/29) “ateş önce duman, sonra ışık verir”

uçmağdın köñlek keltürdi nürdın yaratılmış (KE 74v15) “cennetten, nurdan yaratılmış bir gömlek getirdi”

uçmağdın yana bir nūr belgürgey (KE 202r16) “cennetten yine bir nur belirecek”
uydılar ol nūrğa kim indürüldi anıñ birle (HKT 165a/1=7/157) “onunla birlikte indirilmiş nura uydular”

üzesinde nūr zāhir bolmış (NF 344/5) “üzerinde ışık ortaya çıkmış”

velīkin bu ‘ilm haq te’ālānıñ nūrı turur (NF 207/10) “ancak bu ilim Hak tealanın nurudur”

yaqtu kılğay yüzüñ nūrı bu dunyānıñ sarāyın (MN 42) “yüzünün nuru bu dünyanın sarayını parlak kılacak”

yana bir yıldırım meñizlig nūr çıktı (NF 30/7) “yine bir yıldırım gibi ışık çıktı”

yana burunqı tēg yıldırım meñizlig nūr çıktı (NF 30/9) “yine önceki gibi yıldırım gibi ışık çıktı”

yana köz nūrınıñ hem kitti kanı (HŞ 148/16) “gözünün nurunun da kanı gitti”

yana kündüz bu aynıñ nūrı qalmaz (HŞ 164/36) “gündüz de bu ayın ışığı kalmaz”

yana ol yanda bir bu cem’ nūrı (HŞ XXXIX/59) “hepsinin ışığı o yandadır”

yana parsalığındın nūr bu cānqa (HŞ XXXV/18) “dindarlığından da bu cana nur verir”

yana pervāne tig öçsün tilep nūr (HŞ 56/36) “ışığı dileyip pervane gibi sönsün”

yañakları nūrındın şağāyıku’n-nu‘mān atlıg çeçek uwtanur erdi (KE 67r10)
“yanaklarının ışığından gelincik adlı çiçek utanırdı”

ya’nī peygāambar ‘as’nuñ ėkki nūr-i dīdesiñe cüft boldı (NF 5/6) “yani peygamber aleyhisselamın iki gözünün nuruna eş oldu”

yārānlar meclisinde nūr yağar sohbette (DH LIV/1) “dostlar meclisinde sohbetinde nur yağar”

yarıtur yüzi nûrı çıksa tünni (HŞ XIV/30) “yüzünün nuru çıksa geceyi aydınlatır”

yarudı yer idisi nûrı birle (KKT 35/17a2=39:69) “yeryüzü Tanrının nuru ile aydınlandı”

yarugay yer idisi nûrı birle (TIEM 73 II 340v/8=039/069) “yeryüzü Tanrının nuru ile aydınlanacak”

yarukluk kim cihānka birdise nūr (HŞ XVII/5) “ışık, dünyaya aydınlık sağladığında”

yarur tábüt soñınça balkıyu nūr (HŞ 223/40) “tabutun sonu gibi ışık saçarak parlar”

yetinçi kat kök nürdın turur (KE 3v21) “yedinci kat gök ışıktandır”

yir astığa yalguz kirip nūrğa toldum (DH I/23) “yer altına yalnız girip nurla doldum”

yiti iklīm içre sensiz bolmasun nūr (HŞ LIXX/5) “dünyanın hiçbir yerinde sensiz ışık olmasın”

yitip kildi yüzündin kıomayu nūr (HŞ 159/31) “yüzünden ışık saçarak ulaşıp geldi”

yitmez aña köz nūrları taķı ol yiter köz nūrlarınga (HKT 136b/5=6/103) “gözün nuru ona ulaşamaz, o ise göz nurlarına ulaşır”

yūsuf cemāliniñ nūrı hoşluķında eliglerin kesdi (KE 52r20) “Yusuf’un yüzünün nurundan güzelliğinden ellerini kesti”

yūsufniñ körkindin kün nūrı ħıre boldı (KE 75r3) “Yusuf’un güzelliğinden güneş ışığı fersiz kaldı”

yüzi ‘aksindin ol suw nūr boldı (HŞ 42/30) “yüzünün yansımından o su ışık oldu”

yüzi nūr kıımıyur (NF 102/5) “yüzü nur saçar”

yüzi nurındın ol iwni yaruttı (HŞ 205/4) “yüzünün ışığından o evi aydınlattı”

yüzi nürinğa hıç yok baǵu imkân (HŞ 11/37) “yüzünün nuruna bakmaya hiç imkan yok”

yüzündin kün meñizlig balkıyu nür (HŞ 206/6) “yüzünden güneş gibi ışık parlayarak”

yüziniñ şu’lesindin iw toluğ nür (HŞ 118/12) “yüzünün parlaklığından ev ışık doludur”

yüzümdeki nür siziñ yaşıñız nürı turur (NF 320/16) “yüzümdeki ışık sizin yaşınızın ışığıdır”

yüzüñ nürı kuyaşniñ nürin örter (MN 245) “yüzünün ışığı güneşin ışığını örter”

yüzüñ nürıdın ay nuqşân içinde (MN 156) “ay, yüzünün ışığından noksanlık içindedir”

yüzüñdin şu’la urur teñri nürı (MN 229) “yüzünden Tanrının nuru yansır”

yüzüñdin tolun ay tig balkınur nur (HŞ LXVI/2) “yüzünden dolunay gibi ışık saçar”

yüzüñniñ nürına hēç nür yitmes (MN 117) “yüzünün nuruna hiçbir ışık erişmez”

zikir nürı birle münevver bolup (MM 363/3) “zikrin nuruyla aydınlanıp”

zuhalge delv içinde salmış ol nür (HŞ 91/6) “o Zuhal’e kova içinde ışık salmış”

zü’n-nüreyn (KE 200r20, 201r12) “Hz. Osman”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

ebul hasan-ı nuri (NF 307/3, 307/5, 307/4, 307/7) ÖA

süretü’n-nür (TIEM 73 II 24, HKT 24) ÖA

n.luğ

ëwüñ nürluğ bolsun (NF 321/5) “evin nurlu olsun”

zu'n-nūreyn êkki nūrluĝ tēmek bolur (NF 125/2) “Zu'n-nureyn iki nurlu demek olur”

nūrānī

aytken sözi rahmānī körsej yüzi nūrānī (DH XLIX/2) “söylediği sözü rahmani, yüzünü görse nurlu”

bu êkki nūrānī kimerseler kimler tururlar (NF 103/3) “bu iki nurlu kimseler kimlerdir”

köz kaşı kamuĝ nūrānī (KE 187r20) “gözü kaşı hep nurlu”

men ‘ömrüm içinde munuĝ tēg hoş daraĥt taķı munuĝ tēg nūrānī mēveler hēç körmişim yok (NF 319/14) “ben ömrümde bunun gibi güzel ağaçlar bunun gibi nurlu meyveler hiç görmedim”

ot nūrānī turur taķı yaruķ turur (NF 279/3) “ateş ışıklıdır ve aydınlıktır”

uzun bođluĝ nūrānī kişiler (NF 102/6) “uzun boylu nurlu kişiler”

nücüm

idrīsge nücüm ‘ilmin bērdim erse (KE 206v9) “İdris’e yıldız ilmini verdiğimde”

men nücüm ‘ilminde baķdım (KE 39v8) “ben yıldız ilmine baktım”

nücüm bilse (K 2632) “yıldızları bilmeli”

ol rüzgārda nücüm ‘ilmi yawlaķ ĝālib erdi (KE 39v9) “o zamanda yıldız ilmi çok yaygındı”

ocaķlıķ

ocaklık (D 86/77) “ocak için kullanılan, ocaĝa ait olan”

ocaklık titig (D 86/77) “ocak yapmak için kullanılan çamur vb. şeyler”

ocaklık yir (D 86/77) “ocaĝın yeri”

oçak bk. oçuđ, otçuğ, õtçuđ, õçek

oçak (D 44/31) “ocak”

o.lığ

oçaklığ ew (D 85/76) “ocaklı ev”

oçuđ bk. oçak, otçuğ, õtçuđ, õçek

kõçürme oçuđ (D 246/215) “bir yerden bir yere taşınabilen ocak”

oçuğ taş (S.Yü. 86) “ocak taşı”

yağımız tegre oçuğ teg erdi, biz isig ertimiz (BT.1-G/1) “düşmanımız etrafımızda ocak gibi idi, biz ateş gibiydik”

yüzler bolđay ol kün tãze oçuğ (TIEM 73 II 429v/6=075/022) “yüzler o gün parlak ocak gibi olacak”

oçuğlan-

ew oçuğlandı (D 149/129) “evin ocağı oldu”

ođđuđ

ođđuđ (D 60/46) “ateşin alevi”

ođđuđ bile ewrişür (D 129/114) “bir kıvılcımlık ateşle bile avunur”

õtuđ ođđuđ birle õçürmes (D 98/91) “ateş alevle söndürülmez”

odun bk. otun, otuğ

odun sansar emgekintin ozđalı kõñül turđurtı (ETş 7/327) “odun gibi yakan samsara eziyetinden kurtulma duygusu besledi”

ot, õt

1. “ateş”

açmak õtın õrtenür (AY 630/6) “açlık ateşi ile yanar”

ağakları astındın ot çıktı amuğını kyürdi (KE 37r17) “ayaklarının altından ateş çıktı hepsini yaktı”

ağınların otđa yakdılar köydürdiler (KE 65r18) “diğerlerini ateşte yaktılar”

ağınların otđa yakđıl köysün (KE 65r17) “diğerlerini ateşte yak, yansın”

ağız tik ot timekdin kymezi irmiş (HŞ 109/21) “ağız ateş demekten yanmaz imiş”

ağızdın ara ot ara suw çıkar (K 2686) “ağızdan arada ateş arada su çıkar”

ağızlarındın ot çıkar erdi (KE 121r9, 121r12, 141r1) “ağızlarından ateş çıkardı”

ağızlarındın otlar saçar erdiler (KE 141r2) “ağızlarından ateşler saarlardı”

ağızdın yalıñ ot çıkar (NF 439/4) “ağızdan alevli ateş çıkar”

ağızdın ot çıkar erdi (KE 111r11) “ağızdan ateş çıkardı”

ağızdın ot çıkıp (KE 109r4) “ağızdan ateş çıkıp”

ağızdın ot ıktı (KE 136r9) “ağızdan ateş çıktı”

ağızdın ot çıktı erse (KE 109r5) “ağızdan ateş çıktığında”

‘akıllığ ol kim ot söndürse aşnu (HŞ 64/22) “önce ateş söndüren akıllıdır”

‘alī ot keltürdi (KE 202v1) “Ali ateş getirdi”

allāh diben otka kirdi halīlu’llāh (DH XVI/12) “Hz. İbrahim Allah diyerek ateşe girdi”

altınkı tđa tegmek üze (Ui. Tot. 1157) “alttaki ateşe değmek üzere”

altırtı t yalınatmak (Ui. Tot. 89) “aşağıda ateş yakmak”

altunlu tli (Huan.5 1364/22) “altınlu ateşli”

amtı men t tilegeli barayın (Ui. IV D 129) “şimdi ben ateş bulmaya gideyim”

amwrđşnlıđ ot üze (Mani. III, Nr. III. Blatt 3./3 önt.) “amwrđşnlu ateş üzerine”

ançada kim kördi otnı (KKT 31/38a3=20:10) “o an ateşi gördü”

ançada kördi otnı (TIEM 73 I 228v/8=020/010) “o an ateşi gördü”

anda kèdin ot yaqdılar (KE 40v21) “ondan sonra ateş yaktılar”

anda otğa tapunu başladılar (KE 17r13) “orada ateşe tapınmaya başladılar”

andın kim yandurursiz anıñ üze ot içinde (HKT 242a/6=13/17) “onun için siz onu ateşte yakarsınız”

añar tegmese ot yalını tütün (K 2792) “ateşin alevi, dumanı ona değmese”

anı ot köydürmedi (KE 199r6) “onu ateş yakmadı”

anı ot nelük köydürmedi bilmez müsen (KE 42v21) “onu ateş ne için yakmadı bilmez misin”

anı taķı mu otğa atarsen (KE 41v20) “onu da mı ateşe atıyorsun”

anıñ içinde ot bar; taķı köydi (HKT 42b/2=2/266) “onun içinde ateş var, yandı”

anıñ içinde ot örtense (TIEM 73 I 34v/5=002/266) “onun içinde ateş yansa”

anın kaynarmen uş kim ot saldıñ (HŞ 175/20) “saldığın o ateşte yanıyorum”

anlar yemesler karınları içinde meger otnı (TIEM 73 I 20r/7=002/174) “onlar karınları içinde ateşten başka şey yemezler”

anlar yimesler karınlarına, meger otnı (HKT 24b/9=2/174) “onlar karınlarına ateşten başka şey yemezler”

anlarķa içgü ol isig çoķrar otdın (TIEM 73 I 153r/9=010/004) “onlar için sıcak kaynar ateşten içecek vardır”

anta basa kintik altınķı çandali bilge biliglig otnı dört ilig yalınap yana oķ öçülür (Ui. Tot. 766) “ondan sonra göbek altındaki çandali hikmetli ateşle dört parmağı yakıp söner”

antağ kaçmışta maħaa muduranı bışurunmak üze yarık yaşuqluğ öt üze sizik saqınçlığ otunlarığ örtep (Ui. Tot. 205) “öyle kaçınca maha mudurayı kavramak üzerine parlak ateş ile şüpheli düşünceli odunları yakıp”

ara ot bolur (K 4096) “bazen ateş olur”

artur anar kıın iki ança ot içinde (KKT 34/69a3=38:61) “onun ateşteki azabını iki kat artır”

arturğul anı kıını, kat kat ot içinde (HKT 436a/7=38/61) “ateşler içindeki azabını kat kat artır”

‘āşıklarge ‘ışk otıdın beyān kılğıl (DH XVI/11) “aşıklara aşk ateşinden bahset”

aşnuça bo iki törlüğü ötlarığ alıp yungu kılmış kergek (AY 475/17) “önce bu iki türlü ateşi alıp kullanmış olmalı”

atın aysa içine ot yakılır (HŞ 122/5) “adını ansa içinde ateş yakılır”

ay ot (TIEM 73 II 238r/9=021/069, HKT 315b/2=21/69) “ey ateş”

bayakı ot tutuşup hırmanınğa (HŞ 85/42) “nasipsizliğinden, önce ateş tutuşup”

begler küyer ot sanı (K 655) “beyler yanar ateş gibidir”

begler küyer ot turur (K 654) “beyler yanar ateştir”

bışurtaçı aş ötün (AY 588/11) “pişireceği yiyeceğinin ateşini”

bilge biliglig öt tözlüğü çandali (Ui. Tot. 831) “hikmetli ateş temelli çandali”

bilmedi kim toprak otıdın artuğ turur (KE 9r20) “toprağın ateşten değerli olduğunu bilmedi”

bimbasare êlig ordosınta ok öt yetlintiler (Huan.7 725/24) “Bimbasare ili merkezinde yangına sebep oldular”

biriki budunuğ ot sub kılmadım (KT-D/27, BK-D/22) “bütün milleti ateş su kılmadım”

birip toprağını yılge otka suw koy (HŞ 61/7) “toprağı yele verip ateşe su koy”

bişinç öt teñri (HU 37) “beşincisi ateş tanrı”

bizniñ atalarımız otğa tapındı (KE 42v21) “bizim atalarımız ateşe tapındı”

bo orunta bodısatavlar bilge bilig öt yalını üze nızvanı kadgularıg örtep köyürüp
tuyunmak bölüklüg nomlarıg bışrunmaklıg yarukın artukrak yalınayurlar
yaltrıyurlar (AY 316/20) “bu yerde bodısatvalar hikmet ateşi ile ihtiras
kaygılarını yakıp uyanma bölümlü dharmaları öğretken ışıǵı fazlaca parlatırlar”

bolğay kim keldürgem sizke andın bir päre ot azu bulğaymen ot öze köni yol
(KKT 31/38b3=20:10) “ben size oradan alevlenmiş ateş ile geleceğim ya da ateş
ile doğru yolu bulacağım”

bölük berdi aña otdın taķı biligdin (ME 17/3) “ona ateşten ve bilgiden parça
verdi”

bu baǵrım otı (K 1482) “bu baǵrımın ateşi”

bu begler ot ol (K 653) “bu beyler ateştir”

bu dewlet otı (K 5324) “bu devlet ateşi”

bu erlik otın öçürmek üçün (K 3608) “bu erlik ateşini söndürmek için”

bu ‘ışk anşız köñülke ot saldı (HŞ 78/34) “bu aşk gönlüne ansızın ateş saldı”

bu ‘ışk otı köyürdi şir̄in muhkem (HŞ LXXIII/11) “bu aşk ateşi Şirin’i kuvvetli
bir şekilde yaktı”

bu ibrahīm-i ḥalīlni mancınıǵa urup otğa atmışda (KE 71r14) “bu İbrahim-i
Halil’i mancınıǵa koyup ateşe attıǵında”

bu ibrahīmni ol otka atıñ (NF 217/5) “bu İbrahim’i o ateşe atın”

bu ibrahīmni otka neteg atğaylar (NF 217/8) “bu İbrahim’i ateşe nasıl atacaklar”

bu kün ot birle kaynatayın (KE 40v14) “bugün ateş ile kaynatayım”

bu neçük ot köymey yanmay biryān boldum (DH XXI/5) “bu nasıl ateş yanamadan biryan oldum”

bu ot içinde kamuğ dünyā tağları bolsa (KE 42r19) “bu ateş içinde bütün dünya dağları olsa”

bu ot kim ‘ışk yaqtı cānka uş çın (HŞ 112/11) “bu aşk canda gerçek ateşi yaqtı”

bu ot ol eşiç taşırgan (D 256/225) “tencereyi taşıran, bu ateştir”

bu ot ol eşiç taşurgan (D 258/226) “tencereyi devamlı taşıran, bu ateştir”

bu ot söndürmeğinçe yatmağaymen (HŞ XV/22) “bu ateşi söndürmedikçe yatmayacağım”

bu ot ve toprak yil birle su (HŞ 4/53) “bu ateş ve toprak yel ile su”

bu otlarığ tüz ülüş kılıp (AY 476/14) “bu ateşleri doğru bir şekilde paylaştırp”

bu otnı seniğ üze kim sawutdı (KE 43v5) “bu ateşi senin üzerine kim soğuttu”

bu otnıñ kıızığında yer teprenür (KE 42v7) “bu ateşin sıcaklığından yer titrer”

bu otnuñ küllerini cümlesiniñ közleriğe toldurdu (NF 218/9) “bu ateşin küllerini hepsinin gözlerine doldurdu”

bu otuğ negü teg öçürse öçer (K 3609) “bu ateşi nasıl söndürse söner”

bu şehvet otı (K 6352) “bu şehvet ateşi”

bu şeytānlar taķı perīler otlar alıp bardılar (NF 329/10) “bu şeytanlar ve periler ateşler alıp gittiler”

bu törtte biri ot (K 307) “bunun dörtte biri ateş”

bu tün yaķayın otnı mamuķķa tutaşsın (HŞ LXXX/14) “bu gece ateşi yakayım, pamukla tutuşsun”

bu yaşlığ ‘ışk otınga saldı bünyād (HŞ 25/23) “bunun gibi aşk ateşine kök saldı”

bu yüz kandılgā bil ot yoksa tütmez (HŞ 172/36) “bu yüz kandil ateş yoksa tütmez, bil”

bulurdın ot yakıldı şāh canıne (HŞ 45/8) “hükümdarın canı için bunlardan ateş yakıldı”

bulut hem ot çıkıp yağmur ıdatur (HŞ 164/30) “buluttan hem ateş çıkar hem de yağmur gönderir”

busuşlug otın köymeki (AY 640/23) “sıkıntı ateşiyle yanması”

busuşlug otın örtenü (AY 638/14) “sıkıntı ateşiyle yanarak”

buşar ödte begler bolur ot ağı (K 779) “beyler kızdıkları zaman ateş ve zehir olurlar”

butnı sındurup otğa yaqtı (KE 143r15) “putu kırıp ateşte yaktı”

bürgütüni otğa kömdi (KE 14v19) “kartalı ateşe gömdi”

ca'ferni dünyā otıña çömürgil (KE 246v1) “Cafer'i dünya ateşine at”

cānı kav yanlıg ol otğa yakıldı (HŞ 118/34) “canı kor gibi o ateşte yakıldı”

cānımda 'ışk otın bünyād saldı (HŞ 78/38) “aşk ateşin canımda kök saldı”

cānın otğa yaqtı (HŞ 46/14) “canımı ateşte yaktı”

çadırğa ot yaqtılar (KE 248v2) “çadır için ateş yaktılar”

ç(a)hşaputlug etüzler köñüllerinte amranmağlağ ot tamturdumuz (Mayt. 107/4)
“iyi ahlaklıların gönüllerinde sevgi ateşini tutuşturduk”

çakıldı kızıl ot (D 337/271) “kızıl ateş çaktı”

çandali bilge bilig ot yalınamağ üze (Ui. Tot. 827) “çandali hikmet ateşinin yanması üzerine”

çandali bilge bilig tözlüg ot tegmek üze (Ui. Tot. 856) “çandali hikmet temelli ateşe ulaşması üzerine”

çandali bilge biliglig ot tözlüg kaş kavışığ arasıña tegip (Ui. Tot. 836) “çandali hikmetli ateş temelli topluluk arasına ulaşip”

çandali bilge biliglig òtın sekiz ilig yalınap (Ui. Tot. 799) “çandali hikmetli ateşle sekiz eli yakıp”

çandli bilge bilignin òtın kendün körür (Ui. Tot. 773) “çandali hikmetin ateşini kendisi görür”

çıkarđı otın çakmakdın (ME 62/3) “çakmaktan ateşi çıkarđı”

çın ‘aşıklar otdın ne dip hazer kılsun (DH XVI/11) “gerçek aşıklar ateşten ne diye sakınsın”

dirigā ‘ışk kim köygey bu otdın (HŞ 112/12) “eyvah, aşk bu ateşten yanacak”

dünyā otın yakıtın (KE 246r19) “dünya ateşini yaktın”

dünyāda ne kim müğlar yandurğan otlar bar erdi (NF 5/12) “dünyada ateşperestlerin yaktığı ateşler vardı”

dyanlıg ot üze (AY 71/16) “dharmalı ateş ile”

eger deryā ya ot kilse öñümge (HŞ 87/13) “önüme deniz ya da ateş gelse”

eger ibrahīmni otğa saldı erse (KE 199r5) “İbrahim’i ateşe saldığında”

eger nūr körse ya ot (HŞ 122/39) “ışık ya da ateş görse”

eger ot irseñ (HŞ 155/37) “eğer ateşsen”

eger ot tig timürler içre bolsa (HŞ XV/23) “ateş gibi demirler içinde olsa”

elig tutgınça ot tut (D 412/323) “ateş tutmak kefil olmaktan iyidir”

emdi bulğay anı ot etgülük anuğ (TIEM 73 II 424r/8=072/009) “şimdi onu bekleyen ışığı bulacak”

emdi tegme biriñiz otlar alıp barıñlar (NF 329/8) “şimdi her biriniz ateşler alıp gidin”

emgeklig òtın örtenmişler (AY 641/9) “ıstıraplı ateş ile yanmışlar”

evvelkılarnıñ kurbān kılğanın ot yer erdi (KE 194v19) “öncekilerin kurban kıldığını ateş yerdı”

ey ibrahīm peygāmbarnı nemrūd otındın saqlağan bir u bar tañrı (NF 354/13)

“ey İbrahim peygamberi Nemrud’un ateşinden koruyan bir ve var olan Tanrı”

ey ot (KE 42r7) “ey ateş”

fakīr miskīn otda ne dip hevā kılsun (DH XVI/12) “fakir miskin ateşten ne diye hoşlansın”

fesad tamdurur ol uğunmuş otuğ (K 4412) “fesat, sönmüş ateşi tutuşturur”

fırākınıñ otı birle meni yandurmağıl (KE 69v1) “ayrılığının ateşi ile beni yakma”

ğarıbluğ otı içre köysemen bir bişip kılsam bişig işimge tedbīr (HŞ 87/21)

“gariplik ateşi içinde yanmak, bir kere pişip bitmiş işime tedbir kılmak istiyorum”

hağ te’ālādın hitāb keldi otqa (NF 217/14) “Hak tealadan ateşe hitap geldi”

hağ tvt otı küli birle şulh kıldı (NF 325/17) “Hak Teala ateşi külüyle barıştırdı”

hağīkat üze yiyürler qarınları içinde ot (HKT 76b/1=4/10) “yedikleri mutlaka karınları içinde ateştir”

halk otındın neteg qorqar (KE 41r13) “halk ateşinden nasıl korkar”

havāda ot tuşında turup (KE 42r1) “havada ateş karşısında durup”

havādın ot keldi qurbānlarnı köydürdi (KE 151r4) “havadan ateş geldi, kurbanları yaktı”

hāy u heve mā vü menlik otka yakmay (DH X/5) “heveslerini, benlik davasını ateşte yakmadan”

hāzer ot keltürdi (KE 43r11) “Hazer ateş getirdi”

hem ol suw birle ot birge oturmaz (HŞ 114/2) “su ile ateş de bir arada durmaz”

henüz ‘ışk otı birle bağırı dağlıg (HŞ 64/17) “az önce aşk ateşi ile bağırı dağlanmış olan”

hevā isig munuñ otı taķı tiz (HŞ 86/1) “hava sıcak, bunun ateşini de hızlı”

hiṭāb keldi muḥabbet otıña (KE 42r13) “muhabbet ateşine hitap geldi”

ıdılgay siler êkki üze yalın otdın ıaynatmış baķır (TIEM 73 II 392r/6=055/035)
“sizlerin üzerine iki alev ateşinden erimiş bakır gönderilecek”

ıdılır siz ikiniz üze yalıñ otdın taķı baķır (HKT 509a/8=55/35) “siz ikinizin
üzerine alev ateşinden bakır gönderilir”

ısınmadım bir ol faşlı otında (HŞ 113/9) “o ateşin bir bölümünde ısınmadım”

ışık otıǵa köygenler (DH L/2) “aşk ateşinde yananlar”

ışık otıǵa yanınız (DH LXVI/5) “aşk ateşinde yanın”

ışık otında cānı köyüp ıaynadı endāmında ıanı (HŞ 121/19) “aşk ateşinde canı
yanıp bedeninde kanı kaynadı”

ışık otını pinhān tutup asrar ırdim (DH XXXIX/1) “aşk ateşini gizli tutup
sakladım”

ışıkka tüştüñ otka tüştüñ köyüp öldüñ (DH XI/7) “aşka düştün, ateşe düştün,
yanıp öldün”

ıblīs ‘aleyhi’l-la’ne otǵa küwendi (KE 9v1) “İblis aleyhillane ateşe güvendi”

ıblīs-i la’ın otını topraķdın artuķ tedi (KE 9r20) “lanetlenmiş İblis ateş topraktan
üstün dedi”

ıbrāhīm köǵsinde İdi muḥabbetiniñ otı bar erdi (KE 42r12) “İbrahim göǵsünde
Tanrı muhabbetinin ateşini vardı”

ıbrāhīm ol ot içinde helāk boldı (NF 218/3) “İbrahim o ateş içinde helak oldu”

ıbrāhīm otdın ııķdı (KE 42v10) “İbrahim ateşten ıııktı”

ıbrāhīm yalavaç hil’atin bir zerre nemrüd otıǵa saldı erse (KE 189v17) “İbrahim
peygamber elbisesinin bir parçasını Nemrut ateşine saldıǵında”

ibrāhīmni imdi otğa atıñ (KE 41r2) “İbrahim’i şimdi ateşe atın”

ibrāhīmni neteg otğa atalıñ (KE 41r9) “İbrahim’i nasıl ateşe atalım”

ibrāhīmni ot köyürmedi (KE 106r8) “ateş ibrahimi yakmadı”

ibrāhīmni otğa atğuga kēneştiler (KE 40v13) “İbrahim’i ateşe atmak için istişare ettiler”

ibrāhīmni otğa saldı erse (KE 207r7) “İbrahim’i ateşe attığımda”

içine ot tüşüp kaynadı kanı (HŞ 124/14) “içine ateş düşüp kanı kaynadı”

içinte tolu öt urup (Huan.7 591/25) “içini ateşle doldurarak”

ıdı ‘azze ve celle feriştelerni otnuñ yaruqluğındın yarattı (KE 4r5) “Tanrı azze celle meleklerini ateşin parlaklığından yarattı”

ıdı ‘azze ve celle ot ıddı (KE 159v20) “Tanrı azze celle ateş gönderdi”

ıdı ‘azze ve celle yigdeniñ otını kiterdi (KE 12r20) “Tanrı azze celle iğdenin ateşini giderdi”

ilimge aldım irse ot imişsen (HŞ 176/20) “elime aldığımda ateşmişsin”

inçe ğ(a)ltı öt kuruğ otuñuğ örteyürçe (Mani. III, Nr.6, II., T. II, D. 173c, 1/9 önt.- 1/1 ark.) “şöyle ki ateşin kuru odunu yaktığı gibi”

inçe kaltı öt kim ığaçdan önüp yana ığaçağ örteyür (Mani. I, T. II D.173a¹/1) “nasıl ki ateş ağaçtan çıkıp yine ağacı yakarsa”

inçe kaltı yalın öt (AY 640/14) “nasıl ki alevli ateş”

inçke öt uzayı barıp (Ui. Tot. 1134) “zayıf ateş çoğalıp”

irig til ot ol kör küyer teg yalın (K 1415) “kaba söz yanan bir ateş gibidir, gör”

isizke ot erdi (K 408) “kötü için ateşti”

kaçan ibrahīm yalavaçnı nemrūd ‘aleyhi’l-la’ne otga attı erse (KE 106r7)“İbrahim peygamberi Nemrut aleyhillane ateşe attığında”

kaçan kıldı erse anı ot (TIEM 73 I 221v/9=018/096) “onu ateş kıldığında”

kaçan kim kāfırlar ibrahīm peygāmbarnı mancinīkka koyup otga attılar erse (NF 217/14) “kafirler İbrahim peygamberi mancınığa koyup ateşe attıklarında”

kaçan kim ot yanar bolsa iy ‘ākıl (HŞ 217/37) “ey akıl ne zaman ateş yanar olsa”

kaçan kim ot yandı erse (NF 217/7) “nasıl ki ateş yandıysa”

kaçan kim otunū ħarāratı taķı isıgıliki zā’il boldı erse (NF 218/4) “ateşin harareti ve sıcaklığı sona erdiğinde”

kaķımaķdın içiņe ot tüşti (HŞ 228/9) “öfkelenmekten içine ateş düştü”

kaķık meņzi boldı yalın teg ota (K 5679) “gökyüzü ateş ve aleve benzer oldu”

kaķtı kiçigkie ot öçüri (Ui. II, T. II S. 2b/4 ark.) “nasıl ki küçük ateşi söndürerek”

kaķtı kiçigkiye ot üçüni yilig esiniğ basutçı iş bulup ökliyür bedüyür (Mayt. 41/35) “nasıl ki küçük bir ateş için rüzgar yardımcı ve eş olup büyürse”

kaķtı kuruğ otun tıtağında ot tamıtur idiz küyer örtenür ançolayu y(E)me tutyaķ nızvanıl(ı)ğ otunta ötrü ħılınçl(ı)ğ otlar örtenür yalarlar (Ui. II, T. II S. 2b/26) “nasıl ki kuru odundan ateş yakar, çok yanar işte o şekilde ihtiraslı bağlanma odunundan dolayı davranış ateşleri yanar”

kaķtı kuruğ otun tıtağında ot tamıtur idiz köyer örtenür ançulayu yime tutyaķ nızvanılığ otunta ötrü kılınçlığ otlar örtenür yalarlar (Mayt. 41/27) “nasıl ki kuru odundan ateş yakar, çok yanar işte o şekilde ihtiraslı bağlanma odunundan dolayı davranış ateşleri yanar”

kaķtı öt kuruğ otunūğ küyügürçe (Mani. I, T. II D.173d./11 ark.) “ateşin kuru odunu yaktığı gibi”

altı otluğ ir ıruruğ kavayı ernin çakmışı ösmişi bu üç türlüğ tıtağda ötgürü ot belgölüğ bolur (Mayt. 41/53) “nasıl ki akmak taşı, kuru kav, erkeğin vurması, üflemesi, bu üç türlü sebepten ötürü ateş çıkarsa”

altı otluğ ir ıruruğ kavayı ernin ağmışı ösmişi bu üç türlüğ tıtağda ötkürü ot b(e)lgölüğ bolur (Ui. II, T. II S. 2b/22) “nasıl ki akmak taşı, kuru kav, erkeğin vurması, üflemesi, bu üç türlü sebepten ötürü ateş çıkarsa”

amış tig furkatı otında yandım (Hş 92/6) “ayrılığının ateşinde kamış gibi yandım”

amışlağ yanlığ anşız ot tüşti (Hş 89/13) “ansızın kamışlık gibi ateş düştü”

amuğı ot bolęuna uruğ tedi (KE 175v11) “hepsini ateş oldukça yakın dedi”

arluğa suw birle ot ömedi (KE 43r5) “kırlanęı suyu ile ateş sönmedi”

avmı ot yandurup ota attılar (NF 115/13) “kavmi ateş yakıp ateşe attılar”

ayu nerseni otęa bërse yok ılır yana bërmez (KE 9r21) “hangi şeyi ateşe verse yok eder yine vermez”

kayular ol iki kırk türlüğ otlar tip tiser (AY 475/19) “o otuz iki türlü ateş hangileridir diye sorsa”

azan astında ot ol aynamaz mu (Hş XXXIX/37) “kazan altında ateş kaynamaz mı”

kebāb endāmı niteğ kim aynar otdın (Hş 215/4) “vücudu kaynar ateşten kebab olmuş”

kebābı ılęamen hem ota arşu (Hş LXXIV/16) “ateşin çarşısında da kebab edeceğim”

kelebek erāę körüp özin otęa atıp köyer (KE 86v7) “kelebek mumu görüp, kendini ateşe atıp, yanar”

kelez kelip otnı örer erdi (KE 41r6) “kertenkele gelip ateşi artırırdı”

kelez otnı ördi (KE 43r4) “kertenkele ateşi artırdı”

kendünün tuymaksından bilge biligig öntürüp ot t(e)ñri üze keðurür (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/9 önt.) “kendi hissinden hikmeti çıkarıp ateş tanrı üzerine giydirir”

kerek kim uşbu ewke birle çıkmak çakıp öğrensemen cān otka yakmak (HŞ 87/20) “işte bu öfke ile çakmak çakıp canı ateşte yakmayı öğrenmek istiyorum”

kerek ot anda soñ köydürseñen ‘ud (HŞ 93/20) “ondan sonra odunu yaktırmak istersen ateş gerekir”

kesildi anlarğa tonlar, otdın (HKT 321b/1=22/19) “onlar için ateşten elbiseler biçilmiştir”

kesildi anlarğa tonlar otdın (TIEM 73 II 243r/2=022/019) “onlar için ateşten elbiseler biçilmiştir”

ketürgil anlarğa kın, kat kat otdın (HKT 150b/4=7/38) “onlara cehennemden kat kat azap getir”

key yandurdu otnı (ME 88/4) “ateşi çok yaktı”

kıldı anı kudmuş ot teg (TIEM 73 II 384r/7=051/042)“onu parçalanmış ateş gibi kıldı”

kıldı silerke yığaçdın yaşıl otnı (TIEM 73 II 324v/9=036/080) “sizler için yeşil ağaçtan ateşi yarattı”

kılıp cevlan ajun otka yakarlar (HŞ 24/39) “dünyayı dolaşıp ateşte yakarlar”

kış konukı ot (D 167/144) “kışın misafir ağırlamak ateş ile olur”

kıyāmet kün ot ağzıdın saçar dōstlar (DH XX/1) “kıyamette ağzından ateş saçar dostlar”

kıyāmetğa tegi hīç kimerse otğa bışğan aşnı körmegey erdi (KE 42r10) “kıyamete kadar hiç kimse ateşte pişen yemeği görmeyecekti”

kimün içinde haq otı bolsa (KE 41r13) “kimin içinde Tanrı ateşi olsa”

kindik altınkı  t t zl g  andali (Ui. Tot. 900) “göbek altındaki ateş temelli çandali”

kindikteki çandali bilge bilig  tın birisin  urıtıp (Ui. Tot. 490) “göbekteki çandali hikmetli ateşin birisini söndürüp”

kindikteki  t mandalta bolup (Ui. Tot. 910) “göbekteki ateş mandalada olup”

kintik altınkı  t ka tegip (Ui. Tot. 1162) “göbek altındaki ateşe değip”

kintik altınkı  t ka tegmek  ze (Ui. Tot. 1150) “göbek altındaki ateşe değmek üzere”

kintikte  t tegzinip (Ui. Tot. 750) “göbekte ateş gezinip”

kir bolsa  t ga salur erdiler (KE 119r9) “kir olsa ateşe salarlardı”

kirdiler ta ı ba tılar kim  t b st n bolmış (NF 218/4) “kirdiler, baktılar ki ateş bahçe olmuş”

kirip but h ne içre k yme  t ga (HŞ 4/6) “puthane içine girip ateşte yanma”

kirip perv ne yanlığ k yme  t ka (HŞ 227/36) “pervane gibi girip ateşte yanma”

kir r k y rgen  t ka (TIEM 73 II 438r/9=084/012) “yakan ateşe girer”

kir r uluğ  t ka (TIEM 73 II 441v/1=087/012) “büyük ateşe girer”

kişi kim  t ka tapsa (HŞ 227/38) “ateşe tapan kişi”

 odu bir k yer  t yis  (K 5396) “bırak yanar ateş yesin”

k gsi ara  t tüter (D 122/108) “göğsünde ateş tutar”

k gsi köygen  tda yanĖan bağrı ulĖan ya' ub ol (KE 61v10) “göğsü yanan, ateşte yanan, bağrı yanan Yakup'tur”

kökdin  t indi h b lniğ kurb nını k y rdi (KE 15v13) “gökten ateş indi, habil'in kurbanını yaktı”

kökdin  t kelir (KE 14v15) “gökten ateş gelir”

köne  t teg (İns.Sud. 910) “doğru ateş gibi”

k nlekleri  ld r kdin tağı kelür yüzlerine ot (HKT 252a/1=14/50) “gömlekleri katrandandır, yüzlerine ateş çarpar”

k nli ot birle yakıldı (KE 75v9) “gönlü ateş ile yakıldı”

könül içinte  t kirdi (ETŞ 35/15) “gönül içine ateş girdi”

könül kuşu bu ‘ışk otında uçar (HŞ 39/23) “gönül kuşu bu aşk ateşinde uçar”

kördi otını (HKT 301a/7=20/10; ME 16/7) “ateşini gördü”

kördi tür tağı yanında ot (KKT 32/20a1=28:29) “Tur Dağı yanında bir ateş gördü”

k rd n z m  ol otını kim  a arsız (HKT 513a/5=56/71) “o yaktığınız ateşini gördünüz mü”

k r kidin kızmış tem rni  ıkaradı otlar sa rayu (NF 237/16) “kızmış demiri ateşler saçarak k r g nden  ıkaradı”

körüp ş rat yana c n otka yaktı (HŞ XVII/18) “yüzünü görünce canını yine ateşte yaktı”

kösendi ot (ME 132/2, 170/8) “ateş yandı”

k yd r başını otka savur k lini (KE 80v13) “başını ateşte yak, külünü savur”

k yermen kađđun otında men  z r (HŞ 197/16) “ben incinmiş olarak kaygının ateşinde yanarım”

k yer ot turur k   (K 2032) “zorluk, yanar ateştir”

k y rdi bir yolu ‘ışk otu c nının (HŞ 32/4) “aşk ateşini bir kez canını yaktı”

kukunlug  t (D 249/219) “kıvılcımlı ateş”

 kutlug kılını ot i indekike anığ t gresine (TIEM 73 II 274r/2=027/008) “ateşin içindekiler ve çevresindekiler kutlu kılını”

k   k r ot teg yoğug (K 3107) “zorluk ateş gibi yok eder, g r”

küyer erdim otka küdezmese ol (K 384) “o korumasaydı ateşte yanardım”

küyer ot (K 654, 4097, 4212) “yanar ateş”

küyer ot ara (K 1483) “yanar ateş içinde”

küyer ot teg ol (K 2687) “yanan ateş gibidir”

küyer ot tururlar (K 4087) “onlar yanar ateştir”

la'l ot rengin aldı kitti tütün (HŞ XVII/2) “lal ateş rengini aldı, duman gitti”

maña ot kelip helāk mu kılğay (NF 325/17) “bana ateş gelip helak mı edecek”

ma'yüb otğa oq yarayur (KE 41r19) “ayıplanan ateşe yarar”

meger cānında kim şīrīn otı bar (HŞ 170/38) “canında yalnızca Şirin'in ateşi var”

men kelgeymen sizge andın, alınmış ot birle, yā bulğaymen ot üze köndürgenler (HKT 301b/1=20/10) “ben size oradan alevlenmiş ateş ile geleceğim ya da ateş ile doğru yolu bulacağım”

men keltürgeymen silerke andın bir arguç ot azu bulğaymen ot üze köni yol (TIEM 73 I 228v/9= 020/010) “ben size oradan bir kor ateş ile geleceğim ya da ateş ile doğru yolu bulacağım”

men kördüm ot (KKT 31/38b1=20:10) “ben ateşi gördüm”

men kördüm ot, bolğay kim keldürgem sizke andın haber azu bir kesek otdın, bolğay kim isingaysizler (KKT 32/20b2=28:29) “ben ateşi gördüm, ısınmanız için size ondan bir haber ya da bir kor parçası getireceğim”

men kördüm ot, bolğay kim kelgeymen sizge andın haber birle, yā eksündü birle otdın bolğay kim siz çongaysiz (HKT 371a/6=28/29) “ben ateşi gördüm, ısınmanız için size ondan bir haber ya da bir kor parçası getireceğim”

men kördüm otnı (TIEM 73 I 228v/8=020/010) “ben ateşi gördüm”

men kördüm otnı bolğay kim keltürgeymen silerke andın bir saw yā bir kes otdın bolğay kim siler isingeyşiler (TIEM 73 II 282r/9=028/029) “ben ateşi gördüm, ısınmanız için size ondan bir haber ya da bir kor parçası getireceğim”

men kördüm otnı, keltürgeymen silerke andın bir saw azu keltürgeymen silerke bir arguç bark/yaruğ bolğay kim isingeyşiler (TIEM 73 II 274r/1=027/007) “ben ateşi gördüm, ısınasınız diye size ondan bir haber ya da bir kor parçası getireceğim”

men kördüm otnı; yā kelgeymen sizge andın haber birle, yā kelgeymen sizge yangan alınmış ot birle, bolğay kim siz çongaysız (HKT 361a/3=27/7) “ben ateşi gördüm, ısınmanız için size ondan bir haber ya da yanan alevlenmiş bir kor parçası getireceğim”

meni otdın yaratdın (KE 9r18) “beni ateşte yarattın”

mèni otdın yarattın (NF 279/2, 379/5) “beni ateşten yarattın”

menī şehvet otı (MM 82/1) “meni şehvet ateşidir”

meni yanar ot içinde körseñiz (KE 134v2) “beni yanar ateş içinde görerseniz”

meniñ içimdeki ot sizin otuñuzdın ısığrak turur (KE 41r16) “benim içimdeki ateş sizin ateşinizden sıcaktır”

meniñ otum mevlī otı turur (KE 41r17) “benim ateşim Mevli ateşidir”

mevlī ta’ālā kudreti birle kökdin ot indi (KE 163v4) “Mevli teala kudreti ile gökten ateş indi”

mini otka atmış meniñ bu özüm (K 5399) “ben kendi kendimi ateşe atmışım”

moğoçlar otkā tapınmaq tıltağı bu erür (T II B 29/18 Taf. II sol) “ateşperestlerin ateşe tapınma sebebi budur”

muhabbetniñ otı bağır köydürür (MM 322/1) “muhabbetin ateşi bağır yakar”

muhabbetniñ otı çaķıp yaqsasèn (MM 321/4) “muhabbet ateşini çaķıp yaktığın zaman”

munçulayu bışurunup yiti künke tegi yaruğ yaşuqluğ öt üze seziklig belgü tözlüg otunlarığ örtep (Ui. Tot. 175) “bu şekilde olgunlaşıp yedi güne kadar parlak ateşleri ile şüpheli işaret kökenli odunları yakıp”

munı otğa köydüreyin (KE 127r9) “bunu ateşte yakayım”

munı tutuñ otğa kemişin (KE 40v11) “bunu yakalayın ateşe yakın”

naħrān ehliñe ot ıdğay erdi (NF 144/17) “Nahran ehline ateş gönderecekti”

ne körürsiler ot otdın kim çaķmaķ çaķarsiler (TIEM 73 II 395r/7=056/071) “o yaktığınız ateşi gördünüz mü”

nece otaçı otın birle kelser (Mani. I, T. II D.173d./6) “nasıl ki hekim odun ile gelirse”

nefes ot özre ursañ (HŞ 212/9) “ateşin üzerine üflesen”

negüke buşar erki toldı otı (K 637) “ne için kızdı da böyle ateş doldu”

nemrüd otı öçti (KE 189v17) “Nemrut ateşi söndü”

nemrüd otın büstān kıldı (KE 210r10) “Nemrut ateşini bahçe kıldı”

nemrüd otını ibrahīmğa savutdum erse (KE 198v14, 206v16) “Nemrut ateşini İbrahim için soğuttuğumda”

nemrüd otını köyürgeli oğradı (KE 42r13) “Nemrut’un ateşini yakmaya niyetlendi”

nemrüd yaķğan otdın kül keltürdi (KE 43r15) “Nemrut’un yaktığı ateşten kül getirdi”

neñ öt suv adası tegmekey (Ui. II, T III M. 225 32/5- 33/1) “hiçbir ateş su tehlikesi değmeyecek”

neteg kim ot otunrı helāk kılur taķı tüketür (NF 411/14) “nasıl ki ateş odunu helak eder ve tüketir”

neteg kim ot otunrı tüketür (KE 201v17) “nasıl ki ateş odunu bitirir”

neteg kim otun sebeb turur ot yanmaḳḳa (NF 17/16) “nasıl ki ateşin yanmasına odun sebeptir”

nızvanılıḡ ȳt ũze ȳrtenip (AY 102/20) “ihtiraslı ateş ile yanıp”

nızvanılıḡ ȳt yalının ȳrtenũ köye turtaḳı (AY 500/14) “ihtiraslı ateşin alevini yakarak devam ettiren”

nızvanılıḡ yiti ȳtın (AY 368/20) “ihtiraslı yedi ateş ile”

ni bolsa bolsun ot tig yandım imdi (HŞ 87/40) “ne olursa olsun, şimdi ateş gibi yandım”

ni otnı kim nikīsā yaḳtı ol dem (HŞ 196/13) “Nikisa’nın o an yaḳtığı ateşini”

ni otta bar ḡabar köydürgenindin (HŞ 3/13) “ne ateşini yakandan haber var”

niteḡ bolur çün ot tuttı ḳavḡa (HŞ 126/26) “ateşin kavgaya tutuşması nasıl olur”

oḳsuz teḡinçsiz ot yalın içinte ȳrtenũrbiz (Mayt. 78/60) “erişilmez ateş içinde yanarız”

ol anıḡ ewiḡe ȳt yaḳturdı (D 484/387) “o, onun evinde ateş yaḳtırdı”

ol bulıtdın ot çıḳdı (KE 221v12) “o buluttan ateş çıktı”

ol butnı pāre pāre ḳıldım otḡa yaḳdım (KE 109r11) “o putu parçalayıp ateşte yaḳtım”

ol delīl ũze kim ot oḡrı turur (KE 9r21) “o delil ũzerine ateş hırsızdır”

ol emḡek bile ‘ıḡḳ otı ȳçḡey (HŞ 125/11) “o emek ile aşḳ ateşini sönecek”

ol ḡālde muḡabbet otı tepreşdi (KE 42r12) “o anda muḡabbet ateşini depreşti”

ol ḡorũslar ol tılsımlarını ḳamuḡın otḡa köydürdi (KE 142r16) “o horozlar o tılsımların hepsini ateşte yaḳtı”

ol ḳar taşında bayakı tēḡ ot yanar erdi (NF 217/17) “o karın dışında ȳnceki gibi ateş yanardı”

ol kim kıldı sizge yaşıl yıgaçdın otnı (HKT 425a/4=36/80) “yeşil ağaçtan sizin için ateşi yarattı”

ol kim yeyürler qarınları içinde ot ol (TIEM 73 I 59r/2=004/010) “o yedikleri karınları içinde ateştir”

ol kuduğg içinte bir qorqınçığ uluğ yaruğ öt yalın birle önüp (T II B 29/7 Taf. II sol) “o kuyu içinden korkunç bir ulu parlak alev ile yükselip”

ol mandal üskinte yir otçuk kılıp kömür ötı urup kaz üyüri öleñ çeçeki birle köyürüp meniñ daranımın yüz sekiz sözlesün (AY 544/13) “o mandala üstündeki yeri ocak yapıp, kömür ateşi ekleyip, kaz lapası bataklık çiçeği ile yakıp benim dharanim yüz sekiz kez söylesin”

ol maña öt közeşti (D 318/261) “o, benimle birlikte ateşi canlandırdı”

ol maña öt ürüşdi (D 101/93) “o, ateşi üflemede bana yardım etti”

ol miqdār ot yandı (NF 217/6) “o kadar ateş yandı”

ol nekdiñ mi tamduru siler anıñ üze ot içinde (TIEM 73 I 185r/1=013/017) “o mallar için ateşte yakarsınız”

ol oq öt boğuznıñ tuşında üstün yalınayu barıp (Ui. Tot. 1159) “o ateş boğaz bölgesinde yukarıdan yanarak gidip”

ol oq öt teñriğ yitmiş tümen bire söñü teg hılıp (Mani. I, T. Ia. Taf.I/14 ark.) “o ateş tanrıyı yetmiş bin bir mızrak gibi kılıp”

ol oq öt yürek tuşında üstün yalınayu barıp (Ui. Tot. 1153) “o kalp bölgesinde yukarıdan yanarak gidip”

ol öt körükledi (D 597/488) “o, ateşi körükle üfledi”

ol öt közedi (D 560/462) “o, ateşi küskü ile karıştırdı”

ol öt oq öñdünki orunında yıgguluğ ol (Ui. Tot. 1141) “o ateş öndeki yerde yığılmıştır”

ol öt tamturdı (D 355/283) “o, ateşi yaktı”

ol ot turur isig (TIEM 73 II 448v/1=101/011) “o ateş sıcaktır”

ol ot uğıttı (D 112/101) “o ateşini söndürdü”

ol  t  rđı (D 92/86) “o ateşini üfledi”

ol ot yađđan y rde çukur kazdı (KE 43r10) “o ateş yakan yerde çukur kazdı”

ol  t yalınayu üstün barıp (Ui. Tot. 1166) “o ateş yanarak yukarıdan gelip”

ol  t yana yanıp (Ui. Tot. 1165) “o ateş yine yanıp”

ol  t yulıttı (D 439/343) “o, ateşini canlandırdı”

ol otdın bir kesekni ketürdi (KE 43r12) “o ateşten bir parçayı getirdi”

ol otđa koyar erdi (KE 41r4) “o ateşini koyardı”

ol  tka ısındı (D 109/99) “o ateşte ısındı”

ol  tka köymişin sakınıp (Ui. Tot. 1129) “o ateşte yandığını düşünüp”

ol otka yakın kelmekke (NF 217/7) “o ateşine yaklaşmaya”

ol otnı    r (AH 340) “o ateşini söndür”

ol otta k ygey hel k bolđay erdiler (NF 145/1) “o ateşte yanacak helak olacaklardı”

ol  tug k r kleğı (D 593/486) “o, ateşini körükle üfledi”

ol otug    rdi (D 98/91) “o ateşinin alevini söndürdü”

ol  dte kindikte isig  t t zl g çandali  t tımırığ ayini keyikniğ közi teg tep tegirmi tamır belgürer (Ui. Tot. 356) “o zaman göbekteki sıcak, ateş temelli çandali ateşini damarları ayini geyiğin gözü gibi tamamen damar görünür”

ol  d n  ormuzta teğri  t teğriğ balto a kılıp şmnu başın bı tı (Mani. I, T. Ia. Taf.I/12 ark.) “o an Hormuzta tanrı ateş tanrısını balta gibi kılıp şmnu'nun başını kesti”

ol şehir otđa yakıldı (KE 163v4) “o şehir ateşine yakıldı”

ol taşdın yıldırım meñizlig ot çıktı (NF 30/5) “o taştan yıldırım gibi ateş çıktı”

ol vaqtın kim kıldı anı ot (HKT 291b/9=18/96) “onu ateş kıldığında”

olarıñ atı birle nemrüd otı ötmedi (KE 43r5)“onların adı ile Nemrut ateşi geçmedi”

olarıñ sercân atlıg butların otğa köydürdiler (KE 179v13) “onların sercan adlı putlarını ateşte yaktılar”

on tün kün ot köydi küçlendi (KE 41r1) “on gündüz on gece ateş yandı, güçlendi”

ot (ME 83/1) “ateş”

öt (D 33/20) “ateş”

öt adası üze (AY 464/3) “ateş tehlikesi üzerine”

ot aldı taķı bilig öğrendi (ME 134/1) “ateş aldı ve bilgi öğrendi”

ot aldı taķı ilim öğrendi (ME 134/1) “ateş aldı ve ilim öğrendi”

öt amırtğurmak (Ui. Tot. 782) “ateşi yatıştırmak”

öt amırtğurmak erser (Ui. Tot. 783) “ateşi yatıştırmak ise”

ot anı köydürmedi (KE 207r8) “ateş onu yakmadı”

ot ara yaşa (İns.Sud. 213) “ateş içinde gizleyerek”

ot atmaķķa (NF 71/15) “ateş atmak için”

ot ayğay (KE 51v14) “ateş diyecek”

öt bandal (D 242/210) “bandal közünü dövme, çevgen vuruşu”

ot birle atıñ (NF 368/12) “ateş ile atın”

ot birle atıñlar (NF 328/17) “ateş ile atın”

ot birle ‘azāb ve ‘uķubat kıllur erdiler (NF 165/11) “ateş ile azap ve işkence ederlerdi”

ot birle helāk kıldı (KE 37v3) “ateş ile helak etti”

ot birle kayınturmuş isig suv (AY 478/3) “ateş ile kaynatılmış sıcak su”

ot birle toldurdu (KE 246r17) “ateş ile doldurdu”

ot birle ‘uķūbat kılgıl (NF 30/15) “ateş ile işkence et”

ot bizni köydürmes têmes mü erdiñ (KE 43r13)“ateş bizi yakmaz demez miydin”

ot bizni taķı bizniñ uruğumızni köyürmes tedi (KE 43r1) “ateş bizi, bizim soyumuzu yakmaz dedi”

ot būstān boldı (NF 217/16) “ateş bahçe oldu”

ot çerig atlarını turgūçi turur (KE 221v14) “ateş asker atlarını düşürecektir”

ot çıkarğanlar birle, çıkıǵlı bolup (HKT 579a/2=100/2) “ateş çıkarınlarla çıkıp”

öt çoğlandı (D 388/304) “ateş alevlendi”

ot çoğluķ küyer (TIEM 73 II 439r/1=085/005) “ateş alevi yanar”

ot eşiç taşurdu (D 308/254) “ateş tencereyi kaynatıp taşırdı”

öt eşiçni buruttı (D 417/327) “ateş, tencereyi buğulandırdı”

öt eşiçni köpürtti (D 630/525) “ateş tencereyi köpürttü”

öt eşiçni münretti (D 441/345) “ateş tencereyi fokur fokur kaydattı”

öt içğınmışıña körmek (Ui. Tot. 784) “ateşi kaybolmuş gibi görmek”

ot ıdıtı buđunķa (K 2137) “o halka ateş gönderdi”

ot ısıǵı mundağ kıldı (KE 33r16) “ateşin sıcaklığı bu hale getirdi”

ot ibrahīmni sawuķı birle helāk kılgay erdi (KE 42r9) “ateş İbrahim’i soğuşu ile helak edecekti”

ot ibrahīmniñ bağların köyürdi (KE 42r17) “ateş ibrahim’in bahçelerini yaktı”

ot içinde çeçekler açılmış (KE 43v3) “ateş içinde çiçekler açılmış”

ot aynatur (KE 40v13) “ateş kaynatır”

ot keldi (NF 337/15) “ateş geldi”

ot keldi amuğını köydürdi (KE 120v6) “ateş geldi, hepsini yaktı”

ot kelip bizni köydürür (KE 211r14) “ateş gelip bizi yakar”

ot kelip köydürür erdi (KE 15r2) “ateş gelip yakardı”

ot kelip y girmi tört miğni erni k y rdi (KE 64r19) “ateş gelip yirmi dört bin adamı yaktı”

ot kelmez erdi (KE 14v16) “ateş gelmezdi”

ot keltürüp yağan (KE 41r3) “ateş getirip yakan”

ot kıızıl eek bolmiş (KE 43v4) “ateş kıızıl eek olmuş”

ot k y rdi altunuğ (ETŞ 35/53) “ateş altını yaktı”

ot k y ręen bolur (K 249) “ateş yakıcıdır”

 t m(a)abudluğ yıl kıızıl  nl ğ körmek  ze (Ui. Tot. 778) “ateş elementli rüzgar kıızıl reņi görmek üzere”

ot ma(a)bud t zluğ kıızıl  nl ğ yıl bolup (Ui. Tot. 546) “ateş elementi temelli kıızıl renkli rüzgar olup”

ot mandal ılsa (Yit.Sud. 28/35) “ateş mandala kılsa”

ot n r n  turur taı yaruğ turur (NF 279/3) “ateş ışıklıdır ve aydınlıktır”

ot otunuğ (Mani. I, T. M. 282/1 ark.) “ateş odunu”

 t  di (D 92/85) “ateşin alevi bitti”

ot  ręen ibrah m (KE 37v16) “ateşini söndüren İbrahim”

 t  ner erti (Mani. III, Nr. 8, VIII. T. M. 423d./1  nt.) “ateş ıkardı”

ōt ōñlüĝ işin saçların eñinlerinte tüşürüp (Ui. IV A 11) “ateş rengi örgülü saçlarını omuzlarına düşürüp”

ōt ōñlüĝ işin saçların eñinlerinte tüşürüp (Ui. I, T III 84, 42/11) “ateş rengi örgülü saçlarını omuzlarından düşürüp”

ōt ōñlüĝ kıp kıızıl saçların artlarında ıtdıp (Ui. IV A 37) “ateş rengi kıpkızıl saçlarını arkasına bırakıp”

ōt ōñlüĝ kıp kıızıl saçların artlarında ıtdıp (Ui. I, T III 84, 42/1 ark.) “ateş rengi kıpkızıl saçlarını arkasına bırakıp”

ot sawuķ bolĝıl (NF 217/15) “ateş soĝuk ol”

ot seni köyürmes mü (KE 43v5) “ateş seni yakmaz mı”

ot sub kıtıtı (ETŞ 6/4) “ateş su mutluluĝu”

ot sub kıtıtı ıĝlayur (Mani. II, T. II, D. 178/4 önt.) “ateş su kutu aĝlar”

ot suv (Mayt. 112/15) “ateş ve su”

ōt suvta ulatı adalarıĝ tıtdaçı (Ui. II, T III M.225 9/3) “ateş ve sudaki bütün tehlikeleri engelleyen”

ōt tamır içinde üstün tutuşu barıp (Ui. Tot. 1146) “ateş damar içinde yukarıdan tutuşarak gelip”

ot tegirmek bu erür (Mani. III, Nr. 13, II. T. II, D. 175, 2 Blatt II/titel ark.) “ateş ulaştırmak budur”

ot teñri (Mani. I, T. II K. 2a/2 Blatt I) “ateş tanrı”

ot t(e)ñri (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/15 önt.) “ateş tanrı”

ōt t(e)ñriniñ t(e)ñri yirinteki (Mani. III, Nr. 18. T. II. D. 75/8 önt.) “ateş tanrının tanrı yerindeki”

ot tilge keldi (KE 42v3) “ateş dile geldi”

ōt t̄ise aĝız küymes (D 34/20) “ateş demekle aĝız yanmaz”

õt tözlüg yīl birle bir tözlüg bolup barır (Ui. Tot. 300) “ateş temelli rüzgar ile bir olup gider”

õt tutandı (D 339/274) “ateş tutuştu”

õt tütünsüz bolmas yigit yāzuksuz bolmas (D 202/172, 451/354) “ateş dumansız olmaz, delikanlı günahsız olmaz”

õt tütün tütetti (D 415/326) “ateş duman tüttürdü”

õt uğandı (D 109/98) “ateş uyudu ve söndü”

ot urulmadı (NF 125/9) “ateş yakılmadı”

õt ürüldi (D 107/97) “ateş üfürüldü”

ot üzre suw oturmış tig bolup ol (HŞ 184/24) “ateş üzerine su atılmış gibi olmuştur”

ot yakdı (KE 60v3) “ateş yaktı”

ot yağğıl kepriç bişürgil (KE 113v14) “ateş yak, kerpiç pişir”

ot yağıp kāmıđını köydürelıñ (KE 222r19) “ateş yakıp hepsini yakalım”

õt yaldı (D 471/377) “ateş alevlendi”

ot yalıñ içinde turur (NF 18/8) “ateş alev içindedir”

õt yalını (D 454/356) “ateşin alevi”

õt yalının yalar teg (AY 637/1) “ateş aleviyle yanar gibi”

õt yandı (D 472/378) “ateş yandı”

ot yandurdılar (NF 41/17) “ateş yaktılar”

ot yandursalar (NF 238/12) “ateş yaksalar”

ot yaruğ titir (S.Yü. 320) “ateş parlaktır”

ot yaşnağlı çakmağındın (TIEM 73 II 447v/9=100/002) “ateş çıkaran çakmağından”

õt yīl bek yarp bolmaq ũze tařtıķı belgũte uluğ õt yalınayur (Ui. Tot. 669) “ateş, rũzgar sağlam olarak dışarıdan ortaya çıkıp bũyũk ateş yanar”

õt yīlke siņ’ mek ũze (Ui. Tot. 265) “ateşin rũzgara karışması ũzerine”

õt yīl’ ke siņmiřte (Ui. Tot. 45) “ateş rũzgara karıştığında”

õt yultuz (Yit.Sud. 1/6) “Mars gezegeni”

otda kılsar (AY 591/23) “ateşte kılsa”

otdın bir tībũt içinde ķoygaylar (NF 346/17) “ateşten bir tabut içine koyacaklar”

otdın kōzdin turuķraķ (KE 121r14) “ateşten kōzden daha parlak”

otdın kũrsī ũze olturur (KE 157r3) “ateşten kũrsũ ũzerine oturur”

otdın sındu birle (NF 66/13) “ateşten makas ile”

otdın tībũt içinde ķoymıřlar (NF 68/5) “ateşten tabut iine koymuşlar”

otđa bışmış ķozı sōzledi (MM 33/3) “ateşte pişmiş kuzu konuştu”

ōtđa ōklemisiđ yiteiler (Ui. II, T III M. 182/18, T III M. 182/39) “ateşe ōkenleri yiyenler”

otđa kiwũrdi (KE 43v6) “ateşe soktu”

otđa ķoydılar (KE 42v8) “ateşe koydular”

otđa kōymedin ķurtuldılar (KE 120r17) “ateşte yanmadan kurtuldular”

otđa kōyũrmek ķurbānları erdi (KE 15r3) “kurbanları ateşte yakarlardı”

otđa saldı kōymedi (KE 132r3) “ateşe bıraktı, yanmadı”

otđa sōkildi (KE 14v18) “ateşte pişirildi”

otđa sōklũp (KE 43r3) “ateşte kebab edilip”

otđa tapındı (KE 17r1) “ateşe tapındı”

otğa tapunğanlar (KE 17r20) “ateşe tapınanlar”

otğa tüşmezdin aşnu (KE 71r15) “ateşe düşmeden önce”

ōtı anıñ çaklınur (D 256/224) “onun aşk ateşiyle yanar”

otı sönmiş (HŞ 184/36) “ateşi sönmüş”

otın katunsar (ETŞ 35/135) “ateşini fazlalaştırırsan”

otın uçurlar (Mani. III, Nr.1, 1. T. M. 139/1) “ateşi söndürürler”

otka barma yağuk (K 653) “ateşin yakınına gitme”

ōtka çöklemisig yiteçiler (Ui. II, T III M. 231/8) “ateşe çökenleri yiyenler”

otka köydüm (DH XXI/5) “ateşte yandım”

otka köydürdiler (KE 242r19) “ateşte yaktılar”

ōtka köymiş teg (Huan.7 421/25) “ateşte yanmış gibi”

ōtka örtenip köyer teg (AY 624/16) “ateşte yanar gibi”

otka salsa otdın yanmas ‘āşık kişi (DH XXXVI/10) “ateşe salsa aşık kişi ateşten yanmaz”

otka yaqsam (HŞ 47/14) “ateşte yaksam”

otka yüzün atğuçı (AH 159) “ateşe yüzünü atan”

ōtlar kuvragı üzeki suvka kirkülük törüsin ötünü tegineyin (AY 475/13) “ateşler topluluğu üstündeki suya girme töresini dileyerek ulaşayım”

otlar saçrayu (NF 237/16) “ateşler sıçrayarak”

otlarını söndürmiş (NF 31/17) “ateşlerini söndürmüş”

otnı özi ürer erdi (NF 107/14) “ateşi kendi üflerdi”

otnı söndürün (KE 42v7) “ateşi söndürün”

otnı unut (HŞ 227/34) “ateşi unut”

otnuñ edizliki olarnuñ qarısı birle yegirmi qarı erdi (KE 41r2) “ateşin yüksekliği onların qarışı birle yirmi qarışı”

otnuñ ortasında tuşadı (KE 42r16) “ateşin ortasında denk geldi”

ötnuñ tın yıl tutmuş belgüsi (Ui. Tot. 640) “ateşin ruh rüzgar tuttuğunun işareti”

otta çiçek önmeginçe yaşıl (K 120) “ateşten yeşil çiçek çıkıncaya kadar”

ötuğ oğuğ birle öçürmes (D 98/91) “ateş alevle söndürölmez”

otuğ suw uğıtsa (K 2396) “su ateşi söndürölnce”

otum iksildi (HŞ 114/31) “ateşim azaldı”

otumdın yıl tig ol niçe kaçarsen (HŞ 170/13) “ateşimden yel gibi ne kadar kaçarsın”

öçer miñnet otı (AH 351) “mihnet ateşi söner”

ödeki otın yalının yörgeñmiş uluğ bedük bulıt osuğluğ (Mayt. 70/6) “zamanda ateşle çevrilmiş büyük bir bulut gibi”

ögsüzler mālın yeğen qarınlarınıñ köz kulaklarındın, ağız burunlarındın ot yalınlar çıkığusı (KE 249r9) “öksüzlerin malını yiyen, qarınlarının gözlerinden, kulaklarından, ağızlarından burunlarından ateş çıkacağını”

öküş aşıñi otdın yulđuçı ol (HŞ 8/21) “çok günahkar olanı ateşten temizleyendir”

öñdürti tepremiş ot yalın öçti (ETSŞ 35/86) “önden çıkan ateş, alev söndü”

örüsü süzük yıl öze ot ula (K 3725) “üstü süzölmiş yel ile ateştir”

ötrü ol tınlıglar kaltı başda tamtulmuş tonta tutunmuş köyer otu öçürgeli (AY 141/8) “sonra o canlılar başta tutuşmuş elbisede tutuşmuş yanan ateşi söndürmek için”

ötrü ü braman süksük otuñın tamturmış öt ilginte alıp (Ui. III, T. II, S.2/19) “sonra o braman saksaul odunuyla yakılmış ateşi eline alıp”

övkeliğ otın (Mayt. 81/55) “öfke ateşi ile”

öz butlarını sındurdılar, otğa köydürdiler (KE 154r4) “kendi putlarını kırdırdılar, ateşte yaktırdılar”

öz konuğum arasınta yatdaçı isig özümte adırıtsız amrak oğuluma kirtü saşınçl(ı)ğ ataş suvdın öt önmiş teg oğulın titgeli (Ui. III, T. II, S. 32a Nr.2/2 önt.) “kendi konuklarım arasında yatacak, canımdan ayrılmaz, sevgilimi oğluma doğru düşünceli ata suyundan ateş çıkmış gibi çocuğunu feda etmek için”

öz otğa özi yanıp köyer irmiş (DH XXXII/8) “kendi ateşinde kendisi yanıp yakılır imiş”

öz yarağlarığa ot urmuşda ot saçrap köydi (KE 179v14) “kendi eşyalarına ateş geldiğinde ateş sıçrayıp yandı”

özün otğa atğa (K 5004) “kendini ateşe atacak”

özün otğa attı (K 4821) “kendini ateşe attı”

özüm bu hasret otı içre kalgay (HŞ 106/26) “kendim bu hasret ateşi içinde kalacak”

özün otğa atma bu dünya için (K 1284, 1375, 3624) “bu dünya için kendini ateşe atma”

özün otğa atma kişiler için (K 5168) “insanlar için kendini ateşe atma”

per̄iler atası yarattımız anı munda öñdün tütünsüz otdın (TIEM 73 I 193v/2=015/027) “cinler atasını daha önce dumansız ateşten yarattık”

per̄iler atasın törüttimiz munda öñdin tütünsüz otdın (KKT 30/21a3=15:27) “cinlerin atasını daha önce dumansız ateşten yarattık”

per̄iler atasını yarattuğ anı aşnudın, katıg isig, yitiğ otdın (HKT 253b/7=15/27) “cinlerin atasını önceden şiddetli sıcak ateşten yarattık”

per̄ilerini otnuğ yalınımdın yarattı (KE 4r5) “perileri ateşin alevinden yarattı”

saçar köñli otınga her zamān su (HŞ LXXII/3) “gönlünün ateşine her zaman su saçar”

sakinçlug kadgulug öt üze (AY 639/21) “düşünceli kaygılı ateş ile”

saķıngaysen kim ot almakka kildi (HŞ XXV/24) “ateş almaya geldiğini düşüneceksin”

saķınıp öt küçinde (Ui. Tot. 1127) “ateş sayesinde düşünüp”

şālih boğumige ot adaķları altında çıķdı (KE 37v3) “Salih’in milleti için ateş ayakları altından çıķtı”

sen otğa tapunmazsen (KE 16v20) “sen ateşe tapınmazsın”

seniñ otuñ dünyā otı turur (KE 41r17) “senin ateşin dünya ateşidir”

seniñ tumşuķuñdaki suw bu otğa neteg belgürgey (KE 41r5) “senin gagandaki su bu ateşte nasıl ortaya çıkacak”

serinmek aşnuķı ot teñri (HAM 5/35, 6/8) “sabrın sahibi ateş tanrı”

sewüglüküñ otın köñlümde (HŞ LXXVII/1) “sevdanın ateşi gönlümde”

siler andın ot tamdurursiler (TIEM 73 II 324v/9=036/080) “sizler ondan ateş yakarsınız”

sini otķa tartar (K 6369) “seni ateşe çeker”

siniñ tab’uñ çın ot ol (HŞ 139/29) “senin tabiatın gerçekten ateştir”

siziñ kaytmaķıñız ot tapa (HKT 250a/3=14/30) “sizin dönüşünüz ateşedir”

sizlik ot ol (K 249) “şüphe ateştir”

sögüldi anı otğa (ME 60/6) “onu ateşte yaktı”

söndürdi otnı (ME 9/3) “ateşi söndürdü”

söz oğrısını otğa köydürürler (KE 96v13) “söz hırsızını ateşte yakarlar”

şubħ süglini hem otķa urulmuş (HŞ LXIV/18) “sabah sülünü de ateşe atılmış”

suw baķası nemrūd otınga su keltürmiş üçün (KE 13v4) “kurbağa Nemrut’un ateşine su getirdiği için”

suw içre köñlini ol otğa yaķğan (HŞ XXVI/12) “su içinde gönlünü o ateşte yakan”

suw maħabud oṯķa siñmek üze (Ui. Tot. 263) “su elementinin ateşe karışması üzerine”

suw oṯķa siñmişte (Ui. Tot. 43) “su ateşe karıştığında”

suwķa kirdi bağır ot birle dağlap (HŞ 42/28) “bağrımı ateş ile dağlayıp suya girdi”

süyreyü keltürüp otķa kemişti (KE 246v2) “sürükleyerek getirip ateşe attı”

şevk otı (DH XXVI/5) “şevk ateşi”

şirin yürekinde yanar ot (HŞ 49/18) “Şirin’in yüreğinde ateş yanar”

tağ sıñarındın ot (TIEM 73 II 282r/8=028/029) “dağ kenarında bir ateş var”

tegirmi erdini oṯ atlıg (ETŞ 10/62) “yuvarlak cevher ateş adı ile”

têgme yolu yandursalar otnı (TIEM 73 I 88v/2=005/064) “ne zaman ateşi yaksalar”

telim uçgun kim ot boldı yaķıldı (HŞ 103/29) “birçok kıvılcım ateş oldu, yakıldı”

ten ü cāninga ol dem ot yaķıldı (HŞ 221/39) “vücudunda, canında o zaman ateş yakıldı”

teñrim noş teg tatıglıg yağmur suvın yağıtıp yalañuqlarınñ nızvanı otın öçürsüz (KİP 201) “tanrım siz noş gibi tatlı yağmur suyunu yağdırıp canlı varlıkların hırs ateşini söndürsünüz”

tennūrķa ot kemişti (KE 228v7) “firna ateş attı”

timürdin ot tig gevher me taşdın (HŞ XV/26) “demirden ateş, taştan cevher gibi”

toğardın butıqlandı ot teg yalın (K 3839) “doğudan ateş gibi alev dallandı”

tolup ol ot tütünindin dımāğı (HŞ 121/22) “zihni o ateşin dumanından dolup”

töküp suw köğliniñ otın öçürdi (HŞ 206/38) “su döküp gönlünün ateşini söndürdü”

törüttüñ meni otdın (KKT 34/74a1=38:76) “beni ateşten yarattın”

tuğa ölü emgenür suğ otın öçürür toturu umaz yaruğ üzütün eğgermez (Mani. III, Nr. 12, T. II, D. 178 II. /10) “doğarak ölerək zahmet çeker, sakın ateşi söndürür doyuramaz, parlak ruhunu onarmaz”

tutti anlarını kök otı (TIEM 73 II 384r/8=051/044) “onların göğün ateşi yakaladı”

tutti anlarını kök otı küç kıılmaqları birle (TIEM 73 I 76r/9=004/153) “zulümlerinden dolayı göğün ateşi onları yakaladı”

tutti silerni kökdinki ot (TIEM 73 I 7r/4=002/055) “sizleri gökten gelen ateş yakaladı”

tutuşdı ot (ME 146/4, 184/7) “ateş tutuştu”

tutuşdurdı otını (ME 73/8, 218/3) “ateşi tutuşturdu”

tutuşğay ot tiyü (HŞ 86/2) “ateş tutuşacak diye”

tutuşğay tiyü nāgāh otқа bu қав (HŞ XXXV/8) “ansızın bu kor ateşe tutuşacak diye”

tutuştı tip bu ot cānımğa nāgāh (HŞ 46/34) “bu ateş ansızın canımda tutuştu deyip”

tügün urma otun meniñ köğlüme (K 1084) “benim gönlümü ateşle düğümleme”

tülinte yene öt körser (AY 594/11) “düşünde yine ateş görse”

tülte uluğ öt yalınayur (Ui. Tot. 673) “rüyada büyük ateş yanar”

tüni küni yanar otım (DH LXI/10) “ateşim gece gündüz yanar”

tüpi ötug yalturdı (D 484/387) “rüzgar ateşi alevlendirdi”

türgiş kağan süsi bolçuda otça borça kelti (KT-D/37) “Türgiş kağanın ordusu ateş gibi, fırtına gibi geldi”

türgiş kağan süsi otça borça kelti (BK-D 27) “Türgiş kağanın ordusu ateş gibi, fırtına gibi geldi”

tüşti kelebek otğa (ME 195/3) “kelebek ateşe girdi”

tütün birür burun ot soñ birür nür (HŞ 164/29) “ateş önce duman, sonra ışık verir”

uğıttı otuğ (K 3107) “ateşi söndürdü”

uğıtur otı (K 2373) “ateşi söndürür”

uluğ atam ibrāhīm yalavaç nemrūd otğa atıldı (KE 99r11) “ulu atam İbrahim peygamber Nemrut’un ateşine atıldı”

uluğ atam otğa atıldı (KE 99v3) “ulu atam ateşe atıldı”

uluğ ot yakıp (KE 41r14) “büyük bir ateş yakıp”

uluğ ot yanduruñ (NF 217/5) “büyük ateş yakın”

uş andın kaçğu otın zengi bilmez (HŞ 209/8) “işte o sebepten zenci, kaygı ateşini bilmez”

uş ‘ışk otında kav tig köyermen (HŞ 130/41) “o aşk ateşinde kor gibi yanarım”

uş muntig içimge ot kattı (HŞ 129/22) “işte içime böyle ateş düşürdü”

uşatıp ‘ūd hām otka yakıldı (HŞ LXV/34) “odun parçalanıp ham ateşte yakıldı”

uşol otını büstān kıldı körüñ allāh (DH XVI/12) “bakın, Allah o ateşi bağ kıldı”

üç bedük közleri öt öñlüg saçı arkasınta yadılı turup tamturmuş yula yalını teg közi karaķı yalınayu tegzinü turur (Ui. I, T III 84, 42/36 ark.) “üç büyük gözü, arkasına yayılmış olan ateş rengi saçı, yakılmış meşale alevi gibi göz bebeği parlayarak gezinir”

üç bedük közleri öt önlüg saçı arkasında yadılı turup tamturmuş yula yalını teg közi ƙaraƙı yalınayı tegzinü turur (Ui. IV A 67) “üç büyük gözü, arkasına yayılmış olan ateş rengi saçı, yakılmış meşale alevi gibi göz bebeği parlayarak gezinir”

üç tilgen yil suv öt t(e)ñrih (Mani. III, Nr. 1, III. T. M. 140 u. 147 seite b/7 ark.) “üç daire; yel, su, ateş tanrı”

üçi ot üçi suw üçi boldı yil üçi boldı toprak (K 143) “üçü ateş, üçü su, üçü yel, üçü toprak oldu”

üçünç öt ƙutluğ (Yit.Sud. 9/9, 30) “üçüncüsü ateş unsuru”

üğig otı tutunup (D 339/274) “özlem ateşi tutuşup”

ümmeŧlerim ƙurbānını otğa revā körmedi (KE 211r1) “ümmeŧlerim kurbanını ateşe uygun görmedi”

velī köñliñe urup ‘ışƙ otı dāğ (HŞ XLII/16) “yüce gönlünde aşƙ ateşini dağlayıp”

yāğ öŧta koktı (D 412/324) “yağın dumanı yükseldi”

yağı ot kötürmiş teg ot yıldırdı (K 6219) “düşman ateş yakmış gibi ateş alevlendi”

yağı öŧtın öçürgen (D 260/227) “düşmanın ateşini söndüren”

yağundı otğa (ME 152/5) “ateşte ısındı”

yakıldı ot (ME 140/1, 170/8, 184/5, 184/7) “ateş yakıldı”

yaƙıp köñliñe ‘ışƙ otın köyerler (HŞ 66/15) “gönlünde aşƙ ateşini yaƙıp yanarlar”

yalalığ öŧların köñüllüğ otçuƙlarında yalınatu (İns.Sud. 275) “alevli ateşlerini gönül ocaklarında yakarak”

yaldı ot (ME 180/2) “ateş alevlendi”

yaldı yalnadı ot (ME 192/3) “ateş alevlendi yandı”

yaldurdu otnı (ME 31/5, 73/8, 218/3) “ateşi alevlendirdi”

yalınatdı otnı (ME 59/6) “ateşi alevlendirdi”

yalınayu turur ôt (AY 584/14) “ateş yanıp durur”

yalınğ êtdi ot (ME 180/2) “ateşi alevlendirdi”

yalınğladı ot (ME 128/7, 151/1) “ateş alevlendi”

yalınğlandı ot (ME 167/2) “ateş alevlendi”

yalınlansa tutnup ğazab hıkd otı (AH 339) “kırgınlık, kin ateşi tutuşup alevlense”

yalnadı ot (ME 140/1, 141/8, 146/5, 182/3, 184/5) “ateş alevlendi”

yalnatdı otnı (ME 88/3, 91/6) “ateşi alevlendirdi”

yalnatdı otnı yandurdu dutuşturdı (ME 67/6) “ateşi alevlendirdi yakıtı tutuşturdı”

yana ‘âşık otı cānınga tutaştı (HŞ 159/4) “canında yine aşk ateşi tutuştu”

yana ħusrav otı nāgeh yakıldı (HŞ 55/32) “Hüsrev ateşi yine ansızın yakıldı”

yana ‘ışkı otınga saldı cānnı (HŞ 124/4) “canını yine aşk ateşine saldı”

yana miñ yıl ot yandurdılar (NF 66/9) “yine bin yıl ateş yakıtılar”

yana oğ ol ôt yalınayu barıp (Ui. Tot. 1136, 1137) “yine o ateş yanarak gidip”

yana ot suwğa salsañ terk öler hem (HŞ 212/10) “ateşi de suya bıraksan, hemen söner”

yana otdın niteğ çıksa tütünni (HŞ XXVIII/15) “yine ateşten nasıl dumanı çıkarsa”

yana şevk otı birle sızdı yağı (HŞ 94/9) “yine heves ateşi ile gözünün yağı sızdı”

yana yār ‘ışkı cānın otka yakıtı (HŞ 94/2) “sevgilinin aşkı canını yine ateşte yakıtı”

yandı ot (ME 132/2, 146/4) “ateş yandı”

yandurdu otnı (ME 5/7, 28/8, 41/3, 59/6, 91/6; HKT 3b/3=2/17; TIEM 73 I 3v/3=002/017) “ateşi yaktı”

yār köyüp köyüp için ‘ışık otı örter (HŞ 60/2) “sevgilinin içinde için için aşk ateşi yanar”

yaraşmaz barça hâlde ot birle su (HŞ 64/21) “ateş ile su hiçbir halde anlaşamaz”

yarattı perî özini tütünsüz otdın (TIEM 73 II 392v/3=055/015) “cinlerin aslını dumansız ateşten yarattı”

yarattı perîlerniñ atasını, şāfi yalıñ otdın (HKT 508b/5=55/15) “cinlerin atasını dumansız alev ateşinden yarattı”

yarattıñ mēni otdın (TIEM 73 I 113r/9=007/012) “beni ateşten yarattın”

yarattıñ meni otdın (TIEM 73 II 334v/1=038/076) “beni ateşten yarattın”

yarattıñ mini otdın (HKT 147a/5=7/12, 437a/3=38/76) “beni ateşten yarattın”

yaruk otlar (TIEM 73 II 424r/7=072/008) “parlak ateşler”

yaş ot küymes yalawar ölmes (D 465/369) “taze ot yanmaz elçi ölmez”

yaşıl sarıg ot ortasında yul çıkmış (KE 43V4)“yeşil sarı ateş arasında kaynak çıkmış”

yaşıl suw kıızıl otka bolmaz konuğ (K 2250) “yeşil su kırmızı ateşe konuk olmaz”

yaşın otlar adağı birle tökti (HŞ 89/10) “ayağından parlak ateşler döktü”

yawuk bolur yağı, yaruk yulduz, tağı niçeme kim yoğamasa aña ot (HKT 340a/3=24/35) “ateş ona dokunmasa dahi parlak yıldız gibi ışık verir”

yayıldı ot (ME 220/7) “ateş yayıldı”

yel otnı kulayska tegürdi (NF 41/17) “rüzgar, ateşi Kulays’a ulaştırdı”

yese anı ot (KKT 25/27a2=3:183; TIEM 73 I 56r/1=003/183) “ateş onu yese”

yıgaç suw içmese ot anı kırıtur (KE 12r18) “ağaç su içmese ateş onu kurutur”

yigirmi altınç ötçukdaki öt kutlug tavişgan yıl (AY 34/17) “on altıncı ocaktaki aydınlık kutlu tavşan yılı”

yir suv öt yil tenrisi (AY 509/12) “yer, su, ateş ve rüzgar tanrısı”

yyür anı ot (HKT 72a/2=3/183) “ateş onu yer”

yyür ot öçün (K 4328) “pişmanlıkla ateş yerler”

yürekli öfke otınğa tutuştı (HŞ 228/10) “yüreği öfke ateşiyle tutuştu”

yürekin fırkat otı birle dağlar (HŞ 224/4) “yüreğini ayrılık ateşi ile dağlar”

zelihā kelebek teg özin otğa atdı (KE 77r9) “Zeliha kendisini kelebek gibi ateşe attı”

2. “cehennem, cehennem ateşi”

āhiret otınğa ulanmazdın burun (KE 246r18) “ahiret ateşine maruz kalmadan önce”

āmādā kılinmış otını öz nefsiñe bulur (NF 368/15) “hazır edilmiş ateşi kendi nefsi için bulur”

ançada hüccet ayşurlar ot içinde (KKT 35/51b1=40:47) “ateşin içinde birbirleriyle konuşurlar”

ançada sözleşseler ot içinde (TIEM 73 II 345v/5=040/047) “ateşin içinde birbirleriyle konuşurlar”

ançada tizilseler ot üze (TIEM 73 I 97v/5=006/027) “orada ateşin karşısında dizilseler”

andın soñ kısarlayurmen anı otınıñ kıınıñğa (HKT 18a/8=2/126) “ondan sonra onu ateşin azabına zorlarım”

anar turur tamuğ otı (KKT 31/58a2=20:74) “cehennem ateşi onun içindir”

anıñ sığınu yiri ot (HKT 116a/2=5/72) “onun kalacağı yer ateştir”

anî yanışı ot (TIEM 73 I 89v/2=005/072) “onun döneceği yer ateştir”

anî yeri taķı tamuğ otı turur (NF 14/11) “onun yeri de cehennem ateşidir”

anlar anlar otuñ tamduķı (TIEM 73 I 38v/8=003/010) “onlar cehennem
yakıtı”

anlar êkkegün ot içinde meñgü kalgılılar (TIEM 73 II 404r/2=059/017) “onlar
ikisi ateşte sonsuza dek kalanlardır”

anlar hâzır kılınmış otķa (KKT 34/36a2=37:127) “onlar ateş için hazırlanmıştır”

anlar kim bed-baħt boldılar, ot içinde (HKT 224b/1=11/106) “onlar ateş içinde
mutsuz olmuşlardır”

anlar kim kıtsuz boldılar ot içinde (TIEM 73 I 172r/1=011/106) “onlar ateş
içinde mutsuz olmuşlardır”

anlar kim küfr ketürdiler, anlarğa tamuğ otı (HKT 418b/3=35/36) “inkar edenler
için cehennem ateşi vardır”

anlar kim ot içinde (KKT 35/52b2=40:48) “ateşte bulunanlar”

anlar kim tandılar anlarķa tamuğ otı (TIEM 73 II 319v/4=035/036) “inkar
edenler için cehennem ateşi vardır”

anlar kim tandılar, her-âyine olar ot idileri (KKT 35/25a3=40:6) “inkar edenler
mutlaka cehennem mahkumlarıdır”

anlar kim tandılar olarķa tamuğ otı (KKT 33/77a3=35:36) “inkar edenler için
cehennem ateşi vardır”

anlar kim tandılar yalğanķa tuttılar biziñ belgülerimizni anlar ot idileri (TIEM 73
II 398r/1=057/019) “inkar edenler, bizim belirtilerimizi yalanlayanlar ateş
mahkumlarıdır”

anlar kirkülüg tururlar otķa (TIEM 73 II 333v/6=038/059) “onlar ateşe
girenlerdir”

anlar ot eyeleri (HKT 6b/6=2/39, 11b/8=2/81, 32a/6=2/217, 40a/9=2/257, 44a/6=2/275, 62b/6=3/116, 150a/4=7/36, 204a/1=10/27, 521a/8=58/17, 534a/5=64/10; TIEM 73 I 35v/9=002/275) “onlar ateş mahkumlarıdır”

anlar ot idileri (TIEM 73 I 115v/4=007/036, HKT 240b/4=13/5) “onlar ateş mahkumlarıdır”

anlar ot iyeleri (TIEM 73 I 49r/8=003/116) “onlar ateş mahkumlarıdır”

anlar otka kirigliler (KKT 34/68b1=38:59) “onlar ateşe girenlerdir”

anlar otnuñ tamdukı (HKT 48a/7=3/10) “onlar cehennemın yakıtı”

anlar, sıgıngu yirleri ot (HKT 201a/3=10/8) “onların kalacağı yer cehennemdir”

anlar tururlar ot idileri (TIEM 73 I 5v/9=002/039, 9v/9=002/081, 26r/9=002/217, 33r/2=002/257, 156r/4=010/027) “onlar cehennem mahkumlarıdır”

anlar tururlar ot idileri (TIEM 73 II 411r/9=064/010) “onlar cehennem mahkumlarıdır”

anlar ündeyürler ot tapa (TIEM 73 I 27r/1=002/221, 33a/1=2/221) “onlar ateşe doğru çağırırlar”

anlar üze kim küfr ketürdiler haķıkat üze anlar ot eyeleri (HKT 446b/6=40/6) “inkar edenler şüphesiz ateş mahkumlarıdır”

anlar üze ot turur örtüglüg (TIEM 73 II 443r/1=090/020) “onların üzerine ateş örtüdür”

anlar üze örtüglüg ot (HKT 574a/9=90/20) “onların üzerine ateş örtüdür”

anlarğa ol cihānda otnuñ kıını (HKT 522b/7=59/3) “o dünyada onlar için ateşin azabı vardır”

anlarğa tamuğ kıını taķı anlarğa ot kıını (HKT 570a/4=85/10) “cehennem azabı, ateş azabı onlar içindir”

anlarğa, üstünlerindin örtüg otdın taķı altınlardın örtüg (HKT 439b/4=39/16) “onlar için üstlerinden ve altlarından ateşten örtüler vardır”

anlarğa anıñ içinde isig ot (TIEM 73 II 241v/1=021/100) “onlar için orada sıcak ateş vardır”

anlarğa üstünlerindin kölige otdın altınlarındın kölige otdın (TIEM 73 II 336v/1=039/016) “onlar için üstlerinden ve altlarından ateşten gölgeler vardır”

anlarınñ kaytğu yeri ot (TIEM 73 I 52r/8=003/151) “onların döneceği yer ateştir”

anlarınñ sığınğu yeri, ot (HKT 66b/8=3/151) “onların kalacağı yer ateştir”

anlarınñ yangı yerleri ot ol (TIEM 73 I 153v/6=010/008, TIEM 73 II 302r/9=032/020) “onların döneceği yer ateştir”

anlarınñ yazuklarındın ötgürü ğarğa kılındılar kigrüldiler otğa (TIEM 73 II 424v/3=071/025) “günahlarından ötürü boğuldular, ateşe sokuldular”

anuğ kıldığ ol kimersege kim yalğanğa nisbet kıldı kıyāmetni, katıg yangan otı (HKT 345b/9=25/11) “kıyameti yalanlayan o kişi için şiddetli yanan ateşi hazırladık”

anuttı anlarğa küyer ot (TIEM 73 II 310r/3=033/064) “onlar için yakıcı ateşi hazırladı”

anuttı olarğa köyürgen ot (KKT 33/23b2=33:64) “onlar için yakıcı ateşi hazırladı”

anuttımız añar ki yalğanğa tuttı kıyāmetni çerāğluğ ot (TIEM 73 II 262r/4=025/011) “kıyameti yalanlayan kişi için alevli ateşi hazırladık”

anuttımız anlar tamu kıını küyer ot kıınındın (TIEM 73 II 416v/9=067/005) “onlar için yanan ateş azabından cehennem azabını hazırladık”

aydı anlar kim ot içinde, tamuğnuñ hāzinleringā (HKT 451b/6=40/49) “ateş içindekiler cehennem bekçilerine söylerler”

berāber bolmas ot eyeleri tağı uçmağ eyeleri (HKT 525a/2=59/20) “cehennem mahkumları ile cennet sakinleri aynı olmaz”

bērgil anlarğa kın at at otdın (TIEM 73 I 116r/3=007/038) “onlara ateten kat kat azap ver”

bī-ārelīk anlarğa kim küfr ketürdiler, otdın (HKT 434a/8=38/27) “aresizlik, atei inkar edenler içindir”

bildürgey saa ne turur ot (TIEM 73 II 443v/6=090/012) “sana atein ne olduunu bildirecek”

bir teg bolmaz ot idileri taı uma bounları birle (TIEM 73 II 404r/6=059/020) “cehennem mahkumları cennet sakinleri ile bir olmaz”

biz anu kıldı kü kılanlarğa ot (HKT 285a/5=18/29)“zulmedenlere ate hazırladık”

biz anuttımız kāfirlera köyrür ot (KKT 37/35a1=48:13) “biz kafirler için yakıcı atei hazırladık”

biz anuttımız kü kılılılara otını (TIEM 73 I 217r/2=018/029) “zulmedenlere atei hazırladık”

biz anuttımız tanılılara küyürgen otını (TIEM 73 II 376r/7=048/013)“biz inkar edenler için yakıcı atei hazırladık”

biz ıdtımız kāfirlera zincirler tasuqlar y(E)me küyürür ot (TIEM 73 II 430v/2=076/004) “biz kafirler için zincirler, kelepeler, yakan ate gönderdik”

biz ol vatın azunlu içinde taı otlar içinde (HKT 506b/5=54/24) “biz o an aznlık ve ateler içinde oluruz”

bolsa sen ot elerindin (KKT 27/39a2=5:29) “atee mahkumlarından olsan”

bolsa sen ot idilerindin (TIEM 73 I 83v/8=005/029) “cehennem mahkumlarından olsan”

bolsa ot eyelerindin (HKT 109a/2=5/29) “cehennem mahkumlarından olsan”

bu kün tamua kivürdüm erse meni ot içinde yād kılurlar (KE 91r20) “bugün cehenneme soktuumda beni ate içinde anarlar”

bu ol ot kim yalğanka nisbet kıılır irdiñiz (HKT 500b/7=52/14) “bu ateşi yalanlıyordunuz”

bu ot ol kim anı yalğanka tutar erdiñizler (TIEM 73 II 385r/9=052/014) “bu ateşi yalanlıyordunuz”

bütün anar tamuğ otı cāvidāne anıñ içinde (KKT 29/45a1=9:63) “şüphesiz onun için, içinde ebedi kalacağı cehennem ateşi vardır”

bütünlükin artağ yawuz işligler, olar ot eşleri tururlar (KKT 35/49b3=40:43) “şüphesiz fazlaca kötü amelliler ateş mahkumlarıdır”

bütünlükin iki yüzlüger astınrağ derecelerde otdın (KKT 26/99a1=4:145) “şüphesiz iki yüzlüler cehennemın en alt katındadırlar”

bütünlükin kim anlarğa ol ot kim anlar tenlep yığılmışlar ol (KKT 30/60a3=16:62) “şüphesiz onlar için ateş vardır, onlar oraya yığılmışlardır”

bütünlükin ol rāst turur ot idileriniñ huşümetleri (KKT 34/70a2=38:64) “şüphesiz ateş mahkumlarının tartışması doğrudur”

çın anar ol tamu otı menğü qalığlılar anıñ içinde tutaşı (TIEM 73 II 425r/3=072/023) “şüphesiz onlar için daima içinde kalacakları cehennem ateşi vardır”

çın anar tamuğ otı menğü qalığlı anıñ içinde (TIEM 73 I 145r/9=009/063) “şüphesiz onlar için daima içinde kalacakları cehennem ateşi vardır”

çın artağ iş kıılığlılar anlar ot idileri (TIEM 73 II 344r/9=040/043) “aşırı gidenler ateş mahkumlarıdır”

çın biziñ üskimizde kişenler küyer ot (TIEM 73 II 426v/8=073/012) “şüphesiz bizim üstümüzde zincirler, yakıcı ateş var”

çın êkki yüzlüger astın kol içinde otdın (TIEM 73 I 75v/5=004/145) “şüphesiz iki yüzlüler ateşin en alt katındadırlar”

çın yanıñızlar otğa (TIEM 73 I 190v/5=014/030) “gerçekten dönüşünüz ateşedir”

eger şabr kılsalar, ot iķāmet kılgu yir anlarğa (HKT 457a/8=41/24) “eğer sabredebilirlerse onların yaşayacağı yer ateştir”

eger serser sız ot sığınđu yer olarka (KKT 35/86a3=41:24)“eğer sabredebilirseniz kalacağınız yer ateştir”

eger serseler ot orun turur anlarğa (TIEM 73 II 350v/2=041/024) “eger sabredebilirlerse ateş onlar için oturacakları yerdir”

ēmdi tamuğ otı alıp turur (NF 137/4) “şimdi cehennem ateşi geride kalır”

erdi anlarınđ yanışı yawuz kıldılar tamu otı ya'nī cehennem (TIEM 73 II 294r/2=030/010) “kötülük yapanların dōneceđi yer cehennem ateşi yani cehennemdir”

erdiñiz ukur kırığı ūze otdın tağı utgardı sizni andın (TIEM 73 I 48r/3-4=003/103) “ateşten bir ukurun ūzerinde iken, sizi oradan kurtardı”

ermesler anlar ıkığlı otdın (TIEM 73 I 19v/5=002/167) “onlar ateşten ıkacaklardan değildir”

erūrler otka kirmekke yaraşırak (TIEM 73 I 227r/4=019/070) “cehenneme girmeleri daha uygundur”

addın kiçgenler, anlar ot eyeleri (HKT 450b/9=40/43) “aşırı gidenler ateş mahkumlarıdır”

aç te'ālā mēni tamuğ otındın āzād kılgay (NF 98/10) “Hak teala beni cehennem ateşinden azat edecek”

hakdın korkup otka tüşmey biştim muna (DH I/9) “Hakdan korkup ateşe düşmeden yandım işte”

ađīat ūze aña tamuğ otı, cāvidāne anıñ içinde (HKT 189b/9=9/63) “şüphesiz onlar için daima içinde kalacakları cehennem ateşi vardır”

ađīat ūze anlar otnuđ köygenleri (HKT 436a/4=38/59) “onlar mutlaka ateşin yananlarıdır”

ḥaḳīḳat üze anlarğa ot taḳı ḥaḳīḳat üze anlar burun keçürmişler (HKT 263a/4=16/62)“şüphesiz onlar için ateş vardır, şüphesiz onlara önceden sunulmuştur”

ḥaḳīḳat üze katımızda ağır bukağular taḳı katıg yanğan ot (HKT 553b/1=73/12) “şüphesiz bizim katımızda ağır zincirler,şiddetli yanan ateş var”

ḥaḳīḳat üze münāfıklar astın tabaḳ içinde, otdın (HKT 98b/4=4/145) “şüphesiz münafıklar ateşin en alt katındadırlar”

ḥaḳīḳat üze ol rāst, ot eyeleriniñ ḥusümet kılışmaḳı (HKT 436a/9=38/64) “şüphesiz ateş mahkumlarının tartışması doğrudur”

ḥaḳīḳat üze sen ot eyelerindin (HKT 439a/3=39/8) “şüphesiz sen ateş mahkumlarındansın”

ḥaḳīḳat üze yazuḳ kılğanlar azgunluḳ içinde taḳı ot içinde (HKT 507b/6=54/47) “şüphesiz günah işleyenler azgınlık içinde olanlar ateş içindedirler”

ḥaram birle semürgen etler süñükler tamuḡ otıga yaḳılıḡusı (KE 249r8) “haram ile semiren etlerin kemiklerin cehennem ateşinde yakılacağı”

harayna kim ol ot anlar taḳlap yığılmışlar (TIEM 73 I 200r/6=016/062) “şüphesiz onlar için ateş vardır, onlar oraya yığılmışlardır”

hem arḳan yaturup koyup ot ḳorın (MM 197/2) “üstelik onu ateşin üzerine sırt üstü yatıracaklar”

hoş irmez otda ḳalsañ muntig oḳ çın (HŞ 227/39) “bu şekilde ateşte kalsan gerçekten hoş olmaz”

ıdḡay anıñ üze bir ḳın ya'nı ot (TIEM 73 I 217v/8=018/040) “onun üzerine bir azap yani ateş gönderecek”

iç tonları teweke türtgü otdın yıdıḡ suwdın örter yüzlerini ot (TIEM 73 I 192r/5=014/050) “iç elbiseleri katrandan, sıcak sudandır; yüzlerini ateş bürür”

irdiñiz çukur kırığı üze, otdın; tağı kutardı sizni andın (HKT 61a/2=3/103)
“ateşten bir çukurun üzerinde iken, sizi oradan kurtardı”

irmez anlar çıkğanlar otdın (HKT 24a/4=2/167) “onlar ateşten çıkanlardan
değildir”

irür mü siz iğnā kılğanlar bizdin ülüşni otdın (HKT 451a/6=40/47) “bizden bir
parça ateşi savabilir misiniz”

isig ot (HKT 579b/6=101/11) “sıcak ateş”

isig suw içinde andıñ soñ ot içinde karınları toldurulurlar (HKT 453b/5=40/72)
“sıcak su içinde ondan sonra ateş içinde karınları doldurulur”

kaçan ewrülse közleri ot idileri tuşına (TIEM 73 I 117r/3=007/047) “gözleri ateş
mahkumlarına doğru çevrilince”

kāfirlarnı tamuğ otındın qorquta başladı (NF 10/1) “kafirleri cehennem ateşinden
korkutmaya başladı”

kāfirlerniñ soñı ot (HKT 245a/1=13/35) “kafirlerin sonu ateştir”

qatıglıq anlarqa kim tandılar otdın (KKT 34/58a2=38:27; TIEM 73 II
331r/5=038/027) “azap, ateşi inkar edenler içindir”

qaynar suw içre yana ot içinde isilgeyler (TIEM 73 II 347v/5=040/072)
“kaynar su içinde yine ateş içinde yakılacaklar”

qayu tınlıq quañşi im pusar atın uzun turqaru atasar tünle kündüz atayu tutsar
antağ oğrı bar uluğ otqa kirser (KİP 15) “hangi canlı Kuañşi İm Pusar’ın adını
durmadan ansa, gece gündüz adını ansa, o sırada ulu bir ateşe girse”

kel ottın özün yul (AH 12) “gel kendini ateşten kurtar”

kemişgeler anı yalınlıq ot içre (TIEM 73 II 327r/1=037/097) “onu alevli ateş
içine atacaklar”

kemşiñ anı qatıg yangan otğa (HKT 429a/5=37/97) “onu şiddetli yanan ateşe
atın”

ķıkırdı ot eyeleri uçmak eyeleriņe (HKT 152a/5=7/50) “cehennem mahkumları cennet sakinlerine seslendi”

ķıldımız anlarını başķı okırlar ot tapa (TIEM 73 II 283r/9=028/041) “onları ateşe çağırın önderler kıldık”

ķıldımız olarnı başķılar ündeyürler otķa (KKT 32/27b2=28:41) “onları ateşe çağırın önderler kıldık”

ķıldıķ anlarını imāmlar ündeyürler ot tapa (HKT 372b/1=28/41) “onları ateşe çağırın önderler kıldık”

ķılmadıķ ot eyelerini, meger firištelere (HKT 555a/7=74/31) “cehennem mahkumlarını meleklerden başķası yapmadık”

ķıyāmatta tenimke tamuğ otı tegmese (NF 86/17) “kıyamette tenime cehennem ateşi değmese”

ķıyāmet kün taķı ketürdi anlarını otķa (HKT 223b/7=11/98) “kıyamet günü onları ateşe getirdi”

ķıyāmet küni mevlī ta’ālā bendelerini tamuğ otı birle ķorkutğay (KE 103v5) “kıyamet günü Mevli teala kullarını cehennem ateşi ile korkutacak”

ķıyāmet ot birle (TIEM 73 I 171v/2=011/099) “kıyamet ateşi ile”

ķiçip yil tig hem otķa köymegeymen (HŞ 87/16) “yel gibi geçip ateşte yanmayacağım”

ķigrü anı otķa meņgü ķalığlı anıñ içinde (TIEM 73 I 60r/1=004/014) “onu devamlı kalacağı ateşe sokar”

ķigrürmiz anı otķa (KKT 26/8b1=4:30) “onu ateşe sokacağız”

ķigrürmiz olarnı otķa (KKT 26/27b1=4:56) “onları ateşe sokacağız”

ķigürgeymiz anı otķa (TIEM 73 I 62r/6=004/030) “onu ateşe sokacağız”

ķigürgeymiz anlarını otķa (TIEM 73 I 65r/5=004/056) “onları ateşe sokacağız”

kim ırak kıldı otın (HKT 72a/8=3/185) “ateşten uzaklaştırıldığında”

kim kertgünmese añar gürhüldin ot aña vaqt urulmuş ol (TIEM 73 I 164v/2=011/017) “topluluklardan hangisi ona inanmazsa belirlenen vakitte ateş onun içindir”

kim küfr ketürse aña ögürlerdin ot, va’desi (HKT 215a/1=11/17) “topluluklardan hangisi onu inkar ederse belirlenen vakitte ateş onun içindir”

kimni kigürse sen otқа (TIEM 73 I 56v/9=003/192) “kimi ateşe soksan ”

kiñrülgeyler ürülgen otқа (TIEM 73 I 59r/2=004/010) “artırılmış ateşe sokulacaklar”

kirgeyler ol isinmiş otқа (TIEM 73 II 441v/8=088/004) “kızılmış ateşe girecekler”

kiñ otқа, kirgenler birle (HKT 538b/9=66/10) “girenlerle birlikte ateşe girin”

kiñ otқа kirgenler birle (KKT 38/97b1=66:10) “girenlerle birlikte ateşe girin”

kiñ ümmetler içinde keçti sizlerdin aşnu, perīlerdin takı ādemīlerdin ot içinde (HKT 150b/1=7/38) “sizden önce geçmişteki cinler ve insan toplulukları ile siz de ateşe girin”

kiñler otқа kirigliler birle (TIEM 73 II 415r/4=066/010) “girenlerle birlikte ateşe girin”

kiñler ögürler içinde keçti ök silerde öñdün perīlerdin kişilerdin ot içinde (TIEM 73 I 116r/1=007/038) “sizden önce geçmişteki cinler ve insan toplulukları ile siz de ateşe girin”

kitergil ot kıınıdın (TIEM 73 I 24r/8=002/201) “ateşin azabından uzaklaştır”

kiwürgey anı otğa cāvidāne anıñ içinde (HKT 77b/8=4/14) “onu daimi kalacağı ateşe sokacak”

ķopargamen anı ot kıınıña (TIEM 73 I 15r/5=002/126) “onu ateşin azabına sürükleyeceğim”

qopmaq kün kigrür anlarını otqa (TIEM 73 I 171v/1=011/098) “kıyamet günü onları ateşe sokar”

qorquş ol otdın kim anuq kılındı kâfirlerke (TIEM 73 I 50v/4=003/131) “kafirler için hazırlanan ateşten korkun”

qorquş otdın ol kim anıñ tamduqı kişiler taqı taşlar (HKT 4b/1=2/24) “yakıtı kişiler ve taşlar olan ateşten korkun”

qorquşlar ol otdın ol kim anutuldı kâfirlerka (KKT 25/5a2=3:131) “kafirler için hazırlanmış ateşten korkun”

qorquttum silerni ol otdın (TIEM 73 II 444v/8=092/014) “sizleri o ateşle korkuttum”

qorquttum sizni otdın, yalıñlanur (HKT 575b/2=92/14)“sizi yanan ateşle korkuttum”

köndürgeymiz anı otğa (HKT 81a/1 =4/30) “onu ateşe döndüreceğiz”

köndürür anı küyer ot kını tapa (TIEM 73 II 242v/3=022/004) “onu yanan ateş azabına doğru döndürür”

kördiler yazuq kılğanlar otnı (HKT 288a/1=18/53) “günah işleyenler ateşi gördü”

körgeyler yazuqluqlar otnı (TIEM 73 I 219r/1=018/053) “günahkarlar ateşi görecek”

köydürgeymiz anlarını otğa (HKT 84b/7=4/56) “onları ateşte yakacağız”

köyer ‘üd ot yalıñlanmışça nâçâr (HŞ 139/30)“odun ateş alevlenmiş gibi çaresiz yanar”

köygey otğa yalıñlıq (HKT 582b/5=111/3) “alevli ateşte yanacak”

köygey taqı söglüngey yalıñlıq otqa (NF 17/9) “alevli ateşte yanacak ve kebab olacak”

köyer otğa isig (HKT 572a/3=88/4) “kırgın ateşte yanar”

köygen ot taķı isig suw taķı kölige içinde ıra tütündin (HKT 512a/4=56/42)
“yanan ateş, sıcak su, kara dumandan bir gölgede”

köyer uluğrak otğa (HKT 571b/4=87/12) “büyük ateşe girecek”

köyrür yüzlerini ot (HKT 334a/8=23/104) “ateş yüzlerini yakar”

ķurtardı anı taņrı, otdın (HKT 380b/5=29/24) “Tanrı onu ateşten kurtardı”

ķutğardı anı taņrı otdın (TIEM 73 II 290v/3=029/024) “Tanrı onu ateşten kurtardı”

ķutğardı anlarını idileri ot ķınındın (TIEM 73 II 386v/3=052/018) “Tanrıları onları ateş azabından kurtardı”

küdezigil bizni ot ķınındın (TIEM 73 I 56v/8=003/191) “bizi ateş azabından koru”

küdezigil olarnı tamuğnuğ ķatıg otındın (KKT 35/26b2=40:7) “onları cehennemın şiddetli azabından koru”

küdeziñler özleriñizni hem ķişıleriñizni ol otdın (KKT 38/92b1=66:6) “kendinizi ve ailenizi o ateşten koruyun”

küdeziñler özüñizlerni y(E)me ķişıler meñizleri otdın (TIEM 73 II 415v/1=066/006) “kendinizi ve yakın ķişılerinizi ateşten koruyun”

lā-cerem yanışı otğa boldı (KE 9v2) “şüphesiz dönüşü ateşe oldu”

mālikniñ aķ saçını tamuğ otınga ģarām ķılğıl (NF 317/3) “Malik’in ak saçını cehennem ateşine haram kıl”

menim cezām tamuğ otı turur (NF 147/12) “benim cezam cehennem ateşidir”

meniñ ümmetimniñ tenini tamuğ otıga ģarām ķılsa (KE 15r12) “benim ümmetimin tenini cehennem ateşi için haram kıl”

mevlī ‘azze ve celle tamuğ içinde otdın bir minber urduğay (KE 17r9) “Mevli azze celle cehennemde ateşten bir minder koyduracak”

miñ yıl tamuğka ot yandurdılar (NF 66/8) “bin yıl cehenneme ateş yaktılar”

muñar arturğıl kınnı at at ot içinde (TIEM 73 II 333v/8=038/061) “cehennem içinde azabı kat kat artır”

münāfıklar boynıda otdın işkil-keşān bar (DH LXV/9) “münafıkların boynunda ateşten zincirler var”

müsülman bol müselleme urtul otdın (HŞ 227/40) “müslüman ol ateşten kurtul”

nā-maħrema bağān közlerni ot birle toldurğuları (KE 249r13) “namahreme bakan gözleri ateş ile dolduracakları”

nee kim öse otı arturğaymız anlarka çoğluğ otını (TIEM 73 I 213r/9=017/097) “ateş azaldıka onlar için alevli ateş artırdık”

neeme tēgmese aar ot (TIEM 73 II 258v/5=024/037)“ona ne kadar ateş değmese”

nek bar mu siler kiterigliler bizdin bir ülüş otdın (TIEM 73 II 345v/6=040/047) “sizler bizden bir para ateş uzaklaştıracak misiniz”

nek sizler bar mu siz kim yıgusa sizler bizdin ülüşni otdın (KKT 35/52a2=40:47) “sizler bizden bir para ateş uzaklaştıracak misiniz”

neme şabr ılğān turur anlar ot üze (HKT 25a/3=2/175) “onlar ateşe ne kadar dayanıklıdırlar”

ol iki ot içinde cāvidāne ol iki anıñ içinde (KKT 38/29b1=59:17) “o ikisi ateşte sonsuza dek kalanlardır”

ol ikisi ot içinde cāvidāneler anıñ içinde (HKT 524b/7=59/17) “o ikisi ateşte sonsuza dek kalanlardır”

ol aynar isig suw içre yana ot içre isingeyler (KKT 35/65a2=40:72) “o kaynar sıcak su içinde yine ateş içinde yanacaklar”

ol kim irse mü kim kemşilür ota, yaħşıraq (HKT 459a/2=41/40) “ateşe atılan mı daha iyidir”

ol kişi kim kemşilür ot içinde eğgürek (TIEM 73 II 351v/9=041/040) “ateşin içine atılan kişi mi daha iyidir”

ol kiři teg mü meňgü ęalıęlı turur ot içinde içrülgeyler kaynayur suwnı päre päre kılęay bağarsuğlarını (TIEM 73 II 373r/2=047/015) “ateř içinde sonsuz kalanlar bağırsaklarını paręa paręa eden kaynar sudan içirilen kimseler gibi midir”

ol ęuruę süñük küvre etüzlüg otda örtenürler erser (Mayt. 75/59) “o kuru kemik ve çürümüş cesetle ateşte yananlara gelince”

ol kün anlar ot üze kökreyürler (KKT 37/84b2=51:13) “o gün onlar ateşe sokulurlar”

ol kün ‘arza ęılınur anlar kim tandılar ot üze (KKT 37/3b1=46:34; TIEM 73 II 370v/6=046/020) “o gün inkar edenler ateşe sunulur”

ol kün ‘arza ęılınur anlaręa kim tandılar ot üze (TIEM 73 II 371r/7=046/034) “o gün inkar edenler ateşe sunulur”

ol kün atlurlar tamu otına atılmağ (TIEM 73 II 385r/8=052/013) “o gün cehennem ateşine itilip atılırlar”

ol kün ewrülünür olarnıñ yüzleri ot (KKT 33/24a1=33:66) “o gün yüzleri ateşte evrilir”

ol kün isitilgey anıñ üze tamuğ otı (TIEM 73 I 142r/8=009/035) “o gün onların üzerine cehennem ateşi kızdırılacak”

ol kün ęatıę iltilürler tamuğ otı tapa, iltilmek (HKT 500b/6=52/13) “o gün şiddetli bir şekilde cehennem ateşine itilip atılırlar”

ol kün ęızıtılır anıñ üze tamuğ otı içinde (HKT 186a/1=9/35) “o gün onların üzerine cehennem ateşi kızdırılır”

ol kün kim anlar ot üze köydürülürler (HKT 498a/2=51/13) “o gün onlar ateşte yakılırlar”

ol kün kim anlar ot üze sınalurlar (TIEM 73 II 383r/5=051/013) “o gün onlar ateşte denenirler”

ol kün kim 'arza kılnur anlar kim küfr ketürdiler, ot üze (HKT 483a/9=46/34) “o gün inkar edenler ateşe sunulur”

ol kün kim 'arza kılnur anlarğa kim küfr ketürdiler, ot üze (HKT 481b/3=46/20) “o gün inkar edenler ateşe sunulur”

ol kün kim ewrülür yüzleri ot içinde (HKT 407b/3=33/66) “o gün yüzleri ateşte evrilir”

ol kün kim ıstıllur anıñ üze tamuğ otı içre (KKT 29/26a2=9:35) “o gün onların üzerlerine cehennem ateşi kızdırılır”

ol kün kim tırlür tañrınıñ düşmanları otқа olar yıǵılınurlar (KKT 35/83b1=41:19) “o gün Tanrı düşmanları ateşe yıǵılır”

ol kün südrülseler ot içinde yüzleri üze (TIEM 73 II 391v/8=054/048) “o gün yüzüstü ateşe sürülseler”

ol kün sürüngeyler ot içinde, yüzleri üze (HKT 507b/7=54/48) “o gün yüzüstü ateşe sürülecekler”

ol kün tezgınür yüzleri ot içinde (TIEM 73 II 310r/4=033/066) “o gün yüzleri ateşte çevrilir”

ol kün tirilgey tañrı düşmenleri otқа anlar yıǵlur otқа (TIEM 73 II 349r/4=041/019) “o gün Tanrı düşmanları ateşe yıǵılır”

ol kün yıǵlur tañrınıñ düşmanları ot tapa (HKT 456b/8=41/19) “o gün Tanrının düşmanları ateşe yıǵılır”

ol meñizlig kim ol cāvidāne ot içre suwarlur kaynar suw kes kes kıllur baǵarsuqlarını (KKT 37/13b1=47:15) “ateşte ebedi kalan baǵırsaklarını parça parça eden kaynar sudan içirilen kimseler gibidir”

ol nirse meñizlig kim ol cāvidāne ot içinde taķı içrıldiler isig suwnı kesti baǵarsuqlarını (HKT 485b/4=47/15) “ateş içinde sonsuz kalanlar baǵırsaklarını parçalayan sıcak sudan içirilen kimseler gibidir”

ol silerke tatiñlar anı tanığlılarkā ot kını yā tamuğ kını (TIEM 73 I 132v/6=008/014) “o sizler içindir, onu tadın, inkar edenler için ateş azabı, cehennem azabı vardır”

ol taķı tatiñ anı taķı haķıķat ūze kāfirlerġa otuñ kını (HKT 172b/4=8/14) “onu tadın, şüpheşiz kafirler için ateşin azabı vardır”

ol tañrı düşmenleriniñ yanutı ot (TIEM 73 II 350v/9=041/028) “o Tanrı düşmanlarının cezası ateştir”

ol tañrınıñ düşmanlarınıñ yanutı ot (KKT 35/88b2=41:28) “o Tanrının düşmanlarının cezası ateştir”

ol, tañrınıñ düşmanlarınıñ yanutı, ot (HKT 457b/6=41/28) “o Tanrının düşmanlarının cezası ateştir”

ol tatiñlar anı bütünlükün kāfirlerġa ot kını (KKT 28/71b2=8:14) “onu tadın, şüpheşiz kafirlere ateşin azabı vardır”

ol ten otķa sezā turur (NF 389/10) “o ten ateşe yaraşır”

ol tıltağın avış tamu otı taşġaru önüp divdat toyınağ tirigde yörgep tartıp avıç tamuķa kigürdi (Mayt. 57/29) “o sebeple Avici cehenneminin ateşi dışarı çıkıp rahip Devedatta’yı canlı bir şekilde sarıp Avici cehennemine soktu”

ol uğurda kim turuķturulsalar ot ūze (HKT 126b/2=6/27) “o an ateşin karşısında durdurulsalar”

ol uğurda sewünmesler yüzlerindin otını ap y(E)me arkalarındın (TIEM 73 II 237v/8=021/039) “o an yüzlerinden ve arkalarından ateşi savamazlar”

ol vaķtın kim hücctleşürler ot içinde (HKT 451a/6=40/47) “o an ateşin içinde birbirleriyle konuşurlar”

ol vaķtın kim yığmazlar yüzlerindin otını taķı arkalarındın (HKT 313b/1=21/39) “o an yüzlerinden ve arkalarından ateşi savamazlar”

olarkā āhiret içinde ot kını (KKT 38/19a2=59:3) “ahirette onlar için cehennem azabı vardır”

olarğa üstünlerinde kölikelik otđın astında kölikelikler (KKT 34/88a3=39:16)
“onlar için üstlerinden ve altlarından ateşten örtüler vardır”

ot (HKT 326b/8/=22/72; MM 249/2, 251/4; TIEM 73 II 247r/7=022/072)
“cehennem”

ot ‘arza kılnurlar anıñ üze erte hem kêçe (KKT 35/50b2=40:46) “sabah akşam
ateşe sunulurlar”

ot ‘arza kılnurlar anıñ üze erte taķı kêçe (TIEM 73 II 345v/3=040/046) “onlar
sabah akşam ateşe sunulurlar”

ot, ‘arza kılnurlar anıñ üze ırte taķı kiçe (HKT 451a/5=40/46) “onlar sabah
akşam ateşe sunulurlar”

ot içinde anlar cāvidāneler (HKT 183a/6=9/17) “onlar ateş içinde ebedi
kalacaklardır”

ot içinde anlar meñgü kalıǵlılar (TIEM 73 I 140r/8=009/017) “onlar ateş içinde
ebedi kalanlardır”

ot içinde ayturlar (KE 91r18) “ateş içinde söylerler”

ot içinde olar cāvidāneler (KKT 29/13a1=9:17)“onlar ateşte ebedi kalacaklardır”

ot içinde tamu erkligike (TIEM 73 II 345v/8=040/049) “ateş içinde cehennem
bekçilerine”

ot içre āzar oǵlın asrar (MN 15) “azan oǵlunu ateş içinde terbiye eder”

ot içre küyürgen suw içre y(E)me kölige içre ot tütünindin (TIEM 73 II
395v/2=056/042) “ateş içinde, yanan su içinde, ateş dumanından gölge içinde”

ot ikāmet kılgı yiriñiz (HKT 139b/9=6/128) “ateş, kalacağınız yerdir”

ot, orun anlarǵa (HKT 485a/5=47/12) “ateş, onların yeridir”

ot orun turur anlarǵa (TIEM 73 II 373v/4=047/012) “ateş onların yeridir”

ot sığınǵu yer olarǵa (KKT 37/11a1=47:12) “ateş onlar için sığınılacak yerdir”

ot turur ürük turğu yerinizler (TIEM 73 I 108r/1=006/128) “daimi duracağınız yer ateştir”

otdın cānn atlıg (KE 4v13) “Cann adlı ateş”

otdın kılsa ‘ālem halkın āzād (HŞ 229/22) “dünya halkını ateşten azat etse”

otın örtenü yala ulıyu möñreyü yıglavu sıktayu kelirler (Mayt. 70/13) “alevler içinde yanarak, inleyerek, ağlayarak gelirler”

sakladı bizni ot kınındın (HKT 501b/3=52/27) “bizi ateşin azabından korudu”

saklağıl bizni ot kınındın (TIEM 73 I 39v/3=003/016, HKT 49a/5=3/16, 29b/9=2/201) “bizi ateşin azabından korusun”

saklağıl bizni otuñ kınındın (HKT 73a/7=3/191) “bizi ateşin azabından korusun”

saklañ özleriñizni tağı ehleriñizni, otdın (HKT 538a/4=66/6) “kendinizi ve ailenizi ateşten koruyun ”

sakñıñ ol otdın kim anuğ kılındı kâfirlerğa (HKT 64b/3=3/131) “kafirler için hazırlanan ateşten korkun”

sen, kimni kiwürsen otğa (HKT 73a/7=3/192) “sen kimi ateşe soksan”

sen mü kurtğarsen anı kim ot içinde turur (KKT 34/90a3=39:19) “ateşte olanı sen mi kurtaracaksın”

sen mü kutararsen ol kim irseni kim ot içinde (HKT 440a/1=39/19) “ateşte olanı sen mi kurtaracaksın”

sen mü kutğarsen anı kim ot içinde (TIEM 73 II 336v/6=039/019) “ateşte olanı sen mi kurtaracaksın”

sen ot idilerindin (TIEM 73 II 335v/9=039/008) “sen ateş mahkumlarındansın”

sen tamuğ otındın āzādsen (NF 98/12) “sen cehennem ateşinden azatsın”

seniñ birle sançışmak tamuğ otınga kirmek turur (KE 245v11) “seninle savaşmak cehennem ateşine girmektir”

serigliler ol anlar ot üze (TIEM 73 I 20r/9=002/175) “onlar ateşe sabredenlerdir”

sıgıngu yiriniz ot (HKT 380b/9=29/25, 478b/7=45/34, 516a/4=57/15)
“kalacağınız yer ateştir”

sıgıngu yirleri ot (HKT 342b/8=24/57, 397b/3=32/20) “kalacağı yer
cehennemdir”

sıkağay sizni ot (HKT 225a/5=11/113) “ateş size dokunacak”

sıkamağay bizni ot (HKT 11b/5=2/80) “ateş bize dokunmayacak”

siler kırkunlar ol otdın kim anıñ tamduğı kişiler taşlar (TIEM 73 I
4r/6=002/024) “yakıtı kişiler ve taşlar olan ateşten korkun”

siler meni ot tapa okır (TIEM 73 II 344r/6=040/041) “sizler beni ateşe
çağırıyorsunuz”

tamduğ ot eyeleri (HKT 569b/6=85/5) “yakıtı ateş mahkumları”

tamuğ atlıg ot bar (NF 17/3) “cehennem adlı ateş var”

tamuğ otı bolsun (NF 383/16) “cehennem ateşi olsun”

tamuğ otı bu ekegüni köydürgey erdi (NF 389/9) “cehennem ateşi bu ikisini
yakacaktı”

tamuğ otı içinde cāvidāneler anıñ içinde (HKT 578a/8=98/6) “cehennem ateşi
içinde edebi kalırlar”

tamuğ otı içre meñgü ıalılılar anıñ içinde (TIEM 73 II 446r/6=098/006)
“cehennem ateşi içinde edebi kalırlar”

tamuğ otı katıgrağ, isig yanındın (HKT 192b/9=9/81) “cehennem ateşi o sıcaktan
daha şiddetlidir”

tamuğ otı katıgrağ ol isigin (TIEM 73 I 147v/5=009/081) “cehennem ateşi o
sıcaktan daha şiddetlidir”

tamuğ otı keç isig (KKT 29/58b2=9:81) “cehennem ateşi daha sıcaktır”

tamuğ otı köñliñe tüşti (NF 237/16) “cehennem ateşi gönlüne düştü”

tamuğ otı mundın taķı katıgrak turur (NF 316/1) “cehennem ateşi bundan daha şiddetlidir”

tamuğ otı olarnı köyürmegey (KE 51v14) “cehennem ateşi onları yakmayacak”

tamuğ otıdın andağ yırak kılğay (NF 260/1) “cehennem ateşinden öyle uzak kılsın”

tamuğ otıdın kırtulğaylar (NF 11/11) “cehennem ateşinden kurtulacaklar”

tamuğ otın olarğa öçürüp (KE 189v19) “cehennem ateşini onlar için söndürüp”

tamuğ otıdın āzād kılsa (KE 189v19) “cehennem ateşinden azat etse”

tamuğ otıñğa kalkan bolsun (KE 193v11) “cehennem ateşine kalkan olsun”

tamuğ otıñğa kızdurup (NF 250/9) “cehennem ateşinde kızdırıp”

tamuğ otını muḥammed ‘aleyhi’s-selāmıñ ümmetleriğa savutğaymen (KE 198v14) “cehennem ateşini Muhammed aleyhisselam ümmetleri için soğutacağım”

tamuğ otını muḥammed muştafāıñ ümmetleriğa savutğaymen (KE 206v17) “cehennem ateşini Muhammed Mustafa’nın ümmetleri için soğutacağım”

tamuğ otıñ uçkunlarını men def’ kılğaymen (NF 120/15) “cehennem ateşinin kıvılcımlarını ben def edeceğim”

tandılar anlar ot idileri (TIEM 73 II 341r/3=040/006)“inkar edenler cehennem mahkumlarıdır”

tañrıñ otı tamturulmuş (TIEM 73 II 448r/4=104/006) “Tanrının ateşi tutuşturulmuş”

tañrıñ yandurmış otı (HKT 580b/4=104/6) “Tanrının yaktığı ateşi”

tañıglılarınñ soñı ot turur (TIEM 73 I 186v/8=013/035)“inkar edenlerin sonu ateştir”

tap ol tamuğ yakılmış ot (KKT 26/27a2=4:55) “yakılmış ateş olarak cehennem yeter”

tapunma otka koy haq dīnni tut (HŞ 227/33) “ateşe tapınmayı bırak, hak dinine yönel”

tatgıl tamuğ otınıñ eşerini (NF 315/17) “cehennem ateşinin izini tat”

tatıñ otınıñ kınını (HKT 71b/8=3/181, 397b/4=32/20, HKT 413b/2=34/42) “ateşin azabını tadın”

tatıñ yayılğan otunuñ kınını (HKT 321b/4=22/22) “artan ateşin azabını tadın”

tatıñlar ol ot kınıdın (TIEM 73 II 303v/1=032/020) “ateşin azabından tadın”

tatıñlar ot kını (KKT 33/56b2=34:42, TIEM 73 II 315v/2=034/042) “ateş azabını tadın”

tatururmiz aña, kıyāmet kün, otunuñ kınını (HKT 320a/8=22/9) “kıyamet günü na ateşin azabını tattıracağız”

teggey silerke ot (TIEM 73 I 172v/2=011/113) “ateş size ulaşacak”

terk küyürgey otka yawlaq yalınığ (TIEM 73 II 450v/4=111/003) “çok alevli ateşte hemen yakacak”

tigme bir kez kim yandurdılar otını (HKT 114b/6=5/64) “ne zaman ateşi yaksalar”

tilerler kim çıkmaları ot dın (TIEM 73 I 84v/6=005/037) “ateşten çıkmak isterler”

tileyinmen özümni ot dın āzād (HŞ 216/41) “kendim ateşten azat olmayı istiyorum”

tileyürler kim çıksalar ot dın (HKT 110a/5=5/37; KKT 27/44b3=5:37) “ateşten çıkmak isterler”

tolp etüzümüztin otın örtenür yalar (Mayt. 73/34) “bütün vücudumuz ateş ile yanar”

töben kılur yüzleri ot içinde (TIEM 73 II 280v/2=027/090) “yüzükoyun ateşe atılır”

turğu yeriniz ot ol (KKT 36/108a2=45:34) “duracağınız yer ateştir”

turkaru otın yalarbiz (Mayt. 73/52) “daima ateşte yanarız”

tutti anlarını kın otı (TIEM 73 II 349r/3=041/017) “onları ceza ateşi yakaladı”

umm-i cemil takı söglüngey tamuğnuñ yalınlıg otınğa (NF 17/10) “Umm-i Cemil de cehennem alevli ateşinde yanacak”

üç urdı tañrı êkki yüzlüg erenlerke êkki yüzlüg tişilerke tañıglılarğa tamuğ otını meñgü kalıglılar anıñ içinde (TIEM 73 I 145v/9=009/068) “Tanrı iki yüzle erkek ve kadınlara, inkar edenlere içinde ebedi kalacakları cehennem ateşini vadetti”

ünder anıñ süsini bolgu için örtegen ot idileri (TIEM 73 II 316r/3=035/006) “askerlerini, yakan ateşin mahkumlarından olmaya çağırır”

ünder sizler meni otqa (KKT 35/48b1=40:41) “siz beni ateşe çağırıyorsunuz”

ünder sizler mini ot tapa (HKT 450b/5=40/41) “siz beni ateşe çağırıyorsunuz”

va’de kıldı tañrı iki yüzlüglerke iki yüzlüg urağutlarğa kâfirlerğa tamuğ otını, cāvidāneler anıñ içinde (KKT 29/48a2=9:68) “Tanrı iki yüzle erkek ve kadınlara, kafirlere içinde ebedi kalacakları cehennem ateşini vadetti”

va’de kıldı tañrı münāfik erenlerge takı münāfik tişilerge takı kâfirlerğa tamuğ otın cāvidāne anıñ içinde (HKT 190b/3=9/68) “Tanrı iki yüzle erkek ve kadınlara, kafirlere içinde ebedi kalacakları cehennem ateşini vadetti”

yana tamuğ otınğa kızdurgaylar (NF 250/10) “yine cehennem ateşinde kızdıracaklar”

yanıg yerleri ot (TIEM 73 II 260v/6=024/057) “dönecekleri yer ateştir”

yanışınızlar ot ol (TIEM 73 II 398v/2=057/015) “döneceğiniz yer ateştir”

ya’nı tamuğ otı turur (NF 14/10) “yani cehennem ateşidir”

yanşınızlar ot turur (TIEM 73 II 367r/9=045/034) “dönüşünüz ateşedir”

yanşınızlar ot turur (TIEM 73 II 290v/6=029/025) “döneceğiniz yer ateştir”

yapşur yüzleriğe ot (TIEM 73 II 253r/6=023/104) “ateş yüzlerine yapışır”

yazuklarından batrulduklar takı kiwrüldi otğa (HKT 550a/2=71/25) “günahlarından boğuldular, ateşe sokuldular”

yazukluğlarını tamuğda çukur otğa atarlar (KE 41v10) “günahkarları cehennemde çukur ateşe atarlar”

yek okır anlarını küyürgen ot kınıña (TIEM 73 II 300v/8=031/021) “şeytan onları yakıcı ateşin azabına çağırır”

yıg til yul ottın yüzünj (AH 160) “dilini sakın yüzünü ateşten kurtar”

yıgrur anı tamuğ otı içiğe (TIEM 73 I 150v/1=009/109) “onu cehennem ateşinin içine atar”

yırağ kılsa otdın (TIEM 73 I 56r/5=003/185) “ateşten uzaklaştırılsa”

yoğ anlarğa ol cihānda meger ot (HKT 214b/5=11/16) “onlar için o alemde ateşten başkası yoktur”

yoğ anlarğa keğinki ajun içinde meger ot (TIEM 73 I 164r/9=011/016) “onlar için sonraki alem içinde ateşten başkası yoktur”

yoğamağay bizni ot (HKT 50a/6=3/24) “ateş bize dokunmayacak”

yoğamağay bizke ot (TIEM 73 I 40r/9=003/024) “ateş bize dokunmayacak”

yoğamağay bizni ot (TIEM 73 I 9v/6=002/080) “ateş bize dokunmayacak”

yüzün dāğlağaylar kaburgaların hem arğan yaturup koyup ot qorın basıp yüzün otğa qarartıp menjiz basurğay başınğa tamuğ ot kırin (MM 197/1) “yüzünü ve kaburgalarını dağlayacaklar, hem de ateş korunun üstüne sırt üstü yatırıp yüzüne ateşe basıp yüzünü karartıp başına cehennem ateşinin ziftini sürecekler”

yüzün kemşildi yüzleri ot içinde (HKT 367b/4=27/90) “yüzükoyun ateşe atıldı”

z̄inhār ol küyer ot turur (TIEM 73 II 421r/8=070/015) “kesinlikle o yanan ateştir”

zübeyrdin tamuğ otınıñ uçğunlarını men def’ kılğaymen (NF 120/15)
“Zübeyr’den cehennem ateşinin kıvılcımlarını ben def edeceğim”

3. “yıldırım”

kök otlarındın ölümündin saqlanur (TIEM 73 I 3v/6=002/019) “yıldırımdan kaynaklanan ölümden saklanır”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

otqa könmüş kılıç (İng., Stein) ÖA

o.lı, õ.lı

otlı suvlı bir ikintige küç basut bolup, ötrü qop türlüg ı tarıg yimiş ulatı bışarlar itilür (S.Yü. 327) “ateş su biri ikincisine güç, destek olup, sonra her türlü ekin yemiş olgunlaştırıp geliştirilir”

otlı suvlı teg tütüşlüg bolurlar (S.Yü. 64) “ateş ile su gibi düşman olurlar”

otlı suvly yaraşmazı künli, aylı, yılı yultuzlı qutlı yaraşmazı (S.Yü. 342) “ateş ve su, gün, ay ve yıl, şans ve kutun uyum sağlaması”

yılli õtli ikegü (AY 366/5) “rüzgar ve ateş, ikisi”

o.lu

otlu kıldı çakmaqnı (ME 62/3) “çakmağı ateşli kıldı”

o.luğ, õ.luğ

1. “ateş, ateşli”

eki yinçü keltürdiler biri otluğ biri otsız (KE 148r16) “biri ateşli biri ateşsiz iki inci getirdiler”

kalı otluğ ir kuruğ kavayu erniñ çakmışı ösmişi bu üç türlü tıtağda ötgürü ot belgülg bolur (Mayt. 41/53) “nasıl ki çakmak taşı, kuru kav, erkeğın vurması, üflemesi, bu üç türlü sebepten ötürü ateş çıkarsa”

kalı otluğ ir kuruğ kavayu erniñ çakmışı ösmişi bu üç türlü tıtağda ötkürü ot b(e)lgülg bolur (Ui. II, T. II S. 2b/22) “nasıl ki çakmak taşı, kuru kav, erkeğın vurması, üflemesi, bu üç türlü sebepten ötürü ateş çıkarsa”

kamug mübârizlerni bu kün otluğ kıldıñ (KE 247r13) “bütün kavgacıları bugün ateşli hale getirdin”

köp otluğ boldı yer (ME 224/8) “çoğu yer ateşli oldu”

2. “cehennem, cehennem ateşi”

amırtgurdı otluğ oprıdaki savlıg sözlüg yarlıgıg (Huan.5 1767/1) “ateşli çukurdaki sözlü savlı buyruğu yatıştırdı”

bahillerni boynında otluğ zencir-keşân bar (DH LXV/3) “cimrilerin boynunda ateşten zincirler var”

ferişteler otluğ topuzlar birle urup (KE 184r11) “melekler ateşli topuzlar ile vurup”

otluğ karımda tüşdeçilerig (AY 494/3) “ateşli çukura düşecekleri”

otluğ tamu içinde (Mani. III, Nr. 1, III. T. M. 140 u. 147 seite a/6 ark.) “ateşli cehennem içinde”

sağurlğay örtengey otluğ tamu içinte (Mani. III, Nr. 1, IV. T III, T. V. 49 rükseite/11) “ateşli cehennem içinde titreyecek, yanacak”

uzun sansarlıg otluğ ev (ETS 10/216) “uzun Samsāra’nın ateşli evi”

0.SIZ

eki yinçü keltürdiler biri otluğ biri otsız (KE 148r16) “biri ateşli biri ateşsiz iki inci getirdiler”

o.suz

minim bağrımını otsuz dağlamağın (HŞ 162/26) “benim bağrımı ateşsiz dağlaman”

otsuz boldı çakmak (ME 10/4) “çakmak ateşsiz oldu”

otsuz kıldı çakmağını (ME 10/4) “çakmağı ateşsiz kıldı”

otağ

1. “otağ”

bütün ol bağda tikgeyler otağım (HŞ 66/26) “bütün o bağda otağımı dikecekler”

itse otaçı işi (K 2562) “otaçı işi düzenlese”

on otağ (K 4139) “on otağ”

otağlarına yandılar (KE 73v7) “otağlarına döndüler”

teniz kırağındağı otađđa kirdi (KE 27r21) “deniz kıyısındaki otağa girdi”

yūsufnı otađda kođdumuz (KE 71v15) “Yusuf”u otađda bıraktık”

2. “oda”

otağ tuttu özke (K 499) “kendisine bir oda tuttu”

3. “çadır”

otağka öpkelep sūke sözleşmedük (D 536/438) “çadırında kızdı; askerle konuşmadı”

otçuk, ötçuk bk. oçağ, oçuk, öçek

ol mandal üskinte yir otçuk kılıp kömür ötı urup kaz üyüri öleğ çeçeki birle köyürüp meniğ daranımın yüz sekiz sözleşsün (AY 544/13) “o mandala üstündeki yeri ocak yapıp, kömür ateşi ekleyip, kaz lapası bataklık çiçeği ile yakıp benim dharanim yüz sekiz kez söylesin”

yalalıg  tların köjüllüg ot uklarında yalınatu (İns.Sud. 275) “alevli ateşlerini gönül ocaklarında yakarak”

yigirmi altın  ot ukdaki  t kutlug tavişgan yıl (AY 34/17) “on altıncı ocaktaki aydınlık kutlu tavşan yılı”

 tlan-

1. “alışmak”

at  tlandı (D 150/131) “at, koşmaktan alevlendi”

2. “sinirlenmek”

er  tlandı (D 151/131) “adam kızgınlıktan alevlendi”

otlu 

men anı otlu  kılayın (KE 162r13) “ben onu ateşlik kılayım”

tap boldı tamuğ otlu  yanındın (HKT 84b/7=4/55) “ateşli yer olarak cehennem yeter”

otun

bk. odun, otu 

arķası birle otun kelt r r erdi (NF 341/8) “sırtı ile odun getirirdi”

barır bu otun (K 1763) “bu odun gider”

bir ayķa tegr  otun yıgdılar taķı yandurdılar (NF 217/6) “bir aya kadar odun yıgdılar ve yaktılar”

bir ba  otun kesip (NF 213/12) “bir ba  odun kesip”

bir yıga lık yer otun yıgdılar (KE 40v20) “bir a a lık yer odun yıgdılar”

bu otu nı s nd rmegil (NF 107/7) “bu odunu söndürme”

 winde otun taķı yo  aş bişürmekke (NF 269/8) “evinde yemek pişirmek için odun da yok”

 wke otun kerek bol ay (NF 213/11) “eve odun gerek olacak”

her kün otun keltürmekdin taķı maņa hıdmat kılmakdın emgendiņ (NF 341/11)
“her gün odun getirmekten ve bana hizmet etmekten yorulduñ”

her künde bir arķa otunñı bāzārda satıp tört diremge (KE 128r18) “her gün dört
akçaya bir yük odunu pazarda satıp”

ķaçır otun ketürdi (KE 43r2) “katır odun getirdi”

neteg kim ot otunñı helāk kılır taķı tüketür (NF 411/14) “nasıl ki ateş odunu
helak eder ve tüketir”

neteg kim ot otunñı tüketür (KE 201v17) “nasıl ki ateş odunu bitirir”

neteg kim otun sebeb turur ot yanmaķķa (NF 17/16) “nasıl ki ateşin yanmasına
odun sebepse”

ol ħalāyıkñıñ taķı otun taşığanlarıñ köziņe tıķdı (KE 43r15) “o halkın ve odun
taşıyanların gözüne tıķtı”

ol otunñı satar erdi (NF 341/8) “o odunu satardı”

ol tört tam içiņe otunlar tolturuñ (NF 217/4) “o dört ev içiņe odunlar doldurun”

otun kıldı (ME 128/1) “odun yaptı”

otun salur erdiler (KE 40v19) “odun satardılar”

ötun savlıĝ (S.Yü. 119) “ateş sözlü”

otun tutaşdı (KE 173v19) “odun tutuştu”

otun yā tiken keltürgenke ayturlar (NF 17/12) “odun ya da diken getirene
söylerler”

otun yandı (KE 130r8) “odun yandı”

otun yıĝdı erse kün çerāĝı tegdi mamuķ şem‘i yakıldı (KE 173v18) “odun
yıĝdıĝında güneşin ateşi deĝdi pamuklu kandili yakıldı”

otunlarını mīvelig yıĝaç kılsun (KE 162v16) “odunları meyveli ağaç kılsın”

otuz yaşda otun kılıp köydürdiler (DH IV/11) “otuz yaşta odun yapıp yaktılar”

tişisi otunun kötürgeni (HKT 582b/6=111/4) “odun taşıyan kadını”

tört ay otun yığdırdı (KE 40v15) “dört ay odun toplattı”

yoldın kışğan kâfirler, irdiler tamuğğa otun (HKT 551b/5=72/15) “yoldan çıkan kâfirler cehennem odunu olurlar”

otuñ **bk. odun, otun**

añar otuñ bağlattım (D 434/339) “ona odun bağlattım”

anıñ hatunı otuñ kötürügli (TIEM 73 II 450v/4=111/004) “onun odun taşıyan kadını”

antağ kaçmışta maḥaa muduranı bışurunmaḥ üze yaruk yaşuqluğ öt üze sizik saḥinçliğ otuñlarığ örtep (Ui. Tot. 205) “öyle kaçınca maha mudurayı kavramak üzerine parlak ateş ile şüpheli düşünceli odunları yakıp”

er otuñ küyürdi (D 527/428) “adam odun yaktırdı”

inçe ğ(a)ltı öt kuruğ otuñuğ örteyürçe (Mani. III, Nr.6, II., T. II, D. 173c, 1/9 önt.- 1/1 ark.) “şöyle ki ateşin kuru odunu yaktığı gibi”

irik otuñ (D 47/33) “çürümüş odun”

ḳaltı kuruğ otuñ tıtağında ot tamitur idiz küyer örtenür ançolayu y(E)me tutyaḳ nızvanıl(ı)ğ otuñta ötrü hılınçlı(ı)ğ otlar örtenür yalarlar (Ui. II, T. II S. 2b/26) “nasıl ki kuru odundan ateş yakar, çok yanar işte o şekilde ihtiraslı bağlanma odunundan dolayı davranış ateşleri yanar”

ḳaltı kuruğ otuñ tıtağında ot tamitur idiz köyer örtenür ançulayu yime tutyaḳ nızvanılığ otuñta ötrü kılınçlı(ı)ğ otlar örtenür yalarlar (Mayt. 41/27) “nasıl ki kuru odundan ateş yakar, çok yanar işte o şekilde ihtiraslı bağlanma odunundan dolayı davranış ateşleri yanar”

ḳaltı öt kuruğ otuñuğ küyügürçe (Mani. I, T. II D.173d./11 ark.) “ateşin kuru odunu yaktığı gibi”

munçulayu bışurunup yiti künke tegi yaruğ yaşuğlūğ ȳt ũze seziklig belgũ tȳzlũg otuñlarığ ȳrteþ (Ui. Tot. 175) “bu Őekilde olgunlaşıp yedi gũne kadar parlak ateşleri ile Őũpheli işaret kȳkenli odunları yakıp”

ol eřiķe otuñ kadı (D 554/457) “o, tencerenin etrafını odunlarla çevirdi”

ol otuñ bağladı (D 572/471) “o odun bağladı”

ol otuñ koltukladı (D 598/489) “o, odunu koltuğuna aldı”

ol otuñ otadı (D 555/458) “o ateşle ısındı ve odun yaktı”

ol otuñ ȳrtedi (D 139/122) “o odun yaktı”

ol otuñ sȳdı (D 554/457) “o odun kırdı”

ol otuñ sıturdı (D 527/428) “o odun kırdırdı”

ot otuñuđ (Mani. I, T. M. 282/1 ark.) “ateş, odunu”

otuñ (D 79/68; Mayt. 70/10) “odun”

otuñ bāđı (D 511/410) “bir bağ odun”

otuñ bağlandı (D 385/302) “odun bağlandı”

otuñ kesesi baldu (D 11/6) “odun kesen balta”

otuñ kızdurma kim bolmaz saça ‘ud (HŞ 84/18) “odunu yakma ki sana ateş olmasın”

otuñ kȳndi (D 279/242) “odun yandı”

otuñ kũydi (D 553/456) “odun yandı”

ȳtrũ ũ braman sũksũk otuñın tamturmış ȳt ilginte alıp (Ui. III, T. II, S.2/19) “sonra o braman saksaul odunuyla yakılmış ateşi eline alıp”

ȳziņe otuñ bağlandı (D 385/302) “kendisi için odun bağladı”

salındı otuñ (D 226/196) “sellerin nehir kıyısına fırlattığı odun”

uşak ȳtuñ (D 46/31) “ufak odun”

otuŋla-

otuŋlayu (Mani. III, Nr. 11, T. M. 512/2 önt.) “odun toplayarak”

otuŋluk

otuŋluk (D 91/83) “odunluk”

öcek bk. ocaŋ, ocaŋ, otcaŋ, ötcaŋ

öcektin bir tebrek kül başıŋga kemişti erse (NF 325/15) “ocaktan bir kürek kül başına attıŋında”

ört

1. “ateş, alev”

ağızlarıntın ört yalın öner (Mayt. 113/24) “ağızlarından alev çıkar”

ağ(ı)zlarıntın közlerintin burunlarıntın barça qorŋŋu teg ört yalın öntürüp (Ui. IV A 297) “ağızlarından, gözlerinden, burunlarından tamamen korku gibi ateş çıkarıp”

içtin sınarça k(i)rlig örtin yalanın örtenü turup (Ui. III, T. III, M. 56-11/30 ark.) “içindeki kirli ateşle yanıp”

kılnıçıŋa ögünmeklig ört üze örtenip (Ui. III, T. II, S. 89p/1) “davranışına övünme ateşinde yanıp”

ol kılıç köziŋe ört yalın teg közünüp (Ui. I, T III 84.13/14) “o kılıç gözüne ateş gibi görünüp”

ört (AY 5/4; D 33/19; ME 24/5) “ateş”

ört ıdŋuçı (İns.Sud. 228) “ateş gönderen”

ört yalın (Ui. III, T.II, S.2 Nr.3/8 ark.; Ui. III, T. III, M. 84-7/14) “ateş”

ört yalın öner erser (Ui. II, T. II Y. 52. 2/25) “ateş yükselirse”

ört yalın teg drzul badruk vzırl(1)ğg tokımağ eliglerinte tuta (Ui. I, T III 84, 42/3 ark; Ui. IV A 39) “ateş gibi üç dişli yabayı bayrak şimşekli tokmağı ellerinde tutarak”

ört yalın teg y(i)ti kılıçın ilginte tuta (Ui. IV A 86) “ateş gibi keskin kılıcını elinde tutarak”

örtçe kızıp kelti (BT.2-B/5) “ateş gibi kızıp geldi”

2. “cehennem, cehennem ateşi”

avış atlıg teginçsiz tamuda togmış tüşmiş tınlıglar yalınayu turur ört yalın üze (AY 99/14) “Avici adlı ulaşılmaz cehennemde doğmuş oraya düşmüş canlılar ateş içinde yanarlar”

avış tamudağı ört yalında ağantuğta anta ökünser ne tusu bolğay (Ui. II, T II Y. 42/64) “Avici cehennemindeki ateşte cezaya çekildiği anda pişman olsa ne faydası olacak”

avış tamudın ört yalın önüp dantipali iligniñ ol oğ et’özin yörgeyü alıp altın avış tamuğa tartıp ildü bardı (Ui. IV C 154) “Avici cehenneminden alev yükselip Dantipali Han’ın vücuduna dolanarak onu alttaki Avici cehennemine çekip götürdü, gitti”

dantipali ilig ört yalın arasında turup (Ui. IV C 168) “Dantipali Han alevler arasında kalıp”

emgeklig ört içinte köye örtenü (İns.Sud. 878) “eziyetli ateş içinde yanarak”

ol avışdın önmiş esriñü öñlüğ yavlağ ört yalın (Ui. IV C 158) “o Avici’den yükselmiş karışık renkli korkunç alev”

ol tınlıg örtke örtenmez (S.Yü. 115) “o canlı ateşte yanmaz”

örtde yalında yörgenü (Mayt. 75/29) “ateşte çevrelenip”

örtin yalının yörgenmiş etüzlüglar (Mayt. 68/15) “ateşle çevrilmiş vücutlar”

örtin yalının yörgenmiş uluğ bedük et kötkiler osuğluğ etüzlerimiz (Mayt. 78/17) “ateşle sarı

büyük et tepeleri gibi vücutlarımız”

örtlerin yörgenmiş (Mayt. 113/14) “alevlerle sarılmış”

tamuda ört içinte örtenü turur tınlığka inçe tip tiser (Ui. IV C 17) “cehennemde ateş içinde yanıp duran canlıya şöyle dense”

tamudağı ört yalın utru önmezken (Ui. II, T II Y. 48/42) “cehennemdeki ateş karşı çıkmazken”

tamutağı ört yalın tağı önmezken (Ui. II, T II Y. 42/61) “cehennemdeki ateş çıkmazken”

tatın ört kıının (HKT 177a/9=8/50) “ateşin azabını tadın”

tolu ört yalın kız kodup (Mayt. 58/16) “bolca alev ve kömür koyup”

ülgüsüz öküş tamularda ür kiç ödün ört yalın içinte örtentın (Ui. III, T. II, S.89i/3 ark.) “sayısız cehennemlerde er geç ateş içinde yandın”

yanıkluluğ ört yalın ağızıntın (Ui. IV A 189) “gürültülü ateş ağızından”

ö.lüg

adın yime örtlüg yalınluğ toyın başluğ söğütler (Mayt. 113/27) “diğer ateşli rahip başlı ağaçlar”

amarıları örtlüg yalınluğ irpeklerin bir ikintişke irpekin irpeşü kelirler (Mayt. 68/33) “bazısı ateşli bıçkıları ile biri diğerini bıçkıyla biçmeye gelir”

amarıları örtlüg yalınluğ kızıl bakırlağ naralar içinte beklenmiş amarıları ikin ikin örtenür (Mayt. 68/19) “bazıları ateşli, kızıl bakırlı cehennemler içinde bağlanmış, bazıları tekrar tekrar yanar”

anta toğup temirliğ örtlüg tünerig evlerde bekleyürler (Mayt. 83/31) “orada doğup demirden ateşli karanlık evlerde kapanırlar”

aviş tamu içinteki örtlüg yalınluğ yirlerde ağıdınmıştı (Ui. II, T II Y. 48/45) “Avici cehennemi içindeki ateşli yerlerde boğulduğunda”

ayığ kılınçlıg örtlög yalınlıg kuzgunlar (Mayt. 67/7) “kötü davranışlı, ateşli kuzgunlar”

birök maña aviş tamudakı örtlög yalınlıg yirde uzun ödün ağnağalı tegimlig bolsar (Ui. III, T. I, D.7/9 önt.) “eğer bana Avici cehennemindeki ateşli yerde uzun zaman kıvranacak olsa”

bu örtlög torların yörgeñmiş etüzlög (Mayt. 75/9) “bu ateşli tuzaklarla çevrilmiş vücutları”

bu sekiz uluğ örtlög tamular (Mayt. 81/31) “bu sekiz büyük, ateşli cehennemler”

etüzümüze öze örtlög yalınlıg bı bıçgu yağar (Mayt. 78/62) “vücudumuzun üzerine ateşli bıçaklar yağar”

inçip biligsiz nızvanı tıltagında üç yavlak yolta togdukda örtlög buzlug tamulug bolmışların (AY 299/22) “şöyle ki bilgisiz ihtiras sebebiyle üç kötü yolda doğduktan sonra ateşli buzlu cehennemlik olduklarını”

ķayusı örtlög temirliġ atlar öze atlanmış (Mayt. 112/39) “bazısı ateşli demirden atlar üzerine binmiş”

ķayusı örtlög temirliġ orunluķlar öze olurlar (Mayt. 112/36) “bazısı ateşli demirden tahtlar üzerinde otururlar”

ķayusı örtlög yalınlıg iti kılıçın öz etüzlerin bıçıp uşup yiyü (Mayt. 112/41) “bazısı ateşli keskin kılıçla kendi vücutlarını kesip yiyerek”

ķayusı örtlög yalınlıg temirliġ yaņalar öze olurup (Mayt. 112/38) “bazısı ateşli demirden filler üzerinde otururlar”

ķızartmıř örtlög temir (Mayt. 112/13) “kızgın, ateşli demir”

ķızartmıř örtlög temirliġ ĥua çeçek itinmiş (Mayt. 112/35) “kızgın, ateşli, demirden çiçeklerle donatılmış”

oķsuz teġinçsiz örtlög yalınlıg bı bıçgu (Mayt. 84/9) “erişilemez ateşli bıçaklar”

ol örtlög yalınlıg torlar içinte yörgeñmiş emgeklig tınlıġlar (Mayt. 75/2) “bu ateşli ağlar içinde sarılmış eziyetli canlılar”

ol tınlıgılarıg saıat tamuda örtlüg yalınlıg temirliğ çomakın bergen tokıyurlar tültürürler (Mayt. 82/23) “o canlıları Sanghata cehenneminde ateşli demirden çomaklarla vururlar”

olar amtı örtlüg yalınlıg burnaç eninlerinte kötürüp (Mayt. 72/17) “onlar şimdi ateşli ibrikleri omuzlarına kaldırıp”

örtlüg (Ui. III, T. III, M. 84-47/2 ark.) “ateşli”

örtlüg bı bıçgun (Mayt. 68/26) “ateşli bıçak”

örtlüg kımıçın susup (Mayt. 72/11) “ateşli kepçelerle daldırıp”

örtlüg taş sası (Mayt. 73/54, 112/43) “ateşli taşlar, çöpler”

örtlüg temirliğ (Mayt. 67/10) “ateşli demirli”

örtlüg temirliğ bağlar öze yatururlar (Mayt. 82/43) “ateşli, demirden bağlar ile yaturırlar”

örtlüg temirliğ tilgenler (Mayt. 72/13) “ateşli demir tekerlekler”

örtlüg temirliğ torlar içinte yörgeyürler (Mayt. 82/49) “ateşli demirden ağlar içine sarılırlar”

örtlüg temirliğ torların yörgenmiş uluğ bedük etüzümüz (Mayt. 78/36) “ateşli demirden ağlarla sarılmış büyük vücutlarımız”

örtlüg yalınlarta tağı ađanmazđan (Ui. II, T II Y. 42/61) “ateşli alevlerde hüküm giymezken”

örtlüg yalınlıg (Mayt. 67/13, 71/5, 77/8, 83/40, 86/7) “ateşli”

örtlüg yalınlıg bı bıçgu etüzleri üze yağar erser (Mayt. 75/35) “ateşli bıçaklar vücutları üzerine yağdığında”

örtlüg yalınlıg bı bıçgu öze (Mayt. 113/13) “ateşli bıçaklar üzerine”

örtlüg yalınlıg bı bıçek yağa kelirler (Mayt. 74/3) “ateşli bıçaklar yağarak gelirler”

örtlög yalınlıg çadır ögüz içinte (Mayt. 105/9) “ateşli bir kül nehri içinde”

örtlög yalınlıg etüzin örtlög çomaqlar tuta (Mayt. 73/12) “ateşli vücutlarıyla ateşli sopalar tutarak”

örtlög yalınlıg kara bulıt osuğluğ tütünlüg (Mayt. 68/4) “ateşli, kara bulut gibi dumanlı”

örtlög yalınlıg tigitler (Mayt. 112/45) “ateşli prensler”

örtlög yalınlıg ütüg tolöp etüzlerin ütöleyürler (Mayt. 84/53) “ateşli ütülerle bütün vücutlarını ütülerler”

örtlög yirlerde tağı aqtınmazkan (Ui. II, T II Y. 48/42) “ateşli yerlerde boğulmazken”

özün örtlög yalınlıg tülerimiz kentü saçımızta batılıp (Mayt. 77/5) “kendi ateşli tülerimiz kendi saçlarımızda batıp”

sekiz uluğ örtlög tamularda toğarlar (Mayt. 81/11) “sekiz büyük ateşli cehennemlerde doğarlar”

tamuda ol tınlıqlarğa törtün yınak örtlög yalınlıg temirliğ çarlar kelip tañçu tañçu etüzlerin bıçar uşarlar (Mayt. 82/33) “cehennemde o canlılara dört taraftan ateşli demirden tekerlekler gelip parça parça vücutlarını keserler”

temir tumşuqlıqlar qarğalar kızgunlar örtlög yalınlıg etüzin et yumğak etüzlügerig soğa talmayu yiyürler erser (Mayt. 74/51) “demir gahalılar, kargalar, kuzgunlar ateşli vücutlarıyla et ve yumak vücutluları döverek talan etmeden yerlerse”

temirliğ örtlög yalınlıg kürin temirliğ kızlarığ ülüglegeli ayurlar (Mayt. 84/50) “demirden alevli ölçeklerle demirden ateşleri paylaştırmayı söylerler”

t(e)rk turağ ol çantallar gariçantri iligig kızartmış örtlög yalın(ı)ğ saç üze itip (Ui. III, T. II, S.2, Nr. 3/ 1) “o cellatlar haricandri hükümdarı hemen kızmış ateşli saç ile donatıp”

tük tümen yıl örtlög yalınlig sapanın tilimizni sapanlayurlar (Mayt. 66/15)
“onbinlerce yıl ateşli sabanla dilimizi saban olarak kullanırlar”

üstün örtüki altın yapağı tört tamı alku temirliög örtlög kamağ ödün irinç yarlıg
tınlıglarığ oksuz teginçsiz köyürür (Mayt. 83/45) “üstteki örtü, alttaki yapısı dört
duvarı hep demirli ateşli her zaman sefil canlıları gelişigüzel yakar”

ö.lük

örtlök yalınlig (Mayt. 112/33) “ateşli”

ört-

ağusı intin yuğuç örtüp bardı (Ui. III, T. III, M. 84-5/11 önt.) “zehrinden ağaç
yanıp gitti”

külse kişi atma añar örter kül e bakkıl añar eğgölükün agzın küle (D 77/65,
277/241) “bir kişi sana gülerse onun yüzüne sıcak kül atma, ona gülümseyerek
bak”

örte-

1. “yakmak”

anı körüp ilig beg tegreki alpı alpı alpı birle biçinler beginiñ et’özin ağar ayağın
tapağ uduğ kılıp divdar ıgaç üze örtegele yarlıkadı (Ui. IV B 23) “onu görüp
hükümdar çevredeki kahramanları, savaşçıları ile, maymunlar beyinin bedenini
yüksek bir saygıyla ağırılıp Devadaru çam ağacı ile yakmayı buyurdu”

anlarğa ol tamuğ kını anlarğa örtegen kın (TIEM 73 II 439r/6=085/010)
“cehennem azabı, yakan azap onlar içindir”

basmlı begin örtelim (D 600/492) “Basmlı beyini yakalım”

bo orunta bodısatavlar bilge bilig öt yalını üze nızvanı kadgularıg örtep köyürüp
tuyunmak bölüklüg nomlarıg bışrunmaklıg yarukın artukrak yalınayurlar
yalrıyurlar (AY 316/20) “bu yerde bodısatvalar hikmet ateşi ile ihtiras
kaygılarını yakıp uyanma bölümlü dharmaları öğretken ışığı fazlaca parlatırlar”

bu tatınlar anı isig örteyür suwdın tamuluklarını irinî anları (TIEM 73 II 333v/4=038/057) “sıcak kaynar sudan cehennemliklerin irinlerinden kanlarından tadın”

ewin barkın örte (K 5486) “evini barkımı yak”

inçe (a)ltı t uru otuu örteyüre (Mani. III, Nr.6, II., T. II, D. 173c, 1/9 nt.- 1/1 ark.) “öyle ki atein kuru odunu yaktıı gibi”

inçe altı t kim ıadan nüp yana ıa örteyür (Mani. I, T. II D.173a¹/1) “nasıl ki ate aatan ıkıp yine aacı yakarsa”

küyürür örteyür (Mani. I, T. M. 282/1 ark.) “yakar”

munulayu bıurunup yiti künke tegi yaru yaulu t üze seziklig belü tzlü otuları örtep (Ui. Tot. 175) “bu ekilde olgunlaıp yedi güne kadar parlak ateleri ile üpheli iaret kökenli odunları yakıp”

ol otu rtedi (D 139/122) “o, odun yaktı”

rtedi anı (ME 24/4, 82/8) “onu yaktı”

örteyür (Mayt. 113/26) “alevlenir”

öz et’ özümteki arısızlarım k(e)ntü özümün örtep küyürüp (Ui. III, T. III, M. 84-53/4 nt.) “kendi vücudumdaki pisliklerim kendimi yakıp”

zin rtemez (K 2769) “kendini yakmaz”

topa alısız tuyu rtedei (ET 10/59) “tamamen eksiksiz duyarak yanacak”

ünder anı süsini bolu için örtegen ot idileri (TIEM 73 II 316r/3=035/006) “askerlerini, yakan atein mahkumlarından olmaya aırır”

yandru örter zü (K 2656) “tekrar kendini yakar”

yimisiz yıanı kesip örtegil (AH 324) “meyvesiz aacı kesip yak”

2. “acı ekmek”

könlüm için rtedi (D 128/113) “musibetin elemiyle gönlüm dalandı”

nevha feryād aytıp anda örtep yanmay (DH XXXVIII/3) “feryad figan edip orada tutuşup yanmadan”

örtep köyüp ‘ışk yolıda yaşın saçsa (DH XXX/1) “yanıp yakılıp aşk yolunda yaşını saçsa”

yār köyüp köyüp için ‘ışk otı örter (HŞ 60/2) “sevgilinin içinde için için aşk ateşi yanar”

3. “zarar vermek”

ķarasu cādūsı körgenni örter (HŞ XIV /37) “cadı gibi gözleri göreni yakar”

sini teg uruğı örtemiş yavız tınl(ı)ğdın suv almazm(e)n (Ui. III, T. III, M. 84-51/7 ark.) “senin gibi soyunu yakmış kötü canlıdan su almam”

örtel-

bük örteldi (D 128/113) “çalılık yakıldı”

örten-

1. “yanmak”

amarıları ķuruğ süñük köyük etüzin örtenü köye kelirler (Mayt. 74/5) “bazıları kuru kemik ve yanmış vücutla yanarak gelirler”

amarıları örtlüğ yalınlıg kızıl bakırlağ naralar içinte beklenmiş amarıları ikin ikin örtenür (Mayt. 68/19) “bazıları ateşli, kızıl bakırlı cehennemler içinde bağlanmış, bazıları tekrar tekrar yanar”

amtı bu kentü bögrelerin ağır yükçe eñinlerinte yüde örtenü yala yoriyurlar (Mayt. 75/57) “şimdi bu kendi böbreklerini ağır bir yük gibi omuzlarına yükleyip yanarak yürürler”

amtı bu kentü uvut yirlerin eñinlerinte yüde örtenü yala yoriyurlar (Mayt. 75/51) “şimdi bu kendi edep yerlerini omuzlarına yükleyip yanarak yürürler”

anıñ içinde ot örtense (TIEM 73 I 34v/5=002/266) “onun içinde ateş yansa”

busuşlug ötın örtenü (AY 638/14) “sıkıntı ateşiyle yanarak”

çerāğ ma ulaşu köyer örtenür (KE 78v11) “kandil de devamlı yanar”

emgeklig ötn örtenmişler (AY 641/9) “ıstıraplı ateş ile yanmışlar”

emgeklig ört içinte köye örtenü (İns.Sud. 878) “eziyetli ateş içinde yanarak”

ğariçantri ilig begniñ iki adağınınñ ūli söñükiñe tegi turğınça örtenti (Ui. III, T. II, S.2, Nr. 3/6) “haricandri hükümdarın iki ayağının dibi kemiğine durdukça yandı”

ısığların örtenmiş temirlig kızartmış (Mayt. 68/22) “ateşle yanmış demirli, kızartmış ”

içtin sınağça k(i)rlig örtin yalanın örtenü turup (Ui. III, T. III, M. 56-11/30 ark.) “içindeki kirli ateşle yanıp”

ğaltı kuruğ otuñ tıltağında ot tamitur idiz küyer örtenür ançolayu y(E)me tutyağ nızvanıl(ı)ğ otuñta ötrü hılınçl(ı)ğ otlar örtenür yalarlar (Ui. II, T. II S. 2b/26) “nasıl ki kuru odundan ateş yakar, çok yanar işte o şekilde ihtiraslı bağlanma odunundan dolayı davranış ateşleri yanar”

ğaltı kuruğ otuñ tıltağında ot tamitur idiz köyer örtenür ançulayu yime tutyağ nızvanılığ otuñta ötrü kılınçlığ otlar örtenür yalarlar (Mayt. 41/27) “nasıl ki kuru odundan ateş yakar, çok yanar işte o şekilde ihtiraslı bağlanma odunundan dolayı davranış ateşleri yanar”

ğayusı tolp etüzi örtenü yala uluğ ünün ığlayu sıqtayu maytrı burқан tapa kelirler (Mayt. 71/7) “bazısı bütün vücudu yanarak, yüksek sesle ağlayarak maytrı burkana doğru gelirler”

ğılınçña ögünmeklig ört üze örtenip (Ui. III, T. II, S. 89p/1) “davranışına övünme ateşinde yanıp”

ğolların örü kötürüp örtenür yalarlar erser (Mayt. 75/20) “kollarını yukarı kaldırıp yanarlarsa”

kün tenri yarukı isigi ingey seniñ қanatıñın küyürgey örtengeysen (Mani. III, Nr. 8, VIII. T. M. 423d./2 ark.) “güneş tanrının ışığı, sıcağı inecek, senin kanadını yakacak yanacaksın”

munta toğup örtenür yalarbiz (Mayt. 73/9) “burada doğup yanarız”

nızvanılığ öt üze örtenip (AY 102/20) “ihtiraslı ateş ile yanıp”

nızvanılığ öt yalının örtenü köye turtaçı (AY 500/14) “ihtiraslı ateş alevini yakarak devam ettiren”

oqsuz teginçsiz ot yalın içinte örtenürbiz (Mayt. 78/60) “erişilmez ateş içinde yanarız”

ol emgekke süñümüzke tegi etimiz yinimiz yarılır yırtılır örtenür yalar (Mayt. 61/7) “o eziyetten kemiğimize kadar etimiz yarılır, kesilir, yanar”

ol kuruğ süñük küvre etüzlüg otda örtenürler erser (Mayt. 75/59) “o kuru kemik ve çürümüş cesetle ateşte yananlara gelince”

ol örtenür (Mayt. 113/7) “o yanar”

ol tınlıg örtke örtenmez (S.Yü. 115) “o canlı ateşte yanmaz”

otın örtenü yala ulıyu möñreyü yıglavu sıktayu kelirler (Mayt. 70/13) “alevler içinde yanarak, inleyerek, ağlayarak gelirler”

ötka örtenip köyer teg (AY 624/16) “ateşte yanar gibi”

örtendi nēñ (D 131/115) “nesne yandı”

örtengeli oğradı (Ui. III, T. II, S.89r./2 ark.) “yanmayı istedi”

örtenmek (Mayt. 88/16) “yanmak”

örtenteçi tınlıglar (AY 368/21) “yanacak canlılar”

örtentiler yalınayu (AY 639/22) “alevlenerek yandılar”

sağurlğay örtengey otluğ tamu içinte (Mani. III, Nr. 1, IV. T III, T. V. 49 rücxseite/11) “ateşli cehennem içinde titreyecek, yanacak”

tamuda ört içinte örtenü turur tınlıgka inçe tip tiser (Ui. IV C 17) “cehennemde ateş içinde yanıp duran canlıya şöyle dense”

tolp etüzümüzün otın örtenür yalar (Mayt. 73/34) “bütün vücudumuz ateş ile yanar”

tört yıñağ örtenti (Ui. IV C 164) “dört taraf yandı”

tört yıñağ örtenti (Ui. IV C 164) “dört taraf yandı”

uluğ ev örtenmiş (IrkB.9) “büyük bir ev yanmış”

ülgüsüz öküş tamularda ür kiç ödün ört yalın içinte örtentiñ (Ui. III, T. II, S.89i/3 ark.) “sayısız cehennemlerde er geç ateş içinde yandın”

2. “kızarmak”

bulıt örtendi (D 130/115) “bulutlar kızardı”

tünle bulıt örtense ewlük urı keldürmişçe bolur tañda bulıt örtense ewke yağı kirmişçe bolur (D 131/115) “geceleyin bulutlar kızarırsa; kadın, erkek çocuk doğurmuş gibi olur. Sabahleyin yanarsa, saldıran düşman eve girmiş gibi olur”

3. “acı çekmek”

açmak ötin örtenür (AY 630/6) “açlık ateşi ile yanar”

bağrı başlıg firāk altında örtenmiş (KE 75v15) “bağrı yaralı ayrılık altında yanmış”

busuşlug köñülin örtenü (AY 636/23) “sıkıntılı gönülle yanarak”

inçip bodısatavlar ol antag adınlarınñ emgekiñe köydeçi örtenteçi irinçkedeçi yarlıkançuçı köñülleri üze (AY 216/9) “o şekilde bodısatvalar başkalarının acısı için yanan acıyan gönülleri ile”

köñülnün köymeki örtenmek (AY 216/7) “gönlün yanması”

örtenü bağrım yakıldı (KE 77r21) “bağrım yanarak yakıldı”

zeliñhānıñ içi örtenmişdin (KE 83r13) “Zeliha'nın içi yandığı için”

örtenmek

örtenmek (ME 138/3) “yanık”

örteş-

bodun bîr ekindiniñ ewlerin örteşdi (D 122/108) “halk, birbirinin evini yaktı”

ugrak bile örteşip (D 376/296) “onun taifesindekiler karşı tarafın kabileleriyle birbirlerini yaktılar”

örtet-

ol bük örtetti (D 134/117) “o, çalılığı yaktırttı”

örün bk. ürün, yörün, yürün

resuller örün yüz (AH 25) “peygamberlerin parlak yüzü”

öteş

insāniyyet yakasın şevk öteşi köydürdi (DH LX/4) “insanlık yakasını şevk ateşi yaktı”

pertev

altmış iki yaşda allāh pertev saldı (DH VII/13) “altmış iki yaşında Allah nur gönderdi”

kay köñülge tecellīsi pertev salsa (DH XXIX/1) “ortaya çıkışı hasta gönle nur verse”

pertev körüp (DH XXIV/6) “nuru görüp”

pertev saldı (DH I/18) “nur gönderdi”

pertev salıp Hak özige şeydā kılur (DH XI/12) “Allah nur salıp kendine aşık eder”

pış- bk. bış-, biş-

anıñ arasında ol oq pışmış yağlıg etin isig isig yidürser (Ui. III, T. I. D. S.9/1 önt.) “onun arasında o bışmış yağlı etini sıcak sıcak yedirse”

pışrun- bk. bışırın-, bışrun-, bışurun-

pışrunkuğa (Ui. II, T III M. 207/2) “pişene”

pışur- **bk. bışur-, bışür-**

bukünthe inerü kişi etin pışurup aş birgil maña (Ui. III, T. II, S. 32a, Nr. 35 ark./3)
“bugünden sonra insanın etini pişirip bana yiyecek olarak ver”

ravnağ **bk.revnağ**

camālīñ ravnağı ‘ālamnı örter (MN 232, 258) “yüzünün parlaklığı alemi örter”
oş çahrağ birür ‘ālamğa ravnağ (MN 345) “o yüzün aleme parlaklık verir”

revnak **bk. ravnağ**

1. “ışık, parlaklık”

aynıñ revnağın sındurdı bir dem (HŞ LXVIII/10) “bir an ayın ışığını yok etti”
çırāğ közge revnağ birgü yağı (HŞ 192/4) “kandilin yağı göze parlaklık verecek”
kün körklüki revnağı mezīd (KE 186v2) “güneşin güzelliği parlaklığı artmış”
sözi din revnağı ummat yarağı (HŞ IV/6) “sözü dinin ışığı ümmetin gücü”

2. “görünür”

bu kāsidge kıl imdi revnağ engiz (HŞ 195/18) “bu niyeti şimdi görünür kıl”

roşan **bk. rüşen**

amıl yavaş aşnuķı fri-roşan teñri (HAM 5/36, 6/9) “sakinliğin müşfikliğin sahibi
fri-roşan tanrı”

beşinç tavranmağ fri-roşan teñri (HAM 5/7) “beşincisi ahlaklı fri-roşan tanrı”

bir yegirminç tüz köñüllüg yaşın teñri keni-roşan teñri (HAM 5/13) “on birincisi
doğru gönüllü ışık tanrı keni-roşan”

kani roşan pañç rawançinan birişt (ETY Toyok önt./8) “bakire ışığın beş ruh
toplayanlar melek”

kani roşan paşık istayışinud abrin (ETY Toyok ark./5) “bakire ışık ilahi stayiş ve
sena”

kendü ol kenig roşan t(e)ņri (Mani. III, Nr. 7, III. T. II, D. 176/20 ark.) “kendisi o kenig roşan tanrı”

k(e)ntü ol kenig roşan t(e)ņri (Mani. III, Nr. 7, III. T. II, D. 176/14 önt.) “kendisi o kenig roşan tanrı”

kentü ol yuşo kenig whmn roşan t(e)ņri (Mani. III, Nr. 7, III. T. II, D. 176/18 ark.) “kendisi o yuşo kenig whmn roşan tanrı”

kertü aşnuķı a kani roşan teņri (HAM 6/4) “dürüstlüğün sahibi kani roşan tanrı”

kertü aşnuķı keni roşan teņri (HAM 5/31) “dürüstlüğün sahibi keni roşan tanrı”

knig roş(a)n t(e)ņri (Mani. III, Nr. 1, III. T. M. 140 u. 147 seite b/2 önt.) “kengi roşan tanrı”

rūşen bk. roşan

1. “aydınlık”

‘ālem rūşen boldı (KE 183r18, 186v19) “alem aydınlık oldu”

allāh yādı köņüllerni rūşen kılğan (DH XIII/2) “Allah’ı anılması gönülleri aydınlatandır”

erham nūrındın cihān rūşen boldı (KE 144v20) “Erham’ın nurundan alem aydınlık oldu”

resül ‘aleyhi’s-selāmniņ peygamberliķi kün tuğğan teg rūşen bolmasdın burun (KE 188v19) “peygamber aleyhisselamın peygamberliği güneş doğmuş gibi açık olmadan önce”

2. “açık, anlaşılır”

bu su’ālniņ cevabı rūşen bolmadı (NF 189/2) “bu sorunun cevabı açık olmadı”

maņa rūşen kışşanı aytu bērgil (NF 252/17) “bana anlaşılır hikayeni anlatıver”

rūşen aymadı, örtüglüg aydı (KE 84v7) “açık söylemedi gizli söyledi”

r.rağ

tonlarının boyadı arığrak, rüşenrak boldı (KE 171v14) “elbiselerin boyası çok daha parlak oldu”

şabāh

‘icāzet bir şabāh awğa çıkayın (HŞ 39/5) “izin ver, sabah ava çıkayım”

şām u şabāh evkāt-ı şerīfleride bizge tağı biziñ uruğ uruğımızğa du’ā ve alkış ite turşun tip tuğa tururğa altun nişānlıg al tamğalıg yarlıg birildi (YB/A.II.47) “sabah akşam şerefli zamanlarında bize ve bizim soyumuza sopumuza hayır dua ede dursunlar diye elinde tutsun diye altun nişanlı, kırmızı damgalı yarlık verildi”

yā şabāhāh! tēyü (NF 16/14, 42/4) “ey onun sabahı”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

ebrehe bin esrem bin ebrehe şabāh (KE 179v19, 179v20) ÖA

şā’ika

şā’ika kıptı (KE 121r3) “yıldırım düştü”

sa’ir

bir uluğ sa’ir teg bolup (KE 116v12) “büyük bir cehennem gibi olup”

şaykal

bu köñlüm közgüsin şaykal kılu bir (HŞ 1/5) “bu gönlümün aynasını parlak kılıver”

şaykalī

bu yol şaykalī bil bu tōhmet tutar (MM 318/1) “bil ki, bu parlak yol tōhmettir”

seher

ahlıñdadur ol tamuk hāzır bolğıl seherde (DH LV/12) “cehennem önündedir, seher vakti hazır ol”

'āşıkları kiçe yıǵlap seher kopar (DH XXXIII/7) "aşıkları gece aǵlayıp seherde kalkar"

bolursin lāyık-ı hazret eger tā'at seher kılsañ (DH LVII/8) "eğer seher vakti ibadet edersen Allah'a layık olursun"

bu kēçe seherde kim haķ te'ālā hażratında secde kıldıñ (NF 319/17) "bu gece seher vaktinde Hak teala huzurunda nasıl secde ettin"

du'āniñ icābeti seher vaķtında bolur (KE 106r19) "dua seher vaktinde kabul olur"

içi taşı köyüben seherlerde yatmasun (DH LXII/2) "içi dışı yanarak seherlerde yatmasın"

kaçan kim seher vaķtı boldı erse (NF 152/14) "seher vakti olduǵunda"

kaçan kim seher vaķtı bolsa (NF 321/9) "seher vakti olduǵunda"

kaçan seher vaķtı kelse (KE 106r21) "seher vakti geldiǵinde"

kaçan seher vaķtı bolsa (KE 87v1) "ne zaman seher vakti olsa"

ķarı hātun seherde oķ nişāne urup (HŞ 210/3) "yaşlı kadın seherde iz bırakıp"

ķutǵardımız anlarını seher vaķtında (TIEM 73 II 390r/8=054/034) "onları seher vakitlerinde kurtardık"

ķutǵarduķ anlarını seherlerde (HKT 507a/5=54/34) "onları seher vakitlerinde kurtardık"

revān bol iy seherniñ hoş nesīmi (HŞ VI/1) "ey sabahın hoş rüzgarı, yürü."

seher (MM 172/1) "seher vakti"

seher bolsa yarlıķayu tileyürler (KE 106r21) "seher olduǵunda baǵışlanmayı dilerler"

seher vaktde dise estaǵfiru'llāh (DH XLII/59) "seher vakti tövbe etse"

seher vaktde hakka sığınıp yığlar müdām (DH XXIV/2) “seher vakti Allah’a sığınıp devamlı ağlar”

seher vaktde kopup yığlap nāle eyle (DH XVI/1) “seher vakti kalkıp ağla sızla”

seher vaktde zārī kılıp inrenmedim (DH V/9) “seher vakti ağlayarak inlemedim”

seher vakti hoş sâ`at (DH L/3) “seher vakti hoş saat”

seher vakti boldı erse (KE 244v17; NF 176/10) “seher vakti olduğunda”

seher vakti bolğanda (DH L/1, 1, 2, 3, 4, 5, 6) “seher vakti olduğunda”

seher vakti erdi (NF 319/6) “seher vaktiydi”

seher vakti turğanlar (DH L/2) “seher vakti kalkanlar”

seher vaktında davlat tig oyandı (HŞ 206/4) “seher vaktinde devlet gibi uyandı”

seher vaktında kilürler barça serhoş (HŞ 28/29) “hepsi seher vaktinde sarhoş gelirler”

seher vaktında men cāriya birle şahrağa bardım erdi (NF 414/10) “seher vaktinde ben cariye ile çöle varmışım”

seher vaktınğa kirdi (ME 13/6) “seher vaktine girdi”

seher vaktınğa tegi hēç āvāz kılmadı (NF 317/8) “seher vaktine kadar hiç ses çıkarmadı”

seher vaktide mevlīdin tiledim (KE 242r9) “seher vaktinde Mevladan diledim”

seher vakıtlarında, anlar yarlıkayu tileyürler (HKT 498a/6=51/18) “seher vakitlerinde onlar bağışlanmayı dilerler”

seher vakıtlarında yarlıkatu tilerler (TIEM 73 II 383r/8=051/018) “seher vakitlerinde bağışlanmayı dilerler”

seherde (DH LV/1, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11) “seherde”

seherde kopup (KE 99v4, 99v6) “seherde kalkıp”

seherde niyaz (MM 400/1) “seher vaktinde yalvarır”

seherlerde cānın kaynap aşlagenler (DH XI/5) “seherlerde canını kaynatıp aş yapanlar”

seherlerde cānın kaynap tınmay işle (DH XIII/6) “seherlerde canını kaynatıp çalışmadan durmadan”

seherlerde ırte turup (DH XXVII/10) “seherlerde erken kalkıp”

seherlerde kan yığlamak kār u zārı (DH XXXVI/18) “seherlerde kan ağlamanın kar ve zarı”

seherlerde köz yaşını ‘ummān kılur (DH XXIX/7) “seherlerde göz yaşını umman eyler”

seherlerde olar yarlıkatu qolarlar (KKT 37/86a1=51:18) “onlar seherlerde bağışlanmayı dilerler”

tün seherler hak uyğatıp kan yığlatar (DH XXX/4) “seher vakti Hak uyandırıp kan ağlatır”

tünle kündüz seherde niyāz (MM 390/1) “gece gündüz seher vaktinde Allah’a yalvarması”

yarlıkayu tilegenler seherlerde (HKT 49a/7=3/17; TIEM 73 I 39v/5=003/017) “seherlerde bağışlanmayı dileyenler”

yığlar irdim seher vaktde nidā kildi (DH IX/5) “seher vakti ağlıyordum, bir ses geldi”

zār yığlaban seherlerde tutar dōstlar (DH XXII/2) “ağlayarak seherlerde durur dostlar”

söglün- bk. söklün-

köygey taqı söglüngey yalınlıg otqa (NF 17/9) “alevli ateşte yanacak ve kebab olacak”

söglüdi (ME 152/5) “kebab oldu”

söglüdi et (ME 162/1) “et kebab oldu”

söglünci **bk. söglüncü, söglünçi, söklünç**

külge kemişti söglüncini (ME 70/6) “kebabımı küle attı”

sünjüki çıkarılmış söglünci (ME 80/3) “kemiği çıkarılmış kebab”

söglüncü **bk. söglünci, söglünçi, söklünç**

külge bulğadı söglüncünü (ME 70/6) “kebabımı küle buladı”

söglünçi **bk. söglünci, söglüncü, söklünç**

söglünçi boldı et (ME 162/1) “et kebab oldu”

sögül- **bk. sökül-**

1. “pişmek, pişirilmek”

bir buzağu sögülmiş (TIEM 73 I 169r/2=011/069) “bir buzağı pişirilmiş”

bir koy sögüldüm (NF 33/13) “bir koyun pişirdim”

bir koyunu sögülüdi (NF 33/9) “bir koyunu pişirildi”

keldi sögülmiş buzağu birle (HKT 220b/8=11/69) “pişirilmiş buzağı ile geldi”

ol sögülmiş koyğa ağu sürtti (NF 33/11) “o pişirilmiş koyuna zehir sürttü”

peygamber ‘as’ka bir sögülmiş kuş keltürdiler (NF 137/16) “peygamber aleyhisselama pişirilmiş bir kuş getirdiler”

2. “yakmak”

bir suw birle bakır eritmiş teg söglür yüzlerini (TIEM 73 I 217r/3=018/029)
“eritilmiş gibi bir su ile yüzlerini yakar”

sögülüdi anı otğa (ME 60/6) “onu ateşte yaktı”

suw birle eritmiş bakır menizlig söglür yüzlerini (HKT 285a/7=18/29) “eritilmiş bakır gibi bir su ile yüzlerini yakar”

sögülme **bk. sökülme**

këndüsi uçun sögülme kıldı er (ME 154/4) “adam kendisi için kebab kıldı”

sökil-

otğa sökildi (KE 14v18) “ateşte pişirildi”

söklün- bk. söglün-

1. “pişmek, pişirilmek”

biride söklünmiş balık birle etmek (KE 130r7) “biri de pişirilmiş balık ile ekmek”

ol eki balık suwdın çıktılar söklünmiş (KE 129v20) “o iki pişmiş balık sudan çıktılar”

selvā buldurcın eti bolur söklünmiş (KE 118v10) “bıldırcın eti pişirilmiş olur”

söklünmiş balıklarımız qanı (KE 129v17) “pişirilmiş balıklarımız nerede”

söklünmiş eki balık saldı (KE 129r20) “pişirilmiş iki balık attı”

söklünmiş et yeyü (KE 118v19) “pişirilmiş et yiyerek”

2. “yanmak”

sönjükiqe tegi eti yini söklünüp (Ui. III, T. II, S.2, Nr. 3/ 6) “kemiğine kadar eti, azaları yanıp”

söklünç bk. söglünci, söglüncü, söglünçi

barğıl söklünçi iletgil (KE 54v1) “git kebabı getir”

keđikniñ söklünçin köñlüm tiler (KE 54r17) “gönlüm geyiğın kebabını ister”

sökül- bk. sögül-

söklüp yer erdi (KE 14r16) “pişirip yerdi”

söklüp yeyür erdi (KE 28r11) “pişirip yiyordu”

sökülmüş oğlaqnı türkide sözlettin (KE 236v21) “pişirilmiş oğlağı Türkçe konuşturdun”

otğa söklüp yeyürler (KE 43r3) “ateşte pişirip yerler”

yüünü yolup söklürler (KE 13r14) “tüünü yolup pişirirler”

sökülme bk. sögülme

sökülme kılop (KE 59v8) “kebab edip”

subh

baş kötürse şubh öze dem (HŞ 208/16) “sabah vakti ile uyansa”

burun şubh akarur (KE 188v18) “önce sabah ağarır”

çırāğ tig ol yana sen şubh-ı hoş dem (HŞ 139/27) “o kandil gibidir, sen yine sabahın hoş vaktisin”

eger aysa vişāli şubh atsun (HŞ 115/11) “eğer kavuşmadan bahsederse sabah olsun”

iy şubh (HŞ 155/37) “ey sabah”

her subh-dem nidā kıldı kulakımğa (DH III/1) “her sabah kulağıma ses geldi”

hevādın şubh-dem kılğınça āvāz (HŞ 200/9) “sabah vakti havadan ses gelince”

kaçan şubh vakti boldı erse (KE 206r13) “ne zaman sabah vakti olduğunda”

kelinler tig bizedi şubh özin (HŞ 187/5) “sabah kendini gelinler gibi süsledi”

kilip şubh ol yüzükni illerdin aldı (HŞ 79/34) “sabah gelip o yüzüğü ellerinden aldı”

kişi kesmez şubh oğrı hindü ilgin (HŞ 191/13) “hindu kişi sabah hırsızın elini kesmez”

niteg kim çıktı irse şubh şāhı (HŞ XLVIII/1) “sabah nasıl padişah çıktığında”

niteg kim şubh süsi yirge tozdı (HŞ XXXVI/1) “sabah ordusu nasıl o yerde yayıldıysa”

niteg kim subh-ı sādık baş köterdi (HŞ 42/9) “sabahın gerçek aydınlığı başını kaldırdığında”

niteg kim şubh-ı şādık baş kötürdi (HŞ LXXXVII/1) “sabahın gerçek aydınlığı başını kaldırdığında”

şabır tağındın umınç şubhı belgür (HŞ LXXIV/3) “sabır dağından umut sabahı belirir”

şiddīknin şubhı belgürdi (KE 188v20) “Sıddık’ın sabahı göründü”

siniñ birle yaruk şubh u çırāgım (HŞ 192/2) “sabahım ve kandilim seninle aydınlık”

şubh kıoptı (HŞ 156/1) “sabah oldu”

şubh rengi tişi tig açılı küldi (HŞ LXXXVII/4)“sabahın rengi dişi gibi açılarak güldü”

şubh süglini hem otka urulmuş (HŞ LXIV/18)“sabah sülünü de ateşe atılmış”

şubh şem‘i yanlıg ölsem (HŞ 193/8) “sabah mum gibi sönsen”

şubh vakti ni hoş sâ‘at irür yār (HŞ 155/41) “ey yar, sabah vakti ne hoş saattir”

tururda şubhdın belgürdi āsār (HŞ 155/40) “eserleri sabah kalkınca belli oldu”

süzān

türlüg ‘azāb-süzān bar (DH LXV/5) “türlü azapla yanan var”

şafağ

ant içermen şafağ birle (HKT 569a/8=84/16) “şafak vaktine ant içerim”

ékindük namāzındın soñ şafağ gāyib bolgınça (KE 22r12) “ikinci namazının ardından aydınlık kaybolunca”

şem‘

1. “mum”

āhır şem‘ yanmışda bolur hoş (HŞ 155/30) “sonra mum yandığında güzel olur”

allāh şem‘ī pervāne dik özin urar (DH XXXVI/8) “Allah bir mum, pervane gibi kendini vurur”

anıñ şem'ine birmiş fazlıdın nūr (HŞ 15/14) “faziletinden onun mumuna ışık vermiş”

anıñ şem'ine pervâne bolur cān (HŞ XIV /45) “can onun mumuna pervane olur”

anıñ şem'ine şāh pervâne boldı (HŞ XXXIX/30) “hükümdar onun mumuna pervane oldu”

bu işde şem' tig sızgām ulaş zār (HŞ 170/35) “bu konuda mum gibi daima ağlar sızlarım”

īmān şem'in yandursañ (DH L/5) “iman mumunu yaksan”

ir ol kim şem' yanlıg yaqlu tursa (HŞ 145/23) “adam mum gibi yakılıp dursa”

köyer andın küler şem' iy cihāndār (HŞ 183/22) “ey padişah, mum orada gülerek yanar”

köyermen şem' tig andın sebab uş (HŞ 155/29) “o sebepten mum gibi yanarım”

öçüp kalğay vücūd içre şem'-i īmān (DH XL/4) “iman mumu bedende sönüp kalacak”

öz ilgin şem'lerniñ uçın aldı (HŞ 186/19) “kendi eliyle mumların ucunu aldı”

revān oқ şem' öçürdi (HŞ 220/28) “yanmaya devam eden mumu söndürdü”

şem' tig yaqlu başlap (HŞ 152/27) “mum gibi yakılmaya başlayıp”

şem'in izlep şāgird kirdim pervānegā (DH I/20) “mumunu izleyip pervaneye çirak girdim”

tegresinde mamuқ şem' yaqtı (KE 173v18) “çevresinde pamuklu mum yaktı”

tiriglik şem'i kim meryemdin uçtı (HŞ LX/16) “dirilik mumu Meryem'den uçtu”

uçgunlar perişan şem' irür cem' (HŞ 93/8) “mumun bütün kıvılcımları dağımıktır”

yarutmaz iwni uçgun bolmasa şem' (HŞ 93/7) “mum kıvılcım olmasa evi aydınlatmaz”

2. “kandil”

kimün şem‘inde körseñ bir yaruqluğ (HŞ 2/31) “kimin kandilinde bir aydınlık görseñ”

kötürtüp ol şem‘ (HŞ 147/41) “o kandili kaldırıp”

kötürtüp şem‘ kayra çıktı ağrun (HŞ 150/28) “kandili kaldırıp yavaşça geri çıktı”

közümñüñ nūrı vü şem-‘i revānım (HŞ LXX/6) “gözümün nuru ve daimi kandilim”

otun yığdı erse kün çerāđı tegdi mamuğ şem‘i yağıldı (KE 173v18) “odun yığdığında güneşin ateşini değdi pamuklu kandili yakıldı”

özüm mūm şem‘ tig niçe yağılsun niçe köysün bir az ārām kılsun (HŞ 114/27) “kendim mum gibi kandil daha ne kadar yakılacak, ne kadar yanacak, biraz dursun”

siwüglük şem‘ini bir yolu öçürme (HŞ 182/16) “aşk kandilini bir kez söndürme”

şubh şem‘i yanlığ ölseñ (HŞ 193/8) “sabah mum gibi söñsem”

şem‘ körse köyer pervāne hoş bil (HŞ 139/26) “mum pervaneyi görse yanar”

şem‘ körsetip pervāne dik ahker kılđıl (DH XIX/6) “mum gösterip pervane gibi kor ateş kıl”

şem‘ tig sızdı ol köymişçe yağı (HŞ 121/21) “o yanmış yağı mum gibi sızdı”

şem‘ dehkanı tün bađıña kirdi açıldı lala tig lalanı sürdi (HŞ XXVIII/21) “kandilin ışığı gece bahçesine girdi, lale gibi açılıp çiftçiyi kovdu”

şem‘ tig sızma iy mecliske çın nūr (HŞ 50/12) “ey gerçek ışık, meclise kandil gibi sızma”

şem‘ tutşu tıñmaz ığlar (HŞ 170/37) “kandil durmaz, sürekli ağlar”

uş mūm şem‘ tig yandıñ yađıldıñ (HŞ 129/17) “mum gibi kandil gibi yanıp yakıldıñ”

şem‘din

çırāğı kim yarutsa yansa tünni şem‘din (HŞ 177/19) “kandil yansa geceyi mumla aydınlatsa”

şems

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

sūretü ve’ş-şems (TIEM 73 II 91, HKT 91) ÖA

‘aynü’ş-şems (KE 96v7, 97r7, 98r19) ÖA

şu’la bk. şu’le

yüzündin şu’la urur teñri nūrı (MN 229) “yüzünden Tanrının nuru yansır”

şu’le bk. şu’la

anıñ yūzi kün teg şu’le urar (KE 155v11) “onun yüzü güneş gibi ışık saçır”

tişiniñ şu’lesi dūrge birür nūr (HŞ XIV/34) “dişinin parlaklığı inciye ışık verir”

yüziniñ şu’lesindin iw toluğ nūr (HŞ 118/12) “yüzünün parlaklığından ev ışık doludur”

yüziniñ şu’lesindin kün uyalur (HŞ XXI/48) “yüzünün ışığından güneş utanır”

ş.siz

bir karañu şu’lesiz yirge baradur (DH LXX/2) “karanlık, ışısız bir yere varmaktadır”

tābānda

ķuyaş teg davlatıñ tābānda bolsun (MN 80) “devletin güneş gibi parlak olsun”

tağla- bk. dāğla-

ķızıtıp bastı anıñ üze tağlağı temürni (ME 61/2) “onun üzerine dağlama demiri kızıtıp bastı”

tağlan- bk. dağlan-

tağlanur anıñ birle alınları tağı yanları tağı arqaları (HKT 186a/2=9/35) “onunla alınları, yanları, sırtları dağlanır”

tam-

ğaltı yulağa yağ tammış teg (Ui. Tot. 1151) “meşale için yağ tutuşmuş gibi”

tamdu

tamdu (D 210/181) “tutuştırma”

tamduq bk. tomduq

1. “yakıt”

anıñ tamduqı boğunlar turur taşlar (KKT 38/92b1=66:6) “onun yakıtı insanlar ve taşlardır”

anlar anlar otnuñ tamduqı (TIEM 73 I 38v/8=003/010) “onlar cehennem yakıtı”

anlar otnuñ tamduqı (HKT 48a/7=3/10) “onlar cehennem yakıtı”

qorquñ otdın ol kim anıñ tamduqı kişiler tağı taşlar (HKT 4b/1=2/24) “yakıtı kişiler ve taşlar olan ateşten korkun”

küç kıılığlılar erürler tamuğa tamduq (TIEM 73 II 425v/6=072/015) “zorluk çıkaranlar cehennem yakıtı olurlar”

siler qorquñlar ol otdın kim anıñ tamduqı kişiler taşlar (TIEM 73 I 4r/6=002/024) “yakıtı kişiler ve taşlar olan ateşten korkun”

tamduq ot eyeleri (HKT 569b/6=85/5) “yakıtı ateş mahkumları”

tamuğ tamduqı (TIEM 73 II 240r/9=021/098) “cehennem yakıtı”

tamuğnuñ tamduqı (HKT 318a/2=21/98) “cehennem yakıtı”

2. “tutuştırma”

tamduk (D 210/181) “tutuştırma”

tamdul- bk. tamtul-

yirtinçünün yulaları yaşırtı tamdulmuş (ETŞ 13A/25) “dünyanın meşaleleri yeniden yakılmış”

tamdur- bk. tamdur-, tamtur-

fesad tamdurur ol uğunmuş otuğ (K 4412) “fesat, sönmüş ateşi tutuşturur”

siler andın ot tamdurursiler (TIEM 73 II 324v/9=036/080) “sizler ondan ateş yakarsınız”

tamdur- bk. tamdur-, tamtur-

ol nekdin mi tamduru siler anıñ üze ot içinde (TIEM 73 I 185r/1=013/017) “o mallar için ateşte yakarsınız”

tamdurul- bk. tamtural-

tap tamuğ tamduralmış (TIEM 73 I 65r/4=004/055) “tutuşturulmuş cehennem yeter”

tamğa bk. tamğağ, tamğa

1. “aidiyet simgesi”

ayağ birdi tamğa at üstem keçüt (K 1766) “unvan, damga, at, koşum ve hilat verdi”

2. “mühür”

alkınmaksız isilmeksiz kök kalık teg k(i)kirsiz arıg köñül yorıgınıñ tamgası atlıg daranı nom (AY 338/21) “bitmez tükenmez gökyüzü gibi günahsız, temiz gönül tabirinin damgası adlı dharanani kanun”

andağoқ tamğa urur tañrı tañıglılar köñli üze (TIEM 73 I 122r/3=007/101) “böylece Tanrı, inkar edenlerin gönülleri üzerine damga vurur”

andağuқ tamğa urur tañrı tañıglılar köñülleri üze (KKT 28/3a3=7:101) “böylece Tanrı, inkar edenlerin gönülleri üzerine damga vurur”

anını tamğası yıpar bolğay (TIEM 73 II 438v/4=083/026) “onun damgası misk kokusu olacak”

anlar anlar tururlar tamğa urdı tañrı köñülleri üze (TIEM 73 II 373r/4=047/016) “onlar, Tanrının gönülleri üzerine damga vurduğı kimselerdir”

anlar tururlar anlar tamğa urdı tañrı köñülleri üze tağı kulaqları üze tağı közleri üze (TIEM 73 I 204r/6=016/108) “onlar, Tanrının gönülleri, kulakları, gözleri üzerine damga vurduğı kimselerdir”

bilig tamğa bolur tamu қапғиға (K 3223) “bilgi cehennem kapısına damga olur”

bo nom erdini evriliñsiz oruntaki bodisatavlarnıñ yig baldıñkı edgü yıldızlıg urugların bütürteçi bısurtaçı kamag nomlarınıñ iligi kanı kamagda başdınkı nomlug tamga erür (AY 337/1) “bu dharma cevheri dönülmeyen yoldaki bodisatvaların iyi köklü tohumlarını tamamlayan olgunlaştıran bütün dharmaların hanı hepsinin başındaki dharmalı damgadır”

bu çuğ tamğa men ataynıñ ol (YAM Mi. 10/4) “bu mühür damga ben Atay’ındır”

bukün tamğa urğaymız ağızları üze (TIEM 73 II 323r/3=036/065) “bugün ağızları üzerine damga vuracağız”

bu tamğa üze körü al (HAM 26/12) “bu damga üzerine görüp al”

bükünte inaru ölü ölginçe ç(a)hşapat tamğa arıg küzedürmen (Mayt. 18/9) “bugünden sonra ölene kadar çahşapat damgasını koruyacağım”

eger tilese tañrı tamğa urur seniñ köñlün üze (TIEM 73 II 355v/7=042/024) “eğer isterse Tanrı senin gönlünün üzerine damga vurur”

ekinti kirtkünmek kün ay tañrı tamğası (HU 179) “ikincisi inanmak olup güneş ve ay tañrı damgasıdır”

ey sa’adet tamğası (KE 77v19) “ey saadet damgası”

ey savçılar tamğası (KE 211r5) “ey peygamberler damgası”

kiğin boldı tamğa kamuğ sawçıka (K 45) “sonra tüm habercilerin sonuncusu olarak damga oldu”

mundağok tamğa ururmiz teñde keçigilerniñ köñülleri üze (TIEM 73 I 160r/6=010/074) “sınırı aşanların gönülleri üzerine böyle damga vururuz”

mundağok tamğa urur tañrı anlar köñülleri üze kim bilmesler (TIEM 73 II 298r/2=030/059) “Tanrı onların gönülleri üzerine böyle damga vurur, onlar bilmezler”

mundağok tamğa urur tañrı tégme köñül üze uluğsıglık kılığlı boyun kerigli (TIEM 73 II 344v/7=040/035) “Tanrı, büyüklük taslayan her kişinin gönlü üzerine damga vurur”

nomluğ mudur tamğanıñ dört törlüg keziglerig yol kılıp (Ui. Tot. 250) “dharmalı mudur damganın dört türlü sırasını izleyip”

on çahsapatka yiti puşıka üç tamgaka nigoşak atın tutarbız (HU 319) “on emir, yedi sadaka, üç damga için nigoşak adını tutarız”

on tamğa bütün kümüş yastuķı bir yürüñ toyın atl(ı)ğ açarı oğl(a)n `eligte birip (YAM WP 06/15) “on damga bütün gümüş yastuk bir Yürüñ Toyın adlı Açarı oğlan elden verip”

tamğa (ME 100/8) “damga”

tamga (D 213/184) “hakan vb.’nin damgası”

tamğa urdı tañrı köñülleri üze kulaķları üze közleri üze (TIEM 73 I 2v/7=002/007) “Tanrı gönülleri, kulakları, gözleri üzerine tamga vurdu”

tamğa urdıımız köñülleri üze anlar eşitmesler (TIEM 73 I 121v/9=007/100) “gönülleri üzerine damga vurduk, onlar işitmezler”

tamğa ursa kulaķı üze köñli üze (TIEM 73 II 366r/9=045/023) “kulağı, gözü üzerine damga vursa”

tamğa urıldı köñülleri üze anlar uķmaslar (TIEM 73 I 148r/5=009/087) “gönülleri üzerine damga vuruldu, onlar anlamazlar”

tanrı yalavaçı kamuğ yalavaçların tamgası (TIEM 73 II 308v/1=033/040)
“Tanrı peygamberi, bütün peygamberlerin damgası”

teñri tamgası bozultı erser (HU 188) “tanrı damgası bozulduysa”

titsilerine ç(a)hşapt tamğa tutuzdı (Mani. III, Nr. 22. T. M. 170/4 ark.)
“öğrencilerine ahlak damgasını tutturdu”

tört yaruk tamga köñülümüzde tamgaladımız (HU 177) “ilahi ışıklı dört
damgayı gönlümüzde damgaladık”

törtünç bilge bilig burhanlar tamgası (HU 182) “dördüncüsü hikmetli burkanlar
damgası”

üç tamğalarığ büyürti (ETŞ 7/368) “üç damgayı takip ettiler”

üçünç korkmak biş teñri tamgası (HU 181) “üçüncüsü korkmak olup beşiz tanrı
damgası”

üstünki yig orunta toğğalı üç tamğalarığ bütürti (ETŞ 7/367) “yukarıdaki iyi
yerde doğmak için üç damgayı kavradı”

yop yalavaç uluğı hem sawçılarnıñ tamgası (KE 181v1) “tüm peygamberlerin
ulusu hem de peygamberlerin damgası”

3. “imza”

bağın çuğun yoluntı tamğan yarlıkıñ yorıdı (ETŞ 35/7) “bağın bohçan yola çıktı,
damgan emrin saygı gördü”

beg tamgası elginde ornağlıg orun alında (ETŞ 35/90) “beyin damgası elinde,
oturacağı yer altında”

bu nişan tamğa biz kulqya mısır inçqya yene mısır başlap onluqlarnıñ ol (YAM
Sa. 09/21) “bu mühür damga biz Kul Mısır’ındır, Mısır’dan başlayıp onlarındır”

bu nişan tamğa men baçaqnıñ ol (YAM Sa. 29/22) “bu mühür damga ben
Baçak’ındır”

bu nişan tamğa men ƙalımdunıñ ’ol (YAM Sa. 25/21) “bu mühür damga ben Kalımdun’undur”

bu nişan tamğa men ƙuƙdmunıñ ol (YAM Sa. 27/25) “bu mühür damga ben Kukdmunı’ndır”

bu nişan tamğa men torçınıñ ol (YAM Ad. 03/31) “bu mühür damga ben Torçı’nındır”

bu ögür anlar kim tamğa urdı tañrı köñülleri üze hem ƙulaƙları üze körgüleri üze (KKT 30/90a1=16:108) “bu topluluk, Tanrının gönülleri, kulakları, gözleri üzerine damga vurduğı kimselerdir”

bu tamğa biz ikegünüñ (YAM Sa. 08/22) “bu damga biz ikimizindir”

bu tamğa biz ikegünüñ ol (YAM Lo. 19/6, Ad. 02/19v) “bu damga biz ikimizindir”

bu t(a)mğa biz ikegünüñ ol (YAM Mi. 02/17v) “bu damga biz ikimizindir”

bu tamğa biz ikigünüñ ol (YAM Ad. 01/18v, Mi. 14/7, 15/3) “bu damga biz ikimizindir”

bu t(a)mğa biz ƙarşa açarınıñ virya açarınıñ ol (YAM Ex. 01/26) “bu damga biz Ƙarşa Açarı’nin Virya Açarı’nindir”

bu tamğa biz ozmıñınıñ tükelnıñ ikigünüñ ’ol (YAM Sa. 06/22, 07/23) “bu damga bizim, Ozmıñ’ın Tükel’in ikisinindir”

bu tamğa biz törtgünnüñ ol (YAM Mi. 09/6) “bu damga bizim dördümüzündür”

bu tamğa biz üçegüniñ ol (YAM WP 05/8) “bu damga biz üçümüzündür”

bu tamğa biziñ ol (YAM RH 03/6) “bu damga bizimidir”

bu tamğa biziñ ikegünüñ ol (YAM Lo. 10/11) “bu damga bizim ikimizindir”

bu tamğa men adıg tarħanıñ (YAM Sa. 01/17) “bu damga ben Adıg Tarħan’ındır”

bu t(a)mğa men atay tutuñnuñ ol (YAM Sa. 24/12) “bu damga ben Aday Tutung’undur”

bu tamğa men berkümişniñ ol (YAM Lo. 17/8) “bu damga ben Berkümiş’indir”

bu tamğa men bolmışniñ ol (YAM Lo. 08/5, 09/7) “bu damga ben Bolmış’indir”

bu tamğa men büdüs tutuñnuñ ol (YAM Lo. 06/10) “bu damga ben Büdüs Tutung’undur”

bu tamğa men çivkuyniñ ol (YAM Lo. 11/5) “bu damga ben Çivkuy’undur”

bu t(a)mğa men elik kya açınıñ ol (YAM Sa. 23/18) “bu damga ben Elik Kya Açın’indir”

bu t(a)mğa men ’eseneñniñ ol (YAM WP 01/25v) “bu damga ben ‘Esene’nindir”

bu t(a)mğa men kantarımış togrılñniñ ’ol (YAM Mi. 06/8) “bu damga ben Kantarımış Togrıl’indir”

bu t(a)mğa men kayy’tsotunuñ ol (YAM P 101/26v) “bu damga ben Kayy’tsotu’nundur”

bu tamğa men kedireñniñ ’ol (YAM P 102/9) “bu damga ben Kedire’nindir”

bu t(a)mğa men kedireñniñ ’ol (YAM P 102/12) “bu damga ben Kedire’nindir”

bu tamğa men kıty kıyanıñ ’ol (YAM Mi. 03/19) “bu damga ben Kıty Kıyan’indir”

bu t(a)mğa men kovçüñniñ ’ol (YAM Sa. 21/23) “bu damga ben Kovçüi’ndir”

bu t(a)mğa men kutluğ toñanıñ ol (YAM Mi. 01/22) “bu damga ben Kutluğ Tonga’nındır”

bu t(a)mğa men likeniñ ol (YAM WP 02/20) “bu damga ben Like’nindir”

bu t(a)mğa men meniñ ’ol (YAM Sa. 22/14, 17) “bu damga benimdir”

bu t(a)mğa men ozmış togrılñniñ ol (YAM Mi. 04/14) “bu damga ben Ozmış Togrıl’indir”

bu tamğa men ozmışniñ ol (YAM Sa. 05/18) “bu damga ben Ozmış’ındır”

bu tamğa men şabiniñ ol (YAM Sa. 04/24) “bu damga ben Sabi’nindir”

bu tamğa men şivsay tayşınıñ ol (YAM Em. 01/18) “bu damga ben Şivsay Tayşı’nındır”

bu t(a)mğa men tavğaç yñanıñ ol (YAM WP 01/24v) “bu damga ben Tavğaç Ynga’nındır”

bu tamğa men titso şilanıñ ol (YAM Mi. 11/9) “bu damga ben Titso Şilan’ındır”

bu tamğa men titsonuñ ol (YAM Ad. 01/20v) “bu damga ben Titso’nundur”

bu tamğa men yig bürtnüñ ol (YAM Sa. 02/22) “bu damga ben Yig Bürt’nündür”

bu tamğa men yrp yañanıñ (YAM Sa. 03/23) “bu damga ben Yrp Yanga’nındır”

bu tamğa men V’PY’Xniñ ’ol (YAM WP 04/35) “bu damga ben V’PY’X’nındır”

bu tamğa men yuñanıñ ol (YAM Mi. 07/11) “bu damga ben Yuka’nındır”

bu t(a)mğa m(e)niñ ol (YAM Mi. 08/4, WP 01/22) “bu damga benimdir”

bu t(a)mğa t(a)nuk klirt tanuk mayak bu t(a)mğa bizniñ ’ol (YAM Mi. 13/5) “bu damga T(a)nuk Klirt Tanuk Mayak bu damga bizimdir”

bu tamğa tüşikiniñ ol (YAM Mi. 05/10) “bu damga ben Tüşiki’nindir”

nişān bastı bitigge, tamğasın yā adın bitidi (ME 95/7) “mektuba nişan bastı, damgasını ya da adını yazdı”

özi beklese ƙođsa tamğa urup (K 2902) “kendisi damga vurup korumaya alınmalı”

sen bir torƙu kimke bërser tanuk tamğa urduñmu (HAM 22/10) “sen bir ipeği birine verdiğinde tanık olarak damga vurdun mu”

tamğa biz üçegünüñ ol (YAM Lo. 02/7) “damga biz üçümüzündür”

t(a)mğa men bolmışıñ ol (YAM Lo. 07/9) “damga ben Bolmış’ındır”

t(a)mğa men kovçünüñ ’ol (YAM Sa. 21/16) “damga ben Kovçu’nündür”

vezirlik añar birdi tamğa ayağ tuğı köwrügi birle birdi kıyağ (K 1036) “ona damga, unvan, tuğ, davul ve zırh ile vezirlik verdi”

4. “işaret, alâmet”

mevlî bërmiş erdi elginde risâlet tamğası (KE 53v20) “Allah eline peygamberlik damğası vermişti”

5. “vergi”

borla tamğası (YB/A.II.35) “üzüm bağı vergisi”

6. “gümrük”

barur kelüride kirür çıkarıda kırimda kefe de kıyuma törlüg erse alurıda satarıda tamğa tartnağ almasun (YB/A.II.40) “gidip geldiklerinde, girip çıktıklarında Kırim’da, Kefe’de her ne türlü olursa olsun aldıklarında, sattıklarında gümrük, kantar hakkı almasınlar”

t.lıg

1. “aidiyeti olan”

tamğalıg atlar (ME 100/7) “damgalı atlar”

2. “imzalı”

tamgalıg (D 263/229) “damgalı”

3. “işaretli”

çakır tamgalıg adakınta yinçürü töpün yükünüp (AY 392/13) “tekerlek damgalı ayağına saygı ile eğilip”

iki uçı kinlig otra tamğalıg üç miñ iki yüz elig kınpuğa üzüştüm(ü)z (YAM Sa. 03/5) “iki ucu sınırlı ortası damgalı üç bin iki yüz elli kumaşa anlaştık”

kidin yorır altı sınar şuluğ t(a)mğalıg s(e)kiz on bözke keşişdim(i)z (YAM Sa. 23/4) “batıda sayılan altı taraf imzalı damgalı seksen beze anlaştık”

kidin yoriyur onar çığ t(a)mğalı(i)ğ kınpuğa tağı bir üvge (YAM Sa. 19/3) “batıda sayılan onar ayak damgalı kumaşa ve bir eve”

koço kidini yorır iki uçı kinlig otura tamğalıg üç miñ biş yüz kuanpuğa kepezi birle kezişd(i)m(i)z (YAM Sa. 04/5) “Koço batısı sayılan iki ucu sınırlı ortası damgalı üç bin beş yüz pamuklu kumaşa anlaştık”

koço kitininde yorır iki uçı kinlig otra yirte tamğalıg yüz kınpuğa üzüşdümüz (YAM Sa. 01/4) “Koço batısında sayılan iki ucu sınırlı orta yerinde damgalı yüz kumaşa anlaştık”

lükçün kidini yorır şuluğ t(a)mğalıg yüz yitmiş ikilik yorık bözke keşiştim(i)z (YAM Sa. 07/4) “Lükçüng batısı sayılan imzalı damgalı yüz yetmiş iki kat kumaşa çabuk anlaştık”

lükçün kidininte yorır şuluğ tamğalıg üç otuz ikilik beziğe kezişdimiz (YAM Sa. 06/5) “Lükçüng batısında sayılan imzalı damgalı yirmi üç iki kat kumaşa anlaştık”

şām u şabāh evkāt-ı şerifleride bizge tağı biziñ uruğ uruğımızğa du’ā ve alkış ite turşun tip tuğa tururğa altun nişānlıg al tamğalıg yarlıg birildi (YB/A.II.47) “sabah akşam şerefli zamanlarında bize ve bizim soyumuza sopumuza hayır dua ede dursunlar diye elinde tutsun diye altın nişanlı, kırmızı damgalı yarlık verildi”

tanuqluğ sab tamğalıg bitig işidmişte körü körmiş yig (ETY ey.III/ a2) “tanıklı söz, damgalı yazı, duymadan görmek, görmekten iyidir”

yarutdaçı ol kün teñri yarokın tüşrök körkle bedizi üze kök teñride eñ başlayu tavışgan tamgalıg ay teñri ordosın körüp fatuçen atlıg açarı evirmiş nomug yaltrıtdımız (Huan.5 1828) “o güneş tanrı ışığını aydınlatan yansıdığı güzel resmi üzerine gökte ilk başta tavşan damgalı ay tanrı sarayını görüp Fatuçen adlı açarının çevirdiği dini eseri aydınlattık”

tamğaçı

1. “damgacı”

köni erse kılkı bolur tamğaçı (K 4046) “doğası doğruysa damgacı olur”

2. “gümrükçü”

tamğaçı tartnakçılarığa (YB/A.II.7) “gümrükçü ve kantar memurlarına”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

mağaraç tamğaçı (KT-K./13) “Makaraç Damgacı”

oğuz bilge tamğaçı (KT-K./13) “Oğuz Bilge Damgacı”

tamğag bk. tamğa, tamğa

bir amranmak ezrua teñri tamgagsı (HU 178) “biri sevmek olup Ezrua tanrı damgası”

tamğala-

1. “mühürlemek”

tamğaladı tañrı köñülleri üze anlar bilmesler (TIEM 73 I 148v/6=009/093)
“Tanrı gönülleri üzerini damgaladı, onlar bilmezler”

yana tamğalasa köñülleriniz üze (TIEM 73 I 99r/8=006/046) “yine gönülleri üzerini damgalasa”

2. “imzalamak”

bitig türdi badı öze tamğalap sunup birdi (K 3275) “mektubu katlayıp bağladı ve üstünü damgalayarak sundu”

kötürdi bitig kör öze tamğalap (K 3942) “üstünü damgalayıp mektubu tuttu, gör”

ol bitig tamğaladı (D 599/489) “o, sultanın mührünü yazıya vurdu”

satıgçı er yüz altun ayap tamğalap (ETY Toyok önt./3) “satıcı adam yüz altın takdim edip damgalayıp”

3. “işaretlemek”

melik kişi ıddı kapuğın tamgaladılar (KE 161r2) “hükümdar birini gönderdi kapısını damgaladılar”

4. “bellemek”

tört yaruk tamga köñlümüzde tamgaladımız (HU 177) “ilahi ışıklı dört damgayı gönlümüzde damgaladık”

tamgalan-

içrülgeyler bordın tamgalanmış (TIEM 73 II 438v/4=083/025) “damgalanmış üzümünden içirilecekler”

tamgalık

tamgalık (D 263/229) “küçük ibrik”

tamgalık (D 263/229) “kişiyeye özgü küçük sofraya”

tamıt-

kalıtı kuruğ otuñ tıtağında ot tamıtur idiz küyer örtenür ançolayı y(E)me tutyağ nızvanıl(ı)ğ otuñta ötrü hılınçl(ı)ğ otlar örtenür yalarlar (Ui. II, T. II S. 2b/26) “nasıl ki kuru odundan ateş yakar, çok yanar işte o şekilde ihtiraslı bağlanma odunundan dolayı davranış ateşleri yanar”

kalıtı kuruğ otuñ tıtağında ot tamıtur idiz köyer örtenür ançolayı yime tutyağ nızvanılığ otuñta ötrü hılınçlıg otlar örtenür yalarlar (Mayt. 41/27) “nasıl ki kuru odundan ateş yakar, çok yanar işte o şekilde ihtiraslı bağlanma odunundan dolayı davranış ateşleri yanar”

tamka bk. tamga, tamgag

1. “aidiyet simgesi”

altı yüz tamka at (E 41/4) “altı yüz damgalı atım”

2. “mühür”

tamka uruldı köñülleri üze anlar uqmaslar (TIEM 73 II 410v/3=063/003) “gönülleri üzerine damga vuruldu, onlar anlamazlar”

t.lig

yerdeki tamkalig yilki buşuz erti (E 26/6) “ülkedeki damgalı at sürüleri sıkıntısız idi”

tamtul- bk. tamdul-

ötrü ol tınlıglar kaltı başda tamtulmuş tonta tutunmuş köyer otu öçürgeli (AY 141/8) “sonra o canlılar baştan yakılmış elbisede tutuşmuş yanan ateşi söndürmek için”

tamtur- bk. tamdur-, tamdur-

bo nomlug yaruk yula tamtursunlar nom tözlüg yarukın kişürü yarutsunlar (AY 437/18) “bu dharmalı parlak meşaleyi tutuştursunlar, dharması esaslı ışığıyla tamamen aydınlatsınlar”

ç(a)hşaputlug etüzler köñüllerinte amranmaqlağ ot tamturdumuz (Mayt. 107/4) “iyi ahlaklıların gönüllerinde sevgi ateşini tutuşturduk”

ol öt tamturdı (D 355/283) “o, ateşi yaktı”

ötrü ü braman süksük otuñın tamturmış öt ilginte alıp (Ui. III, T. II, S.2/19) “sonra o braman saksaul odunuyla yakılmış ateşi eline alıp”

tamturdummen (AY 368/12) “tutuşturdum”

ulug nomlug yula tamturu yarlıkasunlar (AY 160/1) “ulu dharmalı meşaleyi yakmayı buyursunlar”

ulug nomlug yulag tamturtaçılar (AY 132b/6) “ulu dharmalı meşaleyi yakanlar”

üç bedük közleri öt öñlüg saçı arkasında yadılı turup tamturmış yula yalını teg közi karaqı yalınayu tegzinü turur (Ui. IV A 67) “üç büyük gözü, arkasına yayılmış olan ateş rengi saçı, yakılmış meşale alevi gibi göz bebeği parlayarak gezinir”

üç bedük közleri öt öñlüg saçı arkasında yadılı turup tamturmış yula yalını teg közi karaqı yalınayu tegzinü turur (Ui. I, T III 84, 42/36 ark.) “üç büyük gözü,

arkasına yayılmış olan ateş rengi saç, yakılmış meşale alevi gibi göz bebeği parlayarak gezinir”

üzeliksiz yaruk yaşuk nomlug yula tamturup (AY 429/22) “daimi, parlak dharmalı meşaleyi tutuşturup”

yıdılığ tütsüg tamturup (Mayt. 92/5) “güzel kokulu tütsüyü tutuşturup”

yitikenge yula tamturğu künler (Yit.Sud. 40/98, 112) “Büyük Ayı’ya meşale yaktıran günler”

yula tamturtı (Ui. III, T. II, S.2/23) “meşale yaktı”

tamturul- bk. tamdurul-

tañrınıñ otı tamturulmuş (TIEM 73 II 448r/4=104/006) “Tanrının ateşi tutuşturulmuş”

tamu bk. tamuğ, tamūğ, tamuğ

adruk adruk tamu (Mayt. 107/22) “başka başka cehennem”

ajunlar sayu tamuta yılkı ajunıta erklig ħannıñ yirtinçüsinte (Ui. II, T III M. 207/15) “her dünyada, cehennemde, hayvan dünyasında, güçlü hükümdarın ülkesinde”

alğu tamulartın yanturu teginürm(e)n (Ui. II, T III M. 185/11) “bütün cehennemlerden tekrar gönderiliyorum”

alğu maharurap tamuda toğar (Mayt. 84/1) “hepsi Mahāraurava cehenneminde doğar”

alğu sançip tamuda toğarlar (Mayt. 81/51) “hepsi Sañjiva cehenneminde doğarlar”

altın avış tamuğa tegi kim özlügler bar erser (Ui. III, T. II, S.2/20 ark.) “alttaki Avici cehennemine kadar hangi canlılar varsa”

altın avış tamuka tegi (Mayt. 18/27) “alttaki Avici cehennemine kadar”

amtı bu kiçig tamularda toğdılar (Mayt. 72/6) “şimdi bu küçük cehennemlerde doğdular”

amtı bu kiçig tamularda toğdumuz (Mayt. 78/16) “şimdi bu küçük cehennemlerde doğduk”

anlar tururlar tamu idileri (TIEM 73 I 183v/5=013/005) “onlar cehennem mahkumlarıdır”

anlar tururlar tamu idileri (TIEM 73 II 402v/2=058/017) “onlar cehennem mahkumlarıdır”

anların yanışları tamu ol (TIEM 73 II 415r/1=066/009) “onların döneceği yer cehennemdir”

anta ölüp aviş tamuda toğarlar (Mayt. 76/3) “orada ölüp Avici cehenneminde doğarlar”

anta y(E)me yiti ajunlarığ teginip tamuta toğmağı bolgay (Ui. II, T. III M. 207.a /9, T. III M. 207.a II/36) “o zaman yedi dünyayı gezip cehennemde doğacak”

anuttımız anlar tamu kıını küyer ot kıınıdın (TIEM 73 II 416v/9=067/005) “onlar için yanan ateş azabından cehennem azabını hazırladık”

aviş atlıg teginçsiz tamuda toğmış tüşmiş tınlıglar yalınayu turur ört yalın üze (AY 99/14) “Avici adlı ulaşılmaz cehennemde doğmuş oraya düşmüş canlılar ateş içinde yanarlar”

aviş tamu emgeki (ETŞ 7/127) “Avici cehenneminin azabı”

aviş tamu emkekin biltürtünüz (Mani. III, Nr. II. Blatt 2./3 ark.) “Avici cehenneminin azabını bildirdiniz”

aviş tamu içinteki örtlüg yalınlıg yirlerde aqdınmıšta (Ui. II, T II Y. 48/45) “Avici cehennemi içindeki ateşli yerlerde boğulduğunda”

aviş tamuda olurdumuz (Mayt. 72/52) “Avici cehenneminde oturduk”

aviş tamuda toğar (S.Yü. 445) “Avici cehenneminde doğar”

aviş tamudın ozup kırtulup (Mayt. 72/53) “Avici cehenneminden kurtulup”

aviş tamudın ört yalın önüp dantipali iligniñ ol oq et’özin yörgeyü alıp altın aviş tamuğa tartıp ildü bardı (Ui. IV C 154) “Avici cehenneminden alev yükselip Dantipali Han’ın vücuduna dolanarak onu alttaki Avici cehenneme çekip götürdü, gitti”

aviş tamuğa baru yarlıkadı (Mayt. 60/10) “Avici cehenneme vardı”

aviş tamuka tegi (AY 133/16) “Avici cehenneme kadar”

aviş tamuta (İns.Sud. 900) “Avici cehenneminde”

aviş tamudağı ört yalında ağantuğta anta ökünser ne tusu bolğay (Ui. II, T II Y. 42/64) “Avici cehennemindeki ateşte cezaya çekildiği anda pişman olsa ne faydası olacak”

aviş tamuğa bardı (Ui. III, T. II, S. 89 q./4 önt.) “Avici cehenneme gitti”

bilig tamğa bolur tamu қапғына (K 3223) “bilgi cehennem kapısına damga olur”

birök maña aviş tamudağı örtlüg yalınlig yirde uzun ödün ağnağalı tegimlig bolsar (Ui. III, T. I, D.7/9 önt.) “eğer bana Avici cehennemindeki ateşli yerde uzun zaman kıvranacak olsa”

bolmağay erdimiz tamu boğunıdın (TIEM 73 II 416r/4=067/010) “cehennem mahkumlarından olmayacaktık”

bu kiçig tamu (Mayt. 72/54) “bu küçük cehennem”

bu kiçig tamularda toğmıñ erürbiz (Mayt. 69/18, 73/47, 78/35, 110/9) “bu küçük cehennemlerde doğmuşuzdur”

bu munça türlüg tınığlar tapn tamuda toğarlar (Mayt. 84/41) “bunca türlü canlılar Tapana cehenneminde doğarlar”

bu munça türlüg tsuyluğ yazukluğ tınığlar alqu raurap tamuda toğarlar (Mayt. 83/22) “bunca türlü günahkar canlıların tümü Raurava cehenneminde doğarlar”

bu muntağ kiçig tamularda toğmiş erürbiz (Mayt. 62/40) “böyle küçük cehennemlerde doğmuşuzdur”

bu muntağ tamuluğ emgekliglerde ozmasar (Mayt. 111/9) “böyle cehennemlik ıstıraplardan kurtulmasa”

bu sekiz uluğ örtlüg tamular (Mayt. 81/31) “bu sekiz büyük, ateşli cehennemler”

bularnañ ara añ üstün miñ yüz artuķı tört elig bire uluğ sançip atlıg tamu erür (Mayt. 81/38) “bunların arasında en üstte bin yüz kırk dört mil, Sañjiva adlı cehennemdir”

çıkar tamu tüpi içre (TIEM 73 II 326r/4=037/064) “cehennem dibinden çıkar”

çın añar ol tamu otı menğü kalıglılar anıñ içinde tutaşı (TIEM 73 II 425r/3=072/023) “şüphesiz onlar için daima içinde kalacakları cehennem ateşi vardır”

eger bolsa yalğan tutuğlılardın azıglılar añar içgü turur isig kaynar suwdın y(E)me tamuğa kigürmek (TIEM 73 II 513b/8=056/091) “yalancılardan,sapkınlardan olursa içecekleri sıcak sudandır ve cehennemde atılmaktır”

ekii agulug yol başına tamu kapgına azguruglı yolka kim tiser (HU 125) “iki zehirli yol başına, cehennem kapısına azdıran yola gelen kim dense”

erdi anlarınñ yanışı yawuz kıldılar tamu otı ya'nı cehennem (TIEM 73 II 294r/2=030/010) “kötülük yapanların döneceği yer cehennem ateşi yani cehennemdir”

etözin tamu öñüniñe tüşti (Mani. I, T. Ia. Taf.I/10 ark.) “vücutuyla cehennem önüne düştü”

haram yigli ornı tamu ol batıg (K 5261) “haram yiyenin yeri cehennem dibidir”

hürmuzta teñrig tamudan yoķaru aķturtı (Mani. I, T. II D.173b¹/18) “Hormuzta tanrıyı cehennemden yukarı çıkardı”

iltkelir mini tamuğa (ETŞ 17/14) “beni cehenneme götürmek üzeredir”

inçip yime aviş tamuda toğmiş emgeklig tınlıgların emgekin tolğakın körüpen (Mayt. 106/2) “öyle ki Avici cehenneminde doğmuş eziyetli canlıların ıstırabını görerek”

keldürülgey kün tamunı (TIEM 73 II 442r/4=089/023) “cehenneme getirilecekleri gün”

kentü özi tiriğ etözin tamuğa kirmiş oron ol (Huan.7 132/20) “kendi canlı bedeniyle cehenneme girdiği yerdir”

k(e)ntü bargay tamuğa (Mani. III, Nr. 12, T. II, D. 178 II. /6 önt.) “kendi cehenneme gidecek”

kiçig tamularda toğmiş erürbiz (Mayt. 77/3) “küçük cehennemlerde doğmuşuzdur”

kiçig tamularda toğmiş erürler (Mayt. 75/1, 11; 76/7) “küçük cehennemlerde doğmuşlardır”

kördi anı tamu ortası içre (TIEM 73 II 326v/8=037/055) “onu cehennemin ortasında gördü”

körgeyler gayy tamusiña (TIEM 73 I 226v/2=019/059) “Gayy cehennemini görecekler”

küç kılığlılar erürler tamuğa tamduğ (TIEM 73 II 425v/6=072/015) “zorluk çıkaranlar cehennem yakıtı olurlar”

küdezdi tamu kınidın (TIEM 73 II 386r/2=052/027) “cehennem azabından korudu”

mħaraurap tamuda timin ök bir kün bir tün bolur (Mayt. 84/5) “Mahāraurava cehenneminde bir gün bir gece olur”

ne kigürdi silerke şakr tamusiña (TIEM 73 II 428v/5=074/042) “sizleri Sakr cehennemine ne soktu”

ol kün atlurlar tamu otına atılmağ (TIEM 73 II 385r/8=052/013) “o gün cehennem ateşine itilip atılırlar”

ol ödün avış tamuda açığ emgek emgengey sizler (Mayt. 67/28) “o zaman Avici cehenneminde acı, eziyet göreceksiniz”

ol tamudağı tınlıglar süzük köñül öritip (Mayt. 63/14) “o cehennemdeki canlılar temiz duygular besleyip”

ol tamuluğ etüzler tamudın ozup kırtulup yalañuğ ajunınta toğarlar (Mayt. 76/19) “o cehennemlik vücutlar cehennemden kurtulup insan dünyasında doğarlar”

ol tıltağın avış tamu otı taşğaru önüp divdat toyınağ tirigde yörgep tartıp avıç tamuğa kigürdi (Mayt. 57/29) “o sebeple Avici cehenneminin ateşi dışarı çıkıp rahip Devedatta’yı canlı bir şekilde sarıp Avici cehennemine soktu”

ol tıltağın biz tıtsılarığ boş idmiş üçün anta ölüp kamağın tamuda toğdumuz (Mayt. 73/5) “o sebepten biz öğrencileri geri gönderdiğimiz için orada ölüp hepimiz cehennemde doğduk”

ol tınlıglarığ sañat tamuda örtlüğ yalınlıg temirliğ çomakın bergen tokıyurlar tültürürler (Mayt. 82/23) “o canlıları Sanghata cehenneminde ateşli demirden çomaklarla vururlar”

olar inçip tamuta erser azu yıldı ajunınta erser (Ui. II, T III M.207/40) “onlar o şekilde cehennemde ya da hayvan dünyasında ise”

ot içinde tamu erkligike oqıñlar (TIEM 73 II 345v/8=040/049) “ateş içinde cehennem bekçilerine”

otluğ tamu içinde (Mani. III, Nr. 1, III. T. M. 140 u. 147 seite a/6 ark.) “ateşli cehennem içinde”

ölünler sizler s(a)ñat tamunuğ kórkinçığın (Mayt. 82/53) “Sanghāta cehenneminin korkusundan ölüñ”

özke alma tamuğ (K 4530) “kendine cehennemi alma”

özün edgü birle tamudın köşit (K 1295) “kendini iyilik ile cehennemden koru”

özünü tamudın yırat (K 5306) “kendini cehennemden uzaklaştır”

raçabımı atlıg artuk ilig kan orunu yitiñç oruntakı bodısatavlarka yügerü üsüklerinte tamuka tüşe turur tınlıglar közünüp bodısatavñıñ küçinte yine tamuka tüşmedin balık başlıg y(E)me bolmadın korkınçsız inç bolmuşların közünür (AY 314/7) “Raçabımı adlı büyük hükümdar yeri, yedinci yerdeki bodısatvalara üstlerinden cehenneme düşen canlılar gözüküp bodısatvaların sayesinde yine cehenneme düşmeden, balık başlı olmadan korkusuz, huzurlu oldukları görünür”

raurap atlıg tamu erür (Mayt. 83/3) “Raurava adlı cehennemdir”

sağurlğay örtengey otluğ tamu içinte (Mani. III, Nr. 1, IV. T III, T. V. 49 rükkseite/11) “ateşli cehennem içinde titreyecek, yanacak”

saña oğ törütmedi teñri tamuğ (K 3332) “Tanrı cehennemi yalnız senin için yaratmadı”

sekiz uluğ örtlüğ tamularda toğarlar (Mayt. 81/11) “sekiz büyük ateşli cehennemlerde doğarlar”

sekiz uluğ tamularda utğurağ tuğar (Ui. III, T. II, S. 32a - T. II, S. 12 miny./14 ark.) “kesin olarak sekiz büyük cehennemde doğar”

señik yideçilernerñ bursñ kuvrağda öñre aşadaçılarnañ orını uyası avış tamu için avış tamuda toğdılar (Mayt. 72/1) “manastıra ait olanlara nail olanların, o topluluktan önce nail olanların yeri Avici cehennemi olduğu için Avici cehenneminde doğdular”

sıgınurmen felak tamusı tañrı birle saña (TIEM 73 II 450r/3=113/001) “sabahın Tanrısına sığınırım”

sñıt tamuda toğguluğ (Mayt. 82/58) “Sanghāta cehenneminde doğmaya”

soluñdın tamu orını (K 917) “solunda cehennem yeri”

sorulmas sen tamu işlerindin (TIEM 73 I 14r/9=002/119) “sen cehennem mahkumlarından sorumlu değilsin”

tamu (AY 348/11; D 548/448; Mayt. 5/47, 67/12, 71/47, 81/38) “cehennem”

tamu boşunlarıña (TIEM 73 II 416r/5=067/011) “ey cehennem mahkumları”

tamu erklig (Ui. III, T. II, S. 89p/5 ark.) “cehennem bekçisi”

tamu erkligi ögümin köñülümün saçmazğan (Ui. II, T II Y. 42/60) “cehennem bekçisi aklımı gönlümü saçmazken”

tamu erkligleri kelmedi mü silerke qorqıgılı (TIEM 73 II 416r/2=067/008) “cehennem mahkumları sizlere korkarak gelmedi mi”

tamu erkligleri ögümin köñülümün saçmazğan (Ui. II, T II Y. 48/41) “cehennem bekçileri aklımı gönlümü saçmazken”

tamu erkligleri tegre tolı yorıp (Mayt. 68/26) “cehennem bekçilerinin etrafında dolaşıp”

tamu kapugin açar tawar (D 548/448) “rüşvet cehennemin kapısını bile açar; başka şeyin kapısının lafı mı olur?”

tamu kıını (TIEM 73 II 416v/8=067/006) “cehennem azabı”

tamu oğlanında kim qam(a)ğun y(a)vlağın adın yadmağlı ol (Mani. III, Nr. 9, I. T. II, D. 78a, II/6 önt.) “cehennem çocuklarının hepsi kötülükle başka yere yayandır”

tamu prit ikeğünün aşun tutmağı erser (Ui. Tot. 1288) “cehennem ve preta ikisinin dünyayı tutması ise”

tamu prit yılkı ajunta özi kirip (KİP 191) “cehennem, preta ve hayvanlar dünyasına girip”

tamu prit yılkıda ulatı biş ajun içinteki irinç yarlıg emgeklig tolgaklıg munjka tarka tegmiş tınıglarka umug inag bolup (AY 628/6) “cehennem, preta, hayvan, bütün beş dünya içindeki sefil, eziyetli, acılı canlılara umut olup”

tamu yeri tenri yaşuk erken (400A) “cehennem yeri gökyüzü aydınlık iken”

tamu yolu tutunuz (ETŞ 7/29) “cehennemin yolunu kapatın”

tamuda azu y(E)me adın orunlarta olarnı için emgek emgenip (AY 628/18)
“cehennemde ya da başka yerlerde onlar için eziyet çekip”

tamuda ol tınlıklarğa törtidin yınak örtlüg yalınlıg temirliç çıkarlar kelip tançu
tançu etüzlerin bıçar uşarlar (Mayt. 82/33) “cehennemde o canlılara dört taraftan
ateşli demirden tekerlekler gelip parça parça vücutlarını keserler”

tamuda ozup kurtulup amtı bu kiçig tamularda toğmiş erürler (Mayt. 75/25)
“şimdi bu küçük cehennemlerde doğmuşlardır”

tamuda ört içinte örtenü turur tınlığğa inçe tip tiser (Ui. IV C 17) “cehennemde
ateş içinde yanıp duran canlıya şöyle dense”

tamuda toğar (Mayt. 59/25, 79/15) “cehennemde doğar”

tamuda toğarlar (Mayt. 82/12; Mayt. 112/12) “cehennemde doğarlar”

tamuda toğdılar (Mayt. 74/61, 75/8, 24, 42, 48) “cehennemde doğdular”

tamuda toğdumuz (Mayt. 62/38, 78/15, 55) “cehennemde doğduk”

tamuda toğmaduğ erserler (Mayt. 79/23) “cehennemde doğmadılarsa”

tamudağı ört yalın utru önmezken (Ui. II, T II Y. 48/42) “cehennemdeki ateş
karşı çıkmazken”

tamudağı emgekin tükel kötürür (S.Yü. 446) “cehennemdeki eziyetini tamamen
arttırır”

tamudağı emgeklerig emgetgeli (Ui. III, T. II, S. 89p/6 ark.) “cehennemdeki
eziyetleri çektirmek için”

tamudağı emgeklig tınlıklar (S.Yü. 423) “cehennemdeki eziyetli canlılar”

tamudağı vıdar atlıg tağ señirler (Mayt. 82/37) “cehennemdeki Bhitvara adlı
dağın etekleri”

tamuğakıı yekler tutar tiyür (Mani. II, T. II, D. 178/6 ark.) “cehennemdeki şeytanlar tutar der”

tamudan yoğaru ağduğta (Mani. I, T. II D.173b¹/13)“cehennemden yukarı çıktığında”

tamudın eman (K 6307) “cehennemden korusun”

tamudın ıdmanđ (Mayt. 69/25) “cehennemden göndermeyin”

tamudın kırtulup (Mayt. 73/29, 75/43, 78/56, 110/8) “cehennemden kurtulup”

tamudın kırtulup kiçig tamularda toğdumuz (Mayt. 73/30) “cehennemden kurtulup küçük cehennemlerde doğduk”

tamudın ozup bu kiçig tamularda toğmış erürbiz (Mayt. 73/6) “cehennemden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğmuşuzdur”

tamudın ozup kırtulup (Mayt. 74/61) “cehennemden kurtulup”

tamudın yırar tip tamuluk özi (K 292) “cehennemlik benliği, cehennemden uzaklaşır diye”

tamuğa (Mani. I, T. II D. 177 ek, Taf. IV. Seite 1/6; Mani. III, Nr. 18. T. II. D. 75/2 önt.)“cehenneme”

tamular (Mayt. 65/32) “cehennemler”

tamulardın bu pratyakanarak kiçig tamularda toğdumuz (Mayt. 62/7) “cehennemlerden bu küçük cehennemlerde doğduk”

tamulardın ozup bu kiçig tamularda toğmış erürbiz (Mayt. 107/8) “cehennemlerden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğmuşuzdur”

tamulartın ozmazlar tęp (İns.Sud. 664) “cehennemlerden kaçamazlar deyip”

tamuta toğdaçı tınl(ı)đlarınđ üzülmeki bolur (Ui. II, T III M. 207/74) “cehennemde doğacak canlıların sonu gelir”

tamuta toğup (Yit.Sud. 40/24) “cehennemde doğup”

tamuta ulatı alğu yavız yollartın artuğrağ osmağı hutrulmağı bolur (Ui. II, T III M.207/10, T III M.207b/14) “cehennemde bütün kötü yollardan kurtulmaktır”

tamuta yilği ajunıta (Ui. II, T III M. 207/94) “cehennemde, hayvan dünyasında”

tamutağı emgek (Yit.Sud. 40/31) “cehennemdeki eziyet”

tamutağı ört yalın tağı önmezken (Ui. II, T II Y. 42/61) “cehennemdeki ateş çıkmazken”

tap ol añar tamu (TIEM 73 I 24v/7=002/206) “ona cehennem yeter”

tap ol anlarğa tamu (TIEM 73 II 401v/2=058/008) “cehennem onlar için yeter”

tatıñlar tamu kükremekini (TIEM 73 II 391v/9=054/048) “cehennemin kükreyişini tadın”

timin ök raurap tamuda bir kün bir tün bolur (Mayt. 83/26) “bu sırada Raurava cehenneminde bir gün bir gece olur”

timin ök tapan tamuda bir kün bir tün bolur (Mayt. 84/45) “Tapana cehenneminde bir gün bir gece olur”

toldurğayoğmız tamunı perīdin kişilerdin barçağun (TIEM 73 II 302v/9=032/013) “cehennemi tamamen cinlerle ve insanlarla dolduracağız”

tutuñlar südrüñler tamu ortasıña (TIEM 73 II 364r/5=044/047) “cehennem ortasına kadar tutup sürün”

tünerig tamuğa tartar (ETŞ 6/13) “karanlık cehenneme doğru götürür”

tünerig tamuğa tartar tiyür (Mani. II, T. II, D. 178/3 ark.) “karanlık cehenneme çeker der”

tünerig tamuğa tüşmeki bar (ETŞ 5/10) “karanlık cehenneme düşmesi var”

tünerig tamuğa tüşmeki bar (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. III/9) “karanlık cehenneme düşmesi var”

tünerig tamutın tözüni özgurtunuz (ETŞ 7/144) “hepsini karanlık cehennemden çıkardınız”

tüşkelirmen una tamuğa (ETŞ 17/18) “işte cehenneme düşmek üzereyim”

uluğ tamuda toğdumuz (Mayt. 73/28, 78/33) “büyük cehennemde doğduk”

uluğ tamularda kemişür (Mayt. 70/25, 71/24) “büyük cehennemlere atar”

uluğ tamularda toğdumuz (Mayt. 62/7, 107/7, 110/8) “büyük cehennemlerde doğduk”

uluğ uluğ tamularda toğdumuz (Mayt.73/45) “çok büyük cehennemlerde doğduk”

üç miñ sekiz artuķı yitmiş ire uluğ tapn atlıg tamu erür (Mayt. 84/18) “üç bin yetmiş sekiz mil, büyük Tapanada adlı bir cehennem vardır”

üç miñ üç yüz artuķı biş otuz bire uluğ maharurap atlıg tamu erür (Mayt. 83/51) “üç bin üç yüz yirmi beş mil, büyük Mahāraurava adlı bir cehennem vardır”

üç tamu emgekinte özgurtaçı (HAM 3/17) “üç cehennem azabından kurtulacak”

üç tamu emgikinte ozkurtaçı (HAM 3/1) “üç cehennem azabından kurtulacak”

üç tamu yolu tuğıl (Mayt. 47/8) “üç cehennem yolunu kapat”

ülgüsüz öküş tamularda ür kiç ödün ört yalın içinte örtentiñ (Ui. III, T. II, S.89i/3 ark.) “sayısız cehennemlerde er geç ateş içinde yandın”

üzüti tamuğa barmış kergek (S.Yü. 123) “ruhu cehenneme varmış olmalı”

yalınayu turur tamutın oztlar (ETŞ 7/348) “alev alev yanan cehennemden kurtuldular”

yalnuķ et’özin tamudaķı teg açığı emgek emgentiñ (Ui. III, T. II, S. 32-4/18 ark.) “vücudun cehennemdeymiş gibi acı, eziyet çektin”

yaruk yiltizin teñri yirin tünerig yiltizin tamu yirin biltimiz (HU 160)

“aydınlık kökün tanrı yeri, karanlık kökün cehennem yeri olduğunu öğrendik”

yavlak yollar erser tamu prit yıldı asurlar yolu erür (AY 221/11) “kötü yollar ise cehennem, preta, hayvanlar ve asurlar yoludur”

yazıklıg tamu kıını içinde meñgü kalıglılar (TIEM 73 II 362v/7=043/074) “günahkarlar cehennem azabı içinde sonsuza dek kalanlardır”

yigirmi bire ulug pratapn atlıg tamu erür (Mayt. 84/58) “yirmi mil, büyük Pratāpana adlı cehennem vardır”

yine yime toñuz başlıg sıgun başlıg tamuluğ özütler tegremizde yorıp (Mayt. 78/40) “yine domuz başlı geyik başlı cehennemlik ruhlar etrafımızda dolaşıp”

yoklatgıymiz anı tamu içindeki tağlarğa (TIEM 73 II 427r/1=074/017) “onu cehennem içindeki dağlara çıkaracağız”

t.lı

tamulu yıldıgı erklig han yırtınçüsin algını arıtdağı (Ui. II, T. III M.238/7) “cehennemli, hayvanlı, güçlü hükümdar dünyasını hepsini temizleten”

tamuğ, tamüğ bk. tamu, tamuğ

āhiratğa tamuğdın kırtulsa (NF 395/16) “ahirette cehennemden kurtulsa”

aknı kara kılganlar ol tamuğğa kırmışler (DH LXVIII/6) “akı kara kılanlar o cehenneme girmişler”

alar hem nāle kılgaylar tamuğ kırkunçıdın (KE 91r17) “onlar hem de cehennem korkusundan inleyecekler”

andın soñ haķıķat üze anlar tamuğnuñ köygenleri (HKT 568a/1=83/16) “ondan sonra şüphesiz onlar cehennemın yananlarıdır”

andın soñ haķıķat üze kıaymağları, tamuğ tapa (HKT 428a/6=37/68) “ondan sonra şüphesiz dönüşleri cehenneme doğrudur”

andın soñ hāzır kılgıymiz anlarını tamuğ yöresinde çökgenler (HKT 298b/4=19/68) “ondan sonra onları cehennem çevresinde çökenler olarak hazır kılacğız”

andın soñ kılduk aña tamuğnı (HKT 272b/3=17/18) “ondan sonra onun için cehennemı yarattık”

andın soñ sıgıngu yirleri tamuğ (HKT 74a/2=3/197) “ondan sonra kalacakları yer cehennemdir”

andın soñ tamuğğa köydürün (HKT 545b/9=69/31) “ondan sonra cehennemde yakın”

añar turur tamuğ otı (KKT 31/58a2=20:74) “cehennem ateşi onun içindir”

anıñ sıgıngu yeri tamuğ (TIEM 73 I 54r/1=003/162) “onun kalacağı yer cehennemdir”

anıñ sıgıngu yeri tamuğ ol (TIEM 73 I 132v/9=008/016) “onun kalacağı yer cehennemdir”

anıñ sıgıngusı tamuğ ol (KKT 28/72b2=8:16) “onun kalacağı yer cehennemdir”

anıñ yanutı ol tamuğ , cāvidāneler anıñ içinde (KKT 26/61a1=4:93) “onun cezası, içinde sonsuza dek kalacağı cehennemdir”

anıñ yanutı tamuğ ol (TIEM 73 I 69v/4=004/093) “onun dönüşü cehennemdir”

anıñ yeri taķı tamuğ otı turur (NF 14/11) “onun yeri de cehennem ateşidir”

anlar arķalarında tamuğ turur (TIEM 73 II 365r/6=045/010) “onların arkalarında cehennem vardır”

anlar cümlesi tamuğda tururlar (NF 373/12) “onların hepsi cehennemdedirler”

anlar kim küfr ketürdiler, anlarğa tamuğ otı (HKT 418b/3=35/36) “inkar edenler için cehennem ateşi vardır”

anlar kim küfr ketürdiler taķı yalğanga nisbet kıldular āyetlerimizni anlar tamuğ eyeleri (HKT 516b/6=57/19) “inkar edenler, bizim ayetlerimizi yalanlamaya çalışanlar ateş mahkumlarıdır”

anlar kim küfr ketürdiler tamuğ tapa yıglurlar (HKT 175a/6=8/36) “inkar edenler cehennemde toplanırlar”

anlar kim tandılar anlarğa tamuğ otı (TIEM 73 II 319v/4=035/036) “inkar edenler için cehennem ateşi vardır”

anlar kim tandılar olarğa tamuğ otı (KKT 33/77a3=35:36) “inkar edenler için cehennem ateşi vardır”

anlar kim tandılar tamuğğa têrlürler (KKT 28/84a2=8:36) “inkar edenler cehennemde toplanırlar”

anlar kim yığlurlar yüzleri üze tamuğ tapa (HKT 347b/6=25/34) “onlar yüzükoyun cehenneme doğru toplanırlar”

anlar tamuğ eyeleri (HKT 106a/3=5/10, 117b/6=5/86, 324b/6=22/51) “onlar cehennem mahkumları”

anlar turur tamuğ boğunları (TIEM 73 II 246v/3=022/051) “onlar cehennem mahkumları”

anlar tururlar tamuğ idileri (TIEM 73 I 81r/9=005/010, 90v/9=005/086, 151r/2=009/113) “onlar cehennem mahkumudur”

anlarğa kim küfr ketürdiler idilerine, tamuğ kıını (HKT 539b/9=67/9) “Tanrılarını inkar edenler için cehennem azabı vardır”

anlarğa tamuğ kıını tağı anlarğa ot kıını (HKT 570a/4=85/10) “cehennem azabı, ateş azabı onlar içindir”

anlarğa tamuğdın töşek tağı üstünlerindin örtügler (HKT 151a/1=7/41) “onlar için cehennemden yataklar, üstlerinde örtüler vardır”

anların yatgu yerleri tamuğ ol (TIEM 73 I 70r/6=004/097) “onların yatacağı yer cehennemdir”

anlarğa âhiret içinde tamuğ kıını (TIEM 73 II 403v/3=059/003) “ahirette onlar için cehennem azabı vardır”

anlarğa ol tamuğ kıını anlarğa örtegen kıını (TIEM 73 II 439r/6=085/010) “cehennem azabı, yakan azap onlar içindir”

anlarğa tamuğda yağımlar üstünlerindin örtügler (TIEM 73 I 116r/8=007/041) “onlar için cehennemde yataklar, üstlerinde örtüler vardır”

anların yanğı yerleri tamuğ ol (TIEM 73 I 72v/8=004/121) “onların döneceğı yer cehennemdir”

anuğ kıldı anlarğa tamuğnı (HKT 407b/1=33/64; HKT 488b/4=48/6) “onlar için cehennemi hazırladı”

anuğ kılduğ anlarğa, tamuğnuñ kınnın (HKT 539b/8=67/5) “cehennem azabını onlar için yarattık”

anuğ kılgaymız anlarını tégresinde tamuğnuñ kamuğın (TIEM 73 I 227r/3=019/068) “onların hepsini cehennemin çevresinde hazır kılacağız”

anuttı anlarğa tamuğnı (TIEM 73 II 376v/3=048/006) “onlar için cehennemi hazırlattı”

anuttı olarğa üçün tamuğnı (KKT 37/30a3=48:6) “onlar için cehennemi hazırlattı”

‘arablar huşumat birle tamuğğa bargaylar (NF 419/14) “Araplar düşmanlık ile cehenneme gidecekler”

arkasında tamuğ ol (TIEM 73 I 189r/8=014/016) “sonrasında cehennem vardır”

arturduğ anlarğa tamuğ (HKT 280a/4=17/97) “onlar için cehennem ateşini artırdık”

aydı anlar kim ot içinde, tamuğnuñ hāzinleringa (HKT 451b/6=40/49) “ateş içindekiler cehennemin bekçilerine söylerler”

ba’zıları tağı tamuğğa bargaylar (NF 251/2) “bazıları da cehenneme gidecekler”

ba’zıları tamuğğa barurlar (NF 252/4) “bazıları cehenneme giderler”

bırakılğay tamuğğa (HKT 580b/3=104/4) “cehenneme atılacak”

bir ançanı tamuğnıñ sol kolında turğuzdı (KE 10v8) “bir kısmını cehennemin sol tarafında durdurdu”

bir gürüh uşmağ içinde tağı bir gürüh tamuğ içinde (TIEM 73 II 353v/6=042/007) “bir bölümü cennette, bir bölümü cehennemde”

bir kimerse tamuğda miñ yıl ƙalgay (NF 236/17) “bir kişi cehennemde bin yıl kalacak”

bir ögür uçmağ içinde, bir ögür tamuğ içinde (HKT 461a/9=42/7) “bir bölümü cennette, bir bölümü cehennemde”

bir ögür uşmağ içinde bir ögür tamuğ içinde (KKT 36/4a2=42:7) “bir bölümü cennette, bir bölümü cehennemde”

biri atı uçmağ biriniñ tamuğ (K 3654) “birinin adı cennet, birinin cehennem”

biz anuğ ƙılduğ ƙāfirlerğa tamuğnı (HKT 489a/9=48/13) “biz kafirler için cehennemi hazırladıƙ”

biz anuğ ƙılduğ ƙāfirlerğa, zencirler tağı ğullar tağı tamuğ (HKT 558a/4=76/4) “biz kafirler için zincirler, kelepçeler, cehennem hazırladıƙ”

biz anuğ ƙılduğ tamuğnı küfr ketürgenlerke (HKT 292a/7=18/102) “biz inkar edenler için cehennemi hazırladıƙ”

biz anuttımız tamuğnı tanığlılarğa (TIEM 73 I 222r/8=018/102) “biz inkar edenler için cehennemi hazırlattıƙ”

biziñ ölgenler uçmağda turur siziñ ölgenler tamuğda turur (KE 224r11) “bizden ölenler cennettedir, sizden ölenler cehennemdedir”

bizlerni tamuğğa fermānlayur ermişsen (NF 408/2) “bizleri cehenneme atmayı buyuruyormuşsun”

bolmağay irdük tamuğ eyeleri içinde (HKT 540a/6=67/10) “cehennem mahkumları içinde olmayacaktıƙ”

bu ‘āmirni tamuğğa eletiñ (NF 147/13) “bu Amir’i cehenneme iletin”

bu ‘āşini tamuğğa bırakıñ (NF 363/15) “bu asiyi cehennemde bırakın”

bu dünyānı tamuğğa bırakıñ (NF 399/11) “bu dünyayı cehenneme bırakın”

bu kimerselerni tamuĝka eletgeyer (NF 392/15) “bu kişileri cehenneme iletcekler”

bu kün tamuĝga kivürdüm erse meni ot içinde yād kıllurlar (KE 91r20) “bugün cehenneme soktuĝumda beni ateş içinde anarlar”

bu, ol tamuĝ kim yalĝanga nisbet kıllur anı yazuķ kıllanlar (HKT 509b/5=55/43) “bu, günah işleyenlerin yalanladıĝı cehennemdir”

bu öĝür kamuĝ sıĝınguları tamuĝ ol (KKT 26/82a1=4:121) “bu bölüĝün hepsinin yeri cehennemdir”

bu öĝür sıĝınguları tamuĝ ol (KKT 26/65b1=4:97) “bu bölüĝün kalacaĝı yer cehennemdir”

bu öĝür tamuĝ idileri (KKT 38/71a3=64:10) “bu topluluk cehennem mahkumlarıdır”

bu tamuĝ ol kim va'de kıllnur erdiñizler (KKT 34/15a3=36:63) “bu, size vadedilen cehennemdir”

bu tamuĝ, ol kim va'de kıllnur irdiñiz (HKT 424a/3=36/63) “bu, size vadedilen cehennemdir”

bu tamuĝ turur ol kim yalĝan tutarlar erdi anı yazuķluĝlar (TIEM 73 II 393v/2=055/043) “bu, günahkarların yalanladıĝı cehennemdir”

bu tamuĝnı yanduruñ (NF 66/8) “bu cehennemi yakın”

bularnı tamuĝka eletiñ (NF 392/14, 408/1) “bunları cehenneme iletin”

bütün añar tamuĝ otı cāvidāne anıñ içinde (KKT 29/45a1=9:63) “şüphesiz onun için, içinde sonsuza dek kalacaĝı cehennem ateşi vardır”

bütünlükin kim tamuĝ olarnıñ üdrülmüş ödleri ol yumkılarınıñ (KKT 30/25b3=15:43) “şüphesiz cehennem vaat edilen zamanda onlar içindir”

bütünlükin tamuĝ kapsaĝlı erür kāfirler birle (KKT 29/37a2=9:49) “şüphesiz cehennem kafirleri kuşatacaktır”

bütünlükün tanrı tēriqli ēkki yüzlüglerni tanırlılarını tamuğ içinde yumkı (TIEM 73 I 75r/4=004/140) “gerçekten Tanrı iki yüzlü ve kafirlerin hepsini cehennemde bir araya getirecektir”

bütünlükün yazukluğlar tamuğ kıını içinde cāvidāneler (KKT 36/68b1=43:74) “şüphesiz günahkarlar cehennem azabında devamlı kalacaklar”

bütünlükün tamuğ kapsağı ol tanırlılarını (TIEM 73 II 292r/5=029/054) “şüphesiz cehennem, o inkar edenleri içine alandır”

bütünlükün tamuğ ol turur sığınu yer (TIEM 73 II 434r/8=079/039) “şüphesiz kalacağı yer cehennemdir”

bütünlükün yarattımız tamuğka üküşni perīlerdin ādemīlerdin (TIEM 73 I 129r/6=007/179) “şüphesiz cinlerin, insanların çoğunu cehennem için yarattık”

cümle yığılmışlar tamuğ üzesinde (NF 239/13) “hepsi cehennemde yığılmışlar”

cümlemüz tamuğnuñ hāviyesiñe tüştük (NF 395/5) “hepimiz cehennemin yedinci katına düştük”

cümlesini tamuğka toldurğaymen (NF 279/9)“hepsini cehenneme dolduracağım”

cümlesini yüzün kıuyu tamuğka kemişgey (NF 336/15) “hepsini yüzü koyun cehenneme atacak”

çıkar tamuğnuñ tūbindin (HKT 428a/3=37/64) “cehennemin dibinden çıkar”

çıkarıldı tamuğ, azğunlarğa (HKT 355a/8=26/91) “cehennem azğunlara gösterildi”

çıkarıldı tamuğ yolsuzlarğa (TIEM 73 II 270v/2=026/091) “cehennem yoldan çıkmışlara gösterildi”

çıkarılır tamuğ añar kim körse (TIEM 73 II 434r/7=079/036) “görenler için cehennem gösterilir”

çın añar tamuğ (TIEM 73 I 231v/8=020/074) “gerçekten cehennem onun içindir”

çın anjar tamuğ otı menğü kılıglı anıñ içinde (TIEM 73 I 145r/9=009/063)
“şüphesiz onlar için daima içinde kalacakları cehennem ateşi vardır”

çınok törüttimiz tamuğka üküşni perīlerdin ādemīlerdin (KKT 28/52a2=7:179)
“gerçekten, biz cinler ve insanlardan çoğunu cehennem için yarattık”

çın ol çın turur tamuğ ehliniñ huşūmet kılışmaqları (TIEM 73 II
333r/1=038/064) “şüphesiz cehennem ehlinin tartışması gerçektir”

çın tamuğ kapsamış ol tanığlılarını (TIEM 73 I 144r/3=009/049) “gerçekten
cehennem o inkar edenleri içine almış”

çın tamuğ yanutınızlar (TIEM 73 I 210v/8=017/063) “gerçekten dönüşünüz
cehennemdir”

ebedī tamuğda kalur (NF 237/5) “sonsuz dek cehennemde kalır”

eger bolsa yalğanga nisbet kılğanlardın, azğunlardın; tuzğu, isig suwdın, taķı
tamuğnuñ köydürmeki (HKT 513b/8=56/91) “yalancılardan,sapkınlardan olursa
yiycekleri sıcak sudandır ve cehennemde yakılmaktır”

eger tamuğka kigürseñ (NF 182/17) “eğer cehenneme sokarsan”

eger tamuğka taķı bir qata nazar kılımış bolsa erdiñ (NF 267/12) “eğer cehennemi
bir kez görmüş olsaydın”

ekinçi tamuğdın qorqar erken yawuzluq kılur (KE 131r4) “ikincisi cehennemden
korkarken kötülük yapar”

emdi tamuğ otı kalıp turur (NF 137/4) “şimdi cehennem ateşi kalmıştır”

ermes mü tamuğ içinde orun turur uluğsıglıq kılıglı kāfirlerka (TIEM 73 II
39r/6=039/060) “büyüklük taslayan kafirlere cehennem içinde yer olmaz mı”

ermes mü tamuğ içinde orun tanığlılarca (TIEM 73 II 337v/7=039/032) “inkar
edenler için cehennem içinde yer mi yok”

ermez mü tamuğ içinde orun tanığlılarca (TIEM 73 II 293r/5=029/068) “inkar
edenlerin cehennemde yeri mi yok”

ewürgil bizdin tamuğ kınını (HKT 350a/4=25/65; TIEM 73 II 266v/2=025/065)
“cehennem azabını bizden uzak tut”

ḥaḳ te’ālā anı tamuğdın ḥalāş kılsa (NF 444/11) “Hak teala onu cehennemden
kurtarsa”

ḥaḳ te’ālā mēni tamuğ otındın āzād kılgay (NF 98/10) “Hak teala beni cehennem
ateşinden azat edecek”

ḥaḳ te’ālā ol kimersenı tamuğḳa fermānlağay (NF 419/12) “Hak teala o kişiyi
cehenneme atmayı buyuracak”

ḥaḳīḳat üze aña tamuğ (HKT 305a/6=20/74) “şüphesiz cehennem onun içindir”

ḥaḳīḳat üze aña tamuğ otı, cāvidāne anıñ içinde (HKT 189b/9=9/63) “şüphesiz
onlar için daima içinde kalacakları cehennem ateşi vardır”

ḥaḳīḳat üze anlar tamuğ eyeleri (HKT 197b/2=9/113) “şüphesiz onlar cehennem
mahkumudur”

ḥaḳīḳat üze fāsıqlar, tamuğ içinde, köyerler aña cezā küninde (HKT
567a/3=82/14) “şüphesiz günahkarlar ceza gününde cehennemde yanarlar”

ḥaḳīḳat üze fāsıqlarınñ bitigi, tamuğ içinde (HKT 567b/4=83/7) “şüphesiz
günahların yazısı cehennemdedir”

ḥaḳīḳat üze ḳapsağan tamuğ, kāfırlernı (HKT 188a/6=9/49) “şüphesiz cehennem
kafirleri içine alandır”

ḥaḳīḳat üze tamuğ, boldı küygü yir (HKT 562a/5=78/21) “şüphesiz beklenecek
yer cehennem oldu”

ḥaḳīḳat üze tamuğ, ḳapsağan kāfırlernı (HKT 384a/4=29/54) “şüphesiz
cehennem, kafirleri içine alandır”

ḥaḳīḳat üze tamuġ, ol sıġıngu yir (HKT 564a/3=79/36) “şüphesiz cehennem, kalacağı yerdir”

ḥaḳīḳat üze tamuġ va‘deleri turur ḳamuġ (HKT 254b/3=15/43) “şüphesiz cehennem hepsi için vaat edilen yerdir”

ḥaḳīḳat üze tamuġ yanutuñuz (HKT 276b/9=17/63)“şüphesiz dönüşünüz cehennemedir”

ḥaḳīḳat üze tañrı münāfıḳlarınıñ cem‘ ḳılġanı taḳı ḳāfirlerġa tamuġ içinde ḳamuġını (HKT 98a/1=4/140) “şüphesiz Tanrı iki yüzlü ve kafirlerin hepsini cehennemde toplayandır”

ḥaḳīḳat üze ündeyür öġürini, munuñ üçün kim bolmasar tamuġ eyelerindin (HKT 415b/3=35/6) “şüphesiz o, topluluġunu cehennem mahkumlarından olmaya çağırır”

ḥaḳīḳat üze yazuḳ ḳılġanlar, tamuġ ḳını içinde cāvidāneler (HKT 472a/2=43/74) “şüphesiz günah işleyenler cehennem azabı içinde sonsuza dek kalanlardır”

ḥaḳḳā kemşilgey ḥuṭame tamuġı içre (TIEM 73 II 448r/3=104/004) “andolsun, Hutame cehennemi içine atılacak”

ḥaram birle semürġen etler süñükler tamuġ otıġa yaḳılıġusı (KE 249r8) “haram ile semiren etlerin kemiklerin cehennem ateşinde yakılacağı”

ḥatunı umm-i cemīlni tamuġḳa kemişgey (NF 18/1) “karısı Umm-i Cemil’i cehenneme atacak”

hem sürermiz yazuḳluġlarını tamuġ tapa (KKT 31/32b3=19:86) “günahkarları cehenneme doğru süreriz”

her tamuġınıñ kilīdini mālik keltürdi (KE 215r20) “her cehennemin kilidini Malik getirdi”

hergiz tamuġka kirmegey (NF 284/14) “asla cehenneme girmeyecek”

hiç iŝitgeniñiz bar mu baş uçmaħda bolup ayak tamuġda bolġay (KE 200v11)

“başın cennette olup ayaġın cehennemde olduġunu hiç duyanınız var mı”

idi ‘azze ve celle tamuġdın beşinci ġat yerge çıķardı (KE 4v1) “Tanrı azze celle cehennemden beşinci kat yere çıķardı”

idi ‘azze ve celle tamuġluklarını tamuġġa kiwürse (KE 17r5) “Tanrı azze celle cehennemlikleri cehenneme soksa”

ileyindin tamuġ (HKT 248a/9=14/16) “sonrasında cehennem vardır”

ileylerindin tamuġ (HKT 476a/8=45/10) “sonrasında cehennem vardır”

iŝittiniñiz mü kim baş uçmaħda bolup adaķ tamuġda bolsa (KE 207v21) “başın cennette olup ayaġın cehennemde olduġunu duydunuz mu”

ķaçan kim ol tamuġġa tüşse (NF 98/4) “o cehenneme düŝtüġünde”

ķaçan kim tamuġ ısıtılsa (TIEM 73 II 436v/7=081/012) “cehennem yakıldıġında”

ķaçan kim tañrı te’ālā tamuġnı yarattı erse (NF 61/11) “Tanrı teala cehennemi yarattıġında”

ķaçan tamuġ atınġa yettim erse (NF 238/7) “cehennem adına ulaŝtıġımda”

kāfirlarnı tamuġ otındın ġorķuta başladı (NF 10/1) “kafirleri cehennem ateşinden korkutmaya başladı”

kāfirler tamuġġa barmıŝda (KE 10r5) “kafirler cehenneme vardıġında”

ķamuġ ġılsa anı tamuġ içinde (KKT 28/84b3=8:37) “hepsini cehenneme atsa”

ķamuġ taķı ġılsa anı tamuġ içinde (HKT 175a/9=8/37) “hepsini cehenneme koysa”

ķamuġları tamuġ içinde maña ġoldaŝ boldılar (KE 22v21) “hepsi bana cehennemde dost oldular”

kelindi ol kün tamuğ birle (HKT 573b/2=89/23) “o gün cehenneme gelindi”

kemişin anı tamuğ içiçe (KKT 34/29a2=37:97) “onu cehenneme atın”

kemişin tamuğ içiçe (HKT 496a/8=50/24) “cehennemin içine atın”

kemişinler ol ikini tamuğka (KKT 37/75a2=50:24) “o ikisini cehenneme atın”

kemşilgeysen tamuğ içinde (TIEM 73 I 208v/9=017/039) “cehenneme atılacaksın”

kemşilgeysen tamuğ içiçe (HKT 274b/1=17/39) “cehenneme atılacaksın”

kemşinler tamuğ içinde (TIEM 73 II 382v/7=050/024) “cehennemin içine atın”

kıkırdı uçmak eyeleri tamuğ eyeleriçe (HKT 151a/9=7/44) “cennet sakinleri cehennem mahkumlarına bağırdı”

kıldımız tamuğni tanığlılarka yığılgu zindān (TIEM 73 I 206v/4=017/008) “cehennemi inkar edenlerin toplanacağı zindan olarak yarattık”

kıldığ tamuğni kāfirlerğa habs kıılır yir (HKT 271b/3=17/8) “cehennemi kafirlerin hapsolacağı yer olarak yarattık”

kıyāmatta tenimke tamuğ otı tegmese (NF 86/17) “kıyamette tenime cehennem ateşi değmese”

kıyāmet küni mevlī ta’ālā bendelerini tamuğ otı birle kırkutğay (KE 103v5) “kıyamet günü Mevli teala kullarını cehennem ateşi ile korkutacak”

kişinlerinde tamuğ turur (KKT 36/92b1=45:10) “ötelinde cehennem vardır”

kigrülgeyler tamuğka (KKT 35/59a1=40:60; TIEM 73 II 346v/4=040/060) “cehenneme sokulacaklar”

kigürgeymiz anı şakr athığ tamuğka (TIEM 73 II 427r/3=074/026) “onu sakr adlı cehenneme sokacağız”

kigürgeymiz tamuğka (KKT 26/79b1=4:115; TIEM 73 I 72r/9=004/115) “cehenneme sokacağız”

kim uçmağğa barur kim tamuğğa barur (KE 188v1) “kim cennete kim cehenneme gider”

kirgeyler tamuğğa (HKT 452b/2=40/60) “cehenneme girecekler”

kiriş tamuğ kapuğlarınğa cāvidāneler anıñ içinde (HKT 259b/8=16/29; HKT 445b/1=39/72; HKT 454a/1=40/76) “içinde sonsuza dek kalacağınız cehennemin kapılarından girin”

kirişler tamuğ kapuğlarınğın menğü kalığlılar anıñ içinde (KKT 30/42a1=16:29; TIEM 73 I 197v/6=016/029) “içinde sonsuza dek kalacağınız cehennemin kapılarından girin”

kirişler tamuğ kapuğlarıña cāvidāne anıñ içinde (KKT 35/66b2=40:76) “içinde sonsuza dek kalacağınız cehennemin kapılarından girin”

kirişler tamuğ kapuğlarıña cāvidāneler anıñ içinde (KKT 35/19b3=39:72) “içinde sonsuza dek kalacağınız cehennemin kapılarından girin”

kirişler tamuğ kapuğlarıña menğü kalığlılar anıñ içinde (TIEM 73 II 340r/6=039/072; TIEM 73 II 347v/8=040/076) “içinde sonsuza dek kalacağınız cehennemin kapılarından girin”

köndürüñ anlarını, tamuğ yolu tapa (HKT 426b/3=37/23) “onları cehennem yoluna doğru döndürün”

köndürüñ olarnı tamuğ yolu tapa (KKT 34/22a1=37:23) “onları cehennem yoluna doğru döndürün ”

köndürür anı tamuğ kınıı tapa (HKT 319b/4=22/4) “onu cehennem azabına doğru döndürür”

kördi anı tamuğ ortasında (HKT 427b/6=37/55) “onu cehennemin ortasında gördü”

körermen tamuğnı (NF 66/4) “cehennemi görürüm”

körgeyöksiler tamuğnı (TIEM 73 II 448v/5=102/006) “cehennemi göreceksiniz”

körgeyöksiz tamuğnı (HKT 580a/3=102/6) “cehennemi göreceksiniz”

körgeyler gayy atlıg tamuğka (KKT 31/23b1=19:59) “Gayy adlı cehennemi görecekler”

körgütünler anlarka tamuğ yoluña (TIEM 73 II 325r/1=037/023) “onları cehennem yoluna döndürün”

körkitü keçürgeymiz tamuğnı (TIEM 73 I 222r/5=018/100) “cehennemi göstererek geçireceğiz”

köydürgeymen anı tamuğğa (HKT 555a/5=74/26) “ben onu cehennemde yakacağım”

köydürgeymiz anı tamuğğa (HKT 94b/4=4/115) “onu cehennemde yakacağız”

köygey tamuğğa (HKT 569a/6=84/12) “cehennemde yanacak”

köygeyler tamuğğa (HKT 76b/2=4/10) “cehennemde yanacaklar”

kudret birlen yaratılğan yiti tamuğ (DH XX/1) “kudret ile yaratılan yedi cehennem”

küdezdi olarnı tamuğ kıınıdın (KKT 36/88a2=44:56) “onları cehennem azabından korudu”

küdezigil anlarnı tamuğ kıınıdın (TIEM 73 II 341r/7=040/007) “onları cehennem azabından kuru”

küdezigil olarnı tamuğnuñ katıg otındın (KKT 35/26b3=40:7) “onları cehennemin azabından kuru”

küdezür anlarnı tamuğ kıınıdın (TIEM 73 II 365v/1=044/056) “onları cehennem azabından korur”

mālikniñ aq saçını tamuğ otınğa harām kılğıl (NF 317/3) “Malik’in ak saçını cehennem ateşine haram kıl”

meger anı ol kigürgülük turur tamuğka (TIEM 73 II 329v/8=037/163) “ancak o kişi cehenneme sokulandır”

meger ol kim irse kim ol tamuğnuñ köygeni (HKT 431b/2=37/163) “ancak o kişi cehennemın yanlarından ise”

meger tamuğ yolu meñgü qalıqlılar anıñ içinde tutaşı (TIEM 73 I 78r/2=004/169) “ancak onun içinde daima kalacakları cehennem yolu vardır”

meger tamuğ yolınğa, cāvidāneler anıñ içinde ulaşı (HKT 101b/5=4/169) “ancak onun içinde daima kalacakları cehennem yolu vardır”

meñü tamuğda qalsun (KE 127v4, 127v9) “sonsuz dek cehennemde kalsın”

meñü tamuğda qalurmen (KE 134v3) “sonsuz dek cehennemde kalırım”

mèni sen tamuğ üçün mü yarattıñ (NF 182/16) “sen beni cehennem için mi yarattın”

mèni tamuğ kırığında koyup turur (NF 395/13) “beni cehennem kıyısında koyup durur”

mèni tamuğdın saqlağıl (NF 321/12) “beni cehennemden koru”

meni tamuğğa kiwürgil (KE 20v3) “beni cehenneme sok”

mèni tamuğğa kemişgeyler (NF 238/14) “beni cehenneme atacaklar”

menim cezām tamuğ otı turur (NF 147/12) “benim cezam cehennem ateşidir”

meniñ teñrimniñ tamuğı bar (KE 40v13) “benim Tanrımın cehennemi var”

meniñ ümmetimniñ tenini tamuğ otığa harām kılsa (KE 15r12) “benim ümmetimin tenini cehennem ateşi için haram kılsa”

mevlī ‘azze ve celle bizlerni tamuğğa ıldı (KE 163r9) “Mevla azze celle bizleri cehenneme ilette”

mevlī ‘azze ve celle tamuğ içinde otđın bir minber urduğay (KE 17r9) “Mevli azze celle cehennemde ateşten bir minder koyduracak”

mevlī celle celālehu tamuğ içinde eki halk yarattı (KE 4r8) “Mevla celle celalehu cehennem içinde iki halk yarattı”

miñ yıl tamuğka ot yandurdılar (NF 66/8) “bin yıl cehenneme ateş yaktılar”

muḥammed muştafā ‘aleyhi’s-selāmnı tamuğdın andağ keçürgeymen (KE 207r2)
“Muhammed Mustafa aleyhisselamı cehennemden o şekilde geçireceğim”

muḥammed resūlu’llāhnı tamuğ yıldızlarındın öte keçürdüm (KE 206v9)
“Muhammed resulullahı cehennem yıldızlarından öte tarafa geçirdim”

muḥammed ümmetini tamuğğa kiwürseler (KE 51v13) “Muhammed ümmetini
cehenneme soksalar”

mundağuk kıyāmet küni mü’min ıulğa tamuğnı körgüzgeyler (KE 91r16)
“böylece kıyamet günü mümin kula cehennemi gösterecekler”

mundağuk mü’min kāfirni başlap tamuğğa kirer (KE 116r9) “böylece mümin ve
kafirden başlayarak cehenneme girer”

mundağuk tamuğ halkığa ölüm yok (KE 21r3) “böylece cehennem halkı için
ölüm yok”

munı tağı tamuğka eletiñler (NF 407/7, 13) “bunu da cehenneme iletin”

munı tamuğka eletiñler (NF 406/16) “bunu cehenneme iletin”

muştafā ‘aleyhi’s-selāmnıñ ümmetlerin tamuğdın ayakları köymeyin
keçürgeymen (KE 198v21) “mustafa aleyhisselamın ümmetini cehennemden
ayakları yanmadan geçireceğim”

mü’minlerni tamuğdın āzād kılsa (KE 91v21) “müminleri cehennemden azat
etse”

mü’minni tamuğğa kivürgeyler (KE 187v17) “mümini cehenneme sokacaklar”

mütekebbirlerniñ ornı tamuğ turur (NF 377/9) “kibirliilerin yeri cehennemdir”

ne bildürgey saña hutame tamuğı içre (TIEM 73 II 448r/4=104/005) “Hutame
cehennemi içinde sana ne bildirecek”

ne turur ol tamuğ (HKT 555a/6=74/27) “cehennem nedir”

necāt bir tamuğdın kıyāmet küni (HŞ 9/22) “kıyamet günü cehennemden kurtuluş ver”

neme yawuz işligler tamuğ içre tolğaylar (TIEM 73 II 437v/5=082/014) “kötü amellilerin hepsi cehenneme dolacaklar”

neñ kiwürdi sizni tamuğğa (HKT 556a/1=74/42) “sizi cehenneme ne soktu”

nişān ol tamuğdın azād bolmağı (MM 194/4) “cehennem azabından kurtulmanın nişanıdır”

oқығaymız tamuğ erkligleri (TIEM 73 II 446v/1=096/018) “cehennem bekçilerini çağıracağız”

oқыр kendü ögürini bolsunlar tēp tamuğ eşlerindin (KKT 33/67a3=35:6) “kendi topluluğunu cehennem mahkumlarından olmaya çağırır”

ol ‘amel mēni tamuğdın qutğarsun (NF 254/13) “o iyi iş beni cehennemden kurtarsın”

ol anlar yanutları tamuğ ol (TIEM 73 I 222v/2=018/106) “onların cezaları cehennemdir”

ol çuқurnıñ ‘azābı yetmiş yolu tamuğ ‘azābındın qatığraq turur (KE 41v10) “o çukurun azabı cehennem azabından yetmiş kat fazladır”

ol kēçe yēti qat kökni yēti qat yērni uçmañnı, tamuğnı, dünyānı kevneyn ālemini muḥammedğa körgüzdiler (KE 214r15) “o gece yedi kat göğü, yedi kat yeri, cenneti cehennemi, dünyayı her iki alemini Muhammet’e gösterdiler”

ol kimerse tamuğda ebedī qalmaz (NF 237/5) “o kişi cehennemde sonsuza dek kalmaz”

ol kimersenı tamuğdın çıkarıp (NF 237/1) “o kişiyi cehennemden çıkarıp”

ol kün ayğay tamuğğa (KKT 37/77a1=50:30) “o gün cehenneme deriz”

ol kün ayurmız tamuğğa (TIEM 73 II 382r/3=050/030) “o gün cehenneme deriz”

ol kün isitilgey anıñ üze tamuğ otı (TIEM 73 I 142r/8=009/035) “o gün onların üzerine cehennem ateşi kızdırılacak”

ol kün katıg iltılürler tamuğ otı tapa, iltilmek (HKT 500b/6=52/13) “o gün şiddetli bir şekilde cehennem ateşine itilip atılırlar”

ol kün kıztılur anıñ üze tamuğ otı içinde (HKT 186a/1=9/35) “o gün onların üzerine cehennem ateşi kızdırılır

ol kün kim ayturmiz tamuğğa (HKT 496b/4=50/30) “o gün cehenneme deriz”

ol kün kim ıstılur anıñ üze tamuğ otı içre (KKT 29/26a2=9:35) “o gün onların üzerlerine cehennem ateşi kızdırılır”

ol mel’ün tamuğka bardı (NF 154/13) “o lanetli cehenneme gitti”

ol silerke tatınlar anı tanığhlarkı ot kını yā tamuğ kını (TIEM 73 I 132v/6=008/014) “o sizler içindir, onu tadın, inkar edenler için ateş azabı, cehennem azabı vardır”

ol tağı tamuğka tüşti (NF 239/16, 17) “o da cehenneme düştü”

ol tamuğ ‘azābı tağı ‘uqūbatı añar bes ermezmü (NF 420/7) “o cehennem azabı ve cezası ona yetmez mi”

ol tamuğka kirigli turur (KKT 34/42b3=37:163) “o, cehenneme girendir”

ol tañrı tērigli iki yüzlüglerni hem kāfırlerni tamuğ içinde kamuğnı (KKT 26/96a1=4:140) “Tanrı iki yüzlü ve kafirlerin hepsini cehennemde bir araya getirecektir”

ol uçmağ maña tamuğdın artukrağ bolğay erdi (NF 184/15) “o cennet bana cehennemden daha değerli olacaktı”

ol ulaş tamuğda kıalsun (KE 240v19) “o daima cehennemde kalsın”

ol vaqtın kim ewrıldı közleri tamuğ eyelerige karşı (HKT 151b/9=7/47) “gözleri cehennem mahkumlarına doğru döndürölünce”

ol vaqtın tamuğ yanduruldı (HKT 566a/2=81/12) “cehennemin yakıldığı an”

ol; yanutları tamuğ (HKT 292b/3=18/106) “cezaları cehennemdir”

ol zālīm üküş yazuklar birle tamuğka kirgey (NF 390/4) “o zalim birçok günah ile cehenneme girecek”

olar tamuğ idileri tururlar anıñ içinde cāvidāneler (KKT 38/12a1=58:17) “onlar, içinde ebedi kalacakları cehennem ehlidirler”

olarınıñ sıgıngısı tamuğ neme yawuz yanğu yer (KKT 26/53a2=9:73) “onların kalacağı yer cehennemdir, ne kadar kötü bir dönüş yeridir”

olarınıñ yanıñ yerleri tamuğ turur (KKT 38/96a2=66:9) “onların döneceği yer cehennemdir”

ornum uçmağda mudur ya tamuğda mu (KE 155r17) “mekanım cennette midir yoksa cehennemde mi”

ornumuz tamuğ turur (KE 103r1) “mekanımız cehennemdir”

oturmuş bir tamuğ içre uşol hūr (HŞ 58/35) “o melek, bir cehennem içinde oturmuş”

özlerin tamuğğa seza-vār kıldılar (KE 163v5) “kendilerini cehenneme yaraşır kıldılar”

sağladı anlarını idileri, tamuğ kınındın (HKT 501a/2=52/18) “Tanrıları onları cehennem azabından kurtardı”

sağladı anlarını, tamuğ kınındın (HKT 475a/9=44/56) “onları cehennem azabından korudu”

sağlağıl anlarını tamuğ kınındın (HKT 447a/1=40/7) “onları cehennem azabından koru”

sebeb ol tamuğda uzak almaqı (MM 161/2) “onun cehennemden uzaklaşmasına sebep olur”

sen tamuğ idilerindin (KKT 34/84a2=39:8) “sen cehennem mahkumlarındansın”

sen tamuğ otındın āzādsen (NF 98/12) “sen cehennem ateşinden azatsın

seni birlegen yüz miñ taķı artuķraq mü'minlerni tamuğda neteg köreyin (KE 215v13) “senin birliğine tanıklık eden yüz binden fazla müminleri cehennemde nasıl göreym”

seni fir'avn birle tamuğda körgeymen (KE 125v5) “seni Firavun ile cehennemde göreceğim”

seniñ birle sançışmaq tamuğ otuñga kirmek turur (KE 245v11) “seninle savaşmak cehennem ateşine girmektir”

sıñıñu yerleri tamuğ (TIEM 73 I 185r/6=013/018) “kalacakları yer cehennemdir”

sıñıñu yiri tamuğ (HKT 69a/3=3/162; HKT 172b/8=8/16)“kalacağı yer cehennemdir”

sıñıñu yirleri tamuğ (HKT 91b/8=4/97, 95a/4=4/121, 242b/4=13/18, 280a/4=17/97, 538b/5=66/9) “kalacakları yer cehennemdir”

sıñıñu yirleri tamuğ taķı neme yawuz ķaytđu yir (HKT 191b/5=9/73) “kalacakları yer cehennemdir, ne kötü bir dönüş yeridir”

sizler dereñ ķılıđlılar siz tamuğ içre (KKT 36/69a1=43:77) “sizler cehennemde kalanlarsınız”

sizlerde kimerse tamuğga kirmegen bolmağay (KE 116r6) “sizden kimse cehenneme girmeyen olmayacak”

sol yanımda tamuğ bar (NF 243/16) “sol yanımda cehennem var”

soñı tamuğ turur (NF 61/2) “sonu cehennemdir”

sordı anlarğa tamuğ hāzinleri (HKT 540a/3=67/8) “cehennem bekçileri onlara sordu”

sorulmas sen tamuğ eyelerindin (HKT 17a/7=2/119) “sen cehennem mahkumlarından sorumlu değilsin”

sürermiz yazuķ ķılđanlarını tamuğ tapa (HKT 299b/7=19/86) “günah işleyenleri cehenneme doğru süreriz”

sürgeymiz yazukluğlarını tamuğka (TIEM 73 I 228r/1=019/086) “günahkarları cehenneme süreceğiz”

sürülürler anlar kim tandılar, anlar tamuğka ögür ögür (KKT 35/18b1=39:71) “inkar edenler bölük bölük cehenneme sürülür”

sürüldi anlar kim küfr ketürdiler, tamuğ tapa ögür ögür (HKT 445a/5=39/71) “inkar edenler bölük bölük cehenneme sürüldüler”

sürülgey anlar kim tandılar tamuğka gürüh gürüh (TIEM 73 II 340r/2=039/071) “inkar edenler bölük bölük cehenneme sürülecekler”

şeytān mancınīknı tamuğda körmiş erdi (KE 41v9) “şeytan mancınığı cehennemde görmüştü”

tamuğ āhim katında zerre uçğun (HŞ 112/41) “cehennem, ahımın yanında bir parça kıvılcım kalır”

tamuğ akardı (NF 66/8) “cehennem ağardı”

tamuğ anların urulmuş vaқtları yumkının (TIEM 73 I 194r/2=015/043) “cehennem, belirlenen zamanda onlar içindir”

tamuğ atlıg ot bar (NF 17/3) “cehennem adlı ateş var”

tamuğ ‘azābı ve ‘uқūbatı inen uluğ turur (NF 66/5) “cehennem azabı ve işkencesi çok büyüktür”

tamuğ ‘azābındın kerekinçe қорқar bolsa (NF 235/1) “cehennem azabından gerektiği gibi korkar olsa”

tamuğ ‘azābınğa giriftār bolmasun (KE 74v3) “cehennem azabına tutulmuş olmasın”

tamuğ bolğay keçgü yol (TIEM 73 II 433v/6=078/021) “geçilecek yol cehennem olacak”

tamuğ buқavlarındın қорқarmen (KE 81r8) “cehennem zincirlerinden korkarım”

tamuğ ehli tamuğka kirse (NF 66/10) “cehennem ehli cehenneme girse”

tamuğ erkligiñe (KKT 35/52b3=40:49) “cehennem bekçilerine”

tamuğ erkliki (KE 153v19) “cehennem hakimi”

tamuğ eyelerine (HKT 540a/7=67/11) “ey cehennem mahkumları”

tamuğ halkına ‘azāb yok (KE 21r4) “cehennem halkına azap yok”

tamuğ heybetidin yağın erigey erdi (NF 267/12) “cehennemin heybetinden düşmanın eriyecekti”

tamuğ içinde (NF 66/12, 255/1) “cehennem içinde”

tamuğ içinde bir tağ bar (NF 364/2) “cehennem içinde bir dağ var”

tamuğ içinde cāvidāneler (HKT 334a/8=23/103) “sonsuz dek cehennemdedirler”

tamuğ içinde meñgü kalıglılar (TIEM 73 II 253r/6=023/103)“sonsuz dek cehennemdedirler”

tamuğ içinde ne yılan bar erse (KE 4r11) “cehennem içinde ne kadar yılan var ise”

tamuğ içinde ol çukurğa salgaylar (KE 41v12) “cehennem içinde o çukura salacaklar”

tamuğ içinde tilindin asıglıg turur (NF 68/7) “cehennem içinde dilinden asılıdır”

tamuğ içinde turğu yer boynağularka (KKT 35/13a1=39:60) “büyüklük taslayanların kalacağı yer cehennem içindedir”

tamuğ içine ıdarlar (NF 67/8) “cehennemin içine gönderirler”

tamuğ içre bilsün bu yatğu yirin (HŞ 9/20) “bu yatacağı yerin cehennem içinde olduğunu bilsin”

tamuğ içre seksen yıl ol bir namāz kazā kılmışınğa ‘azāb bolmağı (MM 161/3) “bir namazı kazaya bırakman cehennemde seksen yıl azap çekmene sebeptir”

tamuğ isigi bu isigdin katıgrak turur (NF 124/10) “cehennem sıcağı bu sıcaktan daha şiddetlidir”

tamuğ kapsandı nefis tilekleri birle (NF 61/1) “cehennem nefis dilekleri ile kuşatıldı”

tamuğ kararadı (NF 66/9) “cehennem kararadı”

tamuğ kızardı (NF 66/8) “cehennem kızardı”

tamuğ! kigrürler (KKT 34/67b2=38:56) “cehennem! Girerler.”

tamuğ korkuğudın üküş yığlañ (NF 66/4) “cehennem korkusundan çok ağlayın”

tamuğ! köyerler aña (HKT 436a/2=38/56) “cehennem! Orada yanarlar”

tamuğ ornında ol uçtmañ kıldı (HŞ 51/2) “cehennem yerinde cenneti yaptı”

tamuğ otı bolsun (NF 383/16) “cehennem ateşi olsun”

tamuğ otı bu êkeğünü köydürgey erdi (NF 389/9)“cehennem ateşi bu ikisini yakacaktı”

tamuğ otı içinde cāvidāneler anıñ içinde (HKT 578a/8=98/6) “cehennem ateşi içinde edebi kalırlar”

tamuğ otı içre meñgü kalıglılar anıñ içinde (TIEM 73 II 446r/6=098/006) “cehennem ateşi içinde edebi kalırlar”

tamuğ otı katıgrak, isig yanındın (HKT 192b/9=9/81) “cehennem ateşi o sıcaktan daha şiddetlidir”

tamuğ otı katıgrak ol isigin (TIEM 73 I 147v/5=009/081) “cehennem ateşi o sıcaktan daha şiddetlidir”

tamuğ otı keç isig (KKT 29/58b2=9:81) “cehennem ateşi daha sıcaktır”

tamuğ otı köñliñe tüşti (NF 237/16) “cehennem ateşi gönlüne düştü”

tamuğ otı mundın tağı katıgrak turur (NF 316/1) “cehennem ateşi bundan daha şiddetlidir”

tamuğ otı olarnı köyürmegey (KE 51v14) “cehennem ateşi onları yakmayacak”

tamuğ otıdın andağ yırak kılğay kim (NF 260/1) “cehennem ateşinden öyle uzak kılsın”

tamuğ otıdın kırtulğaylar (NF 11/11) “cehennem ateşinden kurtulacaklar”

tamuğ otın olarğa öçürüp (KE 189v19) “cehennem ateşini onlar için söndürüp”

tamuğ otındın āzād kılsa (KE 189v19) “cehennem ateşinden azat etse”

tamuğ otınğa kalkan bolsun (KE 193v11) “cehennem ateşine kalkan olsun”

tamuğ otınğa kızdurup (NF 250/9) “cehennem ateşinde kızdırıp”

tamuğ otını muhammed ‘aleyhi’s-selāmnıñ ümmetleriğa savutğaymen (KE 198v14) “cehennem ateşini Muhammed aleyhisselam ümmetleri için soğutacağım”

tamuğ otını muhammed muştafānıñ ümmetleriğa savutğaymen (KE 206v17) “cehennem ateşini Muhammed Mustafa’nın ümmetleri için soğutacağım”

tamuğ otınıñ uçkunlarını men def’ kılğaymen (NF 120/15) “cehennem ateşinin kıvılcımlarını ben def edeceğim”

tamuğ tamdukı (TIEM 73 II 240r/9=021/098) “cehennem yakıtı”

tamuğ tüpiñe yetmegey (NF 66/7) “cehennemin dibine ulaşmayacak”

tamuğ ‘uqūbatıña sezā boldılar (NF 393/3) “cehennem azabına layık oldular”

tamūğ yā yalıñ ol şāfī yalıñ (ME 151/1) “cehennem ya alevdir ya da safi alev”

tamuğ yaratdım (KE 10v5) “cehennemi yarattım”

tamuğ yarattım (NF 61/12) “cehennem yarattım”

tamuğda baru turğanlarını yandurup uçmağ yolına başladın (KE 237r2) “cehenneme gidecek olanları döndürüp cennet yoluna yönelttin”

tamuğda ebedī kaldılar (NF 237/6) “sonsuz dek cehennemde kaldılar”

tamuğda hîç kıana'at kıılğı mu hūr (HŞ 59/6) “melek cehenneme hîç razı olur mu”

tamuğda kimler sâkin bolurlar (NF 317/4) “cehennemde kimler yaşarlar”

tamuğda meñgü kıaldılar (NF 177/7) “sonsuz dek cehennemde kıaldılar”

tamuğda ol endâzalığı taşnı ıdar bolsalar (NF 66/7) “cehennemde o kadar taşı gönderir olsalar”

tamuğdın andağ yırak bolğay (NF 260/2) “cehennemden öyle uzak olacak”

tamuğdın âzâd bolğıl (KE 161v18) “cehennemden azat ol”

tamuğdın âzâdlık hattı bêrilgey (NF 241/5) “cehennemden azat olma fermanı verilecek”

tamuğdın çukur ol (MM 191/4) “cehennem çukurudur”

tamuğdın emân bêrip (NF 68/12) “cehennemden uzak tutup”

tamuğdın halâş boldı (NF 200/14) “cehennemden kurtuldu”

tamuğdın kıutğarmağay erdim (KE 212v14) “cehennemden kurtarmayacaktım”

tamuğdın kıutkıarıp sekiz uçmağğa tegürüp (KE 219v2) “cehennemden kıutarıp sekiz cennete ulaşkırıp”

tamuğdın kıutulalıñ, uçmağğa kıireliñ (KE 203r12) “cehennemden kıutulalım, cennete kıirelim”

tamuğdın necât (MM 212/4) “cehennemden kıutulur”

tamuğdın necât bolmağınça başı (MM 45/4) “kıışinin başı cehennemden kıutulmadıkdan sonra”

tamuğdın olturğı yerini âmâda kıılsun (NF 2/9) “cehennemde kıalacak yerini hazır etsin”

tamuğdın seni kıurtğarğay (NF 229/2) “cehennemden seni kıurtaracak”

tamuğdın yulun (MM 48/2) “cehennemden kıutul”

tamuĝĝa kirdi (KE 20v5) “cehenneme girdi”

tamuĝĝa kirdi ıĝıdı (KE 19v20) “cehenneme girip ıĝtı”

tamuĝĝa kirip ıĝĝan (KE 19v14) “cehenneme girip ıĝan”

tamuĝĝa, kyerler aĝa (HKT 250a/2=14/29) “cehennemde yanarlar”

tamuĝĝa ulandı (KE 45r4, 61r17) “cehenneme maruz kaldı”

tamuĝĝa ulandılar (KE 36v6) “cehenneme maruz kaldılar”

tamuĝĝa yibergenimiz kydrmek n ermes (KE 188r1) “cehenneme gndermemiz yakmak iin deĝildir”

tamuĝĝa atĝaylar (NF 361/6) “cehenneme atacaklar”

tamuĝĝa bargaysen (NF 442/7) “cehenneme gideceksin”

tamuĝĝa barsunlar (NF 250/14) “cehenneme gitsinler”

tamuĝĝa ya uçmak begi bolĝuĝa (K 4855) “o ya cehennemde yanmak ya da cennet beyi olmak için”

tamuĝĝa ıĝar (MM 48/3) “cehenneme gider”

tamuĝĝa erklig ferışteler ol kavmnı sn birle sanarlar (NF 67/7) “cehennem için güçlü melekler o kavimi mızrak ile yaralarlar”

tamuĝĝa kirdiler (KE 215r20) “cehenneme girdiler”

tamuĝĝa kigrgeyler (TIEM 73 I 190v/3=014/029; TIEM 73 II 333v/4=038/056) “cehenneme sokulacaklar”

tamuĝĝa kigrmedin oĝmas (NF 255/3) “cehenneme sokmadan bırakmaz”

tamuĝĝa kirgen kfirlarınıĝ terisiniĝ alınlıĝı (NF 66/9) “cehenneme giren kafirlerin derisinin kalınlıĝı”

tamuĝĝa kirgenlerniĝ avvalı ol bolĝay (NF 386/5) “cehenneme girenlerin öncesi o olacak”

tamuğka kirmişde takı esrük kirgey (NF 364/2) “cehenneme girdiğinde de sarhoş girecek”

tamuğka nazār kılmış erdi (NF 61/12) “cehenneme bakmıştı”

tamuğka sezā boldılar (NF 419/17) “cehenneme yaraşır oldular”

tamuğka sezā bolğaylarmu (NF 277/11) “cehenneme yaraşır olacaklar mı”

tamuğka sezā bolmasalar (NF 277/13) “cehenneme yaraşır olmasalar”

tamuğka soksa (HŞ LXXXIX/10) “cehenneme soksa”

tamuğka sürseler (NF 238/9) “cehenneme sürseler”

tamuğka tüşti (NF 239/15) “cehenneme düştü”

tamuğluğların tamuğka ıdtı (KE 248r7) “cehennemliklerini cehenneme gönderdi”

tamuğnuñ heybeti (NF 238/8) “cehennemin heybeti”

tamuğnuñ tamdukı (HKT 318a/2=21/98) “cehennemin yakıtı”

tamuğnuñ teriñliki (NF 66/5) “cehennemin derinliğı”

tamuğnuñ dört yanını (NF 61/14) “cehennemin dört yanını”

tamuğnuñ ‘ukūbetlerin kördi (KE 20v5) “cehennemin azabını gördü”

tañla olar birle tamuğğa barmañ (KE 195v20) “yarın onlar ile cehenneme gitmeyin”

tap aña tamuğ (HKT 30a/9=2/206) “ona cehennem yeter”

tap anlarğa tamuğ (HKT 520a/5=58/8) “cehennem onlar için yeter”

tap boldı tamuğ otluğ yanındın (HKT 84b/7=4/55) “ateşli yer olarak cehennem yeter”

tap ol tamuğ yakılmış ot (KKT 26/27a2=4:55) “yakılmış ateş olarak cehennem yeter”

tap tamuğ tamdurulmuş (TIEM 73 I 65r/4=004/055) “tutuşturulmuş cehennem yeter”

tapuğ kodsâ dünya tilese tamuğ (K 3656) “ibadeti bırakıp, dünyayı dilese cehenneme girer”

tatgıl tamuğ otınıñ eşerini (NF 315/17) “cehennem ateşinin izini tat”

tatınj tamuğnuñ sıkamağını (HKT 507b/7=54/48) “cehennem dokunuşunu tadın”

taturğaymiz añar ol yelinigli tamuğ kınıdın (KKT 33/35a2=34:12) “ona alevli cehennem azabından tattıracağız”

tatururmiz aña tamuğ kınıdın (HKT 410a/4=34/12) “ona cehennem azabından tattırırız”

telimni tamuğka ıdı (KE 246v20, 247v7) “çoğunu cehenneme gönderdi”

têrlürler yüzleri üze tamuğka (TIEM 73 II 264v/4=025/034) “yüzükoyun cehenneme toplanırlar”

tilinde tamuğ sözi keçti (KE 168r7) “dilinden cehennem sözü geçti”

toldurğaymen tamuğnı perîlerdin taķı kişilerdin kamuğ (HKT 225b/7=11/119) “cehennemi tamamen cinlerle ve insanlarla dolduracağım”

toldurğaymen tamuğnı, perîlerdin taķı kişilerdin, kamuğındın (HKT 397a/1=32/13) “cehennemi tamamen cinlerle ve insanlarla dolduracağım”

toldurğaymen tamuğnı sindin taķı ol kim erselerdin kim uydılar saña (HKT 437a/8=38/85) “cehennemi seninle ve sana uyan kimselerle dolduracağım”

toldurğaymen tamuğnı sizdin kamuğ (HKT 147b/4=7/18) “cehennemi tamamen sizinle dolduracağım”

toldurğayokmen tamuğka silerdin yumkıdın (TIEM 73 I 113v/6=007/018) “cehennemi tamamen sizinle dolduracağım”

tolulağayokmèn tamuğnı sendin anıydın kim udu bardı anlardın yumkıdın (TIEM 73 II 334v/4=038/085) “cehennemi seninle ve sana uyan kimselerle dolduracağım”

töleyürmen ök tamuğnı perilerdin kişilerdin yumkılar (TIEM 73 I 173r/1=011/119) “cehennemi tamamen cinlerle ve insanlarla dolduracağım”

tutuğ anı, sürüğ anı tamuğnuğ ortasığa (HKT 475a/3=44/47) “onu cehennemin ortasına kadar tutup sürün”

tutuğlar südrüğler anı tamuğnuğ ortasığa tegi (KKT 36/86a2=44:47) “onu cehennemin ortasına kadar tutup sürün”

uçmağka tağı tamuğka teferrüc kılmakı beyanı turur (NF 60/14) “cennet eve cehenneme bakmanın açıklamasıdır”

uçmağnı tamuğnı özindin astın kördi (KE 209r15) “cenneti cehennemi kendinden aşağıda gördü”

ulanma tøyürsen tamuğ kınığa (KE 205v19) “cehennem azabına maruz kalma dersin”

ulağ meñü tamuğda kalğıl (KE 240v17) “daima sonsuza dek cehennemde kal”

umm-i cemil tağı söglüngey tamuğnuğ yalıñlığ otınga (NF 17/10) “Umm-i Cemil de cehennemin alevli ateşinde yanacak”

uşmağnı tamuğnı sağışğa almas (KE 211r19) “cenneti cehennemi hesaba katmaz”

üç urdı tağrı êkki yüzlüğ erenlerke êkki yüzlüğ tişilerke tağılılarğa tamuğ otını meñü kalığlılar anığ içinde (TIEM 73 I 145v/9=009/068) “Tanrı iki yüzle erkek ve kadınlara, inkar edenlere içinde ebedi kalacakları cehennem ateşini vadetti”

ündegey tamuğ idileri uşmağ idileriğe (TIEM 73 I 117r/7=007/050) “cehennem mahkumları cennet sakinlerine seslenecek”

ündegey uşmağ idileri tamuğ idileri (TIEM 73 I 116v/6=007/044) “cennet sakinleri cehennem mahkumlarına seslenecek”

ündemedi mü anlarını iblīs tamuğ kıninga (HKT 394a/3=31/21) “şeytan onları cehennem azabına çağırmadı mı”

va'de kıldı tanrı iki yüzlügerke iki yüzlüg urağutlarğa kâfirlerğa tamuğ otını, cāvidāneler anıñ içinde (KKT 29/48a2=9:68) “Tanrı iki yüzlü erkek ve kadınlara, kafirlere içinde ebedi kalacakları cehennem ateşini vadetti”

va'de kıldı tanrı münāfık erenlerge tağı münāfık tişilerge tağı kâfirlerğa tamuğ otın cāvidāne anıñ içinde (HKT 190b/3=9/68) “Tanrı iki yüzle erkek ve kadınlara, kafirlere içinde ebedi kalacakları cehennem ateşini vadetti”

velīkin tamuğdın yırak bolur (NF 251/6) “ancak cehennemden uzak olur”

velīkin tamuğğa yakın bolur (NF 251/8) “ancak cehenneme yakın olur”

yağ yawuqlarıñnı tamuğdın kırtğargıl (NF 16/13) “eşini dostunu cehennemden kurtar”

yana anlar kim tandılar tamuğğa yumdarılurlar (TIEM 73 I 134v/4=008/036) “yine inkar edenler cehennemde toplandılar”

yana anlar kirigli tururlar tamuğğa (TIEM 73 II 437r/9=083/016) “yine onlar cehenneme girenlerdir”

yana anlar yanışları tamuğğa ol (TIEM 73 II 326r/6=037/068) “yine onların dönüşü cehennemdir”

yana bir kavmnı kördüm tamuğ içinde (NF 67/10) “yine cehennem içinde bir kavmi gördüm”

yana bir za'ıfanı körermen tamuğ içinde (NF 67/15) “yine cehennem içinde bir kadın görürüm”

yana hāzır kılurmiz olarnı tamuğ yöresine çöküp (KKT 31/27a1=19:68) “yine onları cehennemden çevresine çökenler olarak hazır kılacağız”

yana kıldımız aḡar tamuğını (TIEM I 207r/9=17/018) “yine onun için cehennemi yarattık”

yana tamuğ otınęa kızduręaylar (NF 250/10) “yine cehennem ateşinde kızdıracaklar”

yana tamuęķa kıgrünler anı (TIEM 73 II 420r/8=069/031) “onu yine cehenneme sokun”

yana tamuęķa nazār kılgıl (NF 61/16) “yine cehenneme bak”

yana yanış yerleri tamuğ ol (TIEM 73 I 57r/9=003/197) “yine dönecekleri yer cehennemdir”

yandurulęaysız tamuğ tapa (TIEM 73 I 39r/2=003/012) “cehenneme döndürüleceksiniz”

yanęu yerleri tamuğ ol (TIEM 73 I 149r/2=009/095, 213r/9=017/097) “dönecekleri yer cehennemdir”

yanęu yerleri tamuğ ol neme yawuz yanęu yer (TIEM 73 I 146v/6=009/073) “dönecekleri yer cehennemdir, ne kötü bir dönüş yeridir”

ya'nī tamuğ otı turur (NF 14/10) “yani cehennem ateşidir”

yanut bergeymiz aḡar tamuğını (TIEM 73 II 236r/5=021/029) “ona ceza olarak cehennemi vereceğiz”

yanut birürmiz aḡa tamuğ (HKT 312b/4=21/29) “ona ceza olarak cehennemi veririz”

yanutu tamuğ cāvidāne anıḡ içinde (HKT 90b/9=4/93) “onun cezası, içinde sonsuza dek kalacağı cehennemdir”

yarattuk tamuğ için üküşni perīlerdin ādemīlerdin (HKT 167b/9=7/179) “şüphesiz cinlerin, insanların çoğunu cehennem için yarattık”

yawuz iş ādemīni tamuġka tegürür (NF 381/3) “kötü iş sahibini cehennemde ualştırır”

yazukluġlarını tamuġda çukur otġa atarlar (KE 41v10)“günahkarları cehennemde çukur ateşe atarlar”

yezīdni tamuġġa teben atıp (KE 249r17) “Yezid’i baş aşıġı cehennemde atıp”

yıġılġaysız tamuġ tapa (HKT 48b/1=3/12) “cehennemde toplanacaksınız”

yıġrur anı tamuġ otı içine (TIEM 73 I 150v/1=009/109) “onu cehennem ateşinin içine atar”

yoġ mu tamuġ içinde ikāmet yiri, küfr ketürgenlerġe (HKT 441a/9=39/32) “inkar edenlere cehennem içinde kalacak yer mi yok”

yoġ mu tamuġ içinde ikāmet yiri, uluġsınġanlarġa (HKT 444a/6=39/60) “büyüklük taslayanlara cehennem içinde kalacak yer mi yok”

yoġ mu tamuġ içinde muġīm bolġu yir, küfr ketürgenlerġe (HKT 385a/8=29/68) “inkar edenlerin cehennemde kalacakları yer mi yok”

yoldın kışġan kāfirler, irdiler tamuġġa otun (HKT 551b/5=72/15) “yoldan çıkan kafirler cehennem odunu olurlar”

yumġı kılur anı tamuġ içinde (TIEM 73 I 134v/6=008/037) “hepsini cehennemde koyar”

yüzün dāġlaġaylar kaburgaların hem arġan yaturup kıoyup ot kıorın basıp yüzün otġa kıarartıp mēniz basurġay başınġa tamuġ ot kıırın (MM 197/1) “yüzünü ve kaburgalarını daġlayacaklar, hem de ateş korunun üstüne sırt üstü yatırıp yüzüne ateşe basıp yüzünü kıarartıp başına cehennem ateşinin ziftini sürecekleler”

zāhir kıılındı tamuġ, ol kim irse kim kıörer (HKT 564a/3=79/36) “görenleler için cehennem gösterildi”

zālimleler tamuġġa barġayleler (NF 419/13) “zalimleler cehennemde gidecekler”

zübeyrdin tamuğ otınıñ uçkunlarını men def kılğaymen (NF 120/15)
“Zübeyr’den cehennem ateşinin kıvılcıklarını ben def edeceğim”

tamuğluğ bk. tamuğluğ, tamuluğ, tamuluğ

āhiratta ebedī tamuğluğ bolsunlar (NF 367/8) “ahirette sonsuza dek cehennemlik olsunlar”

bu kimerse uçmañlığ bolğay yā taķı tamuğluğ bolğay (NF 420/3) “bu kişi ya cennetlik ya da cehennemlik olacak”

ebedī tamuğluğ boldı (NF 365/7, 370/17) “sonsuz dek cehennemlik oldu”

ebedī tamuğluğ bolğay (NF 368/8) “sonsuz dek cehennemlik olacak”

ebedī tamuğluğ bolğaymen (NF 152/11) “sonsuz dek cehennemlik olacağım”

eger bu kimerse tamuğluğ bolsa (NF 420/7) “ve eğer bu kişi cehennemlik olsa”

eger men tamuğluğ bolsam (NF 203/16) “eğer ben cehennemlik olursam”

ey tamuğluğ (NF 203/16) “ey cehennemlik”

ķamuğ tamuğluğlar turur (KE 37r12) “hepsi cehennemliktirler”

isig suw taķı tamuğluğlardın aķğan nirseni (HKT 562a/7=78/25) “sıcak su, cehennemliklerden akan şeyi”

ol kimerse kim tamuğluğ bolğay (NF 373/13) “cehennemlik olacak o kişi”

ol kimerse tamuğluğ turur (NF 336/11) “o kişi cehennemliktir”

ol kimerseke tamuğluğlarınñ ķanlarını irinlerini içürmedin (NF 363/4) “o kişiye cehennemliklerin kanlarını irinlerini içirmeden”

sen taķı anlar meñizlig tamuğluğ turursen (NF 373/12) “sen de onlar gibi cehennemliksin”

tamuğluğ bolmaķını kimerse bilmez (NF 204/2) “cehennemlik olduğunu kimse bilmez”

tamuğluğ kişiye bakayın (NF 373/5) “cehennemlik kişiye bakayım”

tamuğluğlar uçmağlığlarını körerler (KE 102r12) “cehennemlikler cennetlikleri görürler”

tamuğluğlarğa ayğaymen (NF 183/2) “cehennemliklere söyleyeceğim”

tamuğluğların tamuğka ıdı (KE 248r7) “cehennemliklerini cehenneme gönderdi”

yarın uçmağlığlar uçmağdın tamuğluğlarını körerler (KE 102r12) “sonra cennetlikler cennetten cehennemlikleri görürler”

yok ta‘ām, meger tamuğluğlarının kanı takı irinindin (HKT 546a/4=69/36)
“cehennemliklerin kanından irininden başka yiyecek yok”

tamuğluğ bk. tamuğluğ, tamuluğ, tamuluğ

atalarınız kamuğ tamuğluğ tàyür (KE 232v8) “atalarınız hep cehennemlik der”

bu, tatsınlar anı, isig suw takı tamuğluğlardın ağan (HKT 436a/3=38/57)
“sıcak sudan ve cehennemliklerden akanlardan tatsınlar”

ebedī tamuğluğ boldum (NF 136/13) “sonsuz dek cehennemlik oldum”

ıdı ‘azze ve celle tamuğluğlarını tamuğğa kiwürse (KE 17r5) “Tanrı azze celle cehennemlikleri cehenneme soksa”

seni ebedī tamuğluğ kılsun (NF 137/1) “seni sonsuz dek cehennemlik kılsın”

tamuğluğ kıl mini ya hem üçmağlık (HŞ 114/32) “beni ya cehennemlik ya cennetlik eyle”

tamuğluğlar andın cevāb aytu bilmegeyler (KE 17r11) “cehennemlikler oradan cevap veremezler”

tamuğluğlar seni isteyürler (KE 17r8) “cehennemlikler seni istiyorlar”

zinhār tamuğluğlar üçün nerse tilemegil (KE 215v9) “asla cehennemlikler için bir şey dileme”

tamuk bk. tamu, tamuğ, tamūğ

ahlıñdadur ol tamuk hāzır bolğıl seherde (DH LV/12)“cehennem önündedir, seher vakti hazır ol”

kirgey tamuk (DH XXIV/8) “cehenneme girecek”

men menlikni cezāsını birgey tamuk (DH XVIII/2) “benlik kılanların cezasını cehennem verecek”

tamuluğ bk. tamuğluğ, tamuğluğ, tamuluğ

anı işidip ol kiçig tamuluğlar uluğ ünün möñreyü inçe tip ötünürler (Mayt. 78/6) “onu işitip o küçük cehennemlikler yüksek sesle bağırarak şöyle yalvarırlar”

anın tamuluğ etüzin mini birle qodtılar (Mayt. 111/32) “bu yüzden cehennemlik vücutlarını benimle birlikte bıraktılar”

anın utlısın tüşin amtı tamuluğ etüzin teginürbiz (Mayt. 71/42) “onun karşılığında şimdi cehennemlik vücuduna ulaştık”

anta ötrü tükel maytrı burqan yarlıqançuçı biligin ol tamuluğlar öze yaruğ yaltrıq ıdu yarlıqar (Mayt. 69/29) “ondan sonra mükemmel maytı burkan merhametli bilgisiyle o cehennemlikler üzerine ışık gönderir”

avış tamuluğ madar agzın uluğ açıp (Ui. IV C 172) “Avici cehenneminin şeytanı ağzını kocaman açıp”

inçip biligsiz nızvanı tıtagınta üç yavlak yolta togdukda örtlüğ buzluğ tamuluğ bolmışların (AY 299/22) “şöyle ki biligsiz ihtiras sebebiyle üç kötü yolda doğduktan sonra ateşli buzlu cehennemlik olduklarını”

kiçig tamuluğ etüzlerin (Mayt. 63/47) “küçük cehennemlik vücutlarını”

kiçig tamuluğlar (Mayt. 70/9, 78/7) “küçük cehennemlikler”

ol tamuluğ etüzler tamudın ozup kırtulup yalañuğ ajunınta toğarlar (Mayt. 76/19) “o cehennemlik vücutlar cehennemden kırtulup insan dünyasında doğarlar”

ol tamuluğlar (Mayt. 65/2, 68/8, 70/53, 72/23, 76/15, 85/36) “o cehennemlikler”

ol tamutuglar² (Mayt. 82/42) “o cehennemlikler”

ol tınlığ tamuluğ bolur (PP. XI/6) “o kişi cehennemlik olur”

övke nızvanı tıltagınta üç yavlak yolta togdukda tamuluğ prit bolmuşların (AY 299/13) “öfke, ihtiras sebebinden üç kötü yolda doğduktan sonra cehennemli preta olduklarını”

sansız tümen kolti nayut sanınça kiçig tamuluğlar kelirler (Mayt. 70/8) “sayısız ufak cehennemlikler gelirler”

sıgun muyğak başlığ imğa teke adgırak suğak başlığ tamuluğ tınlığlar kelip (Mayt. 75/14) “geyik başlı, dağ keçisi başlı, erkek geyik, beyaz geyik başlı cehennemlik canlılar gelip”

tamuluğ (Mayt. 85/34, 111/9) “cehennemlik”

tamuluğ etüzin (Mayt. 63/7) “cehennemlik vücudu ile”

tamuluğ işig işlep (İns.Sud. 359) “cehennemlik işleri yapıp”

tamuluğlar (Mayt. 63/31, 65/15, 16, 67/3, 68/8, 69/31, 74/41, 86/2, AY 452/11) “cehennemlikler”

tğay t(e)ñri kelipenin tamuluğ üzütümüzni tarqartı (Mani. III, Nr. 16. T. M. 296/5 önt.) “Tğay tanrı gelerek cehennemlik ruhumuzu dağıttı”

tamuluğ bk. tamuğluğ, tamuğluğ, tamuluğ

alqu tamuluğlar barça turup (Ui. IV C 20) “bütün cehennemliklerin hepsi kalkıp”

ap y(E)me ta’am meger tamuluğlarınñ iriñi qanı (TIEM 73 II 421v/2=069/036) “cehennemliklerin irinlerinden kanlarından başka yiyecek yok”

² Kelimenin istinsah hatasından ötürü böyle kaydedildiği düşünülmüş, bu sebeple farklı bir kelime olarak değerlendirilmemiştir.

bu tatınlar anı isig örteyür suwdın tamuluklarınñ irinji ғанları (TIEM 73 II 333v/4=038/057)“sıcak kaynar sudan cehennemliklerin irinlerinden kanlarından tadın”

қılmadımız tamuluk yārīçilerni meger ferishteler (TIEM 73 II 427r/5=074/031)
“cehennemliklerin yardımcılarını meleklerden başkası yapmadık”

tamudın yırar tip tamuluk özi (K 292) “cehennemlik benliği, cehennemden uzaklaşır diye”

tandur **bk.tannur~tennūr~tenūr**

yapalıñ tandur issi irken ötmek (HŞ XXXIX/41) “ocak sıcak iken ekmek yapalım”

tannur **bk. tandur, tennūr, tenūr**

tannur kigürgil (TIEM 73 II 249r/9=023/027) “ocağa sok”

tañ **bk. dañ**

açıldı tañ (ME 155/3) “tan açıldı”

adaқın қılıғıl namāznı kün menżegi tegşürülmekdin tün қараңқuluқına tegi tañda oқımaқ (TIEM 73 I 212r/1=017/078) “güneş ışıғı kaybolmadan gecenin karanlıғına kadar namazına devam et, sabahta da duaya”

açın tün tig nidin atmaz revān tañ (HŞ 155/16) “başka gecelerde olduғu gibi neden sabah olmaz”

ançada tañ örkedi (KE 61r15) “o şekilde tan attı”

ançaқа tegi kim tañ yarumış (NF 414/16) “tanın aydınlandığı o zamana kadar”

aşar tañ yilidin yilgende atıñ (MN 69) “atın koştuғunda sabah yelinden aғar”

bir kün ғaldı tañ atğınça (KE 239v4) “tan atana kadar bir gün kaldı”

bir kün resül ‘aleyhi’s-selām tañ namāznı ötep (KE 235v12) “bir gün peygamber aleyhisselam sabah namazını kılıp”

bolçuka tañ öntürü tegdimiz (BT.1-K/11) “Bolçu’ya tan atarken ulaştık”

bu kün tañka tegin (MN 40) “bugün tan vaktine kadar”

çın anlarınñ üd urmuşları tañ atmağı turur (TIEM 73 I 170r/1=011/081) “onlara vadolonmuş zaman sabah vaktidir”

çınok tañ atarda oqımaq erür hāzır bolğu (TIEM 73 I 212r/2=017/078) “sabah olurken dua etmek hazırlanmıştır”

ē tañ nasīmi (MN 128) “ey sabah rüzgarı”

ermes mü tañ atmağı yawuq (TIEM 73 I 169r/1=011/081) “sabah olması yakın değil midir”

ğāret kılğanlar birle, tañ birle (HKT 579a/2=100/3) “sabah vakti baskın yapanlar ile”

ħaķīkat üze tañ namazı irdi hāzır kılınmış (HKT 278a/7=17/78) “şüphesiz sabah namazı hazırlanmıştır”

ħaķīkat üze va‘delerniñ vaķtı tañ turur (HKT 222a/1=11/81) “şüphesiz vadolonmuş vakit sabah vaktidir”

ımırt tañda toğduñuz teñrim (HAM 1/32) “tanrım, ölümsüzlük sabahında doğdunuz”

ibrāhīm tañ birle qopdı (KE 50r20, 50v1) “İbrahim sabahleyin kalktı”

ikinti kün beş yegirmike tañda erte samtso açarı etözin kızlediler beklediler (TEZ 1122) “ikinci gün ayın on beşinde tan vaktinde, erkenden Samtso açarının vücudunu gömdüler ve üstünü sağlamaştırdılar”

ikinti kün tañda tulin tayto samtso açarıka ötünti (TEZ 493) “ikinci gün tan vaktinde rüyasını Tayto Samtso açariye arz etti”

irmes mü tañ yawuq (HKT 222a/1=11/81) “sabah yakın değil midir”

irte tañta (Mayt. 92/4) “yarın sabah”

kaçan kim tañ belgürer bolsa (NF 322/14) “tan belirdiğinde”

ķamuğ tañda (AH 147) “her tan vaktinde”

ķıldı yana tañ namaz (K 3287, 3954) “yine sabah namazını ķıldı”

ķılıu bir biriñe tañķa tigi nüş (HŞ 200/8) “sabaha kadar birlikte eğlenip”

ķıyāmet kūn tañ ‘arasāt atmas bilür (DH XVII/4) “ķıyamet günü Arasat’ta tan atmaz, bilir”

ķıyāmet tañı atsa (DH XLII/26) “ķıyamet tanı atsa”

ķıyıķsız ķiçe tañda ķıldı tapuğ (K 3069) “sabah akşam bıkmadan hizmet etti”

ķıyılmadı tañda ķiçe öç bolup (K 1652) “sabah akşam hizmet edip caymadı”

ķiçe tañda bardı işin işledi (K 6346) “sabah akşam işini yapıp gitti”

ķiçe tañda turğakñı tepretmese (K 2731) “sabah akşam nöbetçileri yerinden oynatmasa”

ķil uş tañ birle bir bağķa baralıñ (HŞ 71/9) “gel o tan vakti ile bir bağa varalım”

ķopup tañ birle terkin tarğadılar (HŞ 79/35) “sabah kalkıp acele ile dağıldılar”

ķöçüp tañ birle şāh ol yolğa ķirdi (HŞ 53/3) “hükümdar tan ile çıkıp o yola ķirdi”

ķördiler tañ birle tepregen yerge kelmişler (KE 118v4) “sabah ile titreyen yere geldiklerini gördüler”

ķuralıñ tañ birle meclis ķurağın (HŞ 186/37) “tan ile meclis topluluğunu kuralım”

ķuşun ķondurđı kim tañda barayın (HŞ LXV/28) “sabah varayım diye kuşunu hazırladı”

ķlūt tañ atarge ewdi (KE 61r4) “Lut tan atarken acele etti”

ķneme yawuz bolğay ķorkutulmuş kişilerinñ tañları (TIEM 329r/5=37/177) “ķorkutulmuş kişilerin sabahları ne kadar kötü olacak”

ni andın tañlağı tañ körmüş irdi (HŞ 206/18) “ne de şaşırarak sabahı görmüşti”

ni boldı iy felek sindin bu tün tañ (HŞ 155/15) “ey felek, bu gece sabaha ne oldu”

niçe kim tün uzun bolsa tañı bar (MN 147) “nasıl ki gece uzun olsa da sabahı var”

niteg kim tañ atıp kün baş köterdi (HŞ 151/31) “nasıl ki tan atıp güneş başını kaldırdı”

oqırlar idilerini tañda kège (TIEM 73 I 99v/8=006/052)“sabah akşam rablerini anarlar”

ol kège süleymān tañ atqunça namāz kıldı (KE 143v19) “o gece Süleyman tan atana kadar namaz kıldı”

ol kège tañ atqunça yügürdi (KE 143v2) “o gece tan atana kadar yürüdü”

ol tañ aşar vaqtında ġāratka anuqlanğan (TIEM 73 II 447v/9=100/003) “o sabah vaktinde baskına hazırlananlar”

‘ömer razıya’llāhu erte kopup tañ namāzıġa bardı (KE 239v5) “Ömer radiyallahu erken kalkıp sabah namazına gitti”

özün meniñ birle tañ atqunça neler kıldıñ (KE 124v17) “kendin benimle tan atana kadar neler yaptın”

peyveste kılığıl namāznı künnüñ batmaqqa yawuq bolmış vaqtında, tünñüñ karanğusınġa tegrü tağı tañ namāzını (HKT 278a/6=17/78) “güneşin batmaya yakın olduġu anda, gecenin karanlığına kadar devamlı namazını kıl, sabah namazını da”

sarıġ tañ ata keldi (K 5971) “sarı tan atmaya başladı”

sıġnurmen tañnıñ tañrısınġa (HKT 583a/5=113/1)“sabahın Tanrısına sıġınırım”

şām şehriġe tañ atmasdın burun barıp (KE 217r6) “Şam şehrine tan atmadan önce varıp”

tañ (D 600/492; Mayt. 94/2) “sabah”

tañ arķursa (MM 165/1) “tan yeri ağarınca”

tañ ata yortalım (D 600/492) “şafak sökünce gidelim”

tañ atarda (KE 61r4) “tan atarken”

tañ atarda esneyür tört buluñdın şimāl sabā (KE 68r20) “tan atarken dört taraftan kuzeyden sabah yeli eser”

tañ atdı erse (KE 231v12) “tan attığında”

tañ atdı erse ĳaranķu kitdi (KE 38v10) “tan attığında karanlık gitti”

tañ atđanda yıđılđaymız tidiler (HŞ 70/32) “tan atarken toplanacağız dediler”

tañ atđınça kılu bir biriñe nūş (HŞ 18/4) “tan atana kadar beraber eđlenerek”

tañ atđınça ĳopuzcı ĳeng ĳaldı (HŞ 18/8) “tan atana kadar kopuzcu ĳalgı ĳaldı”

tañ atđınça tã’at kılıñ (KE 21v2) “tan atana kadar ibadet edin”

tañ atđınça telim kez kıldı zārı (HŞ 71/20) “tan atana kadar pek çok kez inledi”

tañ atđınça uyup asāyiş itti (HŞ LXV/37) “tan atana kadar uyuyup dinlendi”

tañ atđınça yüzün topraķķa sürter (HŞ LVI/12) “tan atana kadar yüzünü toprağa sürer”

tañ atđınçaķa tēgi (TIEM 73 II 446v/6=097/005) “tan atana kadar”

tañ atđınçe (HKT 577b/4=97/5) “tan atana kadar”

tañ atđınça mücāhede körer (KE 22r13) “tan atana kadar savaşacaksın”

tañ atđınça tã’at kıılır erdi (KE 137v17) “tan atana kadar ibadet ederdi”

tañ atķunça (DH XXVII/7) “tan atana kadar”

tañ atķunça hak yādını ayđan kişi (DH XIII/8) “tan atana kadar Hakk’ı anan kişi”

tañ atķunça namāz kııldı (KE 144r17) “tan atana kadar namaz kaldı”

tañ atmak hakkı (TIEM 73 II 442v/2=089/001) “sabah ile ant içerim”

tañ atmakı tapa kaçan yorisa (TIEM 73 II 428v/2=074/034) “sabah olmaya yanaştığında”

tañ atmazdın aşnu (MM 167/3) “tan atmadan önce”

tañ atmazdın burun (KE 60v1) “tan atmadan önce”

tañ atmış çınok (MM 172/1) “tan attığını fark etmeden”

tañ atmışda kedin (MM 158/1) “tan yeri ağardıktan sonra”

tañ atsa ölmekı yigrek çırāğ hem (HŞ 139/28) “tan attığında kandilin sönmesi daha iyidir”

tañ attı (D 95/88, 600/492) “şafak söktü”

tañ attı erse (KE 115v4, 220r18, 230v6, 234r18) “tan attığında”

tañ attı irse (HŞ 71/21) “tan attığında”

tañ attı irse ‘ālem halkı bildi (HŞ 41/4) “tan attığında alem halkı öğrendi”

tañ attı irse kız destūrı koldı (HŞ 147/35) “tan attığında kız izin istedi”

tañ attı irse ol putlar ma kildi (HŞ XVII/9) “tan attığında o putlar da geldi”

tañ başında kirgenler (KKT 30/28a3=15:66) “sabaha çıkarlarken”

tañ başındalar (TIEM 73 I 194v/8=015/066) “sabaha çıkanlar”

tañ başıntakı uyağur yultuzlar teg (Mayt. 103/33) “sabaha karşı batan yıldızlar gibi”

tañ belgürmiş erti (Mani. III, Nr. 8, VIII. T.M. 420d. ark./7) “sabah olmuştu”

tañ birle ferışteler maña secde kılur erdiler (KE 15r15) “melekler tan ile bana secde ederlerdi”

tañ birle kase m yād kılurmen (HKT 572b/6=89/1) “sabah ile ant içerim”

tañ birle kelip (KE 176r10) “tan ile gelip”

tañ birle ƙopsañız (KE 153v13) “tan ile çıksanız”

tañ birle ƙoptılar (KE 114v21) “tan ile çıktılar”

tañ birle ol vaƙtın kim dem ürdi (HKT 566a/5=81/18) “o vakit sabah ile nefes aldı”

tañ birle abl ƙaƙıp (KE 188r2) “tan ile davul alıp”

tañ birlekini bir aylık yana ƙeeliki bir aylık (TIEM 73 II 312v/8=034/012) “sabah ile bir aylık, gece ile bir aylık ”

tañ cemälliğ irdi řāh-zād (HŞ 149/27) “şehzadenin yüzü sabah gibiydi”

tañ erte (Yit.Sud. 1/24, 31) “tan vakti”

tañ ƙaƙı (TIEM 73 II 442v/2=089/003) “sabaha andolsun”

tañ ƙaçan atar (KE 61r4) “tan ne zaman atar”

tañ ƙapilvastu kentde yavalıp turulup (Huan.5 1979) “sabah Ƙapilvastu şehrinde sakinleşip durulup”

tañ ƙarañusunda ƙıldı namāznı (ME 77/3) “namazını tan karanlığında ƙıldı”

tañ ƙarañusunda suwƙa keldiler (ME 77/4) “tan karanlığında suya geldiler”

tañ mu yarudı (NF 321/17) “tan mı aydınlandı”

tañ namaz ƙıldı (K 5829) “sabah namazını ƙıldı”

tañ namāzıda öñdün (TIEM 73 II 260v/8=024/058) “sabah namazından önce”

tañ namāzında (MM 124/1) “sabah namazında”

tañ namāzını ƙa’bede ötedi (KE 217v5) “sabah namazını ƙabede ƙıldı”

tañ namāzınıñ aşnusındın (HKT 343a/2=24/58) “sabah namazından önce”

tañ nasīmi (MN 85) “sabah rüzgarı”

tañ sarığındaƙı yaruƙ teg (Ui. Tot. 61) “sabah sarılığındaƙı ışık gibi”

tañ tañlardı udu yer yarudı udu kün tuğdı kamağ üze yaruğ boltı (IrkB. 26) “tan attı, sonra yer aydınlandı, sonra güneş doğdu, her şeyin üzeri aydınlık oldu”

tañ tañlayur érken (PP.XXXI/7) “şafak sökerken”

tañ tapa kaçan yarusı (TIEM 73 II 436v/9=081/018) “aydınlandığında sabaha doğru”

tañ teñri (ETŞ 1/1, 2, 3, 4, 6, 11, 14, 15, 16, 19, 20) “tan tanrı”

tañ teñri (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. I/7, 8, 9) “tan tanrı”

tañ teñri kelti (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. I/2, 3) “tan tanrı geldi”

tañ teñri özi kelti (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. I/2,3) “tan tanrı kendisi geldi”

tañ teñrig ögelim (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. I/4) “tan tanrıyı övelim”

tañ yaqtusı teg (MN 46) “sabah parlaklığı gibi”

tañ yarudı (ME 155/3) “tan aydınlandı”

tañ yarumadı (NF 321/17) “tan aydınlanmadı”

tañ yarumamış (NF 322/1) “tan aydınlanmamış”

tañ yarunıta turup (Mayt. 15/4) “sabah ışığında kalkıp”

tañda (D 263/229) “tan vaktinde”

tañda erte (AY 5/4, 62/4, 524/13) “sabahleyin erken vakitte”

tañda kège (TIEM 73 I 184v/4=013/015) “sabah akşam”

tañda kıoptılar (TIEM 73 II 370r/7=046/025) “sabah kalktılar”

tañda sayu (AY 497/3) “her sabah”

tañrı tañnıñ yarganı tağı tünnüñ kılğanı qarār kılgu tağı künni tağı aynı, sağış kılmaq(HKT 135b/5=6/96) “Tanrı sabahın aydınlaticısı, dinlenen gecenin, hesap ögesi olan güneş ve ayın yaratıcısı”

tañta (Yit.Sud. 1/30, 35/1, 8, 14, 20, 26, 32, 38, 43, 49, 54, 59, 66) “sabah”

tañta kēçe tegi ěrip (HAM 23/13) “tan vaktinden geceye kadar ulaşıp”

tañta nom eşidip (Huan.5 1355/13) “tan vaktinde dharmayı işidip”

tapındı kiçe tañda tepremedi (K 1606) “sabah akşam durmadan hizmet etti”

tesbīh kılurlar kēçe y(E)me tañda (TIEM 73 II 330r/8=038/018) “sabah akşam Allah’ı anarlar”

toğup yatsa tañda yana aç turur (K 3612) “doyup yatsa sabah yine aç kalkar”

tutti anlarını katıg ün tañ başında boluğlılar (TIEM 73 I 195r/7=015/083) “onları sabahın ilk saatlerinde şiddetli bir ses yakaladı”

tünle bulıt örtense ewlük urı keldürmişçe bolur tañda bulıt örtense ewke yağı kirmişçe bolur (D 131/115) “geceleyin bulutlar kızarırsa; kadın, erkek çocuk doğurmuş gibi olur. Sabahleyin yanarsa, saldıran düşman eve girmiş gibi olur”

tünüñ kiterip baz yarutur taña (AH 16) “gecenı giderip yine tan vakti aydınlatır”

uzun tün tañka tigrü nevha kıldı (HŞ 41/3) “gece boyunca sabaha kadar ağlayıp inledi”

vişāliñ maşrıqındın ham tañ atkay (MN 149) “kavuşmanın doğusundan tan atacak”

yāđ kılğıl idin atını tañda kēçe (TIEM 73 II 431v/2=076/025) “Rabbinin adını sabah akşam an”

yakan tutup tañ atkunça tınmay yıgla (DH XXIX/8) “yakanı tutup sabaha kadar durmadan ağla”

yakıldı irse nāgeh tañ çırāğı (HŞ 49/1) “tan kandili ansızın yakıldığında”

yana her tañ birle endişesi bu (HŞ 146/13) “yine her tan vakti ile endişesi bu olur”

yarığlı tañlarını tağı kıldı tünni amrulgu künni aynı sağışlıg (TIEM 73 I 104v/3=006/096) “sabahları aydınlık kıldı, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ayı hesap ögesi olarak yarattı”

yarudı tañ (ME 13/6) “tan aydınlandı”

yarudukda yarun tañ (AY 572/19) “sabah aydınlandığında”

yaruk boldı tañ (ME 167/8) “tan aydınlık oldu”

yênler içinler ançağa tegrü belgürğinçe silerke ürüñ kara yipdin yip tañ atmağdın (TIEM 73 I 22r/7=002/187) “sabah oluncaya, beyaz ip kara ipten ayırt edilinceye kadar yiyip için”

yıdılg yıparlıg yarukluğ yaşukluğ tañ teñri (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. I/7, 9) “kokulu, parlak tan tanrısı”

yiterbiz tañka tip hüküm itse bolmaz (HŞ XLII/34) “biz tana ulaşırız diye hükmetse olmaz”

yürir ol tañka tigrü havz çevre (HŞ 123/16) “o sabaha kadar havuzun çevresinde yürür”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

tañ (HAM 28/10) ÖA

tañkuş (HAM 28/4, 25) ÖA

t.la

1. “sabah”

tañla kün tuğgunça (KE 174v10) “sabahleyin güneş doğduğu gibi”

tañla tilermen (KE 159v7) “sabah dilerim”

2. “yarın”

bu kün bërsek tañla yana alurmiz (KE 180r4) “bugün versek yarın yine alırız”

tañla (KE 91v20) “yarın”

tañla barçası düşmen bolğusı (KE 195v21) “yarın hepsinin düşman olacağı”

tañla barsa (DH XXVII/5) “yarın varsa”

tañla barsa dīdārīğa kılur mihmān (DH XXXVI/15) “yarın varsa yüzünde kalakalır”

tañla barsa hācesiğa (DH XXXVI/19) “hocasına yarın varsa”

tañla barsa hak kaşıda körür ‘izzet (DH XVI/13) “yarın vardığında Hak huzurunda değer görür”

tañla barsa hak körsetmes aña didār (DH XX/9) “yarın vardığında Hak ona yüzünü göstermez”

tañla barsam (DH XXI/4) “yarın varsam”

tañla bolsa kıyāmet (DH XLV/7) “kıyamet yarın olsa”

tañla düzeh dimāğıdın çıkar bil dūd (DH XLI/12) “yarın cehennemde beyninden duman çıkar, bil”

tañla olar birle tamuğğa barmañ (KE 195v20) “yarın onlar ile cehenneme gitmeyin”

yalğan ‘āşık bolup yörme tañla uyat (DH XXXIII/5, XL/11) “yalandan aşık olup yürüme yarın utanırsın”

t.dalıq

bérgil biziñke tañdalıq aşımızni (TIEM 73 I 219v/6=018/062) “bize sabah yemeğimizi ver”

t.dası

tañdası yorumçı müneccimlerni kâhinlerni yığıp sordı (KE 38r2) “ertesi gün yorumcuları, müneccimleri, kahinleri bir araya getirip sordu”

t.daş

turmağaylar meger kēçe azu tañdaşı (TIEM 73 II 435v/3=079/046) “sabah ya da akşam durmayacaklar”

t.lası

1. “sabah”

kêçe anda ƣondılar tañlası teprer boldılar (KE 130v5) “gece orada konakladılar sabah hareket ettiler”

mūsī tañlası tepredi (KE 118v3) “Musa sabah hareket etti”

olar tañlası ƣoptılar (KE 153v16) “onlar sabah kalktılar”

tañlası oyğandılar (KE 152v14) “sabah uyandılar”

tañlası şarābdın ayıldı erse (KE 192r8) “sabah şaraptan ayıldığında”

tañlası turdı (KE 143r15) “sabah kalktı”

2. “yarm”

tañlası andağuk kördi (KE 193v18) “ertesi gün öyle olduğunu gördü”

tañlası belķīs şehрге kirdi (KE 150r1) “ertesi gün Belkıs şehre girdi”

tañlası benī isrā’īlğa aydı (KE 132r19) “ertesi gün Beni İsrail’e dedi”

tañlası dost düşmengä ģaber boldı (KE 219r12) “ertesi gün dosta düşmana bu haber ulaştı”

tañlası ermele çerig ƣıƣardı yēti gürūh (KE 159v7) “ertesi gün Ermele ordusu yedi bölük ƣıƣardı”

tañlası kelip (KE 205v16) “ertesi gün gelip”

tañlası kelse (KE 176r14) “ertesi gün gelse”

tañlası kelseler (KE 176r11) “ertesi gün gelseler”

tañlası ƣoptı (KE 170v2) “ertesi gün hareket etti”

tañlası köreliñ ne bolur (KE 153v17) “ertesi gün görelim ne olur”

tañlası ƣurtƣa keldi (KE 144r18) “ertesi gün yaşlı kimse geldi”

tañlası urta yana keldi (KE 144r4) “ertesı gün yaşı kimse yine geldi”

tañlası kn ız ata anasıge aydı (KE 143v20) “ertesı gün kız ana babasına dedi”

tañlası kn melik ma alması (KE 65r14) “ertesı gün hükümdar da kalmadı”

tañlası kn reyyn melik mısır halkı birle (KE 107v6) “ertesı gün Reyyan hükümdar Mısır halkı ile”

tañlası mekkede ‘abdu’l-mutalıbdın taı bir kzsızdın zge kişı alması (KE 180r15) “ertesı gün Mekke’de Abdlmuttalıp’ten ve bir kr kişiden başıka kişı kalmadı”

tañlası melik amuğ cdlarını yıgdı (KE 162r8) “ertesı gün hükümdar bütün büyücüleri toplattı”

tañlası neteg bolur köreliñ (KE 153v18) “yarın nasıl olur görelim”

tañlası perilerinn uluğların yıgdurdı (KE 137v3) “ertesı gün perilerin ulularını toplattı”

tañlası tegme biri bir dervzedin kirdiler (KE 98v10) “ertesı gün her biri bir Őhirden girdiler”

tañlası zelia ysufa keldi (KE 80r10) “ertesı gün Zeliha Yusuf’a geldi”

tıqla

tıqla barsa mahşer ara pdşh kıldım (DH XIII/10) “yarın varsa mahşerde padişah kıldım”

tañla-

tañ tañlayur rken (PP.XXXI/7) “şafak sökerken”

tennr bk. tandur, tannur, tenr

açan seniñ tennrniñ iinde suw belgrse (KE 24r9) “ne zaman senin fırınının iinde su belirse”

oğlan emgekler barıp tennürğa tüşdi (KE 172r16) “oğlan zahmetler çekip fırına düştü”

oğlan tennür içinde oturur (KE 172r17) “oğlan fırın içinde oturur”

tennür ağzın açmasun (KE 228v8) “fırının ağzını açmasın”

tennür başığa etmek bişürgeli keldi (KE 172r14) “fırının başına ekmek pişirmek için geldi”

tennür başın açtı (KE 228v14) “fırının ucunu açtı”

tennür başında turuqtı (KE 228v14) “fırının başında duraksadı”

tennür içinde suw çıqdı (KE 24r19) “fırının içinden su çıktı”

tennür kıztıtlar (KE 160v21) “fırını kızdırdılar”

tennürda etmek bişürürde (KE 24r19) “fırında ekmek pişirirken”

tennürdın etmek çıkaru başladı (KE 228v15) “fırından ekmek çıkarmaya başladı”

tennürқа ot kemişti (KE 228v7) “fırına ateş attı”

tüşümde üç tennür kördüm (KE 88r15) “rüyamda üç fırın gördüm”

tenür **bk. tandur, tannur, tennür**

köyer ötmek isig bolsa tenürı (HŞ XXXV/34) “ocağı sıcak olsa ekmek pişer”

tıqla **bk. taqla**

tolmış ay **bk. ay tolunı, tolu, tolu ay, tolu tegirmi ay, tolum ay, tolun, tolun ay, tolun āy, tölun āy**

irlü kirdi bu tolmış ayı (K 1052) “bu dolunayı tekrar küçülmeye başladı”

tolu **bk. ay tolunı, tolmış ay, tolu ay, tolu tegirmi ay, tolum ay, tolun, tolun ay, tolun āy, tölun āy**

tolu erdi ayım irildi tolu (K 1071) “ayım dolunaydı, doluluğu azaldı”

tolun **bk. ay tolunı, tolmiş ay, tolu, tolu ay, tolu tegirmi ay, tolum ay, tolun ay, tolun āy, tölun āy**

ay tolun bolsa elgin imlemes (D 146/127) “ay dolunay haline geldiği zaman elle gösterilmez”

āy tolun bolsa eligin imlemes (D 146/127, 54/39) “ay dolunay haline geldiği zaman elle gösterilmez”

kıyāmette körkit tolun teg yüzün (K 48) “kıyamette dolunay gibi yüzünü göster”

suyurka anı sen ay körki tolun (K 2723) “ey dolunay gibi güzel yüzlüm sen onu bağışla”

tolun bolsa tolsa ajunka yarar (K 732) “büyüyüp dolunay haline gelince dünyaya ışık saçar”

tolun teg bu devlet yana irilür (K 741) “devlet dolunay gibidir yine küçülür“

tolun teg tolu yüz kayuka ilettim (K 6530) “dolunay gibi dolgun yüzü nereye götürdüm”

yalıñ yüzlüğ oğlan tolun teg yüzü (K 2914) “parlak yüzü oğlanların yüzü dolunay gibi”

yarukı artar ay bolgınca tolun (HŞ 209/27) “ay dolunay olunca ışığı artar”

tolu ay **bk. ay tolunı, tolmiş ay, tolu, tolu tegirmi ay, tolum ay, tolun, tolun ay, tolun āy, tölun āy**

tolu yarım ay sayu belgünü bilip (ETŞ 9/77) “her dolunayda ve her yarım ayda işareti bilip”

tolu tegirmi ay **bk. ay tolunı, tolmiş ay, tolu, tolu ay, tolum ay, tolun, tolun ay, tolun āy, tölun āy**

inçe kaltı bulıtsız tünteki tolu tegirmi arıg süzük ay teñri kentü arıgıña süzükiñe neteg tükellig erser (AY 212/15) “bulutsuz gecede berrak dolunay tanrı kendi berraklığında nasıl kusursuz ise”

kaltı tolu tegirmi ay teñri kök kalıkda turur teg siz (AY 112/4) “siz dolunay tanrı gibi gökyüzünde durursunuz”

tolun ay bk. ay tolunı, tolmuş ay, tolu, tolu ay, tolu tegirmi ay, tolun, tolun ay, tolun āy, tölun āy

irür gāfıl uşol kim ol tolum ay (HŞ 44/23) “işte o dolunay aymazdır”

tolun ay, tolun āy, tölun āy bk. ay tolunı, tolmuş ay, tolu, tolu ay, tolu tegirmi ay, tolum ay, tolun

açıp şāhnıñ yarasın ol tolun ay (HŞ 224/11) “o dolunay hükümdarın yarasını açıp”

alkınmaksız isilmeksiz tolun ay teñri yaruklug atlıg daranı nom (AY 338/11) “bitmez tükenmez dolunay tanrı ışıklı adlı dharanı kanun”

alnıñız çın tolun ay teg kıaynayur kıargu kıarak (KE 77r15) “alnınız gerçek dolunay gibi kaynıyor”

anta ötrü ol tolun ay beş y(E)germe tünle yığılmış beş yüz arħantlar teñri teñrısı burħannıñ üç törlüg arıg erdükiñe tanuķ boldılar (İns.Sud. 568) “ondan sonra o dolunayın on beş gecesı beş yüz kutsal kışı tanrı tanrısı burkanın üç türlü nedeniyle temizliğe kavuştuğuna tanık oldular”

ay tolun ay muħāmed (TIEM 73 I 228v/3=020/001) “ay, dolunay Muhammed”

biş y(i)g(i)rmideki tolun ay t(e)ñri teg seviglig yüzlüg uluğ iliga (Ui. III, T. II, S. 32-4/14 ark.) “ayın onbeşindeki ay tanrı dairesi gibi sevimli yüzlü ulu hükümdar”

bu tolun ayķa işārat kılsañ (NF 34/15) “bu dolunaya işaret etsen”

çıkıp kildi bulutdın tolun ay tig (HŞ LXXX/4) “dolunay gibi buluttan çıkıp geldi”

iñen cemāllıg yüzı tolun ay meñizlig erdi (NF 352/6) “çok güzel yüzü dolunay gibiydi”

iy tamām yüzı tolun ay (HŞ 129/15) “ey yüzü tamamen dolunay gibi olan”

iy tolun ay (HŞ 150/11) “ey dolunay”

ķara topraķķa kirmiş tolun ayım (HŞ 135/29) “dolunayım kara topraķa girmiş”

ķaraņġu tünle antig ol tolun ay (HŞ 184/27) “karanlık gecede öyle dolunay gibidir”

kiķe kün izder irdi ol tolun ay (HŞ 221/33) “o dolunay gece gündüz arardı”

kitip öfkesi ķayra ol tolun ay (HŞ 115/34) “o dolunayın öfkesi geri gidip”

kök kalıkda turugma tolun ayka oġsatı (AY 652/17) “gökyüzünde duran dolunaya benzer”

köz nūrı meņizlig muħammed muřtafāniņ nūrı ādemnüñ elinde ķomıyur erdi, tolun ay meņizlig (KE 7r13) “göz nuruna benzeyen Muhammed Mustafa'nın nuru Adem'in elinde dolunay gibi parlıyor idi”

mi'rāc tüninde yūsufnı kördüm tolun ay teg (KE 85v12) “Miraç gecesinde dolunay gibi olan Yusuf'u gördüm”

niķāb alsa yüzindin ol tolun ay (HŞ 147/27) “o dolunay yüzünden utanç duysa”

niteg kildiņ bu yirge iy tolun ay (HŞ 185/16) “ey dolunay bu yere nasıl geldin”

niteg kim ķaldı yalġuz ol tolun ay (HŞ LXIV/7) “nasıl ki o dolunay yalnız kaldı”

ol on törtinçi tünnüñ tolun ayı (HŞ 42/6) “o on dördüncü gecenin dolunayı”

ol tolun ay (HŞ 200/21) “o dolunay”

onunķ tolun ay otuzı (AY 686/14) “onuncu dolunayın otuzu”

öņünķe tüşmiřinķe ol tolun ay (HŞ 121/13) “o dolunay aklına düşünce”

özi tolun ay meņizlig (KE 181v4) “kendisi dolunay gibidir”

teņrim siziņ yūzünüz tolun ayka oġsatı erür (AY 450/4) “tanrım, sizin yüzünüz dolunaya benzerdir”

tilep řebdīz öze ol tolun aynı (HŞ 46/25) “Şebdiz'in üstünde o dolunayı dileyip”

tolun āy (D 202/173) “dolunay”

tōlun āy (D 54/39) “bedir”

tolun ay menizlig yüzi kıımıyur (NF 54/7) “dolunay gibi yüzü parlar”

tolun ay ta’biya sarv üzre kııldı (MN 54) “dolunayın davranışını cömertlik üzerine yarattı”

tolun ay teg arığın (AY 646/1) “dolunay gibi berrak”

tolun ay teg körtlügüm (HAM 7/20) “dolunay gibi güzelim”

tolun ay teg kıılır bir kıatra sunı (MN 5) “bir damla suyu dolunay haline getirir”

tolun ay teg tokılıg (AY 496/11) “dolunay gibi zarif”

tolun ay teg yūzlüg (AY 574/7) “dolunay gibi yüzlü”

tolun ay teñrike oğşatı yūzünüz erür (AY 658/10) “yüzünüz dolunay tanrıya benzerdir”

tōlun āyın yūzi (D 458/362) “yüzü dolunay gibidir”

tolun aynı körsenğ tuğar kıımıyur (KE 86r4) “dolunayı görersen, doğar parlar”

tözünler oğlı tözünler kıızı bo nomug ay sayu tolun ay biş yigirmide bir uçlug süzük köñülin okısar (AY 394/15) “asiller oğlu asiller kıızı bu dharmayı her ay dolunayın on beşinde bir uçlu temiz gönülle okusa”

tükel bilge biliglig teñri teñrиси burhan bo tolun ay beş y(E)germe tünle beş yüz toyınlarınğ öñdüninte amrılmış kıuvrağ arasında birağmasıvar ıdoğ erzua ünin toyınlarığ okıyu inça tēp yarlıkadı (İns.Sud. 478) “hikmet dolu tanrılar tanrısı burkan, bu dolunay on beşinci gece beş yüz rahibin önünde yatıştırılmış meclis arasında Brahma oyu lutsal ezrua rahipleri çağırarak şöyle diyerek buyurdu”

umınçım bar yüzündin iy tolun ay (HŞ 194/15) “ey dolunay senin yüzünden umudum var”

uş ança kızlar arasında şir̄in tolun ay tig (HŞ 29/28) “onca kız arasında şirin dolunay gibidir”

ya kökdin tüşmiş ol hoş tolun ayı (HŞ 161/42)“ya da o güzel dolunayı gökten düşmüş”

yāhut tūñnükdin indi tolun ayı (HŞ LXXV/10) “ya da dolunayı pencereden indi”

yañıldım tigme biri tolun ay tig (HŞ 149/4) “her biri dolunay gibi olduğundan yanıldım”

yaykı üç ayların ertmekindin birkçen üzlünçüsi tolun ay beş y(E)germe tünlesinte (İns.Sud. 59) “yaz vakti üç ayların ardından yaz sonunda dolunay, onbeşinci gecede”

yol keçerde tolun ay kördi (KE 77r12) “yoldan geçerken dolunayı gördü”

yürirler tolun ay tig (HŞ 24/24) “dolunay gibi yürürler”

yüzi tolun ay tēg kumıyur (NF 23/6) “yüzü dolunay gibi parlar”

yüzleri on tōrtinçi tünki tolun ay tēg bolğay (NF 65/14) “yüzleri on dōrdüncü gecede dolunay gibi olacak”

yüzleri tolun ay tēg yaruğ bolğay (NF 241/9) “yüzleri dolunay gibi parlak olacak”

yüzündin tolun ay tig balkınur nur (HŞ LXVI/2) “yüzünden dolunay gibi ışık saçar”

yūzūñzññ turuğı tolun ayka oğşayur (AY 492/8) “yüzünüzün duruluğı dolunaya benziyor”

tomduğ bk. tamduğ

anın tomduğı kişiler tağı taşlar (HKT 538a/4=66/6) “onun yakıtı kişiler ve taşlardır”

tōgne-

ol bāşın tōgnedi (D 576/473) “o, yarasını ateşle dağladı”

tutaş- **bk. tutuş-**

bu tün yaqayın otını mamuqqa tutaşsın (HŞ LXXX/14) “bu gece ateşi yakayım, pamukla tutuşsun”

otun tutaşdı (KE 173v19) “odun tutuştu”

yana ‘āşık otı cānıngā tutaştı (HŞ 159/4) “canında yine aşk ateşi tutuştu”

tutun- **bk. tütün-**

çaksa tutnur, çalsa bilnür (D 276/240) “çakmak çakılrsa ateş yanar; söz işitilirse maksat bilinir”

öt tutandı (D 339/274) “ateş tutuştu”

üğig otı tutunup (D 339/274) “özlem ateşi tutuşup”

tutuş- **bk. tutaş-**

barçası tutuştı (HŞ 89/14) “tamamı tutuştu”

bayakı ot tutuşup hırmanınğa (HŞ 85/42) “nasipsizliğinden, önce ateş tutuşup”

öt tamır içinde üstün tutuşu barıp (Ui. Tot. 1146) “ateş damar içinde yukarıdan tutuşarak gelip”

oyandı sisenip ol hem tutuştı (HŞ 86/4) “sıçrayıp uyandı o da tutuştu”

tutuşdı ot (ME 146/4, 184/7) “ateş tutuştu”

tutuşğay ot tiyü (HŞ 86/2) “ateş tutuşacak diye”

tutuşğay tiyü nāgāh otka bu kav (HŞ XXXV/8) “ansızın bu kor ateşe tutuşacak diye”

tutuştı tip bu ot cānımğa nāgāh (HŞ 46/34) “bu ateş ansızın canımda tutuştu deyip”

tutuşup köñülde muhabbet közi (MM 367/2) “gönlündeki aşk ateşi tutuşunca”

yüreki öfke otıngā tutuştı (HŞ 228/10) “yüreği öfke ateşiyle tutuştu”

tutuşdur- bk. dutuştur-

tutuşdurdı otını (ME 73/8, 218/3) “ateşini tutuşturdu”

tüt-

1. “tütme”

bu yüz kandilğa bil ot yoksa tütmez (HŞ 172/36) “bu yüz kandil ateş yoksa tütmez, bil”

tüte (Mani. III, Nr. 11, T. M. 512/4 önt.) “tütere”

tütün tütereçe (PP. XXXVIII/6) “duman tütüyormuş gibi”

2. “acı çekme”

açırmıñ yigitlikke küyüp tüte (K 5637) “gençliğime acır, yanıp tutuşurum”

bağrı tüter (KE 84r6) “bağrı yanar”

köğsi ara ot tüter (D 122/108) “göğsünde ateş tutar”

senin kaçğın yip küyermiñ tüte (K 1229) “senin kaygını çekip yanıp tutuşurum”

tüter ‘anber meñiz ahımğa bağıl (HŞ 172/25) “ahıma bak, amber gibi tüter”

3. “özlem duyma”

közi suğa tütmez bu dünya bütün (K 5389) “açgözlüye bütün bu dünya malı az gelir”

tütet-

ot tütün tütetti (D 415/326) “ateş duman tüttürdü”

tütne-

içtin sıñar tütün tütneyür teg irü belgüler bolur (Ui. Tot. 262) “iç tarafta duman tütüyor gibi işaretler olur”

tütsü bk. tütsüg, tütsük

kılıp tütsü ‘anber ü şekker ü kin (HŞ XXVIII/12) “amber, şeker ve güzel kokuyu tütsü yapıp”

kıyas it kim aña ni tütsü ħarcı (HŞ 146/4) “tütsünün masrafını onunla kıyasla”

yıparu ‘ud u ‘anberdin me tütsü (HŞ 146/2) “misk, öd ve amberden oluşan tütsü”

yüz altun irdi her kün tütsü ħarcı (HŞ 146/3) “tütsünün masrafı her gün yüz altındı”

tütsüg bk. tütsü, tütsük

arıg evde tütsüg urup (AY 442/19) “temiz evde tütsü yakıp”

assun tütsüg esriñü (AY 487/12) “tütsünün rengi çoğalsın”

bu tütsügü urup (AY 440c/8) “bu tütsüyü yakıp”

çından tütsüg köyürüp (AY 525/2) “sandal ağacı tütsüsünü yakıp”

esriñü körkle tū törlüg tütsüg edgü hua çeçekler (AY 120/15) “renkli, güzel türlü türlü tütsüler, güzel çiçekler”

hua çeçekin yula tütsügin tünle küntüz üzüksüz tapınsun udunsun (AY 444/20) “çiçek ve meşale tütsüsüyle gece gündüz aralıksız tapınsın hizmet etsin”

ķayusı elig sundı tütsüg tutar (K 98) “hangisi elini sunup tütsü tutar”

kentü iliginte tütsüg tutup edgü yıd yıparlarıg köyürüp (AY 426/13) “kendi elinde tütsü tutup güzel kokuları yakıp”

mandal içinte tütsüg hua çeçekler saçıp (AY 477/3) “mandala içinde tütsü ve çiçekler saçıp”

ok bo montag yañın ol tütsüg turum ara bo kamag teñriler ordusıña tüzüke tegip (AY 425/21) “o bu şekilde o tütsü dumanı arasında bütün bu tanrıların sarayına ulaşıp”

ol ilig kan biz için tütsüg urup bo nom erdinike nomladaçı nomçıka ağır ayag kılsun (AY 424/10) “o hükümdar bizim için tütsü yakıp bu dharma cevherini öğretene çok hürmet etsin”

ol tütsüg barçaka tegip biziñçileyü ök tütsüglüg kuşatırılar belgürüp ol kuşatırıları körüp tütsüg yıdın tuyduklarında ötrü ol kuşatırılartın altın öñlüg yaruklar ünmişin körgeyler (AY 425/14) “ol tütsüyü hepsine ulaştırıp bizim gibi tütsülü kuşatırılar ortaya çıkıp o kuşatırıları görüp tütsü kokusunu duyduktan sonra o kuşatırılardan altın renkli ışıklar çıktığını görecekler”

ol tütsügnüñ tütünü turum ara kök kalık içinte yadılıp (AY 424/12)“o tütsünün dumanı o sırada gökyüzünde yayılıp”

ötrü ol ağır ayag kılmış takı urmuş tütsügnüñ tütünü bir kşan üd içinte üç miñ ulug miñ yirtinçüde yadılıp (AY 426/17) “sonra o çok hürmet edilip tütsünün dumanının yakıldığı bir zaman içinde milyonlarca yeryüzünde yayılıp”

tütsüg hua çeçekleri saça töke kelip (AY 313/6)“tütsü ve çeçekleri saçıp dökerek gelip”

tütsüg kılsun (AY 440c/5) “tütsü yapsın”

tütsüg köyürüp hua saçıp (AY 361/20, 535/9) “tütsü yakıp çeçek saçarak”

tütsüg tütünü uzatı üzülmesün (AY 441/2) “tütsünün dumanı hiç kesilmesin”

tütsüg yıdın tuydukumuzda ol tütsüglüg kuşatırıldın altın öñlüg yaruklar ünüp ordumızın karşımıznı yarutgay yaşıtgay (AY 424/17) “tütsü kokusu duyduğumuzda o tütsülü kuşatırıldan altın renkli ışıklar çıkıp sarayımızı aydınlatacak”

tütsügin çeçekin (AY 350/16) “tütsü ve çeçekle”

tütsügin çeçekin tapınsun (AY 487/10) “tütsüyle çeçekle tapınsın”

yıd tütsüg (ETŞ 16/10) “koku ve tütsü”

yıd tütsüg hua çeçek buşı birser (Mayt. 54/19) “güzel koku tütsü çeçek sadaka verse”

yıdın tütsüğün tapınsar (Mayt. 51/4) “güzel koku ve tütsüyle hizmet etse”

yıdılığ tütsüg tamturup (Mayt. 92/5) “güzel kokulu tütsüyü tutuşturup”

t.lüg

antada basa ok bo tütsüglüg kuşatırılar ontın sınar yırtinçülerte ülgüsüz sansız
gañ ögüzdeki kum sanınca burkan uluşınta kiñürü yadılıp (AY 427/11) “ondan
sonra bu tütsülü kuşatırılar on taraftaki yerlerde sayısız, Gang nehrindeki kum
sayısınca Burkan ülkesine girerek yayılıp”

kök kalık içinte tolu tū törlüg adruk adruk tütsüglüg kuşatırılar belgürüp ol
kuşatırılartın y(E)me ök altun öñlüg yaruklar ünüp (AY 427/4) “gökyüzünde
dolu, türlü türlü tütsülü kuşatırılar görünüp o kuşatırılardan altın renkli ışıklar
çıkıp”

ol tütsüg barçaka tegip biziñçileyü ök tütsüglüg kuşatırılar belgürüp ol
kuşatırılariğ körüp tütsüg yıdın tuyduklarınta ötrü ol kuşatırılartın altun öñlüg
yaruklar ünmişin körgeyler (AY 425/14) “ol tütsüyü hepsine ulaştırıp bizim gibi
tütsülü kuşatırılar ortaya çıkıp o kuşatırıları görüp tütsü kokusunu duyduktan
sonra o kuşatırılardan altın renkli ışıklar çıktığını görecekler”

ol tütsüglüg yaruk yaltrıklar (AY 426/6) “o tütsülü ışıklar”

tütsüg yıdın tuydukumuzda ol tütsüglüg kuşatırıldın altun öñlüg yaruklar ünüp
ordumızın karşımızın yarutgay yaşıtgay (AY 424/17) “tütsü kokusu
duyduğumuzda o tütsülü kuşatırıldan altın renkli ışıklar çıkıp sarayımızı
aydınlatacak”

tütsüglük

iliginte tütsüglük tuta (AY 440c/7) “elinde tütsülük tutarak”

tütsüglük tutup (Mayt. 94/5) “tütsülük tutup”

tütsük bk. tütsü, tütsüg

arığ tütsük y(a)ruğ yula (Mani. III, Nr. 40. T. II, B. 66./12 ark.) “kutsal tütsü
parlak meşale”

bo çaita tütsük yoritur erken (Huan.5 1434/13) “bu çaita tütsüyü hareket ettirirken”

burkan tütsüki tigma teñri yiri (S.Yü. 407) “Burkan tütsüsü denen tanrı yeri”

evde tütsük küyürüp (Yit.Sud. 40/60) “evde tütsü yakıp”

küsi tütsük (Ui. II, T III M. 207/105) “misk, tütsü”

öñi öñi küsi tütsüklerig türüsüp oñ tizin çökitip (Ui. II, T III M.207/76) “başka başka miskleri, tütsüleri tutup sağ diziyile çöküp”

tütsük aslıglar (Ui. II, T III M. 231/6, T III M. 182/16, 38) “tütsü asılılar”

tütsün

dīn şerī’at tütsünini aţlanıp köndürgüğe (KE 53v20) “din şeriat dumanını ata binip rehberlik edeceği için”

tütün

añar tegmese ot yalını tütün (K 2792) “ateşin alevi, dumanı ona değmese”

anıñ içindin tütün t(e)rk atmış (Ui. Tot. 1067) “onun içinden hemen duman çıkmış”

bolur dūşmān tütünindin kömür ‘ūd (HŞ 12/25) “düşmanın dumanından odun kömür olur”

burnıdın kara tütün çıkar (NF 439/4) “burnundan kara duman çıkar”

çıkar iç yanmağımdın uş tütünüm (HŞ 95/3) “içimin yanmasından dumanım çıkar”

el tütün körüp (KE 161r1) “halk duman görüp”

evvel köpükdin tütün çıkdı (KE 3r11) “önce köpükten duman çıktı”

içtin sıñar körser tütün teg közünür (Ui. Tot. 52) “iç taraftan baksa duman gibi görünür”

içtin sınar tütün tütneyür teg irü belgüler bolur (Ui. Tot. 262) “iç tarafta duman tütüyor gibi işaretler olur”

işi barça buzlor kıpar kök tütün (K 1763) “bütün işi bozulur ve toza dumana katılır”

kap kara tütün (Mayt. 101/37) “kapkara duman”

kebābsuz işke kilmez hîç tütün bil (HŞ 139/17) “yakma olmayan işten hiç duman çıkmaz, bil”

kişiler ewinde bu kıprur tütün (K 341) “başkalarının evinde tozu dumana katar”

köygen ot taķı isig suw taķı kölige içinde kara tütündin (HKT 512a/4=56/42) “yanan ateş, sıcak su, kara dumandan bir gölgede”

közüm çıktı yığıdın bu tütünde (HŞ 113/10) “ağlamaktan gözümden duman çıktı”

küygöl ol künge kim kelür kök, tütün birle açuķ (HKT 473b/3=44/10) “o gün gökten, insanları bürüyecek açık bir duman çıkar, bekle”

la’l ot rengin aldı kitti tütün (HŞ XVII/2) “lal ateş rengini aldı, duman gitti”

niçe kim dīn çırağında tütün yoķ (HŞ 229/9) “nasıl ki dinin kandilinde duman yoķ”

ol bir tütün erdi (KKT 35/77b1=41:11) “duman halinde idi”

ol çuķur içinde tütün kılalıñ (KE 43r8) “o çukur içinde duman çıkaralım”

ol kün keldrür kök belgölüg tütün (KKT 36/77a1=44:10) “o gün gökten, insanları bürüyecek açık bir duman çıkar”

ol kün keldürür kök tütün belgölüg (TIEM 73 II 363v/8=044/010) “o gün gökten, insanları bürüyecek açık bir duman çıkar”

ol tütsügnüñ tütünü turum ara kök kalık içinte yadılıp (AY 424/12) “o tütsünün dumanı o sırada gökyüzünde yayılıp”

ol tütün (HKT 455b/9=41/11) “o duman”

ol tütündin kökni yarattı (KE 3r11) “o dumandan göğü yarattı”

ol tütünler meḥāsini arasındın çıkar erdi (NF 107/14) “o dumanlar sakalları arasından çıkardı”

öt tütün tütetti (D 415/326) “ateş duman tüttürdü”

ötrü ol ağır ayag kılmış takı urmuş tütsügnüñ tütünü bir kşan üd içinte üç miñ ulug miñ yirtinçüde yadılıp (AY 426/17) “sonra o çok hürmet edilip tütsünün dumanının yakıldığı bir zaman içinde milyonlarca yeryüzünde yayılıp”

şālih peygamber ‘aleyhi’-s-selām tütün körüp keldi (KE 35v18) “Salih peygamber aleyhisselam dumanı görüp geldi”

tamğakınta kara tütün taşıkar tiyür (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. III/20) “damağından kara duman çıkar der”

tolup ol ot tütünindin dımāğı (HŞ 121/22) “zihni o ateşin dumanından dolup”

tuttı yoluñ āhım tütünü (HŞ 155/17) “ahımın dumanı peşine düştü”

tütsüg tütünü uzatı üzülmesün (AY 441/2) “tütsünün dumanı hiç kesilmesin”

tütün (D 202/172) “duman”

tütün ādemīni helāk kıılır (KE 43r9) “duman insanlığı helak eder”

tütün birle helāk kıılalıñ (KE 43v8) “duman ile helak edelim”

tütün birür burun ot soñ birür nūr (HŞ 164/29) “ateş önce duman, sonra ışık verir”

tütün boldı anıñ āhındın ajun (HŞ 39/1) “dünya onun ahından dumanla doldu”

tütün çıksa el yıgılır (KE 160v21) “duman çıksa halk toplanır”

tütün erdi (TIEM 73 II 348r/9=041/011) “dumandı”

tütün kopursa ışlanur (D 305/252) “duman kaldıran mutlaka islenir”

tütin öj edgüler yarı barur bil (HŞ 217/38) “duman önce iyilerin yarısına gider, bil”

tütin tüterçe (PP. XXXVIII/6) “duman tütüyormuş gibi”

tütündin dünyā mālāmāl bolmış (HŞ LXIV/19) “dünya dumanla dolmuş”

tütünke oğşatı belgü bolur (Ui. Tot. 641) “dumana benzeyen işaret olur”

tütünüg üre yarlıkar (Mayt. 113/8) “dumanı üfler”

yana kavdı tütünni (HŞ XLI/3) “yine dumanı tutuşturdu”

yana otdın niteg çıksa tütünni (HŞ XXVIII/15) “yine ateşten nasıl dumanı çıkarsa”

yarukluğı azrak öküşi tütin (K 6127) “aydınlığı daha az, dumanı çoktur”

yér yüzindeki kamuğ arıgsız sasıg yıdılgılar tütin bolup burunlarıña kirür (KE 22r14) “yeryüzündeki bütün pis, kokmuş kokular duman olup burunlarına girer”

yilvi oğşatı tütin teg belgüler kergeklemeser (Ui. Tot. 1115) “büyüye benzeyen duman gibi işaretler gerekli olmasa”

t.lüg

örtlüg yalınıg kara bulıt osuğluğ tütünlüg (Mayt. 68/4) “ateşli, kara bulut gibi dumanlı”

t.süz

öt tütünsüz bolmas yigit yāzüksüz bolmas (D 202/172, 451/354) “ateş dumansız olmaz, delikanlı günahsız olmaz”

per̄iler atası yarattımız anı munda öñdün tütünsüz otdın (TIEM 73 I 193v/2=015/027) “cinler atasını daha önce dumansız ateşten yarattık”

per̄iler atasın törüttimiz munda öñdin tütünsüz otdın (KKT 30/21a3=15:27) “cinlerin atasını daha önce dumansız ateşten yarattık”

yarattı perī özini tütünsüz otdın (TIEM 73 II 392v/3=055/015) “cinlerin aslını dumansız ateşten yarattı”

tütün- bk. tutun-

tütüdü küydi baş (TIEM 73 I 223r/4=019/004) “baş yandı tutuştu”

tütüz-

öziñe ‘ūd tütüzdi (NF 33/1) “kendine tütsü yaktı”

uçğun bk. uçğun

haķīkat üze ol atar uçğun birle, köşk meñizlig (HKT 560b/7=77/32) “şüphesiz o köşk gibi kıvılcım saçar”

ol atar uçğun birle köşk teg (TIEM 73 II 432v/4=077/032) “o, köşk gibi kıvılcım saçar”

tamuğ āhım katında zerre uçğun (HŞ 112/41) “cehennem, ahımın yanında bir parça kıvılcım kalır”

telim uçğun kim ot boldı yakıldı (HŞ 103/29) “birçok kıvılcım ateş oldu, yakıldı”

uçğunlar perişan şem‘ irür cem’ (HŞ 93/8) “mumun bütün kıvılcımları dağınmıştır”

yarutmaz iwni uçğun bolmasa şem‘ (HŞ 93/7) “mum kıvılcım olmasa evi aydınlatmaz”

uçğun bk. uçğun

zübeyrdin tamuğ otınıñ uçğunlarını men def’ kılğaymen (NF 120/15) “Zübeyr’den cehennem ateşinin kıvılcımlarını ben def edeceğim”

‘ud, ‘ūd

bolup köynügli şı’rindin köñül ‘ud (HŞ 187/31) “gönül Şirin’in aşkından yanan odun olup”

bolur dūšmān tütünindin kömür ‘ūd (HŞ 12/25) “düşmanın dumanından odun kömür olur”

kerek ot anda soñ köydürseñen ‘ud (HŞ 93/20) “ondan sonra odunu yaktırmak istersen ateş gerekir”

köyer ‘ūd ot yalıñlanmıŝça nāçār (HŞ 139/30) “odun ateş alevlenmiş gibi çaresiz yanar”

otuñ kızdurma kim bolmaz saña ‘ud (HŞ 84/18)“odunu yakma ki sana ateş olmasın”

uşatıp ‘ūd hām otka yağıldı (HŞ LXV/34) “odun parçalanıp ham ateşte yakıldı”

yıpar ‘ud tig köyer irdi hemīŝe (HŞ 177/13) “misk, odun gibi daima yanar idi”

ul- bk. ur-

kögsi köygen otda yanğan bağı ulğan ya’kub ol (KE 61v10) “göğsü yanan, ateşte yanan, bağı yanan Yakup’tur”

ur- bk. ul-

1. “basmak”

andağoğ tamğa urur tañrı tañıglılar köñli üze (TIEM 73 I 122r/3=007/101) “böylece Tanrı, inkar edenlerin gönülleri üzerine damga vurur”

andağoğ tamğa urur tañrı tañıglılar köñülleri üze (KKT 28/3a3=7:101) “böylece Tanrı, inkar edenlerin gönülleri üzerine damga vurur”

anlar anlar tururlar tamğa urdı tañrı köñülleri üze (TIEM 73 II 373r/4=047/016) “onlar, Tanrının gönülleri üzerine damga vurduğu kimselerdir”

anlar tururlar anlar tamğa urdı tañrı köñülleri üze tağı kulaqları üze tağı közleri üze (TIEM 73 I 204r/6=016/108) “onlar, Tanrının gönülleri, kulakları, gözleri üzerine damga vurduğu kimselerdir”

bu ögür anlar kim tamğa urdı tañrı köñülleri üze hem kulaqları üze körgüleri üze (KKT 30/90a1=16:108) “bu topluluk, Tanrının gönülleri, kulakları, gözleri üzerine damga vurduğı kimselerdir”

bukün tamğa urğaymız ağızları üze (TIEM 73 II 323r/3=036/065) “bugün ağızları üzerine damga vuracağız”

eger tilese tañrı tamğa urur seniñ köñlün üze (TIEM 73 II 355v/7=042/024) “eğer isterse Tanrı senin gönlünün üzerine damga vurur”

mundağok tamğa ururmız teñde keçigilerniñ köñülleri üze (TIEM 73 I 160r/6=010/074) “sınırı aşanların gönülleri üzerine böyle damga vururuz”

mundağok tamğa urur tañrı anlar köñülleri üze kim bilmesler (TIEM 73 II 298r/2=030/059) “Tanrı onların gönülleri üzerine böyle damga vurur, onlar bilmezler”

mundağok tamğa urur tañrı tégme köñül üze uluğsıgı kılığı boyun kerigli (TIEM 73 II 344v/7=040/035) “Tanrı, büyüklük taslayan her kişinin gönlü üzerine damga vurur”

özi beklese kodsı tamğa urup (K 2902) “kendisi damga vurup korumaya alınmalı”

sen bir torğu kimke bërser tanu k tamğa urduñmu (HAM 22/10) “sen bir ipeğı birine verdiğinde tanık olarak damga vurdun mu”

tamğa urdı tañrı köñülleri üze kulaqları üze közleri üze (TIEM 73 I 2v/7=002/007) “Tanrı gönülleri, kulakları, gözleri üzerine tamga vurdu”

tamğa urdımız köñülleri üze anlar eşitmesler (TIEM 73 I 121v/9=007/100) “gönülleri üzerine damga vurduk, onlar işitmezler”

tamğa ursa kulağı üze köñli üze (TIEM 73 II 366r/9=045/023) “kulağı, gözü üzerine damga vursa”

2. “yakmak”

arıg evde tütsü urup (AY 442/19) “temiz evde tütsü yakıp”

bu tütsügü urup (AY 440c/8) “bu tütsüyü yakıp”

ol ilig kan biz için tütsüg urup bo nom erdinike nomladaçı nomçıka ağır ayag kılsun (AY 424/10) “o hükümdar bizim için tütsü yakıp bu dharma cevherini öğretene çok hürmet etsin”

velī köñliñe urup ‘ışk otı dāğ (HŞ XLII/16) “yüce gönlünde aşk ateşini dağlayıp”

3. “koymak”

içinte tolu öt urup (Huan.7 591/25) “içini ateşle doldurarak”

ol mandal üskinte yir otçuk kılıp kömür ötı urup kaz üyüri öleñ çeçeki birle köyürüp meniñ daranımın yüz sekiz sözlesün (AY 544/13) “o mandala üstündeki yeri ocak yapıp, kömür ateşi ekleyip, kaz lapası bataklık çiçeği ile yakıp benim dharanim yüz sekiz kez söylesin”

urul-

1. “basılmak”

tamğa uruldı köñülleri üze anlar uqmaslar (TIEM 73 I 148r/5=009/087) “gönülleri üzerine damga vuruldu, onlar anlamazlar”

tamğa uruldı köñülleri üze anlar uqmaslar (TIEM 73 II 410v/3=063/003) “gönülleri üzerine damga vuruldu, onlar anlamazlar”

2. “yakılmak”

ot urulmadı (NF 125/9) “ateş yakılmadı”

şubh süglini hem otқа urulmış (HŞ LXIV/18) “sabah sülünü de ateşe atılmış”

ürün bk. örün, yörün, yürün

ürün kümüş (Tal.5/2) “parlak gümüş”

üt-

ol başıg ütti (D 95/88) “o baştaki kılları ütiledi”

ütül-

koy başı ütüldi (D 106/96) “koyun başının kılı yakıldı”

yağız

1. “kara, siyah, koyu kahverengi”

az yağızın binip tegdi (KT-K/8) “Az’ın yağız atına binip ulaştı”

karışsa boğulur kızıl hem yağız (K 2384) “karşılaşınca kızıl ile siyah arasına boyanır”

kızıl körse barça yağız körse yir (K 6007) “her şeyi kızıl, yeri kara görürse”

kül tigin az yağızın binip oplayu tegip bir erig sançdı (KT-K/5) “Kül Tigin, Az’ın yağız atına binip atılarak bir adamı mızrakladı”

ol kim çıkardı otlağın, kıldı anı eskirmiş çöp kara yağız (HKT 571b/1=87/5) “o otları çıkardı, sonra da onları kara bir çöpe çevirdi”

sarıg atlıg savçı yağız atlıg yalavaç edgü söz sav élti (IrkB. 11) “sarı atlı haberci, yağız atlı elçi iyi haber getirdi”

yağız at (D 448/352) “koyu kahverengi at”

yağız kudı yadrat (IrkB. 50) “yağız atı yere yatır”

yağız yir (D 448/352) “koyu kahverengi yer”

yitiñsiz yitiz yağız (Ui. IV A 116) “erişilemeyecek yükseklikte, kara”

2. “kara toprak, yeryüzü”

agır ulug yağız yir (AY 630/15) “çok yüce kara toprak”

altın yağız yir yirinte artuğrak körgeli seviglig (ETŞ 20E/165) “aşağıdaki kara topraktan bakmak için fazlasıyla sevimli”

altın yağızdaki alkinçsiz telim kut vñşik tirtilerinin t(e)ñrimlerinin küçleri küsünleri aşılzun üzülzün (Yit.Sud.40/12) “altta kara topraktaki sonsuz kut vahşik tirthikaların ilahilerin istekleri artsın”

altın yağızka tayaklıg (AY 684/19) “altta kara toprağa dayanan”

ança sav yarlıkadukta yitinçsiz yitiz yağız yir tebreyür (Mayt. 48/23) “o şekilde sözünü buyurduğunda erişilemeyecek yükseklikteki kara toprak titrer”

ançulayu yime bu yitinçsiz yitiz yağız yir titreyü (Ui.IV D 91) “o şekilde bu erişilemez yükseklikte kara toprak titreyerek”

anta ötrü tınsız ağır uluğ yağız yer alte törlüğün tepredi kamsadı (İns.Sud.547) “ondan sonra cansız çok yüce kara toprak altı şekilde titredi”

ayazka yağızka tayaklıg (ETŞ 22/17) “yere göğe dayanan”

ayazta yıldız körü yağızta yer ıdışkayu (İns.Sud.245) “gökte yıldız görerek kara toprakta yeri koklayarak”

bağa körgil emdi ay köñli tirig ölüm kötki kıldı yağız yirlerig (K 6069) “iyice bak şimdi, ey gönlü diri olan ölüm kara toprakları tepecikler haline getirdi”

bağa körgil emdi yağız yir koyı ne yañlıg kişi kirdi tolmaz oyı (K 4721) “iyice bak şimdi, kara toprak altına ne çeşit insanlar girdi yine de çukuru dolmadı”

birdem kuvraglıg yaltritdi yağız yer bülünjin uzatı çommak batmakıg üzmeğe üze (Huan. 5 1793/1) “kara toprağın durmadan batması üzerine birden meclisi aydınlattı”

birök yağız yir arkasındaki toprağın prmanu koğ kıçmık sanı neçe erser (Ui. IV A 253) “kara toprağın arkasındaki toprağın toz sayısı ne kadar ise”

bo yağız yir arkasındaki idiz taglarıg basguklarıg barça kog kıçmuk teg uşatu sıp sanın sakışın bilgeli bolgay (AY 113/20) “bu kara toprak arkasındaki yüksek dağları, kayaları hepsini toz gibi ufalayarak sayısını bilecek”

bo yağız yirke tayaklıgın bütgölük neçe edler bar erserler (AY 530/1) “bu kara toprağa dayanan son bulmuş ne kadar et var ise”

bu yağız yer kök meñizlik yaşnayur (KE 68v6) “bu kara toprak gök bibi parlıyor”

bu yağız yir öze ki oğ toprak birer evin sanalı (Mayt. 38/26) “bu kara toprak üstündeki tozları tek tek saymak için”

i tigma tutmak kün kamağ pınsun tınlığlar asığına yağızka iner (AY 403/25) “i denen oru gününde bütün pınsun canlılar yararına kara toprağa iner”

eğiz kökdin yağız yerđe körklüğ yüzni körgelü (KE 76r6) “yüksek gökten kara yere güzel yüzünü görmek için”

ertinđü atığlanmağl(ı)đ bilge biligke tükellig yağız yir erkligi (a)đtani ilig beg m(e)n erürm(e)n (Ui. IV A 78) “fazlasıyla gayretli, hikmeti tam, yeryüzünün hakimi ağtana Han benim”

hem ol aynı körgen yağız yer üze (KE 86r5) “hem yeryüzünde o ayı gören”

iđiyā yüksek kök atarātın yağız yer berekātın bu yolsuzlardan tığıl bėrmegil tēp yığladı (KE 247v6) “Ey Rabbim, yüksek göğün damlalarını kara toprağın bereketlerini bu yolsuzlardan kes, onlara verme diyerek ağladı”

ine kaltı yitinsiz yidiz yağız yir alku edlerin neteg kötürür tutar erser (AY 206/24) “nasıl ki eriğilemez yükseklikte kara toprak bütün etlerini nasıl yükseltir tutar ise”

itiglig saray ordu arşı odup yağız yir tōšenip yaturlar küđüp (K 6404) “süslü saray ve merkezlere arşı koyup kara toprađa dōšenip bekleyerek yatarlar”

arında törümüğ ılın öğretig yağız yir atında kiter ay tetig (K 883) “ey zeki kiği, anne karnındayken oluğan karakter ve eğitim kara toprak altında yok olur”

kimi erse devlet esürtse kelip yağız yirde yarlıur yüreki ulıp (K 6139) “devlet gelip kimi sarhoğ etse kara toprakta inlemekten yüreği paralanır”

odısı yağız yir yağıl suw bile örüsi süzük yil öze ot ula (K 3725) “altı kara toprak ile mavi su; üstü temiz rüzgar ile ateğtir”

manuğırını bodısatav yağızka iner (AY 686/13) “Manuğırını bodısatav yeryüzüne iner”

ne türlüğ ne yanlığ kişi kıoptı kör yağız yir olarığ yidi optı kör (K 6403) “çeşit çeşit insanlar doğdu, gör bak kara toprak onları yiyip yuttu”

negü asđı ahır kıara yir kıoyı anığ tüşneki ol yağız yir oyı (K 3570) “sonunda onun düşeçeği yer o kara yerin altı, kıukurudur, ne fayda”

ol üdüñ yağız yir katunı vasundarı ikileyü yene olurmış orunıntın örü turup (AY 546/12) “o zaman yeryüzünün hatunu vasundarı ikinci kez oturduğu yerden ayağa kalkıp”

ödvü vayturlığ yağız yir özin ok bütmişin sakıñıp (ETş 20B/31) “sert vaiduryalı kara toprağın kendiliğinden olduğunu düşünüp”

ötrü bo altı yigirmi tümen sekiz miñ yočan kalın yitiñsiz yidiz yağız yir tatığın üklitü kiñürti teğinip (AY 528/19) “sonra bu yüz altmış bin sekiz yüz yojana pek erişilemeyecek yükseklikte kutsal kara toprağın ürünlerini çoğaltarak ulaşıp”

ötrü ol üdüñ bo ağır ulug yağız yir altı törlüğin tepredi kabşadı (AY 617/1) “sonra o zaman bu çok yüce kara toprak altı şekilde titredi ”

söz asđı bile kör yağız yirdeki yaşıl kökle yoğlar (K 1002) “söz sayesinde kara topraktan mavi göğe yükselir, gör”

tolp yağız yir yüzin hua çeçekler üze toşgurmışları közünür (AY 313/7) “tüm kara toprağın yüzünü hua çiçekleri ile doldurdıkları görünür”

üze kök teñri asra yağız yer (Tar. D/4) “üstte mavi gök, altta kara toprak”

üze kök teñri asra yağız yir kıılınđuđa ikin ara kişi oğlı kıılınmış (KT-D/1) “üstte mavi gök altta kara toprak oluřturulđuđunda ikisi arasında insanoğlu yaratılmış”

üze kök teñri yarlıkadok üçün asra yağız yer iğitdök üçün elimin törömün etintim (Tar. B/3) “üstte mavi gök buyurduğu, altta kara toprak beslediği için ilimi töremi düzenledim”

yağız yer (Huan.7 347/24) “kara toprak”

yağız yer basrokı erdükleri üze (Huan.5 1298/8) “kara toprağa basmaları ile”

yağız yer halâyıkı yumurtğu teg boldı (KE 248r14) “yeryüzü halkı yerle bir gibi oldu”

yağız yer küler (KE 68r14) “yeryüzü güler”

yağız yerde elim kanım a esizim e yıta (E 149/4) “yeryüzünde yurdum, hanım, ne yazık”

yağız yerde esiz el kan ermiş (E 147/4) “yeryüzünde ülkenin hanıymış, ne yazık”

yağız yerde yolım kısğa boltı (Kar.B.8) “yeryüzündeki yolum kısa oldu”

yağız yerig (E 84/1) “kara toprağı”

yağız yerni kademi astında bisât kıldılar (KE 181r13) “kara toprağı ayakları altında kilim yaptılar”

yağız yerni suw üze kim saklayur (KE 46v1) “kara toprağı su üzerine kim saklar”

yağız yir (AY 351/7, 584b/6) “kara toprak”

yağız yir bakır bolmağınça kızıl (K 120) “kara toprak kızıl bakır olmadıkça”

yağız yir bütürü tepreyür (AY 618/16) “kara toprak tamamen titrer”

yağız yir erkligi ulug ilia (Ui. III, T. III, M. 84 ark./15) “ey yeryüzünün hakimi olan hükümdar”

yağız yir katında yürekin yirer (K 1144) “kara toprağın altında yüreğini parçalar”

yağız yir katındağı altun kümüş tirersen (K 5363) “sen kara toprak altındaki altını gümüşü toplarsın”

yağız yir katındağı altun taş ol (K 213) “kara toprağın altındaki altın, taştır”

yağız yir monçulayu tepreyür (AY 621/4) “kara toprak bu şekilde titrer”

yağız yir öze yalñuk oğlı elig kötürdi (K 302) “insanoğlı yeryüzüne elini uzattı”

yağız yir özele önügli evin tirip (K 5365) “kara toprağın üstünde çıkan yemişleri toplayıp”

yağız yir titredi (Ui. IV C 163, 166) “kara toprak titredi”

yağız yir toprakı ededür (AY 412/2) “kara yerin toprağı artar”

yağız yir yaşıl kök kün ay birle törütti halayığ öd ödleğ bu kün (K 3) “kara toprağı, mavi göğü, güneş ile ayı, zamanı, anı ve mahlukları o yarattı”

yağız yir yaşıl kök tirilse öçün (K 1800) “kara toprak ile mavi gök öç almak için birleşse”

yağız yir yaşıl kök yarattı kün ay karanğku yaruğluk çığay tut ya bay (K 3717) “kara toprağı, mavi göğü, güneşi, ayı, karanlığı, aydınlığı, yoksulu ya da zengini hep o yarattı”

yağız yir yaşıl kökte erdi küsüş (K 44) “kara toprakta ve mavi gökte değerliydi”

yağız yir yaşıl suw yaraştı bile (K 3212) “kara toprak mavi su ile yaraştı”

yağız yir yaşıl torğu yüzke badı (K 68) “yeryüzü yüzüne yeşil ipek bağladı”

yağız yir yıpar toldı kafur kitip (K 64) “kafur gidince yeryüzü misk kokusuyla doldu”

yağız yir yüzi yaşardı körkledi (ETŞ 35/4) “kara toprağın yüzü yeşerdi, güzelleştı”

yağız yirde ağırırak kiğrek munuğ edğülüg köyülin körünler (Ui. IV D 142) “kara topraktan daha ağır, daha geniş olan gönlünü görünüz”

yağız yirde tiki öntü (ETŞ 35/66) “kara topraktan bir ses geldi”

yağız yirig (AY 491/18, 518/15, 571/5, 584b/5) “kara toprağı”

yağız yirig toplup (AY 644/3) “kara toprağı donup”

yağız yirke ildrür kötürmiş başın (K 3081) “kaldırıldığı başını kara toprağa sokar”

yağız yirke tayaklığ (AY 350/7) “kara toprağa dayanan”

yağız yirniñ kog kıçmukun y(E)me neteg sansız sakıışsız erser (AY 113/7) “kara toprağın tozu nasıl sayılamaz hesaplanamaz ise”

yağız yirniñ toprakı (AY 583/4) “kara yerin toprağı”

yağız yirniñ yūzinte (AY 492/24) “kara toprağın üstünde”

yağız yirte turtaçı (AY 665/8) “kara toprakta duran”

yağızka (AY 684/23) “kara toprağa”

yağızta (Mayt. 36/8) “kara toprakta”

yaşa olurur bramanlar yağıztın ünmiş (İns.Sud.221) “kara topraktan çıkmış bramanlar gizlenerek yaşarlar”

yaşıl köktin indi yağız yirke söz (K 210) “söz, mavi gökten kara toprağa girdi”

yitiñsiz yidiz yağız yir teprep kökke agtingay (AY 447/10) “erişilemeyecek yükseklikte kara yer titreyip göğe yükselecek”

y.lı

köklü yağızlı içinte (AY 630/18) “yer gök içinde”

yahtu **bk. yahtu**

bulut tarğadı aydıñ boldı yahtu (HŞ 180/38) “bulut dağıldı aydınlık, parlak oldu”

soqurğa ni çırāğ ni yahtu kün yoq (HŞ 229/10) “kör kişi için ne kandil ne de parlak güneş var”

yağun-

yağundı otğa (ME 152/5) “ateşte ısındı”

yaq-

1. “yakmak”

adınların otğa yaqdılar köydürdiler (KE 65r18) “diğerlerini ateşte yaktılar”

adınların otğa yaqğıl köysün (KE 65r17) “diğerlerini ateşte yak, yansın”

anda kedin ot yakdilar (KE 40v21) “ondan sonra ateş yaktılar”

bu ewünni duşmanlar yakmağğa kelip tururlar (NF 42/12) “bu evini duşmanlar yakmak için gelip dururlar”

bu künden soñ anıñ ‘ışkı ırağın yakıp köydürgemen bu bu şabr bağın (HŞ 47/21) “bugünden sonra onun aşkının ateşini yakıp bu sabır bağını tutuşturacağım”

bu ot kim ‘ışk yaqtı cānka uş çın (HŞ 112/11) “bu aşk canda gerçek ateşi yaqtı”

butnı sindurup otğa yaqtı (KE 143r15) “putu kırıp ateşte yaqtı”

cānın otğa yaqtı (HŞ 46/14) “canını ateşte yaqtı”

çadırğa ot yaktılar (KE 248v2) “çadır için ateş yaktılar”

ırağ tig gehi yaqar gehi söndürür ol (HŞ 141/42) “kandil gibi kah yakar kah söndürür”

davlat ırağın yaqtı kondı (HŞ 191/1) “devlet kandilini yakıp oturdu”

dünyā otın yaqtıñ (KE 246r19) “dünya ateşini yaktın”

felek çün yaqtı mundağ nitse bolur (HŞ LXXVII/2) “felek yaktığı için böyle ne etse olur”

hāy u heve mā vü menlik otka yakmay (DH X/5) “heveslerini, benlik davasını ateşte yakmadan”

kerek kim uşbu ewke birle çıkmak çakıp öğrensemen cān otğa yakmak (HŞ 87/20) “işte bu öfke ile çakmak çakıp canı ateşte yakmayı öğrenmek istiyorum”

kılip cevlān ajun otğa yaqarlar (HŞ 24/39) “dünyayı dolaşıp ateşte yakarlar”

kitip köñliñe yaqtı ‘ışk u nārı (HŞ 147/42) “gidip gönlünde aşk ateşini yaqtı”

körüp şurat yana cān otğa yaqtı (HŞ XVII/18) “yüzünü görünce canını yine ateşte yaqtı”

melāyikler her tarafdın nūrlar yakkay (DH XXXVI/6) “melekler her taraftan ışıklar yakacaklar”

mescid süpürüp çerāğ yaqar erdiler (KE 166v8)“mescidi süpürüp kandili yakarlardı”

muḥabbetniñ otı çaqıp yaqsasèn (MM 321/4)“muhabbet ateşini çaqıp yaktığın zaman”

nemrūd yaqğan otdın kül keltürdi (KE 43r15)“Nemrut’un yaktığı ateşten kül getirdi”

ni otı kim nikīsā yaqtı ol dem (HŞ 196/13) “Nikisa’nın o an yaktığı ateşi”

niçe yaksan bādlık yırde çerāğ yanmas (DH XXXIX/2) “ne kadar yaksan da rüzgarlı yerde kandil yanmaz”

ol butnı pāre pāre kıldım otğa yaqdım (KE 109r11) “o putu parçalayıp ateşte yaktım”

ol ot yaqğan yérde çukur kazdı (KE 43r10) “o ateş yakan yerde çukur kazdı”

ot keltürüp yaqğan (KE 41r3) “ateş getirip yakan”

ot yaqdı (KE 60v3) “ateş yaktı”

ot yaqğıl kepriç bişürgil (KE 113v14) “ateş yak, kerpiç pişir”

ot yaqıp kamuğını köydürelin (KE 222r19) “ateş yakıp hepsini yakalım”

otğa yaqsam (HŞ 47/14) “ateşte yaksam”

suw içre köñlini ol otğa yaqğan (HŞ XXVI/12) “su içinde gönlünü o ateşte yakan”

tegresinde mamuq şem‘ yaqtı (KE 173v18) “çevresinde pamuklu mum yaktı”

uluğ ot yaqıp (KE 41r14) “büyük bir ateş yakıp”

yaqdı çirāğnı (ME 7/6) “kandili yaktı”

yağıl maña ey hāmān balçık üze(KKT 32/26a1=28:38) “Ey Haman! Benim için çamur üzerine ateş yak”

yakıp köñliñe ‘ışk otın köyerler (HŞ 66/15) “gönlünde aşk ateşini yakıp yanarlar”

yakıp mañal öze ol kış çiçekin (HŞ XXVIII/11) “o kış çiçeğini mangal üzerinde yakıp”

ya‘küb beytü’l mağdisde hıdmet kıılır erdi, çerāğları yaqar erdi (KE 62r7) “yakup beytülmağdiste hizmet ederdi, kandilleri yakardı”

yana yār ‘ışkı cānın otka yaqtı (HŞ 94/2) “sevgilinin aşkı canını yine ateşte yaktı”

2. “zarar vermek”

kimiñ bile kaş bolsa yaşın yakmas (D 453/356) “bu taş kimin yanında olsa ona şimşek zarar veremez”

yaqıl-

1. “yakılmak”

haram birle semürgen etler süñükler tamuğ otığa yaqılğusu (KE 249r8) “haram ile semiren etlerin kemiklerin cehennem ateşinde yakılacağı”

niçe kün munda men ağrıp yaqıldım (HŞ 56/21) “ben burada onca gün hastalık çekip yakıldım”

ol şehir otğa yaqıldı (KE 163v4) “o şehir ateşe yakıldı”

otun yığdı erse kün çerāğı tegdi mamuğ şem‘i yaqıldı (KE 173v18) “odun yığıldığında güneşin ateşi değdi pamuklu kandili yakıldı”

özüm mūm şem‘ tig niçe yaqılsun niçe köysün bir az ārām kılsun (HŞ 114/27) “kendim mum gibi kandil daha ne kadar yakılacak, ne kadar yanacak, biraz dursun”

sarāylar evler yaqıldı (KE 173v19) “saraylar evler yakıldı”

tap ol tamuğ yakılmış ot (KKT 26/27a2=4:55)“yakılmış ateş olarak cehennem yeter”

telim uçgun kim ot boldı yakıldı (HŞ 103/29)“birçok kıvılcım ateş oldu, yakıldı”

uşatıp ‘ūd hām otқа yakıldı (HŞ LXV/34) “odun parçalanıp ham ateşte yakıldı”

yakıldı irse nāgeh tañ çırāğı (HŞ 49/1) “tan kandili ansızın yakıldığında”

yakıldı ot (ME 140/1, 170/8, 184/5, 184/7) “ateş yakıldı”

yaqlur yığaçdın kütluğ zeyt yığaçı (TIEM 73 II 258v/3=024/035) “kutlu zeytin ağacından yakılır”

yeti yüz çerāğ yaqlur erdi (KE 62r8) “yedi yüz kandil yakılırdı”

2. “acı çekmek”

atın aysa içiñe ot yaqlur (HŞ 122/5) “adını ansa içinde ateş yakılır”

cānı kav yañlıg ol otқа yakıldı (HŞ 118/34) “canı kor gibi o ateşte yakıldı”

içdin köyüp yakılıban (DH XXVI/4) “içten yanıp yakılarak”

ir ol kim şem‘ yañlıg yaqlu tursa (HŞ 145/23) “adam mum gibi yakılıp dursa”

könli ot birle yakıldı (KE 75v9) “gönlü ateş ile yakıldı”

örtenu bağrım yakıldı (KE 77r21) “bağrım yanarak yakıldı”

şehinşāh cānı kav yañlıg yakıldı (HŞ 62/20) “padişahlar padişahının canı kor gibi yakıldı”

şem‘ tig yaqlu başlap (HŞ 152/27) “mum gibi yakılmaya başlayıp”

şīrīn könli çırāg yañlık yakıldı (HŞ 197/28) “Şirin’in gönlü kandil gibi yakıldı”

ten ü cānıñga ol dem ot yakıldı (HŞ 221/39) “vücudunda, canında o zaman ateş yakıldı”

uş mūm şem‘ tig yandım yakıldım (HŞ 129/17)“mum gibi kandil gibi yanıp yakıldım”

yağıldı hıdmatına ‘ışk nārı (HŞ 121/5) “aşk ateşi hizmetine yakıldı”

yağıldım tutşu kül bolğınça yandım (HŞ 131/29) “daima yakıldım kül oldukça yandım”

yana ħusrav otı nāgeh yağıldı (HŞ 55/32) “Hüsrev ateşi yine ansızın yakıldı”

yaqtu bk. yahtu

iki yaqtu güher ‘ālamğa birgen (MN 2) “iki parlak cevheri aleme veren”

ilāhī yaqtu kılğıl cānımıznı (MN 425) “Allah’ım canımızı parlak kıl”

kaçan kılğay közümni yaqtu ol ay (MN 138) “o ay gözümü parlak kıldığında”

tañ yaqtusı teg (MN 46) “sabah parlaklığı gibi”

yaqtu kılğay yüzün nūrı bu dunyānıñ sarāyın (MN 42) “yüzünün nuru bu dünyanın sarayını parlak kılacak”

yaqtur-

miñ kün tükel yaqturup (ETŞ 26/8) “bin mumu tamamen yaktırıp”

ol anıñ ewiñe öt yakturdı (D 484/387) “o, onun evinde ateş yaktırdı”

yüz on kün yaqturup (ETŞ 22/14) “bin mum yaktırıp”

yal-

1. “yanmak, alevlenmek”

amtı bu kentü bögrelerin ağır yükçe eñinlerinte yüde örtenü yala yorıyurlar (Mayt. 75/57) “şimdi bu kendi böbreklerini ağır bir yük gibi omuzlarına yükleyip yanarak yürürler”

amtı bu kentü uvut yirlerin eñinlerinte yüde örtenü yala yorıyurlar (Mayt. 75/51) “şimdi bu kendi edep yerlerini omuzlarına yükleyip yanarak yürürler”

kalıtı kuruğ otuñ tıtağında ot tamıtur idiz küyer örtenür ançolayu y(E)me tutyağ nızvanıl(ı)ğ otuñta ötrü ħılınçl(ı)ğ otlar örtenür yalarlar (Ui. II, T. II S. 2b/26)

“nasıl ki kuru odundan ateş yakar, çok yanar işte o şekilde ihtiraslı bağlanma odunundan dolayı davranış ateşleri yanar”

kalı kuruğ otuñ tıtağında ot tamitur idiz köyer örtenür ançulayu yime tutyāk nızvanılığ otuñta ötrü kılınçlıg otlar örtenür yalarlar (Mayt. 41/27) “nasıl ki kuru odundan ateş yakar, çok yanar işte o şekilde ihtiraslı bağlanma odunundan dolayı davranış ateşleri yanar”

qayusu tolpe etüzi örtenü yala uluğ ünün ıglayu sıktayu maytrı burkan tapa kelirler (Mayt. 71/7) “bazısı bütün vücudu yanarak, yüksek sesle ağlayarak maytrı burkana doğru gelirler”

kolların örü kötürüp örtenür yalarlar erser (Mayt. 75/20) “kollarımı yukarı kaldırıp yanarlarsa”

munta toğup örtenür yalarbiz (Mayt. 73/9) “burada doğup yanarız”

ol emgekke süñümüzke tegi etimiz yinimiz yarılır yırtılır örtenür yalar (Mayt. 61/7) “o eziyetten kemiğimize kadar etimiz yanılır, kesilir, yanar”

öt yaldı (D 471/377) “ateş alevlendi”

öt yalının yalar teg (AY 637/1) “ateş aleviyle yanar gibi”

otın örtenü yala ulıyu möñreyü yıglavu sıktayu kelirler (Mayt. 70/13) “alevler içinde yanarak, inleyerek, ağlayarak gelirler”

tamır içinde yala turur (Ui. Tot. 1126) “damar içinde yanar”

tolpe etüzümüzün otın örtenür yalar (Mayt. 73/34) “bütün vücudumuz ateş ile yanar”

turkaru otın yalarbiz (Mayt. 73/52) “daima ateşte yanarız”

yaldı ot (ME 180/2) “ateş alevlendi”

yaldı yalnadı ot (ME 192/3) “ateş alevlendi yandı”

2. “parlamak”

yaradı ajunka kün ay teg yala (K 415) “güneş ve ay gibi parlayarak dünyayı aydınlattı”

yalalıg

yalalıg  tların k nj ll g ot u klarında yalınatu (İns.Sud. 275) “alevli ateşlerini gönül ocaklarında yakarak”

yalan bk. yalın, yalıg

içtin sınar a k(i)rlig  rtin yalanın örtenü turup (Ui. III, T. III, M. 56-11/30 ark.) “içindeki kirli ateşle yanıp”

yalba

ol köşk ermiş yalba  bg nelerdin (TIEM 73 II 277v/2=027/044) “o köşk parlak sır alardan yapılmış”

yalçık

bularda eđ altın bu yalçık yorur (K 137) “bunlardan en altta bu ay dolaşır”

ol yulduzlar  ayu turur t se aygül: sekendiz, oğay, k r d, yaşık, sewit, arzu, yalçık (KE 66v7) “o yıldızlar nedir derse söyle: Zuhal, Müşteri, Merih, Güneş, Zühre, Utarit, Ay”

yana y tti yulduz bularda y rir sekendiz oğay ol k r d hem yaşık sewit arzu yalçık yağı teg bolur (KE 66v11) “yine yedi yıldız burada hareket eder. Zuhal, Müşteri, Merih, Güneş, Zühre, Utarit, Ay düşman gibi olur”

yaldıran-

yüzler ol k n yaldıranur (TIEM 73 II 435r/8=080/038) “o gün yüzler parlar”

yaldır- bk. yaltra-, yaltır-, yaltrı-, yıldıra-, yıldıra-, yuldra-

k n yaldırđı (D 633/528) “güneş parladı”

yaldırık bk. yaltra , yaltrı , yaltrık

yaldırık eşler (D 631/526) “süslü kadın”

yaldırık n ğ (D 631/526) “parlak nesnelere”

yaldur- bk. yaltur-

yaldurdı otnı (ME 31/5, 73/8, 218/3) “ateşi alevlendirdi”

yalduz-

altun yalduzdı aña (ME 101/6) “ona altın yıldızladı”

altun yalduzdı kırğa (ME 65/8) “kemere altın yıldızladı”

kümüş yalduzmış öygen batrulmuş öygen kümiş birle (ME 84/3) “gümüş yıldızlamış kemer, gümüşe batırılmış kemer ile”

kümüş yalduzmış öygen (ME 92/8) “gümüş yıldızlamış kemer”

yalın bk. yalan, yalıq

1. “ateş, alev”

ağızlarıntın ört yalın öner (Mayt. 113/24) “ağızlarından alev çıkar”

ağ(ı)zlarıntın közlerintin burunlarıntın barça kırkğu teg ört yalın öntürüp (Ui. IV A 297) “ağızlarından, gözlerinden, burunlarından tamamen korku gibi ateş çıkarıp”

añar tegmese ot yalını tütün (K 2792) “ateşin alevi, dumanı ona değmese”

anta ötrü ilig begnin et' özü yulalıq söğüt teg bir yalın (Ui. III, T. II, S.2/23) “ondan sonra hükümdarın vücudu meşaleli söğüt gibi bir ateş”

avış atlıq teginçsiz tamuda toqmış tüşmiş tınlıqlar yalınayu turur ört yalın üze (AY 99/14) “Avici adlı ulaşılmaz cehennemde doğmuş oraya düşmüş canlılar ateş içinde yanarlar”

avış tamudın ört yalın önüp dantipali iligniñ ol oq et' özin yörgeyü alıp altın avış tamuğa tartıp ildü bardı (Ui. IV C 154) “Avici cehenneminden alev yükselip Dantipali Han'ın vücuduna dolanarak onu alttaki Avici cehennemine çekip götürdü, gitti”

aviş tamudağı ört yalınta ağantuğta anta ökünser ne tusu bolğay (Ui. II, T II Y. 42/64) “Avici cehennemindeki ateşte cezaya çekildiği anda pişman olsa ne faydası olacak”

bo orunta bodısatavlar bilge bilig öt yalını üze nızvanı kadgularıg örtep köyürüp tuyunmak bölüklüg nomlarıg bışrunmaklıg yarukın artukrak yalınayurlar yalrıyurlar (AY 316/20) “bu yerde bodısatvalar hikmet ateşi ile ihtiras kaygılarını yakıp uyanma bölümlü dharmaları öğretene ışığı fazlaca parlatırlar”

dantipali ilig ört yalın arasıntra turup (Ui. IV C 168) “Dantipali Han alevler arasında kalıp”

ıdılgay siler êkki üze yalın otdın kaynatmış bakır (TIEM 73 II 392r/6=055/035) “sizlerin üzerine iki alev ateşinden erimiş bakır gönderilecek”

inçe kaltı yalın öt (AY 640/14) “nasıl ki alevli ateş”

kalık menzi boldı yalın teg ota (K 5679) “gökyüzü ateş ve aleve benzer oldu”

kentünün ulug yarlıkançuçı könjüllüg çoğı yalını ugrıntra ol aç bars yigeli titinmedi (AY 616/12) “kendisinin fazlasıyla bağışlayıcı gönül alevi sebebiyle o aç parsı yemeye yanaşmadı”

nızvanılıg öt yalının örtenü köye turtaçı (AY 500/14) “ihtiraslı ateş alevini yakarak devam ettiren”

oksuz teğinçsiz ot yalın içinte örtenürbiz (Mayt. 78/60) “erişilmez ateş içinde yanarız”

ol avışdın önmiş esriñü öñlüg yavlağ ört yalın (Ui. IV C 158) “o Avici'den yükselmiş karışık renkli korkunç alev”

ol irinç ölümçi tınl(ı)ğ ıran yalın'u isig öziñe umuğı üzülüp (Ui. I, T III 84.13/7) “o sefil, ölümlü canlı yanarak canından ümidi kesip”

ol kılıç köziñe ört yalın teg közünüp (Ui. I, T III 84.13/14) “o kılıç gözüne ateş gibi görünüp”

ol ¼uduđđ i¼inte bir ¼orkın¼ıđ uluğ yaru¼ ¼t yalın birle ¼n¼p (T II B 29/7 Taf. II sol) “o kuyu i¼inden korkun¼ bir ulu parlak alev ile y¼kselip”

¼t yalını (D 454/356) “ateşin alevi”

¼t yalının yalar teg (AY 637/1) “ateş aleviyle yanar gibi”

¼dteki otın yalının y¼rgenmiş uluğ bed¼k bulıt osuğluğ (Mayt. 70/6) “zamanda ateşle ¼evrilmiş b¼y¼k bir bulut gibi”

¼gs¼zler mālın yeğen ¼arınların¼ k¼z ¼ulaklarındın, ağız burunlarındın ot yalınlar ¼ıkđusı (KE 249r9) “¼ks¼zlerin malını yiyen, ¼arınlarının g¼zlerinden, kulaklarından, ağızlarından burunlarından ateş ¼ıkacađını”

¼nd¼rti tepremiş ot yalın ¼¼ti (ETŞ 35/86) “¼nden ¼ıkan ateş, alev s¼nd¼.”

¼đi ¼đi ¼ılıp bir yalın bolmiş (Ui. III, T. III, 84-23/6 ark.)“başka başka yapıp bir ateş olmuş”

¼rt yalın (Ui. III, T.II, S.2 Nr.3/8 ark.; Ui. III, T. III, M. 84-7/14) “ateş”

¼rt yalın ¼ner erser (Ui. II, T. II Y. 52. 2/25) “ateş y¼kselirse”

¼rt yalın teg drzul badru¼ vzırl(ı)đđ to¼ıma¼ eliglerinte tuta (Ui. I, T III 84, 42/3 ark; Ui. IV A 39) “ateş gibi ¼¼ dişli yabayı bayrak şimşekli tokmağı ellerinde tutarak”

¼rt yalın teg y(i)ti ¼ılı¼ın ilđinte tuta (Ui. IV A 86) “ateş gibi keskin ¼ılı¼ını elinde tutarak”

¼rtde yalında y¼rgen¼ (Mayt. 75/29) “ateşte ¼evrelenip”

¼rtin yalının y¼rgenmiş et¼zl¼đler (Mayt. 68/15) “ateşle ¼evrilmiş v¼cutlar”

¼rtin yalının y¼rgenmiş uluğ bed¼k et k¼tkiler osuğluğ et¼zlerimiz (Mayt. 78/17) “ateşle sarılımiş b¼y¼k et tepeleri gibi v¼cutlarımız”

¼rtl¼đ yalınlarda tağı ađanmazđan (Ui. II, T II Y. 42/61) “ateşli alevlerde h¼k¼m giymezken”

per¼lerini otnuğ yalınındın yarattı (KE 4r5) “perileri ateşin alevinden yarattı”

sewerke sewüg bol yağıka yalın (K 5530) “sevene sevgili, düşmana ateş ol”

sünükke sızıg ol könjülke yalın (K 2579) “kemiğe sızı, gönle ateş olur”

tamudağı ört yalın utru önmezken (Ui. II, T II Y. 48/42) “cehennemdeki ateş karşı çıkmazken”

tamutağı ört yalın tağı önmezken (Ui. II, T II Y. 42/61) “cehennemdeki ateş çıkmazken”

toğardın butıqlandı ot teg yalın (K 3839) “doğudan ateş gibi alev dallandı”

tolu ört yalın qoz qodup (Mayt. 58/16) “bolca alev ve kömür koyup”

tuyunmaq tözlüg yalını öze (ETŞ 10/58) “duymak kökünün alevi ile”

üç bedük közleri öt önlüg saçı arqasında yadılı turup tamturmuş yula yalını teg közi qarakı yalınayu tegzinü turur (Ui. I, T III 84, 42/36 ark.) “üç büyük gözü, arkasına yayılmış olan ateş rengi saçı, yakılmış meşale alevi gibi göz bebeği parlayarak gezinir”

üç bedük közleri öt önlüg saçı arqasında yadılı turup tamturmuş yula yalını teg közi qarakı yalınayu tegzinü turur (Ui. IV A 67) “üç büyük gözü, arkasına yayılmış olan ateş rengi saçı, yakılmış meşale alevi gibi göz bebeği parlayarak gezinir”

ülgüsüz öküş tamularda ür kiç ödün ört yalın içinte örtentiñ (Ui. III, T. II, S.89i/3 ark.) “sayısız cehennemlerde er geç ateş içinde yandım”

yalın (D 454/356) “ateşin alevi”

yalın sū t(e)ñri il(i)g tapa k(e)lmek bolzun (Mani. III, Nr. 27. T. M. 164 (u. 174)/1 önt.) “ateş ve su tanrı hükümdara doğru gelsin”

yalın teg bolup (K 5675) “alev gibi olup”

yalın teg bolup dünya kızdı eñ (K 6223) “gökyüzü alev gibi olup kızardı”

yalın teg közi qarakı yalınayu tegzintürüp olurmazmu (Ui. IV A 228) “alev gibi göz bebeği parlayarak gezinmez mi”

yañkuluğ ört yalın ağızıntın (Ui. IV A 189) “gürültülü ateş ağzından”

2. “ışık, parlaklık”

anta oğ ol yekler ç(a)ştani iligniñ küçin küsünün çoğın yalının kıtın kıvın körüp artuğrak korktılar (Ui. I, T III 84, 42/14 ark., Ui. IV A 51) “orada o şeytanlar Çaştani Han’ın gücünü, ışığını, kutunu görüp çokça korktular”

bo altun öñlüğ yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atlıg nom erdininin ulug çoğın yalının kimler bo erdinig süzük kirtgünç köñülin titrü ukup eşidserler tutsarlar (AY 394/4) “bu altın renkli parlak ışıklı her şeyden üstün dharma hanı adlı dharma cevherinin ulu parlaklığını, bu cevheri temiz inanmış gönülle dikkatle anlayıp işitseler uysalar”

bu yirtinçüde añsız öküş nomluğ telim taşım çoğ yalın belgülüg bolmış erür (Mayt. 7/14) “bu dünyada sonsuz dharmalı ışığı belirginleşmiştir”

çoğ yalın (AY 454/13) “parlaklık”

çoğ yalın küç küsün yaruk yaşuk üze egsüksüz bolu tegingeybiz (AY 438/4) “parlaklık, güç, ışık ile eksiksiz olarak ulaşacağız”

çoğı yalını asılıp özi yaşı üstelür (AY 517/1, Ui. I, T III 56.15/11) “parlaklığı çoğalıp kendi ömrü artırılır”

çoğı yalını kasınçıg kamagka bir yañlıg ayaguluk ‘enitgülük bolur (AY 419/14) “müthiş parlaklığı hepsine bir çeşit hizmet etmek olur”

çoğın yalının (Mayt. 49/1) “parlaklığı ile”

çoğın yalının bilge biligin yititgeli (AY 541/5) “parlaklığını hikmetini artırmak için”

çoğın yalının öp sakınıp (Mayt. 104/13) “parlaklığını anlayıp”

çoğum yalınım ögrünçüm sevinçim asılıp üstelip (AY 528/17) “parlaklığım sevincim artırılır”

çoğumuz yalınımız asılgay üstelgey (AY 436/3) “parlaklığımız artırılacak”

çoğumuz yalınımız küçümüz küsünümüz asılıp üstelip (AY 400/8)
“parlaklığımız, gücümüz artırılıp”

çoğumuz yalınımız küçümüz küsünümüz körkümüz meñizimiz ükliyü asılı
teginür (AY 530/20) “parlaklığımız, gücümüz, güzelliğimiz çoğalarak artarak
devam edecek”

çoğunuz yalınıızları barça yok kılğay (Ui. III, T. II, S. 89e/7 ark.)
“parlaklığımızı hep yok edecek”

edgölüg çoğı yalını üze açılmış têtir (Huan.5 1620/11)“iyi parlaklığı ile açılmış
denir”

et’öziñteki çoğın yalınıñın (Ui. III, T. III, TV.56-10/3 önt.) “vücudundaki
parlaklığıyla”

inçip bo nom erdininiñ çoğinta yalınınta (AY 408/20) “şöyle ki bu dharma
cevherinin parlaklığında”

kutın kıvın çoğın yalının (Ui. IV A 99) “kutunu, ışığını”

meniñ çoğum yalınım küçüm küsünüm körküm meñizim asılıp üstelip (AY
530/23) “benim parlaklığım, gücüm, güzelliğim artırılıp çoğaltılıp”

miñ kün t(e)ñriniñ tümen ay t(e)ñriniñ çoğinta yalınınta utmış yigedmiş çoğluğ
yalınlıg bolur erziler iligi (Ui. III, T. I, D.7/11 ark.) “erziler hanı binlerce güneş
tanrının onbinlerce ay tanrının ışığından daha fazla parlak olur”

nomnuñ şazınnıñ çoğın yalının aştılar üstetiler (İns.Sud. 124) “dharmanın
parlaklığını çoğalttılar”

ol çoğı yalını (Huan.7 887/21) “o parlaklığı”

öñi öñi ağır tsuy irinçü ayıg kılınçlıg kir tapçaların yumak arıtmaklıg çoğı
yalınınnıñ irüsi belgüsi titir (AY 185/2) “başka başka günahlarını, kötü davranışlı
kirlerini temizleme parlaklığının alametidir”

ötrü sizlerniñ teñridem çoğunuzlar yalınıızlar tiriniñizler kuvrağınızlar asılır
üstelür (AY 194/15) “sonra sizlerin ilahi parlaklığı cemaati artırılıp çoğaltılır”

öz yaş çoğ yalın kut buyan küç kusun asılguluk edgü irü belgüler körkitgeybiz (AY 193/18) “kendisinin taze, aydınlık kut isteğini çoğaltan iyi işaretleri göstereceğiz”

sizler kamag teñrilerniñ teñridem kuvragıñızlarınñ çoğın yalının küçin kusunin asılgalı üstelgeli küseser sizler (AY 413/2) “sizler bütün tanrıların ilahi cemaatlerinin parlaklığını, gücünü artırmayı çoğaltmayı arzularsanız”

teñridem çoğ yalınları üze (Huan.5 435/13) “ilahi parlaklıkları ile”

teñridem çoğumuz yalınımız (Mayt. 89/46) “ilahi parlaklığımız”

teñridem kutı küçi çoğ yalınları aşılmakı bolzun (Mayt. 1/57) “ilahi kutu gücü parlaklıkları artsın”

ulug çoğka yalınka tegürgeybiz (AY 407/15) “ulu parlaklığa erişeceğiz”

ulug yarlıkançuçı köñüllüg yalınınız üze karanıklarığ tarkarur kiterürsüz (AY 111/4) “ulu merhametli gönlünüzün ışığı ile karanlıkları dağıtırsınız”

üç türlü ulug çoğ yalınka tükellig bolğay (Mayt. 20/6) “üç türlü ulu parlaklığa erişecek”

y.lıg

1. “ateşli, alevli”

adın yime örtlüg yalınlıg toyın başlıg söğütler (Mayt. 113/27) “diğer ateşli rahip başlı ağaçlar”

amarıları örtlüg yalınlıg irpeklerin bir ikintişke irpekin irpeşü kelirler (Mayt. 68/33) “bazısı ateşli bıçkıları ile biri diğerini bıçkıyla biçmeye gelir”

amarıları örtlüg yalınlıg kızıl bakırlağ naralar içinte beklenmiş amarıları ikin ikin örtenür (Mayt. 68/19) “bazıları ateşli, kızıl bakırlı cehennemler içinde bağlanmış, bazıları tekrar tekrar yanar”

aviş tamu içinteki örtlüg yalınlıg yirlerde akdınmıšta (Ui. II, T II Y. 48/45) “Avici cehennemi içindeki ateşli yerlerde boğulduğunda”

ayığ kılınçlıg örtlüg yalınlıg kuzgunlar (Mayt. 67/7) “kötü davranışlı, ateşli kuzgunlar”

birök maña aviş tamudakı örtlüg yalınlıg yirde uzun ödün ağnağalı tegimlig bolsar (Ui. III, T. I, D.7/9 önt.) “eğer bana Avici cehennemindeki ateşli yerde uzun zaman kıvranacak olsa”

ëñinçig iduk erdini yalınlıg (ETŞ 10/30) “şasılacak derecede mübarek cevher alevine sahip”

etüzümüz öze örtlüg yalınlıg bı bıçgu yağar (Mayt. 78/62) “vücudumuzun üzerine ateşli bıçaklar yağar”

ğayusı örtlüg yalınlıg iti kılıçın öz etüzlerin bıçıp uşup yiyü (Mayt. 112/41) “bazısı ateşli keskin kılıçla kendi vücutlarını kesip yiyerek”

ğayusı örtlüg yalınlıg temirliig yañalar öze olurup (Mayt. 112/38) “bazısı ateşli demirden filler üzerinde otururlar”

kemişgeler anı yalınlıg ot içre (TIEM 73 II 327r/1=037/097) “onu alevli ateş içine atacaklar”

oğsuz teğinçsiz örtlüg yalınlıg bı bıçgu (Mayt. 84/9) “erişilemez ateşli bıçaklar”

ol örtlüg yalınlıg torlar içinte yörgeñmiş emgeklig tınlıglar (Mayt. 75/2) “bu ateşli ağlar içinde sarılmış eziyetli canlılar”

ol tınlıglarığ sañat tamuda örtlüg yalınlıg temirliig çomakın bergen tokıyurlar tültürürler (Mayt. 82/23) “o canlıları Sanghata cehenneminde ateşli demirden çomaklarla vururlar”

olar amtı örtlüg yalınlıg burnaç eñinlerinte kötürüp (Mayt. 72/17) “onlar şimdi ateşli ibrikleri omuzlarına kaldırıp”

örtlüg yalınlıg (Mayt. 67/13, 71/5, 77/8, 83/40, 86/7) “ateşli”

örtlüg yalınlıg bı bıçgu etüzleri üze yağar erser (Mayt. 75/35) “ateşli bıçaklar vücutları üzerine yağdığıında”

örtlüg yalınlıg bı bıçgu öze (Mayt. 113/13) “ateşli bıçaklar üzerine”

örtlög yalınliğ bı bıçek yağa kelirler (Mayt. 74/3) “ateşli bıçaklar yağarak gelirler”

örtlög yalınliğ çadır ögüz içinte (Mayt. 105/9) “ateşli bir kül nehri içinde”

örtlög yalınliğ etüzin örtlög çomaklar tuta (Mayt. 73/12) “ateşli vücutlarıyla ateşli sopalar tutarak”

örtlög yalınliğ kara bulıt osuğluğ tütünlög (Mayt. 68/4) “ateşli, kara bulut gibi dumanlı”

örtlög yalınliğ tigitler (Mayt. 112/45) “ateşli prensler”

örtlög yalınliğ ütüg tolپ etüzlerin ütileyürler (Mayt. 84/53) “ateşli ütülerle bütün vücutlarını ütülerler”

örtlök yalınliğ (Mayt. 112/33) “ateşli”

özün örtlög yalınliğ tülerimiz kentü saçımızta batılıp (Mayt. 77/5) “kendi ateşli tüylerimiz kendi saçlarımızda batıp”

tamuda ol tınlıđlarđa törtüdin yınak örtlög yalınliğ temirliğ çarlar kelip tançu tançu etüzlerin bıçar uşarlar (Mayt. 82/33) “cehennemde o canlılara dört taraftan ateşli demirden tekerlekler gelip parça parça vücutlarını keserler”

temir tumşukluğlar qarđalar kuzgunlar örtlög yalınliğ etüzin et yumgak etüzlügerig soğa talmayu yiyürler erser (Mayt. 74/51) “demir gagalılar, kargalar, kuzgunlar ateşli vücutlarıyla et ve yumak vücutluları döverek talan etmeden yerlerse”

temirliğ örtlög yalınliğ kürin temirliğ kızlarığ ülüglegeli ayurlar (Mayt. 84/50) “demirden alevli ölçeklerle demirden ateşleri paylaştırmayı söylerler”

terk küyürgey otđa yawlak yalınliğ (TIEM 73 II 450v/4=111/003) “çok alevli ateşte hemen yakacak”

t(e)rk turağ ol çantallar ğariçantri iligiğ kızartmış örtlög yalınliğ sağ üze itip (Ui. III, T. II, S.2, Nr. 3/1) “o cellatlar haricandri hükümdarı hemen kızmış ateşli sağ ile donatıp”

tözkergülügsüz çoğluğ yalınlig (ETŞ 10/269) “aslına erişilemeyecek kadar parlak”

tük tümen yıl örtlüğ yalınlig sapanın tilimizni sapanlayurlar (Mayt. 66/15) “onbinlerce yıl ateşli sabanla dilimizi saban olarak kullanırlar”

yalınlig (AY 558/12) “alevli”

yalınlig adlar öze (ETŞ 9/67) “alevli adları ile”

yalınlig kelemin (Mayt. 61/2) “ateşli kalemle”

2. “ışıklı, parlak”

añsız ulug çoğluğ yalınlig (AY 43/13) “sonsuz ulu ışıklı”

artokraq çoğluğ yalınlig şazınlig taluyka ağır ayağlig akın suvlar arıtı kudulu başlatı (İns.Sud. 126) “fazlasıyla parlak dharmalı denize, saygın nehir suları akmaya başladı”

ay uluğ ilig burhanların et’özinteki çoğları yalınları bu muntağ ermiş (Ui. III, T. I, D.6/8 önt.) “ey ulu han burkanların vücudundaki parlaklıkları bu şekildeymiş”

burhan bahşımızın tıtsılığ kuvrağın bulıttın ünmiş ay tenri teg çoğluğ yalınlig ağır bulmuşlarına künilep (İns.Sud. 154) “burkan hocamızın talebe topluluğunun buluttan çıkan ay tanrı gibi parlak, değerleri olmasını kısıkanıp”

çoğluğ yalınlig (AY 97/2) “parlak”

çoğluğ yalınlig bolgaylar (AY 455/11) “parlak olacaklar”

çoğluğ yalınlig bolup yatur (Ui. III, T. I, D.7/30 ark.) “parlak olup yatar”

çoğluğ yalınlig erti (Ui. IV D 15) “parlakı”

çoğluğ yalınlig kaçığıları (AY 529/18) “parlak duyu organları”

çoğluğ yalınlig kutluğ kıvılgı alku edke tavarka (Ui. III, T. II, S. 89φ/18 önt.) “parlak, kutlu tüm malk mülke”

çoğluğ yalınlig kutlug ülüglüg bir ilig beg bar erti (AY 346/2) “parlak, kutlu bir han vardı”

çoğluğ yalınlig makintrasini atlig ilig beg (Ui. III, T. III, M. 84-53/23 ark.)
“parlak Makintrasini adlı hükümdar”

çoğluğ yalınlig naropa bahşı (Ui. Tot. 247) “parlak Naropa hoca”

çoğluğ yalınlig şiri çakira sanbarağa nom erdini kutıña yükünü teginürmen (Ui. Tot. 238) “parlak şiri çakira sanbaraka dharma cevheri kutu önünde saygıyla eğilirim”

çoğluğ yalınlig şiri çakira sanbaranıñ bo yolğa kirmeser (Ui. Tot. 335)
“parlak şiri çakira sanbaranın bu yoluna girmese”

çoğluğ yalınlig tolu tükel bolgaysizler (AY 413/13) “parlak, mükemmel olacaksınız”

çoğluğ yalınlig uluğ bahşı (Ui. Tot. 995) “parlak ulu hoca”

çoğluğ yalınlig uluğ büğü erip (Huan.5 784/24) “parlak, ulu bilgili olup”

çoğluğ yalınlig utsukmaksız kılğalı (Huan.5 579/25) “parlak kaybetmek için”

ertinü ulug çoğluğ yalınlig (AY 34c/15) “çok fazla parlak”

hormuzta t(e)ñri teg çoğluğ yalınlig közünürs(e)n (Ui. III, T. III, TV.56-10/4 önt.) “Hormuzta tanrı gibi parlak görünüyorsun”

ķ(a)ltı yultuzlar arasında ay neteg çoğluğ yalınl(ı)ğ közünür erser ançolayu y(E)me ilig beg ularınıñ arasında çoğluğ yalınl(ı)ğ közünti (Ui. III, T. II, S. 89e/6)
“ay yıldızlar arasında nasıl parlak görünüyorsa işte han da onların arasında öyle parlak göründü”

miñ kün t(e)ñriniñ tümen ay t(e)ñriniñ çoğında yalınınta utmış yigedmiş çoğluğ yalınlig bolur erziler iligi (Ui. III, T. I, D.7/11 ark.) “erziler hanı binlerce güneş tanrının onbinlerce ay tanrının ışığından daha fazla parlak olur”

ol antag osugluğ çoğluğ yalınlig küçlüğ kūsünlüğ ilig kannıñ uluğı katunında toğmuş (AY 607/20) “o öyle yaratılmış, parlak, güçlü hanın büyük kadınından doğmuş”

tenkergölügsüz çoğluğ yalınluğ (ETŞ 10/164) “karşılaştırılmayacak kadar parlak”

uluğ çoğluğ yalınluğ (Ui. II, T III M.225 10/5) “fazlasıyla parlak”

ulug çoğlug yalınluğ bolgaylar (AY 422/23) “fazlasıyla parlak olacaklar”

ulug törlüğü çoğlug yalınluğ küçlüğ küsünlüğü kıltaçı (AY 471/21) “fazlasıyla parlak güçlü kılacak”

yalañuññuñ tenriniñ yalañuz baqşısı yalınluğ çoğluğ (ETŞ 10/22) “insanların, tanrının tek hocası, parlak”

yalınluğ bediziñiz (AY 650/16)“aydınlık tasviriniz”

yalınluğ körkle yaruñuz ol (AY 349/1) “parlak, güzel ışığıdır”

y.sız

çoğsuz yalnsız küçsüz küsünsüz bolgaybiz (AY 433/7) “ışsız, güçsüz olacağız”

tenri ajuñta togdukda çoğsuz yalnsız tirinsiz kuvragsız bolmışların (AY 299/10) “tanrı aleminde doğduğunda ışsız cemaatsiz olduklarını”

yalın-

ol irinç ölümçi tınl(ı)ğ irain yalın’u isig öziñe umuğı üzülüp (Ui. I, T III 84.13/7) “o sefil, ölümlü canlı yanarak canından ümidi kesip”

yalınsunı körmez karağı otun (K 121) “alçakların görmeyen gözleri yansın”

yalına- bk. yalna-

1. “yanmak”

anta basa kinçik altınkı çandali bilge biliglig ötin tört ilig yalınap yana oğ öçülür(Ui. Tot. 766) “ondan sonra göbek altındaki çandali hikmetli ateşle dört parmağı yakıp söner”

avış atlıg teginçsiz tamuda toğmuş tüşmiş tınlıglar yalınayu turur ört yalın üze (AY 99/14) “Avici adlı ulaşılmaz cehennemde doğmuş oraya düşmüş canlılar ateş içinde yanarlar”

çandali bilge bilig öt yalınamağ üze (Ui. Tot. 827) “çandali hikmet ateşinin yanması üzerine”

çandali bilge biliglig otın sekiz ilig yalınap (Ui. Tot. 799) “çandali hikmet ateşiyle sekiz eli yakıp”

irig til ot ol kör küyer teg yalın (K 1415) “kaba söz yanan bir ateş gibidir, gör”

ol oğ öt boğuznıñ tuşında üstün yalınayu barıp (Ui. Tot. 1159) “o ateş boğaz bölgesinde yukarıdan yanarak gidip”

ol oğ öt yürek tuşında üstün yalınayu barıp (Ui. Tot. 1153) “o kalp bölgesinde yukarıdan yanarak gidip”

ol oğ yalınayu tolp etözte toşmışın saķıngu ol (Ui. Tot. 1139) “yanarak bütün vücuduna dolduğunu düşünendir”

ol öt yalınayu üstün barıp (Ui. Tot. 1166) “o ateş yanarak yukarıdan gelip”

öt yıl bek yarp bolmağ üze taştıķı belgüte uluğ öt yalınayur (Ui. Tot. 669) “ateş, rüzgar sağlam olarak dışarıdan ortaya çıkıp büyük ateş yanar”

örtentiler yalınayu (AY 639/22) “alevlenerek yandılar”

sekiz y(i)g(i)rmi ilig yalınamişta (Ui. Tot. 815) “on sekiz eli yandıģında”

sekiz y(i)g(i)rmi ilig yalınap öçölüp (Ui. Tot. 813, 814) “on sekiz eli yanıp sönüp”

tört ilig yalınap (Ui. Tot. 768) “dört parmağı yanıp”

tülte uluğ öt yalınayur (Ui. Tot. 673) “rüyada büyük ateş yanar”

yalınadaçı (Ui. II, T III M.225 11/1) “yanan”

yalınamişta yürekke tegmiş ödte (Ui. Tot. 801) “yandığında yüreğe ulaştığı zaman”

yalınayu turur öt (AY 584/14) “ateş yanıp durur”

yalınayu turur tamutın oztılar (ETŞ 7/348) “alev alev yanan cehennemden kurtuldular”

yana oğ ol öt yalınayu barıp (Ui. Tot. 1136, 1137) “yine o ateş yanarak gidip”

yene sekiz ilig yalınap (Ui. Tot. 800) “yine sekiz eli yanıp”

2. “parlamak”

anın bo orunnuğ atı yalınayur bilge bilig atlıg orun tip titir (AY 317/1) “bu yerin adı parlayan hikmet adlı yer diye söylenir”

bo orunta bodısatavlar bilge bilig öt yalını üze nızvanı kadgularıg örtep köyürüp tıyınmak bölüklüg nomlarıg bışrunmaklıg yarukın artukrak yalınayurlar yalrıyurlar (AY 316/20) “bu yerde bodısatvalar hikmet ateşi ile ihtiras kaygılarını yakıp uyanma bölümlü dharmaları öğretene ışığı fazlaca parlatırlar”

közi çarakı yalınayu tegzinü turur (Ui. IV A 69) “gözbebeği parlayarak gezinir”

ötrü ayağka tegimlig maytrı bodıs(a)t(a)v ol yalınayu turur altun önlüg bözüg tuta (Mayt. 24/3) “sonra ayağına kapanmalık maytrı bodısatav o parlayan altın renkli kumaşı tutup”

törtünç arçışmatı yalınayur bilge biliglig atlıg orun ol (AY 316/19) “dördüncüsü arçışmatı denilen parlayan hikmet adlı yerdir”

üç bedük közleri öt önlüg saçı arkasında yadılı turup tamturmuş yula yalını teg közi çarakı yalınayu tegzinü turur (Ui. I, T III 84, 42/36 ark.) “üç büyük gözü, arkasına yayılmış olan ateş rengi saçı, yakılmış meşale alevi gibi göz bebeği parlayarak gezinir”

yalañuk körklüg yalınayu turur çoğlug ilig kan (AY 682/10) “görünüşü insan olan parlak han parıldar”

yalın teg közi arak yalınayu tegzintürüp olurmazmu (Ui. IV A 228) “alev gibi göz bebeği parlayarak gezinmez mi”

yaruk yaltrıklığ itiglig yaratığlığ ertinü yalınayur (AY 112/9) “parlak ışıklı donatılmış bir şekilde fevkalade parlar”

yalınat- bk. yalnat-

altırtı öt yalınatmağ (Ui. Tot. 89) “aşağıda ateş yakmak”

yalalığ ötlerin köñüllüđ otçuğlarında yalınatu (İns.Sud. 275) “alevli ateşlerini gönül ocaklarında yakarak”

yalınatdı otnı (ME 59/6) “ateşi alevlendirdi”

y.maklı

yalınatmağlığ andali (Ui. Tot. 599) “yakılmalık andali”

yalın

ötrü ol üdün teğri kanı hormuzta teğri kamag teğriler kuvrağı birle gağ öküz katunı ulatı alku ulug tirin kuvrağı birle tükel bilge biliglig teğri teğrisi burkannığ ol yaruklug yalınına tartılıp kamagun bara teğri teğrisi burkan tapa keltiler (AY 131/9) “sonra o zaman, tanrı hanı hormuzta tanrı, bütün tanrılar cemaati ile, nehir hatunu, bütün ulu cemaat ile, hikmetle dolu tanrı tanrısı burkanın o aydınlık ışığına ekilip”

yalınla- bk. yalığla-

ağuluğ yılan tiliğe okşatı yalınlayu turur yitti ılıcın tartıp altı (Ui. IV C 131) “zehirli yılanın diline benzeyen, parlayan keskin kılıcını ekip aldı”

yalığ bk. yalan, yalın

ağzıdın yalığ ot ıkar (NF 439/4) “ağzından alevli ateş ıkar”

ıdılır siz ikiniz üze yalığ otdın tağı bakır (HKT 509a/8=55/35) “siz ikinizin üzerine alev ateşinden bakır gönderilir”

muşsuz ılmas yalığdın (HKT 560b/6=77/31) “alevden sıkıntısız kılar”

ot yalıñ içinde turur (NF 18/8) “ateş alev içindedir”

tamüg yā yalıñ ol şāfī yalıñ (ME 151/1) “cehennem ya alevdir ya da safi alev”

yalıñ ètdi ot (ME 180/2) “ateşi alevlendirdi”

yarattı perīlerniñ atasını, şāfī yalıñ otdın (HKT 508b/5=55/15) “cinlerin atasını dumansız alev ateşinden yarattı”

y.lıg

köygey otğa yalıñlıg (HKT 582b/5=111/3) “alevli ateşte yanacak”

köygey taķı söglüngey yalıñlıg otķa (NF 17/9) “alevli ateşte yanacak ve kebab olacak”

umm-i cemīl taķı söglüngey tamuğnuñ yalıñlıg otıñga (NF 17/10) “Umm-i Cemil de cehennem alevli ateşinde yanacak”

yalıñla- bk. yalınla-

yalıñladı ot (ME 128/7, 151/1) “ateş alevlendi”

yalıñlan- bk. yalınlan-

ķorkuttum sizni otdın, yalıñlanur (HKT 575b/2=92/14) “sizi yanan ateşle korkuttum”

köyer ‘ūd ot yalıñlanmışça nāçār (HŞ 139/30) “odun ateş alevlenmiş gibi çaresiz yanar”

yalıñlandı ot (ME 167/2) “ateş alevlendi”

yalınlan- bk. yalıñlan-

yalınlansa tutnup gāzab hıķd otı (AH 339) “kızgınlık, kin ateşi tutuşup alevlense”

yalna- bk. yalına-

yaldı yalnadı ot (ME 192/3) “ateş alevlendi yandı”

yalnadı ot (ME 140/1, 141/8, 146/5, 182/3, 184/5) “ateş alevlendi”

yalnayu turgan tilindin ‘āşi yulğan muştafā (KE 2r12) “alevlenen dilinden günahlarından kurtaran Mustafa”

yalnat- **bk. yalınat-**

yalnatdı otnı (ME 88/3, 91/6) “ateşi alevlendirdi”

yalnatdı otnı yandurdı dutuşturdı (ME 67/6) “ateşi alevlendirdi yaktı tutuşturdu”

yalıu-

üdiklig eşitti köñül yalıudı (K 5972) “özlem duydu, gönü yandı”

yalrıt- **bk. yaltır-**

kirşen anıñ yüzün yalrıtı (D 439/343) “kirşan onun yüzünü parlattı”

ol kumganıg yalrıtı (D 439/343) “o, güğümün pasını parlattı”

yaltır- **bk. yalrıt-**

ay teñri artuqrağ yaltırdı (ETŞ 35/125) “ay teñri daha çok ışık saçtı”

erdini yarukın yaltırtaçı atlıg burқан boltı (AY 86/3) “mücevher ışığını parlatan adlı burkan oldu”

kararmadın yaltırsar (ETŞ 20C/65) “kararmadan aydınlatsa”

kayular ol atı kötrülmiş ançulayu kelmiş ayagka tegimlig erdini yarukın yaltırtaçı atlıg burkannıñ atı eşidgüçe erser (AY 86/11) “o adı yüceltilmiş, o şekilde gelmiş, ayaklarına kapanmalık mücevher ışığını parlatan adlı burkanın adını işitenler hangileri ise”

yaruk yaltrık yaltırtı (AY 630/19) “ışığı parlattı”

yaltırı- **bk. yaldırı-, yaltra-, yaltrı-, yıldıra-, yıldıra-, yuldra-**

küzki ay teñriçe yaltırıyu (İns.Sud. 996) “sonbahardaki ay tanrı gibi ışıdayarak”

yaltra- **bk. yaldrı-, yaltırı-, yalrı-, yıldıra-, yıldra-, yuldra-**

seviglig yaltrağlı isig yüzünüz en körökseyürbiz köseyürbiz (Mani. I, T. II D.173a²/8) “sevimli parlak sıcak yüzünüzü körmek istiyoruz, arzuluyoruz”

uluğ ilig teñri hanı ezrua teñriniñ amrak kızı yaltrağlı yaşın teñriçe (Mani. I, T. II D. 171/31 Tafel III önt. sol) “ulu hükümdar tanrı hanı Ezrua tanrının sevgili kızı parıldayan ışık tanrı gibi”

yarukın yaltrayu (Mayt. 13/60) “parılıyla parlayarak”

yaltrağ **bk. yaldırık, yaltrıg, yaltrık**

yaltrağlar (Mayt. 88/15) “ışıklar”

yalrı- **bk. yaldrı-, yaltırı-, yaltra-, yıldıra-, yıldra-, yuldra-**

arığ süzük y(a)ruğ yaşuğ mani monçuğ erdini inçip öz y(a)ruğı üze yaltrıyu yaşuyu turmus teg (Ui. II, T III M. 207/54) “berrak, parlak mani mücevherli öyle ki kendi ışığı ile parlayarak durmuş gibi”

ay t(e)ñri artukrak yaltrıdı (Yit.Sud. 30/5) “ay tanrı fazlaca parladı”

ay teñri yaltrıyur teg (Huan.5 2026/25) “ay tanrı parıldıyor gibi”

birer erdini munçuktın birinte miñer yaruğlar birtem uz körü kanınçsız birkerü yaltrıyu (ETŞ 20B/41) “her bir taş ve boncuktan, her birinden bin türlü ışıklar birden ustaca bakıp göremeyecek şekilde bir arada parıldayıp çıkarlar”

bo nom erdinig eşidteçi tınlıglar sakınu sözleyü yitiñsiz bilge biliglig yarukın yarup yaltrıp (AY 541/22) “bu dharma cevherini işiten canlılar düşünerek konuşarak erişilemeyen hikmet ışığını parlatıp”

bo orunta bodısatavlar bilge bilig öt yalını üze nızvanı kadgularıg örtep köyürüp tuyunmak bölüklüg nomlarıg bışrunmaklıg yarukın artukrak yalınayurlar yaltrıyurlar (AY 316/20) “bu yerde bodısatavlar hikmet ateşi ile ihtiras kaygılarını yakıp uyanma bölümlü dharmaları öğreten ışığı fazlaca parlatırlar”

çeküri ertıñü körkle yaltrıyur (Huan.5 1859/15) “manastır fevkalade güzel parlıyor”

çekürü yaltrıyur (Huan.5 2023/22) “manastır parlıyor”

ediz üçer kat yapırğakları yaltrıyu yaşuyu turur (TEZ 717) “yüksek, üçer kat yaprakları parıldar”

eriniñiz kızılı yaltrıyur (AY 348/20) “dudağınızın kızılı parlıyor”

ertinü yaraşı tokılığ yañı toğmuş kün teñri yaltrıyur teg (AY 650/21) “fazlasıyla şık endamlı, yeni doğmuş güneş tanrı parlar gibi”

etözünüz yaltrıyur (AY 450/22) “vücudunuz parlıyor”

karlıg tag teg yaltrıyur (AY 450/9) “karlı dağ gibi parlıyor”

kentü kögüzinte yaltrıyu yaşuyu turmasar (Huan.5 703/21) “kendi göğsünde parlamaya devam etmese”

küzki ay teñriçe yaltrıyu (İns.Sud. 996) “sonbahardaki ay tanrı gibi ışıldayarak”

nomı yarlıgı artokrak yaltrıdı (Huan.5 889/24) “dharması buyruğu fazlaca parladı”

saçın yülitip yalñuzın yaltrıdı (Huan.5 1879/9) “saçını kesip kendisini parlattı”

seçilip birer yaruqlar sekizer tümen törter miñ seviglig öñlügin yaltrıyu serilip turmuşı (ETŞ 20B/45) “seçilen her ışığın, sekizer on bin ve dörder bin güzel renkleri ile parıldayarak orada durduğı”

sekiz yükmek yarumış yaltrımış iduğ darnı tek wip atlıg sudur nom bitig (S.Yü. 03) “sekiz yığın, parlak kutsal dharani tek wip adlı din kitabı”

süzük körkle sıparur erdinilig törtın yaltrıyur teg (AY 112/6) “temiz, güzel, misk kokulu, mücevherli tuzak parlıyor gibi”

taştın yaltrıp (ETŞ 20C/61) “dışarıdan parlayıp”

üçünç orunka köñül öritmişlerinte bilge biliglig yula yarukın yaltrıdaçı atlıg samadı dyanıg öritürler (AY 323/8) “üçüncü yerde istedikleri hikmet meşalesinin ışığını parlatan samadı dharmayı yüceltirler”

ünüp yarutu yaltritu turgaylar (AY 427/17) “çıkıp aydınlatmaya devam edecekler”

yaltrıgılı (Mani. III, Nr. 23. T. M. 176./1 önt.) “parlayan”

yaltrıyu (Mani. III, Nr. 15, T. M. 417/1 önt.) “parlayarak”

yaltrıyu kök kâlıkta (ETŞ 20E/177) “gökyüzünde parlayarak”

yaltrıyu yaşuyu tururlar (AY 347/16) “parıldayıp dururlar”

yaltrıyur erdinin itiglig yaruğ kün teñri tilgeni (ETŞ 20D/116) “ışıldayan cevher ile süslü parlak güneş tanrının çarkı”

yaltrıyur teñrim saçınız (AY 346/22) “tanrım, saçınız parlıyor”

yaltrıyur yüz miñ kün teñri togmış teg (AY 349/7) “yüz bin güneş tanrı doğmuş gibi parlar”

yaruğ biligleri yaltrıyu (ETŞ 7/345) “parlak bilgileri ışıldayarak”

yaruğı yaltrıyu kararığğ alku kiterti (S.Yü. 422) “ışığı parlayarak karanlığı hep yok etti”

yarukın yaltrıkın yaltrıyur (AY 113/1) “ışığını parlatır”

yava erdinilig smırın yaltrıyu öner yaruğı (ETŞ 20D/98) “tane mücevherli semirin parıldayarak çıkan ışığını”

yūzlüg tegirmiñiz yaltrıyur (AY 348/19) “kıymetli tekerleğiniz parıldar”

yaltrıd- bk. yaltrıt-

algu burhanlar uluslarinta y(E)me yirtinçüg y(a)rutmağ yaltrıdmağığ hılmağı bolur (Ui. II, T III M.207/67) “bütün burkanların ülkesinde yeryüzünü aydınlatmaktır”

yaltrıg bk. yaldırık, yaltrak, yaltrık

yaruğ yaltrıg kutluğ ülüglüg yarutdaçı (ETŞ 10/174) “parlak, aydın, mutlu, talihli aydınlatıcı”

y.lıg

altun önlüg y(a)ruk yaltrıkl(ı)g kópda kötrülmış nom iligi atl(ı)g nom bitigde (Ui. I, T III 56.15/14 ark.) “altın renkli parlak ışıklı her yere yayılmış dharma hanı adlı dharma kitabında”

altun yaruğ yaltrıglıg sudur (ETŞ 13F/154) “altın ışıklı parlak sutra”

linhua yaltrıglıg (ETŞ 10/203) “çiçek parıltılı”

yaruğ yaltrıglıg (ETŞ 10/265) “parlak ışıklı”

yaruğ yaltrıglıg erdinin yaratmış ordular (S.Yü. 243) “parıltılı mücevherle donatılmış saraylar”

yaltrık bk. yaldırık, yaltrak, yaltrıg

altun önlüg yaltrıkı (AY 651/1) “altın renkli ışığı”

ançulayu ol antag küvrüg yarukı yaltrıkı içinte közünmiş adınçig muñadınçig savlarıg körünçleyü körür erken (AY 93/6) “o şekildeki davulun ışığı içinde görünen bambaşka sözleri sergileyerek görürken”

anta ötrü tükel maytrı burkan yarlıkançuçı biligin ol tamuluğlar öze yaruğ yaltrık ıdu yarlıkar (Mayt. 69/29) “ondan sonra mükemmel maytı burkan merhametli bilgisiyle o cehennemlikler üzerine ışık gönderir”

bilge maytrı burkannıñ yaruğ yaltrıkına börtülüp (Mayt. 76/16) “hikmetli maytrı burkanın ışığına temas edip”

bu oğ kün ay tenriden yana kün ay yaltrık tigme burkan belgürer (S.Yü. 404) “bu güneş ve ay tanrıdan yine güneş, ay ve ışık denen burkan belirir”

iki köziniñ ülgüsü dört taluy ögüz suvınıñ yaltrıkınça bolur (AY 46/19) “iki gözünün payı, dört deniz suyunun parıltısı kadar olur”

inçip yaruğ yaltrık barıntın (Üİ 104a/9) “ancak aydın olarak var olduğundan”

közününüñ suvnuñ yaruknuñ yaltrıkınıñ adırmakı yok (AY 52/17) “aynanın, suyun, ışığın, parıltının birbirinden farkı yok”

kün teñri tilgeni teg k(i)kirsiz arıg yarık yaltrık atlıg daranı nom (AY 338/10)
“güneş tanrının dairesi gibi günahsız, temiz, aydınlık dharani kanun”

ol süzük köñül küçinte sekiz tümen tört miñ tü tüpintin yarık yaltrık öner (Mayt.
33/30) “o temiz gönül sayesinde saçının dibinden seksen dört bin ışık çıkar”

ol tütsüglüg yarık yaltrıklar (AY 426/6) “o tütsülü ışıklar”

ol yarık yaltrık içinte yene sansız sakışsız ontın sıjarkı burkanlar erdini söğütler
altınınta vaydurı erdini üzeki örgünler üzesinte olurup (AY 92/21) “o ışık içinde
yine sayısız on taraftaki burkanlar mücevher söğütler altında vaydurı mücevheri
üstündeki tahtta oturup”

ol y(E)me altun küvrüg kün teñri tilgeni teg tegirmi körkle yarık yaltrık üze
kopdın sıjar yırtinçülerig barça bütürü yarutu yaltrıtu turur erti (AY 92/18) “o
altın davul, güneş tanrının dairesi gibi, yuvarlak, güzel ışık ile her yerden
yeryüzünü tamamen aydınlatırdı”

praba tigli yarık yaltrıklar üze tolp yırtinçüg yarutu (AY 683/9) “praba denilen
ışıklar ile bütün yeryüzünü aydınlatarak”

yaltrıkı adırtlıg (Huan.7 544/25) “ışığı başka”

yarık yaltrık yaltırtı (AY 630/19) “ışığı parlattı”

yarık yaltrığın tegriklep (Mayt. 39/13) “ışıkla çevreleyip”

yarık yaltrıkka (AY 646/9) “ışığa”

yarıkın yaltrıkın yaltrıyur (AY 113/1) “ışığını parlatır”

yüz miñ turkı yırtte yarık yaltrık közüntürgeyler (AY 448/17) “yüz bin
uzunluğundaki yerde ışık gösterecekler”

y.lıg

altun öñlüg yarık yaltrıklıg (AY 451/19) “altın renkli parlak ışıklı”

altun öñlüg yarık yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi (AY 2/6, 11/4, 11/15,
14/16, 18/17, 34/5, 36/4, 86/19, 86/19, 87/3, 89/12, 92/4, 130a/2, 175/11, 177/6,

182/16, 186/15, 191/5, 193/8, 199/6, 199/6, 201/4, 335/23, 341/6, 342/20, 343/13, 345/4, 355/4, 362/17, 371/17, 397/5, 398/18, 399/10, 403/16, 404a/4, 406/18, 430/18, 439/10, 457/6, 458/8, 459/2, 465/5, 473/10, 473/22, 497/17, 512/16, 515/23, 518/5, 527/11,22, 538/2,20, 546/6, 568/10, 570/4, 580/16, 598/6, 644/18, 649/9, 653/8, 657/18, 661/12, 672/12, 673/5, e1/14, e2/8) “altın renkli parlak ışıklı her yere yayılmış dharma hanı”

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklı(ı)ğ kopda kötrülmiş nom iligi atl(ı)ğ nom bitig tükedi (Ui. I, T III T.V. 56/14) “altın renkli, parlak, her yere yayılmış dharma hükümdarı adlı dharma kitabını tamamladı”

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklı(ı)ğ kopda kötrülmiş nom iligi atl(ı)ğ nom bitigde (Ui. I, II/2) “altın renkli, parlak, her yere yayılmış dharma hükümdarı adlı dharma kitabında”

altun yaltrıklı(ı)ğ sudurta (AY 363/11) “altın ışıklı sudurda”

altun yaruk yaltrıklı(ı)ğ küvrüg (AY 96/18) “Alltun Yaruk, aydınlık davul”

bo altun önlüg yaruk yaltrıklı(ı)ğ kopda kötrülmiş nom iligi atlıg nom erdininiñ ulug çogın yalın kimler bo erdinig süzük kirtgünç köñülün titrü ukup eşidserler tutsarlar (AY 394/4) “bu altın renkli parlak ışıklı her şeyden üstün dharma hanı adlı dharma cevherinin ulu parlaklığını, bu cevheri temiz inanmış gönülle dikkatle anlayıp işitseler uysalar”

kiñürü nomlayın teriñde teriñ yig nomug kopda kötrülmiş altun yaruk yaltrıklı(ı)ğ (AY 104/15) “pek derin, üstün dharmayı her yere götürülmüş Altun Yaruk adlı ışığı tam olarak vaaz edin”

kopda yaltrıklı(ı)ğ nom iligi (AY 670/18) “her şeyden parlak dharma hanı”

kök yarukın yaltrıklı(ı)ğ (AY 651/11) “gök ışığıyla aydınlık”

körkle yaruk yaltrıklı(ı)ğ (AY 573/17) “güzel, parlak ışıklılar”

nom yaltrıklı(ı)ğ burқан etüzi bolur (S.Yü. 188) “dharma ışıklı burkan vücudu olur”

suv içinte yaltrıklı(ı)ğ (AY 347/11) “su içinde ışıklı”

uluğ yaltrıklıg burkan (S.Yü. 413) “ulu ışıklı burkan”

vaidurılıg altun tağ erdini çeçek y(a)ruk yaltrıklı(ı)ğ kut ülüglüg edgü edremlig taluy ügüz atl(ı)ğ ratnapuşpi t(e)ñri burhan kutıña tip (Ui. I, T III 56.8/18) “vaiduryalı, altınlı, cevherli, çiçek ışıklı, kutlu, talihli, iyi erdemli deniz adlı Ratnapuşpi tanrı burkan kutuna diyerek”

yaltrıklıg adınçıg ıduk mañgallıg ulug mahamaya katun (AY 681/2) “ışıklı, bambaşka, kutlu, mangallı, ulu mahamaya hatun”

yaltrıklıg kopda kötrülmüş nomlug çın erdini (AY 674/15) “ışıklı, her yere götürülmüş dharmalı gerçek mücevher”

yaltrıklıg yaruklug bodisatav (AY 34d/35) “ışıklı bodisatav”

yaruk yaltrıklıg itiglig yaratıglıg ertinü yalınayur (AY 112/9) “parlak ışıklı donatılmış bir şekilde fevkalade parlar”

yükünürmen arıg süzük ay teñri yaltrıklıg at kũ iligi atlıg teñri teñrisi burkan kutıña (AY 358/14) “temiz, berrak, ay tanrı ışıklı, şanlı hükümdar adındaki tanrı tanrısı burkan kutu önünde saygıyla eğilirim”

yükünürmen vaydurılıg altunlug erdinilig çeçek yaruk yaltrıklıg kutlug ülüglüg edgü edremlig taluy ögüz atlıg ratnapuşpi teñri burkan kutıña tip (AY 520/1) “vaiduryalı, altınlı, cevherli, çiçek ışıklı, kutlu, talihli, iyi erdemli deniz adlı Ratnapuşpi tanrı burkan kutu önünde saygıyla eğilirim”

tüp tüz yıldırğa erte yürüñ yaltrıklıg (AY 347/5) “kök bitkisi ile parlak bir ömür sürerek”

yaltrış-

zünkim kerigler yipgin kuşatreler saşuru qarşuru yaltrışur erdi (Huan.5 1673/12)

“zünkim kerigler menekşe rengi ksatriler durdurarak karşılıklı parıldışırdı”

yaltrit- bk. yaltrıd-

anı yarutguluğ yaltritguluğ (Huan.5 1446/25) “onu aydınlatmak için”

birdem kuvraglıg yaltrıdı yağız yer bülünin uzaı çommak batmakıg üzmeğe üze (Huan. 5 1793/1) “kara toprağın durmadan batması üzerine birden meclisi aydınlattı”

hua çeçekin yaltrıtdaı (Huan.5 1037/12) “hua çiçeğini aydınlatacak”

kentü öz et’özlerin ıduk orunların yarutu yaltrıtu tutgalı umazlar (AY 547/4) “kendi vücutlarını, kutsal yerlerini aydınlatabırlar”

kirtü nom tözlüg yolug orukug yarutu yaltrıtu yarlıkasunlar (AY 160/2) “gerçek, dharma esaslı yolu aydınlatmayı buyursunlar”

ol y(E)me altun küvrüg kün teñri tilgeni teg tegirmi körkle yaruk yaltrık üze kopdın sıñar yırtınçülerig barça bütürü yarutu yaltrıtu turur erti (AY 92/18) “o altın davul, güneş tanrının dairesi gibi, yuvarlak, güzel ışık ile her yerden yeryüzünü tamamen aydınlattı”

oñ tegziinçilig yaltrıdur tutruğ tıgme (ETŞ 9/53) “on bablık aydınlatici emanet denilen”

suv üze yaltrıtdımız (Huan.5 1815/23) “su ile aydınlattık”

uluğ tuyunmış yorıgıg yaltrıtuğü için (ETŞ 13C/22) “büyük duyulmuş yolu aydınlattık için”

yaltrıtuğuluğ amtı maña (ETŞ 11/50) “şimdi benim onu aydınlattım lazım”

yaltrıtur (TEZ 61) “aydınlattır”

yarutdaı ol kün teñri yarokın tüşrök körkle bedizi üze kök teñride eñ başlayu tavışgan tamgalıg ay teñri ordosın körüp fatuçen atlıg açarı evirmiş nomug yaltrıtdımız (Huan.5 1828) “o güneş tanrı ışığını aydınlatan yansıdığı güzel resmi üzerine gökte ilk başta tavşan damgalı ay tanrı sarayını görüp Fatuçen adlı açarının çevirdiği dini eseri aydınlattık”

yaltur- bk. yaldur-

tüpi ötuğ yalturdu (D 484/387) “rüzgar ateşi alevlendirdi”

yan-

1. “yanmak”

āhır şem‘ yanmışda bolur hoş (HŞ 155/30) “sonra mum yandığında güzel olur”

anuķ kılduķ ol kimersege kim yalğanğa nisbet kıldı kıyāmetni, ҡatıg yangan otı (HKT 345b/9=25/11) “kıyameti yalanlayan o kişi için şiddetli yanan ateşi hazırladık”

ayalarınka yanar köz ҡısmış meñizlig küçey bolğay (NF 304/15) “avuç içlerine yanar köz kıstırmış gibi zor olacak”

bezedük kökni yakınraq, yangan ҡırāğlar birle (HKT 456a/3=41/12, 539b/7=67/5) “yakındaki göğü yanan kandiller ile süsledik”

bu ‘ālemdin il közige yangan ҡerak (DH XIII/4) “bu alemde el gözüne yanan kandil”

bu neçük ot köymey yanmay biryān boldum (DH XXI/5) “bu nasıl ateş yanamadan biryan oldum”

ҡırağ alsañ yaruķ yangandın alğıl (HŞ 146/31) “kandil alırsan parlak yanandan al”

ҡırāğı kim yarutsa yansa tünni şem‘din (HŞ 177/19) “kandil yansa geceyi mumla aydınlatsa”

ھاқиқат үзе ҡatımızda ağır buқағular taķı ҡatıg yangan ot (HKT 553b/1=73/12)

“şüphesiz bizim katımızda ağır zincirler,şiddetli yanan ateş var”

helāk boldı taķı yandı (NF 239/17) “helak oldu ve yandı”

қаған kim ot yanar bolsa iy ‘āқıl (HŞ 217/37) “ey akıl ne zaman ateş yanar olsa”

қаған kim ot yandı erse (NF 217/7) “nasıl ki ateş yandıysa”

kemşinj anı ҡatıg yangan otğa (HKT 429a/5=37/97) “onu şiddetli yanan ateşe atın”

kıldı aynı, anlar ara yaruqluk taķı kıldı künni yanğan ırāġ (HKT 549b/3=71/16)
“ayı onlar içinde aydınlık, gūneři kandil kıldı”

kılduķ ırāġ yanğan (HKT 561b/7=78/13) “yanan bir kandil yarattık”

men kōrdüm otu; yā kelgeymen sizge andın ĥaber birle, yā kelgeymen sizge
yanğan alınmış ot birle, bolġay kim siz ongaysız (HKT 361a/3=27/7) “ben ateşi
gōrdüm, ısınmanız için size ondan bir haber ya da yanan alevlenmiş bir kor
parçası getireceġim”

meni yanar ot içinde kōrseņiz (KE 134v2) “beni yanar ateş içinde gōrseņiz”

na`ra tartsa zerre hergiz kalmas yanar (DH XXXVII/3) “baġırdıġında zerresi asla
kalmadan yanar”

neteg kim otun sebep turur ot yanmaķķa (NF 17/16) “nasıl ki ateşin yanmasına
odun sebeptir”

ni bolsa bolsun ot tig yandım imdi (Hş 87/40) “ne olursa olsun şimdi ateş gibi
yandım”

niçe yaksan bādlık yirde erāġ yanmas (DH XXXIX/2) “ne kadar yaksan da
rūzgarlı yerde kandil yanmaz”

ol ĥalāyık ķamuġ yandılar (KE 42v9) “o insanların hepsi yandılar”

ol ar taşında bayakı tēg ot yanar erdi (NF 217/17) “o karın dışında ōnceki gibi
ateş yanardı”

ol miķdār ot yandı (NF 217/6) “o kadar ateş yandı”

ol ōt yana yanıp (Ui. Tot. 1165) “o ateş yine yanıp”

ōt yandı (D 472/378) “ateş yandı”

otka salsa otdın yanmas `āřık kişi (DH XXXVI/10) “ateşe salsa aşık kişi ateşten
yanmaz”

otun yandı (KE 130r8) “odun yandı”

öz otığa özi yanıp köyer irmiş (DH XXXII/8) “kendi ateşinde kendisi yanıp yakılır imiş”

saçıldı irse suw söndi yanar köz (HŞ 68/24) “su saçıldığında yanar köz söndü”

şadef mercân tabakı birle yanmış (HŞ 207/3) “sedef mercan tabağı ile yanmış”

sewüglük otı yanmış (HŞ 207/4) “sevda ateşi yanmış”

taş içine yanar közke koşup (NF 165/11) “leğen içine yanar köz koyup”

tezinürler anıy ara y(E)me sıgğan kaynar yangan suw ara (TIEM 73 II 393v/3=055/044) “orada kaynar sıcak su arasında gezinirler”

tüni küni yanar otım (DH LXI/10) “ateşim gece gündüz yanar”

ya kendü çerāğ meñizlig özi yanar özgelerge yaruqluq bërür (KE 78v9) “ya da kendisi kandil gibi yanar başkalarına ışık verir”

yandı (NF 239/15) “yandı”

yandı ot (ME 132/2, 146/4) “ateş yandı”

yangan çırāğ, sırça içinde (HKT 340a/2=24/35) “yanan kandil bir cam içindedir”

2. “acı çekmek”

ahker bolup köyüp yanıp öçtim muna (DH I/20) “kor ateş olup kavrulup yanıp söndüm işte”

‘āşık yanar (DH XXXVI/17) “aşık yanar”

çıkır iç yanmağımdın uş tütünüm (HŞ 95/3) “içimin yanmasından dumanım çıkar”

‘ışk otığa yanınız (DH LXVI/5) “aşk ateşinde yanın”

kamış tig furkatı otında yandım (HŞ 92/6) “ayrılığının ateşinde kamış gibi yandım”

kırk tokuzda ‘ıskın tüşti köyüp yandım (DH VI/10) “kırk dokuzda aşkın düştü kavrulup yandım”

kögsi köygen otda yangan bağı ulğan ya’kub ol (KE 61v10) “göğsü yanan, ateşte yanan, bağı yanan Yakup’tur”

köydüm yandım bola’lmadım hergiz afak (DH X/10) “kavrulup yandım asla apak olamadım”

köydüm yandım kül dik takı fenā boldum (DH VII/6) “kavruıldum yandım kül gibi yok oldum”

köymek yanmak ‘āşıklara bāzī bolğay (DH XXXVI/10) “kavrulup yanmak aşıklara eğlence olur”

köyüp yanıp (DH LXIV/3) “kavrulup yanıp”

nevha feryād aytıp anda örtep yanmay (DH XXXVIII/3) “feryad figan edip orada tutuşup yanmadan”

şirin yürekinde yanar ot (HŞ 49/18) “Şirin’in yüreğinde ateş yanar”

uş müm şem‘ tig yandım yakıldım (HŞ 129/17) “mum gibi kandil gibi yanıp yakıldım”

yakıldım tutşu kül bolğınça yandım (HŞ 131/29) “daima yakıldım kül oldukça yandım”

zikirinde şevkleniben köyüp yansam (DH XV/6) “zikirinde şevklenerek kavrulup yansam”

yandur-

1. “yakmak”

andın kim yandurursiz anıj üze ot içinde (HKT 242a/6=13/17) “onun için siz onu ateşte yakarsınız”

bir ayka tegrü otun yıgdılar tağı yandurdılar (NF 217/6) “bir aya kadar odun yıgdılar ve yaktılar”

bu tamuğnı yanduruğ (NF 66/8) “bu cehennemı yakın”

dünyâda ne kim müğlar yandurđan otlar bar erdi (NF 5/12) “dünyada ateşperestlerin yaktığı ateşler vardı”

îmân şem'in yandursağ (DH L/5) “iman mumunu yaksan”

ķavmı ot yandurup otķa attılar (NF 115/13) “kavmi ateş yakıp ateşe attılar”

key yandurdı otnı (ME 88/4) “ateşi çok yaktı”

miğ yıl taķı yandurdılar (NF 66/8) “bin yıl da yaktılar”

miğ yıl tamuđķa ot yandurdılar (NF 66/8) “bin yıl cehenneme ateş yaktılar”

ol vaķtın kim siz andın yandurursız (HKT 425a/5=36/80) “işte o vakit siz ondan yakarsınız”

ot yandurdılar (NF 41/17) “ateş yaktılar”

ot yandursalar (NF 238/13) “ateş yaksalar”

tanrının yandurmış otı (HKT 580b/4=104/6) “Tanrının yaktığı ateşi”

têgme yolu yandursalar otnı (TIEM 73 I 88v/2=005/064) “ne zaman ateşi yaksalar”

tigme bir kez kim yandurdılar otnı (HKT 114b/6=5/64) “ne zaman ateşi yaksalar”

uluğ ot yanduruğ (NF 217/5) “büyük ateş yakın”

yalnatdı otnı yandurdı dutuşturdu (ME 67/6) “ateşi alevlendirdi yaktı tutuşturdu”

yana miğ yıl ot yandurdılar (NF 66/9) “yine bin yıl ateş yaktılar”

yana yandurdılar ‘ışķlık çırağın (HŞ 80/1) “aşķ ateşini yine yaktılar”

yandurdı otnı (HKT 3b/3=2/17; ME 5/7, 28/8, 41/3, 59/6, 91/6; TIEM 73 I 3v/3=002/017) “ateşi yaktı”

yandurđıl mağa ay hāmān bışığ kerpiç üze (TIEM 73 II 283r/5=028/038) “ey haman, benim için pişmiş kerpiç üzerine ateş yak”

2. “zarar vermek”

firākının otı birle meni yandırmağıl (KE 69v1) “ayrılığının ateşi ile beni yakma”

kimnün ħaqqını yandırursız (NF 299/9) “kimin hakkını yakıyorsunuz”

yandırul-

ol vaqtın tamuğ yandırıldı (HKT 566a/2=81/12) “cehennemın yakıldığı an”

yandırulur üküş ħayrlıg yıgaçnıñ ırāğındın (HKT 340a/3=24/35) “kutlu ağacın ateşinden yakılır”

yañı ay

ayturlar saña yañı aylardın (TIEM 73 I 22v/3=002/189) “sana yeni ayları sorarlar”

çuñultın yañı ayka tegi kamaçıuğa kelgeybız (HAM 20/15) “yeni aya kadar Çungul’dan Kamaçıu’ya geleceğiz”

eğri boldı yañı ay (ME 221/1) “yeni ay eğri oldu”

kördiler yañı aynı (ME 217/3) “yeni ayı gördüler”

körüldi yañı ay (ME 39/7) “yeni ay görüldü”

körünmes boldı yañı ay (ME 158/4) “yeni ay görünmez oldu”

sorarlar saña yañı aylardın (HKT 27b/5=2/189) “sana yeni ayları sorarlar”

yañı ay körse hem divāne bolur (HŞ 168/24) “yeni ay görse divane olur”

yañı ay teg artar yaruķı tolur (K 740) “yeni ay gibi büyür, parlaklığı artar”

yañı togmış ay teñri teg (AY 347/15) “yeni doğmuş ay tanrı gibi”

yap

bk. yarp

yap yaruķ nēñ (D 451/354) “çok ışıklı nesne”

yap yaşıl (D 452/355) “parlak yeşil”

yar-

tañrı tañrıñ yarganı tağı tünnüñ kılğanı qarār kılğı tağı künni tağı aynı, saķış kılmaq(HKT 135b/5=6/96) “Tanrı sabahın aydınlatıcısı, dinlenen gecenin, hesap ögesi olan güneş ve ayın yaratıcısı”

yarım ay

tolu yarım ay sayu belgüni bilip (ETŞ 9/77) “her dolunayda ve her yarım ayda işareti bilip”

yarı- bk. yaro- yaru-

1. “aydınlatmak”

yarıglı tañları tağı kıldı tünni amrulğı künni aynı saķışlıg (TIEM 73 I 104v/3=006/096) “sabahları aydınlık kıldı, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ayı hesap ögesi olarak yarattı”

2. “mutlu olmak”

yarıglı köz (HKT 295a/9=19/26) “gözün aydın olsun”

yarın bk. yaron, yarun

1. “yarın”

açığ bolğa yarın kodup barduķuñ (AH 436) “yarın bırakıp gitmen acı olacak”

adaşlarım bükün barmañlar yarın mindide tapağ uduğ alıp timin barğaysızlar (Ui. IV D 85) “ey dostlarım bugün gitmeyin, yarın ben hizmet görünce hemen gidersiniz”

ağır kılğa teñri bu kün hem yarın (K 1281) “Tanrı seni bugün de yarın da değerli kılacak”

asığ kılğay erdi yarın belgülüg (K 1131) “bunlar yarın mutlaka fayda verecek”

bërgemën tër yarın (MM 245/2) “yarın vereceğim der”

bilgeyler yarın, kim ol haddin keçe yalğan sözlegen (HKT 506b/7=54/26) “o aşırıya gidenlerin yalan söyleyenlerin kim olduğunu yarın bilecekler”

bilgeyler yarın kim ol köñli açuķ sewünçlüg açuķ (TIEM 73 II 390r/3=054/026) “gönlü ortada, sevinci ortada olanların kim olduğunu yarın bilecekler”

birisi yarın ol biri (K 3606) “onlardan biri yarındır”

biziñe turur iş yarın (K 6254) “bu iş yarın bizim içindir”

bu aşğın bayat birge anda yarın (K 4205) “bunun sevabını yarın orada Tanrı verecek”

bu begler sewinçi yarınkı asıg (K 3020) “bu beylerin sevinci yarının faydasıdır”

bu kün bar yarın yoķ bu dünya neñi (AH 197) “bugün var yarın yok bu dünya malı”

bu kün itse itlür yarınkı itig (K 5703) “bugün yaparsa yarınkı işe hazırlanılmış olur”

bu kün kaçğı saķınç yarın yük vebal (AH 426) “bugün kaygı düşünce yarın yük vebal”

bu kün kılmasa iş yarın iş bolur (K 5502) “bugün iş yapmazsa yarınkı işe ek iş olur”

bu kün munda erse yarın anda bil (K 549) “bugün buradaysa yarın oradadır, bil”

bu kün tegsü mindin dürud ol yarın eliğ tuttaçımķa egirse muña (AH 29) “yarın elimden tutacak beni saracak kişiye bugün benden selam ulaşsın”

bu kün ya yarın tut yumulsa bu köz (K 6172) “bugün ya da yarın bu göz yumulsa”

bu kün yarınğı yol zādın alınsa (HŞ 105/8) “bugün yarınkı yolun azığı alınsa”

bu künke yarın bar ayıtğı küni (K 5309) “bugün için yarın bir hesap günü var”

bu künki işiñ koçma kıлма yarın (K 5503) “bugünün işini yarına bırakma”

buğun inçke teggey özün me yarın (K 5504) “halkın ve kendinin yarın huzura kavuşabilmeniz için”

bukün ne kim eksen yarın orğasen (MM 279/3) “bugün ne ekersen yarın onu biçersin”

bukün yarın āhıratka bargaysen (NF 323/3) “bugün yarın ahirete gideceksin”

bukün yarın ölüm kelgey (NF 374/10) “bugün yarın ölüm gelecek”

bukün yarın şām çerigi kelgey (NF 184/4) “bugün yarın Şam askeri gelecek”

içi ötrü aydur yarın ol işin (K 2228) “sonra Tanrı yarın o işi sorar”

ig ol bu yazuklarka yulğı yarın (K 1107) “hastalık yarın bu günahların temizleyicisi olacaktır”

itilse yarınkı işim (K 5698) “yarınkı işim düzenlense”

itingü kerek men yarınkı itig (K 5698) “yarınkı iş için hazırlanmam gerek”

iwe kılmış işler ökünçi yarın (K 587) “çabuk yapılmış işler yarın pişmanlık getirir”

iwe sözlemiş söz ökünçi yarın (K 3881) “çabuk söylenen sözün pişmanlığı yarın olur”

kalğan işleriñizni yarın bitkereyin (KE 103v4) “kalan işlerinizi yarın bitireyim”

kalı tuşsa teñsiz ökünme yarın (K 2929) “eğer uygunsuz kişiler seçilirse yarın pişman olma”

kalsun çawıñ yarınka (D 391/306) “adın yarına kalsın”

kêçe bolsa yarın kelip kalğanın telgeymiz (KE 176r13) “gece olsa yarın gelip kalanını deleceğiz”

körsün et’öz ne öñdün ıdımış turur yarınka (TIEM 73 II 404r/4=059/018) “insan önceden yarın için ne hazırladığına baksın”

ꞗutađğay bu kün hem tusulğay yarın (K 6324) “hem bugün kutlu olacak hem de yarın faydalı olacak”

men yarın barayın (KE 44v21) “ben yarın gideyim”

nê kim ilgerü ıdı yarınka (KKT 38/30a2=59:18) “yarına ne hazırladığına baksın”

negü ekse munda yarın ol önür (K 4733) “bugün burada ne ekse yarın o çıkar”

ol isiz boyunka yarın yük bolur (K 4735) “bu kötülük yarın boyna yük olur”

ökünç birle emger yarınkı künün (K 918) “yarın pişmanlık ile azap çeker”

ökünme yarın (K 244, 1466) “yarın pişman olma”

ökünme yarın bu kara yir kıatın (K 1429) “yarın bu kara yer altında pişman olma”

ökünmez yarın (K 919) “yarın pişman olmaz”

seniñdin ayıtğay yarın bir bayat (K 5246) “Tanrı bunu yarın senden soracak”

serimlig kişiniñ sewinçi yarın (K 1317) “sabırlı kişinin sevinci yarındır”

sözüm işke tutğıl yarın kelge uş (K 3679) “sözümü dikkate al, yarın karşılığı gelecek”

sözüm tutsa asğı yarın teggey ök (K 5393) “sözümü tutarsan yarın faydası dokunur”

tileyü yarını ol suwda izder (HŞ 46/22) “yarını isteyerek o suda takip eder”

velikin bu kün yarın ekeğü ölgeysiz (NF 280/15)“ancak bugün yarın ikiniz birden öleceksiniz”

yā rab köreliñ yarın anıñ rü’yetin (KE 181v17) “ya Rab yarın onun bakışını görelim”

yana köñlinde yarın öskeyü ol (HŞ 62/4) “gönlünde de yarın isteyeceği odur”

yarın anda içer ersen kevserini Őerbetin (KE 181r21) “yarın orada kevserin Őerbetini iersen”

yarın anda körgil saa tŐ bolur (K 4869) “yarın orada senin için rüya olanı gr”

yarın ası kelgey (K 5777) “faydası yarın gelecek”

yarın ‘azb kelmiŐde (KE 24r7) “yarın azap geldiğinde”

yarın bizi ‘idimiz bar (KE 115r13) “yarın bizim Rabbimiz var”

yarın bizlerke kelgey (NF 69/3) “yarın bizlere gelecek”

yarın bola asi (K 915) “faydası yarın olacak”

yarın bola eg yig keglk (K 232) “yarın için iyi yiyecek ve giyecek olacak”

yarın bolu işke bu kn it itig (K 5702) “yarınki iş için bugün hazırlık yap”

yarın bolsa iŐi alur ılmadı (K 5503) “yarın işin olursa bu yapılamadan kalır”

yarın bu közler laħda soalusı (KE 108r12) “yarın bu gözler mezarda yok olacak”

yarın bul tatı (K 5140) “yarın tadına er”

yarın bulgu ermez zm egler (K 4736) “ben yarın iyilik bulacak değilim”

yarın ceddi muŐtafa Őefa’atidin aluŐ bolan men bolayın (KE 246v15) “yarın atan Mustafa Őefaatinde nasiplenen ben olayım”

yarın eg kelgey (K 5090) “yarın iyilik gelir”

yarın gr içinde birin birin tarılı turur (KE 108r13) “yarın mezar içinde birbirlerine dargın dururlar”

yarın ‘idimiz ılıp (KE 115r14) “yarın Rabbimiz ılıp”

yarın iŐlegeymn iŐi (MM 244/2) “yarın da ben senin işini yapayım”

yarın işler tetr bolur (KE 53r9) “yarın işler ters olur”

yarın kâfirğa utru çıksınlar (KE 63v21) “yarın kafire karşı çıksınlar”

yarın qarındaşların birle ıdayın (KE 69r15) “yarın kardeşlern ile göndereyim”

yarın kelge barça bu kün bütmeşe (K 4867) “bugün inanmazsan hepsi yarın başınıza gelecektir”

yarın kıyāmetde hücet kılğay erdi (KE 123v4) “yarın kıyamette kanıt gösterecekti”

yarın qopsa bolsun yaranlar işi (AH 492) “yarın kıyamet kopsa yaranların eşi olsun”

yarın kün kirmişde (KE 76v5) “yarın güneş doğduğunda”

yarın lahdada tökülğüsi turur (KE 108r14) “yarın mezarda dökülecektir”

yarın men kamuğını yarlıkap (KE 238r11) “yarın ben hepsini bağışlayıp”

yarın munı kim bulur bolsamız (KE 244v9) “yarın bunu bulduğumuzda”

yarın kıyāmet kün (KE 15r9) “yarın kıyamet gününde”

yarın ornuğnı uçmağda kıılır (KE 111v12) “yarın mekanını cennette kıılar”

yarın sen kelir udu şeksizin (K 1365) “yarın şüphesiz sen peşimden geleceksin”

yarın sen tanuqluğ bėrgil (KE 199r19, 207v7) “yarın sen tanıklık yap”

yarın tutğamėn rŭze (MM 166/3) “yarın oruç tutacağım”

yarın uçmağ içre yėsün tŭrlŭg elvān ni’metin (KE 181v18) “yarın cennet içinde çeşit çeşit yiyecekleri yesin”

yarın uçmağda orun bergey (KE 64v12) “yarın cennette mekan verecek”

yarın uçmağlığlar uçmağdın tamuğluğlarını körerler (KE 102r12) “sonra cennetlikler cennetten cehennemlikleri görürler”

yarın uluğ künde (KE 249r5) “yarın ulu günde”

yarın yaraşalıñ (KE 246v4) “yarın anlaşalım”

yarın yas kıllur (K 916) “yarın yas tutar”

yarın yazuklıklarını senin şefâ'atini birle bağışlayın (KE 211v12) “yarın günahkarlarını senin şefaatin ile bağışlayayım”

yarın yemek için koydu (KE 118v21)“yarın yemek için koydu”

yarın yetse (MM 234/4) “ertesi gün yakalasa”

yarın yığılıp keleliñ (KE 244v8) “yarın toplanıp gelelim”

yarın yir sañınç (K 913) “yarın kaygı çeker”

yarınça sañinsa yoriğil köni (K 5309) “yarını düşünerek doğru hareket et”

yarınça tegirmü tiriglik bu kün (K 3606) “bugünkü hayat yarına ulaşır mı”

yarınkı beğadın bu kün kıllıka (K 397) “yarınki sonsuzluktan yüzünü bana bugün göster”

yarınkı erejiğ tile (K 5235) “yarınki huzuru bekle”

yarınkı hoşluk imdi kınğa tıgmez (HŞ LXXII/32) “yarınki güzellik şimdiki eziyete etki etmez”

yarınkı tünün (K 5307) “yarınki gecen”

yarında kün sayu arığ turuğ köñlin öyü sañını yükünü tursar (HAM 1/38) “yarından sonra her gün temiz duru gönülle düşünerek saygıyla eğilse”

2. “sabah”

yarın kèçe altun örgin üze olurupan (IrkB. 1)“sabah akşam altın taht üzerinde oturup”

yarın kèçe eşürmen (IrkB.2) “sabah akşam atımla giderim”

yarın kiçe küyü közedü (Mani. III, Nr. 17, T. M. 159 ark./5) “sabah akşam koruyup gözetip”

yarın kiçe küyü közedü tutmağları bolzun (Mani I, T. M. 159./4 önt) “sabah akşam koruyup gözetisin“

yarın yañrayur kēçe keñrenür (IrkB. 22) “sabah söylenir, akşam sızlanır”

yarın yarudı kün tuğdı (Mani. I, T. II D. 176/19 önt.) “sabah oldu, güneş doğdu”

yarın yarusar k(e)ndü öz yiriñeh barır (Mani. III, Nr. 30. T. M. 144/1 ark.)
“sabah aydınlanınca kendi yerine gider”

y.dası

yarındası ‘abdu’llāh zübeyrni ündedi (KE 243r18) “ertesi gün Abdullah Zübeyr’i çağırđı”

yarındası ‘abdu’llāhni yana indedi (KE 243v3)“ertesi gün Abdullah’ı yine çağırđı”

yarındası eki çerig turuštılar (KE 246v10) “ertesi gün iki ordu karşılaştılar”

yarındası ğavġā kıldılar erse (KE 241r5) “ertesi gün kavga ettiklerinde”

yarındası hācerġa aydı (KE 50v4) “ertesi gün Hacer’e söyledi”

yarındası kamuġ çıkdılar (KE 34v11) “ertesi gün hepsi çıktılar”

yarındası ıarındaşları keldiler (KE 69r16) “ertesi gün kardeşleri geldiler”

yarındası ıopdılar (KE 36r16) “ertesi gün çıktılar”

yarındası ıurbān küni tevrīt indi (KE 121v12) “ertesi gün kurban günü Tevrit indi”

yarındası kün ebū süfyān kişi ıdı erse (KE 229v6) “ertesi gün Ebu Süfyan adam gönderdiğinde”

yarındası kün ka’bü’l-aħbār kelip (KE 239v1) “ertesi gün Kabü’l-Aħbar gelip”

yarındası kün mālīk taħt urdı (KE 75r8) “ertesi gün hükümdar tahta çıktı”

yarındası kün ol ıavm kelip (KE 34r10) “ertesi gün o kavim gelip”

yarıandası kün resül ‘aleyhi’s-selāmnıñ şahābeleri sançışsız ğanīmet aldılar (KE 229v9) “ertesi gün peygamber aleyhisselamın sahabeleri savaşmadan ganimet aldılar”

yarıandası mālİK ze’r yūsufġa melikler tonın keđdürdi (KE 76v6) “ertesi gün Malik Zer Yusuf’a hükümdar elbisesini giydirdi”

yarıandası olar kelmedi erse (KE 36r10) “ertesi gün onlar gelmediġinde”

yarıandası şālih mu’āviyeni körgeli çıķdı (KE 33v10) “ertesi gün Salih muaviyeyi görmek için çıķtı”

yarıandası teprediler (KE 117r6) “ertesi gün hareket ettiler”

yarıandası yime bulmadı (KE 59r19) “ertesi gün de bulmadı”

yarıandası yol başında oturup (KE 59r17) “ertesi gün yol başında oturup”

yarıandası yüzleri kıızardı (KE 36v1) “ertesi gün yüzleri kıızardı”

y.lık

çıġaylık yarınlık azuķ yoķluķı (AH 187) “yoksulluk azıġın yoķluġu yarın içindir”

hālāl kıl yarınlık azuķ (K 5350) “yarınki azıġın helalden olsun”

tatıġ aytıġı bar yarınlık katıġ (K 6120) “bu zevk için yarın şiddetli bir hesap var”

yanut birge teñri yarınlık saña (K 5131) “Tanrı sana yarın karřılıġını verecek”

yarınlık iş it (K 1208) “ahiret işini düzenle”

yarınlık işiñni itin (K 1278) “yarınki işini düzene koy”

yarınlık orun (K 1147) “ahiretteki yeri”

yarıt- bk. yarot-, yarut-

i’tikādlarınız yarıtıñ (KE 78r18) “inançlarınızı aydınlatın”

yarıtur yüzi nūrı çıķsa tünni (HŞ XIV/30) “yüzünün nuru çıķsa geceyi aydınlatır”

yaro- **bk. yarı-, yaru-**

kaçan yaron yarodı erser (İns.Sud. 227) “sabah aydınlandığında”

yarok **bk. yaruğ, yaruğ**

1. “ışık, parlak”

abidarımdaki yarok yaşok yörüglerig açok adırtlıg körür (Huan.5 697/15)
“abidarımdaki parlak tabirleri açıkça başka görür”

alkınçu bilge bilig yeneleyü tuğmaksız bilge biliglig yarok kün teñrig kök kalıg
yūzinte körkentürü çoğlanturu tuğurgaylar (İns.Sud. 456) “sonsuz hikmet tekrar
doğmayan hikmetli parlak güneş tanrıyı gökyüzünde güzelleştirerek parlatarak
doğuracaklar”

bèrü yarlıkazun uluğ nomuğ üküş yaroğı üze (Huan.5 2104/23) “ulu dharmayı
fazla ışığı ile buyursun”

inçip solanın küntüz teg yarok kıltı (Huan.5 2055/1) “böylece sol yanını gündüz
gibi aydınlattı”

kèçe yarok batar erkli sünüşdüm anta sançdım (ŞU D/1) “gece aydınlık gidene
kadar savaştım, orada mızrakladım”

kün teñri yaroğı çusar buz erüyür (Huan.5 813/1) “güneş tanrının ışığı bozulur
buz erir”

ol bulit arağı etiñiri yarok teg (Huan.5 1039/14) “o bulut arasında ortaya çıkan
ışık gibi”

ol uğurta y(E)me iki törlüg yaroğlar belgülüg boldılar (İns.Sud. 101) “o anda iki
türlü ışık ortaya çıktı”

ol yaroğlar üze (İns.Sud. 103) “o ışıklar üzerine”

tözün yolnuñ yaroğı (Huan.5 1743/3) “doğru yolun ışığı”

üç ağılık nomuğ munçulayu yarok yaşok bilmişke (Huan.5 707/25) “üç hazine
dharmayı bu şekilde parıltı bilene”

üç yaroqlar yarutur öz öz körkleri üze (Huan.5 1967/18) “kendi güzellikleri ile üç ışık parlatır”

yaroq buyan edgü kılınçığ kılmak üze (Huan.5 1940/17) “aydınlık sevabı iyi davranışı sergilemek üzere”

yaroq қапıғта іçтін күтзүн (Huan.5 1658/23) “parlak kapıda içerde beklesin”

yarok күн теңри (Huan.5 643/11) “parlak güneş tanrı”

yaroq levlig ulug er (Huan.5 1531/2) “parlak görevli ulu adam”

yaroq öндүн тавғаç улуғу yarutdı (Huan.5 894/2) “ışık önden Çin ülkesini aydınlattı”

yaroq uluғ yörügler (Huan.5 1336/21) “parlak ulu izahlar”

yarok yaşok (Huan.5 52/26) “parlak”

yaroq yaşok adırtılıғ қıлтılar erser (Huan.5 178/20) “parlak, bambaşka kıldılar ise”

yaroq yaşok körgülük bulıtılıғ қаңlıқа oғşatı nomlarıғ (Huan.5 2018/17) “parlak görürüşlü bulutlu arabaya benzeyen dharmaları”

yaroq yaşok ötmış ol (Huan.5 95/16) “parıltı ekmiştir”

yarok yaşok ulatı kırағу salkım teg (Huan.5 2013/12) “parlak ayrıca kırаğı soғuk gibi”

yarutdaçı ol күн теңри yarokın түşrök körkle bedizi üze kök теңride ең başlayu tavışған тамғалығ ay теңри ordosın körüp fatučen atlıғ açarı evirmış nomug yaltritdımız (Huan.5 1828) “o güneş tanrı ışığını aydınlatan yansıdığı güzel resmi üzerine gökte ilk başta tavşan damgalı ay tanrı sarayını görüp Fatučen adlı açarının çevirdiği dini eseri aydınlattık”

2. “açık, anlaşılır”

yaroq yaşok savınlı қılıқынlı (Huan.5 719/11) “anlaşılır sözlü davranışlı”

y.lı

isten yaroklı qaralınıñ münlügin münsüzin (Huan.5 114/9) “aydınlığı karanlığı suçluyu suçsuzu isteyin ”

y.luğ

aysız künsüz yarokluğ ağır uluğ teñriler (İns.Sud. 952) “aysız güneşsiz parlak değerli ulu tanrılar”

birtem yarokluğ kıltı (Huan.5 2062/8) “birden aydınlık kıldı”

ëlig yarokluğ irü belgülüg kördi (Huan.5 895/3) “ili parlak işaretli gördü”

künsüz aysız yarokluğ küçlüğ uluğ teñriler (İns.Sud. 944) “güneşsiz aysız parlak güçlü ulu tanrılar”

yadılmış yarokluğ edgü sakınçlıg boltukı üze (Huan.5 1989/14) “yayılmış ışıklı iyi düşünceli olacağı üzerine”

yarıp algu ol kaşığı süzök körkle yaroklugug (Huan.5 469/20) “tüm o saf güzel parlaklığı çözmek için ayırıp”

yaron **bk. yarın, yarun**

kaçan yaron yarodı erser (İns.Sud. 227) “sabah aydınlandığında”

yarot- **bk. yarıt-, yarut-**

bütün sansarığ yarotu (İns.Sud. 106) “bütün samsarayı aydınlatarak”

yarp **bk. yap**

anıñ yarpı yazıldı (D 447/351) “o sevinince yüzü açıldı”

yarp (D 447/351) “sevinçten yüzün parlaması”

yaru- **bk. yarı-, yaro-**

1. “aydınlanmak, parlamak”

‘ālem yarudı (KE 38v11, 190r11) “alem aydınlandı”

ançaka tegi kim tañ yarumış (NF 414/16) “tanın aydınlandığı o zamana kadar”

anıñdın yaruyur ıduķ ķut küni (K 354) “kutlu mutluluk güneşi onunla parlar”

ay yarumış künüm (K 1406) “ey parlamış güneşim”

baştınķı kşanta körgülük küçlüg bilge bilig y(a)ruyur (Ui. Tot. 51) “ilk zamanda görünecek güçlü hikmet parlar”

bo nom erdinig eşidteçi tınlıglar sakınu sözleyü yitiñsiz bilge biliglig yarukın yarup yaltrıp (AY 541/22) “bu dharma cevherini işiten canlılar düşünerek konuşarak erişilemeyen hikmet ışığını parlatıp”

bu yir kök barça nürındın yarur uş (HŞ 229/18) “bu yer gök tamamen ışığınan aydınlanır”

bular toğdı erse yarudı ķalıķ (K 141) “bunlar doğunca gökyüzü aydınlanır”

bulıt açılmış teg yaruyur (Ui. Tot. 64) “bulut dağılmış gibi parlar”

burkan nomılıg kün teñri üze alku buluñ yıñaklarınñ yarumakı bolsun (AY 678/12) “burkan dharmalı güneş tanrı ile her tarafın aydınlanması sağlansın”

cehān yarudı (KE 74r18) “cihan aydınlandı”

erej emgek ertti yarudı tünüm (K 6078) “huzur, zahmet, geçti, gecem aydınlandı”

firişte yüzi teg yarudı ajun (K 5451) “dünya, meleğin yüzü gibi parladı”

ikinti kşanta kiñürülmeklig bilge bilig yaruyur (Ui. Tot. 54) “ikinci zamanda izahlı hikmet parlar”

kaçan yarun yarudukda (AY 94/4) “sabah aydınlandığında”

ķadıır kışķa yandı yarumış yayı (K 1052) “parlamış yazı sert kışa döndü”

ķapugda batura yarumış künüg (K 2530) “parlamış güneşi kapıda batırmalı”

ķara tün tünardı yarumadı hiç (K 6217) “kara gece karardı, hiç aydınlanmadı”

ķarı üpgük yıl yarumazķan etdi (IrkB. 21) “yaşlı hüthüt yıl aydınlanmadan öttü”

kün teg yaru (K 4872) “güneş gibi parla”

kün teñri qaytsası açıldı yaradı (ETŞ 35/3) “güneş tanrının ışığı açıldı, parladı.”

kün teñri yarumağı tıdıltı (ETŞ 35/17) “güneş tanrının aydınlığı kesildi”

kün yaradı (D 480/384) “güneş aydınlattı”

küsüş boldı arzun yaruğı küni (K 4965) “günün aydınlanması için istekli oldu”

maña kün negü teg yarumış künüm (K 5616) “sen benim parlamış güneşimsin”

nom közi yaruyur (S.Yü. 127, 403) “dharma gözü parlar”

şafalığ ‘aceb yir köñüller yarur (AH 494) “sefalı gönüllerin aydınlandığı hoş yerdir”

şafvân kün yaruğınça turup (KE 234r20) “Safvan gün aydınlanınca kalkıp”

sekiz yükmek yarumış yaltrımış ıduğ darnı tek wip atlığ sudur nom bitig (S.Yü. 03) “sekiz yıgın, parlak kutsal dharani tek wip adlı din kitabı”

sewüg külçirer teg yaradı ajun (K 5680) “dünya, sevgilisinin gülümsemesi gibi parlardı”

tağ yaradı (KE 123r20) “dağ aydınlandı”

tañ mu yaradı (NF 321/17) “tan mı aydınlandı”

tañ tañlardı udu yer yaradı udu kün tuğdı qamağ üze yaruğ boltı (IrkB. 26) “tan attı, sonra yer aydınlandı, sonra güneş doğdu, her şeyin üzeri aydınlık oldu”

tañ tapa kaçan yarusı (TIEM 73 II 436v/9=081/018) “aydınlandığında sabaha doğru”

tañ yaradı (ME 155/3) “tan aydınlandı”

tañ yarumadı (NF 321/17) “tan aydınlanmadı”

tañ yarumamış (NF 322/1) “tan aydınlanmamış”

tapuğ bildiñ erse yaradı yüzün (K 4001) “hizmet etmesini bilersen yüzün güler”

tenri burkan yaruğı ontun sınar yirsuwda alđu yarudı (S.Yü. 421) “tanrı burkanın ışığı doğu yönünde tüm yeryüzünde parladı”

tolun bolsa tolsa ajunđa yarur (K 732) “büyüyüp dolunay haline gelince dünyaya ışık saçar”

tört bulun yınağ yarudu yaşudu (Mayt. 18/31) “dört bir taraf aydınlandı”

tört kşanta tört bilge bilig yaruyur (Ui. Tot. 48) “dört zamanda dört hikmet parlar”

törtünç kşanta bilge bilig yakın bolmağı yaruyur (Ui. Tot. 60) “dördüncü zamanda hikmet yakın olarak parlar”

tünerdi yarumaz köriğli kşarağ (K 374) “gören gözbebeğim karardı, artık parlamıyor”

tünermegey erdi yarumış küne (K 696) “aydınlanmış gün kararmayacaktı”

üçünç kşanta bilge bilig bolmağı yaruyur (Ui. Tot. 57) “üçüncü zamanda hikmet varlığı parlar”

ügmek kıızıl yulalar üze yaruyu turur (Huan.5 1839/21) “bir yığın kıızıl meşaleler ile aydınlatır”

yarın yarudı kün tuğdı (Mani. I, T. II D. 176/19 önt.) “sabah oldu, güneş doğdu”

yarın yarusar k(e)ndü öz yiriñeh barır (Mani. III, Nr. 30. T. M. 144/1 ark.) “sabah aydınlanınca kendi yerine gider”

yarudı ajunđa kün ay teg yala (K 415) “güneş ve ay gibi parlayarak dünyayı aydınlattı”

yarudı basa yıldırığ ađđır bile (K 5676) “sonra Yıldırığ, Aygır ile parladı”

yarudı bu dünya iri hem kızı (K 4967) “dünyanın her tarafı aydınlandı”

yarudı këndü (ME 44/7) “kendisi aydınlandı”

yarudı nërse (ME 48/2) “her şey aydınlandı”

yarudı tañ (ME 13/6) “tan aydınlandı”

yarudı yañı yüz açar teg kelin (K 3839) “gelin yüzünü yeni açmış gibi aydınlandı”

yarudukda yarun tañ (AY 572/19) “sabah aydınlandığında”

yaruğlı tunar (K 1049) “parlayan söner”

yaruk yaşuk kōşa bışrunmaqlıg et’öz otğurak yaruyur (Ui. Tot. 33) “parlak düzeni öğrenen vücut ayrıca parlar”

yaruk yüz küler teg yarudı ajun (K 3288) “dünya, gülen parlak yüz gibi aydınlandı”

yarumaqtın yanturmak (Ui. Tot. 784) “aydınlanmayı engellemek”

yarumaz tünüm (K 1072) “gecem aydınlanmayacak”

yarumış yaruķı (ETŞ 35/125) “parıldayan ışığı”

y(a)rumış yaruķı (Yit.Sud. 30/6) “parlamış ışığı”

yarup yarudukda ol kav içinte tolu ed tavar körgey (AY 442/23) “ışığıp parladığında o ölçü kabı içinde dolu mal mülk görecektir”

yarup yaşup (ETŞ 12/40) “parlayıp”

yarur bu ajun (K 827) “bu dünya aydınlanır”

yarur tábüt soñınça balkıyu nūr (HŞ 223/40) “tabutun sonu gibi ışık saçarak parlar”

yarusa yula tünle azmaz yola (K 4347) “gecele meşale yanarsa insan yoldan şaşmaz”

yaşık teg yaruğlı ay ilçi bögü (K 5359) “ey bilgin hükümdar güneş gibi parla”

yāy yarupan (D 60/47) “bahar sabahı ağardı”

zindān yarudı (KE 87r20) “zindan aydınlandı”

2. “mutlu olmak”

ançak yarusan anıñ közi kaçğurmağıl (TIEM 73 I 229v/9=020/040) “böylece onun gözü aydın olsun, üzülmesin”

anıñ birle közüñ yarusun (KE 183v2) “onunla gözün aydın olsun”

bir közüñüz yarusun (PP. A/3) “bir gözünüz parlasın”

buğun inçke tegdi yaradı küni (K 5332) “halk huzura kavuştu, günü aydınlandı”

er yaradı yaşadı (D 481/385) “adam dinlendi ve sevindirici bir şeye sevindi”

kişi birikip yaradı (ETŞ 35/125) “insanlar toplanıp sevindiler”

kişi birikip y(a)rudı (Yit.Sud. 30/5) “insanlar toplanıp sevindiler”

könül uluğ yaruyur (Ui. Tot. 59) “gönül çok parlar”

köni kaçda bolsa yaruyur küni (K 2789) “doğru insan nerede olsa güneşi parlar”

közi yaradı (NF 200/15) “gözü aydınlandı”

munuñ üçün kim yarusan anıñ közi tağı kaçğurmasa (HKT 302b/6=20/40) “böylece onun gözü aydın olsa, üzülme”

munuñ üçün kim yarusan közi tağı kaçğurmasa (HKT 369a/8=28/13) “böylece gözü aydın olsun, üzülmesin diye biz onu anasına geri verdik”

teginniñ bir közi yaradı (PP A/4) “prensın bir gözü parladı”

tözü tüz yorıtısa yarur er yüzi (K 4605) “işini doğru yürüten kişinin yüzü güler”

yandurdımız anı anasıka yarusun tep anıñ közi kaçğurmasun tep (KKT 32/9a2=28:13) “gözü aydın olsun, üzülmesin diye biz onu anasına geri verdik”

yandurdımız anı anasına ançak yarusun anıñ közi kaçğurmasun (TIEM 73 II 281v/7=028/013) “böylece gözü aydın olsun, üzülmesin diye onu anasına geri verdik”

yaradı közüm (K 1589) “gözüm parladı”

yarudı küle (K 499) “yüzü güldü”

yarudı küni (K 1566) “güneşi parladı”

yarudı küni (K 1782) “gündüzü aydınlandı”

yaruğıl közün (TIEM 73 I 224r/9=019/026) “gözün aydın olsun”

yarumağa yüz (K 3738) “yüzü gülmeyecek”

yarumağ anlarının közleri (TIEM 73 II 309v/2=033/051) “onların gözleri aydınlansa”

yarur er közi hem yarayur sözi (K 604) “o insanın yüzü güler hem de sözü dinlenir”

yarur könlüm bir açlıp küleş iy hür (HŞ 85/26) “ey melek, bir gülsen gönlüm aydınlanır”

yarur közler savādıdın bitise (MN 129) “yazı yazsa gözler aydınlanır”

yarusa közleri (HKT 405b/2=33/51) “gözleri aydın olsa”

yarusa olarnıñ közleri (KKT 33/14b1=33:51) “onların gözleri aydınlansa”

yarusın tēp anıñ közi kaçğurmasun tēp (KKT 31/45b1=20:40) “gözü aydın olsun, üzülmesin diye”

yatığ edğü tutsa yarur er közi (K 496) “konuğa iyi davranan kişinin yüzü güler”

3. “tenevvür etmek”

açıldı yarup köñli kögsi közi (K 5631) “gönlü ve kalp gözü parlayarak açıldı”

alqu tınlağlarınñ tözinde uğuşında yaruyurlar (Ui. Tot. 68) “bütün canlıların aklında parlarlar”

allāh tise bī-şek yarur içi taşı (DH XXXVI/10) “Allah dediğinde şüphesiz içi dışı aydınlanır”

içi yarup (DH XXVII/1) “içi aydınlanıp”

könülleri kögüzleri bilge biligleri yaradı yaşadı (S.Yü. 458) “gönülleri, gözleri, bilgileri aydınlandı”

könülüm biligim yarup (Huan.5 165/7) “gönlüm biligim parlayıp”

ögi köñli açılıp yaradı yula (K 601) “aklı ve gönlü açılıp meşale gibi parladı”

tüni küni sāyim bolsa köñli yarur (DH XVII/3) “gece gündüz oruçlu olsa gönlü parlar”

yaradı yer idisi nürü birle (KKT 35/17a2=39:69) “yeryüzü Tanrının nuru ile aydınlandı”

yarugay yer idisi nürü birle (TIEM 73 II 340v/8=039/069) “yeryüzü Tanrının nuru ile aydınlanacak”

yüzünj körsem yarur bu köñlüm uş hem (HŞ 194/7) “yüzünü görsem bu gönlüm aydınlanır”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

y(a)rumış (YAM Mi. 30/13) ÖA

yarug bk. yarok, yaruk

arıg süzük y(a)rug yaşug mani monçuğ erdini inçip öz y(a)rugı üze yaltrıyu yaşuyu turmus teg (Ui. II, T III M. 207/54) “berrak, parlak mani mücevherli öyle ki kendi ışığı ile parlayarak durmuş gibi”

arıg tütsük y(a)rug yula (Mani. III, Nr. 40. T. II, B. 66./12 ark.) “kutsal tütsü parlak meşale”

tuğurur öküş türlüg yarug t(e)ñri oğulanların (Mani. III, Nr. 8, IV. T. M. 423b./14 ark.) “çok çeşitli parlak tanrı çocuklarını doğurur”

y.lug

y(a)ruglug bodis(a)t(a)v (Ui. I, T III M.56.1/33 ark.) “ışıklı bodisatav”

yaruk **bk. yarok, yaruğ**

1. “ışık, parlak”

a y(a)ruk üzüt (Mani. III, Nr. 11, T. M. 512/8 önt., Nr. 11, T. M. 512/6, 7, 9 ark.)
“ey parlak ruh”

açıldı yaruk yüz (K 4966) “parlak yüzü açıldı”

açuk yaruk (KKT 33/74a1=35:25) “aydınlatici”

açuk yaruk körmez (Ui. Tot. 919) “parlak ışık görmez”

ajun toldı yaruk kitti kara tün(HŞ 28/34) “dünya aydınlık doldu, kara gece gitti”

‘alam yaruk erdi (NF 338/7) “alem aydınlıktı”

alkugin tegşilip irkek et’özin bulsunlar yürekli titimlig yaruk yaşuk bolup bilge
biliglig bolsunlar (AY 122/3)“bütününü değiştirip erkek vücudunu bulsunlar
yürekli, parlak, hikmetli olsunlar”

altun önlüg et’özlüg altun önlüg ök yaruklar et’özinte saçırayu üne turur (AY
315/4) “altın renkli vücutlu, altın renkli ışıklar saçarlar”

altun önlüg yaruk (AY 674/14) “altın renkli ışık”

altun önlüg yaruk yaltrıklıg (AY 451/19) “altın renkli parlak ışıklı”

altun önlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmüş nom iligi (AY 2/6, 11/4, 11/15,
14/16, 18/17, 34/5, 36/4, 86/19, 86/19, 87/3, 89/12, 92/4, 130a/2, 175/11, 177/6,
182/16, 186/15, 191/5, 193/8, 199/6, 201/4, 335/23, 341/6, 342/20, 343/13,
345/4, 355/4, 362/17, 371/17, 397/5, 398/18, 399/10, 403/16, 404a/4, 406/18,
430/18, 439/10, 457/6, 458/8, 459/2, 465/5, 473/10, 22, 497/17, 512/16, 515/23,
518/5, 527/11,22, 538/2,20, 546/6, 568/10, 570/4, 580/16, 598/6, 644/18, 649/9,
653/8, 657/18, 661/12, 672/12, 673/5, e1/14, e2/8) “altın renkli parlak ışıklı her
yere yayılmış dharma hanı”

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklı(ı)ğ kopda kötrülmüş nom iligi atl(ı)ğ nom bitig
tükedı (Ui. I,T III T.V. 56/14) “altın renkli, parlak, her yere yayılmış dharma
hükümdarı adlı dharma kitabını tamamladı”

altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg kópda kötrülmiş nom iligi atl(ı)g nom bitigde (Ui. I, II/2) “altın renkli, parlak, her yere yayılmış dharma hükümdarı adlı dharma kitabında”

altun önlüg y(a)ruk yaltrıkl(ı)g kópda kötrülmiş nom iligi atl(ı)g nom bitigde (Ui. I, T III 56.15/14 ark.) “altın renkli parlak ışıklı her şeyden yüceltilmiş dharma hanı adlı dharma kitabında”

altun önlüg yarukın yarutu yaşutu turgaylar teñrim tip ötüntiler (AY 426/1) “altın renkli ışığını parlatmaya devam edecekler tanrım diye söyledi”

altun önlüg yaruklar (AY 427/16) “altın renkli ışıklar”

altun önlüg yaruklar közünti (AY 183/22) “altın renkli ışıklar gözükü”

altun önlüg yaruklug (AY 96/1, 574/1, 579/9, 582/7) “altın renkli ışıklı”

altun yaruk yaltrıklıg sudur (ETŞ 13F/154) “altın ışıklı parlak sutra”

altun yaruk yaltrıklıg küvrüg (AY 96/18) “Altun Yaruk, aydınlık davul”

ançulayu ol antag küvrüg yarukı yaltrıkı içinte közünmiş adınçig muñadınçig savlarıg körünçleyü körür erken (AY 93/6) “o şekildeki davulun ışığı içinde görünen bambaşka sözleri sergileyerek görürken”

ançulayu kelmiş ayagka tegimlig köni tüzünü tuymış ulug yaruknuñ ögmeki atlıg ol burkan (AY 84/10) “o şekilde gelmiş, ayağına kapanmalık, doğruyu hissetmiş, ulu ışığın övgüsü adlı o burkan”

ançulayu kelmiş ayagka tegimlig köni tüzünü tuymış yirtinçüg ukmuş üzeliksiz er tosın erenlerig turulturtaçı teñrilerniñ yalañuklarınıñ bahşısı ulug yaruknuñ ögmeki atlıg burkan (AY 84/5) “o şekilde gelmiş, ayağına kapanmalık, doğruyu hissetmiş, yeryüzünü anlamış, erişilemeyen insan ve hayvanların hocası, ulu ışığın övgüsü adlı burkan”

andağ ermes yaruk (KE 174r20) “öyle aydınlık değildir”

andağ şāfī yaruk turur (NF 314/7) “öyle berrak, aydınlıktır”

anı için almaz ol küçlög yeklerde y(a)ruk küçi kırdun teg ızalzun tip (Mani. III, T. M. 291 Nr.2/8 ark.) “onun için o güçlü şeytanlardan aydınlık gücü artık olduğundan kalsın diyerek almaz”

anıñ birle tesbîh kıılurlar kıçede kün yaruğ bolmışı vaktde (HKT 433a/8=38/18) “gece ve gündüzün aydınladığı anda onunla tespîh ederler”

anıñ içinde tağı kündüzni, yaruğ (HKT 208a/4=10/67) “orada gündüzü aydınlık” anlarğa şevābları tağı yaruğları (HKT 516b/5=57/19) “onlar için sevaplar ve nurlar vardır”

anta ötrü tükel maytrı burқан yarlıқанçuçı biligin ol tamuluğlar öze yaruğ yaltrık ıdu yarlıqar (Mayt. 69/29) “ondan sonra mükemmel maytı burkan merhametli bilgisiyle o cehennemlikler üzerine ışıık gönderir”

antag erip yene kün ay teñrilerniñ yaruğlarına tayanmak üze öñlüg belgölüg köligeğ körkütür közüntürür (AY 53/17) “öyle olup yine güneş ve ay tanrının ışııklarına dayanmakla renkli, belli gölgeyi gösterir”

antağ kaçmışta maħaa muduranı bışurunmak üze yaruğ yaşuqluğ öt üze sizik saķınçlığ otunlarığ örtep (Ui. Tot. 205) “öyle kaçınca maha mudurayı kavramak üzerine parlak ateş ile şüpheli düşünceli odunları yakıp”

antın yaruğ ünüp (Ui. Tot. 1244) “ondan ışıık çıkıp”

arığ süzük yaruğlar (AY 347/19) “berrak ışııklar”

arığ turuğ yarlıқанçuçı yaruğunuz kün teñri teg (KİP 198) “temiz, berrak, merhametli ışıığınız güneş tanrı gibidir”

arığ yaruğ küçlög brıştilerniñ kıongusı (Mani. I, T. II D. 171/33 Tafel III ark. sağ) “temiz, parlak, güçlü meleklerin yeri”

arığ yaruğ yul başı (HAM 5/17) “temiz parlak ırmak başı”

arınmaklığ yaruğ (AY 353/24) “arınma ışıığı”

artukrak yaruğ yaşuk titikerip (AY 594/10) “çok parlak düşünüp”

ay bilgi yaruḳ (K 784) “ey parlak bilgili”

ay könlü yaruḳ (K 5599) “ey gönlü parlak olan”

ay könlüm yaruḳı (K 4679) “ey gönlümün ışığı”

ay sayu iki kün ay t(e)ḡri y(a)ruḳ küçin almatın yorıyur y(E)me tegzinür (Mani. III, T. M. 291 Nr.2/4 ark.) “her ayın iki günü ay tanrı parlak gücünü almadan yürür, dolaşır”

ayı küni ertinü yaruḳ (S.Yü. 299) “ayı ve güneşi çok aydınlık”

bardı közüm yaruḳı (D 35/21) “gözümün feri gitti”

bışurunmaḳlıḡ yaruḳ yaşuḳ töz tüp (Ui. Tot. 165) “olgunlaşmış parlak kök”

bilge biliglig yaruḳ yula aşnuḳan öçti tēp öz köymeklig köñülleri üze ertinü emgentiler (TEZ 1140) “hikmetli parlak kandil önceki gibi söndü diye kendileri yanmış köñüllerinde çok eziyet çektiler”

bilge biliglig yaruḳı (AY 353/25) “bilgi ışığı”

bilge biliglig yaruḳuñuz ḳop ḳamaḡ yalañuḳlar kögüzin yarutırsız (KİP 198) “hikmetli ışığınız ile canlı varlıkların hepsinin kavrama gücünü aydınlatırsınız”

bilge biliglig yaruḳuñuz üze barḳanı koşurtuñuz sugurtuñuz (AY 112/16)

“hikmet ışığınız ile hepsini ayırdınız”

bilge maytrı burḳannıñ yaruḳ yaltrıḳıña börtülüp (Mayt. 76/16) “hikmetli maytrı burkanın ışığına temas edip”

bilge yaruḳ burḳan etüzi bolur (S.Yü. 182) “bilge aydınlık burkan vücudu olur”

biligligim tüzünüm yaruḳum (Mani. II, T. M. 419/11 önt.) “bilginim, doğrum, ışığım”

bilgisiz taḳı köni yolsız taḳı yaruḳ kitābsız (HKT 394a/1=31/20) “bilgisiz, rehbersiz, aydınlatıcı kitapsız”

bilgisizin ap y(E)me köni yol ap y(E)me bitig yaruḳ (TIEM 73 II 242r/3=022/008) “bilgisiz, rehbersiz, aydınlatıcı kitapsız”

bir tatu tözlüg kızıl önlüg yaruḵ yaşuḵ menjiḡ tuḡurtaçı (Ui. Tot. 1123) “tabiat kökenli, kızıl renkli ışığın sonsuzluğunu ortaya çıkaracak”

bir yaruḵ ilinmek (Mani. III, Nr. 8, III. T. M. 423c./16 ark.) “bir ışığa bağlanmak”

bir y(a)ruḵ kün (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/2 ark.) “aydınlık bir gün”

bir yigirmiñ tüz köñülüg iki yigirmiñ yaruḵ (Mani. III, Nr. 8, IV. T. M. 423b./6 önt.) “on birincisi doğru gönüllülük, on ikincisi aydınlık”

birdük müsāğa taḡı hārūnka tevritni taḡı yaruḵ taḡı zıkr saḡınanlarḡa (HKT 314a/8=21/48)“Musa’ya ve Harun’a, takva sahiplerine Tevriti’i, ışığı, öğüdü verdik”

birer erdini munçuktın birinte miñer yaruḡlar birtem uz körü ḡanınçsız birkerü yalrıyu (ETŞ 20B/41) “her bir taş ve boncuktan, her birinden bin türlü ışıklar birden ustaca bakıp göremeyecek şekilde bir arada parıldayıp çıkarlar”

biri eligi ay kün deg yaruḵ közlerni ḡire ḡılır (KE 111v19) “biri eli, ay güneş gibi parlak gözleri donuklaştırır”

birigli y(a)ruḵ küci ol ay t(e)ñri ordusıntaḡı y(a)ruḵ künke önür (Mani. III, T. M. 291 Nr.2/3 önt.) “parlak gücü veren o ay tanrı sarayındaki parlak güneşe yükselir”

birük kün yaruḡı atlıḡ ırḡ (ETŞ 35/115) “bu güneş ışığı adlı fal”

biş boduḡluḡ tegirmi yaruḵ saḡınıp (Ui. Tot. 1255) “beş renkli, çevredeki ışık düşünüp”

biş boduḡluḡ yaruḡlar (Mayt. 88/6) “beş renkli ışıklar”

biş teñri yaruḡın biziñerü kelürdi erser (HU 228) “beşiz tanrının ilahi ışığını bize doğru getirdiyse”

biş teñri yarukın evke barka badımız erser (HU 235) “beşiz tanrının ilahi ışığını eve barka bağladıysak”

biş teñri yarukı (HU 316) “beşiz tanrının ilahi ışığı”

biş teñri yarukın kuvratıglı ferışteler (HU 223) “beşiz tanrının ilahi ışığını toplayan melekler”

bititmiş bo altun yaruk nom erdininiñ adıştı küçinte (AY 685/18) “yazılmış bu Altun Yaruk dharma cevherinin adhisthita sayesinde”

bo altun öñlüg yaruk yaltrıklıg kopda kötrülmiş nom iligi atlıg nom erdininiñ ulug çogın yalının kimler bo erdinig süzük kirtgünç köñülin titrü ukup eşidserler tutsarlar (AY 394/4) “bu altın renkli parlak ışıklı her şeyden üstün dharma hanı adlı dharma cevherinin ulu parlaklığını, bu cevheri temiz inanmış gönülle dikkatle anlayıp işitseler uysalar”

bo darnılıg yaruqlarğa siñdi (Ui. Tot. 1368) “bu dharanalı ışıklara battı”

bo nom erdinig eşidteçi tınlıglar sakınu sözleyü yitiñsiz bilge biliglig yarukın yarup yaltrip (AY 541/22) “bu dharma cevherini işiten canlılar düşünerek konuşarak erişilemeyen hikmet ışığını parlatıp”

bo nomlug yaruk yula tamtursunlar nom tözlüg yarukın kiñürü yarutsunlar (AY 437/18) “bu dharmalı parlak meşaleyi tutuştursunlar, dharma esaslı ışığıyla tamamen aydınlatsınlar”

bo orunta bodısatavlar bilge bilig öt yalını üze nızvanı kadgularıg örtep köyürüp tuyunmak bölüklüg nomlarıg bışrunmaklıg yarukın artukrak yalınayurlar yaltrıyurlar (AY 316/20) “bu yerde bodısatavlar hikmet ateşi ile ihtiras kaygılarını yakıp uyanma bölümlü dharmaları öğreten ışığı fazlaca parlatırlar”

bo tamırlarıg yürüñ tüz kırug yaruk bo dört törlüg dyan tuğgınça bışrunğu ol (Ui. Tot. 1043) “bu damarları beyaz, düz, kuru, parlak bu dört türlü dharma doğuncaya kadar öğrenecektir”

bo yaruqlar tū tüplerindin ünüp (Ui. Tot. 1365) “bu ışıklar saç diplerinden çıkıp”

bolsun meniñ yarukum (AY 353/26) “benim ışığım olsun”

böğü ilig küçlüg y(a)ruk t(e)ñrisiz (Mani. III, Nr. 10, V. T. M. 166 (M. 13)./6 ark.) “bilgin hükümdar, güçlü parlak tanrısınız”

bu ābgīne andağ kalı ol yaruğ yulduz teg (TIEM 73 II 258v/3=024/035) “bu sırça o parlak yıldız gibidir”

bu altun öñlüg yaruğlar közünmeki (AY 184/3) “bu altın renkli ışıkların görünmesi”

bu biş yaruğ t(e)ñri sınıları (Mani. I, T. II K. 2a/5 Blatt I) “bu beş aydınlık tanrının vücutları”

bu körgüler yaruğ idiñizdin (KKT 28/62a3=7:203) “bu işaretler, aydınlık Rabbinizdendir”

bu nom bitig sekiz yükmek yaruğ (S.Yü. 378) “bu dharma kitabı Sekiz Yükmek, ışıktır”

bu nom bitig sekiz yükmek yaruğ bitig (S.Yü. 396) “bu dharma kitabı Sekiz Yükmek, aydınlık bir kitaptır”

bu üç künnüñ keçeleri yaruğ bolğan üçün (NF 282/10) “bu üç gündüzün geceleri aydınlık olacağı için”

bu üçünç yaruğ kün (Mani. III, Nr. 8, III. T. M. 423c./7 önt.) “bu üçüncü aydınlık gündüz”

burkanların yaruğ bilge bilig küçinte (S.Yü. 400) “burkanların parlak bilgisi sayesinde”

çıkarğıl kavmuñnı karanlıkulıklardın yaruğ tapa (HKT 246b/9=14/5) “kavmini karanlıklardan ayınlığa doğru çıkar”

çıkarşaj kişilerni karanlıkulıklardın yaruğ tapa (HKT 246a/3=14/1) “insanları karanlıklardan aydınlığa doğru çıkarşaj”

çın kirtü yaruğ yaşuk közleri üze (AY 137/9) “gerçek, parlak gözleri ile”

çırağ alsan yaruğ yangandın alğıl (HŞ 146/31) “kandil alırsan parlak yanandan al”

çoğ yalın küç küsün yarık yaşuk üze egsüksüz bolu tegingeybiz (AY 438/4)
“parlaklık, güç, ıfık ile eksiksiz olarak ulaşacağız”

edgü ögli köñüllüg yarıkuñuz (AY 349/17) “iyi düşünce, gönüllü ıfığımız”

ekinti yarık kün k(e)ndü erür (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/5 ark.)
“ikinci aydınlık gündüz kendidir”

ékkegün yarık yaşıl (TIEM 73 II 393r/3=055/064) “ikisi parlak yeşil”

ékki yegirminç yarık ıfığma burhanlar (HAM 5/15) “on ikincisi parlak aydınlatici burkanlar”

eñreyük nomluğ yarıkın ıdıp (ETŞ 10/25) “engreyük töre ıfığını saçıp”

er yarık titir (S.Yü. 320) “er aydınlıktır”

erdini yarıkın yaltırtaçı atlığ burkan boltı (AY 86/3) “mücevher ıfığını parlatan adlı burkan oldu”

erüş kararığ biligsiz biliginte kiter kögüzi bolur yarık bilge (KİP 69) “kara gönlündeki bütün karanlık ve bilgisizlik gider, gönlü parlak ve hakim olur”

esriñü yarıklar önmişin (ETŞ 20F/182) “rengarenk ıfıklar çıktığını”

etözte yarık tilgen ünmeğ kalırtmış teg bolmağ (Ui. Tot. 904) “vücudunda ıfık dairesi kaldırmış gibi olmak”

etözünüz yarıkı (AY 346/18, 348/7, 16) “vücudunuzun ıfığı”

hem çeräđ yarık yıldırağan (KKT 33/10a2=33:46) “nur saçıan bir çeräđ olarak”

içtin sınağ körser kadyod kırtniñ yarıkı teg azkıya azkıya yarık közünür (Ui. Tot. 56) “iç taraftan baksa ateş böceğinin ıfığı gibi azıcık parlak görünür”

içtin sınağ yarık yaşuk bolur (Ui. Tot. 272) “iç taraftan aydınlık olur”

iki kırk lakşan sekiz on nayrağ az yarık yaşuk ünere belgürer (Ui. Tot. 950) “otuz iki ışaret seksen anuvyanjanalı az ıfık çıkar”

iki yarık ordu içre olurugma teñriler (HU 2, 14) “iki aydınlık saray içinde oturan tanrılar”

ikinti yme kün ay teñrike iki yaruk ordu içre olurugma teñrilerke kamağ burhanların yir suv yaruknuñ tözi yiltizi tirnegüli teñri yiriñerü barsar (HU 1) “ikincisi yine güneş ve ay tanrısı için, iki aydınlık saray içinde oturan tanrılar için, bütün burkanların yer su ışığının aslını kökünü bir araya getiren tanrı yerine doğru varsa”

inçe kaltı kün ay teñrilerniñ yarukları kölige belgürtmişleri teg (AY 53/6) “güneş ve ay tanrılarının ışıkları gölgeleri ortaya çıkartıyor gibi”

inçe kaltı kün teñri kentü tilgeninteki yarukı üze neteg tünteki kararığıg tarkarur erser (AY 210/15) “nasıl ki güneş tanrı kendi dairesindeki ışığı ile gecenin karanlığını dağıtıyor”

inçe kaltı ülgüsüz üküş suvlarta közünülerte kün ay teñrilerniñ yaruklarına tayaklığın kök kalıknıñ köligesi adruk adruk adın öñ körk belgüleri birle adırtlıg közünürler (AY 53/11) “nasıl ki çok sularda aynalarda güneş ve ay tanrılarının ışığına dayanılarak gökyüzünün gölgesi ayrı ayrı başka renk ve görünüşleri ile değişik görünürler”

inçip üzüksüz köntemek anañ köñüli süzükün yarukun yaşuğan erür (Mani. III, Nr. 8, VII. T. M. 423a./12 ark.) “öyle ki daima, her gün onun gönül berraklığını ışığını parlatandır”

inçip yaruk yaltrık barıntın (Üİ 104a/9) “ancak aydın olarak var olduğundan”

inçip yene adınaguka asıg tusu kılğalı bilge biliglig yaruk közümüz yok bolur (AY 611/15) “öylece yine başkalarına faydalı olmak için hikmetli parlak gözümüz yok olur”

kadyod kırtıniñ yarukı teg (Ui. Tot. 268) “ateş böceğinin ışığı gibi”

kadyod kırtınuñ yarukıña okşatı belgü (Ui. Tot. 644) “ateş böceğinin ışığına benzeyen işaret”

kaltı kün ay teñri yarukın kamağ yir suv y(a)rutır (Mani. I, T. II K. 2a/4 Blatt I ark.) “nasıl ki güneş ve ay tanrı ışığıyla tüm yeryüzünü aydınlatır”

kaltı kün tenri yarukı yadılır teg tolp yırtınçüg yarutursız (AY 111/22) “güneş tanrı ışığı yayılır gibi bütün yeryüzünü aydınlatırsınız”

ķaltı kün t(e)ņri bu yir suv üze tuğar kentü yarukın ķamağķa yarutır (Mani. III, Nr. 7, I. T. II, D. 172a./8 önt.) “nasıl ki güneş tanrı bu yeryüzü üzerine doğar, kendi ışığıyla hepsini aydınlatır”

ķaltı y(a)na kün t(e)ņri ornıta y(a)ruk ay t(e)ņri yaşıyu belgüre (Ui. I, T I M 919/7) “güneş tanrının yerinde parlak ay tanrının ışıldayarak ortaya çıkması gibi”

ķaltı yana kün t(e)ņri ornıta yaruk ay t(e)ņri yaşıyu belgüre (Mani. III, Nr. 15 T. M. 47 (919)/12 ark.) “nasıl ki yine güneş tanrı yerinde parlak ay tanrı ışıldayıp belirerek”

ķ(a)ltı y(a)ruk t(e)ņri mani burhan keltükde dındar boltı (Mani. III, Nr. 21. T. M. 169/4 önt.) “nasıl ki parlak tanrı mani burkana geldiğinde dantira oldu”

kamağ burhanların yir suv yaruknuñ tözi yiltizi (HU 3) “bütün burhanların yer ve su ışığının aslı kökü”

ķamağ uluğlarınızın y(a)ruk oğlunuzın (Mani. III, Nr. 9, III. T. II, D. 78c, I./8 ark.) “bütün büyüklerinizin parlak çocuklarınızın”

kamağ yaruk özütlerinñ töziñe yiltiziñe arığ yaruk ezrua tenrikenke yazıntımız yañıltımız erser (HU XXI) “bütün ilahi ışıklı ruhların aslına, köküne saf, aydınlık Ezrua tanrıya karşı günah işlemiş ve yanılmışsak”

ķamağ yaruk tenriler (S.Yü. 143) “bütün aydınlık tanrılar”

ķ(a)m(a)ğ(u)n emgentiñ(i)zlerniñ utlısı kün küniñe y(a)ruk ilig t(e)ņrilerden t(e)rk k(e)lip (Mani. III, Nr. 27. T. M. 164 (u. 174)/15 önt.) “hepinizin eziyetlerinin karşılığı parlak hükümdar tanrılardan her gün çabucak gelip”

ķamuğķa ķıldımız sizdin yaruk yol hem çerāğ (KKT 27/53b3=5:48) “sizden hepiniz için bir şeriat ve bir yol yöntem kıldık”

ķanyu kişi kim bu yaruķun irmekig k(e)ntü köñülin içre erimiş erser (Mani. III, Nr. 8, VII. T. M. 423a./2 önt.) “hangi kişi bu ışığa ulaşmak için kendi gönlünde direnmişe”

ķapug yaruķıdın ĥatun közi ana tuş boldı (KE 233v17) “kapının aydınlığından kadının gözü ona denk geldi”

ķara tün yaruķ künke yakmaz yağuk (K 2250)“karanlık gece aydınlık güne yaklaşmaz”

ķara tün yaruttuğ yaruķ kündüzün (K 22)“karanlık geceyi ışıklı gündüz ile aydınlattın”

ķarañgu erdi yaruķ boldı (KE 71r6) “karanlıktı aydınlık oldu”

ķarañķu kıldı tünini taķı çıkardı küniñ yaruķını (HKT 563b/9=79/29) “geceyi karanlık kıldı ondan gündüzün aydınlığıñı çıkardı”

ķarañķulukķa tüşmiş ol yaruķ nür (HŞ 58/36) “o aydınlık ışık karanlığa düşmüş”

ķarañķuluklardın yaruķ tapa (HKT 537a/1=65/11) “karanlıklardan aydınlığa doğru ”

kayular ol atı kötrülmüş ançulayu kelmiş ayagka tegimlig erdini yaruķın yaltırtaçı atlıg burkannıñ atı eşidgüçe erser (AY 86/11) “o adı yüceltilmiş, o şekilde gelmiş, ayaklarına kapanmalık mücevher ışığıñı parlatan adlı burkanın adını işitenler hangileri ise”

ķeđin kün tuğdı yulduzdın aydın yaruķrak (KE 38v11) “sonra yıldızdan aydan parlak güneş doğdu”

keldi anlarğa yalawaçları açuķ hüccetler birle taķı kitāb birle taķı yaruķ kitāblar birle (HKT 417b/3=35/25) “peygamberleri onlara açık ayetler, sayfalar, aydınlatici kitaplar ile geldiler”

keldi anlarķa yalawaçları belgüler birle bitimiş bitig birle bitig birle yaruķ (TIEM 73 II 318v/7=035/025) “peygamberleri onlara ayetler, yazılmış sayfalar, aydınlatici kitap ile geldi”

keldi sizge tañrıdın yaruq taqı kitāb belgölüg (HKT 107a/2=5/15) “Tanrıdan size aydınlatici ve açık bir kitap geldi”

keldiler açuq hücetler birle taqı kitāblar birle taqı yaruq kitāb birle (HKT 72a/6=3/184) “açık ayetler, sayfalar, aydınlatici kitap ile geldiler”

keldürdiler belgölerni bitilmiş yaruq bitig (TIEM 73 I 56r/4=003/184) “ayetleri, yazılmış aydınlık kitabı getirdiler”

kelir añar yaruq yulduz (TIEM 73 II 325v/2=037/010) “ona parlak bir yıldız gelir”

kelzün tört yaruq ilig t(e)ñriler ontun sıñarqı böğü burhanlar (Mani. III, Nr. 15, T. M. 417/23 önt.) “dört parlak hükümdar tanrılar, on yerdeki bilgin burkanlar gelsinler”

kentu yaruq teñri mani burhan erür (Mani. I, T. II D. 171/1 Tafel III önt. sağ) “kendi parlak tanrı mani burkandır”

kentü öz et’özleri yaruq yaşuk itig tümek üze itinip tümenip (AY 312/23) “kendi vücutları parlak süs ile donatılıp”

kentünün yaruq küçlüg bügülüg erdemin (S.Yü. 353) “kendisinin parlak güçlü bilgelik erdemiyle”

kerime bu kara tünni yaruq kıl (HŞ 156/17) “ey iyilik sahibi, bu kara geceyi aydınlık kıl”

kıldıq aña yaruq (HKT 139a/1=6/122) “ona ışık verdik”

qıv qolurbiz yaruq teñrilerke (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. II/6) “aydınlık tanrılardan sağlık isteriz”

kiñürü nomlayın teriñde teriñ yig nomug kopda kötrülmiş altun yaruq yaltrıklığı (AY 104/15) “pek derin, üstün dharmayı her yere götürülmüş Altun Yaruq adlı ışığı tam olarak vaaz edin”

kip birmeklig yaruqın ıdıp (ETŞ 10/171) “şekil verme ışığını gönderip”

kiterildi künnün yaruqı (ME 98/8) “güneşin aydınlığı giderildi”

k(i)kirsiz bilge biliglig yarukug (AY 496/3) “lekesiz, hikmetli ışığı”

kök kalık içinte tolu tū törlüg adruk adruk tütsüglüg kuşatrlar belgürüp ol kuşatrlartın y(E)me ök altun önlüg yaruklar ünüp (AY 427/4) “gökyüzünde dolu, türlü türlü tütsülü kuşatrlar görünüp o kuşatrlardan altın renkli ışıklar çıkıp”

kök yarukın yaltrıklıg (AY 651/11) “gök ışığıyla aydınlık”

könülüg yarutuğlı köni kirtü anlağ törülüg üç ödkı adrtlağ ödrütlüg yürüglüg tirig öz birikli yaruk teñri yiriñe tegürdeçi (Mani. I, T. II D. 171/13 Tafel III ark. sağ) “gönlü aydınlatan gerçek töreli, üç zamandaki başka izahlı, canlı, birikmiş parlak tanrı yerine ulaştırıcak”

körgüke kün t(e)ñri yarukı közünmetin (Ui. III, T. III, M. 84-67/6 ark.) “güneş tanrının ışığı göze gözükmeden”

körkle yaruk yaltrıklıglar (AY 573/17) “güzel, parlak ışıklılar”

körtle kösençig adınçığ yaruk alp erdemlig beğük küçlüg iligimiz (Mani. III, Nr. 15 T. M. 47 (919)/21 ark.) “güzel, arzulanan, bambaşka, parlak, kahraman, erdemli, büyük, güçlü hükümdarımız”

körtle y(a)ruk erd(i)nilig (Mani. III, Nr. 9, IV. T. II, D. 78d, I./4 ark.) “güzel, parlak mücevherli”

közününün suvnuñ yaruknuñ yaltrıknuñ adırmakı yok (AY 52/17) “aynanın, suyun, ışığın, parıltının birbirinden farkı yok”

kulaçça yarukça tükellig bolmık (Ui. Tot. 968) “kulaç gibi ışığa sahip olmak”

küçi yarukı tözi yiltizi biş teñri ol (HU 47)“kuvveti ışığının aslı kökü beşiz tanrıdır”

küçlüg iki y(a)ruk kün ay t(e)ñriler (Mani. III, Nr. 1, III. T. M. 140 u. 147 seite b/4 önt.) “güçlü, iki parlak güneş ve ay tanrıları”

kün ay teñri iki yaruk ordular (S.Yü. 242) “güneş ve ay tanrı, iki parlak saray”

kün ay yaruğun tıda atıqlanur (ETŞ 35/20) “güneşin ve ayın ışığına engel olmak için abalarlar”

kün teñri ay teñri iki yaru ordular iinteki teñriler yaruına ara birip (S.Yü. 272) “güneş ve ay tanrı, iki parlak saray iindeki tanrılar ışığına destek verip”

kün teñri mandalı teg tegirmi yaru atlıg samadı dyan (AY 323/16) “güneş tanrı mandalası gibi yuvarlak ışık adlı samadı dharma”

kün teñri teg yaruğun (AY 645/23) “güneş tanrı gibi ışığını”

kün teñri tilgeni teg k(i)kirsiz arıg yaru yaltrık atlıg daranı nom (AY 338/10) “güneş tanrının dairesi gibi günahsız, temiz, aydınlık dharani kanun”

kün teñri yaru közünü kelse (PP. XXV.ant) “güneş tanrının ışığı görünecek olsa”

kün teñri yaru titir, ay teñri aranıg titir (S.Yü. 319) “güneş tanrı aydınlıktır, ay tanrı karanlıktır”

kün teñri yaruı isigi ingey seniñ anatıñın küyürgey örtengeysen (Mani. III, Nr. 8, VIII. T. M. 423d./2 ark.) “güneş tanrının ışığı, sıcağı inecek, senin kanadını yakacak yanacaksın”

kün t(e)ñri y(a)ruı ap (a)ra közünür (Ui. I, T III 84.13/5 ark.) “güneş tanrının ışığı kapkara gözükür”

kün t(e)ñri yaruı közümte arıtı közünmez (Ui. III, T. III, M. 84-5/32 ark.) “güneş tanrının ışığı gözümde temiz görünmez”

kün t(e)ñri yaruın kögmen tağda tuğa kelir erti (Mani. III, Nr. 8, VIII. T. M. 423d./8 önt.) “güneş tanrı ışığıyla Kögmen Dağı’ndan doğarak gelirdi”

kün teñri yaruın teg (ETŞ 3/9, 10) “güneş tanrının ışığı gibi”

kün teñri yaruıntek köküzlögüm bilgem (Mani. II, T. M. 419/13, 14 önt.) “güneş tanrı ışığı gibi kıymetlim, bilgem”

kün teñride artmış yaruunuz üze (AY 654/11) “güneş tanrıdan fazla ışığınız ile”

kün teñriniñ yaruķı (AY 621/6) “güneş tanrının ışığı”

kün teñriniñ yaruķı (Huan.7 145/25) “güneş tanrının ışıkları”

kün yaruķı körgünçe ançada kēce bolur (KE 176r9) “güneş ışığı görüldükten sonra o şekilde gece olur”

künke aşadukumuz biş teñri yaruķı (HU 300) “her gün nail olduğumuz beşiz tanrının ilahi ışığı”

kwirukanıñ yürekindeki ħuñ uşiktin darnılığ yaruķlar ünüp (Ui. Tot. 1362) “Kwiruka’nın kalbindeki hung hecesinden dharanlı ışıklar çıkıp”

men iki yaruķ orduğa pek ħatıg kirtgünçlüg niğošak arslan meñü bu iki yiltiz nomuğ oħıyu tegintim (Mani. I, T. II D. 171/1 Tafel III) “ben, pek şiddetli inançlı Nigoşak Arslan bu sonsuz iki kök dharmayı okuyarak iki parlak saraya ulaştım”

meñigü y(a)ruķ tirig öz (Mani. III, Nr. 9, XI. T. II, D. 78k, Blatt II./10 ark.) “sonsuz, parlak diri can”

meniñ alp sakınguluk bilge biliglig yaruķum (AY 540/10) “benim zor, düşünülecek hikmetli ışığım”

mevlī ta’ālā kökdin bir sıduķ yaruķ ıdur erdi (KE 118v18) “Mevla teala gökten bir kırık ışık gönderirdi”

min yapğun iki yaruķ orduğa kirtgünçlüg niğošak (Mani. I, T. II D. 171/9 Tafel III ek sağ) “ben Yapgun, iki parlak saraya inanmış niğošak”

miñ kolti kün teñriler yaruķları (ETŞ 20B/49) “binlerce güneş tanrının ışığı”

miñ kün ay teñriler birkerü yaruķ ıdmış teg (AY 451/7) “binlerce güneş ve ay tanrı birlikte ışık saçmış gibi”

miñ kün teñri yaruķı (AY 650/13) “binlerce güneş tanrının ışığı”

munça yaruķ küçi kim teñriler ħurtğardı yeme üzeki yaruķ êllig teñrilerde (HAM 8/10) “üstteki parlak yüce tanrılardan tanrıların kurtardığı bunca parlak gücü”

munçulayu bışurunup yiti künke tegi yaruğ yaşuqluğ öt üze seziklig belgü tözlüg otunlarığ örtep (Ui. Tot. 175) “bu şekilde olgunlaşıp yedi güne kadar parlak ateşleri ile şüpheli işaret kökenli odunları yakıp”

nomlug yarukın (AY 646/18)“dharma ışığını”

odguradı bititdimiz altun yarukın (AY 684/10) “Altun Yaruk’u tam olarak anlayarak yazdık”

ol bo orunta bodısatavlar eşidip tutdaçı edremleri üze daranı tigme nomlarığ tüz tüp şadkı kılıp sansız sakışsız dyanlıg bilge biliglig yaruklarığ anta ornatıp utunçsuz teprençsiz bolurlar (AY 316/10) “o bu yerde bodısatvaları işitip erdemler ile dharani denilen dharmaları düz hale getirip, sayısız dharmalı hikmet ışıklarını orada yerleştirip sarsılmaz olurlar”

ol evni közğü deg yaruğ kıldı (KE 80v8) “o evi ayna gibi aydınlık kıldı”

ol kuduğg içinte bir korkınçığı uluğ yaruğ öt yalın birle önüp (T II B 29/7 Taf. II sol) “o kuyu içinden korkunç bir ulu parlak alev ile yükselip”

ol ol kim kıldı künni yaruğ tağı aynı yaruğ (HKT 200b/6=10/5) “o; güneşi, ayı parlak yarattı”

ol süzük köñül küçinte sekiz tümen dört miñ tü tüpintin yaruğ yaltrık öner (Mayt. 33/30) “o temiz gönül sayesinde saçının dibinden seksen dört bin ışık çıkar”

ol tanrı ol kıldı siziñ üçün tünni amrulmak üçün anıñ içinde kündüzni yaruğ (KKT 35/59a3=40:61) “o Tanrı sizin için geceyi dinlenmek için, gündüzü aydınlık olarak yarattı”

ol tegirmi körkle yaruk içinte (AY 96/4) “o yuvarlak, güzel ışık içinde”

ol tütsüg barçaka tegip biziñçileyü ök tütsüglüg kuşatırılar belgürüp ol kuşatırılarığ körüp tütsüg yıdın tuyduklarında ötrü ol kuşatırılartın altun öñlüg yaruklar ünmişin körgeyler (AY 425/14) “ol tütsüyü hepsine ulaştırıp bizim gibi tütsülü kuşatırılar ortaya çıkıp o kuşatırıları görüp tütsü kokusunu duyduktan sonra o kuşatırılardan altın renkli ışıklar çıktığını görecekler”

ol tütsüglüg yaruk yaltrıklar (AY 426/6) ”o tütsülü ışıklar”

ol üçünç y(a)ruķ kün k(e)ndü erür (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/20 ark.) “o üçüncü aydınlık gündüz kendidir”

ol yarlağkançuçı körtle münsüz yaruķ körkünüzün (Mani. I, T. II D.173a²/6) “o affedici, güzel, sıkıntısız parlak güzelliğiniz ile”

ol y(a)ruķ (Mani. III, Nr. 1, IV. T. III, T. V. 49. seite a/2 önt.) “o ışık”

ol yaruķ kıızı ögütmiş (Mani. III, Nr. 7, III. T. II, D. 176/14 önt.) “o parlak kıızı övmüş”

ol y(a)ruķ örtük sayu ay t(e)ñri ordusu kün t(e)ñri ordusına yağuyur (Mani. III, T. M. 291 Nr.2/5 önt.) “o parlak örtülü ay tanrı sarayı güneş tanrının sarayına yaklaşır”

ol yaruķ yaltrık içinte yine sansız sakıışsız ontın sıjarkı burkanlar erdini söğütler altınında vaydurı erdini üzeki örgünler üzesinte olurup (AY 92/21) “o ışık içinde yine sayısız on taraftaki burkanlar mücevher söğütler altında vaydurı mücevheri üstündeki tahtta oturup”

ol yaruķka börtölüp (Mayt. 63/14, 69/30) “bu ışığa temas edip”

ol yaruķlar (ETŞ 20A/13) “o ışıklar”

ol yaruķlar içinte közünmiş burkanlarığ körgeli udılar (AY 131/2) “o ışıklar içinde gözükmiş burkanları görmek için takip ettiler”

ol y(E)me altun küvrüg kün teñri tilgeni teg tegirmi körkle yaruķ yaltrık üze kopdın sıjyar yırtinçülerig barça bütürü yarutu yaltrıtu turur erti (AY 92/18) “o altın davul, güneş tanrının dairesi gibi, yuvarlak, güzel ışık ile her yerden yeryüzünü tamamen aydınlatırdı”

oların y(a)ruķları burunnuñ yütinçe kirip (Ui. Tot. 1055) “onların ışıkları burun deliğine girip”

onunç edgü kılınçlığ yaruķ ay teñri (HAM 5/12) “onuncusu iyi davranışlı parlak ay tanrı”

ot nürānī turur taķı yaruķ turur (NF 279/3) “ateş ışıklıdır ve aydınlıktır”

ot yaruḡ titir (S.Yü. 320) “ateş ışıktır”

ödvi yitvi öçme yaruḡ top tolup erip (ETŞ 12/38) “her şeye nüfuz eden sönmüş ışık dopdolu olup”

ölüm y(a)ruḡ yaşuḡ nomluḡ et'öz titir (Ui. Tot. 284) “ölüm, ışık dharmalı vücuttur”

ölüm yaruḡ yaşuḡ tetir (Ui. Tot. 65) “ölüm, ışıktır”

ölümüg tüşümde yaruḡ kıldı rab (K 5986) “Rabbim rüyamda ölümü açıkça gösterdi”

önmiş yaruḡ (Mayt. 55/06) “çıkılmış ışık”

öndün kök ıalığıta yaruḡ yaşuḡ saḡınıp (Ui. Tot. 142) “önce gökyüzünde parlak düşünüp”

ötrü bo nom erdini atı kötrülmüş ançulayu kelmiş ulug yaruḡnuḡ ögmeki atlıḡ teḡri teḡrisi burkannıḡ üskinte eşidip (AY 85/13) “sonra bu dharma cevheri, adı yüceltilmiş, o şekilde gelmiş ulu ışığın övgüsü adlı tanrılar tanrısı burkanın huzurunda işidip ”

öz tözi yaruḡ tip titir (Ui. Tot. 64) “kendisi ışık diye söylenir”

özeki yaruḡ teḡriler yarlıḡı (S.Yü. 252) “gökteki parlak tanrılar buyruḡu”

özüm teḡşürölmez yaruḡta öḡin (K 835) “kendi parlaklığım kesinlikle deḡişmez”

praba tigli yaruḡ yaltrıklar üze tolḡ yırtınçüḡ yaruḡtu (AY 683/9) “praba denilen ışıklar ile bütün yeryüzünü aydınlatarak”

seçilip birer yaruḡlar sekizer tümen törter miḡ seviglig öḡlüḡin yaltrıyu serilip turmuşı (ETŞ 20B/45) “seçilen her ışığın, sekizer on bin ve dörder bin güzel renkleri ile parıldayarak orada durduḡu”

sekiz on yaratılıḡı yaruḡına (HAM 3/15) “seksen donatılmış ışığına”

sekiz tümen dört miḡ töpüsintin yaruḡlar ıdıḡ (Mayt. 50/37) “tepesinden seksen dört bin ışık gönderip”

sekiz türlü yaruḡ bilge bilig (S.Yü. 383) “sekiz türlü aydınlık bilgi”

sekiz yükmek yaruḡ (S.Yü. 389) “Sekiz Yükmek, ışık”

sekiz yükmek yaruḡ nom bitig (S.Yü. 385) “Sekiz Yükmek, aydınlık dharma kitabı”

sekizinç serinmek yaruḡ kün teḡri (HAM 5/10) “sekizincisi sabırlı parlak güneş tanrı”

sırça, tamām ol yaruḡ yulduz, yaşıḡan (HKT 340a/3=24/35) “sırça, ışık saçan parlak bir yıldız gibidir”

siniḡ birle yaruḡ cān u cihānım (HŞ 63/8, 162/6) “canım ve dünyam seninle aydınlıktır”

siniḡ birle yaruḡ şubḡ u çırāḡım (HŞ 192/2) “sabahım ve kandilim seninle aydınlık”

siziḡ y(a)ruḡ ödrülmiş ösünüz (Mani. III, Nr. 9, IV. T. II, D. 78d, I/1 ark.) “sizin parlak, seçilmiş zatınız”

sogañıḡ körkle yaruḡın (AY 348/5) “hoş, güzel ışığıyla”

sudazumi ilig yaruḡ yüzün inçe tip tidi (Ui. III, T. I, D.7/28 önt.) “Sudazumi hükümdar parlak yüzle şöyle dedi”

süzük yaruḡ (AY 646/1) “berrak ışık”

süzülmüş yaruḡ biligiñiz (AY 646/10) “temizlenmiş aydınlık bilginiz”

tañ sarıḡındaki yaruḡ teg (Ui. Tot. 61) “sabah sarılıḡındaki ışık gibi”

tañ tañlardı udu yer yarudı udu kün tuḡdı kamaḡ üze yaruḡ boltı (IrkB. 26) “tan attı, sonra yer aydınlandı, sonra güneş doğdu, her şeyin üzeri aydınlık oldu”

taypaḡaki nom erdinitin yaruḡ ünüp ırak yakın orunlarıḡ bütürü yarutdı (TEZ 397) “Mahāprajñāpāramitā dharma cevherinden ışık çıkıp uzak ve yakın yerleri tamamen aydınlattı”

teğirmi körkle yarukuñuz (AY 646/13) “yuvarlak, güzel ışığınız”

teğirmi tolu yarukuñuz ol (AY 349/6) “yuvarlak, dolu ışığınızdır”

teğmeke kıldımız silerde yaruk yol yoruk (TIEM 73 I 86v/1=005/048) “size hepimiz için şeriat ve bir yol yöntem kıldık”

teñ bolmas közsüz taķı közlüg taķı qarañkuluqlar taķı yaruk taķı kölige taķı ısığ yil (HKT 417a/6=35/19) “gören ile görmeyen, karanlık ile aydınlık, gölge ile sıcak yel aynı olmaz”

teñri burķan yarukı ontun sıñar yirsuwda alķu yarudı (S.Yü. 421) “tanrı burkanın ışığı doğu yönünde tüm yeryüzünde parladı”

teñri yaruk küçlüg bilge (ETŞ 2/1) “tanrı, aydın, kudretli bilge”

teñri yaruk küçlüg bilgeke yalvarurbiz (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. II/2) “tanrı, parlak, güçlü bilgeye yalvarırız”

teñride bilge bilig bulmuş kün teñriteg körtle ay teñriteg yaruk (HAM 5/51) “tanrıda hikmet bulmuş güneş tanrı gibi güzel, ay tanrı gibi parlak”

teñri yarukın yavlak yirgerü ıdtımız erser (HU 240) “tanrının ilahi ışığını kötü yere gönderdiyse”

teñrim sizniñ altun öñlüg etözününñ yarukı k(i)kirsiz arıg titir (AY 110/21) “tanrım, sizin altın renkli vücudunuzun ışığı lekesiz temizdir”

tilintin yüpün öñlüg yaruk tişintin yörün öñlüg yaruk burnıntın kızıl öñlüg etüzintin öñlüg saçıntın tişintin öküş öñlüg yaruklar öner (Mayt. 88/3) “dilinden menekşe renkli ışık, dışından beyaz renkli ışık, burnundan kızıl renkli, vücudundan altın renkli, saçından dışından çeşitli renkte ışıklar çıkar”

titik odgurak yaruk yaşuk kamag şaştır bitiglerig bütürü bilmiş (AY 585/20) “zeki, tam olarak parlak, bütün şastra kitaplarını tamamlayarak bilmiş”

titrü körmeklig yarukın ıdtı (Ui. II, T. II Y. 52. 1/11 ark.) “dikkatli görme ışığını gönderdi”

togdı yaruk yulduzı (D 60/47) “parlak yıldız doğdu”

tolu y(a)ruḫ tirig öz ol (Mani. III, Nr. 32. T. M. 278/1 ark.) “dolu, parlak, diridir”

topulur yaruḫ ödvilig toḅup (ETŞ 20B/23) “şeffaf, parlak ve sert şekilde donup”

toruḫ y(a)ruḫ böḡü t(e)ḡrim(i)z t(e)ḡri yirinten inti (Mani. III, Nr. 16. T. M. 296/1 önt.) “duru, parlak bilgin tanrımız tanrı yerinden indi”

tört uluḡlarda barmış yuruḫlar³ (Mayt. 88/21) “dört ülkeye gitmiş olan ışıklar”

tört yaruḫ küçin birle (Mani. I, T. Ia. Taf.I/2) “dört parlak gücü ile”

tört yaruk tamga köḅülümüzde tamgaladımız (HU 177) “ilahi ışıklı dört damgayı gönlümüzde damgaladık”

törtünç yaruḫ dyan erser (Ui. Tot. 1223) “dördüncü parlak dharma ise”

törütüti yaruḫ kündüzi (K 127) “aydınlık gündüzü yarattı”

töz yaruḫ yaḡuḡ bilmez üçün (Ui. Tot. 77) “asıl ışığı bilmediği için”

tözü yaruḫ atlıḡ burḫan boltılar (S.Yü. 137) “hepsi aydınlık burkan oldular”

tuḡa ölü emgenür suḫ otın öçürür toturu umaz yaruḫ üzütün eḡgermez (Mani. III, Nr. 12, T. II, D. 178 II. /10) “doḡarak ölererek zahmet çeker, sakın ateşi söndürür doyuramaz, parlak ruhunu onarmaz”

tükel bilge mayıtrı burḫan yime yarlıḫançuçı biligin yaruḫ ıdu yarlıḫadı (Mayt. 63/12) “mükemmel bilge mayıtrı burkan merhametli bilgiyle ışık gönderdi”

tükel kılıḡıl bizge yaruḫlarımıznı taḡı yarlıḫaḡıl bizge (HKT 538b/3=66/8) “bizim nurumuzu tamamla, bizi baḡışla”

tükellig aḡnuḡı yaruḫ teḡri (HAM 5/33) “mükemmelliḡin sahibi ışık tanrı”

tümen tük munça yaruḫ küçü kim teḡriler yeḡe üzeki yaruḫ èllic teḡrilerde (HAM 8/10) “tanrılar üstteki parlak yüce tanrılardan onbinlerce parlak gücü”

tünerig sansarnıḡ yaruḫ yulası (ETŞ 10/270) “karanlık Samsāra’nın parlak meḡalesi”

³ Kelimenin istinsah hatasından ötürü böyle kaydedildiği düşünölmüş, bu sebeple farklı bir kelime olarak deḡerlendirilmemiştir.

tütsüg yıdın tuydukumuzda ol tütsüglüg kuşatırđın altun öñlüg yaruklar ünüp ordumızın karşımızın yarutgay yaşutgay (AY 424/18) “tütsü kokusu duyduğumuzda o tütsülü kuşatırđın altın renkli ışıklar çıkıp sarayımızı aydınlatacak”

ulug nomlug yarukug örü tutdaçılar (AY 132b/12) “ulu dharmalı ışığı ayakta tutacaklar”

uluğ y(a)ruğ (Mani. III, Nr. 9, IV. T. II, D. 78d, II./4 ark.; Ui. I, T III M.56.1/20) “çok parlak”

uluğ yaruk barğ (Mani. I, T. II D. 177 ek, Taf. IV. Seite 2/4) “çok parlak ev”

ulug yula yarukı teg (AY 493/3) “büyük meşale ışığı gibi”

uydı aña yaruk yulduz (HKT 426a/2=37/10) “parlak bir yıldız onu takip etti”

uzatı ıdur yarukları (ETŞ 9/90) “durmadan gönderdiği ışık”

uzatı yaruklar önerin (ETŞ 20A/2) “durmadan ışıklar çıktığını”

uzun tünde yaruk künde köñlüm anda (DH XIV/4) “uzun gecede, parlak günde, gönlüm orada”

üç törlüg yaruk bilge bilig (AY 185/22) “üç türlü parlak hikmet”

üçünç orunka köñül öritmişerinte bilge biliglig yula yarukın yaltrıdaçı atlıg samadı dyanıg öritürler (AY 323/8) “üçüncü yerde istedikleri hikmet meşalesinin ışığını parlatan samadı dharmayı yüceltirler”

üçünç yaruk teñri (HU 35) “üçüncüsü ışık tanrı”

üçünç yaruk yaşuk saşınmağ üze beklenip (Ui. Tot. 194) “üçüncüsü parlak düşünmek üzere kapanıp”

üçünç y(E)me körtle körkün inçe ıaltı yaruk kün teñriçe (Mani. I, T. II D. 171/23 Tafel III önt. sol) “üçüncüsü de güzel bir görünüşle parlak güneş tanrı gibi”

ülgüsüz sansız yarukuñuz erür (AY 654/8) “sayısız ışığınızdır”

üstün teñri yaruq titir (S.Yü. 318) “yukarıdaki tanrı aydınlıktır”

üzeki tört yaruq èllig teñrilerde (HAM 5/48,9/1,10/4) “üstteki dört aydınlık yüce tanrılardan”

üzeliksiz yaruq yaşuk nomlug yula tamturup (AY 429/22) “daimi, parlak dharmalı meşaleyi tutuşturup”

vaidurılıg altun tağ erdini çeçek y(a)ruq yaltrıql(ı)ğ kut ülüglüg edgü edremlig taluy ügüz atl(ı)ğ ratnapuşpi t(e)ñri burhan kutıña tip (Ui. I, T III 56.8/18) “vaiduryalı, altınlı, cevherli, çiçek ışıklı, kutlu, talihli, iyi erdemli deniz adlı Ratnapuşpi tanrı burkan kutuna diyerek”

yā beraber bolur mu qarajıklar tağı yaruq (HKT 242a/2=13/16) “karanlıklar ile aydınlık denk olur mu”

yadılmış ol yaruquñuz (AY 349/20) “yayılmış o ışığımız”

yalınlıg körkle yaruquñuz ol (AY 349/1) “parlak, güzel ışığımızdır”

yaltrıyur erdinin itiglig yaruq kün teñri tilgeni (ETŞ 20D/116) “ışıldayan cevher ile süslü parlak güneş tanrının çarkı”

yana bir tayıfalar kelgeyler yüzleri kün teg yaruq bolğay (NF 241/13) “yine yüzleri güneş gibi parlak olan bir topluluk gelecek”

yañağı kün yaruqıña yol urmış (HŞ XIV/53) “yanağı güneş ışığı için yol olmuş”

yañı ay teg artar yaruğı tolur (K 740) “yeni ay gibi büyür ve parlaklığı artar”

yap yaruq nēñ (D 451/354) “çok ışıklı nesne”

yaruq (ETŞ 35;Mani. III, Nr. 1, III. T. M. 140 u. 147 seite b/1 ark.) “parlak”

y(a)ruq (Mani. III, Nr. 10, V. T. M. 166 (M. 13)./3 önt.) “ışık”

yaruq aşnuğı uluğ nomkutı (HAM 5/45) “ışığın sahibi ulu dharma kutu”

yaruq ay teñri (MIK III 35a b) “parlak ay tanrı”

y(a)ruk ay t(e)ri (Mani. III, Nr. 1, III. T. M. 140 u. 147 seite b/2 önt.) “parlak ay tanrı”

yaruk belgü bolmasar (Ui. Tot. 1247) “parlak işaret olmasa”

yaruk bilge bilig (S.Yü. 387, 394) “parlak bilgi”

yaruk biligleri yaltrıyu (ETŞ 7/345) “parlak bilgileri ışıldayarak”

yaruk boldı (ME 220/8) “aydınlık oldu”

yaruk boldı boy (ME 25/1) “benzi aydınlandı”

yaruk boldı kalıdı kün (ME 24/8) “güneş yükseldi aydınlık oldu”

yaruk boldı tamām toğmış meniz kün (HŞ 205/40) “güneş doğmuş gibi tamamen aydınlık oldu”

yaruk boldı tañ (ME 167/8) “tan aydınlık oldu”

yaruk boldı yir, yaruklukı birle idisiniñ (HKT 445a/2=39/69) “yeryüzü Tanrının ışığı ile aydınlandı”

yaruk böğü (Mani. III, Nr. 23. T. M. 176./3 önt.) “parlak bilgin”

yaruk can üzüldi (K 1520) “nurlu can ayrıldı”

yaruk cehān meniñ üze qarardı (KE 79v2) “aydınlık cihan benim üzerime karardı”

yaruk cihān ‘abdu’l-muṭṭalib üze qarardı (KE 184v4) “aydınlık cihan Abdülmuttalip üzerine karardı”

yaruk cihān mülkiñe meger ḵanā’at ḵılmadıñ (KE 177r3) “aydınlık cihanın malına kanaat etmedin”

yaruk çeçek bodısavata (HAM 2/30) “parlak çiçek bodisatva”

yaruk çerāğ (TIEM 73 II 308v/7=033/046) “parlak kandil”

yaruk çın ajunḵa ulan (K 5421) “parlak ve gerçek dünyaya bağlan”

yaruk ırāġ (HKT 404b/4=33/46) “parlak kandil”

yaruk ogsıramaksız tüş et’özke yükünürmen (AY 678/4) “parlak, aydınlığı kaybolmayan mükafat vücudu önünde saygıyla eğilirim”

yaruk dünya meñzi kızardı ışın (K 3283) “aydınlık dünyanın yüzü kırmızı ışığa büründü”

yaruk dünya meñzi tünerse çiçe (K 5018) “parlak dünyanın yüzü iyice kararınca”

yaruk dünya yüzke eşünse eşük (K 5003) “parlak dünya yüzüne örtü örtünce”

yaruk dünyanı koyup (KE 177r13) “aydınlık dünyayı bırakıp”

yaruk dyan tükedi (Ui. Tot. 1257) “parlak dharma bitti”

yaruk erip (Ui. Tot. 62) “ışık olup”

yaruk friştiler (HAM 5/2) “parlak melekler”

yaruk k(e)lip tüneregig yayduġ için (Mani. III, Nr. 1, IV. T. III, T. V. 49. seite a/2 ark.) “aydınlık gelip karanlığı dağıttığı için”

yaruk kıldı dünya kolın hem özin (K 4968) “dünyanın vadi ve ırmaklarını parlattı”

y(a)ruk köñül (Ui. Tot. 1256) “parlak gönül”

y(a)ruk küçün (Mani. III, Nr. 9, V. T. II, D. 78e, II./1 önt.) “parlak güçle”

y(a)ruk kün (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/15 ark.) “aydınlık gündüz”

yaruk kün (HAM 5/16, HŞ 175/12) “parlak güneş”

yaruk kün (K 3193) “aydınlık gün”

yaruk kün kildise kitti kara tün (HŞ 80/33) “aydınlık gündüz geldiğinde kara gece gitti”

yaruk kün tig yaruttı ay bu tünni (HŞ XLI/4) “ay bu geceyi parlak güneş gibi aydınlattı”

yaruḵ künler tünlerig tünlerke utrunḡalı öçeşgeli turdılar (Mani. III, Nr. 8, III. T. M. 423c./8 ark.) “aydınlık gündüzler karanlık gecelere karşı koymak için kalktılar”

yaruḵ künni köreyin, aynı yılduzlarını köreyin tēse bu yigitke baḡsun ya`nī `alī kerremu`llāhu vechehu (KE 202r3) “parlak güneşi, ayı yıldızları göreyim derse bu yiğide baksın yani kerremu`llāhu vechehu Ali”

yaruḵ otlar (TIEM 73 II 424r/7=072/008) “parlak ateşler”

yaruḵ teg belgü bolur (Ui. Tot. 1241) “ışık gibi belli olur”

yaruḵ teḡri (HAM 5/1) “ışık tanrı”

yaruḵ teḡri (Mani. I, T. II K. 2a/2 Blatt I) “ışık tanrı”

y(a)ruḵ t(e)ḡri (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/14 önt.) “ışık tanrı”

y(a)ruḵ t(e)ḡri siz (Mani. III, Nr. 10, V. T. M. 166 (M. 13)./6 önt.) “ışık tanrısınız”

y(a)ruḵ t(e)ḡri yirin utlısın bultum (Mani. III, Nr. 13, II. T. II, D. 175, 2 Blatt I/4 ark.) “ışık tanrı yerini, mükafatını buldum”

yaruḵ teḡriler (ETŞ 2/8, 4, HU. 323) “ışık tanrılar”

yaruḵ teḡriler yarlıḡazunun yavaşıım birle yaḡışıpan adırılmalım (Mani. II, T. M. 419/15 ark.) “ışık tanrılar buyursun, yumuşak huylum ile yakınlaşıp ayrılmayalım”

yaruḵ teḡriler yirinte (S.Yü. 197) “ışık tanrılar yerinde”

yaruk teḡrilerdde atrılı (HU XVII) “ışık tanrılardan ayrıldı”

yaruk teḡrilerke nom kutıḡa arıḡ dintarlarka suida yazukda boşunu ötünürbiz (HU 335) “ışık tanrılara, dharma kutuna, saf dintarlara, suçtan günahtan uzaklaşarak dua ederiz”

yaruḵ tip titir (S.Yü. 385) “aydınlık diye söylenir”

yaruk ton aşnuķı küçlüğ teñri (HAM 5/44) “aydınlık görünüşün sahibi güçlü tanrı”

yaruk tözlükün tegşilip (Ui. Tot. 1236) “ışık temeliyle değişip”

yaruk tut alın (K 5222) “alınını parlak tut”

yaruk uçmaħdın adırılğan (KE 5v1) “parlak cennetten ayrılan”

yaruk ündürüp (Ui. Tot. 1234) “ışık çıkartıp”

yaruk üner (Huan.7 177/19) “ışık çıkar”

yaruk ünüp barıp (Ui. Tot. 1327) “ışık çıkıp”

yaruk yaltrıg kütluğ ülüglüğ yarutdaçı (ETŞ 10/174) “parlak, aydın, mutlu, talihli aydınlatici”

yaruk yaltrıglıg (ETŞ 10/265) “parlak ışıklı”

yaruk yaltrıglıg erdinin yaratmış ordular (S.Yü. 243) “parıltılı mücevherle donatılmış saraylar”

yaruk yaltrık yaltırtı (AY 630/19) “ışığı parlattı”

yaruk yaltrıkın tegriklep (Mayt. 39/13) “ışıkla çevreleyip”

yaruk yaltrıkka (AY 646/9) “ışığa”

yaruk yaltrıklıg itıglıg yaratıglıg ertıñü yalınayur (AY 112/9) “parlak ışıklı donatılmış bir şekilde fevkalade parlar”

yaruk yaruķuğ içkermek (S.Yü. 345) “parlak ışığı içine almak”

yaruk yaşuk (AY 96/9, 279/10, 593/13; Ui. Tot. 20, 1082) “parlak”

yaruk yaşuk belgüler (Ui. Tot. 732) “parlak işaretler”

yaruk yaşuk berü yıgılm(a)ķ üze (Ui. Tot. 303) “ışığa doğru toplanmak için”

yaruk yaşuk birle k(a)tılıp (Ui. Tot. 166) “ışıkla karıştırılıp”

yaruk yaşuk erkliglerke kaçıglarka öñke küçke tolu tükel kılayın (AY 117/2)
“parlak güçler, duyu organları için önce gücü tam kılayım”

yaruk yaşuk kōşa bışrunmaqlıg et’öz otğurağ yaruyur (Ui. Tot. 33) “parlak düzeni öğrenen vücut ayrıca parlar”

yaruk yaşuk köñülke sıñmek üze (Ui. Tot. 277) “parlak gönülde batmak üzere”

yaruk yaşuk körmez (Ui. Tot. 863) “ışık görmez”

yaruk yaşuk közünüz üze (AY 333/11) “parlak gözünüz ile”

yaruk yaşuk közünmez (Ui. Tot. 874) “ışık görünmez”

yaruk yaşuk nomluğ etöz tuyunğu üçün (Ui. Tot. 144) “parlak dharmalı vücut hissettiği için”

yaruk yaşuk nomluğ etözüg tuyup (Ui. Tot. 139) “parlak dharmalı vücudu hissedip”

yaruk yaşuk saşınmağ (Ui. Tot. 182) “parlak düşünmek”

yaruk yaşukğa sıñmış ödde (Ui. Tot. 159) “ışığa battığı an”

yaruk yaz (K 65) “parlak bahar”

yaruk yaz faşlın (K C4) “parlak bahar mevsimini”

yaruk yaz teg erdim tümen tü çiçeklig (K 6531) “onbinlerce rengarenk çiçekle dolu parlak bahar gibiydim”

yaruk yiltizin teñri yirin tünerig yiltizin tamu yirin biltimiz (HU 160) “aydınlık kökün tanrı yeri, karanlık kökün cehennem yeri olduğunu öğrendik”

yaruk yir (D 451/354) “aydınlık yer”

yaruk y(E)me ermez karañku y(E)me ermez tip körmez (AY 67/1) “aydınlık da karanlık da olmaz diye görmez”

yaruk y(E)me ermezli (AY 66/11) “ışık da olmaz”

yaruk yula (TEZ 601) “parlak kandil”

yaruk yula birtemledi öçti tep inçe yerinti busantı (TEZ 1018) “parlak kandil azaldı, söndü diye öyle üzöldü, dertlendi”

yaruk yulduz (HKT 570b/4=86/3) “parlak yıldız”

yaruk yulduz togarda (D 530/431) “parlak yıldız doğduğu zaman”

yarukdın (Mayt. 57/18) “ışıkdan”

yarukı (Huan.7 47/21) “ışığı”

yarukı artar ay bolgınça tolun (HŞ 209/27) “ay dolunay olunca ışığı artar”

yarukı yalrıyu kararığığ alku kiterti (S.Yü. 422) “ışığı parlayarak karanlığı hep yok etti”

yarukın atınız küñüz tolmış ol (AY 495/14) “parlaklığınız, adınız, şanınız tamdır”

yarukın törlug bediziñiz (AY 349/11) “parlak, tuzaklı resminiz”

yarukın yaltrayu (Mayt. 13/60) “parılıyla parlayarak”

yarukın yaltrıkın yalrıyur (AY 113/1) “ışığını parlatır”

yarukınta yigedmiş (Mayt. 55/07) “ışığına üstün gelmiş”

yaruklar (Mayt. 88/13) “ışıklar”

yaruklar öner (ETŞ 9/20) “ışıklar çıkar”

yarukları (Mayt. 55/08) “ışıkları”

yarukları telim ol (AY 650/17) “ışıkları çoktur”

yarukları üstelgey tip yarlıkadı (AY 455/13) “ışıkları artırılacak diye buyurdu”

yarukları y(E)me yitlinür (AY 552b/16) “ışıkları da yok olur”

yarukları yöriyür, ileylerinde tağı sağlarında (HKT 538b/2=66/8) “önlerinden ve sağlarından ışıklar çıkar”

y(a)rukug (Mani. III, Nr. 9, IV. T. II, D. 78d, II./2 önt.) “ışığı”

yarukug karag adırgalı (HU 9) “aydınlığı karanlığı ayırmak üzere”

y(a)rukuğ taşkaru tokıgu yolu (Yit.Sud. 41/23) “ışığı dışarı vuran yolu”

yarukum (ETŞ 3/7) “ışığım”

yarukun yaltrıkın yarutursiz (AY) “ışığını parlatırsınız”

yarukun yaşukun ermek (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/14 ark.)
“ışığına ulaşmak”

yarukuñuz yarutur (AY 645/22) “ışığımız aydınlatır”

yarumış yaruķı (ETŞ 35/125) “parıldayan ışığı”

y(a)rumış yaruķı (Yit.Sud. 30/6) “parlamış ışığı”

yarutur yaruķ kün (K 4925) “parlak güneş aydınlatır”

yaşın tayakına yaruk közünür (AY 77/1) “şimşeğe dayalı olarak parlak gözükür”

yava erdinilig smırın yaltrıyu öner yaruķı (ETŞ 20D/98) “tane mücevherli
semirin parıldayarak çıkan ışığını”

yawuķ bolur yağı, yaruķ yulduz, taķı niçeme kim yoķamasa aña ot (HKT
340a/3=24/35) “ateş ona dokunmasa dahi parlak yıldız gibi ışık verir”

yawuķ bolur yıldırımın yaruķı (HKT 341a/8=24/43) “şimşeğin ışığı yakın olur”

yıparağ el yaruķuğ açınañ (HAM 20/17) “kokuyu el parlaklığını gösterin”

yig ulug nomlug yaruk yula (AY 368/12) “üstün, ulu dharmalı parlak meşale”

yigedti yaruķ kün kararığ tünüg al(a)ñadturdı (Mani. III, Nr. 8, III. T. M.
423c./10 ark.) “parlak gündüzü artırdı, karanlık geceyi zayıflattı”

yirtinçünün yaruķ yulası (ETŞ 9/41) “dünyanın parlak meşalesi”

yoz yoçan yarutur esriñü yaruķlar önmişin (ETŞ 20A/11) “yüzlerce yojana yeri
aydınlatan rengarenk ışıklar çıktığını”

yöriyür yaruqları, ileylerinde tağı sağ yanlarında (HKT 515b/2=57/12) “ışıkları önlerinden, sağlarından yürüyor”

yörüg aşnuķı yaruķ kün teņri (HAM 6/3) “izahın sahibi parlak güneş tanrı”

yula yaruķıça közünür (Ui. Tot. 59) “meşale parlaklığı gibi görünür”

yükünürmen vaydurılıg altunlug erdinilig çeçek yaruķ yaltrıklıg kutlug ülüglüg edgü edremliĝ taluy öĝüz atlıg ratnapuşşı teņri burkan kutına tip (AY 520/1) “vaiduryalı, altınlı, cevherli, çiçek ışıklı, kutlu, talihli, iyi erdemli deniz adlı Ratnapuşşı tanrı burkan kutu önünde saygıyla eğilirim”

yükünürmen yaruķ yaşuklarka (AY 504/22) “ışık önünde saygıyla eğilirim”

yüz miņ kün teņri yaruķı teg kopdın sınar kamagdın tegirmileyü yaruķ (AY 658/18) “ışık, yüz bin güneş tanrı ışığı gibi her yerden sararak”

yüz miņ turkı yirte yaruķ yaltrık közüntürgeyler (AY 448/17) “yüz bin uzunluğundaki yerde ışık gösterecekler”

yüzi kün teg yaruķ (KE 75r17) “yüzü güneş gibi parlak”

yüzi kündin köp yaruķrak alnı aynıņ egmesi (KE 181v6) “yüzü güneşten daha parlak, alnı ayın hilal hali”

yüzleri tolun ay tēg yaruķ bolğay (NF 241/9) “yüzleri dolunay gibi parlak olacak”

yüzleri yaruķ yılduz tēg yışığay (NF 241/6) “yüzleri parlak yıldız gibi ışıyacak”

yüzük oynadı toĝğınça yaruķ kün (HŞ 79/32) “parlak güneş doğunca yüzük oynadı”

yüzünüz kündin yaruķrak (KE 77r15) “yüzünüz güneşten daha parlak”

zühre yulduznu kördi ĝāyet yaruķ (KE 38v3) “çok parlak olan Zühre yıldızını gördü”

2. “açık, belli”

açuk hem yaruq bolsa kılqın sözüñ (K 2000)“sözüyle ve hareketiyle açık davranmalı”

‘ākıllarğa ay teg, kün teg yaruq turur (KE 78r3) “akıl sahipleri için ay gibi güneş gibi parlaktır”

barıñ belgölüg sen kün ay teg yaruq (K 12) “senin varlığını, parlak güneş ve ay gibi bellidir”

yaruq yaşuq uqulur üçün (Üİ 102b/2, 5, 7) “açık olarak anlaşılır olduğu için”

3. “mutlu, mutluluk”

bağışlağıl cüftlerimizdin oğlumız kızımızdin közlerimiz yaruğı (TIEM 73 II 266r/3=025/074) “bize gözlerimizi aydınlık kılacak eşlerden ve çocuklardan ver”

er at bolsa begdin sewinçlig yaruq (K 3033) “asker beyden memnun olsa”

ey közüm yaruğı (NF 88/5) “ey gözüm nuru”

ey közüm yaruğı (KE 69r10, 72r8, 245r1, 247v11) “ey gözümün nuru”

ıdıyā közüm yaruğı, köñlüm tokı ‘ıyālimni maña ıawuştır (KE 75v14) “ey Allah’ım gözümün nuru, gönümün tokluğu olan çocuğumu bana kavuştur”

körür köz yaruğı (K 1163) “gözün ışığını görür”

köz yaruğı bolğay maña tağı saña (TIEM 73 II 281v/1=028/009) “bana da sana da göz aydınlığı olacak”

köz yaruğı maña tağı saña (HKT 369a/1=28/9) “bana da sana da göz aydınlığı olacak”

közi yaruq ıduklar (ETŞ 12/18) “gözü parlak azizler”

közleriniñ yaruğı turur (NF 262/2) “gözlerinin ışığıdır”

közüm yaruķı, köñlüm ārāmı atam tirig bar mu (KE 224v9) “gözümün nuru gönlümün huzuru atam diri mi”

közüm yaruķı oğlanımnı yitürüp tururmen (KE 72v8) “gözümün nuru çocuklarımı yitiriyorum”

közüm yaruķı oğlumnu maña bērip yibergil (KE 99r15) “gözümün nuru çocuklarımı bana verip gönder”

közüm yüzün bile bolur yaruķ uş (HŞ 85/33) “gözüm yüzün ile aydınlık olur”

közüm yüzün nūrı birle yaruķ uş (HŞ 191/37) “gözüm yüzünün nuru ile parlaktır”

meniñ közüm yaruķı maña hem saña (KKT 32/7a3=28:9) “bana da sana da göz aydınlığı olacak”

ol közün yaruķı, köñlün tokı oğluñnu teñri ta’ālā terk künde saña kavuşturgay ve’-selām (KE 99v7) “o gözün nuru, gönlün tokluğu çocuklarını Tanrı teala tez günde sana kavuşturacak vesselam”

sen erdiñ maña köz yaruķı tūkel (K 1162) “sen tamamen benim gözümün nuruydun”

üçünçi közüm yaruķı namāz içinde (KE 82r21) “üçüncüsü ise gözümün nuru namaz içinde”

yaruķ boldı köz (K 3321, 3732) “gözüm parladı”

yaruķ bolsun közün (KKT 31/10b2=19:26) “gözün aydın olsun”

yaruķ kılğa köz (K 4134) “gözün aydın olacak”

yaruķ tut yüzün (K 4283) “yüzünü güleç tut”

yaruķ tutsa begler kişike yüzi (K 604) “beyler kime güler yüz gösterirse”

yaruķ tutsa yüz (K 2576) “yüzünü güleç tutsa”

yaruķ tutsa yüz köz kişike küle (K 2476) “insanlara açık ve güler yüz göstermeli”

yaruḳ yüz küler teg yarudı ajun (K 3288) “dünya, gülen parlak yüz gibi aydınlandı”

yaruḳ yüz küler teg yirişti tişin (K 3953) “parlak yüzün tebessümü gibi parlak dişleri gözüktü”

yaruḳ yüz tudı (K 3284, 5824) “parlak yüzü kapandı”

yaruḳ yüzün (Mayt. 13/27) “parlak yüzle”

yüz açtı yaruḳ (K 6221) “parlak yüzünü açtı”

yüzünni yaruḳ tut (K 4222) “yüzünü güleç tut”

4. “temiz, saf”

bu ‘araşātka yaruḳ yüz birle keldiñ (NF 241/7) “bu Arasat’a aydınlık yüz ile geldin”

ḥaḳ te’ālā siziñ yüzünüzni mundağ yaruḳ kılıp turur (NF 241/11) “Hak Teala sizin yüzünüzü böyle aydınlık kılmıştır”

iy köñli yaruḳ pīr (HŞ 213/3) “ey gönlü aydınlık ihtiyar”

kaşı közi keñ yaruḳ yaşuḳ toğılığ erdi (TEZ 847) “kaşı gözü çok aydınlık, yakışıklıydı”

5. “ferah”

içimni öz nūruñ birle yaruḳ tut (HŞ 7/5) “içimi kendi nurun ile aydınlık tut”

6. “başarılı”

titik yaruḳ bolayın (AY 506/8) “zeki, parlak olayım”

titik yaruḳ edremliḡ (AY 481/17) “zeki, parlak erdemli”

yaruḳ öḡ (Mani. I, T. II K. 2a/4 Blatt II ark.) “parlak zeka”

yolta yaruḳ yaşuḳ bışurunmaṭuḡlar (Ui. Tot. 76) “yolda parlak kavramayanlar”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

yaruk (HAM 34/21) ÖA

yaruk tegin (E 15/3) ÖA

yaruk ünere vrharlık (YAM Ex. 01/4, 10) ÖA

y.li

tejrili yekli yaruklı karalı ol ödün katıldı (HU VI) “tanrı ile şeytan, aydınlık ile karanlık o zaman karıştı”

yaruklı karalı kaltı adrılgay (HU 170) “aydınlık ile karanlık nasıl ayrılacak”

yaruklı karalı kaltı katılmış (HU 166) “aydınlık ile karanlık nasıl karışmış”

yaruklı karalı tejrili yekli (HU XXIV) “aydınlık ile karanlık, tanrı ile şeytan”

y.lug

abasvar atlıg yaruklug ünlüg tejriri yirinte (AY 143/7) “Abasvar adlı aydınlık, meşhur tanrı yerinde”

alkınmaksız isilmeksız tolun ay tejriri yaruklug atlıg daranı nom (AY 338/11) “bitmez tükenmez dolunay tanrı ışıklı adlı dharanı kanun”

altın önlüg yaruklug nom erdinig ötünmek üze (AY 403/23) “altın renkli ışıklı dharmā cevherini dilemek üzere”

altun yaruklug nom erdini (AY 574/9) “altın ışıklı dharmā cevheri”

amtı sizlerke yaruklug tilgen içinte közünü yarlıkadaçı tejriri burkan erser ol tejriri tejriri burkan erür (AY 190/5) “şimdi sizlere aydınlık tekerlek içinde görünen buyruk sahibi tanrı burkan, o tanrı tanrısı burkandır”

anın bititdük altun yaruklug bu sudur nomug (AY 684/13) “altın ışıklı bu sudur kitabını onunla yazdırdık”

apramanab atlıg ülgüsüz yaruklug tejriri yirinte (AY 143/5) “Apramanab adlı sayısız ışıklı tanrı yerinde”

bilge biliglig aytakı yarukluğ bilgin yirçi (ETŞ 10/78) “hikmet ayındaki parlak bilgin yol gösterici”

bir ertinü ulug bedük yaruklug tilgen içinte (AY 188/13) “mükemmel, çok büyük parlak bir daire içinde”

edgün barmış ülgülençsiz yarukluğ üski (ETŞ 13C/59) “iyilikle geçenin ölçülmez parlak huzuru”

ertinü arıg süzük sogık yaruklug siz (AY 111/12) “fazlasıyla temiz, soğuk, aydınlıksınız”

kün teñri teg yaruklug (AY 572/14) “güneş tanrı gibi ışıklı”

ol yaruklug tilgen içinte (AY 188/22, 189/9) “o aydınlık tekerlek içinde”

ötrü ol üdün teñri kanı hormuzta teñri kamag teñriler kuvragı birle gañ öküz katunı ulatı alku ulug tirin kuvragı birle tükkel bilge biliglig teñri teñrиси burkannıñ ol yaruklug yalınçıña tartılıp kamagun barça teñri teñrиси burkan tapa keltiler (AY 131/9) “sonra o zaman, tanrı hanı hormuzta tanrı, bütün tanrılar cemaati ile, nehir hatunu, bütün ulu cemaat ile, hikmetle dolu tanrı tanrısı burkanın o aydınlık ışığına çekilip”

parıtab atlıg az yaruklug teñri yirinte (AY 143/3) “Parıtab adlı az ışıklı tanrı yerinde”

ratnaçanıtıra erdini ay teñri raşmı yarukluğka yükünürman (ETŞ 10/94) “ratnacandra cevheri ay tanrı Rasmıprabhasa ışığı önünde saygıyla eğilirim”

tutçı yarukluğ çuvalapırabası tokılığ (ETŞ 10/60) “her vakit parlak jvalaprabhāsa endamlı”

tutçı yarukluğ itigler (ETŞ 20F/190) “daimi ışık süsleri”

ulug yaruklug bodisatav (AY 34d/20) “ulu ışıklı bodisatav”

ülgülençsiz yarukluğ (ETŞ 16/79) “ölçülmez ışıklı”

yaltrıklıg yaruklug bodisatav (AY 34d/35) “ışıklı bodisatav”

yaruklug (AY 652/3) “ışıklı”

yaruklug bodisatav (AY 34d/48) “ışıklı bodisatav”

y(a)ruklug bodis(a)t(a)v (Ui. I, T III M.56.1/44 ark.) “ışıklı bodisatav”

yaruklug körkdeşlerin orun orun sayu kodup yarıkap (AY 64/6) “parlak görünüşlerini her yerde bırakmayı buyurup”

yaruklug yaşuklug (ETŞ 1/18) “parıltılı”

yaşın yaruklug bodisatav (AY 34d/49) “ışıklı bodisatav”

yaşın y(a)ruklug bodis(a)t(a)v (Ui. I, T III M.56.1/45 ark.) “ışıklı bodisatav”

yıdılg yıparlıg yaruklug yaşuklug tañ teñri (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. I/7, 9) “kokulu, parlak tan tanrısı”

yitinçsiz tutunçsuz yaruklug (AY 680/19) “ulaşılamayan ışıklı”

yükünürm(e)n adı kötrülmis ançolayu kelmiş ayağka tekimlig köni tüzünü tuymus vaituri erdini y(a)ruklug odaçılar iligi t(e)ñri burkan hutıña (Ui. II, T III M.225 7b-2/4) “adı yüceltilmiş, o şekilde gelmiş, ayağa kapanmalık, doğruyu hissetmiş Vaituri mücevheri parlak hekimler hükümdarı tanrı burkan kutu önünde saygıyla eğilirim”

yükünürmen k(i)kirsiz arıg yaruklug at kũ iligi atlıg teñri teñrиси burkan kutıña (AY 358/22) “günahsız, berrak ışıklı, nam hükümdarı adlı tanrı tanrısı burkan kutu önünde saygıyla eğilirim”

yükünürmen lınhua çeçek itigi yaratıgı yaruklug atlıg teñri teñrиси burkan kutıña (AY 358/18) “nilüfer çiçeğinin yarattığı aydınlık adlı tanrı tanrısı burkan kutu önünde saygıyla eğilirim”

y.rağ

1. “parlak”

ğayusı yarukraq kayu eksüdi (K 130) “bazısı daha çok bazısı daha az parlak”

2. “anlaşılır”

ğadaşım hārūnnı ol yaruğrağ mēndin tilin (KKT 32/23a3=28:34) “kardeşim Harun’un dili benimkinden daha düzgündür”

y.suz

kök kalık yūzinteki kün teñri rahuka sikirtmiş teg yaruksuz yaşuksuz öñsüz öles boltı (AY 617/5) “gökyüzündeki güneş tanrı gezegeni durdurmuş gibi ışısız, renksiz oldu”

öñsüz yaruksuz inçip bolurlar (AY 556/19) “böyle renksiz ışısız olurlar”

yaruksuz boldı kün (ME 98/8) “güneş ışısız oldu”

yaruqlıq bk. yaruqluq

andın soñ kördiler yaruqlıq kılıp (KE 164v19) “ondan sonra aydınlatıp gördüler”

bu mēveler yaruqlıqı ba’zıları ay yaruqluqınça turur tağı ba’zıları kün yaruqluqınça turur (NF 319/12) “bu meyvelerin parlaklığı bazıları ay parlaklığı gibidir, bazıları güneş parlaklığı gibidir”

yaruqluq bk. yaruqlıq

1. “ışık, parlaklık”

ādem ol nūrnuñ yaruqluqın körüp (KE 7r14) “Adem o nurun parlaklığını görüp”

adınlarge körsen yaruqluq bēür (KE 78v11) “başkalarına baksan aydınlık verir”

ajun ħalkı andın yaruqluq bolur (K 732) “dünya halkı ondan aydınlık olur”

alalıñ yaruqluquñızdın (HKT 515b/6=57/13) “nurunuzdan alalım”

anıñ birle yaruqluqları yorıyurlar öñdüninde y(E)me oñ kollarında (TIEM 73 II 415v/8=066/008) “sağında ve önünde onunla birlikte ışıklar yürür”

anıñ içinde köni yol yaruqluq (TIEM 73 I 86r/5=005/046) “içinde doğru yol ve nur olan”

anıñ içinde kōnilik taķı yaruķluk (HKT 111b/9=5/46) “içinde doğru yol ve nur olan”

anıñ yaruķlukı meñzeki atuşsuz tügnük teg anıñ içinde çerāğ (TIEM 73 II 258v/2=024/035) “onun ışığı içinde kandil bulunan kandillik gibidir”

anıñ yaruķlukıda çerigni tapdı (KE 176v21) “onun parlaklığında ordusunu buldu”

anıñ yaruķlukında çerigni tapķaysen (KE 176v15) “onun parlaklığında ordunu bulacaksın”

anıñ yaruķlukındın barur erdiler (KE 216r10) “onun parlaklığından giderdiler”

anlar kim kāfir boldılar, anlarınñ dostları şeytānlar, çıkarurlar anlarını yaruķlukdın karanlıkulıklar tapa (HKT 40a/8=2/257) “kafir olanların dostu şeytandır, onları aydınlıktan karanlıklara doğru çıkarırlar”

anlar kim tandılar anlarınñ dost tañrıda adınķı tapunđu çıkarurlar olarnı yaruķlukdın karanlıkulıkķa (TIEM 73 I 33r/1=002/257) “inkar edenlerin dostları Tanrıdan başkasına tapanlardır, onları aydınlıktan karanlığa çıkarırlar”

anıñ yaruķlukı aynıñ yaruķlukındın gālebe kılur erdi (KE 34r10) “onun ışığı ayın parlaklığından fazla gelirdi”

arığ ya arığsız timez kamuđķa yaruķluk birür (K 831) “temiz ya da kirli demeden hepsine aydınlık verir”

bērdimiz ök mūsāğa taķı hārūnķa adırmaķ bātıldın taķı yaruķluk taķı bilig saķnuqlarķa (TIEM 73 II 238v/2=021/048) “Musa’ya ve Harun’a, takva sahiplerine hak ile batılı birbirinden ayıranı, ışığı, öğüdü verdik”

bilig ol yaruķluk yaruttı sini (K 288) “bilgi seni aydınlatan bir ışıktır”

bir pāra yaruķluk kōründi (NF 293/2) “bir parça aydınlık göründü”

bitiñ tañrığa taķı yalawaçınğa, taķı ol yaruķlukğa kim indürdü (HKT 533b/9=64/8) “Tanrıya, peygamberine, indirdiğimiz o nura inanın”

biz ġarībler üze hem yaruqluġ bërse ne bolġay (KE 102v4) “biz garipler üzerine de aydınlık verse ne olur”

biz indürdik tevrītni anıġ içinde könilik taķı yaruqluġ (HKT 111a/7=5/44) “biz, içinde doġru yol ve nur barındıran Tevrit’i indirdik”

biz indürdimiz tevrītni anıġ içinde köni yol yaruqluġ (TIEM 73 I 85v/5=005/044) “biz, içinde doġru yol ve nur barındıran Tevrit’i indirdik”

bu mēveler yaruqlıķı ba’zıları ay yaruqluġınça turur taķı ba’zıları kün yaruqluġınça turur (NF 319/12) “bu meyvelerin parlaklıġı bazıları ay parlaklıġı gibidir, bazıları güneş parlaklıġı gibidir”

cemālindın yaruqluġ bu cihānķa (HŞ XXXV/17) “yüzünden bu dünyaya parlaklık verir”

çıkargıl tēp bođunuġnı ġarañķuluġlardın yaruqluġķa (TIEM 73 I 188r/4=014/005) “kavmini karanlıklardn aydınlıġa doġru çıkar diye”

çıkargu için silerni ġarañķuluġlardın yaruqluġ tapa (TIEM 73 II 308v/4=033/043) “sizleri karanlıklardan aydınlıġa çıkarmak için”

çıkargu için silerni ġarañķuluġlardın yaruqluġķa (TIEM 73 II 397v/6=057/009) “sizleri karanlıklardan aydınlıġa çıkarmak için”

çıkarsa ġarañķuluġdın yaruqluġġa (HKT 404a/8=33/43) “karanlıklardan aydınlıġa çıkarmak için”

çıkarsa sen boğunı ġarañķuluġlardın yaruqluġķa (KKT 30/12b2=14:1) “insanları karanlıklardan aydınlıġa çıkarsan”

çıkarsa sen kişilerni ġarañķuluġlardın yaruqluġķa (TIEM 73 I 187v/6=014/001) “insanları karanlıklardan aydınlıġa çıkarsan”

çıkarsa sizni ġarañķuluġlardın yaruqluġ tapa (HKT 515a/3=57/9) “sizi karanlıklardan aydınlıġa çıkarmak için”

çıkardılar anları karanlıklardan aydınlığa çıkarır (HKT 107a/3=5/16) “onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır”

çıkardılar onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır (TIEM 73 I 82r/9=005/016) “onları karanlıktan aydınlığa çıkarır”

çınok keldi sizce tanrıdan aydınlık (KKT 27/29b1=5:15) “gerçekten size Tanrı’dan ilahi bir ışık geldi”

eger körgüzmeşe tanrı sana yuk bu usturlab ve hikmetde aydınlık (HŞ 4/35) “eğer Tanrı sana gözlem aracında ve hikmette aydınlık göstermezse”

eleli kederdi tanrı aydınlıklarını (TIEM 73 I 3v/4=002/017) “Tanrı ışıklarını yok etti”

idi ‘azze ve celle ferisştelerni otun aydınlığından yarattı (KE 4r5) “Tanrı azze celle meleklerini ateşin parlaklığından yarattı”

indürdümüz silerke aydınlık belgölüg (TIEM 73 I 78v/8=004/174) “sizlere apaçık ışık indirdik”

karanlıklardan aydınlığa çıkarır (TIEM 73 II 414v/3=065/011) “karanlıklardan aydınlığa doğru”

kasem yād kılurmen kün birle tağı aydınlığı birle, tağı ay birle, ol vaktin uydı aña, tağı kündenüz birle, ol vaktin kim açtı (HKT 574b/2=91/1) “güneşe, aydınlığa, güneşe uyduğunda aya, ortaya çıkan gündüze ant içerim”

keldi ök silerke tanrıdan aydınlık bitig belgölüg (TIEM 73 I 82r/7=005/015) “Tanrıdan size aydınlatıcı ve açık bir kitap geldi”

kértgününler tanrıka yalavaçña ol aydınlığa kim indürdümüz (TIEM 73 II 411r/4=064/008) “Tanrıya, peygamberine, indirdiğimiz o nura inanın ”

kıldı aynı, anlar ara aydınlık tağı kıldı künni yangan çıräg (HKT 549b/3=71/16) “ayı onlar içinde aydınlık, güneşi kandil kıldı”

kıldı aynı anlar içinde aydınlık kıldı künni çeräg (TIEM 73 II 423r/6=071/016) “ayı onlar içinde aydınlık, güneşi kandil kıldı”

kıldı karanlıkuluqlarını tağı yaruqluğını (HKT 123b/3=6/1) “karanlıkları ve aydınlığı yarattı”

kıldı karanlıkuluqlarını yaruqluğını (TIEM 73 I 95v/3=006/001) “karanlıkları ve aydınlığı yarattı”

kıldımız anar anar yaruqluğ (TIEM 73 I 107r/4=006/122) “ona ışık verdik”

kıldımız anı yaruqluğ (TIEM 73 II 357r/5=042/052) “onu aydınlık kıldık”

kılduğ anı yaruqluğ (HKT 466b/2=42/52) “onu aydınlık kıldık”

kılmadı irse tağrı aña yaruqluğ, yoğ aña yaruqluğdın (HKT 340b/9=24/40)
“Tanrı ona nur vermemişse, ona ışık yoktur”

kılmasa tağrı anı anar yaruqluğ yol anar yaruqluğdın (TIEM 73 II 258r/6=024/040) “Tanrı ona nur vermemişse, ona ışık yoktur”

kılır silerke yaruqluğ (TIEM 73 II 399r/5=057/028) “sizlere bir ışık verir”

kim ol tağrı tağrıda adın keltürse silerke bir yaruqluğ (TIEM 73 II 286v/9=028/071) “Tanrıdan başka size bir ışık getirecek Tanrı kimdir”

kim turur tapunđu, tağrıdın öñin, kelür sizge yaruqluğ birle (HKT 375b/3=28/71)
“Tanrıdan başka tapınacağınız, size ışık getirecek kimdir”

kimün şem‘inde körseñ bir yaruqluğ (HŞ 2/31)“kimin kandilinde bir aydınlık görseñ”

köndürür tağrı yaruqluğına kimni tilerse (TIEM 73 II 258v/5=024/035) “Tanrı kimi isterse nuruna döndürür”

könülüğ bezedi yaruqluğ bile (K 386) “gönlü aydınlıkla bezedi”

kün hağkı anıñ yaruqluğı hağkı ay hağkı kaçan kim uđu berse anar y(E)me kündüz kaçan yarulsa (TIEM 73 II 443r/4=091/001) “güneşe, aydınlığa, güneşe uyduğunda aya, ortaya çıkan gündüze”

kün kün yaruqluğı arta başladı (KE 6v21) “günden güne parlaklığı artmaya başladı”

kün yaruqluğı teg qomıyur erdiler (KE 124v4) “güneş ışığı gibi parlıyorlardı”

kün yaruqluğın kördi (KE 176v21) “güneş ışığını gördü”

nek berāber bolur mu qarañkuluđ yaruqluğ (TIEM 73 I 184v/6=013/016)
“karanlıklar ile aydınlık denk olur mu”

ol gevherler yaruqluğ bēürler erdi (KE 147r7) “o mücevherler aydınlık verirlerdi”

ol kişi yaruqluğ üze bolur idisindin (TIEM 73 II 336r/2=039/022) “o kişi Rabbinden ilahi bir ışık üzerinde olur”

ol ol idi kim kıldı künni yarutğan aynı yaruqluğ (TIEM 73 I 153v/1=010/005)
“O Allah güneşi aydınlatan, ayı parlak yarattı”

ol yaruqluğ üze idisindin (HKT 440a/9=39/22) “o Rabbinden bir ışık üzerindedir”

tañrı anlarınıñ dostı kim bittiler, çıkarur anlarını qarañkuluđdın yaruqluğ tapa (HKT 40a/7=2/257) “Tanrı inananların dostudur, onları karanlıktan aydınlığa çıkarır”

tañrı dostı turur anlarınıñ kim kērtgündiler çıkarur olarnı qarañkuluđlardın yaruqluğ tapa (TIEM 73 I 32v/9=002/257) “Tanrı, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır”

tañrı köklernüñ nūrı tağı yirniñ yaruqluđınıñ eyesi (HKT 340a/1=24/35) “Tanrı göklerin nuru, yerin de aydınlatıcısıdır”

tañrı meger kim tükel kılmak yaruqluğını (TIEM 73 I 142r/2=009/032) “Tanrı nurunu tamamlamak”

tañrı yaruqluđnuñ tamām kılganı (HKT 529a/7=61/8) “Tanrı nurunu tamamlayandır”

tilenler yaruqluğ (TIEM 73 II 397r/6=057/013) “ışık isteyin”

tilerler kim söndürmek tañrı yaruqluğını ağızları birle (TIEM 73 I 142r/2=009/032) “Tanrının nurunu ağızları ile söndürmek istiyorlar”

tileyürler kim söndürseler tañrının yaruqluğunu, ağızları birle (HKT 529a/6=61/8)
“Tanrının nurunu ağızları ile söndürmek isterler”

tüz bolmaz közsüz körge közlüg birle ap y(E)me qarajkuluk ap y(E)me
yaruqluk ap y(E)me köligelig ap y(E)me qıyaş birle tüz bolmaz (TIEM 73 II
318v/2=035/019) “gören ile görmeyen, karanlık ile aydınlık, gölge ile sıcak aynı
olmaz”

uğu bardılar ol yaruqluqqa (TIEM 73 I 126v/8=007/157) “o nurun peşinden
gittiler”

ya kendü çeräg meñizlig özi yanar özgelerge yaruqluk bérür (KE 78v9) “ya da
kendisi kandil gibi yanar başkalarına ışık verir”

yağız yir yaşıl kök yarattı kün ay qarajku yaruqluk çığay tut ya bay (K 3717)
“kara toprağı, mavi göğü, güneşi, ayı, karanlığı, aydınlığı, yoksulu ya da zengini
hep o yarattı”

yaşılıkñ kamuğ ‘alemğa yaruqluk bérür (KE 102v4) “güzelliğın bütün aleme
aydınlık verir”

yañaqındın yaruqluk almış ajun (HŞ 73/7) “dünya, yanağından parlaklık
kazanmış”

yaruq boldı yir, yaruqluğı birle idisiniñ (HKT 445a/2=39/69) “yeryüzü Tanrının
ışığı ile aydınlandı”

yaruqluk (D 466/370) “nur ve ışık”

yaruqluk adınka turur (K 5166) “ışığı başkaları içindir”

yaruqluk alalım silerniñ yaruqluğınızdın (TIEM 73 II 397r/6=057/013)
“nurunuzdan biraz ışık alalım”

yaruqluk kim cihānka birdise nūr (HŞ XVII/5) “ışık dünyaya aydınlık
sağladığında”

yaruqluk kitti suwqa saldı tācın (HŞ 30/16) “aydınlık gitti, tacını suya bıraktı”

yarukluk k6ni yol kişilerke kılursiler (TIEM 73 I 103v/6=006/091) “insanlar i7in nur ve doğru yol verirsiniz”

yarukluk k6rdise ka7tı kara t6n (Hş XXXVI/3)“kara gece, aydınlığı g6r6nce ka7tı”

yarukluk taķı k6ni yol kişilerge (HKT 134b/4=6/91) “insanlar i7in nur ve doğru yol”

yarukluk uşbu ‘6lemdin yıradı (Hş 28/12) “aydınlık, bu alemde uzaklaştı”

yarukluk yarukluk 6ze (HKT 340a/5=24/35) “ışık 6zerine ışıktır”

yarukluk yarukluk 6ze (TIEM 73 II 258v/5=024/035) “ışık 6zerine ışıktır”

yarukluk yir y6zindin ka7tı kitti (Hş XII/4) “aydınlık, yery6z6nden ka7tı gitti”

yaruklukdın yarukluk belg6r6r bil (Hş 146/32) “aydınlık olandan parlaklık 7ıkar, bil”

yaruklukı azrak 6k6ři t6t6n (K 6127) “aydınlığı daha az, dumanı 7oktur”

yaruklukı bir teg talu oķ turur (K 825) “parlaklığı hep aynı Şekilde Çe7kindir”

yaruklukı eks6r yana yok bolur (K 734) “parlaklığı azalır ve sonunda kaybolur”

yaruklukı yağtı yaruttı sini (K 35) “ışığını yaydı, seni aydınlattı”

yaruklukına yok hi7 bağu imk6n (Hş XIV /46) “ışığına bakmaya hi7 imkan yok”

yarundı 7ırağ birle y6 yarukluk istedi (ME 208/5) “aydınlık istediği i7in kandil ile aydınlandı”

yoriyur anlarını yaruklukları anlar utrusunda y(E)me anıı oņ y6zinde (TIEM 73 II 397r/3=057/012) “onların ışıkları karşılarında ve 6nlerinde y6r6yor”

2. “mutluluk”

bilmes ten, ol nirseni kim 6rt6ldi anlaręa, k6zler yaruklukındın (HKT 397a/8=32/17) “onlar i7in ne g6z aydınlıkları saklanmıştır kimse bilemez”

bilmez bir et'öz ne kim kızlenmiş turur anlarğa köz yaruqluğındın yanut anın kim kıılır erdiler (TIEM 73 II 302r/6=032/017) “onlar için ne göz aydınlıkları saklanmışır kimse bilemez”

birgil bizge cüftlerimizdin tağı oğlanlarımızdın, közler yaruqluğındın (HKT 350b/8=25/74) “bize gözlerimizi aydınlık kılacak eşlerden ve çocuklardan ver”

közüm yaruqluğı seniñ dīdārın turur (KE 80r8) “gözümün nuru seniñ yüzündür”

3. “ferahlık”

bulsun atı yaruqluk (D 423/331) “atı ferahlık bulsun”

yağdın negü teg yaruqluğ bolur (K 3381) “düşmandan nasıl rahatlık olur”

yarul-

kündüz kaçan yarulsa anı (TIEM 73 II 443r/4=091/003) “gündüz onu aydınlattığında”

yaruluğ

üskinde anlarğa bolğay terleri yaruluğları (TIEM 73 II 398r/1=057/019) “üstlerinde onlar için emeklerinin karşılığı ve nurları vardır”

yarun **bk. yarın, yaron**

kaçan yarun yarudukda (AY 94/4) “sabah aydınlığında”

tañ yarunıta turup (Mayt. 15/4) “sabah ışığında kalkıp”

yarudukda yarun tañ (AY 572/19) “sabah aydınlığında”

yarun-

1. “aydınlanmak”

yarundı çırağ birle yā yaruqluğ istedi (ME 208/5) “aydınlık istediği için kandil ile aydınlandı”

2. “mutlu olmak”

atası anası yarunğu bolur (K 1219) “anası babası mutlu olur”

kümüş bolsa er at yarunsa körüp (K 2134) “parayı görüp mutlu olsa”

3. “tenevvür etmek”

bilig birle köñli yarunmış kögüz (K 2243) “gönlü ve göğsü bilgiyle aydınlanmış olan”

yarut- bk. yarıt-, yarot-

1. “aydınlatmak”

açarı evirmiş nomuğ amtı yarutdı sökilerniñ bilge biliginte (Huan.5 1873/3)
“şimdi açarının çevirdiği dharmayı öncekilerin hikmetinde aydınlattı”

açarilar yarutdılar bilge biliglig wiçinig (Huan.5 899/7) “açariler hikmet meşalesini aydınlattılar”

alğu burhanlar uluslarında y(E)me yirtinçüg y(a)rutmağ yaltrıdmağığ hılmağı bolur (Ui. II, T III M.207/67) “bütün burkanların ülkesinde yeryüzünü aydınlatmaktır”

altun öñlüg yarukın yarutu yaşutu turgaylar teñrim tip ötüntiler (AY 426/1)
“altın renkli ışığını parlatmaya devam edecekler tanrım diye söyledi”

altunlug tag teg ulatı ontın sıñar uluşlarığ yarutdaçı (AY 110/17) “altın dağ gibi on taraftaki ülkelerin tamamını aydınlatan”

añar işçi birür yarutmaz küne (K 1762) “ona gününü aydınlatmayan işçi verir”

anı yarutguluğ yaltrıtguluğ (Huan.5 1446/25) “onu aydınlatmak için”

anın bo orunnuñ atı yarutdaçı yaşutdaçı atlıg orun tip titir (AY 316/17) “onun bu yerinin adı aydınlatacak adlı yerdir”

anıñ atı birle kim kökde künni yarattı ve yaruttı bu ajunni (HŞ 138/17) “onun adı ile gökteki güneşi yarattı ve bu dünyayı aydınlattı”

bilge biliglig kün teñri enetkek élin yarutmağı üze yarutu yarlıkap (Huan.5 2084/3) “hikmetli güneş tanrı Hindistan ilini aydınlatmak için parlayarak buyurup”

bilge biliglig kün teñri yarutdı (Huan.5 1770/4) “hikmetli güneş tanrı aydınlattı”

bilge biliglig yaruñuz ıp qamağ yalañuqlar kögüzin yarutırsız (KİP 198) “hikmetli ışığınız ile canlı varlıkların hepsinin kavrama gücünü aydınlatırsınız”

bilge biliglig yulağ ikileyü yarutdı (Huan.5 2048/20) “hikmetli meşaleyi ikidir parlattı”

bilig ol yaruqlıq yaruttı sini (K 288) “bilgi seni aydınlatan bir ışıktır”

bir ança yarutmış halayıkqa ol (K 129) “bir kısmını halk için aydınlatmış”

birkerü yarutu turur teg (AY 650/14) “bir arada aydınlatmaya devam eder gibi”

bo nomlug yaruk yula tamtursunlar nom tözlüg yarukın kiñürü yarutsunlar (AY 437/18) “bu dharmalı parlak meşaleyi tutuştursunlar, dharma esaslı ışığıyla tamamen aydınlatsınlar”

bögülenmekin küsin kedin qamağ teñri yirinteki teñriler üze inçe belgürtir yarutır yaşutır (Mani. I, T. II K. 2a/3 Blatt I ark.) “gücünü sonradan bütün tanrı yerindeki tanrılar üzerine o şekilde belli edilir, aydınlatır”

çırāğ irdiñ cihān yüzün yarutğan (HŞ 176/17) “dünyanın yüzünü aydınlatan kandildin”

çırāğı kim yarutsa yansa tünni şem‘din (HŞ 177/19) “kandil yansa geceyi mumla aydınlatsa”

edremi üze tupraqlıq tağığ yarutmış erdi (Huan.5 1784/18) “erdemini ile topraklı dağı aydınlatmıştı”

elçi közgünü yaruttı (KE 174r16) “elçi aynayı parlattı”

ıdoğ burhan nomın yarutup (Huan.5 1230/20) “kutsal burkan dharmasını aydınlatıp”

içimni öz nuruñ birle yarutğıl (HŞ 1/7) “içimi kendi nurunla aydınlat”

ilig köz yarutsa maña boldı ig (K 1601) “hükümdarın mutluluğu bana her şeyden üstündür”

‘ilmsiz taķı köniliksiz taķı kitābsız yarutğan (HKT 320a/7=22/8) “ilmsiz, rehbersiz, aydınlatıcı kitapsız”

ķaçan yaruttı erse anıñ tēgresi (TIEM 73 I 3v/3=002/017) “onun çevresini aydınlattıģında”

ķaltı kün ay teñri yaruķın ķamağ yir suv y(a)rutır (Mani. I, T. II K. 2a/4 Blatt I ark.) “nasıl ki güneş ve ay tanrı ışığıyla tüm yeryüzünü aydınlatır”

ķaltı kün teñri yaruķı yadılır teg tolp yirtinçüg yarutursız (AY 111/22) “güneş tanrı ışığı yayılır gibi bütün yeryüzünü aydınlatırsınız”

ķaltı kün t(e)ñri buu yir suv üze tuğar kentü yaruķın ķamağķa yarutır (Mani. III, Nr. 7, I. T. II, D. 172a./8 önt.) “nasıl ki güneş tanrı bu yeryüzü üzerine doğar, kendi ışığıyla hepsini aydınlatır”

ķamağdın barķa yarutursız (AY 651/4) “bütün hepsini aydınlatırsınız”

ķapuğda yarutsa ķarañķu tünüg (K 2530) “karanlık geceyi kapıda aydınlatsa”

ķara tün yaruttuñ yaruķ kündüzün (K 22) “karanlık geceyi ışıklı gündüz ile aydınlattın”

ķarañķu tünni kün birle yarutğan (HŞ 2/4) “karanlık geceyi güneş ile aydınlatan”

ķarartıp tünni ve künni yaruttı (HŞ 194/14) “geceyi karartıp gündüzü aydınlattı”

ķararttı tünni ve künni yaruttı (HŞ 179/42) “geceyi kararttı ve gündüzü aydınlattı”

ķentü öz et’özlerin iduk orunların yarutu yaltritu tutgalı umazlar (AY 547/4) “kendi vücutlarını, kutsal yerlerini aydınlatabamazlar”

ķıldı kök içinde yulduz orunlarını, taķı ķıldı anıñ içinde künni taķı aynı yarutğan (HKT 349b/9=25/61) “gökte yıldızları, onun içinde güneşi ve parlak ayı yarattı”

kirtü nom tözlüg yolug orukug yarutu yaltritu yarlıkasunlar (AY 160/2) “gerçek, dharma esaslı yolu aydınlatmayı buyursunlar”

kop sınar yarutur (AY 348/17) “her tarafı aydınlatır”

kopdın sınar yarutur (AY 346/18, 645/16) “her taraftan aydınlatır”

kopdın sınar yarutursiz (AY 493/4) “her taraftan aydınlatırsınız”

kopdın sınar yarutur teg (AY 651/3) “her taraftan aydınlatır gibi”

ķurtġardı yarutı y(a)rılıķaduķ üçün (Mani. III, Nr. 16. T. M. 296/1 ark.) “aydınlatarak baġısladıġı için kurtardı”

ķuyayş yanlıġ yüzünizni yaruttı (MN 52) “güneş gibi yüzünüzü aydınlattı”

kün ol ajunug yarutgan (D 467/371) “dünyayı aydınlatan güneştir”

kün teġri teg yaruttı (ETŞ 7/344) “güneş tanrı gibi ışık saçtı”

künli aylı iki yarutdaçılar yarutdılar kök teġrig (Huan.5 1732/18) “güneş ve ay iki aydınlatıcı göġü aydınlattılar”

meniġ köġülüm(ü)n y(a)rutuġlı ķanıġm (Mani. III, Nr. 9, I. T. II, D. 78a, I. Taf. II/9 ark.) “benim gönlümü aydınlayan babam”

meniġ yime ķararıġımın yarutı birzün (KİP 199) “benim de karanlıġımı aydınlatıversin”

munıġ tapġı ķörki yarutsa yürek (K 2912) “bunun hizmetinin güzelliġi yüreġi aydınlatsa”

nece kim yarutsa anlarķa (TIEM 73 I 3v/8=002/020) “onlar için etrafı aydınlatınca”

neġ yarutgalı yaşıutgalı itmezler (AY 244/6) “hiçbir şeyi aydınlatmazlar”

nom üze yarutup (Huan.5 1785/19) “dharma ile aydınlatıp”

nom yarutġuluk dentarlar evi (Huan.5 1860/16) “dharmayı aydınlatacak dindarlar evi”

ol idi kıldı kökde yulduzlar takı kıldı anıñ içinde çerāğlar takı yarutuğlı ay (TIEM 73 II 265r/7=025/061) “o Allah gökte yıldızları, onun içinde kandilleri ve parlak ayı yarattı”

ol közgünü alıp yaruttı (KE 174r20) “o aynayı alıp parlattı”

ol ol idi kim kıldı künni yarutğan aynı yaruqluq (TIEM 73 I 153v/1=010/005)“o Allah güneşi aydınlatan, ayı parlak yarattı”

ol ol yir orunlarıg barçanı yarutgay yaşutgaylar (AY 427/9) “o yerin tamamını aydınlatacaklar”

ol y(E)me altun küvrüg kün teñri tilgeni teg tegirmi körkle yaruk yaltrık üze kopdın sıñar yırtınçüleriğ barça bütürü yarutu yaltrıtu turur erti (AY 92/18) “o altın davul, güneş tanrının dairesi gibi, yuvarlak, güzel ışık ile her yerden yeryüzünü tamamen aydınlattı”

olar ilmi halkқа yaruttaçı ol (K 4341) “onların ilmi halk için aydınlatıcıdır”

öd ödleğ yarutsa birip öt erig (K 5689)“an, zaman öğüt nasihat verip gönlü aydınlatsa”

praba tigli yaruk yaltrıklar üze tolp yırtınçüg yarutu (AY 683/9) “praba denilen ışıklar ile bütün yeryüzünü aydınlatarak”

sen çirāğnı yarutmış bolğıl (NF 257/4) “sen mumu yakmış ol”

tañrı köklerniñ nūrı ya'nı yarutuğlı y(E)me yerniñ (TIEM 73 II 258v/2=024/035) “Tanrı göklerin nuru, yerin de aydınlatıcısıdır”

taypazaki nom erdinitin yaruq ünüp ırak yaqın orunlarığ bütürü yarutdı (TEZ 397) “Mahāprajñāpāramitā dharma cevherinden ışık çıkıp uzak ve yakın yerleri tamamen aydınlattı”

tegirmileyü yarutdı ontın sıñar yir suvıg (AY 348/7) “on taraftaki yeryüzünü çepeçevre aydınlattı”

teñridem tüşrök uzıklarığı eniş yokuş ülgüsü üze yarutu yarlıkazan (Huan.5 2125/18) “ilahi düşürülmüş heceleri aşağı yukarı miktarı ile aydınlatarak buyursun”

teñriler ordusun yarutdaçı yalañuk oğlanına inçkü meñi birteçi (AY 399/15) “tanrılar sarayını aydınlatan, insanoğluna huzur veren”

tıdıgsız barıp yarutur (AY 349/14) “eksiksiz gidip aydınlatır”

tigme bir kez kim yaruttı anlarğa (HKT 3b/9=2/20) “onlar için bir kez etrafı aydınlattı”

toğup kün kim cihān yüzün yaruttı (HŞ 18/13) “güneş doğup dünyanın yüzünü aydınlattı”

tolp yırtinçüg yarutdaçık (AY 372/13) “bütün yeryüzünü aydınlatana”

tört bulunuğ keze yarutı (S.Yü. 244) “dört tarafı gezip aydınlatarak”

tört bulunuğ yarutır (HU 11) “dört tarafı aydınlatır”

tünni qarartıp kün yaruttı (HŞ LXXXIX/4) “geceyi karartıp gündüzü aydınlattı”

tününj kiterip baz yarutur taña (AH 16) “gecenı gıderıp yıne tan vaktı aydınlattır”

tütsüg yıdın tuydukumuzda ol tütsüglüg kuşatrıdın altın öñlüg yaruklar ünüp ordumızın karşımızın yarutgay yaşutgay (AY 424/18) “tütsü kokusu duyduğumuzda o tütsülü kuşatrıdan altın renkli ışıklar çıkıp sarayımızı aydınlatacak”

ukuš bir yula teg yarutur anı (K 1840) “akıl bir meşale gibi onu aydınlatır”

ukuš közi birle yaruttu cihan (K 290) “o akıl gözü ile dünyayı aydınlattı”

üç yaroqlar yarutur öz öz körkleri üze (Huan.5 1967/18) “üç ışık kendi güzellikleri ile parlatır”

üçünç prabañkarı yarutdaçı yaşutdaçı atlıg orun ol (AY 316/8) “üçüncüsü Prabañkarı, aydınlatacak adlı yerdir”

ünüp yarutu yaltritu turgaylar (AY 427/17) “çıkıp aydınlatmaya devam edecekler”

yakışsa yarutur bakışsa özün (K 134)“yaklaşanları, bakıştıklarını ışığıyla aydınlatır”

yana tünni karartıp kün yaruttı (HŞ 164/32) “yine geceyi karartıp gündüzü aydınlattı”

yaratğanım yarutğay uşbu tünni (HŞ 186/33)“işte bu geceyi Yaradanım aydınlatacak”

yarok öndün tavgaç uluşug yarutdı (Huan.5 894/2) “ışık önden Çin ülkesini aydınlattı”

yaruk kün tig yaruttı ay bu tünni (HŞ XLI/4) “ay bu geceyi parlak güneş gibi aydınlattı”

yaruk yaltrığ kutluğ ülüglüg yarutdaçı (ETŞ 10/174) “parlak, aydın, mutlu, talihli aydınlatici”

yarukluğu yağtı yaruttı sini (K 35) “ışığını yaydı, seni aydınlattı”

yarukun yaltrıkın yarutursiz (AY) “ışığını parlatırsınız”

yarukunuz yarutur (AY 645/22) “ışığınız aydınlatır”

yarutayın üzüksüz (AY 353/26) “eksiksiz aydınlatayım”

yarutdı çırāğnı (ME 99/1) “kandili aydınlattı”

yarutğan kudreti birle ajunni (HŞ 141/14) “kudreti ile dünyayı aydınlatan”

yarutğuluğ işi ertükdükte (ETŞ 20D/19) “parlatacak işi sona erince”

yarutmaz anıñ bilgi (K 214) “onun bilgisi aydınlatmaz”

yarutmaz iwni uçgun bolmasa şem‘ (HŞ 93/7)“mum kıvılcım olmasa evi aydınlatmaz”

yaruttaçı erni yorık tilni bil (K 162) “insanı aydınlatan açık dilin kıymetini bil”

yaruttı ajun (K 134) “dünyayı aydınlattı”

yaruttı ajunka künüg hem ayıg (K 125) “dünya için güneş ve ayı aydınlattı”

yaruttı anı (ME 44/7) “onu aydınlattı”

yaruttı kün ay (K 1254) “güneşi, ayı parlattı”

yaruttı küni (K 2017) “gündüzü aydınlattı”

yaruttı ol nirseni kim anıñ tegresinde turur (HKT 3b/3=2/17) “onun çevresindeki her şeyi aydınlattı”

yaruttı tünüm (K 383) “geceyi aydınlattı”

yaruttı yaşık birle erklig küci (K 3723) “onun hakim gücü güneş ile aydınlattı”

yaruttıñ mini (K 2823) “beni aydınlattı”

yarutu yaşutu turur teg (AY 450/6) “aydınlattıma devam eder gibi”

yarutur yaruq kün (K 4925) “parlak güneş aydınlattı”

yarutur yaşutur (AY 96/4) “aydınlattı”

yaşıl kök yarattı yaruttı kün ay (K 3193) “mavi göğü yarattı, güneş ve ayı aydınlattı”

yoç yoçan yarutur esriñü yaruqlar önmişin (ETŞ 20A/11) “yüzlerce yojana yeri aydınlatan rengarenk ışıklar çıktığını”

yüzi nurındın ol iwni yaruttı (HŞ 205/4) “yüzünün ışığından o evi aydınlattı”

2. “mutlu etmek”

anın ötrü begler yarutur küni (K 5946) “beyler de bu sayede mutluluğa kavuşur”

anıñ birle yalñuq yarutsa küni (K 860) “insan onunla gününü aydınlattı”

aşğı yarutur köze (K 4815) “faydası gözü aydınlattı”

bayat birsü tevfik yarutsu közün (K 5722) “Tanrı sana başarı versin, seni mutlu etsin”

cemālîñ nūrıdın cānım yarutğıl (HŞ 194/9) “yüzünün nurundan canımı aydınlat”

cihān tig kıyra cānımmı yarutğıl (HŞ 156/18) “canımı dünya gibi yeniden aydınlat”

çewür yüzün yarut kıyra közümni (HŞ XLII/32) “yüzünü çevir, yeniden gözümü aydınlat”

‘īsī teg oğul birle közün yarutğıl (KE 169r21) “İsa gibi oğul ile gözünü aydınlat”

sewinç bolsa sewnür yarutur közüğ (K 3411) “sevinçli gününde sevinir, gözünü parlattır”

sini eğğü tutğay yarutğay yüzün (K 4176) “seni iyi tutacak, güleç davranacak”

tapğun yarutğay yüzün (K 4054) “hizmetin senin yüzünü güldürecek”

yarutğay sini (K 3805, 4482) “seni sevindirecek”

yarutmaz küni (K 911) “gününü aydınlatmaz”

yarutsa közin (K 598) “gözünü parlatsa”

yarutsa yüzün (K 482) “yüzünü aydınlatmak için”

yaruttı anı öñin kişi (ME 48/3) “başka bir kişi onu mutlu etti”

yaruttı közin (K 5622) “yüzü güldü”

yaruttı yüzün (K 624) “yüzü güldü”

yayığ dünya devlet yarutur közin (K 6230) “dönek dünya ve talih sana gülümsüyor”

yüzün körgüz yarutğıl bu közümni (HŞ 130/19) “yüzünü göster, gözümü aydınlat”

3. “tenevvür etmek”

bilip ta’līm alıp köñlin yaruttı (HŞ 16/37) “bilip eğitim alıp gönlünü aydınlattı”

köñül köz yaruttı (K 5609) “gönül gözü parladı”

könül közin yarutmayın tā'at kılrsa (DH IX/1)“gönül gözünü parlatmadan taat kılrsa”

könüllerni yaruttı edgü atı (HŞ IV/24) “iyi adı gönülleri aydınlattı”

könülüg yarutuğlı köni kirtü añağ törülüg üç ödki adrtlağ ödrütlüg yürüglüg tirig öz birikli yaruk teñri yiriñe tegürdeçi (Mani. I, T. II D. 171/13 Tafel III ark. sağ) “gönlü aydınlatan gerçek töreli, üç zamandaki başka izahlı, canlı, birikmiş parlak tanrı yerine ulaştırarak ”

könilik küni bar yarutur küni (K 6460) “güneşi parlayan bir kıyamet günü vardır”

közni yarut (K 6262) “gönlünü aydın tut”

ol erneñ köñlin yarutsar (Mani. I, T. II D.173d./1) “o adamın gönlünü aydınlatsa”

yarut bu közüg (K 2434) “bu gönlü aydınlat”

yarutğay bu kara köñlümni ol ay (HŞ 194/16)“bu karanlık gönlümü o ay aydınlatacak”

yaruttı köñül (K 382, 769) “gönlünü aydınlattı”

4. “açığa çıkarmak, izah etmek”

maña örtlür erse anı sen yarut (K 5935) “benim göremediklerimi sen aydınlat”

teriñ yörügin utğurağ yarutı yaşutı (S.Yü. 386) “derin anlamı tamamıyla aydınlatarak”

yarutdaçı ol kün teñri yarokın tüşrök körkle bedizi üze kök teñride eñ başlayu tavışgan tamgalıg ay teñri ordosın körüp fatuçen atlıg açari evirmiş nomug yaltrıtdımız (Huan.5 1828) “o güneş tanrı ışığını aydınlatan yansıdığı güzel resmi üzerine gökte ilk başta tavşan damgalı ay tanrı sarayını görüp Fatuçen adlı açarinin çevirdiği dini eseri aydınlattık”

yaruttı sözün hem yaradı özün (K 751) “sözün beni aydınlattı, kendine de yaradı”

yaşı- bk. ışu-, yaşı-, yışı-

ant içermen kaytgan yulduzlar birle, yörişenler, yaşıganlar birle (HKT 566a/4=81/15)“dönen yıldızlara, hareket edenlere, parlayanlara ant içerim ”

sırça, tamām ol yaruş yulduz, yaşıgan (HKT 340a/3=24/35) “sırça, ışık sačan parlak bir yıldız gibidir”

yaşış

ol yulduzlar kayu turur tēse ayğıl: sekendiz, oşay, kürüd, yaşış, sewit, arzu, yalşış (KE 66v7) “o yıldızlar nedir derse söyle: Zuhal, Müşteri, Merih, Güneş, Zühre, Utarit, Ay”

yana yētti yulduz bularda yörir sekendiz oşay ol kürüd hem yaşış sewit arzu yalşış yağı teg bolur (KE 66v11) “yine yedi yıldız burada hareket eder. Zuhal, Müşteri, Merih, Güneş, Zühre, Utarit, Ay düşman gibi olur”

yaruttı yaşış birle erklig küçi (K 3723) “onun hakim gücü güneş ile aydınlattı”

yaşış baş kötürdi (K 6221) “güneş başını kaldırdı”

yaşış birle utru bakışsa (K 137) “güneş ile karşılıklı bakışsa”

yaşış boldı tōrtinç (K 134) “dördüncüsü Güneş oldu”

yaşış koştı yirdin (K 3953) “güneş yerden kalktı”

yaşış teg yaruğıl ay ilçi bögü(K 5359) “ey bilgin hükümdar güneş gibi parla”

yaşış yandı (K 3283) “güneş döndü”

yaşın bk. yışın

1. “ışık”

ananda birök kim kayu tōzünler oğıl tōzünler kızıl bu tōrt tūrlüg yaşın iliglerinin atların turgu orunların eşidserler bilserler (AY 466/13, 20) “hangi asiller oğılu, asiller kızıl bu dōrt tūrlü ışık hükümdarlarının adlarını, durdukları yerlerini işitseler bilserler”

bir yegirminç tüz köñüllüg yaşın teñri keniroşan teñri (HAM 5/13) “on birincisi doğru gönüllü ışık tanrı keni-roşan”

kidin yınak orunta çudaprabı atlıg yaşın iligi ol (AY 466/9)“batıda bir yerde Çudaprabı adlı ışık hükümdarı var”

küntin yınak orunta çaturu atlıg yaşın iligi ol (AY 466/7) “güneyde bir yerde Çaturu adlı ışık hükümdarı var”

öñdün yınak orunta agatı atlıg yaşın iligi ol (AY 466/5) “doğuda bir yerde Agatı adlı ışık hükümdarı var”

ötünürbiz kün ay teñrike yaşın teñri nom kıtı marmani feriştilarkça kıt kıolur (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. II/3) “güneş, ay ve ışık tanrıya, dharma büyüklerine ve meleklerle dua eder, onlardan kut dileriz”

tagdın yınak orunta sodamarı atlıg yaşın iligi ol (AY 466/10) “kuzeyde bir yerde Sodamarı adlı ışık hükümdarı var”

uluğ ilig teñri hanı ezrua teñriniñ amrak kıızı yaltrağlı yaşın teñriçe (Mani. I, T. II D. 171/31 Tafel III önt. sol) “ulu hükümdar tanrı hanı Ezrua tanrının sevgili kıızı parıldayan ışık tanrı gibi”

yaşın otlar adaķı birle tökti (HŞ 89/10) “ayağından parlak ateşler döktü”

yaşın teñri (ETŞ 2/3) “ışık tanrı”

yaşın yaruklug bodisatav (AY 34d/49) “ışıklı bodisatav”

yaşın y(a)rukluğ bodis(a)t(a)v (Ui. I, T III M.56.1/45 ark.) “ışıklı bodisatav”

2. “şimşek”

anıñ belgülerindin körgütür silerke yaşınını (TIEM 73 II 295r/1=030/024) “size delillerinden olan şimşeği gösterir”

inçe kaltı kök kalık tayakına yaşın yaşınayur (AY 76/22) “nasıl ki gökyüzünün dayandığı yerde şimşek çakar”

kimin bile kaş bolsa yaşın yakmas (D 453/356) “bu taş kimin yanında olsa ona şimşek zarar veremez”

kök kökrep yaşın yaşnadı (KE 190r8) “gök gürleyip şimşek çaktı”

kök küldürdedi, yaşın yaşnadı (KE 121r4) “gök gürledi şimşek çaktı”

ol ol idi kim körgitür silerke yaşınını (TIEM 73 I 184r/7=013/012) “o Tanrı sizlere şimşeği gösterir”

sırâtdın yaşın teg keçgen (KE 19v14) “sıratattan şimşek gibi geçen”

yeñri yaşın yaşnattı (D 441/344) “Allah şimşek çaktırdı”

yaşın (D 454/356, 584/479) “şimşek”

yaşın atıp yaşnadı (D 124/110) “buluttan şimşek çaktı”

yaşın kapa yazar körgülerini (TIEM 73 I 3v/7=002/020) “şimşek gözlerini kamaştırır”

yaşın tayakına yaruk közünür (AY 77/1) “şimşeğe dayalı olarak parlak gözükür”

yaşın teg bulıt teg közdeki kök teg yula teg beksizin yarpısızın körürler (AY 292/13) “şimşek gibi bulut gibi gözdeki mavilik gibi meşale gibi güçsüz bir şekilde görürler”

yaşın yaşnadı (D 579/477, 584/479) “şimşek çaktı”

3. “yıldırım”

anın içinde karanlıklar kök etmeki yaşın kılurlar (TIEM 73 I 3v/6=002/019) “onun içinde karanlıklar, gök gürültüsü, yıldırım var”

atı kötrülmiş teñrim birök kim kayu tınlıglar bo daranıg ağızlarında tutup sözleşler azu bititip okısarlar tapınsarlar ötrü ol tınlıglarka korkınç ayınç emgek tolgak busuş kadgu üdsüz ölüm yilpikmek agukmak yaşın tüşmekde ulatı ada tudalar kelmegey teñrim tip ötüntiler (AY 472/15) “adı yüceltilmiş tanrım, hangi canlılar bu dharaniyi ağızlarında tutup söylesele ya da yazdırıp okusalar tapınsalar sonra o canlılara korku, kötülük, sıkıntı, kaygı, zamansız ölüm,

büyülenme, zehirlenme, yıldırım düşmesi gibi zararlar gelmeyecek tanrım diye söylediler”

kimniñ evinte törtün yınak tam üze bo tört törlüg yaşın iliglerniñ atların öz öz yınaklarında bitiserler bititserler ol evde yaşın tüşmez yala kelmez (AY 466/23) “kimin evinde dört taraftan bu dört türlü ışık hükümdarlarının adlarını kendi taraflarında yazsalar yazdırsalar o eve yıldırım düşmez, kötülük gelmez”

yaşın tüşmekin tıdtaçı çıntamanı atlıg daranı nom bar erür (AY 465/15) “yıldırım düşmesini engelleyen Çintemeni adlı dharani vardır”

y.lıg

yaşınlıg bulıt (D 466/370) “şimşekli bulut”

yaşna- bk. ışna-, yaşna-, yışna-

inçe kaltı kök kalık tayakına yaşın yaşınayur (AY 76/22) “nasıl ki gökyüzünün dayandığı yerde şimşek çakar”

yaşla-

yazkı bulut yaşlap (ETŞ 28/9) “bahar bulutları şimşek çakıp”

yaşna- bk. ışna-, yaşna-, yışna-

1. “parlamak”

bu yağız yer kök menizlik yaşınayur (KE 68v6) “bu kara yer gök gibi parlıyor”

eliglerinde kılıç yaşınayur (KE 94r4) “ellerinde kılıç parlar”

kıldımız çerāg yaşnağan (TIEM 73 II 433v/2=078/013) “yanan bir kandil yarattık”

közleri yıldızlar teg yaşınayur erdi (KE 223v13) “gözleri yıldızlar gibi parlardı”

ol yer yaşınayur erdi (KE 116v16) “o yer parlıyordu”

yıldız turur yaşnağlı (TIEM 73 II 440v/6=086/003) “parlayan yıldızdır”

2. “alevlenmek”

ot yaşnağlı akmağından (TIEM 73 II 447v/9=100/002) “ateş çıkaran akmağından”

3. “şimşek akmak”

kök kökrep yaşın yaşnadı (KE 190r8) “gök gürleyip şimşek çaktı”

kök küldürdedi, yaşın yaşnadı (KE 121r4) “gök gürledi, şimşek çaktı”

yaşın atıp yaşnadı (D 124/110) “buluttan şimşek çaktı”

yaşın yaşnadı (D 579/477, 584/479) “şimşek çaktı”

4. “yıldırım düşmek/şimşek akmak”

yaşnadı yıldırım (ME 176/3) “yıldırım parladı/şimşek çaktı”

yaşnat-

1. “şimşek çaktırmak”

tenri yaşın yaşnattı (D 441/344) “Allah şimşek çaktırdı”

2. “keskinleştirmek”

yaşnat kılıç başı üze (D 441/344) “kılıcını düşmanına karşı parlat”

yaşoğ bk. yaşuğ, yaşuğ

1. parlak

abidarımdayı yaroğ yaşoğ yörüğlerig açok adırtlığ körür (Huan.5 697/15)
“abidarımdayı parlak tabirleri açıkça başka görür”

üç ağılığ nomuğ munçulayu yaroğ yaşoğ bilmişke (Huan.5 707/25) “üç hazine dharmayı bu şekilde parıldı bilene”

yaroğ yaşoğ (Huan.5 52/26) “parlak”

yaroğ yaşoğ adırtlığ kıltılar erser (Huan.5 178/20) “parlak, bambaşka kıldılar ise”

yarok yaşok körgülük bulıtlıg kañlıka oğşatı nomlarıg (Huan.5 2018/17) “parlak görürüşlü bulutlu arabaya benzeyen dharmaları”

yarok yaşok ötmiş ol (Huan.5 95/16) “parıltı ekmiştir”

yarok yaşok ulatı kırıgu salkım teg (Huan.5 2013/12) “parlak ayrıca kırığı soğuk gibi”

2. “açık, anlaşılır”

yarok yaşok savınlı kılıklınlı (Huan.5 719/11) “anlaşılır sözlü davranışlı”

yaşu- bk. ışu-, yaşı-, yışı-

1. “parlamak”

altunlug tag yaşuyur teg (AY 450/22) “altın dağ parlar gibi”

arığ süzük y(a)ruğ yaşuğ mani monçuğ erdini inçip öz y(a)ruğı üze yaltrıyu yaşuyu turmus teg (Ui. II, T III M. 207/54) “berrak, parlak mani mücevherli öyle ki kendi ışığı ile parlayarak durmuş gibi”

ediz üçer kat yapırğakları yaltrıyu yaşuyu turur (TEZ 717) “üçer kat yaprakları parıldar”

inçip üzüksüz köntemek anañ köñülü süzükün yaruğun yaşukan erür (Mani. III, Nr. 8, VII. T. M. 423a./12 ark.) “öyle ki daima, her gün onun gönül berraklığını ışığını parlatandır”

tört buluñ yınjağ yarudu yaşudu (Mayt. 18/31) “dört bir taraf aydınlandı”

yaltrıyu yaşuyu tururlar (AY 347/16) “parıldayıp dururlar”

yarup yaşup (ETŞ 12/40) “parıldayıp ışıldayarak”

2. “mutlu olmak”

er yarudı yaşudı (D 481/385) “adam dinlendi ve sevindirici bir şeye sevindi”

3. “tenevvür etmek”

kentü köğüzinte yaltrıyu yaşuyu turmasar (Huan.5 703/21) “kendi göğsünde parlamaya devam etmese”

könülleri kögüzleri bilge biligleri yaradı yaşadı (S.Yü. 458) “gönülleri, gözleri, bilgileri, aydınlandı”

yaşug **bk. yaşoq, yaşuq**

arığ süzük y(a)ruğ yaşuğ mani monçuğ erdini inçip öz y(a)ruğı üze yaltrıyu yaşuyu turmus teg (Ui. II, T III M. 207/54) “berrak, parlak mani mücevherli öyle ki kendi ışığı ile parlayarak durmuş gibi”

yaşuq **bk. yaşoq, yaşuğ**

1. “ışık, parlak”

alkugin teğşilip irkek et’özün bulsunlar yürekliq titimlig yaruk yaşuq bolup bilge biliglig bolsunlar (AY 122/3) “bütününü değıştirip erkek vücudunu bulsunlar yürekli, parlak, hikmetli olsunlar”

artukrak yaruk yaşuq titikerip (AY 594/10) “çok parlak düşünüp”

bışurunmaqlıq yaruk yaşuq töz tüp (Ui. Tot. 165) “olgunlaşmış parlak kök”

bir tatu tözlüg kızıl önlüg yaruk yaşuq menig tuğurtaçı (Ui. Tot. 1123) “tabiat kökenli, kızıl renkli ışığın sonsuzluğunu ortaya çıkaracak”

çın kirtü yaruk yaşuq közleri üze (AY 137/9) “gerçek, parlak gözleri ile”

çog yalın küç küsün yaruk yaşuq üze egsüksüz bolu tegingeybiz (AY 438/4) “parlaklık, güç, ışık ile eksiksiz olarak ulaşacağız”

içtin sınar yaruk yaşuq bolur (Ui. Tot. 272) “iç taraftan aydınlık olur”

iki kırık lakşan sekiz on nayrağ az yaruk yaşuq ünere belgürer (Ui. Tot. 950) “otuz iki işaret seksen anuvyanjanalı az ışık çıkar”

kentü öz et’özleri yaruk yaşuq itig tümek üze itinip tümenip (AY 312/23) “kendi vücutları parlak süs ile donatılıp”

ölüm y(a)ruk yaşuq nomluğ et’öz titir (Ui. Tot. 284) “ölüm, ışık dharmalı vücuttur”

ölüm yaruk yaşuq tetir (Ui. Tot. 65) “ölüm, ışıktır”

öndün kök kalıgta yaruk yaşuk sakınıp (Ui. Tot. 142) “önce gökyüzünde parlak düşünüp”

tamu yeri tenri yaşuk erken (400A) “cehennem yeri gökyüzü aydınlık iken”

töz yaruk yaşukuğ bilmez üçün (Ui. Tot. 77) “asıl ışığı bilmediği için”

üçünç yaruk yaşuk sakınmak üze beklenip (Ui. Tot. 194) “üçüncüsü parlak düşünmek üzere kapanıp”

üzeliksiz yaruk yaşuk nomlug yula tamturup (AY 429/22) “daimi, parlak dharmalı meşaleyi tutuşturup”

yaruk yaşuk (AY 96/9, 279/10, 593/13; Ui. Tot. 20, 1082) “parlak”

yaruk yaşuk belgüler (Ui. Tot. 732) “parlak işaretler”

yaruk yaşuk berü yığılm(a)k üze (Ui. Tot. 303) “ışığa doğru toplanmak için”

yaruk yaşuk birle k(a)tılıp (Ui. Tot. 166) “ışıkla karıştırılıp”

yaruk yaşuk erkliglerke kaçıglarka öñke küçke tolu tükel kılayın (AY 117/2) “parlak güçler, duyu organları için önce gücü tam kılayım”

yaruk yaşuk kōşa bışrunmaklıg et'öz otğurak yaruyur (Ui. Tot. 33) “parlak düzeni öğrenen vücut ayrıca parlar”

yaruk yaşuk köñülke siñmek üze (Ui. Tot. 277) “parlak gönülde batmak üzere”

yaruk yaşuk körmez (Ui. Tot. 863) “ışık görmez”

yaruk yaşuk közüñüz üze (AY 333/11) “parlak gözünüz ile”

yaruk yaşuk közünmez (Ui. Tot. 874) “ışık görünmez”

yaruk yaşuk nomlug etöz tuyungu üçün (Ui. Tot. 144) “parlak dharmalı vücut hissettiği için”

yaruk yaşuk nomlug etözüg tuyup (Ui. Tot. 139) “parlak dharmalı vücudu hissedip”

yaruk yaşuk sakınmak (Ui. Tot. 182) “parlak düşünmek”

yaruk yaşuqqa sinmiş ödte (Ui. Tot. 159) “ışığa battığı an”

yarukun yaşuğun ermek (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/14 ark.)
“ışığına ulaşmak”

yükünürmen yaruk yaşuklarka (AY 504/22) “ışık önünde saygıyla eğilirim”

2. “açık, belli”

yaruk yaşuq uqulur üçün (Üİ 102b/2, 5, 7) “açık olarak anlaşılır olduğu için”

3. “temiz, saf”

kaşı közi keş yaruk yaşuq toğılıg erdi (TEZ 847) “kaşı gözü çok aydınlık, yakışıklıydı”

4. “başarılı”

titik odgurak yaruk yaşuq kamag şaştır bitiglerig bütürü bilmiş (AY 585/20)
“zeki, tam olarak parlak, bütün şastra kitaplarını tamamlayarak bilmiş”

yolta yaruk yaşuq bışurunmaţuklar (Ui. Tot. 76) “yolda parlak kavramayanlar”

y.luğ

antağ kaçmışta maħaa mudurani bışurunmaţ üze yaruk yaşuqluğ öt üze sizik
şakinçliğ otunlarığ örtep (Ui. Tot. 205) “öyle kaçınca maha mudurayı kavramak
üzerine parlak ateş ile şüpheli düşünceli odunları yakıp”

munçulayu bışurunup yiye künke tegi yaruk yaşuqluğ öt üze seziklig belgü
tözlüğü otunlarığ örtep (Ui. Tot. 175) “bu şekilde olgunlaşıp yedi güne kadar
parlak ateşleri ile şüpheli işaret kökenli odunları yakıp”

yarukluğ yaşuqluğ (ETŞ 1/18) “ışılıtlı”

yıdliğ yıparlıg yarukluğ yaşuqluğ taş teşri (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. I/7, 9)
“kokulu, parlak tan tanrısı”

y.suz

kök kalık yūzinteki kün teşri rahuka sikirtmiş teg yaruksuz yaşuksuz öñsüz öles
boltı (AY 617/5) “gökyüzündeki güneş tanrı gezegeni durdurmuş gibi ışısız,
renksiz oldu”

yaşut-

1. “parlatmak”

altun önlüg yarukın yarutu yaşutu turgaylar teñrim tip ötüntiler (AY 426/1)
“altın renkli ışığını parlatmaya devam edecekler tanrım diye söyledi”

anın bo orunnuñ atı yarutdaçı yaşutdaçı atlıg orun tip titir (AY 316/17) “onun bu yerinin adı aydınlatacak adlı yerdir”

bögülenmekin küsin kedin kamağ teñri yirinteki teñriler üze inçe belgürtir yarutır yaşutır (Mani. I, T. II K. 2a/3 Blatt I ark.) “gücünü sonradan bütün tanrı yerindeki tanrılar üzerine o şekilde belli edilir, aydınladır”

neñ yarutgalı yaşutgalı itmezler (AY 244/6) “hiçbir şeyi aydınlamazlar”

ol ol yir orunlarig barçanı yarutgay yaşutgaylar (AY 427/9) “o yerin tamamını aydınlatacaklar”

tütsüg yıdın tuydukumuzda ol tütsüglüg kuşatırdım altun önlüg yaruklar ünüp ordumızın karşımızın yarutgay yaşutgay (AY 424/17) “tütsü kokusu duyduğumuzda o tütsülü kuşatırdan altın renkli ışıklar çıkıp sarayımızı aydınlatacak”

üçünç prabañkarı yarutdaçı yaşutdaçı atlıg orun ol (AY 316/8) “üçüncüsü Prabañkarı, aydınlatacak adlı yerdir”

yarutu yaşutu turur teg (AY 450/6) “aydınlatacak gibi”

yarutur yaşutur (AY 96/4) “aydınladır”

2. “açığa çıkarmak, izah etmek”

teriñ yörügin utğurağ yarutu yaşutu (S.Yü. 386) “derin anlamı tamamıyla aydınlatarak”

yelin-

taturğaymız anar ol yelinigli tamuğ kınıdın (KKT 33/35a2=34:12) “ona alevli cehennem azabından tattıracağız”

yıdıġ

iç tonları teweke türtgü otdın yıdıġ suwdın örter yüzlerini ot (TIEM 73 I 192r/5=014/050) “iç elbiseleri katrandan, sıcak sudandır; yüzlerini ateş bürür”

yıldıra- bk. yaldrı-, yaltırı-, yaltra-, yaltrı-, yıldra-, yuldra-

yıldıradı (ME 138/2, 235/4) “parladı”

yıldıradı yıldırım (ME 42/2) “yıldırım parladı”

yıldırım

1. “yıldırım”

anın içinde karanlık, taķı ötgün bar taķı yıldırım bar (HKT 3b/6=2/19) “onun içinde karanlıklar, gürültü ve yıldırım var”

ol taşdın yıldırım meñizlig ot çıktı (NF 30/5) “o taştan yıldırım gibi ateş çıktı”

sürüp yitti atını yıldırım tig (HŞ 70/25) “atını yıldırım gibi sürüp gitti”

yana bir yıldırım meñizlig nür çıktı (NF 30/7) “yine bir yıldırım gibi ışık çıktı”

yana burunķı tæg yıldırım meñizlig nür çıktı (NF 30/8) “yine önceki gibi yıldırım gibi ışık çıktı”

yıldıradı yıldırım (ME 42/2) “yıldırım parladı”

yıldıradı yıldırım (ME 176/4) “yıldırım parladı”

2. “şimşek”

āyetlerindin körküzür sizge yıldırımını (HKT 387b/4=30/24) “size delillerinden olan şimşegi gösterir”

nāgah bir yıldırım tig kökrer irse (HŞ 16/21) “bir şimşek gibi aniden kükrediğinde”

niteg kim yıldırım sıçrar buluttan (HŞ 220/32) “nasıl ki şimşek buluttan çıkarsa”

ol ol kim körküzür sizge yıldırımını (HKT 241a/8=13/12) “o size şimşegi gösterir”

yawuḵ bolur yıldırım, ƙapar (HKT 3b/8=2/20) “şimşek yaklaşınca gözleri kamaşır”

yawuḵ bolur yıldırımın yaruḵı (HKT 341a/8=24/43) “şimşegin ışığı yakın olur”

3. “yıldırım/şimşek”

yaşnadı yıldırım (ME 176/3) “yıldırım parladı/şimşek çaktı”

yıldra- bk. yaldrı-, yaltırı-, yaltra-, yaltri-, yıldıra-, yuldra-

1. “parlamak”

hem çerāğ yaruḵ yıldrağan (KKT 33/10a2=33:46) “nur saçan bir çerağ olarak”

2. “alevlenmek”

yağı ot kötürmiş teg ot yıldradı (K 6219) “düşman ateş yakmış gibi ateş alevlendi”

3. “yıldırım düşmek”

yıldradı yıldırım (ME 176/4) “yıldırım parladı”

yılduz bk. yulduz, yultuz

kökdin ay taḵı kün taḵı on bir yılduz tüşüp maña secde ƙılurlar(NF 353/8) “gökten ay, güneş, on bir yıldız inip bana secde ederler”

özünñi şüreyyā yılduzda körgeysen (NF 372/9) “kendini Süreyya yıldızında göreceksin”

süheyl yılduznı körer bolsa (NF 367/16) “Süheyl yıldızını görse”

velīkin süheyl yılduzınğa la’nat ƙılmaz erdi (NF 367/17) “ancak Süheyl yıldızına lanet etmezdi”

velīkin zühre yılduzğa sökmez erdi (NF 367/15) “ancak Zühre yıldızına sövmezdi”

yüzleri yaruḵ yılduz tēg yışığay (NF 241/6) “yüzleri parlak yıldız gibi ışıyacak”

zühre yılduznı körer bolsa (NF 367/13) “Zühre yıldızını görse”

yılı-

suw yılıdı (D 482/385) “su ılıdı”

yılığ bk. ılığ

1. “ılık”

yılığ suw (D 26/12, 44/30, 450/353) “ılık su”

2. “mülayim”

ıayuları yime yılığ yumşak köñüllüg tevsiz kürsüz kılnçlığ erserler (Mayt. 71/25) “bazıları da mülayim, yumuşak gönüllü, hilesiz davranışlı olsalar”

tütüş keriş köğıl yılığ yumuşak bolğıl (ETŞ 35/118) “kavgayı gürültüyü bırak, mülayim ve yumuşak ol”

utru eki yılığ kişi oğlın sokuşmış (IrkB. 2) “sonra iki mülayim insanla karşılaşmış”

yılığlık

yılığlık (D 466/370) “ılıklık”

yılığkya

üstün töpüsiñe tegmişte töpüsi bunkı tegresi yılığkya turdı (TEZ 794) “üstte tepesine değdiğinde tepesi sağlam, çevresi ılıkçaydı”

yılığça

tağ töpüsinte mrkt erdni öñlüğ yılığça yumşakerdnilerig töşep urmış teg ölen çimgenleri erür (Mayt. 55/21) “dağın tepesinde marakata ve ratna rengine mülayim, yumuşak mücevheri döşemiş gibi ıslak çimenleri vardır”

yağın tegdükte teñri teñrisi burқан adakınta yinçürü töpün yükünüp yılığça yumşak ayaların kavşurup inçe tip ötünürler (Mayt. 51/58) “yakınına vardıklarında tanrı tanrısı burkanın ayağına kapanıp başlarını huzurunda eğerek mülayim ve yumuşak şekilde ellerini kavuşturup şöyle derler”

yılır-

ajun tını yılırdı (D 99/92, 407/318) “dünyanın ruhu ısındı”

yılış-

sular kamug yılışdı (D 476/38) “suların tamamı ısındı”

yılıt-

1. “ısıtmak”

er suwıg yılıttı (D 423/332) “adam suyu ısıttı”

2. “ateşlenmek”

er yılıttı (D 423/332) “adam ateşlendi”

yışı- bk. ışı-, yaşı-, yaşu-

yüzleri yaruq yılduz tég yışığay (NF 241/6) “yüzleri parlak yıldız gibi ışıyacak”

yışın bk. yaşın

1. “yıldırım”

tuttı anlarını yışın küç kılmakları birle (HKT 99b/3=4/153) “zulümlerinden dolayı onları yıldırım yakaladı”

tuttı sizni yışın (HKT 8a/7=2/55) “sizi yıldırım yakaladı”

2. “yıldırım/şimşek”

yışın yışnadı (ME 176/3) “şimşek/yıldırım parladı”

yışnadı yışın (ME 42/2) “şimşek/yıldırım parladı”

yışna- bk. ışna-, yaşna-, yaşna-

1. “parlamak”

yışnadı kalık (ME 24/3) “gökyüzü parladı”

2. “şimşek çakmak/yıldırım düşmek”

yışın yışnadı (ME 176/3) “şimşek/yıldırım parladı”

yışnadı yışın (ME 42/2) “şimşek/yıldırım parladı”

yilmir-

suw yilmirdi (D 485/388) “su ısınmak üzereydi”

yörün bk. örün, ürün, yürün

kök yörün suv yöneser (T II T 14/21) “mavi parlak suya yönelse”

kök yörün taş tir tüzlög ol (T II T 14/5) “mavi parlak taş Merkür esaslıdır”

yörün taş urmızt tüzlög ol (T II T 14/6) “parlak taş Jüpiter esaslıdır”

yörün taşığ alıp (T II T 14/20) “parlak taşı alıp”

yörün taşığ alsar (T II T 14/15) “parlak taşı alsa”

yula

1. “meşale”

arığ tütsük y(a)ruğ yula (Mani. III, Nr. 40. T. II, B. 66./12 ark.) “kutsal tütsü parlak meşale”

arığ yula orsar (Mani. III, Nr. 40. T. II, B. 66./6 önt.) “kutlu meşaleyi yaksa”

bilge biliglig yulağ ikileyü yarutdı (Huan.5 2048/20) “hikmetli meşaleyi ikidir parlattı”

birdeçi yula osuğluğ (Ui. III, T. III, M. 56-11/26) “meşale gibi veren”

bu nomlug yaruk yula tamtursunlar (AY 437/18) “bu dharmalı parlak meşaleyi tutuştursunlar”

hua çeçekin yula tütsügin tünle күntüz üzüksüz tapınsun udunsun (AY 444/20) “çiçek ve meşale tütsüsüyle gece gündüz aralıksız tapınsın hizmet etsin”

içtin sınar yula teg irü belgü bolur (Ui. Tot. 270) “iç taraftan meşale gibi işaret olur”

kaltı yağı alkınmış yula teg (Mayt. 103/33) “yağı azalmış meşale gibi”

kaltı yulağa yağ tammış teg (Ui. Tot. 1151) “meşale için yağ tutuşmuş gibi”

kamagta önre fotu-çen atlıg açarı kumaraçive atlıg pahşi birle uladılar nomluğ yulağ (Huan.5 900/8) “hepsinden önde Fotu-çen adlı açarı Kumaraçive adlı bahşi ile dharmalı meşaleyi bağladılar”

kin keligme ödlerteki yirtinçi yulası (ETŞ 13G/181) “sonra gelecek devirlerdeki yeryüzü meşalesi”

köyürdi könlümi çahrañ yulası (MN 253) “yüzünün meşalesi gönlümü yaktı”

nomluğ yulağ (Ui. I, T III M.56.13/20 ark.) “dharmalı meşaleyi”

ol kinki yirtinçünün yulaları (ETŞ 21/5) “o sonraki dünyanın meşaleleri”

ol nomluğ yula uladaçı tēp (Huan.5 244/6) “o dharmalı meşaleyi bağlayacak diye”

ol yirtinçü yulaları (ETŞ 18/37) “o dünyanın meşaleleri”

olar ĩlmi boldı buğunça yula (K 4347) “onların ilmi halk için meşale oldu”

ögi köñli açılıp yarudı yula (K 601) “aklı ve gönlü açılıp meşale gibi parladı”

tünerig sansarnıñ yaruğ yulası (ETŞ 10/270) “karanlık Samsāra’nın parlak meşalesi”

uğuş bir yula teg yarutur anı (K 1840) “akıl bir meşale gibi onu aydınlatır”

uğuş ol yula teg karanğu tüni (K 288) “akıl karanlık gecede bir meşale gibidir”

ulug nomluğ yula tamturu yarlıkasunlar (AY 160/1) “ulu dharmalı meşaleyi yakmayı buyursunlar”

ulug nomluğ yulağ tamturtaçılar (AY 132b/6) “ulu dharmalı meşaleyi yakanlar”

ulug yula yarukı teg (AY 493/3) “büyük meşale ışığı gibi”

üç bedük közleri öt öñlüg saçı arkasınta yadılı turup tamturmuş yula yalını teg közi karaqı yalınayu tegzinü turur (Ui. IV A 67) “üç büyük gözü, arkasına yayılmış olan ateş rengi saçı, yakılmış meşale alevi gibi göz bebeği parlayarak gezinir”

üç bedük közleri öt önlüg saçı arkasında yadılı turup tamturmuş yula yalını teg közi karakı yalınayu tegzinü turur (Ui. I, T III 84, 42/36 ark.) “üç büyük gözü, arkasına yayılmış olan ateş rengi saçı, yakılmış meşale alevi gibi göz bebeği parlayarak gezinir”

üçünç orunka köñül öritmişlerinte bilge biliglig yula yarukın yaltrıdaçı atlıg samadı dyanıg öritürler (AY 323/8) “üçüncü yerde istedikleri hikmet meşalesinin ışığını parlatan samadı dharmayı yüceltirler”

ügmek kızıl yulalar üze yaruyu turur (Huan.5 1839/21) “bir yığın kızıl meşaleler ile aydınlatır”

üzeliksiz yaruk yaşuk nomlug yula tamturup (AY 429/22) “daimi, parlak dharmalı meşaleyi tutuşturup”

yarusa yula tünle azmaz yola (K 4347) “gece meşale yanarsa insan yoldan şaşmaz”

yaşın teg bulıt teg közdeki kök teg yula teg beksizin yarpsızın körürler (AY 292/13) “şimşek gibi bulut gibi gözdeki mavilik gibi meşale gibi güçsüz bir şekilde görürler”

yig ulug nomlug yaruk yula (AY 368/12) “üstün, ulu dharmalı parlak meşale”

yirtinçünün yaruk yulası (ETŞ 9/41) “dünyanın parlak meşalesi”

yirtinçünün yulaları yanırtı tamdulmuş (ETŞ 13A/25) “dünyanın meşaleleri yeniden yakılmış”

yitikenge yula tamturğu künler (Yit.Sud. 40/98, 112) “Büyük Ayı’ya meşale yaktıran günler”

yula erdi halkқа karanķu tünı (K 35) “karanlık gecede halka meşaleydi”

yula kötrüp melikni koydı çıktı (HŞ 149/16) “meşaleyi kaldırıp hükümdarı bırakıp çıktı”

yula tamturtı (Ui. III, T. II, S.2/23) “meşale yaktı”

yula teg küyersen bu kün (K 5166) “bugün sen meşale gibi yanıyorsun”

yula yaruķıça közünür (Ui. Tot. 59) “meşale parlaklığı gibi görünür”

2. “kandil”

bilge biliglig yaruķ yula aşnuķan öçti tep öz köymeklig köñülleri üze ertinü emgentiler (TEZ 1140) “hikmetli parlak kandil önceki gibi söndü diye kendileri yanmış köñüllerinde çok eziyet çektiler”

men ol mundın yulamem (HŞ 155/27) “ben böyle bir kandilim”

samtso açarı yene kentü ilginte hua yula tutup (TEZ 196) “Samtso açarı kendi elinde çiçek ve kandil tutup”

uğnur yula (D 455/358) “kandil söner”

yaruķ yula (TEZ 601) “parlak kandil”

yaruķ yula birtemledi öçti tep inçe yerinti busantı (TEZ 1018) “parlak kandil azaldı, söndü diye öyle üzöldü, dertlendi”

yula uğundı (D 109/98) “kandil söndü”

3. “mum”

köñül parvāna boldı ol yulağa (MN 254) “gönöl o muma pervane oldu”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

yula (E 41/3) ÖA

yula köl (ŞU G/6) ÖA

y.lıg

anta ötrü ilig begnin et’özü yulalıg söğüt teg bir yalın (Ui. III, T. II, S.2/23)

“ondan sonra hükümdarın vücudu meşaleli söğüt gibi bir ateş”

yulaķ

yulaķ (Huan.7 596/19) “ışık”

yuldra- bk. yaldırı-, yaltırı-, yaltra-, yaltrı-, yıldıra-, yıldıra-

kılıç yuldradı (D 633/528) “kılıç ışıldadı”

yulduz bk. yılduz, yultuz

1. “yıldız, gezegen”

ajun küni yulduzı (D 609/502) “dünyanın güneş ve yıldızları”

altı yulduzlar kuvrağı (Yit.Sud. 15/21) “altı yıldız kümesi”

‘ām kilse hās bolur yulduz kilse ay bolur (DH LIV/5) “yıl gelse âlâ olur, yıldız gelse ay olur”

ant içer mēn hūnnas yulduzlar birle yoruğlı küneş yulduzlar birle (TIEM 73 II 436v/8=081/015) “o beş yıldız üzerine, hareket eden güneş ve yıldızlar üzerine ant içerim”

ant içermen kaytğan yulduzlar birle, yörigenler, yaşığanlar birle (HKT 566a/4=81/15) “dönen yıldızlara, hareket edenlere, parlayanlara ant içerim”

ant içermen ülker yulduz birle, ol vaqtın kim battı (HKT 503a/2=53/1) “Ülker yıldızına batarken ant içerim”

ant içermen yulduzlar tüşgü yerleri birle (TIEM 73 II 395r/9=056/075) “yıldızların yerleri üzerine ant içerim”

ant içermen yulduzların tüşer vaqtları birle (HKT 513a/7=56/75) “yıldızların yerleri üzerine ant içerim”

ay, künge taķı on bir yulduzğa ayğıl (KE 70v6) “aya, güneşe ve on bir yıldız söyle”

ay teg çeçekler tegresinde yulduzı (KE 68v6) “ay gibi çiçekler çevresinde yıldız”

baķtı baķmaķ yulduzlar içinde (TIEM 73 II 327v/6=037/088) “yıldızlara şöyle bir baķtı”

baķtı baķmaķ yulduzlarğa (HKT 428b/9=37/88) “yıldızlara şöyle bir baķtı”

baķtı bir baķmaķ yulduzlar içiñe (KKT 34/27b1=37:88) “yıldızlara şöyle bir baķtı”

belgüler, yulduzlar birle olar köni yolka barırlar (KKT 30/37b2=16:16) “onlar işaretler, yıldızlar ile doğru yola varırlar”

bezedimiz yawuq kökni yulduzlar birle (KKT 35/78b2=41:12) “yakın göğü kandillerle donattık”

bir ança ay tuğdı ol yulduzdın uluğraq (KE 38v7) “bir süre sonra o yıldızdan daha büyük ay doğdu”

bir yulduz bar neşrdamık atlığ (KE 182v3) “Neşrdamık adlı bir yıldız var”

biz bezedimiz dünyā kökni yulduzlar bezeki birle (TIEM 73 II 324r/8=037/006) “biz dünyanın göğünü yıldızlar ile süsledik”

biz bezedük yakınraq kökni, bezemek birle yulduzlarını (HKT 425b/4=37/6) “biz yakındaki göğü yıldızlar ile süsledik”

biz ya'nı yulduzlar oldurda erdimiz (TIEM 73 II 424r/8=072/009) “biz yıldızlarda oturuyorduk”

bu ābgīne andağ qalı ol yaruq yulduz teg (TIEM 73 II 258v/3=024/035) “bu sırça o parlak yıldız gibidir”

bu on bir yulduzlar, ay, kün birle kök etekinde yūsufğa secde kıldılar (KE 67v5) “bu on bir yıldız, ay ve güneş ile göğün eteğinde Yusuf'a secde ettiler”

bu on eki burcda yēti yulduz yōriyür (KE 66v5) “bu on iki burçta yedi yıldız hareket eder”

bu on eki burclarda bu yēti yulduzlar tuğar (KE 66v12) “bu on iki burçta bu yedi yıldız doğar”

bu yulduzlar dāyim qarār kılmayın yōriyürler (KE 66v7) “bu yıldızlar daima durmadan hareket ederler”

bu yulduzlar hem reyhān u bāğ ol (HŞ 93/5) “bu yıldızlar çiçek ve bahçedir”

bu yulduzlarda fermān tapmaz irdi (HŞ 4/55) “bu yıldızlarda buyruk bulmazdı”

bulutta qaldı yulduzlar kamuğı (HŞ 30/17) “yıldızların hepsi bulutun gerisinde kaldı”

çın anlar kim kærtgündiler yana anlar cuhūd boldılar niğosaqlar yulduzka tapğanlar tersālar moğlar taķı anlar kim ortak koştılar (TIEM 73 II 243v/6=022/017) “müminler, Yahudiler, Mecusiler, yıldıza tapanlar, hıristiyanlar, ateşperestler, müşrikler”

çın ay tig yulduz ara halk içinde (HŞ 11/36) “gerçekten halk içinde yıldızların arasındaki ay gibidir”

du-şenbe kün aynı ve künni ve yulduzlarını yaratdı (KE 3v1) “pazartesi günü güneşi, ayı ve yıldızları yarattı”

dünyā halkına neteg kim kökdeki yulduzlar münevver körnür (NF 321/5) “dünya halkına gökteki yıldızlar nasıl aydınlık görünürse”

felek taşında yulduz ka’beteyni (HŞ 28/14) “yıldız, gökyüzündeki kabesidir”

felekni tezigitip yulduz yürütgen (HŞ 2/1) “dünyayı döndürüp yıldızı hareket ettiren”

işittim tıgme yulduz bir cihān tıp (HŞ 211/25) “her bir yıldız bir dünyadır diye duydum”

kaçan kim yulduzlar söndürülse (TIEM 73 II 431r/3=077/008) “yıldızlar söndürüldüğünde”

kaçan ol zühre yulduz batdı erse (KE 38v5) “Zühre yıldızı battığında”

kaçan tünerdi erse karanlık boldı erse anıñ üze tün kördi yulduz (TIEM 73 I 102r/8=006/076) “karanlık olup gece bastırınca yıldızı gördü”

kaçan yulduzlar tökülse (TIEM 73 II 436v/3=081/002, 436r/8=082/002) “yıldızlar döküldüğünde”

kamuğ yulduz menizlig yok bir ayı (HŞ 38/18) “hepsi yıldızlar gibi, aralarında bir ayları yok”

kara kuş yulduz (D 543/443) “yıldızlardan Müşteri (Jüpiter).”

kayu yulduzını körüp (KE 202v12) “hangi yıldızı görüp”

kedin kün tuğdı yulduzdın aydın yaruğrak (KE 38v11)“sonra yıldızdan aydan parlak güneş doğdu”

kelir anar yaruğ yulduz (TIEM 73 II 325v/2=037/010) “ona parlak bir yıldız gelir”

kıldı kök içinde yulduz orunlarını, tağı kıldı anıñ içinde künni tağı aynı yarutğan (HKT 349b/9=25/61) “gökte yıldızları, onun içinde güneşi ve parlak ayı yarattı”

kılur ‘işret ol ay ve munça yulduz (HŞ 29/17) “o ay ve bunca yıldız içki içerler”

kılur yulduzlar ol naqş özre fâln (HŞ 4/42) “yıldızlar o şekil üzerinde fal bakarlar”

kiçer yulduzlar ol muntig urur fâl (HŞ 183/28) “yulduzlar geçip bunun gibi fal bakarlar”

kökdeki yulduzlar sanınça (NF 62/8) “gökteki yıldızlar sayısınca”

körmedün mü, haqıkat üze tañrığa, secde kılur aña, ol kimerse kim kökler içinde tağı yir içinde, tağı kün tağı ay tağı yulduzlar tağı tağlar tağı yaş yığaçlar tağı yir yüzinde yöriğenler tağı köp kişilerdin (HKT 321a/6=22/18) “görmez misin göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah’a secde ediyor”

körmes mü sen çın tañrı yüknür anar ne kim kökler içindeki tağı yer içindeki tağı kün tağı ay tağı yulduzlar tağı tağlar tağı yığaçlar tağı teprenigliler tağı kişilerdin üküşreki (TIEM 73 II 243v/8=022/018) “görmez misin göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah’a secde ediyor”

körünmez boldı kökde közge yulduz (HŞ XXXVI/5) “gökteki yıldız göze görünmez oldu”

közleri yulduz yüzi kün alnı kökniñ aydın (KE 83r15) “gözleri yıldız, yüzü güneş, alnı göğün ayı gibi”

közleri yulduzlar teg yaşnayur erdi (KE 223v13) “gözleri yıldızlar gibi parlardı”

kuyu töküldi yulduz (ME 156/5) “yıldız aşağı döküldü”

kün ay yulduzlar yarlıg tutup boyun bérigliler anıñ buyrukı birle (TIEM 73 I 117v/9=007/054) “güneş, ay, yıldızlar onun buyruğı ile emrine boyun eğmiş şekildedirler”

kün taķı ay taķı yulduzlar musahharlar buyrukı birle (HKT 152b/9=7/54) “güneş, ay, yıldızlar onun buyruğuna bağlıdır”

meger yulduzlar bar (NF 431/11) “yalnız yıldızlar var”

men kördüm on bir yulduz taķı kün taķı ay; kördüm anlarını, maña secde kılğanlar (HKT 226b/5=12/4) “ben on bir yıldızı, güneşi ve ayı bana secde eder şekilde gördüm”

men körermen on bir yulduznu taķı künni taķı aynı körermen anlarını taķı maña yüknügliler (TIEM 73 I 173v/2=012/004) “ben on bir yıldızı, güneşi ve ayı bana secde eder şekilde görürüm”

men zühre yulduzğa tapunurmen (KE 46r21) “ben Zühre yıldızına tapınıyorum”

meniñ yārānlarım yulduzlar teg turur (KE 202v12) “benim sevdiklerim yıldızlar gibidir”

muħammed resūlu’llāhnu tamuğ yulduzlarındın öte keçürdüm (KE 206v9) “Muhammed resulullahı cehennem yıldızlarından öte tarafa geçirdim”

muña toğmış kişiler lukususi yulduzğa sanur (Yit.Sud. 17/5) “böyle doğmuş kişiler Lukususi yıldızına ait sayılır”

muña toğmış kişiler pakunsi yulduzğa sanur (Yit.Sud. 17/19) “böyle doğmuş kişiler Pakunsi yıldızına ait sayılır”

musahhar kıldı sizge tünni taķı kündüzni taķı künni taķı aynı taķı yulduzlarını (HKT 258a/7=16/12) “geceyi, gündüzü, güneşi, ayı, yıldızları sizin emrinize verdi”

ni yulduz felekdin sözler ol uş (HŞ 214/39) “yıldız dünyadan neler söyler”

nişānlar, taķı yulduz birle anlar könülürler (HKT 258b/6=16/16) “işaretler, yıldızlar ile doğru yolu bulurlar”

ol ay tapğında yığılıp munça yulduz (HŞ 63/25) “bunca yıldız o ay huzurunda toplanıp”

ol ay tapğında yulduzlar oturdu (HŞ XXXIX/8) “yıldızlar, o ay huzurunda oturdu”

ol idi kıldı kökde yulduzlar tağı kıldı anıñ içinde çerāğlar tağı yarutuğlı ay (TIEM 73 II 265r/7=025/061) “o Allah gökte yıldızları, onun içinde kandilleri ve parlak ayı yarattı”

ol kēçe miñ yulduz kökdin inip (KE 54r5) “o gece bin yıldız gökten inip”

ol ol idi kıldı silerke yulduzlarını (TIEM 73 I 104v/4=006/097) “o Tanrı sizler için yıldızları yarattı”

ol ol kim kıldı sizge yulduzlarını (HKT 135b/7=6/97) “o sizin için yıldızları yarattı”

ol ol ši'rā yulduz idisini (TIEM 73 II 389v/5=053/049) “şüphesiz o Şıra yıldızının sahibidir”

ol on bir yulduz tağı ay kün kelsün tağı sēni bizim ēlgimizdin ıutğarsun (NF 355/2) “o on bir yıldız, ay, güneş gelsin de seni bizim elimizden kurtarsın”

ol vaqtın kim ıarañku boldı anıñ üze tün kördi yulduzını (HKT 132b/7=6/76) “karanlık olup gece bastırınca yıldızı gördü”

ol vaqtın kim yulduzlar saçıldı (HKT 566b/4=82/2) “yıldızlar saçıldığında”

ol vaqtın kim yulduzlar tüştiler (HKT 565b/5=81/2) “yıldızlar düştüğünde”

ol vaqtın kim yulduzlar yoyuldu (HKT 560a/3=77/8) “yıldızlar kaybolduğunda”

ol yulduzlar atı cereyan, ıarıq, kāyis, ıuddūh, feylāk, muşabbah, veśśāb, riyal bir rivāyetde zeyyāl, zū'l-‘amūdān, zū'l-fera‘, zū'l-‘ketfān (KE 67v4) “o yıldızların adı Cereyan, Tarık, Kayis, Kudduh, Feylak, Musabbah, Vessab, Riyal'dir. Bir rivayette zeyyāl, zū'l-‘amūdān, zū'l-fera‘, zū'l-‘ketfān'dır.”

ol yulduzlar ıayu turur tēse ayğıl: sekendiz, oñay, kürüd, yaşıq, sewit, arzu, yalçıq (KE 66v7) “o yıldızlar nedir derse söyle: Zuhale, Müşteri, Merih, Güneş, Zühre, Utarit, Ay”

ol yulduzların atını aytu bërsem (KE 67v2) “o yıldızların adını söyleyiversem”

on bir yulduz ay kün maña secde kıldılar (KE 107r7) “on bir yıldız, ay, güneş bana secde ettiler”

on bir yulduz, kün, ay birle inip yūsufğa secde kılurlar (KE 67r19) “on bir yıldız, güneş, ay birlikte inip Yusuf’a secde ederler”

on eki yulduzlar kayu têsən (KE 66v15) “on iki yıldız hangileridir desen”

öler yulduz niteg kim bolsa kündüz (HŞ 139/24) “gündüz olunca yıldızlar söner”

örü turuğlı kıldı silerke tünni kündüzni künni aynı yulduzlarını (TIEM 73 I 196v/4=016/012) “geceyi, gündüzü, güneşi, ayı, yıldızları sizin hizmetinize verdi”

sırça, tamām ol yaruğ yulduz, yaşığan (HKT 340a/3=24/35) “sırça, ışık saçan parlak bir yıldız gibidir”

suv yulduz sañışı (Yit.Sud. 1/19) “Merkür’ün hareketi ”

şiravan yulduz (Yit.Sud. 17/12) “Şiravan Yıldızı”

togdı yaruğ yulduzı (D 60/47) “parlak yıldız doğdu”

tutup ay buyruğın ol ança yulduz (HŞ 38/35) “onca yıldız ayın buyruğunu tutup”

tutup yulduzlar ay yasın kıllur vāy (HŞ 40/21) “yıldızlar ayın yasını tutup vah ederler”

tündin namāz kılgıl añar yulduzlar battuğda (TIEM 73 II 387v/9=052/049) “geceleyin ve yıldızlar battıktan sonra namaz kıl”

tündin tesbîh kılgıl, ol vaktın kim yulduzlar soñı çewrürler (HKT 502b/7=52/49) “geceleyin ve yıldızlar battıktan sonra Allah’ın adını an”

uğu barığlı kıldı sizlerke tünni kündüzni künni aynı yulduzlarını (KKT 30/35a2=16:12) “geceyi, gündüzü, güneşi, ayı ve yıldızları sizin hizmetinize verdi”

uş tınmaz yulduzlar tün me kündüz (HŞ 211/24) “yıldızlar gece gündüz dinlenmez”

uydu aña açuık körülgen yulduz (HKT 253a/7=15/18) “onu parlak yıldız takip ederse”

uydu aña yaruık yulduz (HKT 426a/2=37/10) “parlak bir yıldız onu takip etti”

ürger yulduz bile ant kaçan tutsa (TIEM 73 II 387r/3=053/001) “Ülker yıldızına tutulurken ant içerim”

üzer yulduznu tün tig ıdsa tizgin (HŞ 25/16)“dizgin gönderse gece gibi yıldızı yok eder”

yana sordı kim uşbu munça yulduz (HŞ 211/23) “bunca yıldız yine sordu”

yana yetti yulduz bularda yörir (KE 66v10) “yine yedi yıldız burada hareket eder”

yana yulduz u aık közlüg tiweler miñi hem barça bir biriñe oşar (HŞ LXXXI/9) “yıldızlar ve ak gözlü develer de hep birbirine benzer”

yarattı tün me kün ay ve yulduz (HŞ 2/6) “geceyi, gündüzü, ayı ve yıldızı yarattı”

yaruık kün tig sen ol bîçäre yulduz (HŞ 139/23) “sen parlak güneş gibisin, o ise çaresiz yıldız gibi”

yaruık künni köreyin, aynı yulduzları köreyin tесе bu yigitke baısun ya'nı 'alı kerremu'llāhu vechehu (KE 202r3) “parlak güneşi, ayı yıldızları göreyim derse bu yiğide baksın yani kerremu'llāhu vechehu Ali”

yaruık yulduz (HKT 570b/4=86/3) “parlak yıldız”

yaruık yulduz togarda (D 530/431) “parlak yıldız doğduğı zaman”

yaşıl kök bezediñ tümen yulduzun (K 22) “onbinlerce yıldızla mavi göğü bezedin”

yaşıl kök törütti kötürdi eğiz kün ay birle yulduz bezedi beğiz (K 3724) “mavi göğü yarattı, yukarıya yükseltti, güneş, ay ve yıldızlar ile resim yaptı”

yaşıl kök yarattı öze yulduzı (K 127) “mavi göğü, üzerinde yıldızları yarattı”

yawuık bolur yağı, yaruık yulduz, taıı niçeme kim yoıamasa aña ot (HKT 340a/3=24/35) “ateş ona dokunmasa dahi parlak yıldız gibi ışık verir”

yemişi hikmet fezāyil āyet aḥbār yulduzı (KE 249v3) “yemişi hikmet faziletler ayet haberler yıldızı”

yēti burecdın on ēki yulduz tuġdı (KE 66v13) “yedi burçtan on iki yıldız doğdu”

yulduz (D 461/365) “yıldız”

yulduz anlap aynı tañlap kökke aşgan ibrahim (KE 37v10) “yıldızları anlayıp aya şaşırıp göge çıkan İbrahim”

yulduz erdi tegresi (KE 181v4) “çevresi yıldızlardı”

yulduz erür (Yit.Sud. 17/16) “yıldızdır”

yulduz meñiz (HŞ 200/23) “yıldız gibi”

yulduz turur yaşnaġlı (TIEM 73 II 440v/6=086/003) “parlayan yıldızdır”

yulduz yüzüşi anıñ üze bolmasun (KE 206v10) “yıldız kayması onun üzerine olmasın”

yulduzlar birle (HKT 551a/4=72/8) “yıldızlar ile”

yulduzlar birle anlar yolka könlürler (TIEM 73 I 197r/1=016/016) “yıldızlar ile doğru yola yönelirler”

yulduzlar yıġaçlar secde kıılurlar (TIEM 73 II 391r/7=055/006) “yıldızlar, ağaçlar secde ederler”

yulduzları çergeşip (D 417/327) “yıldızlar saf saf sıralanmıştır”

yulduzlarını kim tuġurur kim baturur (KE 46v2) “yıldızları kim doğurur kim batırır”

yulduzlarını yaratġan pādişāh (NF 431/12) “yıldızları yaratan padişah”

yūsufġa secde kıılġan on bir yulduzınıñ atı ne turur (KE 67v2) “Yusuf’a secde eden on bir yıldızın adı nedir”

zühre yulduzını kördi ġāyet yaruġ (KE 38v3) “çok parlak olan Zühre yıldızını gördü”

2. “talih, baht”

imdi yulduzuñ battı balġa (HŞ 43/25) “şimdi yıldızın parlayarak battı”

Kelimenin Unvan Adı/Özel Ad Ögesi Olarak Tespit Edildiği Yerler:

yulduz kōl (D 502/403) ÖA

y.lı

bu şum yulduzlıdın kōrkarmen iy yār (HŞ LXXXV/19) “ey yar, bu yıldızı kötü olandan korkuyorum”

y.luğ

bulğay aña yulduzluğlarını küygenler (HKT 551a/6=72/9)“kendisini bekleyen ışığı bulacak”

yulduzçı bk. yultuzçı

yana yulduzçılarka aydı ol şāh (HŞ 201/3) “o hükümdar falcılara şöyle dedi”

yultuz bk. yılduz, yulduz

1. “yıldız, gezegen”

ağazta yultuz körü (İns.Sud. 244) “cennette yıldız görerek”

altı yultuz (Yit.Sud. 3/1) “altı yıldız”

altun yultuz (Yit.Sud. 1/45) “Venüs Yıldızı”

anta basa temin burhanlıg ay teñri bursañ kuvrağlıg yultuzlar grağlar kuvrağı birle (İns.Sud. 384) “ondan sonra yeniden Burkan ay tanrı toplulukla yıldızlar, gezegenler topluluğu ile”

anurad yultuz (Yit.Sud. 4/64) “Anurat Yıldızı”

ardir yultuz (Yit.Sud. 4/31) “Ardir Yıldızı”

arzikı yultuzta kut bulduñuz (HAM 1/33) “Arzikı Yıldızdan kut buldunuz”

aşliš yultuz (Yit.Sud. 4/71, 17/2) “Aşlis Yıldızı”

ay yultuztın adurmuş teg erdükintin (ETŞ 15/31) “ay ve yıldızdan ayrılmış gibi olduğunuz için”

barani yultuz (Yit.Sud. 4/18) “Barani Yıldızı”

basa basa kudruglug yultuz toggay (AY 434/17)“sonra sonra kuyruklu yıldız doğacak”

çaitir yultuz (Yit.Sud. 4/50) “Çaitir Yıldızı”

çeu wan han üdinteki yultuzlar g(a)rhlr belgüsi teg (Huan.5 2002/2) “Çeu Wan Han zamanındaki yıldızların gezegenlerin işareti gibi”

daniş yultuz (Yit.Sud. 4/78) “Daniş Yıldızı”

garhlar yultuzlar kuvragı (AY 565/20) “gezegenler, yıldızlar topluluğu”

garhlar yultuzlar togmakıntın (AY 552b/13) “gezegenler, yıldızlar doğmadan”

garhlar yultuzlar yorığı (AY 556/12) “gezegenler ve yıldızların hareketi”

hast yultuz (Yit.Sud. 4/58) “Hast Yıldızı”

ikinti kumunsi atl(ı)ğ yultuz (Yit.Sud. 14/13) “ikincisi Kumunsi adlı yıldız”

ķ(a)ltı yultuzlar arasınta ay neteg çoğluğ yalınl(ı)ğ közünür erser ançolayı y(E)me ilig beg ularnıñ arasınta çoğluğ yalınl(ı)ğ közünti (Ui. III, T. II, S. 89e/6) “ay yıldızlar arasında nasıl parlak görünüyorsa işte han da onların arasında öyle parlak göründü”

kêceki yultuz tünleki ay teñri ulataçı erür kedin batmış kün teñri yaruķın (TEZ 1170) “daha sonra batmış güneş tanrı ışığını, geceki yıldız ve geceki ay tanrı devam ettirecektir”

kün ay garhlar yultuzlar (AY 509/17) “güneş, ay, gezegen ve yıldızlar”

kün ay garhlar yultuzlar yorığı tegşilmez (AY 412/5) “güneş, ay, gezegen ve yıldızların hareketi değışmez”

limçin atl(ı)ğ yultuz (Yit.Sud. 14/45) “Limçin adlı yıldız”

liusun atl(ı)ğ yultuz (Yit.Sud. 14/24) “Liusun adlı yıldız”

ol yultuz tebremedin Çuk turdı (T II B 29/12 Taf. I sol) “o yıldız hareket etmeden sabit durdu”

ol yultuz y(E)me olarnı birle barır erdi (T II B 29/10 Taf. I sol) “o yıldız da onlarla giderdi”

ōt yultuz (Yit.Sud. 1/6) “Mars Yıldızı”

otlı suvlı yaraşmazı künli, aylı, yılı yultuzlı ıutlı yaraşmazı (S.Yü. 342) “ateş ve su, gün, ay ve yıl, Şans ve kutun uyum sağlaması”

purnavası yultuzka tegilip (TEZ 823) “Purnavası Yıldız’a ulaşıp”

puş yultuz (Mayt. 13/55, Yit.Sud. 4/38) “Puş Yıldızı”

puş yultuzka sokup (AY 476/15) “Pusya Yıldızına sokup”

satabiş yultuz (Yit.Sud. 1/3, 4/9) “SadabiŐ Yıldızı”

sekiz otuz yultuzlar hıvrağın ögirüntürdeği (Ui. II, T III M.225 8/4) “yirmi sekiz yıldız topluluğunu sevindiren”

ŐuŐak yultuz (Huan.7 216/19) “ŐuŐak Yıldızı”

tağdınkı üç yultuzdın küntün yınak kelip (TEZ 822) “kuzeydeki üç yıldızdan güney yönünde gelip”

tamlan atl(ı)ę yultuz (Yit.Sud. 14/4) “Tamlan adlı yıldız”

tan başıntakı uyağur yultuzlar teg (Mayt. 103/33) “sabaha karşı batan yıldızlar gibi”

tenrike maņgal azrua hormuzta kün ay yultuzlarka (AY 685/7) “tanrıya, kutlu Ezrua’ya, Hormuzta’ya, güneş, ay ve yıldızlara”

t(e)ņrim m(e)n sizin yultuzuğ körüp ıolulap (Mani. III, Nr. 13, I. T. II, D. 175, 1/6 ark.) “tanrım ben sizin yıldızınızı görüp dileyip”

togmış yultuz karŐısı (AY 475/3) “doğmuş yıldızın karŐısı”

toprak yultuz (Yit.Sud. 1/58) “Satürn Yıldızı”

tört maharança kün ay garh yultuzlar (AY 684/16) “dört hükümdar güneş, ay, gezegen ve yıldızlar”

uçar yultuz (AY 554/20) “uçan yıldız”

uçar yultuz osuğluğ (Mayt. 34/7) “uçan yıldızlar gibi”

uçar yultuzlar tüşgey yir tepregey (AY 434/22)“uçan yıldızlar düşecek, yer titreyecek”

vukū atl(ı)ğ yultuz (Yit.Sud. 14/55) “Vuku adlı yıldız”

yığaç yultuz (Yit.Sud. 1/32) “Jüpiter Yıldızı”

yultuz (Yit.Sud. 14/86) “yıldız”

yultuzğa sanlığ toğar (Yit.Sud. 14/7, 16, 27, 39, 48, 59, 69, 79) “yıldıza ait doğar”

yultuzı erivadi (Yit.Sud. 4/12) “yıldızı Erivadi”

yultuzı purvapalguni (Yit.Sud. 4/44) “yıldızı Purvapalguni”

yultuzı satabiş (Yit.Sud. 4/8) “yıldızı Satabiş”

yultuzı urugini (Yit.Sud. 4/25) “yıldızı Urugini”

yultuzı utarabaşiravat (Yit.Sud. 4/3) “yıldızı Utarabaşiravat”

yultuzlar hıvrağın körmek (Ui. Tot. 659) “yıldızlar topluluğunu görmek”

yunkiu atl(ı)ğ yultuz (Yit.Sud. 14/35) “Yunkiu adlı yıldız”

yürüñ ay sekiz yañı puş yultuzka bo daranıg sözleyü mini okısunlar ötünsünler (AY 535/11) “parlak ayın sekizinci gününde Pusya Yıldızına bu dharaniyi okuyarak beni çağırınsınlar dilesinler”

2. “talih, baht”

edgü yultuzğa soğuşur (Yit.Sud. 37/3) “uygun yıldıza denk gelir”

ķamağda erklig yultuz ermiş (ETY Toyok 2.yap.önt./7; U 5A) “hepsinden güçlü yıldızmış”

yavlak yultuzlar garhlartın bolmış yavız irü belgülerke amju yöründek boltaçı (AY 399/18) “kötü yıldızlardan gezegenlerden gelmiş kötü izlere ilaç olacak”

yultuzı erksiz bolup (388B) “yıldızı güçsüz olup”

yultuzug ıaltı erklig (U 5B) “yıldızı nasıl güçlü”

yultuzug ögügelı (U 5B) “yıldızı övmek için”

yulrı-

1. “avevlendirmek”

ol öt yulrıttı (D 439/343) “o, ateşı canlandırdı”

2. “parlatmak”

ol tūçug yulrıttı (D 439/343) “o, bakırı ve tuncu parlattı”

yultuzçı bk. yulduzçı

bir kün ol yultuzçı er ilig ıanka inçe tip ötüntı (Mani. III, Nr. 13, I. T. II, D. 175, 1/4 ark.) “bir gün o müneccim adam hükümdar hana şöyle diyerek rica etti”

körümçi yultuzçıga ayıtmaz (S.Yü. 133) “falcı müneccime söyletmez”

ol yultuzçı er (Mani. III, Nr. 13, I. T. II, D. 175, 1/2 ark.) “o müneccim adam”

tükedi bu yultuzçı brama edgü kılinç öküşrek kılmad(ı)m tip (Mani. III, Nr. 13, II. T. II, D. 175, 2 Blatt I/titel ark.) “bu müneccim Brama çok iyi davranışlarda bulunmadım diyerek tamamladı”

tükedi bu yultuzçı brama nomı (Mani. III, Nr. 13, II. T. II, D. 175, 2 Blatt I/7 ark.) “bu müneccim Brama dharmayı tamamladı”

yultuzla-

yultuzlayu tizilmiş (Huan.7 532/24) “yıldızlar gibi dizilmiş”

yürün bk. örün, ürün, yörün

kaı atanıı yürün tigli tüz töpüte bir yaııdaki ay tilgen bolmış erür (Ui. Tot. 960) “babanın parlak denen düz tepede ilk günkü ay dairesidir”

yapırgakı yürün (Huan.7 213/26) “yaprağı parlak”

yürün önlüg (Ui. II, T III M.225 21/4) “parlak renkli”

yürün tonlüg (Ui. II, T III M.225 21/4) “parlak elbiseli”

tüp tüz yıldırğa erte yürün yaltrıklıg (AY 347/5) “kök bitkisi ile parlak bir ömür sürerek”

BÖLÜM 3: KELİMELERİN KAYNAK İSİMLERİ

Madde başı kelime	Geçtiği eser/eserler
açuk	KKT, Ui. Tot.
āfitāb	HŞ
āftāb	KE
aḥker	DH
aḥtar	MN
alar-	Ui. Tot.
alın-	HKT
ārāy	MN
arḡuç	TIEM 73 I
āteş-hāne	HŞ
‘avır	KE
awus	D
ay, āy	Adr., AY, D, DH, E 10-11-12-42-44-92-94-97-108-123-125-134-147-149, ETŞ 2-12-10-13C-15-35, HAM 5-6, HKT, HŞ, HU, Huan.5, İns.Sud., K, Kar.B.III, KE, KKT, Koç.14, Mani. I-II-III, Mayt., ME, MIK III 35a b, MM, MN, NF, S.Yü., Tar. B, TEZ, TIEM 73 I-II, Ui. I-II-III-IV, Ui. Tot., YAM Mi, Yit.Sud.
ay tolunı	AY
aydıñ	D, ETŞ 15, HŞ, MM
balk-	HŞ
balkı-	HŞ, KE
balkın-	HŞ, KE
bedr	KE, TIEM 73 I
bış-	AY, D, HKT, K, KE, KKT, MM, S.Yü., TEZ, TIEM 73 I-II, Ui. IV D, Ui. Tot., Üİ,
bışığ	AY, D, ETŞ 35, K, KE, Mani. III, ME, TIEM 73 II, Ui.Tot., YAM Ad., Yit.Sud.
bışığut	Ui. Tot.
bışığla-	D
bışıık	D
bışırın-	Ui. Tot.
bışırıl-	D
bışırın-	AY, ETŞ 7-13C-19B-20C-20F, Huan.5, İns.Sud., Ui. Tot., Üİ
bışıruntur-	AY
bışur-	AY, D, K, NF, Ui. IV D,
bışurun-	AY, Ui. Tot.,
biş-	DH, HKT, HŞ, IrkB., KE, Mani. III, ME, NF,
bişig	HŞ
bişrül-	HKT
bişür-	HŞ, KE, ME, NF,
bişürt-	KE
bişürül-	KE

cehennem	NF, TIEM 73 II
çaha	D
çağ-	D, HKT, HŞ, ME, MM, TIEM 73 II
çakıl-	D, HŞ
çakın-	D
çaķış-	D
çaklın-	D
çaķmak	D, HŞ, ME, TIEM 73 II
çaķtur-	D
çawar, çawār	D
çerāğ	DH, HŞ, KE, KKT, MM, TIEM 73 II
çerak	DH
çıra	HŞ
çırağ	HŞ, ME
çırāğ	HKT, HŞ, ME
çıray	HŞ
çirāğ	ME, MN, NF
çoğ, çōğ	AY, D, ETŞ 10-15, HKT, HŞ, Huan. 5-7, İns.Sud., Mayt., ME, TIEM 73 I, Ui. I-II-III-IV A-, Ui. Tot.
çoğlan-	AY, D, İns.Sud.
çoğlantur-	İns.Sud.
çoğluk	TIEM 73 II
çoğsıra-	AY
çokra-	TIEM 73 I
çon-	HKT
çovlan-	KKT
çörkül-	DH
çuwar	D
dāğ	HŞ, KKT
dāğla-	HŞ, MM
dāğlan-	TIEM 73 I
dağ	ME
duman	KE
dutuştur-	ME
dūzah	KE
dūzeh	DH
envār	MM, NF
ër	ME
erte	AH, AY, D, Huan. 5, K, KE, KKT, ME, NF, Yit.Sud.
ërte	Huan.5, ME, MM, NF, Ong., TEZ, TIEM 73 I-II,
ertele-	D, NF
ërtele-	TIEM 73 II
ertelet-	ME
felak	TIEM 73 II
fürüg	HŞ
gebr	KE
gebrlik	KE

ḥarārat	NF
ḥarluḳ	KKT
hilāl	DH, KE
ḥurşed	MN
ḥurşīd	HŞ
ılıġ	D
ılıḳtur-	AY
ıslıġ	DH, HKT, KE, Mayt.,
ıslıḳ	KE
ıslıḳ-	KE
ıslın-	HKT, HŞ, K, KE, MN
ıslıtıl-	TIEM 73 II
ıslıtma	KE
ıslıtmaḳ	NF
ısslıġ	KE
ıstıl-	KKT
ışna-	MN
ışu-	HAM 5
iḥrāk	DH
imik	D
irte	D, DH, HKT, HŞ, Mayt.,
irtele-	HKT
ıs-	AY
isi-	D, K
isig	AY, BT.1-G, D, ETŞ 16-18, HKT, HŞ, Huan. 5, IrkB., İns.Sud., K, KE, KKT, Mani. I-III, Mayt, ME, NF, Tar.K, TIEM 73 I-II, Ui. Tot., Ui. I-II-III-IV A, B, C, D, YAM Mi.-RH., Yit. Sud.
isigle-	D
isiglen-	D
isiglig	HKT
isiglik	D, HŞ, NF,
isimek	Ui. II, Ui. Tot.
isil-	TIEM 73 II
isin-	D, HAM 17-20-22-23-29, K, KKT, ME, TIEM 73 II
isirgen-	D
isiş-	D
isit-	D, K, ME, TIEM 73 I
isitil-	TIEM 73 I
isitme	ME
issi	HŞ
issig	NF
issü	ME
ḳamer	HKT, KE, MM, TIEM 73 II
ḳanādīl	MM
ḳandīl	HŞ, KE, NF
ḳav	HŞ

ğaw	D
ğav-	HŞ
ğavıl-	K
ğaytsa	ETŞ 35
ğaytsı	TEZ
kevâkib	HŞ
kevkeb	KE
ğoğun	D
ğoma-	HŞ
ğomi-	KE, NF
ğor	MM
ğoz	Mayt.
kömür	AY, K, KE, HŞ, Mani. III, ŞU K, Tar.D
kömürlük	D
kön-	D
könür-	Mani. III
körük	D
körükle-	D
kösen-	ME
köy-	AY, DH, HKT, HŞ, Huan. 7, İns.Sud., K, KE, Mayt., ME, NF, TEZ, Ui. Tot.
köydür-	DH, HKT, HŞ, KE, ME, MM, NF, TIEM 73 II
köydürül-	HKT
köyne-	HŞ
köynük	HŞ, KE, ME
köyrel-	KKT
köytür-	HŞ
köyük	HŞ, Mayt.
köyüklen-	ME
köyül-	ME
köyün-	HŞ
köyür-	AY, HKT, HŞ, KE, KKT, Mayt., MN,
köz	HŞ, KE, MM, NF
köze-	D
közegü	D
közdeş-	D
közkeni	D
ğukunluğ	D
ğumi-	NF
ğundi-	D
ğundiğı	D
ğuşluk	D, HKT, KKT
ğuyaş	AY, D, HŞ, MN, TIEM 73 II
küjek	KE
kül	BK-D, BK-G, D, DH, HKT, HŞ, Hoy., İheA., İheH.KE, KT-B, KT-K, KT-D, KT-GD, KT-GB, KT-KD, Mani. III, ME, NF, Stein, TIEM 73 I

kün, kün	Adr., AH, AY, BK-D, BK-K, BK-GD, BT.1-K, BT.1-D, D, E 7-10-11-12-35-42-44-45-92-94-129-134-147-149, ETŞ 1-2-3-7-10-13C-15-20B-20D-22-26-35, HAM 1-5-6-11, HKT, HŞ, HU, Huan.5-7, IrkB., İns.Sud., K, KE, KİP, KKT, KT-D, KT-G, KT-K, Mani. I-II-III, Mayt., ME, MM, MN, NF, Ong., PP, S.Yü., Suci, ŞU D, Tar. B, Tes D, TEZ, TIEM 73 I-II, Ui. I-II-III-IV A, Ui. Tot., Uyg.B., YAM Lo, Yit.Sud.
kündelü	TIEM 73 I
kündin	Ui. Tot., YAM. Sa., Yit. Sud.
kündün	YAM. Sa.
kündüz	D, DH, HKT, HŞ, K, KE, KKT, ME, MM, NF, TIEM 73 I-II, Ui. Tot.
küneş	IrkB., TIEM 73 II
küntin	AY, S.Yü., Ui IV A, Ui. Tot., YAM Sa.
küntün	ETŞ 35, Huan.7, S.Yü., TEZ, YAM Sa.
küntüz	AY, BK-D, BT.1-G, BT.2-D, Huan.5, KİP, KT-D, U 181B, Ui. II- IV C, Ui. Tot.
küy-	D, HŞ, K, MN, TIEM 73 I-II, Ui. II
küyde	D
küydür-	TIEM 73 I-II
küytür-	D
küyük	D
küyük-	Mani. I
küyür-	D, ETŞ 35, K, Mani. I-III, TIEM 73 I-II, Ui. III, Yit.Sud.
lālā	KE, MN
mağ	T II T 14, Yit.Sud.
māh	DH, HŞ, MN
mihr	MN
moğ	TIEM 73 II
moğoç	T II B 29
muğ, mūğ	HKT, HŞ, KE, ME, NF
mum, mūm	HŞ, KE
munavvar	MN
müneccim	K, KE, NF
münevver	HŞ, KE, MM, NF
münevvir	KE
nār	DH, HŞ, MN
necm	TIEM 73 II
nūr	AH, DH, HKT, HŞ, K, KE, KKT, MM, MN, NF, TIEM 73 II
nūrānī	DH, KE, NF
nücūm	K, KE
ocaqlık	D
oçağ	D
oçuk	BT.1-G, D, S.Yü., TIEM 73 II

oçuklan-	D
oğguç	D
odun	ETS 7
ot, ôt	AH, AY, BK-D, D, DH, ETS 6-10-35, HAM 5-6, HKT, HŞ, HU, Huan.5-7, İng., İns.Sud., K, KE, KİP, KKT, KT-D, Mani. I-II-III, Mayt., ME, MM, MN, NF, S.Yü., Stein, T II B 29, TIEM 73 I-II, Ui. I-II-III-IV A, D, Ui. Tot., Yit.Sud.
otağ	D, HŞ, K, KE
otçuk, ôtçuk	AY, İns.Sud.
ötlan-	D
otluk	HKT, KE
otun	DH, HKT, K, KE, ME, NF
otun	D, HŞ, Mani. I-III, Mayt., TIEM 73 II, Ui. II-III, Ui. Tot.
otunla-	Mani. III
otunluk	D
öçek	NF
ört	AY, BT.2-B, D, HKT, İns.Sud., Mayt., ME, S.Yü., Ui. I-II-III-IV A, C,
ört-	D, Ui. III
örte-	AH, AY, DH, D, ETS 10, HŞ, K, HŞ, Mani. I-III, Mayt., ME, TIEM 73 II, Ui. III-IV B, Ui. Tot.
örtel-	D
örten-	AY, D, IrkB., İns.Sud., KE, Mani. III, Mayt., S.Yü., TIEM 73 I, Ui. II-III-IV C
örtenmek	ME
örteş-	D
örtet-	D
örün	AH
öteş	DH
pertev	DH
pış-	Ui. III
pışrun-	Ui. II
pışur-	Ui. III
ravnağ	MN
revnak	HŞ, KE
roşan	ETY Toyok, HAM 5-6, Mani. III
rüşen	DH, KE, NF
sabāh	HŞ, KE, NF, YB/A.II,
şā'ika	KE
sā'ir	KE
şaykal	HŞ
saykalī	MM
seher	DH, HKT, HŞ, KE, KKT, ME, MM, NF, TIEM 73 I-II
söglün-	ME, NF
söglünci	ME

söglüncü	ME
söglünçi	ME
sögül-	HKT, ME, NF, TIEM 73 I
sögülme	ME
sökil-	KE
söklün-	KE, Ui. III
söklünç	KE
sökül-	KE
sökülme	KE
subh	DH, HŞ, KE
süzân	DH
şafağ	HKT, KE
şem‘	DH, HŞ, KE
şem‘din	HŞ
şems	KE, TIEM 73 II
şu‘la	MN
şu‘le	DH, HŞ, KE
tâbânda	MN
tağla-	ME
tağlan-	HKT
tam-	Ui. Tot.
tamdu	D
tamduğ	D, HKT, KKT, TIEM 73 I-II
tamdul-	ETŞ 13A
tamdur-	K, TIEM 73 II
tamdur-	TIEM 73 I
tamdurul-	TIEM 73 I
tamğa	AY, D, ETŞ 7-35, ETY ey.III, HAM 22-26, HU, Huan.5, K, KE, KKT, Mani. III, Mayt., ME, TIEM 73 I-II, Ui. Tot., YAM Ad., EM, Ex., Lo., Mi., P, RH, Sa., WP, YB/A.II
tamğaçı	K, KT-K, YB/A.II
tamğağ	HU
tamğala-	D, ETY Toyok, HU, K, KE, TIEM 73 I
tamğalan-	TIEM 73 II
tamğalık	D
tamıt-	Mayt., Ui. II
tamka	E 26-41, TIEM 73 II
tamtul-	AY
tamtur-	AY, D, Mayt., Ui. I-III-IV A, Yit.Sud.
tamturul-	TIEM 73 II
tamu	AY, D, ETŞ 5-6-7-17, HAM 3, HU, İns.Sud., K, KİP, Mani. I-II-III, Mayt., S.Yü., TIEM 73 I-II, Ui. II-III-IV C, Ui. Tot., Yit.Sud., 400A
tamuğ, tamūğ	DH, HKT, HŞ, K, KE, KKT, ME, MM, NF, TIEM 73 I-II
tamuğluğ	HKT, KE, NF
tamuğluk	HKT, HŞ, KE, NF

tamuğ	DH
tamuluğ	AY, İns.Sud., Mani. III, Mayt., PP, Ui. IV C
tamuluk	K, TIEM 73 II, Ui. IV C,
tandur	HŞ
tannur	TIEM 73 II
tañ	AH, BT.1-K, D, DH, ETŞ 1, HAM 1-23-28, HKT, HŞ, Huan.5, IrkB., K, KE, KKT, Mani. II-III, Mayt., ME, MM, MN, NF, PP, TEZ, TIEM 73 I-II, Ui.Tot., Yit.Sud.
tañla-	PP
tennür	KE
tenür	HŞ
tolmış ay	K
tolu	K
tolun	D, HŞ, K
tolu ay	ETŞ 9
tolu tegirmi ay	AY
tolum ay	HŞ
tolun ay, tolun āy, tōlun āy	AY, D, HAM 7, HŞ, İns.Sud., KE, MN, NF, TIEM 73 I, Ui. III
tomduğ	HKT
tögne-	D
tutaş-	HŞ, KE
tutun-	D
tutuş-	HŞ, ME, MM, Ui. Tot.
tutuşdur-	ME
tüt-	D, HŞ, K, KE, Mani. III, PP
tütet-	D
tütne-	Ui. Tot.
tütsü	HŞ
tütsüg	AY, ETŞ 16, Mayt., K,
tütsüglük	AY, Mayt.
tütsük	Huan.5, Mani. III, S.Yü., Ui. II, Yit.Sud.
tütsün	KE
tütün	AY, D, HKT, HŞ, K, KE, KKT, Mani. II, Mayt., NF, PP, TIEM 73 I-II, Ui. Tot.
tütün-	TIEM 73 I
tütüz-	NF
uçğun	HKT, HŞ, TIEM 73 II
uçkun	NF
‘ud, ‘ūd	HŞ
ul-	KE
ur-	AY, HŞ, Huan.7, K, KKT, TIEM 73 I-II
urul-	HŞ, NF, TIEM 73 I-II
ürünğ	Tal.5
üt-	D
ütül-	D
yağız	AY, D, E 84-147-149, ETŞ 20B-20E-22-35, HKT, Huan.5-7, IrkB., İns.Sud., K, Kar.B., KE, KT-K, KT-D, Mayt., Tar.D, B, Ui. III-IV A, C, D, Yit.Sud.

yahtu	HŞ
yağun-	ME
yağ-	D, DH, HŞ, KE, KKT, ME, MM, NF
yağıl-	DH, HŞ, KE, KKT, ME, TIEM 73 II
yahtu	MN
yahtur-	D, ETŞ 22-26
yal-	AY, D, K, Mayt., ME, Ui. II, Ui. Tot.
yalalıg	İns.Sud.
yalan	Ui. III
yalba	TIEM 73 II
yalçık	K, KE
yaldıran-	TIEM 73 II
yaldrı-	D
yaldrık	D
yaldur-	ME
yalduz-	ME
yalın	AY, D, ETŞ 9-10-35, Huan.5-7, İns.Sud., K, KE, Mani. III, Mayt., TIEM 73 II, Ui. I-II-III-IV A, C, D, Ui.Tot.
yalın-	K, Ui. I
yalına-	AY, ETŞ 7, Mayt., Ui. I-II-IV A, Ui.Tot.
yalınat-	İns.Sud., ME, Ui.Tot.
yalınç	AY
yalınla-	Ui. IV C
yalınj	HKT, ME, NF
yalınla-	ME
yalınlan-	HKT, HŞ, ME
yalınlan-	AH
yalna-	KE, ME
yalnat-	ME
yalnu-	K
yalrı-	D
yaltır-	AY, ETŞ 20C-35
yaltırı-	İns.Sud.
yaltra-	Mani. I, Mayt.
yaltrağ	Mayt.
yaltrı-	AY, ETŞ 7-20B-20C-20D-20E, Huan.5, İns.Sud., Mani. III, S.Yü., TEZ, Ui. II, Yit.Sud.
yaltrıd-	Ui. II
yaltrıg	ETŞ 10-13F, S.Yü., Ui. I
yaltrık	AY, Huan.5-7, Mayt., S.Yü., Ui. I, Üİ
yaltrış-	Huan.5
yaltrıt-	AY, ETŞ 9-11-13C, Huan.5, TEZ,
yaltur-	D
yan-	D, DH, HKT, HŞ, KE, ME, NF, TIEM 73 II, Ui.Tot.
yandur-	DH, HKT, HŞ, KE, ME, NF, TIEM 73 I-II
yandurul-	HKT
yanı ay	AY, HAM 20, HKT, K, ME, TIEM 73 I
yap	D

yar-	HKT
yarım ay	ETŞ 9
yarı-	HKT, TIEM 73 I
yarın	AH, D, HAM 1, HKT, HŞ, IrkB., K, KE, KKT, Mani. I-III, MM, NF, TIEM 73 II, Ui. IV D,
yarıt-	HŞ, KE
yaro-	İns.Sud.
yarok	Huan.5, İns.Sud., ŞU D
yaron	İns.Sud.
yarot-	İns.Sud.
yarp	D
yarü-	AH, AY, D, DH, ETŞ 12-35, HKT, HŞ, Huan.5, IrkB., K, KE, KKT, Mani. I-III, Mayt., ME, MN, NF, PP, S.Yü., TIEM 73 I-II, Ui.Tot., YAM Mi, Yit.Sud.
yarug	Mani. III, Ui. I-II
yaruk	AY, D, DH, E 15, ETŞ 1-2-3-4-7-9-10-12-13C-13F-16-20A-20B-20D-20F-35, ETY Toyok, HAM 2-3-5-6-8-9-10-20, Hoy., HKT, HŞ, HU, Huan.5-7, IrkB., K, KE, KİP, KKT, Mani. I-II-III, Mayt., ME, MIK III 35a b, NF, PP, S.Yü., T II B 29, TEZ, TIEM 73 I-II, Ui. I-II-III, Ui. Tot., Üİ, Yit.Sud., YAM Ex.
yaruklık	KE, NF
yarukluk	D, HKT, HŞ, K, KE, KKT, ME, NF, TIEM 73 I-II
yarul-	TIEM 73 II
yaruluk	TIEM 73 II
yarun	AY, Mayt.
yarun-	K, ME
yarut-	AH, AY, D, DH, ETŞ7-10-20A-20D, HKT, HŞ, HU, Huan.5, K, KE, KİP, Mani. I-III, ME, MN, NF, S.Yü., TEZ, TIEM 73 I-II, Ui. II
yaşı-	HKT
yaşık	K, KE
yaşın	AY, D, ETŞ 2, HAM 5, HŞ, KE, Mani. I-II, Ui. I, TIEM 73 I-II
yaşına-	AY
yaşla-	ETŞ 28
yaşna-	D, KE, ME, TIEM 73 II
yaşnat-	D
yaşok	Huan.5
yaşu-	AY, D, ETŞ 12, Huan.5, Mani. III, Mayt., S.Yü., TEZ, Ui. II
yaşug	Ui. II
yaşuk	AY, ETŞ 1, Mani. II-III, TEZ, Ui. Tot., Üİ, 400A
yaşut-	AY, Mani. I, S.Yü.
yelin-	KKT

yıdıg	TIEM 73 I
yıldıra-	ME
yıldırım	HKT, HŞ, ME, NF
yıldra-	K, KKT, ME
yılduz	NF
yılı-	D
yılıg	D, ETŞ 35, IrkB., Mayt.
yılıglık	D
yılıkkya	TEZ
yılınçga	Mayt.
yılır-	D
yılış-	D
yılıt-	D
yışı-	NF
yışın	HKT, ME
yışna-	ME
yilmir-	D
yörün	T II T 14
yula	AY, D, E 41, ETŞ 9-10-13A-13G-18-21, HŞ, Huan.5, K, Mani. III, Mayt., MN, ŞU G, T. II, TEZ, Ui. I-III-IV A, Ui. Tot., Yit.Sud.
yulağ	Huan.7
yuldra-	D
yulduz	D, DH, HKT, HŞ, İns.Sud., K, KE, KKT, ME, NF, TIEM 73 I-II, Yit.Sud.
yulduzçı	HŞ
yultuz	AY, ETŞ 15, ETY Toyok, HAM 1, Huan.5-7, İns.Sud., Mani. III, Mayt., S.Yü., T II B 29, TEZ, U 5B, Ui. II-III, Yit.Sud., 388B
yulrı-	D
yultuzçı	Mani. III, S.Yü.
yultuzla-	Huan.7
yürün	AY, Huan.5, Ui. II, Ui. Tot.

BÖLÜM 4: SINIFLANDIRMA

Sınıflandırmada kullanılan alt anlam kategorileri malzemenin tümü değerlendirilerek düzenlenmiş, başlıklar bizim tarafımızdan belirlenmiştir. Ad kategorisindeki kelimeler; Işık/Ateş Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Adlar, Doğa Olayı Adları, Hayvan Adları, Hastalık Adları, Isı/Işık Araçları, Isı/Işık Kaynakları, Meslek Adları, Renk Adları, Yer Adları, Yön Adları, Zaman Adları; eylemler ise, Parlamak ve Isıtmak Ana Kavramları Etrafında Toplanabilecek Eylemler alt başlıklarında toplanmıştır. Pişmek, yanmak, tütme gibi anlamlara sahip kelimelerin temelinde ısınma olduğundan bunlar 'Isıtmak' kavramı altında; ışımak, aydınlanmak, şimşek çakmak anlamındaki kelimelerin temelinde ışık saçma olduğundan bunlar 'Parlamak' kavramı altında birleştirilmiştir.

Başlıkları belirlerken ilgili kelimeleri en iyi şekilde kapsayabilecek ifadeler kullanmaya çalıştık. Örneğin; ay, güneş, yıldız gibi gök cisimlerini Isı/Işık Kaynağı olarak; kandil, mum, meşale, kömür, odun gibi nesnelere Isı/Işık Araçları olarak adlandırdık. Başlıklar konusunda zorlandığımız noktalar da oldu. Bu sıkıntıyı daha çok adları sınıflandırırken yaşadık. Bunları da mümkün olduğunca en yakın başlıklar altına yerleştirdik.

Tezin bu bölümü kelimelerin anlam bakımından tasnifine dayandığından yapım ekleri ve çatı ekleri göz ardı edilmiştir. Örneğin; ışık, ışıklı, parlaklık anlamlarına gelen kelimeler 'Işık' ana kavramı etrafında; aydınlanmak, aydınlatmak, parıldamak, parılasmak anlamlarına gelen kelimeler 'Parlamak' ana kavramı etrafında toplanmıştır.

Tüm verinin bir arada görülmesi açısından kelimeleri tablo halinde sunmanın daha isabetli olacağını düşündük. Tablomuz beş sütundan oluşmaktadır. İlk sütunda kelimelerin tür bakımından ad ya da eylem olduğu belirtilmektedir. İkinci sütunda kelimelerin alt anlam kategorileri gösterilmiştir. Birinci ve ikinci sütundaki başlıklar hem ışık hem de ateş anlamındaki kelimeleri kapsamaktadır. Bu sebepten iki kavram alanına hitap edebilecek genel başlıklar oluşturulmaya çalışılmıştır. Üçüncü sütundaki kelimelerin tamamı ışık/parlamak, dördüncü sütundaki kelimelerin tamamı ateş/ısıtmak kavram alanına giren kelimelerdir. Beşinci sütunda yer alan kelimeler ise kimi zaman ışık/parlamak kimi zaman ateş/ısıtmak anlamını ihtiva edenlerdir.

Kelimelerin sınıflandırılması sonucunda ışık ve ateş kavram alanlarına ait toplam 293 kelime tespit edilmiştir. Bunların 102'si ışık ve parlamak anlam alanlarına, 174'ü ateş ve ısıtmak anlam alanlarına, 17'si ise hem ışık/parlamak hem de ateş/ısıtmak anlam alanlarına aittir. 164 kelime ad, 129 kelime eylem kategorisindedir. 293 kelimenin 238'inin Türk Dili kökenli, 55'inin ise alıntı olduğu tespit edilmiştir. Yabancı kökenli olup yapım ekleriyle Türkçeleştirilmiş 4 kelimeye, Türkçe ve alıntı bir kelimedenden meydana gelmiş 1 tamlamaya rastlanmıştır. Alıntı kelimelerin 38'i Arapçadan, 16'sı Farsçadan, 1'i Çince'den dilimize geçmiştir.

Sayım esnasında bir kelimenin farklı fonetik biçimleri ayrı kelimeler olarak hesap edilmemiştir. Tamlamalar ayrı ayrı sayılmayıp tek bir kelime olarak algılanmıştır. Listedeki kelimeler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

Tablo 2
Sınıflandırma Tablosu

		Işık Kavram Alanına Ait Adlar	Ateş Kavram Alanına Ait Adlar	Işık ve Ateş Kavram Alanına Ait Adlar
Adlar	Işık/ Ateş Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Adlar	ārāy, açuk, ‘avır, aydın, çoğ, envār, fūrūğ, kaytsa~kaytsı, küjek, lālā, munavvar~münevver, münevvir, nūr, nūrānī, pertev, ravnağ~revnağ, roşan~rüşen, şaykal, şaykalī, şu'la~şu'le, tābanda, ya ^b /k ^{tu} , yalba, yalDr ^a /iK, yalınc, ya(r)p, yar ^o /uK, yaruqlıq, yaruluk, yaş ^o /uK, yulak	aḥker, arguç, bİŞIG, bışğut, çıraqlıq, çoğluk, duman, gebrlik, harārat, (y)ılıG, Is(s)I(G), iħrāk, imik, isigliG, koğun, kor, koz, kömürlük, köynük, k ^o /üyük, köz, kuğunluğ, kül, nār, oğguç, ^o /at , otluq, ört, örtenmek, öteş, söGlünC(I), söGülme, süzān, tamGa(g), tamu(ğ)luG, tütsün, tütün, uçGun, yalalıq, yal ^a /i ^o /n, yılıkkyā, yılıqlıq, yılınçga	çoğ, yalın
Adlar	Doğa Olayı Adları	Bu kategoriye ait kelime bulunamadı.	ħarluq, kın otı, kök otı	sā'ika, yıldırım, y ^a /ışın
Adlar	Hastalık Adları	Bu kategoriye ait kelime bulunamadı.	IsİtmA, ısıtmak, isig, isimek	Bu kategoriye ait kelime bulunamadı.

Tablo 2'nin devamı

		Işık Kavram Alanına Ait Adlar	Ateş Kavram Alanına Ait Adlar	Işık ve Ateş Kavram Alanına Ait Adlar
Adlar	Hayvan Adları	Bu kategoriye ait kelime bulunamadı.	közkeni	Bu kategoriye ait kelime bulunamadı.
Adlar	Isı/Işık Araçları	awus, çerak~çıra~çırağ~çıray~çirāğ, kanādīl, kandīl, kundıgu, k ^ü /ün, mum~mūm, şem', şem'din, yula	çaha, çakmak, ç ^a /uW ^a /ār, dāğ, ka ^v /w, kömür, körük, közegü, ocaklık, oDu ⁿ /η, tamdu, t ^a /omduq, tütsü(G), tütsüglük, 'ud~'ūd	çerāğ~çirāğ
Adlar	Isı/Işık Kaynakları	ahtar, ^a /āy, ay tolunı~tolmuş ay~tolu~tolu ay~tolu tegirmi ay~tolum ay~tolun~t ^o /ōlun ^a /āy, bedr, hilāl, kamer, kevākib, kevkib, mağ~māh, necm, nücūm, yalçık, yarı ay, yarım ay, yılDuz	Bu kategoriye ait kelime bulunamadı.	āfitāb~āftāb, hūrşed~hūrşīd, kuyaş~küneş, k ^ü /ün, mihr, şems, yaşık
Adlar	Meslek Adları	müneccim, yılDuzçı	gebr, moğ~muğ~müğ, moğoç, tamgaçı	Bu kategoriye ait kelime bulunamadı.
Adlar	Renk Adları	(y) ^ö /ürün	yağız	Bu kategoriye ait kelime bulunamadı.
Adlar	Yer adları	Bu kategoriye ait kelime bulunamadı.	āteş-hāne, cehennem, dūzah~dūzeh, kömürlük, küyde, ^o /ō(t)çA/uq, ot, otağ, otuqluk, sa'īr, tam ^u /ū(K), tandur~tannur~tennūr~tenūr	Bu kategoriye ait kelime bulunamadı.
Adlar	Yön adları	Bu kategoriye ait kelime bulunamadı.	Bu kategoriye ait kelime bulunamadı.	künDIn
Adlar	Zaman adları	Dağ, ér, Erte, felak, kuşluk, k ^ü /ün, kündelü, şabāh, şubh, seher, şafaq, yar ^l /on	Bu kategoriye ait kelime bulunamadı.	künDüz

Tablo 2'nin devamı

		Parlamak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler	Isıtmak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler	Parlamak ve Isıtmak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler
Eylemler	Parlamak/Isıtmak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler	<p>alar-, balğ-, balğı-, balğın-, çoğlan-, çoğlandır-, Ertele-, ertelet, (y)^a/ış(ı)na-, (y)^a/ışI-, ço/uma/ı-, kundi-, tağla-, yal-, yaldıran-, y^a/ıDr^a/ı-, yalduz-, yalınla-, yal^f/ı^r/ı-, yalrıD-, yalrış-, yar-, yar^l/o-, yar^l/o^t-, yarul-, yarun-, yaşla-, yaşnat-, yaşut-, yultuzla-</p>	<p>alın-, BIş-, bışığla-, BIş(I)run-, bış(ü)rıl-, bışruntur-, BIşUr-, bışırt-, çak-, çakıl-, çakın-, çakış-, çaktur-, çokra-, çon-, çovlan-, çörkül-, D^a/ağla-, D^a/ağlan-, DutuşDur-, ılıktur-, ısığ-, IsIn-, Is(I)tıl-, is-, isi-, isigle-, isiglen-, isil-, isirgen-, isiş-, isit-, kav-, kavırıl-, kön-, köür-, köükle-, kösen-, k^ö/üy-, k^ö/üyDür-, köydürül-, köyne-, köyrel-, köyüklen-, köyül-, köyün-, k^ö/üyür-, köze-, közeş-, küyük-, oçuklan-, ötan-, otuğla-, ört-, örte-, örtel-, örten-, örteş-, örtet-, söGlün-, söGIıl-, tam-, tamDul-, tamDur-, tamDurul-, tamğala-, tamğalan-, tamıt-, tögne-, tut^a/uş-, tUtUn-, tüt-, tütet-, tütne-, tütüz-, ul~ur-, urul-, üt-, ütül-, yağun-, yağ-, yağıl-, yağıtur-, yal-, yalDur-, yalın-, yalna-, yal(ı)nat-, yalığla-, yalı^ö/nlan-, yalığ-, yan-, yandır-, yandırul-, yelin-, yılı-, yılır-, yılış-, yılıt-, yilmir-</p>	<p>yal-, yalina-, yıldra-, yulrı-</p>

BÖLÜM 5: SES VE ŞEKİL BİLGİSİ

Işık ve ateş kavramları ile ilgili kelimeler bazı kökler etrafında toplanmış, bu köklerden her iki kavram alanına giren kelimeler türemiştir. Bazı kökler ışık/ateş/parlamak/ısıtmak kavramlarından birine özgü kelimeler türetirken bazıları hem ışık hem de ateş kavramlarına ait kelimeler meydana getirmiştir. Tezin bu bölümünde Türk Dili kökenli kelimeler değerlendirilmiş, alıntı ve kökeni konusunda tereddüt duyulan kelimeler değerlendirmenin dışında bırakılmıştır.

Hacıeminoğlu, Türk Dilindeki bütün kelime köklerinin tek heceli olduğunu; ancak her tek heceli eylemin kök eylem olarak değerlendirilmemesi gerektiğini söylemektedir. Bazı eylemlerin tek bir ünlüden ya da ünsüz ünlüden meydana gelmiş olabileceğini, ek alsa dahi tek heceyi aşmayabileceğini belirtmektedir (Hacıeminoğlu 1984: 15-19). Biz de aynı kanaati paylaşmakta olup tespit ettiğimiz kelimeleri bu bakış açısıyla inceledik.

Işık ve ateş kavram alanlarına ait kelimelerin 28 kök etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu köklerden 15'i (*BIş-*, *çak-*, **çörk-*, *ka^v/w*, *kav-*, **k^ö/ü-*, *o/öt*, *ört*, *ört-*, *sök-*, *tam-*, *tög-*, *tUt-*, *ul-~ur-*, *üt-*) ateş, 7'si (*aç-*, *^a/āy*, **bal-*, *Dañ*, *Ert-*, **kuş*, **to-*) ışık, 6'sı ise (*al-*, **ço-*, **ko-*, *kuyuş~küneş*, *k^ü/ün*, **ya-*) hem ateş hem ışık kavramları etrafında kelimeler meydana getirmiştir. Bunlar arasında kelime ailesi en kalabalık olanı **ya-* köküdür.

Kelimeleri şekil bakımından incelerken Zikri Turan'ın ek tasnifini esas aldık. Türkolojideki genel temayül Türkçede yer alan eklerin yapım ve çekim eki olarak iki ana başlıkta toplanması ve diğer eklerin bu iki kategori altında değerlendirilmesidir. Bu tür sınıflandırmalar eklerin mahiyetini göstermekten uzak, yalnızca şekle dayanan tasniflerdir. Eklerin tasnifi üzerinde çalışan Turan, Türk Dilinin eklerini Yapım Eki, Çatı Eki, Olumluluk/Olumsuzluk Eki, Fiilimsiler, Ek fiiller, Teklik/Çokluk Eki, İsim Tamlamasını Kuran Ekler (Sıfatlama Eki, Belirtme Ekleri), Hal Eki, Soru Eki ve Cümleyi Kurma Görevini Üstlenen Ekler olmak üzere 10 kategoride toplamıştır (Turan 2016). Bu bölümde madde başı kelimelerinin aldığı yapım ekleri, çatı ekleri, fiilimsi ekleri, olumluluk/olumsuzluk ekleri ve teklik/çokluk ekleri dikkate alınmış olup diğer kategoriler ele alınmamıştır.

5.1. aç-

açuk < aç – uk + Ø (parlak)

T. *açuk* ‘parlak’ kelimesi **aç-** kökünden **-^I/ak** → **-uk** yapım eki ile ad yapılmıştır.

5.2. al-

alar- < al – ar – Ø - (parlamak) ; alın- < al – in – Ø - (alevlenmek)

al- kökünden türeyen ve biri ışık öbürü ise ateş kavram alanına ait olan *alar-* ‘parlamak’ ve *alın-* ‘alevlenmek’ kelimelerinin **-(^I/a)r-** → **-ar-** yapım eki ve **-(^I/a)n-** → **-in-** dönüşlük çatı eki aldığı görülmüştür.

5.3. āteş/öteş krş. 5.18, 5.19

Türk Dil Kurumu tarafından Far. olarak kaydedilip pek çok kişi tarafından da alıntı olduğu düşünülen *āteş* kelimesine *āteş-hāne* tamlaması içinde tesadüf edilmiştir. Metinlerde tespit edilen *öteş* kelimesi *āteş* kelimesinin *ot* ya da *ört* kökü ile olan ilişkisini göstermesi bakımından önemlidir.

5.4. ^a/ay

aydın < ay + dın + Ø (ay, ay ışığı)

Ay kelimesi hem uzun hem de kısa ünlülü biçimiyle karşımıza çıkmaktadır. Kelimedeki uzunluğun kök hecede olduğu görülmektedir. Kelimenin kısa ünlülü şekli yaygın olup yalnız D ve ME’de uzun ünlüyle kaydedildiği görülmektedir.

Kelimedeki eki Clauson **-dVŋ>-tVŋ** şeklinde belirtmekte, *odun* kelimesinde de bu ekin olduğundan bahsetmektedir (Clauson 2007: 190). Erdal, söz konusu ekin eski bir ek olup tek heceli ad köklerine geldiğini söylemekte, ‘aydın, kordun, otun’ kelimelerini örnek göstermektedir. Ayrıca *ay* ve *aydın* kelimeleri arasında herhangi bir fark olmadığını belirtmektedir (Erdal 1991: 155-156). Bizce de kelime **+DIŋ** → **+dın** eki ile türetilmiştir.

5.5. *bal-

*balğ- < *bal - ğ - Ø - (parlamak) ; *balğı- < *bal - ğ - ı - Ø - (parlamak) ; balğın- < *bal - ğ - in - Ø - (parlamak)

Yalnızca ışık kavramına ait kelimeler türeten **bal-* kökünden herhangi bir ad tespit edilememiş olup, tespit edilenler eylem kategorisindeki kelimelerdir. Bu kelimeler **-ı-**, **-k-** yapım ekleri ile **-(I/a)n-** → **-m-** dönüşlük çatı ekini almıştır.

5.6. BIŞ-

BIŞ- < bış - Ø - (pişmek, olgunlaşmak); BIŞma- < BIŞ - mA - (pişmemek, olgunlaşmamak); BIŞIG < bış - ıĝ + Ø (pişmiş, olgunlaşmış) ; bışıĝlı < bış - ıĝlı (pişmiş); bışĝut < bış - ıĝ + ĝut + Ø (olgunlaşmış) ; bışıĝla- < bış - ıĝ + la - Ø - (pişirmek) ; BIŞ(I)run- < bış - ur - un - Ø - (olgunlaşmak, olgunlaştırmak); BIŞ(I)runma- < bış - ur - un - ma - (olgunlaşmamak, olgunlaştırmamak); BIŞ(ü)rIl- < bış - ur - ul - Ø - (pişirilmek); bışruntur- < bış - ur - un - tur - Ø - (olgunlaştırmak) ; BIŞIr- < bış - ur - Ø - (pişirmek, olgunlaştırmak); BIŞIrmA- < bış - ur - mA - (pişirmemek, olgunlaştırmamak); bışürt- < bış - ur - t - Ø - (pişirtmek); bış(ü)rül- < bış - ur - ul - Ø - (pişirilmek)

BIŞ- ve BIŞIr- üst şekillerine sahip eylemlerin kelime başı ünsüzleri yaygın şekilde ötümlü iken yalnız bir örnekte ötümsüzleşip **p**'ye dönüşmüştür. Bunun yanı sıra kelimedede bulunan **ş** sesinin inceltici tesiriyle arka damak düz-dar ünlüsünün ön damağa geçmesi sonucu *bış-* biçimi ortaya çıkmıştır. *Bışıĝ* adındaki kelime sonu **ĝ** sesinin ötümsüzleşip **k** olmasıyla *bışık*, 'ş'nin etkisiyle kelimenin ince sıraya geçmesiyle *bışig* şekli meydana gelmiştir. *Bışurun-* eyleminin orta hece vokalinin yutulması sonucu *bışrun-*, kelime başı ünsüzünün ötümsüzleşmesi ve orta hece vokali yutulması sonucu *pişrun-*, ilk hece ünlüsü etkisiyle daralması sonucu *bışurun-* biçimi ortaya çıkmıştır. *Bışrıl-*, *bışruntur-* kelimelerinde orta hece vokali yutulmuştur. *Bışrül-* eyleminde hem inceltme hem de orta hece vokali yutulması söz konusudur. *Bışürt-* eyleminde karşımıza çıkan ses olayı incelmedir.

Bışĝut kelimesi 'alpaĝut, araĝut, bayaĝut' (Clauson 2007: 193) kelimelerini akla getirmektedir. Erdal, +**AgUt** ekini +(I)t ile birlikte incelemiş ve bunun az rastlanan bir ek olduğunu, ekin +**AgU** ve +**t** eklerinden meydana geldiğini; ancak bu ikisinin aynı köke gelip aynı anlamı ifade ettiği bir örneğin tespit edilemediğini belirtmiştir (Erdal 1991: 80). Clauson ve Erdal'dan naklettiğimiz bu ekin addan ad yapım eki olduğu görülmektedir. Ancak *bışĝut* kelimesindeki kök eylem kategorisinde olup kelimenin söz

konusu eki alabilmesi için *bışığ* adına gelmesi gerekmektedir. Ayrıca yukarıda zikredilen kelimelerde ekin ön ses ünlüsüne sahip olduğu görülmektedir. Turan bu durumu ekleşme sırasında ortaya çıkan türeme olarak nitelendirmekte olup *bışığut* kelimesinin *bıış-* kökünden **-g** ve **+gut** yapım ekleriyle meydana geldiğini düşünür. Bu durumda kelimenin *bışığğut* > *bışığut* > *bıışğut* şeklinde seyretmesi gerekir.

Bıış- kökünden türeyen bu kelimeler **+gut**; **-(I)g** → **ıg**; **-(I)n-** → **-un-**; **-(I/a)r-** → **-ur-**; **+IA-** → **+la-** yapım ekleri ile **-ğlı** sıfat-fiil eki ve **-(I/e)l-** → **-ul-** edilgenlik, **-(I/a)n-** → **-un-** dönüşlük, **-(I/e)t-** → **-t-** ve **-DUr-** → **-tur** ettirgenlik çatı eklerini almıştır.

5.7. **çağ-** (krş. **yağ-**)

çaha < *çağ* - a + Ø (çakmak taşı) ; *çakmak* < *çağ* - mak + Ø (çakmak) ; *ç^a/_uw^a/_{ar}* < *çaG* - ar + Ø (odun parçası, yakmaya yarayan şey) ; *çakıl-* < *çağ* - ıl - Ø - (çakılmak) ; *çakın-* < *çağ* - in - Ø - (çakmak); *çakış-* < *çağ* - ış - Ø - (birlikte çakmak) ; *çaklın-* < *çağ* - ıl - in - Ø - (yanmak) ; *çaktur-* < *çağ* - tur - Ø - (çaktırmak)

Çağ- kelimesinin **y->ç-** ses değişikliğine uğradığını, kelimenin *yağ-* eylemine dayandığını düşünmekteyiz. Bu kökten türeyen kelimelerin **ya-* kökü ile anlam benzerliği/ortaklığı olması da bu fikrimizi desteklemektedir. Karaağaç, bu ses değişikliğinin ilk örneklerinin Oğuz Kağan Destanı'nda tespit edildiğini söylemekte, ET yal> OK çal 'yele', ET yaruğ > OK çarık 'ışık', ET yumşa- > OK çumşa- 'yumuşamak' vb. kelimeleri bu hadiseye örnek olarak sunmaktadır. İlk örneklerini OK'da gördüğümüz bu ses değişim Çuvaş, Hakas, Tuva, Şor ve Altay Türkçesinin bazı ağızlarında görülen bir ses değişikliği olarak varlığını sürdürmüştür (Karaağaç 2012: 236). Bu kökten türeyen *çaw^a/_{ar}*, *çawar* *çuwar* kelimelerinin *çaGar*>*çağar*>*çağar*>*çawar*>*çuwar* şeklinde geliştiği düşünülebilir. İki ötümlü ses arasında kalan **k** ünsüzünün ötümlüleşip 'ğ'ya, sızıcılaşıp 'ğ'ye, dudaklılaşma ile de 'w'ye dönüştüğü görülmektedir. *Çaklın-* eyleminde orta hece vokalinin yutulmuştur.

Bu kökten ateş kavram alanı etrafında kelimeler meydana gelmiştir. Kelimenin ad kategorisindeki türevleri **-U/a** → **-a**, **-mAk** → **-mağ** yapım ekleri, **-ar** sıfat-fiil eki ile oluşturulmuştur. Kökten türeyen eylemler ise **-(I/e)l-** → **-il-** edilgenlik, **-(I/a)n-** → **-in-** dönüşlük, **-(I/a)ş-** → **-ış-** işteşlik, **-DUr-** → **-tur-** ettirgenlik çatı eklerini almıştır.

5.8. *ço-

ç°/ğ < *ço – ğ + Ø (alev, ışık, parlaklık) ; çoğluk < *ço – ğ + luk (alev) ; çoğlan- < *ço – ğ + la – n – Ø - (alevlenmek, parlamak) ; çoğlantur- < *ço – ğ + la – n – tur – Ø - (parlatmak) ; çoğsıra- < *ço – ğ + sıra – Ø - (aydınlığı gitmek) ; çokra- < *ço – ğ + ra – Ø - (kaynamak) ; çon- < *ço – n – Ø - (ısınmak)

*Ço- kökünün hem uzun hem de kısa ünlülü biçiminin olduğu görülmüştür. Çoğlan- eyleminin çoğlan- > çoğlan- > çowlan- > çovlan- evrelerinden geçerek son halini alması sırasında patlayıcı g ünsüzünün sızıcılaşıp ‘ğ’ye, ardından dudaklılaşma ile önce dudak-damak ‘w’sine, sonrasında ise dudak v’sine dönüştüğü söylenebilir. Çokra- eyleminde ise ötümsüzleşme tespit edilmiştir.

Hem ışık hem de ateş kavramı etrafında kelimeler türeten *ço- köküne bağlanan bu kelimeler +ra-, +sıra-, -(I)g → -g; +lk → +luk; +IA- → +la- yapım ekleri ile -(I/a)n- → -n- dönüşlük, -DUr- → -tur- ettirgenlik çatı eklerini almıştır.

5.9. *çörk-

çörkül- < çörk – ül – Ø - (yanmak)

T. çörkül- eylemi ‘yanmak’ anlamıyla karşımıza çıkmış olup *çörk- eyleminden -(I/e)l- → -ül- edilgenlik çatı eki ile meydana geldiği düşünülebilir.

5.10. Daḡ

taḡla- < taḡ + la – Ø - (tan atmak)

Metinlerde taḡ şeklinde karşımıza çıkan kelime yalnız ME’de daḡ biçimiyle tespit edilmiştir. Kelime başı ötümsüz seslerin ötümlüleşmesi hadisesi daha çok Oğuz grubuna has bir ses olayı iken, birçok ağızdan meydana gelen Harezmi Türkçesi döneminde böyle bir değişimin olması tabidir.

Taḡ kökünden türeyen taḡla- kelimesi +IA- → +la- yapım eki almıştır.

5.11. Ert-

Erte < ert – e + Ø (ertesi gün, sabah); Ertele- < ert - e + le - Ø - (bir şeyi erken yapmak, sabahlamak); ertelet- < ert - e + le – t – Ø - (sabahlatmak)

Ert- eyleminin hem **geniş e** hem **yarı dar é** hem de **i** ile kaydedildiği görülmüştür. Necip Üçok, **e** sesinin **i** ile **a** vokal çizgisi arasında olduğunu söyler ve nitelik bakımından üç tür **e** foneminden bahseder. Bunlardan ilkinin kapalı ya da dar olarak nitelendirilebileceğini ve **i**'ye en yakın **e** sesi olduğunu, ikincisinin ilkinine kıyasla daha açık telaffuz edildiğini, üçüncüsünün ise en açık **e** olduğunu ve **a**'ya yaklaştığını ifade eder (Üçok 1951: 68-69). Kök hecede gerçekleşen **e/é/i** sesleri arasındaki değişim yaygın bir hadise olup daha çok Orta Türkçe dönemine özgüdür. Bazı araştırmacılar **yarı dar é**'nin, Eski Türkçe döneminde de var olan bir ses olduğunu düşünürler. Biz taramamız esnasında kelimenin **yarı dar é**'li biçimine ilk olarak Ongin Yazıtında tesadüf ettik. Bunun yanı sıra Huan.5 ve TEZ'de de kelimenin *ér* şekliyle yer aldığını gördük. Karahanlı Türkçesi dönemi metinlerinden TIEM 73 I-II'de de kelimeye bu şekliyle rastladık. **Yarı dar é**, Harezmi Türkçesinde yaygındır. Karahanlı Türkçesi döneminde **i** olarak karşımıza çıkan bazı kelimelerdeki ilk hece ünlüsü, Harezmi Türkçesi'nde **yarı dar é**'ye dönüşmüştür. Nitekim taranan metinler de bu durumu destekler niteliktedir. ME, MM ve NF'de kelime **yarı dar é**'li biçimi ile yer almıştır.

Ert- eylemi diğer kelimelerden farklı olarak kökü ve temel anlamı itibariyle doğrudan teze ait bir kelime olmasa da zamanla 'sabah' anlamını ifade ettiğinden ötürü teze dâhil edilmiştir. *Erte* kelimesi *ert-* kökünden **-e-** yapım eki ile türemiş olmalıdır. Uysal tarafından *erte* kelimesinin AY'daki kullanılışı üzerinde yapılan çalışma (Uysal 2012) Türk dilinde iki farklı *erte* kelimesinin mevcudiyetini ve bu iki kelimenin semantik ve morfolojik yapısının birbirinden farklı olduğunu ortaya koymaktadır.

Ert- köküne bağladığımız kelimeler **-^U/a** → **-a**, **+IA-** → **+le-** yapım ekleri ve **-(^I/e)t-** → **-t-** ettirgen çatı eklerinden meydana gelmiştir.

5.12. **ka^v/w**

'Kor ateş' anlamındaki bu iki kelimenin hem dudak damak **v**'si ile hem de dudak **v**'si ile kaydedildiği görülmüştür.

5.12.1. kav-

kavrıl- < kav – ur – ıl – Ø - (kavrulmak)

Ateş kavram alanına ait *kav-* ‘tutuşturmak’ kökünden eklenen *kavrıl-* kelimesi $-(I/a)r-$ → $-ur-$ yapım eki ile $-(I/e)l-$ → $-ıl-$ edilgenlik çatı ekinde meydana gelmiştir.

5.13. *ko-

koğun < *ko - kun + Ø (kıvılcım) ; kor < *ko - r + Ø (kor) ; koz < *ko - z + Ø (ateş, kömür) ; koz < *ko - z + lar (ateşler) ; kundiğu < *koğun + da - ğu + Ø (bileği taşı) ; ko/uma/ı- < *ko - m + a - (parlamak) ; kundi- < *koğun + da - Ø - (parlatmak)

Turan, *kundi-/kundiğu* kelimelerinin *koğunda-/koğundağu* kelimelerinden geliştiğini, kelimenin sızıcılığa, benzetme, tekleşme, yayınma aşamalarından geçtiğini düşünmektedir. *Komı-* kelimesinde daralma söz konusudur.

Kökten hem ışık hem de ateş kavramı etrafında kelimeler türetilmiştir. *Koğun* kelimesindeki ek Gabain tarafından ‘tezkin, tirgin, bazgan’ (2000: 52) örneklerinde sunulan ek olabilir. *Kundi-* ve *kundiğu* kelimeleri Clauson’da *kondi-* ve *kondiğu* şeklinde kaydedilmekte, sözü edilen kelimelerin tek bir yerde tespit edildiği söylenmektedir. Clauson, *kundi-* eyleminin *bile-* eylemi ile çok da eş anlamlı olmadığını ifade edip kelimeye ‘parlatmak’ anlamını vermekte, *kundiğu* kelimesini ise ‘bileği taşı’ olarak izah etmektedir (EDPT 1972: 636). *Kundi-/kundiğu* kelimelerindeki ek ‘alda-, izde-’ eylemlerindeki **+dA-** yapım ekidir.

**ko-* köküne dayanan kelimeler $-kun, -r; -gU \rightarrow -\acute{g}u; -(Im) \rightarrow -m; -(i)z \rightarrow -z; -(A/i)- \rightarrow -a-; -(In)- \rightarrow -n-; +A/i- \rightarrow +a-; +dA- \rightarrow +da-$ yapım eklerinden meydana gelmiştir.

5.14. *k^ö/ü-

kömür < *kö - mür + Ø (kömür) ; kömür < *kö - mür + ler (kömürler) ; kömürlük < *kö - mür + lük + Ø (kömürlük) ; köruk < *kör - ük + Ø (ateşi canlandırmada kullanılan araç) ; köynük < köy - ün - ük + Ø (yanık) ; k^ö/üyük < köy - ük + Ø (ateş, yanmış) ; köz < *kö - z + Ø (ateş, köz) ; közegü < *kö - z + e - gü + Ø (ateşi canlandırmada kullanılan araç) ; közkeni < *kö - z + keni + Ø (ateş böceği) ; kül < *kü

- l + Ø (kül) ; kül < * kü - l + ler (küller); küyde < *küy - de + Ø (ocak) ; kön- < *kö - n - Ø - (yanmak) ; könr- < *kö - n - ür - Ø - (ısıtmak) ; körükle- < *kör - ük + le - Ø - (ateşi canlandırmak) ; kösen- < *kö - z + e - n - Ø - (yanmak) ; k^ö/_üyDür- < köy - dür - Ø - (yakmak, yaktırmak) ; k^ö/_üyDürme- < köy - dür - me - (yakmamak, yaktırmamak); köydürül- < köy - dür - ül - Ø - (yakılmak) ; köyne- < köy - ün - e - Ø - (yanmak) ; köyrel- < köy - ür - el - Ø - (yakmak) ; köyüklen- < köy - ük + le - n - Ø - (yanmak) ; köyül- < köy - ül - Ø - (olgunlaşmak) ; k^ö/_üyür- < köy - ür - Ø - (yakmak, yaktırmak) ; k^ö/_üyürme- < köy - ür - me - (yakmak, yaktırmak); köze- < *kö - z + e - Ø - (ateşi canlandırmak) ; közeş- < *kö - z + e - ş - Ø - (birlikte ateşi canlandırmak) ; küyük- < köy - ük - Ø - (yakmak)

Metinlerde rastlanmamış olsa da tespit edilen kelimelerin morfolojik incelemesi sonucunda *k^ö/_ü- eylemlerinin var olduğu düşünülebilir. Kökün hem *köy*- hem de *küy*- şeklinde ‘y’li biçimlerinin olması, kelimedeki birtakım ses olaylarının gerçekleştiği ya da uzun ünlünün kısaldığı ihtimalini güçlendirir. Clauson *küy*- kökünün *küy*- şeklinden geliştiğini söylemektedir (EDTR 1972: 726). Turan, kelimenin ilk biçiminin *k^ö- olduğunu, kelimedeki uzun ünlünün kısılması sonucu nicelik nitelik dengelemesi yardımıyla ses-hece dengelemesinin meydana geldiğini ve kelimenin *k^öd- şeklini aldığını, ardından **d/>y/** ses değişmesi sonucu *köy*- biçimine geçtiğini düşünmektedir. **d/>y/** değişmesinin Ortak Türkçe’nin sembol değişikliği olarak öne çıktığını ve diğer ses değişimlerinden en ileri derecede olması yönüyle ayrıldığını belirtmektedir. Kelime sonu ünlüleri ile ünsüzlerinin sonuna geldikleri kelimedeki anlam ve işlev farklılığı oluşturmasına rağmen **d/** sesinin ünlü ile biten şekilde herhangi bir değişiklik yaratmadığına dikkat çekmekte, bu durumun iki önemli morfofonetik sürecin sonucu olarak ortaya çıktığını öne sürmektedir. Birincisi, kök hece sonundaki **d**’ler kökü ünlü ile biten kelimelerin sonunda ünlü uzunluğu ya da hece açıklığı ile kapalı hece karşılığında ortaya çıkmıştır. İkincisi, yalnız **d/**’de gördüğümüz, ekte değil kelimedeki ortaya çıkan destek ünsüzü niteliğidir (Turan 2012: 70-71). Burada ilk sürece uygun bir durum olduğu görülmektedir. Turan, kelimenin *k^ör- biçiminin de *k^öd-’den geliştiğini düşünür. **D** sesinin **d/>y/**, **d/>r/**, **d/>z/**, **d/>t/** gibi ses değişiklikleri meydana getirmesi (Turan 2012: 79) buna tanık olarak gösterilebilir.

Kelimenin *küy*- biçiminin ise ‘y’nin daraltıcı tesiriyle zuhur ettiğini söyleyebiliriz. *Köyne*-, *köynük*, *köyrel*- kelimelerinde orta hece vokalinin yutulduğu görülmektedir.

Közkeni kelimesinde son ses geniş düz ünlüsü daralmış olmalıdır. *Kösen-* eyleminde ikisi de sürtünücü sızıcı olan **z** ve **s** sesleri arasında geçiş söz konusudur. *KöyDür-* eylemlerinde ise ötümsüzleşme olduğu görülmektedir.

Kömür kelimesindeki ek ‘yagmur’ kelimesindeki **-mür** eki olmalıdır. *Köyne-* eyleminin *köy-* kökünün üzerine **-ün-** ve **-e-** yapım ekleri getirilerek oluşturulduğu düşünülebilir. Clauson *küyde* ve *közkeni* kelimelerinin alıntı olabileceğini ve tek bir yerde tespit edildiğini söyledikten sonra, *küyde* kelimesinin *küy-* eylemi ile semantik bir bağı olduğunu; ancak **-de** ekinin bilinmeyen bir ek olduğunu belirtmekte, *közkeni* kelimesindeki ünlülerin kesin olmadığını söylemektedir (EDPT 1972: 755, 760). *Közkeni* kelimesiyle ilgili olarak Erdal’ın **+gAn** eki hakkındaki açıklamaları kelimenin şekil bilgisini ortaya koymamızda yararlı olmuştur. Erdal, Eski Türkçede bazı bitki adlarının **+gAn** son ekiyle bittiğini söylemekte ‘çimgen, tuturkan’ gibi kelimeleri örnek göstermektedir. Bu ekin Moğ.’daki **+gAnA** ekiyle benzerlik gösterdiğini, Türkçede *karagan* şeklinde karşımıza çıkan kelimenin Moğ.’da *karagana* biçimiyle yer aldığını ifade etmektedir. Poppe, **+gAnA** ekinin, kalabalık şekilde bir arada yaşayan bitki ve hayvan adlarında bulunduğunu dile getirmektedir (Erdal 1991: 85-87). Bu bilgiler ışığında *közkeni* kelimesindeki ekin Moğ. **+kene** eki olduğu ve son ses ünlüsünün daralması sonucu bu biçimi aldığı öne sürülebilir. Kelimenin bir hayvan adı (böcek) olması da yukarıdaki açıklamalara uygun düşmektedir.

K^ö/ü-* köklerinden meydana gelen kelimeler **-de, **+keni**, **-l**, **-mür**; **+llk** → **+lük**; **-gU** → **-gü**; **-^I/ak** → **-ük**; **-(^I)z** → **-z**; **+^A/I-** → **+e-**; **+lA-** → **+le-**; **-(^I/A)-** → **-e-**; **-(^I)n-** → **-n-**; **-(^I)k-** → **-ük-**; **-(^I)n-** → **-ün-**; **-(^I/a)r-** → **-ür-** yapım ekleri ile **-(^I/e)l-** → **-el-**, **-ül-** edilgenlik, **-(^I/a)ş-** → **-ş-** işteşlik, **-DUR-** → **-dür-**, **-tür-** ettirgenlik eklerinden oluşmuştur.

5.15. **kuşluk**

kuşluk < kuş + luk + Ø (sabah)

Sabah anlamına gelen T. *kuşluk* kelimesindeki ek **+llk** → **+luk** yapım eki olmalıdır. Ancak kelimenin kökü anlam bakımından incelenmelidir.

5.16. *ḡuyaṣ~küneṣ*

T. *ḡunyaṣ* kelimesinin *ḡuyaṣ* ve *küneṣ* biçimleri tespit edilmiştir. Köktürkçe döneminde *kunyaṣ* şeklinde karşımıza çıkan kelime Eski Uygur Türkçesinin n ağzında *ḡunaṣ*, y ağzında *ḡuyaṣ* biçimiyle yaşamaya devam etmiştir. Kelimenin **y**'li biçimi herhangi bir ses değişikliğine uğramadan varlığını sürdürürken, *ḡunaṣ* biçimi *küneṣ* biçimine dönüşmüştür. Kelimenin *ḡunaṣ*>*kuneṣ*>*küneṣ* evrelerini geçirerek bu biçimi aldığı söylenebilir. Söz konusu değişiklik 'ṣ' nin inceltici özelliğinden ötürü arka damak geniş düz ünlüsünün ön damağa dönüşmesi, ardından arka damak dar yuvarlak ünlüsünün ön damağa geçişiyle gerçekleşmiş olmalıdır.

5.17. *k^ü/ün*

kündelü < kün + de + lüg + Ø (sabah) ; künDIn < kün + din + Ø (güney) ; künDüz < kün + tüz + Ø (gündüz)

Kök hecede hem uzun hem de kısa ünlü taşıyan *kün* kelimesinin kısa ünlülü şekli yaygın olup yalnız ETŞ'de ve D'de uzun ünlüyle kaydedilmiştir. ETŞ'de kelimenin 'mum' anlamıyla kullanıldığı satırlarda uzun ünlü ile geçtiği tespit edilmiştir. Bu kökten türeyen ve Eski Türkçe dönemi metinlerinde *künDIn* üst şekline bağlı alt şekillerle karşımıza çıkan kelimedeki ekin ilkin düz ünlülü olup kelime kökündeki yuvarlak ünlünün tesiriyle yuvarlaklaştığı söylenebilir. Ekteki ünsüzün ilk şekli ötümsüz **t** sesi olmalıdır, ötümlü **n** sesinin etkisiyle ötümlüleşip 'd'ye dönüştüğü öne sürülebilir. *KünDüz* kelimelerinde de bir önceki örnekte olduğu gibi **+tüz** ekinin ötümlüleşmesi söz konusudur. Kelimenin *küntüz* biçiminin Eski Türkçe dönemi metinlerinde, *kündüz* şeklinin ise Orta Türkçe dönemi metinlerinde yer alması bu izahı doğrular niteliktedir.

Turan *kündelü* kelimesinin **+de** ve **+lüg** eklerinden meydana geldiğini, kelime sonunda erime neticesinde bu biçimi aldığını düşünmektedir. *Kündelü* ve *kündin* kelimelerindeki **+de** ve **+din** eklerinin işlevini yitirmiş hal ekleri olduğu varsayılabilir. *Küntüz* kelimesindeki **+tüz** yapım eki az rastlanan bir ek olup Clauson tarafından sekizinci yüzyıl öncesine ait ekler arasında zikredilmiştir (Clauson 2007:191).

K^ü/ün kökünden eklenen kelimeler **+de** ve **+dIn** ekleri ile; **+Ilg** → **+lüg**; **+DUz** → **+tüz** yapım eklerinden meydana gelmiştir.

5.18. ^o/ot

ocaklık < ocağ + lık + Ø (ocak, ocak için kullanılan) ; ^o/ō(t)çA/uk < ot + çuk + Ø (ocak) ; oğguç < oğ + çuk + Ø (alev) ; otağ < ot + a -ğ + Ø (otağ) ; otluğ < ot + luğ + Ø (ateşlik) ; oDuⁿ/_η < ot + tuğ + Ø (odun) ; oDuⁿ/_η < ot + tuğ + lar (odunlar); otunluğ < ot + tuğ + luğ + Ø (odunluk) ; oçuklan- < ot + çuk + la - n - Ø - (ocak sahibi olmak) ; ōtlan- < ōt + la - n - Ø - (alevlenmek) ; otunla- < ot + tuğ + la - Ø - (odun toplamak) ; uçGun < ot + çuk + un + Ø (kıvılcım); uçGun < ot + çuk + un + lar (kıvılcımlar)

Ōt kelimesindeki uzunluğun kök hecede olduğu görülmektedir. Kelimenin kısa ünlülü şekli yaygın olup uzun ünlülü biçimine Eski Türkçe dönemi metinlerinde ve yalnız D’de rastlanmıştır. Bu köke bağlanan kelimelerde pek çok ses olayı gerçekleşmiştir. En yaygın olanı **-t->-ç-** ses değişikliğidir. Karaağaç, bu değişimin Türk Dilinin bilinmeyen dönemlerine dayanan bir ses olayı olduğunu söylemekte, *otağ-^ooçuk, ocağ* kelimelerini buna örnek olarak göstermektedir (Karaağaç 2012: 234). Bu ses değişimine çağdaş Türk lehçelerinde kelime başına has bir değişim olarak rastlanmaktadır. Yeni Uygur Türkçesinde kelime başı **t**’nin yanında **ş** sesinin bulunması durumunda **t>ç** ses değişimi gerçekleşmektedir (Buran-Alkaya 2010: 200). ^o/ot köküne dayanan kelimelerin kök hecesinde **t** ve **ç/c** seslerin varlığı dikkati çekmektedir. Türk, ‘Ocak Sözü ve Ailesi’ adlı çalışmasında *ot* ile *ocağ* kelimeleri arasındaki ilişkiyi **t~ç** ses denkliği ile açıklamakta, *otağ* kelimesinin ***ot+a-ğ**, *oçak* kelimesinin ise ***oç+a-ğ** şeklinde geliştiğini, kökün her iki biçiminin de olduğunu düşünmektedir (Türk 2009: 252). Hacıeminoğlu, *ot* kelime ailesindeki kelimelerin ***o-** köküne dayandığını ifade etmektedir. Bu kökten **-t** yapım eki ile *ot* adının, **-ç-** yapım eki ile de *oç-* eyleminin meydana geldiğini söylemektedir (Hacıeminoğlu 1992: 192). Kelime ailesinde yer alan *uçGun* ‘kıvılcım’ sözleri Türk’ün görüşünü destekler nitelikte olup hem ^o/ot hem de ***oç** kökünün varlığını düşündürmektedir.

Ocak kavramını karşılamada kullanılan ^o/ō(t)çA/uk kelimeleri arasında *otçuk* biçiminin olması bir ana şekil olarak değerlendirilebilir. Kelimenin *ocak* biçimine geçişi ^o/otçuk>oççuk>oçuk>ocuk>ocak şeklinde seyretmiş olmalıdır. Turan, kelimedeki gerçekleşen ses olaylarını ilerlek tam benzetme, tekleşme ve yayınma olarak sıralar. Bu gelişimde kelime uzunluğunu kaybetmiş, **t-ç** süreksiz patlayıcı sesleri benzeşmeye uğramış, bu benzeşme neticesinde tekleşme yaşanmış olmalıdır. Dar ve yuvarlak **o**

ünlüsünün, **a**'yı kendine benzetme temayülü sonucu '**u**'ya dönmesiyle *oçuk*, inceltici etkiye sahip olan **ç** ünsüzünün arka damakta boğumlanan '**o**'yu ön damakta boğumlanan '**ö**' ünlüsüne çevirmesiyle *öçek* biçiminin ortaya çıktığı varsayılabilir. *Odğuç*, *oççuk* kelimesinin göçüşmeye uğramış hali olmalıdır, kelimenin *otçuk>otçuğ>otğuç>odğuç* evrelerinden geçerek son şeklini aldığı düşünülebilir. Bunun yanı sıra kelime **k** ünsüzünün ötümlüleşmesi söz konusudur. *Odğuç* kelimesinde *ot* köküne eklenen bir **+guç** ekinin varlığı görülmektedir. Erdal çalışmasının **-çUk (-çUg)**, **-gUç** ekleriyle ilgili bahsinde 'olturguç-olorçuk' ve 'örküç-örçük' kelimelerini örnek göstermiş ve eklerin göçüşmeye uğramış olabileceği belirtmiştir. D'deki diğer örneklerde ise **-gUç** eki alan kelimelerin **-çUG**'lü biçimlerine tesadüf edilmediğini belirtmekte ve 'arguç, bıçguç, saraguç' gibi adları bu duruma örnek olarak göstermektedir. Erdal, ekte gerçekleşen ses olayının **/r/** ve **/n/** sesleriyle biten eylem kökleriyle ilgili olduğu düşünür. Uygur Türkçesi metinlerinde daha az tesadüf edilmesine rağmen ekin ana biçiminin **-gUç** olduğunu söylemektedir (Erdal 1991: 357-359). Ancak Erdal'ın bu izahları eylem köküne gelen **-guç** eki ile ilgilidir. *Odğuç* kelimesindeki ekin ad kökü üzerine geldiği açıktır. Bu durumda söz konusu ekin **+çIk** ekinin göçüşmeye uğramış biçimi olduğu düşünülebilir. *oDu^l/ŋ*, *otuñluk*, *otuñla-* kelimelerinde ünsüz tekleşmesi görülmektedir: *ottuñ > otuñ*. Clauson *otuñ* kelimesinde **-dVŋ>-tVŋ** ekinin bulunduğu söylemektedir (Clauson 2007: 190). Ateş kavram alanına giren *uçGun* adları ilk bakışta ***uç-** eylemine **-ğun** yapım eki getirilmesiyle meydana gelmiş gibidir; ancak söz konusu kelimenin *ot* kökü ile ilişkisi göz önüne alındığında *uç* kelimesinin ad kökü olması gerekmektedir. Kelimenin kök hecedeki ses değişikliği Türk'ün 'ot' bahsinde belirttiği **t~ç** denkliği ile yorumlanabilir. Turan, kelimenin *otçuk* kelimesinden geliştiğini düşünmektedir. Günümüzde 'ateşli hastalıklar, ruhsal bunalımlar veya korku sonucu genellikle dudakta beliren kabarcık' (TS 2005: 2027) anlamında kullanılan *uçuk* kelimesinin ara şekil olan *otçuk* kelimesi ile benzerliği dikkat çekicidir.

o/ŋ kökünden türeyen kelimelerin **+çIk** → **+çuk**; **+Ik** → **+lık**, **+luk**; **+DIŋ** → **+tuñ**; **+IA-** → **+la-**; **+^A/I-** → **+a-**; **-(I)g** → **-ğ** yapım ekleri ile **-(^I/a)n-** → **-n-** dönüşlük çatı eki aldığı görülmektedir.

5.19. ört

örtenmek < ört + e - n - mek + Ø (yanık) ; örte- < ört + e - Ø - (yakmak) ; örteme- < ört + e - me - (yakmamak) ; örtel- < ört + e - l - Ø - (yakılmak) ; örten- < ört + e - n - Ø - (yanmak) ; örtenme- < ört + e - n - me - (yanmamak) ; örtet- < ört + e - t - Ø - (yaktırtmak)

Ört ‘ateş’ kökünden türeyen kelimeler +^A/r- → +e-; -(I)n- → -n-; -mAk → -mek yapım ekleri ve -(I/e)l- → -l- edilgenlik, -(I/a)n- → -n- dönüşlük, -(I/e)t- → -t- ettirgenlik çatı eklerinden meydana getirilmiştir.

5.19.1. ört-

Ört- eylemine bir iki örnekte tesadüf edilmiştir.

5.20. sök-

söGlünC(i) < sög - ül - ün - çü + Ø (kebab) ; söGülme < sög - ül - me + Ø (kebab) ; söGlün- < sög - ül - ün - Ø - (pişmek, pişirilmek, yanmak) ; söGIİ- < sög - ül - Ø - (pişirmek, pişirilmek, yakmak)

Kelimenin asıl biçiminin sök- olduğu, iki ünlü arasında kalan **k** sesinin, ötümlüleşip ‘g’ye dönüşmesiyle sög- biçiminin de ortaya çıktığı söylenebilir. söKlünC(i) üst şekline sahip alt şekillerde hem orta hece vokali yutulmuş, hem de sondaki ünlü erimiştir. *SöGlün-* eylemlerinde orta hece vokalinin yutulması söz konusudur. *Söglünci* ve *söglüncü* kelimelerinde ç sesi ötümlüleşmiştir.

Sök- eyleminden türeyen kelimeler -me, -çü ve -(I/e)l- → -ül-; -(I)n- → -ün- yapım eklerini almıştır.

5.21. tam-

tamdu < tam - du + Ø (tutuştırma) ; t^a/omduğ < tam - duğ + Ø (yakıt) ; tamGa(g) < tam - ğa + Ø (damga, gümrük, vergi) ; tamGa(g)lar < tam - ğa + lar (damgalar) ; tamğacı < tam - ğa + çı + Ø (mühürdar) ; tamğalık < tam - ğa + lık + Ø (ibrik, sofrası) ; tam^u/_ü(K) < tam - uğ + Ø (cehennem) ; tam^u/_ü(K)lar < tam - uğ + lar (cehennemler) ; tamu(ğ)luG < tam - uğ + luğ + Ø (cehennemlik) ; tamu(ğ)luGlar < tam - uğ + luğ + lar

(cehennemlikler) ; tamDul- < tam – it – ul - Ø – (yakılmak) ; tamDur- < tam – tur – Ø - (yakmak) ; tamDurul- < tam – tur – ul – Ø - (tutuşturulmak) ; tamđala- < tam – ğa + la – Ø - (damgalamak) ; tamđalan- < tam – ğa + la – n - Ø - (damgalanmak) ; tamit- < tam – it – Ø - (yakmak)

t^h/mduĸ kelimelerinin asıl biçiminin *tamduĸ* olduğu, ikinci hecedeki dar yuvarlak ünlünün ilk hece ünlüsünü yuvarlaklaştırmasıyla kelimenin *tomduĸ* biçiminin tezahür ettiği söylenebilir. *Tamđa* kelimesinin *tamđađ* biçimindeki son ses, gramatikal bir öge olmayıp HU'da satır sonlarını tamamlamak için kullanılan yöntemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kelimenin *tamĸa* biçimi ek başı ötümlüsünün ötümsüzleşmesiyle meydana gelmiştir. *Tamdul-*, *tamdur-*, *tamdurul-* eylemlerinde ‘t’ ötümlüleşmiştir. *Tamdul-* kelimesinde orta hece vokalinin yutulduğu da görölmektedir. *Tam^u/i(K)* üst şekline sahip kelimelerin *tamuĸ* biçimine yalnızca DH'de, *tamüğ* şekline ise ME'de tesadüf edilmiştir. Bu şekillerden birincisinde son seste ötümsüzlüşme, ikincisinde ise son hecede uzama göze çarpmaktadır. Eski Türkçe dönemi metinlerinde önce *tamu* sonrasında ise *tamuğ* biçimiyle tespit edilmiştir. Bazı araştırmacılar bu kelimenin Sogdça alıntı olduğunu söylerler. Biz kelimenin Türk Dili kökenli olduğunu ve *tam-* eylemine dayandığını düşünmekteyiz. Kelimenin daha eski metinlerde *tamu*, sonraki metinlerde *tamuğ* biçiminde görölmesi genel fonetik temayüle aykırı gözükmektedir. Türk Dilinde birden fazla heceli kelime sonunda bulunan ğ foneminin erime eğiliminde olduğunu biliyoruz; ancak kronolojik olarak ‘ĝ’siz biçiminin önce görölmesi bu ses olayının yaşanmasını engelliyor. Bu durumda iki ihtimal akla gelmektedir. Bunlardan birincisi *tamu* ve *tamuğ* kelimeleri *tam-* kökünden eş zamanlı olarak türemiş olabilir. *Tamu* kelimesi ‘ög-e, ud-u’ (Gabain 2000:51) kelimelerinde gördüğümüz eylemden ad teşkil eden –u,-ü fonemiyle; *tamuğ* ise ‘bilig, ötüğ, tapığ’ (Gabain 2000:51) kelimelerinde gördüğümüz g/ĝ fonemiyle türetilmiş olmalıdır. İki kelime de günlük dilde yaşamış ve metinlere yansıtılmıştır. İkinci bir ihtimal *tam-* kökünden yalnızca *tamuğ* kelimesinin türediği; bir süre sonra son hecedeki ğ foneminin erimesiyle *tamu* biçimini aldığı ve boyların ağız özelliklerine göre metinlerde bu iki kelimedenden birinin tercih edildiğidir. *Tamu(ĝ)luG* üst şekline bağlı olan kelimelerinde son seste ötümsüzleşme ve kelime sonu g sesinin erimesi söz konusudur. Kelimenin

tamuluĝ ve *tamuluk* biçimleri **g** sesinin yitirilmesinden sonra yapım eklerini almış olmalıdırlar.

Kelime ailesi geniş olan köklerden biri *tam-* ‘yanmak, yakmak’ eylemidir. Yukarıda sayılan kelimelerin bu köke bağlanmasında herhangi bir beis görülmemiş olup kelime anlamlarının kök anlamla bağlantısı belirgindir. Bunlardan yalnızca *tamĝa* sözü ve türevleri ilk bakışta yanmak eylemiyle ilgisiz gibi görünmektedir. Bu durum kelimenin zamanla anlam genişlemesine uğramasından kaynaklanmaktadır. Çoğunlukla Sogdça olarak yorumlanan kelimenin Türk Dili kökenli olduğunu düşünmekteyiz. Alışık ‘Dîvânu Lugâti’t-Türk’te Oĝuz Damgaları, Türk Kültüründe Tamga ve Kökeni’ adlı çalışmasında ‘tamga’nın Türk kültüründeki yerini, tarihî metinler ve çağdaş lehçelerdeki görünümünü, kelimedeki anlam genişlemesini ayrıntılı bir biçimde incelemiştir. Damgalama eylemi daĝlama demiri ile ‘yakılmak’ suretiyle gerçekleştiğinden kelimeyi *tam-* ‘yanmak, yakmak’ köküne bağlamaktadır (ALIŞIK 2008: 65-78). Biz de aynı kanaati paylaşmaktayız. Kelime, Altın Ordu dönemine ait yarlık ve bitiglerde ‘gümrük, vergi’ anlamıyla tespit edilmiştir.

Tamdu kelimesindeki ekin Clauson tarafından ‘ögdî, üdrüdi’ (Clauson 2007: 192) kelimeleriyle örneklendirilen **-dI** ekinin geniş ünlülü biçimi olduğu düşünülebilir. *Tamduĝ* kelimesindeki ek ise Gabain tarafından ‘umduĝ, ĝonduĝ, kösedük’ kelimeleriyle örneklendirilen (2000: 51) ek olmalıdır.

Tam- kökünden türeyen kelimeler **+çı, -duk, -ga; -Du → -du; +Ilk → +lık, +luk; +Ilg → +lug; +IA- → +la-; -(I)g → -ug; -(I/a)r- → -r-** yapım eklerini ve **-(I/e)l- → -ul-** edilgenlik, **-(I/a)n- → -n-** dönüşlük, **-(I/e)t- → -it-** ve **-DUR- → -dur-, -tur-** ettirgen çatı eklerini almıştır.

5.22. *to-

ay tolunı < ay *to - l - un + Ø + ı (dolunay) ; tolmiş ay < *to - l - Ø - mış ay (dolunay) ; tolu < *to - l - u + Ø (dolunay) ; tolu ay < *to - l - u + Ø ay (dolunay) ; tolu tegirmi ay < *to - l - u + Ø tegirmi ay (dolunay) ; tolum ay < *to - l - um + Ø ay (dolunay) ; tolun < *to - l - un + Ø (dolunay) ; t^o/_olun ^a/_{ay} < *to - l - un + Ø ay (dolunay)

Kısa ünlüye sahip olan *tol-* eyleminin yalnız D’de uzun ünlülü biçimine rastlanmıştır. Kök anlam itibariyle ‘dolmak’ anlamına gelen bu eylem, ayın dolunay halini nitelediği için teze dâhil olmuştur. *Tolu* kelimesi ve *tolmuş ay*, *tolu ay*, *tolu tegirmi ay*, *tolum ay*, $t^o/\text{Jun}^a/\text{ay}$ tamlamalarının tamlayan görevindeki kelimeleri **to-* kökünden türemiştir.

Bu kökten türeyen kelimeler $-U/a \rightarrow -u$; $-(I)m \rightarrow -um$; $-o/ım \rightarrow -un$ ve $-(I/e)l- \rightarrow -l-$ yapım eklerini almıştır. *Tolmuş ay* tamlamasındaki **-miş** ise sıfat-fiil ekidir.

5.23.tög-

tögne- < tög – ün + e – Ø - (dağlamak)

Tög- köküne $-o/ım \rightarrow -ün$ ve $+A/I- \rightarrow +e-$ yapım eklerinin getirilmesiyle oluşturulmuş kelimedeki orta hece vokalinin yutulduğu görülmektedir.

5.24. tUt-

tütsü(G) < tüt – süg + Ø (tütsü) ; tütsüglük < tüt – süg - lük + Ø (tütsülük) ; tütsükler < tüt – sük + ler (tütsüler) ; tütsün < tüt – üz - ün + Ø (duman) ; tütün < tüt – ün + Ø (duman) ; tütünler < tüt – ün + ler (dumanlar) ; DutuşDur- < dut – uş – tur – Ø - (tutuşturmak) ; $tut^a/uş- < tut – aş – Ø - (tutuşmak)$; tUtUn- < tut – un – Ø - (tutuşmak) ; tütet- < tüt – et – Ø - (tüttürmek) ; tütne- < tüt – ün + e - Ø - (tütmek) ; tütüz- < tüt – üz – Ø - (tütsü yakmak)

Hem arka damak hem de ön damak ünlüsüyle karşımıza çıkan *tut-/tüt-* eylemlerinin önceki biçiminin *tut-* olması ve ünlünün sonradan incilmesi ses gelişmelerine daha uygun düşmektedir. Bu köke bağlanan *tütsüg* kelimesinin son sesinin ötümsüzleşmesiyle *tütsük*, kelime sonu **-g**’sinin erimesiyle *tütsü* biçimi ortaya çıkmıştır. *Tutuştur-* eyleminin kelime başı ötümlü biçimine yalnız ME’de ve bir kez tesadüf edilmiştir. Doğu sahasında Harezmi Türkçesi dönemine kadar kelime başı ötümsüz seslerinin korunduğunu; ancak Harezmi Türkçesi döneminde bunların kimi zaman ötümlüleştiğini biliyoruz. Bu kelimeyi de bahsi geçen duruma örnek olarak gösterebiliriz. Yine aynı eylemde, ek başı **d** sesinin kendinden önceki **ş** sesinin etkisiyle ötümsüzleştiği söylenebilir. *Tutaş-* kelimesi daralarak *tutuş-* biçimini de doğurmuştur. *Tütne-* kelimesinde orta hece vokali yutulmuştur.

Tütsün kelimesinin **-üz-** yapım eki üzerine **-ün** yapım ekini alarak *tütüzün>tützün>tütsün* şeklinde seyretmiş olması beklenmektedir.

Bu kökle ilgili olan kelimeler **+Ilk** → **+lük**; **+^A/I-** → **+e-**; **-^o/In** → **-ün**; **-sü(G)** → **-süg**, **-sük**, **-sü**; **-Uz-** → **-üz-** yapım ekleri ile **-(^I/a)n-** → **-un-**, **-ün-** dönüşlük, **-(^I/a)ş-** → **-aş**, **-uş-** işteşlik, **-(^I/e)t-** → **-et-**, **-DUr-** → **-dur**, **-tur-** ettirgenlik çatı eklerini almıştır.

5.25. ul- ~ ur-

urul- < ur – ul – Ø - (yakılmak) ; urulma- < ur – ul – ma - (yakılmamak)

Ul- ‘yanmak’ ve *ur-* ‘yakmak’ eylemlerinin biçim ve anlamca benzerliği, bu köklerdeki r~l ses denkliliği ihtimalini güçlendirmektedir.

Urul- ‘yakılmak’ kelimesi **-(^I/e)l-** → **-ul-** edilgenlik çatı ekini almıştır.

5.26. üt-

ütül- < üt – ül – Ø - (yakılmak)

Üt- ‘yakmak’ kökü ve **-(^I/e)l-** → **-ül-** edilgenlik çatı eki almış *ütül-* şekli metinlerde tespit edilmiştir.

5.27. *ya-

Hem ışık hem de ateş anlam alanlarına ait kelimeler türeten *ya- kökünün ilk kez hangi anlamda kullanıldığı bilinmemektedir. Kelime temelde ‘yanmak, parlamak, yanaşmak’ anlamlarından birine sahip olmalıdır; ancak bunun hiyerarşisini tespit etmek mümkün gözükmemektedir.

Bu kök çevresindeki kelimeler ay ve güneşten yola çıkılarak türetilmiş olabilir. Ay için *yalçık*, güneş için *yaşık* kelimelerinin kullanılması kök ortaklığını gösterirken güneş hem parlak hem sıcak bir cisim, ay ise yalnızca parlak bir cisim olduğundan bu iki kelimenin ‘ışık’ kök anlamında birleştiği düşünülebilir. Güneş ışığının aydınlatıcı etkisinin yanı sıra yakıcı özelliği de keşfedilip ‘ışık/parla-’ anlamına sahip olan *ya- kökü, ‘ateş/ısıt-’ için de kullanılmaya başlanmış olabilir. Bu görüşe, güneşin önce yakıcı sonra aydınlatıcı özelliğinin keşfedilip ateş kavramı üzerinden ışık kavramına geçildiği söylenerek karşı çıkılabilir. Ancak, güneşin göz kamaştırıcı bir ışığa sahip olduğu düşünülürse, onun parlaklık özelliğinin sıcaklık özelliğinden daha ağır bastığı ve insan

tarafından öncelikli olarak ışığın fark edildiği öne sürülebilir. Ayrıca güneşin kışın da gökte bulunduğu ancak yaz dönemindeki kadar dünyayı ısıtmadığı düşünülürse, yine güneşin aslı görevinin ışık saçmak olduğu söylenebilir.

Bahattin Ögel'in "Türk Mitolojisi" adlı eserinde ateş ve gök cisimleri hakkında söyledikleri bu ögelere farklı bir açıdan bakmamıza sebep olmaktadır: "Ay, güneş ve yıldızlar yerden ateş gibi görüldüğünden bu cisimler ile ateş arasında bir bağ kurmak mümkün oluyordu. Ateşin, güneş ve ayın bulunduğu katlardan geldiğine inanılıyordu. Bazı Şaman dualarında ateş için "Ay ve güneşten ayrılmışsın", "Ülker yıldızı arkadaşın, Tanrıdan fermanlısın" deniyordu" (Ögel 1995: 523). Bu gök cisimleri yerden ateş gibi görünüyorsa, *ya- kökünün önce ateşi sonra bu gök cisimlerini ifade ettiği düşünülebilir. Türkler, ateşi adlandırdıkları kelime kökü ile bu gök cisimlerini de adlandırmış olabilirler. Diğer yandan ateşin ay ve güneşten ayrılmış bir öge olarak görülmesi, ortak eylemi parlamak olan bu gök cisimlerinin ateşten önce adlandırıldığını da düşündürür.

Bir başka ihtimal ise *ya- kelimesinin kök anlamının 'yanmak' ve 'parlamak'tan ziyade 'yanaşmak, yaklaşmak, bir araya gelmek' olabileceğidir. Bu kök, önce iki kişinin/nesnenin bir araya gelmesini ifade etmiş, sonra yakıcı cisim ile yanıcı cismin birbirine 'yanaşması' neticesinde ateşin yanması için kullanılmış, ateş yanarken ortaya çıkan ışık sebebiyle de parlamak ile ilgili bir anlama sahip olmuş olabilir. Nitekim tarihî dönemlerde ateşin taşların birbirine sürtünmesi yani yanaşması sonucunda yakıldığı bilinmektedir.

Sonuç olarak *ya- kökü ve bu kök etrafında türetilen kelimeler hem şekil hem de anlam bakımından birbirleriyle ilişkilidir. Bu eylem ve gövdeler arasında ya tesadüfî bir ortaklık yani aynılışma vardır ya da eylemin kök anlamı yukarıdaki anlamlardan biri iken anlam genişlemesine uğramıştır. Konu hakkında kesin bir yargıya varmak şu halde imkânsız gözükmektedir.

Taranan eserlerde *ya- köküne bağladığımız kelimelerin **-k-**, **-l-**, **-r-**, **-ş-**, **-p** yapım ekleri ile **-n-** çatı ekini aldığı görülmektedir. Söz konusu köke bağlanan kelimeler arasındaki **l~r~ş~z** ses denkliliği (lir-şaz) açık bir biçimde fark edilmektedir; ancak kökün **z**'li biçimine rastlanmamıştır. Altay dilleri üzerinde çalışan Schott, Tatar dilleri adını verdiği diller üzerinde yaptığı araştırmalar sonucunda bu dillerin ses ve şekil

bakımından benzerliklerini ortaya koymuştu. Bunlar arasında en dikkati çekenlerden biri *lir-şaz* denkliği idi. Bu denklige göre Türk Dilinde *z* olarak gördüğümüz ses Moğolcada *r*'ye, *ş* olarak gördüğümüz ses ise *l*'ye tekabül ediyordu (Caferoğlu 1958: 20). Şinasi Tekin, **ya-* kökü ve türevleri hakkında yaptığı açıklamalarda metinlerde tespit edilemeyen bu kökten bahsetmiş ve bizim eylem olarak belirttiğimiz *yar-*, **yaş-* kelimelerini *yar* ve *yaş* adlarından getirmiştir. Kökün *-l-*'li biçimini ise hem ad hem de eylem olarak sunmuştur (Tekin 1976:319).

5.27.1. *yağ-*

ya^h/_ktu < **ya - k - tu + Ø* (parlak) ; *yağız* < **ya - k - ız + Ø* (kara) ; *yağun-* < **ya - k - un - Ø -* (ısınmak) ; *yağıl-* < **ya - k - ıl - Ø -* (yakılmak) ; *yağtur-* < **ya - k - tur - Ø -* (yaktırmak)

Yağtu ve *yağun-* eylemleri, kökte yer alan ötümsüz **k** sesinin sızıcılaşması sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca *ya^h/_ktu* kelimelerinde ek başı '**d**'nin ötümsüz **k** ve **h** seslerinin etkisiyle ötümlüleştiği görülmektedir. *Yağız* kelimesinin asıl biçimi *yağız* olmalıdır, kelimedeki iki ötümlü ses arasında kalan '**k**'nin ötümlüleşip '**g**'ye dönüştüğü varsayılabilir.

-k- eki ile türetilen *yağ-* eyleminden türemiş kelimelerin *ya^h/_ktu* kelimeleri dışında ateş kavram alanına ait olduğu görülmektedir.

Bu köke bağlanan kelimeler *-Du* → *-tu*; *-(I)k-* → *-k-*; *-(ı)z* → *-ız* yapım ekleri ile *-(I/a)n-* → *-un-* dönüşlük, *-(I/e)l-* → *-ıl-* edilgenlik ve *-DUR-* → *-tur-* ettirgenlik çatı eklerinden meydana gelmiştir.

5.27.2. **yal*

yalçık < **ya - l + çık + Ø* (ay) ; *yılduz* < **ya - l + tuz + Ø* (yıldız, gezegen) ; *yılduzlar* < **ya - l + tuz + lar* (yıldızlar, gezegenler) ; *yılduzçu* < **ya - l + tuz + çı + Ø* (yıldız ilmiyle uğraşan, müneccim) ; *yılduzçılar* < **ya - l + tuz + çı + lar* (müneccimler) ; *yılduzla-* < **ya - l + tuz + la - Ø -* (yıldızlamak)

Yılduz, *yılduzçu* kelimelerinde kelime ortası ötümsüz **t** sesi ötümlüleşmiştir. *Yılduz*, *yılduzçu*, *yılduzla-* kelimelerinde ünlü daralması söz konusudur.

Yal kelimesinin eylem biçimine metinlerde tesadüf edilirken ad hali tespit edilememiştir. Ancak ‘yultuz, yalçık’ gibi kelimelerin kökü *yal-* eylemi değil, **yal* adı olmalıdır. Bu sebeple böyle bir ad kökünün olduğunu varsayıyoruz.

Yalçık kelimesinin *yal* köküne dayandığı düşünüldüğünde, **+çık** yapım eki ile türediği ortadadır. Kökü *yal-* eylemine bağlandığında ise **-ç** yapım eki getirilerek *yalıç* adını oluşturduğu, **+çık** ekinin eklenmesiyle *yalıççık* biçimini aldığı ve kelimenin *yalıççık>yalıçık>yalçık* şeklinde geliştiği söylenebilir. Ancak biz ilk ihtimalin daha kuvvetli olduğunu düşünmekteyiz. Clauson kelimenin *yal-* kökü ile ilişkisinin şüpheli olduğunu, **-çık** yapım ekine ise son ek olarak tesadüf edilmediğini ifade etmektedir (EDPT 1972: 921). *Yultuz* kelimesi üzerinde pek çok farklı görüş söz konusu olup bu görüşler Özkan’ın çalışmasında (Özkan 2003) bir araya getirilmiştir. Özkan, kelime üzerindeki görüşlerin kelimenin eylem kökenli olduğu ya da yansıma kelime olduğu yönünde iki kategoride toplanabileceğini söylemektedir (Özkan 2003: 170). Kelime kökü *yal* olarak düşünüldüğünde kelimenin tıpkı *küntüz*de olduğu gibi **+tUz** ekinden meydana geldiği görülmektedir. Kelime kökü eylem kategorisinde değerlendirilirse **-t** ve **-z** yapım ekleri ile *yultuz* biçimini aldığı söylenebilir. Ancak kelimedeki yuvarlaklaşma dikkate alındığında bunun **+tuz** ekinden kaynaklanması daha makuldür.

Yal* köküne bağladığımız kelimeler **+çı, **+ı**; **+çık** → **+çık**; **+DUz** → **+duz**, **+tuz** ve **+IA-** → **+la-** yapım ekleri ile türemiştir.

5.27.2.1. *yal-*

(y)ılıG < **ya - l - ıg + Ø* (ılık) ; yala < **ya - l - a + Ø* (alevli); yalba < **ya - l - p - a + Ø* (parlak) ; yalDr^a/K < **ya - l - tır - ık + Ø* (ışık, ışıklı) ; yaltr^a/K < **ya - l - tır - ık + lar* (ışık, ışıklı) ; yal^a/ıⁿ/n < **ya - l - ın + Ø* (ateş, ışık) ; yalınlar < **ya - l - ın + lar* (ateşler, ışıklar) ; yalınç < **ya - l - ın - ç + Ø* (ışık) ; yıldırım < **ya - l - tır - ım + Ø* (yıldırım) ; yılınçga < **ya - l - ınçga + Ø* (ılık) ; yılığlık < **ya - l - ıg + lık + Ø* (ılıklık) ; yula < **ya - l - a + Ø* (meşale) ; yular < **ya - l - a + lar* (meşaleler) ; yulağ < **ya - l - ak + Ø* (ışık) ; yaldıran- < **ya - l - dir - a - n - Ø* - (parlamak) ; y^a/ıDr^a/ı- < **ya - l - dir - a - Ø* - (parlamak) ; yalDur- < **ya - l - tur - Ø* - (alevlendirmek) ; yalduz- < **ya - l - it - uz - Ø* - (parlatmak) ; yal(ı)nat- < **ya - l - ın + a - t - Ø* - (alevlendirmek) ; yalıⁿ/nla- < **ya - l - ın + la - Ø* - (alevlenmek, parlamak) ; yalıⁿ/nlan- < **ya - l - ın + la -*

n – Ø - (alevlenmek) ; yal(1)na- < *ya - l – in + a – Ø - (alevlenmek) ; yalḡu- < *ya - l – in + u – Ø - (alevlenmek) ; yal^f/t^f/t- < *ya - l – tır – Ø - (parlatmak) ; yaltrıD- < *ya - l – tır – it – Ø - (parlatmak) ; yaltrıṣ- < *ya - l – tır – iṣ – Ø - (parıldaşmak) ; yelin- < *ya - l – in – Ø - (alevlenmek) ; yılı- < *ya - l – ı – Ø - (ısınmak) ; yılır- < *ya - l – ır – Ø - (ısınmak) ; yılıṣ- < *ya - l – iṣ – Ø - (ısışmak) ; yılıt- < *ya - l – it – Ø - (ısıtmak) ; yilmir- < *ya - l – im + ır – Ø - (ısınmak) ; yulrit- < *ya - l – ır – it – Ø - (parlamak)

Y yarı ünlüsünün boğumlanması esnasında ses organlarının işleyişi **i**'ye çok yakındır (Ergin 2004: 48). Bu durum onun kelime başında kimi zaman düşmesine neden olur. *İliḡ* kelimesinde böyle bir durum söz konusudur, kelimenin bir önceki safhası *yılıḡ* olmalıdır. Nitekim bu şekil de metinlerde yer almıştır. *İliḡ*, *yılıḡ*/*yılıḡlık* kelimeleri bu ses olayının gelişimi hakkında bize izah imkanı tanımaktadır. Kelimenin ilk hece ünlüsü, ikinci hecede dar-düz ünlü bulunması ve kelime başı **y** sesinin de dar-düz ünlülerin telaffuzuna yakın olması sebebiyle daralmış olmalıdır. Bu daralma ile birlikte *yılıḡ* şekline giren kelimedede, telaffuz bakımından birbirine çok yakın iki sestten birinin eridiği, böylelikle kelimenin *ılıḡ* biçiminin ortaya çıktığı düşünülebilir. *Yelin-* ve *yilmir-* eylemlerinde de **y** yarı ünlüsünün niteliklerinden kaynaklanan bir inceleme gerçekleştiği söylenebilir.

Y^a/ilDr^a/i-, *yalDr^a/iK*, *yalduz-*, *yaltrıṣ-*, *yalna-*, *yalnat-*, *yalḡu-*, *yulrit-* kelimelerinde orta hece vokalinin yutulması ortak bir ses olayı olarak karşımıza çıkmaktadır. *Yaldırıḡ*, *yalba*, *yaldur-*, *yalduz-*, *yaltrıd-*, *yıldırım*, *yılıḡ* kelimelerinde kelime ortası ötümsüz **t** ve **p** sesleri ile kelime sonu **k** ve **t** seslerinin ötümlüleştiği görülmektedir. *y^a/ilDr^a/i-*, *yıldırım*, *yılı-*, *yılınçḡa*, *yılır-*, *yılıṣ-*, *yilit-*, *yula*, *yulaḡ*, *yulrit-* kelimelerinde ünlü daralması söz konusudur. *yal^a/i^ḡ/n* kelimelerinde ünlü genişlemesi vardır. *Yaltrı-* kelimesindeki göçüşme hadisesi sonucu kelimenin *yalrit-* biçimi ortaya çıkmıştır. *yal^a/i^ḡ/n* adlarında ve *yal^ḡ/nlan-* eylemlerinde damak **n**'sinin dış damak **n**'sine dönüştüğü görülmektedir. Sürekli patlayıcı olan iki ses arasındaki geçiş tabiidir.

–**l**- eki ile türetilen *yal-* eyleminin tespit edilen kullanımlarında ‘yanmak, alev almak’ anlamının yaygın olduğu, yalnızca K’de bir yerde ‘parlamak’ anlamında geçtiği görülmüştür. Bu köklerden türeyen kelimelerin hem ışık hem de ateş kavramı ile ilgisi

mevcuttur. *Yalba*, $yalDr^a/K$, *yalınç*, *yulak*, *yaldıran-*, $y^a/ılDr^a/ı-$, *yalınla-*, *yulrit-*, *yalduz-*, $yal^f/ı^f/ı-$, *yalrıD-*, *yalrış-* kelimeleri ışık kavram alanına; (y)*ılıG*, *yılınçga*, *yılığlık*, *yalıñla-*, $yalı^9/nlan-$, *yalna-*, *yalñu-*, *yelin-*, *yalDur-*, *yal(ı)nat-*, *yılı-*, *yılır-*, *yılış-*, *yilit-*, *yilmir-* ateş kavram alanına; *yıldırım*, *yula*, *yalına-* ise hem ışık hem de ateş kavram alanına ait kelimelerdir.

Yalba kelimesi Clauson'da *yalbı* biçimiyle kaydedilmiş, kelimenin alıntı olabileceği ifade edilmiştir (EDPT 1972: 919). Türk Dilinin bu denli geniş **ya-* kökü ailesi varken ve kelime anlam itibariyle de bu aileyle örtüşüyorken kelimenin alıntı olduğunu düşünmemekteyiz. Bizce kelimenin **yal/yal-* köküne dayandığı açık olup eklerin durumu ise çok açık değildir. Sondaki **-a** ekinin eylemden ad yapım eki görevinde olduğu düşünüldüğünde bundan önceki yapının eylem olması gerekir, bu durumda **p** sesi, eylemden eylem yapım eki olarak karşımıza çıkmaktadır. *Yilmir-* eyleminin *yal-* köküne getirilen **-m** ve **ır-** yapım ekleri ile meydana geldiği düşünülebilir. Bunun yanı sıra kelimenin *yalba* ile de ilişkili olduğu akla gelmektedir. Clauson *yılınçga* kelimesinin **-mçga** ile biten birkaç kelimedenden biri olduğunu, kelimenin alıntı olabileceğini söylemektedir (EDPT 1972: 931). Biz kelimenin **-mçga** eki ile türediği konusunda Clauson'a katılmakta; ancak kendisinin aksine Türk Dili kökenli olduğunu düşünmekteyiz. Yalnız Kaşgarlı'da kaydedilen T. *imik* kelimesi 'ılık' manasında olup kelimenin **ıl-* kökü ile ilişkisi düşünülebilir.

Yal- köküne bağlanan kelimeler **-ç**, **-mçga**, **-p**, **+r-**; $-U/a \rightarrow -a$; **-(I)g** \rightarrow **-ıg**; $-I/ak \rightarrow -ak$, **-ık**; **-(I)m** \rightarrow **-ım**; $-o/m \rightarrow -m$, **-ıñ**; $-(I/A)- \rightarrow -a-$, **-ı-**; **-(I)n-** \rightarrow **-ın-**; $-(I/a)r-$ \rightarrow **-ır-**; $-(I/e)l-$ \rightarrow **-l-**; **-DIr-** \rightarrow **-dır-**, **-tır-**, **-tur-**; **-Uz-** \rightarrow **-uz-**; $+A/ı-$ \rightarrow **+a-**; **+IA-** \rightarrow **+la-**; **+Ilk** \rightarrow **+lık** yapım ekleri; $-(I/a)n-$ \rightarrow **-n-** dönüşlük, $-(I/a)ş-$ \rightarrow **-ış-** işteşlik ve $-(I/e)t-$ \rightarrow **-it-** ettirgenlik çatı ekleri ile türetilmiştir.

5.27.3. yan-

yan- < **ya - n - Ø* – (yanmak) ; yanma- < **ya - n - ma* – (yanmamak) ; yandur- < **ya - n - dur - Ø* - (yakmak) ; yandırma- < **ya - n - dur - ma* - (yakmamak) ; yandırul- < **ya - n - dur - ul - Ø* - (yakılmak)

Ya-* köküne dayanan *yan-* ‘yanmak’ filinden *yandur-* ve *yandurul-* eylemleri meydana gelmiştir. Ateş kavram alanına ait olan bu eylemler **-(I)n- → **-n-** yapım eki, **-DUr-** → **-dur-** ettirgenlik ve **-(I/e)l-** → **-ul-** edilgenlik çatı ekleri ile oluşturulmuştur.

5.27.4. *yar-*

$yar^I/_{on} < *ya - r - un + \emptyset$ (ışık, sabah, yarın) ; $yar^o/_{uK} < *ya - r - u\check{c} + \emptyset$ (ışık, ışıklı) ; $yar^o/_{uK} < *ya - r - u\check{c} + lar$ (ışıklar) ; $ya(r)p < *ya - r - p + \emptyset$ (parlak, parlaklık) ; $yaruk\check{I}l\check{c} < *ya - r - u\check{c} + luk + \emptyset$ (parlak, parlaklık) ; $yarukluklar < *ya - r - u\check{c} + luk + lar$ (parlaklıklar) ; $yaruluklar < *ya - r - u + luk + lar$ (ışık, ışıklı) ; $yar^I/_{o-} < *ya - r - u - \emptyset$ - (aydınlanmak, parlamak) ; $yaruma- < *ya - r - u - ma -$ (parlamamak) ; $yar^I/_{ot-} < *ya - r - ut - \emptyset$ - (aydınlatmak) ; $yarutma- < *ya - r - ut - ma -$ (aydınlatmamak) ; $yarul- < *ya - r - ul - \emptyset$ - (aydınlatmak) ; $yarun- < *ya - r - un - \emptyset$ - (aydınlanmak, parlamak)

Yarun, *yaru-*, *yarut-* kelimelerinin son hece ünlülerinin daralması sonucu kelimelerin *yarın*, *yarı-*, *yarıt-* biçimleri ortaya çıkmıştır. Sözü edilen kelimelerin farklı tezahürleri olan *yaron*, *yaro-* ve *yarot-* kelimelerindeki geniş yuvarlak ünlüsü, metin çalışmasının imlayı farklı şekilde yorumlamasından ve kaydetmesinden kaynaklanan bir durum olduğu için burada herhangi bir ses olayının var olduğunu söylemek yanlıştır. *Yarukluk* kelimesinde gerçekleşen daralma sonucu kelimenin *yaruklık* şekline de tesadüf edilmiştir. *Yarp* kelimesindeki akıcı sızıcı **r** sesinin düşmesiyle *yap* biçiminin ortaya çıktığı düşünülebilir. Karaağaç, ünsüz yanında bulunan **-r-** sesi düşmesinin Eski Türkçe döneminden beri görülen bir hadise olduğunu söylemekte, özellikle Eski Uygur Türkçesinde bu ses olayına sıkça rastlandığını belirtmektedir (Karaağaç 2012: 220).

-r- eki ile türetilen *yar-* eylemi bir tek eserde ve ‘aydınlatmak’ anlamıyla tespit edilmiştir. Bu kökten türetilen kelimeler *yal-* eylemindeki gibi hem ışık hem de ateş kavram alanına ait olmayıp yalnızca ışık kavram alanına girer.

Yar- köküne bağlanan kelimelerin **-p**, **-o/In** → **-on**, **-in**, **-un**; **-I/a**k → **-ok**, **-uk**; **-U/a** → **-u**; **-(I/A)-** → **-ı-**, **-u-**, **-o-**; **-(I/a)r-** → **-r-** ve **+Ilk** → **+lık**, **+luk** yapım ekleri; **-(I/e)t-** → **-ut-** ettirgenlik, **-(I/e)l-** → **-ul-** edilgenlik ve **-(I/a)n-** → **-un-** dönüşlük çatı ekleriyle türetildiği görülmektedir.

5.27.5. yaş

(y)^a/i^a/r- < *ya - ş + u - Ø - (aydınlanmak, aydınlatmak, parlamak) ; yaşla- < *ya - ş + la - Ø - (şimşek çakmak) ; yaşut- < *ya - ş + u - t - Ø - (aydınlatmak, parlatmak)

(y)^a/i^a/r- eyleminde daralma olduğu görülmektedir.

Arat, *yaşla-* kelimesinin orta hece düşmesi ile *yaşınla-* eyleminden geldiğini, kelimenin genellikle *yaşına-*, *yaşna-* biçiminde kullanıldığını, *yaş* sözünün ışı, ışıl, par, parıl vb. gibi tabiat taklidi bir kelimeye benzediğini söylemektedir (Arat 2007:420). Biz *yaşla-* kelimesinin *yaş* adına dayandığını kabul etmekte; ancak kelimenin tabiat taklidi olduğunu düşünmemekteyiz.

Yaş kökünden gelen kelimeler -ş; +IA- → +la-; +^A/r- → +a-, +ı-, +u- yapım ekleri ile - (/e)t- → -t- ettirgenlik ekini almıştır.

5.27.5.1. yaş-

Is(s)I(G) < *is - ig + Ø (sıcak, sıcaklık) ; ısıglar < *is - ig + lar (sıcaklıklar) ; IsItmA < *is - it - me + Ø (ateş, ateş hastalığı) ; ısıtmak < *is - it - mak + Ø (ateş, ateş hastalığı) ; isigliG < *is - ig + lik + Ø (sıcaklık) ; y^a/ışın < *ya - ş - in + Ø (ışık, şimşek/yıldırım) ; yaş^o/ıK < *ya - ş - uk + Ø (ışık, parlak, gezegen adı) ; yaşuklar < *ya - ş - uk + lar (ışıklar) ; ısıq- < *is - ik - Ø - (ısınmak) ; IsIn- < *is - in - Ø - (ısınmak) ; IsInmA- < *is - in - me - (ısınmamak) ; Is(I)tII- < *is - it - il - Ø - (yakılmak) ; (y)^a/ış(1)na- < *ya - ş - in + a - Ø - (parlamak, şimşek çakmak) ; isi- < *is - i - Ø - (ısınmak) ; isigle- < *is - ig + le - Ø - (sıcak havada gitmek) ; isiglen- < *is - ig + le - n - Ø - (ısınmak) ; isil- < *is - il - Ø - (yakılmak) ; isirgen- < *is - irge - n - Ø - (isilik çıkarmak) ; isiş- < *is - iş - Ø - (ısınmak) ; isit- < *is - it - Ø - (ısıtmak) ; yaşnat- < *ya - ş - in + a - t - Ø - (parlatmak, şimşek çaktırmak)

IssI(ğ) kelimelerindeki ünsüz ikizleşmesinin bir ses olayı neticesinde görüldüğü âşikar olup bunun genellikle yutulma olduğu tahmin edilmektedir. Bu kelime erime eğiliminde olan tek ses sondaki -g'dir. Birden fazla heceli kelime sonundaki -g sesinin Oğuz grubunda yaygın olarak eridiği bilinmektedir. Kelimenin çift ünsüzlü biçimleri yalnız Harezmi Türkçesi dönemi metinlerinde tespit edilmiştir. *Isığ/isiğ* kelimesinin sonunda bulunan g damak sesi erimiş, bu erime neticesinde son ses ünlüsünde uzama

gerçekleşmiş, hece dengelemesiyle ünsüz ikizleşmesi ortaya çıkıp uzun ünlü kısalmış olmalıdır. Kelimenin *issi* biçimi bu şekilde açıklanabilir. *Issıĝ* ve *issig* biçimlerinde ise sondaki *g*'nin korunduğu; ancak yine de ikizleşmenin gerçekleştiği görülmektedir. Bunlar, *issi* kelimesine benzeşme yoluyla oluşmuş olmalıdır. Diğer bir şekil olan '*issü*'nün; *isig* > *isī* > *isū* > *issü* şeklinde geliştiği söylenebilir.

Y yarı ünlüsünün telaffuzunun **i**'ye yakınlığından bahsedilmişti (bk.5.27.2). **Yal/yal-* kökünden türeyen kelimelerde görülen ses hadiselerinin çoğuna *yaş-* kelime ailesinde de tesadüf edilmektedir. *Yaş-* eylemi '**y**'nin daraltıcı tesiriyle *yış-*, benzer iki sesteki kelime başında olanın erimesiyle *ış-* biçimini almış olmalıdır. Bu değişimin ardından sürtünücü sızıcı **ş** sesi yine kendi gibi sürtünücü sızıcı olan **s** sesine dönüşmüş, sonrasında da normalden kısa bir ses olan **ı** ünlüsü yerini ön damaktaki karşılığı olan **i**'ye bırakmış olmalıdır. Kelimenin böylelikle *is-* biçimini kazandığı düşünülebilir. *Isık-*, *IsIn-*, *IsItmA*, *ısıtmak*, *Is(I)tIl-*, *ışna-*, *isi-*, *isigle-*, *isiglen-*, *isil-*, *isiş-*, *isit-* kelimeleri bu ses gelişiminin ürünleri olup pek çoğunun hem arka damak düz-dar ünlülü hem de ön damak düz-dar ünlülü biçimlerinin olduğu görülmektedir. *İsiglik* kelimesinin son sesinde ötümlüleşme gerçekleşmiş, kelime *isiglig* biçimini almıştır. *Yaşuk* kelimesinin son ses ünsüzünün ötümlüleşmesiyle *yaşuĝ* biçimi ortaya çıkmıştır. Kelimenin tespit edilen diğer bir şekli de *yaşok* olup bu imla, metin çalışmasının tercihi olduğundan burada herhangi bir ses olayının var olduğunu söylemek yanlıştır. (krş. *yaro-*, *yaron*, *yarot-*) *Yışın*, *ışna-*, $(y)^a/iş^a/I-$, *yışna-* kelimelerinde daralma vardır. *Istıl-*, $(y)^a/iş(i)na-$, *yaşnat-* eylemlerinde orta hece vokali yutulması söz konusudur.

-**ş** eki ile türetilen *yaş-* eylemine taranan eserlerde rastlanmamış olmasına rağmen böyle bir eylemin varlığını kabul etmekteyiz. Bu eylemden türeyen kelimelerden yıldırım/şimşek ve şimşek çak-/çaktır- anlamlarına sahip olanlar hem ışık hem de ateş kavramı ile ilgili görülürken, diğer ad ve eylemler yalnızca ışık kavram alanına aittir.

Yaş- köküne bağlanan kelimeler **+irge-**, **-ş-**; **-(I)g** → **-ig**, **-ig**; **-I/a**k → **-uk**; **-mA** → **-ma**, **-me**; **-mA**k → **-mak**, **-mek**; **-^o/m** → **-m**; **+IIg** → **+lig**; **+IIk** → **+lik**; **+^A/I-** → **+a-**; **+IA-** → **+la-**, **+le-**; **-It-** → **-it-**, **-it-**; **-(I/A)-** → **-i-**; **-(I)k-** → **-ik-**; **-(I)n-** → **-in-** yapım ekleri ve **-(I/a)n-** → **-n-** dönüşlük, **-(I/e)l-** → **-il-** edilgenlik, **-(I/a)ş-** → **-iş-** işteşlik, **-(I/e)t-** → **-it-**, **-t-** ettirgenlik çatı ekleri ile oluşturulmuştur.

5.27.6. *ıl-/*is-**bk. 5.27.2, 5.27.5.**

Yal- eyleminin paydaşı olan **ıl-* (**yal->*yıl->*ıl-*) eyleminden ‘sıcak ile soğuk arasında, ılık olmak’ anlamına dayanan; *yaş-* eyleminin paydaşı olan **ıs-* (**yaş->*yiş->*iş->*Is-*) eyleminden ise ‘ısınmak, sıcak olmak’ anlamına dayanan ad ve eylemler türemiş olup bunlar ateş kavram alanına aittir. Aralarında ince bir anlam farkı olan ‘ılıklık’ ve ‘sıcaklık’, Türkler tarafından aynı kökten gelişen farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Sözü edilen paydaşlar, ilgili görüldükleri kökler altında değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 6: ANLAM BİLGİSİ

Bu bölümde ışık ve ateş kavram alanına giren kelimeler atasözü/deyim, unvan/özel ad yapılarında bulunmaları, sahip oldukları mecaz anlamlar, inanç sistemlerindeki önemleri, benzetme ögesi olarak kullanılmaları vd. bakımından ele alınmıştır. Tanrı/Tanrılar, peygamberler, kutsal kitaplar gibi inanç dairesine girebilecek her kişi, nesne ve durum Kutsal Kişi/Nesneler başlığı altında; hanlar, sevgililer, meyveler, bitkiler vd. ise Diğer kişi/Nesneler başlığı altında değerlendirilmiştir. Uzuvarlar inanç sistemlerince kutsal kabul edilen kişilere ait ise Kutsal Kişi/Nesneler, değil ise Diğer Kişi/Nesneler başlığı altında incelenmiştir. Aynı şekilde tespit edilen duygu inanç sistemi dâhilinde ise birinci, değil ise ikinci başlık altında yer almıştır.

Atasözü ve deyimler *ay, bış-, çak-, çoğlan-, köy-/küy-, kül, kün, kundüz, nür, oğguç, ot, örten-, tamdur-, tañ, tütün, yalın, yarin, yaru-, yaruğ, yaruğluk, yarut-* kelimeleriyle oluşturulurken; unvan ve özel ad yapılarına ait örneklerin *ay, bedr, çoğlan, envār, felak, hilāl, isig, kamer, kömür, kül, kün, necm, nür, ot, şabāh, şems, tamgaçı, tañ, yaruğ, , y(a)rumış, yulduz* kelimeleri etrafında şekillendiği görülmektedir. Işık ve ateş kavramlarına ait kelimeler benzetilen öge olarak sıkça kullanılmıştır. Benzetmeler ağırlıklı olarak Işık, Ateş, Isı-Işık Araçları ve Isı-Işık Kaynakları etrafında toplanmıştır. İlgili kelimelerin temel anlamın yanı sıra mecaz anlamlarda da ortaklaştığı görülmektedir. Işık ve parlamak anlamındaki kelimeler ‘açıklık/ortaya çıkmak, mutluluk/mutlu olmak’ anlamlarında birleşirken; ısıtmak temel anlamına bağlı kelimeler ‘üzülmek/sinirlenmek/olgunlaşmak’ gibi anlamlar etrafında yoğunlaşmıştır.

6.1. Işık/Ateş Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Adlar

6.1.1. Işık Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Adlar

Tarihî dönem metinlerinde “*ārāy, açuğ, ‘avir, aydın, çoğ, envār, fūrūğ, kaytsa~kaytsı, küjek, lālā, munavvar~münevver, münevvir, nür, nūrānī, pertev, ravnağ~revnağ, roşan~rüşen, şaykal, şaykalī, şu‘la~şu‘le, tābanda, ya^b/ktu, yalba, yalDr^a/K, yalınç, ya(r)p, yar^o/uK, yaruğlık, yaruluk, yaş^o/uK, yulak*” kelimelerinin ‘ışık, parlak, parlaklık’ anlamlarında kullanıldığı görülmüştür.

T. *açuk* kelimesi anlam itibariyle ışık kavram alanına ait değildir; ancak birkaç örnekte ‘parlak’ anlamında kullanıldığı için çalışmaya dahil edilmiştir. Yalnız KE’da görülen Ar. ‘*avır*’ kelimesi ‘aydınlık’ anlamına sahiptir. T. *ayduj*, ‘aydınlık, parlak, ay ışığı’ anlamlarında olup birkaç eserde görülmüştür. Kelimeye ilk kez ETŞ’de ‘*aydınlı*’ sıfatlama eki almış biçimiyle tesadüf edilmiş, sonrasında ise HŞ ve MM’de rastlanmıştır. KE’da karşımıza çıkan *çıraqlıg* kelimesi ‘aydınlık’ anlamındadır. T. *çoğ* kelimesi hem ışık hem de ateş kavramı ile ilgili bir kelime olup burada kelimenin ışık kavram alanına girdiği örnekler değerlendirilmiştir. Kaşgarlı kelimeyi ‘odun köz olduktan sonra ateşin alevi’ ve ‘güneşin sarılığı ve saçakları’ şeklinde açıklamıştır (Akkoyunlu-Ercilasun 2014: 499). Kelimenin ‘güneşin sarılığı’ şeklindeki izahının ışık anlamı ile ilgili olduğu düşünülebilir. Sıklıkla ‘*yalın*’ kelimesi ile birlikte ikilemede yer aldığı görülmüştür. Far. *fürūg* kelimesi yalnız HŞ’de ve bir örnekte tespit edilmiştir. İlk kez ETŞ’de kaydedilen *ķaytsı* kelimesine, daha sonra TEZ’de *ķaytsa* şeklinde tesadüf edilmiş, bu iki örnek dışında kelimeye rastlanmamıştır. Arat, söz konusu kelimenin ‘parlaklık, ışık’ anlamında Çince’den alınan bir ad olduğunu, ışık kavramının böyle bilinmez ve örneğine rastlanmadık bir kelimeyle karşılanmasının tuhaf olduğunu söylemektedir (Arat 2007: 423). K’de ‘perçem’ anlamıyla kaydedilen *kūjek* kelimesi, KE’da ‘ışılta’ anlamıyla yer almıştır. KE’daki ‘*kūniñ kūjeki*’ (güneşin perçemi) ifadesiyle güneşin etrafındaki saçakların kastedildiği ve bunun ışılta olarak anlamlandırıldığı söylenebilir. Far. *lālā*, KE ve MN’de bulunan ve ‘parlak, parlaklık’ anlamına gelen kelimelerdendir. Ar. *munavvar~münevver*, yalnız Harezmi Türkçesi metinlerinde tespit edilmiştir. ‘Aydınlık, parlak’ temel anlamlarına sahip olan bu kelimenin ‘temiz, tenevvür etmiş, mutlu’ mecaz anlamlarında kullanıldığı örnekler de vardır. Aynı kökten türeyen *münevvir* ise yalnız KE’da ‘aydınlatan, nurlandıran’ manasında yer almıştır. Metinlerde çok sık rastladığımız Ar. *nūr* ve nispet i’li ‘*nūrānī*’ biçimi, Karahanlı ve Harezmi Türkçesi dönemi metinlerinde; çokluk biçimi ‘*envār*’ ise yalnız Harezmi Türkçesi’nde tespit edilmiştir. *Nūr* kelimesi İslamî dönem Türk metinlerinde maddî ışıktan öte; manevî, ilahî ışık anlamında kullanılmıştır. Kelimenin bu anlamı TS’de ‘ilahi bir güç tarafından gönderildiğine inanılan parlaklık’ (TS 2005: 1483) olarak verilmiştir. Yalnız DH’de bulunan Far. *perteve*, ilahi ışık anlamındadır. Ar. *ravnaķ~revnaķ* kelimesi Harezmi Türkçesi dönemi metinlerinde ‘ışık, parlaklık’ ve ‘görünür, açık’ anlamıyla yer almıştır. Ar. *sayķal* HŞ’de, nispet i’li *sayķalī* biçimi ise MM’de tespit edilmiş olup ‘parlak’ anlamındadır. Ar. *şu’la~şu’le*, kelime anlamı

itibariyle ‘alev, yalım’ (TS 2005: 1874) şeklinde açıklanmasına rağmen tarihî dönem metinlerinde ‘ışık’ anlamıyla karşımıza çıkmaktadır. Kelimenin sıfatlama eki almış ‘şu’lesiz’ biçimi DH’de, şu’le biçimi ise HŞ ve KE’de görülmüştür. Far. *roşan~rüşen* ‘ışık, aydınlık, parlak’ anlamlarında olup Eski Türkçe döneminde ‘*roşan*’ biçimiyle yer almıştır. Kelimenin ‘açık, anlaşılır’ anlamlarında kullanıldığı örnekler de vardır. MN’de geçen Far. *tābānda* kelimesi ‘parlak’ anlamındadır. Işık kavramının tarihî dönem metinlerinde en çok **ya-* kökünden türemiş kelimelerle ifade edildiği görülmektedir. Türk Dili kökenli olan bu kelimelerden *ya^h/k^tu*, *yalba*, *yalDr^a/K*, *ya(r)p* ‘parlak, ışık’, *yalınç*, *yaruluk*, *yulağ* kelimeleri ‘ışık’, *yalın* ‘ışık, parlaklık’, *yar^o/uK*, *yaş^o/uK* kelimeleri ‘ışık, aydınlık, parlak’, *yarukllık* ise ‘aydınlık, parlaklık’ anlamlarını karşılamıştır. *Yahtu* HŞ’de, *yahtu* MN’de, *yalba* TIEM 73 II’de tespit edilmiştir. *YalDr^a/K* şekillerinde karşımıza çıkan kelime Kaşgarlı’da *yaldrı*’ biçimiyle kaydedilmiştir. Kelimenin yaygın olan şekli *yaltrık* olup Eski Uygur Türkçesi dönemi metinlerinde geçmektedir. *Yaltrıg* biçimi ETŞ, Ui. ve S.Yü.’te; *yaltrağ* biçimi Mayt.’de tespit edilmiştir. *Ya(r)p* kelimelerine D’de rastlanmış olup Kaşgarlı *yap* adını ‘parlak, ışıklı’ (D 452/355, D 451/354) olarak, *yarpı* ise ‘sevinçten yüzün parlaması’ (D 447/351) olarak açıklamıştır. Bu iki kelime söz konusu eser dışında tespit edilememiştir. *Yalınç* kelimesine AY’ta ve bir örnekte tesadüf edilmiştir. TIEM 73 II’te yalnız bir örnekte tespit edilen *yaruluk*, başka bir metinde görülmemiştir. Işık anlamındaki *yulağ* kelimesi Huan.7’de bir kez geçmiştir. *Yar^o/uK* şekillerinde karşımıza çıkan kelimenin *yarok* biçimi ilk kez Şine Usu Yazıtında yer almış, sonrasında ise Huan.5 ve İns.Sud.’da kullanılmıştır. Kelimenin *yarug* biçimi Ui. ve Mani.’de kaydedilmiştir. Yaygın şekli *yaruk* olup kelimenin ilk örneğine Yenisey Yazıtlarında bir özel ad yapısında tesadüf edilmiş, sonrasında Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde sıkça geçtiği görülmüştür. Kelimeler hem gerçek anlamlarıyla hem de ‘açık, anlaşılır, mutlu, mutluluk, temiz, ferah, başarılı’ mecaz anlamlarıyla yer almıştır. *Yaş^o/uK* biçimlerinde saptanan kelimenin yaygın biçimi *yaşuk* olup kelime Eski Türkçe dönemi metinlerinde geçmiştir. *Yaşug* şekli Ui.’de, *yaşok* şekli ise Huan.5’te kullanılmıştır. Kelimeler gerçek anlamlarının yanı sıra ‘açık, anlaşılır, temiz, başarılı’ mecaz anlamlarıyla da tespit edilmiştir. *Yarukllık* şekillerinde karşımıza çıkan kelimenin yaygın biçimi ‘yarukluk’ olup kullanımı Karahanlı ve Harezmi Türkçesi’ne özgüdür, *yarukllık* şekli ise KE ve NF’de görülmüştür. Kelimenin ‘ışık, parlaklık’ anlamının yanı sıra ‘mutluluk, ferahlık’ anlamında kullanıldığı yerler de vardır. *Yalın*, ‘ışık, parlaklık’ anlamındaki yaygın

kelimelerdendir. Kelimenin *yalan* ve *yalıñ* biçimleri ise ateş kavram alanına aittir. (bk. Ateş Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Adlar)

6.1.1.1. Unvan Adı/Özel İsim Ögesi Olarak Işık

Işık kavram alanına ait kelimelerin kişi, sure ve eser adı olarak kullanıldığı görülmüştür. *Yaruğ*, Eski Türkçe döneminde kişi ve unvan adı olarak karşımıza çıkmıştır. *Nur* kelimesi sure ve kişi adı olarak, çokluk biçimi *envâr* ise eser adı olarak tespit edilmiştir. Ata, Maşâriku'l-Anvâr'ı "İmâm Sagâni'nin hadis kitabı" (Ata 1998: 526) olarak izah etmiştir. Aynı eserde karşımıza çıkan Ebul Hasan-ı Nuri'yi ise 'âbid' (Ata 1998: 513) şeklinde tanımlamıştır:

maşâriku'l-anvâr (NF 7/1, NF 91/9, NF 185/12), yaruğ (HAM 34/21), yaruğ tegin (E 15/3), yaruğ ünerrharlık (YAM Ex. 01/4, 10), ebul hasan-ı nuri (NF 307/3, 307/5, 307/4, 307/7), sûretü'n-nûr (TIEM 73 II 24, HKT 24)

6.1.1.2. Atasözü/Deyim Ögesi Olarak Işık

Atasözlerinde karşımıza çıkan ışık kavram alanına ait kelimeler *yaruğ* ve *yaruğluk*tur. K 2250'deki atasözünden birbirine zıt iki şeyin/kişinin bir arada bulunamayacağı anlamı çıkarılabilir. HŞ 209/27'deki örnekte bir iş tamamlandığı zaman etrafına daha fazla yarar sağlayacağı ya da bir durumun/duygunun berraklığa kavuşması kastediliyor olmalıdır. HŞ 146/32'deki atasözünde ise 'iyi iyiyi, kötü kötüyü doğurur' anlamı sezilmektedir:

kara tün yaruğ künke yakmaz yağuk (K 2250) "karanlık gece aydınlık güne yaklaşmaz"

yaruğı artar ay bolğınça tolun (HŞ 209/27) "ay dolunay olunca ışığı artar"

yaruğlukdın yaruğluk belgürür bil (HŞ 146/32) "aydınlık olandan parlaklık çıkar, bil"

Işık kavram alanına ait kalıplaşmış ifade olarak değerlendirebileceğimiz 'göz nuru' ve 'göz aydınlığı' ifadeleri Karahanlı ve Harezmi Türkçesi eserlerinde yaygın biçimde kullanılmıştır. Metinlerde *köz yaruğı* ve *köz nûrı*, NF'de *ekki nûr-i dîde* şeklinde rastladığımız bu tamlamalar, günümüzde de yaşamakta olup çok sevilen kişileri ifade etmek için kullanılır. Göz nuru ifadesi sözlükte "1.Görme yeteneği. 2.Yoğun bir emek sonucu ortaya çıkan iş. 3.İyi bir iş ortaya çıkarmak için yapılan emek" (TS 2005: 796) şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca 'el emeği göz nuru' ve 'göz nuru dökmek' deyimlerinde

de bu anlam sürdürülmüş olup söz konusu deyimler ‘bir iş için çok uğraşmak, uzun süre çalışmak, emek vermek’ (Aksoy 1988: 813) anlamına gelmektedir. Kaşgarlı tarafından “Bardı közüm yaruķı” (D 35/21-22) cümlesinde kaydedilen göz nuru ifadesi ‘gözün ferî’ olarak aktarılmıştır. K’de Ögdülmiş’in, HŞ’de Şirin’in, KE’da 69r10, 72r8’de Hz. Yusuf’un, 245r1, 247v11’de Hz. Hüseyin’in, 75v14’te çocuğun, NF’de Hz. Muhammed’in Rukayya ve Umm-i Külsûm adındaki iki kızının ‘göz nuru’ şeklinde betimlendiği görülmektedir. Buna benzer başka bir ifade de ‘göz aydınlığı’ olup Kuran Tercümelelerinde tespit edilmiştir. 25. sure 74. ayette Allah’tan ‘gözü aydınlık kılacak eşler ve çocuklar’ istenmektedir. Göz aydınlığı ifadesiyle ‘insanı mutlu edecek, kutlu, temiz’ soya sahip olmanın talep edildiği söylenebilir. 28.sure 9.ayette de çocuğun göz aydınlığı olarak tasvir edildiği görülmektedir. Göz aydınlığı ifadesinin günümüzde ‘gözün aydın, gözün aydın olsun’ şeklinde devam ettiği, yaşanan olumlu bir durumdan ötürü birini/birilerini kutlama anlamına sahip olduğu bilinmektedir:

bağışlağıl cüftlerimizdin oğlumız kızımızdin közlerimiz yaruķı (TIEM 73 II 266r/3=025/074)= birgil bizge cüftlerimizdin taķı oğlanlarımızdin, közler yaruķluķındın (HKT 350b/8=25/74) “bize gözlerimizi aydınlık kılacak eşlerden ve çocuklardan ver”

közümün nûrı vü şem‘-i revānım (HŞ LXX/6) “gözümün nuru ve daimi kandilim”

ey közüm yaruķı (KE 69r10, 72r8, 245r1, 247v11) “ey gözümün nuru”

iđiyā közüm yaruķı, köñlüm tokı ‘ıyālimni maņa kawuştır (KE 75v14) “ey Allah’ım gözümün nuru, gönlümün tokluğu olan çocuğumu bana kavuştur”

köz yaruķı bolğay maņa taķı saņa (TIEM 73 II 281v/1=028/009)= meniñ közüm yaruķı maņa hem saņa (KKT 32/7a3=28:9)= köz yaruķı maņa taķı saņa (HKT 369a/1=28/9) “bana da sana da göz aydınlığı olacak”

sen erdiñ maņa köz yaruķı tükel (K 1162) “sen tamamen benim gözümün nuruydun”

ya’nî peygāambar ‘as’nuñ êkki nûr-i dīdesiñe cüft boldı (NF 5/6) “yani peygamber aleyhisselamın iki gözünün nuruna eş oldu”

yitmez aña köz nūrları taķı ol yiter köz nūrlarınga (HKT 136b/5=6/103) “gözün nuru ona ulaşamaz, o ise göz nurlarına ulaşır”

6.1.1.3. Maniheist, Buddhist ve İslamî İnanç Sistemlerinde Işık Kavramı

Türklerin benimsediği inanç sistemlerinin tümünde aydınlık kavramı iyi ve güzel şeyleri, karanlık kavramı ise kötü ve olumsuz şeyleri çağrıştırır. Maniheist inanç sisteminin temelinde karanlıklar ülkesinin ışık ülkesinden bir parça ışığı çalması, bunun üzerine madde ve ruhun karışması vardır. Amaç, ışığı maddeden arındırmaktır. Maniheist çevre Türk metinlerinde aydınlık-karanlık karşıtlığının sıkça dile getirildiği, aydınlığın cenneti ve tanrıyı, karanlığın ise cehennemi ve şeytanı işaret ettiği görülmektedir. Bu çevreye ait metinlerde Hz. İsa'nın *ay teŋri* olarak tanımlandığından bahsetmiştik. Toyok yazıtında, Mani.'de ve HAM'da *fri-roşan teŋri* ve *kani/keni roşan teŋri* ifadeleriyle de Hz. İsa'nın kastedildiği düşünülebilir. Mani.'de “kentü ol yuşo kenig whmn roşan t(e)ŋri (Mani. III, Nr. 7, III. T. II, D. 176/18 ark.)” şeklinde kaydedilen ifadede yer alan *yuşo* adının İsa'ya tekabül etmesi makuldur. Bu durumda Maniheist metinlerde Hz. İsa'nın ay tanrı yanında ışık tanrı olarak da tasvir edildiği söylenebilir:

teŋrili yekli yaraklı karalı ol ödün katıldı (HU VI) “tanrı ile şeytan, aydınlık ile karanlık o zaman karıştı”

yaruk yiltizin teŋri yirin tünerig yiltizin tamu yirin biltimiz (HU 160) “aydınlık kökün tanrı yeri, karanlık kökün cehennem yeri olduğunu öğrendik”

amıl yavaş aşnuķı fri-roşan teŋri (HAM 5/36, 6/9) “sakinliğin müşfikliğin sahibi fri-roşan tanrı”

kani roşan paşik istayışinud abrin (ETY Toyok ark./5) “bakire ışık ilahi stayış ve sena”

kentü ol yuşo kenig whmn roşan t(e)ŋri (Mani. III, Nr. 7, III. T. II, D. 176/18 ark.)
“kendisi o yuşo kenig whmn roşan tanrı”

Maniheist inanç sistemindeki beşiz tanrılardan güneş ve ay ile ilgili yerde (bk. Isı ve Işık Kaynakları) bahsetmiştik. Bu beşiz tanrılar arasındaki Işık Tanrı da Hormuzta Tanrının unsurları arasındadır:

tükellig aşnuķı yaruķ teŗri (HAM 5/33) “mükemmelliğin sahibi ışık tanrı”

üçünç yaruķ teŗri (HU 35) “üçüncüsü ışık tanrı”

ışık, Buddhizm’in temel kavramı olup ‘aydınlanma’ eylemine ışaret etmektedir. Bu inanç sistemindeki amaç, dünyevî duygulardan arınıp Nirvana’ya, başka bir ifadeyle aydınlanmaya kavuşmaktır. Başta Burkanlar olmak üzere, Burkan adayları ve doktrinin her bir ögesi insanın ‘aydınlanma’ya erişmesi üzerine kurulmuştur. Bu sebeple hep ışık, parlaklık ve aydınlık kavramıyla ilişkilendirilmiştir:

taypazaki nom erdinitin yaruķ ünüp ırak yakın orunlarığ bütürü yarutdı (TEZ 397)
“Mahāprajñāpāramitā dharma cevherinden ışık çıkıp uzak ve yakın yerleri tamamen aydınlattı”

teŗrim sizniğ altun öñlüđ etözünüzünü yaruķı k(i)kirsiz arığ titir (AY 110/21) “tanrım, sizin altın renkli vücudunuzun ışığı lekesiz temizdir”

yaruķ yaşuķ kōşa bışrunmaklığ et’öz otđuraķ yaruyur (Ui. Tot. 33) “parlak düzeni öğrenen vücut ayrıca parlar”

ışık kavramı İslamiyet’te de önemli bir yerde olup Kur’ân-ı Kerîm’de sıkça kullanılan bir simgedir. İslamiyet’te daha çok ‘nur’, ‘nurun tamamlanması’, ‘aydınlığa erişmek’ gibi ifadelerle iynin, doğrunun ve bunların mükâfatı olarak da cennetin müjdelendiği görülmektedir. Müslüman ‘nurlu’ kişidir, onun nuru ‘iman’ından kaynaklanır. Amaç, bu nurun tam haliyle ahirete intikal etmek, asıl ışığa ‘cennet’e kavuşmaktır:

anığ birle yaruķluķları yoriyurlar öñdüninde y(E)me ođ kollarında (TIEM 73 II 415v/8=066/008) = anığ birle nūrları barur yüzleri utrusında sađ kollarında (KKT 38/95a1=66:8) = yaruķları yöriyür, ileylerinde taķı sağlarında (HKT 538b/2=66/8)
“önlerinden ve sağlarından nurlar çıkar” (Cennet ehli)

anlar kim tandılar anlarıñ dost taŗrıda adınķı tapunđu çıkarurlar olarnı yaruķluđdın ĳaranĳuluķķa (TIEM 73 I 33r/1=002/257) = anlar kim kâfir boldılar, anlarıñ dostları şeytânlar, çıkarurlar anları yaruķluđdın ĳaranĳuluķlar tapa (HKT 40a/8=2/257) “kafir olanların dostu şeytandır, onları aydınlıktan karanlıklara doğru çıkarırlar”

İslami çevre Türk metinlerinde peygamber kıssalarında ışık/nur sıkça karşımıza çıkan bir motiftir. KE 47v20’de Hz. İbrahim’in Hz. Muhammed’in nuruna sahip olduğu, ondan olan çocuklara bu nurun ulaşacağından bahsedilmektedir. KE 144v20’de Hz. Süleyman’ın yüzüğünü yutan balığın nurla dolduğu anlatılmaktadır. KE 7r16’da Adem kıssasında Hz. Adem’in, Hz. Muhammed’in nurunu görmek isteyip buna nâil olması üzerine kelime-i şehadet getirmesi dile getirilmektedir. KE 17v20, 182v5, 182v13’te Allah’ın her şeyden önce Hz. Muhammed’in nurunu yarattığı, bu nurun Hz. Âdem’den Hz. Havva’ya, onlardan oğulları Şîs’e ve bu zincirin sonunda da Hz. Muhammed’in babası Hz. Abdullah’a ulaştığı anlatılmaktadır:

‘abdu’llâh alınıdağı nürnı kördi (KE 182v13) “Abdullah’ın alınıdaki nuru gördü”

bu nür sendin bolğan oğlanğa teggey (KE 47v20) “bu nur senden olan çocuklara ulaşacak”

erham nüründin cihân rüşen boldı (KE 144v20) “Erham’ın nurundan alem aydınlık oldu”

nür andın inip şehâdet ernekiniñ uçında turukdı (KE 7r16) “nur oradan inip şehadet parmağının ucunda durdu”

ol nür şîs âlınğa keldi (KE 17v20) “o nur Şîs’in önüne geldi”

ol nür evvel uçmağda âdem alında erdi (KE 182v5) “o nur önce cennette Adem’in önündeydi”

İslamî inanç sistemine ait metinlerde yedinci kat göğün, güneşin, ayın, meleklerin ışıktan yaratıldığına dair cümleler yer almaktadır. 201v14’teki ifadede, Miraç gecesinde Hz. Muhammed’e bir elma verildiği, ikiye ayırdığı elmadan bir melek çıktığı, bu meleğin kendisini arşın nurundan yaratılmış ve Hz. Osman’a ait olarak tanıttığı anlatılmaktadır. Meleklerin ışıktan/nurdan yaratıldığına dair bir ifade de KE 4r5’te geçmektedir. Burada cinlerin ateşin alevinden, meleklerin ise ateşin parlaklığından yaratıldığı aktarılmaktadır. Yedi kat feleğin en üst katı ışıktan yaratılmış olup buranın sakinleri insan suretinde tasvir edilmiştir. 10. sure 5. ayette Allah’ın güneşi ve ayı birer ışık kaynağı olarak yarattığı buyrulmaktadır:

meni teñri ‘azze ve celle ‘arş nüründin yarattı (KE 201v14) “Tanrı azze ve celle beni arşın nurundan yarattı”

ol ol idi kim kıldı künni yarutğan aynı yaruqluq (TIEM 73 I 153v/1=010/005)= ol ol kim kıldı künni yaruq taqı aynı yaruq (HKT 200b/6=10/5) “o; güneşi, ayı parlak yarattı”

yètinçi qat kök nürdın turur (KE 3v21) “yedinci kat gök ışıktandır”

idi ‘azze ve celle ferıştelerni otnuq yaruqluqındin yarattı (KE 4r5) “Tanrı azze celle meleklerini ateşin parlaklığından yarattı”

6.1.1.4. Işığa Benzetilen Kutsal Kişi/Nesneler

Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde pek çok kutsal kişi ve nesnenin ışığa benzetildiği, parlak ve aydınlık olarak betimlendiği görülmektedir. Eski Türkçe dönemine ait Buddhist metinlerde Burkan, bodisatav, dharma, hikmet, sudur, praba, anuvyanjana, Çaştani Han, Hormuzta Tanrı, cemaat; Maniheist metinlerde Tan Tanrı, Ay Tanrı, Mani Burkan, melekler, ruh; İslamî metinlerde ise Allah, iman, Hz. Muhammed, Hz. Ebubekir, Hz. Musa, Hz. Ömer, Hz. Yusuf, Kur’ân-ı Kerîm, Tevrat, hidayet, şeriat, zikir vb. ışık ve ışıklı olarak tasvir edilmiştir. Bu kişi ve nesnelere ışık gibi etrafındaki kişileri, onların gönüllerini, akıllarını aydınlatmış, onları karanlık dünyalarından kurtarmışlardır. Işıkla benzetme ilgisi kurulan kişi ve nesnelere bakıldığında inanç sistemleri arasında bir paralellik göze çarpmaktadır. Örneğin; tüm kutsal kitaplar ışığa/nura benzetilmiştir:

allāh nürin andağ kulğa saçar dōstlar (DH XXII/8) “Allah nurunu işte öyle kula saçar” (Allah-Nur)

altun öñlüg y(a)ruq yaltrıqlı(ı)ğ qopda kötrülmiş nom iligi atlı(ı)ğ nom bitig tükedi (Ui. I, T III T.V. 56/14) “altın renkli, parlak, her yere yayılmış dharma hükümdarı adlı dharma kitabını tamamladı” (Dharma-Parlak)

‘arş nürünü müsî nürü berü ketürdi (KE 123r20) “arşın nurunu Musa’nın nurunu geri getirdi” (Hz. Musa-Nur)

bilge maytrı burkannıq yaruq yaltrıqıña börtülüp (Mayt. 76/16) “hikmetli maytrı burkanın ışığına temas edip” (Maytrı Burkan-Işık)

biz indürdimiz tevrîtni anıñ içinde köni yol yaruqluq (TIEM 73 I 85v/5=005/044)= biz ıdtımız tevrîtni, anıñ içinde köni yol hem nür (KKT 27/50b1=5:44)= biz indürdik tevrîtni anıñ içinde könilik taqı yaruqluq (HKT 111a/7=5/44) “biz, içinde doğru yol ve nur barındıran Tevrat’i indirdik” (Tevrat-Nur)

bu nom bitig sekiz yükmek yaruq (S.Yü. 378) “bu dharma kitabı Sekiz Yükmek, ışıktır” (Sudur-Işık)

bo nom erdinig eşidteçi tınlıqlar sakınu sözleyü yitiñsiz bilge biliglig yarukın yarup yaltrıp (AY 541/22) “bu dharma cevherini işiten canlılar düşünerek konuşarak erişilemeyen hikmet ışığını parlatıp” (Hikmet-Işık)

bu nür ebū bekr-i şiddîk na’leyhiniñ nürü turur (KE 202r18)“bu nur Ebubekir Sıddık’ın nurudur” (Hz. Ebubekir-Nur)

bu nür habîbüm muḥammed muştafâniñ nürü turur (KE 17v21) “bu nur sevgilim Muhammed Mustafa’nın nurudur” (Hz. Muhammed-Nur)

bu oq kün ay teñriden yana kün ay yaltrıq tigme burkan belgürer (S.Yü. 404) “bu güneş ve ay tanrıdan yine güneş, ay ve ışık denen burkan belirir” (Burkan-Güneş&Ay&Işık)

bu yirtinçüde aqsız öküş nomluğ telim taşım çoğ yalın belgülüg bolmış erür (Mayt. 7/14) “bu dünyada sonsuz dharmalı ışığı belirginleşmiştir” (Dharma-Işık)

cān birürde birgüm saña nür-ı ĩmān (DH V/3) “can verirken sana iman nuru vereyim” (İman-Nur)

çoğluğ yalınluğ uluğ baḥşı (Ui. Tot. 995) “parlak ulu hoca” (Baḥşı-Parlak)

ey iḍimiz tükel kılğıl bizni nürümüzni (KKT 38/95a3=66:8) = tükel kılğıl bizge yaruqlarımızni taqı yarlıқаğıl bizge (HKT 538b/3=66/8) “bizim nurumuzu tamamla, bizi bağışla” (İman-Nur)

hidāyet nürünü köñlümdin alma (HŞ 6/31) “hidayet nurunu gönlümden alma” (Hidayet-Nur)

ħormuzta t(e)ħri teg çoğluğ yalınlığ közünürs(e)n (Ui. III, T. III, TV.56-10/4 önt.)
“ħormuzta tanrı gibi parlak görünüyorsun” (ħormuzta Tanrı-Parlak)

iki kırk lakşan sekiz on nayrağ az yaruğ yaşuğ ünere belgürer (Ui. Tot. 950) “otuz iki
işaret seksen anuvyanjanalı az ışık çıkar” (Anuvyanjana-Işık)

indürdimiz silerke yaruğluğ belgölüğ (TIEM 73 I 78v/8=004/174) = ıdtımız sizke nürnü
belgölüğ (KKT 27/14a2=4:174) = indürdük sizin tapa nürnü açuğ (HKT 102b/5=4/174)
“size doğru apaçık nuru indirdik” (Kur’ân-ı Kerîm-Nur)

kaçan yūsuf ewdin çıkısa ay kün nürü kalmas erdi (KE 67r7) “Yusuf ne zaman evden
çıkısa ay ve güneşin ışığı kalmaz idi” (Hz. Yusuf-Işık)

kalıtı yana kün t(e)ħri ornıta yaruğ ay t(e)ħri yaşıyu belgüre (Mani. III, Nr. 15 T. M. 47
(919)/12 ark.) “nasıl ki yine güneş tanrı yerinde parlak ay tanrı ışıldayıp belirerek” (Ay
Tanrı-Parlak)

ķ(a)ltı y(a)ruğ t(e)ħri mani burħan keltükde dındar boltı (Mani. III, Nr. 21. T. M. 169/4
önt.) “nasıl ki parlak tanrı mani burkana geldiğinde dantira oldu” (Mani Burkan-Parlak)

kıyāmet kün artuğ kün aydıñ yüzün (MM 27/4) “kıyamet günü yüzün güneşin
aydınlığından daha fazladır” (Gönlü Temiz Müslümanın Yüzü-Parlak)

kinürü nomlayın teriñde teriñ yig nomuğ kopda kötrülmüş altun yaruğ yaltrıklığığ (AY
104/15) “pek derin, üstün dharmayı her yere götürölmüş Altun Yaruğ adlı ışığı tam
olarak vaaz edin” (Sudur-Işık)

ol tütsüğ barçaka tegip biziñçileyü ök tütsüğlüğ kuşatırılar belgürüp ol kuşatırılarığ körüp
tütsüğ yıdın tuyduklarında ötrü ol kuşatırılartın altun öñlüđ yaruğlar ünmişin körgeyler
(AY 425/14) “ol tütsüyü hepsine ulaştırıp bizim gibi tütsülü kuşatırılar ortaya çıkıp o
kuşatırıları görüp tütsü kokusunu duyduktan sonra o kuşatırılardan altın renkli ışıklar
çıkıtığını görecekler” (Kuşatırı-Parlak)

muħammed resüüllāħnıñ taķı envārı taķı esrārınıñ miđdāringā hēç kimerse muđtālī
bolu bilmedi (NF 3/11) “Muħammed peygamberin nurlarının mucizelerinin sayısını hiç
kimse öğrenemedi” (Hz. Muħammed-Nurlu)

münevvir-i kerîm içinde haber bërür (KE 65v18) “Kur’ân-ı Kerîm’de haber verir”
(Kur’ân-ı Kerîm-Nur)

‘ömer dünyâda İslâm nûrı turur (KE 200r8, 200r12) “Ömer dünyada İslam’ın nurudur”
(Hz. Ömer-Nur)

praba tigli yaruk yaltrıklar üze tolp yirtinçüg yarutu (AY 683/9) “praba denilen ışıklar
ile bütün yeryüzünü aydınlatarak” (Praba-Işık)

sizler kamağ teñrilerniñ teñridem kuvrağınızlarınğ çoğın yalının küçin küsünün asılğalı
üstelgeli küseser sizler (AY 413/2) “sizler bütün tanrıların ilahi cemaatlerinin
parlaklığını, gücünü artırmayı çoğaltmayı arzularsanız” (Cemaat-Parlak)

tañ sarığındağı yaruk teg (Ui. Tot. 61) “sabah sarılığındağı ışık gibi” (Hikmet-Işık)

tañrı köklerniñ nûrı ya’nı yarutuğlı y(E)me yerniñ (TIEM 73 II 258v/2=024/035) = tañrı
köklernüñ nûrı tağı yirniñ yarukluğınñ eyesi (HKT 340a/1=24/35) “Tanrı göklerin nuru
yerin de aydınlatıcısıdır” (Allah-Nur)

têgmeke kıldımız silerde yaruk yol yoruk (TIEM 73 I 86v/1=005/048) = kamuğka
kıldımız sizdin yaruk yol hem çerâğ (KKT 27/53b3=5:48) “size hepiniz için şeriat ve bir
yol yöntem kıldık” (Şeriat-Işık)

ulug yarlıkançuçı köñüllüg yalınıñız üze karanğularıg tarkarur kiterürsiz (AY 111/4)
“ulu merhametli gönlünüzün ışığı ile karanlıkları dağıtırsınız” (Burkan’ın gönlü-Işık)

yaruk friştiler (HAM 5/2) “parlak melekler” (Melek-Parlak)

yaşın y(a)rukluğ bodis(a)t(a)v (Ui. I, T III M.56.1/45 ark.) “ışıklı bodisatav”
(Bodisatav-Işık)

yıdılığ yıparlığ yarukluğ yaşukluğ tañ teñri (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. I/7, 9)
“kokulu, parlak tan tanrısı” (Tan Tanrı-Parlak)

yime kayu tınlıg tükel bilge teñri teñrиси burkannıñ tıtağın edğüsin asağ tusuluğ çoğın
yalının öp sağınıp (Mayt. 104/13) “hangi canlı tam hikmetli tanrılar tanrısı burkanın
sebebini, iyiliğini, faydasını, parlaklığını anlayıp” (Burkan-Parlak)

zikir nûrı birle münevver bolup (MM 363/3) “zikrin nuruyla aydınlanıp” (Zikir-Nur)

6.1.1.5. Işığa Benzetilen Diğer Kişi/Nesneler

Maniheist metinlerde damga ve bilginin; Buddhist metinlerde hanların, ateşböceğinin, söğüdün, zekanın, kandilin; İslamî metinlerde ise hükümdarın, bilginin, kadehin, tabağın, güneşin, yıldızın, incinin, aynanın, baharın, dünyanın, Odgurmuş'ın, Hüsrev'in ışığa benzetildiği, ışıklı olarak tasvir edildiği görülmektedir. Maniheist çevre Türk metinlerinde olduğu gibi İslamî çevre Türk metinlerinde de bilgi, ışık/nur olarak tanımlanmaktadır. Hanların ışık/nur olarak nitelendirilmesi ise hem Buddhist çevre hem de İslamî çevre Türk metinlerinde ortak görülen bir durumdur:

anta oğ ol yekler ç(a)ştani iligniñ küçin küsünün çoğın yalının kıtın kıvın körüp artuğrak
korktılar (Ui. I, T III 84, 42/14 ark., Ui. IV A 51) “orada o şeytanlar Çaştani Han'ın
gücünü, ışığını, kutunu görüp çokça korktular” (Çaştani Han-Işıklı)

ay könlüm yaruğı (K 4679) “ey gönlümün ışığı” (Odgurmuş-Işık)

ay mülketka nur (K 91) “ey saltanatın ışığı” (Ulug Bugra Han-Nur)

bilig ol yaruqluğ yaruttı sini (K 288) “bilgi seni aydınlatan bir ışıktır” (Bilgi-Işık)

çoğluğ yalınl(ı)ğ makintrasini atlıg ilig beg (Ui. III, T. III, M. 84-53/23 ark.) “parlak
Makintrasini adlı hükümdar” (Makintrasini-Parlak)

elgimge bir kadeh bérilgey nürdın (KE 202r5) “elime nurdan bir kadeh verilecek”
(Kadeh-Nur)

eliglerinde nürdın tabaqlar alıp (KE 238r2) “ellerine nurdan tabaklar alıp” (Tabak-Nur)

kadyod kırtınıñ yaruğı teg (Ui. Tot. 268) “ateş böceğinin ışığı gibi” (Ateş Böceği-
Parlak)

k(a)ltı yultuzlar arasında ay neteg çoğluğ yalınl(ı)ğ közünür erser ançolayu y(E)me ilig
beg ularınıñ arasında çoğluğ yalınl(ı)ğ közünti (Ui. III, T. II, S. 89e/6) “ay yıldızlar
arasında nasıl parlak görünüyorsa işte han da onların arasında öyle parlak göründü”
(Han-Parlak)

kamağ yaruğ özütleriniñ töziñe yiltiziñe arıg yaruğ ezrua teñrikenke yazıntımız
yañılıtımız erser (HU XXI) “bütün ilahi ışıklı ruhların aslına, köküne saf, aydınlık Ezrua
tanrıya karşı günah işlemiş ve yanılmışsak” (Ruh-Işıklı)

kara tün yaruttuñ yaruḡ kündüzün (K 22) “karanlık geceyi ışıklı gündüz ile aydınlattın”
(Gündüz-Aydınlık)

ḡaytsı söḡütler (TEZ 48) “parlak söḡütler” (Söḡüt-Parlak)

kêdin kün tuḡdı yulduzdın aydın yaruḡrak (KE 38v11) “sonra yıldızdan aydan parlak güneş doğdu” (Güneş-Parlak)

közün bir şahş körgey kim tamam nūr (HŞ XXI/47) “gözün tamamen nur olan bir kişi görecektir” (Hüsrev-Işık)

la’l içinde külçirer köp lü’lü-i lālaları (KE 65v9) “bütün parlak incileri dudağında gülümser” (İnci-Parlak)

mevlī ta’ālā nürdın bir ḡubbe ıddı (KE 113v9) “Mevli teala nurdan bir kubbe gönderdi”
(Kubbe-Nur)

miñ kün t(e)ñriniñ tümen ay t(e)ñriniñ çoḡınta yalınmıta utmış yigedmiş çoḡluḡ yalınlıḡ
bolur erziler iligi (Ui. III, T. I, D.7/11 ark.) “erziler hanı binlerce güneş tanrının
onbinlerce ay tanrının ışığından daha fazla parlak olur” (Erziler Hanı-Parlak)

ol evni közḡü deg yaruḡ ḡıldı (KE 80v8) “o evi ayna gibi aydınlık kıldı” (Ayna-Parlak)

ol köşk ermiş yalba ābg̃inelerdin (TIEM 73 II 277v/2=027/044) “o köşk parlak sırçalardan yapılmış” (Sırça-Parlak)

ol tesbīhniñ sanınça mēveler yarattı nürdın (NF 320/1) “o tespihin sayısınca nurdan meyveler yarattı” (Meyve-Işık)

ot nūrānī turur taḡı yaruḡ turur (NF 279/3) “ateş ışıklıdır ve aydınlıktır” (Ateş-Parlak)

ölüm yaruḡ yaşuḡ tetir (Ui. Tot. 65) “ölüm, ışıktır” (Ölüm-Işık)

titik odgurak yaruḡ yaşuḡ kamag şaştır bitiglerig bütürü bilmiş (AY 585/20) “zeki, tam olarak parlak, bütün şastra kitaplarını tamamlayarak bilmiş” (Zeka-Işık)

tört yaruḡ tamga köñülümüzde tamgaladımız (HU 177) “ilahi ışıklı dört damgayı gönlümüzde damgaladık” (Damga-Işıklı)

togdı yaruk yulduzı (D 60/47) “parlak yıldız doğdu” (Yıldız-Parlak)

uçmağdın köñlek keltürdi nürdin yaratılmış (KE 74v15) “cennetten, nurdan yaratılmış bir gömlek getirdi” (Gömlek-Nurlu)

yaruk biligleri yaltrıyu (ETŞ 7/345) “parlak bilgileri ışıldayarak” (Bilgi-Parlak)

yaruk dünyānı koyup (KE 177r13) “aydınlık dünyayı bırakıp” (Dünya-Parlak)

yaruk künni köreyin, aynı yulduzlarını köreyin tèse bu yigitke baqsun ya'nī 'alī kerremu'llāhu vechehu (KE 202r3) “parlak güneşi, ayı yıldızları göreyim derse bu yiğide baksın yani kerremu'llāhu vechehu Ali” (Güneş-Parlak)

yaruk yaz (K 65) “parlak bahar” (Bahar-Parlak)

yaruk yula (TEZ 601) “parlak kandil” (Kandil-Parlak)

zülfiniñ lālaları (KE 65v15) “saçının parlaklığı” (Saç-Parlak)

6.1.1.6. Işık Kavramının Mecaz Anlamda Kullanımı

Işık kavram alanına ait kelimelerin çeşitli mecaz anlamlara sahip olduğu görülmüştür. Bu anlamları ‘açıklık, anlaşılabilirlik, güler yüz, mutluluk, süs, temizlik’ olarak sıralayabiliriz. Kavram alanına ait kelimelerin mecaz anlamdaki kullanımı Eski ve Orta Türkçe dönemi eserlerinde tespit edilmiş, bu anlamlar günümüzde de devam etmiştir. Parlak kelimesinin ‘temiz, ışıklı, yüzü güzel (oğlan)’ (TS 2005: 1576), aydınlık kelimesinin ‘kolay anlaşılacak derecede açık olan, vazih; kötülükten uzak, temiz, saf’ (TS 2005: 157) anlamları sözlükte kaydedilmiştir.

Işık kavram alanına ait *yaruk*, *revnağ* ve *rüşen* kelimelerinin ‘açık, anlaşılır, belli’ anlamının ortak olduğu tespit edilmiştir. T., Ar. ve Far. olarak sıralayabileceğimiz bu kelimelerin farklı dönem metinlerinde aynı anlam özelliğine sahip olması dikkat çekicidir. Kelimenin bu anlamı kazanması, parlak olan şeyin gözden kaçmasının imkânsız oluşuna dayanıyor olmalıdır:

‘ākıllarğa ay teg, kün teg yaruk turur (KE 78r3) “akıl sahipleri için ay gibi güneş gibi parlaktır”

barıñ belgülig sen kün ay teg yaruğ (K 12) “senin varlığın, parlak güneş ve ay gibi bellidir”

bu kāsidge kıl imdi revnağ engiz (HŞ 195/18) “bu niyeti şimdi görünür kıl”

bu su’ālınñ cevabı rüşen bolmadı (NF 189/2) “bu sorunun cevabı açık olmadı”

қадашım hārūnnı ol yaruğraq mēndin tilin (KKT 32/23a3=28:34) “kardeşim Harun’un dili benimkinden daha düzgündür”

yaroğ yaşoğ savınlı kılığınl (Huan.5 719/11) “anlaşılır sözlü davranışlı”

yaruğ yaşuğ uқulur üçün (Üİ 102b/2, 5, 7) “açık olarak anlaşılır olduğu için”

D’deki “bulsun atı yarukluk (D 423/331)” cümlesinde *yarukluk* kelimesinin ‘ferahlık’ anlamı kaydedilmiştir. Kelimenin bu anlamına bir de DH’de tesadüf edilmiştir. Allah zikriyle gönüllerin aydınlanacağı, ferahlayacağı dile getirilmektedir. Kelimenin bu anlamı yüklenmesi, ışığın insanın gönlünü, ruhunu ve aklını aydınlatma özelliğinden kaynaklanıyor olmalıdır:

allāh yādı köñüllerni rüşen kılğan (DH XIII/2) “Allah’ı anılması gönülleri aydınlatandır”

Kaşgarlı’da “anıñ yarpı yazıldı (D 447/351) o sevinince yüzü açıldı” şeklinde kaydedilen ifadede kelimenin mutluluk anlamının verildiği görülmektedir. ‘Mutluluk’ ve dolayısıyla ‘güler yüz’ olarak adlandırabileceğimiz bu anlam başka metinlerde de tespit edilmiştir:

çoғum yalınım ögrünçüm sevinçim asılıp üstelip (AY 528/17) “parlaklığım sevincim artırılıp”

sudazumi ilig yaruğ yüzin inçe tip tidi (Ui. III, T. I, D.7/28 önt.) “Sudazumi hükümdar parlak yüzle şöyle dedi”

yaruğ tutsa begler kişike yüzü (K 604) “beyler kime güler yüz gösterirse”

Kavrama ait kelimelerden *yaldırık*, Kaşgarlı’da ‘süslü’ mecaz anlamıyla kaydedilmiştir. TEZ’deki örnekte kaşın, gözün; MN’deki örnekte canın; KE’deki örnekte ise tabiatın

aydınlık olması ile temizliğe, kötülükten uzak olmaya, kusursuzluğa vurgu yapılıyor olmalıdır:

artuğ çıraqlığı s̄ireti rabdin ‘aṭā bolup aṇa (KE 2v9) “çok aydınlık tabiatı Allah’tan ona hediye olup”

ilāhī yaqṭu kılğıl cānımıznı (MN 425) “Allah’ım canımızı parlak kıl”

kaşı közi keṇ yaruk yaşuk toğılığ erdi (TEZ 847) “kaşı gözü çok aydınlık, yakışıklıydı”

yaldırık eşler (D 631/526) “süslü kadın”

6.1.2. Ateş Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Adlar

Ateş kavramı etrafındaki adlar ateş, ısı/sıcaklık, yakıcı/yanıcı nesnelere, damga ve duman başlıkları altında incelenmiştir.

6.1.2.1. Ateş

Tarihî dönem metinlerinde “*aḥker*, *arğuç*, *çerāğluğ*, *çırāğ*, *ç°/oğ*, *çoğluk*, *ihrāk*, *isimek*, *koğun*, *kor*, *koz*, *köyük*, *köz*, *kuğunluğ*, *kül*, *nār*, *oğğuç*, *°/ot*, *ört*, *öteş*, *uçGun*, *yalalığ*, *yal°/i/n*” kelimelerinin ateş ve ateş parçası için kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kelimelerin kullanım sıklığı ve ifade ettiği anlamlar arasında birtakım benzerlikler ve farklılıklar vardır. *Çoğ*, *nār*, *ot* ve *ört* kelimeleri hem ateş hem de cehennem anlamını taşımakta olup cehennem anlamı ‘Yer Adları’ bahsinde ateş anlamı ise bu başlık altında değerlendirilmiştir. Yalın kelimesinin metinlerde sıklıkla *çoğ yalın* ve *ört yalın* ikilemelerinde yer aldığı görülmüş, bu ikilemelerin ilki ‘ışık’, ikincisi ise ‘ateş’ kavram alanına girmiştir. Kelimenin ateş anlamı bu başlık altında, ışık anlamı ise ‘Işık Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Adlar’ başlığı altında incelenmiştir.

Ar. *aḥker* ve T. *arğuç*’un ‘kor ateş, ateş parçası’ anlamında kullanıldığı görülmüştür. *Aḥker*’e DH’de, *arğuç*’a TIEM’de, *köyük* kelimesinin ateş anlamındaki kullanımına ise HŞ’de tesadüf edilmiştir. T. *koğun*, *uçGun* kelimeleri ‘kivılcım’ anlamında kullanılmıştır. *UçGun*, metinlerde cehennem ya da muma ait bir ateş parçası olarak yer almıştır. *Koğun* ‘kivılcım’ (D 203/174) ve T. *oğğuç* ‘ateşin alevi’ (D 60/46) yalnız D’de kaydedilmiştir. T. *köz* ve T. *kül* kelimeleri ‘sönmüş ateş’ anlamında olup Orta Türkçe dönemi metinlerinde geçmiştir. T. *ç°/oğ* kelimesinin metinlerde yaygın anlamının ışık

kavram alanına ait olduğu birkaç kullanımda ise ateş anlamında yer aldığı görülmüştür. Kaşgarlı kelimeyi uzun ünlülü biçimiyle kaydetip kelimeyi ‘odun köz olduktan sonra ateşin alevi’ ve ‘güneşin sarılığı ve saçakları’ şeklinde tanımlamıştır (Akkoyunlu-Ercilasun 2014: 499). Ar. *ihrāk* ve T. *öteş* kelimeleri DH’de birer örnekte, Ar. *nār* ise HŞ ve MN’de tespit edilmiştir. *Çerāg* kelimesi ve farklı fonetik biçimlerinin anlam olarak ‘kandil, mum’ anlamını taşıdığı bilinmektedir; ancak söz konusu kelimenin sıfatlama eki almış şeklinin bir yerde ‘alevli’ anlamında, *çırāg* biçiminin ise ‘ateş’ anlamında kullanıldığı görülmüştür. 8. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar sürekli bir biçimde kullanılan *ört* kelimesine ilk kez Orhun Anıtlarında rastlanmıştır. Kelime Kaşgarlı tarafından da kaydedilmiş olup ‘ateş’ (D 33/19) şeklinde açıklanmıştır. Özellikle Eski Uygur Türkçesi dönemi metinlerinde sıkça kullanılmış ve çoğunlukla *ört yalın* ikilemesinde yer almıştır. Ateş karşılığında kullanılan kelimeler arasında en sık ve en yaygın olanı *öt* kelimesidir. Söz konusu kelime Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde kesintisiz ve yaygın biçimde kullanılmıştır. Kelimenin *yultuz* kelimesiyle birlikte Mars gezegenini ifade ettiği, Huan.’ta ise ‘yangın’ anlamında kullanıldığı görülmüştür. *Yalalığ* kelimesine yalnız İns.Sud.’da tesadüf edilmiştir. Alev, ateş anlamlarında kullanılan temel kelimelerden biri de *yal^a/_i/_n*’dır. Kelimenin *yalan* biçimi Ui. III’te görülürken en yaygın biçimi *yalın*’dır. *Yalıy* biçimi ise Harezmi Türkçesi dönemine özgüdür. Kaşgarlı kelimeyi *yalın* biçimiyle kaydetmiş ve kelimeye ‘ateşin alevi’ (D 454/356) anlamı verilmiştir:

bimbasare élig ordosınta ok öt yétlintiler (Huan.7 725/24) “Bimbasare ili merkezinde yangına sebep oldular”

öt yultuz (Yit.Sud. 1/6) “Mars gezegeni”

saçıldı irse suw söndi yanar köz (HŞ 68/24) “su saçıldığında yanar köz söndü”

uğu ederse anı arguç belgölüg (TIEM 73 I 193r/4=015/018) “onu ateş parçası takip ederse”

yaqlur yıgaçdın kıutluğ zeyt yıgaçı (TIEM 73 II 258v/3=024/035) = yandurulur üküş hayrlıg yıgaçnıñ çırāğındın (HKT 340a/3=24/35) “kutlu ağacın ateşinden yakılır”

6.1.2.1.1. Unvan Adı/Özel İsim Ögesi Olarak Ateş

Ot ve *kül* kelimelerine unvan adı ve özel ad olarak tesadüf edilmiştir. Kelimelerin bu fonksiyonda kullanımı Eski Türkçe dönemi metinleri ile sınırlı olup çoğunlukla yazıtlarda karşımıza çıkmaktadır. Özel ad olarak *ot* kelimesine tek bir eserde rastlanırken *kül* kelimesine pek çok eserde rastlanmıştır. Söz konusu kelime çoğunlukla *çor*, *tarқан*, *tigin* gibi unvan adlarıyla birlikte bulunur. Ateş kavram alanına ait unvan adları ve özel adlar şu şekildedir:

kül çigşi (Stein/ A 17), kül çor (BK-G/13), kül tarқан (Mani. III, Nr. 33. T. M. 288/4, 6 önt.), kül tigin (KT-B, KT-K/1, KT-K/2, KT-K/3, KT-K/5, KT-K/6, KT-K/7, KT-K/8, KT-K/10, KT-D/26, KT-D/27, KT-D/30, KT-D/31, KT-D/32, KT-D/34, KT-D/35, KT-D/37, KT-D/40, KT-GD, KT-GB, KT-KD, BK-D/22), kül tudun (İheA./1, ark./1), küli çor (İheH. Batı 2, 3, 5, 6, 8, 10, 11, Doğu 14, 15, 17, 18, 19, 22, 24), sebig kül irkin (BK-G/14), tarduş kül çor (Hoy.I/3), toņa kül tarқан (Mani. III, Nr. 33. T. M. 288/3 ark.), otқа көнmiş қılıç (İng., Stein)

6.1.2.1.2. Atasözü/Deyim Ögesi Olarak Ateş

Ateş kavramı pek çok atasözü ve deyim konu olmuştur. D 34/20’de kaydedilen atasözünün aynısı HŞ 109/21’de görülmüş olup atasözünün yanlış bir sözden ötürü özür dileyen kimseler için söylendiği ifade edilmektedir (Akkoyunlu-Ercilasun 2014: 20). D 412/323’teki atasözünde birine kefil olmanın insana ateşe dokunmaktan daha çok zarar vereceği ima edilmektedir. K 4412’deki atasözünde fesatlığın pek çok olumsuzluğa sebep olabileceği, K 1415’te ise kaba ve kötü sözün insan için can yakıcı olduğu söylenmektedir. D 167/144’teki atasözünde kışın insanın en büyük ihtiyacının ‘ısınmak’ olduğu ve misafir için en güzel ağırlama biçiminin sıcak bir mekân olduğu kastediliyor olmalıdır. D 170/146’da kaydedilen atasözü küçük işler yerine büyük işlerle ilgilenmeyi tavsiye etmektedir (Akkoyunlu-Ercilasun 2014: 146). D 77/65 ve 277/241’teki atasözünde iyiliğe iyilikle karşılık vermek gerektiği anlatılmaktadır. D 465/369’ta mektubu gönderen kişi kaba ve küstah olsa dahi elçinin bundan dolayı zarar görmemesi gerektiği söylenmektedir (Akkoyunlu-Ercilasun 2014: 369):

ağız tik ot timekdin köymezi irmiş (HŞ 109/21) “ağız ateş demekten yanmaz imiş”

elig tutgınça ot tut (D 412/323) “ateş tutmak kefil olmaktan iyidir”

içine ot tüşüp kaynadı kanı (HŞ 124/14) “içine ateş düşüp kanı kaynadı”

kaşımakdın içine ot tüşti (HŞ 228/9) “öfkelenmekten içine ateş düştü”

könül içinte öt kirdi (ETŞ 35/15) “gönül içine ateş girdi”

özün otka atma bu dünya için (K 1284, 1375, 3624) “bu dünya için kendini ateşe atma”

uş muntig içimge ot kattı (HŞ 129/22) “işte içime böyle ateş düşürdü”

6.1.2.1.3. Maniheist, Buddhist ve İslamî İnanç Sistemlerinde Ateş Kavramı

Maniheist çevre Türk metinlerinde ateşin beşiz tanrı arasında sayıldığı görülmektedir. Le Coq beşiz tanrının, bâdı-sebâ, rüzgar, ışık, su ve ateş tanrıları olduğunu, bunların Hormuzta tanrı için mücadele ettiğini söylemektedir (Himran 1941: 56). Ateşi tanrılaştırma temayülü yalnız Maniheist inanç sistemine özgü olmayıp pek çok kültürde görülmektedir. İslamî çevre Türk metinlerinde de peygamberlerin imana davet ettiği pek çok kavmin ataları gibi ateşe taptığı ifade edilmektedir:

anda otğa tapunu başladılar (KE 17r13) “orada ateşe tapınmaya başladılar”

bişinç öt tenri (HU 37) “beşincisi ateş tanrı”

bizniş atalarımız otğa tapındı (KE 42v21) “bizim atalarımız ateşe tapındı”

kendünün tuymaksından bilge biligig öntürüp ot t(e)ñri üze keürür (Mani. III, Nr. 8, I. T. II, D. 119 Taf. III/9 önt.) “kendi hissinden hikmeti çıkarıp ateş tanrı üzerine giydirir”

moğolar ötka tapınmak tıtağı bu erür (T II B 29/18 Taf. II sol) “ateşperestlerin ateşe tapınma sebebi budur”

yalın sū t(e)ñri il(i)g tapa k(e)lmek bolzun (Mani. III, Nr. 27. T. M. 164 (u. 174)/1 önt.) “ateş ve su tanrı hükümdara doğru gelsin”

KE ve NF’de Hz. İbrahim’in ateşe atılma hadisesiyle ilgili ifadeler yer almaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’deki Enbiyâ suresinde de zikredilen bu hadiseye göre Hz. İbrahim’in Nemrut’un putlarını kırması üzerine, Nemrut bir bina yaptırır ve peygamberi oradan ateşe atar; ancak Allah tarafından ateşe soğuk olması emredilir ve peygamber ateşten etkilenmez. Hz. İbrahim’in atıldığı ateş suya, odunlar ise balıklara dönüşür. Bu yerin Şanlıurfa’da Balıklı Göl olarak bilinen yer olduğu söylenir ve bu göldeki balıklar kutsal

kabul edilir. Tarihî dönem metinlerinde bu hadiseye dair pek çok satır bulunmaktadır, bazıları şu şekildedir:

allāh diben otka kirdi halīlu'llāh (DH XVI/12) “Hz. İbrahim Allah diyerek ateşe girdi”

ay ot (TIEM 73 II 238r/9=021/069, HKT 315b/2=21/69) “ey ateş”

ey ibrahīm peygāmbarnı nemrūd otındın saklağan bir u bar tañrı (NF 354/13) “ey İbrahim peygamberi Nemrud’un ateşinden koruyan bir ve var olan Tanrı”

kaçan ibrahīm yalavaçnı nemrūd ‘aleyhi'l-la’ne otga attı erse (KE 106r7) “İbrahim peygamberi Nemrut aleyhillane ateşe attığında”

nemrūd yakğan otdın kül keltürdi (KE 43r15) “nemrud’un yaktığı ateşten kül getirdi”

ot sawuq bolğıl (NF 217/15) “ateş soğuk ol”

suw baçası Nemrūd otınğa su keltürmiş üçün (KE 13v4) “kurbağa Nemrut’un ateşine su getirdiği için”

uluğ atam otğa atıldı (KE 99v3) “ulu atam ateşe atıldı”

uşol otnı büstān kıldı körünj allāh (DH XVI/12) “bakın, Allah o ateşi bağ kıldı”

Ateş pek çok kavim üzerine cezalandırma, helak vesilesi olarak gönderilmiştir. Mayt.’teki örneklerde yer alan bıçak, demir, ibrik, sopa ve ütüler cehennemdeki ceza yöntemleri olarak karşımız çıkmaktadır. DH’de de münafıkların boyunlarına ateşten zincirler geçirileceği söylenmektedir. Kuran Tercümelerinde Allah’ı ve ayetlerini inkar eden kimseler için ateşten elbiseler, örtüler biçileceği ifade edilmektedir. Bunların dışında İslamî dönem metinlerinde Salih’in, Şuayb’ın neslinin, Habil’in kurbanının, Nahran ehlinin ateşle helak edildiği, öksüz malını yiyenlerin uzuvlarından, namahreme bakanların gözlerinden ateş çıkacağı, zina yapan kadının ise ateşten bir tabut içinde cezalandırılacağı belirtilmektedir:

anlar üze ot turur örtüglüg (TIEM 73 II 443r/1=090/020) = anlar üze örtüglüg ot (HKT 574a/9=90/20) “onların üzerine ateş örtüdür”

ıdılgay siler êkki üze yalın otdın aynatmış baır (TIEM 73 II 392r/6=055/035) = ıdıılır
siz ikiniz üze yalı otdın taı baır (HKT 509a/8=55/35) “siz ikinizin üzerine alev
ateşinden bakır gönderilir”

kesildi anlara tonlar otdın (TIEM 73 II 243r/2=022/019) = kesildi anlara tonlar, otdın
(HKT 321b/1=22/19) “onlar için ateşten elbiseler biilmiştir”

kökdin ot indi hābīlni kurbānını köyürdi (KE 15v13) “gökten ateş indi, habil’in
kurbanını yaktı”

mevlī ta’ālā udreti birle kökdin ot indi (KE 163v4) “Mevli teala kudreti ile gökten ateş
indi”

münāfıklar boynıda otdın işkil-keřān bar (DH LXV/9) “münafıkların boynunda ateşten
zincirler var”

nā-mahrema baan közlerni ot birle toldurguları (KE 249r13) “namahreme bakan
gözleri ateş ile dolduracakları”

ol otta köygey helāk bolay erdiler (NF 145/1) “o ateşte yanacak, helak olacakları”

ol şehir ota yakıldı (KE 163v4) “o şehir ateşe yakıldı”

ol tınıqları saat tamuda örtlü yalınlı temirli omakın bergen toıyurlar tültürürler
(Mayt. 82/23) “o canlıları Sanghata cehenneminde ateşli demirden omaklarla vururlar”

olar amtı örtlü yalınlı burna einlerinte kötürüp (Mayt. 72/17) “onlar şimdi ateşli
ibrikleri omuzlarına kaldırıp”

ot birle helāk ıldı (KE 37v3) “ateş ile helak etti”

ot kelip yegirmi tört mini erni köyürdi (KE 64r19) “ateş gelip yirmi dört bin adamı
yaktı”

otdın tābūt içinde oymıřlar (NF 68/5) “ateřten tabut içine koymıřlar”

ögsüzler mālın yeen arınlarını köz ulaklarındın, aız burunlarındın ot yalınlar
ıusı (KE 249r9) “öksüzlerin malını yiyen, karınlarının gözlerinden, kulaklarından,
aızlarından burunlarından ateş ıkacaını”

örtlög yalınlıg bı bıçek yağa kelirler (Mayt. 74/3) “ateşli bıçaklar yağarak gelirler”

örtlög yalınlıg etüzin örtlög çomaklar tuta (Mayt. 73/12) “ateşli vücutlarıyla ateşli sopalar tutarak”

örtlög yalınlıg ütüg tolöp etüzlerin ütöleyürler (Mayt. 84/53) “ateşli ütülerle bütün vücutlarını ütülerler”

şālih boğunıge ot adaqları altında çıkdı (KE 37v3) “Salih’in milleti için ateş ayakları altından çıktı”

Ateş kavramı yaradılışa ait bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır. Anâsır-ı erbaa, dört element, dört madde ve dört unsur olarak bilinen ‘ateş, su, toprak, hava’ elementleri varlığın temel öğeleri olarak sayılmaktadır. Metinlerde bu dört unsura işaret edilen satırlar da tespit edilmiştir. Bu maddeler birbirleriyle sıkı bir ilişki içindedir. Bu ilişkiyi ateş açısından incelediğimizde ateş ve su zıt unsurlar olarak düşünülebilir. Bu zıtlık Eski Türkçe metinlerinden S.Yü.’te, Harezmi Türkçesi metinlerinden HŞ’de dile getirilmiştir. Ateşin havayla birleşmesi ise onun daha çok alevlenmesini sağlayan bir durumdur:

bu ot ve toprak yil birle su (HŞ 4/53) “bu ateş ve toprak yel ile su”

ot mağ(a)bud tözlög kıızıl öñlög yıl bolup (Ui. Tot. 546) “ateş elementi temelli kıızıl renkli rüzgar olup”

ot sub kutı ığlayur (Mani. II, T. II, D. 178/4 önt.) “ateş su kutu ağlar”

öt yılke siñ’ mek üze (Ui. Tot. 265) “ateşin rüzgara karışması üzerine”

otlı suvlu teg tütüşlög bolurlar (S.Yü. 64) “ateş ile su gibi düşman olurlar”

üç tilgen yil suv öt t(e)ñrih (Mani. III, Nr. 1, III. T. M. 140 u. 147 seite b/7 ark.) “üç daire; yel, su, ateş tanrı”

yaraşmaz barça hâlde ot birle su (HŞ 64/21) “ateş ile su hiçbir halde anlaşamaz”

İnsan topraktan, şeytan ise ateşten yaratılmıştır. Allah şeytana insana secde etmesini emretmiş, şeytan ise ateşten yaratılmasıyla böbürlenerek, insanoğlundan daha üstün olduğunu iddia etmiş, Allah’a karşı gelerek cennetten kovulmuştur. İslamî dönem Türk

metinlerinde bu hadisenin konu edildiği satırlar yer almaktadır. Söz konusu metinlerde meleklerin ateşin nurundan yaratıldığı söylenmektedir. Ayetlerde cinlerin atasının dumansız ateşten yaratıldığı buyrulmaktadır. 36. surede ise ateşin ağaçtan kesilen odunlar vasıtasıyla elde edildiği belirtilmektedir:

iblis-i la'ın otnı toprağdın artuğ tedi (KE 9r20) “lanetlenmiş İblis ateş topraktan üstün dedi”

içi ‘azze ve celle feriştelerni otnuğ yaruğluğındın yarattı (KE 4r5) “Tanrı azze celle meleklerini ateşin parlaklığından yarattı”

kıldı silerke yığaçdın yaşıl otnı (TIEM 73 II 324v/9=036/080) = ol kim kıldı sizge yaşıl yığaçdın otnı (HKT 425a/4=36/80) “yeşil ağaçtan sizin için ateşi yarattı”

meni otdın yaratdın (KE 9r18) “beni ateşte yarattın”

perilerni otnuğ yalınındın yarattı (KE 4r5) “perileri ateşin alevinden yarattı”

yarattı perî özini tütünsüz otdın (TIEM 73 II 392v/3=055/015) = periler atasın törüttimiz munda öñdın tütünsüz otdın (KKT 30/21a3=15:27) = periler atası yarattımız anı munda öñdün tütünsüz otdın (TIEM 73 I 193v/2=015/027) “cinler atasını daha önce dumansız ateşten yarattık”

üçi ot üçi suw üçi boldı yil üçi boldı toprak (K 143) “üçü ateş, üçü su, üçü yel, üçü toprak oldu”

yarattın meni otdın (TIEM 73 II 334v/1=038/076) = törüttün mēni otdın (KKT 34/74a1=38:76) = yarattın mini otdın (HKT 147a/5=7/12, 437a/3=38/76) “beni ateşten yarattın”

6.1.2.1.4. Ateşe Benzetilen Kutsal Kişi/Nesneler

Ateşe benzetilen kutsal kişilerin Buddhist çevre Türk metinleriyle sınırlı olduğu görülmüştür. Bunun tek istisnası İslamî dönem Türk metinlerinde Allah aşkının ateş olarak izah edilmesidir. Buddhist inanç sisteminde Buddha'nın özellikleri, merhameti, Bodisatav'ın gönlü, çandali, davranış, dharma, hikmet, ıstırap, ihtiras, samsara ateşe benzetilmiştir. Tokyürek, metinlerde yedi ihtiras ateşi olarak karşımıza çıkan ibarenin

yanlış düşünce ve bağlanma durumlarını içine aldığı, yedi kir adı altında tembellik ve cimrilik özelliklerini içerdiğini, bunlara ek olarak şehvet, öfke, keder, neşe, sevmeye, nefret etme, arzulama gibi duyguları da kapsadığını söylemektedir (Tokyürek 2011: 35). AY'da otuz iki türlü ateş ifadesiyle Buddha'nın 32 laksanasının kastedildiği düşünülebilir. Skr. laksana 'ayırıcı işaret, alamet' anlamında olup bunlar büyük insanın, cakravartin ya da Buddha'nın fiziki özelliklerini gösteren işaretlerdir (Özönder 1992: 11-12):

bilge biliglig öt tözlüg çandali (Ui. Tot. 831) "hikmetli ateş temelli çandali" (Çandali-Ateş)

bo orunta bodisatavlar bilge bilig öt yalını üze nızvanı kadgularıg örtep köyürüp tuyunmak bölüklüg nomlarıg bışrunmaklıg yarukın artukrak yalınayurlar yalrıyurlar (AY 316/20) "bu yerde bodisatavlar hikmet ateşi ile ihtiras kaygılarını yakıp uyanma bölümlü dharmaları öğretene ışığı fazlaca parlatırlar" (Hikmet-Ateş)

dyanlıg ot üze (AY 71/16) "dharmalı ateş ile" (Dharma-Ateş)

emgeklig ötün örtenmişler (AY 641/9) "ıstıraplı ateş ile yanmışlar" (İstırap-Ateş)

kayular ol iki kırk törlüg otlar tip tiser (AY 475/19) "o otuz iki türlü ateş hangileridir diye sorsa" (Buddha'nın Özellikleri-Otuz İki Ateş)

kimünj içinde hağ otı bolsa (KE 41r13) "kimin içinde Tanrı ateşi olsa" (Allah aşkı-Ateş)

ğaltı kuruğ otuñ tıltağında ot tamıtur idiz küyer örtenür ançolayu y(E)me tutyağ nızvanıl(ı)ğ otuñta ötrü hılınçl(ı)ğ otlar örtenür yalarlar (Ui. II, T. II S. 2b/26) "nasıl ki kuru odundan ateş yakar, çok yanar işte o şekilde ihtiraslı bağlanma odunundan dolayı davranış ateşleri yanar" (Davranış-Ateş)

kentünün ulug yarlıkançuçı köñüllüg çoğı yalını ugrında ol aç bars yigeli titinmedi (AY 616/12) "kendisinin fazlasıyla bağışlayıcı gönül alevi sebebiyle o aç parsi yemeye yanaşmadı" (Bodisatav gönlü-Ateş)

kindik altınkı öt tözlüg çandali (Ui. Tot. 900) "göbek altındaki ateş temelli çandali" (Çandali-Ateş)

nızvanılıg yiti ötün (AY 368/20) "ihtiraslı yedi ateş ile" (İhtiras-Ateş)

odun sansar emgekintin ozğalı köñül turğurtı (ETŞ 7/327) “yakıcı samsara eziyetinden kurtulma duygusu besledi” (Samsara-Ateş)

teñrim noş teg tatıǵlıǵ yağmur suvın yaǵıtıp yalañuqlarınñ nızvanı otın öçürsüz (KİP 201) “tanrım siz noş gibi tatlı yağmur suyunu yağdırıp canlı varlıkların hırs ateşini söndürsünüz” (İhtiras-Ateş)

ulug yarlıkançuçı köñüllüg yalınıñız üze karanjularıg tarkarur kiterürsiz (AY 111/4) “ulu merhametli gönlünüzün alevi ile karanlıkları dağıtırsınız” (Buddha Merhameti-Ateş)

6.1.2.1.5. Ateşe Benzetilen Diğer Kişi/Nesneler

Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde pek çok duygu ve nesnenin ateş kavramı ile izah edildiği görülmektedir. Eski Türkçe döneminde açlık, ayrılık, korku, öfke, sevgi gibi duygular; bıçak, demir, ibrik, kılıç, sopa, ütü, yaba gibi nesnelere ateşle benzetilmiştir. Orta Türkçe döneminde sevgiliye duyulan aşkın, ayrılığın, beylerin, çiçeğin, elbisenin, garipliğin, gökyüzünün, hasretin, işlerin, kaygının, kötülüğün, mihnetin, örtünün, şehvetin, sevgilinin, sevgilinin yanağının, tabutun, zorluğun ateşe benzetildiği görülmektedir. Ateşe benzetilen duygu ve nesnelere çoğunlukla olumsuz manadadır, bazıları ceza vesilesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kül Tigin Anıtında, Türgiş kağanının ordusunun ateş ve fırtına gibi geldiği söylenmekte, Bilge Tonyukuk Anıtında ise Köktürk ordusu ateşe benzetilmektedir. Ateşe benzetmenin ilk iki örneği olarak gösterebileceğimiz bu satırlarda ateşin gücü ve çok kısa bir sürede değdiği her yeri yakıp kül etmesi bakımından ordunun ateş kavramı ile ifade edildiği düşünülebilir. Ateş diğer örneklerde de ıstırap duyulan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır:

açmak ötin örtenür (AY 630/6) “açlık ateşi ile yanar” (Açlık-Ateş)

ağ(1)zlarıntın közlerintin burunlarıntın barça qorqıǵu teg ört yalın öntürüp (Ui. IV A 297)“ağızlarından, gözlerinden, burunlarından tamamen korku gibi ateş çıkarıp” (Korku-Ateş)

begler küyer ot sanı (K 655) “beyler yanar ateş gibidir” (Bey-Ateş)

bu köyükde tiriglikdin usandım (HŞ 131/30) “bu ateşte canlı kalmaktan usandım” (Aşk-Ateş)

ç(a)hşapatluğ etüzler köñüllerinte amranmaklağ ot tamturdumuz (Mayt. 107/4)“iyi ahlaklıların gönüllerinde sevgi ateşini tutuşturduk” (Sevgi-Ateş)

fırâkıñın otı birle meni yandurmağıl (KE 69v1) “ayrılığının ateşi ile beni yakma” (Ayrılık-Ateş)

ğarıbluğ otı içre köysemen bir bişip kılsam bişig işimge tedbîr (HŞ 87/21) “gariplik ateşi içinde yanmak, bir kere pişip bitmiş işime tedbir kılmak istiyorum” (Gariplik-Ateş)

ilimge aldım irse ot imişsen (HŞ 176/20) “elime aldığımda ateşmişsin” (Şirin-Ateş)

insāniyyet yakasın şevk öteşi köydürdi (DH LX/4) “insanlık yakasını şevk ateşi yaktı” (Şevk-Ateş)

işleri kül teg (TIEM 73 I 189v/2=014/018)=‘amelleri kül menjizlig (HKT 248b/4=14/18) “amelleri kül gibidir” (İş-Kül)

kalık menzi boldı yalın teg ota (K 5679)“gökyüzü ateş ve aleve benzer oldu” (Gökyüzü-Ateş)

köyer ot turur küç (K 2032) “zorluk, yanar ateştir” (Zorluk-Ateş)

köyermen kađıñ otında men āzār (HŞ 197/16) “ben incinmiş olarak kaygının ateşinde yanarım” (Kaygı-Ateş)

menī şehvet otı (MM 82/1) “meni şehvet ateşidir” (Şehvet-Ateş)

ol kılıç köziñe ört yalın teg közünüp (Ui. I, T III 84.13/14) “o kılıç gözüne ateş gibi görünüp” (Kılıç-Ateş)

ot kızıl çëçek bolmış (KE 43v4) “ateş kızıl çiçek olmuş” (Çiçek-Ateş)

ötun savlıg (S.Yü. 119) “ateş sözlü” (Söz-Ateş)

öçer miñnet otı (AH 351) “mihnet ateşi söner” (Mihnet-Ateş)

ört yalın teg drzul badruk vzırl(ı)ğg tokımağ eliglerinte tuta (Ui. I, T III 84, 42/3 ark; Ui. IV A 39) “ateş gibi üç dişli yabayı bayrak şimşekli tokmağı ellerinde tutarak” (Yaba-Ateş)

örtçe kızıp kelti (BT.2-B/5) “ateş gibi kızıp geldi” (Öfke-Ateş)

örtlög yalınlıg tıgıtlar (Mayt. 112/45) “ateşli prensler” (Prens-Ateş)

övkelig otın (Mayt. 81/55) “öfke ateşi ile” (Öfke-Ateş)

özüm bu hasret otı içre ƙalgay (HŞ 106/26) “kendim bu hasret ateşi içinde kalacak” (Hasret-Ateş)

sızlık ot ol (K 249) “şüphe ateştir” (Şüphe-Ateş)

siziñde adrılmağlıg isig ƙoz içinte (Mayt. 90/30) “sizden ayrılmanın sıcak ateşi içinde” (Ayrılık-Ateş)

şevk ihrākı (DH XXVI/4) “şevk ateşi” (Şevk-Ateş)

toğardın butıƙlandı ot teg yalın (K 3839) “doğudan ateş gibi alev dallandı” (Güneş-Alev)

türgiş ƙağın süsi bolçuda otça borça kelti (KT-D/37) “Türgiş ƙağının ordusu ateş gibi, fırtına gibi geldi” (Ordu-Ateş)

üç bedük közleri öt öñlüg saçı arkasında yadılı turup tamturmuş yula yalını teg közi ƙarağı yalınayu tegzinü turur (Ui. I, T III 84, 42/36 ark.) “üç büyük gözü, arkasına yayılmış olan ateş rengi saçı, yakılmış meşale alevi gibi göz bebeği parlayarak gezinir” (Saç-Ateş)

yağımız tegre oçuk teg erdi, biz isig ertimiz (BT.1-G/1) “düşmanımız etrafımızda ocak gibi idi, biz ateş gibiydik” (Köktürk Ordusu-Ateş)

yalın teg közi ƙarağı yalınayu tegzintürüp olurmazmu (Ui. IV A 228) “alev gibi göz bebeği parlayarak gezinmez mi” (Gözbebeği-Ateş)

yana yandurdılar ‘ışıklık çırağın (HŞ 80/1) “aşk ateşini yine yaktılar” (Aşk-Ateş)

yanakların ḥalīlu'llāh nāri (MN 218) “yanakların Hz. İbrahim’in ateşi” (Sevgilinin Yanağı-Ateş)

6.1.2.2. Isı/Sıcaklık

Ḥarārat, (y)ılıG, Is(s)I(G), imik, isigliG, yılıkkya, yılığlık, yılınçga kelimeleri ısı kavramı etrafında toplanabilir. Bu kelimelerden (y)ılıG, imik, yılıkkya, yılığlık, yılınçga ‘ılıklik’ anlamında; *ḥarārat*, Is(s)I(G), isigliG ‘sıcaklık’ anlamında birleşmektedir. Ilıklık ve sıcaklık arasında çok az bir fark olmasına rağmen bu iki durumun ifadesinde ayrı ayrı kelimeler tercih edilmiştir.

Ilık anlamına gelen T. *ılığ* kelimesine yalnız D’de, kelimenin *yılığ* biçimine ise ETŞ, Mayt., IrkB. ve D’de tesadüf edilmiştir. Kaşgarlı hem *ılığ* hem de *yılığ* biçimiyle kaydettiği kelimenin asıl biçiminin *yılığ* olduğunu (Akkoyunlu-Ercilasun 2014: 30), bütün kelime başı ye’lerinin Oğuz ve Kıpçak Türkçesi’nde elif ya da cime döndüğünü, Türklerin ılık su için *yılığ suw*, Oğuz ve Kıpçak Türklerinin ise *ılığ suw* dediklerini (Akkoyunlu-Ercilasun 2014: 12) söylemektedir. Kelime *yılığ* biçimiyle tespit edildiği örneklerin çoğunda mecazen, ‘mülayim’ anlamda kullanılmıştır. TS’de *ılık* kelimesi ‘soğukla sıcak arası, ne soğuk ne de sıcak’ (TS 2005: 912) olarak tanımlanmış, kelimenin mecaz anlamına dair herhangi bir izahta bulunulmamıştır. Ağızlarda ise kelimenin ‘1.Sevgi, beğeni. 2.Cana yakın, sıcakkanlı’ (TTAS 1974: 2471) anlamlarına yer verilmiştir. Kelimenin ‘mülayim’ anlamınının ağızlardaki bu anlamlarla ilişkili olduğu görülmektedir. Ayrıca *mülayim* kelimesinin yumuşak hava için de kullanıldığı bilinmektedir. *Yılıkkya* kelimesi ‘ılık’ anlamında olup TEZ’de, *yılığlık* ‘ılıklik’ ise D’de tespit edilmiştir. *Yılınçga* yalnız Mayt.’de geçmiş ve mecaz anlamda kullanılmıştır. *Yılığ* ve *yılınçga* kelimelerinin özellikle *yumşak* ile birlikte ikileme şeklinde kullanıldığı görülmüştür. *İmik*, yalnız D’de tespit edilmiş ve soğuk olup çok sıcak olmayacak şekilde ısıtılan her şeyin imik olarak tanımlanabileceği (Akkoyunlu-Ercilasun 2014: 34) ifade edilmiştir.

T. *isig* kelimesi ile farklı biçimlerinin ve Ar. *ḥarārat* kelimesinin ‘sıcak, sıcaklık’ anlamında kullanıldığı görülmektedir. *Ḥarārat* kelimesine yalnız NF’de tesadüf edilmiş, kelime gerçek anlamda kullanılmıştır. Is(s)I(G) biçimlerinde karşımıza çıkan kelimeler Eski Türkçe döneminden Doğu Türkçesi dönemine kadar kesintisiz bir şekilde takip

edilebilmektedir. Kelimenin fonetik görünümü dönemlere göre değişkenlik göstermektedir. En eski biçimi *isig* olup Orhun Anıtlarından Harezmi Türkçesi döneminin sonuna kadar izlenebilmektedir. Kullanım sıklığı bakımından diğer fonetik biçimlerinden daha üstündür. Kelimenin en çok Eski Uygur Türkçesi dönemi eserlerinde geçtiği saptanmıştır. Sıklıkla ‘can’ anlamında kullanılan *isig* öz tamlamasında karşımıza çıkmaktadır. Kelimenin *ısıg* biçimi Eski Türkçe metinlerinden Mayt.’de, Orta Türkçe metinlerinden DH, KE ve HKT’de bulunmaktadır. DH’de görülen *ısıg ten* ifadesinin önceki dönem metinlerindeki *isig öz* ile paralel olduğu görülmektedir. *Isık* ve *ıssıg* biçimleri yalnız KE’de vardır. *İssü* biçimi Harezmi Türkçesi eserlerinden ME’de geçmiştir. Kelimenin *öyle* ve *kün* zaman adları ile gerçek anlamda kullanıldığı görülmektedir. *İssi* şekli Harezmi Türkçesi eserlerinden HŞ’de, *issig* şekli ise NF’de bulunmaktadır. Mecaz anlamları tespit edilmemiştir. Orta Türkçe döneminde bulunan *isiglig* ve *isiglik* kelimelerinin hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanıldığı görülmüştür. Parlaklık ve ateş anlamına gelen *çoğ* kelimesi de bir yerde ‘sıcak’ anlamıyla yer almıştır. Bunların dışında kök anlamı ‘güneş’ olan *kün* kelimesinin de 76. surede ‘sıcak’ anlamında kullanımına tesadüf edilmiştir:

anıñ içinde ne isig bolğaysen (TIEM 73 I 234r/8=020/119) = anıñ içinde hem isinmegeysen (KKT 31/89b1=20:119) = anıñ içinde tağı çoğka çıkmassen (HKT 308b/8=20/119) “onun içinden sıcağa çıkmayacaksın”

körmegeyler anıñ içre kün tamlıg (TIEM 73 II 439v/9=076/013) = körmezler anıñ içinde künni tağı katıg sowuk (HKT 558b/5=76/13) “orada sıcak ve şiddetli soğuk görmezler”

İsig kelimesinin *tumlıg* ya da *soğık* kelimeleriyle birlikte zıt anlamlı ikileme oluşturduğu örnekler saptanmıştır. Bunların dışında AY’daki *isig üd* ibaresiyle ilkbahar ya da yaz mevsiminin tasvir edildiği düşünülebilir. Bu süreç için beşinci ve altıncı aya işaret edilmektedir:

isig artsa terkin soğık iç öze (K 4622) “sıcaklık artarsa üzerine hemen soğuk bir şey iç”

isig tumlıg uluşı teñsiz tört üdler kolusı şaşmaz (AY 412/3) “sıcak soğuk ülkesi eşsiz dört vakit devresi şaşmaz”

isig üdnüñ ülüşi ol bişinç aylı altınç ay (AY 589/21) “sıcak zamanın parçası o beşinci ay altıncı ay”

6.1.2.2.1. Unvan Adı/Özel İsim Ögesi Olarak Isı/Sıcaklık

İsig kelimesinin hem kişi, hem de yer adı olarak kullanıldığı görülmektedir:

isig ınal (E 23/4), isig kōl (D 502/403), isig sañun itaçuk (IrkB.kol.), isig yēr (Tar. K/3), isigi (YAM Mi. 20/5, . Lo. 11/2), t(a)nuķ isigi (YAM RH 13/17)

6.1.2.2.2. Isı/Sıcaklık ile Can İlişkisi

İsig kelimesinin sıkça *öz* kelimesi ile bir arada kullanıldığı ve ‘can’ anlamını taşıdığı görülmektedir. Canını feda etmenin büyük bir erdem olarak görüldüğü Buddhist çevre Türk metinlerinde bu tamlama çokça tespit edilmiştir. Eski Türkçe metinlerde ‘kendi’ kelimesinin eş anlamlısı olarak görülen ‘öz’ün bu tamlamada ‘benlik, varlık’ gibi anlamları yüklediği düşünülebilir. Aslında ‘sıcak benlik/varlık’ olarak aktarabileceğimiz bu tamlamanın ‘can’ anlamına gelmesi, diri olanın sıcak oluşuyla alakalı olabilir. Nitekim ölümün ardından vücut ısısının kaybolduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra *isig* kelimesi bu tamlamada mecaz anlamda kullanılıyor olabilir. Böyle düşünüldüğünde *isig öz* ifadesinin ‘sevimli/tatlı benlik/varlık’ şeklinde aktarılması uygun olur. Anlam bakımından canın bu şekilde tanımlanmasında herhangi bir sakınca yoktur; çünkü can insanoğlu için her zaman kıymetli, sakınılan bir öge olmuştur. Tamlama Ui.Tot.’de *isig töz* şeklinde geçmektedir. Canın ‘kök, temel, asıl’ (EDPT 1972: 571) anlamlarına sahip olan *töz* kelimesiyle ifade edilmesi, insan için canın asıl öge olmasıyla açıklanabilir. DH’de ise tamlama *ten* kelimesi ile kurulmuştur:

adaķ ülındın yoķaru isig tōzi barmaķ üze (Ui. Tot. 267) “ayak tabanından yukarıya canı çıkmak üzerine”

amrağ oğulumnuñ isig öziñe ada tuda tegürmegil (Ui. III, T. II, S.89/20 önt.) “sevgili çocuğumun canına tehlike getirme”

ısiğ tendin cännı alğay (DH XL/3) “sıcak tenden canı alacak”

6.1.2.2.3. Isı/Sıcaklık Kavramının Mecaz Anlamda Kullanılışı

İsig kelimesi ve farklı fonetik biçimlerinin mecazen ‘sevimli, tatlı’ anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir. Kelimenin Türkçedeki biçimi olan ‘sıcak’ kelimesi ‘dostça olan, sevgi dolu’ (TS 2005: 1746) anlamlarını taşımaktadır. Sıcak anlamına gelen bir kelimenin ‘sevimli, tatlı’ anlamlarını kazanması sıcak olan şeyin insanın içini ısıtmasıyla ilgili olabilir. Metinlerde kelimenin söz, yüz ve gönlü betimlemede kullanıldığı görülmektedir. Kelime gönlü nitelediği satırlarda *amrağ* kelimesiyle birlikte yer almıştır:

anıñ ara artuқта artuқ biş ajuñ tınlıǵlar öze isig amrağ köñülü turur (Mayt. 33/14) “onun arasında beş dünya canlıları için sıcak, samimi duygu besler”

biz ikikü isig amrağ köñülin meñileserbiz (Ui. III, T. II, S. 89-1/17 önt.) “biz ikimiz sıcak sevgili gönülle yaşarız”

isig sözlese kılka begler tilin (K 3183) “beyler kula sıcak sözler söylese”

isig kıldı tip rencime andın irür meşhür isiglik birle şırın (HŞ LXXII/11) “sızımlı ısıttığından ondan dolayı Şirin sıcaklığı ile bilinir”

köñül isigliki kerek (D 87/78) “gönül sıcaklığı gerek”

mundağ ısığ yüzlüǵ oǵlan körmişim yoқ (KE 184v19) “böyle sevimli yüzlü çocuk görmüşlüğüm yok”

yitürmişmen isig sever amrağ atayımın (AY 623/10)“sevgi dolu, sevdiğim, sevgili babamı yitirdim”

Kebap haline gelen, pişen ve yanan nesnelere ısıya maruz kalma sonucunda bu duruma geldikleri için bu başlık altında değerlendirilmiştir. T. *söGlünC(I)*, *söGülme* biçimlerinde karşımıza çıkan adlar ‘kebab’; T. *bişIG*, *bişgut*, *biş(u)runmaqlıǵ* kelimeleri ‘pişmiş’; T. *köynük*, *k^ö/i^yük* adları ‘yanmış’ anlamında birleşmektedir. Bunların dışında T. *örtenmek* ve Far. *süzān* kelimeleri ‘yanmış, yanık’ anlamlarını taşıyan diğer kelimelerdir. Kebap anlamındaki kelimeler gerçek anlamda kullanılmıştır. Diğerlerinde mecaz anlam tespit edilmiştir. HŞ 180/19’deki örnekte *köynük* kelimesinin iç yangını manasında geçtiği görülmektedir:

amarıları uruğ snk kyk etzin örtenü köye kelirler (Mayt. 74/5) “bazıları kuru kemik ve yanmış vücutla yanarak gelirler”

içinde köynük üstünde yağar ar (Hş 180/19) “içindeki yanığın üstüne kar yağar”

keğikniğ sklnin knlm tiler (KE 54r17) “gönlüm geyiğin kebabımı ister”

kyk nğ (D 519/417) “yanmış nesne”

rtenmek (ME 138/3) “yanık”

snki çıkarılmış söglünci (ME 80/3) “kemiği çıkarılmış kebab”

trlg ‘azb-szn bar (DH LXV/5) “türlü azapla yanan var”

‘Pişmiş’ anlamı etrafında toplanan kelimeler ağırlıklı olarak mecaz anlamda kullanılmıştır. Eserlerde kelimenin ‘pişmek’ anlamından ziyade ‘ğrenmek, olgunlaşmak’ anlamında geçtiği görülmektedir. Kelimenin temel anlamından bu mecaz anlama geçişi hakkındaki açıklamalar ‘Isıtmak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler’ başlığı altında *bış-* bahsinde değerlendirildiğinden burada tekrar ifade edilmeyecektir. Bu kökten türeyen ve pişmiş anlamına gelen kelimelerin mecaz anlamdaki kullanımına dair ilk rnekler Eski Uygur Türkçesi döneminde görülmektedir. Özellikle Buddhist evre Türk metinlerinde ‘olgunlaşma’ oldukça önemsenen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişinin bir bilgiyi öğrenmesi ve onu kendi içinde olgunlaştırması gerçekleştirilmesi gereken bir döngüdür. Metinlerde sıkça görülen *bışrunmak yol* ifadesini Tokyürek ‘dindarlık yolu’ şeklinde aktarmış, bu terimin Mahyna mezhebinde Bodisatvalığın ilk aşaması olduğunu, Hnayna mezhebinde ise angminden arhata geçişi temsil ettiği söylemiştir (Tokyürek 2011: 259). Orta Türkçe döneminde de kelimenin ‘olgun’ anlamındaki kullanımı devam etmiştir:

ayur sözle keltür sznni bışığ (K 3842) “olgunlaşmış sözle sözünü söyle dedi”

bışığ rylığ ıldı anı yaş (ME 85/2) “onu yaşı olgun tecrübeli kıldı”

bışrunmak yoltaķı toğuz bölükler (İ 107a/4) “olgunlaşma yolundaki dokuz bölük”

bu titso atl(ı)ę oğul çintso ayağka tegimligke bar ergine knin bışığın tapınıp (YAM Ad. 01/5) “bu titso adlı oğul çintso saygideğer var olmak için gerçek olgunlukla hizmet edip”

ol bo orunta bodısatavlar bışrunmaklıg al altagları üze yigedteçi bilge bilig erksinmekleri üze körmek bışrunmak atlıg yollartaki alp kevgülük nızvanılarını kevgeli basgalı uyurlar (AY 317/5) “o bu yerde bodısatavlar öğrenecekleri yöntemleri artıracak hikmet güçleri ile görme ve olgunlaşma adlı yollardaki güç ihtirasları azaltıp bastırabilirler”

6.1.2.3. Damga

TamGa(g) biçimleriyle tespit edilen ‘damga’ kelimesinin Yenisey Yazıtları’ndan Doğu Türkçesi dönemi metinlerine kadar kesintisiz olarak kullanıldığı görülmektedir. Kelime öncelikle atlar ve diğer büyükbaş hayvanlar ile çeşitli eşyalar, mezar taşları üzerinde aidiyet simgesi olarak kullanılmış, daha sonra boylara ait simgeler haline gelmiştir (Alışık 2008: 65). Kelimenin aidiyet simgesi, imza, mühür, vergi anlamlarıyla kullanıldığı tespit edilmiştir. İlk olarak Yenisey Yazıtlarında *tamka* biçimiyle ve kelimenin ilk anlamına uygun olarak at ve at sürülerinin aitlik göstergesi için kullanılmıştır. Sivil hayat belgelerinde *tamga* kelimesinin ‘imza’ anlamının baskın olduğunu, bununla birlikte ‘işaret, iz’ anlamında da kullanıldığını görmekteyiz. Alım-satım konularındaki antlaşmalarda sınırlar söz konusu kelimeyle ifade edilmektedir. Başka metinlerde de kelimenin bu anlamda kullanıldığı saptanmıştır.

6.1.2.3.1. Aidiyet Simgesi Olarak ‘Tamga’

Damga, ilk olarak eski Türklerde iyelik, aidiyet ayrımı için kullanılmıştır. Büyükbaş hayvanların özellikle de atların hangi boya/kişiyeye ait olduğu belirtmek amacıyla damgalandığı bilinmektedir:

altı yüz tamka at (E 41/4) “altı yüz damgalı atım”

ayağ birdi tamga at üstem keçüt (K 1766) “unvan, damga, at, koşum ve hilat verdi”

tamgalıg atlar (ME 100/7) “damgalı atlar”

yerdeki tamkalıg yılki buşuz erti (E 26/6) “ülkedeki damgalı at sürüleri sıkıntısız idi”

6.1.2.3.2. Maniheizt/Buddhist Metinlerde ‘Tamga’

İnanç sistemleri arasında özellikle Maniheizm’in esaslarının damga kavramı ile ilişkilendirildiği görülmüştür. Maniheizm’in ahlak anlayışının temelinde üç damgadan bahsedilir. Bunlar; ağzın mührü, elin mührü ve kalbin mührüdür. Ağzın mührü ile kötü

sözlerden ve hayvansal gıdalardan uzak durulması; elin mührü ile öldürme, savaşma, doğaya zarar verme, hırsızlık yapma, gereksiz mal mülk sahibi olma gibi eylemlerden kaçınılması; kalbin mührü ile cinsi ilişkilerden uzak durulması emredilmiştir (Güngör 1988: 162-164). On emir de ahlak esasları arasında sayılmaktadır. On emir; öldürmemek, çalmamak, zinadan uzak durmak, yalan söylememek, sarhoşluk verici içkilerden sakınmak, vakitsiz yemek yememek, etkileyici parfüm sürmemek, yüksek yerde uyumamak, şarkı söylememek, dans etmemek, altın, gümüş gibi değerli şeylerden kendini korumak eylemlerine dayanmaktadır (Tokyürek 2011:249). Üç damganın yanı sıra bir de dört damga tespit edilmiştir. Le Coq bu dört damganın aşk, iman, sadakat, fikir yüksekliği ve irfanı akla getirdiğini; ancak bunların sayıca uyuşmadığını söylemektedir (Himran 1941: 63). Bu dört damga, Maniheist metinlerde gördüğümüz dört tanrı ile ilgili olabilir. Bunlar Ezrua, Kün-Ay, Küçlüğ ve Burkanlar'dır. Tanrı ve onun ışığına, kuvvetine, ilmine inanmak birinci şarttır (Himran 1941: 67):

bir amranmak ezrua teñri tamgagsı (HU 178) “biri sevmek olup Ezrua tanrı damgası”

bükünthe maru ölü ölginçe ç(a)hşapat tamğa arığ küzedürmen (Mayt. 18/9) “bugünden sonra ölene kadar ahlak damgasını koruyacağım”

ekinti kirtkünmek kün ay teñri tamgası (HU 179) “ikincisi inanmak olup güneş ve ay tanrı damgasıdır”

on çahşapatka yiti puşika üç tamgaka nigoşak atın tutarbız (HU 319) “on emir, yedi sadaka, üç damga için nigoşak adını tutarız”

titsileriñe ç(a)hşapt tamğa tutuzdı (Mani. III, Nr. 22. T. M. 170/4 ark.) “öğrencilerine ahlak damgasını tutturdu”

teñri tamgası bozultı erser (HU 188) “tanrı damgası bozulduysa”

tört yaruk tamga köñülümüzde tamgaladımız (HU 177) “ilahi ışıklı dört damgayı gönlümüzde damgaladık”

törtünç bilge bilig burhanlar tamgası (HU 182) “dördüncüsü hikmetli burkanlar damgası”

üç tamğalarığ büyürti (ETŞ 7/368) “üç damgayı takip ettiler”

üçünç korkmak biş tenri tamgası (HU 181) “üçüncüsü korkmak olup beşiz tanrı damgası”

üstünki yig orunta toğğalı üç tamğalarığ bütürti (ETŞ 7/367) “yukarıdaki iyi yerde doğmak için üç damgayı kavradı”

6.1.2.3.3. İmza Olarak ‘Tamga’

Eski Türkçe dönemi eserlerinde *tamğa* kelimesine en çok sivil hayat belgelerinde rastlanmıştır. Bazı yerlerde benzer anlama gelen *çuğ* ve *nişan* kelimeleri ile ikileme içerisinde kullanıldığı görülmüştür. Takas, vergi, mal satımı konularında yapılan her antlaşmanın sonunda tarafların imzalarının bulunduğu yerde ‘bu damga şu kişiye aittir’ şeklinde bir cümleye yer verilmiştir. *Tamğanın* bu metinlerde ‘kişiye özel işaret, imza’ anlamında kullanılması söz konusudur. Sivil hayat belgeleri dışında da kelimenin ‘imza’ manasında tespit edildiği pek çok eser vardır:

bağın çuğun yoluntı tamğan yarlıkın yorıdı (ETŞ 35/7) “bağın bohçan yola çıktı, damgan emrin saygı gördü”

beg tamgası elginde ornağlıg orun alında (ETŞ 35/90) “beyin damgası elinde, oturacağı yer altında”

bu çuğ tamğa men ataynıñ ol (YAM Mi. 10/4) “bu mühür damga ben Atay’ındır”

bu nişan tamğa men baçaknıñ ol (YAM Sa. 29/22) “bu mühür damga ben Baçak’ındır”

bu tamğa biz ozmışnıñ tükelnıñ ikigünün ’ol (YAM Sa. 06/22, 07/23) “bu damga bizim, Ozmış’ın Tükel’in ikisinindir”

bu tamğa biz törtgünnün ol (YAM Mi. 09/6) “bu damga bizim dördümüzündür”

lükçün kidininte yorır şülüğ tamğalığ üç otuz ikilik beziñe kezişdimiz (YAM Sa. 06/5) “Lükçüng batısında sayılan imzalı damgalı yirmi üç iki kat kumaşa anlaştık”

nişan bastı bitigge, tamgasın yā adın bitidi (ME 95/7) “mektuba nişan bastı, damgasını ya da adını yazdı”

şām u şabāh evkāt-ı şerifleride bizge tağı biziñ uruğ uruğımızğa du’ā ve alkış ite turşun tip tuța tururğa altun nişanlığ al tamğalığ yarlıg birildi (YB/A.II.47) “gece ve gündüz

şerefli zamanlarında bize ve bizim soyumuza sopumuza hayır dua ede dursunlar diye elinde tutsun diye altın nişanlı, kırmızı damgalı yarlık verildi”

sen bir torğu kimke bërser tanuğ tamđa urduğmu (HAM 22/10) “sen bir ipeği birine verdiğinde tanık olarak damga vurdun mu”

tanuğluğ sab tamđalıđ bitig işidmişte kørü kørmiř yig (ETY ey.III/ a2) “tanıklı söz, damgalı yazı, duymadan görmek, görmekten iyidir”

vezirlik añar birdi tamđa ayağ tuğı köwrüği birle birdi kıyağ (K 1036) “ona damga, unvan, tuğ, davul ve zırh ile vezirlik verdi”

6.1.2.3.4. Mühür Olarak ‘Tamga’

Damganın bir anlamının da ‘mühür’ olduğu bilinmektedir. Kuran Tercümelerinde inanmayan kimselerin gönüllerinin, gözlerinin, ağızlarının, kulaklarının Allah tarafından mühürleneceği, damgalanacağı bildirilmektedir. Burada mühürleme eylemi ile gözün göremez, kulağın duyamaz, ağzın konuşamaz ve en önemlisi de kalbin hissedemez oluşu kastedilmektedir. Nasıl ki bir yer mühürlendiğinde o yer kapatılmış ve her türlü faaliyeti durdurulmuş olursa küfür sahibi, inkâr eden kişinin tüm uzuvları da Allah tarafından bu şikle sokulur. K’deki bir örnekte bilginin cehennem kapısına mühür olmasından bahsedilmektedir. Bilgiye önem veren, bilgi sahibi kiři için cehennem kapısı mühürlüdür, oraya giremez, bilgi insanı ateşten kurtarır anlamına gelmektedir. Damganın Kuran Tercümelerinde ve K’de ‘bir şeyin sonu, sonuncusu’ anlamında da kullanıldığı tespit edilmiştir. Kelimenin bu anlam özelliği bir mektup ya da belgenin tüm hazırlıkları bitince en son damganın vurulmasıyla ilişkili olabilir. Hz. Muhammed’in son peygamber olması ve cennet ehlinin ičeđeđi ile ilgili ibarelerde kelime bu anlamda kullanılmıştır:

andağoğ tamđa urur tağrı tağığlılar köğli üze (TIEM 73 I 122r/3=007/101) = andağuğ tamđa urur tağrı tağığlılar köğülleri üze (KKT 28/3a3=7:101) “böylece Tanrı, inkar edenlerin gönülleri üzerine damga vurur”

anığ tamđası yıpar bolđay (TIEM 73 II 438v/4=083/026) “onun damgası misk kokusu olacak ”

anlar tururlar anlar tamğa urdı tañrı köñülleri üze taķı ķulakları üze taķı közleri üze (TIEM 73 I 204r/6=016/108) = bu ögür anlar kim tamğa urdı tañrı köñülleri üze hem ķulakları üze körgüleri üze (KKT 30/90a1=16:108) “bu topluluk, Tanrının gönülleri, kulakları, gözleri üzerine damga vurduğu kimselerdir”

bilig tamğa bolur tamu ķapğıña (K 3223) “bilgi cehennem kapısına damga olur”

kiğin boldı tamğa ķamuğ sawçıka (K 45) “sonra tüm habercilerin sonuncusu olarak damga oldu”

tañrı yalavaçı ķamuğ yalavaçlarınñ tamğası (TIEM 73 II 308v/1=033/040) “Tanrı peygamberi, bütün peygamberlerin damgası”

yop yalavaç uluğı hem sawçılarnıñ tamğası (KE 181v1) “tüm peygamberlerin ulusu hem de peygamberlerin damgası”

6.1.2.3.5. Peygamberlik İşareti Olarak ‘Tamga’

Allah tarafından peygamberlere verilen birçok işaret ve mucize vardır. Bunlardan biri de ‘peygamberlik damgası’dır. Önceki peygamberlerin elinde bulunan bu işaret, Hz. Muhammed’in iki kürek kemiği arasında bulunmakta ve ‘Nübüvvet Mührü’ olarak adlandırılmaktadır. Bu mühür onun peygamberliğinin yanı sıra son peygamber oluşunun bir göstergesi olarak kabul edilir. Bunun sebebi damganın yazının en altına basılıp son sözü işaret etmesidir (Sinanoğlu 2007: 291). KE’da İshak peygamberin elindeki peygamberlik damgasından bahsedilmektedir:

mevlı bėrmiş erdi elginde risālet tamğası (KE 53v20) “Allah eline peygamberlik damgası vermişti”

6.1.2.3.6. Vergi Olarak ‘Tamga’

Altın Ordu Harezm sahasına ait yarlık ve bitiglerde *tamğa* kelimesi ‘vergi, gümrük’ anlamlarıyla tespit edilmiştir. Özyetgin, kelimenin gümrük anlamının ilk ne zaman ortaya çıktığı konusunda bilgi sahibi olmadığını söylemekte, Hülegü’nün bir vezirine ait risaleden şunları aktarmaktadır: “Çok eskiden hakanlar halkın ihtiyacı olan şeyleri ucuza alıp, sonra onlara pahalıya satmayı uygun görmedikleri gibi, karada ve denizde kılavuzluk hizmeti karşılığında yolculardan bir ücret ve tüccardan da bir gümrük vergisi

almayı uygun görmemişlerdir. Daha sonra ise tüccarın getirdiği eşyadan bir hisse alınmış ve bu hisseye de tamğa denilmiştir” (Özyetgin 1996:173):

borla tamğası (YB/A.II.35) “üzüm bağı vergisi”

barur kelüride kirür çıkarıda kırırında kefedede kayuma törlüg erse alurıda satarıda tamğa tartnağ almasun (YB/A.II.40) “gidip geldiklerinde, girip çıktıklarında Kırım’da, Kefe’de her ne türlü olursa olsun aldıklarında, sattıklarında gümrük, kantar hakkı almasınlar”

6.1.2.3.7. Damgaya Benzetilen Kutsal Kişi/Nesneler

Buddhist çevre Türk metinlerinde dharma damgaya benzetilmiştir. En genel şekilde Buddhizm’in yasaları olarak izah edebileceğimiz dharma, bu inanç sistemine mensup kişilerin gönlünde mühürlenmiş olacağından böyle bir benzetme yapılmış olabilir:

alkınmaksız isilmeksiz kök kalık teg k(i)kirsiz arıg köñül yorıgınıñ tamğası atlıg daranı nom (AY 338/21) “bitmez tükenmez gökyüzü gibi günahsız, temiz gönül tabirinin damğası adlı dharani kanun” (Dharma-Damga)

nomluğ mudur tamğanıñ dört törlüg keziglerig yol kılıp (Ui. Tot. 250) “dharma mudur damğanın dört türlü sırasını izleyip” (Dharma-Damga)

6.1.2.4. Duman

Duman kavramı T. *tütsün*, *tütün*, *tütünlüg* ve *duman* kelimeleri ile karşılanmıştır. *Tütün* Eski Türkçe döneminden Harezmi Türkçesi döneminin sonuna kadar takip edilebilmektedir. Kelime D’de de bulunmakta olup ‘duman’ (D 202/172) anlamıyla kaydedilmiştir. *Tütsün* ve *duman* kelimelerine yalnız KE’de rastlanmıştır:

dīn şerī’at tütsünini atlanıp köndürgüğe (KE 53v20) “dīn şeriat dumanını ata binip rehberlik edeceği için”

ol duman teg köp tümen toğ turğuzup (KE 181v20) “o duman gibi çokça toz duman kaldırıp”

tamğağında kara tütün taşığar tiyür (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. III/20) “damağından kara duman çıkar der”

tütsüg tütünü uzatı üzülmesün (AY 441/2) “tütsünün dumanı hiç kesilmesin”

tütün âdemîni helāk kıılır (KE 43r9) “duman insanlığı helak eder”

6.1.2.4.1. Atasözü/Deyim Ögesi Olarak Duman

Atasözlerinde duman anlamındaki *tütün* kelimesinin yer aldığı tespit edilmiştir. HŞ 12/25'teki atasözünde insanın çevresinde yaşanan olaylardan ve durumlardan etkileneceği kastediliyor olmalıdır. Aynı eserdeki diğer atasözü günümüzde “Ateş olmayan yerden duman çıkmaz” şeklinde yaşayan atasözümüzün eski biçimidir. D 202/172, 451/354'teki örneklerde duman çıkarmayan ateş olmadığı gibi kusursuz insanın da olmayacağı ifade edilmektedir. 305/252'deki atasözünde fitne çıkaran kimsenin mutlaka kendisinin de zarar göreceği kastedilmektedir (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 252). K'deki ‘tütün kıpra-’ ifadesi ise ‘tozu dumana katmak’ deyiminin eski biçimi olarak düşünülebilir:

bolur düşmān tütünindin kömür ‘ūd (HŞ 12/25) “düşmanın dumanından odun kömür olur”

işi barça buzlu kıpar kök tütün (K 1763) “bütün işi bozulur ve toza dumana katılır”

kebābsuz işke kilmez hīç tütün bil (HŞ 139/17) “yakma olmayan işten hiç duman çıkmaz, bil”

kişiler ewinde bu kıprur tütün (K 341) “başkalarının evinde tozu dumana katar”

öt tütünsüz bolmas yigit yāzüksüz bolmas (D 202/172, 451/354) “ateş dumansız olmaz, delikanlı günahsız olmaz”

tütün kopursa işlanur (D 305/252) “duman kaldıran mutlaka islenir”

6.1.2.4.2. İslamiyet'te Duman Kavramı

İslamiyet'te duman, hem bir yaratılış ögesi, hem de bir kıyamet işareti olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'in 41. suresinde kâinatın yaratılışından bahsedilmekte, göğün şimdiki halini almadan evvel duman halinde bulunduğu belirtilmektedir. Aynı ifade KE'da da geçer. 15. surenin 27. ayetinde cinlerin atasının dumansız ateşten yaratıldığı söylenmektedir. 44. surede kıyamet günü göğün dumanla kaplanacağı gün olarak tasvir edilmekte, Allah'ın varlığı birliği noktasında şüphesi olanların o günden korkması gerektiği ifade edilmektedir:

ol bir tütün erdi (KKT 35/77b1=41:11) = tütün erdi (TIEM 73 II 348r/9=041/011) = ol tütün (HKT 455b/9=41/11) “o duman”

ol kün keldürür kök tütün belgölüg (TIEM 73 II 363v/8=044/010) = ol kün keldürür kök belgölüg tütün (KKT 36/77a1=44:10) = küygül ol künge kim kelür kök, tütün birle açuğ (HKT 473b/3=44/10) “o gün gökten, insanları bürüyecek açık bir duman çıkar, bekle”

ol tütündin kökni yarattı (KE 3r11) “o dumandan göğü yarattı”

per̄iler atası yarattımız anı munda öñdün tütünsüz otdın (TIEM 73 I 193v/2=015/027) =

per̄iler atasın törüttimiz munda öñdün tütünsüz otdın (KKT 30/21a3=15:27) = per̄iler

atasını yarattuğ anı aşnudın, katıg isig, yitig otdın (HKT 253b/7=15/27) “cinlerin atasını önceden şiddetli sıcak ateşten yarattık”

6.1.2.4.3. Duman Kavramına Benzetilen Kutsal Kişi/Nesneler

KE’da dinin ve şeriatın dumana benzetildiği görülmekte, onunla doğru yolun bulunacağı ifade edilmektedir:

dīn şerī’at tütününi atlanıp köndürgüğe (KE 53v20) “din şeriat dumanını ata binip rehberlik edeceği için” (Din/Şeriat-Duman)

6.1.2.4.4. Duman Kavramına Benzetilen Diğer Kişi/Nesneler

Buddhist çevre Türk metinlerinden Ui. Tot.’de işaretler, PP’de ise lotüs çiçeklerinin içinde saklanmış yılanların nefesleri dumana benzetilmiştir:

tütün tüterçe (PP. XXXVIII/6) “duman tütüyormuş gibi” (Yılanların Nefesi-Duman)

yilvi okşatı tütün teg belgüler kergeklemeser (Ui. Tot. 1115) “büyüye benzeyen duman gibi işaretler gerekli olmasa” (İşaret-Duman)

6.1.2.4.5. Duman Kavramının Mecaz Anlamda Kullanımı

İslamî çevre Türk metinlerinden K’de insana zarar gelmesi, kötü bir durumla karşılaşması ‘ateşin alevinin ve dumanının değmesi’ olarak ifade edilmiştir. Ateş ve ondan çıkan duman olumsuz bir fonksiyonda değerlendirilmiştir:

añar tegmese ot yalını tütün (K 2792) “ateşin alevi, dumanı ona değmese”

6.1.3.Yakıcı/Yanıci Nesneler

T. *çaha*, *çakmak*, $\text{ç}^a/\text{u}\text{w}^a/\text{ar}$, ka^v/w , *kömür*, *körük*, *közegü*, *tamdu*, $\text{t}^a/\text{o}\text{mdu}\text{k}$, oDu^n/η ; Ar. ‘*ud*~‘*ūd* tarihî dönemlerde karşımıza çıkan yakıcı ve yanıcı nesne/maddelerdir. ‘Ateş yakmaya yarayan çakmak taşı’ D’de *çaha* (D 7/4) şeklinde kaydedilmiş, söz konusu kelimeye başka herhangi bir metinde tesadüf edilmemiştir. *Çakmak* kelimesine Karahanlı ve Harezmi Türkçesi dönemlerinde rastlanmıştır. $\text{Ç}^a/\text{u}\text{w}^a/\text{ar}$ yalnız Kaşgarlı’da görülmüş ve ‘ateş yakmak için kullanılan şey, odun parçası’ (D 13/7, 207/177) olarak izah edilmiştir. D’de görülen “çawarlıg yir (D 248/217) yakacak odun bulunan yer” tamlaması ise *odunluk* kelimesine karşılık gelmektedir. *Qav* ‘kor ateş’ kelimesine yalnız HŞ’de tesadüf edilmiştir. Kelimenin tüm örneklerde mecaz anlamda aşk ateşini nitelediği görülmüştür. Kelime Kaşgarlı’da *qaw* biçimiyle kaydedilmiş olup ‘çakmağı ateşleyen kav’ olarak izah edilmiştir. *Kömür*, Eski Türkçe, Karahanlı ve Harezmi Türkçesi dönemlerinde tespit edilmiştir. Ateşi canlandırmak için kullanılan araçlardan *körük*, yalnız D’de vardır. Kaşgarlı kelimeyi ‘kuyumcu ve demirci körüğü’ (D 197/168) olarak açıklamıştır. Aynı anlama gelen bir başka ad da *közegü*’dür. Bu kelime de yalnız D’de yer almış “tandırda ateşi karıştırma demiri” (D 225/194) olarak izah edilmiştir. *Tamdu*, $\text{t}^a/\text{o}\text{mdu}\text{k}$ kelimeleri Karahanlı ve Harezmi Türkçesi metinlerinde görülmüştür. Kaşgarlı bu kelimeleri “tutuşturma” (D 210/181) olarak anlamlandırmıştır. Yalnız Kuran Tercümelerinde geçen bu adlar ‘yakıt’ anlamını taşımaktadır. Kelimenin *tomduk* biçimi HKT’de yer alır. Odun kavramı oDu^n/η ve ‘*ud*~‘*ūd* kelimeleriyle karşılanmıştır. ‘*Ud*~‘*ūd* kelimeleri yalnız HŞ’de tespit edilmiştir. ODu^n/η kelimelerinin *odun* biçimi Eski Türkçe döneminde kullanılmıştır. *Otuñ* biçiminin *otuna* kıyasla daha erken bir şekil olduğu düşünülebilir. Kelimenin *otun* şekli Karahanlı Türkçesi’nden, *otuñ* şekli ise Eski Türkçe’den itibaren takip edilebilmektedir. Kaşgarlı’da kelimenin *otuñ* biçimi kaydedilmiş, ‘odun’ (D 79/68) şeklinde açıklanmıştır. Yalnız D’de kaydedilen *ocaqlıq* kelimesi “ocak için kullanılan, ocağa ait olan” (D 86/77) anlamındadır. *Dāg*, ‘kızgın bir demirle vurulan damga, nişan’ (TS 2005: 458) anlamında olup *basıl-*, *ur-* eylemleriyle birlikte kullanıldığı görülmüştür. (bk. Yakmak) Söz konusu kelimeye Orta Türkçe dönemi metinlerinde tesadüf edilmiştir. *Tütsü(G)* kelimeleri ‘tütsü’ kavramına karşılık gelmektedir. Kelimenin *tütsük* biçimi Eski Türkçe dönemine, *tütsü* biçimi HŞ’ye, *tütsüg* biçimi ise Eski Türkçe ve Karahanlı Türkçesi dönemlerine özgüdür. Kelimenin

çoğunlukla gerçek anlamda kullanıldığı, ağırlıklı olarak misk, amber gibi kelimelerle bir arada bulunduğu görülmektedir.

6.1.3.1. Unvan/Özel İsim Ögesi Olarak Yakıcı/Yanıci Nesnelere

Yakıcı, yanıci nesnelere arasında *kömür* kelimesinin bir yer adı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir:

kömür tag (Tar. D/7, ŞU K/8)

6.1.3.2. Buddhist İnanç Sisteminde Yakıcı/Yanıci Nesnelere

Buddhist çevre Türk metinlerinde elinde çiçek ve tütsü tutan insan figürünün çok yaygın olduğu görülmektedir. Tütsü yakmak da son derece önem taşımaktadır. Kuşatırlar tütsülü olarak tasvir edilmiştir. Burkanlar tütsülük tutar şekilde tasvir edilmiştir:

hua çeçekin yula tütsügin tünle küntüz üzüksüz tapınsun udunsun (AY 444/20) “çiçek ve meşale tütsüsüyle gece gündüz aralıksız tapınsın hizmet etsin”

iliginte tütsüglük tuta (AY 440c/7) “elinde tütsülük tutarak”

öñi öñi küsi tütsüklerig türüsüp oñ tizin çökutip (Ui. II, T III M.207/76) “başka başka miskleri, tütsüleri tutup sağ diziyle çöküp”

tütsüg yıdın tuydukumuzda ol tütsüglüg kuşatırdın altun öñlüg yaruklar ünüp ordumızın karşımızın yarutgay yaşutgay (AY 424/17) “tütsü kokusu duyduğumuzda o tütsülü kuşatırdan altın renkli ışıklar çıkıp sarayımızı aydınlatacak”

6.1.3.3. Yakıcı/Yanıci Nesnelere Benzetilen Kişi/Nesnelere

Buddhist çevre Türk metinlerinde şüpheli düşünceler oduna benzetilmiştir. Söz konusu inanç sisteminde şüphe ve ihtiras, insanların gönlünde bulunmaması gereken duygular olarak kabul görür. Gönülde şüphe ve ihtirasın ortaya çıkması, ateş/odun yakılması şeklinde ifade edilmiştir. İslamî çevre Türk metinlerinden HŞ’de aşk çakmağının çakılması ile aşk ateşinin yakılması kastedilmekte, gönül aşk ateşiyle yanan bir oduna benzetilmektedir. Bunlar dışında kömürün siyah renkli olması bazı öğelerin ona benzetilmesine sebep olmuştur. Derinin, havanın, boyanın, gecenin kömüre benzetildiği örnekler saptanmıştır:

antağ kaçmışta maħaa muduranı bışurunmak ũze yaruğ yaşukluğ ōt ũze sizik sağınçlığ otunlarığ ōrtep (Ui. Tot. 205) “ōyle kaçınca maha mudurayı kavramak ũzerine parlak ateş ile şüpheli dũřunceli odunları yakıp” (Dũřũnce-Odun)

bolup kŕynũgli ři’rindin kŕnũl ‘ud (Hş 187/31) “gŕnũl şirin’in aşkından yanan odun olup” (Gŕnũl-Odun)

ikinci ıřđ akmakı çakıldı (Hş 62/19) “ikinci olarak ařđ çakmağı çakıldı” (Ařđ-akmak)

kalı kuruğ otuğ tıtağınta ot tamıtur idiz kŕyer ōrtenũr ançolayu yme tutyağ nızvanıl(ı)đ otuğta ōtrũ hılınçl(ı)đ otlar ōrtenũr yalarlar (Ui. II, T. II S. 2b/26) “nasıl ki kuru odundan ateş yakar, çok yanar işte o şekilde ihtiraslı bağlanma odunundan dolayı davranış ateşleri yanar” (İhtiras-Odun)

kŕmũr kırtışı (K 5012) “kŕmũr gibi deri” (Deri-Kŕmũr)

kŕmũr rengin havā bir yolu almış (Hş LXIV/20) “hava bir keresinde kŕmũr rengini almış” (Hava-Kŕmũr)

6.1.4. Doğa Olayı Adları

ışık ve ateş kavramlarıyla ilgili olan doğa olayları şimşek ve yıldırım etrafında toplanabilir. “*Hārluđ, kın otı, kŕk otı, řā’ika, y^a/ışın, yıldırım*” sŕz konusu kavramları karşılamada kullanılan kelimelerdir. Ar. *hār* ‘sıcak, kızgın, yakıcı’ (TS 2005: 845) kelimesine T. +luğ eki getirilerek oluşturulan *hārluđ* kelimesinin, T. *kın otı* ‘ceza ateşi’ ve *kŕk otı* ‘gŕk ateşi’ tamlamalarının yıldırım kavramı için kullanıldığı gŕrũlmũřtũr. Yıldırım için kullanılan bir başka kelime de Ar. *řā’ika* kelimesi olup KE’da tespit edilmiştir. T. *y^a/ışın* ve *yıldırım* hem şimşek hem de yıldırım karşılığında kullanılmıştır. Kelimenin *yaşın* biçimi Eski Tũrke dŕneminden Harezmi Tũrkesi dŕneminde kadar yazılmış eserlerde, *yışın* biçimi ise Harezmi Tũrkesi dŕnemi metinlerinde tespit edilmiştir. Kelime Kaşgarlı’da *yaşın* biçimiyle kaydedilmiş, anlamı “şimşek” (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 454, 584) olarak verilmiştir. *Yıldırım* kelimesinin de Harezmi Tũrkesi dŕnemi eserlerine ōzgũ olduğu gŕrũlmũřtũr. Sŕzũ edilen kelimeler sıklıkla birbirinin yerine kullanılmıştır. Aynı ayetin farklı tercũmelerinde dahi şimşek için bir yandan *yaşın*, ōte yandan *yıldırım* kelimesinin geçtiği gŕrũlmektedir. *Yaşın*

kelimesi *yaşına-/yaşna-* eylemleriyle kullanıldığında ‘şimşek çakmak’ anlamını, *tüş-* eylemiyle kullanıldığında ise ‘yıldırım düşmek’ anlamını ifade etmiştir. Yıldırımın ortaya çıkması *yıldırım yıldıra-/yıldra-* şeklinde de izah edilmiştir:

6.1.4.1. İslamiyet’te Yıldırım Kavramı

Yıldırım, insanlığa gönderilen bir ceza biçimidir. Kur’ân-ı Kerîm’in 4. suresinin 153. ayetinde, 51. suresinin 44. ayetinde, 2. suresinin 55. ayetinde ve 2. suresinin 19. ayetinde geçen yıldırım ifadesinin HKT’de *yışın*, TIEM nüshasında ise *kök otı* biçiminde karşılandığı görülmüştür. Bu ifade yıldırımın insanlar tarafından gökten gelen bir ateş olarak idrak edildiğini ortaya koymaktadır. 41. surenin 17. ayetinde yıldırım, *kın otı* ve *hârluk* ifadeleriyle karşılanmıştır. Yıldırımın *kın otı* olarak ifade edilmesi onun Türkler tarafından bir ceza biçimi olarak algılandığını ve kendisinden korkulan bir öge olduğunu göstermektedir:

tutti anlarını kın otı (TIEM 73 II 349r/3=041/017) = tutti olarnı hârluk ara inmiş ‘azâb (KKT 35/82b3=41:17) “inen azabın ateşi onları yakaladı”

tutti anlarını kök otı küç kılmağları birle (TIEM 73 I 76r/9=004/153) = tutti anlarını yışın küç kılmağları birle (HKT 99b/3=4/153) “zulümlerinden dolayı onları yıldırım yakaladı”

tutti silerni kökdinki ot (TIEM 73 I 7r/4=002/055) = tutti sizni yışın (HKT 8a/7=2/55) “sizi yıldırım yakaladı”

6.1.4.2. Doğa Olayı Adlarına Benzetilen Kişi/Nesneler

Şimşek ve yıldırımın çok hızlı olması onu bazı durumlar için benzetilen öge haline getirmiştir. KE 19v14’te sırat köprüsünden geçiş şimşeğe, HŞ 70/25’te ise Şirin’in atını sürmesi yıldırıma benzetilmektedir. NF’deki kullanımlarında ise ışığın yıldırıma benzetildiği görülmektedir:

şırâtdın yaşın teg keçgen (KE 19v14) “sıratın şimşek gibi geçen” (Hız-Şimşek)

sürüp yitti atını yıldırım tig (HŞ 70/25) “atını yıldırım gibi sürüp gitti” (Hız-Yıldırım)

yana burunkı tæg yıldırım menizlig nür çıktı (NF 30/8) “yine önceki gibi yıldırım gibi ışık çıktı” (Işık-Yıldırım)

6.1.5. Hastalık Adları

Hastalık adları ateşli hastalıklarla sınırlıdır. Söz konusu hastalığın *Is(I)*- köklerinden türeyen T. “*IsItmA, ısıtmak, isig, isimek, isimeklig*” kelimeleri ile ifade edildiği görülmektedir. Kaydedilen hastalıklar ateş hastalığı, ateş nöbeti ve sıtmadır. Eski Türkçe dönemi metinlerinden Ui. II’de periyodik ateş hastalığından bahsedilmektedir. Bunlar bir günlük, iki günlük, üç günlük, dört günlük ve devamlı ateş hastalıkları olarak sayılır. Ateş hastalığı söz konusu eserde *isimek* ve *isimeklig* olarak adlandırılmıştır:

algu isimek tuzlög ig ağırlarıg kidarzün (Ui. II, T III M. 225 45/3) “tüm ateş kökenli hastalıkları gidersin”

bu isig igligke yalgağı vu ol (Yit. Sud. 27/1) “bu ateş hastalığı için tedavi edici bir muskadır”

iki künlög tünlög isimeklig kezig igig (Ui. II, T III M. 225 44/2) “iki gündüz ve gecelik periyodik ateş hastalığı”

isig tözlög sarıg ig (AY 591/14) “sıcak asıllı sarı hastalık”

tört künlög tünlög isimeklig kezig igig (Ui. II, T III M. 225 44/4) “dört gündüz ve gecelik periyodik ateş hastalığı”

Harezmi Türkçesi metinlerinden KE’da *ısıtma*, ME’de *isitme* şeklinde kaydedilen ‘sıtma’, bir çeşit bulaşıcı ateş hastalığıdır. NF’de *ısıtmak* şeklinde karşımıza çıkan kelime ise ‘vücut ısısı’ anlamındadır:

büşinçi ısıtma erdi (KE 130v13) “beşincisi sıtma idi”

ısıtmakı yok (NF 167/2) “ateşi yok”

kıydu aña isitmesi (ME 21/3) “onun sıtması döküldü”

6.1.6. Hayvan Adları

Hayvan adı olarak *közkeni* ‘ateşböceği’ kelimesine tesadüf edilmiştir. ‘Köz’den türediğini düşündüğümüz kelime yalnız Kaşgarlı’da kaydedilmiştir. Clauson kelimenin telaffuzu noktasında şüphe duyduğunu ve alıntı olabileceğini söylemektedir (EDPT 1972: 760). Türkçede “kın kanatlılardan, karanlıkta ışıldaama özelliği olan böcek,

yıldırım kurdu, yıldız böceği, yıldız kurdu” (TS 2005:142) olarak tanımlanan kelimenin ateş ve ışık kavramlarıyla ilgisi çok açıktır. Bu sebepten teze dâhil edilmiştir:

közkeni (D 247/216) “ateş böceği”

6.1.7. Isı/Işık Araçları

“*Awus, çerāğ~çerak~çıra~çırağ~çirāğ~çiray~çirāğ, kanādīl, kandīl, k^ü/ün, mum~müm, şem‘, şem‘din, yula*” kelimelerinin ‘kandil, meşale, mum’ kavramlarını karşılamak için kullanıldığı görülmüştür. T. *awus* kelimesine D’de rastlanmış olup kelimeye “mum” (D 41/28) anlamı verilmiştir. Tryjarski “Türkler ve Doğa” adlı çalışmasında ilgili kelimeyi ‘balmumu’ olarak anlamlandırıp kelimenin ‘*avus, uvus, ous*’ şekillerini kaydetmiştir. Aynı anlama gelen *mum* kelimesinin Hakaniye Lehçesi eserlerinden K’de, *avus*’un ise D’de yer aldığını ifade ettikten sonra, her iki kelimenin de çok eski dönemlerden beri kullanılması ve karşılıklı olarak alıntılanması sebebiyle kökeni konusunda kesin bir yargıya varmanın zor olduğunu söylemektedir. Tryjarski, *avus*’un Slav kökenli olduğu yönündeki görüşleri Slavların arıcılıkla uğraşmaları açısından makul görse de bunun kelimenin kökeni konusunda yeterli bir delil olmadığını düşünür (Tryjarski 2016: 157-158). Biz bu kelimeyi, Kaşgarlı’nın Bulgar Lehçesine ait olduğunu söylemesi ve aksine dair kesin bir delil olmaması sebebiyle Türk Dili kökenli kabul etmekteyiz. *Çerāğ* kelimesi metinlerde farklı fonetik biçimlerle ve pek çok örnekte yer almıştır. Kelimenin *çerak* biçimine DH’de, *çıra* ve *çiray* biçimlerine HŞ’de rastlanmıştır. *Çerāğ* ve türevlerinin Karahanlı Türkçesi döneminden itibaren eserlerde yer aldığı görülmektedir; ancak yaygın kullanımı Harezmi Türkçesi dönemine özgüdür. Bu kelimenin dilimize Karahanlı Türkçesi döneminde girmeye başladığı düşünülebilir; çünkü bu dönem metinlerinde hem Eski Türkçe döneminde yaygın biçimde kullanılan *yula* kelimesinin kullanımı devam etmekte hem de *çerāğ* kelimesine tesadüf edilmektedir. Kelimenin Farsça olduğu yönünde görüşler olsa da biz bu konuda ihtiyatlı davranmak gerektiğini düşünmekteyiz. Kelimenin birçok farklı alt şekle sahip olması, bunlar arasında özellikle *çerak, çıra, çiray* biçimlerinin varlığı ve bu kelimelerin Türk Dili kökenli kelimelerde tespit ettiğimiz ses olaylarını andırması oldukça dikkat çekicidir. *Çerak*, kelime sonu ötümsüzleşme hadisesini (*çerag>çerak*), *çıra* erime hadisesini (*çirag>çıra*), *çiray* ise g>y ses değişmesini (*çirag>çiray*) akla getirmektedir. Ancak yine de kelimenin kökeni

konusunda kesin bir hüküm vermek mümkün değildir. Ar. *ḳandīl* kelimesi Harezmi Türkçesi eserlerinde geçmiştir. Söz konusu kelimenin çoğul biçimi olan *ḳanādīl*, MM’de yer almaktadır. T. *kün* kelimesinin “güneş, gündüz” anlamlarının yanı sıra “mum” anlamını da taşıdığı görülmektedir. Kelimenin ‘mum’ anlamına Yit.Sud. ve ETŞ’de rastlanmıştır. Far. *mum~mūm* kelimesi Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinde tespit edilmiştir. Metinlerde sıklıkla yer alan kelimelerden biri ise Ar. *şem*’dir. Karahanlı ve Harezmi Türkçesi eserlerinde geçer. Aynı anlama gelen *şem‘din* kelimesi HŞ’de görülmüştür. 8. yüzyıldan 15. yüzyıla dek kesintisiz bir şekilde kullanılan T. *yula* ağırlıklı olarak Eski Türkçe dönemi metinlerinde yer almıştır.

6.1.7.1. Unvan/Özel İsim Ögesi Olarak Işık Araçları

Yula, yazıtlarda özel ad olarak kullanılmıştır. Kelime örneklerden birincisinde kişi adı, diğerinde ise yer adı olarak geçmektedir:

yula (E 41/3), yula köl (ŞU G/6)

6.1.7.2. Işık Araçlarına Benzetilen Kutsal Kişi/Nesneler

Buddhist çevre Türk metinlerinde Buddha’nın, dharmanın, hikmetin, tanrı kızlarının meşaleye benzetildiği örnekler vardır. Buddhist inanç sistemine göre aydınlanmanın merkezi Buddha’dır. Buddhistler öncelikle onun sayesinde sonra hikmet ve dharma ile zihinlerini, gönüllerini aydınlatırlar. AY’da Sarasvatı adlı tanrı kızının büyük meşale ışığına benzetildiği görülmüştür:

bilge biliglig yulağ ikileyü yarutdı (Huan.5 2048/20) “hikmetli meşaleyi ikidir parlattı” (Hikmet-Meşale)

bu nomlug yaruk yula tamtursunlar (AY 437/18) “bu dharmalı parlak meşaleyi tutuştursunlar” (Dharma-Meşale)

ulug yula yarukı teg (AY 493/3) “büyük meşale ışığı gibi” (Sarasvatı-Meşale)

yirtinçünün yaruk yulası (ETŞ 9/41) “dünyanın parlak meşalesi” (Buddha-Meşale)

İslamî dönem Türk metinlerinde Allah, din, Hz. Muhammed, Hz. Ömer, evliyalar kandile benzetilmiştir. Onlar insanların karanlığını aydınlatır, yönlerini bulmalarına

yardımcı olurlar. Kuran Tercümelerinde Allah nurunu içinde lamba bulunan bir kandile benzetmiştir. DH'de imanın muma benzetildiği birkaç örnek vardır. HŞ'de din, duman tütmeyen bir kandile benzetilmiştir. Dinî metinlerde Hz. Muhammed, Allah tarafından kandil olarak nitelendirilmektedir. Allah onu insanları doğru yola yani İslam'a çağıran bir davetçi ve onları karanlıklardan aydınlığa çıkaran bir kandil olarak göndermiştir. İçeriği dinî olmayan K'nin ve HŞ'nin peygamber övgüsü bölümünde Hz. Muhammed karanlık gecede ki meşaleye, gönülleri aydınlatan kandile benzetilmiştir. Allah ve Hz. Muhammed'in yanı sıra peygamberimizin sahabelerinden olan Hz. Ömer'in de KE'da kandil olarak tanımlanması söz konusudur. Hz. Ömer bu dünyada İslam'ın nuru, öbür dünyada cennetlerin kandili olarak tasvir edilmektedir. Kuran Tercümelerinde Allah tarafından insanlara biçilen kader, yol da kandille ifade edilmiştir:

anıñ yarıkluķı meñzeki atuşsuz tügnük teg anıñ içinde çerāğ (TIEM 73 II 258v/2=024/035) = anıñ nūrınıñ şıfatı tamda öteliksiz çırāğ koğğutlık anıñ içinde çırāğ (HKT 340a/1=24/35) “onun nuru içinde kandil koyulan kandillik gibidir” (Allah'ın nuru-Kandil)

anıñ yüzi köñüllerniñ çırāğı (HŞ IV/5) “onun yüzü gönüllerin kandili” (Hz. Muhammed-Kandil)

ķamuğķa kıldımız sizdin yarık yol hem çerāğ (KKT 27/53b3=5:48) “size hepiniz için şeriat ve bir yol yöntem kıldık” (Kader-Kandil)

niçe kim dīn çırāğında tütün yoķ (HŞ 229/9) “nasıl ki dinin kandilinde duman yok” (Din-Kandil)

öçüp kalğay vüçüd içre şem'-i ĩmān (DH XL/4) “iman mumu bedende sönüp kalacak” (İman-Mum)

‘ömer dünyāda islām nūrı turur ve uçmaħlığlarnıñ çerāğı turur (KE 200r8, 200r12) “Ömer dünyada islamin nurudur, cennetliklerin kandilidir” (Hz. Ömer-Kandil)

yula erdi ĥalkķa ķarañķu tüni (K 35) “karanlık gecede halka meşaleydi” (Hz. Muhammed-Meşale)

6.1.7.3. Işık Araçlarına Benzetilen Diğer Kişi/Nesneler

Muhtevası dinî olmayan eserlerde kandile, muma benzetilen kişi genellikle sevgilidir. MN’de sevgilinin, HŞ’de Şirin’in, Ferhat’ın, Hüsrev’in çeşitli yönleriyle muma, kandile benzetildiği görülmektedir. K’deki örneklerde bilge kişilerin ilimleri ile halkı aydınlattıklarından, hükümdarın meşaleye benzediğinden, aklın insan için bir meşale olduğundan bahsedilmektedir Mum ve kandil hem ışık hem de ısı özelliğine sahip olduğu için her iki özellik etrafında anlam ilişkileri kurulmuştur. Burada mum ve kandilin aydınlatma özelliği dolayısıyla benzetildiği örnekler belirtilmiş, ateş yönünden benzetildiği örnekler ateş kavram alanı altında değerlendirilmiştir:

ayā hūrşēd teg ‘ālam çirāğı (MN 153) “ey güneş gibi alemin kandili” (Sevgili-Kandil)

çirāğ irdiñ cihān yüzün yarutğan (HŞ 176/17) “dünyanın yüzünü aydınlatan kandildin” (Şirin-Kandil)

köyürdi köñlümi çahrañ yulası (MN 253) “yüzünün meşalesi gönlümü yaktı” (Sevgili-Kandil)

közüm sen hem yana köznüñ çirāğı (HŞ 192/3) “gözüm de gözümün kandili de sensin” (Hüsrev-Kandil)

olar ‘ilmi boldı buđunķa yula (K 4347) “onların ilmi halk için meşale oldu” (Bilgi-Meşale)

şem‘ tig sızma iy mecliske çın nūr (HŞ 50/12) “ey gerçek nur, meclise kandil gibi sızma” (Şirin-Kandil)

uçup qalmıñ cihan körmüñ çirāğım (HŞ 135/33) “dünya görmüş kandilim uçup gitmiş”(Ferhat-Kandil)

uķuñ bir yula teg yarutur anı (K 1840) “akıl bir meşale gibi onu aydınlatır” (Akıl-Meşale)

yula teg küyersen bu kün (K 5166) “bugün sen meşale gibi yanıyorsun” (Hükümdar-Meşale)

Tarihî dönem metinlerinde gök cisimlerinin de kandile benzetildiği görülmektedir. Kandil nasıl karanlığı aydınlık kılıyorsa, güneş ve ay da yeryüzünü öyle

aydınlatmaktadır. Göğün yaratılışının anlatıldığı bahiste Allah gökyüzünü kandillerle donattığını söylemektedir. Burada kandiller ile kastedilen ay, güneş ve yıldızlardır. Diğer ayetlerde ya da eserlerde de çoğunlukla güneşin yanan bir kandil olarak tasvir edildiği görülmektedir. HŞ’de sabahın aydınlanması da tan kandilinin yakılmasına benzetilmiştir. Burada tan kandili ile güneş kastedilmiş olabilir:

bezedimiz dünyā kökini çerāğlar birle (TIEM 73 II 349v/3=041/012), bezedimiz ök dünyā kökini çerāğlar birle (TIEM 73 II 416v/7=067/005) = bezedimiz yawuḡ kökni yulduzlar birle (KKT 35/78b2=41:12) = bezedük kökni yakınraḡ, yanğan çırāğlar birle (HKT 456a/3=41/12, 539b/7=67/5) “yakındaki göğü yanan kandiller ile süsledik” (Gök Cisimleri-Kandil)

kıldı aynı anlar içinde yaruḡluḡ kıldı künni çerāḡ (TIEM 73 II 423r/6=071/016) = kıldı aynı, anlar ara yaruḡluḡ taḡı kıldı künni yanğan çırāḡ (HKT 549b/3=71/16) “ayı onlar içinde aydınlık, güneşi kandil kıldı” (Güneş-Kandil)

yaḡıldı irse nāgeh taḡ çırāḡı (HŞ 49/1) “tan kandili ansızın yakıldığında” (Güneş-Kandil)

6.1.7.4. Ölüm Simgesi Olarak Işık Araçları

Mumun, kandilin sönmesi ölüm simgesi olarak kullanılmıştır. Buddhist çevre metinlerinden TEZ’de Tripitaka tanrının ölümü parlak kandilin sönmesine benzetilmiştir. İslamî dönem metinlerinde de aynı benzetme söz konusudur. MM’de hayat bir mum, ölüm ise onu söndüren bir rüzgâr olarak ifade edilmiştir. HŞ’de Amasya sultanı Meryem’in ölümünün anlatıldığı satırlarda Meryem’in ölümü, hayat mumunun kendisinden uçup gitmesi olarak tasvir edilmiştir:

tiriglik çerāḡı yel ara öçer (MM 47/2) “hayat mumu rüzgârda söner”

tiriglik şem’i kim meryemdin uçtı (HŞ LX/16) “dirilik mumu Meryem’den uçtu”

yaruḡ yula birtemledi öçti tep inçe yerinti busantı (TEZ 1018) “parlak kandil azaldı, söndü diye öyle üzüldü, dertlendi”

6.1.7.5. Yaygın Bir Mazmun Ögesi Olarak ‘Mum’

Eski Türk Edebiyatının yaygın mazmunlarından, kelebeğin muma olan aşkının anlatıldığı şem ü pervâne ‘pervane ile mum’a dayalı bazı satırlar görülmüştür. Hem dinî

içerikli hem de dinî olmayan eserlerde çeşitli kişiler ‘pervâne/şem’e benzetilmiştir. DH’de Allah mum, kul onun aşkıyla yanıp tutuşan pervânedir. MN’de sevgili mum, âşık onun etrafındaki pervânedir. HŞ’de Şirin mum, Hüsrev ise ona pervânedir:

allâh şem‘î pervâne dik özin urar (DH XXXVI/8) “Allah bir mum, pervane gibi kendini vurur”

kelebek çerâğ körüp özin otğa atıp köyer (KE 86v7) “kelebek mumu görüp, kendini ateşe atıp, yanar”

könül parvâna boldı ol yulağa (MN 254) “gönül o muma pervane oldu”

şem‘in izlep şâgird kirdim pervâneğâ (DH I/20) “mumunu izleyip pervaneye çırak girdim”

çirâğ sen sen yana pervâne tig ol (HŞ 139/25) “sen kandil gibisin, o da pervane gibi”

anıñ şem‘ine şâh pervâne boldı (HŞ XXXIX/30) “hükümdar onun mumuna pervane oldu”

6.1.8. Isı/Işık Kaynakları

“*Afitâb~âftâb, ahtar, ^a/ây, ay tolun~tolmuş ay~tolu~tolu ay~tolu tegirmi ay~tolun ay~tolun~^tolun ^a/ây, bedr, hilâl, hırşed~hırşîd, kamer, kevâkib, kevkeb, kuyaş~küneş, k^ü/ün, mağ~mâh, mihr, necm, nücüm, şems, yalçık, yanı ay, yarım ay, yaşıq, yilDuz*” kelimelerinin tarihî dönem metinlerinde ısı ve ışık kaynaklarını karşıladığı görülmüştür.

Ay kavramı T. *ay, yalçık*, Ar. *bedr, hilâl, kamer*, Far. *mağ~mâh* kelimeleriyle karşılanmıştır. Bunlardan en sık tercih edileni *ay*’dır. Bu kelime Yenisey Yazıtlarından Harezmi Türkçesi eserlerinin sonuna kadar istikrarlı bir şekilde kullanılmıştır. Kelimenin sıfatlama eki almış *aylı* biçimi de ‘ay’ anlamında olup Eski Türkçe dönemi eserlerinde yer almıştır. *Yalçık* ve *bedr*, Karahanlı ve Harezmi Türkçesi metinlerinde, *kamer* ise yalnız Harezmi Türkçesi’nde tespit edilmiştir. *Mâh*, Karahanlı ve Harezmi Türkçesi eserlerinde görülürken, eski biçimi *mağ*, Eski Türkçe döneminde yer almaktadır. Bunların yanı sıra *ay tolun, tolmuş ay, tolu, tolu ay, tolu tegirmi ay, tolum ay, tolun, tolun ay, tolun ây, tölun ây* kelime ve tamlamalarıyla *dolunay, yanı ay* tamlamasıyla yeni ay, *yarım ay* tamlamasıyla ise yarım ay evreleri ifade edilmiştir.

Güneş kavramı için metinlerde Far. *āfitāb~āftāb*, *ḥurşed~ḥurşīd*, T. *ḳuyaş~küneş*, *k^ü/ün*, Ar. *mıhr*, *şems*, T. *yaşık* kelimeleri kullanılmıştır. Söz konusu kavram en sık *kün* kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu kelimeye Yenisey Yazıtlarından Harezmi Türkçesi dönemi sonuna kadar sıklıkla rastlanmıştır. Kelimenin sıfatlama eki almış *künli* biçimi de ‘güneş’ anlamında olup Eski Türkçe döneminde tespit edilmiştir. *K^ü/ün* kelimesinin ‘gündüz, mum, sıcak’ anlamlarında kullanıldığı örnekler de vardır. *Āfitāb*, HŞ’de; *āftāb* ise KE’de bulunmaktadır. *Ḥurşed* MN’de, *ḥurşīd* ise HŞ’de kullanılmıştır. *Mıhr* adına MN’de, yalnızca sure adı olarak karşımıza çıkan *şems* adına ise Orta Türkçe metinlerinde rastlanmıştır. *Yaşık* kelimesi K ve KE’de geçmiştir. Eski Türkçenin Köktürkçe döneminde *ḳunyaş* biçiminde karşımıza çıkan kelime Eski Uygur Türkçesi döneminde *ḳuyaş* ve *ḳunaş* olmak üzere iki farklı biçimde gözükmektedir. Kelimenin *y*’li biçimi ilk kez AY’da tespit edilmiş olup *ḳuyaş tumlıg* ikilemesinde kullanılmıştır. Kaşgarlı kelimeyi “şiddetli sıcaklığın ısı ve güneş vurmasının şiddeti” (D 520/419) şeklinde izah etmiştir. Taranan metinlerde kelimenin ‘sıcaklık, ısı’ anlamının ‘güneş’ anlamına kıyasla çok az olduğu söylenebilir. Tek bir örnekte ise ‘gündüz’ anlamıyla kaydedilmiştir. Kelime asıl olarak ‘güneş’ kavramını karşılamada kullanılmış ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde tespit edilmiştir. *Kunaş* biçimine ilk kez İrkB.’de, sonrasında ise TIEM’de tesadüf edilmiştir.

Yıldız kavramı Ar. *aḥtar*, *kevākib*, *kevkeb*, *necm*, *nücüm*; T. *yılduz* kelimeleriyle karşılanmıştır. Yıldızın bir gök cismi olarak gerçek anlamda; şans, talih, kut ifadesiyle ise mecaz anlamda kullanıldığı saptanmıştır. Yıldız kavramı için ağırlıklı olarak *yılduz* kelimeleri kullanılmıştır. En eski biçiminin *yultuz* olduğu düşünülebilir. Kelimenin bu şekli Eski Türkçesi dönemi eserlerine özgü olup bu dönem metinlerinde çoğunlukla gezegen adlarıyla bir araya gelerek tamlama oluşturmuştur. *Yılduz* biçimi Eski Türkçe döneminden Harezmi Türkçesi dönemi sonuna kadar kesintisiz bir şekilde kullanılmıştır. *Yılduz*, yalnız NF’de tespit edilmiştir. *Ahtar* kelimesi MN’de yer almıştır. *Kevkeb* KE’de, çokluk biçimi *kevākib* ise HŞ’de saptanmıştır. *Necm*, Kuran Tercümelerinde sure adı olarak karşımıza çıkmıştır. Çokluk biçimi *nücüm*, Karahanlı ve Harezmi Türkçesi eserlerinde görülmüştür. Söz konusu kelime çoklukla *ilm* ile birlikte kullanılmıştır.

6.1.8.1. Unvan Adı/Özel İsim Ögesi Olarak İsy/Işık Kaynakları

Ay sözcüğüyle kurulan unvan adlarına eski Türklerde özellikle Uygur Kağanlığı döneminde sıkça rastlanır. Kelimenin bu şekilde unvan adı olarak kullanılmasında Maniheizmin etkisi olduğu düşünülmektedir. Özkan İzgi bununla ilgili olarak şunları söylemektedir: “Tun Baga Tarkan ölünce yerine oğlu geçmiştir. Bu kaganın ünvanı “Ay Tengride Kut Bulmuş Külük Bilge Kagan”dır. Bugünkü anlamıyla “Ay Tanrısında saadet bulmuş ünlü Bilge Kagan”dır. Görüldüğü gibi, bu kaganın ünvanındaki yenilik “Ay” kelimesinin olmasıdır. Uygur Devleti kurulduğundan beri, kaganların ünvanlarında bu kelimeye rastlanmamıştı. Bilindiği gibi “Ay” Maniheizm’de önemli bir mefhumdur. Bu sebeple, Mani dini ilk tesirlerini kaganların ünvanlarında göstermeğe başlamıştır. “Ay” Maniheizm’de “Gök” kadar önemli bir mefhumdu. Karabalgasun yazıtında, bu kaganın Uygurların örf ve adetlerini islah etmeğe çalıştığından bahsedilmektedir. Karabalgasun yazıtının Maniheizm bir düşünce ile yazıldığı göz önünde tutulursa, bu kagan’ın da Bögü Kagan gibi, Mani dinini yaydığı ve ünvanın başına “Ay” kelimesinin niçin konduğunu anlayabiliriz” (İzgi 1987: 22) Unvan adlarında ay tanrıdan ve kün tanrıdan kut alındığının belirtilmesi, bu iki kavrama yüklenen değerin bir göstergesidir. K’de karşımıza çıkan Ay Toldı mutluluğun, saadetin; Kün Togdı ise kanunun, adaletin temsilcisidir. Mutluluğa erişmek ayın dolunay evresine geçişi, yani en parlak haline dönüşmesi olarak, adaletin tecelli etmesi ise güneşin doğuşu olarak tanımlanmıştır.

Bedr ve *yulduz* kelimeleri yer adı; *şems*, *ķamer* ve *necm* kelimeleri ise sure adı olarak geçmektedir. KE ve TIEM 73’te geçen *bedr* Medine’nin güneybatısında yer alan bir kasaba (ATA 1997: 769) olup, Kaşgarlı tarafından kaydedilen *yulduz kōl* ise “Küçe (Kuça), Kiñüt ve Uygur sınırları arasında bir gölün adı”(D 502/403)’dir:

ay (Koç.14), āy kōl (D 502/403), ay külüg (E 123), ay sılığ (YAM Mi. 02/3), ay tenride kut bulmuş alp bilge tenri uygur kağan (Kar.B.III), ay t(e)nrıde kutbulmuş (Mani. III, Nr. 28. T. M. 301./3), ay toldı (K A7, B69, C14, C15, C16, C20, C23, C26, C27, 355, 462, 474, 498, 501, 502, 503, 511, 519, 526, 558, 561, 562, 568, 577, 580, 581, 584, 589, 594, 598, 607, 616, 618, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 628, 657, 673, 684, 698, 702, 720, 728, 730, 748, 763, 766, 769, 773, 776, 786, 823, 836, 854, 859, 870, 896, 907, 920, 938, 939, 951, 954, 956, 957, 958, 976, 984, 998, 1001, 1005, 1012, 1019,

1038, 1045, 1051, 1067, 1070, 1080, 1085, 1107, 1128, 1149, 1167, 1168, 1195, 1208, 1215, 1249, 1256, 1273, 1295, 1339, 1351, 1517, 1548, 1574, 1578, 1625, 1635, C18, C21, 538, 760, 766, 774, 354, 530, 955, 1035, 1068, 1115, 1158, 1169, 1564), bedr (KE 221r15, 241r21, 221r3, 221r5, 221r8, 222r7, 222v20, 223r5, 223r18, 223v3, 227r15, 230v18, 230v21, 232v3, 221v5, 224r11, TIEM 73 I 50r/3=003/123), hilâl bin nâfi' (KE 247r17), kamer (KE 66v14, 67v10, 67v14); kün arslan (YAM Lo. 05/5b), tsag kün (Huan.5 1275/12), kün (KE 76r5, 68r13), kün çor totok (E 35/2), kün silig künçuy (Mayt. 1/41), kün teñride kut bulmuş erdemin el tutmuş alp kutluğ uluğ bilge uyğur (HAM 5/8), kün toğdı (K A26, B68, C13, C14, C15, C18, C19, C44, 353, 355, 415, 526, 823, 3455), kün toğmış (PP. X.ant., XIX.ant., XXVI.ant., XXXVIII.int., LXII.ext., LXII.ant., LXVII.int., LXXVII.int.), kün toğmış (PP.XLVII.int.), sūretü'l-kamer (TIEM 73 II 54, HKT 54), sūretü ve's-şems (TIEM 73 II 91, HKT 91), 'aynü's-şems (KE 96v7, 97r7, 98r19), sūretü ve'n-necm (TIEM 73 II 53, HKT 53), yulduz kōl (D 502/403)

6.1.8.2. Atasözü/Deyim Ögesi Olarak Isı/Işık Kaynakları

Ay ve güneş kavramları D'de birçok atasözünde yer almıştır. D 253/222'deki atasözü küçük bir işin büyük bir işmiş gibi yansıtılması üzerine söylenmektedir (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 222). D 146/127'deki ve D 54/39'daki örnekler nasıl ki ay, en büyük ve en görkemli hali olan dolunay biçimine geldiğinde fark edilmemesi imkânsız ise bazı durumlar da bu şekilde açıktır anlamı taşımaktadır. D 92/86'daki ifade işi yürütmede para harcamak için kullanılır (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 86). D 47/33'te beylerin sözlerinden dönmemeleri gerektiği anlatılır. D 632/527'deki atasözünde, insanın içinde bulunduğu duruma şükretmesi gerektiği ifade edilmektedir:

at töküzlüki āy bolmas (D 253/222) “atın akıtması ayın yerini tutmaz”

ay tolun bolsa elgin imlemes (D 146/127) “ay dolunay haline geldiği zaman elle gösterilmez”

āy tolun bolsa eligin imlemes (D 54/39) “ay dolunay haline geldiği zaman elle gösterilmez”

kümüş künke ursa altun adakın kelir (D 92/86) “paralar güneşe serilirse altın yürüyerek gelir”

künde irük yok begde kıyık yök (D 47/33) “güneşte gedik olmadığı için beyin sözünde de cayma yoktur”

künke baksa köz kamar (D 171/147) “güneşe bakanın gözü kamaşır”

yalksa yeme yāg edgü küyse yeme kün edgü (D 632/527) “insan bıksa da yağ, yavan ve tuzlu yemekten daha iyidir. Güneş de yaksas bile kara bulut ve sisten daha iyidir”

6.1.8.3. Yenisey Yazıtlarında Isı/Işık Kaynakları

Eski Türk Yazıtlarında güneş ve ay kavramlarının yüksek bir duygu ile benimsediği görülmektedir. Ailesinden, akrabalarından, yerinden yurdundan ayrıldığını yazan/yazdıran yazıt sahibi, güneşten ve aydan da ayrıldığını özellikle yazıtına eklemiştir. Bu iki kavram eski Türklerin düşünce sisteminde dünyada geride bırakılanlar arasında sayılacak kadar önemlidir. Roux, çağdaş şaman davulları üzerinde yıldız resimlerinin bulunduğunu, bu davulları kullananların, bu sembollerini yollarının görülmesini sağlayan vazgeçilmez aydınlatıcılar olarak kabul ettiklerini, yazıtların, ölünün karanlıklar dünyasına girdiği andaki ışıktan varlıkları çağrıştırabileceğini söylemektedir” (Roux 2002: 133):

ayımka adrıldım (E 97/1) “ayımdan ayrıldım”

kün e ay a azdım a (E 11/2) “güneşten ve aydan ayrıldım”

teñrideki künke yerdeki elimke bökmedim (E 7/3) “gökteki güneşe, yerdeki yurduma doymadım”

6.1.8.4. Zaman Tayininde Isı/Işık Kaynakları

Güneş ile ay, yön ve zaman tayininde kullanılmıştır. Zaman tayininde ayın rolünün, yön tayininde ise güneşin rolünün daha ağır bastığı görülmüştür. Ayın dolunay ve yeni ay evreleri zaman tayininde kullanılmıştır. Dolunay ile ayın on beşinci günü, yeniay ile ayın ilk günleri ifade edilmiştir. Ay kutsal günlerin, önemli tarihlerin takvimi için de kullanılmıştır. Bayramlar ve kutsal aylar ayın hilal şekli ile başlar. Örneğin; ramazan ayı ayın hilal evresi ile başlayıp hilal evresi ile sona ermektedir. Bu amaçlarla ayın hareketleri gözlemlenmiştir. Güneş de zaman belirtmede kullanılan bir öğedir. Güneşin

doğmasıyla sabahın, batmasıyla akşamın kastedildiği görülmektedir. Güneşin ortada olduğu an ile öğle vakti ifade edilmiştir:

anta ötrü ol tolun ay beş y(E)germê tünle yığılmış beş yüz arhantlar teñri teñrisi burhannıñ üç törlüg uğrın arıg erdükiñe tanuq boldılar (İns.Sud. 568) “ondan sonra o dolunayın on beş gecesi beş yüz kutsal kişi teñri teñrisi burkanın üç türlü nedeniyle temizliğe kavuştuğuna tanık oldular”

çuñultın yañı ayka tegi kamaçıuğa kelgeybiz (HAM.20/15) “yeni aya kadar Çungul’dan Kamçıu’ya geleceğiz”

eki yañıka kün tuguru süñüşdüm (ŞU D/1) “ikinci gün güneş doğarken savaştım”

kün batğalı yawuşdı (KE 140v1) “güneş batmaya yanaştı”

kün ortu (D 74/62) “öğle”

tesbîh kılgıl idin öğdüsü birle kün tuğmazda aşnu taqı batmazında aşnu (TIEM 73 I 235r/3=020/130) = tesbîh kılgıl idinün öğmeki birle, kün toğmağının aşnusunda taqı batmağının aşnusunda (HKT 309b/6=20/130) “güneşin doğmasından ve batmasından önce Rabbini övgü ile tesbih et”

tün akşam kim köründi bayram ayı (MN 20) “gece, akşam bayram ayı göründü”

türk kuyaş ödi (D 178/151) “gün ortası”

6.1.8.5. Yön Tayininde Isı/Işık Kaynakları

Güneş, Eski Türk hayatında ana ve ara yönleri belirtmede kullanılan temel ögedir. Doğu yönü *künnün toğar yiri, kün toğsık, kün toğsıg, kün toğsuğ, kün toğusuğ, kün toğusuk, kün tuğusıg, kün tuğuşı* tamlamalarıyla; batı yönü *künnün batar yiri, kün batışı, kün batışıg, kün batsık, kün batşıg* tamlamalarıyla karşılanmıştır. *Kün* kökünden türeyen *künDin* kelimeleri ana yönlerden ‘güney’i temsil eder. Kuzey yönü güneşle ifade edilmemiştir. *Kün* kelimesinin *kidin* ile birlikte kullanılmasıyla güney batı yönüne, *öñdün* ile birlikte kullanılmasıyla güney doğu yönüne işaret edilmiştir. Taryat Yazıtında ay kavramının da yön belirlemede kullanılması pek rastlanmayan bir durumdur. Yönler

ayrıca cihan hâkimiyeti ifadesi için kullanılmıştır. Özellikle yazıtlarda rastladığımız bu ifade, kağanın gücünü ortaya koyduğu bir gövde gösterisi niteliğindedir. Kağan, güneşin doğduğu yerden battığı yere kadarki bölgede yaşayan kişilerin yani tüm dünyanın kendisine tâbi olduğunu dile getirmektedir:

bu yirniñ sıçısı öñdün kılqya kópuzniñ yir kündin y uluğ ögen (YAM Sa. 09/12) “bu yerin sınırı doğuda Kul Kopuz’un yeridir, güney yönünde büyük akarsudur”

ilgerü kün toğsıqıña birigerü kün ortusınaru kırıgaru kün batsıqıña yırıgaru tün ortusınaru anda içreki budun kóp maña körür (BK-K/1-2) “doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar o bölgenin içindeki millet hep bana itaat eder”

kidin kündin nairiti bulunta (Yit.Sud. 15/8) “güney batı nariti tarafında”

kün batsıqdaki yir suv (Mani. III, T. II, D. 121. Taf. I Nr.3/6) “güneşin battığı yerdeki topraklar”

kün tuğardın kün batırğa kâşki tegse sözlerim (KE 249v15) “keşke sözlerim güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar yayılsa”

kün toğışı tarafında (NF 37/15) “güneşin doğduğu tarafta”

öñdün küntün bulun yeti yüz bere yer yorıp (Huan.7 65/23) “güney doğu yönünde yedi yüz mil yol gidip”

öñre kün tugsıkdaki bodun késre ay tugsıkdaki bodun (Tar. B/3) “doğuda güneşin doğduğu yerdeki millet batıda ayın doğduğu yerdeki millet”

toğardın kün batırğa han yayıldı (HŞ 145/10) “han, güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar yayıldı”

türk bodun öñre kün togsıqıña késre kün batsıqıña tegi (Ong.2) “Türk Milleti doğuda gün doğusuna, batıda gün batısına kadar”

yana kıldımız künni anıñ üze yolçı (TIEM 73 II 264r/8=025/045) = andın soñ kıldıq künni, anıñ üze kulavuz (HKT 348b/4=25/45) “ondan sonra güneşi onun için rehber yaptık”

6.1.8.6. Maniheizm, Buddhist ve İslamî İnanç Sistemlerinde Isı/Işık Kaynakları

Ay ve güneş kavramları Maniheizm’de ayrı bir önem taşır. HU’de güneşin ve ayın eskiliğinin, ölümsüzlüğünün reddedilmesi, onların rızası dışındaki işlerin yapılması tövbe edilmesi gereken bir durum olarak anlatılmaktadır:

kentü özümüznii künte ayda öñi biz tidimiz erser (HU 26) “kendimiz için güneşten ve aydan eskiyiz dediysek”

kün ay ölür tidimiz erser (HU 22) “güneş ve ay ölür dediysek”

kün ay teñri taplamaz işig neçe işledimiz erser (HU 114) “güneş ve ay tanrının istemediği şeyleri ne kadar yaptıysak”

Maniheizmin temel öğretileri arasında dört tanrıya, beşiz tanrıya olan inanç ve on emir yer almaktadır. Bu dört tanrı arasında güneş ve ay da bulunur. Diğer tanrılar ise Ezrua, güçlü ve burkanlardır:

ezrua teñrike kün ay teñrike küçlüg teñrike burhanlarka mantımız (HU 173) “Ezrua tanrıya, güneş ve ay tanrıya, güçlü tanrıya, burkanlara inandık”

küçlüg iki y(a)ruḵ kün ay t(e)ñriler (Mani. III, Nr. 1, III. T. M. 140 u. 147 seite b/4 önt.) “güçlü, iki parlak güneş ve ay tanrılar”

ötünürbiz kün ay teñrike yaşın teñri nom ḵutı marmani ferıştilarka ḵut ḵolur (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. II/3) “güneş, ay ve ışık tanrıya, dharma büyüklerine ve meleklerle dua eder, onlardan kut dileriz”

Dört tanrıya inanan kimse dört aydınlık damgayı gönlünde damgalamış olur. Bunlardan ilki sevmek olup Ezrua tanrı damgası, ikincisi inanmak olup güneş ve ay tanrı damgası, üçüncüsü korkmak olup beşiz tanrı damgası, dördüncüsü ise irfan sahibi burkan damgasıdır (bk. Damga):

ekinti kirtkünnek kün ay teñri tamgası (HU 179) “ikincisi inanmak olup güneş ve ay tanrı damgasıdır”

kün ay teñri tamgası (HU 180) “güneş ve ay tanrı damgası”

Maniheist ve Buddhist çevre Türk metinlerinde ayın ve güneşin sarayı olduğuna dair cümleler yer almaktadır. Burada ya ayın gökte bulunduğu yer onun evi yani sarayı olarak adlandırılmış ya da ay bir hükümdar gibi kişileştirilerek saray sahibi olarak ifade edilmiştir. Söz konusu örneklere diğer çevre metinlerinde rastlanmamaktadır. Emel Esin, ay ve güneşin karşılaşmasının Chou devrinden beri hükümdara izafe edildiğini ve bunların hükümdar bayrağında yer aldığını, Türklerde de beylik alameti olan bu işaretin ‘kün-ay’ ya da ‘künli-aylı körüşdi/kavuşdı’ şeklinde yorumlandığını söylemekte güneşin ve ayın birer hükümdar gibi ordu sahibi olduklarını aktarmaktadır (Esin 1979: 29-31). Biz tarihî metinlerde rastladığımız ‘künli aylı ordular’ gibi ifadeleri güneş ve ayın ordusu olarak değil, güneş ve ayın sarayı olarak yorumlamayı daha uygun bulduk:

bilmetin kün ay tenrike iki yaruk ordu içre olurugma tenrilerke nece yazıntımız erser (HU 13) “bilmeden güneş ve ay tanrısına, iki aydınlık saray içinde oturan tanrılara karşı ne kadar günah işledikse”

kün tenri ay tenri iki yaruğ ordular içinteki tenriler yaruğına arka birip (S.Yü. 272) “güneş ve ay tanrı, iki parlak saray içindeki tanrılar ışığına destek verip”

künli aylı ordular (AY 565/22) “güneş ve ay sarayları”

min yapgun iki yaruğ orduğa kirtgünçlüg nigoşak (Mani. I, T. II D. 171/9 Tafel III ek sağ) “ben yapgun, iki parlak saraya inanmış nigoşak”

İslamî çevrede yazılan dinî ve din dışı metinlerde ay, güneş ve yıldızlardan Allah tarafından yaratılan ögeler olarak bahsedilmektedir. Şüphesiz ki Allah her şeyi yaratandır. Bu da kutsal kitapta ve evrenin yaratılışı hakkında ifadelerin yer aldığı diğer eserlerde dile getirilmektedir. Özellikle KKT, TIEM I-II ve HKT nüshalarında bu minvalde çok fazla örnek tespit edilmiş olup birkaçı şu şekildedir:

du-şenbe kün aynı ve künni ve yulduzlarını yaratdı (KE 3v1) “pazartesi günü güneşi, ayı ve yıldızları yarattı”

körmes mü sen çın tanrı yüknür anar ne kim kökler içindeki tağı yer içindeki tağı kün tağı ay tağı yulduzlar tağı tağlar tağı yıgaçlar tağı teprenigililer tağı kişilerdin üküşreki (TIEM 73 II 243v/8=022/018) = körmedün mü, haķıkat üze tanrığa, secde kıılır aña, ol kimerse kim kökler içinde tağı yir içinde, tağı kün tağı ay tağı yulduzlar tağı tağlar tağı

yaş yıgaçlar taķı yir yüzinde yörigenler taķı köp kişilerdin (HKT 321a/6=22/18) “görmez misin göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğuş Allah’a secde ediyor”

kün ay garhlar yultuzlar yorığı tegşilmez (AY 412/5) “güneş, ay, gezegen ve yıldızların hareketi değışmez”

örü turuğlı kıldı silerke tünni kündüzni künni aynı yulduzlarını (TIEM 73 I 196v/4=016/012) = uğu barığlı kıldı sizlerke tünni kündüzni künni aynı yulduzlarını (KKT 30/35a2=16:12) = musahhar kıldı sizge tünni taķı kündüzni taķı künni taķı aynı taķı yulduzlarını (HKT 258a/7=16/12) “geceyi, gündüzü, güneş, ay, yıldızları sizin emrinize verdi”

sênöksên yaratğan bu yer kök kün ay bu küz kış kerek yaz kerek bolsuş yay (MM 3/1) “bu yer, göğüş, güneş, ay, güzüş, kış, baharı ve yazı yaratan sensin sen”

yarattı tün me kün ay ve yulduz (HŞ 2/6) “geceyi, gündüzü, ayı ve yıldızı yarattı”

yaşıl kök törüttü kötürdü ediz kün ay birle yulduz bezedi beğiz (K 3724) “mavi göğüş yarattı, yukarıya yükseltti, güneş, ay ve yıldızlar ile resim yaptı”

Ay kavramı ile Hz. Muhammed arasında kendisinin ay mucizesi dolayısıyla sıkı bir bağı vardır. Bir gün iman etmeyenlerden biri Hz. Muhammed’in yanına gelip ondan bir mucize göstermesini, ayı ikiye ayırmasını ve tekrar birleştirmesini ister. Bunun üzerine ellerini kaldırıp bu mucizenin gerçekleşmesi için dua eder. Allah onun dualarını kabul eder ve peygamber ayı parmağıyla ikiye ayırır, sonrasında ise birleştirir. Pek çok metinde bu mucizeden bahsedilmiştir. Gök cisimleriyle ilgili rivayeti olan bir başka peygamber de Hz. Yusuf’tur. Hz. Yusuf bir gün babası Hz. Yakup’a değışik bir rüya gördüğünü, rüyasında ayın, güneşin ve yıldızların kendisine secde ettiğini söylemektedir. Eserlerde bu hadiseye de yer verilmiştir:

ay êkki pâra boldı (NF 34/17) “ay iki parça oldu”

bu on bir yulduzlar, ay, kün birle kök etekinde yūsufğa secde kıldılar (KE 67v5) “bu on bir yıldız, ay ve güneş ile göğüş eteğinde Yusuf’a secde ettiler”

ķamer pâre boldı işâret bile (MM 34/1) “onun işaretiyle ay ikiye ayrıldı”

kökdin ay taķı kün taķı on bir yıldız tüşüp maņa secde kılurlar(NF 353/8) “gökten ay, güneş, on bir yıldız inip bana secde ederler”

ol işâret birle yardı aynı irnin tepretip (KE 181r18) “o parmağın ı oynatıp ayı işâret ile yardı”

ol yulduzlar atı cereyan, t̄arık, k̄âyis, k̄uddūh, feylāk, muşabbah, veśśāb, riyal bir rivāyetde zeyyāl, zū'l-‘amūdān, zū'l-fera‘,zū'l-‘ketfān (KE 67v4) “o yıldızların adı Cereyan, Tarık, Kayis, Kudduh, Feylak, Musabbah, Vessab, Riyal’dır. Bir rivayette zeyyāl, zū'l-‘amūdān, zū'l-fera‘,zū'l-‘ketfān’dır.”

6.1.8.7. Talih/Talihsizlik Göstergesi Olarak Isı/Işık Kaynakları

Tarihî metinlerde talih, şans, mutluluk ifadesinin de; talihsizlik, mutsuzluk, ölüm, kıyamet ifadesinin de ay, güneş ve yıldız kavramları ile yansıtılması söz konusudur. HŞ’de Hüsrev’in babası Nuşirevan’ın ölümü ay tutulması ile ilişkilendirilmiştir. Ay ve güneş kavramlarının mutluluk ifade eden anlamı K’de tespit edilmiştir. K’de hükümdarın Ögdülmiş ile konuştuğu satırlarda, hükümdar evrendeki her şeyin Ögdülmiş’in dilediği gibi olduğunu ve onun mutsuzluk nedenini anlayamadığını belirtmekte ve bunu güneşin ve ayın Ögdülmiş’in arzu ettiği gibi doğması şeklinde ifade etmektedir. Burada talih ile güneşin ve ayın doğması arasında ilişki kurulduğu söylenebilir. Kıyamet gününün tasvir edildiği satırlarda güneşin kararması, tutulması ve batıdan doğması o gün olacaklar arasında sayılmaktadır. İnsanın kendi kıyameti olarak nitelendirilebilecek ölümün de güneşin batması ile ifade edildiği görülmektedir. *Yıldız* kelimesinin talih, baht anlamındaki kullanımı günümüzde de devam etmektedir. Bu durum çoğunlukla burçlarla açıklanmaktadır. Bu kelime *bat-*, *dökül-*, *sön-* vb. eylemlerle bir araya geldiğinde ölüm, kıyamet gibi olguları ifade eder. Kur’ân-ı Kerîm’in 77, 81 ve 82. surelerinde kıyamet günü olacaklar arasında yıldızların dökülmesi, saçılması, sönmesi ve kaybolmasından bahsedilmektedir. ME’de de yıldızların dökülmesi ile kıyamet günü tasvir ediliyor olmalıdır. HŞ’de ise yıldız batmak ifadesiyle bir şeyin ya da bir kimsenin sonunun gelmesi kastedilmektedir:

anıñ özre toğdı sa’âdet küni (HŞ 9/18) “mutluluk güneşi onun üstünde doğdu” (Mutluluk-Güneşin Doğuşu)

bu künni olargā tuğurmağay (KE 112v11) “bu güneşi onlar için doğurmayacak” (Refah-Güneşin Doğuşu)

bu şum yulduzlıdın kōrkarmen iy yār (HŞ LXXXV/19) “ey yar, bu yıldızı kötü olandan korkuyorum” (Uğursuzluk-Yıldızı Kötü Olmak)

buğun inçke tegdi yarudı küni (K 5332) “halk huzura kavuştu, günü aydınlandı” (Mutluluk-Güneşin Parlaması)

bulit ara kün tuğmış (IrkB.52) “bulutların arasından güneş doğmuş” (Mutluluk-Güneşin Doğuşu)

er bulur kūt küni (K 1660) “insan mutluluk güneşini bulur” (Mutluluk-Güneş)

iki kün teñri közüngēy (AY 434/18) “iki güneş tanrı gözükecek” (Mutsuzluk-İki Güneşin Gözükmesi)

ikigün ajunda yaruyur küni (K 1294) “her iki dünyada güneşi parlar” (Mutluluk-Güneş)

imdi yulduzuñ battı balğa (HŞ 43/25) “şimdi yıldızın parlayarak battı” (Ölüm-Yıldız)

kaçan hayyire bolsa köz qararsa ay biriktürülse kün ay (TIEM 73 II 428r/9=075/007) = ol vaktın mütehayyir boldı köz, taķı tutuldu ay, taķı cem´ kılındı kün taķı ay (HKT 556b/5=75/7) “o an göz hayretler içerisinde kaldı, ay tutuldu, güneş ve ay bir araya getirildi” (Kıyamet Günü-Güneşin ve Ayın Kararması ve Tutulması)

kaçan kim yulduzlar söndürülse (TIEM 73 II 431r/3=077/008) = ol vaktın kim yulduzlar yoyuldu (HKT 560a/3=77/8) “yıldızlar kaybolduğunda” (Kıyamet-Yıldızların Sönmesi, Kaybolması)

kaçan kün qararsa (TIEM 73 II 436v/3=081/001) “güneş karardığında” = ol vaktın kim kün tutuldu (HKT 565b/5=81/1) “güneş tutulduğunda” (Kıyamet Günü-Güneşin Kararması ve Tutulması)

kaçan yulduzlar tökülse (TIEM 73 II 436v/3=081/002, 436r/8=082/002) = ol vaktın kim yulduzlar tüştiler (HKT 565b/5=81/2), ol vaktın kim yulduzlar saçıldı (HKT 566b/4=82/2) “yıldızlar saçıldığında” (Kıyamet-Yıldızların Dökülmesi, Saçılması, Düşmesi)

köni kıayda bolsa yaruyur küni (K 2789) “doğru insan nerede olsa güneşı parlar” (Bahtı Açıık Olmak-Güneşı Parlamak)

kıuyaş teg davlatıñ tābanda bolsun (MN 80) “devletin güneş gibi parlak olsun” (Bahtı Açıık Olmak-Güneş)

kıuyu tōküldi yulduz (ME 156/5) “yıldız aşıağı dōküldü” (Kıyamet-Yıldızların Dōküilmesi)

künni mağrıbdın tuğurmağınça (KE 40v7) “güneşı batıdan doğurmadıkça” (Kıyamet-Güneşin Batıdan Doğuşu)

künüm batđalıır teg (K 1072) “güneşim batmak üzere” (Ölüm-Güneşin Batışı)

otlı suvlı yaraşmazı künlı, aylı, yılı yultuzlı kıutlı yaraşmazı (S.Yü. 342) “ateş ve su, gün, ay ve yıl, şans ve kutun uyum sağlaması” (Şans-Yıldız)

tañ tañlardı udu yer yaradı udu kün tuğdı kıamağ üze yaruğ boltı (IrkB. 26) “tan attı, sonra yer aydınlandı, sonra güneş doğdu ve her şeyin üzeri aydınlık oldu” (Bahtın Açıık Oluşu-Güneşin Doğuşu)

tılekçe toğar ay kün ödleık toña (K 6231) “ey kahraman, ay, güneş, zaman arzu ettiğin gibi doğuyor” (Mutluluk-Güneşin, Ayın Doğuşu)

toğdı küni (K 5544) “başına gün doğar” (Talihin Açıılması-Güneşin Doğuşu)

tutuldı irse nuşrevānnıñ ayı (HŞ 15/3) “Nuşirevan’ın ayı tutulduğunda” (Ölüm-Ay Tutulması)

yultuzı erksiz bolup (388B) “yıldızı güçsüz olup” (Talihsizlik-Yıldız Güçsüz Olmak)

6.1.8.8. Isı/Işıık Kaynaklarına Benzetilen Kutsal Kışı/Nesneler

Maniheist çevre metinlerinde geçen *ay teğri* ya da *yaruğ ay teğri* sözleriyle Hz. İsa kastedilmiş olmalıdır. Bunun sebeplerinden biri, bu örneklerde *ay teğri* ibaresinin başında *ölügü tirgürügli* ‘ölüleri diriltten’ ifadesinin bulunmasıdır. Bu mucizenin Allah tarafından Hz. İsa’ya verildiği bilinmektedir: “Orta Asya kaynaklarında çoğunlukla Ay Tanrı ya da Jesus’a ölüleri diriltme fonksiyonu hakkı tanınmıştır. Ayrıca Wilkens “Jesus Maniheizm’de çok sık Ay olarak kışileştirilir ve ona ölüleri yeniden diriltme yeteneği

verilmiştir.... Burada ay teñri, Wilkens'ın da söylediği gibi Jesus yani Hz.İsa'dır” (Özertural 2005: 63). Hamilton da HAM.'da yer alan *tolun ay teg körtlügüm* ibaresi hakkında yaptığı açıklamalarda burada dolunay ile muhtemelen Hz. İsa'ya atıfta bulunulduğu söylenmektedir (HAM 1986: 62). Buddhist çevre Türk metinlerinde Buddha, bodisatavlar, hikmet güneşe ve aya; dharma güneşe; Buddhanın yolundan gidenler ise güneşe ve yıldızlara benzetilmiştir. İslamî çevre metinlerinde de Hz. Muhammed'in dostlarının, ibadetlerini yerine getiren müslümanların hem güneşe hem de yıldızlara benzetilmesi söz konusudur. Buddhist metinlerde Ratnavaçır rahip güneşe benzetilirken, İslamî dönem metinlerinde vazife bakımından onun muadili olan İmam Şafi de güneşe benzetilmiştir. İslami çevre Türk metinlerinde Hz. Ali, Hz. Muhammed ve Hz. Yusuf'un hem aya hem güneşe hem de yıldızlara; Hz. İsmail'in aya ve güneşe; Hz. Musa'nın ise güneşe benzetildiği örnekler tespit edilmiştir. Bu döneme ait metinlerde Cebrail'in de güneşe benzetildiği görülmüştür:

alkınçu bilge bilig yeneleyü tuğmaksız bilge biliglig yaroğ kün teñrig kök qalığ yūzinte körkentürü çoğlanturu tuğurgaylar (İns.Sud. 456) “sonsuz hikmet tekrar doğmayan hikmetli parlak güneş tanrısı gökyüzünde güzelleştirerek parlatarak doğuracaklar” (Hikmet-Güneş)

anta basa temin burhanlığ ay teñri bursañ kuvrağlığ yultuzlar grahlar kuvrağı birle (İns.Sud. 384) “ondan sonra yeniden Burkan ay tanrı toplulukla yıldızlar, gezegenler topluluğu ile” (Burkan cemaati-Yıldız)

arığ turuğ yarlıkançuçı yaruğunuz kün teñri teg (KİP 198) “temiz, berrak, merhametli ışığımız güneş tanrı gibidir” (Kuanşı İm Pular-Güneş)

ay āhirü'z-zamān peygamberi turur (KE 186v21)“ay, son dönem peygamberidir” (Hz.Muhammed-Ay)

ay teg yüzün kün teg körkin (KE 50v7) “ay gibi yüzünü, güneş gibi güzelliğini” (Hz. İsmail-Ay&Güneş)

bedr-i hıttā-i vefā muhammed muştafā şalla'llāhu 'aleyhi> ve sellem (KE 2r8) “vefa ülkesinin ayı Muhammed Mustafa (sav)” (Hz.Muhammed-Ay)

bu ay yüzlügni körüp turuqđı (KE 78v14) “bu ay yüzlüyü görüp duraksadı” (Hz. Yusuf-Ay)

bu oğ kün ay teñriden yana kün ay yaltrıq tıgme burқан belgürer (S.Yü. 404) “bu güneş ve ay tanrıdan yine güneş, ay ve ışık denen burkan belirir” (Buddha-Güneş&Ay&Işık)

burkan nomılıg kün teñri üze alku buluñ yınaklarınñ yarumakı bolsun (AY 678/12) “burkan dharmalı güneş tanrı ile her tarafın aydınlanması sağlansın” (Dharma-Güneş)

burқанlıg kün teñrig körgeli (ETŞ 7/110) “Burkan güneş tanrını görmek için” (Buddha-Güneş)

imām şāfi’ī ħalāyıkka kün meñizlig turur (NF 202/7) “İmam Şafi insanlık için güneş gibidir” (İmam Şafi-Güneş)

kaltı kün teñri yarukı yadılur teg tolp yırtınçüg yarutursız (AY 111/22) “güneş tanrı ışığı yayılır gibi bütün yeryüzünü aydınlatırsınız” (Ratnavaçır rahip-Güneş)

kıyāmet kün artuq kün aydıñ yüzün (MM 27/4) “kıyamet günü yüzün güneşin aydınlığından daha fazladır” (Gönlü Temiz Müslümanın Yüzü-Güneş)

közleri yulduz yüzü kün alnı köknñ aydın (KE 83r15) “gözleri yıldız, yüzü güneş, alnı göğün ayı gibi” (Hz. Yusuf-Ay&Güneş&Yıldız)

közleri yulduzlar teg yaşnayur erdi (KE 223v13) “gözleri yıldızlar gibi parlardı” (Hz. Muhammed’in Gözleri-Yıldız)

kün deg qomıyur erdi (KE 111r15) “güneş gibi parlıyordu” (Hz.Musa’nın Eli-Güneş)

kün teñri agılıkı bodisatav (AY 34d/44) “güneş tanrı hazinesi bodisatav” (Bodisatav-Güneş)

kün teñri teg yaruttı (ETŞ 7/344) “güneş tanrı gibi ışık saçtı” (Buddha Yolundan Gidenler-Güneş)

maytrılıg kün teñri tuğa (İns.Sud. 35) “maytrılı güneş tanrı doğarak” (Maitreya-Güneş)

meniñ yārānlarım yulduzlar teg turur (KE 202v12) “benim sevdiklerim yıldızlar gibidir” (Hz.Muhammed’in Dostları-Yıldız)

ölügü turgürügli ay t(e)ñri (Mani. III, Nr. 7, III. T. II, D. 176/19 önt.) “ölüyü diriltten ay tanrı” (Hz. İsa-Ay)

tolun ay teg körtlügüm (HAM.7/20) “dolunay gibi güzelim” (Hz. İsa-Dolunay)

töz töpüdeki ay tilgen közünü bilge bilig erür (Ui. Tot. 975) “düz tepedeki ay dairesinin aynası hikmettir” (Hikmet-Ay)

ulug bulit ay teñri agılıkı bodisatav (AY 34d/45) “ulu bulut ay tanrı hazinesi bodisatav” (Bodisatav-Ay)

yaruğ künni köreyin, aynı yulduzları köreyin tèse bu yigitke baqsun ya'nî 'alî kerremu'llâhu vechehu (KE 202r3) “parlak güneşi, ayı yıldızları göreyim derse bu yiğide baksın yani kerremu'llâhu vechehu Ali” (Hz. Ali-Ay, Güneş, Yıldız)

yükünürm(e)n adı kötrülmis ançolayı kelmiş ayağka tekimlig köni tözüni tuymıs erdinilig ay t(e)ñri burhan kutıña (Ui. II, T III M.225 6a/1) “şanı yayılmış, o şekilde gelmiş, ayaklarına kapanmalık, doğru kökü hissetmiş mücevherli ay tanrı burkan kutu önünde saygıyla eğilirim” (Buddha-Ay)

yüzi kün tég kıumıyur (NF 9/8) “yüzü güneş gibi parlar” (Cebrail-Güneş)

yüzi kündin köp yaruğrak alnı aynıñ egmesi (KE 181v6) “yüzü güneşten daha parlak, alnı ayın hilal hali” (Hz. Muhammed-Ay&Güneş)

yüzleri yaruğ yıldız tég yışığay (NF 241/6) “yüzleri parlak yıldız gibi ışıyacak” (İbadet eden müminin yüzü-Yıldız)

6.1.8.9. Isı/Işık Kaynaklarına Benzetilen Diğer Kişi/Nesneler

Sevgililerin, hükümdarların, beylerin aya ve güneşe benzetildiği görülmüştür. Sevgilinin ve hükümdarların aya benzetildiği bazı örneklerde onların çevresindeki kimseler de yıldızlara benzetilmiştir. Bunların dışında sultanın ve vücut uzuvlarının aya, annenin güneşe, meyvenin ise aya ve güneşe benzetildiği örneklere tesadüf edilmiştir. Vücuda ait uzuvlardan kaşın bayram ayı olarak betimlenmesi onun ince oluşunu; boyun hilal şeklinde tanımlanması ise üzüntüden iki büklüm kalmayı ifade ediyor olmalıdır:

ajun ol kün yüzi birle münevver (HŞ VI/5) “dünya, onun güneş yüzü ile aydınlıktır” (Şehzade Tımbek-Güneş)

anıñ kün çeşmesi yañlıg yüzindin münevver boldı ol çeşme özindin (HŞ 42/35) “onun güneş çeşmesi gibi yüzü sayesinde, o çeşme aydınlık oldu” (Şirin-Güneş)

ay künkeyem (AY 626/6) “ey güneşçiğim” (Anne-Güneş)

ay yarumış künüm (K 1406) “ey parlamış güneşim” (Kün Togdı-Güneş)

ayā hırşēd teg ‘ālam çirāğı (MN 153) “ey güneş gibi alemin kandili” (Sevgili-Güneş)

balkır açuq kün tig yañaqı (HŞ XXI/53) “bulutsuz güneş gibi yanağı parlar” (Hüsrev’in Yanağı- Güneş)

bu mēveler yaruqlıqı ba’zıları ay yaruqluqınça turur taqı ba’zıları kün yaruqluqınça turur (NF 319/12) “bu meyvelerin parlaklığı bazıları ay parlaklığı gibidir, bazıları güneş parlaklığı gibidir” (Meyve-Ay&Güneş)

çın ay tig yulduz ara halk içinde (HŞ 11/36) “gerçekten halk içinde yıldızların arasındaki ay gibidir” (Melek Sultan/Halk-Ay/Yıldız)

irür yüzi kuyaş teg ‘ālam-ārāy (MN 138) “yüzü güneş gibi dünyayı aydınlatır” (Sevgili-Güneş)

qaltı y(a)na kün t(e)ñri ornınta y(a)ruq ay t(e)ñri yaşıyu belgüre (Ui. I, T I M 919/7) “güneş tanrının yerinde parlak ay tanrının ışıdayarak ortaya çıkması gibi” (Hükümdar-Ay)

q(a)ltı yultuzlar arasınta ay neteg çoğluğ yalınl(ı)ğ közünür erser ançolayu yme ilig beg ularnıñ arasınta çoğluğ yalınl(ı)ğ közünti (Ui. III, T. II, S. 89e/6) “ay yıldızlar arasında nasıl parlak görünüyorsa işte han da onların arasında öyle parlak göründü” (Millet-Yıldız)

kaşın bayram ayı (MN 104) “kaşın bayram ayı” (Kaş-Ay)

kılur ‘işret ol ay ve munça yulduz (HŞ 29/17) “o ay ve bunca yıldız içki içerler” (Şirin’in çevresindeki kızlar-Yıldız)

könül cān içre asrar mihriñizni (MN 338) “gönül, güneşinizi can içinde himaye eder” (Aşk-Güneş)

körerler kim uşol kün birle bu māh (HŞ 66/13) “o güneş ile ayı görürler” (Hüsrev ile Şirin/Güneş ile Ay)

körüp şīrīnīñ ay yañlıg yüzini (HŞ 133/21) “Şirin’in ay gibi yüzünü görüp” (Şirin-Ay)

közi yaşlıg halka başlıg kaddı hilāl (DH II/2) “gözü yaşlı halka yaralı boyu hilal” (Boy-Ay)

ķuyaş yañlık cihānıñı tuttı atıñ (MN 69) “adın güneş gibi cihanı tuttu” (Bey-Güneş)

kündin eğizrek himmeti (KE 2v4) “lütfü güneşten fazla” (Tok Buga Bey-Güneş)

maña kün negü teg yarumış künüm (K 5616) “sen benim parlamış güneşimsin” (Ögdülmüş-Güneş)

sattı meniñ ayımı (DLT 363/288) “benim ayımı (ay yüzlümü) sattı” (Sevgili-Ay)

tolun ay ta’biya sarv üzre kıldı (MN 54) “dolunayın davranışını cömertlik üzerine yarattı” (Muhammed Hoca Bey-Ay)

yarudı ajunķa kün ay teg yala (K 415) “güneş ve ay gibi parlayarak dünyayı aydınlattı” (Kün Togdı-Ay&Güneş)

yaşık teg yaruğıl ay ilçi büğü (K 5359) “ey bilgin hükümdar güneş gibi parla” (Hükümdar-Güneş)

6.1.9. Meslek Adları

“*Gebr, moğ~muğ~müğ, moğoç, müneccim, tamğaçı, yulDuzçı*” kelimeleri metinlerde meslek adı olarak karşımıza çıkmıştır. Ar. *müneccim* ile T. *yulDuzçı* kelimeleri aynı anlamda olup ‘yıldızların durum ve hareketlerinden anlam çıkararak kimse, yıldız falcısı, astrolog’ (TS 2005: 1435) anlamındadır. Eski Türkçe dönemi metinlerinde söz konusu meslek *yultuzçı*, Karahanlı ve Harezmi Türkçesi dönemi metinlerinde ise *müneccim* ile ifade edilmiştir. *Yulduzçı* adına yalnız HŞ’de tesadüf edilmiştir. S.Yü.’de kelime *körümçi yultuzçı* ikilemesinde bulunmaktadır. Bu durum *körümçi*’nin de ‘müneccim’ anlamında kullanıldığını gösterir. Far. *gebr, moğ~muğ~müğ, moğoç* kelimeleri ‘ateşe

tapan, ateşperest' anlamındadır. *Moğoç* Eski Türkçe dönemine ait bir metninde, diğerleri ise Karahanlı ve Harezmi Türkçesi dönemi metinlerinde tespit edilmiştir. Yine 'ateşperest' anlamını taşıyan *gebr* ise KE'de yer almaktadır. 'Damgacı, mühürdar' anlamındaki T. *tamğaçı*, ilk kez Orhun Anıtlarında tespit edilmiş olup Karahanlı ve Harezmi Türkçesi metinlerinde de geçmektedir. Kelime önceki metinlerden farklı olarak YB'de 'gümrükçü' anlamındadır. Özyetgin, *tamğaçı* kelimesini "gümrük vergisini toplayan kişi" olarak açıklamakta ve bu kelimenin bir unvan adı olarak Volga Bulgarlarına ait bazı mezar taşlarında görüldüğünü söylemektedir (Özyetgin 1996: 174):

bir halkasını bir müğ adakına kattılar (NF 325/11) "bir halkasını bir ateşperest'in ayağına taktılar"

bir kün ol yultuzçı er ilig hanğa inçe tip ötünti (Mani. III, Nr. 13, I. T. II, D. 175, 1/4 ark.) "bir gün o müneccim adam hükümdar hana şöyle diyerek rica etti"

kesri eli içinde ne kim müneccim tağı kâhin sâhir bar erdi, cümlesi yığıldı (NF 82/6) "Kesri ülkesi içinde ne kadar müneccim, kahin, büyücü varsa hepsi toplandı"

köni erse kılkı bolur tamğaçı (K 4046) "doğası doğruysa damgacı olur"

moğoçlar otkâ tapınmak tıtağı bu erür (T II B 29/18 Taf. II sol) "ateşperestlerin ateşe tapınma sebebi budur"

ol gebrler ka'be tegresinde tavâf kıılır erdiler (KE 203v1) "o ateşperestler kabe çevresini tavaf ederlerdi"

tamğaçı tartnakçılarığa (YB/A.II.7) "gümrükçü ve kantar memurlarına"

tañdası yorumçı müneccimlerini kâhinlerini yığıp sordı (KE 38r2) "ertesi gün yorumcuları, müneccimleri, kahinleri bir araya getirip sordu"

yana yulduzçılarka aydı ol şâh (HŞ 201/3) "o hükümdar falcılara şöyle dedi"

6.1.9.1. Unvan Adı/Özel İsim Ögesi Olarak Meslek Adları

Meslek adlarından *tamğaçı* Kül Tigin Anıtı'nda unvan adı olarak kullanılmıştır:

makaraç tamğaçı (KT-K./13) "Makaraç Damgacı"

oğuz bilge tamğaçı (KT-K./13) "Oğuz Bilge Damgacı"

6.1.10. Renk Adları

Renk adları konu olarak tez kapsamının dışındadır. Burada yalnızca *yörün* ve *yağız* kelimeleri değerlendirilecektir. Beyaz anlamındaki T. *yörün* kelimesinin ‘parlak’ anlamına geldiği satırlar bulunduğundan, siyah anlamındaki T. *yağız* kelimesi de kök itibarıyla tez kapsamında olan *yak-* eylemine dayandığından teze dâhil edilmiştir. *(y)°/ürün* kelimesi parlak anlamıyla AH dışında yalnızca Eski Uygur Türkçesi metinlerinde tespit edilmiştir. Yenisey Yazıtlarından Harezmi Türkçesi dönemi sonuna kadar pek çok metinde tespit edilen *yağız* ‘siyah, koyu kahverengi, yeryüzü’ anlamlarını taşımaktadır. Kelimeye en çok ‘kara toprak, yeryüzü’ anlamına gelen *yağız yer* tamlamasında rastlanmıştır. Bu tamlama o kadar sık kullanılmıştır ki *yağız* bir süre sonra tek başına ‘kara toprak, yeryüzü’ anlamını karşılar hale gelmiştir. Aynı durum *yağız at* tamlamasında da görülmüştür. Kelimenin sıfatlama eki almış *yağızlı* biçimi yalnızca AY’da tespit edilmiştir ve ‘yer’ anlamını taşımaktadır:

ayazka yağızka tayaqlıg (ETŞ 22/17) “yere göğe dayanan”

bu yağız yir özeki koğ toprak birer evin sanağalı (Mayt. 38/26) “bu kara toprak üstündeki tozları tek tek saymak için”

iđiyā yüksek kök qatarātın yağız yer berekātın bu yolsuzlardan tıngıl bērmegil tēp yığladı (KE 247v6) “Ey Rabbim, yüksek göğün damlalarını kara toprağın bereketlerini bu yolsuzlardan kes, onlara verme diyerek ağladı”

karışsa boğulur kıızıl hem yağız (K 2384) “karşılaşınca kızıl ile siyah arasına boyanır”

kül tigin az yağızın binip oplayu tegip bir erig sançdı (KT-K/5) “Kül Tigin, Az’ın yağız atına binip atılarak bir adamı mızrakladı”

sarıg atlıg savçı yağız atlıg yalavaç edgü söz sav ulti (IrkB. 11) “sarı atlı haberci, yağız atlı elçi iyi haber getirdi”

üze kök teñri yarlıkadok üçün asra yağız yer igitdök üçün elimin törömün etintim (Tar. B/3) “üstte mavi gök buyurduğu, altta kara toprak beslediği için ilimi töremi düzenledim”

yağız yir yaşıl kök kün ay birle törütti halayık öd ödle bu kün (K 3) “kara toprağı, mavi göğü, güneş ile ayı, zamanı, anı ve mahlukları o yarattı”

yagız yir (D 448/352) “koyu kahverengi yer”

yaşa olurur bramanlar yagızın ünmiş (İns.Sud.221) “kara topraktan çıkmış bramanlar gizlenerek yaşarlar”

6.1.10.1. Renk Adlarının Mecaz Anlamda Kullanımı

AY’daki örnekte ömrün güzel ve aydınlık olması parlaklıkla ifade edilmiştir. AH’daki ifadede ise peygamberin yüzünün parlaklığı ile nur yüzlü olması kastedilmiştir:

resuller örün yüz (AH 25) “peygamberlerin parlak yüzü”

tüp tüz yıldırğa erte yürün yaltrıklıg (AY 347/5) “kök bitkisi ile parlak bir ömür sürerek”

6.1.11 Yer Adları

Cehennem, fırın, kömürlük, odunluk, ocak ve otağ tespit edilen yer adlarıdır. Bunlar tarihî dönemler boyunca çeşitli kelimelerle karşılanmıştır. En sık kullanılanları cehennemdir.

6.1.11.1. Cehennem

Hem birçok kelime ile ifade edilmesi hem de çok sık kullanılan bir kavram olması onu diğer yer adlarından daha önemli kılmaktadır. İnsanoğlunun ebedi hayata intikalinin ardından gideceği iki mekân vardır: Cennet ve cehennem. Yaratıcı/İnanılan Güç buyruklarına, emir ve yasaklarına uyanlara cenneti müjdelerken; onun sözlerine riayet etmeyenlere, günah işleyenlere, ona inanmayanlara cehennemden bahseder. Türklerin benimsediği inanç sistemlerinin tümünde cennet ve cehennem inancı vardır. Bu inançlar arasında birtakım farklılıklar olsa da cehennem herke tarafından korkulan bir yer olması ortak bir durumdur.

Taranan metinlerde cehennem kavramı “*cehennem, düzah~düzeh, nār, ot, ört, sa’ır, tam^u/ü(K)*” kelimeleriyle ifade edilmiştir. Ar. *cehennem* kelimesine TIEM nüshasında ve NF’de rastlanmıştır. TIEM nüshasındaki kullanımında *cehennem*’in *tamug oti*

‘cehennem ateşi’ şeklinde açıklandığı görülmektedir. Bu açıklamadan, söz konusu kelimenin Karahanlı Türkçesi döneminde dilimize girmeye başladığı ve çok bilinmeyen bir kelime olduğu çıkarılabilir. Taranan eserlerde İslamiyet’teki yedi kat cehennem adları da bu kavram yerine kullanılmıştır. Cehennem anlamına gelen Far. *dūzah*~*dūzeh* kelimelerinden *dūzah*’a KE’da, *dūzeh*’e ise DH’de tesadüf edilmiştir. DH’de cehennem kavramının bir iki örnek dışında sürekli olarak *dūzeh* ile ifade edildiği görülmüştür. Cennet kavramı için de Far. *behišt* kelimesi tercih edilmiştir. Metinlerde cehennem için kullanılan en yaygın kelime *tam^u/ü(K)*’tur. Ağırlıklı olarak *tamu* ve *tamuğ* şeklinde karşımıza çıkar. *Tamuğ* biçimine DH’de, *tamuğ* şekline ise ME’de tesadüf edilmiştir. Çoğu yerde *°/öt* ‘ateş’ kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Eski Türkçe dönemi metinlerinde önce *tamu*, sonra *tamuğ* biçimiyle tespit edilmiştir. Cehennem kavramını karşılayan bir başka kelime ise *°/öt*’tur. Taranan metinlerde ‘*tamu oti*, *tamuğ oti*’ tamlamasında çokça yer almış ve cehennem ateşini ifade etmiştir. Asıl anlamı ateş olan kelimenin tek başına cehennem kavramını niteler duruma gelmesi, cehennem anlamına gelen *tam^u/ü(K)* kelimeleriyle bu sıklıkta bir arada kullanılmasından kaynaklanmış olmalıdır. Cehennem tasviri ateş üzerine kurulu olduğu için ateş anlamına gelen kelimenin cehennem yerine kullanılması oldukça yerindedir. *°/öt* hem cehennemi hem de cehennem ateşini ifade etmiştir. Belirtilen iki anlam arasında bir nüans olduğundan, bu ayrımı yapmak kolay olmamaktadır. Bu sebeple kelimenin cehennem ve cehennem ateşi anlamını taşıdığı yerler bu başlık altında gösterilmiş olup ateş anlamını taşıdığı yerler ateş kavram alanı ile ilgili maddede değerlendirilmiştir. ‘Ateş, alev’ anlamındaki *ört* kelimesinin cehennemi ifade ettiği satırlar vardır. Eski Uygur Türkçesi metinlerinden İns.Sud.’da *emgeklig ört* ‘eziyetli ateş’ ifadesi ile, HKT’deki *ört kını* ‘cehennem azabı’ ifadesi ile cehennem ve cehennem ateşi kastedilmektedir. HKT’de cehennem için kullanılan bir başka kelime de *otluk*’tur. TIEM nüshasındaki *çoğluğ ot*, *çerāğluğ ot* ifadeleri de cehenneme karşılık gelmektedir:

amırtgurdı ötlüğ oprıdaki savlığ sözlüg yarlıgıg (Huan.5 1767/1) “ateşli çukurdaki sözlü savlı buyruğu yatıştırdı”

anuttımız anar ki yalğanka tuttu kıyāmetni çerāğluğ ot (TIEM 73 II 262r/4=025/011) = anuğ kılduğ ol kimersege kim yalğanga nisbet kıldı kıyāmetni, çatıg yanğan otını (HKT 345b/9=25/11) “kıyameti yalanlayan o kişi için şiddetli yanan ateşi hazırladık”

biziñ ölgenler uçmağda turur siziñ ölgenler tamuğda turur (KE 224r11) “bizden ölenler cennettedir, sizden ölenler cehennemdedir”

bu kün tamuğğa kivürdüm erse meni ot içinde yād kılurlar (KE 91r20) “bugün cehenneme soktuğumda beni ateş içinde anarlar”

bütünlükün yarattımız tamuğka üküşni perīlerdin ādemīlerdin (TIEM 73 I 129r/6=007/179) = çinoğ törüttimiz tamuğka üküşni perīlerdin ādemīlerdin (KKT 28/52a2=7:179) = yarattuğ tamuğ üçün üküşni perīlerdin ādemīlerdin (HKT 167b/9=7/179) “şüphesiz cinlerin, insanların çoğunu cehennem için yarattık”

emgeklig örtin örtenmişler (AY 641/9) “ıstıraplı ateş ile yanmışlar”

emgeklig ört içinte köye örtenü (İns.Sud. 878) “eziyetli ateş içinde yanarak”

etözin tamu öñünüñe tüşti (Mani. I, T. Ia. Taf.I/10 ark.) “vücutuyla cehennem önüne düştü”

erdi anlarınñ yanışı yawuz kıldılar tamu otı ya'nī cehennem (TIEM 73 II 294r/2=030/010) “kötülük yapanların döneceği yer cehennem ateşi yani cehennemdir”

köygey tağı söglüngey yalınlığı otka (NF 17/9) “alevli ateşte yanacak ve kebab olacak”

müsülman bol müselleme kırtul otdın (HŞ 227/40) “müslüman ol ateşten kurtul”

neçe kim öçse otı arturğaymız anlarğa çoğluğ otını (TIEM 73 I 213r/9=017/097) =arturduğ anlarğa tamuğ (HKT 280a/4=17/97) “onlar için cehennem ateşini artırdık”

penç-şenbe kün behişt düzañını ve ‘azāb feriştelərini yaratdı (KE 3v4) “perşembe günü cennet cehennemi ve azap meleklerini yarattı”

tamuda ört içinte örtenü turur tınlığka inçe tip tiser (Ui. IV C 17) “cehennemde ateş içinde yanıp duran canlıya şöyle dense”

tamuğ atlığ ot bar (NF 17/3) “cehennem adlı ateş var”

tamuğ otını muhammed ‘aleyhi’s-selāmnıñ ümmetleriğa savutğaymen (KE 198v14) “cehennem ateşini Muhammed aleyhisselam ümmetleri için soğutacağım”

tap boldı tamuğ otluk yanındın (HKT 84b/7=4/55) “ateşli yer olarak cehennem yeter”

tatıñ ört kıının (HKT 177a/9=8/50) “ateşin azabını tadın”

turkaru otın yalarbiz (Mayt. 73/52) “daima ateşte yanarız”

yazukluğ tamu kıını içinde meñgü qalıqlılar (TIEM 73 II 362v/7=043/074) = bütünlükin yazukluğlar tamuğ kıını içinde cāvidāneler (KKT 36/68b1=43:74) = haqıkat üze yazuk kıılğanlar, tamuğ kıını içinde cāvidāneler (HKT 472a/2=43/74) “şüphesiz günah işleyenler cehennem azabı içinde sonsuza dek kalanlardır”

6.1.11.1.1. Eski Türk Dini ile Maniheist, Buddhist ve İslamî İnanç Sistemlerinde Cehennem Kavramı

Türklerin benimsediği inanç sistemlerinin tümünde öbür dünya inancı vardır. Eski Türk dininde de cennet ve cehennem inancının olduğu görülmektedir. Bu inanç sistemine ait metinlerde cennet ve cehennem kavramlarına rastlanması, ölümlerin sevdikleri eşyalarıyla ve süslü bir şekilde gömülmesi bir ahiret inancının olduğunu göstermektedir. Budhizm ve Maniheizm’de de söz konusu değerlere inanılır. Budhizm’deki sekiz sıcak/büyük cehennem ve sekiz soğuk/küçük cehennem vardır. Bunların yanında 18, 126, 134 cehennem varlığından söz edilir. Sekiz sıcak/büyük cehennem metinlerde Sançip, Kalasudur, Sangat, Raurap, Maharurap, Tapan, Pratapan, Avış olarak geçer. Kişiler yaptıkları hatalara bağlı olarak bunlardan birinde doğarlar. Örneğin; birinin adını kötü anan, iyiliğe karşı kötülük yapan, hayvanlara eziyet eden, insanların işini bozan ya da yarım bırakan kişiler Raurap cehenneminde doğarlar. Bunlar arasında en şiddetli ve en uzun azap Avış cehenneminde yaşanır. Beş büyük günahtan birini işleyenler bu cehennemde doğarlar. Bunlar; yanlış fikir sahibi olmak, rahip/rahibelerin iyi davranışlarını bozmak, rahibi/rahibeyi öldürmek, Buddhanın hatasını dile getirmek, seçkinlere iftira atmak, Bodhisattvaları öldürmek, dharmâyı bozmak, manastırın malını mülkünü harcamak, yanlış görüş ile iyilik kökünü kesmek şeklinde sıralanır. Sekiz soğuk/küçük cehennem ise, sañghanın malını çalan, yiyeceğini/içeceğini alan, hayvanını çalan, iyi insanlara itibar etmeyen, kötü insanların sözlerini yayan günahkârların gideceği yerdir (Tokyürek 363-378). Buddhist inanç sistemindeki cennet ve cehennem olgusunun diğer inanç sistemlerinden ayrılan bazı yönleri vardır. Bunlardan ilki Budhizm’deki cennet ve cehennem sürekli olmayışıdır. Tenasühten, yeniden

doğuştan kurtulma ancak Nirvana sayesinde gerçekleşir (Tümer 1992:357). İkincisi ise soğuk cehennem tasvirlerine sahip oluşudur. Maniheizm’de cennet kavramının ışık âlemi, cehennem kavramının ise karanlık âlemi olarak idrak edildiği söylenebilir. Maniheizm’e göre dünyanın sonuna doğru şiddet ve zulüm artacak, yalancı peygamberler, deccal ortaya çıkacak, sonrasında kötülerin kazanacağı büyük bir savaş yaşanacak, bunun ardından Hz. İsa yeryüzüne inecek ve Maniheistler onun sağına oturacaklar, o da onları meleklerle dönüştürecek. Solundakileri ise cehenneme gidecekler, karanlık bir çukura atılacaklar (Gündüz 2003: 576). İslamiyet’te cennet ve cehennem ebedi olarak kalınacak yerlerdir. Müslümanlığın kutsal kitabı olan Kur’ân-ı Kerîm’de sık sık bu iki mekânın ebediliği vurgulanır. Bu kutsal kitapta cehennem çok dehşetli bir azap yeri olarak tasvir edilir. Cehennem ateşinin nasıl kavurucu olduğundan, orada insanları ne türlü eziyetler beklediğinden bahsedilir. İslamiyet’te cehennemin tabakaları; cehennem, cahîm, hâviye, hutame, lezâ, saîr ve sakar olmak üzere yedi kat kabul edilir (Topaloğlu 1993:227). Kişinin bunlardan hangisine gideceği yaptıklarıyla ya da yapmadıklarıyla belirlenir. İnanan günahkârların birinci kat cehennemde cezalandırılacağı, en ağır olan yedinci kata ise münafıkların atılacağı söylenir. Cehennemin diğer katlarında Yahudiler, Hıristiyanlar, Sâbiîler, ateşe tapanlar ve müşrikler bulunur (Topaloğlu 1993: 229). İnanç sistemlerindeki cehennem inancı/tarifi hakkında nakledilen bu bilgilerin eserlerdeki yansımaları şu şekilde olmuştur:

andağ kâdî cāyını nār-ı sakarda kördüm (DH LIX/5) “öyle kadı yerini beşinci kat cehennemin ateşinde gördüm”

alķu maharurap tamuda toğar (Mayt. 84/1) “hepsi Mahāraurava cehenneminde doğar”

avış tamudın ört yalın önüp dantipali iligniñ ol oķ et’özin yörgeyü alıp altın avış tamuķa tartıp ildü bardı (Ui. IV C 154) “Avici cehenneminden alev yükselip Dantipali Han’ın vücuduna dolanarak onu alttaki Avici cehennemine çekip götürdü, gitti”

bir uluğ sa’îr teg bolup (KE 116v12) “büyük bir cehennem gibi olup”

bu munça türlüğ tsuyluğ yazuķluğ tınlığlar alķu raurap tamuda toğarlar (Mayt. 83/22) “bunca türlü günahkar canlıların tümü Raurava cehenneminde doğarlar”

bularnañ ara añ üstün miñ yüz artuķı tört elig bire uluē sançip atlıē tamu erür (Mayt. 81/38) “bunların arasında en üstte bin yüz kırk dört mil, Sañjiva adlı cehennemdir”

cmlemz tamuēnuñ hviyesine tstk (NF 395/5) “hepimiz cehennemini yedinci katına dstk”

ħaķķ kemşilgey ħuħame tamuēi iħre (TIEM 73 II 448r/3=104/004) = ne bildürgey saña ħuħame tamuēi iħre (TIEM 73 II 448r/4=104/005) “Hutame cehennemi iħinde sana ne bildirecek”

iñçip biligsiz nızvanı tıltagında üç yavlak yolta togdukda rtlē buzluē tamuluē bolmışların (AY 299/22) “şöyle ki biligsiz ihtiras sebebiyle üç kötü yolda doēduktan sonra ateşli buzlu cehennemlik olduklarını”

körgeyler ģayy atlıē tamuēķa (KKT 31/23b1=19:59) “Gayy adlı cehennemi ģorecekler” ol tınlıēlarıē sañat tamuda rtlē yalınlıē temirliē ħmaķın bergen toķıyurlar tültürürler (Mayt. 82/23) “o canlıları Sanghata cehenneminde ateşli demirden ħmaklarla vururlar” sekiz uluē rtlē tamularda toēarlar (Mayt. 81/11) “sekiz büyük ateşli cehennemlerde doēarlar”

tamulardın bu pratyakanarak kiçig tamularda toēdumuz (Mayt. 62/7) “cehennemlerden bu küçük cehennemlerde doēduk”

timin k tapan tamuda bir kn bir tn bolur (Mayt. 84/45) “Tapan cehenneminde bir gün bir gece olur”

6.1.11.2. Fırın

“Tandur~tannr~tenr” kelimeleri, Ar. *tennr* kelimesinin farklı biçimleri olarak metinlerde yer almıştır. *Tandur* ve *tenr* Hş'de, *tennr* KE'de, *tannr* ise TIEM'de tespit edilmiştir. Kelimeler gerħek anlamda kullanılmışlardır:

kyer tmek isig bolsa tenürı (Hş XXXV/34)“ocaēı sıcak olsa ekmek pişer”

tařēay tannr (TIEM 73 II 249r/9=023/027) “ocak taşacak”

tennr bařēa etmek bişürgeli keldi (KE 172r14) “fırının başına ekmek pişirmek iħin geldi”

yapalıñ tandur issi irken tmek (Hş XXXIX/41) “ocak sıcak iken ekmek yapalım”

6.1.11.3. Ocak

“*Küyde, /otçuk*” kelimeleri ‘ocak’ karşılığında kullanılmıştır. D’de geçen T. *küyde* kelimesi “altın ve gümüş madeninin eritilerek cevherinin çıkarıldığı ocak” (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 521) olarak izah edilmiştir. *o/ō(t)çA/uk* şeklinde farklı biçimleri olan T. *oçak* ‘ocak’ (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 44) kelimesi yalnız D’de tespit edilmiştir. D’de *köçürme oçuk* “bir yerden bir yere taşınabilen ocak” (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 246) tamlaması içinde kelime *oçuk* biçimiyle kaydedilmiştir. Kelimenin bu biçimine ilk kez Orhun Anıtlarında rastlanmıştır. Kelimenin *o/otçuk* biçimleri AY ve İns.Sud.’da, *öçek* biçimi ise NF’de tespit edilmiştir. AY 34/17’te *otçuk* ile ocak ayının ifade edildiği görülmüştür. (bk. Zaman Adları)

oçuk taş (S.Yü. 86) “ocak taşı”

öçektin bir tebrek kül başınğa kemişti erse (NF 325/15) “ocaktan bir kürek kül başına attığında”

6.1.11.3.1 Ocağa Benzetilen Kutsal Kişi/Nesneler

TIEM 73’te Allah yolunda gidenlerin yüzleri aevli bir ocağa benzetilmiştir:

yüzler bolğay ol kün taze oçuk (TIEM 73 II 429v/6=075/022) “yüzler o gün parlak ocak gibi olacak” (Müminlerin Yüzü-Ocak)

6.1.11.3.2. Ocağa Benzetilen Diğer Kişi/Nesneler

Düşman ordusuyla Köktürk ordusunun karşılaştırıldığı satırlarda düşman ocağa benzetilmiştir (bk. Ateş Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek İsimler). İns.Sud.’da ise gönül, ocak şeklinde tasvir edilmiştir:

yağımız tegre oçuk teg erdi, biz isig ertimiz (BT.1-G/1) “düşmanımız etrafımızda ocak gibi idi, biz ateş gibiydik” (Düşman-Ocak)

yalalıg ötlerin köñüllüg otçuklarınta yalınatu (İns.Sud. 275) “alevli ateşlerini gönül ocaklarında yakarak” (Gönül-Ocak)

6.1.11.4. Otağ

T. *otağ* kelimesi Karahanlı ve Harezm Türkçesi dönemi metinlerinde yer almaktadır. Köken olarak *ot* ‘ateş’ köküne dayanan otağ, ateşin yandığı yer anlamındadır. Bu da eski dönemlerde çadır, otağ; yeni dönemlerde ise oda/ev olarak düşünülebilir:

bütün ol bağda tikgeyler otağım (HŞ 66/26) “bütün o bağda otağımı dikecekler”

otağ tuttu özke (K 499) “kendisine bir oda tuttu”

otagka öpkelep sūke sözlemedük (D 536/438) “çadırında kızdı; askerle konuşmadı”

otaglarıña yandılar (KE 73v7) “otağlarına döndüler”

6.1.11.5. Diğer Yer Adları

Kömür konan yer (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 253) anlamına gelen T. *kömürlük* ve odunluk (Ercilasun-Akkoyunlu 2014:91) anlamına gelen T. *otunluk* kelimelerine yalnız D’de tesadüf edilmiştir. HŞ’de tesadüf ettiğimiz *āteş-ḥāne* ‘ateş yanan yer’ anlamında olup Şirin’in bulunduğu yer için kullanılmıştır:

niteg kim kirdi āteşḥāneka şāh (HŞ 217/13) “nasıl ki hükümdar ateş yanan yere girdiyse”

6.1.12. Yön Adları

bk. 6.1.8. Isı/Işık Kaynakları

6.1.13. Zaman Adları

“*Dañ, ér, Erte, felak, kuşluk, k^u/īn, künDüz, kündelü, ötçuk, şabāh, şubḥ, seher, şafak, yar^l/n*” kelimeleri tespit ettiğimiz zaman adlarıdır. Bunlar, etrafın aydınlandığı anları tanımlamak için kullanılan kelimelerdir. Söz konusu kelimelerin asıl anlamları sabah vakti olup bu temel anlam etrafında çeşitli anlamlar kazanmışlardır. Bunlardan ilki ‘erken’ anlamıdır. Sabahın günün ilk vakti, en erken dilimi olması kelimenin erken anlamını kazanmasına neden olmuştur. Diğer bir anlam ise ‘ertesi gün, yarın’dır. Sabah olduğunda yeni bir güne, ertesi güne geçilmesi sebebiyle kelime bu anlamı yüklenmiş olmalıdır. Söz konusu anlamlar birbirine çok yakın olduğu için kimi zaman ayırt

edilememiştir. Ateş kavram alanına ait T. *ötçuk* ‘ocak’ kelimesinin de zaman adı ifade ettiği tespit edilmiştir. T. *Dağ* kelimesi ilk kez Orhun Anıtlarında geçmiş, kelime Harezmi Türkçesi döneminin sonuna kadar sürekli bir biçimde kullanılmıştır. ME’de kelimenin her iki şekliyle de yer aldığı görülmüştür. ‘Sabah, yarın’ anlamlarını taşımaktadır. Kelimenin *namāz* kelimesiyle birlikte sabah namazını ifade ettiği, *keçe* ile birlikte ‘sabah akşam’ ikilemesi içinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca ‘açıl-, arkur-, at-, belgür-, esne-, öntür-, örke-, tañla-, yaru-’ eylemleriyle bir araya gelerek havanın aydınlanması anlamında kullanılmıştır. Sabah anlamına gelen T. *Erte* kelimesinin *tañ* ile birlikte kullanıldığı yerlerde ‘erken, yarın’ anlamlarında olduğu görülmektedir. Bunların dışında ‘sonra’ anlamına geldiği örnekler de vardır. *Tañ* kelimesi kendiyle aynı anlamda bazı türevlere sahiptir: *tañdası, tañdalık, tañla, tañlası*. *Tañdası* ve *tañlası* kelimelerine KE’da rastlanmıştır. Kelime söz konusu metinde sabah ve ertesi gün anlamlarındadır. *Tañdalık* ve *tañdaş* kelimeleri yalnız TIEM nüshasında tespit edilmiş olup her iki kelime de ‘sabah’ karşılığında kullanılmıştır. DH ve KE’da tespit edilen *tañla* kelimesi kelimenin diğer türevlerine kıyasla daha sık kullanılmıştır. Söz konusu kelime ağırlıklı olarak ‘ertesi gün’, birkaç örnekte ise ‘sabah’ anlamındadır. Gerçek anlamda bir ertesi günden ziyade ilerideki, gelecekteki bir zaman anlamını taşır. Bu anlam özelliği DH ve KE’da tespit edilmiştir. Özellikle kıyamet günü ve öbür dünya için kelimenin bu manada kullanıldığı görülmüştür. *Er* kelimesi yalnız ME’de tespit edilmiş ve ‘erken’ anlamıyla yer almıştır. Burada dikkati çeken nokta kelimenin geçtiği üç örnekte de *Erte* kelimesiyle yan yana bulunmasıdır. Sabah vakti ile erken vakit arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından bu örnekler önemlidir. Aynı anlama gelen bu iki kelime zamanı vurgulama amacıyla yan yana kullanılmış olmalıdır. *Erte* kelimesi ağırlıklı olarak Karahanlı ve Harezmi Türkçesi dönemlerinde kullanılmış, Eski Türkçe döneminde bir iki örnekte geçmiştir. Kelime ‘sabah, erken, ertesi gün’ anlamlarındadır. Kaşgarlı’nın kelime hakkında verdiği bilgide hem sabah hem erken anlamı bulunmaktadır: *erte* “sabahın erken saati” (Ercilasun-Akkoyunlu 2014:62). Kimi örneklerde ertesi gün ile sabah anlamı arasında karar verilememiş bu gibi durumlarda her iki anlam da ‘/’ işareti ile belirtilmiştir. Bunun yanında kelimenin anlamı hakkında kesin hüküm verebildiğimiz kullanımlar da olmuştur. Örneğin; *Erte*’nin geçtiği cümle içerisinde *keçe* kelimesi de yer alıyorsa bunun bir ikileme olduğu yargısına varılarak kelimenin burada ‘sabah akşam’ ikilemesindeki ‘sabah’ olduğuna hükmedilmiştir. Yine

kesin bir yargıya varabildiğimiz kullanımlar arasında söz konusu kelimenin *namāz* kelimesiyle kullanılıp sabah namazının kastedildiği yerler sayılabilir. Bunların yanı sıra kelimenin *tünle* ‘akşam, gece’ kelimesiyle birlikte kullanıldığı satırlarda da sabah anlamında olduğuna karar verilmiştir. Tarihî dönem metinlerinde sabah anlamında kullanılan kelimeler arasında Ar. *felak* kelimesi de sayılabilir. Söz konusu kelime metinlerde bir iki örnekte tespit edilmiş olup bu örneklerin sure adları olduğu görülmektedir. Kuran Tercümelerindeki bir yerde ise ‘sabah’ karşılığında kullanılmıştır. T. *k^ü/ün*, *künDüz* kelimeleri metinlerde ‘gündüz’ vaktini karşılar. Gündüz vakti güneşin gökte bulunduğu vakit olduğundan asıl anlamı ‘güneş’ olan *k^ü/ün* kelimesi, günün aydınlık bölümünü de nitellemek için kullanılmış olmalıdır. Kelimenin uzun ünlülü biçimine yalnız D’de tesadüf edilmiştir. Kün kelimesinin büyük ölçüde *tün kün* ikilemesinde yer aldığı ve cümleye süreklilik, devamlılık anlamı kattığı görülmüştür. *Kün* kelimesinin sıfatlama eki almış biçimi olan *künli* kelimesine ilk olarak Orhun Anıtlarında rastlanmış, bu eserin ardından Eski Uygur Türkçesi dönemi eserlerinden Ui. Tot. ve Ui. III’te geçtiği görülmüştür. Bu şekli, yer aldığı satırların tamamında *tünli* kelimesi ile gece gündüz ikilemesi içinde yer almıştır. Aynı kökten türeyen *künlüg* kelimesine yalnız Ui. II’de rastlanmış olup söz konusu kelimenin *tünlüg* kelimesiyle birlikte ikilemede kullanıldığı görülmüştür. ‘Gündüz’ anlamını taşıyan bir başka kelime de yine *kün* kökünden türeyen *künDüz* kelimeleridir. Kaşgarlı bu kelimeyi ‘gündüz ışığı’ (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 200) olarak tanımlamıştır. Kelimenin *küntüz* biçimi yalnızca Eski Türkçe dönemi eserlerinde yer almıştır, bu biçimin *kündüze* nazaran daha eski olduğu düşünülebilir. *Kündüz* biçimi ise Eski Türkçe dönemi metinlerinden Harezmi Türkçesi döneminin sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. Kelimenin her iki biçimine ait örnekler birlikte verilmiştir. T. *kündelü* ve *kuşluk* kelimeleri sabah vaktini karşılayan kelimeler arasındadır; ancak çok sık kullanılmadıkları söylenebilir. *Kündelü* kelimesine yalnız TIEM’de, *kuşluk* kelimesine D, KKT ve HKT’te rastlanmıştır. D’de kelime ‘sabah vakti’ (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 207) olarak tanımlanmıştır. Ar. *seher*, Karahanlı ve Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinde bulunmakta ve günün ağardığı anı ifade etmektedir. Söz konusu kelime çoğu kez *vakt* kelimesiyle birlikte yer almaktadır. Eserlerde gerçek anlamıyla kullanılmıştır. Ar. *şafak*, günün aydınlandığı vakti karşılar. Ar. *şubh*, Karahanlı ve Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinde yer alan ‘sabah’ anlamındaki kelimelerdendir. Kelime çoğunlukla gerçek manada kullanılmıştır; ancak

birkaç yerde mecaz anlama sahiptir. Aynı kökten gelen *şabāh* kelimesi, Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinden HŞ, KE, NF, YB’de tespit edilmiştir. Aynı anlamdaki Türk Dili asıllı kelimeler nasıl *tün*, *kêçe/kiçe* kelimeleriyle ikileme oluşturuyorsa *şabāh* kelimesinin de Ar. *şām* ‘akşam’ ile birlikte ikilemede bulunduğu görülmektedir. T. *yar^f/on* kelimesi de ‘sabah, yarın’ anlamlarında kullanılmıştır. Kelimenin öncelikli olarak ‘sabah’ anlamına sahip olduğu, sonradan ‘yarın’ anlamını kazandığı ve bu anlamla günümüze kadar geldiği düşünülebilir. Kelimenin ‘sabah’ anlamı yalnızca Eski Türkçe dönemi eserlerinde sınırlı sayıda örnekte tespit edilmiştir. ‘Yarın’ anlamı ise Eski Türkçe döneminden Harezmi Türkçesi dönemi sonuna kadar devam etmiştir. İns.Sud.’da *yaron*, AY ve Mayt.’te ise *yarun* biçiminde karşımıza çıkar. ‘Sabah’ anlamında kullanıldığı yerlerde çoğu kez *kEçe* ‘akşam’ kelimesi ile birlikte yer almıştır. Kelime yaygın şekilde ‘ertesi gün’ anlamında kullanılmıştır. Gelecekteki bir zamanı ya da ahireti temsil ettiği örnekler de vardır. NF’de sıklıkla *bukün yarın* ikilemesi içinde yer almış ve cümleye ‘çok yakında, neredeyse’ anlamı katmıştır. *Yarın* kelimesinden ekleşmiş *yarındası*, *yarınlık* kelimelerine de eserlerde tesadüf edilmiştir. Yalnız KE’de geçtiği görülen *yarındası*, ‘ertesi gün’ anlamındadır ve söz konusu eserde gerçek anlamıyla bulunur. *Yarınlık* kelimesi AH ve K’de tespit edilmiştir ve bu iki eserde de mecaz anlamda kullanılmıştır. Kelime, gerçek bir yarından öte gelecekteki bir zaman dilimini ifade etmektedir. T. *oçağ* kelimesinin *ötçuk* biçimi ‘ocak ayı’ olarak da kullanılmıştır. Kelime günümüzde de *ocak* biçimiyle yılın ilk ayı olarak yaşamaktadır. Ay adı olarak kullanımına AY’da rastlanmıştır. Kış dönemi aylarından biri olan ocağın çok soğuk olması ve belki de ocakların ilk kez bu zamanda yakılmaya başlamasından ötürü bu ay söz konusu kelime ile karşılanmış olmalıdır:

6.1.13.1. Unvan/Özel İsim Ögesi Olarak Zaman Adları

Felağ, *şabāh* ve *tağ* kelimelerine özel ad olarak rastlanmıştır. *Şabāh*, KE’de tespit edilmiş olup ‘Eshabü’l-fil zamanında Yemen hükümdarı Esmaha’nın komutanı’ (Ata 1997: 775) şeklinde açıklanmıştır. *Tağ* kelimesi kişi adı olarak, *felağ* ise sure adı olarak karşımıza çıkmıştır:

ebrehe bin esrem bin ebrehe şabāh (KE 179v19, 179v20), tağ (HAM 28/10), tağkuş (HAM 28/4, 25), süretü’l-felağ (TIEM 73 II 113, HKT 113)

6.1.13.2. Atasözü/Deyim Ögesi Olarak Zaman Adları

Gündüz, sabah ve yarın anlamına gelen kelimeler tarihî dönem metinlerinde atasözlerinde yer almıştır. K 5503'teki atasözü günümüzde 'Bugünün işini yarına bırakma' şeklinde yaşamakta ve sıkça kullanılmaktadır. Atasözünde, her işin zamanında yapılmasının öneminden bahsedilmektedir. Yine günümüzde sıkça kullanılan, MM 279/3'te tespit ettiğimiz atasözünü 'Ne ekersen onu biçersin' şeklinde aktarmamız uygundur. Bu atasözünde, insanın yaptığı için karşılığını bulacağı anlatılmaktadır. MN 147'deki atasözünün anlamı günümüzde 'Her yokuşun bir inişi, her inişin bir yokuşu vardır', 'Sabah ola hayrola' şeklinde kullanılan atasözleri ile aynıdır. Bu atasözlerinde her sıkıntının ardından refaha ulaşılacağı ifade edilmektedir. D'deki atasözünde gece yürüyen kişinin mesafeyi görmediği için gündüz vakti sevineceği, küçük yaşta evlenen kişinin evlatlarının ileride kendisine fayda sağlayacağı anlatılmaktadır (Akkoyunlu-Ercilasun 2004: 384). Günümüzde de buna benzer bir atasözü olup 'Sabahtan karnını doyuran, küçükken evlenen aldanmamış' şeklindedir:

bu künki işiñ koçma kılma yarın (K 5503)“bugünün işini yarına bırakma”

bukün ne kim ekseñ yarın orgasen (MM 279/3) “bugün ne ekersen yarın onu biçersin”

niçe kim tün uzun bolsa tañı bar (MN 147) “nasıl ki gece uzun olsa da sabahı var”

tünle yorup kündüz sewnür kiçigde ewlenip ulgağu sewnür (D 481/384) “geceleyin yürüyen gündüz sevinir, küçüklüğünde evlenen büyüklüğünde sevinir”

HŞ 93/9'daki *kün tün bol-* deyimini, bugün 'gündüzü gece olmak' şeklinde yaşamaktadır. Deyimde, çok sıkıntılı bir şeyle karşı karşıya kalındığı ifade edilmektedir. Günümüzde çalışma eyleminin sürekliliğini ifade eden 'gece gündüz, gece gündüz dememek, geceyi gündüze katmak' (Aksoy 1988: 789) deyimlerinin eski metinlerdeki izleri ise *erte kèçe, irte ahşam, tün kün, tün kündüz, tünle küntüz; tün udımamak, küntüz olurmamak* ifadelerinde görülmektedir:

anta tegdükte tün kün çatıglantılar (Ui. III, T. II, S. 32a - T. II, S. 12 miny./3) “oraya ulaşınca gece gündüz zahmet çektiler”

bo üç törlüg adrukka tükellig bilge biliglerig tünle küntüz armaksızın sönmeksizin bışrunup öğretinip bilirlər ukarlar (AY 211/6) “bu üç türlü seçkin tam hikmetleri gece gündüz aldatmadan dinmeden olgunlaşarak öğrenip bilirlər anlarlar”

boldı künüm tün (HŞ 93/9) “gündüzüm gece oldu”

erte kèçe bu zālumnüñ zulmını eşitürmiz (NF 342/15) “sabah akşam bu zalimin zulmünü işitiriz”

ğaribni irte aħşam sorgülügdür (DH XLIII/35) “garibi sabah akşam sormuştur”

řā’at kılur tün kündüzün (KE 2v6) “gece gündüz ibadet eder”

tün uğımadım, küntüz olurmadım (KT-D/27, BK-D/22) “gece uyumadım, gündüz oturmadım”

6.1.13.3. Maniheist, Buddhist ve İslamî İnanç Sistemlerinde Zaman Adları

Maniheist metinlerde *tañ* kelimesinin *teñri* ile birlikte kullanıldığı örnekler vardır. Ayrıca ‘Tañ Teñri’ adında bir şiir de bulunmaktadır. Sözü edilen şiirde ay ve güneş tanrılardan bahsedildiği, *tañ* kelimesinin de aydınlık, ışıklı olma anlamına sahip olduğu düşünüldüğünde *tañ tanrı* ibaresinin “yaruk/yaşın tanrı” karşılığında kullanıldığı söylenebilir. Maniheist metinlerdeki bu ifadenin benzeri Harezmi Türkçesi’ne ait Kuran Tercümesinde de bulunmaktadır. Allah için sabahın Tanrısı ifadesi kullanılmıştır:

sıgnurmen tañnıñ tañrısınğa (HKT 583a/5=113/1) “sabahın Tanrısına sığınırım”

tañ teñrig ögelim (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. I/4) “tan tanrıyı övelim”

yıdılg yıparlıg yaruqluğ yaşuqluğ tañ teñri (Mani. II, T. II, D. 169 Taf. II. I/7, 9) “kokulu, parlak tan tanrısı”

Buddhist çevre Türk metinlerinden HAM 1’de Sinti açarı ölümsüzlük şafağında doğmuş olarak tasvir edilmiştir. Burada, ölümsüzlük ile sonsuzluğun simgelendiği, sonsuz tанда doğmakla da etrafına tükenmeyen bir aydınlık sağladığı düşünülebilir:

ımırt tañda tođduñuz teñrim (HAM 1/32) “tanrım, ölümsüzlük sabahında doğdunuz”

Kuran Tercümelерinde ve bazı eserlerde güneş, ay ve yıldızların yanı sıra gece ile gündüzün de Allah tarafından yaratılıp insanların hizmetine verildiği, aralarında belirli bir nizam olduğu söylenmektedir. Aynı ayete ait tercümelерden birinde *kün* diğерinde *kündüz* kelimesi tercih edildiği için yaratılışla ilgili satırlar birlikte verilmiştir. Bunun yanı sıra İslamiyet'te sabah vaktinin ayrı bir öneme sahip olduğu bilinmekte, duaların en çok kabul olduğu zaman olarak düşünölmektedir:

ant içermen kün kıızılı bile (TIEM 73 II 439v/2=084/016) = ant içermen şafak birle (HKT 569a/8=84/16) “şafak vaktine ant içerim”

du'ānıñ icābeti seher vaktında bolur (KE 106r19) “dua seher vaktinde kabul olur”

kara tün yaruttuñ yaruğ kündüzün (K 22) “karanlık geceyi ışıklı gündüz ile aydınlattın”

nişān turur anlarğa tün çıkarurmiz andın künni (TIEM 73 II 322v/5=036/037) = hem yana nişān olarğa şeb çıkarurmiz anıñdın kündüzni (KKT 34/6a2=36:37) = nişān anlarğa tün; soyarmiz andın kündüzni (HKT 422a/9=36/37) “gece onlar için bir belirtidir, ondan gündüzü soyarız”

öwrölüp ay kün kıılurlar kēçe kündüz hıdmetin (KE 181r17) “ay güneş evrilip gece gündüz hizmet ederler”

seher vaқtlarında yarlıqatu tilerler (TIEM 73 II 383r/8=051/018) = seherlerde olar yarlıqatu қolarlar (KKT 37/86a1=51:18) = seher vaқtlarında, anlar yarlıqayu tileyürler (HKT 498a/6=51/18) “seher vakitlerinde onlar bağışlanmayı dilerler”

yarattı ol uğan tünüñ kündüzüñ (AH 13) “o Tanrı geceni gündüzünü yarattı”

yarattı tün me kün ay ve yulduz (HŞ 2/6) “geceyi, gündüzü, ayı ve yıldızı yarattı”

6.1.13.4. Zaman Adlarına Benzetilen Kişi/Nesneler

Zaman adları arasından sabah vaktinin benzetme ögesi olarak kullanıldığı görölmektedir. HŞ'de şehzadenin yüzü aydınlık olması itibariyle, umut sabaha benzetilirken, MN'de sevgili sabah esen rüzgāra benzetilmiştir:

tañ cemāllıg irdi şāh-zād (HŞ 149/27) “şehzadenin yüzü sabah gibiydi” (Şehzadenin Yüzü-Sabah)

ē tañ nasīmi (MN 128) “ey sabah rüzgârı” (Sevgili-Sabah Rüzgarı)

revân bol iy seherniñ hoş nesīmi (HŞ VI/1) “ey sabahın hoş rüzgarı, yürü” (Şehzade Tımbek-Sabah Rüzgarı)

şabır tağındın umınç şubhı belgür (HŞ LXXIV/3) “şabır dağından umut sabahı belirir” (Umut-Sabah)

6.2. Parlamak/Isıtmak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler

6.2.1. Parlamak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler

Tarihî dönem metinlerinde parlamak ana kavramı etrafında şu kelimeler tespit edilmiştir: “*alar-*, *balk-*, *balkı-*, *balkın-*, *çoğ/lan-*, *çoğlantur-*, *Ertele-*, *ertelet-*, *(y)^a/ış(i)na-*, *(y)^a/ış^a/ı-*, *ko/ıma/ı-*, *kundi-*, *tañla-*, *yal-*, *yaldıran-*, *y^a/ılDr^a/ı-*, *yalduz-*, *yal(i)na-*, *yalı^g/ıla-*, *yalı^r/ı^r/ı-*, *yaltrış-*, *yaltrıD-*, *yar-*, *yarı^l/o-*, *yarı^l/ot-*, *yarul-*, *yarun-*, *yaşla-*, *yaşnat-*, *yaşut-*, *yulrı^t-*, *yultuzla-*”. Bu kelimelerden *alar-* eylemi yalnız Ui. Tot.’de bir örnekte saptanmış olup kelime *köz alar-* öbeğinde karşımıza çıkmıştır. *Balk-*, *balkı-*, *balkın-* kelimeleri Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinden HŞ ve KE’de tespit edilmiştir. *Çoğ/lan-*, Eski Türkçe dönemi metinlerine özgü olup kelime Kaşgarlı’da ‘alevlenmek’ anlamıyla kaydedilmiştir. *Çoğlantur-*, yalnız İns.Sud’da geçer. *Ertele-* ve *ertelet-* kelimeleri ‘sabahlamak, sabahlatmak’ manasındadır. Günümüzde de takip edebildiğimiz bu kelimeler şekil bakımından önceki biçimleriyle aynı olsa da anlam bakımından değişime uğramışlardır. D’de ‘er işka erteledi (D 159/138)’ cümlesinde ‘erken başlamak’ anlamı verilen eylem, günümüzde ‘sonraya bırakmak, tehir etmek, tecil etmek, talik etmek’ (TS 2005: 648) anlamlarına sahip olmuştur. Kelimedeki anlam değişimi tam aksi yönde gelişmiştir. Eylemin *ertele-* biçimi D ve NF’de, *ertele-* şekli TIEM nüshasında, *irtele-* biçimi ise HKT’de tespit edilmiştir. Kelime bu eserlerde gerçek anlamı olan ‘sabahlamak’ manasındadır. ‘Sabahlatmak’ anlamına gelen *ertelet-* eylemine ME’de tek bir örnekte rastlanmıştır. *(y)^a/ış(i)na-* biçimlerine rastladığımız kelimenin *ışna-* biçimi MN’de, *yaşına-* biçimi AY’de, *yışna-* biçimi ME’de tespit edilmiştir. Kelimenin yaygın şekli *yaşna-* olup D, TIEM 73 II, KE, ME’de kelime bu biçimiyle yer almıştır. Sözü edilen kelime D’de “yaşın yaşnadı (D 579/477, 584/479) şimşek çaktı” ifadesinde kaydedilmiştir. Sonraki dönem metinlerinde de kelimenin bu

anlamı saptanmış, bunun yanı sıra ‘parlamak, alevlenmek’ anlamı devam etmiştir. (y)^a/ış^a/r- kelimeleri ‘parlamak, parlatmak’ anlamlarındadır. Kelimenin ısu- biçimi HAM’da, yaşı- biçimi HKT’de, yışı- biçimi NF’de geçer. Yaygın biçimi yaşu- olup kullanımı Eski Türkçe dönemine özgüdür. D’de kelime mecaz anlamıyla kaydedilmiştir: “Er yarudı yaşudı (D 481/385) adam dinlendi ve sevindirici bir şeye sevindi”. Parlamak anlamında karşımıza çıkan ko/uma/- eylemleri Harezmi Türkçesi dönemi eserlerinde bulunur. Kelime koma- biçimiyle HŞ’de, komı- biçimiyle KE ve NF’de, kumu- biçimiyle de NF’de yer almıştır. Kundi- eylemi yalnız D’de kaydedilmiş olup ‘parlatmak’ manasındadır. Sabahın aydınlanmasını ifade eden tañla- PP’de tespit edilmiştir. Kelime gerçek anlamda kullanılmıştır. Yal- eyleminin parlamaktan öte ısıtmak ana kavram alanına ait bir kelime olduğu görülmüştür. Kelimenin parlamak anlamı yalnız K’deki “yarudı ajunka kün ay teg yala (K 415) güneş ve ay gibi parlayarak dünyayı aydınlattı” örneğinde saptanmıştır. Yaldıran- eylemine TIEM 73 II’de tek bir örnekte tesadüf edilmiştir. y^a/ılDr^a/i- şekillerinde karşımıza çıkan kelimenin yaldrı- biçimi D’de, yaltra- biçimi Mani. I ve Mayt.’de, yaltırı- biçimi İns.Sud.’da, yaygın şekli olan yaltırı- biçimi ise Eski Türkçe dönemi metinlerinde yer almıştır. Kelime Kaşgarlı’da yuldra- biçimiyle kaydedilmiştir. ME’de yıldıra-; K, KKT ve ME’de ise yildra- şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yıldızlamak anlamındaki yalduz- kelimesi yalnız ME’de tespit edilmiş olup gerçek anlamdadır. Yal(ı)na- kelimelerinin Eski Türkçe dönemi metinlerinde yalina-, KE ve ME’de yalna- şeklinde geçtiği görülmektedir. Kelimenin her iki biçimi de ağırlıklı olarak ısıtmak ana kavramına ait örneklerde tespit edilmiş, birkaç örnekte ‘parlamak’ anlamında olduğu saptanmıştır. yalıⁿ/nla- kelimelerinin yalınla- biçimi Ui. IV C’de, yalıñla- biçimi ise ME’de bulunmuştur. Gerçek anlamda kullanılan bu kelimelerin yalınla- biçimi parlamak anlamına, diğer şekli ise ısıtmak alanına aittir. yal^r/ı^r/r- şeklinde karşımıza çıkan kelimenin yalrit- biçimi D’de, yaltır- biçimi ise AY ve ETŞ’de tespit edilmiştir, kelimeler gerçek anlamdadır. YaltırıD- kelimesinin yalritid- biçimi Ui. II’de, yalrit- biçimi ise Eski Türkçe dönemi metinlerinde geçmektedir. Yaltırış- kelimesine Huan.5’te tek bir örnekte tesadüf edilmiştir. Aydınlatmak anlamını taşıyan yar- eylemine HKT’de bir örnekte rastlanmıştır. yar^r/o- şeklinde karşımıza çıkan kelimenin yaygın biçimi yaru- olup Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde kullanılmaktadır. Eylemin yaro- biçimi İns.Sud.’da, yarı- biçimi ise TIEM 73 I ve HKT’de yer almıştır. Kelimelerin hem

gerçek anlamda hem de ‘mutlu olmak, tenevvür etmek’ mecaz anlamlarında kullanıldığı görülmüştür. *yar^l/ot-* biçimlerini tespit ettiğimiz kelimenin, *yarıt-* biçimi HŞ ve KE’de, *yarot-* biçimi İns.Sud.’da geçmiştir. Eylemin yaygın biçimi *yarut-* olup Eski ve Orta Türkçe dönemi eserlerinde bulunmaktadır. Kelimelerin gerçek anlamda kullanıldığı yerlerin yanı sıra ‘mutlu etmek, tenevvür etmek, açığa çıkarmak’ mecaz anlamı taşıdığı yerler de bulunmaktadır. *Yarul-* eylemi ‘aydınlamak’ manasında olup TIEM 73 II’de kullanılmıştır. K ve ME’de tespit edilen ‘aydınlanmak’ temel anlamındaki *yarun-* kelimesinin ‘mutlu olmak, tenevvür etmek’ mecaz anlamlarında kullanıldığı örneklere de rastlanmıştır. ‘Şimşek çakmak’ manasındaki *yaşla-* eylemine yalnız ETŞ’de tesadüf edilmiştir. D’de karşımıza çıkan *yaşnat-*, ‘şimşek çaktırmak’ ve ‘keskinleştirmek’ anlamlarına sahiptir. ‘Aydınlamak, parlatmak’ temel anlamındaki *yaşut-* kelimesine AY, Mani. I, S. Yü.’de rastlanmıştır. Kelimenin ‘açığa çıkarmak’ mecaz anlamında da kullanıldığı görülmektedir. *Yulrı-* eylemi yalnız D’de tespit edilmiş, Kaşgarlı kelimenin hem ateş hem de ışık kavram alanına ait olabileceği yönünde iki örnek vermiştir: “Ol öt yulrıttı (D 439/343)” örneğinde ateşin harlanmasını, “Ol tūçug yulrıttı (D 439/343)” örneğinde ise bakırın ve tuncun parlatılmasını söz konusu eylemle ifade etmiştir. Yalnız Huan.7’de tespit edilen *yultuzla-* eylemi ‘yıldız sıralanması, dizilmesi’ anlamındadır.

6.2.1.1. Unvan/Özel İsim Ögesi Olarak Parlamak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler

Çoglan ve *y(a)rumış* parlamak ana kavramı etrafında tespit ettiğimiz kişi adlarıdır. D’de karşımıza çıkan *Çoglan*’ın Karluk büyüklerine ait adlardan (Akkoyunlu-Ercilasun 2014: 192) olduğu söylenmektedir. *Y(a)rumış* ise sivil hayat belgelerinde geçer:

çoglan (D 223/192)

y(a)rumış (YAM Mi. 30/13)

6.2.1.2. Atasözü/Deyim Ögesi Olarak Parlamak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler

Atasözleri ve deyimlerde karşımıza çıkan parlamak anlamlı kelimeler *çoğlan-*, *yaru-* ve *yarut-*’tan ibarettir. AY’daki *atı çoğlan-* deyimini Tükçedeki *ad al-* ‘ün kazanmak, iyi olarak tanınmak’ (Aksoy 1988: 528) deyimidir. K 496’daki atasözü, konuğu iyi

ağırlamanın önemini yansıtmaktadır. K 4347'deki atasözünde insanın doğru yolda ilerleyebilmesi için kendisine yol gösteren bir şey/kimse olması gerektiği belirtilmektedir. HŞ 93/7'deki atasözü ise, bazı şeylerin ortaya çıkabilmesi için gerekli koşulların olması gerektiği şeklinde yorumlanabilir:

yatıg edgü tutsa yarur er közi (K 496) “konuğa iyi davranan kişinin yüzü güler”

erklig kansı kannıñ atı çoğlansun (AY 685/11) “güçlü Kansı Han'ının şöhreti parlansın”

yarusa yula tünle azmaz yola (K 4347) “gece meşale yanarsa insan yoldan şaşmaz”

yarutmaz iöni uçgun bolmasa şem‘ (HŞ 93/7) “mum kıvılcım olmasa evi aydınlatmaz”

6.2.1.3. Maniheizt, Buddhist ve İslamî İnanç Sistemlerinde Parlamak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler

Buddhizm'in aydınlanmaya dayandığı bilinmektedir. Bu sebeple bu inanç sistemine ait eserlerde 'aydınlanma' eylemiyle alakalı pek çok örneğe rastlanmaktadır. Diğer tüm kişi ve nesnelere önce Burkan en baş aydınlatıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında hikmetin, dharmanın, nomun, sudurun bir ışık olarak tasvir edilip bunların parlatılması gerektiğinden söz edilmektedir. Bunların parlatılmasıyla, söz konusu öğelerin her daim canlı kalması kastediliyor olmalıdır:

bo nom erdinig eşidteçi tınlıglar sakınu sözleyü yitiñsiz bilge biliglig yarukın yarup yaltrıp (AY 541/22) “bu dharma cevherini işiten canlılar düşünerek konuşarak erişilemeyen hikmet ışığını parlatıp” (Hikmet Işığını Parlatmak)

bo orunta bodısatavlar bilge bilig öt yalını üze nızvanı kadgularıg örtep köyürüp tuyunmak bölüklüg nomlarıg bışrunmaklıg yarukın artukrak yalınayurlar yaltrıyurlar (AY 316/20) “bu yerde bodısatvalar hikmet ateşi ile ihtiras kaygılarını yakıp uyanma bölümlü dharmaları öğreten ışığı fazlaca parlatırlar” (Dharma Işığını Parlatmak)

ékki yègirminç yaruk ışuğma burhanlar (HAM 5/15) “on ikincisi parlak aydınlatıcı burkanlar”

oñ tegziinçlig yaltrıdur tutruğ tıgme (ETŞ 9/53) “on bablık aydınlatıcı emanet denilen”(Sudur)

tenri burkan yaruğı ontun sınar yirsuwda alđu yarudı (S.Yü. 421) “tanrı burkanın ışığı doğu yönünde tüm yeryüzünde parladı”

İslamî çevre Türk metinlerinde en büyük aydınlatıcı Allah’tır. Allah yeryüzünün aydınlatıcısıdır. O güneşi ve ayı da aydınlatıcı olarak yaratmıştır. Ondan sonra ise Hz. Muhammed’in aydınlatıcı olarak ifade edildiği görölmektedir. Bunların yanı sıra Hz. Adem’in çocukları arasındaki peygamberlerin, Hz. Yusuf’un, Hz. Musa’nın, Hz. Muhammed’in, Cebrail’in ve cennet meleklerinin uzuvları parlar halde tasvir edilmiştir. KE’da itikatların aydınlatılması ifadesiyle inançlardaki karanlıkların giderilmesinden bahsedilmektedir. TIEM 73 II’teki örnekte kıyamet gününde Allah’ın emir ve yasaklarına uyan mümin kimselerin yüzlerinin parlayacağı söylenmektedir. 22. surenin 8. ayetinde ‘yarutğan kitāb’ tamlamasıyla Allah tarafından gönderilen kutsal kitaplar kastedilmektedir. Aynı ifadeye Buddhist çevreye ait metinlerde de rastlanmıştır:

başlarında nūr kıomyur erdi (KE 19r9) “başlarında ışık parlıyordu” (Hz. Adem’in çocukları arasındaki peygamberler)

eñi kıomyur (KE 75r17) “yanağı parlar (Hz. Yusuf)

‘ilmsiz tağı kōniliksiz tağı kitābsız yarutğan (HKT 320a/7=22/8) “ilimsiz, rehbersiz, aydınlatıcı kitapsız”

i’tikādlarıñız yarıtıñ (KE 78r18) “inançlarınızı aydınlatın”

kün deg kıomyur erdi (KE 111r15) “güneş gibi parlıyordu” (Hz. Musa)

tañrı köklerniñ nūrı ya’nī yarutuğlı y(E)me yerniñ (TIEM 73 II 258v/2=024/035) = tañrı köklernüñ nūrı tağı yirniñ yaruđluđınıñ eyesi (HKT 340a/1=24/35) “Tanrı göklerin nuru yerin de aydınlatıcısıdır”

yaruđay yer idisi nūrı birle (TIEM 73 II 340v/8=039/069) = yarudı yer idisi nūrı birle (KKT 35/17a2=39:69) “yeryüzü Tanrının nuru ile aydınlandı”

yaruğluğı yağtı yaruttı sini (K 35) “ışığını yaydı, seni aydınlattı” (Hz. Muhammed)

yaruttı ajunđa künüg hem ayıg (K 125) “dünya için güneş ve ayı aydınlattı”

yüzi kıomyur (NF 320/10) “yüzü parlıyor” (Cennet melekleri)

yüzi kün tæg kıımıyur (NF 9/8) “yüzü güneş gibi parlar” (Cebrail)

yüzi tolun ay tæg kıımıyur (NF 23/6) “yüzü dolunay gibi parlar” (Hz. Muhammed)

yüzler ol kün yaldıranur (TIEM 73 II 435r/8=080/038) “o gün yüzler parlar”

6.2.1.4. Parlamak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemlerin Mecaz Anlamda Kullanılışı

Parlamak ana kavramı etrafındaki eylemlerin çeşitli mecaz anlamlar yüklendiği görülmektedir. Bunlar, ‘ortaya çıkmak/belirmek, mutlu olmak/etmek, bilgilenmek/bilgilendirmek, tenevvür etmek’ olarak sayılabilir. Aralarında en yaygın olan anlamın mutlu olmak/etmek olduğu söylenebilir. *Yarun-* ve *yarut-* eylemleri tek başına mutlu olmak/mutlu etmek anlamını taşıdığı gibi, *kögüs*, *köz*, *könül*, *yürek*, *yüz* gibi uzuv adlarıyla bir araya gelerek de bu anlamı yansıtmıştır. *Yaru-* ve *yaşu-* eylemlerinin ‘mutlu olmak’ anlamı Kaşgarlı tarafından “er yarudı yaşudı (D 481/385) adam dinlendi ve sevindirici bir şeye sevindi” örneğinde gösterilmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’in 20. suresinin 40. ayeti ile 28. suresinin 13. ayetinde aynı cümlede *közi yaru-* ifadesinin zıttı olarak *kadğur-* eyleminin yer alması, *közi yaru-* ifadesinin ‘mutlu olmak, sevinmek’ anlamını belirgin bir biçimde ortaya koyan başka bir örnektir. Uzuvarın yanı sıra parlamak ana kavramı etrafındaki eylemlerin *kün* kelimesiyle bir araya gelerek de ‘mutlu olmak/etmek’ anlamını kazandığı görülmektedir. *Gözaydın et-* ‘güzel bir olay için kutlamak, iyi dileklerde bulunmak’, *gözaydına gel-/git-* ‘birine kavuştuğu sevindirici bir durum dolayısıyla kutlamaya, iyi dilekte bulunmaya gitmek’ (Aksoy 1988: 787) ve *gözün aydın* ‘sevinçli bir olay dolayısıyla kullanılan bir kutlama sözü’ (Aksoy 1988: 818) ifadeleri tarihî dönemlerdeki *köz yaru-/yarut-* yapısının günümüzdeki devamı olarak nitelendirilebilir.

Yukarıda sayılan mecaz anlamlar hem Eski hem de Orta Türkçe dönemi metinlerinde yer almaktadır. Bazı ifadelerin farklı dönem eserlerinde oldukça benzer şekilde kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; Eski Türkçe eserlerinden S.Yü. 458’de *könülleri*, *kögüzleri*, *bilge biligleri yaru- yaşu-* şeklinde gördüğümüz ifade, Orta Türkçe eserlerinden K. 5631’deki *könli*, *kögsi*, *közi yaru-* şeklinde karşımıza çıkmıştır. Bunun gibi daha pek çok örnek vardır:

açıldı yarup köñli kögsi közi (K 5631) “gönlü ve kalp gözü parlayarak açıldı” (Tenevvür Etmek)

allâh tise bî-şek yarur içi taşı (DH XXXVI/10) “Allah dediğinde şüphesiz içi dışı aydınlanır” (Tenevvür Etmek)

ançak yarus a niñ közi kaçğurmağıl (TIEM 73 I 229v/9=020/040) = munuñ için kim yarus a niñ közi taķı kaçğurmasa (HKT 302b/6=20/40) “böylece onun gözü aydın olsa, üzülme” (Mutlu Olmak)

añar işçi birür yarutmaz küne (K 1762) “ona gününü aydınlatmayan işçi verir” (Mutlu Etmek)

anıñ birle közüñ yarusun (KE 183v2) “onunla gözün aydın olsun” (Mutlu Olmak)

atası anası yarunğı bolur (K 1219) “anası babası mutlu olur” (Mutlu Olmak)

bilig birle köñli yarunmış köğüz (K 2243) “gönlü ve göğsü bilgiyle aydınlanmış olan” (Bilgilenmek)

bir közüñüz yaruzun (PP. A/3) “bir gözünüz parlasın” (Mutlu Olmak)

bögülenmekin küsin kedin kaçmağ teñri yirinteki teñriler üze inçe belgürtir yarutır yaşıtır (Mani. I, T. II K. 2a/3 Blatt I ark.) “gücünü sonradan bütün tanrı yerindeki tanrılar üzerine o şekilde belli edilir, aydınlatır” (Ortaya Çıkmak)

budun inçe tegdi yarudı küni (K 5332) “halk huzura kavuştu, günü aydınlandı” (Mutlu Olmak)

içimni öz nuruñ birle yarutğıl (HŞ 1/7) “içimi kendi ışığınla aydınlat” (Tenevvür Etmek)

kişi birikip yarudı (ETŞ 35/125) “insanlar toplanıp sevindiler” (Mutlu Olmak)

köñülleri köğüzleri bilge biligleri yarudı yaşudı (S.Yü. 458) “gönülleri, gözleri, bilgileri aydınlandı” (Tenevvür Etmek)

maña örtlür erse anı sen yarut (K 5935) “benim göremediklerimi sen aydınlat” (Bilgilendirmek)

meniñ köñülüm(ü)n y(a)rutuğlı kaçım (Mani. III, Nr. 9, I. T. II, D. 78a, I. Taf. II/9 ark.)
“benim gönlümü aydınlatan babam” (Mutlu Etmek)

munıñ tapğı körki yarutsa yürek (K 2912) “bunun hizmetinin güzelliği yüreği aydınlatsa” (Mutlu Etmek)

olar ‘ilmi halkқа yaruttaçı ol (K 4341) “onların ilmi halk için aydınlatıcıdır”
(Bilgilendirmek)

sini eğğü tutğay yarutğay yüzün (K 4176) “seni iyi tutacak, güleç davranacak” (Mutlu Etmek)

teriñ yörügin utğurağ yarutı yaşutı (S.Yü. 386) “derin anlamı tamamıyla aydınlatarak”
(Bilgilendirmek)

tüni küni säyim bolsa köñli yarur (DH XVII/3) “gece gündüz oruçlu olsa gönlü parlar”
(Mutlu Olmak)

yandurdımız anı anasıқа yarusun tęp anıñ közi kaçğurmasun tęp (KKT 32/9a2=28:13) =
munuñ üçün kim yarusu közi tağı kaçğurmasa (HKT 369a/8=28/13) “böylece gözü aydın olsun, üzülmesin diye biz onu anasına geri verdik” (Mutlu Olmak)

yarur köñlüm bir açlıp külsen iy hür (HŞ 85/26) “ey melek, bir gülsen gönlüm aydınlanır” (Mutlu Olmak)

yarutdaçı ol kün teñri yarokın tüşrök körkle bedizi üze kök teñride eñ başlayu tavışgan tamgalıg ay teñri ordosın körüp fatuçen atlıg açarı evirmiş nomug yaltritdımız (Huan.5 1828) “o güneş tanrı ışığını aydınlatan yansıdığı güzel resmi üzerine gökte ilk başta tavşan damgalı ay tanrı sarayını görüp Fatuçen adlı açarının çevirdiği dinî eseri aydınlattık” (Bilgilendirmek)

yarutğay sini (K 3805, 4482) “seni sevindirecek” (Mutlu Etmek)

yaruttı sözüñ hem yaradı özün (K 751) “sözün beni aydınlattı, kendine de yaradı”
(Bilgilendirmek)

yüzün körgüz yarutğıl bu közümni (HŞ 130/19) “yüzünü göster, gözümü aydınlat”
(Mutlu Etmek)

yüzünde ışıyur davlat nişānı (MN 141) “yüzünde mutluluk izi parlar” (Ortaya Çıkmak)

6.2.2. Isıtmak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler

Tarihî dönem metinlerinde ısıtmak ana kavramı etrafında şu kelimeler tespit edilmiştir: “*alın-*, *BIş-*, *bışığla-*, *Bış(I)run-*, *bIş(ü)rIl-*, *bışruntur-*, *BIşIr-*, *bişürt-*, *çak-*, *çakıl-*, *çakın*, *çakış-*, *çaktur-*, *çoğra-*, *çon-*, *çovlan-*, *çörkül-*, *D^ā/ağla-*, *D^ā/ağlan-*, *DutuşDur-*, *ılıktur-*, *ıış-*, *IsIn-*, *Is(I)tIl--*, *is-*, *isi-*, *isigle-*, *isiglen-*, *isil-*, *isirgen-*, *isiş-*, *isit-*, *ıav-*, *ıavırıl-*, *kön-*, *könür-*, *körükle-*, *kösen-*, *k^ö/üy-*, *k^ö/üyDür-*, *köydürül-*, *köyne-*, *köyrel-*, *köyüklen-*, *köyül-*, *k^ö/üyür-*, *köyün-*, *köze-*, *közeş-*, *küyük-*, *oçuğlan-*, *ölan-*, *otuğla-*, *ört-*, *örte-*, *örtel-*, *örten*, *örteş-*, *örtet-*, *söGlün-*, *söGül-*, *tam-*, *tamDul-*, *tamDur-*, *tamDurul-*, *tamğala-*, *tamğalan-*, *tamıt-*, *tögne-*, *tut^a/uğ-*, *tUtUn-*, *tüt-*, *tütet-*, *tütne-*, *tütüz-*, *ul~ur-*, *urul-*, *üt-*, *ütül-*, *yahun-*, *yağ-*, *yağıl-*, *yaktur-*, *yal-*, *yalDur-*, *yalın-*, *ya(lı)na-*, *yal(ı)nat-*, *yalıñla-*, *yalıⁿ/lan-*, *yalıñu-*, *yan-*, *yandur-*, *yandurul-*, *yelin-*, *yildra-*, *yılı-*, *yılır-*, *yılış-*, *yılıt-*, *yilmir-*, *yulrı-*”.

Alevlenmek anlamında karşımıza çıkan *alın-* kelimesine HKT’de tesadüf edilmiştir. *BIş-*, *bışığla-*, *Bış(I)run-*, *bIş(ü)rIl-*, *bışruntur-*, *BIşIr-*, *bişürt-* kelimelerinin metinlerde gerçek anlamdan öte “olgunlaşmak, öğrenmek, özümsemek, acı çekmek/vermek” mecaz anlamlarında kullanıldığı görülmüştür. *BIş-*, Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde yaygın biçimde yer almıştır, Kaşgarlı da kelimeyi bu şekliyle kaydetmiştir. Kelimenin *biş-* şekli Orta Türkçe dönemine özgü olup Eski Türkçe dönemi metinlerinden yalnız Mani. III ve IrkB.’de geçmektedir. *Pış-* biçimine ise Ui. III’te tesadüf edilmiştir. *Bışığla-* kelimesine Kaşgarlı’da rastlanmış, söz konusu kelime “ol et bışığladı (D 591/484) o, et pişirdi” örnek cümlesiyle sunulmuştur. *Bış(I)run-* şekillerinde karşımıza çıkan kelime, Ui. Tot.’de *bışurun-*, Eski Türkçe dönemi metinlerinde *bışrun-*, AY ve Ui. Tot.’de *bışurun-*, Ui. II’de ise *pışrun-* şekliyle yer almıştır. *bIş(ü)rIl-* şekillerine sahip kelimenin *bışrıl-* biçimine D’de “bışrılır yakrı kıyak (D 458/361) yağı ve kaymağı pişirilir” örneğinde tesadüf edilmiştir. Kelimenin *bişrül-* biçimi HKT’de, *bişürül-* biçimi ise KE’da görülmüştür. *Bışruntur-*, AY’da geçmektedir. *BIşIr-* biçimlerinde görülen kelimenin *bışur-* şekli Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde, *bişür-* şekli Harezmi Türkçesi eserlerinde, *pışur-* şekli ise Ui. III’te tespit edilmiştir. Kelime Kaşgarlı’da *bışur-* şekli ile kaydedilmiştir. *Bişürt-* eylemi KE’da yer almaktadır. Kaşgarlı’da

kaydedilen ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde tespit edilen *çak-* eylemi bir örnek dışında gerçek anlamda kullanılmıştır. D ve HŞ'de yer alan *çakıl-*, D'de gerçek, HŞ'de mecaz anlamda yer almıştır. Yalnız Kaşgarlı'da tespit edilen *çakın-*, *çakış-* ve *çaktur-* fillerinin gerçek anlamlarıyla sunulduğu, “er õziñe çakmak çakındı (D 341/275) adam kendi kendine çakmak çaktı”, “ol maña çakmak çakışdı (D 320/262) o, çakmak çakmada bana yardım etti”, “õtı anıñ çaklınur (D 256/224) onun aşk ateşiyle yanar” cümleleriyle örneklendirildiği görülmektedir. *Çon-*, ‘ısınmak’ anlamında olup HKT’de, *çovlan-* ‘yanmak’ anlamında olup KKT’de, aynı anlamdaki *çörkül-* eylemi ise DH’de tespit edilmiştir. ‘Yakmak’ anlamındaki *dāğla-*, HŞ ve MM’de yer almış, HŞ’de mecaz, MM’de gerçek anlamda kullanılmıştır. *Tagla-* kelimesi ME’de bulunmuştur. ‘Yakılmak’ anlamlı *dāğlan-* kelimesi yalnız TIEM’de görülürken, *tağlan-* şekli ise HKT’de tespit edilmiştir. Bu kelimelerin Far. *dāğ* kelimesine dayandığı yönünde görüşler vardır. Ancak biz bu kökten eklenen kelimelerin hem ötümlü hem ötümsüz şekillerinin bulunması, hem de ekleşmeye girmeleri bakımından Türk Dili kökenli olabileceğini düşünmekteyiz. *DutuşDur-* eylemlerine ME’de rastlanmıştır, gerçek anlamda kullanıldıkları görülmüştür. *İliktur-* eylemi AY’ta bir örnekte tespit edilmiş olup mecaz anlama sahiptir. *Isık-*, KE’nın tek bir satırında mecaz anlamda tespit edilmiştir. *IsIn-* kelimesinin *ısın-* biçimi Orta Türkçe dönemi metinlerinde, *isin-* biçimi ise Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde tespit edilmiştir. Kaşgarlı’da kelime *isin-* biçimi ile kaydedilmiş kelimenin hem gerçek hem de mecaz anlamı gösterilmiştir. D’deki “ol künke isindi (D 110/99) o güneşte ısındı ; ol õtka isindi (D 110/99) o ateşte ısındı” cümlelerinde kelimenin gerçek anlamda; “men añar isindim (D 109/99) ben ona ısındım” örneğinde ise mecaz anlamda kullanıldığı görülmektedir. *Is(I)tIl-* kelimelerinden *ıstıl-* ve *isitil-* TIEM 73 I-II’de, *ıstıl-* ise KKT’de yer almaktadır. ‘Yakmak’ anlamına gelen *is-* eylemine AY’daki bir örnekte tesadüf edilmiştir. Hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanılan *isi-*, Karahanlı Türkçesi dönemi metinlerinden D ve K’de geçmektedir. *İsigle-* ve *isiglen-* kelimelerine yalnız Kaşgarlı’da rastlanmış olup birincisinin gerçek, ikincisinin mecaz anlamda kullanıldığı görülmektedir. *İsil-* eylemine sadece TIEM 73 II’de gerçek anlamda rastlanmıştır. *İsirgen-*, D’de tespit edilmiş olup isilik hastalığına yakalanmak anlamındadır. *İsiş-* eylemi yalnız “isişdi nēj (D 102/93) nesne ısındı” cümlesi içinde geçmektedir. *İsit-* kelimesi Orta Türkçe dönemi metinlerinde hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanılmaktadır. *Çav-*, HŞ’de bir

örnekte tespit edilmiştir. *Ƙavırl-* ise K'deki bir örnekte mecaz anlamda tespit edilmiştir. 'Yanmak' anlamındaki *kön-*, D'de yer almaktadır. *Könür-* eylemi 'ısıtmak' manasında olup yalnız Mani. III'te bulunmuştur. *Körükle-*, yalnız Kaşgarlı'da nakledilmiştir, kelime gerçek anlamdadır. 'Yanmak' anlamındaki *kösen-* kelimesi ME'de tespit edilmiştir. *k^ö/üy-* eylemlerinin her iki biçimi de Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanılmıştır. Kelime 'acı çekmek, sinirlenmek, zarar görmek' mecaz anlamlarına sahiptir. *k^ö/üyDür-* şekillerinde karşımıza çıkan kelimenin *köydür-* biçimi Orta Türkçe dönemi metinlerinde, *köytür-* biçimi HŞ'de, *küydür-* biçimi TIEM 73 I-II'de, *küytür-* biçimi ise D'de yer almıştır. *Köydürül-* kelimesi HKT'de geçmektedir. *Köyne-* eylemi HŞ'de mecaz anlamda bulunmuştur. *Köyrel-* KKT'de, *köyüklen-* ise ME'de tespit edilmiştir. ME'de karşımıza çıkan *köyül-* eyleminin 'meyvenin olgun hale gelmesi' anlamında kullanıldığı görülmektedir. *Köyün-* eylemine yalnız HŞ'de tesadüf edilmiştir. *k^ö/üyür-* eylemlerinin her iki biçimi de Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde gerçek anlamda ve 'acı vermek, zarar vermek' mecaz anlamlarında kullanılmıştır. *Köze-* ve *közeş-* eylemlerine D'de tesadüf edilmiştir. 'Yakmak' anlamındaki *küyük-* ise yalnız Mani. I'de tespit edilmiştir. Kaşgarlı tarafından kaydedilen *oçuqlan-* kelimesi 'ocak sahibi olmak' anlamında olup başka bir metinde saptanmamıştır. *Ötlan-* kelimesi de yalnız Kaşgarlı tarafından kaydedilmiştir ve 'alışmak, sinirlenmek' mecaz anlamlarına sahiptir. *Otuñla-* 'odun toplamak' anlamında bir kelime olup Mani. III dışında bir metinde tespit edilememiştir. D ve Ui. III'te geçen *ört-* gerçek anlamdadır. 'Yakmak' anlamındaki *örte-*, Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde hem gerçek hem de 'acı çekmek, zarar vermek' mecaz anlamlarında kullanılmaktadır. *Örtel-*, *örteş-* ve *örtet-* kelimeleri D'de kaydedilmiştir, kelimelerin gerçek anlamdadır. *Örten-* ise Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde gerçek anlamda ve 'acı çekmek' mecaz anlamında kaydedilmiştir. *SöGlün-* kelimesinin *söglün-* biçimi ME ve NF'de, *söklün-* biçimi ise Ui. III ve KE'da tespit edilmiştir. Kelimeler gerçek anlamlarıyla yer almaktadır. Gerçek anlamda kullanılan *söGül-* eylemlerinin *sögül-* şekli NF, TIEM 73 I, HKT ve ME'de; *sögül-* ve *sökil-* şekilleri ise KE'da saptanmıştır. *Tam-* eylemine Ui. Tot.'de tesadüf edilmiştir. *TamDul-* kelimesinin *tamdul-* biçimi ETŞ'de, *tamtul-* biçimi ise AY'da kaydedilmiştir. *TamDur-* şekillerinde karşımıza çıkan kelime KE ve TIEM 73 II'de *tamdur-*, TIEM 73 I'de *tamdur-*, Eski Türkçe dönemi metinlerinde ve D'de *tamtur-* biçimleriyle yer almaktadır. *TamDurul-* kelimeleri TIEM

73 I ve II'de geçmektedir. 'Mühürlemek, imzalamak, işaretlemek, bellemek' anlamlarındaki *tamğala-* kelimesi Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde tespit edilmiştir. *Tamğalan-* kelimesine TIEM 73 II'de rastlanmıştır. *Tamıt-*, Ui. II ve Mayt.'de karşımıza çıkmıştır. *Tögne-* eylemi yalnız Kaşgarlı tarafından kaydedilmiş olup kelime, "ol bāşın tögnedi (D 576/473) o, yarasını ateşle dağladı" cümlesiyle nakledilmiştir. *Tut^u/uş-* biçimlerinde tespit ettiğimiz kelime HŞ ve KE'de *tutaş-*; Ui. Tot., HŞ, ME ve MM'de *tutuş-* şeklinde yer almaktadır. *Tutun-* kelimesi Kaşgarlı'da, *tütün-* biçimi TIEM 73 I'de bulunmaktadır. Mani. III, PP, D, K, HŞ ve KE'de tespit edilen *tüt-* eylemi hem gerçek anlamda hem de 'acı çekmek, özlem duymak' mecaz anlamlarındadır. *Tütet-* D'de, *tütne-* Ui. Tot.'da, *tütüz-* NF'de tespit edilmiştir. 'Yanmak' manasındaki *ul-* eylemine KE'de, 'basmak, yakmak, koymak' anlamlarındaki *ur-* eylemine AY, HŞ, Huan.7, K, KKT, TIEM 73 I-II'de, 'basılmak, yakılmak' anlamlarındaki *urul-* eylemine ise HŞ, NF, TIEM 73 I-II'de rastlanmıştır. Bunlardan *ul-*, mecaz anlamda kullanılmıştır. Yalnız D'de rastladığımız *üt-* ve *ütül-* kelimeleri gerçek anlamda kaydedilmiştir. *Yaḥun-*, yalnız ME'de yer almaktadır. *Yaḥ-* ve *yaḥıl-*, Orta Türkçe dönemi metinlerinde hem gerçek anlamda hem de 'zarar vermek, acı çekmek' mecaz anlamlarında karşımıza çıkan kelimelerdir. *Yaḥtur-* eylemine ETŞ ve D'de tesadüf edilmiştir. *Yal-*, Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde görülmektedir. *Yaldur-* yalnız ME'de geçer. Ui. I ve K'de tespit edilen *yalın-* eylemi hem gerçek hem de mecaz anlamdadır. *Yal(ı)nat-* biçimlerinde karşımıza çıkan kelime Ui. Tot ve İns.Sud'de *yalınat-*, ME'de ise hem *yalınat-* hem de *yalnat-* şeklinde yer almaktadır. *yalı^u/nla-* eylemleri Ui. IV C'de *yalınla-*, ME'de *yalıḥla-* biçimindedir. *yalı^u/nlan-* kelimeleri AH'de *yalınlan-*; HKT, HŞ ve ME'de *yalıḥlan-* şeklindedir. *yal(ı)na-* kelimelerinin *yalina-* biçimi Eski Türkçe dönemi metinlerinde, *yalna-* biçimi ise eylemi KE ve ME'de bulunmaktadır. *Yalıḥu-* kelimesi yalnız K'de tespit edilmiş olup mecaz anlamdadır. *YalDur-* eylemleri ME'de *yaldur-*, D'de ise *yaltur-* şeklinde kaydedilmiştir. Hem gerçek anlamda hem de 'acı çekmek' mecaz anlamında kullanılan *yan-*, Orta Türkçe dönemi metinlerinde yaygın olup Eski Türkçe dönemi metinlerinden yalnız Ui. Tot.'de bulunmaktadır. *Yandur-*, Orta Türkçe dönemi metinlerinde karşımıza çıkan bir kelimedir, 'zarar vermek' mecaz anlamında kullanıldığı örnekler de vardır. *Yandurul-* eylemine HKT'de, *yelin-* eylemine KKT'de rastlanmıştır. *Yılı-*, *yılır-*, *yılış-*, *yılıt-*,

yilmir-, *yulrit-* kelimeleri ise yalnız Kaşgarlı'da bulunmakta olup kelimeler gerçek anlamdadır.

6.2.2.1. Atasözü/Deyim Ögesi Olarak Isıtmak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler

K 4412, D 34/20, 465/369, HŞ 109/21 satırlarındaki atasözleri '6.1.2 Atasözü ve Deyim Ögesi Olarak Ateş' bahsinde değerlendirildiğinden burada tekrar değerlendirilmeyecektir. D 611/503'teki atasözünde, iki kişi bir şehir uğruna zıtlaştığında, bunlardan birinin bu işten elini çekmesi gerektiği ifade edilmektedir (Akkoyunlu-Ercilasun 2014: 503). D 225/194'teki atasözü, işlerini halleden çocuklara ve kolay bir hayata sahip kişiler için kullanılmaktadır (Akkoyunlu-Ercilasun 2014: 194). D 246/240'taki atasözü, çakmak çakıldığında nasıl ateş yanıyor ve bu gözlemleniyorsa, insan düşüncesini dile getirdiğinde de aynı şekilde isteğinin, amacının anlaşıldığı dile getirmektedir:

fesad tamdurur ol uğunmuş otuğ (K 4412) "fesat, sönmüş ateşi tutuşturur"

yaş ot küymes yalawar ölmes (D 465/369) "taze ot yanmaz elçi ölmez"

ağız tik ot timekdin köymez irmiş (HŞ 109/21) "ağız ateş demekten yanmaz imiş"

iki koçnar başı bir eşitçe bışmas (D 611/503) "iki koç başı bir tencerede pişmez"

közegü uzun bolsa elig küymes (D 225/194) "tandır demiri uzun olsa el yanmaz"

öt tise ağız küymes (D 34/20) "ateş demekle ağız yanmaz"

çaksa tutnur, çalsa bilnür (D 276/240) "çakmak çakılsa tutuştur; söz işitilirse amaç anlaşılır"

tünle bulıt örtense ewlük urı keldürmişçe bolur tañda bulıt örtense ewke yağı kirmişçe bolur (D 131/115) "geceleyn bulutlar kızarırsa; kadın, erkek çocuk doğurmuş gibi olur. Sabahleyn yanarsa, saldıran düşman eve girmiş gibi olur"

6.2.2.2 Buddhizm'de Isıtmak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemler

Isıtmak ana kavramı etrafındaki 'olgunlaşmak' eyleminin Buddhist inanç sisteminde oldukça önemli bir yer tuttuğu ve bunun metinlere yansıdığı görülmektedir.

Buddhizm’de olgunlaşma, Nirvana’ya giden yolun önemli bir aşamasıdır. Kişi, öğretiyeye ait öğeleri, kaideleri ve ritüelleri duyar, öğrenir, özümser, olgunlaştırır. Olgunlaştıkça aydınlanmaya bir adım daha yaklaşır. AY’da görme ve olgunlaşmanın hikmet erdemini tamamlama yolundaki öğeler olduğu belirtilmektedir. Buddhizm’in ıstırabın ve bu ıstırabı meydana getiren arzuların ortadan kaldırılmasını amaç edindiği bilinmektedir. Üİ’de ‘klesa’lardan yani ıstıraplardan uzaklaşmak, olgunlaşma yolunun gerektirdikleri arasında sayılmıştır:

anı için sizler kamag tözünler bo tütrüm teriñ yörüglüg nom erdini içinteki birer padakin birer şlökin birer bölükin birer kesinin bir uçlug kop süzük kirtgünç köñülin okıñlar sözleñler boşgunuñlar tutuñlar sakınıñlar bışrunuñlar (AY 198/17) “onun için sizler bütün asiller bu derin tabirli dharma cevheri içindeki birer mısrayı birer şiiri birer parçayı birer bölümü kesin tertemiz inanmış gönülle okuyun söyleyin öğrenin uyun düşünün olgunlaşın”

antirbv uduzmağ atlağ kavırāsınça bışrunğuluk antirabvta iki törlüg erür (Ui. Tot. 28) “antarābhava adlı kısaca olgunlaşmak antarābhavada iki türdür”

bışrunmağ yoltağı toğuz bölükler (Üİ 107a/4) “olgunlaşma yolundaki dokuz bölük”

birle yana üç ödteki ülgüsüz kalıplarığ biz kigürüp kşan uça bışrunu bilelim (ETŞ 13C/99) “birlikte yine üç zamanın sayısız dönemlerini bir anın ucuna ekleyip olgunlaşabilelim”

bo erür körmek bışrunmak iki törlüg yollar üze tarıkguluk nızvanılarınğ terk tavrak tarkarmakka tayanıp bilge bilig paramıtıg bütürmek (AY 255/15) “görme ve olgunlaşma iki türlü yol üzerine dağılan ihtirasları hemen dağıtmaya dayanıp hikmet erdemini tamamlamak”

tört törlüg bışıp erksinmeklig irü belgüler erser (Ui. Tot. 739) “dört türlü olgunlaşmış güç işareti ise”

6.2.2.3. Isıtmak Ana Kavramı Etrafında Toplanabilecek Eylemlerin Mecaz Anlamda Kullanılışı

Isıtmak ana kavramı etrafında toplanan eylemler çeşitli mecaz anlamlar yüklenmiştir. Bu anlamlar ‘alışmak/alıştırmak/sevmek, acı çekmek/vermek, sinirlenmek, (insan)

olgunlaşmak, zarar vermek, özümsemek/öğrenmek/kavramak, niyetlenmek’ şeklinde tasnif edilebilir. Alışmak/alıştırmak ve sevmek eylemleri birbirleriyle oldukça ilişkilidir. Bir işe karşı duyulan alışkanlık, sempati ve sevgiyi de beraberinde getirdiğinden bu iki anlam tek başlıkta birleştirilmiştir. Nitekim HAM’da karşımıza çıkan ‘köñlin isinü amranu êsengüleyi’ örneğinde ısınmak ve sevmek anlamındaki eylemlerin yakın anlamlı kelimeler olarak sıralandığı görülmektedir.

Isıtmak kavramına ait *IsIn-*, *isit-*, *ötlan-* kelimelerinin ‘alışmak/alıştırmak/sevmek’; *bağır bışür-*, *bağrı tüt/ul-*, *cāni köy-*, *cāni otka yakıl-*, *içi köy-/örte-/örten-/yan-*, *içiye ot yakıl-*, *kögsi ara ôt tüt-*, *köñli küy-*, *köñül yalñu-*, *küyüp tüt-*, *örten-*, *tüte küy-*, *yürekin dağla-* kelime ve tamlamalarının ‘acı çekmek/vermek’; *ötlan-* ve *yüreki öfke otınğa tutuş-* ifadelerinin ‘sinirlenmek’; *çörkül-*, *köñülde muhabbet közü tutuş-*, *köñliye ‘ışk otın yak-*, *köñliye ‘ışk u nār yak-* kelime ve tamlamalarının ‘âşık olmak’ dolayısıyla ‘acı çekmek’; *bışur-* ve *köñli bış-* ifadelerinin ‘(insan) olgunlaşmak’; *hağ yandur-*, *köydür-*, *örte-*, *özünñi küyür-*, *yak-*, *yalın-* kelime ve tamlamalarının ‘zarar vermek’; *bışur-* ve *bışurun-* eylemlerinin ‘özümsemek/öğrenmek/kavramak’; *isiglen-* eyleminin ise ‘niyetlenmek’ mecaz anlamlarına sahip olduğu tespit edilmiştir:

açırmen yigitlikke küyüp tüte (K 5637) “gençliğime acır, yanıp tutuşurum” (Acı Çekmek)

açmak ötin örtenür (AY 630/6) “açlık ateşi ile yanar” (Acı Çekmek)

at ötlendi (D 150/131) “at, koşmaktan alevlendi” (Alışmak/Alıştırmak/Sevmek)

atın aysa içiye ot yakılır (HŞ 122/5) “adını ansa içinde ateş yakılır” (Acı Çekmek)

bağrı tüter (KE 84r6) “bağrı yanar” (Acı Çekmek)

bışıglığ tilese bışurğü sözüg (K 4036) “olgun olmayı isterse sözü olgunlaştırmalı” (Özümsemek/Öğrenmek/Kavramak)

bışurğü tapuğda sınağü körü (K 636) “hizmette pişirmeli, iyice sınımalı” (İnsan Olgunlaşmak)

bışürdün bağrım (HŞ 85/10) “bağrımı yaktın” (Acı Çekmek)

buğunuğ isitti taşığ hem içig (K 1696) “içteki ve dıştaki milleti kendine ısındırdı”
(Alışmak/Alıştırmak/Sevmek)

cānı çav yanlığ ol otķa yakıldı (Hş 118/34) “canı kor gibi o ateşte yakıldı”
(Üzölmek/Acı Çekmek)

cihanını köydürür cādu çarakı (Hş 205/29) “cadı bakışı cihanı yakar” (Zarar Vermek)

çıkār iç yanmaķımdın uş tütönm (Hş 95/3) “içimin yanmasından dumanım çıkār” (Acı
Çekmek)

er ötlendi (D 151/131) “adam kızgınlıktan alevlendi” (Sinirlenmek)

her kün köyer bu cānım (DH L/4) “bu canım her gün yanar” (Acı Çekmek)

hū hū tiyü çörkölöp (DH LXIV/2) “Allah Allah diyerek yanıp” (Âřık olmak)

ıraq yerden yađuķ köñlin isinü amranu eşengöleyü (HAM 17/12, 20/3, 22/1) “uzak
yerden yakın gönülle ısınarak severek esenleyerek” (Alışmak/Alıştırmak/Sevmek)

içi köyöp köñildin kıldı bir āh (Hş 46/33) “içi yanıp, gönölden bir ah çekti” (Acı
Çekmek)

şarasu cādüsü körgenni örter (Hş XIV /37) “cadı gibi gözleri göreni yakar” (Zarar
Vermek)

kimin bile kaş bolsa yaşın yakmas (D 453/356) “bu taş kimin yanında olsa ona şimşek
zarar veremez” (Zarar Vermek)

kimnün řaķķını yandurursız (NF 299/9) “kimin hakkını yakıyorsunuz” (Zarar Vermek)

kitip köñlije yaktı ‘ıřķ u nārı (Hş 147/42) “gidip gönlönde aşk ateşini yaktı” (Âşık
olmak)

kögsi ara öt tüter (D 122/108) “göğsünde ateş tutar” (Acı Çekmek)

kögsi köygen otda yanđan bağrı ulđan ya’ķub ol (KE 61v10) “göğsü yanan, ateşte
yanan, bağrı yanan Yakup’tur” (Acı Çekmek)

köñli küyöp (D 360/287) “kalbi yanmış olup” (Acı Çekmek)

köñlüm için örtedi (D 128/113) “musibetin elemiyle gönlüm dağlandı” (Acı Çekmek)

körer kim hısrav ol işde ısındı (HŞ XLII/25) “Hüsrev’in o işe ısındığını görür” (Alışmak/Alıştırmak/Sevmek)

körürde küyürme özünü küçün (K 3532, 3624) “kendini göre göre zorla yakma” (Zarar Vermek)

negü tir eşit könlü bışmış kişi (K 6165) “gönlü olgunlaşmış kişi ne der dinle” (İnsan Olgunlaşmak)

ol bu ugrda barmakka isiglendi (D 149/129) “o bu nedenle gitmeye niyetlendi” (Niyetlenmek)

sen yene amtı bo bodı tıgme yorığıg neçökin tapıñça bışrunur ögretinürsen tip ayıtdı (AY 379/4) “sen şimdi bu bodı denen yorumu nasıl isteğine göre olgunlaştırır öğrenirsin diye sordu” (Özümsemek/Öğrenmek/Kavramak)

seniñ kađıñı yip küyermen tüte (K 1229) “senin kaygını çekip yanıp tutuşurum” (Acı Çekmek)

üdiklig eşitti köñül yalñudı (K 5972) “özlem duydu, gönlü yandı” (Acı Çekmek)

yalınsunı körmez karağı otun (K 121) “alçakların görmeyen gözleri yansın” (Zarar Vermek)

yüreki öfke otınga tutuştı (HŞ 228/10) “yüreği öfke ateşiyle tutuştı” (Sinirlenmek)

yürekin firkat otı birle dağlar (HŞ 224/4) “yüreğini ayrılık ateşi ile dağlar” (Acı Çekmek)

zelihānıñ içi örtenmişdin (KE 83r13) “Zeliha’nın içi yandığı için” (Acı Çekmek)

BÖLÜM 7. DİZİN

7.1. Kelime Dizini

açuk: T. aydınlık, parlak

- a. 620, 632, 636, 636, 661, 662
- a. (açuk körülgen yulduz) 37, 612
- a. (açuk yaruğ) 37, 37, 531, 531
- a. (ay teg açuk köñli) 37, 41
- a. (kün aydın açuk) 37, 46, 190

āfitāb: Far. güneş krş. **āftāb**

- ā. 620, 633, 713, 714, 714, 1033, 1033
- ā. biz 37, 46

āftāb: Far. güneş krş. **āfitāb**

- ā. 620, 633, 713, 714, 714, 1033, 1033
- ā. +da (ıssıg āftābda) 37, 130

ahker: Ar. kor ateş

- a. 620, 632, 677, 677, 677, 1032
- a. (ahker bolduñ) 37
- a. (ahker bolup) 37, 166, 508
- a. (ahker kılğıl) 9, 37, 372

ahtar: Far. yıldız

- a. 620, 713, 714, 715, 1033, 1033
- a. (ahtar nadīmi) 37, 51

alar-: T. kamaşmak

- a. 620, 634, 636, 636, 747, 747, 747
- a.-ıp (közi alarıp) 38

alın-: T. alevlenmek

- a. 620, 634, 636, 636, 755, 755
- a.-mış (alınmış ot birle) 38
- a.-mış (yangın alınmış ot birle) 38, 110, 294, 507

ārāy: Far. aydınlatan

- ā. 620, 632, 661, 1032, 1032

ā. (‘ālam-ārāy) 38, 181

ā. (‘ālam-ārāy irür) 38, 181, 729

arguç: T. ateş parçası

a. 38, 153, 295, 620, 632, 646, 677, 677, 677, 678

a. (bir arguç ot) 38, 294

āteşhāne: T.+Far. ateş yanan yer

ā. 620, 633, 636, 740

ā. +de 38

ā. +ğa 38

ā. +ka 38, 39, 39, 740

‘avır: Ar. aydınlık

‘a. 620, 632, 661, 662, 1032, 1032

‘a. (‘avır erdi) 39, 270

awus: T. mum

a. 39, 620, 633, 708, 708

^a/ay: T. dünyanın uydusu, ay

a., ā. 633, 635, 636, 713, 1034, 1035

a. (akıştağı ay teñrini atқанmış bolup) 39

a. (alnı ay ol) 64, 222

a. (antig ol tolun ay) 450

a. (ay baş kötürdi) 44

a. (ay batdı erse) 48

a. (ay bigin) 62

a. (ay bile) 40

a. (ay birle) 40, 40, 48, 49, 50, 58, 196

a. (ay birle kün) 53, 56, 66, 199, 211

a. (ay birle künge) 62, 220

ā. (āy bolmas) 40, 716

a. (ay bolur) 39, 605

a. (ay buyruqın) 60, 611

a. (ay çıktı irse) 51, 196

a. (ay êkki pāra boldı) 40, 723

- a. (ay eksilü tükendi) 46
- a. (ay eskirmişinçe) 40
- a. (ay ewi) 40
- a. (ay ھاqqı) 201, 572
- a. (ay ھırqasın iki yırtta) 47
- a. (ay hoş terāne kötürüp) 45
- a. (ay husnığa) 53
- a. (ay içre) 40
- a. (ay irse) 37, 46
- a. (ay qararsa) 48, 193, 724
- a. (ay kördi) 44
- a. (ay ھulı) 37, 51
- a. (ay kün) 41, 187
- a. (ay kündin körklügrek) 41, 187
- a. (ay künge taqı on bir yulduzğa) 41, 186, 604
- a. (ay kün alnın körüp) 40, 186
- a. (ay kün deg yaruq közlerni) 44, 188, 535
- a. (ay kün nūrı) 49, 194, 268, 671
- a. (ay kün öwrülüp) 58, 214, 246, 746
- a. (ay kün teg bolup) 41, 187
- a. (ay kün toğar) 60, 216, 725
- a. (ay liqāsın yarguçı) 9, 44
- a. (ay mağrıbka kildi) 49
- a. (ay meñiz) 59
- a. (ay meñizlig takı kün meñizlig) 57, 212, 262
- a. (ay ornında) 46
- a. (ay orta boldı) 58
- a. (ay ortasıña yetti) 58
- a. (ay özre) 46, 47
- a. (ay pāre bolğanın) 41
- a. (ay t(e)ñri) 41
- a. (ay t(e)ñri bun sanı) 41

- a. (ay t(e)ņri burĥan ıtıĥa) 64, 728
- a. (ay t(e)ņri ordusuĥa) 41
- a. (ay t(e)ņri tilgeni teg) 41
- a. (ay t(e)ņri yaltrıdı) 41, 498
- a. (ay teņri yaltrıyur teg) 42, 498
- a. (ay t(e)ņrieg) 41
- a. (ay t(e)ņriteg) 43
- a. (ay taķı kün taķı on bir yılduz) 52, 197, 598, 723
- a. (ay teg) 41, 606
- a. (ay teg aĥuk kōĥli) 41
- a. (ay teg kün teg yaruķ turur) 39, 185, 562, 676
- a. (ay teg yūzin) 41, 187, 727
- a. (ay teņin) 56
- a. (ay teņri) 59, 566, 666, 726, 726, 726
- a. (ay teņri künin sayu) 42
- a. (ay teņri tilgeni teg) 42
- a. (ay teņri tilgeninte sevigligrek) 52
- a. (ay teņri yaltırđı) 9, 41, 497
- a. (ay teņri yaltrıķlıgı) 64, 504
- a. (ay teņri yolınĥa) 47
- a. (ay teņrili aydıĥlı teg) 42, 66
- a. (ay teņriniĥ tilgenin kōķitgeli) 42
- a. (ay teņriteg yaruķ) 215, 550
- a. (ay tig) 42, 42, 56
- a. (ay tig kizlep) 46
- a. (ay tig yılduz ara) 46, 607, 729
- a. (ay tilgenig kōrmek) 54, 244
- a. (ay tiyü) 64
- a. (ay toĥmaĥay) 55
- a. (ay tolun bolĥınĥa) 63, 449, 559, 664
- ā. (āy tolun bolsa) 448, 717
- a. (ay tuĥdı) 44, 606

- a. (ay tugsıkdaki bodun) 58, 213, 720
- a. (ay tutuldu) 57, 212, 724
- a. (ay tutundi) 42
- a. (ay tıyunup) 44
- a. (ay tükel bolsa) 61
- a. (ay tükendi) 46, 61
- a. (ay üstine) 47,
- a. (ay ve künni) 62, 220
- a. (ay yargıl) 42
- a. (ay yarıldı) 43, 43, 50, 50, 63, 63
- a. (ay yarılğan sözleri) 59
- a. (ay yarılmağıge işāret kılğan) 43
- a. (ay yaruqluķınça turur) 45, 189
- a. (ay yaruladı) 43
- a. (ay yarusı) 43
- a. (ay yaruttı) 62, 221, 555, 583
- a. (ay yasın tutup) 60
- ā. (āy yaşındı) 63
- a. (ay yultuztın adurmış teg) 43, 615
- a. (ay yüzi) 45, 52, 269
- a. (ay yüzi bile) 263
- a. (ay yüzini körügli) 52
- a. (ay yüzlüg oğlan körüp) 44
- a. (ay yüzlüler) 59
- a. (ay yüzüm) 43
- a. (ay yüzümni tilep) 60, 230
- a. (ay yüzüñdin) 53
- a. (aya körki ay) 43
- a. (bir ay) 49, 55
- a. (bir yañıdaki ay tilgen bolmış erür) 49, 619
- a. (biş y(i)g(i)rmideki tolun ay t(e)ñri teg) 450
- a. (biş y(i)g(i)rmideki ay tilgeni teg) 44

- a. (bo tolun ay beş y(E)germe tünle) 452
- a. (bu ay) 47, 50
- a. (bu aydın) 45
- a. (bu ay burcı) 44
- a. (bu ay êkki pāra bolsa) 45
- a. (bu ay kavuşsun) 45
- a. (bu ay orni ewi) 45
- a. (bu ay toğsa) 45
- a. (bu ay yüzlügni körüp) 45, 727
- a. (bu oq kün ay teñriden) 189, 501, 670, 727
- a. (bu on bir yulduzlar ay kün birle) 45, 189, 606, 723
- a. (bu yer kök kün ay tağ teñizni körüp) 45, 189
- a. (bulıttın ünmiş ay teñri teg) 46, 46
- a. (burhanlıg ay teñri) 40, 614, 726
- a. (çerāğlar taqı yarutuğlı ay) 57, 97, 581, 610
- a. (çın tolun ay teg) 450
- a. (çihrası ay) 46
- a. (ē ay yüzlü sāki) 50
- a. (edgü kılınçlıg yaruq ay teñri) 58, 547
- a. (êkki pāra ay arasında) 46
- a. (iki kün ay t(e)ñri y(a)ruq küçin almatın) 41, 187, 534
- a. (iki y(a)ruq kün ay t(e)ñriler) 53, 198, 543, 720
- a. (iy ay yüzlüg) 48
- a. (iy tamām yüzi tolun ay) 450
- a. (iy tolun ay) 450, 451, 452
- a. (kök teñride kün ay) 51, 51, 197, 197
- a. (kök teñride kün ay ermiş) 197
- a. (kök teñrideki kün ay) 51, 197
- a. (kökdeki ay) 48
- a. (körüñügme ay teñri) 52
- a. (kuyaş ay burcı içre) 64, 182
- a. (kün ay) 51, 53, 53, 53, 53, 59, 197, 199, 199, 200, 215

- a. (kün ay biriktürülse) 48, 193, 724
- a. (kün ay birle) 61, 219, 472, 613, 722, 733
- a. (kün ay birle yulduz) 63, 221, 611
- a. (kün ay garh yultuzlar) 60, 217, 616, 617
- a. (kün ay garhlar yultuzlar) 53, 199, 615
- a. (kün ay garhlar yultuzlar yorığı) 53, 199, 615, 722
- a. (kün ay körü) 53, 199
- a. (kün ay ölür) 53, 199, 720
- a. (kün ay teg yala) 62, 220, 479, 526, 730, 748
- a. (kün ay teg yaruğ) 44, 188, 562, 676
- a. (kün ay teñri) 53, 53, 200, 200, 543
- a. (kün ay teñri körkin belgürtüp) 53, 200
- a. (kün ay teñri ol) 58, 213
- a. (kün ay teñri ordusu) 53, 200
- a. (kün ay teñri tamgası) 46, 54, 190, 200, 376, 696, 721, 721
- a. (kün ay teñri taplamaz iş) 54, 200, 720
- a. (kün ay teñri yarukın) 49, 194, 539, 579
- a. (kün ay teñrike) 8, 44, 47, 47, 48, 188, 191, 191, 191, 213, 588, 720, 721, 721
- a. (kün ay teñriler birle) 54, 200
- a. (kün ay teñrilerniñ yarukları) 192, 539
- a. (kün ay teñrilerniñ yaruklarıña tayaklıgın) 48, 193, 539
- a. (kün ay teñrilerniñ yaruklarıña tayanmak üze) 40, 187, 533
- a. (kün ay tig) 54, 200
- a. (kün ay toğsa) 58, 213
- a. (kün ay toğursa) 61, 218
- a. (kün ay tutulmadın) 60, 218
- a. (kün ay tutungay) 61, 219
- a. (kün ay yaltrık tigme burқан) 45, 189, 501, 670, 727
- a. (kün ay yaruğın tıda) 54, 200, 544
- a. (kün ay yarutti) 63, 221, 584, 584
- a. (kün ay yulduzlar) 54, 200, 609
- a. (kün ay yultuzlarğa) 60, 216

- a. (kün birle ay) 56, 210
- a. (kün birle taķı yaruķluķı birle taķı ay birle) 195, 239, 571
- a. (kün e ay a) 54, 201
- a. (kün taķı ay) 54, 203
- a. (kün taķı ay cem ķılındı) 57, 212, 724
- a. (kün taķı ay taķı yulduzlar) 54, 196, 196, 201, 720, 720
- a. (küzki ay teņriçe yaltırıyu) 54, 497, 499
- a. (la bıntavır ınıntaķı ay teņrig körürçe) 49
- a. (miņ kün ay teņriler birkerü yaruk ıdmış teg) 55, 208, 544
- a. (miņ kün t(e)ņriniņ tümen ay t(e)ņriniņ çoğınta yalınınta utmış yigedmiş) 55, 104, 108, 209, 486, 491, 674
- a. (ol ay) 39, 48, 48, 55, 56, 56, 59, 63, 63, 478, 586
- a. (ol ay birle) 49, 219
- a. (ol ay hıđmatıņa) 61
- a. (ol ay kün birle) 56, 220
- a. (ol ay özre) 59
- a. (ol ay peyker) 56
- a. (ol ay t(e)ņri ordusıntaķı y(a)ruķ künke) 44, 188, 535
- a. (ol ay tapđında) 56, 610
- a. (ol ay tapđında yığlıp) 56, 610
- a. (ol ay tutuldı irse) 46
- a. (ol ay ve munça yulduz) 50, 608, 730
- a. (ol ay yüz) 56
- a. (ol ay yüzdin) 54
- a. (ol ay yüzi) 53, 56, 199
- a. (ol ay yüzin aıp) 39
- a. (ol ay yüzindin) 45
- a. (ol ay yüzlü kilse) 45
- a. (ol ay yüzlüğ) 56
- a. (ol kün ay birle) 62, 196
- a. (ol onbir yulduz taķı ay kün) 57, 211, 610
- a. (ol tolum ay) 449

- a. (ol tolun ay) 450, 450, 451, 451, 451, 451, 451, 451, 451
- a. (ol tolun ay beş y(e)germe tünle) 450, 718
- a. (ol y(a)ruk örtük sayu ay t(e)ñri ordusu) 57, 212, 547
- a. (on törtinçi tünki tolun ay tæg bolğay) 453
- a. (on bir yulduz ay kün) 57, 213, 611
- a. (on bir yulduz kün ay birle) 58, 211, 610
- a. (on bir yulduz taķı kün taķı ay) 55, 208, 608
- a. (onunç tolun ay otuzı) 451
- a. (ölügüg tirgürügli ay t(e)ñri) 58, 726, 728
- a. (ölügüg tiriglügli beg ay teñriçe) 60
- a. (suv içinteki ay teñri bodı) 49
- a. (şir̄inniñ ay yañlıg yüzini körüp) 52
- a. (tavişgan tamgalıg ay teñri ordosın körüp) 63, 221, 383, 505, 522, 586
- a. (tolun ay) 450, 451, 451, 452, 453, 627, 627, 627, 714, 714, 714, 730
- a. (tolun ay beş y(E)germe tünlesinte) 453
- a. (tolun ay biş yigirmide) 452
- a. (tolun ay meñizlig) 269, 451, 451, 451
- a. (tolun ay meñizlig erdi) 450
- a. (tolun ay teg) 451, 452, 452, 452, 453, 752
- a. (tolun ay teg körtlügüm) 452, 726, 728
- a. (tolun ay teg kılur) 452
- a. (tolun ay tæg yaruķ bolğay) 452, 560
- a. (tolun ay teñri yaruklug) 449, 564
- a. (tolun ay teñrike) 452
- a. (tolun ay tig) 450, 452, 453, 453, 453
- a. (toz ay açıldı) 45
- a. (töz töpüdeki ay tilgen) 60, 728
- a. (tün kündüz kün ay) 39, 186, 236
- a. (tün me kün ay ve yulduz) 233, 612, 722, 747
- a. (tün taķı kündüz taķı kün taķı ay) 186, 237
- a. (tünleki ay teñri) 50, 195, 615
- a. (uluğ bulıt ay t(e)ñri) 61

- a. (ulug bulıt ay tenrı agılıkı bodisatav) 61, 728
- a. (uş ay tutıldı) 51
- a. (uşol ay furqatından) 52, 169
- a. (uşol ay tıgme) 61
- a. (üç yañıdaki ay t(e)ñri) 61
- a. (y(a)ruk ay t(e)ñri) 62, 554
- a. (yağız yir yaşıl kök kün ay birle) 61, 219, 472, 733
- a. (yağız yir yaşıl kök kün ay karanıku yaruqluı) 62, 217, 472, 573
- a. (yañı togmış üç yañıdaki ay t(e)ñri teg) 62
- a. (yaruı ay tenrı) 22, 58, 62, 547, 553, 726
- a. (y(a)ruk ay t(e)ñri yaşıyu) 49, 194, 540, 730
- a. (yaruı ay t(e)ñri yaşıyu) 49, 194, 540, 671
- a. (yürün ay) 58, 64, 617
- a. (yüzi körki ay) 52
- a. (yüzün ay) 47
- a. +da 46, 267
- a. +da (künte ayda öñibiz) 50, 195, 720
- a. +dın (aydın künden körklügrek) 50, 195
- a. +dın (kün aydın açuı) 37, 46, 190
- a. +dın (yulduzdın aydın yaruıraq) 50, 195, 541, 608, 674
- a. +ğa 45, 56, 189, 210, 244
- a. +ğa (ayğa künge) 187
- a. +ğa (balıkdın ayğa tıgrü) 44
- a. +ğa (kökdeki ayğa) 48
- a. +ğa (küngen taı ayğa) 59, 214
- a. +ğaru 43
- a. +ı (ayı küni ertinü yaruı) 43, 187, 534
- a. +ı (bayram ayı) 50, 61, 718, 729, 730
- a. +ı (bir ayı yok) 49, 608
- a. +ı (bu tolmış ayı) 448
- a. +ı (kök ayaznıñ kün ayı teg) 51, 197
- a. +ı (nuşrevännıñ ayı tutıldı irse) 60, 726

- a. +1 (ol hoş tolun ayı) 452
- a. +1 (ol on dördüncü tününj tolun ayı) 451
- a. +1 (ol tün birle ayı) 55
- a. +1 (tolun ayı) 452
- a. +ıdın (alnı köknij ayıdın) 52, 198, 609, 727
- a. +ıg (künüg hem ayıg yaruttı) 63, 221, 584, 752
- a. +ım 43
- a. +ım (ayım tolu erdi) 60, 448
- a. +ım (ol ayım çatında) 49
- a. +ım (tolun ayım) 450
- a. +ımı (meniñ ayımı) 59, 730
- a. +ımka (ayımka adrıldım) 43, 717
- a. +ın (bayram ayın) 64
- a. +ın (bu ayın) 47
- a. +ın (körklü ayın) 61
- a. +ın (kün ayın) 63, 222
- a. +ını (kök ayını) 47
- a. +ını (yër ayını) 47
- a. +ınıñ (bayram ayınıñ hilâli) 50
- a. +ka 55
- a. +қа (ayқа теңледимиз) 43, 43
- a. +қа (bu tolun ayқа) 450
- a. +қа (künke ayқа) 59, 214
- a. +қа (ol yüzi ayқа) 54
- a. +қа (suvdaki ayқа) 59
- a. +ka (tolun ayka) 453
- a. +ka (tolun ayka oğşatı) 451
- a. +ka (tolun ayka oğşatı erür) 451
- a. +lı (künli aylı) 65, 65, 65, 65, 223, 223, 223, 224
- a. +lı (künli aylı ordular) 65, 223
- a. +lı (künli aylı tutunup) 65, 223
- a. +lı (künli aylı uçruğu) 65, 223

- a. +nı 46, 47, 47, 57, 64, 190, 190, 238, 238, 613, 723
- a. +nı (aynı ve künni ve yulduzlarını) 46, 190, 607, 722
- a. +nı (aynı yaruqluq kıldı) 50, 97, 100, 195, 571, 573, 669, 712, 712
- a. +nı (aynı yulduzlarını) 63, 221, 556, 612, 675, 728
- a. +nı (aynı tuğuglı kördi erse) 48
- a. +nı (aynı yardım) 43
- a. +nı (künni aynı) 62, 220, 443, 512
- a. +nı (künni taqı aynı) 47, 51, 64, 191, 210, 222, 579
- a. +nı (künni taqı aynı) 241
- a. +nı (künni yaruq taqı aynı yaruq kıldı) 57, 210, 545, 668
- a. +nı (kün taqı aynı) 55, 195, 210, 249, 608
- a. +nı (künni taqı aynı) 55, 196
- a. +nı (künni yarutgan aynı yaruqluq kıldı) 50, 57, 210, 572, 578, 668
- a. +nı (ol aynı) 59, 247
- a. +nı (ol aynı körgen) 47, 469
- a. +nı (ol aynı kötürüp) 56
- a. +nı (ol tolun aynı) 451
- a. +nı (on bir yulduzını taqı künni taqı aynı) 55, 208, 608
- a. +nı (tünni kündüzünü künni aynı yulduzlarını) 58, 61, 212, 245, 247, 610, 610, 721, 721
- a. +nı (tünni kündüzünü taqı künni taqı aynı) 57, 58, 211, 245
- a. +nı (tünni taqı kündüzünü taqı künni taqı aynı) 55, 57, 210, 211, 243, 244, 610
- a. +nı (alını aynı egmesi) 64, 222, 561, 728
- a. +nı (aynı revnaqın) 43, 360
- a. +nı (aynı yaruqluğında) 40, 569
- a. +nı (bu aynı nürü) 62, 249, 275
- a. +nı (künnü aynı idi öñi adırmakı) 48, 193
- a. +nı (ol aynı şavkı birle) 56, 244
- a. +nı (sekizinç aynı aytolunu) 66
- a. +sız (aysız künsüz) 66, 224, 523
- a. +sız (künsüz aysız) 66, 224

aydıñ: T. aydınlık, parlak; ay ışığı

a. 620, 632, 636, 636, 636, 661, 662

a. (aydıñ yahtu boldı) 66

a. (aydıñ yüz) 66, 195, 671, 727

a. +da (ol aydıñda) 66

a. +lı (ay teñrili aydıñlı teg) 66

ay tolunı: T. dolunay

bk. **tolmış ay, tolu, tolu ay, tolu tegirmi ay, tolum ay,**

tolun, tolun ay, tolun āy, tölun āy

a. 620, 633, 649, 713, 714

a. (sekizinç aynıñ ay tolunı) 66

balk-: T. parlamak

b. 620, 634, 636

b.-a (yulduzuñ balka) 66, 614, 724

balkı-: T. parlamak

b. 4, 620, 634, 636

b.-p (nūr balkıp) 66, 263

b.-r 67, 188, 729

b.-yu (kün meñizlig nūr balkıyu) 67, 222, 276

b.-yu (nūr balkıyu) 67, 275, 527

balkın-: T. parlamak

b. 620, 634, 636

b.-u (nūr balkını) 67, 266

b.-ur (nūr balkınur) 67, 270, 277, 453

b.-ur (nūr balkınur erdi) 67, 274

bedr: Ar. dünyanın uydusu, ay

b. 620, 633, 661, 713, 713, 714, 715, 715, 716, 1033

b. (bedr-i hıttā-i vefā) 67, 727

BIŞ-

biş-: T. pişmek; yanmak; olgunlaşmak; acı çekmek

b. 620, 633, 635, 637, 637, 638, 638, 661, 694, 755, 755, 756

b.-a 71

b.-ar 70

b.-arlar 70, 340
b.-dı 71
b.-ğan (otğa bışğan aşnı) 292
b.-ğlı (bışığlı et) 68
b.-ıp 71, 71, 254, 761
b.-mağ (bışmağ tıltağ) 70
b.-mağ (öñi bışmağ tıltağnıñ edgüsi) 70
b.-makı (öñi bışmakı) 68
b.-mağında 68
b.-mas 68, 759
b.-mayuk (bütmeük bışmayuk) 71, 86
b.-mıñ (bışmıñ arasında) 70
b.-mıñ (bışmıñ aş) 68
b.-mıñ (bışmıñ kerpiç) 68
b.-mıñ (bütmiñ bışmıñ bilge bilig paramıt) 68, 68, 69, 69, 69, 69, 69, 69, 69, 69, 69,
70, 70, 70, 70, 71, 71
bış-mıñ (otğa bışmıñ kızı) 68, 305
b.-mıñ (bütmiñ bışmıñ bilge bilig üze) 70, 70
b.-mıñ (bütmiñ bışmıñ bilge biligke tegi) 69
b.-mıñ (bütmiñ bışmıñ erser) 69
b.-mıñ (köñli bışmıñ kişi) 70, 763
b.-mıñlar (bıçılmıñ bışmıñlar) 67
biş-: T. pişmek; yanmak; olgunlaşmak; acı çekmek; hazmetmek
b. 620, 637, 756
b.-di 88, 89, 89, 90, 90, 176
b.-gen (bişgen aş) 88, 88, 89
b.-gen (bişgen balıklar) 88
b.-gen (bişgen ta‘āmlar) 88
b.-gendin 88
b.-ginçe (aş bişginçe) 89
b.-ip 88, 90, 90, 167, 286, 688
b.-ip (köyüp bişip) 90, 90, 169, 169

b.-medi 88, 89
b.-mekiçe 90
b.-miş 89
b.-miş (bişmiş koy başı) 89
b.-mişde 89, 92
b.-mişde (aş bişmişde) 89, 92
b.-se 89, 89
b.-ti 89, 89
b.-ti (bağrı bişti) 90
b.-ti (bişti erse) 89
b.-ti (meyve bişti) 89
b.-tim 90, 323
piş-: T. pişmek
p. 625, 756, 1029
p.-miş 134, 360

bışğut: T. olgunlaşmış, olgun
b. 620, 632, 637, 1030
b. (bışığ bışğut bolsar) 72, 73
b. (bışığ bışğut kılmışnıñ belgüsi) 72, 73

bİŞIG

bışığ: T. pişmiş; olgunlaşmış; kaynamış
b. 72, 72, 620, 637, 637
b. (bışığ altun teg) 72
b. (bışığ aş) 71
b. (bışığ aş) 71
b. (bışığ bışğut bolsar) 72, 73
b. (bışığ bışğut kılmışnıñ belgüsi) 72, 73
b. (bışığ boltı) 72
b. (bışığ erdi) 72
b. (bışığ et) 71
b. (bışığ kerpiç) 71, 72
b. (bışığ kerpiç üze) 72, 510

- b. (bışıg kılıp) 73
- b. (bışıg ol) 73
- b. (bışıg rāylıg) 72
- b. (bışıg sıñır) 72
- b. (bışıg sözüñni) 72
- b. (bışıg süçüg) 73
- b. (bışıg tarıg) 72
- b. (çın bışıg bolmasa) 72
- b. (çın bışıg kiçig) 72
- b. (kılkı bışıg) 73
- b. (köni bışıg işlik) 73
- b. +ın 72, 694
- b. +ın (çının bıŝıgın ermek) 72
- b. +lıg (bıŝıgılıg tilese) 73, 85, 762
- bışık:** T. pişmiş
- b. 73, 620, 637, 1029
- b. (bışık et) 73
- bışig:** T. olgun
- b. 620, 637
- b. (bışig işimge) 90, 90, 167, 286, 688

bışıgla-: T. pişirmek

- b. 620, 634, 637, 755, 755, 756
- b.-dı 73

bışık bk. **bışıg**

Bış(I)run-

- bışırun-:** T. olgunlaşmak
- b. 620, 637, 756, 1029
- b.-guluğ (bıŝırunğuluğ antirabuta) 73
- b.-guluğ (bıŝırunğuluğ antirabvta) 74, 760
- b.-guluğ (bıŝırunğuluğ yañ) 73
- b.-guluğ (bıŝırunğuluğ yañı erser) 74
- b.-mağ 74

b.-up 74

bışrun-: T. olgunlaşmak, olgunlaştırmak; öğrenmek, kavramak

b. 620, 637, 756, 761

b.-ayın (bışrunayın öğretineyin) 81

b.-daçılarkâ 81

b.-dı 81

b.-duñuz (bıřrunduñuz öğretintiniz) 84

b.-ğalı 75, 79

b.-galı (bışrunğalı öğretingeli) 75, 75

b.-ğu 77

b.-ğu (bışrunğu ol) 81, 82, 536

b.-ğukâ 78

b.-ğuluk 75

b.-guluk (bışrunğuluk katıglanguluk) 75

b.-ğuluk (bışrunğuluk kezigi) 79

b.-ğuluk (bışrunğuluk kezigin) 82

b.-ğuluk (bışrunğuluk ol) 82

b.-guluk (bışrunğuluk öğretingülük) 75

b.-ğuluk (bışrunğuluk tğün) 75

b.-ğuluk (bışrunğuluk kezig erser) 81

b.-guluksuz 75

b.-ğuta 82

b.-madım (bışrunmadım erser) 75

b.-madın (bışrunmadın öğretinmedin) 78

b.-mağuluk (bışrunmağuluk ol) 80

b.-mak 76, 77, 78, 82, 83, 83, 83

b.-mak (bışrunmak erür) 78, 82

b.-mağ (bışrunmağ kezigni) 76

b.-mak (bışrunmak orun içinte) 83

b.-mak (bışrunmak öğretinmeklig) 76

b.-mak (bışrunmak üze) 74, 76

b.-mağ (bışrunmağ yol) 76, 694

b.-mak (bışrunmak yol erser) 76
b.-mağ (bışrunmağ voltakı) 76, 694, 760
b.-mak (körmek bışrunmak) 77, 79, 761
b.-mak (körmek bışrunmak atlıg yollar) 695
b.-mak (körmek bışrunmak yollarta) 79
b.-mak (körmek bışrunmak yollar içinte) 79, 79
b.-mak (körmek bışrunmak yollar üze) 81
b.-mak (bışrunmak öğretinmek) 84
b.-mağ (bışrunmağ tıtağı) 81
b.-makdın 76
b.-mağı (bışrunmağı üze) 76
b.-mağındın 76
b.-makları 77
b.-makları (bışrunmakları küçinte) 77
b.-makları (bütmiş bışrunmakları küçinte) 79
b.-makları (dyanıg bışrunmakları küçinte) 74
b.-makları (tuz bışrunmakları üze) 74
b.-maklıg 81
b.-maklıg (bışrunmaklıg al altağları üze) 80, 695
b.-maklıg (bışrunmaklıg yarukın) 82, 177, 282, 354, 482, 494, 498, 536, 667, 686, 751
b.-mağlıg (yaruk yaşuk kōşa bışrunmağlıg etöz) 84, 527, 558, 594
b.-mağnıg (bışrunmağnıg belgüsi erser) 76
b.-masar 82, 82
b.-mış (bışrunmış öğretinmiş kergek) 79
b.-mış (bışrunmış üçün) 83
b.-mışnıg (bışrunmışnıg belgüsi) 76
b.-mıšta 83
b.-sar 82, 82
b.-sun 75
b.-taçı 81, 83
b.-taçı (bışruntaçı köñül) 83

b.-tuklarında 75
b.-tuklarında (bilge bilig bışuntuklarında) 82
b.-u 78, 79, 80, 82
b.-u (bışrunu bilelim) 77, 761
b.-u (bışrunu bütürü) 81
b.-u (bışrunu öğretinü) 74, 80, 83
b.-u (bışrunu katıglanu) 80
b.-uñlar 760
b.-uñlar (bışrunuñlar öğretiniñler) 75
b.-up 77, 77, 78, 82, 82, 83
b.-up (bışrunup öğretinip) 78, 745
b.-ur 77, 79
b.-ur (bışrunur öğretinürsen) 80
b.-urlar 79, 82, 84
b.-urlar (bışrunurlar öğretinürler) 78, 78, 78, 80, 80, 81, 81, 83
bışrun-: T. olgunlaşmak; öğrenmek, kavramak
b. 637, 756
b.-daçı 87
b.-galı (bışrunğalı öğretingeli) 87
b.-ğalı (bışrunğalı uyur) 87
b.-ğu (bışrunğu ol) 87, 88, 88, 88, 88
b.-ğuluğ 86, 87
b.-ğuluğ (bışrunğuluğ al altağ) 86
b.-ğuluğ (bışrunğuluğ erür) 86
b.-ğuluğ (bışrunğuluğ kezigler) 86
b.-ğuluğ (bışrunğuluğ ol) 86, 87
b.-ğuluğı (bışrunğuluğı erser) 87
b.-mağ 87
b.-mağ (bışrunmak üze) 87, 88, 281, 345, 533, 595, 705
b.-maklığ 86
b.-maklığ (bışrunmaklığ yaruk yaşuk töz tüp) 86, 534, 593
b.-masar 87, 87

b.-matuklar (yaruk yaşuk bışurunmatuklar) 88, 564, 595

b.-miş (bışurunmiş öd) 86

b.-sar 87, 88

b.-u (bışurunu umazlar) 87

b.-up 86, 87, 87, 87, 296, 346, 354, 546, 595

pışrun-: T. pişmek

p. 625, 637, 756, 1029

p.-kuğa 360

bİş(ü)rIl-

bışrıl-: T. pişirmek

b. 620, 637, 756

b.-ur 74, 756

bışrül-: T. pişirmek; olgunlaşmak

b. 756

b.-miş (bışrülmiş balçıkđın) 91

b.-miş (bışrülmiş mevz yığaçı içinde) 91

bışürül-: T. pişirmek

b. 620, 756

b.-miş (toprakđın bışürülmiş) 93

bışrun- bk. Bış(I)run-

bışruntur-: T. olgunlaştırmak

b. 620, 634, 637, 637, 755, 756

b.-gaylar 84

BİşIr-

bışur-: T. pişirmek; olgunlaştırmak; özümsemek, alıştırmak, hazmetmek

b. 620, 633, 761, 761

b.-ayın 85

b.-dı 84, 85, 86

b.-duķ 84

b.-galı (bütürgeli bışurgalı) 85

b.-gu 86

b.-gu (sözüg bışurgu) 73, 85

b.-mak (bütürmek bışurmak) 85
b.-maklıg (bütürmek bışurmaklıg) 85
b.-mayuk (bütürmeyük bışurmayuk erserler) 85
b.-sa 86
b.-sağ 85
b.-taçı 84, 281
b.-taçı (bütürteçi bışurtaçı) 85, 375
b.-u 86
b.-uñ 84
b.-up 84, 85, 86
b.-up (bütürüp bışurup) 85, 85
b.-ur (bütürür bışurur) 86
bişür-: T. pişirmek; acı vermek
b. 620, 756, 761
b.-di 91, 91, 91, 91, 92, 92, 92, 92, 92, 92, 93, 93
b.-dim 92
b.-düm 92, 92
b.-dün (bağrım bişürdün) 93, 762
b.-geli 92, 447, 739
b.-gey (yürek bişürgey) 92
b.-gil 92, 304, 475
b.-mediñiz 91
b.-mek (aş bişürmek isti‘dādı) 91
b.-mekke (aş bişürmekke) 91, 344
b.-sün 92
b.-ün 92
b.-üp 92, 92
b.-ürde 92, 448
pişur-: T. pişirmek
p. 625, 756
p.-up 360

bışurun- bk. **BIş(I)run-**

biş- bk. **BIş-**

bişig bk. **BIşIG**

bişrül- bk. **BIş(ü)rII-**

bişür- bk. **BIşIr-**

bişürt-: T. pişirtmek

b. 620, 634, 636, 637, 755, 755, 756

b.-ti 93

bişürül- bk. **BIş(ü)rII-**

cehennem: Ar. cehennem

c. 633, 734, 734

c. (cehennem turur) 93

c. (tamu otı ya'nī cehennem) 93

c. +ke 93

çaha: T. çakmak taşı

ç. 93, 621, 633, 638, 703, 703

çağ-: T. çakmak, yakmak

ç. 621, 634, 635, 638, 755, 756, 1028

ç.-arsiler (çağmak çağarsiler) 94, 95, 296

ç.-arsiz 94, 293

ç.-dı (çakmak çakdı) 94, 95

ç.-ıp (çakmak çakıp) 93, 95

ç.-ıp (çıkmaq çağıp) 94, 95, 291

ç.-ıp (muḥabbetniñ otı çağıp yaqsasên) 94, 296, 475

ç.-madı 93

ç.-sa 93, 454, 760

çaqıl-: T. çakılmak, yakılmak

ç. 621, 634, 638, 755, 756

ç.-dı 94

ç.-dı (çağmaq çağıldı) 94, 95

ç.-dı (çakmaq çakıldı) 94, 95

ç.-dı (‘ışk çağmaqı çağıldı) 94, 95, 95, 95, 705

ç.-dı (kızıl ot çağıldı) 94, 285

çakın-: T. çakmak çakmak

ç. 621, 634, 638, 755, 756

ç.-dı (çakmak çakındı) 94, 95, 756

çakış-: T. çakmak çakışmak

ç. 621, 634, 638, 755, 756

ç.-dı (çakmak çakışdı) 94, 95, 756

çaklın-: T. yanmak

ç. 621, 638, 638

ç.-ur (ōtı çaklınur) 94, 306, 756

çakmak: T. çakmak, çakmak taşı

ç. 621, 633, 638, 703, 703

ç.-arsiler (çakmak çakarsiler) 94, 95, 296

ç.-arsiz 94, 293

ç.-dı (çakmak çakdı) 94, 95

ç.-dı (çakmak çakıldı) 94, 95

ç.-dı (çakmak çakıldı) 94, 95

ç.-dı (çakmak çakındı) 94, 95, 756

ç.-dı (çakmak çakışdı) 94, 95, 756

ç.-dı (çakmak çakturdı) 95, 96

ç.-dı (‘ışk çakmağı çakıldı) 94, 95, 95, 95, 705

ç.-ıp (çakmak çakıp) 93, 95

ç.-ıp (çıkmaç çakıp) 94, 95, 291

ç. +dın 95, 285

ç. +ıda (davlatı çakmağıda) 95

ç. +ındın (ot yaşnağı çakmağındın) 96, 305, 591

ç. +nı 95, 95, 341, 342

çaktur-: T. çaktırmak

ç. 621, 634, 638, 755

ç.-dı (çakmak çakturdı) 95, 96

ç^a/_uw^a/_ār

çawar, çāwar: T. yakacak, odun parçası

ç. 96, 96, 621, 638

ç. (çawar çuwar) 96, 111, 638

ç. +lıg (çawarlıg yir) 96

çuwar: T. yakacak, odun parçası

ç. 621

ç. (çawar çuwar) 96, 111, 638

çerag: kandil; mum bk. **çerak, çıra, çırağ, çirāğ, çıray, çirāğ**

ç. 96, 98, 162, 162, 291, 356, 540, 569, 621, 633, 677, 678, 708, 708, 708, 708,
709, 710, 713, 1032, 1033, 1033, 1033

ç. (bu çerāğ) 96

ç. (çerāğ birle) 96

ç. (çerāğ bolup) 96

ç. (çerāğ meñizlig yanar) 98, 508, 574

ç. (çerāğ ornı) 96

ç. (çerāğ yaqar erdiler) 97, 474

ç. (çerāğ yanmas) 97, 475, 507

ç. (gevher-i şeb-çerāğ) 97

ç. (künni çerāğ kıldı) 97, 50, 195, 571, 712

ç. (yaruq çerāğ) 98, 554

ç. (yaruq yıldırağan çerāğ) 97, 537, 597

ç. (yaruq yol hem çerāğ) 97, 672, 710

ç. (yaşnağan çerāğ) 97, 590

ç. (yèti yüz çerāğ yaq(ı)lur erdi) 98, 477

ç. +ga (çerāğga köydiler) 97, 162

ç. +ı (ey ‘alemluğların çeragi) 97

ç. +ı (islām nūrı uçmağlığlar çerāğı turur) 97, 272

ç. +ı (kün çerāğı) 97, 213, 345, 371, 476

ç. +ı (risālet çerāğı) 97

ç. +ı (tiriglik çerāğı) 98, 712, 1039

ç. +ı (uçmağlığların çerāğı turur) 97, 711

ç. +ın (ma‘şūk çerāğın) 98

ç. +lar (çerāğlar birle) 96, 96, 712, 712

ç. +lar (çerāğlar taqı yarutuğlı ay) 57, 97, 581, 610

ç. +ları (çerāğları yaķar erdi) 98, 476

ç. +larını 98

ç. +lug (çerāğlug ot) 98, 320, 735, 735

ç. +nı 98

çerak: kandil, mum bk. **çerag, çıra, çırağ, çirāğ, çiray, çirāğ**

ç. 621, 633, 1033, 1033

ç. (yanğan çerak) 98, 506

çıra: yakacak bk. **çerag, çerak, çırağ, çirāğ, çiray, çirāğ**

ç. 621, 633, 708, 709

ç. +sın (kün çirasın) 98, 185

çırağ: kandil; ateş bk. **çerag, çerak, çıra, çiray, çirāğ**

ç. 99, 99, 100, 100, 262, 264, 264, 265, 506, 537, 621, 633, 633, 677, 678, 708, 708, 708, 710, 1032, 1032, 1033, 1033

ç. (çırağ birle yarundi) 99, 575, 576

ç. (çırağ ol) 99

ç. (çirāğ ölmeki) 101, 440

ç. (çirāğ sen) 100, 713

ç. (çirāğ söndi) 101

ç. (çırağ tig) 99, 474

ç. (çirāğ tig ol) 100, 368

ç. (çırağ yağı) 100, 360

ç. (kōnli çirāğ yañlık yakıldı) 101, 477

ç. (ni çirāğ ni yahtu kün yok) 101, 215, 473

ç. (ol çirāğ) 100

ç. (yağsız çırağ tig) 99

ç. (yanğan çirāğ) 50, 100, 100, 101, 195, 507, 507, 508, 571, 712

ç. (yaruk çirāğ) 101, 555

ç. (yarutğan çirāğ irdin) 100, 578, 711

ç. +ı 100, 101, 101

ç. +ı (çirāğı yarutsa) 100, 372, 506, 578

ç. +ı (ħod çırağı) 99

ç. +ı (kōñüllerniñ çirāğı) 100, 710

- ç. +ı (köznüñ çirāğı) 101, 711
 ç. +ı (tañ çirāğı yağıldı irse) 101, 443, 477, 712
 ç. +ım 101, 711
 ç. +ım (çirāğım hayāl) 100
 ç. +ım (şubh u çirāğım) 99, 369, 549
 ç. +ın (ışıklıq çirağın yandurdılar) 99, 510, 689
 ç. +ın (anıñ ışığı çirağın yağıp) 99, 172, 474
 ç. +ın (davlat çirāğın yağıtı) 100, 474
 ç. +ında (dīn çirāğında) 101, 460, 710
 ç. +ındın (hayrlıq yığaçnıñ çirāğındın) 102, 511, 678
 ç. +ıñ (öz çirāğın) 101
 ç. +lar (yanğan çirāğlar birle) 100, 506, 712
 ç. +nı 101
 ç. +nı (çirāğnı yarutdı) 101, 583

çirak: kandil, mum bk. **çerag, çerak, çira, çirağ, çirāğ, çirāğ**
 ç. 632, 662
 ç. +lıq (çiraqlıq sīreti) 99, 677

çiray: kandil, mum bk. **çerag, çerak, çira, çirağ, çirāğ, çirāğ**
 ç. 102, 266, 621, 708, 709, 709, 709, 1033, 1033
 ç. +ıñ 102

çirag: kandil, mum bk. **çerag, çerak, çira, çirağ, çirāğ, çiray**
 ç. 621, 633, 708, 1033
 ç. (çirāğ yok) 102
 ç. +ı (ayā hurşēd teg ‘ālam çirāğı) 102, 126, 711, 729
 ç. +nı (çirāğnı söndürüñ) 102
 ç. +nı (çirāğnı yağıdı) 102, 475
 ç. +nı (çirāğnı yarutmış bolgıl) 102, 581
 ç. +nı (ol çirāğnı söndürgil) 102

ç°/ğ: T. ışık, parlaklık; ateş, alev; sıcak
 ç. 639, 677, 678
 ç. (çoğ yalın) 103, 103, 103, 105, 485, 485, 485, 487, 538, 593, 670, 677
 ç. (çoğ yalınları) 105, 487

- ç. (çoğ yalınları üze) 105, 487
ç. (uluğ çoğ yalınka) 105, 487
ç. +da 103
ç. +ı 104, 197
ç. +ı (çoğı yalını) 103, 103, 485, 485
ç. +ı (çoğı yalını üze) 104, 486
ç. +ı (çoğı yalınının irüsi belgüsi) 105, 486
ç. +ı (köñüllüg çoğı yalını ugrı) 106, 482, 686
ç. +ı (kūn çōğı) 104, 201
ç. +ı (kūn çoğı üze) 102, 185
ç. +ı (kūn teñriniñ çoğı öze) 104, 206
ç. +ı (ol çoğı yalını) 104, 486
ç. +ın (çoğın yalının) 102, 103, 103, 103, 104, 104, 105, 105, 485, 485, 485, 485, 485, 486, 486, 487, 503, 536, 672, 672, 673
ç. +ın (kūn çoğın) 104, 209
ç. +ıñın (çoğıñın yalınıñın) 104, 486
ç. +ıñızlar 105
ç. +ınta (çoğınta yalınınta) 103, 486
ç. +ınta (miñ kūn t(e)ñriniñ tümen ay t(e)ñriniñ çoğınta yalınınta utmış yigedmiş) 55, 104, 108, 208, 485, 490, 673
ç. +ka 106, 691
ç. +ka (uluğ çoğka yalınka) 105, 487
ç. +ları (çoğları yalınları) 103, 490
ç. +lug 106, 107, 107, 107, 108, 735
ç. +lug (çoğlug bolguka) 109
ç. +lug (çoğlug ilig kan) 494
ç. +lug (çoğlug küçi) 107
ç. +luğ (çoğluğ otını) 109, 329, 736
ç. +lug (çoğlug yalınl(ı)g) 108
ç. +luğ (çoğluğ yalınl(ı)ğ bolup) 106, 489

- ç. +lug (çoğlug yalınlig) 46, 106, 106, 106, 106, 107, 107, 107, 107, 107, 107, 107, 107, 107, 107, 108, 108, 490, 490, 490, 490, 490, 490, 490, 492, 670, 671, 673,
- ç. +lug (çoğlug yalınlig bolgaylar) 106, 491
- ç. +lug (çoğlug yalınlig bolgaysizler) 107, 491
- ç. +luğ (çoğluğ yalınlig bolur) 55, 104, 107, 210, 486, 674
- ç. +luğ (çoğluğ yalınlig bögü erip) 107, 491
- ç. +luğ (çoğluğ yalınlig erti) 106, 491
- ç. +luğ (çoğluğ yalınlig utsukmaksız kılğalı) 107, 491
- ç. +luğ (çoğluğ yalınl(ı)ğ) 49, 615, 673, 730
- ç. +lug (ertinü ulug çoğlug yalınlig) 107
- ç. +luğ (kütitmiş çoğluğ) 109
- ç. +luğ (suvi çoğluğ) 107
- ç. +luğ (ulug çoğluğ) 106, 108
- ç. +lug (ulug çoğlug yalınlig) 108, 490, 491, 492
- ç. +lug (ulug çoğlug yalınlig bolgaylar) 108, 492
- ç. +lug (ulug törlüg çoğlug yalınlig kıltaçı) 108, 492
- ç. +luğ (yalınlig çoğluğ) 109, 492
- ç. +luğın 106
- ç. +luğta 106
- ç. +suz (çoğsuz yalınsız bolgaybiz) 109, 492
- ç. +suz (çoğsuz yalınsız bolmışların) 109, 492
- ç. +um (çoğum yalınım) 485, 676
- ç. +um (meniñ çoğum yalınım) 104, 486
- ç. +umuz (çoğumuz yalınımız) 104, 104, 105, 485, 486, 486, 487
- ç. +uñuz (çoğuñuz yalınıñızların) 104, 486
- ç. +uñuzlar (çoğuñuzlar yalınıñızlar) 105, 486

çoğ/vlan-

çoğlan-: T. parlamak; alevlenmek

ç. 621, 639, 747

ç.-dı (öt çoğlandı) 109, 301

ç.-ğay 109, 109, 109

ç.-ğaysız 109
ç.-sun (atı çoğlansun) 109

çovlan-: T. yanmak
ç. 639, 639, 747, 755
ç.-sa 110

çoğlantur-: T. parlatmak
ç. 621
ç.-ğaylar 110
ç.-u 110, 185, 521

çoğluğ: T. alev
ç. 621, 632, 639, 677
ç. (çoğluğ ot küyer) 110, 254, 301

çoğsıra-: T. aydınlığını kaybetmek
ç. 621, 639
ç.-maksız 555

çoğkra-: T. kaynamak
ç. 621, 634, 639, 639, 755, 1029
ç.-r (isig çoğkrar otdın) 110, 134, 281

çon-: T. ısınmak
ç. 621, 634, 639, 755, 756
ç.-ğaysız 38, 110, 110, 295, 295, 507

çovlan- bk. ç^a/_uw^a/_{ar}

çörkül-: T. yanmak; sevmek
ç. 621, 634, 639, 755, 756, 761, 762
ç.-üp 111

çuwar bk. ç^a/_uw^a/_{ar}

dāğ: yanık
d. 621, 756
d. (dāğ baslur) 111
d. (dāğ urup) 111, 313, 466
d. +lığ (bağrı dağlığ) 111, 287
d. +lını (bu bağrı dağlımı) 111

dagla- bk. **Dagla-**

Dagla-

dāġla-: daġlamak, yakmak; acı çekmek

d. 621, 756

d.-Ø 90, 169

d.-ġaylar 111, 159, 340, 430

d.-maġiŋ (baġrımni daġlamaġiŋ) 111, 342

d.-p (baġır ot birle daġlap) 310

d.-r (yürekin firġat otı birle daġlar) 111, 316, 764

taġla-: daġlamak, yakmak

t. 626, 756

t.-ġu 373

dāġlan- bk. **Daglan-**

Daglan-

dāġlan-: daġlanmak, yanmak

d. 621, 756

d.-ġay 112

taġlan-: daġlanmak, yanmak

t. 626, 756

t.-ur 373

Daġ

daġ: T. tan vakti, sabah

d. 621, 633, 635, 741, 1029

d. (daġ attı) 112

d. (daġ ėsnedi) 112

taġ: T. sabah; yarın

t. 436, 437, 438, 441, 441, 441, 441, 626, 633, 661, 661, 741, 741, 1029

t. (ē taġ nasīmi) 435, 747

t. (ol taġ aġar vaġtında) 438

t. (taġ aġıldı) 435

t. (taġ arġursa) 438

t. (taġ ata) 438, 438

- t. (tañ atar) 441
t. (tañ atarda) 435, 438, 438
t. (tañ atarda) 437
t. (tañ atdı erse) 438, 439
t. (tañ atğanda) 439
t. (tañ atğınça) 435, 439, 439, 439, 439, 439, 439
t. (tañ atğınçaka) 439
t. (tañ atğunça) 438, 439, 439
t. (tañ atıp) 211, 437
t. (tañ atķay) 443
t. (tañ atkunça) 438, 438, 439, 439, 442
t. (tañ atmak) 439
t. (tañ atmaqđın) 443
t. (tañ atmaqı) 436, 439
t. (tañ atmaqı turur) 435
t. (tañ atmas) 436
t. (tañ atmasdın burun) 438
t. (tañ atmaz) 435
t. (tañ atmazdın aşnu) 439
t. (tañ atmazdın burun) 439
t. (tañ atmış) 439
t. (tañ atmışda kēđin) 439
t. (tañ atsa) 101, 440
t. (tañ attı) 440
t. (tañ attı erse) 440
t. (tañ attı irse) 440, 440, 440, 440
t. (tañ başında boluğlılar) 443
t. (tañ başında kirgenler) 440
t. (tañ başındalar) 440
t. (tañ başıntakı) 440, 616
t. (tañ belgürer bolsa) 436
t. (tañ belgürmiş erti) 440

- t. (tañ birle) 436, 436, 437, 437, 437, 437, 437, 437, 437, 440, 440, 440, 440, 440, 440, 440, 440, 443
- t. (tañ çırāğı yağıldı irse) 101, 443, 477, 712
- t. (tañ erte) 118, 441
- t. (tañ ƙarañusında) 441, 441
- t. (tañ namaz) 436
- t. (tañ namaz kıldı) 441
- t. (tañ namazı) 436
- t. (tañ namāzı) 441, 441
- t. (tañ namāzıda öñdün) 441
- t. (tañ namāzıǵa) 118, 438
- t. (tañ namāzını) 214, 435, 438
- t. (tañ namāzınıñ aşnusu) 441
- t. (tañ nasīmi) 441
- t. (tañ öntürü) 435
- t. (tañ örkedi) 435
- t. (tañ sarıǵındaǵı yaruƙ teg) 441, 549, 672
- t. (tañ tañlardı) 215, 441, 525, 549, 725
- t. (tañ tañlayur erken) 441
- t. (tañ tapa) 441, 525
- t. (tañ teñri) 441, 441, 442, 442, 442, 746
- t. (tañ turur) 436
- t. (tañ yaǵtusı teg) 442, 478
- t. (tañ yaruƙ boldı) 443, 554
- t. (tañ yarudı) 441, 442, 443, 525, 527
- t. (tañ yarudukda) 443, 527, 576
- t. (tañ yarumadı) 442, 525
- t. (tañ yarumamıñ) 442, 525
- t. (tañ yarumıñ) 435, 524
- t. (tañ yaruñta) 442, 576
- t. (tañ yilidin) 435
- t. (yaruƙluǵ yaşuƙluǵ tañ teñri) 444, 564, 595, 672, 746

- t. +a (taña yarutur) 443, 582
- t. +da 123, 185, 358, 435, 436, 436, 436, 436, 437, 442, 442, 442, 442, 442, 443, 760
- t. +da (ımırt tañda) 746
- t. +da (kêçe y(E)me tañda) 442
- t. +da (kiçe tañda) 437, 437, 437
- t. +da (tañda kêçe) 438, 442, 443
- t. +da (tañda kiçe) 437
- t. +da (tañda sayu) 442
- t. +dalıķ 741
- t. +dalıķ (tañdalıķ aşı) 445
- t. +dası 261, 445, 732, 741
- t. +daş 741
- t. +daşı (kêçe azu tañdaşı) 445
- t. +ı (kıyāmet tañı atsa) 436
- t. +ı (tañı bar) 437, 744
- t. +ka 444
- t. +ķa (tañķa tegin) 435
- t. +ķa (tañķa tigi) 436
- t. +ķa (tañķa tigrü) 443, 444
- t. +la 113, 215, 425, 444, 444, 444, 444, 444, 444, 444, 444, 444, 444, 445, 445, 445, 445, 445, 445, 741
- t. +ları (ķorķutulmıř kiřilerniñ tañları) 437
- t. +larını (tañlarını yarıĝlı kıldı) 62, 220, 443, 512
- t. +lası 445, 445, 445, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 447, 447, 447, 447, 447, 447, 741
- t. +nıñ (tañnıñ tañrısınĝa) 438, 745
- t. +nıñ (tañnıñ yarıĝanı) 59, 215, 442, 512
- t. +ta 132, 442
- t. +ta (tañta kêçe tegi) 442
- t. +la (tıñla) 406

duman: T. duman

d. 621, 677, 700, 700

d. (ol duman teg) 112, 700

DutuşDur-

dutuştur-: T. tutuşturmak

d. 621, 634, 650, 755, 756

d.-dı (yandurdu dutuşturdu) 112, 314, 497, 510

tutuşdur-: T. tutuşturmak

t. 627, 634, 650, 755, 756

t.-dı (otnı tutuşdurdu) 454

dūzah: Far. cehennem krş. **dūzeh**

d. 621, 633, 734, 734, 1034, 1034

d. +nı (behişt dūzahı) 112, 736

dūzeh: Far. cehennem krş. **dūzah**

d. 112, 112, 112, 112, 113, 113, 113, 445, 621, 633, 734, 734, 1034, 1034

d. (behişt dūzeh) 112

d. (dūzeh bābı) 113

d. (dūzeh içre) 112, 112, 112, 113, 161

d. (yiti dūzeh) 113

d. +dın 113

envār: Ar. nurlar, ışıklar

e. 621, 632, 661, 661, 662, 671, 1032

e. (envār alıp) 113

e. (maẓhar-i envār-ı ilāhī) 113

e. +dın (envārdın zerresi) 113

e. +ı (envārı taķı esrārı) 113

ēr: T. erken

e. 114, 114, 114, 115, 122, 122, 621, 640, 741

Erte

erte/erte: T. sabah; ertesı gün, yarın; erken; sonra

e.ê 7, 92, 114, 114, 114, 114, 114, 114, 114, 114, 115, 115, 115, 115, 115, 116,

116, 116, 116, 116, 116, 116, 116, 116, 116, 116, 118, 119, 119, 119, 119, 119,

119, 119, 119, 119, 120, 120, 120, 120, 122, 122, 122, 122, 123, 123, 124, 124,
124, 124, 124, 124, 131, 436, 438, 442, 621, 621, 633, 640, 640, 640, 640, 741,
741, 742, 742, 742, 742, 1034, 1035

e.ê (erte/erte aşı) 115, 122

e. (êrte birle) 123, 124

e. (êrte birle takı keçe birle) 123

e. (erte boldı) 115

e. (erte boldı erse) 115, 118

e. (êrte bolsa) 122

e. (erte hem kêçe) 114, 118, 118, 333

e. (êrte içküsın) 122

e.ê (erte/erte keçe/kêçe) 114, 115, 115, 115, 115, 115, 115, 115, 115, 115, 118,
119, 122, 122, 122, 123, 745, 745

e. (erte namâzıdın) 115

e. (erte namâzında) 115, 118

e.ê (erte/erte namâzınğa) 114, 115, 118, 123

e. (erte namâzını) 115, 115

e.ê. (erte takı kêçe) 114, 122, 122, 123, 123, 124, 333

è. (êrte uyqusı) 122

è. (êrte uyqusın) 123

è. (êrte ve kêçe) 123

è. (kêçe takı êrte) 123

e. (tañ erte) 118, 441

e. +cek 120, 124, 124

è. +de (kêçede takı êrtede) 123

e. +din 116, 116, 120

e. +ge 117, 123

e.,è +ke 115, 117, 122, 123

e. +ke (erteke tegi) 114, 114, 117, 117, 117, 117, 117, 117, 117, 117, 117, 117, 117,
117, 117, 117, 118, 118, 118, 118, 118, 119, 119, 119,

e. +ke (erteke tegrü) 117

e. +ken 124

e. +ki 119

e. +ki (erteki teg) 107, 117

e. +lerde (ertelerde hem keçelerde) 117

e. +lerde (ertelerde hem tünle) 118

e. +lerde (keçelik hem ertelerde) 117

e. +si 114, 120, 120, 120, 120, 120, 120, 120, 121, 121, 121, 121, 121, 121, 121, 121, 121, 121, 121, 121, 122, 122, 131

irte: T. sabah; yarın; erken

i. 7, 130, 130, 131, 131, 131, 132, 132, 132, 132, 132, 436, 622, 633, 640, 640, 640, 640, 741, 741, 742, 742, 742, 1034, 1035

i. (her irte kiçe) 131

i. (irte ahşam) 131, 131, 745, 745

i. (irte aşımuznı) 131

i. (irte birle) 131, 132

i. (irte birle taķı kiçe birle) 132

i. (irte hem kiç) 132

i. (irte kiçe) 131

i. (irte taķı kiçe) 130, 132, 333

i. (irte turup) 133, 365

i. (irte vaķtınga kirigli) 131

i. (irte yörimeki) 131

i. (kiçe birle taķı irte birle) 132

i. (kiçe taķı irte) 131

i. +de (irtede taķı kiçede) 130, 130, 131

i. +de (irtede taķı zevāldin soņ) 132

i. +ge 130, 131, 131, 132

i. +lerde (irtelerde taķı kiçelerde) 131, 132

i. +si 133

ertele- **bk. Ertele-**

Ertele-

ertele-/ertele-: T. sabahlamak; erken başlamak

e.ë 621, 621, 633, 640, 747, 747, 748, 748

e.-di 125, 747

e.-dim 125

e.-diñ 124

e.-genim 124

è.-ñ 125

e.-se 125

irtele-: T. sabahlamak

i. 622, 633, 748

i.-diler 133

i.-genler 133

i.-genleri 133

i.-mek (irtelemek vaktında taķı kiçelerde) 133

ertelet-: T. erken davranmak

e. 621, 633, 640, 747, 747, 748

e.-sün 125

felaķ: Ar. sabah

f. 125, 393, 621, 633, 661, 741, 742, 1034

fürüg: Far. ışık

f. 621, 632, 661, 662, 1032, 1032

f. +ı (kün fürüğü) 125, 211

gebr: Far. ateşperest

g. 621, 633, 731, 731, 731, 1034

g. +ler (ol gebrler) 732

gebrlik: F+T. ateşperest

g. 621, 632

ħarārat: Ar. sıcaklık

ħ. 622, 632, 690, 690, 690, 690, 1032

ħ. +ı (künnüñ ħarāratı) 126, 211

ħ. +ı (otnuñ ħarāratı taķı isigliki) 126, 152, 289

ħarluķ: Ar.+T. yıldırım

h. 126, 622, 632, 705, 705, 706, 706, 1033

hilāl: Ar. hilal, ay

h. 622, 633, 661, 713, 713, 1033

h. (kaddı hilāl) 126, 730

h. +i (bayram ayının hilāli) 50

ḥurşēd: Far. güneş krş. **ḥurşīd**

ḥ. 622, 633, 713, 714, 714, 1033, 1033

ḥ. (ayā ḥurşēd teg ‘ālam çirāği) 126, 711, 732

ḥurşīd: Far. güneş krş. **ḥurşēd**

ḥ. 622, 633, 713, 714, 714, 1033, 1033

ḥ. (ol ḥurşīd-i manzur) 126

(y)ılıG

ılığ: T. ılık

1. 126, 622, 655, 655, 690, 690

1. (ılığ suw) 126, 690

yılığ: T. ılık; mülayim

y. 599, 630, 655, 690, 690, 690, 690, 690

y. (ēki yılığ kişi) 599

y. (yılığ suw) 599, 690

y. (yılığ yumşak köñüllüg) 599

y. (yılığ yumuşak bolğıl) 599

yılık: T. ılık

y.+kya 599, 630, 632, 655, 690, 690, 690

ılıktur-: T. alıştırmak

1. 622, 634

1.-guluk 126

Is(s)I(G)

ısığ: T. sıcak, sıcaklık; can, vücut; sevimli

1. 622, 658, 690, 690, 690, 691, 1028, 1033, 1035

1. (ısığ bolur) 127, 243

1. (ısığ erdi) 127

1. (ısığ havāda) 127

1. (ıslğ kumda) 127
1. (ıslğ sudın çıkmış dğ) 127
1. (ıslğ suwda) 127
1. (ıslğ tendin) 128, 691, 692
1. (ıslğ yèl) 128
1. (ıslğ yüzlüg oğlan) 128, 693
1. (kölige takı ıslğ yıl) 128, 550
1. +ı (kün ıslğı) 127, 127, 202
1. +ı (ot ıslğı) 128, 302
1. +ıga (kün ıslğıga) 127, 202
1. +ında (kün ıslğında) 127, 202
1. +lar 658
1. +ların (ıslğların örtenmiş) 127, 356
1. +lık (ıslğlık havā) 128
1. +rak (ıslğrak turur) 128, 295
- ıslk:** T. sıcak
1. 622, 632, 658, 690, 690, 690, 691, 1033, 1035
1. (ıslk boldı) 128
1. (ıslk erdi) 128
- ısslğ:** T. sıcak
1. 622, 632, 658, 690, 690, 690, 691, 1033, 1035
1. (ısslğ āftābda) 130
1. (ısslğ bolsa) 129
1. (ısslğ erdi) 129
1. (ısslğ etmek) 129
1. (ısslğ sawuğdın) 129
- ıslg:** T. sıcak; ateş; can, vücut; samimi, samimiyet, sevecen, sevimli
- i. 139, 632, 658, 690, 690, 690, 1033, 1035
- i. (adınlarnıñ isig özin) 149
- i. (adınlarnıñ isig özlerin) 149
- i. (atañ suvdın ot önmiş teg) 149, 308
- i. (biziñ isig özümüzke) 142, 143

- i. (biziñ isig özümüzni) 143
- i. (bu isig havāda) 135
- i. (bu isig igligke) 140, 707
- i. (etözke isig özeke) 150
- i. (isig çoqrar otdın) 110, 134, 281
- i. (isig özlerinte) 141, 142, 144, 145, 150
- i. (isig amraq köñüli) 150, 693
- i. (isig amraq köñülin) 150, 693
- i. (isig amraq saqınçlıg) 150
- i. (isig artsa) 136, 691
- i. (isig aşnı) 136
- i. (isig boldı erse) 137
- i. (isig bolsa) 138, 166
- i. (isig bolur) 135
- i. (isig bulaq içinde) 135
- i. (isig çeşme içinde) 135
- i. (isig çeşmedin) 136
- i. (isig erdi) 136, 136
- i. (isig erse) 136
- i. (isig ertimiz) 141, 278, 689, 740
- i. (isig et kan erür) 135
- i. (isig isig yidürser) 134, 360
- i. (isig işke) 136
- i. (isig kanların) 134
- i. (isig kaynar suw) 135
- i. (isig kaynar suwdın) 390
- i. (isig kaynayurdın) 140
- i. (isig kıldı) 150, 152, 693
- i. (isig koz içinte) 139, 159, 689
- i. (isig kumda) 134
- i. (isig kün) 136
- i. (isig nēñ) 136, 136

- i. (isig neŋ bile) 136
- i. (isig ot) 134, 136, 319, 324
- i. (isig  t t zl g) 136, 139, 300
- i. (isig otġa k yer) 138, 163, 328
- i. (isig  rtey r suwdın) 354, 434
- i. (isig  z) 142, 143, 144, 145, 145, 145, 150, 691, 691
- i. (isig  z alım ılar) 148
- i. (isig  z alım ıları birle) 148
- i. (isig  z alım ılarını) 142, 145
- i. (isig  z amraqı) 148
- i. (isig  z bireyin) 149
- i. (isig  z birmiş bolayın) 145
- i. (isig  z kolta ı) 148
- i. (isig  z  orkıncıġa) 145, 148
- i. (isig  zde) 142
- i. (isig  zi) 145, 145, 145, 145, 147, 149, 149
- i. (isig  zin) 141, 142, 142, 143, 145, 145, 145
- i. (isig  zin titgeli) 148
- i. (isig  zin ulagalı) 143
- i. (isig  zin  z p) 141, 141, 146, 146, 146
- i. (isig  ziġe) 141, 142, 146, 148, 482, 492, 692
- i. (isig  zinte) 148
- i. (isig  zleri) 144
- i. (isig  zlerin) 137, 141, 143, 144, 144, 144, 146, 146, 146, 146, 147, 147, 147, 149, 149
- i. (isig  zleriġe) 142
- i. (isig  zlerinte) 141, 142, 144, 145, 150
- i. (isig  zlerintin) 144
- i. (isig  zli) 144
- i. (isig  zl g) 144, 144, 146
- i. (isig  zn ġ) 144
- i. (isig  zn ġ berksizi) 149

- i. (isig özüg) 146, 146
- i. (isig özüg esirkemedin) 145
- i. (isig özüg hundaçılar) 146
- i. (isig özüg kundaçılar) 146
- i. (isig özüm) 142, 146, 148
- i. (isig özümdin berü) 146, 146
- i. (isig özümün) 143, 146, 147, 147, 149
- i. (isig özümün titkeli) 148
- i. (isig özümke) 143, 147
- i. (isig özümün) 147
- i. (isig özümte) 147, 308
- i. (isig özümün berü) 150
- i. (isig özümüz teg) 150
- i. (isig özümüzdin berü) 142, 142, 147
- i. (isig özümüzke) 142, 143
- i. (isig özümüzni) 143, 147
- i. (isig özümüzni kolu)
- i. (isig özünjin) 147, 147
- i. (isig özünjte) 147, 150, 253
- i. (isig özünün) 149
- i. (isig özünüzler) 143
- i. (isig sever amrak atayımın) 151, 693
- i. (isig söz) 150, 151, 151
- i. (isig sözke) 151, 151
- i. (isig sözledi) 150
- i. (isig sözlese) 150, 693
- i. (isig suv) 139, 301
- i. (isig suw) 135, 135, 137, 137, 138, 138, 139, 163, 328, 431, 432, 460
- i. (isig suw arasında) 140, 152
- i. (isig suw içinde) 137, 324
- i. (isig suw içre) 139, 154
- i. (isig suwda) 140

- i. (isig suwdın) 134, 134, 134, 134, 135, 136, 170, 406
- i. (isig suwқа) 137
- i. (isig suwnı) 139, 332
- i. (isig suwnıñ kınındın) 134
- i. (isig sürü umaz) 151
- i. (isig taş üze) 138, 173
- i. (isig tözi) 141, 692
- i. (isig tözlüg sarıg ig) 140, 707
- i. (isig tumlıg) 137, 691
- i. (isig tumlıg) 137
- i. (isig tumlıgıg) 137
- i. (isig tumlug) 137
- i. (isig tumlug üze) 137
- i. (isig turur) 136
- i. (isig üdnüñ ülüşı) 137, 692
- i. (isig üze) 136
- i. (isig yanındın) 140, 336, 421
- i. (isig yaşı) 137
- i. (isig yaşı tökülü) 139
- i. (isig yitig otdın) 139, 309, 702
- i. (isig yüzlüg ol) 151
- i. (ıaynar isig suw) 138
- i. (ıaynar isig suw teg) 138
- i. (keç isig) 140, 336, 421
- i. (könürügli isig yıl) 138, 160
- i. (köyürügli isig aşıg) 138, 179
- i. (meniñ isig özümge) 148
- i. (meniñ isig özümin) 148
- i. (meniñ isig özümke) 143
- i. (ne isig bolgaysen) 134, 691
- i. (neñ isig ig) 141
- i. (ol isig süwug) 139

- i. (ol kaynar isig suw içre) 330
- i. (ot birle kayınturmuş isig suvug) 139
- i. (öz isig özin) 149
- i. (öz isig özümke) 149
- i. (öz isig özünüzler üçün) 149
- i. (sarıg tözlüg isig ig) 141
- i. (sekiz törlüg isig öz yöründekin) 141, 141, 141
- i. (seniñ isig özünjte) 149
- i. (seviglig yaltrağlı isig yüzünüzen) 151, 498
- i. (soğık isig) 140
- i. (yaman isig havāyı) 138
- i. (yalınu isig öziñe) 148, 482, 492
- i. +de (bu isigde) 135, 136
- i. +din 139
- i. +din (bu isigdin) 140, 420
- i. +i (kün teñri yaruķı isigi) 138, 205, 256, 357, 544
- i. +i (tamuğ isigi) 140, 420
- i. +in 137, 140, 140
- i. +in (ol isigin) 140, 336, 421
- i.+inde (ödlek isiginde) 139
- i.+inde (öyle isiginde) 139
- i. +inde (tamuz isiginde) 140
- i. +inde (tüş isiginde) 140
- i.+indin (öyleg isigindin) 139
- i. +ke 137
- i. +li (isigli soğıklı) 133
- i. +te (isigte tumlıgta) 137
- issi:** T. sıcak
- i. 622, 632, 658, 659, 659, 690, 690, 690, 1033, 1035
- i. (tandur issi irken) 156, 435, 739
- issig:** T. sıcak
- i. 622, 632, 658, 659, 690, 690, 690, 691, 1033, 1035

i. (issig erdi) 156

issü: T. sıcak

i. 622, 632, 658, 659, 659, 690, 690, 690, 691, 1033, 1035

i. +si (öyle issüsü) 156

i. +sinde (kün issüsünde) 156, 156, 227, 234

ıslık bk. **Is(s)I(G)**

ıslık-: T. ısınmak

1. 622, 634, 658, 659, 755, 756

1.-dı (köñül ıslıkdı) 128

IsIn-

ısın-: T. ısınmak; alışmak, alıştırmak, sevmek

1. 622, 634, 658, 659, 755, 756, 756, 761

1.-Ø 129

1.-dı 129, 129, 129, 129, 129

1.-dim 129

1.-gu 128

1.-ıp 129

1.-madım 129

isin-: T. ısınmak; yanmak; alışmak, sevmek

i. 622, 634, 658, 659, 755, 756, 756, 761

i.-di 153, 153, 153, 153, 211, 299

i.-dim 154, 757

i.-geyler (ot içre isingeyler) 139, 154, 330

i.-geysiler 153, 295, 295

i.-geysizler 153, 295

i.-gil 154

i.-megeysen 153

i.-mek (isinmek azu tumlımak) 153

i.-miş (ol isinmiş otka) 154, 326

i.-se 154, 154

i.-ü (isinü amranu) 154, 154

i.-ü (isinü amranu esengüleyü) 154, 154, 154, 761, 762

i.-ür 154, 154, 154

Is(I)tII-

ısıtıl-: T. ısıtılmak, yakılmak

1. 622, 634, 658, 659, 755, 757

1.-sa 129

1.-sa (tamuğ ısıtılsa) 129, 409

ıstıl-: T. ısıtılmak, yakılmak

1. 622, 634, 658, 659, 755, 757

1.-ur (ıstıl-ur) 130, 331, 416

isitil-: T. ısıtılmak, yakılmak

i. 622, 634, 658, 659, 755, 757

i.-gey 156, 330, 415

IsItmA

ısıtma: T. sıtma

1. 622, 658, 659, 707

1. (ısıtma erdi) 129, 707

isitme: T. sıtma

i. 622, 658, 659, 707

i. +si 156, 707

ısıtmağ: T. ateş

1. 622, 632, 658, 659, 707, 707

1. +1 (ısıtmağı yok) 129, 707

ıssıg bk. **Is(s)I(G)**

ıstıl- bk. **Is(I)tII-**

ışna- bk. **(y)^a/ış(i)na-**

(y)^a/ış(i)na-

ışna-: T. parlamak; ortaya çıkmak

1. 622, 634, 658, 659, 659, 659, 747, 748

1.-yur 130

yaşına-: T. şimşek çakmak

y. 629, 634, 658, 658, 659, 706, 747, 748, 748

y.-yur (yaşın yaşınayur) 587, 590

yaşna-: T. parlamak; alevlenmek; şimşek çakmak; yıldırım düşmek

y. 629, 634, 658, 658, 659, 747, 748
y.-dı (yaşın atıp yaşnadı) 589, 591
y.-dı (yaşın yaşnadı) 589, 589, 591, 591, 591
y.-dı (yıldırım yaşnadı) 591, 598
y.-ğan (yaşnağan çerāğ) 97, 590
y.-ğlı (ot yaşnağlı çakmakındın) 305, 591
y.-ğlı (yaşnağlı yılduz turur) 590, 613
y.-yur 468, 590, 590
y.-yur (yılduzlar teg yaşnayur erdi) 590, 609
y.-yur (yaşnayur erdi) 590

yışna-: T. parlamak; şimşek çakmak/yıldırım düşmek

y. 630, 634, 658, 659, 659, 747, 748, 748, 1029
y.-dı (kalık yışnadı) 601, 601
y.-dı (yışın yışnadı) 600, 600, 601, 601

ışu- bk. (y)^a/ış^a/ı-

(y)^a/ış^a/ı-

ışu-: T. parlamak

1. 622, 658, 658, 659, 747, 748, 748, 1029, 1029
1.-ğma (yaruğ ışuğma burhanlar) 130, 538, 751

yaşı-: T. parlamak

y. 629, 658, 658, 659, 747, 748, 748, 1029, 1029
y.-gan (yaşıgan yaruğ yılduz) 549, 587, 611
y.-ğanlar (yaşıganlar birle) 587, 605
y.-yu (y(a)ruk ay t(e)ñri yaşıyu) 49, 194, 540, 730
y.-yu (yaruğ ay t(e)ñri yaşıyu) 49, 194, 540, 671

yaşu-: T. parlamak, mutlu olmak; tenevvür etmek

y. 658, 658, 659, 747, 748, 1029, 1029
y.-dı (köñülleri köğüzleri bilge biligleri yarudı yaşudı) 530, 593, 754
y.-dı (yarudı yaşudı) 592, 748, 752
y.-du (tört buluğ yınak yarudu yaşudu) 526, 592
y.-kan (yaruğun yaşuğan erür) 539, 592
y.-p (yarup yaşup) 527, 592

y.-yu (kögüzinte yaltrıyu yaşuyı turmasar) 499, 592
y.-yu (öz y(a)ruğı üze yaltrıyu yaşuyı turmus teg) 530, 592, 593
y.-yu (yaltrıyu yaşuyı turur) 499, 592
y.-yu (yaltrıyu yaşuyı tururlar) 500, 592
y.-yur (altunlug tag yaşuyur teg) 592
yışı-: T. parlamak
y. 630, 658, 658, 659, 747, 748, 748, 1029, 1029
y.-ğay (yaruğ yılduz tæg yışığay) 561, 598, 600, 729

ihrak: Ar. ateş

i. 622, 632, 677, 1032
i. +1 (şevk ihrākı) 130

imik: T. ılık

i. 622, 632, 656, 690, 690
i. (imik kün) 130, 226

irte bk. **Erte**

irtele- bk. **Ertele-**

is-: T. yakmak

i. 622, 634, 659, 755, 757, 1031
i.-mekli (öçürmekli ismekli) 133

isi-: T. ısınmak; alışmak

i. 622, 634, 658, 659, 755, 757
i.-di 133
i.-r (ara tumlır arala isir) 133

isig bk. **Is(s)I(G)**

isigle-: T. sıcakta gitmek

i. 622, 634, 658, 659, 755, 757
i.-di 151

isiglen-: T. niyetlenmek

i. 622, 634, 658, 659, 755, 757, 761
i.-di 152, 763

isiglig bk. **isigliG**

isigliG

isiglig: T. sıcaklık

i. 622, 690, 690, 691

i. (isiglig haddi) 140, 152

isiglik: T. sıcaklık; samimiyet, sevecenlik

i. 152, 622, 659, 690, 690, 691

i. (isiglik birle) 150, 152, 693

i. +i (køjül isigliki) 152, 693

i. +i (otnuñ harāratı taķı isigliki) 126, 152, 289

isiglik bk. **isigliG**

isil-: T. yakılmak

i. 622, 634, 658, 659, 755, 757

i.-geyler 153, 324

isimek: T. ateş

i. 622, 632, 677, 707, 707

i. (alģu isimek tüzlög ig ağırlar) 152, 707

i. (çandali isimek) 152

i. +lig 632, 707, 707

i. +lig (isimeklig kezig igig) 152, 152, 152, 707, 707

isin- bk. **IsIn-**

isirgen-: T. isilik çıkmak

i. 622, 634, 658, 755, 757

i.-di 154

isiş-: T. ısınmak

i. 622, 634, 658, 659, 755, 757

i.-di 155, 757

isit-: T. ısıtmak; ateşlenmek; alıştırmak, sevdirmek

i. 622, 634, 658, 659, 755, 757, 761

i.-di 155, 155

i.-gü 155

i.-se 155

i.-ti 155, 155, 155, 155, 762

i.-tim 155

i.-ür 155

isitol- bk. **Is(I)tII-**

isitme bk. **IsItmA**

issi bk. **Is(s)I(G)**

issig bk. **Is(s)I(G)**

issü bk. **Is(s)I(G)**

ķamer: Ar. dūnyanın uydusu, ay

ķ. 622, 633, 661, 713, 713, 714

ķ. (ķamer pāre boldı) 156, 723

ķ. (kūn ya ķamer) 156, 198

ķ. (zūhre ķamer) 156

ķanādīl: Ar. kandiller

ķ. 622, 633

ķ. (ķanādīl-i nūr-ı ilāhī) 157, 267

ķandīl: Ar. kandil

ķ. 622, 633, 708, 709

ķ. (bir ķandīl kıldı) 157

ķ. (üç yüz ķandīl erdi) 157

ķ. +ga (bu yüz ķandilğa) 157, 284, 455

ķ. +ıga (cūhūdlar ķandīlğa) 157

ķ. +largā 157

k. +ler 157

ķav bk. **ķa^v/w**

ķa^v/w

ķav: T. kor ateş

ķ. 622, 635, 640, 703, 703

ķ. (bu ķav) 157, 312, 454

ķ. (cānı ķav yañlıg ol otķa yaķıldı) 157, 284, 477, 762

ķ. (cānı ķav yañlıg yaķıldı) 157, 477

ķ. (ķav tig köyermen) 157, 170, 313

ķaw: T. çakmağı ateşleyen kav

ķ. 623, 635, 640, 703, 703

ķ. 158

ķav-: T. tutuşturmak

ķ. 623, 634, 635, 640, 755, 757, 1028

ķ.-dı 158

ķavırl-: T. kavırlmak

ķ. 623, 634, 641, 755, 757

ķ.-u 158

ķaw bk. ķa^v/w

ķaytsa: Ćin. parlaklık, ışık krř. ķaytsı

ķ. 623, 632, 661, 662, 1032, 1032, 1032

ķ. +sı (kūn teıri ķaytsası aĉılıtı yarudı) 158, 204, 525

ķaytsı: Ćin. parlak krř. ķaytsa

ķ. 623, 632, 661, 662, 1032, 1032, 1032

ķ. (ķaytsı sōgūtler) 158

ķevākib: Ar. yıldızlar

k. 158, 623, 633, 713, 714, 715, 1033, 1033

ķevkeb: Ar. yıldız

k. 623, 633, 713, 714, 715, 1033, 1033

k. +ler 158

ķoķun: T. kıvılcım

ķ. 158, 623, 632, 641, 641, 677, 677, 677

ķoma- bk. ķo/ᵛma/ı-

ķo/ᵛma/ı-

ķoma-: T. parlamak

ķ. 623, 634, 641, 747, 748, 748

ķ.-yu (nūr ķomayu) 158, 276

ķomı-: T. parlamak

ķ. 623, 634, 641, 641, 747, 748

ķ.-yur 158, 159, 159, 452

ķ.-yur (ķomıyur erdi) 159, 269, 451

ķ.-yur (ķomıyur erdiler) 159, 208, 573

ķ.-yur (kūn deg ķomıyur erdi) 159, 201

ķ.-yur (nūr ķomıyur erdi) 158, 265

ķumı-: T. parlamak

ķ. 623, 634, 641, 747, 748, 748

ķ.-yur (kūn tēg ķumıyur) 180, 222, 728

ķ.-yur (nūr ķumıyur) 180, 276

ķ.-yur (tolunay meņizlig yūzi ķumıyur) 180, 451

ķ.-yur (tolunay tēg ķumıyur) 180, 453

ķomı- bk. **ķo/ıma/-**

ķor: T. kor ateş

ķ. 632, 641, 677

ķ. +ın (ot ķorın) 111, 159, 324, 340, 430

ķoz: T. ateş, alev

ķ. 623, 632, 641, 677, 689

ķ. (isig ķoz içinte) 139, 159

ķ. (ört yalın ķoz) 158, 348, 483

ķ. +larığ 159, 353, 489

ķömür: T. kömür

k. 623, 632, 641, 643, 661, 703, 703

k. (ķömür bolupan) 159

k. (ķömür bolur) 459, 463, 701

k. (ķömür ķırtışı) 159

k. (ķömür rengin) 159, 160

k. (ķömür teg bodug) 160

k. (ķömür otı urup) 160, 178, 298, 343, 466

k. (öçükmiş ķömür teg) 160

k. +ler 160

ķömürlük: T. kömürlük

k. 160, 623, 632, 641

ķön-: T. yanmak

k. 623, 634, 642, 757

k.-di (otuņ ķöndi) 160, 346

könür-: T. ısıtmak

k. 623, 634, 642, 755, 757

k.-ügli (könürügli isig yil) 138, 160

körük: T. kuyumcu ve demirci körüğü

k. 160, 623, 633, 641, 703, 703

körükle-: T. körükle üflemek

k. 623, 634, 642, 755, 757

k.-di (öt körükledi) 160, 299

k.-di (ötug körükledi) 160, 300

kösen-: T. yanmak

k. 623, 634, 642, 643, 755, 757

k.-di (ot kösendi) 161, 293

köy- bk. **k^ö/üy-**

k^ö/üy-

köy-: T. yanmak; pişmek; acı çekmek; zarar görmek; sinirlenmek

k. 623, 634, 642, 642, 643, 661, 755, 757, 761, 761, 1028, 1035

k.-deçi (köydeçi örtenteçi) 167, 358

k.-di 162, 163, 163, 165, 165, 165, 168, 170, 171, 171, 171, 171, 280, 308

k.-di (içim köydi) 167

k.-di (köydi kül boldı) 164, 184

k.-di (ot köydi) 164, 229, 300

k.-diler 161

k.-diler (çerāğga köydiler) 97, 162

k.-dim 167

k.-düm (köydüm yandım) 168, 168, 170, 183, 509, 509

k.-düm (otka köydüm) 306

k.-e 168, 169

k.-e (köye başladı) 162

k.-e (köye örtünü) 162, 348, 356

k.-e (örtünü köye) 161, 175, 355

k.-e (örtünü köye turtaçı) 164, 297

k.-edür (içi köyedür) 169

k.-er 98, 138, 161, 162, 162, 163, 163, 163, 164, 166, 166, 167, 168, 170, 762
k.-er (isig otğa köyer) 138, 163
k.-er (köyer bolğay) 168
k.-er (köyer erdi) 163, 165
k.-er (köyer erdiler) 162
k.-er (köyer irdi) 168, 170
k.-er (yanıp köyer irmiş) 112, 162, 170
k.-er (köyer ot turur) 163
k.-er (köyer örtenür) 162, 162
k.-er (köyer vaqtı) 163
k.-er (menim tenim cānım köyer) 169
k.-er (ōtka örtenip köyer teg) 165
k.-er (tutunmış köyer otu) 165
k.-erler 162, 163, 165, 165, 170, 313, 407, 421, 424, 475, 688
k.-ermen 167, 168, 169, 170, 170, 294, 370
k.-ermen (kav tig köyermen) 157, 170, 313
k.-ermen (şem' tig köyermen) 168
k.-gemen 170
k.-gen (kögsi köygen) 167, 464, 509, 763
k.-gen (köygen ot) 138, 163, 460
k.-geni (tamuğnuş köygeni) 164, 412
k.-genler ('ışk otığa köygenler) 167
k.-genleri (otnuş köygenleri) 162
k.-genleri (tamuğnuş köygenleri) 161
k.-genlerini 166
k.-gey 162, 164, 166
k.-gey (içi köygey) 166
k.-gey (köygey erdi) 162
k.-gey (ol otta köygey) 164, 683
k.-gey (tamuğğa köygey) 163
k.-gey (yalınlıg otğa köygey) 162, 327, 495
k.-gey (yalınlıg otğa köygey taķı söglüngey) 162, 327, 365, 495, 734

k.-geyler (tamuğğa köygeyler) 164
k.-me (otğa köyme) 163
k.-me (otқа köyme) 163
k.-medi 165, 170
k.-medin (otğa köymedin) 164
k.-megeymen 165
k.-megeymen (otқа köymegeymen) 163
k.-mek (köymek yanmak) 167, 508
k.-mek (köymek yanı) 161
k.-meki (busuşlug otın köymeki) 167
k.-meki (köñülnüñ köymeki örtenmeki) 167
k.-meklig (köymeklig köñülleri üze) 166
k.-mekni 166
k.-meliñ 161, 163
k.-mes (köymes erdi) 165
k.-mesem 166
k.-mesün 165
k.-mey (bağrı köymey) 169
k.-mey (köymey turur) 169
k.-mey (köymey yanmay) 161, 282
k.-meyin 164
k.-mez (köymez irmiş) 161
k.-miş 164
k.-miş (köymiş kökü) 167
k.-miş (köymiş süñük) 164
k.-miş (ötқа köymiş teg) 165
k.-mişçe (ol köymişçe yağı) 165
k.-mişin (ol ötқа köymişin) 164
k.-se 164, 165, 166, 270
k.-semen (ğarıbluқ otı içre köysemen) 90, 90, 167, 688
k.-sün 161, 161, 279
k.-sün (cānıñ köysün) 169

k.-sün (niçe yakılsun niçe köysün) 170, 260

k.-üben (içi taşı köyüben) 166, 363

k.-ügli (köyügli âdemniñ himmeti) 164

k.-ügli (köyügli kul sözün) 167

k.-üñ 164

k.-üp 161, 162, 164, 166, 166, 166, 168, 169, 170, 287

k.-üp (bağrı köyüp) 52, 168, 168, 168, 169, 169, 170

k.-üp (bağrı yüreki köyüp) 169

k.-üp (bağrım yürekim köyüp) 169

k.-üp (cânı köyüp) 168, 287

k.-üp (içdin köyüp yakılıban) 166, 477

k.-üp (içi köyüp) 166, 762

k.-üp (köyüp bişip) 90, 90, 169, 169

k.-üp (köyüp köyüp) 171, 315, 355

k.-üp (köyüp oçken küli boldum) 182

k.-üp (köyüp yandım) 167, 508

k.-üp (köyüp yanıp) 37, 169, 183, 508, 509

k.-üp (köyüp yansam) 171, 509

k.-üp (örtep köyüp) 170, 355

k.-üp (taşı köyüp) 165

k.-ürmen 255

küy-: T. yanmak; acı çekmek

k. 624, 634, 642, 642, 642, 643, 661, 755, 757, 761, 761, 1028, 1035

k.-di (otuñ küydi) 254, 346

k.-di (tütündi küydi) 254, 463

k.-er 254, 254, 254

k.-er (çoğluğ ot küyer) 255, 301

k.-er (köñlüm küyer) 255

k.-er (küyer ot) 253, 253, 253, 254, 254, 281, 292, 294, 319, 322

k.-er (küyer ot ara) 254, 294

k.-er (küyer ot kını tapa) 254, 327

k.-er (küyer ot kınındın) 253, 320, 388

k.-er (küyer ot teg ol) 254, 294
k.-er (küyer ot turur) 253, 255, 282, 340
k.-er (küyer ot tururlar) 254, 294
k.-er (küyer örtenür) 253, 290, 345, 356, 385, 478
k.-er (küyer yalın teg) 253, 289
k.-er (otğa küyer erdim) 254, 294
k.-ermen 255
k.-ermen (tüte küyermen) 255
k.-ersen (yula teg küyersen) 254, 602, 710
k.-gey (küygey erdi) 254
k.-gey (özünj küygey) 254
k.-mes 680, 680
k.-se 219, 254, 717
k.-se (bışıp küyse) 71, 254
k.-üp (köñli küyüp) 255, 763
k.-üp (küyüp tüte) 255, 455, 761, 762

köydür- bk. **k^ö/üyDür-**
k^ö/üyDür-

köydür-: T. yakmak; acı vermek
k. 623, 634, 642, 643, 755, 757, 757, 761
k.- (otğa köydür) 172, 183, 293
k.-di 172, 172, 172, 172, 172, 173, 173, 175, 287, 302
k.-di (otğa köydürdi) 173, 298
k.-diler 172, 174
k.-diler (otğa köydürdiler) 173, 174, 300
k.-diler (otğa yaqdılar köydürdiler) 279
k.-eyin (otğa köydüreyin) 173, 296
k.-diler (otğa köydürdiler) 174, 306
k.-dünj (ten ü cān köydürdünj) 175
k.-eliñ 173, 304, 475
k.-geli 171
k.-gemen 172

k.-gen 174
k.-genindin 173, 297
k.-gey (köydürgey erdi) 174, 335
k.-geymen 172
k.-geymiz 172, 173, 173, 328
k.-güsi (cân u tenni köydürgüsi) 174
k.-me (bağır köydürme) 174
k.-medi 176
k.-medi (ot köydürmedi) 173, 173, 280, 280, 300
k.-mediler 172
k.-megil 171, 172, 173, 173, 174
k.-megil (köñlüni köydürmegil) 172
k.-mek (köydürmek için) 174, 424
k.-mekdin 171
k.-meki (tamuğnu köydürmeki) 135, 172, 406
k.-mes (ot köydürmes) 173, 301
k.-se 172
k.-señ 174
k.-señen (‘ud köydürseñen) 172, 291, 464
k.-üben (ten ü cânın köydürüben) 174
k.-üñ 172, 173, 174
k.-üñ (tamuğga köydürüñ) 171, 399
k.-üñler 173
k.-üp 171, 171
k.-üp (cân köydürüp) 174
k.-ür 173, 173, 174, 302, 762
k.-ür (bağır köydürür) 174, 296
k.-ür (köydürür erdi) 173, 173, 302
k.-ür (köydürür erken) 138, 173
k.-ürler 174
k. ürler (otğa köydürürler) 174, 310
köytür-: T. zarar vermek

k. 623, 757, 634, 642, 643, 755, 757

k.-ür (yürekin köytürür) 175, 263

küydür-: T. yakmak

k. 624, 634, 642, 755, 757, 757

k.-gen (küydürgen kın) 255

k.-ünler 255

küytür-: T. yaktırmak

k. 624, 634, 642, 755, 757, 757

k.-di 255

köydürül-: T. yakılmak

k. 642, 755, 757

k.-ürler (ot üye köydürülürler) 175, 331

köyne-: T. yanmak

k. 623, 634, 642, 757

k.-p (cānı köynep) 175

k.-r (cānı köyner) 175

köynük: T. yanık; gönül yanığı

k. 175, 175, 623, 632, 641, 642

k. +lüg (köynüklüg bolur) 175

köyrel-: T. yakmak

k. 623, 634, 642, 642, 755, 757

k.-iñ 175

köytür- bk. **k^ö/üyDür-**

köyük bk. **k^ö/üyük**

k^ö/üyük

köyük: T. ateş

k. 623, 641, 677, 693

k. (bu köyük birle) 175

k. (köyük etüz) 175, 355, 694

k. +de (bu köyükde) 176, 176, 265, 688

küyük: T. yanmış nesne

k. 624, 641, 642, 693

k. (küyük nēḡ) 255, 694

köyüklen-: T. yanmak

k. 623, 634, 642, 755, 757

k.-di 176

köyül-: T. olgunlaşmak

k. 623, 634, 642, 755, 757

k.-di 176

k.-di (bişdi köyüldi) 89, 176

k.-miş (köyülmüş üzüm) 176

köyün-: T. yanmak

k. 623, 634, 755, 757

k.-ügli (köy(ü)nügli' ud bolup) 176, 463, 705

köyür- bk. **k^ö/üyür-**

k^ö/üyür-

köyür-: T. yakmak; pişirmek; acı vermek

k. 623, 634, 642, 755, 757, 1040

k.-Ø 178

k.-di 176, 176, 177, 177, 177, 178, 178, 179, 179, 279, 283, 293, 294, 302, 302,
683, 683

k.-di (bu bağırmnı köyürdi) 179

k.-di (köñlümi köyürdi) 179, 179, 602, 711

k.-geli 178, 297

k.-gen (köyürgen ot) 176, 319

k.-gü 178

k.-gülük 177

k.-medi (ot köyürmedi) 177, 288

k.-megey 178, 336, 421

k.-megil 177

k.-mek 177, 177, 178, 178

k.-mek (otğa köyürmek) 178, 306

k.-mekni 178

k.-meḡ (anıḡ bağırın köyürmeḡ) 179

k.-mes (köyürmes) 178, 301
k.-mes (köyürmes mü) 178
k.-mes (ot köyürmes mü) 303
k.-messen 178
k.-sün 177, 179
k.-ügli (köyürügli isig aşığı) 138, 179
k.-ügliler (üç köyürügliler) 178
k.-üp 160, 177, 178, 178, 179, 298, 342, 456, 466
k.-üp (nızvamı kadgularıg örtep köyürüp) 82, 177, 282, 354, 482, 494, 498, 536,
686, 751
k.-üp (tütsüg köyürüp) 177, 178, 456, 457
k.-ür 177, 179, 353
k.-ür (köy(ü)rür) 177, 328
k.-ür (köyürür erdi) 177
k.-ür (köy(ü)rür ot) 176, 320
küyür-: T. yakmak, yaktırmak; zarar vermek
k. 624, 634, 642, 755, 757, 761
k.-di (ot küyürdi) 257, 302
k.-di (otuñ küyürdi) 345
k.-elim (küy(ü)relim) 256
k.-gen (küyürgen bolur) 257, 302
k.-gen (küyürgen kındın) 257
k.-gen (küyürgen kıını) 257
k.-gen (küyürgen ot kıını) 257, 339
k.-gen (küyürgen otқа) 256, 292
k.-gen (küyürgen otını) 256, 320
k.-gen (küyürgen suw içre) 256, 334
k.-gen (küyürgen turur) 256, 256
k.-gey 257
k.-gey (küyürgey örtengeysen) 138, 205, 256, 357, 544
k.-gey (özün küyürgey) 257
k.-gey (yalınlıg otқа küyürgey) 256, 336, 488

k.-me (özünni küyürme) 257, 257, 257, 763

k.-mek 256

k.-üp 256

k.-üp (örtep küyürüp) 257, 354

k.-üp (tütsük küyürüp) 459

k.-üpen 256

k.-ür (küyürür ot) 256, 320

k.-ür (küyürür örteyür) 256, 354

köz: T. köz, ateş

k. 623, 632, 641, 677, 677

k. (yanar köz) 179, 506, 508, 678

k. +din (otdın közdin turuğrak) 179, 305

k. +e 180

k. +i (köñülde muhabbet közi tutuşup) 179, 454

k. +ke (yanar közke) 179, 508

köze-: T. ateşi karıştırmak

k. 299, 623, 641, 755, 757

k.-di (ot közedi) 180

közegü: T. ateşi karıştırma demiri

k. 180, 254, 623, 633, 634, 641, 703, 703, 760

közeş-: T. birlikte ateşi canlandırmak

k. 180, 298, 623, 634, 641, 755, 757

k.-ti (ot közeşti) 180

közkeni: T. ateş böceği

k. 180, 623, 633, 641, 643, 643, 643, 643, 643, 708, 708, 1029

kuğunluğ: T. kıvılcımlı ateş

ķ. 623, 632, 677

ķ. (kukunlug ot) 180, 294

ķumı- bk. **ķo/uma/-**

ķundi-: T. parlatmak

ķ. 623, 634, 641, 641, 641, 641, 641, 748

ķ.-dı 180

ķundıęu: T. bileği taşı

ķ. 180, 623, 633, 641, 641, 641, 641, 641, 747

ķuřluk: T. sabah vakti

ķ. 623, 633, 635, 643, 741, 743, 743

ķ. (ķuřluk öği) 181

ķ. (ķuřluk vaķtı) 181

ķ. (ķuřluk vaķtı birle) 181

ķ. +da 181

ķuyař: T. güneş; gündüz; sıcak

krş. **ķüneř**

k. 181, 181, 182, 182, 182, 182, 623, 633, 635, 644, 644, 713, 714, 714, 1029, 1030

ķ. (ap y(e)me köligelig ap y(e)me ķuyař birle) 182, 574

k. (bu ķuyař) 182

ķ. (ķuyař aksı) 181

ķ. (ķuyař alnı) 181

ķ. (ķuyař ay burcı içre) 64, 182

ķ. (ķuyař teg) 38, 181, 181, 373, 725, 729

ķ. (ķuyař yaņlıę camāl) 38, 181

ķ. (ķuyař yaņlıę yüz) 181, 580

ķ. (ķuyař yaņlıķ) 181, 730

ķ. (ķuyař yüz) 182

k. (türk ķuyař öği) 182, 718

k. +dın 181

ķ. +ķa (ķuyařķa utru) 182

k. +nı 182

ķ. +nıņ (ķuyařnıņ nūrın) 182, 276

k. +da (ķuyařda tumlığda) 182

ķüjek: ışılı

k. 623, 632, 661, 662

ķ. +i (ķünniņ ķüjeki ermiş) 182, 211, 662

ķül: T. kül

k. 183, 297, 475, 623, 632, 678, 682

- k. (köydi kül boldı) 164, 184
k. (köymiş kül bolmış) 164, 183
k. (kül başı) 184, 347, 739
k. (kül boldı) 184
k. (kül bolğan) 169, 183, 184
k. (kül bolğınça yandım) 184, 477, 509
k. (kül bolur) 183
k. (kül dik) 168, 183, 509
k. (kül kılmasaŋ) 184
k. (kül meñizlig) 182
k. (kül teg) 183, 688
k. (kül teg bolğaylar) 183
k. (kül ürginçe) 183, 680
k. (örter kül) 183, 353, 680
k. +din 183
k. +ge 183, 183, 366, 366
k. +i 183
k. +i (köyüp öçken küli boldum) 182
k. +i (otnı küli birle) 183, 286
k. +in 183
k. +ini 183, 293
k. +lerini (bu otnuŋ küllerini) 183, 283
k. +lerni 184

kü/ün: T. güneş; gündüz; mum; sıcak

- k. 632, 632, 633, 633, 633, 635, 644, 690, 707, 708, 708, 713, 714, 714, 741,
742, 742, 743, 1029, 1030, 1034, 1034, 1035
k. (açuk kün tig yaŋaķı) 67, 188, 729
k. (altı kün altı tün) 222, 223
k. (aşnu kün tuğmazda hem burun batmazdın) 216
k. (ay birle kün) 53, 56, 66, 199, 211
k. (ay kün) 41, 187
k. (ay kün alnın körüp) 40, 186

- k. (ay kün deg yaruḵ közlerni) 44, 188, 535
- k. (ay kün nūri) 49, 194, 268, 671
- k. (ay kün öwrölüp) 58, 214, 246, 746
- k. (ay kün teg bolup) 41, 187
- k. (ay kün toĝar) 60, 216, 725
- k. (ay meñizlig taḵı kün meñizlig) 57, 212, 262
- k. (ay taḵı kün taḵı onbir yılduz) 52, 197, 598, 723
- k. (ay teg kün teg yaruḵ turur) 39, 185, 562, 676
- k. (bilge biliglig kün teñri) 578, 578
- k. (bilge biliglig yaroḵ kün teñri) 110, 185, 521, 726
- k. (bir kün) 227
- k. (bir kün bir tün) 223
- k. (bir kün bir tün bolur) 227, 229, 396, 737
- k. (bir kün ve bir tün) 231
- k. (bir y(a)ruḵ kün) 223, 534
- k. (bir yüzi kün) 104, 197
- k. (biş ay tün kün) 223
- k. (bu kün ḵalmayısar) 231
- k. (bu kün körse) 45, 189
- k. (bu kün toĝdı) 218
- k. (bu kün toĝsa) 140, 218
- k. (bu oḵ kün ay teñriden) 189, 501, 670, 727
- k. (bu on bir yulduzlar ay kün birle) 45, 189, 606, 723
- k. (bu tün kün) 224
- k. (bu yer kök kün ay taĝ teñizni körüp) 45, 189
- k. (burhanlıĝ kün t(e)ñri) 189, 195
- k. (burhanlıĝ kün t(e)ñri toĝkays(e)n) 189
- k. (burhanlıĝ kün teñri) 189
- k. (burkan nomılıĝ kün teñri üze) 190, 524, 727
- k. (burḵanlıĝ kün teñri) 190
- k. (ey yüzi kün) 191
- k. (her kün) 227

- k. (ıduḫ ʔut kün t(e)ḫriçe) 192, 192
- k. (iki kün ay t(e)ḫri y(a)ruḫ küçin almatın) 41, 187, 534
- k. (iki kün teḫri) 191
- k. (iki kün teḫri közüngey) 191, 724
- k. (iki y(a)ruḫ kün ay t(e)ḫriler) 53, 198, 543, 720
- k. (imik kün) 129, 224
- k. (isig kün) 135, 224
- k. (iy yüzi kün) 193, 214
- k. (ḫayu kün) 225
- k. (kêçe hem kün tuḫmış vaktta) 216
- k. (kêdin batmış kün teḫri yaruḫın) 50, 195, 615
- k. (kırḫ tün kün) 161
- k. (kiçe kün) 225, 450
- k. (kök ayaznıḫ kün ayı teg) 51, 197
- k. (kök teḫride kün ay) 51, 51, 197, 197
- k. (kök teḫride kün ay ermiş) 197
- k. (kök teḫrideki kün ay) 51, 197
- k. (körüḡme kün teḫri) 198, 198
- k. (kün tekirilig boltuḫta) 209
- k. (kün alaḫaç) 199
- k. (kün ay) 51, 53, 53, 53, 53, 59, 197, 199, 199, 200, 215
- k. (kün aydın açuḫ) 37, 46, 190
- k. (kün ayın) 63, 222
- k. (kün ay biriktürülse) 48, 193, 724
- k. (kün ay birle) 61, 219, 472, 613, 722, 733
- k. (kün ay birle yulduz) 63, 221, 661
- k. (kün ay garh yultuzlar) 60, 217, 616, 617
- k. (kün ay garhlar yultuzlar) 53, 199, 615
- k. (kün ay garhlar yultuzlar yorıḡı) 53, 199, 615, 722
- k. (kün ay körü) 53, 199
- k. (kün ay ölü) 53, 199, 720
- k. (kün ay teg yala) 62, 220, 479, 526, 730, 748

- k. (kün ay teg yaruk) 44, 188, 562, 676
- k. (kün ay teñri) 53, 53, 200, 200, 543
- k. (kün ay teñri körkin belgürtüp) 53, 200
- k. (kün ay teñri ol) 58, 213
- k. (kün ay teñri ordusu) 53, 200
- k. (kün ay teñri tamgası) 46, 54, 190, 200, 376, 696, 721, 721
- k. (kün ay teñri taplamaz iş) 54, 200, 720
- k. (kün ay teñri yarukın) 49, 194, 539, 579
- k. (kün ay teñrike) 8, 44, 47, 47, 48, 188, 191, 191, 191, 213, 588, 720, 721, 721
- k. (kün ay teñriler birle) 54, 200
- k. (kün ay teñrilerniñ yarukları) 192, 539
- k. (kün ay teñrilerniñ yaruklarıña tayaklıgın) 48, 193, 539
- k. (kün ay teñrilerniñ yaruklarıña tayanmak üze) 40, 187, 533
- k. (kün ay tig) 54, 200
- k. (kün ay toğsa) 58, 213
- k. (kün ay toğursa) 61, 218
- k. (kün ay tutulmadın) 60, 218
- k. (kün ay tutungay) 61, 219
- k. (kün ay yaltrık tigme burқан) 45, 189, 501, 670, 727
- k. (kün ay yarukın tıda) 54, 200, 544
- k. (kün ay yaruttı) 63, 221, 584, 584
- k. (kün ay yulduzlar) 54, 200, 609
- k. (kün ay yultuzlarқа) 60, 216
- k. (kün barmaqı) 226, 229, 229
- k. (kün baş köterdi) 211
- k. (kün başın kötürse) 211
- k. (kün batar bolsa) 193
- k. (kün batar sınar) 200
- k. (kün batar teg) 198
- k. (kün batar vaqt boldı erse) 200
- k. (kün batar yandın) 188
- k. (kün batar yer) 200

- k. (kün batarda) 200
- k. (kün batarğa) 200
- k. (kün batdı) 200
- k. (kün batğalı) 200, 201
- k. (kün batınça) 201
- k. (kün batisık) 201
- k. (kün batış yanlarındın) 222
- k. (kün batışı) 719
- k. (kün batışı tapa) 191
- k. (kün batışı tarafı) 201
- k. (kün batışığ) 194, 215, 215, 719
- k. (kün batқandın soñ) 201
- k. (kün batmaқı) 201
- k. (kün batmazda aşnu) 201
- k. (kün bats(ı)қ) 201
- k. (kün batsa) 201
- k. (kün batsığ) 201
- k. (k̄ün batsığ) 201
- k. (kün batsığ sınar) 201
- k. (kün batsıқ) 201
- k. (kün batsıқı) 201
- k. (kün batşığ) 201
- k. (k̄ün battı) 201
- k. (kün birle) 201
- k. (kün birle ay) 56, 210
- k. (kün birle tüni) 226
- k. (kün birle taқı yaruқluқı birle taқı ay birle) 195, 239, 571
- k. (kün birle yarutğan) 195, 579
- k. (kün burcı) 104, 201
- k. (kün cemāl) 198
- k. (kün çerāğı) 97, 213, 345, 476
- k. (kün çeşmesi) 186, 261, 729

- k. (kün çırasın) 98, 185
- k. (kūn çōğı) 104, 201
- k. (kün çogı üze) 102, 186
- k. (kün çogın) 104, 209
- k. (kün deg komıyur erdi) 159, 201, 728, 752
- k. (kün e ay a) 201, 717
- k. (kün ewrülđi erse) 193
- k. (kün fūrūğı) 125, 211
- k. (kün haqqı) 201, 572
- k. (kün hem aynı) 51, 242
- k. (kün hışarı) 194
- k. (kün hicābğa kirdi) 201
- k. (kün ısığı) 202, 202, 202
- k. (kün ısığığa) 202
- k. (kün ısığında) 127, 200
- k. (kün issüsinde) 155, 155, 226, 233
- k. (kün kaçtı irse) 231
- k. (kün ıalıldı) 220, 554
- k. (kün ıararsa) 193, 725
- k. (kün ıayışmış) 202
- k. (kün kediglep) 202
- k. (kūn kıyıldı) 202
- k. (kün ızılı bile) 746
- k. (kün kirmışde) 220
- k. (kün kirü) 202
- k. (kün kitip) 51, 196
- k. (kün kölgesi) 202
- k. (kün körkölki revnağı) 202, 360
- k. (kün közgüsü) 211
- k. (kün meñiz) 190
- k. (kün meñizlig nūr balkıyu) 67
- k. (kün meñizlig turur) 192, 727

- k. (kün meñzeği) 185, 435
k. (kün nūrı) 202, 222, 269, 276
k. (kün ol) 202
k. (kün ornadı) 202
k. (kün ortası) 212
k. (kün orto) 202, 202
k. (kün ortu) 202
k. (kün ortusu) 192, 192, 719
k. (kün öwrülse) 203
k. (kūn sawıldı) 203
k. (kūn sawuldı) 203
k. (kūn sızdı) 203, 203
k. (kün simurğı) 225
k. (kün soñı) 227
k. (kün tamlığ) 234, 690
k. (kün tég ıumıyur) 222, 752
k. (kün teg yaru) 203, 525
k. (kün t(e)ñri) 186, 578, 201, 202, 539, 578
k. (kün t(e)ñri ağılıkı) 202
k. (kün t(e)ñri bun sanı) 202
k. (kün teñri ıaytsası açılı yarudı) 157, 202, 524
k. (kün t(e)ñri ordusına) 57, 211, 546
k. (kün t(e)ñri ordusıtan kün t(e)ñri) 203
k. (kün t(e)ñri ornınta) 49, 49, 193, 193, 539, 539, 670, 728
k. (kün teñri teg yaruttı) 203, 579, 726
k. (kün t(e)ñri y(a)rukı) 203, 543
k. (kün t(e)ñri yaruķı) 203, 543
k. (kün t(e)ñri yarukın) 204, 543
k. (kün teñri yarumaķı) 204, 524
k. (kün t(e)ñriçe) 191, 191, 204
k. (kün t(e)ñrike) 204
k. (kün t(e)ñri teg) 203

- k. (kün taķı ay) 57, 185, 210, 235
- k. (kün taķı aynı) 55, 208
- k. (kün taķı ay cem‘ kılındı) 57, 210, 723
- k. (kün taķı ay taķı yulduzlar) 54, 196, 196, 201, 720, 720
- k. (kün teg körkin) 41, 186, 725
- k. (kün teg Şu‘le urar) 185, 371
- k. (kün teg yaruķ) 221, 560
- k. (kün teg yaruķ bolġay) 218, 552
- k. (kün tegdi) 184
- k. (kün teŗri) 54, 185, 191, 195, 202, 202, 202, 202, 202, 202, 202, 203, 203, 220, 538, 543, 543, 546, 566, 594
- k. (kün teŗri aġılıķı) 202, 726
- k. (kün teŗri birle) 214
- k. (kün teŗri mandalı teg) 202, 543
- k. (kün teŗri teg) 185, 532, 725
- k. (kün teŗri teg yarukın) 203, 543
- k. (kün teŗri teg yaruklug) 203, 565
- k. (kün teŗri tilgeni teg) 203, 203, 211, 501, 504, 543, 580
- k. (kün teŗri togmazkan) 203
- k. (kün teŗri tuġar erti) 203
- k. (kün teŗri uyaķķalır) 220
- k. (kün teŗri yaroķı) 203, 520
- k. (kün teŗri yaruķı isigi) 203, 255, 356, 543
- k. (kün teŗri yarukı üze) 191, 538
- k. (kün teŗri yarukı yadılur teg) 192, 539, 578, 726
- k. (kün teŗri yaruķın teg) 204, 543
- k. (kün teŗri yaruķın tek) 204, 543
- k. (kün teŗride artmış yarukunuz üze) 191, 538
- k. (kün teŗriniġ çoġı öze) 104, 204
- k. (kün teŗriniġ yarukı) 204, 544
- k. (kün teŗriniġ yaruķı) 204, 544
- k. (kün teŗri teg körtle) 59, 214, 549

- k. (kün tig) 188, 197, 212
k. (kün tig cemāl) 185, 186, 218
k. (kün tig iñindin) 61, 217
k. (kün tig yüz) 197
k. (kün tilgen) 183, 204, 216
k. (kün tilgen bolup) 184
k. (kün toġar sınıar) 208
k. (kün toġar vaqtı) 195, 216
k. (kün toġarda) 204
k. (kün togdı) 204
k. (k̄ün togdı) 204
k. (kün toġışı tarafında) 205
k. (kün toġmadı) 218
k. (kün toġmaķıdın aşnu kün batmaķıdın aşnu) 215
k. (kün toġmaķınıñ aşnusunda taķı batmaķınıñ aşnusunda) 215, 717
k. (kün toġmasa) 183
k. (kün toġmış meñiz) 219, 553
k. (kün toġsa) 139, 217
k. (kün toġsıķdın yıñaq) 184
k. (kün toġsıķıña) 190, 190, 718, 718
k. (k̄ün toġsug) 204
k. (k̄ün toġsugtogsıg) 204
k. (kün toġup) 190, 215, 215, 266, 581
k. (kün toġusuġ) 204
k. (kün toġusuġ birle) 204
k. (kün toġusuk) 191
k. (kün toġusuk batısık) 197
k. (kün toġuş yarı) 191
k. (kün toġuşı sınıar) 205
k. (kün tuġar) 191, 213
k. (kün tuġar bolsa) 192
k. (kün tuġar deg) 205

- k. (kün tuğar erken) 216
k. (kün tuğar vakt) 205
k. (kün tuğar yandın) 187
k. (kün tuğar yèr) 205
k. (kün tuğarda) 217
k. (kün tuğardın) 205, 205, 205, 216, 718
k. (kün tuğaringa) 189
k. (kün tuğdı) 50, 193, 213, 219, 440, 518, 524, 525, 540, 548, 607, 672, 724
k. (kün tuğğan teg) 205, 212, 360
k. (kün tuğgunça) 213, 443
k. (kün tuğmağğa) 205
k. (kün tuğmazda aşnu taķı batmazında aşnu) 214, 717
k. (kün tuğmazda öñdün) 209
k. (kün tuğmış) 188, 723
k. (kün tuğmış teg) 214
k. (kün tuğsa) 192, 205
k. (kün tuğsıkdakı bodun) 58, 211, 211, 718
k. (kün tuğsuğ) 211
k. (kün tuğuru) 189, 717
k. (kün tuğusığ) 214, 214
k. (kün tuğuşı tapa) 189, 205
k. (kün tuğuşıdın) 213
k. (kün tuğuşığ) 192
k. (kün tuğuşuğ) 200, 205
k. (kün tuğuşuğ batışığ) 220
k. (kün tuş bolğanda) 128
k. (kün tutuldı) 210, 723
k. (kün tutundı) 205
k. (kün tutundı) 205
k. (kün tün) 227
k. (kün tüşdi) 127, 189, 200
k. (kün tüşmes erdi) 187

- k. (kün tüşmez) 206
- k. (kün tüşmiş) 186
- k. (kün tüşse) 192, 192
- k. (kün tüşüp) 216
- k. (kün uyalur) 221, 372
- k. (kün ü tün) 226
- k. (kün üze) 206
- k. (kün ya kamer) 155, 196
- k. (kün yağlur vaqt) 206
- k. (kün yaldrıdı) 206, 479
- k. (kün yandı) 206
- k. (kün yanganın) 206
- k. (kün yansa) 206
- k. (kün yarudı) 206
- k. (kün yaruğınça) 225, 228
- k. (kün yaruğ bolmışı vaqt) 223, 532
- k. (kün yaruğı) 187, 534
- k. (kün yaruğı körgünçe) 206, 544
- k. (kün yaruđıña) 218, 552
- k. (kün yaruğluğı teg) 158, 206, 572
- k. (kün yaruğluğın) 206, 572
- k. (kün yaruğluğınça turur) 45, 188, 567, 569, 728
- k. (kün yaruttı) 231, 232, 581, 582
- k. (kün yaştı) 184
- k. (kün yime tün yime) 226
- k. (kün yorıyur) 206, 206
- k. (kün yüz) 180, 188
- k. (maytrılığ kün teğri tuga) 207, 726
- k. (miğ kolti kün teğriler yaruğları) 208, 544
- k. (miğ kün ay teğriler birkerü yaruk ıdmış teg) 55, 208, 544
- k. (miđ kün meñizlig) 208
- k. (miğ kün teğri yarukı) 208, 221, 544

- k. (miñ kün t(e)ñriniñ tümen ay t(e)ñriniñ çoǵınta yalınında utmış yigedmiş) 55, 104, 108, 208, 485, 490, 673
- k. (miñ kün yaqturup) 233, 477
- k. (ni çıraǵ ni yahtu kün yoǵ) 101, 213, 472
- k. (ol ay kün birle) 56, 218
- k. (ol kün) 183
- k. (ol kün ay birle) 62, 195
- k. (ol kün teñri yarokın yarutdaçı) 63, 220, 382, 504, 521, 585, 753
- k. (ol kün tig cemāl) 186
- k. (ol kün yüzi birle) 184, 260, 728
- k. (ol on bir yulduz taǵı ay kün) 57, 210, 609
- k. (ol yüzi kün) 211
- k. (ol yüzi kün teg) 213
- k. (on bir yulduz ay kün) 57, 211, 610
- k. (on bir yulduz kün ay birle) 58, 211, 610
- k. (on bir yulduz taǵı kün taǵı ay) 55, 208, 608
- k. (on tün kün) 163, 228, 299
- k. (on tört tün kün) 232
- k. (sawılmış kün) 212
- k. (toǵardıñ kün batarǵa) 215, 215
- k. (toǵmış kün t(e)ñri) 186
- k. (tün kün) 223, 223, 223, 223, 223, 224, 224, 224, 225, 225, 226, 227, 227, 228, 228, 228, 228, 229, 229, 229, 229, 229, 229, 229, 229, 229, 229, 230, 230, 230, 230, 230, 230, 230, 230, 246, 741, 743
- k. (tün kün barmaǵı kelmeki) 229, 229
- k. (tün kün barsa) 229
- k. (tün kün birle) 230
- k. (tün kün ǵatıǵlanıp) 223
- k. (tün kün keziben) 224
- k. (tün kün tınmadın) 225
- k. (tün kün tınmay) 223
- k. (tün kün ulap) 227

- k. (tün kün yıglayu turup) 230
- k. (tün kündüz kün ay) 39, 185, 235
- k. (tün me kün) 226, 228
- k. (tün me kün ay ve yulduz) 233, 612, 722, 747
- k. (tün taķı kündüz taķı kün taķı ay) 185, 235
- k. (tün ü kün) 228
- k. (tün yime kün yime) 230
- k. (ulug kün teŗri) 217
- k. (uŗol kün) 223
- k. (uŗol kün birle bu māh) 196, 257, 729
- k. (uzun kün) 231, 231, 231
- k. (uzun kün birle) 231
- k. (üç kün taķı üç tüni) 228
- k. (üç kün tüni) 227
- k. (yaŗı togmıŗ kün teŗri teg) 218
- k. (yaŗı togmıŗ kün teŗri yaltrıyur teg) 189, 498
- k. (yaruķ kün) 224, 232, 232, 232, 232, 537
- k. (y(a)ruķ kün t(e)ŗr(i)) 219
- k. (yağız yir yaŗıl kök kün ay birle) 61, 217, 471, 732
- k. (yağız yir yaŗıl kök kün ay ķaraŗķu yaruķluk) 62, 217, 472, 573
- k. (yarok kün teŗri) 109, 184, 219, 520, 521, 725
- k. (yaruķ kün) 219, 220, 554, 559, 560, 583
- k. (yaruķ kün teŗri) 213, 221, 548, 560
- k. (yaruķ kün teŗri tilgeni) 218, 499, 552
- k. (yaruķ kün teŗriçe) 217, 551
- k. (yaruķ kün tig) 62, 219, 219, 554, 582, 611
- k. (yaruķ kün toğınça) 221, 560
- k. (yerniŗ kün batsıg yerleri) 220
- k. (yerniŗ kün tuğsuğları) 220
- k. (yirnün kün tođuŗ yanlarındın) 220
- k. (yiti kün yiti tün) 232, 232
- k. (yiti tün taķı sekiz kün) 227

- k. (yüz miñ kün teñri) 221
- k. (yüz miñ kün teñri togmış teg yaltrıyur) 218, 499
- k. (yüz miñ kün teñri yarukı teg) 221, 560
- k. (yüz on kün yaqturup) 233, 477
- k. (yüzi kün) 52, 104, 187, 189, 191, 196, 197, 212, 607, 726
- k. (yüzi kün tig) 53, 64, 196, 197, 221
- k. +de 206, 716
- k. +de (yaruk künde) 231, 551
- k. +din 206
- k. +din (aydın kündin körklügrek) 50, 193
- k. +din (ay kündin körklügrek) 41, 185
- k. +din (kündin körklig) 206
- k. +din (kündin yaruğrak) 64, 221, 560
- k. +din (yüzi kündin köp yaruğrak) 221, 560
- k. +e (küne toğdı) 215
- k. +e (küne yarutmaz) 223, 576, 752
- k. +e (ol tünemiş küne) 225
- k. +e (yarumış küne) 230, 525
- k. +ge 55, 187, 193, 207, 207, 207, 207, 209, 213, 218, 218
- k. +ge (ayğa künge) 43, 186
- k. +ge (ay birle künge) 62, 219
- k. +ge (ay künge tağı on bir yulduzğa) 41, 186, 604
- k. +ge (küenge tağı ayğa) 59, 213
- k. +ge (tün küenge qattı) 229
- k. +ge (tüşgen küenge) 210
- k. +i 207, 226
- k. +i (ajun küni yulduzı) 184, 604
- k. +i (ay köñlüm küni) 185
- k. +i (ayı küni ertinü yaruk) 43, 187, 534
- k. +i (ıduğ qut küni yaruyur) 185, 523
- k. +i (qut küni) 189, 723
- k. +i (qut küni toğar) 215

- k. +i (küni toĝdı) 215, 724
k. +i (küni toĝsa) 215
k. +i (küni tünerdi) 230
k. +i (küni tüni) 226
k. +i (küni yarudı) 224, 528, 528, 583, 723, 723, 752, 752
k. +i (küni yaruĝu) 227
k. +i (küni yarutmaz) 584
k. +i (küni yarutsa) 223, 583
k. +i (küni yaruttı) 232, 583
k. +i (küni yaruttur) 196, 585
k. +i (küni yaruyur) 190, 196, 527, 723, 724
k. +i (sa'adet küni toĝdı) 722
k. +i (sa'adet küni toĝgay) 185
k. +i (sâkınc küni toĝdı) 184
k. +i (togmış küni) 215
k. +i (tüni küni) 224, 224, 224, 225, 226, 529, 753
k. +i (üç tün küni birle) 228
k. +in (tünin künin) 229, 231
k. +in (uzun künin tünin) 228
k. +iniĝ (küniniĝ yaruĝını) 225, 540
k. +in 226
k. +ke 189, 198, 207, 209, 230, 231, 715, 716
k. +ke (künke ayka) 59, 213
k. +ke (ol ay t(e)ri ordusıntaķı y(a)ruķ künke) 44, 188, 535
k. +ke (teñrideki künke) 214, 716
k. +ke (yaruķ künke) 225, 540
k. +keyem (ay künkeyem) 186, 728
k. +ler (yaruķ künler) 232, 555
k. +lerde (tünler hem künlerde) 233
k. +lerde (tünlerde künlerde) 232
k. +lerde (tünlerde taķı künlerde) 233
k. +li (bir künli tünli) 233

- k. +li (bir tünli künli içinde) 233
- k. +li (künli aylı) 65, 65, 65, 65, 222, 222, 222, 222, 579, 713, 720
- k. +li (künli aylı ordular) 65, 222, 720
- k. +li (künli aylı tutunup) 65, 222
- k. +li (künli aylı uçruğu) 65, 222
- k. +li (tünli künli) 233
- k. +lüg (bir künlüg tünlüg) 152, 233
- k. +lüg (iki künlüg tünlüg) 152, 233, 706
- k. +lüg (tört künlüg tünlüg) 152, 233, 706
- k. +lüg (üç künlüg tünlüg) 152, 233
- k. +lük (bu künlük yir) 222
- k. +ni 184, 184, 190, 196, 196, 201, 207, 213, 216, 216, 217, 218, 227, 234, 234, 572, 576, 579, 690, 718, 718
- k. +ni (aynı ve künni ve yulduzlarını) 46, 190, 607, 722
- k. +ni (ay ve künni) 62
- k. +ni (aynı künni) 45, 187
- k. +ni (batқан künni) 186
- k. +ni (bu künni tuğurmağay) 187, 723, 724
- k. +ni (künni aynı) 51, 62, 194, 240, 442, 511
- k. +ni (künni çerāğ kıldı) 50, 97, 194, 570, 711
- k. +ni (künni taqı aynı) 47, 50, 51, 59, 60, 64, 190, 194, 208, 208, 214, 216, 227, 240, 246, 248, 441, 511, 578, 607
- k. +ni (künni taqı aynı) 51, 194, 240
- k. +ni (künni taqı katıg sowuk) 234
- k. +ni (künni tuğgan) 207
- k. +ni (künni tuğuglı) 192
- k. +ni (künni yangan çırāğ kıldı) 50, 100, 194, 506, 570, 711
- k. +ni (künni yaruğ taqı aynı yaruğ kıldı) 57, 210, 545, 668
- k. +ni (künni taqı aynı) 55, 55, 195
- k. +ni (künni yaruttı) 225, 225
- k. +ni (ol yüzi künni) 194
- k. +ni (on bir yulduzını taqı künni taqı aynı) 55, 208, 608

- k. +ni (toğgan künni) 210
- k. +ni (tünni kündüzni künni aynı yulduzlarını) 55, 58, 61, 212, 217, 247, 610, 610, 721, 721
- k. +ni (tünni kündüzni taqı künni taqı aynı) 57, 57, 208, 210, 210, 243, 244, 245, 608, 721
- k. +ni (tünni taqı künni) 225
- k. +ni (yaruq künni) 63, 555, 611, 674, 727
- k. +ni (künni yarutğan aynı yaruqluq kıldı) 50, 57, 210, 572, 578, 668
- k. +niñ (künniñ küjeki ermiş) 181, 210, 661
- k. +niñ (künniñ yüzi) 207
- k. +nün 212, 437
- k. +nün (künnün batar yiri) 214, 717
- k. +nün (künnün fāyidası) 207
- k. +nün (künnün harāratı) 125, 209
- k. +nün (künnün toğar yiri) 214, 717
- k. +nün (künnün yaruqı) 195, 541
- k. +nün (künnün aynıñ idi öñi adırmakı) 48, 191
- k. +nün (tün künnün biri soñınça) 230
- k. +nün (tünün taqı künnün) 223
- k. +süz (aysız künsüz) 66, 222, 522
- k. +süz (künsüz aysız) 66, 222, 522
- k. +te (künte ayda öñibiz) 50, 194, 719
- k. +üg 207, 207
- k. +üg (künüg hem ayıg yaruttı) 63, 220, 583, 750
- k. +üg (yarumış künüg) 193, 523
- k. +üm 223, 226, 744
- k. +üm (ay yarumış künüm) 186, 523, 728
- k. +üm (künüm batğalır teg) 207, 724
- k. +üm (künüm togdı) 212
- k. +üm (künüm toğgay) 184
- k. +üm (künüm toğurdı) 216
- k. +üm (künüm yitmiş) 207

- k. +üm (toğmış künüm) 213
k. +üm (yarumış künüm) 207, 524, 729
k. +ün 226, 226, 227
k. +üñ (tün künüñ karşıısı ol) 230
k. +ün (tünün hem künün) 227
k. +ün (uzun künün tünün) 228, 228
k. +üñ (künüñ kiterip) 230
k. +üñ (künüñ tünergey) 230

kündelü: T. sabah vakti

- k. 234, 623, 632, 643, 643, 643, 739, 741, 741

kündin bk. **künDIn**

künDIn

kündin: T. güney

- k. 234, 234, 623, 632, 643, 643, 643, 717, 718
k. (kidin kündin) 234, 718
k. (kündin yıñak) 234, 234, 234, 234
k. (öñidün kündin yıñak) 234

kündün: T. güney

- k. 623, 632, 643, 643, 717
k. (kündün yıñak) 235, 235

küntin: T. güney

- k. 623, 632, 643, 643, 717
k. (küntin sıñar) 249
k. (küntin yıñak) 249, 249, 249, 587
k. (küntin yıñak) 249, 249, 249
k. +ki 249

küntün: T. güney

- k. 250, 250, 250, 250, 251, 623, 632, 643, 643, 717
k. (kêdin күntün buluñ) 250
k. (kidin күntün buluñ) 250
k. (küntüni tagdını) 250
k. (küntün yıñak) 250, 250, 250, 251, 615

k. (öğdün küntün buluş) 250, 250, 250, 250

k. +inte 249, 250

k. +ki 249

kündün bk. **künDIn**

kündüz bk. **künDüz**

künDüz

kündüz: T. gündüz vakti

k. 623, 632, 643, 643, 660, 739, 741, 741, 741, 743, 743, 745

k. (kêçe kündüz) 58, 212, 238, 238, 241, 245, 745

k. (kêçe taķı kündüz) 238, 243

k. (kiçe kündüz) 238, 238, 238, 239, 239, 239, 239, 239, 239, 239, 239, 239, 239, 239, 239, 248

k. (kiçe kündüz tınmay) 239, 239

k. (kiçe kündüz vird eylemey) 237

k. (kündüz birle) 237, 241, 570

k. (kündüz bolsa) 241

k. (kündüz burçakları) 246

k. (kündüz içinde) 235, 236, 237, 245, 245

k. (kündüz içiñe) 194, 194, 239, 240, 245

k. (kündüz içre) 240

k. (kündüz nişānı) 248

k. (kündüz ü tün) 237

k. (kündüz üze) 51, 60, 194, 195, 216, 240, 240, 244, 246

k. (kündüz yarulsa) 200, 242, 571

k. (kündüz yoriğlı ol) 247

k. (ni kündüz ni kiçe) 243, 243

k. (ni kündüz ni tünle) 243

k. (tün içinde taķı kündüz içinde) 235

k. (tün kündüz) 236, 241, 246, 246, 246, 246

k. (tün kündüz barmaķı kelmeki) 235, 246, 246

k. (tün kündüz kün ay) 39, 185, 235

k. (tün kündüz ozuğlı) 47, 189, 237

- k. (tün me kündüz) 56, 60, 243, 246
- k. (tün taķı kündüz taķı kün taķı ay) 185, 235
- k. (tün ve kündüz) 236, 241
- k. (tünle azu kündüz) 235, 236
- k. (tünle kündüz) 236, 240, 246, 247, 247, 247, 247, 248, 251, 324, 364
- k. (tünle taķı kündüz) 240, 243, 245, 246, 247
- k. (tünle ya kündüz) 236
- k. (uş tün ü kündüz) 236
- k. +din 248
- k. +ge 51, 195, 240, 240, 240, 245, 245
- k. +i (ajun tünı kündüzi) 235
- k. +i (tün kündüzi) 236, 248
- k. +i (yaruķ kündüzi) 246, 550
- k. +in (tün kündüzin) 248
- k. +ke 240, 244
- k. +le 248
- k. +le (tünle yā kündüzle) 248
- k. +ler 127, 242
- k. +leri 242
- k. +ni 51, 51, 51, 51, 60, 189, 194, 194, 194, 195, 195, 216, 235, 235, 236, 236, 237, 237, 237, 237, 238, 238, 239, 240, 240, 240, 240, 240, 240, 240, 240, 242, 243, 243, 244, 244, 244, 245, 245, 245, 245, 246, 532, 545, 745, 745
- k. +ni (tünni kündüzni) 64, 220, 248
- k. +ni (tünni kündüzni künni aynı yulduzlarını) 58, 61, 212, 245, 247, 610, 610, 721, 721
- k. +ni (tünni kündüzni taķı künni taķı aynı) 57, 210, 217
- k. +ni (tünni taķı kündüzni) 55, 57, 208, 210, 237, 237, 238, 238, 238, 243, 243, 244, 244, 244, 245, 608, 721
- k. +nüñ (kündüznüñ alı) 247
- k. +nüñ (kündüznüñ êkki yanı) 235
- k. +nüñ (kündüznüñ iki ıarafı) 238
- k. +nüñ (kündüznüñ nişanı) 248

- k. +nün (kündüznün ozganı) 56, 209, 243
k. +nün (kündüznün tarafları) 247
k. +nün (tünün kündüznün) 247
k. +nün (tünün tağı kündüznün) 247, 247
k. +ün 242
k. +ün (kêçe kündüzün) 246
k. +ün (tün kündüzün) 245, 744
k. +ün (tünün kündüzün) 247
k. +ün (yaruğ kündüzün yaruttuğ) 237, 540, 578, 672, 745
k. +üñ (tünüñ kündüzün) 248, 745

küntüz: T. gündüz vakti

- k. 243, 251, 251, 251, 251, 252, 252, 252, 252, 623, 632, 643, 643, 643, 643, 653, 739, 741
k. (ap y(e)me tünle ap y(e)me күntüz) 251
k. (küntüz teg yaroğ kıltı) 251, 520
k. (tünla күnt(ü)z) 252
k. (tünle күntüz) 149, 251, 251, 251, 252, 252, 252, 455, 600
k. +ki (küntüzki күнке) 251

küneş: T. güneş krş. **kuyaş**

- k. 125, 180, 623, 632, 643, 643, 643, 643
k. (yoroğlı күneş yulduzlar birle) 249, 604
k. +ke 249

küntin bk. **künDIn**

küntün bk. **künDIn**

küntüz bk. **künDüz**

küy- bk. **k^ö/üy-**

küyde: T. ocak

- k. 254, 623, 632, 641, 642, 642, 738, 738

küydür- bk. **k^ö/üyDür-**

küytür- bk. **k^ö/üyDür-**

küyük bk. bk. **k^ö/üyük**

küyük-: T. yakmak

- k. 623, 633, 641, 754, 756
k-ürçe (öt kuruğ otuñuğ küyügürçe) 255, 289, 345

küyür- bk. **kö/üyür-**

lālā: Far. parlak

- l. 623, 631, 660, 661
- l. (lālā köjli teg) 256
- l. (lu'lu-yi lālā) 256
- l. +ları (lü'lü-i lālaları) 256, 673
- l. +ları (zülfiniñ lālaları) 256, 674

mağ: Far. dünyanın uydusu, ay

- m. 257, 623, 712
- m. (mağ tüzlüg ol) 257

māh: Far. dünyanın uydusu, ay

- m. 257, 257, 257, 623, 712
- m. (ē māh) 257
- m. (i çın māh) 257
- m. (iy mah) 257
- m. (ol māh) 257, 257
- m. (ol yüzi māh) 257
- m. (uşol kün birle bu māh) 257
- m. +ı (bu tünniñ māhı irsem) 257
- m. +ım 257
- m. +қа 257

mihr: Ar. güneş

- m. 623, 632, 712
- m. +i (köñül mihri) 258
- m. +in (özgeniñ mihrin) 258
- m. +iñ 257
- m. +iñizni 257

moğ: Far. ateşperest krş. **moğoç, muğ**

- m. 623, 632, 729, 729
- m. +lar 258, 606

moğoç: Far. ateşperest krş. **moğ, muğ**

- m. 623, 632, 729, 729
- m. +lar 258, 295, 680

muğ, mūğ: Far. ateşperest krş. **moğ, moğoç**

m. 258, 623, 632, 729, 729

m. (bir mūğ) 258, 730

m. (muğ boldı) 258

m. (ol muğ) 258

m. +ga (bir muğğa) 258

m. +lar 258, 258, 259

m. +lar (mūğlar yandurgan otlar) 258, 509

m. +larka 259

m. +nıñ (ol mūğnıñ köñli) 259

mum, mūm: Far. mum

m. 259, 623, 632, 707, 708

m. (mūm kıılır) 259

m. (mūm şem' tig) 259, 370, 371, 475

m. (mūm teg) 259

m. (mum yañlıg) 259

m. (uş mūm şem' tig) 259, 476, 508

m. +ga 259

munavvar: Ar. parlak, aydınlık krş. **münevver**

m. 623, 631, 660, 661

m. (munavvar boldı) 259

m. (munavvar çahra) 259

müneccim: Ar. yıldız ilmiyle uğraşan, müneccim

m. 260, 260, 623, 632, 729, 729, 729, 730

m. +ler 259

m. +lerni 260, 260, 444, 730

münevver: Ar. aydınlık, parlak; temiz, saf; tenevvür etmiş; mutlu krş. **munavvar**

m. 184, 260, 623, 631, 660, 661, 728

m. (bu münevver 'ālam) 260

m. (münevver boldı) 185, 260, 261, 728

m. (münevver bolğay) 260, 262

m. (münevver bolmış) 260

- m. (münevver bolup) 57, 211, 260, 261, 261, 265, 276, 671
- m. (münevver kıldı) 261
- m. (münevver kılmış) 261
- m. (münevver kılor) 261
- m. (münevver körnür) 260, 260, 606
- m. (münevver turur) 260

nār: Ar. ateş

- n. 623, 631, 676, 677
- n. (nār-ı sakarda) 261
- n. (nār tig yañaq) 174, 262
- n. (nār u saçar) 261
- n. +ı 261
- n. +ı (ḥalīlullāh nārı) 262
- n. +ı (ışık nārı yağıldı) 262, 476
- n. +ı (ışık u nārı köñliñe yaqtı) 262, 473, 761
- n. +ı (muhabbat nārı) 262
- n. +ımğa (ni nārımğa) 262
- n. +umğa 261

nūr: Ar. ışık, nur

- n. 623, 631, 660, 661
- n. (ay mülketka nur) 263, 672
- n. (bir nūr) 264, 264, 273
- n. (bir nūr birdiñ) 265
- n. (bu nūr) 264, 264, 264, 264, 667, 669, 669
- n. (èkki nūr-i dīdesiñe) 274, 663, 664
- n. (èkki nūr dīde) 271
- n. (hēç nūr) 275
- n. (iki nūr) 269
- n. (iy çın nūr) 271, 371, 710
- n. (ḳanādīl-i nūr-ı ilāhī) 156, 266
- n. (köni yol hem nūr) 263, 264, 669

- n. (közümde nūr) 268
- n. (kün meñizlig nūr balқыu) 67, 221, 275
- n. (nūr-ı ĩmān) 265, 270, 271, 669
- n. (nūr u zulmet) 267, 267
- n. (nūr balқыnu) 67, 265
- n. (nūr balқыnur) 67, 67, 269, 276, 452
- n. (nūr balқыnur erdi) 67, 273
- n. (nūr balқыp) 66, 262
- n. (nūr balқыu) 274, 275, 526
- n. (nūr birdi) 39, 262
- n. (nūr birdise) 274, 573
- n. (nūr birmez bolur) 265
- n. (nūr birmiş) 263, 369
- n. (nūr birse) 269
- n. (nūr birür) 52, 102, 265, 268, 273, 273, 311, 460
- n. (nūr boldı) 275
- n. (nūr bolğay) 265
- n. (nūr bolmasun) 275
- n. (nūr kıldımız) 268
- n. (nūr қomayu) 157, 275
- n. (nūr қomıyur erdi) 157, 264, 750
- n. (nūr көrmez) 46, 266
- n. (nūr қumıyur) 179, 275
- n. (nūr saçıldı) 266
- n. (nūr tapa) 265
- n. (nūr toldı) 265
- n. (nūr turur) 270
- n. (nūr ya ot) 266, 284
- n. (nūr zāhir bolmış) 273
- n. (ol alındağı nūr) 270
- n. (ol nūr) 270, 270, 270, 270, 270, 270, 270, 270, 270
- n. (ol nūr üze) 270

- n. (ol nürsen) 271
n. (ol yaruğ nür) 267, 540
n. (ol yüzi nür) 174, 264
n. (pür nür bolgey) 166, 265
n. (safā nür) 264
n. (tamam nür) 268
n. (toluğ nür) 371
n. (toluğ nür bolsun) 263
n. (toluğ nür kılsun) 267
n. (yüzümdeki nür) 275
n. (zu'n-nüreyn) 276
n. (zü'n-nüreyn) 276
n. +dın (nürdın bir kúbbe) 269, 673
n. +dın (nürdın bir taht) 262
n. +dın (nürdın bitilmiş bitig) 269
n. +dın (nürdın kadeh) 266, 672
n. +dın (nürdın mēveler) 271, 673
n. +dın (nürdın taht üze) 262
n. +dın (nürdın turur) 274, 668
n. +dın (nürdın yaratılmış köñlek) 273, 674
n. +dın (nürdın yèr) 269
n. +dın (ol nürdın) 271
n. +dın (nürdın tabaqlar) 266, 672
n. +ğa 263, 269
n. +ğa (alnındağı nürğa) 263
n. +ğa (bu nürğa) 264, 264
n. +ğa (nürğa toldum) 274
n. +ğa (nürğa tolur) 267
n. +ğa (ol nürğa) 263, 273
n. +ı 267, 267, 268, 268, 270, 274, 519
n. +ı (allāhu ta'āla nūrı) 263
n. +ı (anıñ maḥabbetiniñ nūrı) 263

- n. +1 (anıñ nūrı birle) 260, 262
- n. +1 (ay kün nūrı) 49, 192, 267, 670
- n. +1 (bu aynıñ nūrı) 62, 248, 274
- n. +1 (bu cem' nūrı) 274
- n. +1 (bu tecellī nūrı) 265
- n. +1 (bu tecellī nūrı ermes) 265
- n. +1 (bu yüzüññüñ nūrı) 260, 265
- n. +1 (dīda nūrı) 264
- n. +1 (ebū bekr-i şıddīk na'leyhiniñ nūrı turur) 264, 669
- n. +1 (ḥabībüm muḥammed muştafāniñ nūrı turur) 264, 669
- n. +1 (ḥaḳ nūrı) 266
- n. +1 (ḥaḳ te'ālāniñ nūrı turur) 273
- n. +1 (islām nūrı turur) 97, 271, 671, 709
- n. +1 (islām nūrı uçmaḥlığlar çerāğı turur) 97, 271
- n. +1 (köklerniñ nūrı) 272, 580, 671, 750
- n. +1 (köklernüñ nūrı) 272, 572, 671, 750
- n. +1 (köz nūrı) 201, 221, 663
- n. +1 (köz nūrı meñizlig muḥammed muştafāniñ nūrı) 158, 268, 450
- n. +1 (közümñüñ nūrı vü şem'-i revānım) 268, 370, 664
- n. +1 (kün nūrı) 268, 275
- n. +1 (marifet nūrı birle) 268
- n. +1 (muḥammed nūrı şıfatı) 263
- n. +1 (muḥammed muştafāniñ nūrı) 267
- n. +1 (muḥammed resul'ullāh nūrı erdi) 270
- n. +1 (mūsī nūrı) 263, 668
- n. +1 (muştafāniñ nūrı) 269, 269
- n. +1 (na'leyni nūrı) 270
- n. +1 (nūrı birle) 274, 274, 529, 529, 750, 750
- n. +1 (nūrı irür) 272
- n. +1 (nūrı turur) 275

- n. +1 (olarıñ nūrı turur) 271
- n. +1 (şabā nūrı) 271
- n. +1 (tecellī nūrı) 272, 272, 272, 272
- n. +1 (tecellī nūrı ermes) 272
- n. +1 (tecellī nūrı turur) 272
- n. +1 (tecellī nūrın) 272
- n. +1 (teñri nūrı) 276, 371
- n. +1 (yūsuf cemālınıñ nūrı) 275
- n. +1 (yüzüñ nūrı) 180, 273, 275, 477
- n. +1 (yüzüñ nūrı birle) 268, 562
- n. +1 (zıkir nūrı birle) 261, 276, 671
- n. +ıdın (cemālıñ nūrıdın) 265, 584
- n. +ıdın (yüzüñ nūrıdın) 64, 275
- n. +ıǵa (ħaḳ nurıǵa) 267
- n. +ımnı (meniñ nūrımnı) 269
- n. +ın (allāh nūrın) 263, 668
- n. +ın (fıraḳ nūrın) 266
- n. +ın (ḳuyaşnıñ nūrın) 180, 275
- n. +ın (nūrın saça) 190, 266
- n. +ın (sa'ādet şehādet nūrın) 271
- n. +ına (yüzüñniñ nūrına) 276
- n. +ındın ('arş nūrındın) 269, 668
- n. +ındın (erḥam nūrındın) 266, 360, 667
- n. +ındın (nūrındın yarur) 265, 523
- n. +ındın (nurullah nurındın) 270
- n. +ındın (tecellī nūrındın toldı) 272
- n. +ındın (yañaqları nūrındın) 274
- n. +ındın (yüzi nurındın yaruttı) 275, 583
- n. +ınǵa (yüzi nūrınǵa) 275
- n. +ını 268
- n. +ını ('arş nūrını) 263, 668

- n. +ını (anlarnıñ nūrını) 267
n. +ını (hidāyet nūrını) 266, 669
n. +ını (ma‘rifet nūrını) 271
n. +ını (öz nūrını) 272
n. +ını (tañrı nūrını) 272, 272, 273
n. +ını (tañrınıñ nūrını) 273
n. +ını (tañrınıñ nūrını) 273
n. +ınıñ (anıñ nūrınıñ şıfatı) 100, 263, 709
n. +ınıñ (köz nūrınıñ) 273
n. +қа 265, 266
n. +қа (ol nūrқа) 268, 269, 270
n. +lar (bu ne nūrлар) 264
n. +lar (bu nūrлар) 264
n. +lar (nūrлар yakkay) 268, 473
n. +larda (nūrларда bir nūrını) 269
n. +ları 263, 666
n. +ları (köñül nūrлары) 263
n. +ları (köz nūrлары) 275
n. +larıñğa (köz nūrларыñğa) 275
n. +luğ (èkki nurluğ) 276
n. +luğ (nūrлуğ bolsun) 276
n. +nı 266, 267, 670, 670
n. +nı (alnındağı nūrını) 667
n. +nı (bu nūrını) 264
n. +nı (nūrларда bir nūrını) 269
n. +nı (ol nūrını) 266, 271, 271, 271
n. +nuñ (ol nūrnuñ yaruqluğın körüp) 262, 567
n. +umızını 669
n. +umnı 268
n. +uñ (öz nūrnuñ birle) 267, 563
n. +uñ (öz nuruñ birle) 267, 577, 752

nūrānī: Ar. nurlu, ışıklı

- n. 276, 623, 631

- n. (bu êkki nūrānī kimerseler) 276
- n. (nūrānī kişiler) 277
- n. (nūrānī mēveler) 276
- n. (nūrānī turur taķı yaruķ turur) 277, 302, 546, 673
- n. (yūzi nūrānī) 276

nūcūm: Ar. yıldızlar

- n. 277, 623, 632, 712
- n. (nūcūm ‘ilmi) 277, 277, 277

ocaķlıķ: T. ocak yapmak için kullanılan şey, ocağın yeri

- o. 277, 623, 632, 644, 702
- o. (ocaklık titig) 277
- o. (ocaklık yir) 277

oçaķ bk. ^o/_ō(t)çA/uķ

^o/_ō(t)çA/uķ

- oçaķ:** T. ocak
- o. 277, 623, 632, 643, 644, 644, 644, 738
- o. +lıg (oçaķlıg ew) 277
- oçuķ:** T. ocak
- o. 623, 632, 643, 644, 644, 738
- o. (kōçürme oçuķ) 277
- o. (oçuķ taş) 277
- o. (oçuķ teg erdi) 140, 277
- o. (tāze oçuķ bolğay) 277

ōtçuķ, otçuķ: T. ocak

- o. 632, 643, 644, 738
- o. (otçuķ kılıp) 177, 297, 342
- o. +dakı 315, 342, 465
- o. +larınta (kōñüllüg otçuķlarınta yalınatu) 313, 342, 479, 494

ōçek: T. ocak

- ö. 624, 632, 643, 644, 645, 738
- ö. +tin 346

oçuk bk. **°ō(t)çA/uç**

oçuklan-: T. ocak sahibi olmak

o. 624, 633, 754, 756

o.-dı 278

odguç: T. ateşin alevi

o. 278, 624, 631, 644, 645, 645, 645, 660, 676, 676

o. (odguç bile) 278

o. (odguç birle) 278, 306, 679

odun bk. **oDu^η**

oDu^η

odun: T. odun

o. 278, 632, 644, 644, 645, 702, 702

otun: T. odun

o. 296, 342, 342, 342, 342, 343, 343, 343, 343, 343, 343, 343, 344, 344, 429,

491, 506, 508, 624, 632, 644, 644, 645, 702, 702, 702, 702, 762

o. (bu otun) 342

o. (otun keltürmek) 343

o. (otun kerek bolğay) 343

o. (otun kıldı) 343

o. (otun kılıp) 172, 344

ō. (ōtun savlığ) 343, 687

o. (otun taķı yok) 91, 343

o. (otun tutaşdı) 343, 452

o. (otun yandı) 343, 506

o. (otun yığdı erse) 97, 211, 344, 370, 475

o. +lar 343

o. +larnı 344

o. +nı 296, 296, 343, 343

o. +nı (ol otunı) 343

o. +nuğ (otunnuğ kötürgeni) 344

otuğ: T. odun

- o. 344, 344, 345, 345, 345, 345, 345, 345, 345, 345, 345, 346, 346, 462, 624, 632, 635, 644, 644, 645, 645, 645, 685, 685, 702, 702, 702, 702, 702
- o. (irik otuŋ) 344
- o. (kuruŋ otuŋ tıltağı) 161, 252, 289, 289, 344, 344, 355, 355, 384, 384, 477, 477, 704
- o. (otuŋ bāđı) 345
- o. (otuŋ kesesi) 345
- o. (otuŋ köndi) 159, 345
- o. (otuŋ küydi) 253, 345
- o. (otuŋ küyürdi) 255, 344
- o. (otuŋ örteği) 345, 353
- o. (uşak otuŋ) 346
- o. +ın 307
- o. +ın (otuŋın tamturmış ot) 346, 385
- o. +larığ (seziklig belgü tözlüg otuŋlarıđ örtep) 87, 295, 345, 353, 545, 594
- o. +larığ (sizik sağınçlığ otuŋlarıđ örtep) 88, 280, 344, 532, 594, 703
- o. +nı (bu otuŋnı) 343
- o. +ta (nızvanıl(ı)đ otuŋta) 252, 289, 344, 355, 384, 477, 685, 704
- o. +ta (nızvanılığ otuŋta ötrü) 161, 289, 344, 355, 384, 477, 685
- o. +ug 302, 345
- o. +ug (öt kuruŋ otuŋuđ küyügürçe) 254, 288, 344, 345
- o. +ug (öt kuruŋ otuŋuđ örteyürçe) 288, 353

%at: T. ateş; cehennem, cehennem ateşi; yıldırım

- o. 10, 631, 634, 644, 644, 676, 677, 733, 733, 733
- o. (alınmış ot birle) 38, 293
- o. (ara ot ara suw) 278
- o. (ay ot) 280, 681
- o. (bağır ot birle dağlap) 309
- o. (bilge bilig öt yalını üze) 82, 175, 281, 353, 481, 493, 497, 535, 685, 749
- o. (bir arguç ot) 38, 293
- o. (bir pare ot) 281

- o. (bu ot) 282, 282, 311, 320, 453, 473, 683
- o. (bu ot içinde) 160, 282
- ō. (bu ōt ol) 282, 282
- o. (çandali ōt) 138, 299
- o. (çerāgluĝ ot) 98, 319, 733, 733
- o. (çoĝluĝ ot küyer) 110, 253
- o. (deryā ya ot) 284
- o. (dyanlıĝ ot üze) 284, 685
- o. (ey ot) 285
- o. (içimge ot ƙattı) 312, 680
- o. (içiçe ot tüşti) 288, 680
- o. (içiçe ot tüşüp) 287, 680
- o. (içiçe ot yaƙılur) 280, 476, 679, 760
- o. (isig ot) 136, 318, 323
- o. (isig ōt tözlüg) 136, 138, 299
- o. (kıyāmet ot birle) 324
- o. (kızıl ot çakıldı) 94, 283
- o. (kiçiĝkie ot) 288
- o. (kiçiĝkiye ot üçüni) 288
- o. (köĝsi ara ōt tüter) 292, 454, 761
- o. (kökdinki ot) 310, 705
- o. (köñli ot birle yaƙıldı) 292, 476
- o. (köñül içinte ōt kirdi) 292, 680
- o. (köyer ot turur) 162, 293, 687
- o. (köygen ot) 162, 327, 459
- o. (köyürgen ot) 175, 318
- o. (köy(ü)rür ot) 175, 319
- o. (ƙudmıř ot teg) 290
- o. (kukunlug ōt) 179, 293
- o. (küyer ot) 252, 252, 252, 253, 253, 280, 292

- o. (küyer ot ara) 253
- o. (küyer ot kıını tapa) 253
- o. (küyer ot kıınındın) 252
- o. (küyer ot teg ol) 253
- ot. (küyer ot turur) 252, 254, 281
- o. (küyer ot tururlar) 253
- o. (küyürgen ot kıını) 256, 338
- o. (küyürür ot) 255, 319
- o. (meniñ içimdeki ot) 127, 294
- o. (ne turur ot) 319
- o. (nızvanılığ òt üze örtenip) 296, 356
- õ. (nızvanılığ òt yalının) 163, 296, 356, 481
- o. (nür ya ot) 266, 284
- õ. (ol òt) 298, 298, 298, 298, 314, 492, 493, 506
- o. (ol ot) 95, 138, 287, 298, 310, 320, 322, 460
- o. (ol ot içinde) 287
- o. (ol ot kıını) 336
- o. (ol ot yağıan yerde) 298, 474
- o. (ol suw birle ot) 286
- o. (òt adası üze) 299
- o. (ot ağı bolur) 283
- o. (òt amırtğurmağ) 299
- o. (òt amırtğurmağ erser) 299
- o. (ot ara) 300
- õ. (òt atlığ) 309
- o. (ot b(e)lgülüg bolur) 289, 340
- õ. (òt bandal) 300
- o. (ot bar) 160, 279
- o. (ot belgülüg bolur) 289, 340

- o. (ot birle) 282, 292, 300, 300, 300, 300, 300, 300, 300, 328, 476, 682, 682
- o. (ot birle kayınturmuş isig suvug) 138, 300
- o. (ot birle su) 314, 683
- o. (ot boldı) 310, 462, 475
- o. (ot bolğunça) 289
- o. (ot bolur) 280
- o. (ot çıkarganlar birle) 300
- ō. (ōt çoğlandı) 109, 300
- o. (ot erdi) 288
- o. (ot eşleri) 320
- o. (ot eşleri tururlar) 320
- o. (ot eyeleri) 317, 317, 319, 320, 321, 322, 322, 324, 324, 324, 373
- o. (ōt içğınmışıña) 301
- o. (ot ısığı) 127, 301
- o. (ot içinde) 136, 138, 152, 279, 280, 280, 294, 297, 301, 316, 316, 316, 316, 316, 316, 319, 320, 322, 323, 323, 325, 326, 328, 329, 329, 329, 329, 330, 330, 330, 330, 331, 332, 332, 332, 332, 332, 332, 332, 334, 334, 337, 339, 373, 391, 401, 402, 508, 733
- o. (ot içinde turur) 333
- o. (ot içinde yandurursiz) 279, 508
- o. (ot içindeki) 293
- o. (ot içre) 255, 331, 333, 333
- o. (ot içre isingeyler) 138, 153, 329
- o. (ot idileri) 317, 317, 317, 334, 336, 337, 353
- o. (ot idileri) 317, 317, 320, 323
- o. (ot imişsen) 687
- o. (ot irseñ) 285
- o. (ot iyeleri) 317
- o. (ot keltürüp yağgan) 301, 474
- o. (ot kerek) 171, 290, 463
- o. (ot kıldı) 288
- o. (ot kıldı erse) 288

- o. (ot kıını) 318, 319, 326, 326, 326, 331, 332, 333, 333, 336, 336, 338, 387, 399, 415
- o. (ot kıorını) 111, 158, 323, 339, 429
- o. (ōt kıōrūkleđi) 159, 298
- o. (ot kıōsendi) 159, 292
- o. (ot kıōtūrmiř teg) 312, 597
- o. (ot kıōydi) 163, 228, 299
- o. (ot kıōydūrmedi) 172, 172, 175, 279, 279, 299
- o. (ot kıōydūrmes) 172, 300
- o. (ot kıōyūrmedi) 176, 287
- o. (ot kıōyūrmes mü) 177, 302
- ō. (ōt kıōzedi) 178, 298
- ō. (ōt kıōzeřti) 179, 297
- ō. (ōt kıuruę otuıuę kıyūęüręe) 255, 289, 345
- ō. (ōt kıuruę otuıuę örteyūręe) 288, 344, 353
- ō. (ōt kutlug) 312, 315, 342
- ō. (ōt kıüçinde) 308
- o. (ot kıyūrđi) 256, 301
- o. (ot mandal kıılsa) 302
- o. (ot ol) 288, 290, 297, 309, 309, 318, 337, 338, 492, 679, 688
- o. (ot ortasında) 314
- o. (ot öçürgen) 302
- ō. (ōt öınlüğ) 302, 302, 302, 302, 312, 312, 385, 385, 483, 483, 493, 601, 602, 688
- ō. (ōt önmiş teg) 148, 307
- o. (ot örtense) 280, 355
- o. (ot öze) 281
- o. (ot özre) 295
- o. (ot rengin) 459

- o. (ot söndürse) 279
- o. (ot sub) 302, 302, 683
- o. (ot sub kılmadım) 281, 679
- ō. (ōt suv) 296, 302
- o. (ot suv) 302
- o. (ot tamdurursiler) 309, 373
- o. (ot tamitur) 161, 252, 289, 289, 344, 344, 384, 384, 477, 477, 685, 704
- ō. (ōt tamturdı) 298, 385
- o. (ot tamturdumuz) 284, 385, 687
- ō. (ōt t(e)ηri) 303
- o. (ot t(e)ηri) 303
- o. (ot t(e)ηri üze) 290, 680
- ō. (ōt t(e)ηrih) 312, 683
- o. (ot tapa) 309, 317, 324, 324, 331, 334, 337
- ō. (ōt teg) 292
- o. (ot teg) 293
- o. (ot teg yalın) 310, 483, 688
- ō. (ōt tegmek üze) 284
- ō. (ōt teηri) 298, 299, 680
- o. (ot teηri) 303, 308
- ō. (ōt teηrisi) 315
- o. (ot tig) 285, 310
- o. (ot tig yandım) 296, 506
- o. (ot timek) 160, 278, 678
- ō. (ōt tözlüg) 281, 284, 291, 299, 685
- o. (ot turur) 333
- o. (ot tuşı) 286
- ō. (ōt tutundı) 303, 453
- o. (ot tutuşdı) 310, 453

- o. (ot tutuşgay) 311, 453
- ō. (ōt tutuşu) 303, 453
- o. (ot tutuşup) 280, 453
- o. (ot tūřti) 289
- o. (ot tūtinindin) 310, 255, 333, 460
- o. (ot urmışda) 164, 307
- o. (ot urulmadı) 303, 465
- ō. (ōt urup) 287, 465
- ō. (ōt ūze) 293
- o. (ot ūze) 38, 316, 330, 330, 330, 330, 331, 334
- o. (ot ūze kōndūrgenler) 38, 293
- o. (ot ūze kōydūrūlūrler) 174, 330
- o. (ot ūzre) 303
- o. (ot yakdı) 303, 474
- o. (ot yakdılar) 279, 472
- o. (ot yakđıl) 160, 278, 303, 474
- o. (ot yakıp) 172, 303, 474
- o. (ot yaktı) 282, 473
- o. (ot yaktılar) 284, 473
- o. (ot yakıldı) 283
- ō. (ōt yakturdı) 296, 477
- ō. (ōt yaldı) 304, 478
- o. (ot yaldı) 313, 478
- o. (ot yaldı yalnadı) 313, 478, 495
- o. (ot yalın) 307, 482
- o. (ot yalın iinte ōrtenūrbiz) 296, 356, 481
- ō. (ōt yalınamak ūze) 284, 492
- ō. (ōt yalınayu) 298, 314, 492
- ō. (ōt yalınayu turur) 313, 493

- ō. (ōt yalınatmak) 279, 493
- ō. (ōt yalını) 304, 482
- o. (ot yalını tütün) 279, 458, 480, 701
- o. (ot yalınladı) 313, 495
- o. (ot yalınlar) 307, 482, 682
- o. (ot yalıñ ètdi) 313, 495
- o. (ot yalıñ içinde turur) 304, 495
- ō. (ōt yalının yalar teg) 304, 478, 482
- o. (ot yalıñlandı) 313, 495
- o. (ot yalıñlanmışça) 327, 463, 495
- o. (ot yalnadı) 313, 496
- o. (ot yanar bolsa) 288, 505
- o. (ot yanar erdi) 297, 506
- ō. (ōt yandı) 304, 506
- o. (ot yandı) 297, 506
- o. (ot yandı erse) 288, 505
- o. (ot yanmağğa) 296, 343, 506
- o. (ot yandurdılar) 304, 313, 328, 412, 509, 509, 509
- o. (ot yandursalar) 304, 509
- o. (ot yandurup) 289, 509
- o. (ot yaşnağlı çakmakındın) 96, 304, 590
- o. (ot yıldıradı) 312, 597
- ō. (ōt yulrıttı) 298, 617, 748
- o. (ot yıl) 304, 304, 304
- o. (ot yoğsa) 156, 454
- ō. (ōt yultuz) 304, 615, 677
- ō. (otuñın tamturmış ōt) 307, 346, 385
- o. (örtegen ot idileri) 337, 353
- o. (tamuğ atlığ ot) 334, 418, 734
- o. (tamuğ ot kırn) 158, 339, 429

- o. (tamugka ot yandurdılar) 328, 412, 509
- o. (uluğ ot yakıp) 311, 474
- ō. (uluğ ōt yalınayur) 311, 492, 492
- o. (uluğ ot yanduruŋ) 311, 509
- ō. (uluğ yaruğ ōt yalın birle) 297, 482, 545
- o. (yakılmış ot) 336, 424, 475
- o. (yalınlıg ot içre) 324, 487
- ō. (yalın ōt) 288, 481
- o. (yalıŋ ot) 278, 494
- o. (yanar ot) 309, 508
- o. (yanar ot içinde) 294, 506
- o. (yanğın alınmış ot birle) 38, 110, 294, 507
- o. (yanğın ot) 322, 505
- ō. (yaruğ yaşıkluğ ōt üze) 87, 88, 280, 295, 344, 345, 353, 532, 594, 594
- o. (yıldırım menizlig ot) 299, 596
- o.+ a (yalın ota teg) 288, 481, 687
- o. +ça (otça borça) 311, 311, 688
- o. +da 285, 304, 323
- o. +da (otda örtenürler erser) 329, 356
- o. +da (otda yanğın) 166, 292, 463
- o. +dın 94, 95, 110, 281, 281, 284, 287, 290, 294, 294, 294, 294, 295, 306, 310, 313, 314, 314, 314, 318, 319, 319, 320, 321, 321, 321, 322, 323, 323, 323, 323, 323, 325, 326, 326, 327, 327, 327, 328, 328, 332, 333, 333, 333, 337, 337, 337, 338, 373, 461, 596, 684, 684, 684, 684, 734
- o. +dın (bir kes otdın) 294
- o. +dın (bir kesek otdın) 152, 294
- o. +dın (bir ülüş otdın) 328
- o. +dın (bu otdın) 161, 284
- o. +dın (isig çokrar otdın) 110, 133, 280
- o. +dın (isig yitig otdın) 138, 308
- o. +dın (kaynar otdın) 290

- o. +dın (kölige otdın) 318, 318
- o. +dın (nemrüd yağan otdın) 182, 296, 474, 681
- o. +dın (otdın işkil-keşān) 328, 682
- o. +dın (ol otdın) 298, 326, 326, 326, 327, 333, 334, 373
- o. +dın (otdın bir minber) 328, 412
- o. +dın (otdın közdin turuğrak) 178, 304
- o. +dın (otdın kürsī) 304
- o. +dın (otdın sındı) 304
- o. +dın (otdın tābūt) 304, 304, 682
- o. +dın (otdın tonlar) 290, 290, 682, 682
- o. +dın (otdın yulğuçı ol) 307
- o. +dın (şāfī yalıñ otdın) 314, 495
- o. +dın (tütünsüz otdın) 308, 308, 314, 461, 461, 461, 684, 684, 684, 701, 701, 701
- o. +dın (yalın otdın) 286, 481, 682
- o. +dın (yalıñ otdın) 286, 494, 682
- o. +dın (otdın yanmas) 306, 506
- o. +dın (yalıñlanur otdın) 326, 495
- o. +ğa 163, 279, 279, 281, 282, 283, 287, 287, 287, 287, 289, 291, 293, 295, 298, 305, 305, 305, 305, 305, 305, 308, 308, 311, 311, 312, 325, 326, 326, 328, 329, 333, 338, 338, 428, 680, 680, 681
- o. +ğa (isig otğa köyer) 137, 162, 327
- o. +ğa (köñlini ol otğa yağan) 309, 474
- o. +ga (otga attı erse) 288, 681
- o. +ğa (otğa attılar erse) 288
- o. +ğa (otğa bışğan aşnı) 68, 291
- o. +ğa (otğa bışmış kozı) 68, 304
- o. +ğa (otğa köydürdi) 172, 297
- o. +ğa (otğa köydürdiler) 172, 173, 299, 307
- o. +ğa (otğa köydüreyin) 172, 295
- o. +ğa (otğa köydürgeymiz) 171, 327
- o. +ğa (otğa köydürürler) 173, 309

- o. +ġa (otġa köyme) 162, 291
- o. +ġa (otġa köymedin) 163, 305
- o. +ġa (otġa köyürmek) 177, 305
- o. +ġa (otġa saldı erse) 284, 287
- o. +ġa (otġa söġüldi) 309, 366
- o. +ġa (otġa sök(ü)lüp) 305, 366
- o. +ġa (otġa sökildi) 305, 366
- o. +ġa (otġa tüşmezdin aşnu) 305
- o. +ġa (otġa yaġundı) 313, 472
- o. +ġa (otġa yaġdılar köydürdiler) 170, 278, 472
- o. +ġa (otġa yaġdım) 297, 474
- o. +ġa (otġa yaġġıl) 160, 278, 472
- o. +ġa (otġa yaġtı) 283, 473
- o. +ġa (otġa yaġıldı) 299, 475, 682
- o. +ġa (özin otġa atdı) 315
- o. +ġa (özin otġa atıp) 98, 161, 290, 712
- o. +ġa (uluġrak otġa köyer) 162, 327
- o. +ġa (yanġan otġa) 324, 505
- o. +ġa (yüzün otġa basıp) 111, 158, 339, 429
- o. +ġa (yalınlıġ otġa köygey) 162, 327, 495
- o. +ı 94, 109, 295, 305, 311, 328, 734
- o. +ı (‘āşık otı cānıġa tutaştı) 313, 453
- o. +ı (aviş tamu otı) 331, 390
- o. +ı (bu baġrım otı) 281
- o. +ı (bu dewlet otı) 281
- o. +ı (bu ġasret otı içre) 307, 688
- o. +ı (bu ‘ışk otı) 178, 282
- o. +ı (bu şehvet otı) 283
- o. +ı (dünyā otı turur) 308
- o. +ı (firākımın otı birle) 285, 510, 687
- o. +ı (ġarıbluġ otı içre köysemen) 166, 285, 687
- o. +ı (ġaġ otı bolsa) 291, 685

- o. +ı (tamuğ otı tapa) 330, 414
- o. +ı (tamuğ otı turur) 316, 328, 338, 399, 412, 428
- o. +ı (tañrınıñ otı tamturulmış) 336, 385
- o. +ı (tañrınıñ yandurmuş otı) 336, 509
- o. +ı (üdig otı tutunup) 312, 453
- o. +ı (yürekin firkat otı birle dağlar) 111, 315, 762
- o. +ıdın (‘ışk otıdın) 280
- o. +ıdın (tamuğ otıdın) 335, 335, 420, 420
- o. +ığa (‘ışk otığa köygenler) 166, 286
- o. +ığa (‘ışk otığa yanıñız) 286, 507
- o. +ığa (nemrūd otığa) 287, 311
- o. +ığa (öz otığa) 168, 307
- o. +ığa (tamuğ otığa) 328, 412, 507
- o. +ığa (tamuğ otığa yaqılğusı) 322, 407, 475
- o. +ım (otım yanar) 230, 311, 507
- o. +ın 281, 305, 310, 310, 550
- ō. +ın (açmak otın örtenür) 278, 357, 686, 760
- ō. +ın (bilge bilig otın) 280, 281
- ō. +ın (bilge biliglig otın) 284, 491
- ō. +ın (bilge bilignıñ otın) 280, 284, 492
- ō. +ın (busuşlug otın köymeki) 166, 283
- ō. +ın (busuşlug otın örtenü) 283, 355
- o. +ın (dünyā otın yaqtıñ) 284, 473
- ō. +ın (emgeklig otın örtenmişler) 285, 355, 685, 734
- o. +ın (erlik otın) 281
- o. +ın (‘ışk otın) 169, 283, 283, 313, 474
- o. +ın (kağgu otın) 312
- o. +ın (nemrūd otın) 295
- o. +ın (nızvanı otın) 310, 686
- ō. +ın (nızvanılıg yiti otın) 296, 685

- o. +ın (otın katunsar) 305
- o. +ın (otın örtenü yala) 333, 356, 478
- o. +ın (otın örtenür yalar) 337, 357, 478
- o. +ın (otın yalarbiz) 337, 478, 735
- o. +ın (otın yalının) 306, 482
- o. +ın (övkeliğ otın) 307, 688
- o. +ın (sewüglüküñ otın) 308
- o. +ın (tamuğ otın) 335, 338, 420, 427
- õ. +ın (yagı õtın öçürgen) 313
- o. +ına (tamu otına) 329, 390
- o. +ında (bu 'ışk otında) 292
- o. +ında (furkatı otında yandım) 289, 507
- o. +ında ('ışk otında) 167, 286
- o. +ında (kadğun otında) 167, 687, 293
- o. +ında (ol faşlı otında) 128, 286
- o. +ında (uş 'ışk otında) 156, 169, 312
- o. +ındın (halk otındın) 286
- o. +ındın (nemrüd otındın) 285, 681
- o. +ındın (tamuğnuñ katıg otındın) 327, 411
- o. +ındın (tamuğ otındın) 322, 323, 334, 335, 405, 408, 416, 420
- o. +ınğa ('ışkı otınğa) 283, 313
- o. +ınğa (āhıret otınğa) 315
- o. +ınğa ('ışk otınğa) 283
- o. +ınğa (kõñli otınğa) 308
- o. +ınğa (nemrüd otınğa) 309, 681
- o. +ınğa (tamuğ otınğa) 328, 334, 335, 335, 338, 411, 416, 421, 421, 427
- o. +ınğa (tamuğnuñ yalıñlıg otınğa söglüngey) 337, 426, 495
- o. +ınğa (yüreki öfke otınğa tutuştı) 315, 453, 762
- o. +ıña (dünyā otıña) 283
- o. +ıña (muhabbet otıña) 286
- o. +ını ('ışk otını) 286
- o. +ını (nemrüd otını) 177, 295, 296

- o. +ını (tamuğ otını) 335, 335, 337, 337, 421, 421, 426, 427, 734
- o. +ını (yigdeniñ otını) 287
- o. +ınıñ (tamuğ otınıñ uçkunlarını) 336, 339, 421, 429, 462
- o. +ınıñ (tamuğ otınıñ eşerini) 336, 425
- o. +қа 285
- o. +қа (cān otқа yakmaq) 94, 95, 290, 473
- o. +қа (cān otқа yaqtı) 292, 473
- o. +қа (cānı kav yañlıg ol otқа yakıldı) 157, 284, 477, 762
- o. +қа (cānın otқа yaqtı) 283, 314, 473, 475
- o. +қа (kızıl otқа) 315, 679
- o. +қа (otқа köyme) 162, 291
- o. +қа (küyürgen otқа) 255, 291
- o. +қа (otқа köymegeymen) 161, 325
- o. +қа (meniñ bu özüm otқа atmış) 295
- o. +қа (ol isinmiş otқа) 153, 325
- o. +қа (ol otқа) 282, 298
- ō. +қа (ol ōtқа isindi) 153, 298, 755
- ō. +қа (ol ōtқа köymişin) 163, 298
- o. +қа (otқа kirmekke) 321
- o. +ka (otka köydüm) 163, 305
- o. +қа (otқа köydür) 171, 182, 292
- o. +қа (otқа köydürdiler) 172, 305
- ō. +қа (ōtқа köymiş teg) 163, 305
- o. +қа (otқа küyer erdim) 253, 293
- ō. +қа (ōtқа örtenip köyer teg) 164, 305, 356
- o. +ka (otka salsa) 306, 506
- o. +қа (otka siñmek üze) 309
- ō. +қа (ōtқа siñmişte) 309
- ō. +қа (ōtқа tapınmaq tıltağı) 258, 295, 680, 730
- o. +қа (otқа tapsa) 292

- ō. +қа (ōтқа tegmek üze) 291
- o. +қа (otқа tutuşǵay) 311, 453
- o. +ka (otka tüşmey) 90, 322
- o. +ka (otka tüştüñ) 167, 286
- o. +қа (otқа urulmış) 309, 368, 465
- o. +қа (otқа yaқarlar) 291, 473
- o. +ka (otka yakmay) 286, 473
- o. +қа (otқа yaқsam) 306, 474
- o. +қа (otқа yaқıldı) 312, 463, 475
- o. +қа (ōzin otқа atǵa) 307
- o. +қа (ōzin otқа attı) 307
- o. +қа (ōzüñ otқа atma) 308, 308, 680
- o. +қа (uluǵ otқа) 251, 291, 324
- o. +қа (ürülgen otқа) 325
- o. +қа (yalıñlıǵ otқа köygey taқı söglüngey) 162, 327, 365, 495, 734
- o. +қа (yalınlıǵ otқа küyürgey) 256, 336, 488
- o. +lar 278, 283, 285, 292, 306
- o. +lar (hılınçlı(ı)ǵ otlar) 252, 289, 344, 355, 384, 477, 685, 704
- o. +lar (kılınçlıǵ otlar) 161, 289, 344, 355, 384, 477
- o. +lar (müǵlar yandurǵan otlar) 258, 509
- o. +lar (ol iki kırk törlüǵ otlar) 289
- o. +lar (otlar içinde) 320
- ō. +lar (ōtlar kuvraǵı) 306
- o. +lar (yaruқ otlar) 314, 555
- o. +lar (yaşın otlar) 315, 587
- o. +larıǵ 280
- o. +larıǵ (bu otlarıǵ) 282
- ō. +ların (yalalıǵ ōtların) 313, 341, 479, 494, 738
- o. +larındın (kök otlarındın) 339
- o. +larını 306
- o. +lı 279

- o. +lı (otlı suvlu) 339, 615, 724
o. +lı (otlı suvlu teg) 339, 683
o. +lı (otlı suvlu) 70, 339
ō. +lı (yīlli ōtli) 339
o. +lu (otlu kıldı) 95, 340
o. +luğ (biri otluğ biri otsız) 340, 341
o. +luğ (otluğ boldı) 340
ō. +luğ (ōtluğ ev) 341
o. +luğ (otluğ ir) 289, 289, 340, 340
ō. +lug (ōtluğ karım) 340
o. +luğ (otluğ kıldı) 340
ō. +luğ (ōtluğ oprı) 340, 733
o. +luğ (otluğ tamu içinde) 340, 391
o. +luğ (otluğ tamu içinte) 341, 357, 391
o. +luğ (otluğ topuzlar) 340
o. +luğ (otluğ zencīr-keşān) 340
o. +nı 95, 110, 153, 279, 279, 280, 280, 284, 287, 290, 290, 291, 292, 294, 294,
294, 294, 296, 297, 306, 306, 306, 309, 315, 315, 319, 326, 327, 332, 332, 474,
506, 684, 684, 684
o. +nı (bu otnı) 282
o. +nı (çoğluğ otnı) 109, 328, 734
o. +nı (küyürgen otnı) 255, 319
o. +nı (ol otnı) 292, 298
o. +nı (otnı küli birle) 181, 285
o. +nı (otnı tutuşdurdı) 310, 453
o. +nı (otnı yakayın) 283, 452
o. +nı (otnı yaqtı) 296, 474
o. +nı (otnı yaldurdı) 313, 480
o. +nı (otnı yalınatdı) 313, 494
o. +nı (otnı yalnatdı) 112, 313, 313, 496, 496, 509
o. +nı (otnı yandurdı) 290, 314, 509

- o. +nı (otnı yandurdılar) 337, 509
- o. +nı (otnı yandursalar) 310, 509
- o. +nı (uşol otnı) 312, 681
- o. +nı (yangın otnı) 318, 505, 733
- o. +nıñ (bu otnıñ) 282
- o. +nıñ (otnıñ edizliki) 306
- o. +nıñ (otnıñ kıını) 316, 336
- o. +nıñ (otnıñ ortasında) 306
- o. +nuñ 306
- o. +nuñ (bu otnuñ küllerini) 181, 282
- o. +nuñ (otnuñ ħarāratı taķı isigliki) 125, 151, 288
- o. +nuñ (otnuñ kıını) 318, 331, 333, 336, 336
- o. +nuñ (otnuñ köygenleri) 161, 322
- o. +nuñ (otnuñ tamduķı) 316, 317, 372, 372
- o. +nuñ (otnuñ yalınındın) 308, 482
- o. +nuñ (otnuñ yaruķlıķındın) 287, 570, 668
- o. +suz 111, 341
- o. +suz (otsuz boldı) 95, 341
- o. +suz (otsuz kııldı) 95, 341
- o. +ta 172, 296, 306, 312
- o. +ta (ol otta köygey) 163, 298, 682
- o. +tın 324, 338
- o. +u (tutunmış köyer otu) 164, 307, 384
- ō. +ug 278, 299, 306
- o. +uğ 299, 306, 311
- o. +uğ (bu otuğ) 283
- o. +uğ (ol uğunmış otuğ) 285, 373, 679, 758
- ō. +ug (ōtug yalturdı) 311, 504
- o. +um 306
- o. +um (meniñ otum) 294
- o. +umdın 306
- o. +un 311

o. +uñ (seniñ otuñ) 308

o. +uñuzdın (siziñ otuñuzdın) 127

otağ: T. otağ; oda; çadır

o. 341, 624, 632, 644, 644, 739, 739

o. (on otağ) 341

o. +da 341

o. +ğa 341, 341

o. +ı 341

o. +ım 341, 739

o. +ka 341, 739

o. +larıña 341, 739

otçuk bk. ^o/_ō(t)çA/uğ

ötlan-: T. alışmak; sinirlenmek

o. 624, 633, 644, 754, 756, 760, 760

ö.-dı 342, 342, 760, 761

otluğ: T. ateşli yer, ateşlik

o. 624, 631, 644, 733

o. (otluğ kılayın) 342

o. (otluğ yanı) 342, 424, 735

otun bk. oDu^o/ñ

otuñ bk. oDu^o/ñ

otuñla-: T. odun toplamak

o. 624, 633, 644, 645, 754, 756

o.-yu 346

otuñluğ: T. odunluk

o. 346, 624, 632, 644, 645, 739

öcek bk. ^o/_ō(t)çA/uğ

ört: T. ateş, alev; cehennem, cehennem ateşi

ö. 346, 347, 624, 635, 646, 676, 677, 733

ö. (aviş tamudağı ört yalında) 347, 387, 481

ö. (emgeklig ört içinte) 161, 347, 355, 733, 734

ö. (ört kınn) 348, 733, 735

ö. -er 182, 352, 679

ö.-üp 352

örte-: T. yakmak; acı çekmek; zarar vermek

ö. 624, 633, 646, 754, 756, 760, 760

ö.-Ø 353

ö.-deçi 353

ö.-di 353

ö.-di (könlüm örtedi) 354, 761

ö.-di (otun örtedi) 345, 353

ö.-geli 352

ö.-gen (örtegen kın) 352, 400

ö.-gen (örtegen ot idileri) 353, 337

ö.-gil 354

ö.-lim 352

ö.-mez 353

ö.-miş (uruğı örtemiş) 354

ö.-p (nızvanı kadgularıg örtep köyürüp) 82, 175, 281, 353, 749

ö.-p (örtep köyüp) 168, 354

ö.-p (örtep küyürüp) 256, 353

ö.-p (örtep yanmay) 354, 508

ö.-p (seziklig belgü tözlug otunlarıg örtep) 87, 295, 345, 353, 704

ö.-p (sizik sakınçlıg otunlarıg örtep) 280, 344

ö.-r 353, 354

ö.-r (‘ışk otı örter) 169, 314, 354

ö.-yür 288, 353

ö.-yür (isig örteyür suwdın) 134, 353, 433

ö.-yür (küyürür örteyür) 255, 353

ö.-yürçe (öt kuruğ otunug örteyürçe) 288, 344, 353

örtel-: T. yakılmak

ö. 624, 633, 646, 754, 756

ö.-di 354

örten-: T. yanmak; kızarmak; acı çekmek
ö. 624, 633, 646, 660, 756, 760, 760
ö.-di 356, 357
ö.-geli 356
ö.-gey 341, 357, 391
ö.-geysen (küyürgey örtengeysen) 203, 255, 356, 543
ö.-ip (nızvanılıg öt üze örtenip) 296, 356
ö.-ip (ötka örtenip köyer teg) 164, 305, 356
ö.-ip (ört üze örtenip) 346, 355
ö. -mek 356
ö.-mek (köjülnüñ köymeki örtenmek) 166, 357
ö.-mez (örtke örtenmez) 347, 356
ö.-miş 357, 357
ö.-miş (ısığların örtenmiş) 126, 355
ö.-mişdin (içi örtenmişdin) 358, 762
ö.-mişler (emgeklig ötın örtenmişler) 285, 355, 685, 734
ö.-se 357, 357, 442, 442, 758, 758
ö.-se (ot örtense) 280, 355
ö.-teçi (köydeçi örtenteçi) 166, 357
ö.-teçi (örtenteçi tınlıglar) 356
ö.-ti 355, 357, 357
ö.-tiler 356, 492
ö.-tiñ (ört yalın içinte örtentiñ) 348, 357, 397, 483
ö.-ü (bağırım örtenü yakıldı) 358, 476
ö.-ü (busuşlug köjülin örtenü) 357
ö.-ü (busuşlug ötın örtenü) 283, 355
ö.-ü (köye örtenü) 161, 347, 355, 734
ö.-ü (örtenü köye) 174, 354, 693
ö.-ü (örtenü köye turtaçı) 163, 296, 356, 481
ö.-ü (örtenü turup) 346, 355, 479
ö.-ü (örtenü turur tınlıgka) 348, 357, 393, 734
ö.-ü (örtenü yala) 333, 354, 355, 355, 356, 477, 477, 478, 478

ö.-ür 278, 356, 357, 686, 760

ö.-ür (ikin ikin örtenür) 348, 354, 486

ö.-ür (köyer örtenür) 161, 289, 355, 384, 477

ö.-ür (küyer örtenür) 252, 289, 355, 344, 344, 384, 477, 685, 704

ö.-ür (otın örtenür yalar) 337, 357, 478

ö.-ür (örtenür yalar) 356, 478

ö.-ür (örtenür yalarbiz) 356, 478

ö.-ür (örtenür yalarlar) 161, 252, 289, 289, 344, 344, 355, 355, 384, 384, 477, 477, 685, 704

ö.-ür (örtenür yalarlar erser) 356, 478

ö.-ürbiz (ot yalın içinte örtenürbiz) 296, 356, 481

ö.-ürler (otda örtenürler erser) 329, 356

örtenmek: T. yanık

ö. 358, 624, 631, 646, 692, 693

örteş-: T. karşılıklı yakmak

ö. 624, 633, 754, 756

ö.-di 358

ö.-ip 358

örtet-: T. yaktırtmak

ö. 624, 633, 646, 754, 756

ö.-ti 358

örün bk. (y)ö/ürün

(y)ö/ürün

örün: T. parlak; nurlu (yüz)

ö. 624, 632, 731

ö. (resuller örün yüz) 358, 732

ürün: T. parlak

ü. 626, 632, 731

ü. (ürün kümüş) 465

yörün: T. parlak

y. 629, 632, 731, 731, 731

y. (kök yörün suv) 600

y. (kök yörün taş) 600

y. (yürün taş) 600, 600, 600

yürün: T. parlak; ferah

y. 629, 632, 731

y. (yapırgakı yürün) 618

y. (yürün ay) 58, 64, 616

y. (yürün önlüg) 618

y. (yürün tigli tüz töpü) 617

y. (yürün tigli tüz töpüte)

y. (yürün tonluğ) 618

y. (yürün yaltrıklıg) 503, 617, 732

öteş: T. ateş

ö. 624, 631, 635, 676, 677

ö. +i (şevk öteşi) 171, 358, 687

pertev: Far. ilahi ışık

p. 358, 624, 631, 660, 661

p. (pertev saldı) 358, 358

p. (pertev salıp) 358

p. (pertev salsa) 358

pış- bk. **BIş-**

pışrun- bk. **Bış(I)run-**

pışur- bk. **BIşIr-**

ravnak: Ar. parlaklık krş. **revnak**

r. 624, 631, 660, 661

r. (ravnağ birür) 359

r. +1 (camālın ravnağı) 359

revnak: Ar. ışık, parlaklık; görünür krş. **ravnak**

r. 624, 631, 660, 661, 674

r. (din revnağı) 359

r. (revnağ birgü) 100, 359

r. (revnağ engiz) 359, 675

r. +1 (kün körklüki revnağı) 201, 359

r. +ın (aynın revnağın) 43, 359

roşan: Far. ışık krş. **ruşen**

- r. 624, 631, 660, 661, 661
- r. (fri roşan teñri) 359, 359, 665
- r. (kani roşan) 360, 360, 665
- r. (kani roşan teñri) 360
- r. (keni roşan teñri) 360, 360, 587
- r. (kenig roşan t(e)ñri) 360, 360
- r. (kenig whmn roşan t(e)ñri) 360, 665
- r. (knig roş(a)n t(e)ñri) 360

rūşen: Far. aydınlık; açık, anlaşılır krş. **roşan**

- r. 624, 631, 660, 661, 674
- r. (rūşen aymadı) 361
- r. (rūşen boldı) 266, 360, 360, 667
- r. (rūşen bolmadı) 361, 675
- r. (rūşen bolmasdın burun) 212, 360
- r. (rūşen kılğan) 360, 675
- r. (rūşen kışsa) 361
- r. +raķ (rūşenraķ boldı) 361

şabāḥ: Ar. sabah vakti

- s. 361, 624, 739, 742
- s. (şām u şabāḥ) 361
- s. (yā şabāḥāḥ) 361

şā'ika: Ar. yıldırım

- ş. 624, 631, 704, 704
- ş. (şa'ika kıoptı) 361

sa'īr: Ar. cehennem

- s. 624, 632
- s. (bir uluğ sa'īr teg bolup) 361, 736

şayķal: Ar. parlak

- ş. 624, 631, 660, 661
- ş. (şayķal kılubir) 361

şayķalī: Ar. parlak

- ş. 362, 624, 631, 660, 661

seher: Ar. seher vakti

- s. 363
- s. (seher bolsa) 363
- s. (seher kopar) 362
- s. (seher vakt) 362, 363, 363, 363, 364
- s. (seher vakti) 362, 362, 363, 363, 363, 363, 363, 363, 745
- s. (seher vaḳtı boldı erse) 362, 363
- s. (seher vakti bolḡanda) 363
- s. (seher vaḳtı bolsa) 362
- s. (seher vaḳtı erdi) 363
- s. (seher vakti kelse) 362
- s. (seher vakti turḡanlar) 363
- s. (seher vaḳtı) 363
- s. (seher vaḳtı bolsa) 362
- s. (seher vaḳtları) 364, 364, 745, 745
- s. +de 247, 362, 362, 362, 364, 364, 364, 364, 431
- s. +ler 364
- s. +lerde 132, 165, 362, 362, 364, 364, 364, 364, 364, 364, 364, 364, 365, 745
- s. +niḡ (iy seherniḡ ḡoş nesimi) 363, 746

söglün- bk. **söGlün-**

söGlün-

- söglün-:** T. kebab olmak, yanmak
- s. 624, 633, 646, 754, 756, 756, 756
- s.-di 365
- s.-gey (yalınlıḡ otḡa köygey taḡı söglüngey) 162, 327, 365, 495, 734
- söklün-:** T. pişmek, pişirilmek; yanmak
- s. 625, 633, 646, 754
- s.-miş (ol eki söklünmiş balıḡ) 366
- s.-miş (söklünmiş balıḡ) 366
- s.-miş (söklünmiş balıḡlar)
- s.-miş (söklünmiş bolur) 366
- s.-miş (söklünmiş eki balıḡ) 366

s.-miş (söklünmiş et) 366

s.-üp 366

söglünci bk. **söGlünC(I)**

söGlünC(I)

söglünci: T. kebab

s. 365, 624, 631, 646, 692, 693

s. +ni 182, 365

söglüncü: T. kebab

s. 625, 631, 646, 692

s. +ni 182, 365

söglünçi: T. kebab

s. 625, 631, 692

s. (söglünçi boldı) 365

söklünç: T. kebab

s. 625, 631, 692

s. +i 367

s. +in 367, 693

söglüncü bk. **söGlünC(I)**

söglünçi bk. **söGlünC(I)**

sögül- bk. **söGII-**

söGII-

sögül-: T. pişmek, pişirilmek; yakmak

s. 625, 633, 646, 756, 756, 756

s.-di 365

s.-di (otğa sögülüdi) 309, 366

s.-düm 365

s.-miş 365

s.-miş (bir sögülmiş kuş) 365

s.-miş (sögülmiş buzağı birle) 365

s.-miş (sögülmiş koy) 365

s.-ür (sög(ü)lür) 366, 366

sökil-: T. pişirilmek

s. 625, 633, 646, 756, 756
s.-di (otğa sökildi) 305, 366

sökül-: T. pişirmek

s. 625, 633, 646, 756

s.-miş (sökülmüş oğlağ) 367

s-üp (otğa sök(ü)lüp) 305, 367

s.-üp (sök(ü)lüp) 367, 367

s.-ürler (sök(ü)lürler) 367

sögülme bk. **söGülme**

söGülme

sögülme: T. kebab

s. 625, 631, 646, 692

s. (sögülme kıldı) 366

sökülme: T. kebab

s. 625, 631, 646, 692

s. (sökülme kılip) 367

sökil- bk. **söGII-**

söklün- bk. **söGlün-**

söklünç bk. **söGlünC(I)**

sökül- bk. **söGII-**

sökülme bk. **söGülme**

şubh: Ar. sabah vakti

ş. 368, 368, 368, 368, 368, 370, 625, 632, 739, 741

s. (her subh dem) 367

ş. (iy şubh) 367

ş. (şubh-ı hoş dem) 100, 367

ş. (subh-ı sādık) 368

ş. (şubh-ı şādık) 368

ş. (şubh aqarur) 367

ş. (şubh atsun) 367

ş. (şubh dem) 367

ş. (şubh kıoptı) 368

- ş. (şubh öze) 367
- ş. (şubh rengi) 368
- ş. (şubh süglini) 309, 368, 465
- ş. (şubh süsi) 368
- ş. (şubh u çırāğım) 99, 368, 548
- ş. (şubh vaqtı) 368
- ş. (şubh vaqtı boldı erse) 367
- ş. +dın 368
- ş. +ı (şiddīknıñ şubhı) 368
- ş. +ı (umınç şubhı) 368, 746

sūzān: Far. yanmış

- s. 625, 631, 692, 693
- s. (‘āzāb sūzān) 368

şafaq: Ar. şafak vakti

- ş. 625, 632, 739, 741
- ş. (şafaq birle) 369, 745
- ş. (şafaq ğāyib bolġınça) 369

şem’: Ar. mum; kandil

- ş. 9, 37, 162, 169, 369, 370, 370, 370, 370, 370, 370, 371, 371, 462, 462, 582, 625, 632, 707, 708, 749
- ş. (mamuk şem’ yaqtı) 370
- ş. (mūm şem’ tig) 259, 259, 370, 475
- ş. (ol şem’) 370
- ş. (şem’ dehkani) 371
- ş. (şem’ -i ĩmān) 369, 709
- ş. (şem’ tig) 164, 167, 169, 271, 369, 369, 371, 371, 710
- ş. (şem’ tig yaq(ı)lu) 370, 476
- ş. (şem’ yanmışda) 369, 504
- ş. (şem’ yanlıġ yaq(ı)lu tursa) 369, 476
- ş. (uş mūm şem’ tig) 371, 476, 508
- ş. (kōzūmnūñ nūrı vū şem’ -i revānım) 268, 370, 664
- ş. +ī 369, 712

- ş. +i (mamuk şem'i yakıldı) 97, 211, 344, 370, 475
ş. +in (şem'in izlep) 370, 712
ş. +i (şubh şem'i yaqlıg) 368, 370
ş. +i (tiriglik şem'i) 370, 711
ş. +in (īmān şem'in yandursaŋ) 369, 509
ş. +inde 370, 571
ş. +iŋe (anıŋ şem'iŋe) 263, 369, 369, 369, 712
ş. +ini (siwüglük şem'ini) 370
ş. +lerniŋ (şem'lerniŋ uçı) 369

şem'din: Ar. mum

- ş. 625, 707, 708
ş. (şem'din yansa) 100, 371, 505, 577

şu'la: Ar. ışık, nur krş. **şu'le**

- ş. 625, 631, 660, 661
ş. (şu'la urur) 276, 371

şu'le: Ar. ışık, nur krş. **şu'la**

- ş. 625, 631, 660, 661
ş. (kūn teg şu'le urar) 185, 371
ş. +si (tişiniŋ şu'lesi) 273, 371
ş. +sindin (yüziniŋ şu'lesindin) 221, 275, 371, 372
ş. +siz (şu'lesiz yir) 372

tābānda: Far. parlak

- t. 625, 631, 660
t. (tābanda bolsun) 180, 372, 724

tağla- bk. **Dagla-**

tağlan- bk. **Daglan-**

tam-: T. tutuşmak

- t. 633, 634, 647, 647, 647, 648, 648, 648, 754, 756
t.-miş (yulaka yağ tammiş teg) 372, 600

tamdu: T. tutuşturma

- t. 372, 625, 646, 648, 702

tamduq bk. **t^amduq**

t^a/omduḫ

tamduḫ: T. yakıt; tutuştırma

t. 334, 373, 373, 625, 632, 646, 647, 648, 647, 702

t. (tamduḫ erürler) 373, 390

t. +1 (anıḫ tamduḫı) 326, 334, 372, 373, 373

t. +1 (otnuḫ tamduḫı) 372, 372

t. +1 (tamuḫnuḫ tamduḫı) 373, 424

t. +1 (tamuḫ tamduḫı) 373, 421

tomduḫ: T. yakıt

t. 626, 632, 646, 647, 647, 702, 702

t. +1 (anıḫ tomduḫı) 452

tamdul- bk. **tamDul-**

tamDul-

tamdul-: T. yakılmak

t. 625, 633, 647, 647, 647, 754, 756

t.-miş (yirteñünün yulaları tamdulmiş) 373, 602

tamtul-: T. yakılmak

t. 625, 633, 647, 754, 756, 756

t.-miş 164, 307, 384

tamdur- bk. **tamDur-**

tamDur-

tamdur-: T. tutuşturmak, yakmak

t. 625, 633, 647, 647, 756

t.-ur 285, 373, 679, 758

t.-ursiler (ot tamdurursiler) 309, 373

tamdur-: T. tutuşturmak, yakmak

t.-usiler 309, 373, 625, 633, 647, 756

tamtur-: T. tutuşturmak, yakmak

t. 625, 633, 647, 756, 756

t.-dı (ōt tamturdı) 298, 385

t.-dummen 385

t.-dumuz (ot tamturdumuz) 284, 385, 687

t.-gu (yula tamturğu künler) 385, 602
t.-miş (otunın tamturmış ôt) 307, 346, 385
t.-miş (tamturmış yula yalını teg) 312, 312, 385, 385, 483, 483, 493, 601, 602, 688
t.-sunlar (yaruk yula tamtursunlar) 384, 535, 577, 600, 708
t.-taçılar (yulağ tamturtaçılar) 385, 601
t.-tı (yula tamturtı) 385, 602
t.-u (yula tamturu) 385, 601
t.-up (tütsüg tamturup) 385, 456
t.-up (yaruk yaşuk nomlug yula tamturup) 385, 552, 593, 602

tamdurul- bk. **tamDurul-**

tamDurul-

tamdurul-: T. tutuşturulmak

t. 625, 633, 647, 647, 754, 756

t.-miş (tamdurulmuş tamuğ) 373, 424

tamturul-: T. tutuşturulmak

t. 625, 633, 647, 754, 756

t.-miş 336, 385

tamğa bk. **tamGa(g)**

tamGa(g)

tamğa: T. aidiyet simgesi; mühür; imza; işaret, alâmet; vergi; gümrük

t. 7, 374, 376, 376, 380, 381, 625, 631, 646, 647, 648, 694, 694, 695, 695, 696, 697, 698, 698, 699

t. (bu çuğ tamğa) 374, 696

t. (bu nişan tamğa) 377, 377, 377, 377, 377, 696

t. (bu tamğa) 377, 377, 378, 378, 378, 378, 378, 378, 378, 378, 378, 378, 378, 378, 378, 379, 379, 379, 379, 379, 379, 379, 379, 380, 380, 380, 380, 696, 696

t. (bu t(a)mğa) 377, 378, 378, 378, 378, 378, 379, 379, 379, 379, 379, 379, 379, 379, 379, 380, 380, 380

t. (bu tamğa üze) 375

t. (ç(a)hşapat tamğa) 375

t. (ç(a)hşapt tamğa) 376

- t. (nomlug tamga erür) 85, 374
- t. (on tamğa) 376
- t. (t(a)mga) 380, 380
- t. (tamğa boldı) 375
- t. (tamğa bolur) 374, 388, 698
- t. (tamğa urdı) 374, 374, 376, 377, 463, 463, 463, 464, 698, 698
- t. (tamğa urdımız) 376, 464
- t. (tamğa urdujmu) 380, 464, 697
- t. (tamğa urğaymız) 9, 375, 464
- t. (tamğa ursa) 376, 464
- t. (tamğa uruldı) 376, 465
- t. (tamğa urup) 380, 464
- t. (tamğa urur) 374, 374, 375, 375, 375, 463, 463, 464, 464, 464, 697, 697
- t. (tamğa ururmız) 375, 375, 464
- t. (tört yaruk tamga) 376, 383, 550, 673, 695
- t. +ka (üç tamgaka) 375, 695
- t. +larığ (üç tamğalarığ) 376, 377, 695, 696
- t. +lıg 381
- t. +lıg (altun nişānlıg al tamğalıg yarlıg) 361, 382, 696
- t. +lıg (çakır tamğalıg) 381
- t. +lıg (otra tamğalıg) 381
- t. +lıg (otra yirte tamğalıg) 381
- t. +lıg (otura tamğalıg) 381
- t. +lıg (şülüg tamğalıg) 382, 696
- t. +lıg (şuluğ t(a)mğalıg) 381
- t. +lıg (tamğalıg atlar) 381, 694
- t. +lıg (tamğalıg bitig) 382, 697
- t. +lıg (tavişgan tamğalıg ay tenri ordosın körüp) 63, 220, 382, 504, 521, 585, 753
- t. +l(i)g 381
- t. +ŋ (tamğaŋ yarlıkŋ) 377, 696
- t. +nıŋ 375, 699

- t. +sı (anıñ tamğası) 374, 697
- t. +sı (beg tamğası) 377, 696
- t. +sı (biş teñri tamğası) 376, 696
- t. +sı (borla tamğası) 380, 699
- t. +sı (burhanlar tamğası) 376, 695
- t. +sı (ey sa`ādet tamğası) 375
- t. +sı (ey savçılar tamğası) 375
- t. +sı (ķamuğ yalavaçlarınñ tamğası) 376, 698
- t. +sı (kōñül yorığınñ tamğası) 374, 699
- t. +sı (kūn ay teñri tamğası) 46, 53, 189, 198, 695, 719, 719
- t. +sı (risālet tamğası) 380, 698
- t. +sı (sawçılarnıñ tamğası) 377, 698
- t. +sı (teñri tamğası) 376, 695
- t. +sın (tamğasın yā adın) 380, 696

tamgag: T. damga

- t. 625, 647, 631, 646, 694
- t. +sı (ezrua teñri tamğası) 382, 695

tamķa: T.aidiyet simgesi; mūhūr

- t. 625, 631, 646, 647, 694, 694
- t. (altı yüz tamka at) 384, 694
- t. (tamķa uruldı) 384, 465
- t. +lıg (tamkalıg yıldı) 384, 694

tamğacı: T. damgacı; gūmrūkķū

- t. 625, 632, 646, 660, 729, 730, 730
- t. (tamğacı bolur) 382, 730
- t. (tamğacı tartnakçı) 382, 730

tamgag bk. **tamGa(g)**

tamğala-: T. mūhūrlemek; imzalamak; işaretlemek; bellemek

- t. 625, 633, 647, 754
- t.-dı 383, 383
- t.-dılar 383
- t.-dımız 376, 383, 550, 673, 695
- t.-p 383, 383, 383
- t.-sa 383

tamğalan-: T. damgalanmak

t. 625, 633, 647, 754

t.-miş (tamğalanmış bor) 383

tamğalık: T. kişiye özgü, işaretli

t. 383, 383, 625, 646

tamıt-: T. yakmak

t. 625, 633, 647

t.-ur (ot tamitur) 161, 252, 289, 289, 344, 344, 355, 355, 384, 384, 477, 477,
685, 704, 754, 757

tamğa bk. **tamGa(g)**

tamtul- bk. **tamDul-**

tamtur- bk. **tamDur-**

tamturul- bk. **tamDurul-**

tamu bk. **tam^u/_ü(K)**

tam^u/_ü(K)

tamu: T. cehennem

t. 625, 632, 646, 647, 647, 647, 647, 647, 647, 732, 733, 733, 733, 733

t. (aviş tamu emgeki) 387

t. (aviş tamu otı) 331, 390

t. (aviş tamu için) 392

t. (aviş tamu emkekin) 387

t. (aviş tamu içinteki) 387, 486

t. (bu kiçig tamu) 388

t. (otluğ tamu içinde) 340, 391

t. (otluğ tamu içinte) 341, 357, 391

t. (raurap atlıg tamu erür) 391

t. (sançip atlıg tamu erür) 388, 737

t. (tamu boğunu) 388

t. (tamu boğunları) 392

t. (tamu erklig) 392

t. (tamu erkligi) 392

t. (tamu erkligike) 332, 391, 392

- t. (tamu erkligleri) 392, 392, 393
t. (tamu içindeki) 397
t. (tamu idileri) 386
t. (tamu idileri) 386
t. (tamu işleri) 392
t. (tamu kapğına) 374, 388, 698
t. (tamu kapğına) 389
t. (tamu kapugin) 393
t. (tamu kıını) 252, 319, 387, 390, 393
t. (tamu kıını içinde) 397, 735
t. (tamu oğlanı) 393
t. (tamu ol) 386, 389
t. (tamu orını) 392
t. (tamu ortası) 396
t. (tamu ortası içre) 390
t. (tamu otı) 320, 388
t. (tamu otı ya'nı cehennem) 93, 321, 389
t. (tamu otına) 329, 390
t. (tamu öğü) 389
t. (tamu prit) 393
t. (tamu prit yılkı) 393, 393, 397
t. (tamu tüpi içre) 388
t. (tamu yeri) 393, 593
t. (tamu yirin) 397, 557, 665
t. (tamu yolu) 393
t. (uluğ maharurap atlığ tamu erür) 396
t. (uluğ pratapn atlığ tamu erür) 397
t. (uluğ tapn atlığ tamu erür) 396
t. (üç tamu emgeki) 397
t. (üç tamu emgiki) 397
t. (üç tamu yolu) 397
t. +da 348, 351, 357, 391, 393, 393, 393, 393, 393, 393, 394, 394, 394, 394, 488, 734

- t. +da (aviş atlıg tamuda) 347, 480, 492
t. +da (aviş tamuda) 386, 387, 387, 387, 389, 390, 392
t. +da (m(a)h̄araurap tamuda) 227
t. +da (maharurap tamuda) 386, 736
t. +da (m̄haraurap tamuda) 227, 390
t. +da (raurap tamuda) 388, 395, 736
t. +da (sançip tamuda) 386
t. +da (sanjat tamuda) 350, 391, 487, 682, 737
t. +da (s̄n̄it tamuda) 392
t. +da (tapan tamuda) 229, 396, 737
t. +da (tapn tamuda) 388
t. +da (uluğ tamuda) 396
t. +dağı (aviş tamudağı ört yalında) 347, 387, 481
t. +dağı (tamudağı ört yalın) 348, 394, 483
t. +daki 394, 394, 394, 394, 394
t. +daki (aviş tamudaki) 349, 388, 487
t. +daki (ol tamudaki) 390
t. +daki (tamudaki teg) 397
t. +dan 389, 394
t. +dın 390, 391, 391, 394, 394, 394, 394, 394, 394, 394, 395, 432, 433
t. +dın (aviş tamudın) 347, 387, 387, 480, 736
t. +ğa 397
t. +h̄a 389
t. +ka 134, 373, 388, 389, 389, 390, 395
t. +ka (aviş tamuğa) 331
t. +ka (aviş tamuğa) 347, 387, 387
t. +ka (aviş tamuka tegi) 386, 387
t. +ka (aviş tamuğa tegi) 386
t. +ka (aviş tamuğa) 387
t. +lar 395
t. +lar (uluğ örtlüg tamular) 349
t. +larda 348, 357, 397, 483

t. +larda (bu kiçig tamularda) 386, 386, 388, 394, 395

t. +larda (kiçig tamularda) 388, 394, 395, 737

t. +larda (uluğ örtlüg tamularda) 351, 388, 737

t. +larda (uluğ tamularda) 396, 396

t. +larda (uluğ uluğ tamularda) 396

t. +lardın 395, 395, 737

t. +lartın 395

t. +lartın (alğu tamulartın) 386

t. +lı (tamulı yılğılı) 397

t. +nı 389, 396

t. +nuş (s(a)nat tamunuş) 391

t. +sı 124, 392

t. +sıña (ğayy tamusıña) 390

t. +sıña (şakır tamusıña) 390

t. +ta 386, 387, 395, 395, 395, 395

t. +ta (aviş tamuta) 387

t. +ta (tamuta erser) 391

t. +takı 395

t. +taķı (tamutaķı ört yalın) 348, 395, 483

t. +tın (tünerig tamutın) 396

t. +tın (yalınayu turur tamutın) 397, 493

tamuğ, tamūğ: T. cehennem

t. 336, 342, 391, 392, 401, 401, 402, 403, 403, 403, 403, 404, 404, 405, 405, 406, 406, 407, 407, 408, 415, 417, 417, 417, 417, 418, 418, 418, 418, 419, 419, 419, 420, 421, 421, 421, 424, 424, 424, 424, 425, 428, 428, 462, 475, 495, 625, 632, 646, 647, 647, 647, 647, 647, 647, 647, 647, 647, 732, 733, 733, 733, 733, 733, 734, 735

t. (ol tamuğ) 402, 413

t. (ol tamuğ ʿazābı taķı ʿuķūbatı) 415

t. (tamdurulmuş tamug) 373, 424

t. (tamuğ ʿazābı) 414, 418, 418

t. (tamuğ ʿazābı ve ʿuķūbatı) 9, 418

- t. (tamuğ atlıg ot) 334, 418, 734
- t. (tamuğ bar) 417
- t. (tamuğ birle) 408
- t. (tamuğ boğunları) 399
- t. (tamuğ buğavları) 418
- t. (tamuğ ehli) 404, 418
- t. (tamuğ erkligiñe) 418
- t. (tamuğ erkligi) 414
- t. (tamuğ erkliki) 418
- t. (tamuğ eşleri) 414
- t. (tamuğ eyeleri) 399, 399, 402, 406, 407, 409, 415, 417, 418
- t. (tamuğ ħalkı) 413, 418
- t. (tamuğ heybeti) 419
- t. (tamuğ ħāzinleri) 417
- t. (tamuğ ısıtılsa) 128, 408
- t. (tamuğ içinde) 161, 328, 401, 401, 401, 403, 405, 405, 405, 406, 406, 406, 408, 408, 408, 408, 408, 412, 412, 415, 419, 419, 419, 419, 419, 419, 419, 419, 419, 419, 419, 429, 429, 429, 429
- t. (tamuğ içiñe) 408, , 408, 408, 419
- t. (tamuğ içre) 413, 416, 417, 419, 419
- t. (tamuğ idileri) 400, 426, 426
- t. (tamuğ idileri) 403, 415, 416
- t. (tamuğ isigi) 139, 419
- t. (tamuğ kapuğları) 409, 409, 410, 410, 410
- t. (tamuğ kıını) 318, 331, 352, 400, 400, 400, 400, 415
- t. (tamuğ kıını içinde) 403, 407, 735, 735
- t. (tamuğ kıını tapa) 410
- t. (tamuğ kıını) 411, 411, 411, 416, 416, 416, 425, 425, 426
- t. (tamuğ kıırığı) 412
- t. (tamuğ korđunçı) 398
- t. (tamuğ ol) 398, 398, 399, 400, 400, 401, 402, 402, 403, 414, 428, 428, 428
- t. (tamuğ ornında) 420

- t. (tamuğ ortasında) 410
- t. (tamuğ otı) 139, 139, 139, 155, 173, 177, 316, 316, 316, 317, 320, 320, 321, 322, 324, 329, 334, 334, 335, 335, 335, 335, 335, 335, 335, 398, 398, 399, 399, 399, 403, 406, 409, 409, 414, 420, 420, 420, 420, 420, 420, 420, 420, 732, 733
- t. (tamuğ otı birle) 324
- t. (tamuğ otı içinde) 330, 335, 414, 420, 427, 427
- t. (tamuğ otı içine) 338, 429
- t. (tamuğ otı içre) 129, 330, 335, 415, 420
- t. (tamuğ otı tapa) 330, 414
- t. (tamuğ otı turur) 316, 328, 338, 399, 412, 428
- t. (tamuğ otıdın) 335, 335, 420, 420
- t. (tamuğ otığa) 328, 412
- t. (tamuğ otığa yakılığusı) 322, 407, 475
- t. (tamuğ otın) 338, 420, 427
- t. (tamuğ otındın) 322, 323, 334, 405, 408, 416, 420
- t. (tamuğ otınğa) 328, 335, 335, 334, 338, 411, 421, 421, 427
- t. (tamuğ otını) 335, 335, 337, 337, 421, 421, 426, 427, 734
- t. (tamuğ otınıñ eşerini) 336, 425
- t. (tamuğ otınıñ uçkunlarını) 336, 339, 421, 429, 462
- t. (tamuğ ot k̄ırın) 111, 158, 339, 429
- t. (tamuğ sözi) 425
- t. (tamuğ tamduki) 373, 421
- t. (tamuğ tapa) 398, 399, 399, 407, 417, 417, 428, 429
- t. (tamuğ turur) 399, 403, 409, 413, 416, 417
- t. (tamuğ tüpiñe) 421
- t. (tamuğ üçün) 428, 734
- t. (tamuğ üçün mü) 412
- t. (tamuğ üzesinde) 404
- t. (tamuğ yandırıldı) 415, 510
- t. (tamuğ yolu) 410, 411, 411
- t. (tamuğ yolu tapa) 410, 410
- t. (tamuğ yöresi) 398, 427

- t. +nı (uçmaḥnı tamuḡnı) 426
t. +nı (uṣmaḥnı tamuḡnı) 426
t. +nıḡ (tamuḡnıḡ sol ƙolı) 401
t. +nıḡ (her tamuḡnıḡ) 407
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ hāviyesi) 403, 737
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ ḥāzinleri) 319, 401
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ heybeti) 424
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ ƙatıḡ otındın) 327
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ ƙını) 400
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ köydürmeki) 135, 171
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ köygeni) 163
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ köygenleri) 160, 398
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ ortasıḡa) 426
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ ortasıḡa tegi) 426
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ sıƙamaƙı) 425
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ tamduƙı) 373, 424
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ tēgresi) 400
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ teriḡliki) 424
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ tōrt yanı) 424
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ tübi) 403
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ ʿuƙūbetlerin) 424
t. +nuḡ (tamuḡnuḡ yalıḡlıḡ otıḡa söḡlüngey) 337, 426, 495
tamuƙ: T. cehennem
t. 431, 626, 632, 646, 647, 647, 732, 733, 733, 733
t. (ol tamuk) 431
t. (tamuk cezāsını) 431

tamuḡ bk. tam^u/_i(K)

tamuḡluḡ bk. tamu(ḡ)luG

tamu(ḡ)luG

tamuḡluḡ: T. cehennemlik

t. 625, 631, 646, 647

t. (ey tamuḡluḡ) 430

- t. (tamuğluğ boldı) 430
- t. (tamuğluğ bolđay) 430, 430, 430
- t. (tamuğluğ bolđaymen) 430
- t. (tamuğluğ bolmakını) 430
- t. (tamuğluğ bolsa) 430
- t. (tamuğluğ bolsam) 430
- t. (tamuğluğ bolsunlar) 429
- t. (tamuğluğ kişike) 430
- t. (tamuğluğ turur) 430
- t. (tamuğluğ turursen) 430
- t. +lar 430
- t. +lar (tamuğluğlar turur) 430
- t. +lardın 430
- t. +largā 430
- t. +ların 430
- t. +larını 431, 516
- t. +larının (tamuğluğlarının kkanı takı irişi) 431
- t. +larının (tamuğluğlarının kkanları irişleri) 430

tamuğluk: T. cehennemlik

- t. 431, 625, 631, 646, 647
- t. (tamuğluk boldum) 431
- t. (tamuğluk kıl) 431
- t. (tamuğluk kılsun) 431
- t. +lar 431, 431
- t. +lar (tamuğluklar üçün) 431
- t. +lardın 134, 431
- t. +larını 407, 431

tamuluğ: cehennemlik

- t. 388, 433, 626, 631, 646, 647
- t. (aviş tamuluğ) 432
- t. (kişiğ tamuluğ etüzler) 432
- t. (ol tamuluğ etüzler) 390, 432

- t. (örtlüg buzlug tamulug bolmışların) 349, 432, 737
- t. (tamuluğ bolur) 432
- t. (tamuluğ etüz) 432, 432, 433
- t. (tamulug iş) 433
- t. (tamuluğ özütler) 397
- t. (tamulug prit bolmışların) 433
- t. (tamuluğ tınlıglar) 433
- t. (tamuluğ üzüt) 433
- t. +lar 433
- t. +lar (kiçig tamuluğlar) 432, 433
- t. +lar (ol kiçig tamuluğlar) 432
- t. +lar (ol tamuluğlar) 432
- t. +lar (ol tamuluğlar öze) 432, 500, 532
- t. +lar (ol tamutuglar) 432
- tamuluğ:** T. cehennemlik
- t. 626, 631, 646, 647, 648
- t. (tamuluğ özi) 395, 433
- t. (tamuluğ yārīçilerni) 433
- t. +lar (alku tamuluğlar) 433
- t. +larnıñ (tamuluğlarnıñ iriñi kanı) 433
- t. +larnıñ (tamuluğlarnıñ iriñi kanları) 134, 353, 433

tamuğluğ bk. **tamu(ğ)luG**

tamuğ bk. **tam^u/a(K)**

tamuluğ bk. **tamu(ğ)luG**

tamuluğ bk. **tamu(ğ)luG**

tandur: Ar. ocak krş. **tannur, tennūr, tenūr**

t. 626, 632, 737, 737

t. (tandur issi irken) 155, 433, 737

tañ bk. **Dañ**

tañla-: T. sabah olmak

t. 626, 633, 638, 638, 740, 746, 747

t.-rdı (tañ tañlardı) 213, 440, 524, 548, 724

t.-yur (tañ tañlayur erken) 446

tannur: Ar. fırın krş. **tandur, tennūr, tenūr**
t. 434, 626, 632, 737, 737, 737

tennūr: Ar. fırın krş. **tandur, tannur, tenūr**
t. 446, 447, 447, 447, 626, 632, 737, 737
t. (tennūr başıġa) 92, 446, 737
t. (tennūr içinde) 446, 447
t. (üç tennūr) 447
t. +da 92, 447
t. +dın 447
t. +ga 446
t. +ka 310, 447
t. +nın (seniñ tennūrniñ içinde) 446

tenur: Ar. fırın krş. **tandur, tannur, tennūr**
t. 626, 737, 737
t. +ı 137, 447, 737

tolmış ay: T. dolunay bk. **ay tolunı, tolu, tolu ay, tolu tegirmi ay, tolum ay, tolun, tolun ay, tolun āy, tōlun āy**
t. 626, 632, 649, 649, 712, 712
t. (bu tolmiş ayı) 447

tolu: T. dolunay bk. **ay tolunı, tolmiş ay, tolu ay, tolu tegirmi ay, tolum ay, tolun, tolun ay, tolun āy, tōlun āy**
t. 626, 632, 648, 649, 712
t. (ayım tolu erdi) 60, 447

tolu ay: T. dolunay bk. **ay tolunı, tolmiş ay, tolu tegirmi ay, tolum ay, tolun, tolun ay, tolun āy, tōlun āy**
t. 626, 632, 648, 649, 712, 712
t. (tolu yarım ay sayu) 448

tolu tegirmi ay: T. dolunay bk. **ay tolunı, tolmiş ay, tolu, tolu ay, tolum ay, tolun, tolun ay, tolun āy, tōlun āy**
t. 626, 632, 648, 649, 712, 712
t. (tolu tegirmi ay teñri) 448, 448

tolun ay: T. dolunay bk. ay tolunı, tolmuş ay, tolu, tolu ay, tolu tegirmi ay,
tolun, tolun ay, tolun āy, tölun āy

t. 626, 632, 648, 649, 712, 712

t. (ol tolun ay) 448

tolun: T. dolunay bk. ay tolunı, tolmuş ay, tolu, tolu ay, tolu tegirmi ay,
tolun ay, tolun ay, tolun āy, tölun āy

t. 626, 632, 648, 649, 712, 712

t. (ay körki tolun) 448

t. (ay tolun bolgınça) 448, 558, 663

t. (āy tolun bolsa) 42, 447, 715

t. (ay tolun bolsa) 42, 447, 715

t. (tolun bolsa) 448, 525

t. (tolun teg) 448

t. (tolun teg tolu yüz) 448

t. (tolun teg yüzi) 448

t. (tolun teg yüzün) 448

tolun ay: T. dolunay bk. ay tolunı, tolmuş ay, tolu, tolu ay, tolu tegirmi ay,
tolun ay

t. 626, 632, 648, 649, 712, 712

t. (antig ol tolun ay) 449

t. (biş y(i)g(i)rmideki tolun ay t(e)ñri teg) 449

t. (bo tolun ay beş y(E)germe tünle) 449, 451

t. (bu tolun ayka) 449

t. (çın tolun ay teg) 449

t. (iy tamām yüzi tolun ay) 449

t. (iy tolun ay) 449

t. (ol hoş tolun ayı) 451

t. (ol on törtinçi tünñüñ tolun ayı) 450

t. (ol tolun ay) 450, 450, 450, 450, 450, 450

t. (ol tolun aynı) 450

t. (ol tolun ay beş y(E)germe tünle) 449, 717

t. (on törtinçi tünki tolun ay teg bolgay) 452

- t. (onunç tolun ay otuzı) 450
 t. (tolun āy) 450
 t. (tōlun āy) 450
 t. (tolun ay) 450
 t. (tolun ayı) 451
 t. (tolun ayım) 449
 t. (tolun ayın yüzi) 451
 t. (tolun ayka) 450, 450, 452
 t. (tolun ay beş y(E)germe tünlesinte) 452, 717
 t. (tolun ay biş yigirmide) 451
 t. (tolun ay meñizlig) 158, 179, 268, 450, 450, 450
 t. (tolun ay meñizlig erdi) 449
 t. (tolun ay tæg) 179, 452, 452, 452, 560, 751
 t. (tolun ay teg) 179, 450, 451, 451, 451, 451, 451, 725, 727
 t. (tolun ay teg kılur) 451
 t. (tolun ay tæg yaruğ bolğay) 452, 560
 t. (tolun ay teñri yaruqlug) 449, 564
 t. (tolun ay teñrike) 451
 t. (tolun ay tiğ) 276, 449, 451, 452, 452, 452
 t. +nı 158

tomduq bk. t^ao^mduq

tögne-: T. dağlamak, yakmak

t. 626, 633, 649, 754, 756

t.-di (başın tögnedi) 452, 756

tutaş- bk. tut^a/uş-

tut^a/uş-

tutaş-: T. tutuşmak

t. 626, 633, 649, 649, 754, 757, 757

t.-dı (otun tutaşdı) 343, 452

t.-sın 283, 452

t.-tı (‘āşık otı cāninga tutaştı) 313, 453

tutuş-: T. tutuşmak; sevmek

t. 626, 633, 649, 649, 754, 757, 757
t.-dı (ot tutuşdı) 310, 453
t.-ğay (ot tutuşğay) 311, 453
t.-ğay (otka tutuşğay) 156, 311, 453
t.-tı 311, 453, 453
t.-tı (yüreki öfke otınga tutuştı) 315, 453, 762
t.-u (öt tutuşu) 303, 453
t.-up (köñülde muhabbet közi tutuşup) 178, 453
t.-up (ot tutuşup) 280, 453

tutun- bk. tUtUn-

tUtUn-

tutun-: T. tutuşmak, yanmak
t. 626, 633, 649, 754, 757
t.-dı (öt tutandı) 303, 453
t.-miş (tutunmış köyer otu) 164, 307, 384
t.-up (hıkd otı tut(u)nup) 313
t.-up (üdig otı tutunup) 453
t.-ur (tutnur) 93, 453, 758
tütün-: T. tutuşmak
t. 626, 633, 649, 754, 757
t.-di (tütüندی küydi) 253, 462

tutuş- bk. tut^a/uş-

tutuşdur- bk. DutuşDur-

tüt-: T. tütme; acı çekmek; özlem duymak

t. 626, 633, 649, 754, 757
t.-e 454
t.-e (küyüp tüte) 254, 454, 760
t.-e (tüte küyermen) 454, 762
t.-er (‘anber meñiz tüter) 454
t.-er (bağrı tüter) 454, 760
t.-er (kögsi ara öt tüter) 292, 454, 761

t.-erçe (tütün tüterçe) 454, 460

t.-mez 454, 454

tütet-: T. tüttürmek

t. 626, 633, 649, 754, 757

t.-ti (tütün tütetti) 454, 460

tütne-: T. tütmek

t. 626, 633, 649, 649, 754, 757

t.-yür (tütün tütneyür teg) 454, 458

tütsü bk. **tütsü(G)**

tütsü(G)

tütsü: T. tütsü

t. 455, 626, 632, 649, 649, 702, 702

t. (tütsü harcı) 455, 455

t. (tütsü kılıp) 454

tütsüg: T. tütsü

t. 455, 455, 456, 626, 632, 649, 649, 702, 702

t. (ol tütsüg) 455, 457, 545, 670

t. (ol tütsüg turum ara) 455

t. (tū törlüg tütsüg) 455

t. (tütsüg kılsun) 456

t. (tütsüg köyürüp) 176, 177, 455, 456

t. (tütsüg tamturup) 385, 456

t. (tütsüg tutup) 455

t. (tütsüg urup) 455, 455, 464

t. (tütsüg tütüni) 456, 460, 699

t. (tütsüg yıd) 456, 457, 457, 545, 551, 581, 595, 670, 703

t. (yıd tütsüg) 456, 456

t. +in 456, 456

t. +in (yıdın tütsügin) 456

t. +in (yula tütsügin) 251, 455, 600

t. +lüg (ol tütsüglüg kuşatrı) 456, 457, 551, 581, 595

t. +lüg (ol tütsüglüg yaruk yaltrıklar) 457, 501, 545

t. +lüg (tütsüglüg kuşatırılar) 455, 457, 457, 457, 542, 545, 670

t. +nün (ol tütsügnün tütüni turum ara) 456, 459

t. +nün (tütsügnün tütüni) 456, 456, 459, 460

t. +üg (tütsügüg urup) 455

tütsük: T. tütsü

t. 457, 458, 626, 632, 649, 649, 702, 702

t. (arığ tütsük) 457, 529, 600

t. (küsi tütsük) 458

t. (tütsük küyürüp) 255, 458

t. +i (burқан tütsüki) 458

t. +lerig 458, 703

tütsüg bk. **tütsü(G)**

tütsüglük: T. tütsülük

t. 457, 457, 626, 632, 649, 703

tütsük bk. **tütsü(G)**

tütsün: T. duman

t. 626, 631, 649, 650, 650, 699, 699

t. +ini (dīn şerī'at tütsünini) 458, 699, 701

tütün: T. duman

t. 626, 631, 649, 699

t. (kapkara tütün) 459

t. (kara tütün) 458, 460, 699

t. (ol tütün) 459, 701

t. (ot yalını tütün) 279, 480, 701

t. (tütün birle) 459, 460, 701

t. (tütün birür) 311, 460

t. (tütün boldı) 460

t. (tütün bolup) 461

t. (tütün erdi) 459, 460, 701, 701

t. (tütün kılalıñ) 459

t. (tütün teg) 458

t. (tütün teg belgüler) 461, 701

- t. (tütün tüterçe) 454, 460, 701
t. (tütün tütetti) 303, 454, 460
t. (tütün tütneyür teg) 454, 458
t. (tütün yok) 101, 459, 709
t. +de (bu tütünde) 459
t. +din 461
t. +din (kara tütündin) 137, 162, 327, 459
t. +din (ol tütündin) 459, 701
t. +i (āhım tütüni) 460
t. +i (ol tütsügnüñ tütüni turum ara) 456, 459
t. +i (tütsügnüñ tütüni) 456, 460
t. +i (tütsüg tütüni) 456, 460, 699
t. +indin (düşmān tütünindin) 158, 458, 462, 700
t. +indin (ot tütünindin) 255, 310, 333, 460
t. +ke 461
t. +ler (ol tütünler) 460
t. +lüg 351, 461, 488, 699
t. +ni 157, 314, 461, 461
t. +süz (tütünsüz bolmas) 303, 461
t. +süz (tütünsüz otdın) 308, 314, 461, 461, 461, 684, 684, 684
t. +üg 461
t. +üm (uş tütünüm) 458, 507, 761

tütün- bk. tUtUn-

tütüz-: T. yakmak

- t. 626, 633, 650, 754, 757
t.-di (ūd tütüzdi) 462

uçgun bk. uçGun

uçGun

uçgun: T. kıvılcım

- u. 626, 631, 644, 644, 645, 676, 676, 676
u. (telim uçgun) 310, 462, 475
u. (uçgun birle) 462, 462

u. (uçgun bolmasa) 370, 462, 582, 749

u. (zerre uçgun) 418, 462

u. +lar 370, 462

uçkun: T. kıvılcım

u. 626, 631, 644, 644, 645, 676, 676, 676

u. +larını (tamuğ otınıñ uçkunlarını) 336, 339, 421, 429, 462

uçkun bk. **uçGun**

ʿud, ʿūd: Ar. odun

ʿu. 158, 458, 462, 463, 475, 626, 632, 700, 702, 702, 702

ʿu. (ʿud bolmaz) 345, 463

ʿu. (ʿud köydürseñen) 171, 290, 463

ʿū. (ʿūd köyer) 162, 327, 463, 495

ʿu. (köy(ü)nügli ʿud bolup) 175, 462, 704

ʿu. (yıpar ʿud tig) 173, 463

ul-: T. yanmak; acı çekmek krş. **ur-**

u. 626, 633, 634, 650, 754, 757

u.-ğan (bağrı ulğan) 166, 292, 463, 508, 760, 761

ur-: T. basmak; yakmak; koymak krş. **ul-**

u. 626, 633, 634, 650, 702, 754, 757

u.-dı (tamğa urdı) 374, 374, 375, 376, 377, 463, 463, 463, 464, 698, 698

u.-dımız (tamğa urdımız) 376, 464

u.-duñmu (tamğa urduñmu) 380, 464, 697

u.-gaymiz (tamğa urğaymiz) 464

u.-sa (tamğa ursa) 376, 464

u.-up (dāğ urup) 111, 312, 465

u.-up (kömür ötı urup) 177, 297, 342, 465

u.-up (öt urup) 287, 465

u.-up (tamğa urup) 380, 464

u.-up (tütsüg urup) 455, 455, 464, 465

u.-up (tütsügüg urup) 455, 464

u.-ur (tamğa urur) 374, 374, 375, 375, 375, 375, 463, 463, 464, 464, 464, 697, 697

u.-urmiz (tamğa ururmiz) 375, 464

urul-: T. basılmak; yakılmak

u. 626, 633, 650, 754, 757

u.-dı (tamğa uruldı) 376, 465

u.-dı (tamğa uruldı) 384, 465

u.-madı (ot urulmadı) 303, 465

u.-miş (otğa urulmuş) 309, 368, 465

ürüñ bk. (y)ö/ürüñ

üt-: T. ütülemek, yakmak

ü. 626, 633, 634, 650, 754, 757

ü.-ti 465

ütül-: T. yakılmak

ü. 626, 633, 650, 754, 757

ü.-di 465

yağun-: T. ısınmak

y. 627, 633, 652, 757

y.-dı (otğa yağundi) 313, 472

yağız: T. kara, siyah, koyu kahverengi; kara toprak, yeryüzü

y. 466, 466, 626, 632, 652, 731, 731, 731, 731

y. (asra yağız yer) 469, 731

y. (bo yağız yir arkasındaki) 467

y. (bo yağız yirke tayaklığın) 467

y. (bu yağız yer) 467, 589

y. (bu yağız yir) 467, 468, 731

y. (kara yağız çöp) 466

y. (kızıl hem yağız) 466, 731

y. (ol yağız yir oyu) 469

y. (üze kök teñri asra yağız yer) 469

y. (üze kök teñri asra yağız yir) 469

y. (yağız at) 466, 731

y. (yağız atlıg yalavaç) 466, 731

y. (yağız yer) 467, 469, 469, 504, 731

y. (yağız yèr) 467, 468, 469, 469
y. (yağız yèr berekâtı) 468, 731
y. (yağız yèr üze) 47, 468
y. (yağız yèrde) 470
y. (yağız yerde) 470, 470
y. (yağız yèrig) 470
y. (yağız yèrni) 470, 470
y. (yağız yir) 466, 466, 466, 466, 466, 466, 467, 467, 467, 468, 468, 468, 468,
469, 470, 470, 470, 470, 470, 471, 471, 471, 472, 732
y. (yağız yir arķasıntakı) 467
y. (yağız yir erkligi) 468, 470
y. (yağız yir ķatında) 468, 470
y. (yağız yir ķatındakı) 470, 470
y. (yağız yir katunı) 469
y. (yağız yir öze) 470
y. (yağız yir özele) 470
y. (yağız yir tatıgı) 469
y. (yağız yir toprakı) 470
y. (yağız yir yaşıł kök) 471, 471, 471
y. (yağız yir yaşıł kök kün ay birle) 61, 217, 471, 732
y. (yağız yir yaşıł kök kün ay ķarañķu yaruķluk) 62, 217, 472, 573
y. (yağız yir yūzi) 469
y. (yağız yir yūzi) 471
y. (yağız yirde) 468, 471, 471
y. (yağız yirdeki) 469
y. (yağız yirig) 471, 471
y. (yağız yirke) 471, 472
y. (yağız yirler) 467
y. (yağız yirniñ kog kıçmuku) 471
y. (yağız yirniñ toprakı) 471
y. (yağız yirniñ yūzi) 471
y. (yağız yirte turtaçı) 472

- y. +dakı 466
y. +ın (az yağızın) 466, 466, 731
y. +ka 466, 468, 468, 472
y. +ka (ayazka yağızka) 467, 731
y. +lı (kökli yağızlı içinte) 472
y. +ta 472
y. +ta (yagızta) 467
y. +tın (yagıztın ünmiş bramanlar) 472, 732

yahtu bk. **ya^h/k^tu**

ya^h/k^tu

- yahtu:** T. parlak
y. 627, 631, 652, 652, 652, 660, 662, 662
y. (aydıñ yahtu boldı) 66, 472
y. (ni çırāğ ni yahtu kün yok) 101, 213, 472
yahtu: T. parlak, temiz (günahsız)
y. 627, 631, 652, 652, 660, 662, 662
y. (cānımıznı yahtu kılğıl) 477, 676
y. (iki yahtu güher) 477
y. (közümni yahtu kılğay) 477
y. (yahtu kılğay) 273, 477
y. +sı (tañ yahtusı teg) 441, 477

yaq-: T. yakmak; zarar vermek

- y. 627, 637, 652, 731, 754, 757, 760
y.-ar (çerāğları yaqar erdi) 98, 476
y.-ar (çerāğ yaqar erdiler) 97, 474
y.-ar (gehi yaqar gehi söndürür) 99, 473
y.-arlar (otqa yaqarlar) 291, 473
y.-ayın (otnı yaqayın) 283, 452
y.-dı (çirāğnı yaqdı) 102, 475
y.-dı (ot yaqdı) 303, 474
y.-dılar (ot yaqdılar) 279, 472
y.-dılar (otğa yaqdılar köydürdiler) 170, 278, 472

y.-dım (otğa yaqđım) 297, 474
y.-ğan (kõnlini ol otğa yaqđan) 309, 474
y.-ğan (nemrüd yaqđan otdın) 182, 296, 474, 681
y.-ğan (ol ot yaqđan yërde) 298, 474
y.-ğan (ot keltürüp yaqđan) 301, 474
y.-ğıl 474
y.-ğıl (ot yaqđıl) 160, 278, 303, 474
y.-ğıl (otğa yaqđıl) 160, 278, 472
y.-ıp 475
y.-ıp (anıñ ışkı ırāğın yaqıp) 99, 172, 474
y.-ıp (kõnliñe ışk otın yaqıp) 169, 313, 474, 760
y.-ıp (ot yaqıp) 172, 303, 474
y.-ıp (uluğ ot yaqıp) 311, 474
y.-kay (nürler yakkay) 268, 473
y.-mak (cān otқа yaqmaq) 94, 95, 290, 473
y.-maqqa 472
y.-mas (yaşın yakmas) 475, 588, 761
y.-may (otқа yakmay) 286, 473
y.-sasèn (muhabbetniñ otı çaqıp yaqsasèn) 94, 296, 475
y.-sam (otқа yaqsam) 306, 474
y.-sañ (niçe yaksañ) 97, 474, 506
y.-tı (cān otқа yaqtı) 292, 473
y.-tı (cānın otқа yaqtı) 283, 314, 473, 475
y.-tı (davlat ırāğın yaqtı) 100, 474
y.-tı (ışk u nārı kõnliñe yaqtı) 262, 473, 761
y.-tı (mamuk şem' yaqtı) 370
y.-tı (ot yaqtı) 282, 473
y.-tı (otnı yaqtı) 292, 474
y.-tılar (ot yaqtılar) 473
y.-tı (otğa yaqtı) 283, 473
y.-tıñ (dünyā otın yaqtıñ) 284, 473

yaqıl-: T. yakılmak; acı çekmek

y. 627, 633, 652, 754, 757

y.-dı 475

y.-dı (bağım örtenü yaqıldı) 358, 476

y.-dı (cānı qav yaqlıg ol otqa yaqıldı) 157, 284, 477, 762

y.-dı (cānı qav yaqlıg yaqıldı) 157, 477

y.-dı (hısrav otı yaqıldı) 313, 476

y.-dı (ışk nārı yaqıldı) 262, 476

y.-dı (kōnli çırāg yaqlıq yaqıldı) 101, 477

y.-dı (kōnli ot birle yaqıldı) 292, 476

y.-dı (mamux Şem'ı yaqıldı) 97, 211, 344, 370, 475

y.-dı (ot yaqıldı) 283

y.-dı (otga yaqıldı) 299, 475, 682

y.-dı (otqa yaqıldı) 312, 463, 475

y.-dı (tañ çırāgı yaqıldı irse) 101, 443, 477, 712

y.-dım 296, 506

y.-dım (yandım yaqıldım) 476, 508

y.-ğusı (tamuğ otıga yaqılğusı) 322, 407, 475

y.-ıban (içdin köyüp yakılıban) 166, 477

y.-mış (yaqılmış ot) 336, 424, 475

y.-sun (niçe yaqılsun niçe köysün) 170, 260

y.-u (Şem' tig yaq(ı)lu) 370, 476

y.-u (Şem' yaqlıg yaq(ı)lu tursa) 369, 476

y.-ur (içine ot yaqılır) 280, 476, 679, 760

y.-ur (yēti yüz çerāg yaq(ı)lur erdi) 98, 477

y.-ur (yaqlur) 476, 677

y.-ur erdi (yaqlur erdi) 98, 476

yaqtu bk. ya^h/qtu

yaqtur-: T. yaktırmak

y. 627, 633, 652, 754, 757

y.-dı (ōt yakturdı) 296, 477

y.-up (miñ kün yaqturup) 233, 477

y.-up (yūzon kün yaqturup) 233, 477

yal-: T. yanmak, alevlenmek; parlamak

y. 627, 633, 653, 653, 653, 654, 655, 655, 655, 656, 658, 659, 746, 747, 754, 757

y.-a (kün ay teg yala) 62, 220, 479, 526, 730, 748

y.-a (örtenü yala) 333, 354, 355, 355, 356, 477, 477, 478, 478

y.-a (yala turur) 478

y.-ar (öt yalının yalar teg) 304, 478, 482

y.-ar (otın örtenür yalar) 337, 357, 478

y.-ar (örtenür yalar) 356, 478

y.-arbiz (otın yalarbiz) 337, 478, 735

y.-arbiz (örtenür yalarbiz) 356, 478

y.-arlar (örtenür yalarlar) 161, 252, 289, 289, 344, 344, 355, 355, 384, 384, 477, 477, 685, 704

y.-arlar (örtenür yalarlar erser) 356, 478

y.-dı (öt yaldı) 304, 478

y.-dı (ot yaldı) 313, 478

y.-dı (ot yaldı yalnadı) 313, 478, 495

yalahğ: T. alevli

y. 627, 631, 676

y. (yalahğ ötların) 313, 342, 479, 494

yalan bk. **yal^a/i^o/n**

yal^a/i^o/n

yalan: T. ateş

y. 627, 631, 653, 654, 654, 663, 676, 677, 677, 677

y. +ın (örtin yalanın) 346, 355, 479

yalın: T. ateş, alev; ışık, parlaklık

y. 627, 631, 653, 654, 654, 663, 676, 677, 677, 677

y. (bir yalın bolmış) 482

y. (çoğ yalın) 103, 103, 103, 105, 485, 485, 485, 487, 538, 593, 670, 677

y. (küyer yalın teg) 253, 289

y. (ot teg yalın) 310, 483, 688

- y. (ot yalın) 307, 482
- y. (ört yalın) 346, 346, 347, 347, 347, 347, 348, 387, 480, 480, 480, 480, 482, 482, 484, 676, 677, 686, 736
- y. (ot yalın içinte örtenürbiz) 296, 356, 481
- y. (ört yalın arasinta) 347, 481
- y. (ört yalın içinte örtentiñ) 348, 357, 397, 483
- y. (ört yalın kız) 158, 348, 483
- y. (ört yalın teg) 346, 347, 347, 481, 482, 482, 687, 688
- y. (ört yalın üze) 347, 387, 480, 492
- y. (tamudağı ört yalın) 348, 394, 483
- y. (tamutağı ört yalın) 348, 395, 483
- y. (uluğ yaruğ öt yalın birle) 297, 482, 545
- y. (yalın bol) 483
- y. (yalın öt) 288, 481
- y. (yalın ota teg) 288, 481, 687
- y. (yalın otdın) 286, 481, 682
- y. (yalın sū t(e)ñri) 483
- y. (yalın teg) 483, 494
- y. (yalın teg bolup) 483, 483
- y. (yulalığ söğüt teg bir yalın) 480, 603
- y. +ı (bilge bilig öt yalını üze) 82, 175, 281, 353, 481, 493, 497, 535, 685, 749
- y. +ı (çoğı yalını) 103, 103, 485, 485
- y. +ı (çoğı yalını üze) 104, 486
- y. +ı (köñüllüg çoğı yalını ugrı) 106, 482, 686
- y. +ı (ol çoğı yalını) 104, 486
- y. +ı (öt yalını) 304, 482
- y. +ı (ot yalını tütün) 279, 458, 480, 701
- y. +ı (tamturmuş yula yalını teg) 312, 312, 385, 385, 483, 483, 493, 601, 602, 688
- y. +ı (yalını öze) 483
- y. +ım (çoğum yalınım) 485, 676

y. +ım (meniñ çoğum yalınım) 104, 486
y. +ımız (çoğumuz yalınımız) 104, 104, 105, 485, 486, 486, 487
y. +ın (çoğın yalın) 102, 103, 103, 103, 104, 104, 105, 105, 485, 485, 485,
485, 485, 486, 486, 487, 503, 536, 672, 672, 673
y. +ın (nızvanılığ òt yalın) 163, 296, 356, 481
y. +ın (òt yalın yalar teg) 304, 478, 482
y. +ın (otın yalın) 306, 482
y. +ın (òrtin yalın) 348, 348, 482, 482
y. +ındın (otnuñ yalındın) 308, 482
y. +ıñın (çoğıñın yalınıñın) 104, 486
y. +ıñız (køjüllüg yalınıñız üze) 486, 671, 686
y. +ıñızlar (çoğunuzlar yalınıñızlar) 105, 486
y. +ıñızlarını (çoğunuz yalınıñızlarını) 104, 486
y. +ınıñ (çoğı yalınınıñ irüsi belgüsi) 105, 486
y. +ınta (çoğınta yalınınta) 103, 486
y. +ınta (miñ kün t(e)ñriniñ tümen ay t(e)ñriniñ çoğınta yalınınta utmış
yigedmiş) 55, 104, 108, 208, 485, 490, 673
y. +ka (ulug çoğka yalınka) 105, 487
y. +ka (ulug çoğ yalınka) 105, 487
y. +l(ı)ğ (çoğluğ yalınl(ı)ğ) 49, 615, 673, 730
y. +l(ı)ğ (çoğluğ yalınl(ı)ğ bolup) 106, 489
y. +l(ı)ğ (òrtlüg yalınl(ı)ğ) 352, 488
y. +lar (ot yalınlar) 307, 482, 682
y. +ları (çoğları yalınları) 103, 490
y. +ları (çoğ yalınları) 105, 487
y. +ları (çoğ yalınları üze) 105, 487
y. +larta (òrtlüg yalınlarta) 350, 482
y. +lıg 489
y. +lıg (çoğluğ yalınlıg) 489
y. +lıg (çoğlug yalınlıg) 46, 106, 106, 106, 106, 107, 107, 107, 107, 107, 107,
107, 107, 107, 107, 107, 108, 108, 490, 490, 490, 490, 490, 490, 490, 490, 492, 670,
671, 673

- y. (ot yalıñ içinde turur) 304, 495
y. (şāfī yalıñ otdın) 314, 495
y. (yalıñ ot) 278, 494
y. (yalıñ otdın) 286, 494, 682
y. (yalıñ yüzlüg oğlan) 448
y. +dın 494
y. +lıg (tamuğnuñ yalıñlıg otınga söglüngey) 337, 426, 495
y. +lıg (yalıñlıg otğa köygey) 162, 327, 495
y. +lıg (yalıñlıg otğa köygey taķı söglüngey) 162, 327, 365, 495, 734

yalba: T. parlak

- y. 627, 631, 653, 655, 655, 655, 660, 662, 662
y. (yalba ābgīneler) 479, 673

yalçık: T. dünyanın uydusu, ay

- y. 479, 479, 586, 586, 609, 627, 632, 650, 652, 653, 653, 653
y. (bu yalçık) 479

yaldıran-: T. parlamak

- y. 627, 633, 653, 655, 746, 747
y.-ur (yüzler yaldıranur) 479

yaldrı- bk. **y^a/ııDr^a/ı-**

y^a/ııDr^a/ı-

yaldrı-: T. parlamak

- y. 627, 633, 653, 654, 654, 655, 746, 747, 747
y.-dı (kūn yaldırdı) 206, 479

yaltırı-: T. parlamak

- y. 633, 653, 654, 654, 655, 746, 747
y.-yu (küzki ay teñriçe yaltırıyu) 54, 497, 499

yaltra-: T. parlamak

- y. 627, 633, 653, 654, 654, 655, 746, 747, 747
y.-ğlı (seviglig yaltrağlı isig yüzünügen) 151, 498
y.-ğlı (yaltrağlı yaşın teñriçe) 497, 587
y.-yu (yaruķın yaltrayu) 497, 558

yaltrı-: T. parlamak

y. 627, 633, 653, 654, 654, 655, 746, 747, 747
y.-daçı (bilge biliglig yula yarukın yaltrıdaçı) 498, 551, 602
y.-dı 498
y.-dı (ay t(e)ñri yaltrıdı) 41, 498
y.-dı (nomı yarlığı yaltrıdı) 498
y.-gılı 499
y.-mış (yarumış yaltrımış ıduķ darnı) 498, 524
y.-p 498
y.-p (bilge biliglig yarukın yarup yaltrıp) 497, 523, 535, 669, 749
y.-yu 497, 498, 499, 499, 534, 547
y.-yu (birer yaruķlar yaltrıyu) 498, 547
y.-yu (birinte miñer yaruķlar yaltrıyu) 497, 534
y.-yu (kögüzinte yaltrıyu yaşuyı turmasar) 498, 591
y.-yu (yaltrıyu öner yarukı) 499, 559
y.-yu (öz y(a)ruğı üze yaltrıyu yaşuyı turmus teg) 497, 529, 591, 592
y.-yu (yaltrıyu yaşuyı turur) 498, 591
y.-yu (yaltrıyu yaşuyı tururlar) 499, 591
y.-yu (yaruk biligleri yaltrıyu) 499, 553, 674
y.-yu (yarukı yaltrıyu) 499, 558
y.-yur 497, 498, 498, 498, 498, 499, 499
y.-yur (ay teñri yaltrıyur teg) 42, 498
y.-yur (erdinilig tortın yaltrıyur teg) 498
y.-yur (yaltrıyur erdini) 218, 499, 552
y.-yur (yüz miñ kün teñri togmış teg yaltrıyur) 218, 499
y.-yur (yañı togmış kün teñri yaltrıyur teg) 189, 498
y.-yur (yarukın yaltrıkın yaltrıyur) 499, 501, 558
y.-yurlar (yalınayurlar yaltrıyurlar) 82, 175, 281, 353, 481, 493, 497, 535, 685, 749

yıldıra-: T. parlamak

y. 629, 633, 653, 654, 654, 655, 746, 747
y.-dı 596
y.-dı (yıldırım yıldıradı) 596, 596

yıldra-: T. parlamak; alevlenmek; yıldırım düşmek

y. 629, 633, 633, 653, 654, 654, 655, 705, 746, 747, 747, 747, 754

y.-dı (ot yıldradı) 312, 597

y.-dı (yıldırım yıldradı) 596, 597, 705

y.-ğan (yaruk yıldrağan çerāğ) 97, 537, 597

yuldra-: T. parlamak

y. 629, 633, 653, 654, 654, 655, 746, 747, 747

y.-dı 604

yaldırık bk. **yalDr^a/K**

yalDr^a/K

yaldırık: T. parlak; süslü

y. 26, 627, 631, 653, 654, 654, 655, 660, 662, 675

y. (yaldırık eşler) 479

y. (yaldırık nēḡ) 479

yaltrağ: T. ışık

y. 627, 631, 653, 654, 655, 660, 662, 662

y. +lar 497

yaltrığ: T. parlak

y. 627, 631, 653, 654, 655, 660, 662, 662

y. (yaruk yaltrığ yarutdaçı) 499, 556, 582

y. +lığ (altun yaruk yaltrıglığ sudur) 500, 531

y. +lığ (lınḡua yaltrıglığ) 500

y. +lığ (yaruk yaltrıglığ) 500, 556

y. +lığ (yaruk yaltrıglığ erdini) 500, 556

yaltrık: T. ışık

y. 627, 631, 653, 654, 655, 660, 662, 662

y. (kün ay yaltrık tıgme burқан) 45, 189, 501, 670, 727

y. (ol yaruk yaltrık içinte) 501, 546

y. (yaruk yaltrık) 432, 500, 501, 532, 545

y. (yaruk yaltrık) 203, 501, 501, 543, 560

y. (yaruk yaltrık barıntın) 500, 538

y. (yaruk yaltrık üze) 211, 501, 504, 546, 580

- y. (yaruk yaltrık yaltırtı) 496, 501, 556
- y. +ı 501
- y. +ı (altun önlüg yaltrıkı) 500
- y. +ı (küvrüg yarukı yaltrıkı içinte) 500, 531
- y. +ın (yarukun yaltrıkın yarutursız) 559, 582
- y. +ın (yarukın yaltrıkın yaltrıyur) 499, 501, 558
- y. +ın (yaruk yaltrıkın) 501, 556
- y. +ınça (yaltrıkınça bolur) 500
- y. +ınça (burkannıñ yaruk yaltrıkınça) 500, 533, 668
- y. +ka (yaruk yaltrıkka) 501, 556
- y. +lar (ol tütsüglüg yaruk yaltrıklar) 457, 501, 545
- y. +lar (yaruk yaltrıklar üze) 501, 547, 580
- y. +lıg 502, 502, 503, 503
- y. +lıg (altun önlüg y(a)ruk yaltrıklıg) 500, 502, 502, 530, 531, 531, 668
- y. +lıg (altun önlüg yaruk yaltrıklıg) 103, 484, 501, 501, 502, 530, 530, 535
- y. +lıg (altun yaltrıklıg sudur) 502
- y. +lıg (altun yaruk yaltrıklıg küvrüg) 502, 531
- y. +lıg (ay teñri yaltrıklıg) 64, 503
- y. +l(ı)g (çeçek y(a)ruk yaltrıklı(ı)g) 503, 552
- y. +lıg (çeçek yaruk yaltrıklıg) 503, 560
- y. +lıg (kök yarukın yaltrıklıg) 502, 542
- y. +lıg (nom yaltrıklıg) 502
- y. +lıg (uluğ yaltrıklıg burkan) 503
- y. +lıg (yaltrıklıg yaruklug bodisatav) 503, 565
- y. +lıg (yaruk yaltrıklıg yalınayur) 494, 503, 556
- y. +lıg (yürün yaltrıklıg) 503, 518
- y. +lıgıg (altun yaruk yaltrıklıgıg) 502, 541
- y. +lıglar (yaruk yaltrıklıglar) 502, 542
- y. +nıñ (yaruknuñ yaltrıknuñ adırmakı) 500, 542

yaldur- bk. **yalDur-**

yalDur-

yaldur-: T. aevlendirmek

y. 627, 633, 653, 654, 654, 655, 754, 757, 757

y.-dı (otnı yaldurdı) 313, 480

yaltur-: T. alevlendirmek

y. 627, 633, 653, 655, 754, 757, 757

y.-dı (ötug yalturdı) 311, 504

yalduz-: T. yıldızlamak

y. 627, 633, 653, 654, 654, 655, 746, 747

y.-dı (altun yalduzdı) 480, 480

y.-miş (kümiş yalduzmuş öygen) 480

y.-miş (kümüş yalduzmuş öygen) 480

yalın bk. **yal^a/ıⁿ/n**

yalın-: T. yanmak; zarara uğramak

y. 627, 633, 754, 757, 760

y.-sunı 491, 762

y.-u (yalını isig öziñe) 147, 481, 491

yalına- bk. **yal(ı)na-**

yal(ı)na-

yalına-: T. parlamak; yanmak

y. 627, 633, 655, 747, 757

y.-daçı 492

y.-mağ (öt yalınamağ üze) 284, 492

y.-mıšta 492, 493

y.-p 284, 491, 492, 492, 492, 493

y.-yu 297, 298, 312, 312, 492, 492, 688, 688

y.-yu (ol yalınayu turur böz) 493

y.-yu (öt yalınayu) 298, 314, 492

y.-yu (öt yalınayu turur) 313, 493

y.-yu (yalınayu turur) 108, 492

y.-yu (yalınayu turur tamutın) 397, 493

y.-yur (ulug öt yalınayur) 304, 311, 492, 492

y.-yur (yalınayur bilge bilig) 493

y.-yur (yalınayur bilge biliglig) 493

y.-yur (yaruk yaltrıklıg yalınayur) 494, 503, 556

y.-yurlar (yalınayurlar yaltrıyurlar) 82, 175, 281, 353, 481, 493, 497, 535, 685, 749

yalna-: T. alevlenmek

y. 627, 633, 654, 655, 747, 757

y.-dı (ot yaldı yalnadı) 313, 478, 495

y.-dı (ot yalnadı) 313, 496

y.-yu (yalnayu turğan til) 496

yalınat- bk. **yal(ı)nat-**

yal(ı)nat-

yalınat-: T. yakmak; parlatmak

y. 627, 633, 653, 655, 754, 757, 757, 757

y.-dı (otnı yalınatdı) 313, 494

y.-mak (öt yalınatmak) 279, 494

y.-maıklıg (yalınatmaıklıg çandali) 494

y.-u (köjüllüg otçuklarınta yalınatu) 313, 342, 479, 494, 738

yalnat-: T. alevlendirmek

y. 627, 633, 653, 654, 655, 754, 757, 757

y.-dı (otnı yalnatdı) 112, 313, 313, 496, 496, 509

yalınç: T. ışık

y. 627, 631, 653, 655, 660, 662, 662

y. +ıña (ol yaruklug yalınçıña) 494, 565

yalıñ bk. **yalı^ñ/n**

yalıñla- bk. **yalı^ñ/nla-**

yalınla- bk. **yalı^ñ/nla-**

yalı^ñ/nla-

yalınla-: T. parlamak

y. 627, 633, 653, 655, 746, 747, 747, 747, 757, 757

y.-yu (yalınlayu turur kılıç) 494

yalıñla-: T. alevlenmek

y. 627, 633, 653, 655, 746, 747, 747, 754, 757, 757

y.-dı (ot yalınladı) 313, 495

yalınlan- bk. **yalıⁿ/nlan-**

yalınlan- bk. **yalıⁿ/nlan-**

yalıⁿ/nlan-

yalınlan-: T. alevlenmek

y. 627, 633, 653, 654, 655, 754, 757, 757

y.-sa 313, 495

yalınlan-: T. alevlenmek

y. 627, 633, 653, 654, 655, 754, 757, 757

y.-dı (ot yalınlandı) 313, 495

y.-mişça (ot yalınlanmışça) 162, 327, 462, 495

y.-ur (yalınlanur otdın) 326, 495

yalna- bk. **yal(i)na-**

yalnat- bk. **yal(i)nat-**

yalıu-: T. yanmak; acı çekmek

y. 627, 633, 654, 654, 655, 754

y.-dı (köñül yalıjudı) 496

yalrı-: bk. **yal^r/ı^r/ı-**

yal^r/ı^r/ı-

yalrı-: T. parlatmak

y. 627, 633, 654, 654, 654, 655, 746, 747, 747, 747

y.-tı 496

y.-tı (yüzün yalrıttı) 496

yalrı-: T. aydınlatmak, parlatmak

y. 627, 633, 654, 654, 655, 746, 747, 747

y.-dı (ay teñri yalrırdı) 9, 41, 496

y.-sar 496

y.-taçı (erdini yarukın yalrırtacı) 496, 496, 537, 540

y.-tı (yaruk yalrıtrık yalrırtı) 496, 501, 556

yalrı- bk. **yal^r/ı^r/ı-**

yalrı-: bk. **y^a/ı^rDr^a/ı-**

yalrı- bk. **y^a/ı^rDr^a/ı-**

yaltrak bk. **yalDr^a/K**

yaltri- bk. **y^a/ıDr^a/ı-**

yaltrıd- bk. **yaltriD-**

yaltriD-

yaltrıd-: T. aydınlatmak

y. 633, 654, 655, 746, 747, 747

y.-mağığ (y(a)rutmağ yaltrıdmağığ hılmağı bolur) 499, 576

yaltrit-: T. aydınlatmak

y. 627, 633, 654, 655, 746, 747, 747

y.-daçı (hua çeçekin yaltritdaçı) 504

y.-dı 467, 504

y.-dımız 504

y.-dımız (nomug yaltritdımız) 63, 220, 382, 504, 521, 585, 753

y.-ğu (yoriğığ yaltritğu için) 504

y.-guluğ 504

y.-guluğ (yarutguluğ yaltritguluğ) 503, 576

y.-u (yarutu yalritu) 504, 579

y.-u (yarutu yalritu turgaylar) 499, 582

y.-u (yarutu yalritu turur erti) 211, 501, 504, 546, 580

y.-u (yarutu yalritu tutgalı umazlar) 504, 578

y.-ur 504

y.-ur (yaltrıdur tutruğ tigme) 504, 749

yaltriğ bk. **yalDr^a/K**

yaltriğ bk. **yalDr^a/K**

yaltriş-: T. parıldaşmak

y. 627, 633, 654, 655, 746, 747

y.-ur (yaltrişur erdi) 503

yaltrit- bk. **yaltriD-**

yaltur- bk. **yalDur-**

yan-: T. yanmak; acı çekmek

y. 627, 633, 655, 656, 754, 757

y.-ar 506, 507

y.-ar (çerāğ meñizlig yanar) 98, 508, 574
y.-ar (ot yanar bolsa) 288, 505
y.-ar (ot yanar erdi) 297, 506
y.-ar (otım yanar) 230, 311, 507
y.-ar (yanar köz) 179, 506, 508, 678
y.-ar (yanar közke) 179, 508
y.-ar (yanar ot) 309, 508
y.-ar (yanar ot içinde) 294, 506
y.-dı 505, 507
y.-dı (ot yandı) 297, 506
y.-dı (ot yandı erse) 288, 505
y.-dı (otun yandı) 343, 506
y.-dılar 506
y.-dım (furkatı otında yandım) 289, 507
y.-dım (köydüm yandım) 168, 168, 170, 183, 509, 509
y.-dım (köyüp yandım) 167, 508
y.-dım (kül bolgınça yandım) 184, 477, 509
y.-dım (ot tig yandım) 296, 506
y.-dım (yandım yağıldım) 476, 508
y.-ğan (künni yangan çirāğ kıldı) 50, 100, 194, 506, 570, 711
y.-ğan (otda yangan) 166, 292, 463
y.-ğan (yangan alınmış ot birle) 38, 110, 294, 507
y.-ğan (yangan çerak) 98, 506
y.-ğan (yangan çirāğ) 50, 100, 100, 101, 195, 507, 507, 508, 571, 712
y.-ğan (yangan çirāğlar birle) 100, 506, 712
y.-ğan (yangan ot) 322, 505
y.-ğan (yangan otğa) 324, 505
y.-ğan (yangan otını) 318, 505, 733
y.-ğan (yangan suw ara) 507
y.-ğandın (yaruq yangandın) 99, 505, 536
y.-ıñız (‘ışk otığa yanıñız) 286, 507
y.-ıp (köyüp yanıp) 37, 169, 183, 508, 509

y.-ıp (ol ot yanıp) 298, 506
y.-ıp (yanıp köyer irmiş) 112, 162, 170
y.-mak (köymek yanmak) 167, 508
y.-makımdın (iç yanmakımdın) 458, 507, 761
y.-mağğa (ot yanmağğa) 296, 343, 506
y.-mas (çerāğ yanmas) 97, 475, 507
y.-mas (otdın yanmas) 306, 506
y.-may (köymey yanmay) 161, 282
y.-may (örtep yanmay) 354, 508
y.-miş (sewüglük otı yanmış) 164, 507
y.-mişda (şem` yanmışda) 369, 504
y.-sa (şem` din yansa) 100, 371, 505, 577
y.-sam (köyüp yansam) 171, 509

yandur-: T. yakmak; zarar vermek

y. 627, 633, 655, 656, 754, 757
y.-dı (otnı yandurdu) 290, 314, 509
y.-dı (yandurdu dutuşturdı) 112, 314, 497, 510
y.-dılar 509
y.-dılar (ışıklık çırağın yandurdılar) 99, 510, 689
y.-dılar (ot yandurdılar) 304, 313, 328, 412, 509, 509, 509
y.-dılar (otnı yandurdılar) 337, 509
y.-dılar (tamuğka ot yandurdılar) 328, 412, 509
y.-ğan (müglar yandurğan otlar) 258, 509
y.-ğıl 509
y.-mağıl 285, 510, 687
y.-miş (tañrınıñ yandurmış otı) 336, 509
y.-salar (ot yandursalar) 304, 509
y.-salar (otnı yandursalar) 310, 509
y.-sañ (īmān şem`in yandursañ) 369, 509
y.-uñ (bu tamuğnı yanduruñ) 403, 509
y.-uñ (uluğ ot yanduruñ) 311, 509
y.-up (ot yandurup) 289, 509

y.-ursiz (kimnünj haqqını yandurursiz) 510, 761

y.-ursiz (ot içinde yandurursiz) 279, 463, 509

yandurul-: T. yakılmak

y. 627, 633, 656, 757

y.-dı (tamuğ yanduruldı) 415, 510

y.-ur 102, 510

yañı ay: T. yeni ay

y. 510, 510, 510, 627, 632, 712, 712

y. (yañı ay egri boldı) 510

y. (yañı ay teg) 510, 552

y. (yañı toğmiş ay teñri teg) 510

y. +ka (yañı ayka tegi) 510, 717

y. +lardın (yañı aylardın) 510, 510

y. +nı (yañı aynı) 510

yap bk. **ya(r)p**

yar-: T. aydınlatmak

y. 4, 4, 628, 633, 656, 656, 746, 747

y.-ğanı (tañnıñ yarganı) 59, 214, 441, 511

yarı- bk. **yar^l/o-**

yar^l/o-

yarı-: T. aydınlatmak; mutlu olmak

y. 628, 633, 656, 656, 746, 747

y.-ğıl (köz yarığıl) 511

y.-ğlı (tañlarını yarığlı kıldı) 62, 219, 442, 511

yaro-: T. aydınlanmak

y. 628, 633, 656, 656, 746, 747, 747

y.-dı (yaron yarodı erser) 520, 522

yaru-: T. parlamak, aydınlanmak; mutlu olmak; tenevvür etmek

y. 633, 656, 746, 747

y.-Ø (kün teg yaru) 202, 524

y.-dı 522, 523, 523, 523, 523, 524, 524, 525, 525, 525, 526, 527, 527, 528

y.-dı (bir közi yarudı) 527

y.-dı (köñülleri kögüzleri bilge biligleri yarudı yaşudı) 529, 592, 752
y.-dı (kün teñri қаıtsası açıldı yarudı) 157, 202, 524
y.-dı (közi yarudı) 527
y.-dı (közüm yarudı) 527
y.-dı (kūn yarudı) 206, 524
y.-dı (küni yarudı) 219, 224, 231, 527, 528, 528, 723, 752
y.-dı (tañ mu yarudı) 440, 524
y.-dı (tañ yarudı) 441, 524
y.-dı (yarın yarudı) 219, 518, 525
y.-dı (y(a)rudı) 527
y.-dı (yarudı yaşudı) 527, 591, 747, 751
y.-dı (yula yarudı) 529, 601
y.-dı (yüzün yarudı) 524
y.-du (tört buluñ yınақ yarudu yaşudu) 525, 591
y.-dukda 526
y.-dukda (tañ yarudukda) 442, 526, 575
y.-dukda (yarun yarudukda) 523, 575
y.-ğay 274, 529, 750
y.-ğıl (közün yaruğıl) 528
y.-ğıl (yaşıқ teg yaruğıl) 526, 586, 729
y. -ğınça (kün yaruğınça) 225, 228, 524
y.-glı 526
y.-gu (küni yaruğu) 227, 524
y.-madı 523
y.-madı (tañ yarumadı) 441, 524
y.-mağa (yüz yarumağa) 528
y.-maқ (közleri yarumaқ) 528
y.-maқı (kün teñri yarumaқı) 204, 524
y.-makı (yarumakı bolsun) 188, 523, 726
y.-maқtın 526
y.-mamış (tañ yarumamış) 441, 524
y.-maz 525, 526

y.-mazkan (yıl yarumazkan) 523
y.-miş (ay yarumış künüm) 523, 728
y.-miş (yarumış küne) 230, 525
y.-miş (yarumış künüg) 193, 523
y.-miş (yarumış künüm) 207, 524, 729
y.-miş (tañ yarumış) 434, 523
y.-miş (yarumış yaltrımıñ ıduğ darnı) 498, 524
y.-miş (yarumış yaruğı) 526, 559
y.-miş (yarumış yayı) 523
y.-p 526
y.-p (bilge biliglig yarukın yarup yaltrıp) 497, 523, 535, 669, 749
y.-p (içi yarup) 528
y.-p (köñli kögsi közi yarup) 528, 752
y.-p (köñülüm biligim yarup) 529
y.-p (yarup yaşup) 526, 591
y.-pan (yay yarupan) 526
y.-r 67, 274, 448, 525
y.-r (bu köñlüm yarur) 529
y.-r (er közi yarur) 528, 528, 749
y.-r (içi taşı yarur) 528, 752
y.-r (köñli yarur) 230, 753
y.-r (köñlüm yarur) 528, 529, 753
y.-r (köñüller yarur) 524
y.-r (közler yarur) 528
y.-r (nürındın yarur) 523
y.-sa (közi yarusı) 527, 527, 527, 752, 752, 753
y.-sa (közleri yarusı) 528, 528
y.-sa (tañ yarusı) 524
y.-sa (yula yarusı) 526, 602, 749
y.-sar (yarın yarusar) 518, 525
y.-sın (közi yarusın) 528
y.-sun (közi yarusun) 527, 527, 753

y. +ġı (yarınġı yol) 512

y. +ı 514

y. +ka 513

y. +ka 513, 514, 517, 517

y. +kı (yarınkı asıġ) 512

y. +kı (yarınkı beka) 517

y. +kı (yarınkı erej) 517

y. +kı (yarınkı hoşluk) 517

y. +kı (yarınkı işim) 513

y. +kı (yarınkı itig) 512, 513

y. +kı (yarınkı kün) 514

y. +kı (yarınkı tün) 517

y. +lık 519, 742, 742

y. +lık (yarınlık azuk) 519, 519

y. +lık (yarınlık iş) 519, 519

y. +lık (yarınlık orun) 519

y. +ta 517

yaron: T. sabah vakti

y. 628, 656, 742

y. (yaron yarodı erser) 520, 522

yarun: T. sabah vakti

y. 442, 526, 575, 628

y. (yarun yarudukda) 523, 575

y. +ınta (tañ yarunınta) 441, 575

yarıt- bk. **yar^l/ot-**

yar^l/ot-

yarıt-: T. aydınlatmak

y. 628, 633, 656, 656, 746, 748, 748

y.-ıñ (i`tikādlarıñız yarıtıñ) 519, 750

y.-ur (yüzi yarıtur) 274, 519

yarot-: T. aydınlatmak

y. 628, 633, 656, 656, 746, 748, 748

y.-u 522

yarut-: T. aydınlatmak, mutlu etmek; tenevvür etmek; açığa çıkarmak, izah etmek

y. 628, 633, 656, 656, 660, 746, 748, 748, 751, 751

y.-Ø 585, 752

y. - Ø (közni yarut) 585

y. - Ø (közüg yarut) 585

y. - Ø (közümni yarut) 584

y.-ayın 582

y.-daçı 576

y.-daçı (ol kün teñri yarokın yarutdaçı) 220, 382, 504, 521, 585, 753

y.-daçı (teñriler ordusun yarutdaçı) 581

y.-daçı (yaruq yaltrıg yarutdaçı) 499, 556, 582

y.-daçı (yarutdaçı yaşıutdaçı) 576, 581, 595

y.-daçıka (yirtinçüg yarutdaçıka) 581

y.-daçılar (iki yarutdaçılar) 65, 222, 579

y.-dı 521, 548, 580, 580, 582, 666

y.-dı (bilge biliglig kün teñri yarutdı) 186, 577

y.-dı (bilge biliglig yulağ yarutdı) 577, 600, 708

y.-dı (çırāğnı yarutdı) 101, 582

y.-dı (nomuğ yarutdı) 576

y.-dılar 65, 222, 579

y.-dılar (bilge biliglig wiçinig yarutdılar) 576

y.-galı (yarutgalı yaşıutgalı itmezler) 579, 595

y.-gan 201, 579

y.-gan (kün birle yarutgan) 193, 578

y.-ğan (künni yarutğan aynı yaruqluq kıldı) 50, 57, 210, 572, 578, 668

y.-ğan (yarutğan çırāğ irdiñ) 100, 577

y.-ğan (yarutğan kıldı) 194

y.-ğan (yarutğan kitābsız) 578

y.-gay 584, 753

y.-ğay (köñlümni yarutğay) 63

y.-gay (yarutgay yaşutgay) 456, 457, 551, 581, 595, 703
y.-gay (yarutgay yaşutgaylar) 580, 595
y.-ğay (yüzin yarutğay) 584, 753
y.-ğay (yüzün yarutğay) 584
y.-ğıl (cānım yarutğıl) 265, 584
y.-ğıl (cānımın yarutğıl) 584
y.-ğıl (içimni yarutğıl) 267, 578, 752
y.-ğıl (közümni yarutğıl) 584, 753
y.-ğıl (közün yarutğıl) 584
y.-ğuluğ (yarutğuluğ işi) 582
y.-ğuluğ (nom yarutğuluğ) 579
y.-ğuluğ (yarutğuluğ yaltritğuluğ) 503, 576, 579
y.-ı 579, 581, 581
y.-ı (yarutı birzün) 579
y.-ı (yörügin yarutı yaşutı) 585, 595, 753
y.-ır 193, 539, 578
y.-ır (yarutır yaşutır) 577, 595, 752
y.-ırsız (kögüzin yarutırsız) 533, 577
y.-mağ (y(a)rutmağ yaltrıdmağığ hılmağı bolur) 499, 576
y.-mağı (yarutmağı üze) 186, 577
y.-mayın (køjül közin yarutmayın) 585
y.-maz 582
y.-maz (küne yarutmaz) 223, 576, 752
y.-maz (küni yarutmaz) 232, 584
y.-maz (şem´ yarutmaz) 370, 462, 582, 749
y.-miş (çirāğnı yarutmış bolgıl) 102, 580
y.-miş (ħalāyıkka yarutmış) 577
y.-miş (yarutmış erdi) 577
y.-sa 578, 579, 580
y.-sa (çırāğı yarutsa) 100, 371, 505, 577
y.-sa (köz yarutsa) 577, 578
y.-sa (közin yarutsa) 584

y.-sa (küni yarutsa) 223, 583
y.-sa (yürek yarutsa) 579, 753
y.-sa (yüzün yarutsa) 584
y.-sar (köñlin yarutsar) 585
y.-su (közün yarutsu) 583
y.-sunlar 384, 535, 577
y.-taçı 582
y.-taçı (yaruttaçı ol) 580, 753
y.-tı 180, 184, 568, 574, 576, 577, 577, 579, 580, 581, 582, 583, 583, 583, 583,
583, 584, 672, 750, 750
y.-tı (ay yaruttı) 62, 219, 554, 582
y.-tı (cihān yüzün yaruttı) 215, 581
y.-tı (köñlin yaruttı) 584
y.-tı (köñül köz yaruttı) 584
y.-tı (köñül yaruttı) 585
y.-tı (köñüllerni yaruttı) 585
y.-tı (közün yaruttı) 584
y.-tı (kün ay yaruttı) 63, 220, 583, 583
y.-tı (kün teñri teg yaruttı) 203, 579, 726
y.-tı (kün yaruttı) 231, 581, 582
y.-tı (küni yaruttı) 232, 583
y.-tı (künni yaruttı) 9, 225, 225, 578, 578
y.-tı (künüg hem ayıg yaruttı) 63, 220, 583, 750
y.-tı (sözün yaruttı) 585, 753
y.-tı (yaruttı erse) 578
y.-tı (yaşık birle yaruttı) 583, 586
y.-tı (yüzi nurındın yaruttı) 275, 583
y.-tı (yüzün yaruttı) 584
y.-tu 581
y.-tuñ 583
y.-tuñ (yaruk kündüzün yaruttuñ) 237, 540, 578, 673, 745
y.-u 186, 501, 547, 577, 580, 581, 671

y.-u (altun önlüg yarukın yarutu yaşutu turgaylar) 576, 595
y.-u (yarutu turur teg) 577
y.-u (yarutu yaltritu) 504, 579
y.-u (yarutu yaltritu turgaylar) 499, 531, 582
y.-u (yarutu yaltritu turur erti) 211, 501, 504, 546, 580
y.-u (yarutu yaşutu turur teg) 583, 595
y.-u (yarutu yaltritu tutgalı umazlar) 504, 578
y.-uğlı (çerāğlar taķı yarutuğlı ay) 57, 97, 580, 609
y.-uğlı (köñülüg yarutuğlı) 542
y.-uğlı (meniñ köñülüm(ü)n y(a)rutuğlı ķaņım) 579, 753
y.-uğlı (yerniñ yarutuğlı) 272, 671, 750
y.-up (ıdok burhan nomın yarutup) 577
y.-up (nom üze yarutup) 579
y.-ur 220, 559, 579, 579, 583
y.-ur (köze yarutur) 583
y.-ur (közin yarutur) 584
y.-ur (közüg yarutur) 584
y.-ur (küni yarutur) 196, 583, 585
y.-ur (taņa yarutur) 442
y.-ur (üç yaroķlar yarutur) 521
y.-ur (yarukuņuz yarutur) 559, 582
y.-ur (yarutur teg) 579
y.-ur (yarutur yaşutur) 583, 595
y.-ur (yoz yočan yarutur esriñü yaruķlar) 559, 583
y.-ur (yula teg yarutur) 601, 710
y.-ursiz 192, 539, 559, 578, 578, 579, 582, 726

yaro- bk. **yar^l/o-**

yarok bk. **yar^o/uK**

yar^o/uK

yarok: T. ışık, parlak; açık, anlaşılır

y. 8, 628, 631, 656, 660, 662, 662

y. (bilge biliglig yarok kün teņri) 184, 520, 725

- y. (küntüz teg yarok kıltı) 251, 520
- y. (yarok batar erkli) 520
- y. (yarok buyan) 521
- y. (yarok kapıg) 521
- y. (yarok kün teñri) 109, 184, 219, 520, 521, 725
- y. (yarok levlig) 521
- y. (yarok teg) 520
- y. (yarok ulug yörügler) 521
- y. (yarok yaşok) 520, 521, 521, 521, 590, 591, 591, 591
- y. (yarok yaşok) 521, 521, 590
- y. (yarok yaşok kıltılar erser) 521, 590
- y. (yarok yaşok savınlı kılıkınlı) 521, 591, 675
- y. (yarok yaşok yörügler) 520, 521, 590
- y. +ı (kün teñri yaroķı) 203, 520
- y. +ı (tözün yolnuñ yaroķı) 520
- y. +ı (yaroķı üze) 520
- y. +ın (ol kün teñri yaroķın yarıtdaçı) 63, 220, 382, 504, 521, 585
- y. +lar (iki törlüg yaroķlar) 520
- y. +lar (ol yaroķlar üze) 520
- y. +lar (üç yaroķlar yarıtur) 521, 581
- y. +lı (yaroķlı qaralı) 522
- y. +luğ 66, 66, 222, 222, 522, 522
- y. +luğ (yadılmış yaroķluğ) 522
- y. +luğ (yaroķluğ irü) 522
- y. +luğ (yaroķluğ kıltı) 522
- y. +lugug 522
- yaruğ:** T. parlak
- y. 8, 628, 631, 656, 660, 662, 662
- y. (yaruğ t(e)ñri oğulanları) 529
- y. (y(a)ruğ yaşuğ mani monçuğ erdini) 529, 591, 592
- y. (y(a)ruğ yula) 457, 529, 600
- y. +ı (öz y(a)ruğı üze yaltrıyu yaşuyu turmus teg) 529, 591, 592

y. +luğ (y(a)ruğluğ bodis(a)t(a)v) 529

yaruğ: T. ışık, parlak; açık, belli; mutlu, mutluluk; temiz, saf; ferah; başarılı

y. 8, 628, 631, 656, 660, 662, 662

y. (açuk hem yaruğ bolsa) 561

y. (açuk yaruğ) 37, 37, 530, 530

y. (altun önlüg yaruğ yaltrıklıg) 103, 484, 501, 501, 502, 530, 530, 530, 535

y. (altun önlüg y(a)ruğ yaltrıklı(ı)ğ) 9, 500, 530, 531, 668

y. (altun önlüg y(a)ruğ yaltrıklıg) 502, 531

y. (altun yaruğ) 535

y. (altun yaruğ yaltrıglıg sudur) 500

y. (altun yaruğ yaltrıklıg küvrüg) 502

y. (altun yaruğ yaltrıklıgıg) 502, 541, 670

y. (arığ yaruğ briştiler) 532

y. (arığ yaruğ ezrua teñriken) 539, 672

y. (arığ yaruğ yul) 532

y. (arınmaklıg yaruğ) 532

y. (ayı küni ertinü yaruğ) 43, 187, 534

y. (ay köñli yaruğ) 533

y. (ay kün deg yaruğ közlerni) 44, 188, 535

y. (ay teg kün teg yaruğ turur) 39, 185, 562, 676

y. (ay teñriteg yaruğ) 215, 550

y. (ay yaruğ bilgi) 533

y. (azkya azkya yaruğ) 537

y. (bışurunmaklıg yaruğ yaşuk töz tüp) 86, 534, 593

y. (bilge biliglig yaruğ közümüz) 538

y. (bilge biliglig yaruğ yula) 165, 533, 603

y. (bilge yaruğ) 533

y. (bir sıduğ yaruğ) 544

y. (bir yaruğ) 534

y. (bir y(a)ruğ kün) 223, 534

y. (bitilmiş yaruğ bitig) 541

y. (bu bış yaruğ t(e)ñri sınıları) 536

- y. (burkannın yaruk yaltrıkına) 500, 533, 668
- y. (çeçek yaruk yaltrıklıg) 503, 560
- y. (çeçek y(a)ruk yaltrıklı(ı)ğ) 503, 552
- y. (edgü kılınçlıg yaruk ay teñri) 58, 547
- y. (içimni yaruk tut) 267, 563
- y. (iki kün ay t(e)ñri y(a)ruk küçin almatın) 41, 187, 534
- y. (iki y(a)ruk kün ay t(e)ñriler) 53, 198, 543, 720
- y. (iki yaruk ordu) 44, 48, 187, 190, 720
- y. (iki yaruk ordu içre olurugma teñrilerke) 44, 48, 187, 538, 720
- y. (iki yaruk orduğa) 544, 720
- y. (iki yaruk ordular) 53, 54, 198, 202, 543, 720,
- y. (iki yaruk ordular içinteki) 54, 202, 543, 720
- y. (iy köñli yaruk p̄ir) 563
- y. (kamağ yaruk özütleriñ) 539, 672
- y. (kamağ yaruk teñriler) 539
- y. (karañkular taķı yaruk) 552
- y. (karañkuluklar taķı yaruk) 127, 549
- y. (köz yaruk boldı) 562
- y. (köz yaruk kılğa) 562
- y. (közi yaruk ıduklar) 561
- y. (közüm yaruk bolur) 533, 561, 562, 575, 664
- y. (közün yaruk bolsun) 562
- y. (künni yaruk taķı aynı yaruk kıldı) 57, 210, 545, 668
- y. (kün ay teg yaruk) 44, 188, 562, 676
- y. (kün teg yaruk) 221, 560
- y. (kün teg yaruk bolğay) 218, 552
- y. (kün yaruk bolmışı vaķt) 223, 532
- y. (miñ kün ay teñriler birkerü yaruk ıdmış teg) 55, 208, 544
- y. (nūrānī turur taķı yaruk turur) 277, 302, 546, 673
- y. (ol ay t(e)ñri ordusıntaķı y(a)ruk künke) 44, 188, 535
- y. (ol tütsüglüg yaruk yaltrıklar) 457, 501, 545
- y. (ol y(a)ruk) 57, 211, 546

- y. (ol yaruḫ kıızı) 546
y. (ol yaruḫ nūr) 267, 540
y. (ol y(a)ruḫ örtük sayu ay t(e)ḡri ordusu) 57, 212, 547
y. (ol yaruḫ yaltrık içinte) 501, 546
y. (ol yaruḫ yulduz teg) 536, 605
y. (önmiş yaruḫ) 547
y. (özeki yaruḫ teḡriler) 547
y. (sekiz yükmek yaruḫ) 536, 548, 669
y. (süzük yaruḫ) 548
y. (taḡ sarıḡındaki yaruḫ teg) 441, 549, 672
y. (taḡ yaruḫ boldı) 443, 554
y. (tegirmi yaruḫ) 534, 543
y. (tolun ay tēg yaruḫ bolḡay) 452, 560
y. (tört yaruḫ ēllig teḡriler) 552
y. (tört yaruḫ ilig t(e)ḡriler) 612
y. (tört yaruḫ küç) 550
y. (tört yaruḫ tamga) 376, 383, 550, 673, 695
y. (töz yaruḫ yaşıkuḡ) 550, 593
y. (tünerig sansarnıḡ yaruḫ yulası) 550, 601
y. (ulug nomlug yaruḫ yula) 559, 602
y. (uluḡ y(a)ruḫ) 550
y. (uluḡ yaruḫ barḫ) 551
y. (uluḡ yaruḫ öt yalın birle) 297, 482, 545
y. (yap yaruḫ nēḡ) 510, 552
y. (yaruḫ aḡnuḫı) 552
y. (yaruḫ ay teḡri) 22, 58, 62, 547, 553, 726
y. (y(a)ruḫ ay t(e)ḡri) 62, 554
y. (y(a)ruḫ ay t(e)ḡri yaşıyu) 49, 194, 540, 730
y. (yaruḫ ay t(e)ḡri yaşıyu) 49, 194, 540, 671
y. (yaruḫ belḡü) 553
y. (yaruḫ bilge bilig) 548, 551, 553
y. (yaruḫ bilge bolur) 537

- y. (yaruk biligleri) 553
y. (yaruk bitig) 533, 536
y. (yaruk bitig birle) 540
y. (yaruk bolayın) 563
y. (yaruk boldı) 219, 219, 442, 540, 553, 553, 553, 553, 553, 553, 573
y. (yaruk bolğan üçün) 536
y. (yaruk bolğay) 218, 294, 452, 552, 560
y. (yaruk bolsa) 561
y. (yaruk boltı) 213, 440, 524, 548, 724
y. (yaruk böğü) 553
y. (yaruk burқан) 553
y. (yaruk cān) 553
y. (yaruk cehān) 553
y. (yaruk cihān) 553, 553
y. (yaruk çeçek bodısavata) 553
y. (yaruk çerāğ) 98, 553
y. (yaruk çın ajun) 553
y. (yaruk çırāğ) 101, 555
y. (yaruk dünyā meñzi) 554
y. (yaruk dünyā yüz) 554
y. (yaruk dünyanı koyup) 554
y. (yaruk dyan) 554
y. (yaruk dyan erser) 550
y. (yaruk edremlig) 563
y. (yaruk èllig teñriler) 550
y. (yaruk erdi) 530
y. (y(a)ruk erd(i)nilig) 542
y. (yaruk erip) 554
y. (yaruk ermes) 531
y. (yaruk ermez) 557
y. (yaruk ermezli) 557
y. (yaruk frištiler) 554

- y. (yaruk ışuğma burhanlar) 130, 538, 751
- y. (yaruk içinte) 545
- y. (yaruk idiñiz) 536
- y. (yaruk iligimiz) 542
- y. (yaruk kııl) 541
- y. (yaruk kııldı) 545, 547, 554, 673
- y. (yaruk kııldıķ) 541
- y. (yaruk kıılıp turur) 563
- y. (yaruk kitāb birle) 541
- y. (yaruk kitāblar birle) 540
- y. (yaruk kitābsız) 533
- y. (y(a)ruk köñül) 554
- y. (yaruk körkünüz) 546
- y. (yaruk közünü) 203
- y. (yaruk küçi) 544, 550
- y. (y(a)ruk küçi birigli) 44, 187, 534
- y. (yaruk küçin birle) 550
- y. (yaruk küçlüğ) 541, 549, 549
- y. (y(a)ruk küçün) 554
- y. (yaruk kün) 219, 220, 554, 559, 560, 583
- y. (yaruk künni) 63, 555, 611, 674, 727
- y. (yaruk kün teñri) 213, 221, 548, 560
- y. (y(a)ruk kün t(e)ñr(i)) 219
- y. (yaruk kün teñri tilgeni) 218, 499, 552
- y. (yaruk kün teñriçe) 217, 551
- y. (yaruk kün tig) 62, 219, 219, 554, 582, 611
- y. (yaruk kün toğgınça) 221, 560
- y. (yaruk kün) 224, 232, 232, 232, 232, 537
- y. (yaruk künke) 225, 540
- y. (yaruk künler) 232, 555
- y. (yaruk kündüzi) 246, 550
- y. (yaruk kündüzün yaruttuñ) 237, 540, 578, 673, 745

- y. (yaruḫ nom bitig) 548
y. (y(a)ruḫ oḡluḡız) 539
y. (yaruḫ otlar) 314, 555
y. (yaruḫ ög) 563
y. (yaruḫ taḫı belgölüg kitāb) 541
y. (yaruḫ tapa) 536, 536
y. (yaruḫ teg) 548, 555, 671
y. (yaruḫ teḡri) 550, 551, 555, 555
y. (y(a)ruḫ t(e)ḡri) 555
y. (y(a)ruḫ t(e)ḡri mani burḫan) 539, 670
y. (yaruḫ teḡri mani burḫan) 541
y. (y(a)ruḫ t(e)ḡrisiz) 555
y. (y(a)ruḫ t(e)ḡri yiri) 555
y. (yaruḫ teḡri yiriḡe) 542, 585
y. (yaruḫ teḡriler) 539, 547, 555
y. (yaruḫ teḡriler yiri) 555
y. (yaruk teḡrilerdde) 555
y. (yaruḫ teḡrilerke) 541, 555
y. (yaruḫ tilgen) 537
y. (yaruḫ tip titir) 547, 555
y. (y(a)ruḫ tirig öz) 544, 550
y. (yaruḫ titir) 552
y. (yaruḫ ton aḡnuḫı) 556
y. (yaruḫ top tolup erip) 547
y. (yaruḫ tözlük) 556
y. (yaruḫ turur) 39, 184, 531, 561, 674
y. (yaruḫ tut) 556
y. (yaruḫ uçmaḫ) 556
y. (yaruḫ üzüt) 310, 550
y. (yaruḫ yaltrıḡ yarutdaḫı) 499, 556, 582
y. (yaruḫ yaltrıḡlıḡ) 500, 556
y. (yaruḫ yaltrıḡlıḡ erdini) 500, 556

- y. (yaruk yaltrık) 432, 500, 501, 532, 545
- y. (yaruk yaltrık yaltırtı) 496, 501, 556
- y. (yaruk yaltrıkın) 501, 556
- y. (yaruk yaltrıkka) 501, 556
- y. (yaruk yaltrıklar üze) 501, 547, 580
- y. (yaruk yaltrıklıg yalınayur) 494, 503, 556
- y. (yaruk yaltrıklıglar) 502, 542
- y. (yaruk yaltrık barıntın) 500, 538
- y. (yaruk yaltrık üze) 211, 501, 504, 546, 580
- y. (yaruk yangandın) 99, 505, 536
- y. (yaruk yaşıl) 537
- y. (yaruk yaşuk) 556, 592, 593
- y. (yaruk yaşuk) 537, 547, 551, 557, 561, 592, 593, 593, 593, 593, 594, 594, 670, 675, 676
- y. (yaruk yaşuk bışurunmañuklar) 88, 564, 595
- y. (y(a)ruk yaşuk nomlug) 385, 592
- y. (yaruk yaşukka) 557, 594
- y. (yaruk yaşuklarka) 560, 594
- y. (yaruk yaşuklug öt üze) 87, 88, 280, 295, 344, 345, 353, 532, 545, 594, 594, 704
- y. (yaruk yaşuk belgüler) 556, 593
- y. (yaruk yaşuk berü) 556, 593
- y. (yaruk yaşuk birle) 556, 593
- y. (yaruk yaşuk bitiglerig) 549, 594, 673
- y. (yaruk yaşuk bolup) 530, 592
- y. (yaruk yaşuk bolur) 537, 592
- y. (yaruk yaşuk erdi) 563
- y. (yaruk yaşuk erkligler) 557, 593
- y. (yaruk yaşuk itig) 541, 592
- y. (yaruk yaşuk kōşa bışrunmañlıg etöz) 84, 527, 558, 594
- y. (yaruk yaşuk köñül) 557, 593
- y. (yaruk yaşuk közleri üze) 536, 592

- y. (yaruk yaşuk közüüz üze) 557, 593
- y. (yaruk yaşuk meñi) 534, 592
- y. (yaruk yaşuk nomluğ) 557, 593, 593
- y. (yaruk yaşuk nomlug yula tamturup) 552, 593, 602
- y. (yaruk yaşuk tetir) 547, 592, 673
- y. (yaruk yaşuk üze) 537, 484, 592
- y. (yaruk yaz) 557, 674
- y. (yaruk yaz faslı) 557
- y. (yaruk yaz teg erdim) 557
- y. (yaruk yıldrağan çerāğ) 97, 537, 597
- y. (yaruk yılduz tēg yışığay) 560, 597, 599, 727
- y. (yaruk yiltiz) 557, 665
- y. (yaruk yir) 557
- y. (yaruk yol hem çerāğ) 97, 672, 710
- y. (yaruk yol yoruk kıldımız) 549, 671
- y. (yaruk yula) 165, 533, 557, 558, 603, 603, 603, 674, 711
- y. (yaruk yula tamtursunlar) 384, 535, 600, 708
- y. (yaruk yulduz) 315, 551, 558, 559, 607, 611, 611, 611
- y. (yaruk yulduzı togdı) 549, 610, 611, 674
- y. (yaruk yulduz togarda) 558, 611
- y. (yaruk yüz) 530, 548, 563, 675
- y. (yaruk yüz birle) 563
- y. (yaruk yüz küler teg) 526, 563, 563
- y. (yaşığan yaruk yulduz) 586, 610
- y. (yirtinçünün yaruk yulası) 559, 602, 708
- y. (yüpün önlüg yaruk) 549
- y. (yüz köz yaruk tutsa) 562
- y. (yüz yaruk tutsa) 562
- y. (yüzi yaruk tutsa) 562, 675
- y. (yüzün yaruk tut) 562
- y. (yüzünni yaruk tut) 563
- y. +dın 558

- y. +1 558
- y. +1 (altun öñlög etözünjünj yarukı) 666
- y. +1 (ay köñlüm yarukı) 533, 672
- y. +1 (bilge biliglig yarukı) 533
- y. +1 (biş teñri yarukı) 535, 544
- y. +1 (etözünjüz yarukı) 537
- y. +1 (ey közüm yarukı) 561, 561, 664
- y. +1 (kadyod kırtıñ yarukı teg) 537, 538, 672
- y. +1 (köz yarukı) 561, 561, 663, 664, 664
- y. +1 (köz yarukı bolğay) 561, 664
- y. +1 (köz yarukı erdiñ) 562
- y. +1 (közlerimiz yarukı) 561, 664
- y. +1 (közleriniñ yarukı turur) 561
- y. +1 (közüm yarukı) 533, 561, 562, 562, 562, 562, 562, 664, 664, 664
- y. +1 (küçi yarukı) 542
- y. +1 (künnünj yarukı) 195, 541
- y. +1 (kün t(e)ñri yarukı) 203, 543
- y. +1 (kün teñri yarukı isigi) 203, 255, 356, 543
- y. +1 (kün teñri yarukı üze) 191, 538
- y. +1 (kün teñri yarukı yadılur teg) 192, 539, 578, 726
- y. +1 (kün teñriniñ yarukı) 204, 544
- y. +1 (kün teñriniñ yarukı) 204, 544
- y. +1 (kün yarukı) 187, 534
- y. +1 (kün yarukı körgünçe) 206, 544
- y. +1 (küvrüg yarukı yaltrıkı içinte) 500, 531
- y. +1 (miñ kün teñri yarukı) 208, 221, 544
- y. +1 (ol közünj yarukı) 562
- y. +1 (teñri burқан yarukı) 549, 750
- y. +1 (ulug yula yarukı teg) 551, 601, 708
- y. +1 (yarukı artar) 63, 448, 558, 663
- y. +1 (yarukı yaltrıyu) 499, 558
- y. +1 (yarumış yarukı) 526, 559

y. +ı (yıldırımın yarukı) 559, 597
y. +ı (yüz miñ kün teñri yarukı teg) 221, 560
y. +ıça (yula yarukıça) 560, 603
y. +ıdın (kapuğ yarukıdın) 540
y. +ın (altun öñlüg yarukın yarutu yaşutu turgaylar) 576, 595
y. +ın (altun yarukın) 544
y. +ın (bışrunmaklıg yarukın) 82, 177, 282, 354, 482, 494, 498, 536, 667, 686, 751
y. +ın (bilge biliglig yarukın yarup yaltrıp) 497, 523, 535, 669, 749
y. +ın (bilge biliglig yula yarukın yaltrıdaçı) 498, 551, 602
y. +ın (biş teñri yarukın) 534, 535, 535
y. +ın (erdini yarukın yaltırtaçı) 496, 496, 537, 540
y. +ın (kedin batmış kün teñri yarukın) 50, 195, 615
y. +ın (kip birmeklig yarukın) 541
y. +ın (kök yarukın yaltrıklıg) 502, 542
y. +ın (körkle yarukın) 548
y. +ın (kün ay teñri yarukın) 49, 194, 539, 579
y. +ın (kün ay yarukın tıda) 54, 200, 544
y. +ın (kün teñri teg yarukın) 203, 543
y. +ın (kün teñri yarukın teg) 204, 543
y. +ın (nom tözlüg yarukın) 384, 535, 577
y. +ın (nomlug yarukın) 537
y. +ın (teñri yarukın) 549
y. +ın (yarukın bediziñiz) 558
y. +ın (yarukın yaltrayu) 497, 558
y. +ın (yarukın yaltrıkın yaltrıyur) 499, 501, 558
y. +ıña (kadyod kırtnuñ yarukıña) 538
y. +ıña (kün yarukıña) 218, 552
y. +ıña (teñriler yarukıña arka birip) 54, 202, 543, 720
y. +ıña (yaratıglıg yarukıña) 547
y. +ını (küniniñ yarukını) 225, 540
y. +ınta 558

- y. +ıntek (kün teñri yaruqın tek) 204, 543
- y. +qa 542
- y. +qa (ol yaruqqa) 546
- y. +lar (altun öñlüg ök yaruqlar) 530
- y. +lar (altun öñlüg yaruqlar) 542
- y. +lar (arıg süzük yaruqlar) 532
- y. +lar (birer yaruqlar yaltrıyu) 498, 547
- y. +lar (birinte miñer yaruqlar yaltrıyu) 497, 534
- y. +lar (biş boduğluğ yaruqlar) 534
- y. +lar (bo yaruqlar) 535
- y. +lar (darnılığ yaruqlar) 544
- y. +lar (esriñü yaruqlar) 559, 583
- y. +lar (ol yaruqlar) 546
- y. +lar (ol yaruqlar içinte) 546
- y. +lar (öküş öñlüg yaruqlar) 549
- y. +lar (yuruqlar) 550
- y. +lar (yoz yoçan yarutur esriñü yaruqlar) 559, 583
- y. +ları 532, 558, 558, 558, 558, 558
- y. +ları (kün ay teñrilerniñ yaruqları) 192, 539
- y. +ları (miñ kolti күн teñriler yaruqları) 208, 544
- y. +ları (olarıñ y(a)ruqları) 546
- y. +larığ (bilge biliglig yaruqlarığ) 545
- y. +larımıznı 550
- y. +larıña (kün ay teñrilerniñ yaruqlarıña tayaklıgın) 48, 193, 539
- y. +larıña (kün ay teñrilerniñ yaruqlarıña tayanmak üze) 40, 187, 533
- y. +larka 535
- y. +lı (yaruqlı karalı) 564, 564, 564, 564, 665
- y. +lug (altın öñlüg yaruqlug nom erdini) 564
- y. +lug (altun öñlüg yaruqlug) 531
- y. +lug (altun yaruqlug nom erdini) 564
- y. +lug (altun yaruqlug sudur) 564
- y. +lug (az yaruqlug teñri yiri) 565

- y. +lug (kün teñri teg yaruklug) 203, 565
- y. +lug (ol yaruklug tilgen içinte) 565
- y. +lug (ol yaruklug yalınçına) 494, 565
- y. +lug (tolun ay teñri yaruklug) 449, 564
- y. +lug (ulug yaruklug bodisatav) 565
- y. +lug (ülgülençsiz yaruqluğ) 565
- y. +lug (yaltrıklıg yaruklug bodisatav) 503, 565
- y. +luğ (yaruqluğ bilgin yirçi) 565
- y. +lug (yaruklug bodisatav) 566
- y. +luğ (y(a)ruqluğ bodis(a)t(a)v) 566
- y. +luğ (yaruqluğ itigler) 565
- y. +lug (yaruklug körkdeşleri) 566
- y. +luğ (y(a)ruqluğ odaçılar iligi) 566
- y. +lug (yaruklug teñri yirinte) 565
- y. +lug (yaruklug tilgen içinte) 565
- y. +luğ (yaruqluğ üski) 565
- y. +luğ (yaruqluğ yaşuqluğ) 566, 594
- y. +luğ (yaruqluğ yaşuqluğ tañ teñri) 443, 566, 594, 671
- y. +lug (yaşın yaruklug bodisatav) 566, 587
- y. +lug (yaşın y(a)ruklug bodis(a)t(a)v) 566, 587
- y. +luğka 59, 565
- y. +luğsiz 565
- y. +nuñ (ulug yaruknuñ ögmeki) 531, 531, 547
- y. +nuñ (yaruknuñ yaltrıknıñ adırmakı) 500, 542
- y. +nuñ (yir suv yaruknuñ tözi yiltizi) 190, 538, 539
- y. +rak 567
- y. +rağ (ğayusı yaruğrağ) 566
- y. +rağ (kündin yaruğrağ) 64, 221, 560
- y. +rağ (yulduzdın aydın yaruğrağ) 50, 195, 541, 608, 674
- y. +rağ (yüzi kündin köp yaruğrağ) 221, 560
- y. +suz (öñsüz yaruksuz bolurlar) 567
- y. +suz (yaruksuz boldı) 220, 567

y. +suz (yaruksuz yaşuksuz boltı) 195, 594
y. +ta 547
y. +uğ 559
y. +ug (bilge biliglig yarukug) 542
y. +ug (ulug nomlug yarukug) 551
y. +ug (yaruk yarukug) 556
y. +ug (yarukug karag) 559
y. +um 533, 559
y. +um (bilge biliglig yarukum) 544
y. +um (meniñ yarukum bolsun) 535
y. +un (bu yarukun irmekig) 540
y. +un (yarukun yaltrıkın) 559, 582
y. +un (yarukun yaşukun ermek) 559, 594
y. +un (yarukun yaşukan erür) 538, 591
y. +uñuz 185, 725
y. +uñuz (bilge biliglig yarukuñuz) 533
y. +uñuz (bilge biliglig yarukuñuz üze) 533
y. +uñuz (köñüllüg yarukuñuz) 537
y. +uñuz (körkle yarukuñuz) 549
y. +uñuz (kün teñride artmış yarukuñuz üze) 191, 538
y. +uñuz (ol yarukuñuz) 552
y. +uñuz (tolu yarukuñuz ol) 549
y. +uñuz (yalınlıg yarukuñuz ol) 491, 552
y. +uñuz (yarukuñuz erür) 551
y. +uñuz (yarukuñuz yarutur) 559, 582

yaron bk. **yar^l/on**

yarot- bk. **yar^l/ot-**

yarp bk. **ya(r)p**

ya(r)p

yap: T. parlak

y. 627, 631, 656, 656, 660, 662, 662, 662

y. (yap yaruk nēñ) 510, 552

y. (yap yaşıl) 510

yarp: T. mutluluk

y. 628, 631, 656, 656, 660, 662, 662, 662

y. +ı (yarpı yazıldı) 522, 675

yaru- bk. **yar^I/o-**

yarug bk. **yar^o/uK**

yaruk bk. **yar^o/uK**

yaruklık bk. **yaruklık**

yaruklık

yaruklık: T. aydınlık

y. 628, 631, 656, 656, 660, 662, 662, 662

y. (yaruklık kılıp) 567

y. +ı (bu mēveler yaruklığı) 45, 188, 567, 569, 728

yarukluk: T. ışık, parlaklık; mutluluk; ferahlık

y. 628, 631, 656, 656, 660, 662, 662, 662

y. (ap y(E)me karanlık ap y(E)me yarukluk) 181, 573

y. (aynı yarukluk kıldı) 50, 97, 100, 195, 571, 573, 669, 712, 712

y. (belgölüg yarukluk) 541

y. (bir pāra yarukluk) 568

y. (bir yarukluk) 571, 571

y. (karanlık ap y(e)me yarukluk) 181, 573

y. (karanlık yarukluk) 572

y. (künni yarutgan aynı yarukluk kıldı) 50, 57, 210, 572, 578, 668

y. (yağız yir yaşıl kök kün ay karanlık yarukluk) 62, 217, 472, 573

y. (yarukluk bērdimiz) 568

y. (yarukluk bērse) 569

y. (yarukluk bērür) 98, 507, 567, 573, 573

y. (yarukluk bērürler erdi) 572

y. (yarukluk bile) 571

y. (yarukluk birle) 571

y. (yarukluk birür) 568

y. (yarukluk bitig) 570

- y. (yarukluk bolur) 575
- y. (yarukluk kildimiz) 571, 571
- y. (yarukluk kilduk) 571
- y. (yarukluk kilmadi irse) 571
- y. (yarukluk kilar) 571
- y. (yarukluk kılursiler) 574
- y. (yarukluk tapa) 569, 569, 570, 572, 572
- y. (yarukluk üze) 572
- y. (yarukluk üze bolur) 572
- y. (yarukluk yarukluk üze) 574, 574
- y. (yarukluk yol kılmasa) 571
- y. +dın 571, 571, 574, 663, 666, 666
- y. +ğa 569
- y. +ğa (ol yaruklukğa) 568
- y. +ı 461, 574, 574, 574, 574, 582, 750
- y. +ı (anı yarukluğu) 96, 568, 709
- y. +ı (anı yarukluğu hakkı) 200, 571
- y. +ı (anı yarukluğu) 40
- y. +ı (idisini yarukluğu birle) 553, 573
- y. +ı (közüm yarukluğu) 575
- y. +ı (kün birle tağı yarukluğu birle tağı ay birle) 195, 239, 571
- y. +ı (kün yarukluğu teg) 158, 206, 572
- y. +ıda (anı yarukluğında) 568
- y. +ın (kün yarukluğın) 206, 572
- y. +ın (ol nürnuğ yarukluğın körüp) 262, 567
- y. +ınça (ay yarukluğınça turur) 45, 189, 569
- y. +ınça (kün yarukluğınça turur) 45, 188, 567, 569, 728
- y. +ında (anı yarukluğında) 568
- y. +ındın (anı yarukluğındın) 568
- y. +ındın (aynı yarukluğındın) 40, 569
- y. +ındın (köz yarukluğındın) 575
- y. +ındın (közler yarukluğındın) 574, 575, 664

y. +ındın (otnuñ yaruqluğındın) 287, 570, 668
y. +ıña 574
y. +ıñızdın (silerniñ yaruqluğınızdın) 573
y. +ını (tañrı yaruqluğını) 572
y. +ını (tañrıniñ yaruqluğını) 573
y. +ınıñ (yirniñ yaruqluğınıñ eyesi) 272, 572, 671, 750
y. +ka 570, 570
y. +ka (ol yaruqluğka) 570, 573
y. +ları 567, 666
y. +ları (anlarniñ yaruqluğları) 574
y. +larını 570
y. +nı 572
y. +nı (karañkuluqlarnı taqı yaruqluğnı) 571
y. +nı (karañkuluqlarnı yaruqluğnı) 571
y. +nuñ (yaruqluğnuñ tamām kılğanı) 572
y. +uñızdın 567

yaruqluq bk. **yarukllik**

yarul-: T. aydınlatmak

y. 628, 633, 656, 746, 748
y.-sa (küñdüz yarulsa) 200, 242, 571

yaruluq: T. ışık

y. +ları (yaruluqları bolğay) 575

yarun bk. **yar^l/on**

yarun-: T. aydınlanmak; mutlu olmak; tenevvür etmek

y. 628, 656, 746, 748, 751
y.-dı (çırağ birle yarundı) 99, 575, 576
y.-gu (yarunğı bolur) 576
y.-mıñ (köñli yarunmıñ köğüz) 576, 752
y.-sa

yarut- bk. **yar^l/ot-**

yaşı- bk. **(y)^a/ış^a/ı-**

yaşıq: T. güneş

y. 479, 479, 586, 586, 609, 628, 632, 650, 712, 713, 713

y. (yaşık baş kötürdi) 586

y. (yaşık birle) 586, 586

y. (yaşık birle yaruttı) 583, 586

y. (yaşık teg yaruğıl) 526, 586, 729

y. (yaşık yandı) 586

y. (yaşık yirdin kıoptı) 586

yaşın bk. **y^a/ışın**

y^a/ışın

yaşın: T. ışık; şimşek; yıldırım

y. 588, 628, 657, 704, 704, 704, 704

y. (bu tört trlg yaşın iliglerinin atları) 586

y. (yaltrağlı yaşın teñriçe) 497, 587

y. (yaşın atıp yaşnadı) 588, 590

y. (yaşın iligi ol) 249, 587, 58, 587, 587

y. (yaşın otlar) 315, 587

y. (yaşın tayakına) 559, 588

y. (yaşın teg) 588, 602, 705

y. (yaşın teg keçgen) 588, 705

y. (yaşın teñri) 587, 587, 587, 587

y. (yaşın tşmek) 588

y. (yaşın tşmeki) 589

y. (yaşın tşmez) 589

y. (yaşın yakmas) 475, 588, 761

y. (yaşın y(a)rukluğ bodis(a)t(a)v) 566, 587

y. (yaşın yarukluğ bodisatav) 566, 587

y. (yaşın yaşınayur) 587, 590

y. (yaşın yaşnadı) 589, 589, 591, 591, 591, 746

y. (yaşın yaşnattı) 588, 590

y. +lıg (yaşınlıg bulıt) 589

y. +nı 587, 588

yışın: T. şimşek, yıldırım

y. 599, 629, 658, 704, 705, 705

y. (yışın tuttu) 599, 705

y. (yışın yışnadı) 599, 599, 599, 599

yaşma- bk. (y)^a/ış(ı)na-

yaşla-: T. şimşek çakmak

y. 628, 633, 657, 657, 657, 746, 748

y.-p (yazkı bulut yaşlap) 589

yaşna- bk. (y)^a/ış(ı)na-

yaşnat-: T. şimşek çaktırmak; keskinleştirmek

y. 628, 633, 657, 658, 746, 748

y.-Ø 590

y.-tı (yaşın yaşnattı) 588, 590

yaşok bk. yaş^o/uK

yaş^o/uK

yaşoğ: T. parlak; açık, anlaşılır

y. 628, 631, 658, 660, 662, 662

y. (yarok yaşoğ) 520, 521, 521, 521, 590, 591, 591, 591

y. (yarok yaşok) 521, 521, 590

y. (yarok yaşoğ kıltılar erser) 521, 590

y. (yarok yaşoğ savınlı kılıkınlı) 521, 591, 675

y. (yarok yaşoğ yürögler) 520, 521, 590

yaşuğ: T. parlak

y. 628, 631, 660, 662, 662

y. (y(a)ruğ yaşuğ mani monçuğ erdini) 529, 591, 592

yaşuğ: T. ışık, parlak; açık, belli; temiz, saf; başarılı

y. 628, 631, 660, 662, 662

y. (bışurunmağlığ yaruk yaşuğ töz tüp) 86, 534, 593

y. (yaruk yaşuğ kōşa bışurunmağlığ etöz) 84, 527, 558, 594

y. (yaruk yaşuğ bışurunmağlıklar) 88, 564, 595

y. (yaruk yaşuğ) 537, 547, 551, 557, 561, 592, 593, 593, 593, 593, 594, 594,
670, 675, 676

y. (yaruk yaşuğ belgüler) 556, 593

y. (yaruk yaşuğ berü) 556, 593

- y. (yaruk yaşuk birle) 556, 593
- y. (yaruk yaşuk bitiglerig) 549, 594, 673
- y. (yaruk yaşuk bolup) 530, 592
- y. (yaruk yaşuk bolur) 537, 592
- y. (yaruk yaşuk erdi) 563
- y. (yaruk yaşuk erkligler) 557, 593
- y. (yaruk yaşuk itig) 541, 592
- y. (yaruk yaşuk kōşa bışrunmaqlıg etöz) 84, 527, 558, 594
- y. (yaruk yaşuk köñül) 557, 593
- y. (yaruk yaşuk közleri üze) 536, 592
- y. (yaruk yaşuk közüñüz üze) 557, 593
- y. (yaruk yaşuk menji) 534, 592
- y. (yaruk yaşuk nomluğ) 557, 593, 593
- y. (yaruk yaşuk nomlug yula tamturup) 552, 593, 602
- y. (yaruk yaşuk tetir) 547, 592, 673
- y. (yaruk yaşuk üze) 537, 484, 592
- y. (yaşuk erken) 393, 593
- y. +ka (yaruk yaşukka) 557, 594
- y. +larka (yaruk yaşuklarka) 560, 594
- y. +luğ (yarukluğ yaşukluğ) 566, 594
- y. +luğ (yarukluğ yaşukluğ tañ teñri) 444, 564, 595, 672, 746
- y. +lug (yaruk yaşuklug öt üze) 87, 88, 280, 295, 344, 345, 353, 532, 545, 594, 594, 704
- y. +suz (yaruksuz yaşuksuz boltı) 195, 594
- y. +uğ (töz yaruk yaşukug) 550, 593
- y. +un (yarukun yaşukun ermek) 559, 594

yaşu- bk. (y)^a/ı^a/ı-

yaşug bk. yaş^o/uK

yaşuk bk. yaş^o/uK

yaşut-: T. parlatmak; açığa çıkarmak, izah etmek

y. 628, 633, 656, 746, 748

y.-daçı (yarutdaçı yaşutdaçı) 576, 581, 595

y.-galı (yarutgalı yaşutgalı itmezler) 579, 595
y.-gay (yarutgay yaşutgay) 456, 457, 551, 581, 595, 703
y.-gaylar (yarutgay yaşutgaylar) 580, 595
y.-ı (yörügün yarutı yaşutı) 585, 595, 753
y.-ır (yarutır yaşutır) 577, 595, 752
y.-u (altun önlüg yarukın yarutu yaşutu turgaylar) 576, 595
y.-u (yarutu yaşutu turur teg) 583, 595
y.-ur (yarutur yaşutur) 583, 595

yelin-: T. alevlenmek

y. 628, 633, 654, 654, 655, 754, 757
y.-igli (yelinigli tamuğ kınıdın) 425, 595

yıdığ: T. sıcak

y. 629
y. (yıdığ suwdın) 323, 596

yıldıra- bk. **y^a/ıIDr^a/ı-**

yıldırım: T. yıldırım, şimşek

y. 629, 631, 653, 654, 704, 705
y. (yıldırım bar) 596
y. (yıldırım menizlig) 273, 273, 586, 596, 705
y. (yıldırım menizlig ot) 299, 596
y. (yıldırım tig) 705
y. (yıldırım yaşnadı) 591, 598
y. (yıldırım yıldıradı) 596, 596
y. (yıldırım yıldradı) 596, 597, 705
y. +nı 596, 596
y. +nıñ (yıldırımınñ yaruķı) 559, 597

yıldra- bk. **y^a/ıIDr^a/ı-**

yılduz bk. **yIIDuz**

yIIDuz

yılduz: T. yıldız, gezegen

y. 629, 632, 652, 652, 652, 713, 713, 713
y. (ay taķı kün taķı on bir yılduz) 52, 197, 598, 723

y. (yaruk yılduz teg yışığay) 560, 597, 599, 727

y. +da (şüreyyā yılduzda) 597

y. +ğa (zühre yılduzğa) 597

y. +ınğa (süheyl yılduzınğa) 597

y. +nı (süheyl yılduznı) 597

y. +nı (zühre yılduznı) 597

yılduz: T. yıldız, gezegen; talih, baht

y. 629, 632, 652, 652, 652, 713, 713, 713

y. (açuk körülgen yılduz) 37, 611

y. (ay tig yılduz ara) 46, 607, 729

y. (bıçāre yılduz) 219, 611

y. (bir yılduz bar) 605

y. (kamuğ yılduz meñizlig) 606

y. (kara kuş yılduz) 606

y. (közleri yılduz) 52, 197, 607, 726

y. (kün ay birle yılduz) 63, 221, 611

y. (miñ yılduz) 609

y. (munça yılduz) 50, 609, 611, 728

y. (ol ança yılduz) 60, 610

y. (ol ay ve munça yılduz) 50, 608, 730

y. (ol on bir yılduz taķı ay kün) 57, 211, 610

y. (ol yaruķ yılduz teg) 536, 605

y. (on eki yılduz tuğdı) 612

y. (on bir yılduz ay kün) 57, 213, 611

y. (on bir yılduz kün ay birle) 58, 211, 610

y. (on bir yılduz taķı kün taķı ay) 55, 208, 608

y. (suv yılduz sañışı) 610

y. (şı'rā yılduz idisi) 609

y. (şiravan yılduz) 610

y. (tigme yılduz) 606

y. (tün me kün ay ve yılduz) 233, 612, 722, 747

y. (ülker yılduz birle) 604

- y. (ürger yulduz bile) 611
- y. (yaruğ yulduz) 315, 551, 558, 559, 607, 611, 611, 611
- y. (yaruk yulduz togarda) 558, 611
- y. (yaşığan yaruğ yulduz) 586, 610
- y. (yaşnağlı yulduz turur) 590, 613
- y. (yėti yulduz) 605
- y. (yėtti yulduz) 611
- y. (yulduz birle) 608
- y. (yulduz erdi) 612
- y. (yulduz erür) 612
- y. (yulduz körünmez boldı) 607
- y. (yulduz meñiz) 612
- y. (yulduz meñizlig) 606
- y. (yulduz orunlarını) 50, 194, 578, 607
- y. (yulduz öler) 244, 610
- y. (yulduz töküldi) 607, 724
- y. (yulduz u ağ közlüg tiweler) 611
- y. (yulduz yüzüşi) 612
- y. (zühre yulduz) 606
- y. +dın (ol yulduzdın uluğrağ) 44, 605
- y. +dın (yulduzdın aydın yaruğrağ) 50, 195, 541, 608, 674
- y. +đa (ay künge tağı on bir yulduzđa) 41, 186, 604
- y. +đa (luğususi yulduzđa) 608
- y. +ga (pakunsi yulduzga) 608
- y. +ga (zühre yulduzga) 608
- y. +ı 611, 612
- y. +ı (ajun küni yulduzı) 184, 604
- y. +ı (yaruk yulduzı togdı) 549, 610, 611, 674
- y. +đa (yulduzđa tapđanlar) 258, 606
- y. +lar 56, 60, 125, 248, 249, 609, 609, 609, 609, 610, 610, 610, 612, 723, 723,
723, 723, 723
- y. +lar (altı yulduzlar kuvrağı) 604

y. +lar (bu on bir yulduzlar ay kün birle) 45, 189, 606, 723
y. +lar (bu yėti yulduzlar) 605
y. +lar (bu yulduzlar) 605, 605
y. +lar (hunnas yulduzlar birle) 125, 249, 604
y. +lar (kaytgan yulduzlar birle) 586, 604
y. +lar (kökdeki yulduzlar) 260
y. +lar (kökdeki yulduzlar sanınça) 607
y. +lar (kün ay yulduzlar) 54, 200, 609
y. +lar (kün taķı ay taķı yulduzlar) 54, 196, 196, 201, 720, 720
y. +lar (ol yulduzlar) 479, 586, 609
y. +lar (ol yulduzlar atı) 609, 722
y. +lar (on eki yulduzlar) 610
y. +lar (yoruğlı küneş yulduzlar birle) 249, 604
y. +lar (yulduzlar bar) 608
y. +lar (yulduzlar battuķda) 610
y. +lar (yulduzlar bezeki birle) 605
y. +lar (yulduzlar birle) 604, 605, 605, 612, 612, 711
y. +lar (yulduzlar içinde) 604
y. +lar (yulduzlar içiñe) 604
y. +lar (yulduzlar kamuğı) 605
y. +lar (yulduzlar teg turur) 608, 726
y. +lar (yulduzlar teg yaşnayur erdi) 590, 609
y. +lar (yulduzlar tüşgü yerleri birle) 604
y. +larda (bu yulduzlarda) 605
y. +larga 604
y. +ları 612
y. +larındın (tamuğ yulduzlarındın) 412, 608
y. +larını 605, 612, 612
y. +larını (aynı ve künni ve yulduzlarını) 46, 190, 607, 722
y. +larını (aynı yulduzlarını) 63, 221, 556, 612, 675, 728
y. +larını (tünni kündüzni künni aynı yulduzlarını) 58, 61, 212, 245, 247, 610, 610, 721, 721

- y. +larını (yulduzlarını yaratgan) 612
y. +larının (ol yulduzlarının atı) 610
y. +larının (yulduzlarının tüşer vahtları birle) 604
y. +lıdın (bu şum yulduzlıdın) 613
y. +luğlarını 613
y. +nı 609, 611
y. +nı (qayı yulduzını) 606
y. +nı (onbir yulduzını taqı künni taqı aynı) 55, 208, 608
y. +nı (zühre yulduzını) 560, 612
y. +nı (on bir yulduzının atı) 612
y. +un (tümen yulduzun) 611
y. +uñ (yulduzuñ balqa) 66, 614, 724
yultuz: T. yıldız, gezegen; talih, baht
y. 629, 632, 652, 652, 652, 713, 713, 713
y. (altı yultuz) 613
y. (altun yultuz) 613
y. (anurad yultuz) 613
y. (ardir yultuz) 613
y. (aşlış yultuz) 613
y. (barani yultuz) 614
y. (çaitir yultuz) 614
y. (daniş yultuz) 614
y. (hast yultuz) 614
y. (qamağda erklig yultuz ermiş) 616
y. (kêçeki yultuz) 50, 193, 614
y. (kudruglug yultuz toggay) 614
y. (kumunsi atl(ı)ğ yultuz) 614
y. (limçin atl(ı)ğ yultuz) 614
y. (liusun atl(ı)ğ yultuz) 614
y. (ol yultuz) 615, 615
y. (öt yultuz) 615
y. (puş yultuz) 615, 615

- y. (satabiş yultuz) 615
y. (şuşak yultuz) 615
y. (tamlaŋ atl(1)ĝ yultuz) 615
y. (togmiş yultuz) 615
y. (toprak yultuz) 615
y. (uçar yultuz) 616
y. (uçar yultuz osuĝluĝ) 616
y. (vukū atl(1)ĝ yultuz) 616
y. (yıĝaç yultuz) 616
y. (yunkiu atl(1)ĝ yultuz) 616
y. +dın (taĝdınķı üç yultuzdın) 615
y. +ga 616
y. +ĝa (edgü yultuzĝa) 616
y. +ı (yultuzı erivadi) 616
y. +ı (yultuzı erksiz bolup) 617, 724
y. +ı (yultuzı purvapalguni) 616
y. +ı (yultuzı satabiş) 616
y. +ı (yultuzı urugini) 616
y. +ı (yultuzı utarabaşiravat) 616
y. +ķa (purnavası yultuzķa) 615
y. +ka (puş yultuzka) 64, 615, 616
y. +lar (garhlar yultuzlar) 614
y. +lar (garhlar yultuzlar kuvragı) 614
y. +lar (garhlar yultuzlar yorıĝı) 614
y. +lar (kūn ay garh yultuzlar) 60, 217, 616, 617
y. +lar (kūn ay garhlar yultuzlar) 53, 199, 615
y. +lar (kūn ay garhlar yultuzlar yorıĝı) 53, 199, 615, 722
y. +lar (uçar yultuzlar tūřgey) 616
y. +lar (uyakur yultuzlar teg) 615
y. +lar (yavlak yultuzlar) 617
y. +lar (yultuzlar arasınta) 49, 107, 490, 614, 672, 728
y. +lar (yultuzlar g(a)rhlr belĝüsü teg) 614

y. +lar (yultuzlar grahlar kuvrağı birle) 40, 613, 725

y. +lar (yultuzlar huvrağı) 615, 616

y. +larka (kün ay yultuzlarka) 60, 214, 615

y. +lı (yultuzlı kutlı) 339, 615, 724

y. +ta (arızıkı yultuzta) 613

y. +tın (ay yultuztın adurmuş teg) 43, 615

y. +uğ 615, 617

y. +uğ (siziñ yultuzuğ) 615

y. +uğ (yultuzuğ ǵaltı erklig) 617

yılı-: T. ılımak

y. 629, 633, 654, 654, 655, 754

y.-dı 598

yılığ bk. (y)ılığ

yılıǵlıq: T. ılıklık

y. 598, 629, 631, 653, 654, 655, 689, 689, 689

yılınçğa: T. mülâyim

y. 629, 631, 653, 655, 655, 689, 689, 689, 689

y. (yılınçğa yumşaq) 598

y. (yılınçğa yumşaq erd(i)niler) 598

yılır-: T. ısınmak

y. 629, 633, 654, 654, 655, 754, 757

y.-dı (ajun tını yılırdı) 598

yılış-: T. ısınmak

y. 629, 633, 654, 654, 655, 754, 757

y.-dı 599

yılıt-: T. ısıtmak; ateşlenmek

y. 629, 633, 654, 654, 655, 754, 757

y.-tı 599, 599

yışı- bk. (y)^a/ış^a/ı-

yışın bk. y^a/ışın

yışna- bk. (y)^a/ış(ı)na-

yilmir-: T. ısınmak

y. 629, 633, 654, 654, 655, 655, 754, 758

y.-di 600

yörün bk. (y)ö/ürün

yula: T. meşale; kandil; mum

y. 629, 653, 654, 707, 708

y. (arığ yula) 600

y. (bilge biliglig yaruğ yula) 165, 533, 603

y. (bilge biliglig yula yarukın yaltrıdaçı) 498, 551, 602

y. (ol nomluğ yula) 601

y. (ol yula teg) 601

y. (tamturmuş yula yalını teg) 312, 312, 385, 385, 483, 483, 493, 601, 602, 688

y. (ulug nomlug yaruk yula) 559, 602

y. (ulug yula yarukı teg) 551, 601, 708

y. (yaruk yaşuk nomlug yula tamturup) 385, 552, 593, 602

y. (y(a)ruğ yula) 457, 529, 600

y. (yağı alkınmış yula teg) 600

y. (yaruk yula) 165, 533, 557, 558, 603, 603, 603, 674, 711

y. (yaruk yula tamtursunlar) 384, 535, 600, 708

y. (yula erdi) 602, 709

y. (yula men) 603

y. (yula osuğluğ) 600

y. (yula tamturğu künler) 385, 602

y. (yula tamturtı) 385, 602

y. (yula tamturu) 385, 601

y. (yula teg) 600, 601, 602, 710

y. (yula teg küyersen) 254, 602, 710

y. (yula teg yarutur) 601, 710

y. (yula tütsügin) 251, 455, 600

y. (yula yarudı) 529, 601

y. (yula yarukıça) 560, 603

y. (yula yarusı) 526, 602, 749

y. +ğ (bilge biliglig yulağ yarutdı) 577, 600, 708

y. +ğ (nomluğ yulağ) 601, 601

y. +g (yulağ tamturtaçılar) 385, 601

- y. +ğa (ol yulağa) 603, 712
y. +ka (yulağa yağ tammış teg) 372, 600
y. +lar (ügmek kızıl yulalar üze) 525, 602
y. +ları (ol yirtinçü yulaları) 601, 601
y. +ları (yirtinçünün yulaları tamdulmuş) 373, 602
y. +lıg (yulalıg sögüt teg bir yalın) 480, 603
y. +sı (çahrañ yulası) 178, 601, 710
y. +sı (tünerig sansarnıñ yaruğ yulası) 550, 601
y. +sı (yirtinçi yulası) 601
y. +sı (yirtinçünün yaruğ yulası) 559, 602, 708

yulağ: T. ışık

- y. 603, 629, 631, 653, 654, 655, 660, 662, 662

yuldra- bk. **y^a/ılDr^a/ı-**

yulduz bk. **yılDuz**

yulduzçı bk. **yulDuzçı**

yulDuzçı

yulduzçı: T. yıldız ilmiyle uğraşan, müneccim

- y. 629, 632, 652, 652, 729, 729, 729

y. +larka 613, 730

yultuzçı: T. yıldız ilmiyle uğraşan, müneccim

- y. 629, 632, 652, 652, 729, 729, 729

y. (bu yultuzçı) 617, 617

y. (ol yultuzçı er) 617, 730

y. +ğa (körüñçi yultuzçığa) 617

yulrııt-: T. alevlendirmek; parlatmak

- y. 9, 629, 633, 654, 654, 655, 746, 748, 754, 758

y.-tı 617

y.-tı (õt yulrııtı) 298, 617, 748

yultuz bk. **yılDuz**

yultuzçı bk. **yulDuzçı**

yultuzla-: T. yıldızlamak

- y. 629, 633, 652, 652, 746, 748

y.-yu 617

yürüñ bk. (y)^ö/ürüñ

7.2. Özel Adlar Dizini

ay

a. 65, 714

āy kōl

ā. 65, 714

ay külüg

a. 65, 714

ay sılığ

a. 65, 714

ay teñride ut bulmış alp bilge teñri uygur açan

a. 65, 714

ay t(e)ñride utbulmış

a. 65, 714

ay toldı

a. 65, 714

‘aynū’ř-řems

‘a. 625, 715

bedr

b. 67, 715

oglan

. 109, 748

ebrehe bin esrem bin ebrehe řabāđ

e. 361, 742

ebul hasan-ı nuri

e. 276, 663

hilāl bin nāfi’

h. 125, 715

isig mal

i. 150, 691

isig kōl

i.150, 691

isig sağun itauk

i.150, 691

isig yèr

i.150, 691

isigi

i. 150, 691

ķamer

ķ. 155, 715

kömür tag

k. 159, 703

kül çigşi

k. 183, 678

kül çor

k. 183, 678

kül tarķan

k. 183, 678

kül tigin

k. 183, 678

kül tudun

k. 183, 678

küli çor

k. 183, 678

kün

k. 221, 715

kün arslan

k. 221, 715

kün çor totok

k. 221, 715

kün silig ķunçuy

k. 221, 715

kün teņride ķut bulmış erdemin el tutmuş alp ķutluğ uluğ bilge uyğur

k. 222, 715

kün toğdı

k. 222, 715

kün toğmış
k. 222, 715

mağaraç tamđacı
m. 382, 730

maşarıku'l-anvār
m. 382, 663

münevvir-i kerīm
m. 261

oğuz bilge tamđacı
o. 382, 730

otđa kōnmiř kılıç
o. 339, 678

sebig kōl irkin
s. 183, 678

sūretü ve'n-necm
s. 262, 715

sūretü'l-felađ
s. 125, 742

sūretü'l-ķamer
s. 156, 715

sūretü'n-nūr
s. 663

sūretü ve'ř-řems
s. 371, 715

tağ
t. 443, 742

tağkuş
t. 443, 742

t(a)nuķ isigi
t. 151, 691

tarduş kōl çor
t. 183, 678

toņa kül tarķan

t. 183, 678

tsag kün

t. 221, 715

y(a)rumış

y. 529, 748

yaruķ

y. 564, 663

yaruk tegin

y. 564, 663

yaruķ ünér vrharlıķ

y. 564, 663

yula

y. 603, 708

yula köl

y. 603, 708

yulduz köl

y. 613, 715

7.3. Ekler Dizini

-a **bk. -(y)^A/ı**

-(y)^A/ı

-a: 62, 66, 71, 220, 333, 354, 355, 355, 356, 477, 477, 478, 478, 478, 479, 526, 614, 724, 730, 748

-e: 161, 162, 162, 164, 168, 169, 175, 254, 297, 348, 355, 356, 454, 454, 454, 760, 762

-ı: 579, 579, 581, 581, 585, 585, 595, 595, 753, 753

-u: 67, 74, 77, 78, 79, 80, 80, 80, 81, 82, 83, 86, 87, 110, 147, 158, 185, 186, 211, 211, 266, 303, 313, 342, 369, 370, 385, 453, 476, 476, 479, 481, 491, 494, 499, 499, 501, 501, 501, 504, 504, 504, 504, 504, 504, 521, 522, 531, 546, 546, 547, 576, 576, 577, 577, 578, 578, 579, 579, 580, 580, 580, 581, 582, 582, 583, 583, 595, 595, 595, 595, 595, 601, 671, 738, 761

-ü: 154, 154, 154, 154, 154, 161, 163, 174, 283, 296, 333, 346, 347, 348, 354, 354, 355, 355, 355, 355, 355, 356, 356, 357, 357, 358, 393, 476, 477, 477, 478, 478, 479, 481, 693, 734, 734, 761, 762

-yu: 49, 49, 54, 67, 67, 108, 158, 194, 194, 222, 275, 276, 276, 297, 298, 298, 312, 312, 313, 314, 346, 397, 492, 492, 492, 492, 493, 493, 493, 494, 496, 497, 497, 497, 497, 498, 498, 498, 498, 499, 499, 499, 499, 499, 499, 499, 499, 499, 499, 499, 500, 525, 527, 529, 530, 534, 534, 540, 540, 547, 547, 553, 558, 558, 559, 591, 591, 591, 591, 592, 592, 592, 592, 592, 593, 602, 617, 671, 674, 688, 688, 730

-ar **bk. -(y)(^A/i)r**

-(y)(^A/i)r

-ar: 70, 97, 98, 98, 99, 179, 179, 230, 288, 294, 297, 304, 309, 311, 337, 356, 357, 473, 474, 476, 478, 482, 478, 478, 505, 506, 506, 506, 506, 507, 507, 508, 508, 508, 508, 574, 678

-er: 98, 112, 138, 138, 161, 162, 162, 162, 162, 162, 162, 163, 163, 163, 163, 163, 163, 163, 163, 164, 165, 165, 165, 166, 166, 167, 168, 168, 168, 169, 170, 170, 170, 253, 253, 253, 253, 253, 253, 253, 253, 254, 254, 254, 254, 254, 254, 254, 254, 254, 254, 255, 255, 255, 281, 282, 289, 290, 292, 292, 294, 294, 294, 294, 294, 301, 319, 320, 322, 327, 340, 345, 356, 385, 388, 454, 454, 454, 478, 760, 761, 762

-ir: 193, 539, 578, 577, 577, 595, 595, 752, 752

-r: 67, 67, 110, 111, 133, 134, 169, 175, 188, 230, 274, 281, 314, 316, 353, 354, 354, 448, 523, 524, 525, 528, 528, 528, 528, 528, 529, 529, 729, 749, 752, 753, 753, 764

-ur: 67, 67, 74, 77, 79, 80, 86, 93, 94, 98, 98, 102, 130, 161, 196, 220, 252, 270, 274, 274, 277, 280, 285, 289, 289, 306, 326, 331, 344, 344, 355, 355, 373, 373, 374, 374, 375, 375, 375, 375, 384, 384, 416, 442, 453, 453, 463, 463, 464, 464, 464, 476, 476, 476, 477, 479, 477, 477, 495, 503, 504, 504, 510, 519, 521, 559, 559, 559, 579, 579, 579, 582, 583, 583, 583, 583, 583, 583, 584, 584, 585, 595, 595, 601, 677, 679, 679, 685, 697, 697, 704, 710, 756, 754, 757, 758, 758, 760, 749

-ür: 138, 154, 154, 154, 155, 161, 161, 173, 173, 173, 173, 173, 174, 174, 175, 176, 177, 177, 177, 177, 179, 252, 252, 256, 256, 263, 278, 289, 289, 289, 289, 289, 296, 302, 302, 320, 320, 328, 337, 344, 344, 344, 344, 348, 353, 354, 354, 355, 355, 355, 355, 356, 356, 356, 356, 356, 357, 357, 366, 366, 384, 384, 384, 384, 477, 477, 477, 477, 478, 478, 478, 478, 486, 686, 685, 685, 704, 704, 760, 762

-yur: 42, 82, 84, 130, 158, 158, 159, 159, 159, 159, 159, 175, 180, 180, 180, 180, 185, 189, 190, 196, 201, 208, 218, 218, 222, 265, 269, 276, 281, 304, 311, 353, 446, 451, 451, 452, 453, 468, 481, 492, 492, 493, 493, 493, 494, 497, 497, 498, 498, 498, 498, 498, 498, 498, 498, 499, 499, 499, 499, 501, 503, 523, 523, 523, 524, 525, 525, 525, 525, 525, 526, 527, 535, 527, 527, 552, 556, 558, 573, 587, 590, 590, 590, 590, 590, 592, 593, 609, 666, 685, 723, 724, 728, 749

-yür: 134, 255, 288, 353, 353, 353, 433, 454, 458

-arbiz **bk. -^A/ırbiz**

-^A/ırbiz

-arbiz: 337, 356, 478, 478, 735

-ürbiz: 296, 356, 481

-arlar **bk. bk. -(y)(^A/ı)rlar**

-(y)(^A/ı)rlar

-arlar: 70, 161, 252, 289, 289, 291, 340, 344, 344, 355, 355, 356, 384, 384, 473, 473, 477, 477, 478, 685, 704

-erler: 162, 163, 165, 165, 170, 313, 407, 421, 424, 475, 688

-urlar: 78, 78, 78, 79, 80, 80, 81, 81, 82, 83, 84

-ürler: 174, 175, 329, 331, 356, 367

-yurlar: 82, 82, 175, 175, 281, 281, 353, 353, 481, 481, 493, 493, 497, 497, 528, 535, 535, 685, 685, 749, 749

-arsiler:

-arsiz **bk. -^A/ırsiz**

-^A/ırsiz

-arsiz: 94, 94, 293, 293

-ırsiz: 533, 577

-ursiz: 192, 279, 463, 509, 510, 539, 559, 578, 578, 579, 582, 726, 761

-ayın bk. -AyIn

-AyIn

-ayın: 81, 85, 283, 452, 582

-eyin: 173, 296

+cek: 120, 124, 124

+ça bk.+çA

+çA

+ça: 311, 311, 688

+çe: 347, 688

+çe bk. +çA

+da bk. +DA

+DA

+da: 37, 46, 50, 66, 92, 103, 123, 130, 166, 181, 182, 185, 195, 227, 227, 229, 267, 285, 292, 304, 323, 329, 341, 347, 348, 350, 351, 357, 356, 358, 386, 386, 386, 387, 387, 387, 388, 388, 389, 390, 390, 391, 391, 392, 392, 393, 393, 393, 393, 393, 394, 394, 394, 394, 395, 396, 396, 399, 400, 401, 401, 405, 407, 408, 411, 411, 414, 415, 416, 416, 416, 416, 418, 421, 421, 421, 421, 421, 422, 426, 428, 435, 436, 436, 436, 436, 436, 437, 437, 437, 437, 437, 438, 442, 442, 442, 442, 442, 443, 443, 447, 463, 480, 487, 488, 492, 597, 682, 720, 734, 734, 736, 736, 737, 737, 746, 760

+de: 38, 123, 130, 130, 131, 132, 135, 136, 176, 176, 206, 231, 247, 265, 348, 362, 362, 362, 364, 364, 364, 364, 431, 459, 482, 551, 688, 716

+ta: 132, 161, 163, 172, 252, 289, 289, 296, 298, 306, 312, 344, 344, 347, 348, 355, 355, 384, 384, 386, 387, 387, 387, 391, 395, 395, 395, 395, 442, 442, 467, 472, 477, 477, 481, 482, 517, 547, 613, 682, 685, 685, 704

+te: 50, 137, 194, 719

-daçı bk. -DAÇI

-DAÇI

-daçı: 87, 220, 382, 492, 498, 499, 504, 504, 521, 551, 556, 576, 576, 576, 581, 581, 581, 582, 585, 595, 595, 602, 753

-deçi: 167, 353, 358

-taçı: 81, 83, 83, 84, 85, 281, 375, 496, 496, 496, 501, 537, 540, 556, 580, 582, 753

-teçi: 166, 356, 357

-daçıka: 581

-daçılar **bk. -Daçılar**

-Daçılar

-daçılar: 65, 222, 579

-taçılar: 385, 601

-daçılarka: 81

+dağı **bk. +DaGı**

+DaGı

+dağı: 347, 348, 387, 394, 481, 483

+dakı: 315, 342, 349, 388, 390, 394, 394, 394, 394, 394, 397, 465, 466, 487

+takı: 348, 395, 395, 483

+dakı **bk. +DaGı**

+dalık:

+dan **bk. +D^a/m**

+D^a/m

+dan: 389, 394

+dın: 37, 44, 46, 50, 50, 50, 95, 110, 113, 133, 138, 152, 161, 178, 181, 182,

190, 195, 195, 195, 262, 262, 266, 266, 269, 269, 269, 271, 271, 273, 274, 284,

285, 286, 286, 290, 290, 290, 294, 294, 296, 298, 304, 304, 304, 304, 304, 306,

307, 308, 308, 308, 308, 314, 314, 318, 318, 326, 326, 326, 326, 327, 328, 328,

328, 333, 334, 347, 368, 373, 387, 387, 390, 391, 391, 394, 394, 394, 394, 394,

394, 395, 398, 400, 405, 405, 407, 412, 412, 412, 413, 413, 413, 413, 414, 415,

422, 422, 422, 422, 422, 422, 422, 422, 422, 422, 422, 422, 422, 422, 422, 427, 427,

432, 433, 447, 461, 461, 461, 474, 480, 481, 494, 494, 495, 495, 506, 541, 541,

558, 571, 571, 574, 605, 608, 608, 615, 663, 666, 666, 668, 672, 672, 673, 673,

674, 674, 674, 681, 682, 682, 682, 682, 682, 682, 682, 682, 684, 684, 684, 701, 701,

701, 736

+dın: 41, 50, 64, 113, 116, 116, 120, 137, 140, 162, 179, 183, 185, 193, 206,

221, 221, 248, 305, 327, 420, 459, 459, 560, 560, 701

+tın: 43, 324, 338, 396, 397, 472, 493, 615, 732

+tin: 324, 338, 346

+dası: 261, 445, 518, 518, 518, 518, 518, 518, 518, 518, 518, 518, 518, 518, 518, 519, 519, 519, 519, 519, 519, 519, 519, 732, 741, 742, 742

+daşı: 445

+de **bk. +DA**

-deçi **bk. -DAçI**

-dı **bk. -D^a/I**

-D^a/I

-dı: 9, 41, 41, 97, 99, 101, 101, 101, 102, 112, 112, 112, 128, 129, 129, 129, 129, 129, 129, 157, 157, 157, 158, 180, 186, 202, 206, 206, 211, 219, 219, 231, 262, 278, 283, 284, 288, 290, 292, 296, 297, 298, 298, 299, 303, 303, 304, 304, 310, 311, 312, 312, 313, 313, 313, 313, 313, 313, 313, 313, 313, 313, 313, 313, 313, 313, 314, 314, 314, 342, 342, 343, 343, 344, 358, 370, 374, 374, 375, 376, 376, 377, 383, 383, 384, 385, 385, 440, 441, 443, 452, 453, 453, 454, 463, 463, 463, 463, 464, 465, 465, 467, 472, 474, 475, 475, 475, 475, 475, 475, 476, 476, 476, 476, 477, 477, 477, 477, 477, 478, 478, 478, 478, 479, 480, 480, 480, 494, 495, 495, 495, 495, 496, 496, 496, 496, 497, 497, 498, 498, 498, 504, 504, 505, 505, 506, 507, 509, 509, 510, 510, 518, 520, 521, 522, 522, 523, 523, 523, 523, 524, 524, 524, 524, 524, 524, 524, 525, 525, 525, 525, 526, 527, 527, 527, 527, 527, 527, 527, 528, 528, 528, 529, 529, 530, 548, 575, 576, 576, 577, 577, 580, 580, 582, 582, 589, 589, 589, 591, 591, 591, 591, 591, 591, 591, 592, 592, 593, 596, 596, 596, 596, 597, 597, 598, 598, 598, 599, 600, 600, 600, 601, 601, 601, 601, 601, 601, 604, 666, 682, 698, 698, 705, 708, 712, 723, 747, 748, 751, 752, 752, 752, 754, 760, 761, 762

-dı: 89, 125, 133, 151, 152, 153, 153, 153, 153, 154, 155, 155, 155, 160, 160, 161, 164, 167, 172, 172, 172, 172, 172, 173, 173, 175, 176, 176, 176, 176, 177, 177, 177, 178, 178, 179, 179, 179, 179, 179, 179, 184, 211, 253, 254, 257, 279, 283, 287, 293, 293, 294, 299, 299, 302, 302, 302, 302, 345, 346, 354, 354, 356, 357, 358, 365, 365, 452, 462, 462, 463, 465, 602, 683, 683, 711, 747, 756, 757, 761, 763

-du: 526, 526, 592, 592

-tı: 9, 62, 63, 63, 100, 180, 184, 203, 215, 219, 220, 220, 225, 225, 231, 262, 275, 282, 283, 283, 292, 292, 298, 311, 313, 314, 315, 370, 385, 453, 453, 453, 453, 473, 473, 473, 473, 473, 473, 474, 474, 475, 496, 496, 496, 501, 554, 556, 568, 574, 576, 577, 577, 578, 578, 578, 579, 579, 580, 581, 581, 581, 582, 582, 582, 583, 583, 583, 583, 583, 583, 583, 583, 583, 583, 583, 583, 584, 584, 584, 584, 584, 585, 585, 585, 586, 588, 590, 599, 599, 602, 617, 617, 672, 726, 748, 750, 750, 750, 753, 761, 762

-ti: 89, 89, 89, 89, 90, 155, 155, 155, 155, 180, 355, 357, 357, 358, 454, 460, 465, 762

-tu: 581

-dılar bk. -DİAr

-DİAr

-dılar: 65, 99, 170, 222, 278, 279, 304, 313, 328, 328, 337, 383, 412, 412, 472, 472, 506, 509, 509, 509, 509, 509, 509, 509, 510, 576, 579, 689

-diler: 97, 133, 161, 162, 172, 173, 174, 174, 174, 279, 300, 306

-tılar: 473

-tiler: 356, 492

-dım bk. -Dİm

-Dİm

-dım: 129, 167, 168, 168, 170, 183, 184, 289, 297, 296, 296, 474, 476, 476, 477, 506, 506, 507, 508, 508, 509, 508, 509, 509

-dim: 92, 125, 154, 167, 757

-düm: 92, 92, 168, 168, 170, 183, 306, 365, 509, 509

-tim: 90, 155, 323

-dımız bk. -dİmİz

-dİmİz

-dımız: 63, 220, 376, 376, 382, 383, 464, 504, 504, 521, 550, 585, 673, 695, 753

-dumuz: 284, 385, 687

+dın bk. +D^a/ın

-di bk. -D^a/ı

-diler bk. -DİAr

-dim bk. -Dİm

+din **bk. +D^a/m**

-diŋ **bk. -DIŋ**

-DIŋ

-diŋ: 124

-duŋ: 380, 464, 697

-düş: 93, 175, 762

-tuŋ: 284, 473

-tiŋ: 348, 357, 397, 483

-tuŋ: 237, 540, 578, 583, 673, 745

-du **bk. -D^a/ı**

-duk: 84

-dukda: 442, 523, 526, 526, 575, 575

-dummen: 385

-dumuz **bk. -dImIz**

-duŋ **bk. -DIŋ**

-duŋuz: 84

-düm **bk. -DIm**

-düş **bk. -DIŋ**

+e **bk. +(G)A**

+(G)A

+e: 180, 215, 223, 225, 230, 525, 576, 752

+ga: 97, 157, 162, 258, 259, 284, 288, 446, 455, 608, 608, 616, 681

+ge: 41, 43, 51, 55, 59, 62, 117, 123, 130, 131, 131, 132, 183, 183, 186, 186,
187, 193, 195, 207, 207, 207, 207, 209, 210, 213, 213, 218, 218, 219, 229, 240,
240, 240, 245, 245, 366, 366, 604

+ka: 55, 64, 90, 105, 105, 163, 167, 286, 286, 305, 306, 322, 341, 375, 386, 386,
387, 444, 451, 451, 453, 466, 468, 468, 472, 473, 487, 487, 501, 506, 510, 513,
556, 557, 594, 615, 616, 695, 717, 739

+ke: 44, 59, 93, 114, 114, 115, 117, 117, 117, 117, 117, 117, 117, 117, 117, 117,
117, 117, 117, 117, 117, 118, 118, 118, 118, 118, 119, 119, 119, 122, 123, 137,
179, 188, 189, 198, 207, 209, 213, 214, 225, 230, 231, 240, 244, 249, 347, 356,
461, 508, 535, 540, 715, 716, 716

-e **bk. -(y)^A/ı**
-edür: 169
-elim **bk. -(e)lim**
-(e)lim
 -elim: 256
 -lim: 352
-eliq: 173, 304, 475
-er **bk. -(y)^A/ır**
-erbiz **bk. -Arbiz**
-erçe: 454, 460
-erler **bk. -ArlAr**
-ermen: 157, 170, 167, 168, 168, 169, 170, 170, 255, 255, 294, 313, 370
-ersen: 254, 602, 710
-eyin **bk. -AyIn**
+g **bk. +(I)g**
+(I)g
 +g: 385, 577, 600, 601, 601, 601, 708
 +ıg: 63, 221, 584, 752
 +ug: 254, 278, 283, 285, 288, 288, 299, 299, 302, 306, 306, 311, 311, 344, 345,
 345, 353, 373, 504, 542, 550, 551, 556, 559, 559, 593, 615, 615, 617, 617, 679,
 758
 +üg: 63, 193, 207, 207, 220, 455, 461, 523, 583, 750
+ga **bk. +(G)A**
-galı **bk. -gAll**
-gAll
 -galı: 75, 75, 75, 79, 85, 87, 87, 579, 579, 595, 595
 -geli: 92, 171, 178, 297, 352, 356, 447, 739
-gan **bk. -GAn**
-GAn
 -gan: 38, 50, 50, 50, 57, 97, 97, 98, 100, 100, 100, 100, 100, 101, 110, 166, 166,
 182, 193, 194, 194, 195, 201, 210, 258, 292, 292, 292, 294, 296, 301, 309, 318,
 322, 324, 463, 463, 474, 474, 474, 505, 505, 505, 506, 506, 506, 507, 507, 507,

507, 508, 508, 509, 537, 549, 570, 571, 572, 577, 578, 578, 578, 579, 587, 590,
597, 611, 668, 681, 711, 712, 712, 733, 760, 761

-gen: 88, 88, 88, 88, 89, 138, 163, 167, 174, 174, 176, 255, 256, 256, 256, 256,
256, 257, 257, 292, 302, 319, 320, 334, 337, 352, 353, 400, 460, 464, 509, 763

-kan: 539, 592

-gandin **bk. -gAndIn**

-gAndIn

-gandin: 99, 505, 536

-gandin: 88

-ganı **bk. -gAnI**

-gAnI

-ganı: 59, 214, 441, 511

-geni: 164, 412

-ganlar **bk. -gAnAr**

-gAnAr

-ganlar: 587, 605

-genler: 133, 167

+garu: 43

-gay **bk. -GAy**

-GAy

-gay: 63, 109, 109, 109, 112, 156, 274, 311, 311, 453, 453, 456, 456, 457, 457,
529, 551, 551, 561, 580, 580, 581, 584, 584, 584, 595, 595, 595, 598, 600, 703,
703, 729, 750, 753, 753

-gey: 92, 138, 156, 162, 162, 162, 162, 162, 163, 164, 164, 166, 166, 174, 205,
254, 254, 256, 256, 257, 257, 327, 327, 327, 330, 335, 336, 341, 357, 357, 365,
365, 391, 415, 488, 495, 495, 495, 544, 683, 734, 734

-kay: 268, 473

-gaylar **bk. -gAylAr**

-gAylAr

-gaylar: 84, 110, 111, 159, 340, 430, 580, 595

-geyler: 139, 153, 154, 164, 330, 324

-gaymiz **bk. -gAymiz**

-gAymiz

-gaymiz: 464

-geymiz: 172, 173, 173, 328

-gaysiz: 38, 109, 110, 110, 295, 295, 507

+ge **bk. +(G)A**

-geli **bk. -gAll**

-gemen: 170, 172

-gen **bk. -GAn**

-gendin **bk. -gAndIn**

-geni **bk. -gAnI**

-genim: 124

-genindin: 173, 297

-genler **bk. -gAnlAr**

-genleri: 133, 161, 162

-genlerni: 166

-gey **bk. -GAy**

-geyler **bk. -gAylAr**

-geymen: 172

-geymiz **bk. -gAymiz**

-geysen: 203, 255, 356, 543

-geysiler: 153, 295, 295

-geysizler: 153, 295

+gı **bk. +GI**

+GI

+gı: 512

+kı: 512, 512, 513, 513, 514, 517, 517, 517, 517

+ki: 249, 249

-gıl **bk. -gIl**

-gIl

-gıl: 160, 160, 265, 267, 278, 278, 303, 472, 474, 474, 509, 511, 526, 528, 578, 584, 584, 584, 584, 586, 729, 752, 753

-gil: 154, 354

-gil **bk. -gII**

-ginçe: 82

-gII **bk. -(I)gII(ler)**

-(I)gII(ler)

-gII: 62, 68, 151, 219, 305, 442, 497, 498, 511, 587, 590, 591, 613

-igII: 425, 595

-ugII: 57, 97, 272, 542, 579, 580, 609, 671, 750, 753

-ügII: 138, 138, 160, 164, 167, 176, 179, 463, 705

-ügliler: 178

-gma: 130, 538, 751

-gu **bk. -gU**

-gU

-gu: 73, 77, 81, 82, 85, 87, 88, 88, 88, 88, 227, 373, 504, 524, 536

-gü: 155, 178

-guka: 78

-gulug: 504, 582

-guluk **bk. -gUIUk**

-gUIUk

-guluk: 73, 73, 74, 74, 75, 75, 75, 75, 79, 81, 82, 86, 86, 86, 86, 86, 87, 87, 126,
503, 576, 576, 579, 760

-gülük: 177

-guluki: 87

-guluksuz: 75

-gusi **bk. -gUsI**

-gUsI

-gusi: 322, 407, 475

-güsi: 174

-guta: 82

-gü **bk. -gU**

-gülük **bk. -gUIUk**

-güsi **bk. -gUsI**

+I **bk. +(s)I**

+(s)I

+i: 40, 45, 49, 62, 63, 82, 94, 94, 97, 97, 97, 97, 97, 97, 97, 98, 99, 100, 100, 100, 101, 101, 101, 102, 102, 103, 103, 103, 103, 104, 104, 104, 104, 104, 104, 104, 105, 106, 109, 111, 111, 111, 113, 125, 126, 126, 126, 126, 127, 127, 128, 129, 129, 130, 135, 137, 139, 139, 139, 152, 152, 152, 155, 158, 158, 159, 164, 166, 169, 173, 173, 175, 177, 177, 178, 178, 180, 184, 185, 187, 188, 191, 192, 192, 195, 195, 197, 200, 201, 201, 201, 202, 203, 203, 203, 204, 204, 206, 206, 206, 208, 211, 211, 211, 213, 221, 221, 221, 239, 248, 255, 257, 260, 260, 261, 261, 262, 262, 262, 262, 262, 263, 263, 263, 263, 264, 264, 264, 265, 265, 265, 266, 267, 267, 267, 267, 268, 268, 268, 268, 268, 268, 268, 268, 269, 269, 270, 270, 270, 271, 271, 271, 271, 272, 272, 272, 272, 272, 272, 272, 272, 272, 272, 272, 272, 273, 273, 274, 274, 274, 274, 274, 274, 275, 275, 275, 275, 276, 276, 279, 281, 281, 281, 282, 283, 285, 285, 286, 286, 287, 289, 291, 293, 293, 294, 294, 295, 295, 295, 295, 297, 297, 297, 299, 302, 304, 305, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 310, 311, 312, 312, 312, 312, 313, 313, 313, 314, 314, 315, 316, 316, 316, 316, 317, 320, 320, 320, 321, 321, 324, 324, 326, 328, 328, 329, 330, 330, 330, 331, 334, 334, 334, 335, 335, 335, 335, 335, 335, 335, 335, 335, 335, 336, 336, 337, 338, 338, 341, 342, 345, 353, 354, 356, 359, 359, 368, 368, 370, 371, 371, 372, 372, 372, 372, 373, 373, 373, 373, 385, 385, 385, 388, 389, 390, 398, 399, 399, 399, 399, 403, 404, 405, 407, 409, 409, 412, 412, 413, 414, 414, 414, 415, 420, 420, 420, 420, 420, 420, 420, 420, 420, 421, 424, 428, 429, 443, 436, 437, 447, 448, 450, 452, 453, 453, 458, 461, 465, 465, 473, 473, 476, 476, 476, 477, 477, 480, 481, 482, 482, 482, 483, 483, 483, 485, 485, 485, 485, 486, 486, 486, 486, 486, 486, 493, 493, 495, 497, 499, 500, 500, 500, 501, 506, 507, 509, 510, 514, 519, 520, 520, 520, 522, 526, 529, 529, 529, 531, 531, 533, 533, 533, 534, 535, 535, 537, 537, 537, 538, 538, 538, 539, 541, 542, 543, 543, 544, 544, 544, 544, 544, 549, 549, 551, 553, 558, 558, 558, 559, 559, 560, 561, 561, 561, 561, 561, 561, 561, 561, 561, 562, 562, 562, 562, 562, 562, 562, 562, 567, 569, 571, 571, 572, 572, 573, 574, 574, 574, 574, 575, 578, 578, 580, 582, 591, 592, 597, 601, 601, 602, 604, 610, 611, 611, 612, 616, 616, 616, 616, 616, 617, 631, 631, 663, 663, 663, 664, 664, 664, 664, 664, 664, 664, 664, 666, 668, 669, 669, 670, 671, 671, 671, 671, 672, 672, 672, 674, 675, 685, 685, 686, 686, 687, 687, 687, 687, 688, 688, 701,

704, 704, 705, 705, 707, 708, 709, 709, 710, 711, 711, 711, 712, 712, 724, 726,
728, 729, 732, 734, 734, 737, 737, 737, 744, 746, 749, 750, 750, 750, 750, 750,
750, 755, 761, 762, 1039

+i: 43, 50, 97, 126, 138, 140, 152, 152, 171, 179, 182, 182, 183, 183, 184, 184,
185, 185, 185, 187, 189, 190, 196, 196, 205, 207, 211, 211, 215, 215, 215, 215,
223, 224, 224, 224, 224, 225, 226, 226, 226, 227, 228, 230, 232, 235, 236, 246,
248, 256, 258, , 286, 289, 344, 357, 358, 367, 370, 370, 420, 454, 456, 456, 456,
458, 459, 460, 460, 460, 523, 527, 528, 528, 529, 534, 544, 550, 583, 583, 583,
584, 585, 604, 662, 687, 693, 699, 711, 722, 723, 723, 723, 723, 724, 724, 752,
752, 753

+si: 46, 53, 124, 158, 178, 189, 198, 204, 374, 374, 375, 375, 376, 376, 376,
376, 377, 377, 380, 380, 382, 392, 441, 477, 525, 550, 559, 601, 601, 601, 602,
602, 695, 695, 695, 695, 696, 696, 697, 698, 698, 698, 699, 699, 708, 710, 719,
719

+si: 133, 156, 156, 273, 371, 707

+u: 164, 307, 384

-i **bk. -(y)^A/I**

-iban **bk. -(I)BAn**

-(I)BAn

-iban: 166, 477

-pan: 526

-üben: 166, 174, 363

-üpen: 256

+ıça: 560, 603

+ıda: 95, 568

+ıdın: 52, 64, 198, 265, 275, 280, 335, 335, 420, 420, 540, 584, 609, 727

+ıg **bk. +(I)g**

+ıga: 127, 127, 166, 168, 202, 202, 267, 286, 286, 287, 307, 311, 322, 328, 407, 412,
475, 507, 507

+ım **bk. +Im**

+Im

+ım: 43, 49, 60, 99, 100, 101, 104, 230, 257, 311, 341, 369, 448, 450, 485, 486, 507, 549, 676, 711, 739

+um: 104, 294, 306, 485, 486, 533, 535, 544, 559, 676

+üm: 184, 186, 207, 207, 207, 212, 213, 216, 223, 226, 485, 507, 523, 524, 724, 728, 729, 744, 761

+ınga: 262

+ımı: 59, 730

+ımız bk. +ImIz

+ImIz

+ımız: 104, 104, 105, 485, 486, 486, 487

+umuz: 104, 104, 105, 485, 486, 486, 487

+ımka: 43, 717

+ımnı bk. +ImnI

+ImnI

+ımnı: 269

+umnı: 268

+ın bk. +In

+In

+ın: 43, 47, 49, 50, 54, 61, 63, 63, 64, 72, 72, 82, 98, 99, 99, 100, 102, 102, 103, 103, 103, 103, 103, 104, 104, 104, 104, 104, 105, 105, 105, 105, 111, 159, 163, 166, 169, 172, 177, 180, 190, 194, 195, 200, 203, 204, 206, 209, 220, 222, 263, 262, 266, 266, 271, 275, 278, 280, 280, 281, 281, 281, 282, 283, 283, 283, 283, 284, 284, 284, 285, 295, 296, 296, 304, 305, 305, 306, 306, 307, 307, 308, 310, 310, 310, 312, 313, 313, 324, 333, 335, 337, 337, 338, 340, 346, 346, 348, 348, 354, 355, 355, 355, 356, 356, 357, 357, 359, 382, 384, 385, 420, 427, 430, 466, 466, 473, 474, 474, 474, 478, 478, 478, 478, 479, 481, 482, 482, 482, 482, 482, 482, 485, 485, 485, 485, 485, 485, 485, 485, 485, 485, 485, 486, 486, 486, 486, 487, 487, 491, 492, 494, 496, 496, 497, 497, 498, 498, 499, 499, 501, 501, 501, 502, 503, 503, 504, 510, 521, 523, 534, 535, 535, 535, 535, 536, 536, 536, 537, 537, 539, 540, 541, 542, 543, 543, 544, 544, 548, 549, 550, 551, 556, 558, 558, 558, 558, 559, 567, 572, 576, 577, 579, 582, 585, 595, 602, 615, 667, 668, 669,

672, 672, 672, 672, 673, 673, 685, 685, 686, 686, 686, 688, 689, 694, 731, 734,
735, 749, 751, 760

+in: 140, 183, 226, 228, 229, 231, 248, 251, 258, 336, 346, 348, 348, 355, 367,
421, 455, 456, 456, 456, 479, 482, 482, 600, 693

+un: 311, 540, 559, 559, 559, 582, 591, 594, 611

+ün: 226, 226, 227, 227, 228, 228, 237, 242, 245, 246, 247, 540, 578, 672, 745

+ına: 276, 329, 390

+ınça: 45, 45, 188, 189, 500, 567, 569, 569, 728

+ında bk. +InDA

+InDA

+ında: 101, 127, 128, 156, 167, 167, 169, 202, 286, 286, 289, 292, 293, 312,
460, 507, 568, 687, 710

+ınta: 55, 55, 103, 103, 104, 104, 108, 108, 208, 208, 441, 485, 485, 486, 486,
490, 490, 558, 575, 673, 673

+inde: 139, 139, 140, 140, 370, 571

+inte: 249, 250

+ındın bk. +IndIn

+IndIn

+ındın: 40, 96, 102, 265, 266, 269, 270, 272, 274, 275, 285, 286, 287, 305, 308,
322, 323, 327, 334, 335, 360, 405, 408, 411, 416, 420, 482, 511, 523, 568, 569,
570, 574, 575, 575, 583, 591, 664, 667, 668, 668, 678, 681

+ındın: 139, 255, 310, 333, 460

+ıı bk. +(n)Iı

+(n)Iı

+ıı: 101, 102

+ıı: 257

+nıı: 40, 43, 48, 56, 59, 62, 64, 182, 193, 215, 222, 244, 249, 259, 275, 276,
282, 306, 306, 316, 336, 360, 375, 401, 407, 438, 442, 446, 500, 512, 542, 559,
561, 569, 597, 612, 699, 728, 745

+uıı: 66, 267, 267, 308, 563, 577, 614, 724, 752

+üıı: 230, 230, 230, 248, 745

+nıı: 181, 207, 210, 363, 661, 746

+nuq: 125, 135, 151, 160, 161, 163, 171, 181, 190, 262, 282, 287, 288, 306,
308, 316, 317, 318, 319, 322, 327, 331, 333, 336, 336, 337, 344, 372, 372, 373,
391, 398, 400, 400, 401, 403, 403, 424, 424, 424, 424, 424, 425, 426, 426, 426,
482, 495, 500, 531, 531, 538, 539, 542, 547, 567, 570, 572, 668, 737
+nüq: 48, 56, 125, 191, 195, 207, 209, 209, 212, 214, 214, 223, 230, 235, 238,
243, 247, 247, 247, 247, 247, 247, 248, 437, 456, 456, 456, 459, 459, 460, 541,
717, 717

-ıq bk. -(I)q(IAr)

-(I)q(IAr)

-ıq: 519, 750

-iq: 175

-q: 125

-uq: 84, 311, 403, 509, 509

-uqlar: 75, 760

-üq: 92, 164, 171, 172, 173, 174, 399

-üqler: 173, 255

+ıqa bk. +IqA

+IqA

+ıqa: 54, 202, 218, 283, 286, 494, 500, 533, 538, 543, 547, 552, 565, 574, 668,
720

+ıqe: 263, 369, 369, 369, 712

-ıqız: 286, 507

+ımı bk. +InI

+InI

+ımı: 47, 47, 177, 225, 263, 266, 267, 268, 271, 272, 272, 272, 273, 273, 273,
286, 287, 295, 296, 335, 335, 337, 337, 421, 421, 426, 427, 540, 572, 573, 668,
669, 734

+ini: 183, 293

+ıııq bk. +InIq

+InIq

+ıııq: 50, 100, 105, 263, 272, 273, 336, 336, 339, 421, 425, 429, 462, 486, 572,
671, 709, 750

+iniq: 225, 540

+ıqız **bk. +İqIz(lar)**

+İqIz(lar)

+ıqız: 486, 671, 686

+ıqızlar: 104, 105, 105, 486, 486

+uquz: 104, 185, 191, 486, 533, 533, 537, 538, 549, 551, 552, 559, 582, 725

+uquzlar: 105, 486

+ıqızdın **bk. +İqIzdIn**

+İqIzdIn

+ıqızdın: 573

+uquzdın: 127

+ıqızlar **bk. +İqIz(lar)**

+ıqızlarını: 104, 486

+ınta **bk. +InDA**

-ıp **bk. -(I)p**

-(I)p

-ıp: 37, 38, 71, 71, 93, 93, 94, 94, 95, 95, 95, 95, 99, 112, 129, 162, 169, 169, 170, 172, 172, 183, 254, 291, 291, 296, 298, 303, 311, 313, 474, 474, 474, 474, 475, 475, 506, 508, 509, 760, 761

-ıp: 88, 90, 90, 90, 90, 164, 167, 169, 169, 286, 296, 305, 356, 356, 358, 688

-p: 66, 82, 87, 168, 175, 175, 256, 263, 280, 281, 284, 295, 310, 344, 345, 353, 353, 353, 354, 354, 383, 383, 383, 491, 492, 492, 492, 493, 497, 497, 498, 508, 523, 523, 526, 526, 527, 528, 528, 529, 535, 535, 589, 591, 592, 669, 669, 704, 749, 749, 749, 752

-up: 74, 77, 77, 78, 78, 82, 82, 83, 84, 85, 85, 85, 86, 86, 86, 87, 87, 87, 111, 177, 178, 233, 233, 280, 287, 289, 296, 297, 312, 313, 342, 346, 354, 360, 380, 385, 385, 453, 453, 453, 455, 455, 455, 455, 456, 464, 464, 464, 464, 465, 465, 465, 465, 477, 477, 509, 546, 552, 577, 579, 593, 595, 602, 745

-üp: 37, 52, 82, 90, 90, 92, 92, 111, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 166, 166, 166, 167, 168, 168, 168, 168, 168, 169, 169, 169, 169, 169, 169, 169, 169, 170, 170, 170, 171, 171, 171, 171, 174, 177, 177, 177, 178, 178, 178, 179, 182, 183, 255, 255, 256, 257, 282, 287, 287, 298, 305, 315, 342, 352, 354, 354, 355, 355, 366,

367, 367, 367, 455, 456, 456, 457, 459, 466, 477, 482, 494, 498, 508, 508, 509,
509, 536, 686, 751, 761, 762, 762, 763

-ir **bk. -(y)^(A/I)r**

-irsiz **bk. -^A/irsiz**

-igli **bk. -(I)gli(ler)**

+in **bk. +In**

+in **bk. +(n)In**

-in **bk. -(I)in(lAr)**

+inde **bk. +InDA**

+indin **bk. +IndIn**

+in **bk. +InA**

+ini **bk. +InI**

+inin **bk. +InIn**

+in **bk. +InA**

+inte **bk. +InDA**

-ip **bk. -(I)p**

+ka **bk. +(G)A**

-kan **bk. +GAn**

-kay **bk. -GAy**

+ke **bk. +(G)A**

+ken: 124

+keyem: 186, 728

+k **bk. +GI**

+k **bk. +GI**

-kuga: 360

+la: 113, 215, 406, 425, 444, 444, 444, 444, 444, 444, 444, 444, 444, 445, 445, 445,
445, 445, 445, 741

+lar **bk. +lAr**

+lAr

+lar: 40, 45, 49, 53, 53, 54, 54, 56, 57, 60, 60, 96, 96, 97, 100, 107, 125, 125,
161, 189, 196, 196, 199, 199, 200, 201, 217, 248, 249, 249, 249, 252, 258, 258,
258, 258, 258, 259, 260, 264, 264, 268, 278, 283, 285, 289, 289, 289, 292,

295, 306, 306, 307, 314, 315, 320, 343, 344, 344, 349, 355, 355, 370, 384, 384,
395, 430, 430, 431, 431, 431, 432, 432, 432, 432, 433, 433, 433, 457, 462, 473,
477, 477, 479, 482, 490, 497, 497, 498, 500, 501, 501, 506, 509, 509, 520, 520,
521, 525, 530, 532, 532, 534, 534, 535, 542, 544, 545, 546, 547, 547, 549, 550,
555, 559, 559, 580, 581, 581, 583, 583, 586, 586, 587, 590, 602, 604, 604, 604,
604, 604, 604, 604, 604, 605, 605, 605, 605, 605, 605, 605, 606, 607, 608, 608,
609, 609, 609, 609, 609, 609, 609, 609, 610, 610, 610, 610, 610, 610, 612, 612,
612, 613, 614, 614, 614, 614, 614, 615, 615, 615, 615, 616, 616, 616, 617, 617,
658, 672, 680, 680, 682, 685, 704, 711, 712, 712, 712, 720, 720, 722, 722, 723,
723, 723, 723, 723, 723, 725, 726, 728

+ler: 127, 157, 158, 160, 232, 242, 259, 364, 460, 555, 732

+larda **bk. +lArDA**

+lArDA

+larda: 269, 348, 351, 357, 386, 386, 388, 388, 388, 394, 394, 395, 395, 396,
396, 396, 397, 483, 605, 737, 737

+larta: 350, 482

+lerde: 117, 117, 118, 131, 132, 132, 165, 232, 233, 233, 362, 362, 364, 364,
364, 364, 364, 364, 364, 365, 745

+lardın **bk. +larDın**

+larDın

+lardın: 134, 395, 395, 430, 431, 510, 510, 737

+lartın: 386, 395

+larga: 157, 430, 604

+ları **bk. +lArI**

+lArI

+ları: 98, 103, 103, 105, 105, 192, 208, 256, 256, 263, 263, 275, 373, 437, 476,
487, 487, 490, 490, 532, 539, 544, 546, 567, 558, 558, 558, 558, 558, 574, 575,
601, 601, 602, 612, 666, 666, 673, 674

+leri: 242

+larg **bk. +lArIg**

+lArIg

+larig: 87, 88, 159, 280, 280, 282, 295, 344, 345, 353, 353, 376, 377, 489, 532,
545, 545, 594, 594, 695, 696, 703

+lerig: 458, 703

+larımızni: 550

+larnı bk. +lArIn

+lArIn

+larnı: 127, 313, 341, 356, 430, 479, 494, 738

+lerin: 348

+larıña: 40, 48, 187, 193, 341, 533, 539, 739

+larındın: 339, 412, 608

+larnı bk. +lArInI

+lArInI

+larnı: 306, 336, 339, 421, 429, 462, 570

+lerini: 183, 283

+larınta: 313, 342, 479, 494

+larka: 60, 214, 259, 535, 560, 594, 613, 615, 730

+larnı bk. +lArnI

+lArnI

+larnı: 46, 58, 61, 62, 63, 98, 190, 212, 220, 221, 245, 247, 344, 407, 431, 431,
443, 512, 516, 556, 605, 607, 610, 610, 612, 612, 612, 612, 675, 721, 721, 722,
728

+lerni: 184, 260, 260, 444, 730

+larnıñ bk. +lArnIñ

+lArnIñ

+larnıñ: 134, 353, 430, 431, 433, 433, 604, 610

+lerniñ: 369

+larta bk. +lArDA

+lartın bk. +larDın

+lası: 445, 445, 445, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446, 446,
446, 447, 447, 447, 447, 447, 447, 447, 741

+ler bk. +lAr

+lerde bk. +lArDA

+leri **bk. +lArI**
+lerig **bk. +lArIg**
+lerin **bk. +lArIn**
+lerini **bk. +lArInI**
+lerni **bk. +lArnI**
+lerniŋ **bk. +lArnIŋ**
+li **bk. +II**
+II

+li: 65, 65, 65, 65, 65, 65, 65, 66, 70, 223, 223, 223, 223, 223, 223, 224, 279,
339, 339, 339, 339, 339, 397, 472, 522, 564, 564, 564, 564, 615, 615, 665, 683,
725, 724

+li: 65, 65, 65, 65, 65, 65, 65, 222, 222, 222, 222, 222, 222, 222, 233, 233, 233,
579, 713, 720, 720

+lu: 95, 340

+hdun: 613

+lg **bk. +IIg**

+IIg

+lg: 46, 49, 55, 63, 64, 73, 85, 96, 99, 103, 104, 106, 106, 106, 106, 106, 106,
107, 107, 107, 107, 107, 107, 107, 107, 107, 107, 107, 107, 107, 107, 107, 107,
108, 108, 108, 108, 108, 108, 111, 158, 162, 210, 220, 256, 277, 287, 324, 327,
336, 337, 348, 348, 348, 348, 348, 348, 349, 349, 349, 349, 349, 349, 350, 350,
350, 350, 350, 351, 351, 351, 351, 351, 351, 351, 351, 351, 351, 351, 352, 352,
352, 354, 361, 381, 381, 381, 381, 381, 381, 381, 382, 382, 382, 384, 387, 388,
391, 393, 426, 461, 480, 484, 486, 486, 486, 486, 486, 487, 487, 487, 487, 487,
487, 487, 487, 487, 487, 487, 487, 487, 488, 488, 488, 488, 488, 488, 488, 488,
488, 488, 488, 488, 489, 489, 489, 489, 489, 490, 490, 490, 490, 490, 490, 490,
490, 491, 491, 491, 491, 491, 491, 491, 491, 491, 491, 491, 492, 492, 492, 492, 494, 495,
495, 500, 500, 500, 500, 500, 501, 501, 502, 502, 502, 502, 502, 502, 502, 502,
502, 503, 503, 503, 503, 503, 503, 503, 503, 503, 504, 518, 521, 530, 530, 530,
531, 531, 531, 531, 535, 542, 552, 556, 556, 556, 556, 560, 565, 585, 589, 603,
615, 668, 670, 671, 673, 673, 674, 677, 682, 682, 683, 683, 683, 688, 694, 694,
696, 696, 697, 730, 734, 737, 753, 762

+lug **bk. +IIg**

+lugın: 106

+lugka: 59, 565

+luglarnı: 613

+lugta: 106

+lugug: 522

+lüg **bk. +IIg**

+lük **bk. +IIk**

-madı **bk. –mAdI**

-mAdI

-madı: 93, 303, 441, 465, 523, 524

-medi: 88, 89, 165, 170, 173, 173, 176, 177, 280, 280, 288, 300

-madım: 75, 129

-madın **bk. –mAdIn**

-mAdIn

-madın: 78

-medin: 164

-maguluk: 80

-mag **bk. –mAG**

-mAG

-mag: 499, 576

-mak: 70, 70, 74, 74, 76, 76, 76, 76, 76, 76, 76, 76, 77, 77, 78, 78, 79, 79, 79, 79,
81, 81, 82, 82, 83, 83, 83, 83, 84, 85, 87, 87, 88, 94, 95, 167, 279, 281, 284, 290,
345, 473, 492, 494, 508, 528, 533, 595, 694, 694, 695, 705, 760, 761

-mek: 91, 133, 153, 161, 167, 174, 177, 177, 178, 178, 178, 256, 306, 356, 424,
508

-maga: 528

-magıg: 499, 576

-magıl **bk. –mAgII**

-mAgII

-magıl: 285, 510, 687

-megil: 171, 172, 172, 173, 173, 174, 177

-mak **bk. -mAG**
-makdın **bk. -mAkDIn**

-mAkDIn

-makdın: 76

-maktın: 526

-mekdin: 171

-makı **bk. -mAkI**

-mAkI

-makı: 68, 76, 186, 188, 204, 523, 524, 577, 726

-meki: 135, 166, 167, 167, 172, 357, 406

-makımdın: 458, 507, 761

-makındın: 76

-makıñ: 111, 342

-mekiñe: 90

-makka **bk. -mAkka**

-mAkka

-makka: 296, 343, 472, 506

-mekke: 91, 344

-makları: 74, 74, 77, 77, 79

-maklıg **bk. -mAkIlg**

-mAkIlg

-maklıg: 80, 81, 82, 84, 85, 86, 86, 177, 282, 354, 482, 494, 494, 498, 527, 534,
536, 558, 593, 594, 667, 686, 695, 751

-meklig: 166

-maknıg: 76

-maksız: 555

-maktın **bk. -mAkDIn**

-mas **bk. -mAS**

-mAS

-mas: 68, 97, 306, 475, 475, 506, 507, 588, 759, 761

-maz: 223, 232, 370, 462, 525, 526, 576, 582, 582, 584, 749, 752

-mes: 165, 173, 178, 178, 301, 301, 303, 680, 680

-mez: 161, 347, 353, 454, 454
-masar: 82, 82, 87, 87
-matuklar: 88, 564, 595
-may **bk. -mAy**
-mAy
 -may: 161, 282, 286, 354, 473, 508
 -mey: 161, 169, 169, 282
-mayın **bk. -mAyIn**
-mAyIn
 -mayın: 585
 -meyin: 164
-mayuk: 71, 85, 86
-maz **bk. -mAS**
-mazkan: 523
-me: 163, 163, 174, 257, 257, 257, 763
-medi **bk. -mAdI**
-mediler: 172
-medin **bk. -mAdIn**
-mediñiz: 91
-megey: 178, 336, 421
-megeymen: 163, 165
-megeysen: 153
-megil **bk. -mAgII**
-mek **bk. -mAG**
-mekdin **bk. -mAkDIn**
-meki **bk. -mAkI**
-mekiñe **bk. -mAkIñA**
-mekke **bk. -mAkka**
-mekli: 133, 166
-meklig **bk. -mAkIIg**
-mekni: 166, 178
-meliñ: 161, 163

-mıŝta **bk. -mIŝDA**

-miş **bk. -mIş**

-mişçe **bk. -mIŝçA**

-mişde **bk. -mIŝDA**

-mişin: 164

-mişler **bk. -mIŝlAr**

+nı **bk. +nI**

+nI

+nı: 43, 46, 46, 47, 47, 47, 47, 48, 50, 50, 51, 55, 55, 55, 55, 56, 57, 57, 57, 58, 59, 61, 62, 62, 63, 64, 64, 95, 95, 95, 97, 98, 100, 101, 101, 102, 102, 102, 102, 109, 110, 112, 112, 153, 158, 181, 182, 190, 190, 190, 191, 195, 195, 196, 208, 208, 210, 210, 210, 210, 212, 220, 221, 221, 222, 238, 238, 241, 245, 247, 247, 249, 255, 264, 266, 266, 267, 269, 271, 271, 271, 279, 279, 280, 280, 282, 283, 284, 285, 287, 290, 290, 291, 292, 292, 294, 294, 294, 294, 296, 296, 296, 296, 297, 298, 306, 306, 306, 309, 310, 310, 312, 313, 313, 313, 313, 315, 315, 318, 319, 319, 326, 327, 328, 332, 332, 337, 341, 342, 343, 343, 343, 343, 389, 396, 400, 400, 401, 401, 402, 402, 403, 408, 409, 409, 410, 410, 410, 410, 413, 414, 425, 425, 425, 425, 425, 426, 426, 426, 426, 427, 443, 451, 452, 453, 469, 474, 475, 480, 494, 496, 496, 505, 506, 509, 509, 509, 510, 512, 545, 556, 556, 571, 571, 571, 572, 572, 578, 573, 579, 581, 583, 587, 588, 596, 596, 597, 597, 606, 607, 608, 608, 608, 609, 610, 611, 612, 612, 612, 613, 667, 668, 668, 669, 670, 670, 675, 675, 684, 684, 684, 712, 712, 721, 721, 722, 723, 728, 728, 733, 734, 736

+nı: 45, 46, 47, 50, 50, 50, 50, 51, 51, 51, 55, 55, 55, 55, 55, 57, 57, 57, 57, 57, 57, 58, 58, 59, 60, 61, 61, 62, 62, 63, 64, 64, 97, 100, 157, 182, 182, 186, 187, 187, 190, 190, 192, 192, 194, 194, 194, 194, 194, 194, 195, 207, 207, 208, 208, 208, 208, 208, 210, 210, 210, 210, 210, 210, 210, 210, 212, 212, 214, 217, 217, 220, 225, 225, 225, 227, 227, 234, 234, 237, 237, 238, 238, 238, 240, 240, 240, 240, 243, 243, 243, 244, 244, 244, 244, 245, 245, 245, 246, 247, 247, 248, 248, 314, 365, 365, 441, 442, 461, 461, 506, 511, 511, 545, 555, 570, 570, 572, 578, 578, 607, 607, 608, 608, 608, 610, 610, 610, 610, 611, 668, 668, 674, 711, 711, 721, 721, 721, 721, 721, 722, 723, 724, 727

+nıŋ **bk. +(n)Iŋ**
+ni **bk. +nI**
+niŋ **bk. +(n)Iŋ**
+nuŋ **bk. +(n)Iŋ**
+nüŋ **bk. +(n)Iŋ**
-ŋ **bk. -(I)ŋ(lAr)**
-p **bk. -(I)p**
-pan **bk. -(I)BAn**

+rak: 50, 64, 128, 195, 221, 221, 295, 361, 541, 560, 560, 566, 567, 608, 674

-rdı: 213, 440, 524, 548, 724

-sa **bk. -sA**

-sA

-sa: 86, 93, 100, 100, 110, 129, 200, 223, 242, 313, 371, 371, 376, 383, 409,
454, 464, 495, 505, 505, 524, 526, 527, 527, 527, 528, 528, 571, 577, 577, 578,
578, 579, 579, 580, 583, 584, 584, 602, 749, 752, 752, 753, 753, 760

-se: 71, 89, 89, 125, 154, 154, 155, 164, 165, 166, 172, 219, 254, 254, 270, 280,
355, 357, 357, 442, 442, 717, 758, 758

-sak: 85

-salar: 304, 310, 509, 509

-sam: 171, 306, 474, 509

-saŋ **bk. -sAŋ**

-sAŋ

-saŋ: 97, 369, 474, 506, 509

-seŋ: 172, 174, 291, 464

-sar: 82, 82, 87, 88, 496, 518, 525, 585

-se **bk. -sA**

-semen: 90, 90, 167, 688

-seŋ **bk. -sAŋ**

-seŋen: 172, 291, 464

+sı **bk. +(s)I**

+sın: 98, 185, 221, 275, 371, 372, 380, 696

-sın **bk. -SIn(lar)**

-SIn(/lar)

-sın: 283, 452, 528

-su: 583

-sun: 75, 109, 170, 260, 527, 527, 527, 752, 753

-sunı: 491, 762

-sunlar: 384, 384, 535, 535, 577, 577, 600, 708

-sün: 92, 125, 161, 161, 169, 170, 177, 179, 260, 279

-zun: 527, 752

+sın: 390, 390

+sız **bk. +sIz**

+sIz

+sız: 66, 66, 109, 109, 224, 224, 492, 492, 523

+siz: 372

+suz: 95, 95, 109, 109, 111, 195, 195, 220, 341, 341, 341, 492, 492, 567, 567,
594, 594

+süz: 66, 66, 222, 222, 303, 308, 314, 461, 461, 461, 461, 522, 522, 684, 684,
684

+si **bk. +(s)I**

+sinde: 156, 156, 227, 234

+sindin: 221, 275, 371, 372

+siz **bk. +sIz**

-sun **bk. -SIn(/lar)**

-sunı **bk. -SIn(/lar)**

-sunlar **bk. -SIn(/lar)**

+suz **bk. +sIz**

-sün **bk. -SIn(/lar)**

+süz **bk. +sIz**

+ta **bk. +DA**

-taçı **bk. -DAÇI**

-taçılar **bk. -Daçılar**

+takı **bk. +DaGı**

+te **bk. +DA**

-teçi	bk. -DaçI
-tı	bk. -D^a/ı
-tılar	bk. -DİlAr
+tın	bk. +D^a/ın
-tuğ	bk. -Dİğ
-ti	bk. -D^a/ı
-tiler	bk. -DılAr
-tim	bk. -Dİm
+tin	bk. +D^a/ın
-tiğ	bk. -Dİğ
-tu	bk. -D^a/ı
-tuklarınta:	75, 82
-tuğ	bk. -Dİğ
+u	bk. +(s)I
-u	bk. -(y)^A/ı
+ug	bk. +(I)g
-ugh	bk. -(I)ğI(lAr)
+um	bk. +Im
+umdın:	306
+umga:	261
+umızni:	669
+umnı	bk. +ImnI
+umuz	bk. +ImIz
+un	bk. +In
+uğ	bk. +(n)Iğ
-uğ	bk. -(I)ğ(lAr)
-uğlar	bk. -(I)ğ(lAr)
+uğuz	bk. +IğIz(lAr)
+uğuzdın	bk. +IğIzdIn
+uğuzlar	bk. +IğIz(lAr)
-up	bk. -(I)p
-ur	bk. -(y)^A/ır

-urlar bk. **-(y)^A/Irlar**
-urmiz: 375, 464
-ursiler: 309, 373
-ursiz bk. **-^A/Irsiz**
-ü bk. **-(y)^A/I**
-üben bk. **-(I)BAn**
+üg bk. **+(I)g**
-ügli bk. **-(I)gII(ler)**
-ügliler bk. **-(I)gII(ler)**
+üm bk. **+Im**
+ün bk. **+In**
+üñ bk. **+(n)Iñ**
-üñ bk. **-(I)ñ(IAr)**
-üñler bk. **-(I)ñ(IAr)**
-üp bk. **-(I)p**
-üpen bk. **-(I)BAn**
-ür bk. **-(y)^A/Ir**
-ürbiz bk. **-^A/Irbiz**
-ürçe: 255, 289, 345
-ürde: 92, 448
-ürler bk. **-(y)^A/Irlar**
-ürmen: 255
-yu bk. **-(y)^A/I**
-yur bk. **-(y)^A/Irlar**
-yurlar bk. **-(y)^A/Irlar**
-yür bk. **-(y)^A/Ir**
-yürçe: 288, 344, 353
-zun bk. **-SIn(^I/lar)**
Ø: 90, 129, 169, 178, 202, 353, 524, 585, 590, 752

SONUÇ

Türk Dilinde ışık ve ateş kavramları konusunda yaptığımız inceleme neticesinde aşağıdaki sonuçlara varılmıştır:

Işık ve Ateş Kavram Alanlarına Ait Kelimelerin Sayısal Dağılımı

1. Kavramlarla ilgili 293 kelime tespit edilmiştir. Bunun 102'sini ışık kavramı etrafında, 174'ünü ateş kavramı etrafında, 17'sini ise hem ışık hem de ateş kavramları etrafındaki kelimeler oluşturmaktadır. Tespit edilen kelimelerin % 56'sını 164 kelime ile adlar, % 44'ünü 129 kelime ile eylemler oluşturmaktadır.

Işık ve Ateş Kavramlarına Ait Kelimelerin Ses ve Şekil Özellikleri

2. İlgili kelimelerin geçirdiği ses ve şekil değişiklikleri değerlendirildiğinde, kavramlar etrafında tespit edilen 28 kökün en çok +II₂ğ, -ğ, -k/ğ, +la-, -r- yapım ekleri ile -l- edilgenlik, -n- dönüşlük, -ş- işteşlik ve -t- ettirgenlik çatı eklerini aldığı görülmüştür. En sık görülen ses olayları ise orta hece vokali yutulması, ötümlüleşme, ötümsüzleşme ve daralmadır.
 - a. Türk Dilinin bütün dönemlerinde görülen ve ses-hece dengelemesiyle ilişkili olan orta hece vokalinin yutulması, ekleşme sırasında ortaya çıkan bir hadisedir. Bu ses olayının bu kadar sık kullanılması, ilgili kelimenin kullanım ve türetim sıklığını gösterir. Bu ses olayı *yal-* eyleminden ekleşen 8 kelimedede, *BIş-* eyleminden ekleşen 5 kelimedede, *yaş-* eyleminden ekleşen 3 kelimedede, **k^ö/ü-* eyleminden ekleşen 3 kelimedede, *sög-* eyleminden ekleşen 2 kelimedede, *tUt-*, *tög-*, *tam-*, *kav-* ve *çak-* eylemlerinden ekleşen 1'er kelimedede, *o/öt* adından ekleşen 1 kelimedede saptanmıştır. Çalışmada en sık geçen kelimelerin çoğunlukla sıraladığımız köklerden ekleşen kelimeler olması bu düşüncemizi desteklemektedir. *Tam-* kökünden ekleşen *tam^u/ü(K)* adının 687 örnekte, *yaş-* kökünden gelişen *Is(s)I(G)* adının 294 örnekte, *yal-* kökünden ekleşen *yIIDuz* adının 219 örnekte, **k^ö/ü-* eyleminden gelişen **k^ö/üy-* eyleminin 200 örnekte, *BIş-* kökünden ekleşen *bış(I)run-* eyleminin ise 158 örnekte geçtiği tespit edilmiştir.

- b. Sık görülen ses olaylarından daralma, çoğunlukla birinci hece ve kelime başı **y** sesiyle ilgili görülmektedir. Dört örnek (*bışırın-*, **kü-*, *közkeni*, *uçkun*) dışındaki tüm kelimelerin (*yılduz*, *yılduzcu*, *yultuzla-*, *yılığ*, *y^a/ıldır^a/ı-*, *yıldırım*, *yılı-*, *yılınçğa*, *yılır-*, *yılış-*, *yılt-*, *yula*, *yulağ*, *yulrit-*, *yarın*, *yarı-*, *yarıt-*, *yaruklık*, *(y)^a/ış^a/ı-*, *yışın*, *ışna-*, *(y)^a/ış^a/ı-*, *yışna-*) ilk sesi **y**'dir. Yarı ünlü **y** sesi ile dar ünlülerin açıklıklarının birbirine yakın olması bu ses olayını meydana getirmektedir.
- c. Ötümlüleşme ve ötümsüzleşme de örneğine sık rastladığımız ses olayları arasındadır. Bu ses olayları hem ekleşmeye bağlı olmaksızın hem de ekleşmeye bağlı olarak meydana gelmiştir. *Dağ* adındaki ötümlüleşme ile *pış-* eylemindeki ötümsüzleşme, ekleşme dışında kök hecede gerçekleşmiş ses olaylarıyken; *ocuk*, *söglünci*, *tamdul-* kelimelerindeki ötümlüleşme ile *bışık*, *çokra-*, *tamuk* kelimelerindeki ötümsüzleşme ekleşme sonucu gerçekleşen değişikliklerdir. Ötümsüzleşme, ağırlıklı olarak kelime başı **b** ve kelime sonu **g** sesine sahip kelimelerde karşımıza çıkmıştır.
- d. Ayrıca kelimelerin çoğunda bahsi geçen ses olaylarının bir arada gerçekleştiği görülmektedir. Örneklendirecek olursak; *uçkun* kelimesinde ötümlüleşme, orta hece vokali yutulması ve ünlü daralması olaylarının hepsi izlenebilmektedir. *pışrun-* eyleminde kelime başı ünsüzünün ötümsüzleşmesi ile orta hece vokali yutulması bir aradadır. *Tamdul-* kelimesinde ise hem ekteki **t** sesi ötümlüleşmiş hem de orta hece vokali yutulmuştur.
- e. Kelimenin geçirdiği ses değişikliklerinin mahiyeti, ekleşme sırasında aldığı eklerin işlevliği, gerçek ve mecaz anlam özelliğini barındırması gibi hususiyetler kelimenin eskiliği hakkında ipuçları taşır. Bu bilgiler ışığında; *BIş-*, **k^ö/ü-*, *kuyuş~küneş*, *k^ü/ün*, *o/ot*, *tUt-*, *ul~ur-*, **ya-* köklerinin diğer köklere kıyasla daha eski olduğunu düşünmekteyiz. Bizi bu düşünceye sevk eden noktaları uzun ünlü meselesi, *l~r~ş~z* ses denkliği, kök hecede *t~ç* ses değişimi, kullanım sıklığını yitirdiğini düşündüğümüz birtakım ekler ile mecaz anlam özellikleri olarak sıralayabiliriz.

- f. *BIş-* eyleminin eski bir kök olduğunu düşünmemizin sebeplerinden biri kelime kökünde kısa bir süre içinde gerçekleşen ötümsüzleşme, incelleme gibi ses olaylarıdır. Aynı döneme ait metinlerde kelimenin birkaç farklı şeklini tespit etmekteyiz. Bu durum ağız özelliklerinden de kaynaklanıyor olabilir; ancak bunun gerçekleşebilmesi için de belli bir süre gerekmektedir. İkinci sebep bu köke bağlanan *bışgut* kelimesindeki **+gut** ekidir, *alpagut*, *aragut*, *bayagut* gibi yalnızca birkaç kelimedede rastladığımız bu ek oldukça eski olup zamanla kaybolmuş olmalıdır. Bir diğer sebep ise kelimenin daha Eski Uygur Türkçesi döneminde hem yan hem de mecaz anlamları kazanmış olmasıdır.
- g. Geniş kelime ailesine sahip olan **k^ö/i-* eylem kökünün **k^ö-* eylemine dayandığını, kelimedede *d/>y/* ses değişmesi ve daralma gibi ses olayları yaşandığını tahmin etmekteyiz. Eylemin **k^ö-* biçimi herhangi bir metinde tespit edilemediğinden, bu kökün Türk Dilinin bilinmeyen çağlarına ait olduğunu düşünmekteyiz.
- h. *Kuyaş~küneş* kelimeleri bizi Eski Türkçenin Köktürkçe evresinde var olan *ny* ses birliği götürmektedir. Söz konusu birlik, Eski Uygur Türkçesinin *n* ağzında **n** sesi ile, *y* ağzında ise **y** sesi ile devam ettirilmiş olup eski bir ses olayıdır. Örneğine çok rastlamadığımız bu hadise Türk Dilinin eski dönemlerine ait bir birleşme ya da ayrışma olayı olabilir.
- i. *Kⁱ/ān* ve *°/āt* kelimelerinin, kısa ve uzun ünlülü biçimlerinin var olması bunların eskiliğini akla getirmektedir; çünkü kelimenin nicelik-nitelik dengesinin farklılaşması için belli bir süre geçmesi gerekmektedir. Ünlülerin ortaya çıkışı noktasında kesin bir yargıya varmak pek mümkün gözükmemektedir. Uzun ünlülerin kök hecede asli olarak bulunduğunu varsayarsak kelimedeki ünlünün kısalması için bir süre gerekecektir. Kısa ünlülerin esas olduğunu düşünürsek de ünlünün uzaması için birtakım ses olaylarının gerçekleşmesi lazımdır. Her iki ihtimal dahilinde de kelimenin zaman alacak merhalelerden geçmesi gerekir. *°/āt* kökünün eskiliği noktasında bir başka ipucu da *oçaķ* kelimesinin varlığıdır. Bu kelimedeki hadise kök hecede *-t->-ç-* değişmesinden kaynaklı ise kelimenin yaşı yaşanan ses değişimi dolayısıyla çok öncelere dayanır.

- j. Yukarıda saydığımız kökler arasında en eskisinin **ya-* kelimesi olduğu düşünülebilir. Metinlerde tespit edilememiş olsa da sahip olduğu muazzam kelime ailesi, birçok farklı biçime sahip olması ve taşıdığı çeşitli anlam özellikleri dolayısıyla söz konusu kökün Türk Dilinin en eski köklerinden biri olduğu söylenebilir. *Yak-*, **yal*, *yal-*, *yan-*, *yar-*, *yaş*, *yaş-* şekillerinin varlığı **ya-* kökünü doğrular nitelikte olup hepsi bu kökte birleşir. Kelimeler arasında l~r~ş~z ses denkliği söz konusudur. Bu ses denkliği Altay dillerinde ortak olarak görülen ve Türk Dilinin başlangıç dönemlerine ait bir hadise olmalıdır. *Ul~ur-* kelimeleri de bu ses denkliğinden ötürü eski olmalıdır. Bu kelimelerin en azından Sümer dönemine kadar tarihlendirilebilmesi güçlü bir ihtimaldir.
- k. **yal-* ve **yaş-* eylemleri ile aynı kökten gelen **il-* ve **is-* eylemlerinde çok ileri aşamayı gösteren ses ve şekil değişikliklerinin eserleri vardır. Bu kelimelerde görülen daralma, y yutulması gibi ses olayları eski dönemlere işaret eder. Bahsedilen köklerden türeyen *isig* kelimesinin Orhun Anıtlarında bile bu biçimiyle var olması, onun ses ve şekil değişiklikleri sürecini çok önceden geçirdiğini göstermektedir.
- l. Tüm bunlara rağmen asgari düzeyde ses ve şekil değişikliği geçiren ya da hiç geçirmeyen kelimelerin eski olmadığı da öne sürülemez. Kelimeler arasındaki hiyerarşi, onların ses, şekil ve anlam özellikleri ile ilk tespit edildiği eserlerin tarihi göz önünde bulundurularak ortaya çıkarılır. Ancak kelimenin saptandığı en eski eser her zaman gerçek sonucu vermez. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi her kelime her eserde geçmek zorunda değildir. Kelime tercihleri eserin konusuna, hitap edilen kesime ve eseri kaleme alan boya bağlı olarak değişir. İkincisi ise elimizdeki metinler Türk Dilinin yaşına oranla çok yeni ürünlerdir. Dolayısıyla, bir kelimenin ilk kez tespit edildiği eser, onun ilk kez kaydedildiği yer olmayabilir. Ses, şekil ve anlam bilgisi ise bize daha doğru sonuçlar verir.

Işık ve Ateş Kavram Alanlarına Ait Kelimelerin Kökeni

3. 293 kelimenin 238'inin (% 81'inin) Türk Dili kökenli, 55'inin (% 19'unun) alıntı olduğu tespit edilmiştir. Yabancı kökenli olup yapım ekleriyle Türkçeleştirilmiş 4 kelimeye, Türk Dili kökenli ve alıntı bir kelimedenden meydana gelmiş 1 tamlamaya rastlanmıştır. Bunların dışında *çerāğ*, *dāğ* gibi kelimelerin kökeni hakkında kesin bir hüküm verilemediğinden bunlar değerlendirme dışında bırakılmıştır. Alıntı kelimelerin 38'i (% 69'u) Arapçadan, 16'sı (% 29'u) Farsçadan, 1'i (% 2'si) Çince dilimize geçmiştir. Çince dilimize alınan iki kelime Eski Türkçe; Arapça ve Farsçadan alınan kelimeler ise Orta Türkçe dönemine aittir. Arap ve Fars dillerine ait kelimelerin İslamiyet'in kabulü ile dilimize girmeye başladığı söylenebilir. İran dillerinden Sogdça –biz bunları Far. olarak gösterdik- ve Çince dilimize aldığımız kelimelerin en eski alıntılardan oldukları öne sürülebilir.

- a. Bu alıntılar çeşitli alt anlam alanlarına aittir. 17'si ışık, 4'ü ateş, 1'i yakıcı-yanıcı nesne, 1'i doğa olayı, 5'i ısı-ışık araçları, 13'ü ısı-ışık kaynakları, 4'ü meslek, 5'i yer, 5'i ise zaman alt anlamlarını karşılar.
- b. Işık anlamındaki alıntı kelimeler Ar. *'avır*, *envār*, *munavvar~münevver*, *münevvir*, *nūr*, *nūrānī*, *ravnak~revnak*, *şaykal*, *şaykalī*, *şu'la~şu'le*; Far. *ārāy*, *fürüg*, *lālā*, *pertev*, *roşan~rüşen*, *tābānda*, Çin. *ķaytsa~ķaytsı* olup birkaçı dışında kullanım sıklıkları oldukça düşüktür. *'Avır*, *munavvar*, *münevvir*, *ravnak*, *şaykal*, *şaykalī*, *şu'la*, *ārāy*, *fürüg*, *pertev*, *tābānda*, *ķaytsa~ķaytsı* kelimeleri yalnız birer metinde saptanmıştır. Bu kelimelerden *pertev* Karahanlı Türkçesi, *ķaytsa~ķaytsı* kelimeleri Eski Türkçe dönemi metinlerinde tespit edilmiş, bunlar dışındakiler Harezmi Türkçesi eserlerinde kaydedilmiştir. Aralarında en sık kullanılan kelime *nūr*'dur. Kelimenin Türk Dilindeki karşılığı olan *yar^o/uK* 671 örnekte, *nūr* ise 226 örnekte geçmiştir.
- c. Ateş anlamındaki Ar. *aḥker*, *ḥarārat*, *iḥrāk* kelimeleri birer eserde, Far. *nār* ise üç eserde tespit edilmiştir. Kelimelerin kullanım sıklığı noktasında belirgin bir üstünlük yoktur, aralarında en sık geçeni 10 örnek ile *nār* kelimesidir. Ateş anlamındaki Türk Dili kökenli kelimeler

arasında en sık kullanılan 1072 örnek ile *°/ot* olup, bunu 294 örnek ile ‘sıcak’ anlamındaki *Is(s)I(G)* takip eder.

- d. Yakıcı yanıcı nesne olan Ar. ‘*ud~ūd* yalnız HŞ’de 7 örnekte saptanırken bu anlama gelen Türk Dili kökenli kelimelerden *oDu°/y* ise 58 örnekte yer almıştır.
- e. Ar. *sā’ika* alıntı doğa olayı adı olup yalnız KE’de ve 1 örnekte yer almaktadır. *Harluḳ* kelimesi Arapça kök üzerine Türk Diline ait bir ek getirilmek suretiyle oluşturulduğundan alıntı sayılmamaktadır. Doğa olaylarından şimşek ve yıldırım Türk Dilinin *y^a/ışın* ve *yıldırım* kelimeleriyle karşılanmıştır. Bunlardan ilki 25, ikincisi ise 14 örnekte tespit edilmiştir. Alıntı kelime ise 1 örnekte saptanmıştır.
- f. Isı ve ışık araçlarına ait adlardan Ar. *kanādīl*, *ḳandīl*, *şem*‘, *şem’din* ile Far. *mum~mūm* kelimelerinden *kanādīl* ve *şem’din* birer eserde tespit edilmiştir. Kelimelerin Türk Dilindeki karşılığı olan *yula*’ya 51 örnekte rastlanmıştır. Kelime, Eski ve Orta Türkçe metinlerinde kesintisiz olarak kullanılmıştır.
- g. Isı ve ışık kaynakları olarak Ar. *aḫtar*, *bedr*, *ḫilāl*, *ḳamer*, *kevākib*, *kevkeb*, *necm*, *nūcūm*, *mihr*, *şems*; Far. *āfitāb~āftāb*, *ḫurşed~ḫurşīd*, *maḡ~māh* kelimeleri sayılabilir. Bu kelimelerden *aḫtar*, *kevākib*, *kevkeb*, *necm*, *mihr*, *āfitāb~āftāb*, *ḫurşed~ḫurşīd* birer eserde kullanılmıştır. Diğerlerinin kullanıldığı eser sayısı 2 ila 4 arasında değişir. Ay anlamındaki alıntı kelimeler arasında en sık kullanılanı 20 örnek ile *maḡ~māh*, güneş anlamındaki alıntı kelimeler arasında en sık rastlananı 5 örnek ile *şems*, yıldız anlamındaki alıntı kelimeler arasında en sık geçeni ise 4 örnek ile *nūcūm* olmuştur. Tarihî dönem metinlerinde bu ögeler büyük ölçüde Türk Dili kökenli kelimelerle ifade edilmiştir. Ay kavramı T. *°/āy* kelimesiyle 514 örnekte, güneş kavramı T. *kⁱⁱ/ün* kelimesiyle 803 örnekte, yıldız kavramı ise T. *yIIDuz* kelimesiyle 219 örnekte yer almıştır.
- h. Ar. *müneccim*; Far. *gebr*, *moḡ~muḡ~mūḡ*, *moḡoç* alıntı meslek adlarıdır. Kullanıldıkları eser sayısı 1 ila 5 arasında değişir. Aralarında en sık tespit

edileni 12 örnek ile *moğ~muğ~mūğ* kelimeleridir. 7 örnekte tespit edilen *müneccim* kelimesinin Türk Dilindeki karşılığı olan *yulDuzcı* 6 örnekte görülmüştür.

- i. Alıntı yer adları Ar. *cehennem*, *nār*, *tandur~tannūr~tenūr*, *sa'īr*; Far. *dūzah~dūzeh* şeklinde sıralanabilir. *Cehennem* ve *nār* dışındakiler birer eserde yer almıştır. En sık rastlanana 20 örnek ile *cehennem* anlamındaki *dūzah~dūzeh* kelimeleridir. Bu kavramın Türk Dilindeki karşılığı *tam^u/ū(K)* olup 687 örnekte kaydedilmiştir.
- j. Ar. *felağ*, *şabāh*, *şubh*, *seher*, *şafağ* zaman adlarından *felağ* tek bir eserde kaydedilirken, diğerlerinin geçtiği eser sayısı 2 ila 9 arasında değişir. Aralarında en sık kullanılan, 67 örnek ile *seher*'dir. Onu 24 örnek ile *şubh* takip eder. Türk Dili kökenli kelimeler arasında en çok kullanılan zaman adı ise 225 örnek ile *Erte* olmuştur. Ardından 222 örnek ile *künDüz* ve 68 örnek ile *k^ü/ün* kelimeleri gelir.
- k. Alıntı kelimeler ile Türk Dili kökenli kelimeler arasında bir uyum olduğu gözlenmiştir. Yerleşik kavramlara ait kelimelerin özellikleri alıntılara da aktarılmıştır. Örneğin; T. *yar^o/uK* kelimesi metinlerde hem maddi hem de manevi ışığı temsil eder. Buddhist çevre Türk metinlerinde Burkanın, sutranın; İslami çevre Türk metinlerinde Allah'ın, kutsal kitapların ışıklı olduğu bu kelime ile ifade edilir. *Yar^o/uK* kelimesinin sahip olduğu bu anlam özelliği dilimize sonradan giren Ar. *nūr*'a da yüklenmiştir. Kelime ağırlıklı olarak manevi ışığı temsil etmesine rağmen maddi ışığı ifade ettiği örnekler de vardır. *Yar^o/uK*'taki anlam *nūr*'a aktarılmıştır. Aynı kelime üzerinden başka bir örnek verelim. *Yar^o/uK* kelimesi zamanla 'açık, anlaşılır, belli' mecaz anlamlarını yüklenmiştir. Dilimize sonradan giren ve asıl anlamı 'ışık' olan *revnağ* ve *rūşen* kelimelerinin T. *yar^o/uK* ile temel anlamda ortaklaştığını bilen Türkler, bu kelimeye yükledikleri mecaz anlamları yeni karşılaştıkları alıntı kelimelere de yüklemişlerdir. Bu, oldukça gelişmiş bir mantık sistemine işaretir.
- l. Işık ve ateş kavram alanlarının en eski zamanlardan beri alıntı kelimelerden öte Türk Dili kökenli kelimelerle karşılanması en belirgin hususlardan birisidir. Alıntı kelimeler belli eserlere ya da belli tarih

dönemlere özgü iken, Türk Dili kökenli kelimeler yoğun ve kesintisiz olarak kullanılmıştır. Aynı anlama sahip olan alıntı ve Türk Dili asıllı kelimeler arasındaki kullanım oranı kimi zaman 100 kata kadar varmaktadır.

Işık ve Ateş Kavramlarının En Sık İfade Edildiği Kelimeler

4. Işık kavram alanında en sık kullanılan kelime 671 örnek ile *yar^o/_uK* olmuştur. Onu 514 örnek ile *a/_āy*, 226 örnek ile *nūr*, 225 örnek ile *Erte* ve 219 örnek ile *yİlDuz* kelimeleri izlemektedir. Ateş kavram alanında en sık rastlanan kelime 1072 örnek ile *o/_{ot}'* tur. Ardından 687 örnek ile *tam^u/_ū(K)*, 294 örnek ile *Is(s)I(G)*, 200 örnek ile *k^ö/_ūy-*, 158 örnek ile *Bıış(I)run-* kelimeleri gelir. Hem ateş hem de ışık kavram alanının en sık geçen kelimesi 803 örnek ile *k^ü/_ūn* olmuştur. Onu 222 örnek ile *künDüz* takip eder. Bu sonuçlar doğrultusunda ilgili kavramların en çok ifade edildiği kelimelerin *yar^o/_uK* ve *o/_{ot}* olduğu görülmüştür. Eski ve Orta Türkçe metinlerinde Maniheizm, Buddhizm, Hıristiyanlık ve İslamiyet inanç sistemlerine ait dinî kavramlar yoğun biçimde yer alır. Maniheizmin temelinde ışığı karanlıktan ayırmanın, Buddhizmin temelinde aydınlanmanın, İslamiyet'in temelinde ise Allah'ın nuruna erişmenin olması *yar^o/_uK* kelimesinin neden bu kadar sık kullanıldığı açıklar. *o/_{ot}* kelimesinin bu kadar çok kullanılmasının sebebi ise dinî içerikli olan bu metinlerde ödülün ışık, cezanın ateş yani cehennemle ifade edilmesidir. Cehennem kavramının bahsi geçen inanç sistemlerinin tümünde ortak olduğu ve çoğu zaman ateşli yer şeklinde tasvir edildiği görülmektedir.

Işık ve Ateş Kavramları Arasındaki Anlam İlişkisi

5. Işık ve ateş kavramlarının hangisinin önce ya da sonra var olduğunu tespit etmek imkânsızdır. Ateşin yanarken ortaya çıkardığı ışık, onu ışık kavramına yaklaştırmış olabilir. Ya da ateşin yanmasıyla zuhur eden ışık, ışık kavramının ateş kavramıyla ilişkilendirilmesine sebep olmuş olabilir. Ancak bu iki kavramı birbirinden ayırmak zor olup, elimizdeki bilgiler de bu zorluğu yansıtmaktadır. Hem ışık hem de ateş kavramlarını aynı anda temsil eden *ya- kökü; eskiliği, devamlılığı ve kelime ailesinin kalabalıklığı bakımından öne çıkmaktadır. Bu eylemin kök anlamı incelenmiş; ancak kesin bir kaniya varılamamıştır. Her

şeyden önce eldeki metinlerin dilin yaşına oranla yeni ürünler olması kök anlamların tespitini zorlaştırmaktadır. Ayrıca kelimenin ilk kez görüldüğü metindeki anlamın temel anlam olduğunu düşünmek de yanıltıcıdır; çünkü kelime o eserde kök anlamıyla kullanılmamış olabilir. Bu gibi durumlar (bk. 5.27. *ya-) değerlendirildiğinde, ışık ve ateş kavramlarının bağımlı ögeler olduğu görülmüş; fakat şekil ve anlam ortaklığında hangisinin birincil rol oynadığı tespit edilememiştir.

Türklerin Işık ve Ateş Kavramlarına Bakışı

6. Bütün bunlardan sonra Türklerin ışık ve ateş kavramlarına bakışı hakkında şunlar söylenebilir: Işık ve ateş kavramları ihtiyaç ve inanç sistemleri temelinde birleşmektedir. Bu da söz konusu kavramlara ayrı bir saygı duyulmasına neden olmuştur. Başka milletlerde görülen ateş tapıcılığı Türklerde rastlanmaz. Bu, çok önceden Tanrı bilincine varmış olgun bir düşüncenin ürünüdür. Daha Orhun Yazıtlarında Türklerin tek Tanrı inancına sahip olduğunu, hatta onu Türk Tanrısı olarak tanımladıklarını biliyoruz. Onlar ışığın da ateşin de 'yaratılmış' olduğunun farkındaydılar. Bu kavramları, feyiz ve bereket nitelikli görüyor, onlara hurafeler yüklemiyorlardı. Türklere göre ışık ateşten daha üstündür. Ateşin insan eliyle yakılmasına karşın ışığın kendiliğinden var olduğunu gören Türkler, ona ilahi bir fonksiyon yüklemiş olmalıydılar. Işığın karanlığı aydınlık hale getirmesinden yola çıkılarak birine/birilerine yol gösteren, onları sıkıntılardan, zorluklardan ve yanlışlardan kurtaran, feraha ulaştıran kimse ya da nesnelere hep ışıkla ilişkilendirilmiştir. Şüphesiz ki bunların başında Tanrı gelir. Işık her şeyden önce Tanrının yarattığı, aynı zamanda sahip olduğu bir özelliktir. Aidiyet duyulan inanç sistemlerine göre Tanrının yerini başka kişiler almış olsa da izlenen mantık hep aynıdır. Maniheizmde Ezrua Tanrı, Buddhist metinlerde Buddha, İslami metinlerde Allah o ışığın sahibidir. Ateşe olan bakış açısı ışıktan biraz daha farklıdır. Türkler ateşin ilahi kudretin azap verici tarafı olduğuna inanmışlardır. Aslında ışığın Tanrının merhametli yanının, ateşin ise cezalandırıcı yanının simgesi olduğu düşünülebilir. Bu, ateşin düştüğü yeri yakıp kavurmasından, yok etmesinden kaynaklanıyor olmalıdır. Tanrı insanları ışığı ile yaratıp ateşi ile helak edebilir. Bir başka deyişle Tanrının ışığına uymayanların

sonu ateştir. Buradan yola çıkarak ışık ve ateş kavramları cennet ve cehennem kavramlarıyla ilişkilendirilebilir. Buddhist metinlerde de İslami metinlerde de ateş, cezanın vücut bulmuş hali olarak karşımıza çıkar. Durum böyle olunca ateş, korkulan baş öğelerden biri olarak kültürümüzdeki yerini almıştır. Kâinata kötü olarak nitelendirebileceğimiz bazı varlıklar da ateşten yaratılmıştır. İslami dönem Türk metinlerinde cinlerin ateşin alevinden, meleklerin ise ateşin parlaklığından yaratıldığı söylenmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de de şeytanın ateşten yaratıldığı belirtilmektedir. Hal böyle olunca milletin ateş algısı da olumsuz yönde gelişmiştir.

Işık ve Ateş Kavram Alanlarına Ait Kelimelerin Anlam Bilgisi Bakımından Yorumlanması

7. Işık ve parlamak kavramlarına ait kelimelerin gök bilimi, zaman, araç-gereç alanlarında; ateş ve ısıtmak kavramları etrafındaki kelimelerin barınma, ısınma, beslenme, yer, hastalık, araç-gereç alanlarında; hem ışık hem ateş kavramlarıyla ilgili kelimelerin ise yön ve gök bilimi alanlarında yoğunlaştığı görülmüştür. Isıtmak ana kavramı etrafındaki eylemler yeme-içme, ısınma ihtiyaçları etrafında şekillenirken, parlamak ana kavramı etrafındaki eylemlerin yoğunlaştığı özel bir alan yoktur. Söz konusu kavram alanlarına ait kelimelerden 31'inin ışık, 45'inin ateş, 2'sinin ışık ve ateş ana kavramı etrafında toplandığı, 4'ünün doğa olaylarına ait ad, 5'inin hastalık adı, 1'inin hayvan adı, 26'sının ısı/ışık araçları, 22'sinin ısı/ışık kaynakları, 6'sının meslek adı, 2'sinin renk adı, 12'sinin yer adı, 1'inin yön adı, 13'ünün zaman adı kategorisinde yer aldığı, 30'unun parlamak ana kavramına, 100'ünün ısıtmak ana kavramına, 4'ünün ise parlamak ve ısıtmak ana kavramına ait olduğu görülmektedir.

- a. Hastalık ve hayvan adları ateş kavramı etrafında toplanmıştır. Günümüzde de ateş olarak anılan hastalık vücut ısısının artmasından kaynaklandığı için yüzyıllar önce de bu şekilde adlandırılmıştır. Hayvan adı olarak tek bir kelime tespit edilmiş olup ateş kavramıyla ilgilidir. Doğa olayları hem ışık hem de ateş alanına aittir. Renk adı olarak her iki alana ait birer renk tespit edilmiştir. Yer adları ateş kavramıyla ilgilidir. Tezde en sık geçen yer adı *o't* 'tur. Kelime burada 'cehennem' anlamıyla

yer alır. Türkler ahiret hayatını ateş ile ilişkilendirip ateşin yakıcı, zarar verici özelliği dolayısıyla ceza makamını ateş kavramıyla izah etmişlerdir. Bunun yanı sıra barınmayı da ateş kavramı ile ilgili görmüş, evi ateşin yandığı yer olarak tanımlamışlardır. Yön adı olarak tespit edilen kelimeler hem ışık hem de ateş kavramıyla ilişkili gördüğümüz ‘kün’ kelimesinin ekli biçimleridir. Türkler günümüzde olduğu gibi yüzyıllar öncesinde de yönlerini güneşin gökteki hareketine göre belirlemişlerdir. Zaman adları bir örnek dışında ışık kavramıyla ilişkilidir.

- b. Ad koyma geleneği Türkler için oldukça mühim bir hadise olup seçilen adın mahiyetine çok dikkat edilir. Tarihî dönem metinlerinde tanık olduğumuz adların en çok ateş kavramı etrafında toplandığı görülmüştür. Bu durum kahramanlık ve güç olguları ile ateş kavramı arasındaki ilişkiden kaynaklanıyor olmalıdır. Ateş nasıl değdiği yeri yakıp kül ediyorsa o kişinin de düşmanını kavurması temenni edilmektedir. Özellikle Eski Türkçe döneminde tespit ettiğimiz adların çok büyük bir kısmını ‘kül’ kelimesiyle oluşturulmuş tamlamalar meydana getirmektedir. Işık kaynaklarının da özel ad olarak kullanımı oldukça yaygındır. Türkler her gün belli bir nizam dâhilinde gördükleri bu muhteşem cisimleri ad olarak belirlemişlerdir. Ay, güneş ve yıldızların hem Türk Dili kökenli hem de alıntı kelimelerle karşılanıp özel ad olarak kullanıldığı pek çok örnek tespit edilmiştir. Örneğin; PP’de *kün toğmış* olarak karşımıza çıkan kişi adı, K’de *kün toğdı* şeklinde tezahür etmiştir.
- c. Işık ve ateş kavramlarına ait kelimeler atasözlerinde de belgelenmiştir. Işık kavramı etrafındaki atasözlerinde ağırlıklı olarak fayda, iyilik gibi olumlu duygular yer alırken ateş kavramına ait atasözlerinde çoğunlukla fesatlık, kötü söz, kefil olmak gibi olumsuz duygu ve durumlar yer alır. İlgili kavramlar etrafındaki atasözlerinin pek çoğu günümüzde de yaşamaktadır. Örneğin; zaman adlarıyla oluşturulmuş ‘Bu künki işiñ koçma kılma yarın’ ile ‘bukün nè kim èkseñ yarın orgasèn’ şeklinde karşımıza çıkan atasözleri günümüzde ‘Bugünün işini yarına bırakma’ ve ‘Ne ekersen onu biçersin’ şeklinde kullanılmaktadır.

- d. Işık ve ateş kavramlarının yer aldığı dil öğelerinden biri de deyimlerdir. Günümüzde kullandığımız deyimlerin ilk izlerini eski metinlerimizde tespit etmek mümkündür. Eski Uygur Türkçesi dönemine ait bir eserde ‘içinte ot kirdi’ şeklinde karşımıza çıkan deyim bundan yüzyıllar sonra Harezmi Türkçesi dönemi metinlerinde ‘içiçe ot tüş-’ biçiminde görülmektedir. Yaşanan coğrafya, o lehçeyi konuşan boy ve içinde bulunulan yüzyıl bakımından farklılıklar olmasına rağmen Türkün olayları nitelendirme biçiminin hiç değişmediği ortadadır. Durmadan gelişen bir yapı olan dilin böylesine korunabilmesi onun sahip olduğu gücü göstermesi bakımından dikkate değerdir.
- e. Atasözleri ve deyimlerdeki devamlılık, kavramlara yüklenen anlamlarda da kendini göstermiştir. Kandilin sönmeye ölüm habercisi olarak kabul edilmiştir. Eski Uygur Türkçesi metinlerinden TEZ’de tesadüf ettiğimiz bu anlamlandırma özelliği, daha sonra Harezmi Türkçesi eserlerinden HŞ ve MM’de görülmüştür. Değişen yalnızca kelimeler olmuş, ifadelerin kuruluş mantığı aynen korunmuştur. TEZ’de ‘yula birtemle-’ şeklinde gördüğümüz yapı, HŞ’de ‘tiriglik şem’i uç-’, MM’de ise ‘tiriglik çerāği öç-’ şeklinde ifade edilmiştir. Kastedilen şey aynıdır. Aynı devamlılığı ısı ve ışık kaynaklarına yüklenen talih ve talihsizlik anlamlarında görürüz. Eski Uygur Türkçesi metinlerinden IrkB. ile Harezmi Türkçesi eserlerinden HŞ’de güneşin doğması mutluluğa işarettir. Karahanlı ve Harezmi Türkçesi Kuran Tercümeleleri ile HŞ’de ise ay ve güneşin tutulmasının ölüme, kıyamete delalet ettiği saptanmıştır. Şans kavramı ise yıldızlar ile yansıtılmıştır. Aradan geçen yüzyıllara, değişen coğrafyalara ve ağız özelliklerine rağmen ifade mantığı aynen korunmuştur.
- f. Türkçede ‘göz nuru’ olarak yaşamaya devam eden ibareye ilk kez Orta Türkçe dönemi metinlerinde rastlanmıştır. Karahanlı Türkçesi metinlerinde *köz yaruğı*, Harezmi Türkçesi metinlerinde çoğu zaman *köz yaruğı* kimi zaman *köz nūrı* şeklinde rastladığımız bu ifade, Türklerin mutluluk ile ışık/aydınlık arasında kurduğu ilişkiyi ortaya koyar. Aynı kökten eklenen *yarun-* ve *yarut-* eylemlerinde de mutluluk anlamının var olduğu, hatta bu eylemlerin *kögüs*, *köz*, *könül*, *yürek*, *yüz* gibi uzuvlarla

bir arada kullanılıp Eski ve Orta Türkçe dönemi metinlerinde mutlu olmak/etmek anlamlarını taşıdığı görülmüştür. *Yar-* kökünden ekleşmeleri ve mutluluk ifade etmeleri bakımından ortaklaşan bu ad ve eylem tamlamalarında izlenen yöntemin aynı olduğu ortadadır.

- g. Kelime ile sahip olduğu anlam/anlamlar benzerlik kurularak başka kelimelere de sirayet etmiştir. Örneğin; yakmak temel anlamına sahip olan *örte-*, *köyür-* ve *yandur-* kelimeleri ‘zarar vermek’ mecaz anlamında birleştirilmiştir. Aynı şekilde gerçek anlamları alevlenmek olan *ötlan-* ve *tutuş-* kelimelerine ‘sinirlenmek’ mecaz anlamı yüklenmiştir. Yakmanın zarar verici özelliğinden hareketle herhangi birinden geliştirilen bu yeni anlam/anlamlar, farklı kelime köklerine de aktarılmıştır. Bunu mümkün kılan gelişmiş bir düşünce sisteminin varlığıdır.
- h. Ortak anlam alanına ait ögeler aynı zihniyet yapısına göre şekillendirilmiştir. Değer yargılarının, inanç sistemlerinin unsurları eş ya da benzer anlam yapılarıyla aktarılmıştır. Örneğin; Buddhizm’in kutsal kitabı sudur, İslamiyet’in kutsal kitabı Kur’ân-ı Kerîm, Musevîliğin kutsal kitabı Tevrat ışığa/nura benzetilmiştir. Aynı şekilde Buddhizm’deki Ratnavaçır rahip, onun İslamiyetteki karşılığı olan İmam Şafî güneşe benzetilmiştir. Maniheist çevre Türk metinlerinde cennetin, Tanrı yeri şeklinde ifade edilip ‘parlak, aydınlık’ olarak, cehennem ise karanlık olarak tasvir edildiği görülmektedir. Aynı ifadeye İslami çevre Türk metinlerinde de rastlanmakta cennet ‘parlak, aydınlık’ olarak betimlenmektedir.

KAYNAKÇA

A) Taranmış Eser Künyeleri

a. Kitaplar

Arat, Reşit Rahmeti- Eberhard, Wolfram, (1972) Türkische Turfan-Texte VII, mit sinologischen Anmerkungen von Dr. W[olfram] Eberhard, Opuscula I - II,, Leipzig, s. 290-341.

Arat, Reşit Rahmeti (1992), Atebetü'l- Hakayık, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Arat, Reşit Rahmeti (2007), Eski Türk Şiiri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Arat, Reşit Rahmeti (2008), Kutadgu Bilig , Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Ata, Aysu (1997), Kısasü'l-Enbiya, I, Giriş-Metin-Tıpkıbasım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ata, Aysu (1997), Kısasü'l-Enbiya, II, Dizin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ata, Aysu (2004), Türkçe İlk Kur'ân Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi: Giriş-Metin-Notlar-Dizin), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Aydın, Erhan (2011), Uygur Kağanlığı Yazıtları, Kömen Yayınları, Konya.

Aydın, Erhan (2012), Orhon Yazıtları (Köl Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor) , Kömen Yayınları, Konya.

Aydın, Erhan - Alimov, Rysbek- Yıldırım, Fikret (2013), Yenisey-Kırgızistan Yazıtları ve Irk Bitig, BilgeSu Yayınları, Ankara.

Barutcu Özönder, F. Sema (1998), Üç İtigsizler, Giriş-Metin-Tercüme-Notlar-İndeks-XXX Levha, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

Eckmann, Janos (2004), “Nehcü'l-Ferâdis, Uşhmağların Açık Yolu (Cennetlerin Açık Yolu), I Metin, II Tıpkıbasım”, Haz. Semih TEZCAN – Hamza ZÜLFİKAR, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Eraslan, Kemal (1993), Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ercilasun, Ahmet Bican- Akkoyunlu Ziya (2014), Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ergin, Muharrem (1970), Orhun Abideleri, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Gabain, Annemair von (1945), Çaştani Bey Hikayesi, Çeviren: S.Himran, Bürhaneddin Erenler Basımevi, İstanbul.

- Gabain, Annemaire von - Arat, Reşit Rahmeti (1972), *Das Buddhistische Sutra Säkiz Yükmäk*, Published by Zentralantiquariat der DDR, Opuscula I - II, Leipzig, s. 193-241.
- Gandjei, Tourkhan (1958), *Il "Muhabbatnama" di Horizmi: Annali dell' Istituto Universitario Orientale di Napoli*, vol VI, Roma 1957; vol VII 1958, Roma.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1968), "Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri", İstanbul Üniversitesi Yayınları no: 1378, İstanbul.
- Hamilton, James R. (1986), *Manuscripts Ouigours Du IX-X Siècle De Touen-Houang*, Textes établis, traduits, et commentés par, Tome I, Peeters france, Paris.
- Hamilton, James R. (2011), *Dunhuang Mağarası'nda Bulunmuş Buddhacılığa İlişkin Uygurca El Yazması, İyi ve Kötü Prens Öyküsü*, (Çeviren: Vedat KÖKEN), Ankara.
- Himran, S.,(1941), "Huastuanift", Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kaya, Ceval (1994), *Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Le Coq, Albert von (1912), *Türkische Manichaica Aus Chotscho I*, Verlag Der Königl Akademie Der Wissenschaften, Berlin.
- Le Coq, Albert von (1919), *Türkische Manichaica Aus Chotscho II*, Verlag Der Königl Akademie Der Wissenschaften, Berlin.
- Le Coq, Albert von (1922), *Türkische Manichaica Aus Chotscho III*, Verlag Der Königl Akademie Der Wissenschaften, Berlin.
- Müller, F. Wilhelm Karl (1908), *Uigurica I*, Verlag Der Königl Akademie Der Wissenschaften, Berlin.
- Müller, F. Wilhelm Karl (1911), *Uigurica II*, Verlag Der Königl Akademie Der Wissenschaften, Berlin.
- Müller, F. Wilhelm Karl (1922), *Uigurica III*, Verlag Der Königl Akademie Der Wissenschaften, Berlin.
- Müller, F. Wilhelm Karl (1946), *Uygurca Üç Hikaye*, Çeviren: S.Himran, İmrahim Horoz Basımevi, Türk Dil Kurumu Yayınları, C. II. 27, İstanbul.
- Orkun, Hüseyin Namık (1936) *Eski Türk Yazıtları I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Orkun, Hüseyin Namık, (1938) *Eski Türk Yazıtları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Ölmez, Mehmet - Röhrborn, Klaus (2001), Teil 7, Die Alttürkische Xuanzang-Biographie III, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- Özyetgin, Melek (1996), Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslup İncelemesi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Röhrborn, Klaus (1996), Teil 5, Die Alttürkische Xuanzang-Biographie VIII, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- Sağol, Gülден (1993, 1995, 1999), An Inter- Linear Translation of the Qur'an into Khwarazm Türkisch, Introduction, Text, Glossary and Facsimile, I: 1993; II: 1995; III/2: 1999.
- Tekin, Şinasi (1960), Uygurca Metinler I: Kuansı İm Pusar (Ses İşiten İlah) Vap Hua Ki Atlıg Nom Çeçeki Sudur (Saddharmapuñdarika- Sūtra), Atatürk Üniversitesi yayınları, Erzurum.
- Tekin, Şinasi (1976), Burkancıların mehdîsi Maitreya ile buluşma Uygurca iptidâî bir dram : Burkancılığın Vaibhāşika tarikatine âit bir eserin Uygurcası, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Tezcan, Semih (1974) Das uigurische Insadi-Sutra, Berliner Turfan- Texte III, Berlin.
- Tezcan, Semih, (1975) Hüen Tsang Biyografisi, X. Bölüm, Ankara.
- Toparlı, Recep - Argunşah, Mustafa (2014), Mu'înü'l-Mürîd, İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin-Tıpkıbasım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yamada, Nobuo (1993), Sammlung Uigurischer Kontrakte, Band I, Gesammelte Arbeiten über die Uigurischen Dokumente von N. Yamada, Osaka University Press.
- Yamada, Nobuo (1993), Sammlung Uigurischer Kontrakte, Band II, Textband, Texte in Transkription und Übersetzung Bemerkungen, Listen, Bibliographie und Wörterverzeichnis, Osaka University Press.
- Yüce, Nuri (2014), Mukaddimetü'l-Edeb- Hıvârizm Türkçesi ile Tercümeli Şuşter Nüshası, Giriş, Dil Özellikleri, Metin, İndeks, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Zieme Peter - Kara George (1978), Ein Uigurisches Totenbuch, Nâropas Lehre in uigurischer Übersetzung, Budapest.

b. Süreli Yayınlar

- Alyılmaz, Cengiz (2004), Kutluğun Mührü (Mutrın Temdeg Yazıtı), A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 23, Erzurum, s.1-6.
- Alyılmaz, Cengiz, (2013), Karı Çor Tigin Yazıtı, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı 2/2, s.1-61, Türkiye.
- Alyılmaz, Cengiz, (2013), Yorçı Yazıtı, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı 2/3, s.29-46, Türkiye.
- Azzaya, Badam (2012), Taikhar Çuluu Yazıtı, Türkbilig, 2012/23, s.61-68.
- Barutcu Özönder, F. Sema (2000) Eski Türk Çağı Yazıtları I.Açıt Yazıtları I-II, II.Yamanı-Us Yazıtı, KÖK Araştırmalar II/I, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Güz 2000, Ankara, s.147-153.
- Barutcu Özönder, F. Sema (2000) Eski Türk Çağı Yazıtları, I.Örük Yazıtı, II.Arhanan Yazıtı, III.Hangiday Yazıtı, KÖK Araştırmalar II/I, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Bahar 2000, Ankara, s.121-133.
- Barutcu Özönder, F. Sema (2001) Eski Türk Çağı Yazıtları: II. Karabalgasun Yazıtı" , KÖK Araştırmalar, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt III, Sayı 1 (Bahar 2001), s. 179-184.
- Barutcu Özönder, F. Sema (2003) "Ulaangom Yazıtı Üzerine Düşünceler", Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 2003, Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Dizisi: 2, s.219-231, Ankara.
- Barutcu Özönder, F. Sema (2006), Çöyr Yazıtı, MTAD, 3/3, s.108-124.
- Çağatay, Saadet - Tezcan, Semih (1975-1976), Köktürk Tarihinin Çok Önemli Bir Belgesi: Sogutça Bugut Yazıtı, TDAY Belleten, s. 245-252, Ankara.
- Munkhtulga, Rinçinkhorol (2012), Baga Khairkhan'daki Eski Türk Yazıtları, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı 1/1, s.26-35, Türkiye.
- Useev, Nurdin (2012), Y 81 Yazıtı Üzerinde Okuma ve Anlamlandırma Önerisi ya da Eski Türklerde Armağan Etme, Hediyeleşmenin Bir Türü, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı 1/1, s.36-41, Türkiye.
- Useev, Nurdin (2014), Altay Yazıtlarından Bar-Burgazı II (A 21) Yazıtı, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı 3/1, s.22-28, Türkiye.
- Useev, Nurdin (2014), Kalbak-Taş XX (A 43) ve Kalbak-Taş XXI (A 44)Yazıtları ya da Eski Türklerde Okur Yazarlık, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED), 51, s.1-14, Erzurum.
- User, Hatice Şirin (2010), Bömbögör Yazıtı: Bir Türk Kunçuyunun Mezar Taşı, Dil Araştırmaları, Sayı 7, Güz, s.62-73.

User, Hatice Şirin (2013), Yabogan Yazıtı Üzerine, Ahmet Bican Ercilasun Armağanı, Editör: Bülent GÜL, TKAE, s.457-464.

c. Tezler

Kök, Abdullah (2004), Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kuran Tercümesi (TIEM 73 1v-235v/2) (Giriş-Metin-İnceleme-Analitik Dizin), Danışman: F. Sema Barutcu Özönder, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Ünlü, Suat (2004), Karahanlı Türkçesi Satır-Arası Kuran Tercümesi (TIEM 73 235v/3-450r/7) (Giriş-Metin-İnceleme-Analitik Dizin), Danışman: F. Sema Barutcu Özönder, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

B) Alıntı Yapılan Çalışmalar

a. Kitaplar

Aksan, Doğan (1998), Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Engin Yayınevi, Ankara.

Aksan, Doğan (2009), Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, 1-2-3. Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Alışık, C. Eralp (2008), Dîvânu Lugâti't-Türk'te Oğuz Damgaları, Türk Kültüründe Tamga ve Kökeni, Kâşgarlı Mahmûd Kitabı, Editör: F. Sema Barutcu Özönder, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ata, Aysu (1997), Kıyasü'l-Enbiya, II, Dizin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Bayat, Fuzuli (2007), Türk Mitolojik Sistemi, Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi, Cilt 1, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Buran, Ahmet - Alkaya, Ercan (2010), Çağdaş Türk Lehçeleri, Akçağ Yayınları, Ankara.

Caferoğlu, Ahmet (1958), Türk Dili Tarihi 1, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Çağatay, Saadet (1945), Altun Yaruk'tan İki Parça, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.

Demirci, Ümit Özgür - Karşlı, Sibel (2015), Kutb'un Husrav u Şîrîn'i, Dizin, Kesit Yayınları, İstanbul.

Eliade, Mircea (2003), Dinler Tarihine Giriş, (Çeviren: Lale Arslan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Ercilasun, Ahmet Bican (2007), Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara.

- Ercilasun, Ahmet Bican - Akkoyunlu Ziya (2014), Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara.
- Erdal, Marcel (1991), Old Turkish Word Formation: A functional approach to the lexicon, Vol. I, Harrassowitz, Wiesbaden.
- Erol, Hülya Arslan (2008), Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Esin, Emel (1979), Türk Kozmolojisi (İlk Devir Üzerine Araştırmalar), Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Gabain, Annemaire von (2000), Eski Türkçenin Grameri, Çeviren: Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gökalp, Ziya (1976), Türk Medeniyeti Tarihi, (Hazırlayan: Afşar İsmail Aka, Kâzım Yaşar Kopruman), Kültür Bakanlığı, İstanbul.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1984), Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller, Cönk Yayınları, İstanbul.
- Hamilton, James R., (1986), Manuscripts Ouigours Du IX-X Siècle De Touen-Houang, Textes établis, traduits, et commentés par, Tome I, Peeters france, Paris.
- Himran, S. (1941), “Huastuanift”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- İnan, Abdulkadir (2013), Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- İzgi, Özkan (1987), Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Göre), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Karaağaç, Günay (2012), Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ögel, Bahaeddin (1971), Türk Mitolojisi I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Ögel, Bahaeddin (1995), Türk Mitolojisi (Kaynakları ve açıklamaları ile destanlar), II. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Roux, Jean-Paul (2002), Türklerin ve Moğolların Eski Dini, (çeviren: Aykut Kazancıgil) Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Üçok, Necip (1951), Genel Fonetik (Ana Çizgileri), Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Tryjarski, Edvard (2016), Türkler ve Doğa, Editör: Dursun Ayan, Kitabevi, İstanbul.

b. Süreli Yayınlar

- Aksan, Doğan (1965), Türk Anlam Bilimine Giriş – Anlam Değişmeleri I, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı –Belleten- 1965, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 168-184.
- Aksan, Doğan (1969), Türkçe Araştırmalarında Yeni Yollar, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı –Belleten- 1969, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.45-55.
- Aksan, Doğan (1971), Kelimebilimi ve Anlambilimi Ölçülerinden Yararlanarak Bir Yazı Dilinin Eskiliğini Saptama Yolları, I: Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten- 1969, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 253-262.
- Barutcu Özönder, F. Sema (1992), Eski Türkçede Buddha'nın 32 Laksanası, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1987, Ankara, s. 11-33.
- Caferoğlu, Ahmet (1964), Türk Onomastiğinde Ay ve Güneş Unsurları, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt 13, s. 19-28.
- Clauson, Sir Gerard (2007), Türkçede Sekizinci Yüzyıldan Önce Kullanılan Ekler, Çeviren: Uluhan Özalan, Dil Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, Güz 2007, s. 185-196.
- Güngör, Harun (1988), Maniheizm, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, V, s. 145-166.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1992), Türk Dilinin Mantık Sistemi ve Kelime Aileleri, Türk Kültürü Araştırmaları, Muharrem Ergin'e Armağan Sayısı, Yıl: XXVIII/1-2, 1990, s. 179-195.
- Kalafat, Yaşar Kaya (1993), Geçmişten Günümüze Türk Halk İnanışlarında Işık, Milli Kültür Dergisi, Cilt 3, Yıl 5, Sayı 20, Kış 1993, s. 32-34.
- Önal, Mehmet Naci (2007), Türk Mitinin Oluşumunda Işığın Rolü, Journal of Turkish Studies, Şinasi Tekin Hatıra Sayısı II, (Hazırlayan: Yücel Dağlı, Yosges Dades, Selim S. Kuru), C. 31/II, s. 145-158.
- Özkan, Fatma (2003), Yıldırım, Yıldız, Alev, Alaz/Yalaz, Işın ve Işık Kelimeleri Nereden Geliyor?, Bilig, Güz 2003, Sayı: 27, s. 157-178.
- Rudolph, Kurt (2002), Maniheizm (Çeviren: Mustafa Bıyık), Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2002/I, s. 378-393.
- Tekin, Şinasi (1988), Mani Dininin Uygurlar Tarafından Devlet Dini Olarak Kabul Edilişinin 1200.Yılı Dolayısı İle Birkaç Not (762-1962), Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1962, Ankara 1988, s.1-11.
- Turan, Zikri (2012), Eski Türkçe Döneminde Bir Morfofonetik Karşıtlık Sorunu, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, Sayı 1/1, s. 69-80.

Türk, Vahit (2009), Ocak Sözü ve Ailesi, Gazi Türkiyat, Güz 2009/Sayı 5, s.251-258.

Uysal, İdris Nebi (2012), Erte Sözcüğünün Altun Yaruk'ta Kullanılışı, The Journal of Academic Social Science Studies, Volume 5 Issue 1, p. 249-257, February 2012.

c. Tezler

Çetin, Nagihan (2011), Türk Kültüründe Işık Kültü, Danışman: Türker Eroğlu, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Işık, Aybilge (2004), Türk Kültüründe Ateş ve Ocak İle İlgili İnanışlar, Danışman: Türker Eroğlu, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Kemal, Mağfiret (2003), Buddhist Türk Çevresi Eserlerinde Metafor, Danışman: F. Sema Barutcu Özönder, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Özertural, Zekine (2005), Türk Kaynaklarında Maninin Öğretisi, Danışman: Prof. Dr. Mustafa Canpolat, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Sulak, Salih (2011), Kaynaklardan Ders Kitaplarına Aktarma Kutb'un Hüsrev ü Şirin'inin Metin Çeviri ve Sözlüğü, Danışman: Prof. Dr. Mustafa S. Kaçalın, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Temiz, Ceren (2007), Rüzgâr, Şimşek ve Yıldırım ile İlgili Türk Âdet ve İnanmaları Üzerine Bir Araştırma, Danışman: Mehmet Aça, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Tokyürek, Hacer (2011), Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm Terimleri, Danışman: Nevzat Özkan, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri.

d. Sözlükler

Aksoy, Ömer Asım (1988), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İnkılap Yayınları, İstanbul.

Caferoğlu, Ahmet (2011), Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Clauson, Sir Gerard (1972), An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Clarendon Press, Oxford.

Dilçin, Cem (1983), Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Kanar, Mehmet (2011), Farsça Dilbilgisi, Konuşma, Çeviri Tekniği, Farsça-Türkçe/Türkçe-Farsça Sözlük, Say Yayınları, İstanbul.

Türkçe Sözlük, (2005), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (1974), VII. Cilt H-İ, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

e. Diğer Yayınlar

Gündüz, Şinasi (2003), Maniheizm, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 27, s. 575-577.

Sinanoglu, Mustafa (2007), Nübüvvet Mührü, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, Cilt 33, s. 291-293.

Topaloğlu, Bekir (1993), Cehennem, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 7, s. 225-233.

Turan, Zikri (2016), Türk Dilinin Eklerini Sınıflandırmanın Esasları, Türk Dil Bilgisi Toplantıları-V, Türk Dilinde Ekler Sempozyumu, 2-3 Haziran 2016, İstanbul. (Yayımlanmamış Bildiri)

Tümer, Günay (1992), Budizm, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 6, s. 352-360.

C) İncelenen Çalışmalar

a. Kitaplar

Ahanov, Kaken (2008), Dil Biliminin Esasları, Çeviren: Murat Ceritoğlu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Akarsu, Bedia (1955), Wilhelm von Humboldt’da Dil-Kültür bağlantısı, İstanbul Matbaası, İstanbul.

Doerfer, Gerhard (1963), Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen, Cilt 1-2, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden.

Lakoff, G. – Johnson M. (2005), Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil, (çeviren: Gökhan Yavuz Demir), Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

Palmer, Frank Robert (2001), Semantik: Yeni bir anlambilim projesi, (Çeviren: Ramazan Ertürk), Kitabiyat Yayınları, Ankara.

Saussure, Ferdinand de (1976), Genel Dilbilim Dersleri I, (çeviren: Berke Vardar), Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.

Saussure, Ferdinand de (1978), Genel Dilbilim Dersleri II, (çeviren: Berke Vardar), Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul.

Üçok, Necip (1947), Genel Dilbilim (Lengüistik), Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.

Vardar, Berke (1982), Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

b. Süreli Yayınlar

Aalto, Pentti (2000), OrhunYazıtlarındaki At İsimleri Üzerine, (Çev. Erhan Aydın), Türk Dili 587, s. 453-457.

Aksan, Doğan (1965), Türk Anlam Bilimine Giriş – Anlam Değişmeleri I, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı –Belleten- 1965, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 168-184.

Aksan, Doğan (1969), Türkçe Araştırmalarında Yeni Yollar, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı –Belleten- 1969, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.45-55.

Aksan, Doğan (1971), Kelimebilimi ve Anlambilimi Ölçülerinden Yararlanarak Bir

Aksan, Doğan (1989), Yazı Dilinin Eskiliğini Saptama Yolları, I: Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı –Belleten- 1969, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 253-262.

Atay, Ayten (2006), Türkçede *Ya- (Parlamak) Kökü ve Türevleri, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 2006-II, s. 7-28.

Atay, Ayten (2010), Balkımak Fiili ve Oğuz Türkçesinde Y- ~ B- Değişmeli Kelimeler, International Journal of Social Science, Winter 2010 Volume 3 Issue 2, p. 33-40.

Bozkaplan, Şerif Ali (2007), Kutadgu Bilig'deki Hayvan Adları Üzerine Bir İnceleme, Turkish Studies, s. 1110-1118.

Çetin, Nagihan (2009), Türk Kültüründe Sudaki Işığa Dair İnanışlar, Yörtürk Dergisi, Yıl 14, Sayı 86, Sayfa 22-24, Ankara.

Demir, Ekrem (2013), Atebetü'l-Hakâyık'ta Geçen Deyimler, Atasözleri ve Özdeyişler, Türkiyat Mecmuası, Cilt 23, Güz 2013, s. 37-52.

Eren, Hasan (1999), Şimşek, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 1999-2, Sayı: 574, s. 835-843.

Karaağaç, Günay (1999), Eski Metatez Örnekleri, Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VI/1991, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İzmir, s.85-102.

Karaağaç, Günay (2000), Yine Şimşek-1, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 2000/1, Sayı: 577, s. 43-50.

Nazlı, Atiye (2008), Dîvânü Lugâti't-Türk'ten Günümüze Süzülen Atasözleri, Merhaba/Akademik Sayfalar, Kaşgarlı Mahmud Özel Sayısı, s. 380-384.

Önal, Mehmet Naci (2007), Türk Mitinin Oluşumunda Işığın Rolü, Journal of Turkish Studies, Sinasi Tekin Hatıra Sayısı II, (Hzl. Yücel Dağlı- Yosges Dades-Selim S. Kuru), C.31/II, s. 145-158.

Özer, Suat (2015), Türkçede Anlam ve Kavram Terimleri Üzerine, International Journal of Language Academy, Sayı 3/1 Bahar 2015, s. 142-158.

Şahin, Hatice (2009), Kaşgarlı'dan Günümüze Organ İsimleriyle Kurulan Deyimler, Turkish Studies, Sayı 4/3, Bahar 2009, s. 2020-2036.

Topçu, Çiğdem (2012), Şimşek Kelimesi Üzerine, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 30, Mayıs-Haziran 2012, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat, Kırgızistan, s. 1-8.

Yavuzarslan, Paşa (2013), Tarihi Türk Dili Metinlerinde şimşek (<süşşek?~ süşşek < süşşşek) Kelimesinin Varyantları ve Etimolojisi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi 20, 2 (2013), s. 135-170.

c. Tezler

Adzhumerova, Reshide (2013), Türklerde Ev Kavramı ve İlgili Sözcükler, Danışman: M. Mehdi Ergüzel, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya.

Alagöz, Ebru (2011), Eski Kıpçak Türkçesinde Hayvan Adları ve Kavram Alanı, Danışman: Can Özgür, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Aydın, Erhan (2002), Türk Dilinde Zaman Adları, Danışman: Mustafa Canpolat, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Batmaz, Macidegül (2013), Eski Uygur Türkçesinde Tıp Terimleri, Danışman: Fatma Binnur Erdağı Doğuer, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Çetin, Nagihan (2011), Türk Kültüründe Işık Kültü, Danışman: Türker Eroğlu, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Doğan, Aybüke Betül (2014), Eski Türkçede Ölçü, Danışman: Bülent Gül, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kabadayı, Osman (2007), Eski Türkçe Gökbilimi (Astronomi) Terimleri, Danışman: Bilgehan Atsız Gökdağ, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

Sağlık, G.Selcan (2007), Türk Dilinde Yön Gösteren Karşılıklar Aşağı: Yukarı Sözcükleri, Danışman: F. Sema Barutçu Özönder, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Tufar, Nicolai (2010), Türk Dilinde Meronimi: Organ Adları, Danışman: Melek Erdem, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Türkmen, Seyfullah (2006), Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri, Danışman: Fatih Kirişçiöğlü, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kırıkkale.

Yalçinkaya, Hamza (2013), Bâbur'un Hatıratında Geçen İnsan Yapımı Nesne Adları ve Bunların Türk Dili Açısından Değerlendirilmesi, Danışman: Ersin Teres, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

d. Diğer Yayınlar

Kırcı, Emine (1998), Türk Kültüründe Ateşle İlgili İnanışlar, Prof. Dr. Dursun YILDIRIM Armağanı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Mat. Ve Tic. İsl., Ankara.

Koca, Selçuk Kürsad- Çetin, Nagihan (2009), Gelin Alma Sırasındaki Eğlenceler ve Bu Eğlencelerde Işık Motifi, 10. Motif Uluslar Arası Türk Kültüründe Eğlence Sempozyumu, Kocaeli.

Kutluer, İlhan (2007), Nûr, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 33, s. 245-246.

Özkan, Fatma (2007), Türkçede Kelime Başı y- Meselesi ve Şimşek Kelimesi Üzerine Bir Etimoloji Denemesi, IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (2000) I – II, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 1345-1354.

Turan, Zikri (2007), Türkçenin Çekim ve Yapım Düzeninde Yer Alan Eklerin Sınıflandırılması Nasıl Olmalıdır, IV. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri II, 24-29 Eylül 2000, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.1835-1844.

Uludağ, Süleyman (2007), Nûr, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 33, s. 244-245.

e. Sözlükler

Nadalyaev, V. M. (1969), Drevnetyurkskiy Slovar, Akademiya Nauk SSSR, Leningrad.

Röhrborn, Klaus (1979), Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen Texte aus Zentralasien, Lieferung 2: agrıglan-anta, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden.

Röhrborn, Klaus (1981), Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen Texte aus Zentralasien, Lieferung 3 anta-asanke, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden.

Röhrborn, Klaus (1988), Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen Texte aus Zentralasien, Lieferung 4 asankelig-ayat, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden.

Röhrborn, Klaus (1994), Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen Texte aus Zentralasien, Lieferung 5 ayatıl-‘ämgäklig, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden.

Steingass, Francis J. (1977), A Comprehensive Persian-English Dictionary, Routledge & Kegan Paul, London.

Zenker, Julius Theodor (1979), Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch, 1. Cilt, Georg Olms Verlag, New York.

ÖZGEÇMİŞ

Çalışmanın sahibi 21.07.1988 yılında Karadeniz Ereğli’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kdz. Ereğli Ted Koleji’nde, lise öğrenimi ise Kdz. Ereğli Anadolu Lisesi’nde tamamladı. 2005 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde okumaya hak kazandı. Lisans eğitimini 2009 yılında tamamlamasının ardından aynı yıl içerisinde Eski Türk Dili bilim dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. Bu programdan Prens Kalyanamkara Papamkara Hikayesi üzerinde yaptığı tez çalışması ile mezun oldu: “Uygurca Prens Kalyanamkara Papamkara Hikayesi, Metin (Çeviriyazı ve Aktarım), Dil İncelemeleri (Cümle Bilgisi ve Sözcük Yapımı), İndeks, Danışman: Doç. Dr. Tanju Oral Seyhan – Yrd. Doç. Dr. C. Eralp Alışık, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, İstanbul”. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalında doktora öğrenimine başladı.